STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 09008

DER GER TSEDEK FUN VILNA

Saul Saphire

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דער גר צדק פון ווילנא

געווידמעט מיין ליבען חבר

דר. הירש ליב גארדאן

דער גר צדק פון ווילנא

היסטארישער ראמאן פון

שאול ספיר

COUNT VALENTI POTOCKI

HISTORICAL NOVEL BY

SAUL SAPHIRE

Author of

A CHALLENGE TO CEASAR, CALIPH OF CORDOVA,
A TALE OF TWO KINGS, etc.

Copyright 1942, by
SAUL SAPHIRE

שאול ספיר איז אויך דער מחבר פון: קאליף פון קארדאווא, צווישען רוים און ירושלים, אברהם׳ס אייניקלעך, פרינץ פון מצרים, אסתר המלכה, דיכטער פון טאלידא, קאלומבוס דער איד, טאכטער פון מדבר, פערציג יאהר אין מדבר, משה רבנו׳ס נאכפאלגער, דבורה, יפתח און זיין טאכטער, רות, שמשון הגבור, דוד המלך, שלמה המלך, רמב״ם.

קאפיטעל איינס

א גאנצע וואך איז ר' לייזער זוסקעם געווען וויים פון די מעהל פון דער מיהל, וואס ער האט געהאט אין ארענדע פון דעם גראף פאטאצקי פון ווילנא. סיי ווינטער סיי זומער פלעגט ער אויפשטעהן גאנץ פריה, אפדאווענען דעם ערשטען מנין אין דעם קליינעם שטעדטעל איליע, נעבען דער שטאדט ווילנא, און פון דארט גלייך געהן אין דער מיהל, וואו עס האבען שוין געווארט אויף איהם א היבשע צאהל פויערים מיט זייערע זעקלעך קארן און ווייץ.

ר' לייזער איז יעדען טאג געווען שטארק פארנומען, אז ער האט קיין צייט ניט געהאט צו עסען פריהשטיק, און יהודית, זיין פופצעהן יעהריגע טאכטער פלעגט איהם ברייגנען א טעפעל געקעכץ און עטליכע פרישע בולקעלעך. ר' לייזער פלעגט זיך וואשען צום עסען, און שנעל אפכאפען דאס ביסעל געקעכץ און די בולקעלעך, פלעגט אפבענשען און זיך ווייטער נעמען צו זיין ארבייט.

שוין באלד צעהן יאהר, אז ר' לייזער האלט די מיהל אין ארענדע. דער גראף פאטאצקי פון ווילנא, וועלכער האט זיין זומער היים נעבען איליע, האט געוואוסט, אז ר' לייזער איז אן עהרליכער איד, און ער האט איהם איבערגעגעבען צו פיהרען די מיהל, און אויך עטליכע סעדער פון פרוכט, וואס האבען זיך געפונען ניט ווייט פון דער מיהל.

קיין גרויסע גליקען האט ר' לייזער ניט געמאכט פון מיהל, ווייל דאס רוב פויערים זיינען געווען זעהר ארים, קיין געלט צו באצאהלען פאר'ן מאלען, האבען זיי ניט געהאט, פלעגען זיי איהם ברייגנען דערפאר א קאשעק אייער, עטליכע הינדלעך און אנדערע זאכען. פון די עטליכע ארימע אידען פלעגט ער גאר קיין געלט ניט נעמען. דאס ביסעל מזומן וואס ער פלעגט אריינקריגען פון די מעהל קרעמער, פלעגט ער קלייבען צו האבען צו באצאהלען דעם פריץ, דעם גראף פאטאצקי. ער פלעגט איהם באצאהלען פונקט צו דעם טאג.

האט ר' לייזער געארבייט זעהר שווער און ביטער א גאנצע וואך. אין אוונט כאפט ער זיך אריין אין בית המדרש צו מנחה און מעריב, איינגעריכט און פארשטויבט פון די מעהל. נאך מעריב געהט ר' לייזער אהיים, וואו זיין ווייב, רבקה און זייערע קינדער ווארטען אויף איהם מיט וועטשערע.

ער איז אזוי מיד פון טאג ארבייט, אז ווי נאר ער בענשט אפ פאלט אויף איהם אן א שלאף, און ניט איינמאל פאסירט, אז ווען ער לייענט קריאת שמע פאר'ן געהן שלאפען ווערט ער אנשלאפען, און ווען ער כאפט זיך אויף פאנגט ער אן פון אנפאנג אן...

אבער, אז עס קומט פרייטאג, ווערט ר' לייזער אינגאנצען פארענדערט. די פויערים ווייסען, אז נאך צוועלף אזייגער פרייטאג בייטאג שליסט ר' לייזער צו די מיהל. דעריבער קומען זיי גאנץ פריה, כדי פארטיג צו ווערען וואס שנעלער.

פרייטאג טוט ר' לייזער ניט קיין שווערע ארבייט. ער צאהלט אפ די עטליכע ארבייטער, און שליסט צו די מיהל. אין הויז הערט זיך דער געשטארקער ריח פון די פריש געבאקענע חלה, פון די געפילטע פיש. זיין ווייב רבקה גרייט שוין אן פאר איהם ריינע וועש, און ער ווארט אויף זיינע צוויי זיהן, דעם צעהן יאהריגען דוד און ניין יאהריגען נפתלי, וועלכע דארפען באלד קומען פון חדר.

אין דער וואכען זיצען די קינדער אין חדר א גאנצע טאג, פון 9 אין דער פריה ביז 10 ביינאכט. פרייטאג אבער לאזט זיי דער רבי אפ צוועלף אזייגער. זיי חזר'ן איבער די סדרה פון דער וואך, דאן לערענט דער מלמד מיט זיי די טראפ. און ווען די קינדער לויפען אהיים, זינגען זיי אויפ'ן וועג די טראפ: "פשטא, מנח זרקא"... דער עלטערער דוד כאפט אן זיין אינגערען ברודער נפתלי פאר'ן אויער און זינגט אוים "פזר"... זיי לויפען, שפרינגען און טאנצען... זיי זיינען פריי פון חדר... מארגען איז שבת...

א, דער הייליגער שבת! וואס פאר א גליקליכער טאג עס איז פאר אלעמען. דאס הויז ווערט אויסגערייניגט. די פאדלאגע איז באשאטען מיט קלארען זאמד. דער ריח פון די געשמאקע מאכלים, וואס די מאמע האט צוגעגרייט, ווערט צעטראגען אי־

בער'ן גאנצען הויז און דערגרייכט אפילו אין דרויסען. דער טיש איז באדעקט מיט א ווייסען טישטוך. צוויי פרישע חלות, פארדעקט מיט א סערוועטקעלע, זיינען שוין צוגעגרייט אויבען אן נעבען טאטען'ס שטול. נעבען די חלות שטעהט א פלאש רויטער, פינקעלדיגער וויין. אין מיטען טיש שטעהען פיער מעשענע לייכטער וואס יהודית האט אפגעשייערט מיט זאמד און געמאכט, אז זיי זאלען בלאנקען. אין די לייכטער שטעקען די ליכט, און ווארטען, אז די מאמע זאל זיי אנצינדען און בענשען. אין אלע ווינקעלאך איז ליכטיג און ציכטיג. די בעטען זיינען איבערגעבעט מיט פרישע ווייסע ליילעכער און ציכלאך.

די מאמע איילט די קינדער: "דער טאטע ווארט אויף אייך, עסט שנעלער, איהר דארפט דאך געהן מיט איהם אין בית המרחץ. דוד און נפתלי עסען ניט קיין סך, כאטש זיי זיינען גוט הונגעריג, זיי ווייסען, אז ערב שבת איז ניט רעכט זיך אנצועסען צופיל, כדי צו קאנען הנאה האבען פון דער גרויסארטיגער סעודה לכבוד שבת.

די קינדער נעמען זייערע פעקלעך ריינע וועש און געהען מיט'ן טאטע'ן אין בית המרחץ. די באד איז פול מיט אידען וועלכע קריכען ארויף אויפ'ן העכסטען פאל, בעזימען זיך און קרעכצען פון הנאה, וואס די היץ איז אזוי שטארק... מען גיסט עמערס וואסער אויף דעם פאל, כדי צו מאכען וואס מעהר פארע. די באד ווערט אנגעפילט מיט פארע, אז עס איז שווער צו זעהן וואס עס טוט זיך ארום זיך.

פון דעם פארע צימער געהט דער טאטע מיט די אנדערע אידען אריין אין צווייטען צימער, וואו די מקוה געפינט זיך און נאכדעם טוען זיי אן די ריינע וועש און געהען אהיים.

די מאמע העלפט דערווייל וואשען איהר פופצעהן יאהריגע טאכטער יהודית. זי צוואגט אוים איהר קאפ און זי קאמט און פארפלעכט איהרע שווארצע לאנגע האר אין צוויי לאנגע צעפ. יהודית טוט אן איהר שבת'דיגע קלייד, און די מאמע קוקט אויף איהר שעהנער טאכטער, און איהרע ליפען שעפטשען א ברכה אין דער שטיל: "זאל אזוי שיינען דיין מזל, מיין טייערע טאכטער, ווי שעהן דו ביזט... קיין בייז אויג זאל דיר ניט שאדען". זי שפייט אוים דריי מאל אלס סגולה געגען אן עין הרע...

ווען די מאמע ווערט פארטיג מיט איהר טאכטער, וואשט זי זיך דאן אליין ארום, און טוט אן איהר שבת'דיגע קלייד מיט איהרע גאלדענע אוירינגלעך וואס איהר מאמע האט איהר איבערגעלאזען בירושה.

ר' לייזער און זיינע צוויי זיהן קומען אן פון בית המרחץ. זיי זיינען ריין, אויסגעוואשען. זייערע האר זיינען נאך פייכט. די מאמע האט אויסגעלייגט זייערע שבת'דיגע בגדים. ר' לייזער טוט אן זיין שבת'דיגע אטלעסענע קאפאטע, און די שטיוועל וואס יהודית האט ארומגעשמירט מיט אזא טראן זיי זאלען גלאנצען...

עס איז א שעהנער זומערדיגער פרייטאג נאך האלבען טאג. די שטוב ביי ר' לייזער'ן האט שוין אנגענומען דעם שבת'דיגען אויסזעהן. יעדעס ווינקעלע בלאנקט...

ר' לייזער גיט א קוק אויף זיין ווייב, רבקה. איהר פנים לייכט. איהרע אויגען פינקלען. זי, די פארהאוועטע, פארשמאיעטע בעל הבית'טע, וועלכע איז א גאנצע וואך פארשווארצט פון די סאזשע פון אויוועז, פון די שווערע ארבייט ארום הויז, איהרע קליידער זיינען פארשמאלצען און איינגעשמוצט, ווערט איצט, פרייטאג, נאך האלבען טאג פארוואנדעלט אין א מלכה. די קנייטשען פון איהר פארזארגטען פנים, ווערען אויסגעגלייכט. די הויט פון איהר פנים ווערט צארט און ווייס, און ווען דער מאן ווארפט א בליק צו איהר ריכטונג, פאנגען זיך אן איהרע באקען צו רויטלען, וואס גיט איהר צו א באזונדערען חן... זי טראגט א ווייסען שירץ, ווייל זי דארף זיך עטוואס ארומפארען ארום אויוועז.

יהודית, אן אויסגעצוואגענע, א קאמטע, מיט איהרע שעהנע קליידער, געהט ארוים אין דרויסען, זעצט זיך אוועק אויף א באנק נעבען טיר, און באטראכט די פארבייגעהענדע אידען און אידענעס, וועלכע איילען זיך אהיים אויפצונעמען דעם הייליגען שבת.

ר׳ לייזער זעצט זיך אוועק מיט זיינע צוויי זיהן נעבען קליינעם טישעל, און ער איז מעביר די סדרה. עס איז פרשה קרח, און אין מיטען טוט ער א פרעג דעם עלטערען זוהן דוד, פארוואס קרח און זיינע נאכפאלגער זיינען איינגעזונקען געווארען. דוד זאגט איהם, וואס ער האט געלערענט, און וואס רש״י זאגט, און זיי ענדיגען ״שנים מקרא ואחד תרגום״.

נאכדעם פאנגט ר׳ לייזער אן צו זינגען דעם שיר השירים... דער שעהנער מעלאדישער ניגון צעטראגט זיך איבער אלע צימערען. יהודית, וועלכע האט אויך געלערענט חמש און פארשטעהט די פירוש המילות, האט זעהר ליב צו הערען ווי איהר טאטע זינגט דעם שיר השירים: ״כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים״ (ווי אן עפעלבוים צווישען די וואלד בוימער, אזוי איז מיין געליבטער צווישען די זיהן...) איהרע אויגען ווערען טרוימעריש... זי טראכט פון איהם, פון העלדישען געליבטען, וועלכער איז שעהן און הויך ווי א צעדערבוים. אין איהר ערוואכען אזעלכע אנגענעמע געפיהלען... אין איהר פארשטעלונגס קראפט זעהט זי איהם. אט קומט ער אן. ער פארנייגט זיך פאר איהר. ער פארגלייכט איהר צו א רויז פון שרון, צו א לילי פון די טאלען...

נאכדעם ווי ר׳ לייזער ווערט פארטיג מיט דעם זינגען פון שיר השירים, הייסט ער די קינדער אנטאן די רעקלעך און זיי געהען אין בית המדרש דאווענען מנחה און דערנאך מקבל שבת זיין. יהודית באגלייט זיי מיט איהרע אויגען, ביז וואנען זיי פארשווינדען, און דאן קעהרט זי זיך ווידער אום צו איהרע חלומות פון איהר געליבטען, וועלכען זי האט געשאפען אין איהר פארשטעלונגס קראפט...

די זון האט זיך א רוק געטאן צו מערב. די מאמע איז ארוים אין דרויסען, זי האט אויפגעהויבען איהרע אויגען צום הימעל און זיך אנגערופען צו יהודית׳ן: עס איז שוין צייט ליכט צו בענשען!

יהודית איז אריין אין הויז. די מאמע האט אויף דער זיידענער טישעל, וואס האט באדעקט איהר קאפ אנגעטאן נאך א ווייסע פאטשיילקע. זי האט אויסגעגלייכט די ליכט אין די לייכטער.

רבקה האט אנגעצונדען די ליכט אין די לייכטער. זי פארמאכט די אויגען און הויבט אויף איהרע הענט און זי האלט זיי א ווייל נעבען די ליכט. איידער זי מאכט די ברכה זאגט זי א קורצע תפלה. זי בעט גאט, אז ער זאל זיי באשיצען פון אל דאס בייז, אז ער זאל זיי געבען געזונט און פרנסה. אז איהרע קינדער זאלען אויסוואקסען גוטע אידען, צו גאט און צו לייט, אז גאט זאל צושיקען צו איהר טאכטער דעם ריכטיגען זיווג; אז גאט זאל געבען און איהר לייזער זאל געפינען חן אין די אויגען פון דעם פריץ גראף פאטאצקי, און ער זאל איהם קיין שלעכטעם ניט טאן. זי האט געהערט, אז ערשט ניט לאנג צוריק, האט מען ביי אט דעם זעלבען פריץ פארשמיסען א אידען צום טויט. א שוידער געהט דורך איהר קערפער, ווען זי דערמאנט זיך אן דעם. זי ווייסט, אז ווען דער פריץ שכור׳ט זיך אן, דאן קאן פאסירען דאס ערגסטע... יהרע ליפען שעפטשען די פאלגענדע תפלה:

״א, בארמהערציגער גאט, פון אונזערע אבות, אברהם, יצחק און יעקב, און פון די אמהות שרה, רבקה, רחל און לאה, אין זייער זכות און אין דעם זכות פון ליכט בענשען פאר דעם שבת קודש, גיב אריין חסד און רחמים אין דעם הארץ פון פריץ, ער זאל אונז קיין בייז ניט טאן. ער זאל פון אונז ניט אוועקנעמען אונזער פרנסה. באשיץ אונז און כל ישראל פון אונזערע שונאים, און מיר זאלען אלע זוכה זיין צו הערען דעם שופר פון משיח, אמן!״

רבקה האט געמאכט די ברכה ״להדליק נר של שבת״, און גלייך אויסגערופען צו יהודית׳ן: ״גוט שבת, טאכטער!״

״גוט שבת, מאמע!״ — ענטפערט יהודית און געהט צו און טוט איהר א קוש.

די מאמע עפענט דעם דיקען סידור און זאגט: ״קום, טאכטער, לאמיר מקבל שבת זיין!״

רבקה און יהודית זעצען זיך אוועק ביים טיש אוןביידע זאגען ״לכו נרננה״ אויפ׳ן קול...

פון די חלות און שניידט איבער די

אין בית המדרש איז ליכטיג, די ליכט ברענען אין אלע הענגלייכטער, דער חזן האט שוין אפגעזונגען דעם "לכה דודי" און מען האט שוין גענומען דאווענען מעריב.

נאך מעריב באגריסען זיך די אידען מיט א גוט שבת. און דאן נעמט דער שמש און פארטיילט די אורחים. ר' לייזער האט נאך קיינמאל ניט פארפעלט צו האבען אן אורח אויף שבת, גאנץ אפט פלעגט ער מיטברייינגען צוויי אורחים. זיין רבקה גרייט צו גענוג שפייז עס זאל קלעקען אפילו פאר פיר אורחים.

דער שמש געהט צו ר' לייזער'ן און זאגט צו איהם אין דער שטיל: "איך האב געהאט אין זינען אייך צו געבען אן אורח א הדר, א איד א למדן, אבער מיט א ווײלע צוריק איז צו מיר צוגעקומען עפעס א פרעמדער, וועלכער געפינט זיך שוין אין בית המדרש פון נאך האלבען טאג אן, און ער האט מיך געבעטען איך זאל איהם שיקען צו אייך אויף שבת.

— ווער איז ער דאס? — פרעגט ר' לייזער.

— אט שטעהט ער דארט אין ווינקעל—האט דער שמש אנגעוויזען אויף א אידען וועלכער האט טראץ דעם וואס ער איז געווען באוואקסען און געגאנגען אנגעטאן אין אלטע פארלאטעטע בגדים, נאך אויסגעקוקט גאנץ יונג. ער איז געווען הויך און גלייך.

— איך ווייס ניט ווער ער איז, אלץ וואס ער האט מיר געזאגט איז, אז זיין נאמען איז חיים. ווי עס ווייזט אויס איז ער ניט קיין בן תורה, ווייל זינט ער איז געקומען אין בית המדרש, האט ער קיין גמרא אין האנט ניט גענומען, ער איז געזעסען אויף דער באנק און געזאגט תהילים. טא וואס זאל איך טאן? ער וויל דוקא זיין שבת ביי אייך.

— נו, פארוואס ניט? — זאגט ר' לייזער, — ער איז דאך א איד! שיקט איהם צו צו מיר.

דער שמש איז צוגעגאנגען צום פרעמדען, און האט צו איהם א וואונק געטאן און א שאקעל געטאן מיט'ן קאפ.

דער אורח איז גלייך צוגעגאנגען צו ר' לייזער'ן און איהם געזאגט: "גוט שבת!"

"גוט שבת אייך, ר' חיים, האט ר' לייזער איהם געגעבען זיין האנט. דער שמש האט מיר געזאגט, אז אייער נאמען איז ר' חיים...

— ניט ר' חיים, נאר פשוט חיים! — ענטפערט ער מיט א לייכטען שמייכעל, איהר פארשטעהט איך בין נאך א בחור.

"קומט, חיים! — האט ר' לייזער צו איהם געזאגט, און זיי זיינען ביידע ארויס פון בית המדרש. נאך זיי זיינען נאכגעגאנגען דוד און נפתלי, וועלכע האבען באטראכט דעם אורח מיט נייגעריגע בליקען.

זיי זיינען אלע אריין אין הויז און באגריסט רבקה'ן און יהודית'ן מיט א "גוט שבת". דער טאטע איז ארומגעגאנגען הי זאון צוריק איבער'ן צימער, און געזונגען: "שלום עליכם, מלאכי השרת". דער אורח האט אויך אזוי געטאן. יהודית האט באטראכט דעם אורח, און א רחמנות געפיהל דערוועקט זיך ביי איהר אין הארצען. ער איז אזוי ארים, נעבעך...

ר' לייזער האט געענדיגט זינגען דעם "שלום עליכם", און דאן האט ער צוגערופען דוד'ן און נפתלי'ן, ער האט ארויפגעלייגט זיינע הענט אויף זייערע קעפ און געזאגט: "ישימך אלקים כאפרים וכמנשה".

עטוואס פארשעהמט און רויטלענדיג זיך איז נאכדעם צוגעגאנגען יהודית, און ער האט ארויפגעלייגט זיין האנט אויף איהר קאפ און זי געבענשט: "ישימך אלקים כשרה רבקה, רחל, ולאה!"

באלד געהט ר' לייזער צו צום טיש פילט אן דעם זילבערנעם בעכער מיט וויין און מאכט קידוש, נאכדעם ווי ער זופט אפ א ביסעל פון וויין, גיסט ער אפ עטוואס פאר'ן אורח, און דאן גיט יעדער א זופ פון בעכער.

— נו, לאמיר זיך געהן וואשען צום עסען! — האט געזאגט ר' לייזער צום אורח, און ער געהט מיט איהם אריין אין קיך, ער צייגט איהם אן אויף די קענדעל וואסער, און נאכדעם ווי דער אורח וואשט זיך, דערלאנגט איהם ר' לייזער דעם האנטוך. ער וואשט זיך אויך און דאן

נעמט ער ארונטער די סערוועטקעלע חלה אויף העלפט, שניידט אָפּ א "המוציא", טונקט זי איין אין זאַלץ און מאכט "מוציא". גלייך נאָכדעם גיט ער די אנדערע חלה צום אורח, און יענער טוט דאָס זעלבע. יעדער באקומט א המוציא...

די מאמע געהט אריין אין קיך און לייגט אוים די חלקים פיש. יהודית דערלאנגט די חלקים צום טיש. פריהער שטעלט זי אוועק דעם טעלער געפילטע פיש פאר דעם אורח. ניט איינמאָל האָט דער טאטע געזאָגט אז דער וועלכער איז מכבד אן אורח, איז פונקט ווי ער וואָלט מכבד געווען דעם רבונו של עולם כביכול, און דעריבער דאַרף מען דעם אורח געבען דעם ערשטען.

נאָך די פיש פלעגט ר' לייזער תמיד ליב האָבען ריידען מיט דעם אורח תורה, אָבער הערענדיג פון דעם שמש אז דער דאָזיגער אורח איז ניט קיין בן תורה האָט ער גלייך אָנגעפאנגען צו זינגען זמירות: "כל מקדש שביעי כראוי לו"...

דוד און נפתלי האָבען זיך צעזונגען און דער אורח האָט אויך מיטגעזונגען און אלע האָבען הנאה געהאט פון דעם אורח'ס שטימע...

יהודית האָט דערלאנגט זופּ און דערנאָך די חלקים הוהן. מען האָט געגעסען און ווידער געזונגען "מנוחה ושמחה אור ליהודים"...

דאָס הויז איז אָנגעפילט געוואָרען מיט געזאנג און פרייד. יהודית און איהר מאמע האָבען אויך מיטגעזונגען.

פּלוצלונג האָט זיך דערהערט א שטארק קלאפּען אין טיר... אלע זיינען מיט אמאָל שטיל געבליבען... א טויט שרעק איז אויף זיי אָנגעפאלען.

ר' לייזער האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין פּלאַץ און איז צוגעגאנגען צו דער טיר און געפרעגט: "ווער איז דאָרט?

— אין נאָמען פון גראף פּאָטאָצקי עפען דיין טיר! — האָט זיך דערהערט א שטימע פון דרויסען.

— פון גראף פּאָטאָצקי! — האָט רבקה אויסגערופען און איהר שרעק איז נאָך גרעסער געוואָרען.

ר' לייזער האָט מיט ציטערענדע הענט געעפענט די טיר, און באלד זיינען אריין אינוויינינג צוויי האידוקעס. איינער האָט געהאלטען אין זיין האנט א בערישע פעל, דער אנדערער האָט געהאלטען דעם קאָפּ פון דעם בער, וואָס ווערט ארויפגעטאָן אויף דעם מענשען'ס קאָפּ ווי א מאסקע...

ווען רבקה האָט דאָס דערזעהן האָט זי ארויסגעלאָזען א געשריי: אוי, גאָט, העלף אונז!..

אלע האָבען שוין געוואוסט וואָס דאָס באדייט... דאָס מיינט אז דער פּריץ וועט האָבען א "בערען טאנץ" פאר זיינע געסט. רבקה דערמאָנט זיך אז ערשט פאראיאָרען האָט מען א אידען פארשמיסען צום טויט ביים פּריץ, ווייל ער האָט פארלאָרען דעם טאנץ געוועט...

"העי, מאָשקע" (אזוי פלעגט דער פּריץ, ווי אויך זיינע האידוקעס, רופן זיין אידען, דעם ארענדאר), "דער גראף פּאָטאָצקי האָט איצט א פארוויילונג ביי זיך אין שלאָס, און עס איז זיין וואונש אז דו זאָלסט אָנטאָן אָט די בערישע פעל, און קומען דאָרט טאנצען דעם בערען טאנץ, אונטערצוהאלטען די געסט".

א ווײַלע איז ר' לייזער געבליבען שטעהן א טויט בלאַסער אָהן לשון... צו זיינע אויערען האָט זיך דערטראָגען דאָס געוויין פון זיין פרוי און קינדער.

— וואָס קלערסטו א סך! — האָט דער האידוק וועלכער האָט געהאלטען די בערישע פעל א געשריי געטאָן צו איהם — טו דאָס אָן און לאָמיר געהן! דער גראף האָט פיינט אז מען לאָזט זיך בעטען!...

— ניין! ניין! — האָט ר' לייזער אויסגערופען — היינט איז ביי מיר שבת, איך וועל ניט געהן!

— דו זשידעק! דו ווילסט ניט פאָלגען דעם פּריץ'ס באפעל! — האָט דער צווייטער האידוק אויסגעשריען — ווייסטו דען ניט וואָס דער פּריץ טוט, ווען א זשידעק וויל איהם ניט פאָלגען? ער וועט דיך מאכען מיט א קאָפּ קירצער! ער האָט אונז אָנגעזאָגט אז טאָמער וועסטו ניט וועלען געהן, זאָלען מיר דיך ברייגנען מיט געוואלד, און פאר דיין ניט וועלען אויספאָלגען דעם פּריץ'ס באפעל, זאָלען מיר אונטערצינדען דיין הויז.

— נעם טו אָן די בערישע פעל! — האָט דער האידוק א וואָרף געטאָן די

פעל און דער צווייטער האט צוגעווארפען דעם בערישען קאפ מיט דער אויבערשטער טייל פון פעל. מיר גיבען דיר פינף מינוט צייט. מיר ווארטען אויף דיר אין דרויסען אין דעם עקיפאזש. אויב דו קומסט ניט ארויס אנגעטאן אין דער דאזיגער פעל, וועלען מיר אריינקומען דיך נעמען איבערגעוואלד, און דאן וועלען מיר זיין געצוואונגען אויך אונטערצוצינדען דיין הויז..

די האידוקעס זיינען ארויס און אין ר׳ לייזער׳ס הויז איז געווארען א יאמער און א געוויין.

— זאל ער טאן מיט מיר וואס ער וויל, איך וועל ניט געהן! — האט ר׳ לייזער געזאגט, מיט טרויער און יאוש אין זיין שטימע.

— וואס וועסטו טאן? — האט רבקה געיאמערט — זיי וועלען דאך דיך שלעפען מיט געוואלד, און ערשט דאן וועלען זיי פארברענען אונזער הויז. און ווער ווייסט וואס דער פריץ וועט נאך טאן מיט דיר! ער מוז איצט זיין טויט שכור, און ווען ער וועט דערהערען אז דו ווילסט ניט געהן, קאן ער נאך...

רבקה האט ניט געוואלט ארויסרייסען פון איהר מויל וואס עס קאן מיט איהר מאן פאסירען, אויב ער זאל איצט ניט פאלגען דעם פריץ.

— איך וועל בעסער שטארבען איידער מחלל שבת זיין! — האט ר׳ לייזער אויסגערופען.

— פקוח נפש דוחה שבת! — האט זיך דער אורח אנגערופען — אין דער גמרא יומא שטעהט געשריבען: ”מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת. ר׳ שמעון בן מנסיא אומר ושמרו בני ישראל את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה”... (פון וואנען דרינגט מען אז פקוח נפש איז דוחה שבת, זאגט ר׳ שמעון בן מנסיא, עס איז געשריבען אין אונזער תורה: ”און די קינדער פון ישראל זאלען היטען דעם שבת, מיינט די תורה אז מען מעג מחלל זיין איין שבת, כדי עס זאל נאכהער מעגליך זיין צו היטען א סך שבתות).

”ניין, איך וועל ניט מחלל שבת זיין!” האט ר׳ לייזער מיט טרעהרען אין די אויגען געזאגט — ”איך וויים אז אפילו ווען איך זאל פאלגען דעם פריץ, וועט ער אלץ איינס מיך פארמאטערען צום טויט. איך וויים וואס עס מיינט דער בערען טאנץ, זאל ער מיך בעסער טויטען אזוי, און איך וועל ניט האבען מחלל שבת געווען”.

פון דרויסען האבען זיך דערטראגען די שטימען פון די האידוקעס: ”שנעלער, מיר ווארטען דאך! קום שוין ארויס אויב ניט וועסטו באלד פארלירען דיין הויז און אלץ וואס דו האסט!” זיי האבען שוין גענומען קלאפען נאך אמאל אין טיר...

— ר׳ לייזער, גיט מיר די בערישעפעל, איך וועל געהן אנשטאט אייך! — האט חיים דער אורח אויסגערופען — מיט די בערישע פעל אויף זיך און איבער מיין פנים, וועט קיינער ניט וויסען אז דאס איז אן אנדערער...

חיים האט א נעם געטאן די בערישע פעל, און זיך שנעל איינגעהילט אין איהר...

ר׳ לייזער, זיין פרוי און די קינדער האבען מיט צעשראקענע בליקען געקוקט אויף דעם אורח, ווי ער טוט אויף זיך ארויף די בערישע פעל, און ווען ער האט ארויפגעטאן אויף זיין קאפ דעם אויבערשטען טייל פון דער פעל און עס צוגעשפיליעט, האט ער אויסגעקוקט פונקט ווי א בער. און ווען עס וואלט אויף די קינדער אויך ניט געפאלען א טויט שרעק וואלטען זיי זיך פאנאנדערגעלאכט פון דעם וואס דער אורח איז פארוואנדעלט געווארען אין א בער.

אלע אבער זיינען געשטאנען מיט צעשראקענע אויגען און אפענע מיילער, און זיך ניט גערירט פון זייערע ערטער. זיי האבען געזעהן ווי דער אורח, אנגעטאן אין דער בערישער פעל, מיט דעם עק פון הינטען געהט ארויס פון הויז. צו זייערע אויערען האבען דערגרייכט די רייד פון די היידוקעס: אט אזוי, מאשקע! קום און טאנץ פאר דעם גראף און זיינע געסט. דיין גליק וואס דו ביזט איצט אליין ארויסגעקומען, אז ניט וואלט פון דיר און פון דיין הויזגעזינט, קיין געדעכעניש ניט געבליבען!

— באלד וועלען מיר זעהן ווער עס טאנצט בעסער, דו, מאשקע אדער דער היידוק, יוזשוק! — האבען זיי געהערט ווי דער צווייטער היידוק רופט זיך אן לאכענדיג, אזוי הויך,

אז מען האָט עס געקאָנט הערען זעהר ווייט — דו דאַרפסט אָבער וויסען, מאַשקע, אַז יוזשוק איז איינער פון די פלינקסטע טענצער. ער קאָן אָפּטאַנצען צוויי שעה נאָכאַנאַנד די שווערסטע טענץ און ניט מיד ווערען! נו, גלויבסטו, אַז דו וועסט געווינען דעם טאַנץ-געוועט?

— אהא, דו שווייגסט! — הערען זיי ווי דער ערשטער זאָגט ווייטער, — זיי אָבער וויסען, אַז אויב דו וועסט פאַרלירען דעם געוועט, וועט יוזשוק דער געווינער האָבען א רעכט דיך צו פאַרשמייסען ביז טויט. אָדער ער וועט דיר הייסען אַרויפקלעטערען אויף א בוים, און צילעווען זיך אויף דיר מיט דעם ביקס, און אויב ער טרעפט דיר מיט דעם ערשטען שאָס, איז זיין מזל, טאָמער ניט איז דיין מזל, אָבער איך קאָן דיר איבערגעבען א סוד, אַז יוזשוק איז ניט נאָר איינער פון די בעסטע טענצער, נאָר ער איז אויך זעהר א גוטער שיסער, און טרעפט תמיד אין ציעל!... ניט איין אידען פון ווילנא האָט שוין יוזשוק פאַרשמיסען צום טויט אָדער דערשאָסען נאָכדעם ווי זיי האָבען פאַרלאָרען דעם טאַנץ געוועט.

— איך אליין בין דערביי געווען, — הערען זיי ווי דער צווייטער היידוק באַרימט זיך, — דאָס האָט פּאַסירט מיט עטליכע חדשים צוריק, דאַן האָט דער גראַף פּאָטאָצקי געפייערט זיין געבורטסטאָג. ער האָט איינגעלאַדען זעהר פיעל געסט, און זיי געזאָגט, אַז ער וועט האָבען ביי זיך אין שלאָס א "בערן-טאַנץ געוועט", און אַז א איד מיט א לאַנגער באָרד, וועט דאַרפען זיך פאַרמעסטען אין טאַנצען מיט יוזשוק'ן, זיין בעסטען טענצער, און מען קאָן זיך שוין פאַרשטעלען וואָס פאַר א שפּאָס די געסט וועלען האָבען. און לאָמיר דיר זאָגען, מאַשקע, אַז מיר האָבען ווירקליך נאָך קיינמאָל ניט געהאַט אַזוי פיל שפּאַס. דער איד האָט אָנגעהויבען טאַנצען און איז באַלד אומגעפאַלען. מען האָט איהם אויפגעהויבען און ער האָט ווידער געמוזט טאַנצען, ווייל איך בין געשטאַנען מיט א בייטש און איהם געשמיסען, ביז וואַנען ער האָט געהויבען זיינע פיס... כאַ, כאַ, כאַ!

באַלד האָבען זיך די רעדער פון דעם גראַף'ס עקיפּאַזש א ריהר געטאָן, און די הייזוקעס זיינען פאַרשוואונדען געוואָרען פון דאָרט.

— אוי, גאָט! — האָט רבקה אַרויסגעלאָזען א געשריי און איז געפאַלען אין חלשות...

יהודית האָט איהר קוים דערמינטערט. ר' לייזער'ס פּנים איז געווען ווייס ווי קאַלך. דוד און נפתלי, די קינדער, האָבען זיך געטרייסעלט פון שרעק. זיי האָבען געוויינט און געשריען: "מאַמע"!

ווען זיי זיינען עטוואָס געקומען צו זיך פון די שרעקליכקייטען, וואָס זיינען זיי אַזוי פּלוצלונג באַפאַלען, האָט ר' לייזער מיט א וויינענדער שטימע, אויסגערופען:

— אַ, פאָטער אין הימעל! האָב רחמנות און העלף דעם טייערען אורח, וועלכער האָט איינגעשטעלט זיין אייגענעם לעבען, כדי צו ראַטעווען מיין לעבען!

די פרעהליכקייט וואָס האָט מיט א ווייל'ע צוריק געהערשט אין הויז, איז פאַרוואַנדעלט געוואָרען אין טרויער. אויף דעם טיש האָבען נאָך געברענט די ליכט אין די לייכטער. דער צימעס און דער קוגעל זיינען קאַלט געוואָרען אין דעם גרויסען פּאָלומיסאָק. דער ווייס געדעקטער טיש האָט אויסגעקוקט פאַר'יתומ'ט... יהודית האָט זיך צוגעזעצט נעבען איהר מאַמע'ן און זי האָט זיך צעכליפּעט.

— קומט, לאָמיר זיך זעצען צוריק צום טיש און בענשען! — האָט געזאָגט ר' לייזער מיט א פאַרשטיקטען קול פון די טרערען וואָס האָבען איהם געשטיקט אין האַלז...

זיי האָבען זיך געזעצט אַרום טיש און ר' לייזער האָט גענומען בענשען...

ווען ער איז געקומען צו דעם "הרחמן הוא ישלח לנו את אליהו הנביא זכור לטוב", האָט ער פּלוצלונג אויפגעשפּרונגען פון זיין פּלאַץ, זיינע אויגען האָבען זיך צעלויכטען... דאָס בלוט אין זיין טויט בלאַסען פּנים האָט זיך צוריקגעקערט.

— וואָס איז! — האָט רבקה אויסגערופען.

ר' לייזער האָט גענומען אַרומגעהן איבער'ן הויז הין און צוריק, און ווען ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, האָט ער פּלוצלונג זיך געכאַפּט פאַר'ן קאָפּ,

אויסרופענדיג: ”גאָט מיינער, איז דאָס מעגליך?”...

— וואָס, מעגליך? — פרעגט איהם רבקה.

— דו ווייסט רבקה, — האָט זיך ר׳ לייזער צוריקגעזעצט אויף זיין פּלאַץ, — אָט דער אורח, וועלכער האָט נאָר וואָס גערעטעוועט מיין לע־בען... דו ווייסט גאָר ווער ער איז?

— פון וואַנען זאָל איך וויסען?

— האָט זי טרויעריג געזאָגט, — איך האָף נאָר, אז ער זאָל קומען צוריק אומבאַשעדיגט. גאָט ווייסט וואָס זיי וועלען דאָרט טאָן צו איהם!

— הער זיך איין! דו ווייסט דאָך, אז דער שמש ווייסט, אז איך האָב ליב צו נעמען אַן אורח אויף שבת, א איד א למדן. גראָד קומט ער צו מיר צו היינט נאָך קבלת שבת, און זאָגט מיר, אז עפּעס א פרעמדער איז געקומען אין בית המדרש נאָך האַל־בען טאָג, און ער האָט פון איהם פארלאַנגט, אז ער זאָל פאַר איהם באַ־שטעלען שבת דוקא ביי מיר. ער האָט מיר געזאָגט, אז דער אורח שיינט צו זיין א פּראָסטער איד, ניט קיין בן תורה, ווייל ער האָט די גאנצע צייט קיין גמרא אין האַנט ניט גענומען. ער איז געזעסען די גאַנצע צייט און געזאָגט תהילים . . . ווער ווייסט ווער אָט דער אורח איז! האָסטו דען ניט גע־הערט פריהער, ווען ער האָט גערעדט צו מיר, אז פקוח נפש איז דוחה שבת, האָט ער געבראַכט א מאמר פון דער גמרא... און דאָס וואָס ער האָט דוקא געוואָלט זיין ביי מיר שבת, איז דאָס ניט קיין באַווייז, אז גאָט ברוך הוא, האָט איהם צו אונז געשיקט אלס זיין מלאך מושיע... אַ, ווי גרוים זיינען די וואונדער פון גאָט! ס׳אייז ביי מיר קיין צווייפעל ניט, אז דאָס איז געווען אליהו הנביא...

— אליהו הנביא איז ביי אונז גע־ווען אין הויז! — האָט דוד אויס־גערופען, — גאָט האָט איהם צו אונז געשיקט!

— אליהו הנביא! — האָט יהודית געזאָגט מיט א צעשראָקענער שטימע.

— צוליב וואָס פאַר א זכות, רבונו של עולם! — האָט ר׳ לייזער אויס־גערופען, — ווער בין איך, אז דו זאָלסט מיט מיר טאָן אזא נס!

— טאַטע, צוליב דעם זכות פון שמירת שבת! — האָט דוד אויסגע־רופען, — דער רבי האָט אונז דער־צעהלט א מעשה, אז אליהו הנביא...

— ווער ווייסט! ווער ווייסט! — האָט ר׳ לייזער געזאָגט, — אפשר איז ער א גוטער מענש, און ער האָט אויף זיך גענומען די שטראָף כדי מיך צו ראַטעווען... איך האָב איהם ניט באַ־דאַרפט לאָזען געהן! ער איז דאָך געווען מיין אורח! א איד דאַרף זיך לאָזען מוסר נפש זיין פאַר זיין אורח, און ניט דערלאָזען, אז דער אורח זאָל זיך מוסר נפש זיין פאַר איהם!...

איך וועל שוין לויפען צום שלאָס פון דעם פּריץ, און זיי זאָגען, אז דער וועלכער איז אָנגעטאָן אין דער בעריי־שער פעל איז גאָר א פרעמדער איד, אז ער האָט מיך געוואָלט באַשיצען.

ר׳ לייזער האָט אויף זיך ארויפגע־כאַפּט זיין אטלעסענע קאַפּאָטע, און ער האָט געוואָלט געהן, אָבער רבקה האָט איהם אָפּגעהאלטען.

— איידער דו וועסט דערגעהן צו זיין שלאָס וועט שוין זיין צו שפּעט, דו וועסט איהם גאָרניט קאָנען העל־פען, און דו וועסט נאָך אויף זיך ברייגגען א גרעסערען אומגליק. ניין, איך וועל דיך ניט לאָזען געהן! — האָט זי איהם אָנגענומען פאַר׳ן האַנט.

— דו זעהסט דאָך, אז דער רבונו של עולם האָט איהם צו אונז געשיקט צו העלפען אונז, און דו ווילסט אליין געהן און אלץ קאַליע מאַכען... עס איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט, אז דאָס האָט געמוזט זיין אליהו הנביא.

— איך בין גאָרניט אזא צדיק, אז גאָט זאָל מיט מיר וועלען טאָן אזא נס! — האָט ר׳ לייזער אויסגערופען, — איך בין א גאַנצע וואָך פארהאָ־וועט, פאַרשמאַיעט... איך לויף אריין אין בית המדרש אָפּדאַווענען. איך האָב אפילו קיין צייט ניט צו לערנען תורה... פאַרוואָס קומט עס מיר!

— גאָט ווייס וואָס עס טוט זיך ביי דיר אין הארצען! — זאָגט איהם רבקה, — גאָט ווייסט, אז דו האָרע־וועסט שווער און ביטער, אז דו היטסט אָפּ אלע מצוות, אז מיר גיי־בען צדקה וויפיל נאָר מיר קאָנען... דאָס וואָס דו צעמאָלסט די מעהל פאַר די אָרימע פרומע אידען, אָט דאָס איז אויך ביי גאָט פאַררעכענט פאַר גאָר א גרויסע מצוה... און ווען דו האָסט

נאָר צײַט לערנסטו א בלאט גמרא אָדער א פּרק משניות. דו האָסט גראָד יע פאַרדינט בײַם רבונו של עולם, ער זאָל מיט דיר א נס טאָן!

— אליהו הנביא האָט געראַטעוועט אונזער טאַטען! — האָט יהודית אויסגערופען מיט טרערען פון פרייד! איך האָב געהאַט די זכיה צו באַדינען אליהו הנביא׳ן!...

— גאָט ווייסט, גאָט ווייסט! — האָט ר׳ לייזער געשאָקעלט מיט זיין קאָפּ, — מיר האָבען דאָך פריהער געהערט דעם געשפּרעך פון די הייַדוקעם, ווען זיי האָבען זיך מיט איהם געריַיצט און איהם דערצעהלט וועגען יוזשוק׳ען, וועלכער איז אזא טענצער, אז קיינער קאָן קיינמאָל ניט האַפּען זיך מיט איהם צו פאַרמעסטען, ווער ווייסט אויב ער וועט איהם ניט פאַרשמייסען צום טויט, אָדער אפשר וועט ער איהם גאָר הייסען ארויפקלעטערען אויף א בוים און זיך אויף איהם צילעוועט מיט א ביקס...

— גאָט האָט מיט אונז א נס געטאָן! — האָט רבקה געזאָגט, — ער האָט צו אונז געשיקט אליהו הנביא! זעהסטו דען ניט? פאַרוואָס האָט דער אורח דוקא געוואָלט געהן צו אונז אויף שבת? ער איז דאָך צו אונז פרעמד! פון וואַנען האָט ער געוואוסט וועגען אונז? איז דאָס אליין ניט קיין באַווייז, אז גאָט האָט איהם געשיקט צו ראַטעווען דיין לעבען?...

— יע, איך האָב עס דערפיהלט אזוי שנעל ווי איך בין געקומען צו דעם ״הרחמן הוא ישלח לנו את אליהו הנביא זכור לטוב״. א דאַנק דיר, א ליב דיר, אָ, גאָט!

— אָ, מאַמע, איך האָב מורא! איך האָב מורא! — האָט דער קליינער נפתלי פּלוצלונג א געשריי געטאָן און איז צוגעלאָפען צו זיין מאַמען און זיך גענומען טוליען צו איהר.

— האָב קיין מורא ניט, מיין קינד!
— די מאַמע איהם געגלעט איבער׳ן פּנים — אויב דאָס איז געווען אליהו הנביא, דאַרפען מיר מעהר פאַר קיינעם ניט מורא האָבען, ווייל דאַן איז דאָס א באַווייז, אז גאָט באַשיצט אונז, אז ער האַלט א וואַכזאַמע אויג אויף אונז אַלעמען.

— אָבער פאַרוואָס איז אליהו הנביא געקומען אין אַלטע פאַרלאַטעטע בגדים? — האָט נפתלי ווייטער געוויינט.

— וואָס פאַרשטעהסטו דען ניט דו נאָר איינער! — רופט זיך שוין אָן צו איהם זיין עלטערער ברודער, דוד, — דאָס האָט זיך מן הסתם אליהו הנביא פאַרשטעלט פאַר אַן אָרימאַן!

— ווער ווייסט! ווער ווייסט! — האָט ר׳ לייזער ווידער גענומען ארומגעהן איבער׳ן צימער הין און צוריק — עס רעדט זיך אזוי אליהו הנביא... כדי זוכה צו זיין צו האָבען ביי זיך אין הויז אליהו הנביא, דאַרף מען האָבען א באַזונדערען זכות, מען דאַרף זיין א גרויסער צדיק... עפּעס א קלייניגקייט, אליהו הנביא! און ווער בין איך דאָס, אז דער רבונו של עולם זאָל מיט מיר טאָן אזא נס, אז ער זאָל שיקען צו מיר אין הויז אליהו הנביא? ניין, רבקה, איך בין ביי זיך ניט גענאַרט! איך האָב דאָס ניט פאַרדינט בײַם אויבערשטען... וואָס! וואָס אזוינס האָב איך געטאָן מעהר ווי יעדער אַנדערער איד? וועלכער איד היט ניט אָפּ שבת?... וועלכער איד גיט עס ניט קיין צדקה, אויב גאָט העלפט און ער קאָן נאָר? יעדער איד האָרעוועט שווער און ביטער, און לויפט אין בית המדרש אריינכאַפּען א פּרק משניות, אָדער א בלאט גמרא! קומט עס מיר, אז גאָט זאָל מיט מיר טאָן אזא נס!... פאַרוואָס זאָל דער אייבערגער שיקען צו מיר אליהו הנביא׳ן. ניין, רבקה, איך בין דאָס ניט ווערטה, אַן אומשולדיגער איד, מיין אורח, האָט איינגעשטעלט זיין לעבען אין סכנה און מיר געראַטעוועט פון א זיכערען טויט. איך האָב דאָס ניט געטאָרט דערלאָזען! גאָט ווייס, אויב ער וועט זיך שוין אומקעהרען א לעבעדיגער פון אָרט! איך בין ניט קיין צדיק, און ניט קיין בן צדיק, איך האָב קיין רעכט ניט זיך איינצורײַדען, אז גאָט וועט צו מיר שיקען אליהו הנביא׳ן, ער זאָל מיך ראַטעווען פון דעם פּריץ׳ס הענט. גרויסע צדיקים זיינען אומגעקומען אויף קידוש השם, פאַרוואָס האָט גאָט ניט געשיקט צו זיי אליהו הנביא צו ראַטעווען זיי פון טויט? פאַרוואָס קומט עס מיר?...

ווידער איז ר׳ לייזער׳ס הויז געוואָרען איינגעהילט אין טרויער. די ליכט האָבען גענומען צאַנקען... עס האָט אָנגעהויבען צו ווערען טונקעלער. דער שלאָף וואָס פלעגט יעדען פרייטאָג צונאַכט פאַלען אויף ר׳ לייזער׳ן אזוי

שנעל ווי ער פּלעגט אָפּבענטשען, איז איצט פון איהם איינגאַנצען פאַרשוואונדען געוואָרען... ער איז מיד געוואָרען פון ארומגעהן איבער׳ן צימער הין און צוריק. ער האָט זיך צוגעזעצט און געקוקט אויף די צאַנקענדע ליכט. רבקה האָט שוין אויך גענומען מורא האָבען פאַר דעם אורח, זי האָט איינגעזעהן, אַז איהר מאַן האָט רעכט אַז ניט יעדער איינער קאָן האָבען די זכיה, אַז גאָט זאָל צו איהם שיקען אַליהו הנביא׳ן. און זי האָט גענומען ברעכען מיט די הענט און זאָרגען וועגען דעם אורח, וועלכער האָט זיך איינגעשטעלט פאַר איהר מאַן און דאמיט איהם געראַטעוועט פון א זיכערען טויט.

די ליכט זיינען איינציגווייז אויסגעגאַנגען... בלויז דער קליינער קעראָסין לעמפּעל האָט נאָך געברענט און פאַרשפּרייט א בלאַסע ליכט איבער׳ן צימער.

— איך קאָן ניט איינרוהען! — האָט זיך ר׳ לייזער אויפגעהויבען פון זיין פּלאַץ, — איך מוז אויסגעפינען וואָס מען טוט דאָרט מיט׳ן אורח. איך וועל צוגעהן צום שלאָס פון דעם גראף פּאָטאָצקי...

— אָ, ניין, לייזער! — האָט זיך רבקה ביי איהם גענומען בעטען, — פאַרוואָס זאָלסטו איצט וועלען געהן אהין, וועסטו איהם דען קענען העלפען?... דו וועסט בלויז דיין אייגענעם לעבען שטעלען אין סכנה!

— אָבער ווי אַזוי קען איך דאָ איינזיצען וויסענדיג, אַז דאָרט שוועבט א איד צווישען לעבען און טויט! ער מיין אורח, האָט זיך מוסר נפש געווען פאַר מיר!...

— זאָג מיר, לייזער, וואוהין געהסטו? וועסטו דען ארייַנקומען איצט אין דעם שלאָס פון פּריץ, מען וועט דאָך דיך דאָרט אויף שטיקער צורייסען, ווען דער פּריץ וועט אויסגעפינען, אַז א צווייטער איז געגאַנגען אויף דיין פּלאַץ, און אויב עס האָט פּאַסירט, אַז דער אורח איז אָפּגעקומען בלויז מיט שרעק, וועט ער ערשט איצט באַקומען א שטראָף פאַר דעם וואָס ער האָט גע־האַט אָפּגענאַרט דעם פּריץ.

— איך וועל ניט ארייַנגעהן אין שלאָס, איך וועל זיך שטעלען אויף דער צווייטער זייט און ארייַנקוקען דורך די פענסטער — האָט ר׳ לייזער אויסגערופען — ווי אַזוי קאָן איך בלייבען אין הויז אין אַזאַ צייט?

— וועל איך מיט דיר מיטגעהן! — האָט רבקה געזאָגט — אליין לאָז איך דיר ניט געהן אהין.

— אָ, ניין, מאַמע, געה ניט! איך האָב מורא! — האָט נפתלי זיך ווידער פאַנאַנדערגעוויינט, און איז צוגעלאָפען צו זיין מוטער און זי אָנגענומען פאַר איהר ארבעל — געה ניט, מאַמע!

— טאַטע, איך וועל מיט דיר געהן!

— האָט יהודית זיך אָנגערופען — מיר וועלען ביידע אוועקשפּאַצירען צום שלאָס און מיר וועלען שוין אויסמאַרקירען, אַז קיינער זאָל אונז ניט באַמערקען.

ר׳ לייזער האָט א מאַך געטאָן מיט דער האַנט, און ער האָט צוגעשפּילעט זיין אַטלעסענע קאַפּאָטע, און איז ארויס פון הויז. יהודית איז נאָך איהם נאָכגעגאַנגען...

שווייגענדיג זיינען זיי ביידע געגאַנגען איבער די שטילע געסלעך פון דעם קליינעם שטעדטעל איליע. די אידישע הייזער, וועלכע זיינען געווען צעוואָרפען איצער׳ן שטעדטעל, זיינען געווען פאַרמאַכט און פאַרשלאָסען. די לאָדענס זיינען געווען צוגעמאַכט. ארום איז געווען שטיל, קיין לעבעדיגער נפש איז ניט ארויסגעקומען, כאָטש עס איז געווען אַזאַ שעהנע ווארימע נאַכט...

ר׳ לייזער איז געגאַנגען מיט זיין טאָכטער און ער האָט זיך ארומגעקוקט... דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל וואָס ער איז ארויס פון הויז פרייטאָג צונאַכט נאָכ׳ן עסען. זיין הארץ האָט אין איהם שטאַרק געקלאַפּט. אָט דערנעהנטערט ער זיך מיט יהודית׳ן צום שלאָס. עס הערען זיך די טענער פון מוזיקאַלישע אינסטרומענטען.

זיי קומען צו נאָך נעהענטער. זיי זעהען דורך די אָפענע פענסטער ווי מען באַוועגט זיך. זיי האָבען בלויז געקאָנט זעהן קעפּ, פון יונגע און פון אַלטע.

באַלד, האָט זיך געהערט א שטימע. יהודית און איהר טאַטע האָבען אָנגעשטריינגט די אויערען, אָבער זיי האָבען גאָרניט געקאָנט הערען. באַלד האָט זיך דערטראָגען צו זיי שאַלען, און געשרייען. עס האָבען זיך געהערט פּאַטשערייען מיט די הענט.

זיי האָבען ווידער געקוקט, אָנשטריינגענדיג זייערע בליקען, אָבער זיי האָבען ניט געקאָנט זעהן. באַלד

האבען זיי דערהערט די מוזיק פון א פאלקא...

— איצט טאנצט מען דארט ! — האט יהודית קוים ארויסגעשעפטשעט.

— הארציגער פאטער אין הימעל — האט ר: לייזער אין דער שטיל מתפלל געווען — ראטעווע איהם פון זייערע הענט...

— טאטע, גיב א קוק אויף די שאטענס ! זעה ווי זיי באוועגען זיך אויף דעם וואנט אינווייניג... מיר דוכט זיך, אז דאס זיינען די שאטענס פון צוויי בערען, וועלכע טאנצען.

— יע, עס האט זיך שוין אנגעהויבען... גאט ווייסט וואס עס וועט געשעהן ! עס האט זיך דערטראגען צו זייערע אויערען די הילכיגע טענער פון די שפילער, און די שאטענס האבען זיך גענומען באוועגען פלינקער, און נאך פלינקער... די מוזיק האט זיך פלוצלונג אפגעשטעלט, און א פאטשעריי פון בראווא ! האט זיך פלוצלינג דערהערט... די קלאפעריי האט אנגעהאלטען א היבשע וויילע , און ווידער אמאל האט די מוזיק אנגעהויבען צו שפילען און די צוויי שאטענס האבען זיך באוויזען נאך אמאל אויף דער וואנט. דאס מאל האט שוין געדויערט א היבשע ביסעל לייגער... די מוזיק איז שטארקער געווארען און די שאטענס אויף דער וואנט האבען זיך שנעלער באוועגט...

הינט האבען זיך צעבולען... עס האבען זיך דערהערט שטימען, און יהודית האט ארייגערוימט איהר פאטער אין אויער :

— קום, טאטע, לאמיר שנעל געהן אהיים, די הינט האבען אונז דערשמעקט, מען וועט אונז באלד נעהמען ארומזוכען...

ר׳ לייזער האט אליין אויך זיך שטארק דערשראקען, און ער האט זיך גענומען דערווייטערען פון דארט מיט זיין טאכטער. און ווען זיי זיינען שוין אפגעגאנגען א היבשען וועג, האט זיך נאך אלץ דערטראגען צו זייערע אויערען דאס קלאפעריי פון בראווא, וואס איז באגלייט געווארען מיט א הילכיגען געלעכטער.

א דערשלאגענער האט זיך ר׳ לייזער דערשלעפט צו זיין הויז. ער איז געבליבען שטעהן א וויילע אין דרויסען, און זיך ארומגעקוקט, און דאן איז ער אריין אינווייניג מיט יהודית׳ן.

— נו, האט רבקה איהם גלייך גע־פרעגט.

— גאט ווייסט ! גאט ווייסט ! — האט ר׳ לייזער געענטפערט.

— מיר דוכט זיך, אז דער טאנץ האט זיך דארט אנגעפאנגען ! — האט יהודית געזאגט מיט א טרויעריגער שטימע. — מיר האבען געקאנט זעהן בלויז די באוועגענדע שאטענס...

— זאל נאר גאט רחמנות האבען — האט ר׳ לייזער געשאקעלט מיט׳ן קאפ — רחמנות זאל ער האבען...

קאפיטעל צוויי

ווער איז געווען דער אורח, חיים, וועלכער האט געראטעוועט ר׳ לייזער׳ן פון א מעגליכען טויט? ווי אזוי קומט ער אין איליע? און פארוואס האט ער דוקא געוואלט איינשטעהן שבת ביי ר׳ לייזער׳ן?

איידער מיר פארענטפערען אט די אלע פראגעס, ווען מיר זיך דארפען באקענען מיט דעם לעבען פון זיין משפחה אין ווילנע און פון דער אידישער לאגע אין ליטא, פוילען, אין דער ערשטער העלפט פון אכצעהנטען יאהרהונדערט, ווען די מאכט פון די פריצים איז נאך געווען אומבאגרענעצט, און א פוילישער גראף אדער פריץ האט געקאנט טאן מיט זיינע אידען אלץ וואס זיין הארץ האט געגלוסט...

אמת, דער איד וועלכער האט געארבייט פאר׳ן פריץ איז שטענדיג געווען זיכער מיט חיונה. אבער דערפאר האט ער געהאט אויסצושטעהן פון איהם די ערגסטע קאפריזען, און ווען דער פריץ האט זיך נאך אנגעשכור׳ט, איז די סכנה פאר דעם אידען געווען נאך גרעסער...

אין ווילנא, ניט ווייט פון דער ווייליע איז געשטאנען דער פרעכטיגער פאלאץ פון דעם גראף פאטאצקי. אט דער דאזיגער גראף איז געווען איינער פון די רייכסטע פריצים. ער איז געווען באריהמט פאר זיין רשעות. ער פלעגט גאנץ אפט אויף זיינע פארוויילונגען ליב האבען צו זעהן ווי צוויי פון זיינע כלאפצעס קעמפען איינער מיט׳ן צווייטען, ביז וואנען איינער פלעגט אוועקפאלען.

די אידען וועלכע האבען געהאט פון איהם ארענדעס, פלעגען פון איהם קיין האניג ניט לעקען. ער פלעגט זיי פאר

יעדע קליינינקייט לאזען שמייסען, און א מאל אלס צוגאב, זיי פארטרייבען פון דער ארענדע.

פאר א היבשע צייט איז ער געווען אוועקגעפאהרען טיפער אין פוילען, וואו ער איז געווען דער גאסט פון זיין פרוי'ס משפחה, און ווען ער האט זיך פון דארט צוריקגעקערט, האט ער פון דארט געבראכט א מין שפיל צו אמוזירען זיך און זיינע געסט. דער דאזיגער שפיל האט ביי איהם געהייסען דער "בערען טאנץ".

דער דאזיגער "בערן טאנץ" איז באשטאנען אין דעם וואס צוויי מענשען פארשטעלט אלס בערען, אין בערישע פעלען, פלעגען טאנצען, און דער וועלכער פלעגט קאנען טאנצען לייננער און בעסער יענער פלעגט געווינען, און זיין באלוינונג איז געווען אז ער פלעגט קאנען טאן מיט דעם צווייטען טענצער אלץ וואס זיין הארץ געלוסט. ער פלעגט איהם קאנען אפשמייסען פאר אלע געסט אין די אויגען, און אז ער האט געוואלט האט ער געהאט די ערלויבניש צו צווינגען דעם פארלירער ארויפצוקלעטערען אויף א בוים, און אלע געסט פלעגען זיך ארומקלייבען צו זעהן ווי אזוי דער "בער" דער פארלירער קלעטערט אויף דעם בוים, און דער צווייטער "בער", דער זיגער, צילט זיך אויף איהם מיט זיין ביקס.

בלויז איין מאל האט יענער געהאט א רעכט צו שיסען אויף איהם, און ווען ער פלעגט טרעפען אין ציל און דער אומגליקליכער פלעגט ארונטערפאלען, פלעגט אויסברעכען א געלעכטער צווישען די אלע פריצים און פריצ'טעס און דאמיט האט זיך דער שפיל געענדיגט. אבער ווען ער האט ניט געטראפען אין ציל, פלעגט יענער קאנען ארונטערקלעטערען פון בוים און זיין פריי. און דער פריץ פלעגט דערצו געבען א באלוינונג פון צעהן גאלדענע רענדלעך.

עס פארשטעהט זיך אז דער צווייטער טענצער, דער פארלירער, איז תמיד געווען א איד. ווייל וועלכער איד האט דאס געקאנט טאנצען? בפרט א איד וועלכער איז תמיד פארזארגט און פארטרויערט? די קונסט פון טאנצען איז אלעמאל געווען פרעמד דעם אידישען גייסט. און טאקע דערפאר פלעגט דער איד שטענדיג פאלען א קרבן פון דעם פריץ'ס ווילדע קאפריזען און שפילערייען.

זיינען טאקע פאר די לעצטע עטליכע יאהר געפאלען היבשע עטליכע קרבנות פון די אידען. דער גראף פאטאצקי פלעגט גאנץ אפט מאכען פארוויילונגען פאר זיינע פריינד, די פריצים און פריצ'טעס, און קיין בעסערע אמוזירונג ווי דער "בערען טאנץ" איז ביי איהם ניט געווען. ער האט פון זיין לעצטען באזוך אין ווארשא אראפגעבראכט א יונגען שייגעץ, א טענצער מיט'ן נאמען יוזשוק, וועלכער איז געווען פלינק און האט געקאנט אלע פארשידענע טענץ, אזוי אז ווער נאר עס פלעגט זיך מיט איהם פארמעסטען אין טאנצען, פלעגט פארלירען. בפרט נאך ווען דער צווייטער איז געווען א איד... פלעגט אט דער יוזשוק הנאה האבען פון פארשמייסען די דאזיגע אידען, די פארלירער, ביז צום טויט, גאנץ אפט, אדער זיי צווינגען ארויפצוקלעטערען אויף א בוים און דערנאך זיך צילעווען. ער האט תמיד געטראפען אין ציל, ווייל ער איז געווען א גוטער שיסער.

איז אנגעפאלען א פחד אויף אלע אידען וועלכע זיינען געווען אונטערווארפען אונטער דעם פריץ'ס קאפריזען. יעדער איד האט געציטערט, ווען מען האט זיך דערוואוסט אז דער פריץ קלייבט זיך צו פייערען זיין געבורטסטאג, אדער צו מאכען גלאט אזוי א פארוויילונג אין זיין פאלאץ. ווייל אויב א פריץ האט באשטימט אז איינער פון זיינע אידען זאל זיין דער צווייטער "בער־טענצער", האט שוין גארניט געהאלפען. יענער האט זיך ניט געקאנט ארויסדרעהען. ווייל דער פריץ פלעגט דאן יענעם נעהמען געצוואונגענערהייט, און אלס שטראף פאר ניט וועלען געהן, פלעגט ער לאזען פארברענען דעם אידענ'ס הויז אדער איהם מיט זיין משפחה איינגאנצען פארטרייבען פון דער ארענדע, וואס האט געמיינט אז אט דער איד און זיין הויזגעזינט פלעגען דארפען אלץ איבערלאזען און געהן וואנדערען ווייטער, אהן א שום אויסזיכט צו קאנען פארדינען אויף פרנסה פאר זיין משפחה...

אין ווילנא, ניט ווייט פון גראף פאטאצקי'ס פאלאץ, האט געוואוינט דער רייכער איד ר' מנחם מאן. ר' מנחם איז געווען א סוחר, און איז געווען באריהמט ביי די פריצים אלס אן עהר־

ליבער איד, אויף וועמען מען קאָן זיך פאַרלאָזען אַז ער וועט ניט נאַרען. אַט דער דאָזיגער ר' מנחם פלעגט צושטעלען פאַר די פריצים אלץ אין וואָס זיי האָבען זיך גענויטיגט. די בעסטע און זעלטענע פרוכטען, וואָס פלעגען אָנקומען פון אויסלאנד; די פארשידענע שפייזען און געווירצען, ווי אויך די בעסטע סחורות פאר דער גאנצער פריצי'שער משפחה, צו מאכען זייערע שעהנע קליידער. ער פלעגט אויך צושטעלען די פריצים גוטע שניידער און שוסטער וועלכע פלעגען נייען די דאָזיגע בגדים לויט די לעצטע מאָדעס.

עס איז דאריבער לייכט צו זעהן אז אַט דער ר' מנחם פלעגט זיין אַן אָפטער אריינגעהער צום פריץ, דעם גראף פאָטאָצקי. אויף איהם האָט דער גראף ניט געהאט קיין שליטה ווייל ער איז ניט געווען אָפהענגיג פון איהם, און ער, דער גראף, האָט זיך גענויטיגט אין ר' מנחם'ס מבינות און גאנץ אָפט אין זיינע עצות...

ר' מנחם האָט געהאט אן אייניקעל מיט'ן נאָמען חיים, וועלכער איז געווען זיין זוהנ'ס בן יחיד. איז אָט דער חיים פון קליינוויז אָן געווען א שטיפער, א טענצער, און דאָס פלעגט פארשאפען זיינע פרומע עלטערען זעהר ווייניג נחת.

פלעגט איהם זיין טאטע מוסר'ן: "וואו האָסטו געזעהן, אז א אידיש אינגעל זאָל אזוי פארקאָכט זיין אין טאנצען און אין שפרינגען. דאָס פאסט פאר עשו'ן." ווען דער טאטע פלעגט דערזעהן אז זיין חיים נעהמט א האלבען רייף, פארציהט א שטריקעל עס זאָל אויסזעהן ווי א בויגען, און דאן נעהמט ער שטיקלעך האָלץ און פארשניצט זיי ווי פיילען, און נעהמט שיסען אויף פויגלען, פלעגט ער איהם גוט אָנשלאָגען און צעברעכען די פיילען און בויגען.

חיים אָבער פלעגט עס טאָן באהאלטענערהייט. ער פלעגט ארויפקלעטערען אויף דעם בארג און דאָרט טאנצען און שפרינגען וויפיל זיין הארץ האָט געגלוסט. דאָרט פלעגט ער אויך שיסען מיט זיין פייל און בויגען און האָבען גרויס הנאה ווען ער פלעגט טרעפען אין ציל.

וואָלט חיים געהאט א גראָבע קאָפ און ניט געוואָלט לערנען, וואָלט שוין זיין טאטע געוואוסט וואָס ער האָט צו טאָן מיט אזא זוהן. ער וואָלט איהם איבערגעגעבען צו א בעל מלאכה, און יענער וואָלט שוין פון איהם געמאכט א מענש. איז אָבער חיים דוקא געווען דער בעסטער אינגעל אין חדר. ער האָט געקאָנט לערנען א בלאט גמרא, און ווען זיין טאטע פלעגט איהם בריינגען צום זיידען, צו פארהערען, פלעגט חיים קריגען פון זיין זיידען א קניפ אין בעקעל פאר זיין שארף קעפעל.

— וואָס איז אָבער די פעולה? — פלעגט זיך חיים'ס טאטע באקלאָגען פאר זיין פאָטער — אז ער איז א גרויסער שטיפער, נאָר ער טאנצט און שפרינגט און קלעטערט אויף בוימער.

פלעגט ער אויך קריגען גוט אויסגע'מוסר'ט פון זיין זיידען פאר האָבען אין זיך שקצים'שע זיטען. א איד שפרינגט ניט, טאנצט ניט און ווארפט ניט קיין שטיינער, און שיסט ניט קיין פויגעלעד.

אז חיים איז אונטערגעוואקסען און ער איז שוין געווען א בחור'ל פון א יאָהר אכצעהן, איז ער געווען א גאנץ גוטער לערנער, אבער אין דער זעלבער צייט האָט ער ליעב געהאט אונטערצוטאנצען ווען קיינער זעהט ניט...

אבער איינמאָל א יאָהר, שמחת תורה, ווען די אידען פלעגען זיך אזוי צעהוליען, און יעדער איד פליגט פון גרויס פרייד זיך א לאָז טאָן טאנצען, פלעגט דאן חיים איבערראשען יעדען איינעם מיט זיין וואונדערבארען טאנצען. ארום איהם פלעגען זיך צונויפזאמלען א היבשע צאָהל יונגווארג און זיך אוועקלאָזען טאנצען איבער דער פאָדלאָגע פון פאָליש...

די אידען, אין א פרעהליכער שטימונג לכבוד שמחת תורה, פלעגען שטעהן און צוקוקען מיט גרויס ערשטוינונג ווי חיים, ר' מנחם'ס אייניקעל, צעלאָזט זיך אין טאנצען. יעדער איינער, וועלכער האָט זיך צו דעם צוגעקוקט, האָט געפיהלט אז זיינע פיס הויבען זיך און אז אויך איהם ווילט זיך טאנצען...

פאסירט איינמאָל, קורץ נאָכדעם ווי דער גראף פאָטאָצקי האָט זיך צוריקגעקערט פון זיין רייזע, אז ער, דער גראף, האָט געשיקט רופען ר' מנחם'ן און איהם געלאָזט וויסען אז ער וויל מאכען א גרויסארטיגע פארוויילונג ביי

זיך אין פּאַלאַץ און ער וועט האָבען זעהר פיל געהויבענע געסט, דאַריבער וויל ער, אַז ער זאָל זיך אונטערנעהמען צוצושטעלען אַלץ וואָס איז נויטיג פאַר אַט דער פאַרוויילונג... פון די בעסטע פּרוכטען און טאָרטען, ווי אויך ווײַנען ביז די מאַסקעס מיט וואָס די פּריצים וועלען זיך אַמוזירען.

ווען ר' מנחם האָט שוין געהאַט אַלץ פאַרצייכענט ביי זיך, האָט זיך דער גראַף צו איהם אָנגערופען :

— איך האָב גאָר פאַרגעסען ! דער עיקר פון מײַן פאַרוויילונג וועט דאַרפען זײַן דער "בערען-טאַנץ", און איך וויל אַז דו זאָלסט מיר צושטעלען צוויי בערישע פעלען.

— צוויי בערישע פעלען ! — האָט ר' מנחם אויסגערופען — וואו קאָן איך נעהמען צוויי בערישע פעלען ?

— איך וויל פון גאָרניט ניט וויסען! איך מוז האָבען צוויי בערישע פעלען, אָבער גרויסע פעלען, אַז אַ מענש זאָל קאָנען אין זיי אַריינקריכען און אויסקוקען ווי אַ בער. מיר אַרט ניט וויפיל געלט דו וועסט דערפאַר דאַרפען באַצאָהלען. דו מוזט זעהן דאָס צו קריגען פאַר מיר, ווייל אָהן דעם וועט מײַן גאַנצע פאַרוויילונג ניט קאָנען פאַרקומען. איך גיב דיר צוויי וואָכען צייט צו קריגען פאַר מיר די בערישע פעלען.

ר' מנחם האָט געוואוסט, אַז פאַר דעם פּריץ איז ניטאָ קיין שום תירוץ. אויב ער וויל צוויי בערישע פעלען וועט מען איהם דאַרפען צושטעלען צוויי בערישע פעלען.

האָט ר' מנחם געזוכט און געניש-טערט, ער האָט זיך נאָכגעפרעגט ביי יעדען איינעם, ביז וואַנען עס האָט איהם געלונגען צו קריגען די בערישע פעלען ; איצט, אַז ער האָט שוין גע-קראָגען די פעלען, האָט ער צו זיך גע-רופען אַ גוטען שניידער, און ער האָט ערקלערט דעם שניידער וואָס דער פּריץ וויל. דער שניידער האָט צוזאַמענגע-שטוקעוועט די פעל, ער האָט אָנגע-נייהט העקלעך און קנעפּלאַך צו דעם טייל פון דעם קאָפּ פון בער, און אַז אַלץ איז פאַרטיג געוואָרען, האָט ר' מנחם געבראַכט די בערישע פעלען צום גראַף פּאָטאָצקי.

דער גראַף האָט באַטראַכט די פעלען, און ער האָט געזאָגט :

— באַלד וועלען מיר וויסען אויב די פעלען זיינען גוט.

ער האָט געשיקט רופען זײַן יונגען טענצער, יוזשוק, וועמען ער האָט מיט-געבראַכט מיט זיך פון טיף פּוילען !

יוזשוק איז אַריינגעקומען. ר' מנחם האָט איהם באַטראַכט ; ער איז גע-ווען הויך, שטאַרק געבויט. זײַן קערפּער איז געווען עלאַסטיש און בויג-זאַם. זײַן פּנים איז געווען רויט און אין זיינע אויגען האָט ר' מנחם געזעהן רציחה . . .

— טו אָן יוזשוק אָט די דאָזיגע פעל ! — האָט דער גראַף זיך צו איהם געווענדעט, — כ'וויל זעהן אויב עס וועט זײַן גוט צוגעפּאַסט פאַר דיר, ווייל אין איינינע טעג אַרום, ווען עס וועט פאַרקומען די פאַרוויילונג, וועסטו דאַרפען טאַנצען דעם "בערען-טאַנץ", און דײַן געגנער וועט זײַן אַ איד. זעה אַז מיר זאָלען ניט פאַרשעמט ווערען.

— אייער דורכלויכט ! — האָט זיך יוזשוק פאַרנייגט — איך וועל שוין זעהן, אַז מיר זאָלען זיך ניט פאַרשע-מען.

— דו ווייסט דאָך וואָס פאַר אַ באַ-לוינונג דער געווינער אין דעם בערען טאַנץ געוועט קריגט — האָט דער גראַף געזאָגט.

יוזשוק האָט אַ שמייכעל געטאָן, און ער האָט געזאָגט :

— אייער דורכלויכט, איך האָב שוין געהאַט פינף אַזעלכע געוועטען און איך האָב נאָך קיינעם פון זיי ניט פאַרלוירען !

— און וואָס איז דאָן געווען דײַן באַלוינונג ? — פרעגט איהם דער גראַף.

— דאַן האָט מיר דער פּריץ ער-לויבט צו טאָן מיט דעם פאַרלירער אַלץ וואָס מײַן האַרץ געלוסט, און אַזוי ווי מײַן געגנער איז געווען אַ איד, האָב איך איהם געשמיסען אַזוי לאַנג, אַז ער האָט קיין כח ניט געהאַט זיך צו ריהרען פון אָרט. אַ צווייטען פאַר-לירער האָב איך געהייסען אַרויפקלע-טערען אויף אַ הויכען בוים, און זיך אויף איהם געצילעוועט מיט אַ ביקס...

— נו האָסטו געטראָפען אין ציל?

— פרעגט איהם גראַף פּאָטאָצקי.

— אייער דורכלויכט מעג וויסען, אַז איך בין אויך אַן אויסגעצייכענטער שיסער, און ווי פלינק דער זשידעק איז

געוועזן און זיך געזוכט צו ראטעווען, פארשטעלענדיג זיך הינטער די צווייגען, האב איך איהם מיט'ן ערשטען שאס דער'הרג'עט.

— איך אבער האב ליב צו טאן גערעכטיגקייט צו בײדע צדדים! — האט דער גראף געזאגט, באמערקענדיג ווי ר' מנחם האט אויפגעשוידערט פון יוזשוק'ס רייד — דאס איז ביי מיר א געוועט און בײדע צדדים דארפען האבען די זעלבע רעכט. איך וועל אויך איינפירען די זעלבע באדינגונגען פאר דעם "בערען־טאנץ" געוועט, אבער דאס וועט ניט גילטען פאר בײדען; אויב דו וועסט געווינען דעם טאנץ וועסטו קאנען טאן דאס צו דעם פארלירער, אבער אויב דו וועסט פארלירען דעם טאנץ געוועט, וועט דער איד האבען דאס רעכט צו טאן מיט דיר די זעלבע זאך.

א שמייכעל האט זיך באוויזען אויף יוזשוק'ס פנים און ער האט זיך אנגערופען:

— דערווייל האט נאך ניט פאסירט, אז איך זאל פארלירען א טאנץ געוועט, בפרט ווען מיין געגנער איז א איד.

— נו, גוט! טו אן דערווייל די ברישע פעל, איך וויל זעהן ווי עס קוקט אויס אויף דיר.

יוזשוק האט שנעל ארויפגעטאן אויף זיך די בערישע פעל און האט זי צוגעשפילעט, דערנאך האט ער ארויפגעטאן איבער זיין קאפ דעם אויבערשטען טייל פון דער פעל. דער פריץ האט זיך געקייקעלט פון געלעכטער.

— נו, יוזשוק, הויב אן צו טאנצען!

— האט דער פריץ איהם געהייסען.

יוזשוק האט זיך אוועקגעלאזט טאנצען; ער איז געפליגען שנעל ווי א ווינטער.

ער האט געהויבען זיינע פיס וואס זיינען געווען איינגעהילט אין דער בערישער פעל און ער האט זיך געדרעהט ווי אין א געווירבעל...

דער גראף האט צוגעפאטשט מיט זיינע הענט און געקליבען נחת...

— נו, איצט ווייס איך שוין פאר וואס דו האסט ניט קיין מורא טאמער וועסטו פארלירען דעם געוועט פון בערען טאנץ...

— איצט מעסט אן די צווייטע פעל

— זאגט איהם דער פריץ.

יוזשוק האט אויסגעטאן די ערשטע בערישע פעל און ער האט אנגעטאן די צווייטע פעל. דער פריץ האט באטראכט בײדע פעלען, און דאן האט ער פון מנחם'ן געבעטען א חשבון.

ר' מנחם האט איהם געגעבען א חשבון און דער פריץ האט געהייסען זיין דינער אריינברענגען זיין בייטעל מיט די גאלדענע רענדלאך, און ער האט ארויסגענומען פון דארט עטליכע רענדלאך און באצאהלט ר' מנחם'ן, וועלכער האט זיך א נייג געטאן, איהם באדאנקט און איז ארויס פון פאלאץ.

א דערשלאגענער און פארטרויערטער איז ר' מנחם געגאנגען אהיים. ווער ווייסט, האט ער זיך געטראכט, אויף וועמען דער גורל וועט אויספאלען צו זיין דער ערשטער קרבן פון דעם פריצ'ס ווילדע קאפריזען...

געהענדיג אזוי פארטראכט, האט ער דערהערט זיין איניקעל'ס שטימע. ער האט זיך ארומגעקוקט און דערזעהן זיין איניקעל, חיים, קומט איהם אנטקעגען. ער האט געגעבען א שפרונג און ער איז שוין געווען נעבען איהם.

—פון וואנען קומסטו, זיידע? עפעס ביזטו אזוי אומעטיג! וואס איז געשעהן?

— גארניט, מיין קינד! — ענטפערט איהם ר' מנחם — אבער איך בין זעהר צופרידען וואס איך האב דיך ערשט געטראפען. איך וויל מיט דיר ריידען וועגען א וויכטיגער זאך: זאג מיר, חיים, טאנצסטו נאך איצט אויך אונטער אביסעל?

— א, ניין, זיידע, איצט ליגט מיר ניט אין זינען אזעלכע נארישקייטען! איך טאנץ ניט מעהר און ניט איך שפרינג!

— מיין קינד, עס טוט מיר זעהר לייד, וואס דו האסט פארלארען דיין חשק צום טאנצען! — האט ר' מנחם געזאגט.

חיים האט איהם אנגעקוקט מיט ערשטוינונג. ער ווייסט ניט צי דער זיידע זיינער איז ערנסט אדער ער זוכט צו טרייבען שפאס פון איהם. אבער באטראכטענדיג זיין זיידענ'ס פנים, האט ער געקאנט זעהן, אז ער איז זעהר ערנסט.

— וואס מיינסטו, זיידע? — האט חיים זיך צו איהם געווענדעט.

— איך זעה איצט, אז אלץ אין

דער וועלט האט א צוועק... ביז היינט האב איך געטראכט, אז טאנצען איז אן איבעריגע זאך, א נארישע זאך. מענשען מאכען זיך משוגע, הויבען די פיס, מאכען באוועגונגען, דרעהען זיך, און בויגען זיך... האב איך זיך געטראכט, וואס פאר א נוצען קאנען אזוינע נארישקייטען בריינגען דעם מענשען. אט די אלע כחות וואס ווערען פארשוועגדעט אויף טאנצען וואלטען דאך געקאנט פארנוצט ווערען פאר מעהר נוצליכע זאכען... דאריבער ווען איך האב געזעהן, אז דו, חיים, גיסט זיך אפ מיט אזעלכע נארישקייטען, פלעגט עס מיר פארדריסען. מיר איז אויסגעקומען, אז פאר א אידען איז עס זעהר א שעדליכע זאך זיך אריינצולאזען אין אזא שפיל. און דעריבער ווען דיין פאטער האט זיך פאר מיר באקלאגט אויף דיר, האב איך זיך געטראכט, אז ער האט רעכט, און איך האב דיך גוט אויסגעשייגעצט פאר דעם. איצט אבער, פארדריסט מיר זעהר שטארק וואס מיר האבען דיר געשטערט, וואס דו האסט זיך ניט פארפאלקאמט אין טאנצען, דו וואלסט געקאנט בריינגען גאר שטארקע נוצען. און ווער ווייסט אויב דו וואלסט אפשר ניט געקאנט ראטעווען א אידישען לעבען דורך דעם...

חיים'ס פארוואונדערונג איז נאך גרעסער געווארען. ער האט געקוקט אויף זיין זיידען מיט דורכדרינגענדע בליקען...

— זיידע, איך קאן בשום אופן ניט פארשטעהן, וואוהין דו צילסט מיט דיינע רייד!

— איך וועל דיר דערצעהלען א מעשה פון דוד המלך, — רופט זיך אן דער זיידע צו איהם, — וועסטו אפשר זיך אליין אנשטויסען, וואס איך מיין. ווען דוד המלך איז אנטלאפען פון שאול המלך, פלעגט איהם אויסקומען זיך צו באהאלטען אין וועלדער, אין היילען, און אין שפאלטען פון פעלזענשטיינער. פארשטעהט זיך, אז ער פלעגט זיך זעהר פיל אנליידען פון די קאמארען, וועלכע פלעגען איהם צעבייסען. פלעגט ער זיך באהאלטען אין א הייל אדער אין די פעלזען, פלעגט ער קומען אין באריהרונג מיט שפינען און מיט שפינוועב, און דאס פלעגט ער ניט קאנען פארטראגען. ער פלעגט אויפשוידערען ווען ער פלעגט דערזעהן א שפין, און עס פלעגט איהם עקלען, ווען ער פלעגט אנריהרען שפינוועב. האט ער, אין זיינע תפלות צו גאט, תמיד געהאט טענות צום רבונו של עולם: ”צוליב וואס פאר א צוועק, א גאט, האסטו באשאפען דעם שעדליכען קאמאר, און די העסליכע שפין, וואס פאר א נוצען בריינגען זיי דעם מענשען?” אבער אין איין טאג האט ער איינגעזעהן, אז מען קאן האבען נוצען פון יעדער זאך. ער איז איינמאל אנטלאפען פון שאול'ען, וועלכער האט איהם ארומגעיאגט א גאנצע נאכט. פארטאג, ווען דוד איז געווען זעהר מיד, האט ער זיך צוגעליינט שלאפען אויפ'ן גראז. ער האט געשמאק געשלאפען, פלוצלונג דערפיהלט ער א שטארקען ביס פון א קאמאר אויף זיין שטערן. ער האט זיך אויפגעכאפט, און ער האט באלד דערזעהן, אז איינער פון שאול'ס בעאמטע, לויפט צו איהם מיט א שפיז אין האנט. דוד האט זיך שנעל אויפגעהויבען און ער האט געמאכט פליטה, און דורכדעם איז זיין לעבען געראטעוועט געווארען. ווען ניט דער קאמאר, וואלט דער שונא זיינער צוגעקומען שטילערהייט צו איהם און ער וואלט איהם דערשטאכען...

— און וואס פאר א נוצען האט איהם געבראכט די שפין? — פרעגט חיים.

— טאקע אט־דעם זעלבען טאג האט ער אויסגעפונען, — רופט זיך אן דער זיידע, — דוד איז ווייטער געלאפען. ער האט געוואוסט, אז שאול איז אויף זיין שפור, און ער דארף זיך באהאלטען. האט ער פון ווייטען דערזעהן א קליינע עפענונג, וואס פיהרט צו א הייל. איז ער אהין אריינגעקראכען. ער זיצט אזוי אין הייל, א דערשלאגענער, און ציטערט פאר זיין לעבען. דערזעהט ער פלוצלונג ווי א גרויסע שפין פאנגט אן וועבען שפינוועב ארום דער קליינער עפענונג פון דער הייל, דוד'ן האט עס גענומען עקלען, און ווען ער וואלט ניט געווען אזוי מיד, וואלט ער זיך אויפגעהויבען פון זיין פלאץ און צעטראטען די שפין. אבער ער איז געווען זעהר מיד, און

זיך געפוילט אויפצוהויבען פון זיין פלאץ. האט די שפין געטאן איהר ארבייט אונגעשטערט... עס זיינען פאראיבער עטליכע שעה, און דוד באמערקט, אז די גאנצע עפענונג איז פארצויגען מיט שפינוועב, האט ער זיך גענומען אויפהויבען פון זיין פלאץ און געוואלט ארונטערנעמען די שפינוועב. האבען זיך פלוצלונג צו איהם דערטראגען שטימען פון דרויסען. ער האט זיך שנעל צוריקגעזעצט. און מיט א קלאפענד הארץ געווארט. ער האט דערקאנט די שטימע פון אבנר, וועלכער זאגט: לאמיר אריינגעהן אין דער הייל איהם זוכען, עס איז גאנץ מעגליך אז ער האט זיך דארט באהאלטען.

באלד נאכדעם הערט ער ווי דער קעניג שאול זאגט: "זעהסטו דען ניט, אז דא איז קיינער ניט געווען פאר א לאנגער צייט, ווייל די גאנצע עפענונג איז פארדעקט מיט שפינוועב"...

דוד'ס הארץ האט געקלאפט זעהר שטארק, אויב זיי קומען אריין אינוויינינג, איז ער א פארלארענער. אבער ווי גרויס איז געווארען זיין שמחה, ווען ער האט געהערט, ווי זיי טרעטען צוריק פון דארט. ערשט דאן, ווען זיי זיינען שוין געווען ווייט פון דארט, איז ער צוגעקומען צו דער עפענונג, און געזעהן ווי די שפין זיצט אין מיטען איהר געוועב, האט ער זיך אנגערופען: "דו טייערע שפין דו האסט מיין לעבען געראטעוועט, געלויבט איז גאט, איך זעה איצט, אז פון יעדער זאך וואס דו האסט באשאפען, קאן דער מענש האבען נוצען"...

דער זיידע האט א ווייל געשוויגען און דערנאך זיך צו איהם אנגערופען:

— הער זיך איין חיים, קום באלד אריבער מיט דיין טאטע'ן צו מיר, איך וויל זיך דורכריידען מיט אייך ביידען.

— גוט, זיידע, איך וועל איהם זאגען, — האט חיים זיך אנגערופען און איז גלייך געגאנגען אהיים. ער האט דערצעהלט זיין טאטע'ן וועגען דעם געשפרעך וואס ער האט געהאט מיט דעם זיידען, און דער טאטע האט זיך אנגערופען:

— מיין טאטע וועט ניט ריידען אזוי, גלאט אין דער וועלט אריין, ער האט דאביי א כונה...

ער איז גלייך אריבער מיט זיין זוהן צו זיין פאטער ר' מנחם אין הויז. ר' מנחם איז מיט זיי אריינגעגאנגען אין א באזונדערען צימער, און ער האט זיך אנגערופען צו זיין אייניקעל:

— טאנץ!

חיים האט איהם אנגעקוקט מיט ערשטוינונג. דער טאטע האט אויך ניט געקאנט באגרייפען.

—חיים, איך בעט דיך טאנץ! יע, טאנץ מיט אלע קונצען וואס דו קאנסט!

— אבער, זיידע! — האט חיים זיך צו איהם געווענדעט.

— האסטו שוין פארגעסען וואס איך האב מיט דיר פריהער גערעדט, וועגען דוד המלך? טאנץ, זאג איך דיר.

—טאטע, איך קאן אויך ניט באגרייפען וואס דו מיינסט!

— איך וויים, אז חיים, דיין זוהן, האט א נייגונג צום טאנצען, און איך וויל, אז ער זאל זיך אויסלערנען אלע טענץ וואס מען טאנצט דא אין לאנד און מעגליך די טענץ פון אויסלאנד. ווייל דורכדעם האף איך צו קאנען ראטעווען די לעבענס פון א סך אידען...

ר' מנחם האט דאן דערצעהלט פאר זיין זוהן און זיין אייניקעל, אלץ וואס ער האט געהערט ביים פריץ, וועגען זיין געפלאנטען "בערען־טאנץ" שפיל, און אזוי ווי זיין הויף־טענצער יוזשוק, א שונא ישראל, האט שוין אויף אזא אופן אומגעבראכט א היבשע צאהל אידען. און דעריבער זעהט ער איצט איין, אז ווען עס וואלטען זיך געפונען אזעלכע אידען וועלכע קאנען גוט טאנצען, וואלטען געקאנט פילע לעבענס געראטעוועט ווערען.

— דאריבער וויל איך, אז דו זאלסט פון היינט אן זיך גוט איבען אין טאנצען. איך האב א באקאנטען קריסט, וועלכער לערענט די פריצישע קינדער טאנצען, וועל איך איהם דינגען ער זאל אויך מיט דיר לערנען. דו וועסט זיך דארפען איבען וויפיל נאר דו וועסט קאנען. פארשטעהסטו מיר,

ער איז איינער פון די בעסטע טענ־
צער... ער איז אויך א געזונטער יונג,
און פלינק און געאיבט. דו וועסט
פון היינט אן דארפן זיך לערנען אט
די אלע איבונגען. יע, איך האב באלד
פארגעסן, יוזשוק איז א גרויסער שי־
סער, ער טרעפט שטענדיג אין ציל.
איך וויל, אז דו זאלסט זיך לערנען
שיסן. אין מיין הויז געפינט זיך
אן אלטער ביקס, דו קאנסט קומען
צו מיר אין סאד, און זיך לערנען שי־
סן. איך ווייס, אז ווען דו ביזט
געווען א אינגעל, פלעגסטו ליב הא־
בן צו שיסן...

— איך פארשטעה אבער ניט, טא־
טע, ווי אזוי קאנסטו ערווארטן, אז
דער פריץ זאל וועלן נעמען חיים'ען
פאר יוזשוק'ס געגנער?

— זארג ניט וועגן דעם, מיין זוהן!
— האט ר' מנחם זיך אנגערופן, —
איך האב שוין אייניגע פלענער. איך
וויל, אז דו זאלסט וויסן, אז ווא־
לענטי, דער זוהן פון פריץ, איז איי־
גאנצן אנדערש פון זיין טאטן, ער
איז א וואוילער גוי, און איהם זיינען
דערווידער אט די אלע גרויזאמקיי־
טן, און ווילדע קאפריזן און אר־
גיעס. איך וועל זיך מיט איהם אין
גיכן זעהן און מיר וועלן צוזאמען
אויסארבייטן פארשידענע פלענער.
גאט ווייס, ווער עס וועט פאלן אלס
קרבן אין די קומענדע עטליכע טעג...
אבער אויב עס וועט אונז געלינגען
צו ראטעווען איין אידן אפילו, וועט
זיין כדאי אלץ וואס מיר טוען...

— איך וועל טאן אלץ אין מיין
כח צו ווערן א גוטער טענצער, זיי־
דע! — האט חיים זיך אנגערופן,
— איך גלויב, אז וואס אנבאלאנגט
מיין שיסן, וועל איך זיך נאך איצט
ניט פארשעמען געגען דעם שייגעץ יו־
זשוק, ווייל איך פלעג ביז דער לעצ־
טער צייט א סך איבן און שטענדיג
טרעפן אין ציל...

— וואו פלעגסטו עס טאן? —
פרעגט איהם זיין פאטער, — איך האב
געמיינט, אז דו האסט שוין לאנג
אויפגעגעבן דיינע נארישקייטן!

— איך פלעג עס טאן ווען נאר איך
האב געהאט א געלעגענהייט. — האט
חיים געזאגט, — איך האב תמיד גע־
טראכט, אז א איד דארף זיך לערנען
שיסן און איבן זיין קערפער, כדי
ווען עס וועט נויטיג זיין זאל ער זיך
קאנען באשיצען געגען זיינע שונאים.

—דו ביזט גערעכט, חיים, —
האט דער זיידע זיך אנגערופן, —
מיר לעבן אין א וועלט וואו עס גע־
פינען זיך א סך חיות, וועלכע דור־
שטען נאך אידיש בלוט, און דערי־
בער דארפן מיר קאנען די חכמה
פון פויסט אזוי גוט ווי אונזערע
שונאים... אבער צום באדויערן הא־
בן מיר פארנאכלעסיגט אט די דא־
זיגע נויטווענדיגקייט. ווען דער שונא
באפאלט אונז אהן שום סיבה, בויגען
מיר איין אונזערע קעפ, און מיר לא־
זען זיך טרעטען מיט די פיס. מיר
זוכען צו אפעלירען צו זיין מענש־
ליכקייט, צו זיין געוויסן, אבער מיר
ווייסען וואס פאר א געוויסען אונזערע
שונאים באזיצען. ווען זיי זעהען, אז
מיר שרעקען זיך פאר זיי, אז מיר וויי־
נען און בעטען זיי זאלען אונז קיין
שלעכטס ניט טאן, טוען זיי אונז
ערשט דאן אן אלע מיני נגישות. ביי
זיי קומט עס אוים צו זיין א שפאס,
ווען זיי צילעווען זיך מיט א ביקס
אויף א אידען, און ווען ער פאלט
אום א צעבלוטיגטער, קייקלען זיי זיך
פאר געלעכטער. יע, חיים, עס איז
שוין צייט מיר זאלען זיי קאנען בא־
צאהלען מיט דער זעלבער מידה. פאר
א געזונטען פויסט האבען זיי, אונ־
זערע שונאים, דרך ארץ!

— איצט גלויב איך, זיידע קאן
איך דיר און דעם טאטען דערצעהלען
וואס עס האט מיט מיר פאסירט איינ־
מאל, ווען איך בין ארויף אויף דעם
שלאס־בארג, און געמאכט דארט פאר־
שידענע איבונגען. איך פלעג תמיד
געפינען אן איינזאמען פלאץ, וואו
קיינער פלעגט זיך ניט געפינען. איינ־
מאל קום איך אהין. איך האב זיך
געאיבט, פאר א ווייל'ע, און דאן האב
איך גענומען דעם בויגען וואס איך
האב אליין געמאכט, און גענומען צי־
לעווען זיך. מיט אמאל שפרינגען
ארוים צוויי שקצים פון א באהעלטע־
ניש, און זיי גיבען מיר א כאפ פון
הינטען און נעמען מיך שלאגן. פון
אנפאנג האב איך זיך שטארק דער־
שראקן. איך האב ניט געוואוסט
וויפיל זיי זיינען. באלד אבער האב
איך באוויזן זיך א קער צו טאן און
דערזעהענדיג, אז איך האב דא צו

טאָן מיט בלויז צוויי שקצים, האָב איך זיך שוין מיט זיי אָפגערעכנט...

— דערצעהל אונז, ווי אזוי דו האָסט זיי בייגעקומען? — האָט דער זיידע איהם געפרעגט.

— איך האָב זיך שנעל א דרעה געטהאָן אזוי, אז איין שייגעץ האָט מיך גלייך אָפגעלאָזען און געוואָלט אויף מיר ווידער א פאל טהאָן, האָב איך מיט מיינע הענט איהם א כאַפ געטהאָן פון הינטען און איהם געגעבען אזא הויב אין דער הויך, פונקט ווי ער וואָלט געווען א גרינגע זאך. און איך האָב איהם א שליידער געגעבען אויף דעם באָדען, און ווען דער באָדען וואָלט ניט געווען קיין ווייכער, מיט גראָז, וואָלט דער שייגעץ צעשמעטערט געוואָרען אויף שטיקלאך פון דעם שטארקען שליידער... באלד נאָך דעם איז צו מיר צוגעלאָפען דער צווייטער שייגעץ, בין איך איהם אריינגעפאָהרען אין מאָרדע מיט מיין פויסט, אז ער איז באלד אומגעפאלען א צעבלוטיגטער אויף'ן גראָז... זיינען ביידע שקצים געבליבען ליגען א ווײלע אויף'ן גראָז. איך בין געשטאנען אויף מיין פלאץ און געווארט. זיי האָבען זיך בּיסלאכווייז אויפגעהויבען פון באָדען, און דערזעהענדיג, אז איך אנטלויף ניט, האָבען זיי זיך איבערגעוואָרפען מיט בליקען...

— איך בין גרייט זיך ווידער צו פארטיידיגען, אויב איהר וועט זיך מיט מיר אָנפאנגען — האָב איך זיך צו זיי אָנגערופען — איך וועל אייך קיין שלעכטעס ניט טהאָן, סאידען איהר וועט זיך ווידער וועלען שלאָגען.

די שקצים האָבען געשאָקעלט מיט די קעפ, און איך בין צו זיי צוגעגאנגען און זיי געפרעגט, אויב זיי ווילען, איך זאָל זיי העלפען זיך אויפשטעלען. זיי האָבען מיר דערלאנגט די הענט און איך האָב זיך אויפגעהויבען, זאָגענדיג:

— נו, ווילט איהר מאכען שלום מיט מיר?!

— יע — זאָגט צו מיר איינער פון די שקצים, און ער דערלאנגט מיר די האנט. איך האָב געדריקט זיין האנט, אָבער דער צווייטער, וועמען איך האָב א שליידער געטהאָן צום באָדען, האָט ניט געוואָלט דריקען מיין האנט. ער איז געווען אויפגערעגט, און זיין פנים

האָט אויסגעדריקט האס און שנאה.

— קום, זארעמבא — האָט יענער זיך דאָן אָנגערופען צום צווייטען — איך וויל ניט זיך פאראומרייניגען מיט דעם וואָס איך וועל דריקען די האנט פון א זשיד!

— דו האָסט מיר שטענדיג געזאָגט, אז די אידען זיינען פייגלינגע, אז זיי קאָנען ניט קעמפען, אז זיי אנטלויפען. און איצט, אז דו זעהסט, אז אויך צווישען זיי געפינען זיך בראווע יונגען, ווילסטו עס ניט צוגעבען! — האָט דער, וועמענס נאָמען איז געווען זארעמבא, זיך אָנגערופען — איך האָב דיך געהאלטען פאר א בראווען פוילישען יונג, און מיט דיין האנדלונג צייגסטו ארויס זעהר ניט קיין פיינע זיטען. פאָלג מיר, גיב איהם דיין האנט און לאָמיר ווערען פריינט!

— פריינט מיט א זשיד! — האָט יענער אויסגערופען — אָה, ניין! איך וועל קיינמאָל ניט אָנריהרען די האנט פון א זשיד!

— אָבער ביי דיר איז געווען רעכט איהם צו באפאלען פון הינטען... נו, האָסטו איהם דאָך יאָ אָנגעריהרט!

— איך וועל אָנריהרען א אידען בלויז דאָן, ווען איך וועל איהם שלאָגען! — האָט דער צווייטער זיך אָנגערופען.

— אויב אזוי, קאָנסטו זיך געהן דיין וועג! — האָט זארעמבא אויסגערופען — איך אנערקען יענעמס העלדישקייט. איך וועל פארבלייבען מיט איהם, איך וועל זיך מיט איהם בעסער באקאנען און זיין פריינדליך צו איהם.

יענער שייגעץ האָט צורעכט געמאכט זיינע האָר, זיך אויסגעגלייכט און ער איז אוועק פון דאָרטען, ברומענדיג עפּעס אונטער'ן נאָז. דער צווייטער, וועמענס נאָמען איז געווען זארעמבא, איז פארבליבען מיט מיר. ער האָט זיך פאר מיר פאָרגעשטעלט, און מיר געזאָגט, אז זיין נאָמען איז זארעמבא, און אז ער איז א סטודענט אין דער סעמינאריע פאר גלחים אין ווילנא.

— ווען האָט דאָס פאסירט, חיים?

— האָט איהם דער זיידע געפרעגט.

— דאָס האָט פאסירט מיט א יאָהר צוריק — האָט חיים זיך אָנגערופען.

— און דו האָסט מיר קיינמאָל ניט געזאָגט וועגען דעם! — האָט זיך זיין

טאַטע צו איהם אָנגערופֿען — און איך האָב שוין געמיינט, אַז דו האָסט שוין לאַנג אויפֿגעגעבען אָט די אַלע נאַרישקייטען!

— דאָס זיינען שוין גאָר קיינע נאַרישקייטען! — האָט מנחם געזאָגט — דו זעהסט, אַז אפילו די שונאים אונזערע האָבען דרך ארץ פֿאַר אַ אידען, וועלכער ווייס ווי זיך צו באַנוצען מיט זיין פֿויסט. איצט זאָג מיר, חיים, וואָס האָט ווייטער פּאַסירט, האָסטו זיך מיט איהם ווידער באַגעגענט?

— יע, זיידע, ער איז געוואָרען מיין בעסטער פֿריינד. אַזוי שנעל ווי זיין פֿריינד איז אַוועקגעגאַנגען און אונז איבערגעלאָזען אַליין, האָט ער זיך צו מיר אָנגערופֿען:

— איך שעהם זיך זעהר פֿאַר דיר! מיר ביידע האָבען געהאַנדעלט ווי פּיגלינגע! מיר האָבען דיך באַפֿאַלען פֿון הינטען! מיר זיינען געווען צוויי און דו איינער! און ווען דו האָסט אונז ביידען בייגעקומען, האָסטו אונז געגעבען אַ געלעגענהייט זיך אויפֿצושטעלען. און מיר דוכט זיך, אַז ווען דאָס וואָלט פּאַסירט פֿאַרקעהרט, וואָלטען אונזעריגע דיר קיין געלעגענהייט ניט געגעבען זיך אויפֿצושטעלען... איך זאָג דיר, אַז איך שעהם זיך זעהר שטאַרק און איך האָף, אַז דו וועסט מיר מוחל זיין.

ער האָט מיר געדריקט מיין האַנט און מיך געבעטען, איך זאָל מיט איהם זיך טרעפֿען נאָך אַ פּאָר מאָל אויף דעם זעלבען פּלאַץ. איך האָב איהם געזאָגט, אַז איך קום דאָ זעהר זעלטען, איך בין זעהר פֿאַרנומען, אַז איך לערען אין אַ ישיבה. דאַן האָט ער מיר דערצעהלט וועגען זיך וויפֿיעל יאָהר ער לערענט אין דעם גלחים סעמינאַר, און ער האָט צוגעגעבען, אַז אין דעם סעמינאַר לערענט מען זיי ווי צו האַסען די אידען, די קרייציגער פֿון קריסטוס. איצט אָבער זעהט ער, אַז די שנאה איז ניט באַרעכטיגט און אַז ער וואָלט זיך וועלען מיט מיר אַמאָל דורכריידען וועגען רעליגיע.

— האָסטו איהם פֿאַרשפּראָכען? — פֿרעגט איהם זיין טאַטע מיט שרעק.

— ניין. איך האָב איהם געזאָגט, אַז וואָס אַנבאַלאַנגט רעליגיע, וועט זיין אַ סך בעסער, ווען מיר וועלען וועגען דעם ניט ריידען.

— זעהר גוט האָסטו געטהאָן, חיים! זאָלסטו וויסען׳ אַז וועגען רעליגיעזע זאַכען זאָלסטו ניט ריידען מיט אַ קריסט, ווער ער זאָל ניט זיין. אפילו ווען דו ביזט איבערצייגט אַז ער איז דיין בעסטער פֿריינד, — רופֿט זיך אָן זיין זיידע.

— זאָג מיר, חיים, האָסטו זיך געטראָפֿען מיט אָט דעם שייגעץ נאָך אַמאָל? — פֿרעגט איהם זיין טאַטע.

— יאָ, טאַטע, איך האָב זיך מיט איהם אַ צווייטען מאָל געטראָפֿען צופֿעליג. ער האָט מיר דערצעהלט אַז זינט דאַן, האָט ער זיך דערווייטערט פֿון זיין פֿריינד, און אַז זיין פֿריינד האָט מיט קיינעם ניט גערעדט וועגען דעם אַז ער איז געשלאָגען געוואָרען פֿון אַ אידען. ער האָט מיך אויך געבעטען איך זאָל קיינעם ניט דערצעהלען וועגען דעם. אָבער זייער פֿריינדשאַפֿט האָט זיך צוליעב דעם אָפּגעקיהלט... איך האָב איצט אַ נייעם פֿריינד, וועלכער ווייסט פֿון דעם וואָס עס האָט פּאַסירט מיט אונז, און ער האָט אויסגעדריקט זיין פֿאַרלאַנג זיך מיט מיר צו באַקאָנען.

— האָסטו זיך מיט איהם באַקאָנט? — פֿרעגט איהם דער זיידע.

— ניין, איך האָב איהם געזאָגט, אַז איך וועל זיין זעהר פֿאַרנומען, און איך בין זינט דאַן ניט געווען אויף דעם שלאָס־באַרג.

— דו האָסט זיך יאָ באַדאַרפֿט באַקאָנען מיט איהם, — רופֿט זיך אָן דער זיידע, — עס קען זיין אַז ער איז אויך אַ וואוילער קריסט. נאָך אַ זאַך וויל איך דיר זאָגען, אַז ווען מען טרעפֿט שוין יאָ צווישען די קריסטען אַ גוטען מענשען, איז ער ניט אָפּצושאַצען. אָט וועל איך דיר זאָגען, אַז איך האָב זיך באַפֿריינדעט מיט דעם גראַף פּאָטאָצקי׳ס זוהן, וואַלענטי, און לאָמיך דיר זאָגען, אַז ער באַזיצט אַ גאָלדענע הארץ. גאַנץ אָפֿט ווען איך רייד מיט איהם וואונדער איך זיך ווי קומט אַזאַ טייערער זוהן צו דעם רשע, דעם גראַף פּאָטאָצקי... יאָ, איך קען דיר זאָגען אַז איך האָב שוין דורך איהם אָפּגעראַטעוועט אייניגע אידען פֿון שמיץ.

— ווי אַזוי? — פֿרעגט איהם חיים.

— גאַנץ איינפֿאַך, דער זוהן פֿון גראַף, וואַלענטי, פֿלעגט מיר דערצעהלען אַז אַ געוויסער איד איז פֿון פּריץ באַשטימט געוואָרען געשמיסען צו ווע־

רען, פלעג איך דאן אוועקגעהן צום פריץ און איהם זאגען אז געוויסע סחורות וואס ער פארלאנגט, קען איך ניט קריגען, נאר איך ווייס ווער עס קען יא קריגען, און ווען ער פלעגט מיך פרעגען ווער דאס איז, פלעג איך אנרופען דעם נאמען פון יענעם אידען וועלכער איז פון פריץ באשטימט גע־ווארען געשמיסען צו ווערען. דאן פלעג איך ביי איהם בעטען ערלויבניש, אוועקצושיקען יענעם אידען קיין אויס־לאנד צו קריגען די דאזיגע סחורה. יענער איך פלעגט זיך דערווייל אויס־באהאלטען און ווען א היבשע צייט איז פאראיבער, און דער איד האט זיך צוריקגעקעהרט צום גראף מיט די פארלאנגטע סחורה, און דער פריץ איז זעהר צופרידען געווען פון דעם, פלעגט ער שוין איהם פארגעבען און ניט דורכפיהרען די שטראף.

— אבער ווי אזוי פלעגט דער איד קריגען די דאזיגע סחורה? — פרעגט איהם חיים.

— איך האב געהאט די סחורה ביי זיך, אבער דעם פריץ פלעג איך זא־גען אז איך האב ניט. נו, איצט שטעל זיך פאר ווען איך ווייס ניט וועגען דעם אידען, אז דער פריץ וויל איהם שמייסען, וואלט דאך דאן דער איד פארשמיסען געווארען... אבער ווא־לענטי פלעגט פון דעם פאראויס ווי־סען און ער פלעגט מיר עס באלד איבערגעבען. איצט וועט מען דארפען זעהן אויך עפעס צו טהאן. ווייל איך האב אויסגעפונען אז ער וויל צו דער קומענדער אונטערהאלטונג זיינער נר־צען א אידען צו טאנצען מיט יוזשוק'ן אלס זיין שותף... איך מיין אלס יענער וועלכער וועט דארפען זיין יוזשוק'ס געגנער אין דעם געוועט. וואלט ניט געווען צו שפעט וואלט איך גע'פועל'ט ביים פריץ אז דער איד אויף וועמען עס איז געפאלען דער גורל צו טאנצען דעם בערען־טאנץ, זאל האבען א רעכט צו דינגען א צווייטען אידען ער זאל פארנעהמען זיין פלאץ. אבער איצט איז שוין צו שפעט און איך וועל שוין זעהן פועל'ן ביי איהם שפעטער, אויב מעגליך.

— אפשר וועסטו נאך קענען אויס־געפינען, זיידע! — האט חיים זיך צו איהם אנגערופען.

— אפילו איך זאל איצט אויסגעפי־נען וועל איך אויך גארניט קענען טהאן

— האט ר' מנחם זיך אנגערופען, — דו ווייסט דאך אז דו ביזט נאך ניט צוגעגרייט?!

— איך נעהם זיך אונטער אפילו איצט צו טאנצען געגען יוזשוק'ן, — האט חיים געזאגט.

— א, ניין, דו ביזט נאך ניט גרייט, מיין זוהן, — האט זיך דער זיידע אנגערופען, — איך האב געזעהן ווי יוזשוק טאנצט, און מיר דוכט זיך אז דו וועסט נאך דארפען א סך לער־נען, אום דו זאלסט קענען זיך פאר־מעסטען געגען איהם.

— אבער אויב מיר וועלען קענען ראטעווען א אידען, וועט דאך אלץ ווערטה זיין, — האט חיים געזאגט, — איך וועל זעהן אז דער שייגעץ זאל פארלירען.

—ניין, מיין זוהן, — האט דער זיידע אויסגערופען, — איך ווייס וואס איך רייד, ווי גוט דו זאלסט טאנצען, וועסטו נאך דערווייל אלץ ניט קענען זיך פארמעסטען צו דעם שייגעץ יוזשוק, וועלכער איז געזונט ווי א חזיר, און איז אזוי גוט געאיבט. איך וועל זעהן אז דו זאלסט זיך לערנען אט די דאזיגע חכמה פון טאנצען, און דאן וועלען מיר זעהן וואס מיר האבען צו טהאן.

אזוי האט פאסירט, אז אט דער ר' מנחם, וועלכער פלעגט פריהער זעהר שטארק אויס,מוסר'ן חיים'ען פאר זיין טאנצען און שפרינגען, האט געדונגען פאר איהם א לעהרער, א קריסט, און ער פלעגט זיך לערנען טאנצען אז קיינער זאל ניט וויסען.

עטליכע חדשים האט חיים זיך גע־לערנט די קונסט פון טאנצען. ער האט געוואוסט די אלע טענץ פון פאר־שידענע לענדער. ער פלעגט פארוואונ־דערען זיין לעהרער וועלכער האט זיך ניט געקענט גענוג אפלויבען פון איהם.

— איהר ווייסט, — האט זיך דער לעהרער איינמאל אנגערופען צו ר' מנחם'ען, — אייער אייניקעל קען שוין אויפטרעטען אויף דער בימה אלס טענצער. איך וועל זיין זעהר צופרידען צו געבען איהם א בריף פון רעקאמענ־דאציע, צו מיין פריינד אין ווארשע, און ער וועט איהם העלפען.

— איך דאנק דיר, מיין העהר, — זאגט איהם ר' מנחם, — מיין אייני־קעל לערנט זיך טאנצען בלויז צוליעב דער קונסט און ער האט ניט בדעה

אויפצוטרעטען אויף דער ביהנע.

חיים האָט אין דערזעלבער צייט אויך ניט פארנאכלעסיגט זיך צו לערנען ווי צו שיסען. ער פלעגט פראקטיצירען טאָג און נאכט.

דערווייל איז פארגעקומען די פארוויילונג אין דעם פאלאץ פון דעם גראף פאטאצקי. איינער פון די אידען איז געצוואונגען געוואָרען צו טאנצען מיט דעם שייגעץ יוזשוק. די שכור'ע פריצים האָבען זיך געקייקעלט פון געלעכטער ווען זיי האָבען געזעהן דעם אידען אנגעטהאָן אין דער בערישער פעל. דער איד האָט גענומען טאנצען צוליעב מורא, אָבער ער האָט זיך ניט געקענט פארמעסטען מיט דעם געאיבטען שייגעץ, יוזשוק. ער האָט זיך אפגעשטעלט, און דאָ, האָט ער דערפיהלט א שמיץ פון א געזונטען היידוק, ער האָט ווידער גענומען הויבען זיינע פיס, און איז אומגעפאלען. מען האָט איהם ווידער געגעבען א שמיץ, און ער האָט אָנגעהויבען צו שפרינגען פון וועהטאָג. די געסט האָבען געלאכט, און עס פארשטעהט זיך אז דער שייגעץ יוזשוק האָט געוואונען דעם טאנץ און מען האָט איהם געהייסען אויסקלייבען וואָס פאר א שטראָף ער וויל געבען דעם אידען, דעם פארלירער.

יוזשוק האָט געזאָגט, אז ער וויל אז דער איד זאָל ארויפקלעטערען אויף א בוים און ער וועט זיך צילעווען מיט זיין ביקס אויף איהם בלויז איינמאָל.

ווען דער איד האָט דאָס דערהערט, איז איהם שיער די נשמה ניט ארויסגעפלויגען. מען האָט איהם ארויסגעפיהרט אין הויף וואו אלע געסט זיינען ארויסגעקומען מיט פאקעלען. דאָס געלעכטער און די יובעל-געשרייען האָבען פארהילכט די לופט. מען האָט דעם אידען צוגעפיהרט צום בוים, און יוזשוק האָט איהם באפוילען ארויפצוקלעטערען.

דער איד האָט געזעהן אז ער איז א פארלאָרענער, האָט ער זיך אנידערגעוואָרפען צום באָדען און איז געבליבען ליגען באוועגלאָז.

עס איז געוואָרען א טומעל. אייניגע האָבען געשריען אז דער איד איז געשטאָרבען פון שרעק. אָבער ווען מען האָט איהם גוט באטראכט, האָט מען געזאָגט אז ער איז געפאלען אין חלשות פון שרעק.

מען האָט פרובירט איהם אפמינטערען, אָבער דער איד איז נאָך אלץ געלעגען באוועגלאָז. די פריצים זיינען געוואָרען אומגעדולדיג. זייער שפאס איז פארשטערט געוואָרען. א פארחלש'טען אידען קען מען דאָך ניט צווינגען ארויפצוקלעטערען אויף א בוים... און שמייסען א פאר'חלש'טען אידען איז אויך ניט צופיעל שפאס...

און נאכדעם ווי מען האָט איבער דעם אידען געארבייט ארום א שעה, האָט מען איהם אפגעלאָזט. דער איד איז אזוי אפגעלעגען א היבשע ווילע, און ווען ער האָט געפיהלט אז די סכנה איז פאראיבער, האָט ער זיך לאנגזאם אויפגעהויבען און איז צוגעגאנגען צו איינעם פון די היידוקעס און געזאָגט, אז ער איז קראנק, אז ער וויל דער פריץ זאָל איהם ערלויבען געהן אהיים.

— דו קענסט שוין געהן, זשיד! — האָט זיך דער היידוק אויף איהם א בייזער געטהאָן, — דו האָסט דאָך שוין אלץ איינם קאליע געמאכט דעם גאנצען שפאס. דער פריץ האָט אָנגעזאָגט אז אזוי שנעל ווי דו וועסט צו זיך קומען, זאָל מען פון דיר אראָפשלעפען די בערישע פעל און דיך ארויסיאָגען פון פאלאץ.

דער איד האָט זיך שטארק דערפרעהט. ער האָט זיך געראטעוועט פון א זיכערען טויט. אָבער דער היידוק האָט איהם געגעבען צו וויסען אז דער גראף פארלאנגט אז ער זאָל גלייך פארלאָזען די ארענדע, און אויב ער וועט פון דאָרטען ניט אוועקגעהן ביז מאָרגען, וועט ער איהם דערשיסען ווי א הונט.

אזוי איז דער איד פאראָרימט געוואָרען דורך נאכט. אָבער ער איז געווען צופרידען צו בלייבען לעבען. ר' מנחם האָט זיך דערפון דערוואוסט, און ער האָט געגעבען דעם אידען עטליכע גילדען און געזאָגט אז ער וועט איהם זעהן באזאָרגען מיט פרנסה.

צוליעב דעם, וואס זייער שפאס איז פארשטערט געוואָרען, האָט דער גראף צוגעזאגט זיינע געסט צו מאכען א צווייטע פארוויילונג גאָר אין גיכען.

עס איז פאריבער בלויז א פאָר וואָכען און די פארוויילונג איז פארגעקומען. ווידער אמאָל האָט מען געטאנצט דעם "בערען-טאנץ" און ווידער אמאָל האָט יוזשוק געוואונען און ער האָט פארלאנגט, אז דער איד זאָל ארויפקלעטערען אויף א בוים און ער

וועט זיך צילעווען אויף איהם.

האט דער איד באשלאסען צו טאן דאס זעלבע וואס דער פריהערדיגער איד האט געטאן, און איז געפאלען אין חלשות!

— דאס איז בלויז א שפיצעל! — האט זיך אנגערופען איין פריץ. דער זשיד איז כיטרע. באלד איז צו איהם צוגעגאנגען נאך א פריץ און איהם עפעס אריינגעשושקעט אין אויער.

— דער איד איז טויט! ווארפט איהם אוועק פאר די הינט, זאלען זיי הנאה האבען פון איהם, — האט דער פריץ זיך געווענדעט צו זיינע הײדוקעם.

די געזונטע היידוקעם האבען איהם א הויב געטאן און גענומען טראגען... דער פריץ און די אנדערע זיינען נאכגעגאנגען פון הינטען. זיי באמערקען ווי דער איד עפענט אויף זיינע אויגען און ער פאנגט אן זיך צו בעטען ביי זיי, מיט טרעהרען אין די אויגען:

— א, האט רחמנות, ווארפט מיך ניט פאר די הינט! לאזט מיר געהן אהיים, צו מיין פרוי און קינדער.

— א, דו פארשאלטענער זשיד!

— האט דער פריץ פאטאצקי אויסגערופען. — דו האסט געמיינט אז דו וועסט אונז נארען, דו האסט זיך געמאכט ווי דו האסט גע׳חלש׳ט, אבער מיר נארט מען ניט אפ!

—גנעדיגער פריץ, איך האב ווירקליך גע׳חלש׳ט פון גרוים שרעק! — האט זיך דער איד גענומען בעטען ביי איהם.

—דו האסט גע׳חלשט, דו הינטישער זשיד! — האט דער פריץ א געשריי געטאן. טא פון וואנען האסטו געוואוסט, אז מען וויל דיך ווארפען פאר די הינט! שמייסען זאל מען איהם! יע, יוזשוק, דו זאלסט איהם שמייסען!

מען האט דעם אידען צוריקגעבראכט אין דעם גראפ׳ס פאלאץ, אלע געסט האבען זיך געשטעלט ארום, און יוזשוק האט גענומען שמייסען דעם אידען.

דער איד האט זיך געדרעהט און געקארטשעט פון יסורים. און יוזשוק האט מיט זיין גאנצער מאכט איהם געשמיסען אויף זיין הוילען לייב, מיט א קנוט...

וואס העכער דער איד האט געשריעען פון יסורים, אלץ שטארקער זיינען געווען די שמיץ וואס יוזשוק האט איהם געגעבען און אלץ גרעסער איז געווען דער געלעכטער פון די געסט. זיי האבען געקלאפט מיט די הענט און געגעבען מעהר מוט צו דעם געזונטען יוזשוק׳ן...

און ווען די געשרייען פון דעם אידען זיינען אפילו שוואכער געווארען, האט יוזשוק נאך אלץ איהם געשמיסען. בלוט האט זיך באוויזען פון די סיניאקעס, און ער האט געטאן דאס זייניגע. ער האט איהם מיט זיין גאנצען כח געשמיסען.

די געשרייען פון דעם אידען האבען אינגאנצען אויפגעהערט, און איינער פון די געסט האט זיך ארונטערגעבויגען צו זעהען דעם אידענ׳ס פנים, האט ער א מאך געטאן מיט זיין האנט און געזאגט: איך גלויב, אז איצט האט ער אויף אן אמת גע׳חלש׳ט! יוזשוק האט ערשט דאן אויפגעהערט צו שמייסען. ער האט איהם מיט זיין פוס א קעהר געטאן מיט דעם פנים ארויף, און זיי האבען געזעהען ווי זיינע אויגען סטארטשען ארוים און זיין פנים איז געל ווי וואקס...

— זאל מען איהם ווארפען צו די הינט! — האט דער פריץ אויסגערופען און געכאפט א קוק אויף זיין פנים צו זעהען אויב ער מאכט זיך דאס ווייטער ניט...

— מינטערט איהם אפ און שיקט איהם אהיים! — האט דער גראף פאטאצקי זיך אנגערופען צו די היידוקעם.

זיי האבען אריינגעבראכט אן עמער קאלטע וואסער און האבען עס ארויפגעגאסען אויף דעם אומגליקליכען אידען, אבער ער האט זיך פון ארט ניט געריהרט. זיי האבען איהם גענומען טרייסלען און דרעהען, אבער ער איז געבליבען ליגען באוועגלאז.

— ער איז טויט! — האט איינער פון די געסט געזאגט צושאקלענדיג מיט דעם קאפ.

— א, דער ארימער זשידאק! — האט זיך אנגערופען א פעטע פריצ׳טע, וועלכע האט די גאנצע צייט ניט אויפגעהערט צו לאכען, ווען מען האט דעם אידען געשמיסען. — עס וואלט געווען א סך מעהר שפאס, ווען מען צווינגט איהם ארויפקלעטערען אויף דעם בוים

און יוזשוק זאָל זיך אויף איהם צילע־
ווען . . .

— עס איז זיין אייגענע שולד ! — האָט געזאָגט דער שכור'ער גראַף פּאָ־טאָצקי. — איך האָב פיינט אז מען נאַרט מיר אָפּ. די אַנדערע זשידעס וועלען פון דעם אָפּלערנען אז פאַר נאַרען דעם גראַף פּאָטאָצקי, ווערט מען גוט באַשטראָפט.

דער איד איז געלעגען א טויטער אין מיטען זאָל. יוזשוק איז געשטאַנען נעבען איהם מיט זיין בייטש אין האַנט. ער איז געווען איינגאַנצען א פאַרשוויצטער. די געסט האָבען נאָך צווישען זיך גערעדט. האַלבע און גאַנ־צע שכור'ע האָבען געלאַכט און דערביי געשאָלטען די אידען פאַרוואָס זיי האָ־בען געקרייציגט יעזוס'ן.

באַלד האָבען זיך אַלע א קעהר גע־טאָן. זיי האָבען פּלוצלונג דערזעהען אין זאָל די גרעפין פּאָטאָצקי מיט איהר זוהן וואַלענטי. עס איז געוואָ־רען שטיל . . . די גרעפין און וואַלענ־טי זיינען מיט לאַנגזאַמע טריט צוגע־גאַנגען צו דעם פּלאַץ וואו דער איד איז געלעגען א טויטער. די שטילקייט איז געוואָרען אנגעצויגען.

— אָ, יעזוס קריסטוס ! — האָט די גרעפין אַרויסגעלאָזען א געשריי און זיך גענומען צלם'ן. — אָ, הייליגע מאַריע, קוק וואָס זיי האָבען געטאָן צו דעם אונגליקליכען !

וואַלענטי איז געבליבען שטעהן מיט א געבויגענעם קאָפּ. די טרעהרען האָ־בען איהם געשטיקט. אבער ער האָט געוואוסט אז רייד וועלען איצט גאָר־ניט העלפען . . .

דער יונגער גראַף וואַלענטי איז געווען איינגאַנצען אנדערש פון זיין גרויזאַמען פאָטער, וועלכער האָט ליעב געהאַט צו הוליען און צו שכור'ן און האָט געהאַט גרויס הנאה צו זעהן ווי מענשען ליידען. ער, וואַלענטי, אבער איז געווען פונקט דער היפוך פון זיין פאָטער. ער איז געווען מעהר געניינגט צו זיין ווי זיין מוטער, וועלכע איז געווען צאַרט און ווייכהאַרציג און פלעגט תמיד פּראָטעסטירען געגען איהר מאַנ'ס גרויזאַמקייט. דער גראַף פּאָטאָצקי אבער פלעגט זיך פון איהר אויסלאַכען. ער פלעגט זיך נאָך אויף איהר אָנבייזערען וואָס זי בעאייג־פלוסט זייער זוהן וואַלענטי צו זיין ווייכהאַרציג ווי א פרוי . . .

די גרעפין האָט געוואוסט, אז ווען איהר מאַן איז שכור, איז בעסער פאַר איהר און פאַר וואַלענטי'ן, מיט איהם ניט אריינצולאָזען אין א ויכוח. זי פלעגט דאַריבער זיך קיינמאָל ניט באַ־טייליגען אין זיינע ווילדע הוליאַנקעס. וואַלענטי פלעגט אויך ווייכען פון די דאָזיגע אונטערהאַלטונגען וואָס זיין פאָטער פלעגט פון צייט צו צייט האָ־בען ביי זיך אין פּאַלאַץ.

אין דער צייט פון דער איצטיגער הוליאַנקע, איז וואַלענטי געזעסען מיט זיין מוטער אין איהר צימער. ער האָט מיט איהר גערעדט וועגען דעם "בע־רען־טאַנץ", וואָס זיין פאָטער האָט גע־בראַכט אהער און וואָס וועט בלייבען א פלעק אויף זייער משפחה, ווייל ער נעהמט אן אומשולדיגען אידען, וועל־כער האָט קיינמאָל ניט אנגעזעהן קיין טאַנץ און מען צווינגט איהם צו טאַנ־צען און זיך פאַרמעסטען מיט דעם יונגען, געזונטען טענצער, יוזשוק. פאַרשטעהט זיך אז ער פאַרשפּיעלט און ער איז אויסגעזעצט איינגאַנצען צו די קאַפּריזען פון דעם צעווילדע־וועטען יונג, יוזשוק, וועלכער קאָן טאָן מיט דעם אידען אַלץ וואָס זיין האַרץ געלוסט.

אזוי ריידענדיג, האָבען זיי דער־הערט די שרעקליכע געשרייען פון דעם אידען.

— קום, מוטער, מיר וועלען עפּעס טאָן, מיר מוזען העלפען דעם אומגליק־ליכען אידען ! דער פאָטער איז שכור און ווייסט ניט וואָס ער טהוט. מיר דאַרפען זעהן אָפּשטעלען די גרויזאַמע באַהאַנדלונג פון דעם אידען.

זיי זיינען ביידע אַרויס פון צימער און ווען זיי זיינען אריין אין יענעם זאָל, איז שוין אַלץ געווען פאַריבער. דער איד געלעגען א טויטער. די פריצים האָבען נאָך געשפּאַסט און גע־לאַכט און נאָכגעקרימט ווי דער אומ־גליקליכער איד, האָט זיך געדרעהט און געקאַרטשעט פון יסורים און זיך געבעטען ביי זיי.

די גרעפין איז געשטאַנען און גע־וויינט נעבען דעם פּלאַץ, וואו דער הרוג איז געלעגען. זי האָט געווישט איהרע אויגען און זיך ניט אויפגע־הערט צו צלם'ען . . . ווען דער גראַף פּאָטאָצקי האָט דערזעהען איז ער אָנ־

נעצונדען געווארען מיט רציחה.

— ווער האָט נאָך אייך געשיקט !

— האָט ער זיך אויף זיי צושריען. געהט צוריק פון וואנען איהר זייט געקומען ! און דו, מיין צערטליכער, איידעלער און ווייכהארציגער זוהן, וואו איז דיין גראפישע בלוט ! א קליידעל דארפסטו אָנטאָן, דו צעקראַכענער ! שנעל ארויס פון דאנען !

וואלענטי און זיין מוטער האבען זיך גענומען ארויסרוקען פון זאַל, אבער די שמחה איז שוין פארשטערט געוואָרען. די פריצ׳טעם האָבן זיך געפילט עטוואס פארשעהמט און די פריצים האָבען פארגעשלאָגען אז מען זאָל אריינגעהן צוריק אין צווייטן צימער און טאנצען.

— פיהרט אוועק דעם אידען צו זיין פרוי און קינדער, — האָט געזאגט דער גראף פאָטאָצקי און גיט איהר צעהן גילדענע רענדלעך.

די היידוקעם האָבען איהם אויפגעהויבען, דער פריץ האָט זיי צוגעווארפען צעהן גאלדענע רענדלעך און זיי האבען דעם אידען אוועקגעפיהרט אויף א פוהר. זיי האָבען אנגעקלאַפּט אין טיהר. פון דעם קליינעם האלב איינגעפאלענעם הייזעל איז ארויסגעגאנגען א פרוי, א פארצאָרענטע, א פאר׳חשד׳טע, מיט געשוואלענע אויגען פון וויינען. ווען זי האָט געזעהען אז מען האָט געבראכט איהר מאן א טויטען, האָט זי ארויסגעלאזען א געשריי און גע׳חלש׳ט.

באלד זיינען ארויסגעלאפען די קינדער און האָבען אפגעמינטערט זייער מוטער. די היידוקעם האָבן צוגעוואָרפען די צעהן גאָלדענע רענדלעך און זיי זיינען אוועקגעגאנגען . . .

די דאָזיגע געשעהעניש, האָט ארויסגערופען גרויס טרויער צווישען אלע אידען פון ווילנע און ארום. איבערהויפּט פון די וועלכע זיינען אונטערגעווארפען די קאפּריזען פון דעם גרויזאמען פריץ, וועלכער האָט געקאנט טאָן מיט זיינע אידען אלץ וואס זיין הארץ געלוסט . . .

קאַפּיטעל דריי

עס זיינען פאַריבער עטליכע חדשים. עס איז געקומען דער זומער, און דער גראף האָט זיך איבערגעקליבען פאר די זומער חדשים אין זיין פּאלאץ אין איליע, ניט ווייט פון ווילנא.

ער האָט איצט געפּלאנט ווידער א גרויסע אונטערהאלטונג און ווען ער האָט גערעדט וועגען דעם מיט איינעם פון די פריצים, האָט ער איהם געזאגט אז אין איליע, געפינט זיך זיינער א איד, וועלכער האלט די מיהל אין ארענדע, און ווי ער האָט געהערט איז יענער איד א געזונטער, מיט איהם וועט שוין ניט פּאסירען דאָס וואס האָט פּאסירט מיט דעם לעצטען אידען, וועלכער האָט געטאנצט דעם "בערען־טאנץ".

— איך וועל איהם שיקען רופען פּלוצלונג ! ער וועט דארפען קומען צו מיר שוין אָנגעטאָן אין דער בערישער פעל. און ער וועט שוין ביי מיר טאנצען . . .

וואלענטי, וועלכער איז געזעסען אין צווייטען צימער, האָט זיך אונטערגעהערט דעם געשפּרעך. זיין בלוט איז אין איהם פארגליווערט געוואָרן. ער האָט געוואוסט וואס דאָס מיינט. און ער איז אויף מארגען גלייך אוועק צו ר׳ מנחם׳ן און איהם איבערגעגעבען אלץ וואס ער האָט געהערט.

— איך וויים שוין ווער דאָס איז !

— האָט ר׳ מנחם זיך אנגערופען צו דעם יונגען גראף. זיין נאָמען איז ר׳ לייזער, ער איז זעהר א וואוילער איד. איצט בעט איך דיר, געפין אויס ווען די דאָזיגע פארוויילונג וועט פארקומען.

וואלענטי האָט צוגעווארט נאָך עטליכע טעג און אזוי שנעל ווי ער האָט זיך דערוואוסט ווען די פארוויילונג וועט זיין, איז ער אוועק צו ר׳ מנחם׳ן און איהם געלאזט וויסען.

— ער האָט באשטימט די פארוויילונג אויף פרייטאָג, אבער איך האב מורא, אז אויב דו וועסט לאָזען דעם אידען וויסען פון דעם און ער וועט אנטלויפען, וועט מיין פאטער לאזען פארברענען זיין הויז און איהם פארטרייבען פון דער מיהל !

— איך האָב אן אנדער פּלאָן ! — האָט ר׳ מנחם געזאָגט — איך האָף, אז דאָס מאָל וועט עס מיר געלינגען. איך וועל אוועקשיקען מיין איניקעל קיין איליע אויף שבת. ער וועט פארנעמען דעם פּלאץ פון דעם ארענדער פון מיל, ר׳ לייזער.

—איך וועל זעהן, אז די היידוקעם

זאָלען ברענגען די בערישע פעל צום אידען אין הויז, און דאָרט זאָל ער זי אָנטאָן, דאַן וועט מען געוויס ניט וויסען ווער דאָס איז. איך האָף, אַז ער וועט זיך קאָנען פאַרמעסטען מיט יוזשוק׳ן. און ער זאָל געווינען דעם טאַנץ־געוועט. אַט דער יוזשוק פאַרדינט מען זאָל איהם אָנלערנען, און לויט ווי מיין פריינד זארעמבא האָט מיר איבערגעגעבען, קאָן דיין אייניקעל אויך געבען א גוטען קלאַפּ.

— איך האָף, אַז איהם וועט געלינגען צו ראַטעווען דעם אידען! — האָט ר׳ מנחם געזאָגט, און גאָט וועט דיר, גראַף וואַלענטי באַלוינען פאַר דיין הילף, וואָס דו גיסט מיינע אָרימע ברידער!

ר׳ מנחם איז גלייך אוועק צו זיין אייניקעל און איהם איבערגעגעבען אַלץ, וואָס וואַלענטי האָט איהם דערצעהלט, וועגען דער אונטערהאַלטונג אין דעם גראַף׳ס פּאַלאַץ אין איליע.

— קיינער דאַרף ניט פאַרדעכטיגען, חיים! — האָט ר׳ מנחם זיך אָנגערופען צו זיין אייניקעל — דו וועסט אָנטאָן אַלטע, פאַרלאַטעטע בגדים, דו זאָלסט לאָזען וואַקסען דיינע האָר, און דאַן וועסטו אָנקומען פרייטאָג, נאָך האַלבען טאָג אין דעם בית המדרש פון איליע. דאָרט וועסטו פאַרלאַנגען פון שמש ער זאָל פאַר דיר באַשטעלען שבת ביי ר׳ לייזער׳ן. דו זאָלסט זעהן טאָן אַלץ, מען זאָל דיך ניט דערקאָנען. און דאַן ווען דו וועסט זיין ביי איהם אין הויז און די היידוקעס וועלען פאַרלאַנגען פון ר׳ לייזער׳ן ער זאָל אָנטאָן די בערישע פעל, און געהן טאַנצען דאָרט פאַר אַלע פּריצים, זאָלסטו זאָגען ר׳ לייזער׳ן, אַז דו וועסט געהן פאַר איהם צום פּריץ אין פּאַלאַץ זיך צו פאַרמעסטען אין טאַנצען מיט יוזשוק׳ן.

— איך וויים, אַז איך קאָן זיך אויף דיר פאַרלאָזען, און אַז דו וועסט אַלץ דורכפיהרען ווי עס באַדאַרף צו זיין. דער יונגער גראַף וואַלענטי וועט דיר העלפען, מיט וואָס ער וועט נאָר קענען.

חיים האָט א שמייכעל געטאָן. ער האָט געוואוסט, וואָס פאַר א גרויסע אחריות עס ליגט אויף איהם. אָבער ער איז געווען פול מיט בטחון, אַז גאָט וועט איהם העלפען אין באַזיגען דעם רשע יוזשוק, און אפשר וועט ער דורכ־

דעם ראַטעווען פילע אידישע לעבענס.

ער האָט זיך גענומען צוגרייטען צו דעם. ער האָט זיך אויסגעלערנט אַלע מינים טענץ, און ער האָט זיך אויך א סך געאיבט אין שיסען און טרעפען אין ציעל.

אַט האָט זיך דערנעהענטערט דער טאָג. עס איז געווען פרייטאָג, פּרשה קרח, דער זיידע ר׳ מנחם איז אויפגעשטאַנען זעהר פריה, אזוי שנעל ווי די זון איז אויפגעגאַנגען. ער איז געגאַנגען דאַווענען מיט זיין אייניקעל חיים, דעם ערשטען מנין, און גלייך נאָכ׳ן דאַווענען, האָבען זיי ביידע אָפּגעגעסען פריהשטיק. חיים האָט אָנגעטאָן אַלטע, פאַרלאַטעטע בגדים, ער האָט זיין באָרד ניט פאַרקאַמט, און זיינע לאַנגע האָר מיט די לענגערע פּאות, האָט ער אויך איבערגעלאָזען ניט פאַרקעמט. ער האָט זיך געזעגענט מיט זיין פאָטער און מוטער. דער זיידע האָט אליין געשפּאַנט זיין בריטשקע. זיי האָבען זיך ביידע אריינגעזעצט אין בריטשקע און גענומען ארויספאָהרען פון ווילנא.

— איך וועל דיר צופיהרען ביז א צוויי וויאָרסט פון איליע — האָט ר׳ מנחם זיך צו איהם אָנגערופען — און פון דאָרט וועסטו שוין צוגעהן צופוס, ערשטענס וועט זיין בעסער, אַז דו וועסט דאָרט אָנקומען א פאַרשטויבטער פון וועג, און א מידער, און צווייטענס וויל איך זיך צוריקקעהרען אין שטאָדט פאַר׳ן האַלבען טאָג, ווייל איך בין נאָך קיינמאָל ניט ארויסגעפאָהרען פרייטאָג נאָך האַלבען טאָג.

זיי זיינען אזוי אָפּגעפאָהרען א פּאָר שעה, ר׳ מנחם האָט מיט איהם גערעדט וועגען דער גרויסער מצוה, וואָס ער געהט איצט טאָן. און ער האָט איהם געזאָגט, אַז „שלוחי מצוה אינן ניזוקין", דער וועלכער געהט טאָן א מצוה, ווערט באַשיצט פון גאָט, און קיין שלעכטס וועט צו איהם ניט פּאַסירען.

— איך וויים, אַז אַלע פּריצים זיינען שכור ווען דער טאַנץ קומט פאָר, און זיי וויסען ניט, וואָס עס טהוט זיך ארום זיי, עס איז ביי מיר דאַריבער קיין צווייפעל ניט, אַז מען וועט ניט וויסען, אַז דאָס איז אַן אַנדער איד, ניט ר׳ לייזער, זיין אַרענדאַר, ווייל דו וועסט דאָך דאָרט קומען אָנגעטאָן מיט דער בערישער פעל, און אפילו

ווען דו וועסט נאכהער דארפען דארט אויסטאן די פעל, וועט אויך קיינער ניט וויסען, אז דו ביזט ניט דער זעלבער איד, ר' לייזער, ווייל לויט ווי דער יונגער גראף האט מיר דערצעהלט, האט זיין פאטער קיינמאל ניט אנגעקוקט ר' לייזער'ן. אבער אין פאל מען וועט יא אויסגעפינען, וועסטו איהם זאגען, אז דו ביזט מיין אייניקעל, און אז איך האב דיר געשיקט. מיר וועט ער קיין שלעכטס ניט טאן, ווייל ער נויטיגט זיך זעהר אין מיר.

ווען זיי זיינען צוגעקומען א פאר וויארסט פון איליע, האט זיך חיים געזעגענט מיט זיין זיידען, און איז ארונטער פון דער בריטשקע, און איז צוגעגאנגען צופוס ביז איליע. ווען ער איז אנגעקומען אין שטעדטעל איז שוין געווען האלבער טאג. ער איז אריין אין בית המדרש. ער האט דארט געטראפען דעם שמש ריינינגענדיג דעם בית המדרש. ער האט זיך גלייך געזעצט דארט אין א ווינקעל און גענומען א תהילים אין האנט און אנגעפאנגען צו זאגען איין קאפיטעל נאכ'ן צווייטען.

ווען די אידען האבען זיך שוין גענומען פארזאמלען פאר קבלת שבת, איז חיים צוגעגאנגען צום שמש און איהם געזאגט:

— איך וואלט וועלען איינשטעהן שבת ביי ר' לייזער'ן דעם מילנער.

— איהר קאנט איהם? — פרעגט דער שמש דעם פרעמדען.

— ניין. איך קאן איהם ניט! — ענטפערט חיים, אבער אויפ'ן וועג האב איך געהערט ווי מענשען לויבען איהם, אז ער איז אן עהרליכער איד, און דאריבער בעט איך אייך, איהר זאלט מיר באשטעלען שבת ביי איהם.

— אויב ער וועט ניט האבען דאגעגען! — האט דער שמש זיך אנגערופען — איך וועל מיט איהם ריידען וועגען אייך.

— פארוואס זאל ער זיין דאגעגען? בין איך דען ניט קיין איד ווי אלע אנדערע אידען? — האט חיים געזאגט.

המ . . . איך וויים, ר' לייזער קריגט ביי מיר יעדען פרייטאג אן אורח, א... איד מיין אן עלטערען אידען א למדן, א תלמיד חכם.

— נו, אז מען איז ניט קיין תלמיד חכם דארף מען ניט עסען אום שבת!

— האט חיים געזאגט.

— נו גוט, איך וועל איהם זאגען! איהר דארפט זיך ניט פיהלען באליידיגט, ר' איד!

— — — — — — — — — —

אין דעם זומער פאלאץ פון דעם גראף פאטאצקי, איז געווען פרעהליך און לוסטיג. די פריצים האבען זיך נארוואס צוריקגעקעהרט פון יאגד, און זיי האבען זיך פארזאמעלט אין דעם ברייטען זאל פון דעם פאלאץ. דארט זיינען שוין די טישען געווען געגרייט מיט אל דאס גוטס. מען האט געגעסען און געטרונקען, און די פריצים זיינען שוין געווען עטוואס שכור'לעד, האבען זיי שוין אנגעפאנגען זאגען ניט קיין ריינע וויצען, און זיך אפילו ניט געשעמט פאר די פריצטעס, וועלכע זיינען אויך געווען עטוואס באַרוישט פון דעם וויין . . . נאר די יונגע פאניענקעס, די טעכטער פון די פריצים, וועלכע זיינען אויך געווען די געסט פון דעם גראף פאטאצקי, האבען זיך גענומען רויטלען, און זיך געמאכט ניט הערענדיג.

ווען זיי האבען זיך שוין גוט אנגעפרעסען און אנגעזויפט, האבען אייניגע פריצים דערמאנט דעם גראף פאטאצקי, אז ער האט זיי צוגעזאגט צו ברענגען דעם אידען, זיין ארענדאר און ער וועט זיך פארמעסטען אין טאנצען דעם "בערן-טאנץ" מיט יוזשוק'ן.

— איך וועל מיין ווארט האלטען!

— האט דער גראף פאטאצקי אויסגערופען — אט שיק איך רופען דעם אידען!

דער גראף האט אריינגערופען די צוויי היידוקעס און ער האט צו זיי געזאגט:

—נעמט די בערישע פעל, און געהט אריבער צו דעם ארענדאר פון מיין מיל, און זאל ער אנטאן די פעל און קומען מיט אייך אהער, צו טאנצען דעם בערען-טאנץ מיט יוזשוק'ן.

— גנעדיגער גראף! — האט איין היידוק זיך אנגערופען — וואס זאלען מיר טאן אויב ער וועט ניט וועלען געהן מיט אונז?...

— וואס הייסט ער וועט ניט וועלען געהן! — איז דער גראף אויפגעשפרונגען פון זיין פלאץ, און זיין פנים איז רויט געווארען פון כעס — אויב ער וועט ניט וועלען קומען מיט זיין גוטען ווילען זאלט איהר איהם נעהמען

מיט געוואַלד, און פאַר זיין לאָזען זיך בעטען, זאָלט איהר פאַרברענען זיין הויז! איהר פאַרשטעהט וואס איך מיין!

— מיר פאַרשטעהן, אייער דורכלויכט! — האָבען די היידוקעס זיך פאַרנייגט פאַר איהם און זיי זיינען ארויס פון פּאַלאַץ. זיי האָבען איינגעשפּאַנט די בריטשקע און גענומען די בערישע פעל און אוועק צו ר׳ לייזער׳ן אין הויז, פּונקט אין דער צייט ווען ער איז געזעסען ארום טיש מיט זיין משפּחה, און מיט דעם אורח און געזונגען זמירות...

ווען די היידוקעס יינען אריינגעקומען אין פּאַלאַץ מיט דעם אידען אָנגעטאָן אין דער בערישער פעל האָט אויסגעבראָכען א הילכיגער געלעכטער איבער׳ן זאַל. יעדער האַלב שיכור׳ער פּריץ האָט אויסגעדריקט זיין צופריעדענהייט אויף אן אנדער אופן; איינער האָט געקלאַפּט מיט די הענט, א צווייטער האָט געדרעהט זיינע לאַנגע וואָנצעס און מיט באַגייסטערונג אויסגערופען אז אָט באַלד וועלען אלע האָבען א סך שפּאַס... א דריטער האָט צוגעקלאַפּט מיט די פיס, ווי ער וואָלט געזאָגט — ביזטו גרייט?

— יוזשוק! — האָט דער פּריץ געזאָגט — ביזטו געגרייט?

— יוזשוק האָט זיך א הויב געטאָן פון זיין פּלאַץ, וואו ער איז געזעסען נעבען א מיטעל־יעהריגער פּריצטע, וועמענס מאַן איז שוין געווען טויט שיכור, און ער איז שנעל צוגעלאָפען צו דעם פּריץ, און זיך פאַר איהם פאַרנייגט.

— אָט איז דאָך שוין דאָ דער זשידעק אין דער בערישער פעל, געה שנעלער טו אָן דיין בערישע פעל, ווייל דער געוועט טאַנץ וועט זיך באַלד אָנהויבען...

יוזשוק האָט לייכט א שפּרונג געטאָן, און ער איז שוין געווען אין א צווייטען צימער וואו זיין טאַנץ גאַרדעראָבע איז געווען. ער האָט אויף זיך אָנגעטאָן די בערישע פעל. אין זאַל האָט די מוזיק געשפּיעלט, און די געסט האָבען געטאַנצט די מאַזורקע צו דער מוזיק.

ווען דער טאַנץ האָט זיך געענדיגט, האָט דער האַלב שיכור׳ער גראַף פּאַטאַצקי זיך אויפגעשטעלט פון זיין ווייכען שטוהל, ער האָט א מאַך געטאָן מיט זיין האַנט, און אלע זיינען מיט אמאָל שטיל געוואָרען.

— איצט וועט פאָרקומען דאָס וואָס איהר אלע האָט מיט אזוי פיעל אומגעדולד ערוואַרטעט! — האָט דער פּריץ אויסגערופען, און אויף זיין פּנים האָט זיך באַוויזען א ברייטער שמייכעל — דער זשידעק איז שוין דאָ אָנגעטאָן אין דער בערישער פעל, און ער וועט באַלד טאַנצען פאַר אונז צוזאַמען מיט יוזשוק׳ן. אָבער איידער זיי געהען טאַנצען פאַר אונז וויל איך אז עס זאָל פאַרשטאַנען ווערען פאַר אונז אלעמען די באַדינגונגען פאַר אָט דעם דאָזיגען געוועט. קום אהער יוזשוק, זאָג מיר וואס פאַר א באַלוינונג ווילסטו האָבען אויב דו געווינסט דעם טאַנץ געוועט?

— „אויב" ער געווינט! — האָט אן עלטערער פּריץ אויסגערופען — ווען ער געווינט! ווייל לויט ווי איך וויים האָט נאָך יוזשוק ניט פאַרלאָרען קיין איינציגען טאַנץ געוועט, בפּרט ווען זיין געגנער איז א זשידעק.

א הילכיגער געלעכטער האָט אויסגעבראָכען אין זאַל.

— אייער דורכלויכט, גראַף פּאָטאַצקי! — האָט יוזשוק זיך אָנגערופען — מיינע באַדינגונגען זיינען אלע מאָל די זעלבע ווען איך טאַנץ מיט א ז׳ידעק... אָדער שמיץ, אָדער א פויגעל אויפ׳ן בוים.

— פאַר די וועלכע ווייסען נאָך ניט וואָס א פויגעל אויפ׳ן בוים באַדייט — האָט דער גראַף פּאָטאָצקי זיך אָנגערופען — וועל איך ערקלעהרען: דאָס מיינט אז דער זשידעק דאַרף פאַרוואַנדעלט ווערען אין א פויגעל און דאַרף ארויפקלעטערען אויף א בוים און יוזשוק דאַרף אויף איהם איין שאָס טאָן, אויב ער טרעפט אין ציל, באַקומט יוזשוק א באַלוינונג פון צעהן גאָלדענע רענדלעך, און אויב ניט, און דער זשידעק קריכט ארונטער פון בוים אומבאַשעדיגט, קריגט ער די צעהן גאָלדענע רענדלעך.

— און וואס וועט זיין אויב דער זשידעק געווינט דעם טאַנץ־געוועט?

— האָט אימיצער פון די פּריצים א פרעג געטהאָן.

דער יונגער גראַף וואַלענטי וועלכער איז דאָרט אויך געווען האָט זיך פאַנאַנדערגעלאַכט, און אויף איהם קוקענדיג האָבען די שעהנע יונגע טעכטער פון די פּריצים געלאַכט.

דער יונגער גראף, וועלכער האט שוין געוואוסט פון דעם סוד, אז חיים וועט טאנצען אט דעם "בערען־טאנץ" געגען יוזשוק'ן, האט געוואלט געבען דעם איינדרוק אז ער אליין גלויבט גאר ניט אין דער מעגליכקייט אז דער איר וועט געווינען, און דאריבער האט ער געלאכט ווען איינער האט אויסגעדריקט די מעגליכקייט אז דער איד זאל געווינען.

דער פריץ אבער האט געוואלט וויי־זען אלע זיינע געסט אז ער וויל זיין גערעכט צו ביידע אנטייל נעהמער אין דעם טאנץ געוועט האט ער זיך אנגערופען :

— ווער נאר עס וועט געווינען דעם טאנץ געוועט איז בארעכטיגט צו שטעלען די זעלבע באדינגונגען צו דעם פארלירער. שטימסטו איין זשידעק ? — האט זיך דער גראף געווענדעט צו דעם אידען וועלכער איז געשטאנען אין מיטען זאל, אנגעטאן אין דער בערישער פעל.

דער איד האט א שאקעל געטאן מיט זיין בערישע קאפ אויף יא, און ווידער האבען זיך די געסט פאנאנדערגעלאכט.

— נו, מיר זיינען אלע גרייט ! — האט דער גראף אויסגערופען, און זיך צוריקגעזעצט אויף זיין שטוהל. די אנדערע געסט האבען זיך אויך געזעצט אויף זייערע פלעצער. אין זאל איז א וויילע שטיל געבליבען. אין מיטען זאל אויף דעם פאלירטען דיל, זיינען געשטאנען די צוויי שטרייטענדע טענצער. יוזשוק האט געטראגען אויף זיין בערישער האלז א גרינעם שליף, כדי מען זאל קענען אונטערשיידען צווישען איהם און דעם אידען.

דער קאפעל־מייסטער האט א מאך געטאן מיט זיין שטעקעלע און די מוזיק האט אנגעהויבען שפילען. דער טאנץ האט זיך אנגעפאנגען. יוזשוק האט א שוועב געטאן איבער'ן זאל און האט גענומען טאנצען, הויבען זיינע פיס און דרעהען זיך ווי א געווירבעל. דער איד אין דער בערישער פעל איז געשטאנען אן א זייט, און זיך צוגעקוקט דורך די עפענונגען פון די בערישע אויגען. ער האט באדארפט מאכען א פארזוך צו טאנצען דעם זעלבען טאנץ וואס יוזשוק טאנצט, אזוי שנעל ווי ער פארענדיגט און פארנויגט זיך פאר דעם פובליקום.

יוזשוק האט געטאנצט מיט אלע זיינע גלידער. און ווען ער האט געענדיגט, האבען די געסט איהם באגריסט מיט הילכיגע אפלאדיסמענטען.

ווען אלע זיינען שטיל געווארען, האט דער גראף זיך געווענדעט צו דעם אידען אין דער בערישער פעל :

— נו, איצט איז געקומען דיין צייט צו טאנצען ! לאמיר זעהן ווי דו וועסט זיך פארמעסטען געגען יוזשוק'ן! געדענק אבער, מאשקע, אז אויב דו וועסט פארלירען דעם טאנץ, וועט מען שינדען דיין פעל, און ניט די בערישע פעל נאר טאקע דיין אייגענע פעל, ווי יוזשוק וועט פארלאנגען.

די געסט האבען זיך פאנאנדערגעלאכט.

חיים איז מיט לאנגזאמע טריט ארוים פון זיין ווינקעל... ער איז צוגעקומען צו דעם פלאץ וואו יוזשוק איז פריהער געשטאנען. ער האט זיך אויסגעגלייכט. דער קאפעלמייסטער האט אנגעפאנגען שפילען די זעלבע מוזיק, אבער חיים איז געבליבען שטעהן א ווייל באוועגלאז. צוליב דער בערישער מאסקע וואס ער האט געטראגען אויף זיין קאפ, האט מען ניט געקאנט באמערקען אז זיינע ליפען באוועגען זיך אין א תפלה צו גאט...

דער גראף האט געהייסען אפשטעלען די מוזיק און ער האט א געשריי געטאן :

— דו אומווירדיגער זשידעק! טאנץ, זאג איך דיר, אז ניט וועסטו דערשאסען ווערען ווי א הונט ! איך וועל דיין גאנצע משפחה אומברייננגען !

— דער זשידעק איז א פייגלינג !

— האבען זיך געהערט שטימען פון די יונגע פאניענקעס — ער ווייסט אז ער וועט פארשפילען, וויל ער זיך ארויסדרעהען.

— ער וועט געווים באלד פאלען אין חלשות, פונקט ווי יענע זשידעס אין ווילנע, וועלכע האבען זיך געוואלט ארויסדרעהען פון א שטראף ! אבער דאס וועט ניט געהן דא, אויב ער טאנצט ניט באלד, וועט איהם יוזשוק צווינגען ארויפצוקלעטערען אויף דעם בוים, און ער וועט איהם דערשיסען ווי א הונט !

יוזשוק האט שוין געוואלט צוגעהן צו איהם און איהם א בריק טאן,

אבער פּ׳וצלונג האָט דער איד אין דער בערישער פעל א הויב געטאָן איינע פון זיינע בערישע לאַפּעס אין דער ריכטונג פון קאַפּעל־מייסטער, און ער האָט איהם דאמיט געגעבען א צייכען, ער זאָל אָנפאנגען צו שפּילען...

דער קאַפּעל־מייסטער האָט אָבער געווארט אויף א סיגנאַל פון גראַף.

דער גראַף, באמערקענדיג אז דער איד האָט געגעבען א צייכען אז ער איז גרייט צו טאנצען, האָט א וואונק געטאָן צום קאַפּעל־מייסטער און יענער האָט גלייך אָנגעפאנגען צו שפּילען די זעלבע מוזיק וואס ער האָט מיט א ווייל פריהער געשפּילט פאר יוזשוק׳ן.

חיים האָט א שפּרונג געטאָן אין דער הויך מיט אזא פלינקייט און לייכטקייט, אז בעת מעשה האָבען זיך אלע פּריצים און פּריצטעס דערשראָקען.

באלד האָט ער זיך אוועקגעלאָזען טאנצען איבער דעם ברייטען זאָל צום טאקט פון די מוזיק. ער האָט געשוועבט און זיינע פיס האָבען זיך באַוועגט אזוי ריטמיש, אזוי לייכט, אז אלע צושויער זיינען ווי באצויבערט געווארען. זייערע אויגען זיינען געווען אָנגעשטעלט אויף דעם טענצער, די מיילער זיינען געווען אָפען פון פארנאַפונג און ערשטוינונג. דער אידישער טענצער, פארשטעלט אלס דער בער, האָט געהויבען די פיס אזוי הויך, אז ביז אהער האָט נאָך קיינער אזוינס ניט געזעהן... ער איז געפלויגען און געשוועבט אויפ׳ן גלאטען ז׳׳. אז ביי די געסט האָבען אָנגעהויבען שווינדלען די אויגען.

ווען די מוזיק האָט זיך אָפּגעשטעלט און דער אידישער טענצער האָט זיך פארנייגט, זיינען אויסגעבראכען שטורמישע אפּלאָדיסמענטען.

— בראוואָ ! בראוואָ ! — האָבען די פּריצים, די פּריצטעס און זייערע טעכטער ניט אויפגעהערט צו שרייען און פּאטשען מיט די הענט.

יוזשוק איז געבליבען שטעהן ווי פארגליווערט, און זיין גליק איז געווען וואָס ער טראָגט א מאסקע, האָט קיינער ניט געקאָנט זעהן ווי די קאָלירען אין זיין פּנים האָבען זיך געביטען...

די געסט האָבען ניט אויפגעהערט איהם צו אפּלאָדירען. עס איז געוואָרען א שטיקעל טומעל און א באַוועגונג. יעדער איינער פון די פּריצים האָבען זיך ניט געקאָנט אָפּוואונדערען פון דעם פּרעכטיגען טאנצען וואָס דער איד האָט געטאנצט... דער גראַף פּאָטאָצקי אליין איז געוואָרען אזוי איבערראשט פון דעם אידען׳ס טאנצען, אז אויף א ווייל האָט ער צו זיך ניט געקאָנט קומען... ער איז געווען אזוי זיכער אז יוזשוק איז דער בעסטער טענצער וואָס ער האָט ווען עס איז געזעהן, און צום סוף קומט א זשידעק, און טאנצט נאָך בעסער ווי זיין טענצער...

— בראוואָ ! בראוואָ ! — האָבען די אפּלאָדיסמענטען ניט אויפגעהערט.

ווען די געסט האָבען זיך עטוואָס בארוהיגט, האָט דער גראַף פּאָטאָצקי אויפגעהויבען זיין האנד אלס צייכען אז ער וויל עפּעס ריידען. די געסט זיינען געבליבען שטיל. זייערע אויגען זיינען געווען געווענדעט צום גראַף, וועלכער האָט זיך אָנגערופען:

— ווי איך זעה האָט דער זשידעק געוואונען דעם ערשטען טאנץ, אָבער זיי וועלען נאָך דארפען טאנצען וויפיל טענץ זיי וועלען פארלאנגען. יע, יעדער איינער פון די טענצער האָט א רעכט צו טאנצען וויפיל טענץ ער פארלאנגט, און ווען מיר וועלען זעהן ווער עס האָט געוואונען די מעהרסטע טענץ, וועט יענער האָבן געוואונען דעם טאנץ געוועט, און וועט זיין בארעכטיגט דורכצופיהרען זיינע באדינגונגען. איצט וועלען זיי טאנצען דעם צווייטען טאנץ. יוזשוק, ביזטו גרייט ? — האָט זיך דער גראַף צו איהם געווענדעט.

יוזשוק האָט זיך אין זיין בערישער פעל פארנייגט פאר׳ן גראַף און פאר די איבעריגע געסט. ער האָט אויסגערופען צו דעם קאַפּעלמייסטער וואָס פאר א טאנץ ער וועט טאנצען, און דער קאַפּעלמייסטער האָט גענומען שפּילען די מוזיק...

מיט אלע זיינע כוחות און מיט אן אימפּעט ווי ער וואָלט געטריבען געוואָרען פון א שטארקען ווינט, האָט זיך יוזשוק צעלאָזען איבער׳ן זאָל. ער האָט זיך געוואָלט פלייסען, און דאריבער האָט ער אריינגעגעבען אין אָט דעם טאנץ אלץ וואָס ער פארמאָגט. ער האָט זיך גedרעהט און באַוויזען אלערליי קונצען. אָט דער טאנץ האָט געדויערט אן ערך פון פופצעהן

מינוט. און ווען ער האָט געענדיגט און זיך פאַרנויגט האָבען זיך דערהערט הילכיגע אַפּלאָדיסמענטען.

— בראַוואָ, יוזשוק! בראַוואָ, יוזשוק! ווייז דעם זשידעק וואָס דו קאָנסט, ער וועט אַן אונזעריגען ניט באַזיגען!

די אַפּלאָדיסמענטען האָבען ניט אויפגעהערט און יוזשוק, האָט זיך דערפיהלט ערמוטיגט. ער האָט זיך געטראַכט אַז דער זשיד האָט מן הסתם זיך אויסגעלערענט איין טאַנץ, און דאַריבער האָט ער געטאַנצט אַזוי גוט... זאָל ער איצט באַווייזען דעם קונץ און איהם באַזיגען אין אָט דעם טאַנץ.

ווען אין זאַל איז געוואָרען שטיל, האָט דער פּריץ א מאַך געטהאָן מיט זיין האַנד צום קאַפּעלמייסטער און יענער האָט גענומען איבערשפּילען די זעלבע מוזיק. דער איד האָט זיך אוועקגעלאָזען טאַנצען דעם זעלבען טאַנץ פון אָנפאַנג, האָט ער געטאַנצט לאַנגזאַם, און מיט א באַזאַכטען ריטם... די געסט האָבען שוין געמיינט אַז אָט דעם טאַנץ וועט ער זיכער פאַרלירען, אָבער ווי גרויס איז זייער איבערראַשונג געוואָרען, ווען דער איד האָט פּלוצלונג זיך א הויב געטהאָן, און זיך א לאָז געטהאָן איבער'ן זאַל. ער האָט געטאַנצט מיט אַזא לייכטקייט, זיינע פּיס האָבען קוים באַריהרט דעם באָדען. אָט איז ער אין איין ווינקעל פון זאַל, און אין אַן אויגענבליק, איז ער שוין אין דעם צווייטען ווינקעל. ער האָט באַוואויגען דעם קערפּער זיינעם מיט גראַציזקייט, מיט שוואונג, אַז די געסט זיינען ווידער געבליבען שטעהן פאַרגאַפּטע. וואָס אַלעמען האָט באַוואונדערט איז געווען דאָס וואָס דער איד האָט וואָס ווייטער אַלץ געטאַנצט בעסער און פלינקער... אנשטאָט צו ווערען מיעד, איז ער געוואָרען לייכטער אויף זיינע פּיס... און ווען ער האָט געענדיגט, האָט דער זאַל געשטורעמט פון די הילכיגע אַפּלאָדיסמענטען. יעדער פון די געסט האָט אויסגעדריקט זיין גרויסע באַגייסטערונג פאַר דעם דאָזיגען וואונדערבאַרען טאַנץ.

יוזשוק איז געבליבען שטעהן א דערשלאָגענער. ער האָט שווער געאָטעמט, ווייל ער איז נאָך אַלץ געווען מיעד פון די צוויי טענץ, אין וואָס ער האָט אַריינגעלייגט אַלע זיינע כוחות. און צום סוף זעהט ער, אַז דער איד געווינט זיי. ער טאַנצט א סך בעסער פון איהם... ווי קומט עס צו א פאַרשאָלטענעם זשיד?!... אָבער ער טאָר דעם טאַנץ־געוועט ניט פאַרלירען. דער זשיד וועט זיך דאָך אַן איהם נוקם זיין פאַר די אַנדערע אידען וועמען ער האָט פאַרשמיסען אָדער דערשאָסען צום טויט... ניין, ער טאָר ניט דערלאָזען צו אַזא זאַך. אָבער וואָס קאָן ער טהאָן? דער גראַף האָט דאָך אויסגענומען מיט זיי די דאָזיגע באַדינגונגען, טאָ ווי אַזוי וועט ער זיך קאָנען אַרויסדרעהען? ער האָט דורך זיין בערישער מאַסקע באַטראַכט די געסט, ווי זיי הערען ניט אויף צו אַפּלאָדירען דעם אידען, און זיין יוכעשע בלוט האָט אין איהם געזאָדען... ווי אַזוי וועט ער אַריבערטראָגען די שאַנדע?... אָט ערשט מיט א ווילע צוריק איז ביי קיינעם קיין צווייפעל ניט געווען אַז ער, יוזשוק, וועט געווינען דעם טאַנץ געוועט. אָט די דאָזיגע גרעפין וועמענס מאַן איז געווען טויט שיכור, האָט איהם אַריינגעשושקעט אין אויער אַז ווען ער וועט געווינען דעם טאַנץ געוועט, זאָל ער פאַרלאַנגען, אַז ער זאָל דעם אידען שמייסען אויף דעם הוילען לייב, און וואָס וועט זיין, אַז דער זשיד וועט עס וועלען טהאָן צו איהם? ניין, ער טאָר עס ניט דערלאָזען. ער וועט מוזען געווינען דעם טאַנץ און זעהן גלייך פּטור צו ווערען פון דעם אידען... ער וועט איהם הייסען אַרויפקלעטערען אויף דעם בוים, און איהם דערשיסען מיט דעם ערשטען שאָס ווי מען דערשיסט א ווילדע חיה! יע, אָט דאָס וועט ער טהאָן מיט איהם! ווייל ער וועט זיין צו מיעד צו האָבען די מעגליכקייט צו פאַרשמייסען דעם זשיד צום טויט...

חיים האָט זיך געהאַלטען אין איין פאַרנייגען פאַר די געסט וועלכע האָבען ניט אויפגעהערט איהם צו אַפּלאָדירען. ווען אַלע האָבען זיך באַרוהיגט, איז ער צוגעגאַנגען צו זיין ווינקעל, און איז געבליבען שטעהן

באַוועגלאַז. ער האָט געוואַרט אויף דעם באַפעהל פון פּריץ.

די יונגע פּאַניענקעס האָבען האַרציג געלאַכט פון דעם טאַנץ־שפּיל, זיי האָבען ניט ערוואַרט אַזאַ אינטערעסאַנטען שפּיל. זיי האָבען געוואוסט אַז דער טאַנץ קאָן לאַנג ניט דויערען ווייל דער זשיד פאַרלירט איהם גלייך, און אַלץ וואָס עס בלייבט זיי איבער צו זעהן, איז ווי אַזוי דער זשיד פאַלט דעם גראַף צו די פיס און קושט דעם זוים פון זיין בגד, בעטענדיג איהם מיט ביטערע טרעהרען ער זאָל איהם לאָזען לעבען... אָבער איצט, אויב יוזשוק וועט פאַרלירען, וועט ער דאָך דאַרפען זיך אונטערוואַרפען די באַדינגונגען וואָס דער גראַף האָט מיט זיי אויפגענומען איידער דער טאַנץ־געוועט האָט זיך אָנגעפאַנגען.

— אַז אַ זשיד זאָל קאָנען אַזוי גוט טאַנצען, וואָלט איך קיינמאָל ניט געלויבט, ווען איך זעה דאָס ניט מיט מיינע אויגען, — האָט איין פּריצ'טע זיך אָנגערופען צו דער צווייטער. עס איז דאָך ביי קיינעם קיין צווייפעל ניט אַז ביז איצט האָט דער זשיד געוואונען דעם געוועט... סיידען זיי זאָלען ווייטער טאַנצען און יוזשוק וועט איהם באַזיגען.

— און וואָס וועט זיין אויב ניט— האָט די צווייטע פּריצ'טע געזאָגט, ווע־לען מיר דען קאָנען דערלאָזען אַז אַ זשיד זאָל פאַרגיסען דאָס בלוט פון אַן אונזעריגען?

— אַ געוועט, איז אַ געוועט! — האָט אַ יונגע פּאַניענקע אויסגערופען — דער גראַף האָט דאָך מיט זיי אויסגענומען אַ באַדינג, און די פּוילישע עהרע פאָדערט אַז דאָס וואָרט פון גראַף דאַרף ערפילט ווערען.

— דאָס וועט דאָך זיין שווידערליך! ווי אַזוי וועלען מיר קאָנען צוזעהן אַז אַ זשיד זאָל שמייסען אַ פּאַלאַק!

— האָט אַן עלטערע פּריצ'טע אויסגערופען — מיר וועלען מוזען עפּעס טהאָן, מיר טאָרען ניט דערלאָזען עס זאָל קומען צו אַזאַ זאַך.

— איך האָף אַז יוזשוק וועט פאַרלאַנגען נאָך טענץ, זאָל ער דעם זשיד פאַרמאַטערען. אפשר וועט ער דאַן באַוויזען אַז ער קאָן טאַנצען בעסער פון איהם.

— דערווייל זעהט אויס אַז יוזשוק אַליין איז פאַרמאַטערט! — האָט אַ פּאַניענקע זיך אָנגערופען — איך האָב געהערט ווי שווער ער אָטעמט.

— איך וועל ריידען מיט'ן גראַף!

— האָט אַ עלטערער פּריץ זיך אָנגערופען — איך וועל איהם זאָגען, אַז מיר טאָרען ניט דערלאָזען אַז אַ זשיד זאָל הויבען אַ האַנד אויף אַ פּאַלאַק!

— און וואָס איז מכח דעם פּוילישען אַנאַר! — האָט אַ שעהנע יונגע פּאַניענקע אויסגערופען — דאָס וואָלט געבליבען אַ פלעק אויף דעם פּוילישען נאָמען און אַלע וואָלטען געזאָגט אַז מיר זיינען ניט יושר'דיג...

— איך וועל אַריינשושקענען יוזשוק'ן אין אויער אַז ער זאָל אַזוי שנעל ניט אויפגעבען — האָט אַ צווייטע פּאַניענקע געזאָגט — זאָל ער קעמפען פאַר דעם כבוד פון פּוילען. זאָל ער פאַרמאַטערען דעם זשיד. און דאַן וועט ער זיכער געווינען.

זי איז צוגעגאַנגען צו יוזשוק'ן, וועלכער איז געשטאַנען אַ דערשראָקענער אין זיין ווינקעל און האָט געציטערט ווי אַ בלאַט.

— הער זיך איין יוזשוק — האָט זי זיך צו איהם געווענדעט — דו מוזט געווינען דעם טאַנץ־געוועט און ניט געבען קיין געלעגענהייט דעם זשיד ער זאָל טהאָן מיט דיר וואָס איהם געפעלט. דו מוזט איהם אַרויסרופען צו טאַנצען ווייטער... זאָל ער פאַרמאַטערט ווערען, און דאַן וועסטו איהם גאַנץ גרינג באַזיגען... דו טאָרסט ניט פאַרלירען דיין מוט. ווייז דעם זשיד אַז עס איז נאָך ניט געבוירען געוואָרען אַזאַ זשיד, וועלכער וועט קאָנען באַזיגען אַ פּאַלאַק!...

— אַ דאַנק, גנעדיגע, האָט יוזשוק זיך אָנגערופען — איך האָב נאָך מיין מוט ניט פאַרלאָרען, איך האָב איצט, אַ דאַנק אייך געקראָגען מעהר מוט, און איך וועל ניט אויפגעבען דעם טאַנץ ביז וואַנען דער זשיד וועט אַ נידערפאַלען און ערשט דאַן, וועל איך איהם דערשיסען ווי אַ הונט!

זאָל די סוויענטי מאַריי דיר געבען כח! — האָט איהם די יונגע פּאַניענקע צוגעוואונשען און זיך גלייך צוריקגעקערט צו די אַנדערע פּריצ'טעס מיט אַ שמייכעל אויף איהרע ליפּען...

— נו, וואָס? — האָבען איהר די אנדערע געפרעגט — וועט ער פאַרלאנגען נאָך טענץ?

— יע, ער וועט טאנצען אזוי לאנג ביז וואנען דער זשיד וועט אנידערפאלען — האָט זי מיט צופרידענהייט אויסגערופען — ער האָט מיר צוגעזאָגט, אז ער וועט ניט דערלאָזען אז מיר זאָלען פארשעהמט ווערען...

— עס קאָן אָבער זיין אז דער גראף וועט ניט וועלען אז דער טאנץ זאָל פאָרטגעזעצט ווערען — האָט אן עלטערע פריצ'טע געזאָגט.

— אָט וועל איך צו איהם צוגעהן און איהם זאָגען אין נאָמען פון יוזשוק'ן, האָט די יונגע פאניענקע געזאָגט און זי האָט זיך דערנעהענטערט צו דעם פלאץ וואו דער גראף פאָטאָצקי איז געזעסען. זי האָט זיך פאר איהם א נייג־געטהאָן און זיך אָנגערופען:

— ווירדיגער גראף, וועט אייער דורכלויכט דערלאָזען אז דער זשיד זאָל באזיגען יוזשוק'ן?....

— ניט איך וויל עס דערלאָזען!

— האָט דער גראף געזאָגט מיט א שמייכעל — דאָס ווענדט זיך אינגאנצען אָן יוזשוק'ן. איך האָב פאר אלעמען אויסגענומען די דאָזיגע באדינגונגען מיט יוזשוק'ן און דעם זשיד, זיי האָבען ביידע צו דעם צוגעשטימט, און איצט ווענדעט זיך דאָס אָן איהם, אויב ער וויל פאָרטזעצען דעם טאנץ און פרובירען זיין כח וועל איך זיין צופרידען... אָבער ווי עס שיינט צו מיר און צו די אנדערע, איז פאר יוזשוק'ן קיין האָפנונג ניט פארבליבען. דערווייל איז די מיינונג פון אלעמען אז דער איד איז גאָר א גרויסער טענצער, און אפילו יוזשוק קאָן זיך צו איהם ניט פארגלייכען.

— איך האָב נאָר וואָס גערעדט מיט יוזשוק'ן, און ער האָט מיר געזאָגט, אז ער וועט טאנצען אזוי לאנג ביז וואנען דער זשיד וועט פארמאטערט ווערען...

— נו, אויב אזוי וועט דער טאנצשפיל פאָרטגעזעצט ווערען! — האָט דער גראף פאָטאָצקי אויסגערופען — און אויסרופענדיג: — יוזשוק, ווילסטו נאָך טאנצען?

יוזשוק איז פלינק צוגעלאָפען צו דעם פריץ און ער האָט זיך פארנייגט און געזאָגט:

— יע, אייער דורכלויכט, איצט אז איך ווייס שוין וואָס פאר א טענצער דער זשיד איז, וועל איך שוין זעהן אָנווענדען גאנץ אנדערע מיטלען! איך וועל טאנצען אזוי לאנג ביז ער וועט אנידערפאלען א מיעדער...

דער גראף האָט ווידער געהייסען איהם אויסקלייבען וואָס פאר א טאנץ ער וויל, און יוזשוק האָט אויסגעקליבען איינעם פון די שווערסטע טענץ, און דער קאפעלמייסטער האָט אָנגעפאנגען צו שפילען.

יוזשוק האָט זיך שוין געהאט עטוואָס אויסגערוהט און ער האָט זיך ווידער א לאָז געטאָן איבער'ן גלאטען דיל, און גענומען טאנצען מיט אלע זיינע כחות...

ווידער האָט ער אָפגעטאנצט א פופצעהן מינוט, און באוויזען פארשידענע קונצען, ער האָט געשפרונגען און זיך געדרעהט, און אזוי געזוכט ארויסצורופען באגייסטערונג ביי די צושויער. ער האָט ווירקליך געקראָגען א סך אפלאָדיסמענטען, אָבער ווען חיים האָט געטאנצט דעם זעלבען טאנץ האָבען אלע ווי איינער צוגעגעבען אז דער איד טאנצט א סך בעסער... זיי וואָלטען זעהר שטארק געוואָלט אז יוזשוק זאָל ארויסקומען דער זיגער, אָבער, זיי ווייסען אז דער פריץ וועט ניט דערלאָזען אז מען זאָל ארויסגעבען ניט קיין גערעכטען אורטייל. און יעדער איינער פון די געסט האָט זיך גענומען שרעקען אז דער איד וועט זיך זיכער וועלען נוקם זיין אָן יוזשוק'ן וועלכער האָט ניט לאנג צוריק פארשמיסען א אידען צום טויט...

— זאָלען זיי ביידע טאנצען דעם זעלבען טאנץ אין איין צייט — האָט איינער פון די געסט פאָרגעשלאָגען.

— וועלען מיר דאן קאָנען פארגלייכען...

— מיר קאָנען אָבער ניט פארלייקענען אז דערווייל איז דער זשיד דער געווינער — האָט נאָך א פריץ אויסגערופען — איך בין ניט אויסען צו זאָגען אז יוזשוק האָט פארפושט זיין טאנצען, אָבער מיר קאָנען ניט לייקענען אז דער זשיד טאנצט בעסער. און איך בין זיך מודה אז פאר מיר איז דאָס די גרעסטע איבערראשונג!

— יושוק, דו קליב אוים א טאנץ,

און איהר וועטביידע טאנצען אָט דעם
זעלבען טענץ אין דער זעלבער צייט,
און מיר וועלען זעהן ווער שטייגט
אריבער זיין געגנער אין טאנצען.

זיי האָבען ווידער געטאנצט צו דער
מוזיק פון דעם קאַפּעלמייסטער, און
דאָס מאָל צוזאמען. יוזשוק האָט אָנ־
געווענדעט אלע זיינע כוחות איהם
אריבערצויאָגען, אָבער ער אליין האָט
געפיהלט אז ער קאָן עס ניט באווייזען.
ער איז שוין געוואָרען אזוי מיד, אז
ער האָט וואָס ווייטער געטאנצט אלץ
שוואכער... ער האָט זיך קוים גע־
האלטען אויף זיינע פיס. און איידער
די מוזיק האָט אויפגעהערט, האָט ער
זיך שוין גענומען וואקלען אויף זיינע
פיס... און ער האָט זיך געמוזט צו־
ריקציהען אין מיטען טאנצען. חיים,
אָבער האָט ניט אויפגעגעבען זיין
טאנצען. ער האָט פארענדיגט דאן,
ווען די מוזיק האָט זיך פארענדיגט.

ווידער אמאָל האָבען די געסט אפּ־
לאָדירט דעם אידען פאר זיין טאנצען...

— מיר ווילען אָנקוקען זיין פּנים!

— האָבען אייניגע געשריען — עס
גלויבט זיך אונז ניט, אז א איד זאָל
אזוי גוט קאָנען טאנצען.

דאָס רוב געסט זיינען שוין געווען
היבש שיכור׳לעך, דער גראף פּאָ־
טאָצקי אליין האָט שוין אויך געהאט
אריינגעגאָסען אין זיך עטליכע כוסות,
און ער האָט זיין אידישען ארענדאר
פון זיין מיהל קיינמאָל ניט אָנגעקוקט.
ער פלעגט טאָן מסחר מיט ר׳ לייזער׳ן
דורך זיין הויפּט עקאָנאָם, און יענער
איז געווען דער איינציגער וועלכער
האָט געקאָנט דעם אידען לייזער זוס־
קעס, אָבער ער איז ניט געווען אין
זאָל ביים טאנץ, און דאריבער האָט
קיינער ניט געהאט קיין אהנונג ווי
לייזער זוסקעס, דעם גראף׳ס ארענדאר
זעהט אויס.

נאָך אייניגע געסט האָבען אויסגע־
דריקט זייער פארלאנג, אז זיי ווילען
אָנקוקען דעם אידען וועלכער טאנצט
אזוי וואונדערבאר, אז ער האָט באזיגט
יוזשוק׳ן, וועלכער איז געווען בארימט
פאר איינעם פון די בעסטע טענצער.

— טהו אויס דיין בערישע מאסקע
און וויז דיין פּנים. מאָשקע! — האָט
דער גראף איהם באפוילען.

חיים האָט אויפגעהויבען דעם בע־
רישען קאָפּ וואָס איז געווען אויף זיין
קאָפּ, און באלד האָבען אלע געזעהן א
אידען מיט א באָרד. צוליב די באַ־
וואקסענקייט און צוליב דעם וואָס ער
איז געווען איינגאנצען באגאָסען פון
שוויים ווייל עס איז געווען א וואַרי־
מער אָוועגט, האָט מען גענוי ניט גע־
קאָנט זעהן די שטריכען פון זיין פּנים.
מען האָט אפילו ניט באמערקט אויב
ער איז אלט אָדער יונג. די איינציגע
זאַך איז געווען וואָס אלע האָבען זיך
איבערצייגט אז דער טענצער איז א
איד, פון די אידען מיט א גרויסער
באָרד, און פּאות, פון וועמען זיי האָ־
בען אלע מאָל גרויס חשק אָפּצולאָ־
כען... אָבער איצט האָבען איהם אלע
אַפּלאָדירט צוגעבענדיג דאמיט אז ער
האָט געוואונען דעם טאנץ.

ווען אין זאל איז שטיל געוואָרען.
האָט מען געקאָנט פיהלען אז דאָרט
הערשט א געדריקטע שטימונג. אָט
באלד וועט מען דארפען באשליסען
ווער עס איז דער געווינער און ווער
דער פארלירער... אָבער אזוי ווי עס
איז ביי קיינעם קיין צווייפעל ניט גע־
ווען אז דער איד איז דער געווינער,
און לויט׳ן אָפּמאַך וועט ער קאָנען
טאָן מיט יוזשוק׳ן איינע פון די צוויי
זאכען: איהם שמייסען אזוי לאנג ווי
ער וויל, ביז ער וועט איהם פארשמיי־
סען צום טויט, אפילו; אָדער ער קאָן
איהם הייסען ארויפקלעטערען אויף
דעם בוים, און זיך צילעווען אויף
איהם מיט א ביקס, און געבען איין
שאָס. עס קאָן דאָך פּאסירען אז אָט
דער זשידעק איז א גוטער שיסער,
פּונקט ווי ער איז א בעסערער טענצער
פון יוזשוק׳ן און דאן וועט ער איהם
דערשיסען צום טויט... וועלען זיי קאָ־
נען דערלאָזען צו אזא זאַך?... אז
א זשיד זאָל דערשיסען א פּאָלאָק, נאָך
מיט אלעמענס צושטימונג... דאָס וועט
זיין שרעקליך... אָבער וואָס קאָנען זיי
איצט טאָן? דער גראף וועט ניט
בייטען זיין וואָרט... עס איז געווען
אזא אָפּמאַך. כאָטש בעת דער גראף
האָט אויסגענומען אָט די דאָזיגע באַ־
דינגונגען, זיינען אלע געווען זיכער אז
דער זשיד וועט פארלירען... ווייל יו־
זשוק איז דאָך געווען פאררעכענט פאר
דעם בעסטען טענצער, און ווער האָט
זיך געקאָנט ריכטען אז ער זאָל פאר־
לירען דעם טאנץ געוועט צו א זשיד!..

דער גראף פּאָטאָצקי האָט זיך אויך
געפיהלט אין זעהר אן אונאנגענעמער
לאגע... ער האָט געוואוסט אז דער

איך וועט זוכען זיך נוקם צו זיין אָן יוזשוק'ן פאַר דעם טויט פון דעם אידען אין ווילנע, און פאַר די אנדערע אידען וואָס ער האָט דערשאָסען א סך פריהער, ווען אָט דער דאָזיגער טאנץ געוועט איז געשפּילט געוואָרען... אָבער ווען ער זאָל ניט האַלטען זיין וואָרט, דאַן וואָלט ער ניט געקאָנט ווייזען זיינע אויגען פאַר די אנדערע פּריצים... זיי וואָלטען איהם צוליעב דעם גרינג געשעצט. אז אַן אַפּמאַך ביי איהם איז קיין אַפּמאַך, און כאָטש דער אַפּמאַך איז געווען מיט א זשיד, דאַרף ער באַווייזען אז א וואָרט איז ביי איהם א וואָרט.

דער גראַף פּאָטאָצקי האָט אויפגעהויבען זיין האַנט, און געגעבען א צייכען אז איצט דאַרף פאָרקומען דער אורטייל איבער דעם טאנץ־געוועט.

— אין פול גערעכטיגקייט, מוזען מיר אַלע צוגעבען אז מיין "מאָשקע" האָט געוואונען דעם טאנץ־געוועט. און דאריבער איז ער בארעכטיגט לויט אונזער אַפּמאַך צו טאָן צו יוזשוק'ן איינע פון די צוויי באַדינגונגען. יע, מאָשקע, דו קאָנסט טאָן מיט יוזשוק'ן איינע פון די צוויי זאכען: שמייסען איהם ווי לאנג דו וועסט קאָנען, אָדער אויסשיסען אויף איהם בלויז איינמאָל, נאָכדעם ווי ער וועט ארויפקלעטערען אויף דעם בוים נעבען מיין פּאלאַץ. זאָג איצט וואָס דו ווילסט טאָן מיט איהם?

חיים האָט א וויילע געטראַכט. ער האָט געוואוסט וואָס פאַר אַן אויפגאַבע ער האָט אויף זיך. ער וואָלט דאַרפען זיך נוקם זיין אָן דעם רשע יוזשוק וועלכער האָט פאַרגאָסען איִדיש בלוט... אָבער ער דאַרף אויך פאָרזיכטיג זיין, אז דאָס זאָל ניט ארויסרופען דעם צאָרן פון די פּריצים, אויב זיי וועלען זעהן אז ער האָט פאַרשמיסען יוזשוק'ן צום טויט...

— אויב אייער דורכלויכט וועט ערלויבען — האָט חיים זיך געווענדעט דורך דער בערישער מאָסקע — וועל איך זיך איבערצייגען ווי גוט איך קאָן טרעפען אין ציל... איך וועל בעטען יוזשוק'ן ער זאָל זיך מטריח זיין און ארויפקלעטערען אויף דעם בוים. איך ווייס אז ער וואָלט צו מיר געטאָן דאָס זעלבע, ווען ער געווינט...

— אָ, ניין גנעדיגער גראַף! — האָט יוזשוק אויסגערופען מיט א ציטערנדער שטימע — ער וועט מיך זיכער דערשיסען! האָב רחמנות אויף מיר, און לאָז איהם ניט דורכפיהרען זיין נקמה פּלאַן אָן מיר!...

— אַ, דו פייגלינג! — האָט דער גראַף אויף איהם א געשריי געטאָן — דו ביסט דאָך ניט בעסער פון די דאָזיגע זשידעס וועלכע פלעגען פאַלען צו מיר און קושען דעם זוים פון מיין מאַנטעל, איך זאָל אויף זיי רחמנות האָבען! דו מיט דיין שרעקעדיגקייט האָסט געבראַכט שאנדע אויף אונז. עס איז אומווירדיג פאַר א פּולבלוטיגען פּאָלאַק צו ריידען אזוי, נאָכדעם ווי עס איז ביי דיר און ביי דיין געגנער אויסגענומען געוואָרען אזא באַדינג! שעהמען מעגסטו זיך! ביז איצט ביסטו געווען געאַכטעט און געשעצט ביי יעדען פּאָלאַק, און אפילו איצט, ווען דו האָסט פאַרלוירען דיין געוועט, האָבען מיר צו דיר קיינע פּרעטענזיעס ניט געהאַט, ווייל מיר האָבען אַלע געזעהן אז דו האָסט געטאָן אַלץ וואָס איז געווען אין דיין מעגליכקייט, דו האָסט זעהר גוט געטאַנצט, און אויב דער איד טאנצט בעסער פון דיר, איז דאָך ניט געווען דיין שולד. אָבער איצט, מיט דיין ארויסווייזען דיין שוואַכקייט און דיין פייגהייט, האָסטו פאַרלוירען אַלץ וואָס דו האָסט זיך ערוואָרבען אין די לעצטע צייט! דו ווערסט ביי אונז פאַראַכטעט, און פאַרהאַסט, ווייל מיט אָט דער דאָזיגער האַנדלונג דיינער, האָסטו פאַרשעהמט אונזער שטאָלצען פּאָלק! געה מאָשקע, און פיהר דורך דאָס וואָס דו ווינשסט! — האָט דער גראַף פּאָטאָצקי אויסגערופען — מיר וועלען אַלע ארויסגעהן אין דרויסען און זעהן ווי גוט דו קאָנסט צילעווען!

א דערשלאָגענער, מיט א געבויגענעם קאָפּ, איז יוזשוק ארויסגעגאַנגען אין דרויסען, באַלד איז אויך ארויסגעגאַנגען חיים, און די אַלע געסט, וועלכע זיינען געווען אין זאַל. אפילו דער יונגער גראַף וואַלענטי פּאָטאָצקי איז אויך ארויסגעגאַנגען צו זעהן וואָס חיים וועט טאָן מיט יוזשוק'ן. ער האָט זעהר געוואָלט אז חיים זאָל טרעפען אין ציל, אָבער פונדעסטוועגען האָט ער מורא געהאַט אז אויב חיים וועט דערשיסען יוזשוק'ן, וועט ער ארויסרופען ביטערע געפיהלען געגען זיך און געגען אַלע אידען, און זיי

וועלען שפּעטער זוכען זיך נוקם צו זיין אַן אַלע אידען, און אַ סך בלוט וועט פאַרגאָסען ווערען. אָבער ווען ער וועט ניט טרעפען אין ציל, וועלען זיי זיכער אָפּלאַכען פון אידען און זאָגען אַז אַ איד איז ניט קיין גוטער שיסער!

דער גראַף האָט געשיקט רופען אַלע היידוקעס, ער האָט זיי געהייסען אָנצינדען פאַקעלען, און ווען זיי זיינען צוגעקומען צו יענעם פּלאַץ מיט די ברענענדע פאַקעלען, איז דער גאַנצער פּלאַץ באַלויכטען געוואָרען.

יוזשוק׳ס שרעק איז מיט יעדער רגע גרעסער געוואָרען. ער איז געווען זיכער אַז דער זשיד וועט איהם טרעפען מיט דעם ערשטען שאָס, און ער וועט דערשאָסען ווערען ווי אַ הונט. זיינע קני האָבען זיך געבויגען. זיין קערפּער אונטער דער בערישער פעל האָט זיך געטרייסעלט פון שרעק. ער האָט זיך געזעהן ווי ער פאַלט אַרונטער פון דעם בוים, און ווערט גלייך דער׳הרג׳עט.

פּלוצלינג איז איהם אַריין אַ געדאַנק: ער וועט אַנטלויפען! אַלץ איינס האַלט מען דאָך איהם פאַר אַ פייגלינג, זאָל ער בעסער זיין אַ פייגלינג און בלייבען לעבען. ער וועט זיך אויסבאַהאַלטען אין וואַלד, און אַזוי שנעל ווי עס וועט אָנפאַנגען צו טאָגען וועט ער פון זיך אַראָפּוואַרפען די בערישע פעל, און וועט לויפען ווייטער. ער איז זיכער אַז ווען ער וועט אָנקומען אין אַ דאָרף, וועט מען איהם געבען עפּעס אַרבייט, און ער וועט פאַרבלייבען מיט די פּויערים אין דאָרף.

אָט דער דאָזיגער געדאַנק האָט איהם ניט אָפּגעלאָזען. ער האָט געזעהן ווי די געסט קומען אַרויס פון פּאַלאַץ, ווי די היידוקעס ברענגען מיט זיך ברענענדע פאַקעלען. ער האָט דורך די אָפּענע לעכער פון זיין בערישער מאַסקע, געזעהן ווי דער זשיד שטעהט און וואַרט מען זאָל איהם ברענגען דעם ביקס. אַ ציטער געהט דורך זיין לייב... אָט באַלד, באַלד, און זיין סוף וועט קומען. איצט איז די צייט צו אַנטלויפען. יעדער איינער איז פאַרנומען אין ריידען. ער וועט אַ שפּרונג טאָן, און שנעל פאַרשוואונדען ווערען אין דער פינסטערניש...

חיים האָט אָבער געהאַלטען די אויגען אָפען אויף איהם. ער האָט באַמערקט ווי יוזשוק קוקט זיך אַרום, און ער האָט פאַרשטאַנען אַז ער וויל מאַכען אַ פאַרזוך צו אַנטלויפען... ער האָט דאַריבער געקוקט אין אַן אַנדער ריכטונג כדי יוזשוק זאָל ניט באַמערקען אַז ער היט איהם...

ווען יוזשוק האָט זיך איבערצייגט אַז קיינער באַמערקט ניט, האָט ער זיך אַ דרעה געטאָן אַ זייט און אין אַן אויגענבליק האָט ער אַ שפּרונג געטאָן איבער׳ן בריקעל... חיים האָט אָבער באַמערקט, ער האָט צוגעוואַרט איין רגע און נאָכהער האָט ער אויסגערופען:

— יוזשוק אַנטלויפט!

האָבען זיך אַלע גענומען אַרומקוקען, און זעהענדיג ווי יוזשוק, אין זיין בערישער פעל, לויפט אין דער ריכטונג פון וואַלד, איז געוואָרען אַ געשריי און אַ געפילדער, יוזשוק איז אַנטלאָפען!

דער גראַף פּאָטאָצקי האָט עס אויך געהערט, און ער האָט געגעבען אַ באַפעהל צו זיינע היידוקעס וועלכע האָבען געהאַלטען די פאַקעלען אין זייערע הענט:

— יאָגט איהם נאָך, און ברענגט איהם צוריק, דעם פייגלינג!

די היידוקעס האָבען זיך אַ לאָז געטאָן... עס איז געוואָרען אַ טומעל, די פּריצים זיינען געוואָרען אויסער זיך פון כעס!

— עס איז אַ שאַנדע! — האָט איינער פון די פּריצים אויסגערופען— אַז איינער פון אונזערע מענשען זאָל אַרויסווייזען אַזאַ פּחדנות! ער מוז געכאַפּט ווערען!

— מאָשקע! — האָט דער גראַף זיך געווענדעט צו חיים׳ען — איך זעה דאָך אַז דו ביזט אַ פלינקער, לויף שנעל און העלף כאַפּען יוזשוק׳ן.

חיים האָט זיך אַ נייג געטאָן פאַר דעם גראַף, און אין איין אויגענבליק האָט ער אַ שפּרונג געטאָן און איז שנעל פאַרשוואונדען געוואָרען.

מיט די ברענענדע פאַקעלען אין זייערע הענט, האָבען די היידוקעס זיך נאָכגעיאָגט נאָך יוזשוק׳ן, וועלכער איז געלאָפען מיט זיינע לעצטע כוחות. אין דער פינסטערניש האָבען זיי ניט געקאָנט זעהן וואוהין ער לויפט, און ווען ניט חיים וואָלטען זיי איהם פאַרלוירען. חיים האָט זיך געלאָזט לויפען אין דער ריכטונג פון וואַלד, ווייל ער איז געווען זיכער אַז יוזשוק וועט זיך דאָרט באַהאַלטען. ער איז באַלד געפאַלען אויף זיין שפּור, און אין עטליכע מינוט אַרום, האָבען די היי־

דוקעם דערהערט דעם אידענ׳ס שטימע וועלכער האָט געשריען:

— שנעל קומט אהער! אָט האָב איך איהם געכאַפּט.

די היידוקעם האָבען זיך דערנעהענטערט און מיט הילף פון די ברענענדע פאַקעלן, האָבען זיי באמערקט ווי די צוויי בערן" ראנגלען זיך. זיי האָבן געזעהן אז יוזשוק זוכט זיך ארויסצורייסען פון דעם אידענ׳ס הענט. באלד האָבען זיי ארומגערינגעלט יוזשוק׳ן, און איהם א נעם געטאָן און גענומען שלעפּען צוריק צו דעם פּלאַץ וואו אלע געסט האָבען מיט גרוים אומגעדולד געוואַרט.

ווען זיי האָבען איהם געבראַכט צום גראַף, האָט יוזשוק פון אונטער דער בערישער פעל געשאָלטען אלע אידען.

אין גראַף פּאָטאָצקי האָט געברענט דער צאָרן.

— אויף דעם האָב איך זיך גאָר ניט גערעכנט, אפילו דער שרעקענדיגסטער זשיד האָט נאָך קיינמאָל ניט געמאַכט קיין פאַרזוך צו אנטלויפען

— איך בין זעהר צופרידען וואָס אייך איז געלונגען איהם צו כאַפּען.

— ניט מיר נאָר דער זשיד איז מיט זיין פלינקייט איהם פאַרלאָפען דעם וועג און איהם געכאַפּט! — האָט איינער פון די היידוקעם זיך אָנגערופען.

— מאָשקע! דו ביסט זעהר בראוו!

— האָט דער גראַף אויסגערופען — איצט לאָמיר זעהן וואָס פאַר א גוטער שיסער דו ביסט! נעם דעם ביקס!

חיים האָט פון גראַפ׳ס הענט גענומען דעם ביקס, און דער גראַף האָט געגעבען זיין באפעהל:

— זאָל יוזשוק ארויפקלעטערען אויפ׳ן בוים, און זאָל ער דאָס טאָן וואָס שנעלער!

די געסט האָבען זיך דערנעהענטערט צום בוים. דער גאַנצער פּלאַץ איז געווען באלויכטען פון די פאַקעלען. און כאָטש יוזשוק איז געווען אין זיין בערישער פעל, האָבען אלע געקאָנט מערקען ווי ער טרייסעלט זיך פון שרעק...

יוזשוק האָט גענומען קלעטערען אויף דעם בוים. ער האָט געסאָפּעט אזוי הויך אז אלע האָבען עס געקאָנט הערען. ווען ער איז שוין געווען דאָרט אויף דעם דיקען צווייג, האָט זיך חיים געווענדעט צו אלע געסט:

— איך בין א איד, און א איד איז ניט בלוט־דורשטיג. איך וויים וואָס ער האָט געטאָן צו מיינע ברידער, איינינגע האָט יוזשוק פארשמיסען צום טויט, און לויט זיין אייגענער בארימעריי, האָט ער אויף דעם זעלבען אופן, געפינענדיג זיך אין דער זעלבער לאַגע ווי ער, דערשאָסען עטליכע אידען. און איצט אז איך האָב א געלעגענהייט צו טאָן דאָס זעלבע צו איהם, וואָלט איך געוועזן זעהר בארעכטיגט דאָס צו טאָן. אָבער א איד איז ניט נקמה דורשטיג.

— וואָס, דו וועסט אויף דעם פייגלינג ניט שיסען? — האָט דער גראַף פּאָטאָצקי אויסגערופען. — ווילסטו, אז מען זאָל אויף דיר זאָגען, אז דו ביזט ניט קיין גוטער שיסער, און זייענדיג זיכער, אז דו וועסט ניט טרעפען אין ציעל, ווילסטו זיך צוריקציהען! . . . דו וועסט זיך ניט קאָנען ארויסדרעהען! אזוי איז געוועזן דער אָפּמאַך! דו וועסט זיך מוזען צילעווען אויף יוזשוק׳ן, און אויב דו וועסט ניט טרעפען אין ציעל, וועלען מיר אמוועניגסטען וויסען, אז דו ביזט ניט קיין גוטער שיסער, און אז אין איין זאַך צייכענט זיך יוזשוק אוים געגען דיר, און דאָס איז טרעפען אין ציעל! . . .

— אייער דורכלויכט! — האָט חיים זיך אָנגערופען. — איך האָב ניט בדעה זיך צוריקצוציהען! איך וויל אָבער אייך אלעמען פאַראויסזאָגען, אז איך בין א גוטער שיסער און קאָן טרעפען אין ציעל אזוי גוט ווי יוזשוק, און אפשר בעסער. דעריבער וויל איך, אז איהר אלע זאָלט זעהן, אז איך וועל זיך צילעווען אויף דעם בערישען עק, וואָס הענגט ארונטער פון דער פעל, וואָס יוזשוק טראָגט אויף זיך, און אויב ער וועט צוזאָגען זיך ניט צו דרעהען און ניט צו טרייסלען זיך, וועט זיין לעבען געראַטעוועט ווערען. אלץ, וואָס איך וועל טאָן, איז ארונטערשיסען דעם בערישען עק . . . ווען אבער ער וועט מאכען דעם מינדעסטען פארזוך זיך א דרעה צו טאָן, דאַן וועט זיין בלוט פאלען אויף זיין אייגענעם קאָפּ . . .

— האָסטו געהערט, יוזשוק! — האָט איינער פון די פּריצים ארויפגעשריען צו איהם. — אויב דו וועסט זיך האַלטען רוהיג, וועסטו ניט דערשאָסען ווערען, דו וועסט בלויז פאַר־

לירען דיין עק . . . שטעל זיך אוועק אזוי, אז דער בערישער עק, וואס איז אויף דיין פעל, זאל גוט קאנען געזעהן ווערען, און דורכדעם וועט דער איד ראטעווען דיין לעבען ! . . .

— דאס איז בלויז באריהמעריי !— האט א פריץ אויסגערופען. — עס איז אוממעגליך פאר דעם בעסטען שיסער צו טרעפען אין ציעל אויף אזא קליינער זאך . . . בפרט נאך פאר די טונקעלע ליכט פון די פאקעלען.

— דער זשיד איז כיטרע ! — האט א יונגע פאניענקע אויסגערופען. — ער וויל אונז געבען דעם איינדרוק, אז ער האט ניט בדעה צו דערשיסען דעם פוילישען טענצער, און אויב ער וועט איהם יא דערשיסען, וועט ער ווארפען די שולד אויף איהם. ער וועט זאגען, אז ער האט זיך א דרעה געטאן און דערפאר איז ער דערשאסען געווארען . . .

חיים האט געהערט אט די דאזיגע באמערקונג, און ער האט געבעטען, אז אלע צושויער זאלען זיך גוט צוקוקען ווי ער צילעוועט זיך, און זיי זאלען אנזאגען יוזשוק'ן נאך אמאל ער זאל זיך שטעלען מיט דעם עק אזוי, אז ער זאל זיך קאנען צילעווען אויף איהם . . .

מען האט צו איהם ווידער ארויפגעשריען און כאטש יוזשוק האט זיך די גאנצע צייט געטרייסעלט פון שרעק, האט ער זיך אבער באמיהט צו האלטען רוהיג, האפענדיג, אז דורך דעם וועט ער אפשר בלייבען לעבען. ער האט זיך אויסגעדרעהט אזוי, אז דער בערישער עק איז ארונטערגעהאנגען פון דעם צווייג, אויף וועלכער ער איז געשטאנען . . .

— איך וועל צעהלען דריי, און דו וועסט אויסשיסען ! — האט דער גראף פאטאצקי אויסגערופען.

חיים האט אנגעשטעלט זיין ביקס, און זיך געצילעוועט אויף דעם עק פון דער בערישער פעל. ער האט א ווײַלע געהאלטען דעם ביקס אנגעשטעלט. די אלע געסט האבען אנגעשטרענגט זייערע אויגען, און ארויפגעקוקט אויבען צו יוזשוק'ן.

דער גראף האט גענומען צעהלען : איינס, צוויי, דריי ! . . .

עס האט זיך דערהערט א שאס . . . א רויך איז ארויסגעקומען פון ביקס, און באלד האבען אלע געזעהן ווי דער בערישער עק פאלט ארונטער פון בוים . . .

פאר א ווײַלע זיינען אלע געבליבען שטעהן ווי פארגליווערטע . . . און באלד האט אויסגעבראכען א הילכיגע בראווא פאטשעריי . . .

— ער מוז זיין א הייליגער ! — האט איינער פון די פריצים אויסגערופען. — עס איז אומגלויבליך, אז א איד זאל זיין אזוי באגאבט . . . ער האט ניט געטאנצט ווי אן איינפאכער טענצער . . . און איצט האט ער ניט געשאסען ווי אן איינפאכער שיסער... ער באזיצט איבערמענשליכע כחות...

יוזשוק איז נאך אלץ געבליבען שטעהן אויף דעם בוים, און זיך געטרייסעלט פון שרעק . . . ער האט ניט באגריפען וואס דא קומט פאר. אט האט ער דערהערט א שאס, און זיין הארץ איז איהם שיעור ניט ארויסגעפאלען . . . באלד האט ער דערהערט א פאטשעריי פון בראווא . . . ער האט זיך גענומען טאפען צו זעהן אויב ער לעבט נאך, אויב ער איז ניט פארוואונדעט געווארען, און דא האט ער באמערקט ווי איינער פון די היידוקעס איז צוגעלאפען מיט זיין ברענענדען פאקעל צום בוים, און ער האט אויפגעהויבען דעם עק . . . ערשט איצט האט ער פארשטאנען, אז דער זשיד האט ארונטערגעשאסען דעם עק פון זיין בערישער פעל . . . ער האט זיך גענומען טרייסלען פון שרעק . . . ער זעהט דאך איצט, וואס פאר א גוטער שיסער דער איד איז . . . ער האט ארונטערגעקוקט און זעהענדיג וואס פאר א באגייסטערונג עס הערשט דארט צווישען אלעמען, האט ער ניט געוואוסט וואס צו טאן, ארונטערצוקלעטערען אדער בלייבען דארט אויף דעם בוים . . .

ווען דאס הענד קלאפעריי האט אויפגעהערט, האבען זיך די געסט גענומען ארומקוקען, און דערזעהענדיג ווי יוזשוק זיצט אויף דעם בוים איינגעקארטשעט און ציטערט, האבען זיי זיך פאנאנדערגעלאכט.

— קלעטער ארונטער ! — האט דער גראף פאטאצקי אויפגעהויבען זיין קאפ צו יוזשוק'ן און אויף איהם א געשריי געטאן. — ארונטער, דו פייגלינג !

יוזשוק האט גענומען לאנגזאם ארונטערקלעטערען פון בוים. דער גע־

לעכטער פון אלע געסט האט אפגעהילכט אין דער שטילקייט פון דער נאכט.

— נעהמט איהם אוועק פון דאנען!

— האט דער גראף א געשריי געטאן צו די היידוקעס. — ער האט אונז אלעמען געמאכט צו שאנד און צו שפאט.

ווען די היידוקעס האבען איהם גענומען שלעפען, האט דער גראף זיך אנגערופען צו זיי:

— שלעפט ארונטער פון איהם די בערישע פעל. זאל ער זעהן ווי אזוי דער איד האט פון איהם ארונטערגעשאסען דעם עק, און אז ער האט איהם געקאנט דערשיסען ווי א הונט!

זיי האבען ארונטערגעשלעפט פון יוזשוק׳ן די פעל, און נאכהער האבען זיי איהם אוועקגעפיהרט אין א באזונדערען קאמער.

דער גראף און אלע אנדערע געסט האבען זיך צוריקגעקעהרט אין זאל.

— זאל אויך אריינקומען מאשקע!

— האט זיך דער גראף אנגערופען. — איך וועל איהם געבען די צעהן גאלדענע רענדלעך, וואס ער האט זיכער פארדינט.

חיים איז אריינגעקומען און דער גראף האט זיך צו איהם אנגערופען:

— קום צו נעהענטער, איך וועל דיר געבען צעהן גאלדענע רענדלאך.

— א דאנק, אייער דורכלויכט! — האט זיך חיים פארנייגט פאר איהם. — היינט איז ביי אונז א הייליגער טאג, היינט איז אונזער שבת און מיר זיינען ניט ערלויבט צו נעהמען געלד . . .

— איך קאן דיך ניט פארשטעהן, מאשקע, — האט דער גראף, לאכענדיג געזאגט. — דו האסט זעהר שווער געטאנצט, דו האסט געשאסען פון א ביקס, דאס אלץ איז דיר געווען ערלויבט צו טאן און נעהמען געלד, וואס דאס איז דאך זיכער ניט קיין שווערע ארבייט. געבען געלד קאן זיין שווער, אבער נעהמען? טא ווי קומט עס, אז דאס איז דיר געווען ערלויבט צו טאן, און נעהמען געלד — ניט! . . .

— אייער דורכלויכט! אט די אלע זאכען, וואס איך האב דא היינט ביינאכט געטאן, איז אונז אויך ניט ערלויבט . . . אבער איך האב קיין ברירה ניט געהאט. ווען עס איז פאראן א געפאהר פאר דעם מענשענס לעבען, דאן מעג א איד מחלל שבת זיין!

— וואס פאר א געפאהר איז דא געווען ביי דיר?—פרעגט אים דער גראף.

— ווען די היידוקעס זיינען געקומען צו מיר אין הויז מיך נעהמען פאר׳ן טאנץ, האבען זיי מיר געזאגט, אז אויב איך וועל ניט געהן טאן ווי דער גראף פארלאנגט, וועלען זיי מיך נעהמען מיט געוואלד, און דערצו וועלען זיי פארברענען מיין הויז . . .

— אזוי האבען זיי געזאגט צו דיר?

— האט דער גראף מיט א שמייכעל אויסגערופען. — אבער עס איז ריכטיג. דיין פליכט איז מיך צו פאלגען!

— אבער נעהמען געלד וועט דאך דער גראף מיך ניט צווינגען! — האט חיים געזאגט. — און דעריבער טאר איך עס ניט נעהמען. מיין עצה איז, אז דער גראף זאל געבען די צעהן רענדלאך צו יוזשוק׳ן, ווייל ער האט געהאט טויט שרעק פאר א היבשע ווילע, און דאס וועט איהם אפשר באצאהלען פאר זיין שרעק . . .

— אויב אזוי, זאג מיר, וואס דען פארלאנגסטו פון מיר? — האט דער גראף איהם געפרעגט.

— מיין פארלאנג איז, אז דער גראף זאל ביי זיך באשליסען קיינמאל ניט צו צווינגען קיין אידען ער זאל מחלל שבת זיין! — האט חיים געזאגט. — איך פארזיכער אייער דורכלויכט, אז יעדער איד איז אייך געטריי מיט זיין לייב און לעבען און ער האט דעריבער ניט פארדינט, אז אזא פייגלינג ווי יוזשוק זאל האבען די מאכט איהם צו פארשמייסען צום טויט, אדער צו דערשיסען ווי א ווילדע חיה. איך האב געהאט א רעכט דאס צו טאן, און איך האב עס געקאנט זעהר לייכט טאן צו יוזשוק׳ן, אבער איך האב קיין בלוט ניט פארגאסען, און איך האף, אז דער ווירדיגער גראף וועט פון היינט אן און ווייטער האבען איינזעהעניש מיט זיינע געטרייע אידען און זיי ניט באהאנדלען ווי חיות . . .

— ווען דו וואלסט צו מיר אזוי גערעדט אין אן אנדער צייט, וואלסטו פאר דעם אליין געקראגען שמיץ . . . אבער היינט קאן איך אויף דיר ניט זיין אין כעס, — האט דער גראף געזאגט. — און דעריבער וועל איך טאקע ערפילען דיין וואונש . . . דו האסט מיר היינט באוויזען, אז דער איד איז ניט אזוי פארדארבען, ווי איך האב זיך פארגעשטעלט . . . איך וועל דיר

געבען א באלוינונג, אָבער ניט דאָס, וואָס דו וועסט דאַרפען איצט אָנריהרען מיט דיין האנד . . . איך וועל דיר געבען די ארענדע פון מיין מיל פריי פאַר צעהן יאָהר צייט! אָט דאָס זאָג איך דיר צו פאַר אלע מיינע געסט אין די אויגען. און איצט קאָנסטו געהן.

חיים האָט זיך א נייג געטאָן און ער איז ארויס פון פּאַלאַץ. אין דרויסען האָט ער פון זיך ארונטערגעשלעפּט די בערישע פעל און ער האָט עס איבערגעגעבען צו איינעם פון די היידוקעס, וועלכער האָט געהיט דעם אריינגאנג פון דעם גראַפ'ם זומער פּאַלאַץ.

עס איז שוין געווען שפּעט, באלד מיטנאכט. חיים איז אין גאנצען געווען פארשוויצט. ער איז געווען זעהר מיד... די נאכט איז געווען א קיהלע, און ער האָט זיך עטוואָס דערקוויקט מיט דעם לייכטען ווינטעלע וואָס האָט געבלאָזען. ער האָט זיך צוגעזעצט אויף דעם פייכטען גראָז, און ער האָט איצט גענומען טראכטען פון דעם, וואָס עס איז פאָרגעקומען... ער האָט געפיהלט, אז ער האָט געראטעוועט ר' לייזער זוסקעס פון א זיכערען, שענדליכען טויט... ווען ער קומט ניט צו זיין הילף, וואָלט איהם יוזשיק געוויס דערשאָסען צום טויט...

ער איז געזעסען אזוי א היבשע ווײַלע און געטראכט פון דעם. עס איז איהם געוואָרען אומעטיג אויפ'ן הארצען, ווען ער האָט א קלער געטאָן ווי טרויעריג די אידישע לאגע איז, אז דער פּריץ קאָן טאָן מיט זיי וואָס איהם געפעלט. ביי איהם איז רעכט צו שפּילען זיך מיט א אידישען לעבען... כדי דורכצופיהרען זיינעם א קאַפּריז, איז ביי איהם רעכט אומצוברענגען אן אומשולדיגען איד, א בעל משפחה. דאָס לעבען פון יעדען אידען, וועלכער איז אָפּהענגיג פון פּריץ פאַר זיין חיונה, איז תמיד אין געפאהר... מיט עטליכע שעה צוריק איז דער איד ר' לייזער געווען אזוי פרעהליך, אזוי גליקליך, און ווען ער איז געזעסען מיט זיין משפחה ביים טיש האָט ער גאָר קיין אהנונג ניט געהאט, אז דער טויט לויערט אויף איהם. אז דער פּריץ האָט איהם אויסגעקליבען פאַר זיין קרבן... ווען ניט זיין זיידע ר' מנחם, וואָלט מען איצט געוויס געפיהרט ר' לייזער'ס קערפּער צו איהם א היים... דאָס האָט דאָך פּאַסירט אזוי מיט די אנדערע אידען אין ווילנא, וועלכע האָבען פאַרלוירען דעם טאנץ־געוועט צו יוזשיק'ן...

ער איז געווען צופרידען וואָס כמעט אלע פּריצים זיינען געווען עטוואָס שיכור און קיינער וועט ניט וויסען דעם אונטערשיד. זיי האָבען זיין פּנים ניט גוט געזעהן און זיי וועלען קיינמאָל ניט וויסען, אז דאָס איז ניט געווען ר' לייזער, זיין ארענדאר...

ער האָט זיך אויפגעהויבען און האָט גענומען געהן צו ר' לייזער'ס הויז. ער האָט געוואוסט, אז קיינער דאָרט וועט איצט ניט שלאָפען, געוויס זיינען זיי אלע באזאָרגט וועגען איהם.

קאַפּיטעל פיער

דער טרויער אין ר' לייזער'ס הויז איז שטארקער געוואָרען מיט יעדער רגע... כאָטש ער האָט זיך מיט א ווײַלע צוריק געהאט צוריקגעקערט מיט זיין פופצעהן יעהריגער טאָכטער יהודית, פון דעם געגענט, וואו עס איז געשטאנען פּאָטאָצקי'ס זומער פּאַלאַץ, האָט ער אָבער ניט געקאָנט איינזיצען אין הויז. ער האָט געזאָגט זיין ווייב, אז ער וועט נאָך אמאָל צוקומען אהין. עס האָבען ניט געהאָלפען די רייד פון רבקה'ן, זיין ווייב, אז ער וועט איהם גאָרניט קאָנען העלפען, אז ער שטעלט בלויז איין זיין איינענעם לעבען אין סכנה. ער האָט געזאגט, אז ער קאָן ניט בלייבען אין זיין הויז, אין דער צייט ווען אז צווייטער האָט איינגעשטעלט זיין לעבען פאַר איהם...

ער איז ווידער אוועק צום פּאַלאַץ, דאָס מאָל איז ער אליין געגאנגען. ווען ער איז געקומען עטוואָס נעהענטער, האָט ער באמערקט ווי דער גאנצער פּלאַץ נעבען פּאַלאַץ איז באלויכטען פון די פאקלען. ער האָט פארשטאנען, אז עפּעס וועט דאָ פאָרקומען אין דרויסען. ער האָט מורא געהאט צוצוקומען נעהענטער, טאָמער וועט איהם אימיצער דערזעהן. ער האָט זיך דאָריבער געשטעלט הינטער א בוים, גאנץ ווייט און ער האָט גענומען קוקען וואָס עס קומט פאָר... באלד האָט ער געזעהן ווי איינער אָנגעטאָן אין א בערישער פעל קלעטערט ארויף אויף א בוים, און זיין הארץ איז איהם איינגעפאלען. עס איז ביי איהם קיין צווייפעל ניט געווען, אז דאָס האָט אויף

דעם בוים אַרויפגעקלעטערט זיין אורח, חיים, און אַזוי ווי ער האָט געהערט, אַז יוזשיק איז אַ גוטער שיסער, איז ביי איהם קיין צווייפעל ניט געווען, אַז ער וועט איהם דערשיסען... אָט הערט ער דעם פּריץ'ס שטימע ווי ער צעהלט: "איינס, צוויי, דריי!" און דערנאָך האָט ער דערהערט אַ שאָס און נאָכדעם אַן אויסגעשריי פון "בראַוואָ"... איצט איז ביי איהם קיין ספק ניט געווען, אַז יוזשיק האָט דערשאָסען דעם אידען און דאָס האָבען די פּריצים געיובל'ט און זיך געפרעהט, וואָס יוזשיק'ן איז געלונגען צו טויטען נאָך אַ אידען...

זיין הארץ איז איהם איינגעפאלען. אַ שוידער איז דורך זיין קערפּער... אָט אַי זגעקומען אַ פרעמדער און ער האָט זיך מוסר נפש געווען פאַר איהם... ער האָט זיך קוים דערשלעפּט אַ היים, און ווען ער איז אריין אינווענינ, האָט רבקה גלייך דערקענט, אַז עס איז געשעהן. זי איז צוגעלאָפען צו איהר מאַן און דערלאנגט אביסעל וואסער.

— אוי, רבקה! רבקה! — האָט ר' לייזער מיט טרערען אין די אויגען געזאָגט — אונזער אורח האָט אָפּגעגעבען זיין לעבען פאר מיר! אַזאַ יונגער מאַן!

באלד איז צו איהם צוגעלאָפען יהודית און זיינע צוויי אינגלאך, דוד און נפתלי, וועלכע זיינען געזעסען ביים טיש און געדרימעלט, וואַרטענדיג אויף זייער טאַטען...

ר' לייזער האָט זיך געכאַפּט ביים קאָפּ, און ניט אויפהערענדיג צו קרעכצען: — גאָט! פאַרוואָס קומט מיר, איך זאָל געראַטעוועט ווערען, און אַן אומשולדיגער אורח זאָל פאַרנעמען מיין פּלאַץ... אָ, ווי שרעקליך! זיי האָבען זיך פאַרווילט דאָרט און דערווייל אויסגעלאָשען אַ מענשענ'ס לעבען... איך האָב געזעהן וואָס יוזשיק האָט געטאָן צו איהם... געדענקסט, רבקה וואָס מען האָט דערצעהלט, מיט עטליכע חדשים צוריק, ווען מען האָט געפראַוועט אויך אַזאַ הוליאַנקע ביים גראַף אין פּלאַץ, אין ווילנאַ... איינמאָל האָט אָט דער רשע יוזשיק פאַרשמיסען אַ אידען צום טויט, נאָכדעם ווי ער האָט פאַרלוירען צו איהם דעם טאַנץ־געוועט, און איינמאָל האָט ער אַ צווייטען אידען, אַ פאַרלירער, געצוואונגען אַרויפצוקלעטערען אויף אַ בוים, און ער האָט זיך אויף איהם געצילעוועט מיט זיין ביקס, פּונקט ווי מען צילעוועט זיך אויף אַ פויגעל... און דאָס זעלבע האָט ער איצט געטאָן מיט אונזער אורח, וועלכער האָט זיך מקריב געווען פאַר מיר!

— אָבער אפשר האָט ער איהם ניט געטראָפען צום ערשטען מאָל! — האָט רבקה פּרובירט איהם טרייסטען — איך האָב דאָך געהערט, אַז אויב ער טרעפט ניט מיט'ן ערשטען שאָס, דאַן קאָן דער איד געהן אַ היים!...

— אָ, ניין, ער האָט געטראָפען אין ציל! — האָט ר' לייזער זיך אָנגערופען — איך האָב געהערט דעם שאָס און באלד האָט איך דערהערט אַ הילכיגען אויסגעשריי און אַ פּאַטשעריי פון בראַוואָ! דאָס האָבען די פּריצים זיך שטאַרק געפרעהט וואָס זייער יוזשיק האָט געטראָפען אין ציל! יע, מיר האָבען איהם פאַרלוירען! ער איז טויט!

ר' לייזער האָט זיך פאַנאַנדערגעוויינט ווי אַ קליין קינד, און אויף איהם קוקענדיג, האָבען אַלע געוויינט מיט ביטערע טרערען. אין שטוב האָט געצאַנקט אַ קליינער קעראָסין לעמפּעל... מיט יעדען צאַנק פון לעמפּעל האָבען זיך שאָטענס געוויגט איבער די ווענט. דער קליינער נפתלי האָט געוויינט מעהר פון אַלעמען, ער האָט געשריען: "מאַמע, איך האָב מורא!" ער האָט זיך געטוליעט צו זיין מאַמען, און זי האָט אויך געוויינט: "אוי, מיינע אומגליקליכע קינדער! צו וואָס האָב איך אייך געבראַכט אויף דער וועלט, איהר זאָלט אַזוי דאַרפען ליידען! איהר זאָלט זיין אונטערגעוואָרפען די בייזע קאַפּריזען פון די פּריצים, ביי וועמען אַ אידיש לעבען האָט קיין ווערט ניט... וועה איז אונז! ווי בלינדע שעפּעלאַך ווערען מיר געפירט צו דער שחיטה און עס איז ניטאָ ווער עס זאָל זיך פאַר אונז אָננעמען...

"כצאן לטבח יובל" — האָט ר' לייזער וויינענדיג געזאָגט — אוי, מה היה לנו!

באלד האָבען זיי דורך די אָפענע פענסטער דערהערט טריט...

— טאַטע, מען געהט! — האָט יהודית אויסגערופען.

ר' לייזער האָט זיך אויפגעשטעלט

פון זיין פּלאַץ, און ער האָט אַרויסגע־
קוקט דורכ'ן פענסטער.

— עפּעס אַ מאַן געהט אין אונזער ריכ־
טונג! — האָט ר' לייזער געזאָגט —
ווער ווייסט ווער דאָס איז!

— און מיר האָבען אפילו היינט ניט
צוגעמאַכט די לאַדענס! — האָט
יהודית געזאָגט.

— מיר האָבען שוין ניט וואָס מורא
צו האָבען! — האָט רבקה געזאָגט —
ערגער ווי עס איז אונז איצט, קאָן
דאָך ניט זיין...

—איך וועל אַרויסגעהן זעהן ווער
דאָס איז! — האָט ר' לייזער אויס־
גערופען און זיך געלאָזען צו דער
טיהר.

רבקה און יהודית זיינען איהם נאָכ־
געגאַנגען. אין דער פינסטערניש פון
דער נאַכט האָבען זיי ניט געקאָנט
מערקען ווער עס קומט אָן. זיי זיינען
געבליבען שטעהן נעבען שטוב דער־
שראָקענע און געוואַרט דער אומבאַ־
קאַנטער זאָל זיך דערנעהענטערען. ווען
ער איז שוין געווען גאָר נאָהענט, האָט
ער זיי באַמערקט און אויסגערופען:

— אַ, ר' לייזער, איהר האָט אויף
מיר געוואַרט!

— חיים! — האָט ר' לייזער אויס־
גערופען און ער האָט קיין וואָרט ניט
געקאָנט מעהר אַרויסריידען.

— אַ, דאָס זייט איהר חיים, —
האָט רבקה געזאָגט. — דאַנקען גאָט!
דאַנקען גאָט!

ווען ר' לייזער איז צו זיך געקומען,
האָט ער אַרומגענומען חיים'ען און
איהם געקושט...

— געלויבט איז השם יתברך, ער
האָט אייך געראַטעוועט פון דעם
רשע'ס הענט! — האָט ער וויינענ־
דיג געזאָגט. — איך בין געווען ניט
ווייט פון דאָרט און געהערט דעם
שאַלן און יובלען פון די פריצים. איך
האָב געזעהן ווי מ'האָט אייך גע־
צוואונגען אַרויפצוקלעטערן אויף דעם
בוים... דאַן האָב איך געהערט דעם
שאָס וואָס יוזשיק האָט אייך געשאָסען
און דאָס פּאַטשען בראַוואָ, און איך
בין זיכער געווען אַז דער רשע יוזשוק
האָט געטראָפען אין ציעל... נו, אַ
דאַנק דיר, רבונו של עולם. ער האָט
געמאַכט אַז יוזשיק זאָל אין ציעל
טרעפען און איצט זייט איהר אויך גע־
ראַטעוועט געוואָרען! נו, רבקה, האָ־
בען מיר ניט אַ גרויסען גאָט, אַן אל
רחום וחנון! וועלכער טהוט מיט
אונז חסד! מיט איין האַנט שטראָפט
ער אונז, און מיט דער צווייטער היילט
ער אונז, זאָל זיין הייליגער נאָמען גע־
בענשט זיין אויף אייביג! אַלע ווייר־
סען. אַז יוזשיק איז איינער פון די
בעסטע שיסער, אַז ער האָט נאָך קיינ־
מאָל ניט פאַרפעהלט צו טרעפען אין
ציעל... און דאָ האָט ער ניט גע־
טראָפען!

— ניט איך בין געווען אויפ'ן
בוים, נאָר יוזשיק! — האָט חיים זיך
אָנגערופען מיט אַ שמייכעל און ניט
יוזשיק האָט געשאָסען, נאָר איך, און
איך האָב דוקא געטראָפען אין ציעל!

— וואָס! — האָבען זיי אַלע מיט
אַמאָל אויסגערופען! — וואָס איז
געשעהן? ווי אַזוי האָט עס פּאַסירט?

— גאָט, ברוך הוא, האָט מיר געגע־
בען כח און איך האָב באַזיעגט יו־
זשיק'ן אין דעם טאַנץ געוועט! —
האָט חיים געזאָגט. נו, אַז איך האָב
געוואונען דעם טאַנץ געוועט, האָט
מען דאָך באַדאַרפט דורכפירן די באַ־
דינגונגען, וואָס דער גראַף פּאָטאָצקי
האָט געמאַכט מיט אונז ביידען, מיט
מיר און מיט יוזשיק'ן, אַז ווער פון
אונז וועט פאַרלירען דעם טאַנץ גע־
וועט, וועט דאַרפען טאָן דאָס וואָס
דער געווינער וועט פון איהם פאַרלאַנ־
גען... די באַדינגונגען זיינען גע־
ווען אָדער פאַרשמיסען צו ווערען
צום טויט, אָדער דערשאָסען צו ווערען
ווי אַ פויגעל. נו, אַזוי ווי עס איז
פאַרשטאַנען געוואָרען אַז עס קאָן נאָר
זיין איין געווינער, האָבען אַלע איינ־
געשטימט אַז איך זאָל אויך האָבען די
זעלבע רעכטע, אין פאַל איך וועל
אַרויסקומען דער געווינער. האָט גאָט
געהאָלפען און איך האָב געוואונען
דעם טאַנץ געוועט און אַזוי האָב איך
געהאַט דאָס רעכט צו טאָן צו יוזשיק'ן
דאָס וואָס ער וואָלט געטאָן צו מיר,
ווען ער וואָלט געווען דער געווינער!

— איהר האָט געוואונען דעם טאַנץ
געוועט? —האָט ר' לייזער אויסגע־
רופען. — איהר מיינט אַז איהר האָט
זיך פאַרמאָסטען געגען יוזשיק'ן, וועל־
כער איז אַ באַריהמטער טענצער און
שיסער און איהר האָט געגען איהם
געוואונען!...

— מיט גאָטעס הילף! — האָט

חיים געזאגט. — איך בין אין מיין קינדהייט געווען א גרויסער שטיפער. איך פלעג ליעב האבען צו טאנצען און שפרינגען, איז דאס מיר איצט צוניץ געקומען.

— אוי, טייערער פאטער אין הימעל! — האט רבקה אויסגערופען — צוליעב וואס פאר א זכות! מיר האבען עס ניט פארדינט פון דיר, גאט!

און איהר האט דערשאסען יוזשוק'ן? — האט יהודית איהם געפרעגט.

— ניין, איך האב איהם ניט דערשאסען! איך האב בלויז ארונטערגעשאסען דעם בערישען עק פון זיין פעל, איך האב געזאגט דעם גראף אז מיר אידען זיינען ניט בלוט דורשטיג, און כדי די פריצים זאלען ניט מיינען אז איך בין ניט קיין גוטער שיסער, האב איך זיי געזאגט אז איך וועל זיך צילעווען אויף דעם בערישען עק... און אזוי שנעל ווי יוזשוק האט ארויפגעקלעטערט אויפ'ן בוים, האב איך זיך א צילעווע געטאן און מיט גאטעס הילף האב איך געטראפען אין ציעל און דורכדעם האב איך מקדש השם געווען...

ר' לייזער, רבקה און יהודית זיינען געבליבען שטעהן פארגליווערט... וואס איז געשעהן? ווער איז ער האט דער חיים? ווי קומט עס אז ער האט געוואונען דעם טאנץ־געוועט? ווי קומט עס אז ער איז א גוטער שיסער, אז ער האט געקאנט באווייזען אזא קונץ?

דאס קליינע קעראסין לעמפעל האט נאך געצאנקט... און אין דער טונקעלהייט האט יהודית געקאנט באמערקען אז דער אורח איז זעהר מיד, אז ער איז אפגעגאסען מיט שווייס...

— מאמע, איך וועל געהן מאכען דעם געלעגער פאר אונזער אורח — האט יהודית אין דער שטיל א זאג געטאן צו איהר מאמען, און זי איז אריין אין צווייטען צימער.

— איך בין ווירקליך זעהר מיד, האט דער אורח געזאגט, איך וועל זיך איצט געהן אפרוהען. איך האף אז גאט וועט מיר מוחל זיין וואס איך האב מחלל שבת געווען און אזוי שווער געארבייט... יע, איך וועל אם ירצה השם אייך מארגען אין דער פריה דערצעהלען אלץ וואס האט פאסירט...

יהודית איז ארויסגעקומען פון צימער, און חיים איז אריינגעגאנגען, און זיך באלד אריינגעווארפען אין בעט. ער איז געווען אזוי ערשעפט אז ווי נאר ער האט זיך געלייגט אויף דעם געלעגער, איז ער איינגעשלאפען.

ר' לייזער און זיין פרוי און טאכטער זיינען געבליבען זיצען א ווילע און האבען קיין ווארט ניט געקאנט אויסריידען. איצט זיינען זיי נאך מעהר ווי פריהער געווען צעטומעלט... ווער איז ער פארט? פארוואס איז ער געקומען צו זיי? ווער האט איהם דערצעהלט אז דער גראף פלאנט א בערען־טאנץ, און אז ער האט בדעה צו רופען איהם, לייזער'ן זיך צו פארמעסטען מיט דעם רשע יוזשוק?...

די קליינווארג, דוד און נפתלי זיינען אנידערגעפאלען שלאפען. עס איז שוין געווען פינסטער אין צימער, און זיי זיינען אלע געגאנגען צו זייערע געלעגערס, אבער קיינער פון זיי האט ניט געקאנט איינשלאפען... און ר' לייזער און רבקה האבען אין דער שטיל גערעדט צווישען זיך אז ווער ווייסט אויב דער מאן איז ניט קיין הייליגער... איך קאן ניט פארשטעהן ווי ער קומט צו מיר?

— נו, מארגען אין דער פריה וועלען מיר שוין וויסען — האט רבקה געזאגט.

— ווער ווייסט! — האט ר' לייזער אויסגערופען.

— ער האט דאך אונז געזאגט אז מארגען אין דער פריה וועט ער אונז דערצעהלען אלע איינצעלהייטען — האט רבקה געזאגט — פארוואס זאגסטו ווער ווייסט?...

— וואס זאל איך דיר זאגען, רבקה, מיר קאנען ניט וויסען! עס קאן זיין אז ווען מיר וועלען מארגען אין דער פריה אריינגעהן צו איהם אין צימער, וועלען מיר אויסגעפינען אז ער איז פארשוואונדען געווארען... האסטו דען ניט געהערט פון אזעלכע פאלען. ווער ווייסט אויב ער איז ניט קיין ל"ו־ניק. און אפשר טאקע אליהו הנביא אליין! עס איז דאך אלץ אזוי אומפארשטענדליך...

אויף מארגען אין דער פריה, זיינען שוין ביידע, ר' לייזער און רבקה געווען אנגעטאן. עס איז נאך געווען זעהר פריה, אבער די זון האט אריינגעשיינט אין שטוב, די טיהר פון צימער, וואו דער אורח איז געווען, איז געווען צוגעמאכט, און זיי זיינען געשטאנען און געקוקט מיט נייגעריגע בליקען... איז ער נאך דארט? אדער

אפשר איז ער שוין פארשוואונדען געווארען? אוי זיי וועלען קיינמאל ניט וויסען ווער ער איז, ווי אזוי ער קומט צו זיי.

באלד האבען זיי געהערט א באוועגונג. זיי האבען דערהערט טריט, און זיי זיינען שנעל אפגעטראטען פון דארט... די טיהר האט זיך לאנגזאם געעפענט און חיים, אן אויסגערוהטער, אן אויסגעשלאפענער, איז שוין געשטאנען נעבען זיי...

„גוט שבת" — האט חיים זיי באגריסט מיט א שמייכעל.

ר' ליזער און רבקה זיינען געשטאנען פארגאפטע, זיי האבען איהם אפילו ניט געקאנט ענטפערען אויף זיין באגריסונג... זיי האבען אויף איהם געקוקט מיט בליקען פון אימה...

ווען זיי זיינען צו זיך געקומען, האט איהם ר' ליזער געפרעגט מיט א ציטערענדער שטימע ווי ער האט געשלאפען.

— זעהר גוט געשלאפען, א דאנק גאט — האט חיים געזאגט — איך האב זיך גוט אויסגערוהט, און איצט בין איך גרייט לעבודת הבורא.

— עס איז נאך פריה פאר דעם ערשטען מנין! — האט ר' ליזער געזאגט — און מיר וועלען דערווייל טרינקען טהעע.

חיים האט אפגעגאסען „נעגעל־וואסער" און רבקה האט דערווייל ארויסגענומען פון אויווען א לאק מיט געקאכטע הייסע וואסער, און א קליין טשאיניקעל מיט טהעע וואס איז פארבריהט געווארען נאך ערב שבת, און זיי האבען זיך געזעצט ביים טיש טרינקען טהעע.

באלד האט זיך באוויזען אויך יהודית, זי איז מיט פארזיכטיגע טריט אריין אין יענעם צימער... און איז געבליבען שטעהן נעבען טיהר.

— קום צו יהודית, זעץ זיך! — האט רבקה זיך צו איהר געווענדעט.

יהודית, עטוואס פארשעהמט האט זיך צוגעזעצט צום טיש און די מאמע האט איהר אנגעגאסען א גלאז טהעע.

א וויילע האבען זיי געטרונקען די טהעע שווייגענדיג.

— א גאנץ פיינע שטעדטעל, איליע! — האט חיים אונטערבראכען די שטילקייט.

— איהר זייט דא צום ערשטען מאל? — האט איהם ר' ליזער געפרעגט.

— יע, נעכטען ביינאכט בין איך דא אנגעקומען צום ערשטען מאל! — האט חיים געזאגט, — אבער איך בין גלייך אריין אין בית המדרש, און זעהענדיג דארט די אידען, פארשטעה איך אז איליע מוז זיין א פיינע שטעדטעל...

— ענטשולדיגט מיר, וואס איך וועל אייך פרעגען! — האט ר' ליזער זיך צו איהם געווענדעט — זאגט מיר ווי קומט עס אז איהר האט דעם שמש געבעטען ער זאל ביי מיר באשטעלען שבת פאר אייך...

— איך זעה אז איך וועל מוזען דערצעהלען אלע איינצעלהייטען — האט חיים געזאגט, — און דאריבער וועל איך אייך פריהער פון אלץ זאגען ווער איך בין... איך בין אן אייניקעל פון ר' מנחם פון ווילנא!

— א, ר' מנחם מאן! — האט ר' ליזער אויסגערופען — איך האב זעהר פיל געהערט פון איהם! ער איז דאך, זאגט מען אן אריינגעהער ביים גראף פאטאצקי אין פאלאץ.

— נו, איצט גלויב איך וועט איהר זיך שוין אליין אנשטויסען ווי אזוי איך קום צו אייך.

— איך בעט אייך דערצעהלט אונז אלע איינצעלהייטען! — האט רבקה זיך אנגערופען — מיר האבען ניט גענוג ווערטער מיט וואס אייך צו באדאנקען, פאר אלץ וואס איהר האט געטאן פאר אונז. ווי א מלאך פון הימעל האט אייך גאט געשיקט צו אונז און איהר האט געראטעוועט מיין מאן פון א זיכערען טויט. זאגט מיר ווי קומט עס אז איהר האט זיך פארבאויס דערוואוסט פון דעם גראפ'ס פלענער, און איהר זייט געקומען איהם צו ראטעווען?

— ווי איהר ווייסט שוין, איז מיין זיידע אן אריינגעהער אין גראפ'ס פאלאץ. האט ער דארט געהערט אז ער פלאנעוועט אן אונטערהאלטונג פאר זיינע געסט אין זיין זומער פאלאץ אין איליע. און אז דארט וועט ער זעהן אז מען זאל טאנצען זיין באליבטען טאנץ־שפיל, דעם בערען טאנץ. מיין זיידע האט אויך געהערט אז ער וועט פלוצלונג שיקען רופען זיין ארענדאר, וועלכער האלט זיין מיל אין ארענדע... נו, האט מיר מיין זיידע געזאגט וועגען דעם און ער האט מיך געשיקט אהער קיין איליע, איך זאל זעהן צו פארנעמען אייער פלאץ...

— אָבער ווי אַזוי האָט ער געקאָנט ערוואַרטען איהר זאָלט איינשטעלען אייער לעבען פאַר מיר, אַ פּרעמדען?

— איך האָב פאַרגעסען אייך צו דערצעהלען אַז איך אַליין בין אויך גראַד ניט קיין שלעכטער טענצער, אַז נאָך פון אינגעלוויז אָן, האָב איך געהאַט אַ נייגונג צום טאַנצען, און כאָטש מיין זיידע האָט דאָן זעהר ניט געוואָלט אַז איך זאָל עס טאָן, ווייל ער האָט געזאָגט אַז טאַנצען פּאַסט פאַר איוואַנ'ען... האָט ער אָבער אין די שפּעטערע יאָהרען איינגעזעהן אַז טאַנצען קען אויך אַמאָל צוניצקומען פאַר אַ אידען... און ער האָט מיר לעצטענס געבעטען איך זאָל זעהן זיך צו פאַרפאָלקאָמען אין טאַנצען. איך האָב געטאָן דאָס מייניגע און בעזרת השם, האָב איך, ווייזט אויס, געטאָן אַ פּעולה... איך האָב זיך אויך געלערענט גוט שיסען, און איך טרעף פּינקטליך אין ציעל... און ווען מיין זיידע איז געווען זיכער אַז איך וועל זיך קאָנען פאַרמעסטען מיט יוזשוק'ן, אפילו, האָט ער מיר געזאָגט אַז איצט איז געקומען די צייט צו העלפען אונזערע ברידער, אָט די איבער וועמען דער גראַף האָט די שליטה... און ווען ער האָט אויסגעפונען אַז איהר ר' לייזער וועט דאַרפען אונטערהאַלטען די פּריצים, ביי דער נעכטיגער אונטערהאַלטונג, האָט ער מיך אַהער געשיקט...

— זאָל איהם גאָט באַצאָהלען פאַר זיין גוטסקייט! — האָט רבקה געזאָגט.

— און אייך, חיים, זאָל גאָט אייך באַלוינען ווי איהר האָט פּאַרדינט. וואָס וואָלט מיט אונז אַלעמען דאָ פּאַסירט ווען איהר קומט ניט? איהר האָט געראַטעוועט אַ גאַנצע משפּחה פון אונטערגאַנג... — האָט ר' לייזער אויסגערופען.

— אָ, דערצעהלט ווי עס איז דאָרטען צוגעגאַנגען, ביים פּריץ, ווי אַזוי האָט יוזשוק פאַרלוירען דעם טאַנץ־געוועט צו אייך? — האָט יהודית איהם געבעטען.

חיים האָט דערצעהלט מיט אַלע איינצעלהייטען אַלץ וואָס עס איז פאָרגעקומען ביים גראַף אין פּאַלאַץ, און ווי אַזוי ער האָט מקדש השם געווען, און ווען ער האָט איהם אָנגעבאָטען צעהן גאָלדענע רענדלעך האָט ער ניט גענומען, אָנגעבענדיג איהם די ערקלערונג אַז שבת נעמט ער קיין געלט ניט.

— איך האָב זיך באַנוצט מיט אָט דער געלעגענהייט און איהם פאָרגעוואָרפען פאַר די שלעכטע באַהאַנדלונג וואָס ער באַהאַנדעלט די אידען וועלכע דינען איהם אַזוי געטריי, און ווען ער האָט מיר געפרעגט וואָס איך פאַרלאַנג, האָב איך איהם געזאָגט אַז איך פאַרלאַנג אַז דער גראַף זאָל ביי זיך באַשליסען קיינמאָל ניט צו צווינגען קיין אידען מחלל שבת צו זיין. איך האָב פאַר זיי אַלעמען אויפגעקלערט ווי ניט ריכטיג עס איז צו ערלויבען אַז אַזאַ פּייגלינג ווי יוזשוק זאָל האָבען די מאַכט צו פאַרשמייסען און אומשולדיגען אידען צום טויט...

— און וואָס האָט דער פּריץ געזאָגט צו דעם? — האָט ר' לייזער איהם געפרעגט.

— ער האָט מיר געזאָגט אַז ווען איך רייד צו איהם אַזעלכע רייד אין אַן אַנדער צייט וואָלט איך דערפאַר פון איהם באַקומען שמיץ, אָבער היינטיגס מאָל איז ער מיר מוחל, ווי עס ווייזט אויס איז זיי שטאַרק געפעלען געוואָרען וואָס איך האָב געהאַט אַ געלעגענהייט נקמה צו נעמען אָן יוזשוק'ן וועלכער האָט געטויט מיינע אומשולדיגע ברידער, איך האָב זיי איבערצייגט אַז איך בין דוקא אַ גוטער שיסער, און אַלץ וואָס איך האָב געטאָן איז אַרונטערצושיסען דעם בערישען עק פון דער פעל וואָס יוזשוק האָט געטראָגען אויף זיך...

— און די גאַנצע צייט האָט דער גראַף געמיינט אַז ער רעדט דאָס מיט מיר? — האָט ר' לייזער געפרעגט.

— יע, קיינער האָט ניט געוואוסט אַז דאָס איז אַן אַנדערער! אפילו ווען זיי האָבען פון מיר פאַרלאַנגט איך זאָל אַרונטערנעמען די בערישע מאַסקע, האָב איך אַזוי אויסגעמאַרקירט אַז זיי זאָלען ניט זעהן מיין פּנים צו גוט... איך האָב זיך פאַרנייגט און זיי האָבען זיך בלויז געקאָנט איבערצייגען אַז איך טראָג אַ באָרד.

— אָבער וואָס וועט זיין אַז ער וועט מיך שיקען רופען אַ צווייטען מאָל? — האָט ר' לייזער איהם געפרעגט.

— איך גלויב אַז דאָס איז געווען דאָס לעצטע מאָל וואָס ער האָט געהאַט אָט דעם טאַנץ געוועט! — האָט חיים אויסגערופען — יוזשוק איז ביי זיי

אינגאַנצען געפאַלען איבערהויפּט נאָכדעם ווי ער האָט געמאַכט אַ פּאַרזוך צו אַנטלויפען... ניין, ער וועט שוין מעהר אַזעלכע אונטערהאַלטונגען ניט האָבען אַזוי שנעל, און אפשר וועט ער אינגאַנצען אויפגעבען. און איצט האָב איך אייך צו דערצעהלען נאָך אַ זאַך, וואָס איך גלויב וועט אייך שטאַרק הנאה טאָן: אַלס באַלוינונג פאַר דעם וואָס איך האָב יוזשוק'ן ניט דערשאָסען צום טויט, האָט דער גראַף פּאָטאָצקי מיר געזאָגט אַז ער גיט מיר, מיינענדיג אייך, ר' לייזער, די אַרענדע פון דער מיהל, פריי פאַר צעהן יאָהר צייט...

— וואָס!! — האָבען אַלע מיט אַמאָל אויסגערופען. — די אַרענדע פריי פאַר צעהן יאָהר!!

— יע, פריי פאַר גאַנצע צעהן יאָהר — האָט חיים ווידערהאָלט — און דאָס האָט ער געזאָגט פאַר די אויגען פון אַלע זיינע געסט, און איהר ר' חיים, וועט ניט דאַרפען מעהר צאָהלען איהם קיין אַרענדע.

— אָ, ווי גרויס זיינען דיינע וואונדער, אַלמעכטיגער גאָט! — האָט ר' לייזער אויסגערופען.

— מיר האָבען געמיינט, אַז איהר זייט אליהו הנביא! — האָט רבקה זיך געווענדעט צו חיים'ען און איצט דוכט זיך מיר, אַז איהר זייט ווירקליך אליהו הנביא. איהר זייט געקומען צו אונז אין'ם מאָמענט פון אונזער גרעסטער נויט, און ניט נאָר האָט איהר אונז אַלעמען געראַטעוועט פון אונטערגאַנג; ווייל ווען מיין מאַן געהט ניט צום גראַפ'ם פּאַלאַץ, וואָלט ער דאָך פאַרברענט אונזער הויז, ער וואָלט פאַרטריבען מיין מאַן פון דער אַרענדע, און אפשר וואָלט ער איהם געלאָזט טויטען, ווי ער האָט עס געטאָן צו די עמליכע אידען פון ווילנאָ... און ווען ער וואָלט יע געגאַנגען, וואָלט דאָך איהם יוזשוק פאַרשמיסען צום טויט, אָדער דערשאָסען... זייט איהר געקומען, און ניט נאָר געראַטעוועט מיין מאַן פון אַ זיכערען טויט, נאָר איהר האָט נאָך פאַר איהם אַרויסבאַקומען די אַרענדע פריי פאַר צעהן יאָהר, און דערצו האָט איהר מקדש השם געווען, און אויסגעווירקט, אַז ער זאָל מעהר זיך אַזוי ניט איזדעקעווען איבער די הילפלאָזע אידען...

— זאָל שוין גאָט געבען, אַז מיר זאָלען מעהר ניט וויסען פון קיין שלעכטס! — האָט ר' לייזער געזאָגט — די אידען ליידען זיך גענוג אַן פון די קאַפּריזען פון די פּריצים.

— עס איז אָבער ניטאָ אַ זאַך וואָס איז אין גאַנצען שלעכט — האָט חיים זיך אָנגערופען — דער גראַף פּאָטאָצקי האָט אַ זוהן, אַ יונגער מאַן, וועלכער איז אינגאַנצען דער היפּוך פון זיין פאָטער. זיין נאָמען איז וואַלענטי. ער באַזיצט אַ דימענטענע האַרץ, און מיר האָבען דאָס טאַקע איהם צו פאַרדאַנקען וואָס עס האָט זיך אַזוי אויסגעלאָזען. ווייל אָהן איהם וואָלטען מיר קיינמאָל ניט געוואוסט, אַז דער פּריץ פּלאַנט צו מאַכען אַזאַ אונטערהאַלטונג אין זיין זומער פּאַלאַץ אין איליע, און אַז ער האָט בדעה אייך, ר' לייזער, צו רופען זיך פאַרמעסטען אין אַ טאַנץ געוועט מיט יוזשוק'ן. יע, אָט דער דאָזיגער יונגער גראַף וואַלענטי, האָט וועגען דעם געמעלדעט מיין זיידען, און ער האָט איהם געראַטען וואָס צו טאָן. ער איז אפילו געווען אַנוועזענד נעכטען ביינאַכט ביים טאַנץ, כאָטש ער קומט זעהר זעלטען צו זיין פאָטער'ם ווילדע הוליאַנקעס. היינטיגעס מאָל, אָבער, האָט ער געוואָלט זיין דערביי, אין פאַל עס וועט עפּעס פּאַסירען... ווי איך פאַרשטעה האָט ער מורא געהאַט, אַז אפילו ווען איך זאָל אַרויסקומען דער זיגער, וועלען פיליכט די פּריצים ניט וועלען דערלאָזען, אַז אַ איד זאָל האָבען די אויבערהאַנט איבער איינעם פון זיי, און זיי וועלען זוכען צו פאַרדרעהען די גערעכטיגקייט... און ער האָט באַשלאָסען ניט צו דערלאָזען עס זאָל קומען צו דעם.

אָבער ווי עס ווייזט אויס איז עס צו דעם ניט געקומען. קיינער האָט ניט געוואַגט צו זאָגען, אַז יוזשוק טאַנצט בעסער פאַר מיר... איך האָב זיי געוויזען, אַז דער איד קאָן אויך באַווייזען, אַז ער קאָן טאַנצען און טאָן אַנדערע זאַכען, וואָס די גויים קאָנען טאָן...

די שמחה וואָס האָט געהערשט אין ר' לייזער'ם הויז יענעם שבת אין דער פריה איז געווען זעהר גרויס. די מאַמע האָט אויפגעוועקט איהרע צוויי זיהן, דוד'ן און נפתלי'ן. זי האָט זיי דערצעהלט, אַז זייער אורח האָט זיי אַלעמען געראַטעוועט, און זיי אַנגע־

זאָגט, אַז זיי זאָלען פאַר קיינעם זיך ניט אַרויסריידען, וואָס עס האָט פּאַסירט לעצטע נאַכט.

באַלד האָבען זיי זיך אָנגעטאָן אין זייערע שבת'דיגע בגדים, און זיי זיינען אַלע געגאַנגען אין בית המדרש דאַווענען מיט דעם ערשטען מנין...

ר' לייזער האָט געבעטען חיים'ען ער זאָל זיך זעצען מיט איהם אויבען־אָן אין מזרח, אָבער חיים האָט ניט געוואָלט.

— עס וועט זיין בעסער אַזוי! — האָט חיים געזאָגט צו איהם אין דער שטיל — וואָס ווייניגער אויפמערקזאַמקייט איך וועל ציהען אַליין בעסער וועט זיין... איך בין זיכער, אַז אַלע אידען וואָלטען געוואוסט ווי צו האַלטען אַ סוד, אָבער פונדעסטוועגען קאָן זיך אימיצער אַמאָל אַרויסריידען פאַר אַימיצען, וואָס קאָן מיך און אונז אַלעמען טאָן שאַדען...

פונדעסטוועגען האָט ר' לייזער דער גבאי פון בית המדרש צוגערופען דעם שמש און איהם אָנגעזאָגט, אַז ער וויל אַן עליה פאַר זיך, און זיין אורח, חיים'ען זאָל ער געבען מפטיר.

— איך וויל בענשען "גומל"! — האָט ר' לייזער צוגעגעבען.

— וואָס איז געשעהן מיט אייך? האָט איהם דער שמש אָנגעקוקט.

— גאָרניט! — איהר ווייסט דאָך היינטיגע צייטען דאַרף יעדער איד בענשען גומל, עפּעס אַ קלייניגקייט...

— אָבער פאַרט, וואָס האָט מיט אייך פּאַסירט?

— זיך שיער ניט דערוואָרגען מיט אַ ביינדעל פון פיש! — האָט ר' לייזער דורכגעזייט אַ ליגען דורך זיינע ציינער. ער האָט געפיהלט, אַז דאָס איז דאָך ניט קיין ליגען, עס קאָן דאָך טרעפען אַזעלכע זאַכען. און ער האָט געזאָגט "שיעור"... פון עסען פיש, ביז זיך ווערגען מיט אַ ביינדעל, איז בלויז "שיעור"...

דער שמש האָט איהם געגעבען "אחרון", און ר' לייזער האָט געבענשט "הגומל". דערנאָך האָט דער שמש אויפגערופען חיים'ען צום מפטיר.

די אידען אין שוהל האָבען זיך אַ לאָז געטאָן אין מיטען דער קריאה, צו ר' לייזער'ן און איהם געפרעגט וואָס עס האָט פּאַסירט, אָבער ר' לייזער האָט אַ מאַך געטאָן מיט'ן האַנט, אַז איצט איז ניט די צייט צו ריידען וועגען דעם.

אָבער די אידען האָבען שוין ניט גערוהט... עפּעס איז זיי אויפפאַלענד, וואָס ר' לייזער האָט געהייסען דעם שמש געבען זיין אורח מפטיר, ווער איז ער דאָס דער אורח? לויט ווי זיי האָבען געהערט פון שמש, איז ער אפילו ניט קיין למדן... — און פאַרוואָס האָט ר' לייזער פלוצלונג געבענשט "גומל"?

ווי נאָר מען האָט געענדיגט דאַווענען און מען האָט גענומען זאָגען: "גוט שבת"! האָבען די מתפללים אַרומגערינגעלט ר' לייזער'ן און איהם גענומען שטעלען פראַגעס: "וואָס איז מיט איהם געשעהן? פאַרוואָס האָט ער געבענשט "גומל"? — ווער איז דאָס זיין אורח, וועמען ער האָט געהייסען געבען מפטיר?

— עס איז גאָרניט! — האָט זיי ר' לייזער גענומען פאַרזיכערען — איך האָב שוין געזאָגט דעם שמש, אַ ביינדעל פון פיש... גאָרניט מיט גאָרניט!

— און ווער איז דאָס אייער אורח?

— אַ איד! אַ פרומער איד פון ווילנא!

— אָבער, אַז איהר האָט איהם געהייסען געבען מפטיר, איז דאָך אַ סימן, אַז ער איז עפּעס אַ וויכטיגער איד...

— און ווער זאָגט אייך, אַז ער איז ניט קיין וויכטיגער איד? — האָט ר' לייזער געזאָגט.

— אויב אַזוי, פאַרוואָס האָט איהר מורא אונז צו זאָגען ווער ער איז?

— איך האָב קיין מורא ניט! זיין נאָמען איז חיים, ער איז אַן אייניקעל פון ר' מנחם מאַן, פון ווילנא, נו, איצט זייט איהר שוין צופרידען?

די אידען האָבען אָבער זיך ניט צופרידענגעשטעלט מיט זיין ענטפער. איבערהויפּט האָט זיך ניט צופרידענגעשטעלט יאַשקע דער שניידער, וועלכער האָט געוואוסט אַלץ וואָס עס טוט זיך ביי יענעם. איהם איז די גאַנצע געהערט, אַז ר' לייזער רופט זיין אורח ניט ר' חיים, נאָר חיים... דאָס איז אַ סימן, אַז ער איז נאָך אַ בחור, און אויב אַזוי, קאָן זיין, אַז דאָס האָט ער זאַך ניט געפעלען געוואָרען... ער האָט איהם אַראָפּגעבראַכט פון ווילנא מיט דער כונה פאַר אַ שידוך פאַר זיין טאָכ־

טער יהודית... אבער לויט ווי דער שמש האט איהם געזאגט, האט ער איהם דאך ניט געקענט. ער האט שוין דעם שמש געפרעגט נאך נעכטען ביינאכט, נאכ'ן דאוונען ווען ער האט געזעהן ווי ר' לייזער נעמט דעם אורח אויף שבת. דער שמש האט איהם געזאגט, אז דער פרעמדער איז געקומען בייטאג און איז געבליבען זיצען אין בית המדרש, און ער האט פארלאנגט פון איהם ער זאל באשטעלען שבת ביי ר' לייזער'ן... יע, ווי עס ווייזט אויס איז דאס צוליב א שידוך... אבער איין זאך איז איהם שווער צו פארשטעהן, אויב דאס איז צוליב א שידוך, טא ווי קומט עס, אז דער חתן זאל קומען צנגעטאן אין אזעלכע אלטע פארלאטעטע בגדים, בפרט אויב ער איז אן איניקעל פון ר' מנחם'ען. ער האט זעהר פיעל געהערט פון אט דעם מנחם'ען... ער ווייס, אז ער איז א רייכער איד, טא ווי קומט עס, אז זיין איניקעל זאל זיין געקליידט ווי א בעטלער?...

דאס און נאך פילע זאכען האט יאשקע'ן דעם שניידער ניט געלאזט רוהען, ער האט זיך ניט צופרידענגעשטעלט מיט ר' לייזער'ס ערקלערונג, אז ער האט געבענשט "גומל" צוליב עפעס א פיש־ביין...

כאטש יאסעל איז געווען א שניידער, איז ער אבער געווען א גאנץ רייכער איד, לויט יענער צייט. ער איז געווען דער בעסטער שניידער אין איליע, און ער פלעגט נייהען בגדים פאר די פריצים. ער פלעגט נייהען אויך דאמסקע קליידער פאר די אנגעשטעלטע פון דעם גראף פאטאצקי'ס זומער פאלאץ אין איליע. און דאריבער האט ער געוואוסט אפילו וואס עס טוט זיך דארט אין פאלאץ. אין דער צייט ווען ער פלעגט נעהמען א מאס פון יענע פרויען, פלעגען זיי איהם דערצעהלען וועגען אלץ.

יאסעל שניידער האט ביי זיך אין הארצען געטראגען א שטיקעל שנאה אויף ר' לייזער'ן. ער האט עס ניט ארויסגעוויזען אפען. דאס איז געווען ווייל ביז וואנען ר' לייזער איז געווארען גבאי פון בית המדרש, פלעגט ער, יאסעל שניידער, זיין דער גבאי שני, ווייל ער פלעגט זיך לאזען קאסטען אויף דעם בית המדרש. אבער ווען ר' לייזער איז געווארען גבאי, האט ער אויסגעקליבען א צווייטען אידען פאר דעם גבאי שני. כאטש אין אמת'ן האט זיך יאשקע שניידער ניט געדארפט פיהלען באליידיגט צוליב דעם, ווייל דער נייער גבאי האט געהאט א רעכט צו באשטימען זיין גבאי שני, אבער ער האט געפיהלט אז דאס האט ער איהם מיט א כיון אויסגעבראקירט, ווייל ער האט ניט געוואלט אז א שניידער וועלכער האט צו טאן מיט פרויען, זאל שטעהן אויף דער בימה נעבען דער ספר תורה... דאס האט ער נאך געהערט פון אימיצען אנדערש, אבער ער האט פארשטאנען אז צוליב דעם טאקע האט ר' לייזער איהם ניט געוואלט האבען פאר גבאי שני.

הגם עס זיינען שוין פאריבער עטליכע יאהר זינט דאס איז געשעהן, האט איהם יאסעל ניט געקאנט מוחל זיין. ער האט געוואוסט אז ער טאר זיך ניט אנפאנגען מיט איהם, ווייל ר' לייזער איז געווען באליבט ביי אלעמען אין איליע, און מען וואלט איהם ניט געשאנקען אויב ער פאנגט זיך אן מיט איהם, אבער לעצטען ערב פסח, ווען ר' לייזער האט געוואלט באשטעלען צוויי גארניטערלעך פאר זיינע צוויי אינגלעך, דוד און נפתלי, האט יאסעל איהם געזאגט אז ער איז פארווארפען מיט ארבייט און קאן איהם ניט גאראנטירען אז ער וועט זיי האבען פארטיג אויף פסח. האט ר' לייזער אוועקגעגעבען די ארבייט צו אן אנדער שניידער...

יאסעל שניידער האט געהאט פינף זיהן און איין טאכטער, וועלכע איז געווען אין די זעלבע יאהרען מיט יהודית'ן, ר' לייזער'ס טאכטער, און דאריבער, ווען ער האט גענומען פארדעכטיגען אז חיים איז געקומען פון ווילנא צוליב דעם וואס ר' לייזער האט אין זינען איהם צו נעהמען פאר אן איידעם, האט דאס איהם שוין אביסעל גענומען באאומרוהיגען. ער האט באשלאסען אויסצוגעפינען וואס מיט ר' לייזער'ן האט פאסירט, פארוואס האט ער געבענשט גומל? און פארוואס האט ער דעם שמש געהייסען געבען זיין אורח מפטיר.

יאסעל'ס אינגלעך פלעגען זיך גאנץ אפט שפילען מיט ר' לייזער'ס אינגלעך, און ווען יאסעל איז געקומען אהיים פון בית המדרש, האט ער דערשטייגען יוזשוק'ן אין טאנצען. און

צעהלט זיין ווייב ווענען ר' לייזער'ן און זיין אורח.

— עפעס איז געשעהן אין ר' לייזער'ס הויז, אבער ער זאגט ניט וואס...

— טא וואס געהט עס דיר אזוי אין לעבען! — האט זיין ווייב איהם געזאגט — אז ער וויל ניט זאגען, מסתמא דארף ער ניט זאגען.

— מיר נארט מען ניט! א פיש־ביינדעל! האסטו ווען עס איז געהערט אז מען זאל בענשען גומל צוליב א פיש־ביינדעל! קום אהער, בערקע, האט ער זיך געווענדעט צו זיין אינגערען אינגעל — ווען דו וועסט זיך שפילען מיט נפתלי'ן זאלסטו פון איהם אויסגעפינען וואס עס איז געשעהן מיט זיי... און אויך וועגען זייער אורח פון ווילנא.

בערקע איז געווען א כיטרער אינגעל, פון א יאהר צעהן, און כאטש אין חדר האט ער געלערענט אין דער קלענערער כיתה, פלעגט ער זיך שפילען מיט די אינגלעך פון דער גרעסערער כיתה, און איבערהויפט מיט דוד'ן און נפתלי'ן, ר' לייזער'ס אינגלעך.

ווען ר' לייזער און זיין באליבטער אורח האבען זיך אומגעקערט אהיים פון בית המדרש, צוזאמען מיט זיינע צוויי אינגלעך, איז שוין דער טיש געווען גרייט. דער ריח פון טשאלענט האט זיך געהערט איבער'ן גאנצען הויז, און גערייצט די הונגעריגע אפעטיטען פון דוד'ן און נפתלי, און זיי האבען זיך שוין קוים דערווארט זייער טאטע זאל מאכען קידוש און זיי זאלען זי דזעצען צום טיש. יהודית איז געווען אויסגעפוצט אין איהר שבת'דיג קלייד, און איהר פנים האט געלויכטען... א גליקליכע פרייד האט זיך אויסגעגאסען אויף דעם פנים פון רבקה'ן, וועלכע האט מיט אזוי פיל דאנקבארקייט באגריסט זייער טייערען אורח.

אין דער ליכטיגקייט האבען אלע געקאנט זעהן אז חיים, זייער אורח, איז שעהן און איידעל, טראץ דעם וואס ער איז געווען אזוי באוואקסען, און געטראגען אלטע פארלאטעטע קליידער. זיי האבען אנגעפאנגען צו פארשטעהן, פארוואס ער האט עס אזוי געטאן. ער האט דאך געמוזט אויסקוקען עלטער ווי ער איז, כדי מען זאל זיך ניט כאפען ביים גראף, אז דאס איז גאר א פרעמדער...

רבקה האט ארויסגענומען דעם טשאלענט פון אויווען, מיט דעם פעטען געשמאקען קוגעל... ר' לייזער האט אנגעהויבען זינגען זמירות: "יום זה מכובד מכל ימים", און אלע אין הויז האבען מיטגעהאלפען...

רבקה האט אויסגעטיילט די חלקים אויף די טעלער, און יהודית האט דערלאנגט צום טיש... אין שטוב איז געווען ליכטיג. די זון האט אריינגעשיינט דורך די אפענע פענסטער. פלוצלינג האט זיך דערהערט א לייכטער קלאפ אין טיר.

— ווער קאן דאס זיין? — האט ר' לייזער אויסגערופען און זיין הארץ האט גענומען קלאפען זעהר האסטיג.

יהודית איז געגאנגען עפענען די טיר, און ווי גרויס איז געווען איהר ערשטוינונג, ווען זי האט געזעהן פאר איהרע אויגען שטעהענדיג א יונגען גראף, וועלכער איז געבליבען שטעהן נעבען דער טיר מיט זיין הוט אין האנט. ער האט זיך פארנייגט פאר יהודית'ן און איהר באגריסט: "דזשען דאברי"!

די קאלירען אין יהודית'עס פנים האבען זיך געביטען. איהר שרעק איז געווארען גרויס. ווער ווייסט אויב מען איז ניט געקומען אהער פון גראף אויסצוגעפינען ווער עס האט נעכטען געטאנצט דעם טאנץ־געוועט מיט יורזשוק'ן...

דערווייל האט זיך ר' לייזער אויפגעשטעלט פון זיין פלאץ און איז צוגעגאנגען זעהן פון ווייטען ווער דאס איז, און ווען ער האט דערזעהן א יונגען גראף, איז איהם באפאלען א טויט שרעק... ער האט זיך גלייך צוריקגעקערט צום טיש, און זיך געווענדעט צו חיים'ען מיט א ציטערענדער שטימע, אין דער שטיל:

— שנעל, געהט אריין אין דעם צווייטען צימער, מען איז געקומען אהער פון גראף, אויסצופארשען וועגען נעכטען...

חיים האט זיך שנעל אויפגעהויבען און ער האט שוין געוואלט אריינגעהן אין צווייטען צימער, ווען ער האט דערהערט די שטימע פון דעם יונגען גראף, וואלענטי. און אנשטאט זיך צו באהאלטען, איז ער צוגעקומען צו דער טיר און באגריסט דעם יונגען גראף, און איהם געבעטען אריינגעהן.

— אפילו לויט אונזער תלמוד! —

האט חיים זיך אנגערופען צו וואלענטי'ן מיט א שמייכעל—איז ניט רעכט פאר איין אורח איינצולאדען א צווייטען אורח, אבער איך בין זיכער, אז איהר וועט זיין זעהר ווילקאמען דא...

חיים איז אריינגעקומען אין דער סטאלאווע און ער האט פארגעשטעלט פאר אלעמען דעם יונגען גראף פאטאצקי, וועלכער האט זיך פריינטליך באגריסט מיט זיי.

— איך וויל אייך זאגען! — האט חיים זיך געווענדעט צו ר' לייזער'ן— אז ווען ניט אונזער פריינד גראף וואלענטי, וואלטען מיר דא איצט ניט געגעסען דעם טשאלענט צוזאמען... יע, מיר האבען איהם צו פארדאנקען פאר דעם וואס אונז איז געלונגען צו באזייטיגען די געפאר, וואס עס האט געלויערט אויף אייך...

א קליינע ווילע האט קיינער ניט געקאנט עפענען א מויל. אלע האבען געקוקט אויף דעם יונגען גראף מיט צעשראקענע בליקען... חיים אבער האט זיך צו איהם פארהאלטען ווי צו אן אלטען פריינט... ער האט פאר איהם געמאכט א פלאץ נעבען טיש און איהם געבעטען זיך צוזעצען...

— איך וויל, אז איהר זאלט וויסען, אז דער יונגער גראף וואלענטי, איז אונז אלעמען א גוטער פריינט — האט חיים געזאגט אין אידיש צו ר' לייזער'ן.

— ער האט אונז געהאלפען מיט אלץ וואס ער האט נאר געקאנט און דאס וואס איך בין אהער געקומען שטאמט עס אויך פון איהם...

דאס האט אלעמען בארוהיגט. יהודית, האט שנעל מיט איהר פארטוך אפגעווישט א בענקעל און דאס צוגעטראגען צום יונגען גראף, וועלכער האט זיך העפליך פארנייגט און איהר באדאנקט.

דער ריח פון טשאלענט האט געריסען וואלענטי'ס נאז-לעכער און ער האט געמאכט א באמערקונג וועגען דעם.

— פילייכט וועט אייער דורכלויכט פארזוכען א אידישען טשאלענט! — האט חיים זיך צו איהם געווענדעט.

וואלענטי האט א שמייכעל געטאן, און חיים האט א וואונק געטאן צו רבקה'ן, וועלכע האט שנעל געבראכט א טעלער מיט טשאלענט, און אויף א צווייטען טעלער א שטיקעל קוגעל.

דער יונגער גראף האט עס געגעסען מיט אפעטיט און ניט געהאט גענוג ווערטער אפצולויבען די געשמאקקייט פון דעם טשאלענט.

— איך האב נאך אין מיין לעבען ניט געגעסען אזא געשמאקען מאכל! — האט ער זיך אנגערופען — זאגט מיר, ווי אזוי מאכט איהר אזעלכע מאכלים! עס זאל האבען אזא זעלטענעם טעם!

חיים האט א שמייכעל געטאן און זיך אנגערופען צו איהם אין א גוטען פויליש:

— אונזערע חכמים דערצעהלען, אז א רוימישער קייסער, האט איינמאל פארזוכט א טשאלענט ביי אידען, האט ער זיך אויך געוואונדערט ווי אזוי מען מאכט אזא מאכל! ער האט פארלאנגט, אז מען זאל זאגען זיין קוכער ווי אזוי מען גרייט צו אזא מאכל. דער איד האט געזאגט דעם קייסער'ס קוכער ווי מען קאכט דעם טשאלענט, אבער ווען דער קייסער האט עס פארזוכט, האט ער ניט געפיהלט דעם זעלבען טעם... איז ער שוין אין כעס געווארען אויף דעם אידען און איהם געלאזט ארעסטירען פארוואס ער האט איהם אפגענארט.

דער איד אבער האט איהם געזאגט, אז ער האט איהם ניט גענארט, ער האט געגעבען אלע געריכטען וואס ווערען געברויכט אין דעם דאזיגען מאכל.

— אויב אזוי, טא פארוואס האט עס ניט געהאט דעם זעלבען טעם ווי דיין טשאלענט? — האט דער רוימישער קייסער איהם געפרעגט.

— ווייל מיין טשאלענט האט געהאט אין זיך אזא מין גראז, און דאס האט געמאכט דעם טעם אזוי געשמאק...

— אויב אזוי, טא פארוואס האסטו מיין קוכער ניט געגעבען אט דעם גראז? ווערט שוין דער קייסער אין כעס.

— אט דעם גראז קאן מען ניט געבען.

— פארוואס ניט?

ווייל עס איז אזא מין גראז וואס מען קאן איהם ניט זעהן און פיהלען... דער נאמען פון דעם גראז איז "שבת", און נאר א איד, וועלכער היט אפ שבת קאן דורך דעם בא'טעמ'ען דעם טשאלענט.

דעם יונגען גראף איז דאס זעהר געפעלען געווארען, און ער האט זיך אנגערופען:

— אייער תלמוד איז פול מיט אזעלכע שעהנע מעשה'לאך... אייער זיידע, מנחם, האט מיר שוין פילע מעשה'לאך דערצעהלט און מיר איז קיינמאל ניט נמאס געווארען זיי צו הערען.

עס איז אוועק א האלבע שעה, און מיט יעדער רגע האט זיך ר'לייזער'ס משפחה גענומען פיהלען היימישער אין זיין אנוועזענהייט. ער האט גערעדט מיט אזוי פיל צערטליכקייט און פריינטשאפט, אלע האבען געפיהלט, אז זיי האבען אין איהם א גוטען פריינט, וועלכער וועט זיי באשיצען אין פאל פון א נויט...

יהודית האט גענומען פיהלען דעם יונגען גראפ'ס בליקען, און איהר פנים האט זיך גענומען רויטלען... זי האט ארונטערגעלאזען איהרע אויגען...

— איך האף, אז איך שטער אייך ניט! — האט וואלענטי אויסגערופען

— איך האב געפיהלט, אז איך מוז זיך זעהן מיט חיים'ען און איהם הארצליך באדאנקען פאר זיין גוטער ארבייט וואס ער האט געטאן לעצטע נאכט... איך וועל אייך זאגען דעם אמת, אז אזא מין טאנצען ווי איהר האט נעכטען געטאנצט, האב איך נאך אין מיין גאנצען לעבען געזעהן... איהר קאנט זיך פארשטעלען, אז עס האט זיך ניט געפונען קיין איינער פון די געסט, וועלכער זאל זיך ארויסזאגען געגען דעם, אז מען זאל אייך ערקלערען פאר דעם געווינער פון דעם געוועט, און איהר דארפט אויך ניט פארגעסען, אז יוזשוק איז ביז נעכטען געווען פאררעכענט פאר דעם בעסטען טענצער... מיין פאטער האט דאך איהם אראפגעבראכט פון ווארשע, און ער האט מיט איהם שטאלצירט... ער פלעגט אונטערהאלטען אלע אונזערע פריינט... און מיין איינגערע שוועסטער קאטערינא, האט זיך איינפאך פארליבט אין איהם... איך קאן זיך פארשטעלען ווי אזוי זי האט געפיהלט נעכטען ביינאכט ווען איהר, חיים, האט יוזשוק'ען געמאכט צום נארען... איך האב געקוקט אויף מיין שוועסטער, וועלכע איז געזעסען אין א ווינקעל פון פאלאץ, און ווען יוזשוק האט פארלוירען דעם טאנץ צו אייך, האב איך באמערקט טרערען אין איהרע אויגען... און ווען יוזשוק האט ארויסגעוויזען זיין פייגהייט, און ער האט געמאכט א פארזוך צו אנטלויפען, האב איך געהערט ווי מיין שוועסטער האט זיך אנגערופען צו אונזער מוטער, אז מען דארף יוזשוק'ען דערשיסען ווי א הונט... יע, פאר דעם אליין האט איהר פארדינט מיין און מיין מוטער'ס דאנקבארקייט, ווייל מיין מוטער, פונקט ווי איך האבען יוזשוק'ען ניט געקאנט פארליידען... מיין מוטער איז אין גאנצען דער היפוך פון מיין פאטער. זי קאן ניט זעהן קיין בלוט פארגיסונג, און ווען יוזשוק האט ארויסגעוויזען זיין ברוטאליטעט, מיט דעם וואס ער האט פארשמיסען איין אידען צום טויט, און א צווייטען דערשאסען, האט מיין מוטער אויף איהם ניט געקאנט קוקען... זי האט מיר טאקע געבעטען איך זאל אייך באדאנקען פאר אייער וואונדערבארען טאנצען, און איבערהויפט פאר דעם וואס איהר האט אלעמען באוויזען, אז כאטש איהר זייט א גוטער שיסער, און אז איהר האט געהאט פולען רעכט איהם צו דערשיסען ווי א הונט, האטאיהר ארויסגעוויזען רחמנות צו אט דעם אומווירדיגען, און בלויז ארונטערגעשאסען דעם בערישען עק פון דער פעל וואס ער האט געטראגען... דאס, זאגט מיין מוטער איז ביי איהר נאך מעהר אנגעלייגט ווי דאס וואונדערבארע טאנצען.... איבערהויפט איז זי צופרידען פון דעם, וואס יוזשוק איז דורכדעם איינגאנצען געפאלען אין אלעמענס אויגען. איהר ווייסט דאך, אז מיין פאטער האט געהייסען איהם פארשפארען אין תפיסה, און איך בין זיכער, אז דאס וואס ער האט זיך ארויסגעוויזען אלס פייגלינג, וועט ער שוין ניט מעהר טאנצען... מיין שוועסטער'ס פריינטשאפט צו איהם איז פארוואנדעלט געווארען אין שנאה און פאראכטונג... און מיין מוטער איז אייך דערפאר זעהר דאנקבאר...

— וויס דען אייער מוטער פון אונזער סוד! — האט חיים זיך געווענדעט צו וואלענטי'ן.

— א, ניין! קיינער אויסער מיר און איהר אלע, ווייסט ניט פון אט דעם סוד, כאטש איך ווייס, אז איך וואלט

זיך געקאנט פארלאזען אויף מיין מוטער, אז זי זאל ניט דערצעהלען קיינעם וועגען דעם, פונדעסטוועגען, האב איך באשלאסען אפילו איהר ניט צו דערצעהלען, ווייל זי קאן זיך נאך א מאל ניט וועלינדיג ארויסריידען פאר וועמען עס איז... זי מיינט, אז דאס זייט איהר, פאן לייזער זוסקעס, און זי האט מיר געבעטען אייך איבערגעבען איהר דאנק, און אויך פופציג רענדלאך פאר אייך און פאר אייער משפחה...

— א, ניין — האט ר' לייזער אויסגערופען — איך האב עס דאך זיכער ניט פארדינט!

— איך צווייפעל ניט, אז איהר וועט קאנען געברויכען דאס געלט. איך וויים, אז שבת האלט איהר קיין געלט ניט, דעריבער וועל איך אייך צוברענגען דאס געלט היינט ביינאכט...

— איך וויים ניט וואס צו זאגען!

— האט ר' לייזער זיך אנגערופען — איך האב דאך דאס געלט געוויס ניט פארדינט, האב איך דאך קיין רעכט ניט צו ריידען וועגען דעם... איך לאז עס אינגאנצען איבער צו חיים'ען, אונזער ווירדיגען גאסט.

— נו, גוט, מיר וועלען נאך צייט האבען וועגען דעם צו ריידען היינט, מוצאי־שבת — האט חיים געזאגט — און מיר זיינען אייך און אייער מוטער דאנקבאר פון טיפסטען הארצען, פאר אייער גוטהערציגקייט.

— איך בעט אייך, מיינע פריינט, שטערט זיך ניט! איך בין אהער געקומען זעהן ווי איהר, אידען פיהרט זיך אויף אום שבת... איך האב אזוי פיל געהערט פון דעם, אז איך וואלט וועלען עס צוזעהן מיט מיינע אויגען... איך בעט אייך, נאך א מאל, קוקט זיך ניט אום אויף מיר, איך וועל זיצען אן א זייט... ווען איך בין צוגעקומען צו אייער הויז, האט זיך צו מיינע אויערען דערטראגען זעהר א שעהנער ניגון פון אייער הייליגע געזאנגען... איך פיהל, אז צוליב מיר, האט איהר אויפגעהערט, בעט איך אייך, דאריבער פארטצוזעצען אייערע געזאנגען, ווייל איך האב עס זעהר ליב צו הערען. זעצט זיך אלע אויף אייערע פלעצער, און זאל זיך אייך דוכטען, אז איך בין דא ניטא...

חיים איז געווען דער ערשטער אנצופאנגען, און ווען ער איז געקומען צום "השומר שבת, הבן עם הבת..." האבען שוין אלע מיטגעזונגען...

דער יונגער גראף איז געזעסען אויף זיין פלאץ ווי צוגעשמידט... ער האט געקוקט אויף דער שעהנער יהודית'ן, וועלכע האט מיט איהר אנגענעמע, זיסע שטימע, מיטגעהאלפען זינגען. ער איז געבליבען זיצען א פאר'כשופ'טער פון דער וואונדערבארער סביבה... ער האט זיך א ווייל פארטראכט... וואס פאר אן אונטערשייד עס איז צווישען זיינע מענשען און די אידען. אט נעמט ער זייערען א זונטאג, וואס דאס דארף דאך זיין ביי זיי א הייליגער טאג... איז וואס טוען זיי? זיי שכור'ען זיך אן, און זיי פארוואנדלען דעם טאג פון רוה, אין א טאג פון הוליאנקעס און פארשוועכען די הייליגקייט פון דעם טאג מיט זייערע גראבע רייד, מיט זייערע שמוציגע וויצען, און מיט זייער עקעלהאפטען געלעכטער...

ער האט באטראכט די מוטער, וועלכע איז געזעסען נעבען איהר מאן און מיט אזעלכע גליקליכע, באשיידענע בליקען געקוקט אויף איהרע צוויי אינגלאך, וועלכע האבען געזונגען אזוי הויך און שעהן די זמירות... אין אט דעם דאזיגען ארימען שטיבעל קאן ער פיהלען געטליכקייט אין יעדען ווינקעל. וואס פאר א ליבליך, טייער פאלק די אידען זיינען! און דאך ווערען זיי אזוי גע'רודפ'ט, אזוי געפלאגט... זיי זיינען רוהיגע, פרידליכע מענשען, זיי זיינען עהרליך און גאט פארכטיג... טא פארוואס קומט זיי אזוי פיל ליידען? ער וויסט וויפיל אידיש בלוט איז פארגאסען געווארען און ווערט פארגאסען יעדען טאג... ער דערמאנט זיך, אז דער גלח פון דער סעמינאריום, וואו ער שטודירט טעאלאגיע, האט איינמאל פאר זיי, די סטודענטען, געהאלטען א רעדע וועגען דער געפאהר פון די אידען, די קרייציגער פון יעזוס'ן... ער האט אזוי שטארק געהעצט געגען די אידען, אז יעדער איינער פון זיי, איז צעהיצט און צעפלאמט געווארען און ווען עס וואלט זיי זיך געמאכט א איד צו דער האנט וואלטען זיי איהם צעריסען אויף שטיקער... ער דערמאנט זיך, אז אויך ער איז דאן הינגעריסען געווארען פון דעם

גלח'ס רייד, און איז געווען גרייט צו טאָן שלעכטעס די אידען... ער האָט צו פאַרדאַנקען דעם וואונדערבאַרען אידען מנחם מאַן, וועלכער האָט זיינע אויגען געעפענט... ער האָט באַלד איינגעזעהן, אַז אין גלח רעדט די שנאה... אַז די אידען זיינען פונקט פאַרקערט ווי דער גלח האָט זיי געמאָלען, אַז זיי זיינען גרייט צו פאַרקויפען זייערע נשמות צום טייוועל... וואָס פאַר אַ גרויסער ליגען דאָס איז... ער האָט זיך איבערציינגט, אַז אַ איד איז גרייט מקריב צו זיין ניט נאָר זיין גאַנצען פאַרמעגען פאַר זיין גאָט און זיין תורה, נאָר אויך זיין לעבען... דער מנחם האָט איהם דערצעהלט וועגען די אידען, וועלכע האָבען זיך געלאָזט פאַרברענען מיט זייער הייליגער תפלה "שמע ישראל" אויף זייערע ליפּען, אין דער צייט ווען מען האָט זיי אָנגעבאָטען רייכטום און כבוד, זיי זאָלען זיך שמד'ן...

ער אַליין האָט זיך אין דעם איבערציינגט, שפּעטער, טאַקע אין זיין פאָטער'ס פּאַלאַץ, אַז מען קאָן אַ אידען ניט אוועקנעמען פון זיין רעליגיע פאַר קיין געלט ניט... דער גלח איז אַ ליגנער, און ער האָט פאַרלוירען זיין רעספּעקט פאַר איהם... ער האָט געטראַכט פון זיין פריינט, באָריס זאַרעמבאַ, וועלכער האָט אויך געהאַט זעהר אַ שלעכטע מיינונג וועגען אידען, ביז וואַנען ער האָט זיך באַקענט מיט אָט דעם חיים'ען...

אַ שמייכעל באַווייזט זיך אויף וואַלענטי'ס ליפּען, ווען ער דערמאַנט זיך וואָס זיין פריינט זאַרעמבאַ האָט איהם דערצעהלט וועגען דעם צוזאַמענשטויס וואָס ער און נאָך איינער פון די סטודענטען פון דער סעמינאַריום, האָבען געהאַט מיט אָט דעם חיים'ען. ווען זיי האָבען אויף איהם געלויערט אויף דעם שלאָסבאַרג, און איהם, חיים'ען באַפאַלען פון הינטען, און איהם גענומען שלאָגען...

ווען זיי האָבען געענדיגט זינגען זמירות, האָט זיך דער יונגער גראַף אָנגערופען צו חיים'ען:

— איך האָב זיך נאָר־וואָס דערמאַנט וואָס מיין פריינט זאַרעמבאַ האָט מיר דערצעהלט ווי אַזוי ער האָט מיט דיר געשלאָסען זיין ערשטע באַקאַנטשאַפט. איך בעט דיך, דערצעהל דאָס פאַר אונז אַלעמען.

— אַ, עס איז גאָרניטאָ וואָס צו דערצעהלען! — האָט חיים געענטפערט.

— איך וויים, אַז ער איז צו באַשיידען! — האָט דער יונגער גראַף זיך אָנגערופען — און דעריבער וועל איך אייך דערצעהלען דאָס וואָס איך האָב געהערט פון מיין בעסטען פריינט, באָריס זאַרעמבאַ, און איך מוז אויך צוגעבען, אַז איך אַליין האָב זיך אַ סך געענדערט זינט ער האָט מיר דערצעהלט די געשיכטע. איך האָב זעהר שטאַרק געוואָלט זיך טרעפען מיט אייך, חיים. אמת, מיר איז ניט געווען צום האַרצען ווי אַזוי מיין פאָטער באַהאַנדעלט זיינע אונטערטעניגע, אַזוי ווי אין מיין סביבה האָט מען שטענדיג גערעדט שלעכטעס אויף אידען, בין איך אויך געוואָרען עטוואָס באַאיינפלוסט. איך האָב זעלטען געזעהן אַ אידען, און איך האָב אויך געמיינט, אַז אַלץ וואָס מען דערצעהלט וועגען זיי איז אמת. בפרט, אַז אין דעם סעמינאַריום האָבען אונזערע גלחים אויך אַזוי גערעדט... מיין פריינט זאַרעמבאַ האָט זיך אָבער ניט באַגאַנגען מיט דעם, וואָס ער האָט בלויז פיינט געהאַט אידען, ער האָט געזוכט יעדע געלעגענהייט זיי שלעכטעס צו טאָן. האָט ער מיר דערצעהלט, אַז ער און זיינער אַ פריינט, אויך אַ סטודענט פון דער סעמינאַריע, האָבען פאַרבראַכט אויף דעם שלאָסבאַרג, דערזעהן זיי פון ווייטען ווי אימיצער מאַכט פאַרשידענע איבונגען. זיינען זיי געווען נייגעריג צו זעהן ווער דאָס איז און צו זייער גרויסער איבעראַשונג האָבען זיי דערזעהן, אַז דאָס איז אַ איד.

"אונזער צאָרן האָט אין אונז געברענט — האָט מיר זאַרעמבאַ געזאָגט — און איך און מיין פריינט האָבען באַשלאָסען אָנצולערנען דעם אידען, ער זאָל מעהר אַהער ניט וואָגען צו קומען".

זאַרעמבאַ האָט מיר דערצעהלט ווי אַזוי ער און זיין חבר האָבען זיך אומבאַמערקטערהייט דערנעהענטערט צו דעם יונגען אידען, און זיי זיינען איהם באַפאַלען פון הינטען און גענומען שלאָגען. אָבער ווי גרויס איז געוואָרען זייער ערשטוינונג, ווען דער איד

האט זיך שנעל באפרייט פון זיי, און ער האט זיין חבר א נעם געטאן און איהם געגעבען אזא הויב אין דער הויך, פונקט ווי ער וואלט געווען א קליין קינד... און ער האט איהם געגעבען א שליידער צום באדען, וואס זיין גליק איז געווען, אז עס איז געווען א ווייכער באדען באדעקט מיט גראז, אז ניט וואלט ער צעשמעטערט געווארען...

באלד איז זארעמבא צוגעלאפען צו העלפען זיין פריינט, האט דער איד זיך מיט איהם אויך ספראוועט. ער האט איהם א זעץ געטאן מיט זיין פויסט אין פנים, אז ער איז באלד אומגעפאלען א צעבלוטיגטער אויפ'ן גראז... ביסלעכווייז זיינען זיי ביידע געקומען צו זיך פון די קלעפ, און זיך אויפגעהויבען און געבליבען זיצען אויפ'ן גראז, ניט האבענדיג קיין כח זיך אויפשטעלען... זיי זיינען געווען זיכער, אז דער איד איז געווים אנטלאפען געווארען, און ווי גרויס איז געווארען זייער ערשטוינונג ווען זיי האבען איהם געזעהן שטעהענדיג נעבען זיי רוהיג, גרייט צו קעמפען ווידער, אויב עס וועט זיין נויטיג.

”איך וועל אייך קיין שלעכטעס מעהר ניט טאן, האט דער איד זיך אנגערופען צו זארעמבא'ן און זיין פריינט, אבער, אויב איהר וועט זיך ווידער אנפאנגען מיט מיר, וועל איך זיך פארטיידיגען!“

— מיר זיינען געווען צופרידען וואס ער וועט אונז מעהר קיין שלעכטעס ניט טאן! ער האט זיך דערנעהענטערט צו אונז און געפרעגט אויב מיר ווילען ער זאל אונז העלפען זיך אויפשטעלען. איך האב איהם דערלאנגט מיין האנט, אבער מיין פריינט איז געווען אזוי אין כעס און אויפגערעגט, אז ער האט ניט געוואלט, אז דער איד זאל איהם אנרירען...

”איך, אבער, האט זארעמבא מיר דערצעהלט האב געדריקט דעם אידענ'ס האנט... מיר איז זעהר געפעלען אז א איד האט מוט זיך צו פארטיידיגען. מיין פריינט האט זיך מיט שווערינקייטען אויפגעהויבען און ער האט געווארפען בליקען פון פאראכטונג און האס אין דער ריכטונג פון דעם בראווען אידען...

”קום, זארעמבא, זאגט ער צו מיר, איך וויל זיך ניט פאראומרייניגען מיט דעם וואס איך וועל דריקען די האנט פון א זשיד“.

ערשט דאן האט זארעמבא, מיין פריינט, דערפיהלט ווי אומגערעכט מיר, די קריסטען, זיינען צו די אידען, און ער האט זיך אנגערופען צו זיין פריינט: ”דו האסט מיר אלע מאל געזאגט, אז די אידען זיינען פייגלינגע, אז זיי קאנען ניט קעמפען, אז זיי אנטלויפען... און איצט, אז דו זעהסט, אז אויך צווישען זיי געפינען זיך בראווע יונגען, ווילסטו עס ניט צוגעבען! מיט דיין דאזיגער האנדלונג צייגסטו ניט ארויס קיין פיינע זיטען! פאלג מיך, גיב איהם דיין האנט און לאמיר ווערען פריינט“...

”פריינט מיט א זשיד“ — האט ער אויסגערופען — ”ניין, דאס קיינמאל ניט, איך וועל קיינמאל ניט אנרירען א זשיד!“

— אבער ביי דיר איז געווען רעכט איהם צו באפאלען פון הינטען, און דו האסט דאך איהם יע אנגערירט!

— כ'וועל אנריהרען א אידען בלויז דאן ווען איך וועל איהם שלאגען! — האט ער געענטפערט.

צוליב דעם איז מיין פריינט זארעמבא געווארען זעהר אין כעס אויף איהם, און ער האט איהם געזאגט, אז פון היינט אן און ווייטער ווערען זיי אוים פריינט, אז ער קאן זיך געהן זיין וועג און ער, זארעמבא, וועט פארבליבען מיט איהם, מיט דעם בראווען יונגען אידען, וועלכער האט פארטיידיגט זיין כבוד...

דאן האט זיך זארעמבא פארגעשטעלט פאר איהם, און אויך ער, דער איד האט איהם געזאגט, אז זיין נאמען איז חיים, און פון דאן אן זיינען זיי געווארען פריינט. ער האט איהם געזאגט, אז ער שעמט זיך פאר איהם פאר דער שלעכטער באהאנדלונג, וואס ער, חיים, האט געקראגען פון זיי, די פוילישע סטודענטען. זיי זיינען דאך געווען צוויי און ער איינער, און דאך האט ער זיי באזיגט. און זארעמבא האט איהם געזאגט, אז ער איז זיכער ווען דאס פאסירט פונקט פארקערט, וואלטען שוין אונזעריגע איהם קיין געלעגענהייט ניט געגעבען זיך אויפצושטעלען...

— איצט קאנט איהר זיך פארשטע־

לען ווי צופרידען איך בין געווען אויסצוגעפינען, אז אט דער בראווער יונגער אידישער מאן איז אן אייניקעל פון מיין בעסטען פריינט, מנחם מאן! — האט דער יונגער גראף וואלענטי צוגעגעבען — איך בין געווען גליקליך צו וויסען, אז א איך האט דעם מוט זיך צו פארטיידיגען... שפעטער ווען איך האב שוין גערעדט מיט זיין זיידען וועגען דעם און איך האב אויסגעפונען, אז חיים איז אויך אן אויסגעצייכענטער טענצער, האב איך צוזאמען מיט זיין זיידען באשלאסען, אז ווען איך וועל אויסגעפינען ווער עס איז באשטימט געווארען פון מיין פאטער צו טאנצען דעם בערען טאנץ, זיך פארמעסטענדיג געגען יוזשוק'ען, וועט חיים פארנעמען זיין פלאץ... און איצט בין איך זעהר צופרידען, אז עס האט זיך אויסגעלאזען ווי מיר האבען געפלאנט... יוזשוק איז פארשעהמט געווארען און מיין פאטער וועט אויפגעבען דעם גרויזאמען שפיל...

— איך וויל פרעגען אייער דורכלויכט א פראגע! — האט ר' לייזער זיך צו איהם געווענדעט — וואס וועל איך טאן, אז דער גראף וועט מיך ווידער אמאל איינלאדען צו טאנצען... איך מיין, אז אזוי ווי ער איז אונטער דעם איינדרוק אז איך בין א גרויסארטיגער טענצער קאן ער דאך פארלאנגען פון מיר איך זאל ווען עס איז קומען אונטערהאלטען זיינע געסט מיט א טאנץ...

—דאס וועט קיינמאל ניט געשעהן. עס איז ניט אין די אינטערעסען פון מיין פאטער און די אנדערע פוילישע גראפען ארויסצוברענגען די פעהיגקייטען פון די אידען, בפרט נאכדעם ווי איינער פון אונזעריגע איז אויף אזא מיאוס'ן אופן דורכגעפאלען... ער וועט זוכען דאס צו פארגעסען... איין זאך קאנסטו אבער זיכער זיין, אז דאס וואס ער האט דיך באפרייט פון צאהלען די ארענדע פאר צעהן יאהר, וועט ער דאך זיין ווארט האלטען... אבער אויב ער וועט אמאל יע ווען זיך באנוצען מיט דיר פאר אונטערהאלטונג, וועל איך שוין זעהן, אז ער זאל דאס ניט טאן... יעדענפאלס וועט אונזער פריינט חיים שטענדיג זיין גרייט אונז ארויסצוהעלפען אין דעם...

די רייד פון דעם יונגען גראף פאטאצקי האבען אלעמען בארוהיגט. זיי האבען זיך קיינמאל ניט פארגעשטעלט אז דער זוהן פון דעם גראף פאטאצקי זאל זיין אזא ווארימער פריינט פון די אידען... אויב חיים איז צו זיי געווען ווי אליהו הנביא, איז אט דער יונגער גראף געווען אין זייערע אויגען ווי א מלאך פון הימעל... זיי האבען אויף איהם געקוקט מיט דאנקבארקייט... יהודית האט פון איהם איהרע אויגען ניט ארונטערגענומען ווען ער האט דערצעהלט וועגען חיים'ס העלדישקייט. זי האט געזעהן, אז זיין פנים איז מילד און אידעל, אז ער באזיצט אזעלכע ווייכע, צארטע בלויע טרוימערישע אויגען... זיין הויכער שטערען איז געווען לייכט געקנייטשט, און זיינע בלאנדע האר זיינען געווען פארקאמט...

די אידעלקייט און גוטסקייט זיינען געווען אויסגעגאסען אויף זיין פנים... און מערקווירדיג, זיי האבען גלייך דערפיהלט, אז ער איז זיי עפעס אזוי נאהענט, ווי ער וואלט געווען איינער פון זיי...

וואלענטי האט מיט זיי פארבראכט היבשע עטליכע שעה. ער איז ווי פארכשופ'ט געווארען פון דער שעהנער סביבה... איבערהויפט האט אויף איהם געמאכט אן איינדרוק די שעהנע טאכטער פון ר' לייזער. איהר פנים איז געווען אזוי שעהן און איהרע גרויסע שווארצע אויגען האבען אויסגעדריקט באשיידענהייט און ליבליכקייט... עס איז איהם געווען זעהר שווער זיך צו שיידען מיט אט דער דאזיגער פיינער משפחה. אבער ער האט זיי צוגעזאגט, אז היינט אין אווענט וועט ער זיי ברענגען די מתנה וואס זיין מוטער האט צוגעזאגט פאר זיי...

ער האט זיך מיט זיי אלעמען געזעגענט און זיך העפליך פארנייגט און איז ארויסגעגאנגען פון זייער שטוב.

ר' לייזער און זיין משפחה, האבען ניט געוואוסט וואס עס איז מיט זיי געשעהן . . . אבער אויך זיי אלעמען איז געווען שווער זיין אוועקגעהן. זיי האבען גארניט געפיהלט ווי שנעל די צייט איז פארפלויגען ווען ער איז געווען מיט זיי.

— ער איז איינער פון די חסידי אומות העולם! — האט ר' לייזער

זיך אָנגערופען — איך קאָן זיך גאָרניט פאָרשטעלען, אז ביי זיי זאָלען זיך געפינען אזעלכע טייערע מענשען.

— מיין זיידע זאָגט אז אָט דער יונגער גראף מוז זיין א גלגול פון א הייליגען אידען וועלכער איז ארונטערגעקומען אויף דער וועלט פאר א תיקון — האָט זיך חיים אָנגערופען.

— אז דער גראף האָט אזא זוהן!

— האָט ר' לייזער זיך אָנגערופען — מן הסתם האָט ער אויך עפּעס גוטע פאָרדינסטען... עס קאָן ניט זיין אז ער זאָל אין גאנצען זיין שלעכט...

— ווי איך פאַרשטיי איז וואלענטי געראָטען אין זיין מאמען, און זיין שוועסטער קאטערינא איז געראָטען אין איהר טאטען — האָט חיים געזאָגט — זי איז זעהר א צעלאָזענע, א קאפּריזנע און צוליב דעם וואָס זי איז זעהר א שעהנע גיט איהר יעדער איינער נאָך אלע איהרע קאפּריזען.

באלד האָט זיך געהערט א פייף אונטער'ן פענסטער און יהודית האָט ארויסגעקוקט צו זעהן ווער דאָס איז.

— אָ, ער איז שוין דאָ! — האָט יהודית אויסגערופען.

— ווער איז דאָ? — פרעגט רבקה.

— בערקע, יאָסעל דעם שניידער'ס אינגעל!

דוד און נפתלי, יהודית'ס קלענערע ברידער, האָבען זיך שוין אויפגעהויבען פון זייערע פּלעצער און געוואָלט ארויסגעהן זיך שפּילען מיט איהם, אָבער ר' לייזער האָט זיי געהייסען בלייבען אין הויז.

היינט איז דער טאָג וואָס מיר דארפען זיצען אין הויז און דאנקען גאָט פאר זיין גרויסען חסד וואָס ער האָט מיט אונז אלעמען געטאָן. מיר וועלען באלד זאָגען פּרק, און איך וועל אייך פארהערען אין חומש... איך וויל אז אונזער ווירדיגער גאסט חיים, זאָל הערען ווי גוט איהר קאָנט חומש.

— איך לערן שוין חומש מיט רש"י — האָט דוד זיך אָנגערופען — און איך לערן די סדרה פון וואָך.

— וועלכע סדרה איז היינט? — פרעגט איהם חיים.

— היינט איז פּרשה קרח! — ענטפערט דוד.

— ברייננ אריין דעם חומש און זאָל אונזער אורח הערען ווי דו קאָנסט שוין זאָגען א פּרשה רש"י.

דוד האָט אריינגעבראכט דעם חומש פון צווייטען צימער און אויפגעמישט די פּרשה קרח און אָנגעהויבען צו זאָגען פאר דעם אורח מיט א שעהנעם ניגון.

דער טאטע איז געשטאנען פון א זייט און געקוקט אויף זיין זוהן, וועלכער האָט גענומען זאָגען רש"י: "ויקח קרח... לקח את עצמו לצד אחד"...

חיים האָט איהם געגעבען א קניפּ אין בעקעל, און דער אינגערער ברודער, נפתלי, האָט זיך מתקנא געווען און ער האָט געבראכט דעם חומש שמות און געזאָגט, אז ער לערנט שוין "ואלה המשפּטים".

אויך איהם האָט חיים פארהערט און איהם געלויבט פאר זיין קאָנען די פּרשה חומש אזוי גוט. אין דרויסען האָט זיך נאָך אמאָל דערהערט א פייף, און די מאמע האָט געזעהן ווי אומרוהיג די קינדער ווערען. עס איז דאָך אזוי שעהן,ווארעם, א גאנצע וואָך זיצען די קינדער אין אייגען חדר, זאָלען זיי איצט א ווייל ארוים אין דרויסען.

זי האָט עפּעס אריינגעשושקעט אין איהר מאנ'ס אויער, און ר' לייזער האָט צוגערופען זיינע צוויי אינגלעך און זיי געזאָגט:

— ווייל איהר האָט גוט געקענט דעם חומש, האָט איהר פאַרדינט אז איך זאָל אייך ארויסלאָזען א ווילע שפּילען אין דרויסען. אָבער געדענקט וואָס איך זאָג אייך אָן, קיין וואָרט זאָלט איהר ניט דערציילען אייערע חברים וועגען אלץ וואָס עס האָט פּאסירט מיט אונז לעצטע נאכט און היינט... אז מען וועט אייך פרעגען, זאָלט איהר זאָגען אז איהר ווייסט ניט...

די קינדער האָבען צוגעזאָגט און זיך א לאָז געטאָן צו דער טיר.

— ווארט! — האָט דער טאטע אויסגערופען — פארגעסט ניט אז היינט איז שבת, און זייט פאָרזיכטיג חלילה ניט מחלל שבת צו זיין. איהר זאָלט ניט אָנרירען קיין זאך, וואָס איז מוקצה... ווארפט ניט קיין שטיינדלעך און ברעכט ניט קיין צווייגען, איהר הערט!...

די אינגלעך האָבען צוגעשאָקעלט מיט די קעפּ און זיי זיינען שוין געווען אין דרויסען. דאָרט האָט אויף זיי

געוואָרט בערקע יאָסעל דעם שניידער׳ס און נאָך עטליכע אינגלעך. זיי זיינען צוגעגאַנגען נעבען א געדיכטען בוים און זיך אַלע אוועקגעזעצט אין זיין שאָטען... זיי האָבען זיך געשפּילט אין ווערטער איינער האָט געזאָגט א וואָרט אין לשון קודש, און דער צווייטער האָט באַדאַרפט ענטפערען מיט אַן אנדער וואָרט וואָס פאַנגט זיך אָן מיט דעם לעצטען אות פון יענעמ׳ס וואָרט... אַט אין אַזעלכע שפּילערייען האָבען אמאָליגע אינגלעך זיך געשפּילט אום שבת... ווייל אין אנדערע שטיפעריען האָבען זיי מורא געהאַט זיי זאָלען חלילה ניט מחלל שבת זיין...

— דו ווייסט דוד, איך האָב געזעהן אז פון אייער שטוב איז ארויסגעקומען א גראַף. איך האָב איהם געזעהן! ער האָט געהאַט דאָ זיין פערד... אוי איז דאָס געווען א פערד! ער האָט איהם צוגעבונדען צו אָט דעם בוים! ווער איז דאָס דער גראַף, און וואָס האָט ער געטאָן ביי אייך אין הויז? — האָט איהם בערקע יאָסעל׳ס געפרעגט.

— איך ווייס ניט! — ענטפערט איהם דוד.

— וואָס האָסטו מורא אויסצוזאָגען! — ביי מיין טאַטען אין שטוב קומען אריין א סך גראַפען און אויך גראַפינעס... מיין טאַטע נייהט דאָך פאַר זיי קליידער!

— דו ביזט א ליגנער! א גראַף וועט ניט אריינגעהן צו דיין טאַטען אין שטוב! אויב א גראַף וויל זיך נייהען א בגד, קומט דער שניידער צו איהם אין פּאַלאַץ.

— איך שווער זיך מיט מיינע ציצית אַז איך האָב אליין געזעהן מיט עטליכע וואָכען צוריק א גראַף אריינקומען צו אונז און ער האָט גערעדט מיט מיין טאַטען... ער איז נאָכדעם מיט איהם אוועק ערגעץ... — האָט בערקע ארויסגענומען זיינע ציצית.

— מסתמא איז דאָס געווען דעם גראַף׳ס א באַדינער! — האָט דוד געזאָגט.

— און דער גלח קומט אויך אריין צו אונז! — האָט זיך בערקע באַרימט — און אז דו וועסט מיר דערציילען וואָס דער גראַף האָט געטאָן ביי אייך א ווײַלע פריהער, וועל איך דיר דערציילען וואָס מיין טאַטע האָט געזאָגט וועגען דעם גלח, אַזוי שנעל ווי ער האָט פאַרלאָזען אונזער הויז.

— איך בעט דיר ניט דו זאָלסט מיר דערציילען! — האָט דוד געזאָגט.

— אַז דו וועסט מיר דערציילען וועל איך דיר געבען א מעשענעם קנעפּעל! איך האָב עס ארונטערגעריסען פון דעם פּריסטאַוו׳ס מונדיר. עס איז געהאַנגען אויף א האָר.

— אום שבת האַלטסטו קנעפּלעך! דו ביזט א גוי! עס איז דאָך מוקצה!

— ווער זאָגט דיר אַז איך האַלט עס ביי זיך! איך האָב עס באַהאַלטען. אז דו וועסט מיר זאָגען ווער דער גראַף איז געווען וועל איך דיר געבען דעם קנעפּעל מאָרגען אין חדר! און אויב דו ווילסט מיר ניט גלויבען, וועל איך דיר שווערען ביי א ציצה! נו, דערצייל מיר!

— איך האָב דאָך דיר געזאָגט אַז איך ווייס ניט!

— טאָ זאָג מיר פאַרוואָס דיין טאַטע האָט היינט אין דער פריה ביים דאַווענען, געבענשט "גומל"?

— לאָז מיר צורוה, איך ווייס ניט!

בערקע האָט איינגעזעהן אַז ער קאָן פון דוד׳ן גאָרניט ארויסבאַקומען, איז ער צוגעגאַנגען צו נפתלי׳ן, דוד׳ס אינגערער ברודער.

— דו ווייסט, נפתלי — האָט בערקע זיך צו איהם אָנגערופען — ביי אונז זיינען היינט געווען צוויי גראַפען און א גלח!

— היינט, אום שבת! — האָט נפתלי איהם אָנגעקוקט — וואָס האָבען זיי געטאָן ביי אייך אין שטוב, אום שבת?

— און ביי אייך אין שטוב איז דאָך אויך געווען א גראַף — האָט בערקע געזאָגט — וואָס האָט ער געטאָן ביי אייך!

— ביי אונז האָט ער גאָרניט געטאָן! ער האָט געגעסען אונזער טשאָלענט!

— דו ביזט א ליגנער! — א גראַף וועט ניט עסען קיין טשאָלענט ביי א אידען!

— זאָל איך אַזוי לעבען! ער האָט געגעסען טשאָלענט און קוגעל! ער האָט זיך אַזוי פּאָסמאַקעוועט, אז ער האָט געוואָלט נאָך!

— און דער גראַף איז געקומען עסען טשאָלענט ביי אייך! — האָט בערקע געפרעגט.

— ער וועט אונז היינט ביינאכט ברענגען א מתנה!

— פארוואס! — האט איהם שוין בערקע ניט אפגעלאזען.

— ווייל אונזער אורח, חיים... — דוד איהם געוואלט דערציילען די גע־שיכטע ווי אזוי חיים האט זיך אנגע־טאן אין דער ברישער פעל, אבער ער האט זיך דערמאנט אז דער טאטע האט איהם אנגעזאגט אז ער זאל קיין ווארט ניט ארויסריידען וועגען דעם.

— נו, פארוואס דערציילסטו מיר ניט! — האט בערקע צו איהם געגור־מען צושטעהן.

— איך וויל ניט!

— אז דו וועסט מיר דערציילען וועל איך דיר געבען א מעשענעם קנעפל!

— ניין, איך וועל דיר מעהר גאר־ניט דערציילען!

— פארוואס ניט, פארוואס האסטו מורא מיר צו דערציילען? אז דו וועסט מיר דערציילען וועל איך דיר דער־ציילען וואס דער גלח האט געטאן אין אונזער שטוב!

— מיין טאטע האט מיר אנגעזאגט אז איך זאל קיינעם ניט דערציילען!
— ענטפערט איהם נפתלי.

— דיין טאטע קאן ניט עסען קיין פיש! — האט זיך בערקע גענומען רייצען מיט איהם! איך ווייס אז נעכ־טען האט ער געגעסען א שטיקל פיש, האט ער זיך גענומען ווערגען מיט א שטיקעל ביינדעל!

— דו ביזט א ליגנער! מיין טאטע האט זיך ניט געווארגען מיט א פיש־ביינדעל!

— מאכסטו דאך דיין טאטען פאר א ליגנער! — האט בערקע פון איהם געלאכט — איך האב אליין געהערט אז דיין טאטע האט דערציילט דעם שמש, אז ער האט געבענשט גומל, ווייל ער האט זיך געווארגען מיט א פיש־ביינדעל, און דו זאגסט אז ניט. טא ווער איז דער ליגנער, דו, אדער דיין טאטע?

נפתלי האט זיך פאנאנדערגעוויינט, און זיין עלטערער ברודער, דוד האט עס דערהערט, האט ער געמיינט אז בערקע שלאגט איהם, איז ער צו איהם צוגעלאפען און זיך אנגערופען:

— פארוואס האסטו איהם געשלא־גען!

—איך האב איהם ניט געשלאגען!

— ענטפערט איהם בערקע — ער וויינט ווייל ער האט געזאגט, אז אייער טאטע איז א ליגנער!

—בהו... איך האב עס ניט געזאגט! דו האסט עס געזאגט - האט נפתלי, וויינענדיג, געזאגט.

— אוי, איז דאס א ליגנער! — האט בערקע אויסגערופען! — ער אליין האט מיר געזאגט, אז זיין טא־טע האט זיך ניט געווארגען מיט א פיש־ביינדעל, און אין בית המדרש האט דאך אייער טאטע פאר אלעמען געזאגט, אז דאס וואס ער האט גע־בענשט "גומל", איז עס ווייל ער האט זיך שיער ניט דערווארגן מיט א ביינ־דעל, פרעג איך דיר, דוד, ווער מאכט דיין זאטען פאר א ליגנער, איך, צי ער?...

— געה אוועק פון דאנען! — האט דוד אויף בערקע'ן א געשריעה געטאן — איך וויל זיך מעהר מיט דיר ניט שפילען!

— דו ביזט א בעל־גאוה, א גרויס־האלטער! — האט בערקע איהם גע־ענטפערט — דו מיינסט, אז וויבאלד אז צו אייך אין שטוב קומט אריין א גראף, און עסט טשאלענט, פאסט דיר שוין ניט זיך צו שפילען מיט מיר! עפעס א קלייניגקייט! דער גראף וועט אייך היינט ביינאכט ברענגען א מתנה!

— קום אריין אין שטוב! — האט דוד א שלעפ געטאן זיין אינגערען ברודער, נפתלי, פאר'ן ארבעל. דער טאטע האט דאך אונז אנגעזאגט, אז מיר זאלען קיינעם ניט דערציילען.

— איך האב איהם ניט דערציילט. ער האט מיר געפרעגט, וואס דער גראף האט געטאן אין אונזער שטוב, האב איך איהם געענטפערט, אז ער האט געגעסען טשאלענט.

— און פון וואנען ווייסט ער וועגען דער מתנה וואס דער גראף וועט אונז ברענגען היינט ביינאכט!

— איך האב זיך ארויסגערעדט — האט נפתלי ניט אויפגעהערט צו וויי־נען! דערצעהל ניט דעם טאטען!

— ווען דער טאטע וועט אויסגעפי־נען, אז דו האסט געבלאבעט, וועט ער אונז שוין מעהר זיך ניט לאזען שפילען אין דרויסען! — האט דוד געזאגט.

דעם זעלבען שבת צו מנחה, האט מען שוין אין בית המדרש גערעדט

וועגען דעם, אז דער גראף האט געגעסען טשאלענט און קוגעל ביי ר׳ לייזער׳ן אין שטוב, און אז דערפאר וועט ער איהם ברייגנען ביינאכט א פיינע מתנה.

ווען ר׳ לייזער און חיים זיינען געקומען אין בית המדרש צו מנחה, זיינען שוין צוגעקומען עטליכע בעלי־בתים און גערעדט מיט ר׳ לייזער׳ן.

— יאשקע שניידער דערציילט, אז ביי אייך האט היינט דער גראף געגעסען טשאלענט און קוגעל — רופט זיך אן איין בעל־הב..ת צו איהם. — איז דאס אמת!

— יא, עס איז אמת! — ענטפערט איהם ר לייזער. ער האט פארבייגעריטען מיין פענסטער, האט איהם, ווייזט אויס דערגרייכט דער ריח פון טשאלענט, איז ער אריינגעקומען און האט פארלאנגט אביסעל טשאלענט... נו, האט איהם מיין רבקה מכבד געווען מיט טשאלענט און מיט קוגעל...

— אי... אי... אי! א גראף האט גענעסען קוגעל!

— לויט ווי יאשקע דערציילט האט ער זיך אזוי באסמאקעוועט, אז ער האט אייך צוגעזאגט צו ברייגנען א מתנה היינט ביינאכט.

— נו, וואס דען, מיין רבקה קאן ניט מאכען קיין גוטען קוגעל! — האט ר׳ לייזער מיט שטאלץ געזאגט.

— א קליינינקייט, דער גראף אליין זאל קומען עסען קוגעל ביי א אידען! נו, מן הסתם וועט ער אייך שוין ארונטערלאזען א היבשע סומע פון דער ארענדע!

— געלויבט איז השם יתברך! — ענטפערט ר׳ לייזער.

וועלכער גראף איז דאס געוועז?— פרעגט איהם א דריטער איד. — איך האב געהערט, אז יאשקע שניידער זאגט, אז דער גראף האט אויך א זוהן!

— דער יונגער גראף — זאגט ר׳ לייזער.

— אז איהם האט געפאסט אריינצוגעהן צו א אידען און עסען קוגעל, מוז ער געווים זיין א גוטער גראף! ניט ווי זיין טאטע, ער רשע!

— שייך צו זאגען א רשע! וויפיל אידיש בלוט האט שויז דער אלטער גראף פאטאצקי פארגאסען!... האט נאך איינער באמערקט.

שבת צו נאכט, נאך הבדלה, האבען שוין איניגע אידען ניט געקאנט אייגזיצען אין די שטיבער. עס האט זיי געצויגען צו ר׳ לייזער׳ס שטוב. זיינען איניגע געקומען מיט פארשידענע אויסריידענישען. איניגע זיינען געקומען ריידען וועגען מאלען אביסעל קארן, אנדערע האבען זיך געווענדעט צו איהם, אז ער, ר׳ לייזער, זאל זיך פאר זיי משתדל זיין פאר דעם פריץ.

אין שלאף צימער, איז געזעסען דער קליינער נפתלי און געוויינט. ער האט אריינגעכאפט א גוטע פארציע פון טאטען פאר זיין "לאנגען צונג"...

ר׳ לייזער האט אלעמען געזוכט אפצו'פטר׳ן וואס שנעלער... ווייל ער האט זיך געריכט, אז דער יונגער גראף וועט אנקומען יעדע רגע. אבער די וועלכע זיינען שוין געוועז אין זיין שטוב, האבען אזוי שנעל ניט געוואלט אוועקגעהן...

אין דרויסען, ניט ווייט פון ר׳ לייזער׳ס שטוב, האט מען געקענט הערען יאסעל דעם שניידער׳ס שטימע, וועלכער איז געקומען אויסצוגעפינען ווער דער גראף איז. ער האט ניט געוואגט אריינצוגעהן צו איהם אין שטוב, איז ער געשטאנען מיט נאך עטליכע אידען דארט ניט ווייט, און ער האט גערעדט. ער האט דערציילט פון די פארשידענע פריצים, וועלכע זיינען צו איהם געקומען זיך נייהען בגדים.

— אז איך ניי אויף פאר א פריץ א מלבוש — האט ער זיך בארימט, — וועט ער שוין שיקען צו מיר זיינע פריינד!

— אבער פארוואס זאל א פריץ געהן צו דיר.

— איך קום צו זיי אויך — ענטפערט דער שניידער - - אט בין איך מיט א צוויי וואכען צוריק געוועז ביי א פריץ אין זיין שלאס. ווען איך בין אריינגעקומען אין דעם צימער, וואו דער פריץ האט זיך דאן געפונען, בין איך א פארציטערטער געווארען. איך האב געזעהן אויף די ווענט הענגען שווערדען, שפיזען און ביקסען. און אין יעדען ווינקעל שטעהען אזעלכע מענשען אנגעטאן פון קאפ ביז די פיס, אין אזעלכע פאנצערס מיט שווערדען אין זייערע הענט... ביי מיר, זאג איך אייך, איז קיין נאווענע ניט צו זעהן א גראף...

— טא פארוואס ביזטו געקומען איצט אהער? — פרעגט איינער, פון די אידען.

— גלאט אזוי זיך! איהר פאר־שטעהט, ער בענשט גומל, און ווייל איינריידען אז דאס האט ער זיך גע־ווארגען מיט א ביינדעל פון פיש. מיין אינגעל האט אויסגעפונען פון זיין אינגעל אז דאס איז געווען כזב ושקר... ער האט זיך קיינמאל ניט געווארגען מיט קיין פיש ביינדעל... איך פארשטעה, אז די גאנצע זאך האט עפעס צו טאן מיט חיים'ן, זיין אורח, וועמען ער האט דעם שמש געהייסען געבען מפטיר... איך האב עס אבער באלד פארשטאנען... מיר קאן ער ניט אפנארען... און אפילו די געשיכטע מיט דעם טשאלענט און קו־געל, וואס דער גראף האט ביי איהם גענעסען, איז מיר אויך ניט פאר־שטענדליך, נו, בין איך געקומען אהער, איך וויל זעהן דעם גראף מיט מיינע אויגען... אבער איהר קאנט זיך שוין פארלאזען אויף יאשקע שניי־דער! איך וועל שוין אלץ דערגעהן. אט, צום ביישפיל, ווייס איך, אז נעכ־טען ביינאכט, האט געזאלט פארקומען אין דעם גראף'ס זומער פאלאץ, א פארוויילונג.

— פון וואנען ווייסטו עס?

— איך ווייס. איינער פון די דינער פון פאלאץ, האט ביי מיר באשטעלט א לייכטען מלבוש. נו, איז ער געקו־מען צו מיר נעמען א מאס, האב איך זיך מיט איהם פאנאנדערגערעדט, און ער האט מיר געזאגט, אז זיי דער־ווארטען 'ן סך געסט, און אז עס וועט שוין דארט זיין זעהר פרעהליך! איהר פארשטעהט! איך האב פון דעם געוואוסט נאך מיט עטליכע טעג צו־ריק...

דער אווענט איז געווען א ליכטי־גער, דער הימעל איז געווען אויסגע־שטערענט, און א האלבע לבנה האט זיך באוויזען. די עטליכע אידען וועל־כע זיינען געווען ביי ר' לייזער'ן אין שטוב, האבען שוין געהאט ארויס פון דארט. ווייל זיי האבען געפילט, אז איצט זיינען זיי ניט ווילקאמען דאר־טען, און זיי האבען זיך אויך אפגע־שטעלט מיט יאשקע'ן דעם שניידער און די אנדערע, וועלכע האבען איהם ארומגערינגעלט, און זיך צוגעהערט צו זיינע מעשיות וועגען די פריצים...

פון דרויסען האבען אלע געקאנט זעהן, אז ר' לייזער'ס שטוב איז גאנץ ליכטיג. באלד אבער איז ארויסגעקו־מען יהודית, און גענומען צומאכען די לאדענס.

— וואס זאגט איהר אויף זיי! עפעס א קליינינקייט, מיר וועלען ביי זיי אויסכאפען זייער גראף! — האט יאסעל שניידער אויסגערופען.

— שא! איך הער דאס רייטען פון פערד! — האט איינער אויסגע־רופען.

יאסעל און די עטליכע אידען הא־בען זיך גלייך אפגערוקט אן א זייט, און באלד האבען זיי דערזעהן צוויי רייטער אויף פערד דערנעהנטערען זיך צו ר' לייזער'ס הויז. כאטש זיי האבען ניט געקאנט זעהן ווי זיי זעהען אויס, האבען זיי אבער געזעהן, אז זיי זיינען ניט קיין איינפאכע רייטער. ביי דער ליכטיגקייט פון דער האלבער לבנה האבען זיי באמערקט, אז זיי זיינען ביי־דע יונגע פוילישע אדעלליט.

זיי זיינען געבליבען שטעהן באוועג־לאז, און מיט נייגעריגע בליקען נאכ־געקוקט, ווי די צוויי אדעלליט שטע־לען זיך אפ נעבען ר' לייזער'ס הויז, און בינדען צו זייערע פערד צום בוים וואס איז נעבען הויז, און דאן געהען זיי צו צו דער טיר. זיי זעהען ווי די טיר עפענט זיך און ביידע געהען אהין אריין...

— צוויי יונגע גראפען! — רופט אויס יאסעל שניידער — ווער קאנען זיי דאס זיין?

— א איד האט עס מזל! אלע אידען פון איליע האבען טשאלענטען און קוגלען, און דער ריח צעטראגט זיך אומעטום, און דער גראף דארף גראד ארייגפאלען צו איהם — האט זיך איין איד אנגערופען — גלויבט מיר, אויב דער גראף וועט איהם דערפאר געבען עטליכע גילדען, וואל־טען זיי מיר מעהר צוניץ געקומען... איך האב שוין ניט אנגעזעהן קיין גילדען זינט פון פאר שבועות... די עטליכע גילדען וואס איך האב דאן פארדינט פון יריד, זיינען שוין אוועק! און ר' לייזער איז אפשר דער גביר פון איליע, דארף ער האבען דאס גליק, אז דעם פריץ זאל זיך פארשמעקען זיין טשאלענט און ער וועט שוין איצט פאר דעם קריגען א היבשע "אפותיקי".

א היבשע ווײַלע האָבען זײ צווישען זיך געשמועסט און זעהענדיג, אז די יונגע פּױלישע אדעלליט זאמען זיך דאָרט צו לאנג, זײנען זײ זיך צעגאַנגען...

דער יונגער גראַף וואלענטי פּאָטאָצקי איז ארײנגעקומען צו ר׳ לײזער׳ן אין הויז מיט זײן פרײנד באָרים זארעמבא, און ער האָט איהם פאָרגעשטעלט פאר ר׳ לײזער׳ן און די איבעריגע, וועלכע האָבען זיך דאָרט געפונען. ווען זארעמבא האָט דערזעהן יהודית׳ן, האָט ער זיך נאָך העפליכער פארנײגט. חיים איז געווען אין צווײטען צימער, און ער איז באלד ארויסגעקומען.

— באָרים — האָט וואלענטי זיך אָנגערופען צו זײן פרײנד — דערקאָנסטו איהם?

זארעמבא, וועלכער האָט די גאנצע צײט געהאלטען זײנע אויגען אויף יהודית׳ן, האָט א דרעה געטהאָן זײן קאָפּ און באמערקענדיג חיים׳ן, איז ער צו איהם צוגעגאנגען און איהם גענומען דריקען פאר זײן האנט.

— איך האָב אײך שוין לאנג ניט געזעהן — האָט זארעמבא ניט ארויסגעלאָזען חיים׳ס האנט פון זײנער — איך קום זעהר אָפט אויף דעם שלאָסבארג, וואו איך האָב געהאט דאָס גליק זיך צו טרעפען מיט דיר... איך שעהם זיך אויסצוזאָגען אויף וואָס פאר אן אופן מיר האָבען געשלאָסען אונזער פרײנדשאפט... אָבער איך מוז דיר זאָגען דעם אמת, אז איך בין געווען צופרידען פון דעם... ווײל עס האָט געעפענט מײנע אויגען... און איך האָב דערזעהן פיעלע זאכען צו וואָס איך בין געווען בלינד ביז דאָן...

— ווען איך בין היינט נאָך מיטאָג אוועק פון אײך, האָב איך ביי אונז געטראָפען מײן גוטען פרײנד זארעמבא. ער איז געקומען אויף א באזוך, און איך האָב איהם געזאָגט, אז ווען ער קומט מיט א טאָג פריהער, וואָלט ער געזעהן דאָס, וואָס ער וואָלט זײן גאנצען לעבען געדענקען! — האָט זיך וואלענטי אָנגערופען צו חיים׳ן, נאָכדעם ווי זײ האָבען זיך אלע צוגעזעצט בײם טיש — יע, איך האָב איהם אלץ דערצעהלט וואָס עס האָט נעכטען פּאַסירט... אָבער איך האָב איהם ניט געזאָגט, אז דער טענצער, וועלכער האָט זיך פארמאָסטען געגען יוזשוק׳ן, איז געווען זײן אידישער פרײנד, חיים.

— אָה, איצט פארשטעה איך! — האָט זארעמבא אויסגערופען — איך זעה, אז איהר זײט פעהיג אויף אלע געביטען...

וואלענטי האָט באמערקט, אז ר׳ לײזער איז געוואָרען עטוואָס צעטומעלט, און ער האָט איהם דאריבער בארוהיגט:

— איהר מעגט וויסען, אז מײן פרײנד זארעמבא זעהט די אידען אין דעם זעלבען ליכט ווי איך... ער, ווי איך זײנען אויפגעבראכט געוואָרען צו האסען אידען... מען האָט אונז געזוכט אײנצורײדען, אז אידען זײנען פײגלינגע, שווינדלער און אז פאר געלט וועלען זײ פארקויפען זײער רעליגיע, אפילו. אָבער מיר האָבען זיך בײדע איבערצײגט, אז אין דער ווירקליכקײט איז עס פונקט פארקעהרט... און אויב אפילו עס געפינען זיך עטליכע אומגעווינשטע עלעמענטען צווישען אידען, האָבען מיר, די קריסטען, קײן רעכט ניט צו באשולדיגען דעם גאנצען פאָלק... ווײל אויב מיר טהוען דאָס, דארפען מיר זיך באהאלטען פון שאנדע, ווײל צווישען אונז זײנען פאראַן לויט דער צאָהל א סך מעהר אומגעווינשטע... דאריבער וויל איך אײך זאָגען, אז איהר האָט ניט וואָס מורא צו האָבען... זארעמבא וועט קײנמאָל אונזער סוד ניט אנטדעקען!

— איך מוז אײך זאָגען — האָט זארעמבא זיך געווענדעט צו חיים׳ן — אז איהר האָט קײן באגריף ניט וואָס איהר האָט אויפגעטהאָן מיט אײער טאנצען און האנדלונג לעצטע נאכט. איך ווײס, אז קאטערינא, וואלענטי׳ס שוועסטער, האָט קײנמאָל קײן גוטען וואָרט ניט געהאט וועגען אידען... און הײנט, ווען איך בין אָנגעקומען, האָט זי מיר ניט אויפגעהערט צו דערצעהלען וועגען איהר פאָטער׳ס ארענדאר, וועלכער האָט אזוי וואונדערבאר געטאנצט, און ווי אזוי ער האָט ארונטערגעשאָסען דעם עק פון דער פעל וואָס יוזשוק האָט געטראָגען אויף זיך, ווען ער האָט ארויפגעקלעטערט אויף דעם בוים...

— און צוליב דעם איז אײך מײן מוטער זעהר דאנקבאר! — האָט וואלענטי זיך אָנגערופען — ווײל ביז איצט איז זי געווען זעהר שטארק בא־

זאָרגט, וואָס מיין שוועסטער האָט זיך צו פיעל געפריינדעט מיט יוזשוק׳ן... מיין מוטער האָט איהם שטארק געהאסט... אָבער זינט נעכטען ביינאכט איז קאטערינא׳ס פריינדשאפט פארוואנדעלט געוואָרען אין פיינדשאפט, און זי אליין האָט געזאָגט אונזער פאָטער, אז ער זאָל איהם ניט שאנעווען און גוט באשטראָפען פאר דער שאנדע, וואָס ער האָט אויף אונז אלעמען געבראכט מיט זיין האנדלונג, ווען ער איז אנטלאָפען געוואָרען, מורא האָבענדיג, אז איהר וועט איהם דערשיסען אויף׳ן בוים.

וואלענטי האָט ארויסגענומען פון זיין קעשענע די פופציג רענדלאך און ער האָט עס איבערגעגעבען צו ר׳ לייזער׳ן.

— ניט מיר קומט עס, הערר גראף — האָט ר׳ לייזער אויסגערופען — דאָס באלאנגט צו חיים׳ן.

איך גלויב, אז דאָס געלט וועט צוניץ קומען פאר די אלמנות, וואָס זיינען פארבליבען פון אָט דעם זעלבען בערען־טאנץ, ווען יוזשוק האָט אויף אזא גרויזאמען אופן אומגעבראכט זייערע מענער... יע, זיי וועל איך איבערגעבען דאָס געלט — האָט חיים זיך אָנגערופען.

דער יונגער גראף פאָטאָצקי און זיין פריינד זארעמבא האָבען פארבראכט א היבשע ווילע אין ר׳ לייזער׳ס שטוב. חיים, וועלכער האָט גערעדט פויליש זעהר גוט, האָט זיי גענומען ערקלערען וועגען דעם שבת, וועגען זיין הייליגקייט. ביידע יונגע אדעלליט האָבען ארויסגעוויזען גרויס אינטערעס צו אלץ וואָס חיים האָט געזאָגט.

— דיין זיידע האָט מיר געהאט צוגעזאָגט — האָט זיך וואלענטי אָנגערופען צו חיים׳ן — אז ער וועט מיט מיר לערנען אייער הייליגע שפראך... איך בין זעהר נייגעריג עס צו לערנען. ווי וואונדערבאר עס מוז זיין, צו קאָנען די שפראך אין וואָס דער הייליגער תנ״ך איז געשריבען געוואָרען... איך וויס, אז אין דער סעמינאריע האָט מען אונז ניט איבערגעגעבען אלץ וואָס ווערט דאָרט געשריבען... ווייל זיי זיינען פאראינטערעסירט, אז מיר זאָלען וויסען וואָס ווינציגער פון דעם אלטען טעסטאמענט...

— איך בין זיך מודה, אז אויך איך האָב פארלאָרען מיין צוטרוי צו די לעהרער פון טעאָלאָגיע, וועלכע לערנען מיט אונז... ווייל זיי אליין וויסען זעהר ווינציג, און דערצו לערנען זיי אונז צו האָבען פאָראורטיילען געגען דעם אידישען פאָלק, וויסענדיג, אז ווען ניט דאָס אידישע פאָלק, וואָלטען מיר אונזער אמונה ניט געהאט... — האָט באָריס זארעמבא זיך אָנגערופען.

ווען זיי האָבען זיך געזעגענט און ארויס פון שטוב, האָט זיך ר׳ לייזער אָנגערופען צו ר׳ חיימ׳ען:

— איך האָב זיך קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט, אז א קריסט זאָל אזוי ריידען... ווי קומט עס צו זיי אזעלכע טייערע, איידעלע, אויפריכטיגע און גוטהארציגע מענשען!...

די שמחה אין ר׳ לייזער׳ס הויז איז געווען זעהר גרויס. אלע האָבען אין דעם געזעהן א נס...

— אָ, הארציגער פאָטער אין הימעל! — האָט רבקה אויסגערופען — מיט איין האנט שטראָפסטו אונז און מיט דער צווייטער באלוינסטו אונז!

— זאָל זיין הייליגער נאָמען זיין געבענשט אויף אייביג — האָט ר׳ לייזער אויפגעהויבען זיינע הענט.

אויף מאָרגען האָט ר׳ לייזער געגעבען די שליסלען צו זיין ארויסהעלפער אין מיל, און ער האָט איהם געזאָגט, אז ער וועט דאָרט ניט קענען זיין דעם גאנצען טאָג. גלייך נאָכ׳ן דאווענען האָט ער און חיים אָפגעגעסען פרישטיק. ער האָט געשפאנט זיין פערד און וואָגען. יהודית האָט ארויסגעטראָגען זעמעל, און זיי ביידע, ר׳ לייזער און חיים, האָבען זיך ארייגעזעצט אין וואָגען און זיי זיינען אָפגעפאָהרען קיין ווילנא.

קאפיטעל

אין גראף פאָטאָצקי׳ס זומער פאַלאץ האָט מען אויף מאָרגען נאָך דער פארוויילונג ניט אויפגעהערט צו ריידען פון דער געשעהעניש, אז א איד האָט זיך ארויסגעוויזען צו זיין דער גרעסטער טענצער, און אז ער האָט באזיגט יוזשוק׳ן. עס האָט זיך נאָך דאָרט לאנג געטומעלט. איינינע פון די געסט האָבען געזאָגט, אז זיי וואָלטען וועלען איינלאדען דעם זשידאָק צו טאנצען אויף זייערע פארוויילונגען.

דאָס האָט געהערט דער יונגער גראַף וואַלענטי, און ער האָט זיי גענומען אָפּריידען פון דעם.

— ווען מיר וואָלטען געוואוסט, אַז עס וועט זיך אַזוי אויסלאָזען! — האָט ער מיט ענטריסטונג אויסגערופען — אַז אַ איד וועט באַזיגען אַ פּאָליאַק, און איהם דערצו שטעלען אין זעהר אַן אונגינסטיגען ליכט, וואָלטען מיר דען דערלאָזען? מיר וואָלטען זיכער געזעהן, אַז עס זאָל דערצו ניט קומען... דאַריבער גלויב איך, אַז עס וועט זיין אַ סך בעסער, ווען מיר וועלען פאַרגעסען וועגען דעם און מיר וועלען פאַרמיידען ווייטערע אונאַנגענעמליכקייטען.

—מיין ברודער איז גערעכט! — האָט קאַטערינאַ זיך אָנגערופען — פאַרוואָס זאָלען מיר אָפּגעבען אַזוי פיעל כבוד צו אַ זשידאָק... ער האָט געקראָגען זיין באַלוינונג, מיין פאָטער האָט איהם באַפרייט פון צאָהלען די אַרענדע פאַר די קומענדע צעהן יאָהר, און דאָס איז גענוג פאַר איהם.

אין עטליכע שעה שפּעטער איז אָנגעקומען באָרים זאַרעמבאַ, און ער איז זעהר פריינדליך אויפגענומען געוואָרען. ער איז דאָס געקומען באַזוכען זיין חבר וואַלענטי. און אַזוי ווי וואַלענטי איז גראָד ניט געווען אין פּאַלאַץ, האָבען איהם די גרעפין פּאָ־ . . צקי און איהר טאָכטער קאַטערינאַ אונטערהאַלטען.

דער גראַף פּאָטאָצקי איז איינער פון די רייכסטע פּריצים. ער האָט געהאַט גרויסע מאַיאָנטקעס אין ווילנאָ און אַרום. ער איז געווען איינער פון די געצעהלטע פּריצים, וואָס האָבען אויסגעאיבט אַ גרויסען איינפלוס איבער די קלענערע פּריצים, און יעדער פון זיי האָ־י געהאַלטען פאַר אַ כבוד ווען דער גראַף פּאָטאָצקי האָט איהם פאַררעכענט פאַר זיין פריינט און איינגעלאַדען צו זיך ווען ער פלעגט האָבען אַ שמחה ביי זיך. ער איז שוין איצט געווען עטליכע און פופציג יאָהר אַלט און ער איז געווען אין פולען געזונט. ער פלעגט ליעב האָבען צו געהן אויף יאַגד, רייטען אויף פערד, שווימען און טויכען, און מעהר פון אַלץ פלעגט ער ליעב האָבען פרויען. ווען ער איז געווען מיט עטליכע יאָהר אינגער, האָט ער געפיהרט אַ ליעבע מיט אַ יונגער, שעהנער פראַנצויזישער מידעל, וועלכע איז געווען ביי איהם אין הויז אַלס גואַווערנאַנטקע פאַר זיין טאָכטער, קאַטערינאַ׳ן.

די דאָזיגע פראַנצויזקע האָט דער גראַף פּאָטאָצקי מיטגעבראַכט מיט זיך פון פּאַריז, ווען ער איז דאָרטען געווען אויף זיין לאַנגער רייזע דורך איירּאָפּאַ. זי איז געווען אַ טאָכטער פון אַ הויכען בעאַמטען, וועלכער האָט זיך אַריינגעלאָזען אין שכרות, און האָט פאַרלאָרען זיין אַמט. די טאָכטער און איהר מוטער האָבען געמוזט געפינען אַ קוואַל פון פרנסה, און האָבען געעפענט אַ קליינעם גאַסט־הויז, ניט ווייט פון פּאַריז, דאָרט וואו עס פלעגען זיך פאַרזאַמלען די רייכע פרעמדע, ווען זיי פלעגען זיך לאָזען אויף יאַגט אין די דערבייאיגע וועלדער. זי, די יונגע טאָכטער, מאַדעמאָזעל ראַשעיל, איז געווען די אויפזעהערין פון דעם גאַסט הויז. זי איז געווען אַ געבילדעטע מיידעל און זי האָט געקענט אויך איניגע שפּראַכען, צווישען זיי אויך פּויליש.

ווען דער גראַף פּאָטאָצקי האָט זי דערזעהן, האָט ער זי גערופען און מיט איהר גענומען ריידען אויף זיין געבראָכענעם פראַנצויזיש. מאַדמאָזעל ראַשעיל האָט זיך פאַנאַנדערגעלאַכט און איהם געזאָגט, אַז זי קען מיט איהם ריידען זיין שפּראַד... זי האָט אָנגעפאַנגען ריידען צו איהם פּויליש, און ער איז געווען זעהר שטאַרק צופרידען. ער האָט זיך אין איהר פאַרליעבט, אָבּ־ר מורא האָבענדיג פאַר אַ סקאַנדאַל, האָט ער איהר פאָרגעשלאָגען מיטצונעהמען מיט זיך קיין ווילנאָ, אין זיין פּאַלאַץ, וואו זי וועט ווערען אַ גואַווערנאַנטקע צו זיין טאָכטער, קאַטערינאַ. ער האָט אָנגעבאָטען ראַשעיל׳ס מוטער אַ גרויסע סומע געלט און זי האָט איהר טאָכטער איינגערעדט צו פאָהרען מיט איהם.

ווען ער האָט זיך מיט דער מאַדמאָזעל אומגעקעהרט קיין ווילנאָ צו זיין פּאַלאַץ, איז די גרעפין פּאָטאָצקי זעהר ניט געווען צופרידען, אָבער איהם איז געלונגען איהם איבערצורעדען, אַז ער האָט בלויז אין זינען געהאַט זייער טאָכטער קאַטערינאַ, ווען ער האָט זי אהער געבראַכט.

— אַ גראַפ׳ס אַ טאָכטער מוז קענען פראַנצויזיש, און עס וועט אויך ניט שאַדען, אַז אונזער זוהן וואַלענטי וועט קענען די דאָזיגע שפּראַך. ווען מיין

פאַטער וואָלט אַזוי געטהאָן פאַר מיר, וואָלט איך איהם זעהר דאַנקבאַר געווען, ווייל דו קענסט זיך ניט פאָרשטעלען, ווי שלעכט איך האָב זיך געפיהלט, זייענדיג אין פּאַריז און ניט קענענדיג זיך צונויפריידען מיט די וויכטיגע פּערזענליכקייטען.

די גואוורנאַנטקע האָט זיך אָפּגעגעבען מיט דער ערציהונג פון קאַטערינא׳ן, וועלכע איז דאַן געווען א קינד פון 5 יאָהר, און איהר ברודער וואַלענטי איז געווען מיט צוויי יאָהר עלטער פון איהר. זי האָט מיט ביידען גערעדט פראַנצויזיש, און דער גראַף אליין פלעגט זי גאַנץ אָפּט בעטען זי זאָל מיט איהם ריידען פראַנצויזיש. דאָס אָבער האָט ער געטהאָן לפנים וועגען, פאַר זיין פרוי, זי זאָל אויף איהם קיין פאַרדאַכט ניט האָבען. אָבער הינטער איהרע פּלייצעס האָט ער געפיהרט מיט איהר א ליעבע...

די גרעפין האָט עס ערשט אויסגעפונען שפּעטער מיט עטליכע יאָהר, ווען קאַטערינא איז שוין געווען אַרום צעהן יאָהר אַלט. דאָס קינד האָט אָנגעהויבען פאַרדעכטיגען, אַז איהר פּאָטער איז ניט גלייכגילטיג צו דער מאַדמאָזעל און זי פלעגט זיי גאַנץ אָפּט נאָכפּאָלגען און זיך באַהאַלטען... איין מאָל, ווען זי האָט געזעהן ווי איהר פּאָטער קושט זיך מיט איהר, איז זי גלייך געלאָפען דערצעהלען איהר מוטער.

די גרעפין האָט זיך אויף איהר אָנגעבייזערט, אָבער זי אַליין האָט שוין גענומען האַלטען אַן אויג אויף זיי ביידען, און ווען זי האָט זיי געכאַפּט ביי דער האַנט, האָט זי איהם אַריינגערופען צו זיך און איהם אָנגעזאָגט, אַז אויב ער וועט זי באַלד ניט אַוועקשיקען, וועט זי מאַכען אַזא סקאַנדאַל, אַז דאָס וועט זערגרייכען דעם פּויפּסט אין רוים, און דערפאַר האָט זיך דער גראַף פּאָטאָצקי זעהר שטאַרק געשראָקען. ער האָט דערצעהלט דער פראַנצויזקע וועגען זיין פרוי׳ס וואָרנונג און ער האָט איהר געזאָגט, אַז ער וועט זי אַוועקשיקען צו איינעם פון זיינע מאַיאָנטקעס. ער וועט איהר געבען א בריף צו דעם אויפזעהער, און ער וועט שוין זעהן, אַז עס זאָל איהר גאָרנישט פעהלען. און ער האָט פאַרשפּראָכען, אַזי אין א פּאָר וואָכען אַרום וועט ער אַהין קומען זי זעהן.

דער גראַף האָט איהר מיטגעגעבען דעם בריף און א סך געלט, און זאָגענדיג זיין פרוי, אַז ער האָט זי געשיקט צוריק קיין פראַנקרייך, האָט ער זי באַרוהיגט.

דער מאַיאָנטעק, וואו דעם גראַפ׳ס געליעבטע האָט זיך אויפגעהאַלטען, איז געווען גאַנץ ווייט פון ווילנאָ. און ווען ער פלעגט זאָגען זיין פרוי, אַז ער געהט אויף דער יאַגד, פלעגט ער גאָר אַוועקגעהן אַהין און פאַרברענגען מיט זיין געליעבטער. ער פלעגט אַרויסשיקען זיין אויפזעהער און אייניגע פון זיינע הײדוקעס, זיי זאָלען געהן אויף יאַגד און פאַנגען אייניגע חיות. אַט די דאָזיגע דערשאָסענע חיות פלעגט ער מיטנעהמען מיט זיך ווען ער פלעגט זיך צוריקקעהרען אַהיים, אַלס א באַווייז, אַז ער איז געווען אויף יאַגד.

ווען ער פלעגט קומען באַזוכען זיין געליעבטע, פלעגט ער ברענגען פאַר איהר די בעסטע מתנות. ער האָט שטרענג אָנגעזאָגט זיינע אויפזעהער, אַז זיי זאָלען עס האַלטען בסוד, און זיי געוואָרענט, אַז אויב אימיצער וועט אויסגעפינען וועגען דעם, וועט ער זיי האַלטען פאַראַנטוואָרטליך און זייער שטראָף וועט זיין גרויס...

די גרעפין איז געווען פּונקט דער היפּוך פון דעם גראַף. זי איז געווען זעהר באַשיידען, א פרומע, איבערגעגעבענע קאַטוילין. זי האָט געוואָלט אויך דערציהען איהרע קינדער אין אַט דעם דאָזיגען גייסט... זי האָט שטאַרק מורא געהאַט, אַז די אויסגעלאַסענע פראַנצויזקע האָט געהאַט זעהר א שלעכטע ווירקונג אויף איהר טאָכטער, קאַטערינאַ. ווייל ווען זי איז געוואָרען רייף, האָט זי זיך גענומען אויפפיהרען זעהר ניט באַשיידען. זי פלעגט ליעב האָבען צו טאַנצען מיט יעדען יונגען גראַף, וועלכער פלעגט צו זיי קומען, און ניט איין מאָל האָט איהר מוטער באַמערקט, אַז אין איהרע אויגען צעפלאַקערט זיך א מין ליידענשאַפט, און זי האָט איהר דאַן פאַרבאָטען צו טאַנצען...

דערפאַר אָבער האָט די גרעפין זיך געפיהלט גליקליך מיט איהר זוהן. זי האָט אויסגעפיהרט איהריגעס, אַז וואַלענטי זאָל אָנקומען אין דעם דאַמאָלסטדיגען יעזואיטישען גלחים סעמינאַר, וואו ער וועט שטודירען די הייליגע שריפטען.

וואַלענטי איז געווען א סך גראָ־

טען אין זיין מוטער. ער איז אויך געוועזן באשיידען, זעהר פרום און גוטהערציג. ער פלעגט ניט קענען צוזעהן די ווילדע מעשים פון זיין פאטער. איהם זיינען ניט געווען צום הארצען זיין פאטער׳ס אונטערהאלטונגען, איבערהויפט זינט ער האט אראפגעבראכט דעם יונגען שעהנעם טענצער יוזשוק... ער האט זיך באלד איבערציינט, אז יוזשוק איז א פארדארבענער יונג, בלוט־דורשטיג און מיט א זעהר נידעריגען כאראקטער.

ער האט אליין מיט זיינע אויגען געזעהן, ווי אט דער יוזשוק האט פארשמיסען אן ארימען אומשולדיגען אידען בלויז דערפאר, וואס ער האט ניט געקענט טאנצען און ער האט פארלארען דעם טאנץ־געוועט צו איהם... א צווייטען אידען האט ער דערשאסען, ווען ער האט איהם געצוואונגען ארויפצוקלעטערען אויף דעם בוים.

ער האט געזעהן ווי זיין פאטער און די אנדערע פריצים האבען זיך געפרעהט, ווען ער, יוזשוק, האט מיט׳ן ערשטען שאס געטראפען אין ציעל...

זיין הארץ האט איהם פארקוועטשט, און ווען ער האט געמאכט א פארזוך צו פראטעסטירען געגען אזעלכע גרויזאמקייטען, האט איהם זיין פאטער גוט אנגעזידעלט און איהם גערופען שוואכלינג, אז ער האט אין זיך בלוט פון א פייגלינג... ער האט דאן אויסגעגאסען זיין הארץ פאר זיין מוטער און זי האט איהם מיטגעפיהלט.

— וואס קענען מיר טהאן? — האט זי צו איהם געזאגט — איך האב זיך פון איהם גענוג אנגעליטען... און ווען איך האב געקענט ווירקען אויף איהם מיט בייזען, האב איך דאס געטהאן... וועגען זיין איצטיגער אויפפיהרונג האב איך קיין רעכט ניט איהם פארצואווארפען. ער איז ניט דער איינציגער... דו ווייסט דאך, אז יוזשוק׳ן האט ער אראפגעבראכט פון ווארשע און דארט האט מען שוין פון לאנג אט די דאזיגע שפיעל פון דעם "בערען־טאנץ" געהאט איינגעפיהרט.

און אין אט יענער צייט האט זיך דער יונגער גראף וואלענטי באקענט מיט דעם געלערענטען און בכבוד׳דיגען אידען, ר׳ מנחם מאן.

ער איז שנעל מיט איהם באפריינדעט געווארען און ער פלעגט ליעב האבען מיט איהם צו פארברענגען... ער האט איהם געהאט אנפארטרויט, אז ער קען ניט געפינען קיין באפרידיגונג אין דער יעזואיטישער סעמינאריע, ווייל ער פיהלט, אז זי גיט א פאלשע אויסטייטשונג צו דעם אלטען טעסטאמענט.

ער האט אבער באלד באמערקט אז ר׳ מנחם זוכט אויסצומיידען אריינצוגיין מיט איהם אין א געשפרעך וועגען רעליגיע, און דאריבער האט ער באשלאסען צו געווינען ר׳ מנחם׳ס צוטרוי צו איהם.

וואלענטי האט גלייך געפונען די דאזיגע געלעגענהייט, ווען ער האט זיך דערוואוסט וועגען דעם אז זיין פאטער פלאנט צו האבען די אונטערהאלטונג אין זיין זומער פאלאץ, אין איליע. ער האט זיך געזעהן מיט ר׳ מנחם׳ן און איהם איבערגעגעבען אלע איינצעלהייטען.

איצט, אז זיין פריינד בארים זארעמבא איז געווען א גאסט ביי איהם, און ער האט איהם שוין געהאט באקאנט מיט דער משפחה פון ר׳ לייזער זוסעקס, וואו ער האט אויך געטראפען חיים׳ן, האט ער מיט איהם זיך דורכגערעדט וועגען זיין פלאן צו לערנען העברעאיש ביט דעם געלערענטען אידען ר׳ מנחם מאן.

איידער זארעמבא האט באדארפט אפפאהרען קיין ווילנא, האט ער מיט איהם אפגעמאכט, אז ער זאל גלייך אריבערגעהן צו אט דעם ר׳ מנחם, און איהם איבערגעבען אז לויט ווי ער גלויבט, וועט זיין פאטער מעהר ניט האבען קיין "בערען־טאנץ" שפיל. און אויב ער וועט עפעס אויסגעפינען וועגען א פלאן, וואס קאן שאדען טאן צו די אידען, וועט ער איהם גלייך לאזען וויסען.

ווען קאטערינא האט אויסגעפונען אז זארעמבא האלט ביים אפפאהרען האט זי זיך אנגערופען צו איהר ברודער מיט א לייכטען געלעכטערל:

— פארוואס וויל דיין פריינד אזוי שנעל אנטלויפען פון דאנען, האט ער דען מורא פאר מיר? איך מוז דיר זאגען, וואלענטי, אז די אלע סטודענטען פון דער סעמינאריע, האבען מורא פאר פרויען... אפילו דו, האסט מורא... אט איז געקומען העלענא, די טאכטער פון דעם גראף לינעצקי, צוזאמען מיט איהרע עלטערען לעצטען פרייטאג צו אונזער אונטערהאלטונג. זי האט גע׳חלש׳ט אויסצוריידען א ווארט מיט דיר, און דו האסט זיך די

גאנצע צייט געהאלטען פון דער ווייטענס.

— פון וואנען ווייסטו עס? — פרעגט זי וואלענטי.

— המ... פון וואנען ווייס איך? — האָט קאטערינא א שמייכעל געטאָן. — אפילו ווען זי זאָגט עס מיר ניט, וואָלט איך עס געקאָנט מערקען אָן איהרע אויגען... זי האָט דאָך פון דיר איהרע אויגען ניט ארונטערגענומען... און דו ביסט געווען אזוי פארטאָן צוקוקענדיג ווי דער זשידאָק טאנצט, אז דו האָסט קיינעם ניט באמערקט.

— דו אליין וועסט דאָך צוגעבען אז עס איז געווען וואָס צו זעהן. קיינער פון אונז האָט ניט ערווארט אז א איד וועט אזוי גוט קאָנען טאנצען... אָבער מעהר פון אלץ איז מיר געפעלען געוואָרען זיין האנדלונג, ווען ער האָט דאָך געהאט א פולען רעכט צו דערשיסען זיין שונא, וועלכער וואָלט עס זיכער צו איהם געטאָן, ווען יוזשוק געווינט דעם טאנץ געוועט. איך האָב ניט געוואָלט גלויבען אז דער איד איז אזא גוטער שיסער אז ער קאָן טרעפען אזוי גוט אין ציל... איך מוז דיר זאָגען, מיין שוועסטער, אז זינט יענער נאכט, האָב איך אינגאנצען געביטען מיין מיינונג וועגען אידען. איך האָב אלע מאָל געמיינט אז א איד איז א פייגלינג, אז ער פארמאָגט א שקלאפישע נשמה, אָבער דאָס וואָס איך האָב געזעהן לעצטען פרייטאג פארנאכט, האָט מיר געמאכט צו ענדערען מיין מיינונג.

— און איך האָב מיין מיינונג וועגען די זשידעס ניט געביטען! — האָט קאטערינא זיך צו איהם אָנגערופען — איך האס זיי איצט נאָך מעהר ווי פריהער!

— אָ, דו האסט דעם בראווען אידען וועלכער האָט ארויסגעוויזען מענשליכקייט און ניט פארגאָסען זיין בלוט, אָבער אָט דעם יוזשוק’ן וועלכער האָט אונז אלעמען געמאכט צו שאנד און צו שפּאָט, איז ביי דיר געאכטעט... דוכט זיך ווי אזוי קאָנסטו זיך פאָרשטעלען א גרעסערען פייגלינג ווי איהם?

— ווער זאָגט דיר, אז איך האָב אכטונג פאר איהם! — האָט קאטערינא אויסגערופען — פארקעהרט, זינט יענער נאכט, שווידער איך אויף ווען איך טראכט בלויז פון זיין נאָמען... און גלויב מיר, איך וואָלט געווען א סך מעהר צופרידען ווען דער זשידעק דערשיסט איהם ווי א הונט, ווייל איצט וועט ער, דער זשידעק געשטעלט ווערען אין א שעהנער ליכט, און מיר וועלען זיך שטענדיג דארפען שעהמען צוליב יוזשוק’ס האנדלונג... אָבער פארוואָס, מיין ברודער, זוכסטו אויסצומיידען מיר צו געבען אן ענטפער וועגען דעם וואָס איך האָב דיך געפרעגט וועגען דער העלענא’ן. זי איז דאָך אזוי שעהן, און זי איז אויך געלערנט...

— איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, מיין שוועסטער, אז איך האָב זי אפילו ניט באמערקט...

— אָט דאָס מיין איך דאָך ווען איך זאָג דיר אז די סטודענטען פון דער סעמינאריע, האָבען ניט קיינע אויגען פאר פרויען, עס איז צו דיר געקומען דיין פריינד זארעמבא, דוכט זיך אז איך האָב איהם אויפגענומען זעהר פריינדליך... איך האָב איהם אפילו פאָרגעשלאָגען אז מיר זאָלען געהן אויף א שפּאציר, און ער האָט זיך דערפון ארויסגעדרעהט... ווען איך וואָלט ניט געוואוסט אז ער איז א סטודענט אין דער סעמינאריע, און אז ער איז דיינער א חבר, וואָלט איך זיך זיכער געהאט באליידיגט פון זיין האנדלונג... אָבער איך ווייס אז דו ביסט אויך אזוי... דו פארמאָגסט ניט אין זיך קיין טראָפּען ראָמאנטישקייט... דו ביזט אזוי אנדערש פון אונזער פאָטער... איך געדיינק נאָך יענע צייט ווען דער פאָטער איז געווען פארליבט אין אונזער גאָווערנאנטקע...

— דו האָסט קיין רעכט ניט אזוי צו ריידען, קאטערינא! — האָט זיך וואלענטי אויף איהר אָנגעבייזערט.

— פארוואָס ניט! איך האָב ניט איינמאָל געהערט פון אונזער פאָטער’ס מויל ווי ער באריהמט זיך נאָך דערמיט! איך האָב טאקע געהערט יענע נאכט, נאכדעם ווי די אונטערהאלטונג האָט זיך געענדיגט, און ער האָט דערצעהלט וועגען זיין אמאָליגער געליבטער, טאקע פאר דעם גראף לינעצקי, העלענא’ס פאָטער. אמת, זיי זיינען ביידע געווען עטוואָס שיכור’לער, אָבער זיי האָבען געוואוסט וועגען וואָס זיי ריידען... זיי האָבען מיר ניט באמערקט, איך בין געזעסען איינגענורעט אויף דער זאָפא פון הינטען און זיי האָבען געמיינט אז קיינער געפינט זיך ניט אין צימער, האָבען זיי גערעדט גאנץ אָפען... דער גראף לינעצקי

האַט נאָך אפילו איצט א געליבטע... איך האָב איהם געהערט דייטליך... און איך וואָלט ניט זיין איבערראשט ווען איך וועל הערען אז אונזער פאַטער'ס געליבטע געפינט זיך ערגעץ ניט ווייט פון דאַנען.

— דו מעגסט זיך שעהמען, קאַטערינא! — האַט וואַלענטי זי פאַרגעוואָרפען — ווי אזוי קאָסטו ארויסברייגגען אזעלכע רייד פון דיין מויל!

— איך דאַרף זיך שעהמען! — האַט זי געלאַכט — זאָל זיך דער פאַטער אונזערער שעהמען — און אפשר דאַרף ער זיך אויך ניט שעהמען! צו פיהרען א ליבע מוז זיין איינע פון די וואונדערבארסטע זאכען פון דער וועלט... איך קאָן דעם פאַטער גאַנץ גוט פארשטעהן. ער איז פול מיט לעבען! ער איז געזונט און ער איז שטענדיג פרעהליך... אָבער די מוטער, איז בלויז אריינגעטאָן אין פרומקייט. זי וויל ניט געניסען פון לעבען... זי האַלט זיך צוריקגעצויגען פון אַלץ און פון אַלעמען... איהר גאַנצער פארגעניגען איז דער קלויסטער, און די אַלע הייליגע בילדער... איך האָב דאָך מיט איהר ניט איינמאָל גע'טענה'ט אז זי איז נאָך יונג, און זי דאַרף נאָך געניסען פון לעבען, אנשטאט דעם פאנגט זי אָן מיר צו דערצעהלען וועגען יענער וועלט, וועגען דעם אז א גוטער קריסט דאַרף זעהן צו האָבען וואָס ווינציגער פארגעניגען אויף דער וועלט כדי, ער זאָל גלייך קאָנען אריינקומען אין הימעל ווען ער וועט שטארבען...

— די מוטער איז גערעכט! — האַט וואַלענטי זיך אָנגערופען — אונזער לעבען דאָ איז צייטווייליג! די אייביגקייט פאנגט זיך אָן נאָכ'ן טויט.

— אויב דאָס זאָל זיין אמת! — האַט קאטערינא זיך אָנגערופען טאָ פארוואָס דאַרף מען גאָר געבוירען ווערען!

— מען ווערט געבוירען כדי מען זאָל האָבען א געלעגענהייט צו טאָן גוטעס און דורכדעם דערגרייכען דעם העכסטען שטאַפּעל פון גליק. א מענש, איז ניט געבוירען פאר פארגעניגען אליין!

— און איך האַלט אז יעדער איינער דאַרף געניסען פון לעבען וויפיעל נאָר ער קאָן. און דאריבער בין איך גאָרניט אין כעס אויף אונזער פאַטער וואָס ער זוכט פארגעניגענס אין לעבען... גלויב מיר, מיין ברודער, אז גאַנץ אָפט, ווען איך נעם טראכטען פון דעם אז איך האָב דערצעהלט דער מוטער, אז איך האָב געזעהן ווי דער פאַטער האָט זיך געקושט מיט דער גאָווערנאנטקע, פאַרדריסט מיר זעהר שטארק... אויב מיין מוטער וויל גאָר ניט געניסען פון דעם לעבען, טאָ פארוואָס זאָל מיין פאַטער ניט געניסען!

— איך מוז דיר זאָגען, מיין שוועסטער, או דו ביסט פארדאָרבען. א באשיידענע מיידעל וועט אזעלכע רייד ניט ריידען...

— עס איז ניטאָ אזא זאך ווי א באשיידענע מיידעל! — האָט קאטערינא איהם געזאָגט. — עס זיינען פאַראַן אזעלכע וועלכע ווילען זיך ארויסצייגען פאר באשיידען, אָבער אין זייערע הערצער טראכטען זיי פון זינד און פארגעניגען... אָט האָט מיר די מוטער ערשט נעכטען אויך פאָרגעוואָרפען אז איך בין ניט גענוג באשיידען, און אלס מוסטער נעמט זי העלענא'ן... זי זאָגט אז העלענא איז זעהר באשיידען און אז זי וועט ניט טאָן אזעלכע זאכען ווי איך... נו, זאָג איך דיר אז איך האָב געמוזט לאכען... ווייל העלענא האָט מיט מיר מיט א טאָג צוריק געהאט א געשפּרעך און זי האָט מיר דערצעהלט וועגען איהרע ליבעס אנגעלעגענהייטען, און זי האָט מיר ענטדעקט איהרע געדאנקען, מוז איך דיר זאָגען אז איך בין געגען איהר א נאַנע... דו פארשטעהסט יענע מיידלעך מאכען זיך פאר צנועות, אָבער אין זייערע הערצער זיינען זיי זינדיגע... איך אָבער באהאלט ניט דאָס וואָס עס טהוט זיך אין מיין הארצען... איך זאָג דיר אָפען.

— ניין, מיין שוועסטער, דו האָסט באדארפט וויסען ווי אזוי זיך צו באהערשען — האָט וואַלענטי איהר געזאָגט — זעהסטו דערפאר האָט זיך מיין פריינד געהאלטען פון דערווייטענס פון דיר... ער, אלס פרומער קאַטאָליק האָט דערפילט אז דו ביזט ווייט פון צו זיין באשיידען און דאריבער האָט ער געזוכט דיך אויסצומיידען.

— הער זיך איין, מיין ברודער, דו וועסט מיר ניט קאָנען איינריידען אז דאָס איז די אורזאכע! איך ווייס אז ער קוקט ניט אויף קיין פרוי, ווייל אין דער סעמינאריע לערענט מען אייך אז צו קוקען אויף א פרוי איז א זינד... איך וויל דאריבער אז דו זאָלסט

זעהן אז דיין פריינד פאן זארעמבא זאל זיך ביי אונז אפשטעלען נאך אויף עטליכע טעג.

— איך האב איהם שוין געבעטען אבער ער האט מיר געזאגט אז ער מוז זיין אין ווילנא מארגען און דאריבער וועט ער זיך צוריקקעהרען היינט.

— אויב אזוי פארלאנג איך פון דיר אז דו זאלסט איהם איינלאדען ער זאל קומען צו אונז נאך אמאל אויף א באזוך... מיר וועלען אלע דריי ארומ־פאהרען רייטענדיג און מיר וועלען גוט פארברייינגען.

— איך קאן דיר זאגען אז איך האב איהם שוין איינגעלאדען און ער האט מיר פארשפראכען צו קומען אזוי שנעל ווי ער וועט האבען צייט.

— הער זיך איין, וואלענטי, דער פאטער מאכט שוין זיינע פלענער פאר א רייזע אויף א יאגד גאנץ ווייט פון דאנען, און איך וואלט דיר געראטען אז דו זאלסט מיט איהם מיטרייזען.

— דו ווייסט גאנץ גוט, קאטערינא אז איך האב ניט ליב דעם יאגד.

— אבער היינטיגס מאל וואלסטו מיר באדארפט פאלגען און מיטגעהן מיט איהם — האט קאטערינא מיט א שמייכעל געזאגט.

— פארוואס ?

— ווייל איך האב א פארדאכט אז ער איז אזוי ניט אויסען דעם יאגד ווי עפעס אנדערש — האט זי געזאגט.

— עס איז שוין צייט אז דו זאלסט ניט האבען מעהר אזעלכע פארדאכ־טען — האט וואלענטי געזאגט.

— אבער איך האב געהערט ווי ער האט זיך געשושקעט מיט דעם גראף לינעצקי'ן, און איך בין כמעט ווי זיכער אז ער האט דערמאנט דעם נא־מען פון אונזער געוועזענע גאווער־נאנטקע... און דאריבער ווען איך בין דו, וואלט איך שוין דעם פאטער ניט געגעבען א געלעגענהייט צו געהן אליין אויפ'ן יאגד...

אבער מיט א ווײלע פריהער האסטו געזאגט אז דו ביסט ניט אין כעס אויף דעם פאטער וואס ער זוכט פארגעני־גענס אין לעבען...

— פונדעסטוועגען וואלט איך זעהר ניט געוואלט זעהן אז אונזער פאטער זאל פארראטען אונזער מוטער — האט קאטערינא געזאגט.

— דו שלאג זיך בעסער ארויס אזעלכע געדאנקען פון דיין קאפ — האט וואלענטי זיך צו איהר אנגערו־פען — דאס אלץ קומט צו דיר פון דיינע ניט ריינע געדאנקען, דו הערסט און זעהסט אזעלכע זאכען אין דעם פארשטעלונגס־קראפט...

— א, ניין, מיין ברודער — האט קאטערינא געזאגט — איך ווייס וואס איך רייד... אויב דו וועסט מיר פאר־שפרעכען ניט צו דערציילען דער מו־טער, וועל איך דיר זאגען וואס איך האב געהערט יענע נאכט, ווען עס איז פארגעקומען דער געשפרעך צווישען פאטער און דעם גראף לינעצקי.

— איך וויל גארניט הערען ! — האט וואלענטי אויסגערופען — איך וועל דיר אלץ איינס ניט גלויבען.

— און וואס וועסטו זאגען צו דעם אז איך האב אליין געזעהן ווי דער פא־טער האט געצייגט דעם גראף לינעצקי א שנירעל פערעל וואס ער האט איינ־געהאנדעלט אין ווילנא... ער האט עס דאך דער מוטער ניט געגעבען ! איך צווייפעל ניט, אז ער קלייבט זיך צו באזוכען זיין געליבטע, אונזער געווע־זענע גאווערנאנטקע, ראשעיל... דארי־בער זאג איך דיר, אז אויב דו ווילסט טאן א טובה אונזער מוטער, זאלסטו זיך ווענדען צום פאטער אז ער זאל דיך מיטנעמען אויף דעם יאגד.

— ער ווייסט אבער, אז איך האב ניט ליב קיין יאגד.

— וועסטו איהם קאנען זאגען, אזוי ווי דו האסט ניט וואס צו טאן וואלסטו זיך וועלען באטייליגען אין דעם יאגד. עס איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט, אז ווען דו וועסט מיטגעהן, וועסטו טאן א גאר גרויסע טובה דער מוטער. ער וועט דאן מוזען אויפגעבען דעם בא־זוך צו זיין געליבטער...

פון זיין קינדהייט אן, האט זיך ווא־לענטי געהאלטען גאנץ ווייט פון זיין פאטער... ער האט ניט געקאנט דולדען זיין פאטער'ס גרויזאמקייט, און זיינע ווילדע הוליאנקעס. ער האט ניט גע־קאנט צוזעהן ווי זיין פאטער שיכור'ט און פיהרט זיך אויף אויף אז אופן וואס איז זעהר ניט פאסענד פאר א גראף. און ווען ער האט איינמאל גע־מאכט א פארזוך איבערצורייידען זיך מיט זיין פאטער, און איהם געגעבען אנצוהערען אז עס איז ניט שעהן פאר די דינער, האט זיך זיין פאטער צע־

קאכט, און איהם ארונטערגעלאזען א פּאטש. זינט דאן פלעגט ער זעהן אויסצומיידען אריינצוגעהן אין א געשפּרעך מיט זיין פאטער וועגען זיין אויפפירונג. אפילו איצט ווען ער איז שוין עלטער געווארען, און ער איז זעהר שטארק געליובט געווארען פון די גלחים פון דער סעמינאריע, האט דער פאטער אויף איהם אויך געקוקט מיט פאראכטונג... ער פלעגט איהם רופען: ״פייגלינג״, פרויען־צימער, און שרעקענדער האז...

וואלענטי האט איצט גענומען זיין שוועסטער׳ס רייד צום הארצען... אפשר וועט איהם געלינגען צו פארמיידען אז זיין פאטער זאל באגעהן א זינד... זי וועט דאך ניט אויסטראכטען אזעלכע זאכען וועגען זייער פאטער, געוויס האט זי געהערט דאס וואס זי האט איהם דערציילט.

אין א פּאר טעג ארום, ווען וואלענטי האט געזעהן אז זיין פאטער גרייט זיך אפצורייזען צום יאגד, האט ער זיך צו איהם געווענדעט, ער זאל איהם אויך מיטנעמען.

— וואס! דו ווילסט פארען אויף דעם יאגד! — האט זיך דער גראף פּאטאצקי פאנאנדערגעלאכט — דו וועסט דערזעהן א האז וועסטו זיך דערשרעקען און אנטלויפען.

— איך בין נאך קיינמאל ניט געווען אויף א יאגד — האט וואלענטי געזאגט—און אויב עס וועט זיין פאר דיר ניט צו שווער מיך מיטצונעמען, וואלט איך זעהר גערן מיטגעגאנגען. ווייל איך האב אלץ איינס ניט וואס צו טאן די קומענדע עטליכע וואכען...

— אבער ווייסטו וואס מען טוט אויף א יאגד? — האט דער גראף ניט אויפגעהערט צו לאכען — מען שיסט און מען פארגיסט בלוט און דו ביזט געגען דעם.

— איך בין געגען דעם אז מען זאל פארגיסען בלוט פון אומשולדיגע מענשען, אזוי לערנען די הייליגע שריפטען. אבער מיר עסען דאך פלייש פון די חיות...

— מיין עצה איז אז דו זאלסט בלייבען אין דער היים! — האט דער גראף זיך צו איהם אנגערופען לאבענדיג — איך האב מורא אז דו וועסט אונז בלויז שטערען. דו ביזט דאך א שרעקענדיגער, און איינער, וועלכער איז א פייגלינג דארף זיצען אין דער היים...

— פאטער — האט זיך שוין קאטערינא אריינגעמישט — אויב דו גלויבסט אז ער האט מורא, דארפסטו גראד מיטנעמען כדי איהם צו באווייזען ער זאל קיין מורא ניט האבען. איך בעט דיך, נעהם איהם מיט זיך! פארוואס זאל ער בלויז וויסען ווי צו זיצען אין דער היים אדער אין דער סעמינאריע, און זיין אינגאנצען אויסגעטאן פון אלע וועלטליכע פארגעניגענס.

דער גראף האט זעהר ליב געהאט זיין טאכטער, און אז זי האט גענומען צו איהם צושטעהן, האט ער איהר נאכגעגעבען.

— גוט — האט ער זיך געווענדעט צו וואלענטי׳ן — זיי גרייט! אבער געדענק, אז אויב דו וועסט מיר פאלען צו לאסט, וועל איך דיר ניט שענקען.

וואלענטי האט שוין חרטה געהאט. ווי באלד אז זיין פאטער וויל איהם מיטנעמען, איז א סימן אז די גאנצע מעשה מיט זיינער א געליבטער, איז אויסגעטראכט, אפשר מאכט זיין שוועסטער א טעות... און אפשר האט זי טאקע געהערט ווי איהר פאטער רעדט מיט דעם גראף לינעצקי וועגען זיין געליבטע, אבער ער האט זיך בלויז געוואלט באריהמטען פאר איהם...

צוריקצוציהען זיך אבער, האט וואלענטי ניט געקאנט. ער האט זיך גענומען צוגרייטען צו דער רייזע אויפ׳ן יאגד. און ווען זיין מוטער האט זיך דערוואוסט אז ער וויל מיטגעהן מיט׳ן פאטער אויף דער יאגד, האט זי איהם אנגעקוקט מיט ערשטוינונג:

— דו אויך, מיין זוהן! — האט זי זיך צו איהם אויסגערופען — איך וואלט עס אויף דיר קיינמאל ניט געגלויבט... ווי קומט עס צו דיר?...

וואלענטי האט זיך פרובירט פארענטפערען, אז ער וואלט וועלען זעהן ווי אזוי מען פיהרט זיך אויף ביים יאגד, און ער אליין וועט זיך אפילו ניט באטייליגען...

די גרעפין האט איהם ניט געשטערט אבער ער האט געקאנט מערקען אז זי איז ניט איבעריגס צופרידען פון דעם. זי איז אין איהם ענטוישט... די אמת׳ע סיבה פון זיין מיטגעהן קאן ער דאך איהר ניט זאגען... ער האט אבער געבעטען קאטערינא׳ן אז זי זאל בארו־

היגען די מוטער, און זי זאָל איהר זאָגען אז דאָס האָט זי אויף איהם געווירקט ער זאָל געהן צוזאמען מיט דעם פאָטער...

וואלענטי האָט אָנגעטאָן די יאגד קליידער, און אפילו מיטגענומען א ביקס. ער און זיין פאָטער האָבען זיך געזעצט אויף זייערע פערד, און הינטער זיי האָבען געריטען א צעהן היידוקעס, מיט אלע נויטיגע זאכען, מיט שפייז, און וואסער און אלע אנדערע נויטווענדיגקייטען...

זיי האָבען אָפּגעריטען אזוי היבשע עטליכע שעה. דאן האָבען זיי זיך אָפּגעשטעלט אין א קרעטשמע אויפ'ן וועג.

דער קרעטשמאר איז געווען א איד, וועלכער האָט שוין געקאָנט דעם פריץ, וויל דאָרט פלעגט ער זיך גאנץ אָפט אָפּשטעלען. ער האָט גלייך געמאכט א גרויסארטיגען מאָלצייט פאר דעם גראף און זיינע באגלייטער. וואלענטי האָט געהאט א געלעגענהייט צו באטראכטען דעם אידען ווי אזוי ער פירט זיך אויף. און איהם איז געקומען אויפ'ן זינען דער איד, דער ארענדאר פון איליע, מיט זיין משפּחה. יע, זיי זיינען תמיד אין שרעק... זיי מוזען זיין זעהר פלינק נאָכצוגעבען די קאפּריזען פון די פריצים, אז ניט קאָנען זיי אזוי גרינג פארלירען זייערע לעבענס ווי די חיות וואָס ווערען דערשאָסען אויף דער יאגד... א שטארקער רחמנות האָט זיך אין וואלענטי'ס הארץ דערוועקט ווען ער האָט באטראכט די דאָזיגע אידישע משפּחה. ער האָט געוואָלט עפּעס טאָן פאר זיי, ער האָט זיי גענומען טרייסטען און בארוהיגען אז זיי האָבען ניט וואָס מורא צו האָבען, אז מען וועט זיי קיין בייזעס ניט טאָן. אָבער ער האָט באמערקט, אז דער אידישער קרעטשמאר קוקט אפילו אויף איהם מיט פארדאכט. ער לויפט ארום איהם ווי א הונט ארום זיין בעל הבית...

נאָכדעם ווי דער גראף האָט זיך גוט אָנגעגעסען, האָט ער פארלאנגט פון דעם אידען ער זאָל איהם געבען א גוטען טרונק בראָנפען.

דער איד האָט שוין געהאט אָנגעגרייט פאר אזא פאל, און ער האָט געבראכט דעם גראף א גלעזעל שנאפּס, און א צווייטער און א דריטע...

— דו ווייסט וואלענטי! — האָט זיך דער גראף צו איהם אָנגערופען — איך און מיין נאָהענטסטער דינער וועלען זיך דורכרייטען א ווײַלע... דאָ ניט ווייט געפינט זיך מיינער אן אלטער פריינד... איך האָב איהם דעם לעצטען מאָל פארשפּראָכען אָפּצושטאטען א באזוך... און אויב ער וועט מיך ניט פארהאלטען, וועל איך זיך צוריקקערען אהער, און מיר וועלען דאָ אלע איבערנעכטיגען, אָבער אויב מיין אלטער פריינד וועט מיך פארהאלטען וועל איך דאָרט בלייבען איבערנעכטיגען, או איך וועל זיך אהער אומקערען מאָרגען אין דער פריה און מיר וועלען פון דאנען גרויסגעהן אויף דעם יאגד.

— אָבער פאָטער איך וויל מיטגעהן מיט דיר! — האָט וואלענטי זיך אָנגערופען — איך בין זיכער אז דיין פריינד וועט זיין צופרידען מיך אויך אויפצונעמען.

— המ... — האָט דער גראף זיך אָנגערופען — דו בעסער בלייב איבער מיט די היידוקעס, ווייל איך האָב מורא אז ווען זיי וועלען זיך אָנשיכור'ן וועלען זיי נאָך פאראורזאכען צרות דעם אידישען קרעטשמאר.

— ווּעסטו זיי אָנזאָגען אז זיי זאָלען זיך ניט צוריהרען צו קיין בראָנפען — האָט וואלענטי איהם געזאָגט.

— ווען קיינער וועט ניט זיין זיי צו היטען וועלען זיי אָפּטאָן אנדערע אונאנגענעמע זאכען. פאָלג מיר, מיין זוהן, פארבלייב דאָ מיט זיי!

— איך וועל דיר זאָגען פאָטער! — האָט וואלענטי זיך אָנגערופען — דו באשטים איינעם פון די היידוקעס אלס זייער הויפּט, וועלכער וועט זיין פאראנטוואָרטליך פאר זיי, און זאָג זיי אלעמען אָן, אז זיי דארפען זיך צו איהם צוהערען, וועט ער שוין אויף זיי אכטונג געבען...

דער גראף פאָטאָצקי האָט געזוכט אלערליי מיטלען איינצורעדען זיין זוהן צו פארבלייבען דאָ אין קרעטשמע, אָבער וואלענטי האָט יעדעס מאָל געפונען א געגענמיטעל, און באשטאנען אז ער זאָל איהם אויך מיטנעמען צו זיין פריינד.

דער גראף פאָטאָצקי האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט זיין זוהן. ער האָט שוין חרטה געקראָגען אויף דעם וואָס ער האָט זיך געלאָזט איבעררײדען פון זיין טאָכטער, און מיטגענומען זיין

זוהן. ער האָט זיך דאַן געטראַכט, אַז איהם וועט געלינגען אָפּצושטעלען וואַלענטי׳ן אין דער קרעטשמע איבער נאַכט, און דערווייל וועט ער קאָנען פאַרברייננגען מיט זיין געליבטער ראַשעיל אויף זיין מאַיאָנטעק וואָס איז ניט ווייט פון דאַנען. איצט אָבער, אַז זיין זוהן שפּאַרט זיך איין און וויל דוקא מיטפאָרען, האָט ער זיך קיין עצה ניט געקאָנט געפינען. ווען ער וועט איהם פאָרט ניט מיטנעמען, וועט ער איהם אָנפאַנגען פאַרדעכטיגען. און דאָס וועט נאָך ערגער זיין, ער וועט געוויס דערציילען דער מוטער, און זי וועט שוין אויסגעפינען דעם אמת.

ווען וואַלענטי וואָלט ליב געהאַט דעם ביטערען טראָפען, וואָלט ער שוין געזעהן אַז מען זאָל איהם פאַר׳שיכור׳ן, און בלייבען נעכטיגען דאָ אין קרעטשמע... אָבער וואַלענטי רירט זיך ניט צו בראָנפען, און דאָ וויל ער דוקא מיטרייזען מיט איהם... וואָס טוט מען? ער האָט שוין אויסגעקוקט זיינע אויגען אויף דער דאָזיגער געלעגענהייט. שוין היבשע עטליכע חדשים וואָס ער האָט זי ניט געזעהן און לעצטענס האָט איהם איינער פון זיינע דאָרטיגע היידוקעס איהם געבראַכט א בריוו אין געהיים פון ראַשעיל, אין וואָס זי שרייבט איהם אַז זי בייינקט זעהר שטאַרק נאָך איהם, און אַז זי פיהלט זיך דאָרט זעהר איינזאַם. און אויב ער וועט אין גיכען צו איהר ניט קומען, וועט זי ניט קאָנען אריבערטראָגען איהר איינזאַמקייט. און זי האָט מורא אַז זי וועט זיין געצוואונגען צו מאַכען א שריט, פאַרוואָס זי אליין ציטערט אויף.

דער גראַף האָט פאַרשטאַנען אַז זי גיט איהם אָנצוהערען, אַז אויב ער וועט ניט קומען צו איהר גאָר אין גיכען, וועט זי געוויס פון דאָרט אַנטלויפען... זי האָט עס איז גאַנץ דייטליך געזאָגט איינמאָל, ווען ער האָט פאַרשפּעטיגט צו קומען צו איהר... ער וואָלט זעהר ניט געוואָלט זי פאַרלירען, און דעריבער האָט ער לעצטענס געקויפט אין ווילנע פאַר איהר א טייערען שנירעל פּערעל, און ער האָט געוואַרט אויף דער דאָזיגער געלעגענהייט... קומט איצט זיין זוהן און צעשטערט אלע זיינע פּלענער.

— הער זיך איין זוהן! — האָט דער גראַף צו איהם געזאָגט — מיין פריינד האָט א יונגע, שעהנע טאָכטער, און אויב דו וועסט קומען מיט מיר צו איהם, וועט ער מיינען אַז דאָס האָב איך דיך געבראַכט מיט׳ן צוועק זי זאָל ווערען דיין פרוי... איך ווייס דאָך ווי אַזוי דו באַציהסט זיך צו פרויען, דאַריבער וויל איך דיר וואָרענען אַז אויב דו וועסט מיר מיט דיין האַנדלונג שטעלען אין פאַרלעגענהייט, וועל איך דיר קיינמאָל ניט מוחל זיין... זאָגסטו מיר צו אַז דו וועסט פאַרברייננגען מיט זיין טאָכטער, ווי עס פּאַסט פאַר א פּאַטאָצקי׳ן, און זיך ניט צוריקציהען אין דיין ווינקעל, און זיך ניט אומקוקען אפילו אויף זיין טאָכטער... ווי דו האָסט עס געטאָן צו דער טאָכטער פון מיין פריינד לינעצקי. מיין ניט אַז דער גראַף לינעצקי האָט מיר ניט פאַרגעוואָרפען וועגען דעם. ער האָט מיר נעזאָגט אַז דו האָסט זיך אויף זיין טאָכטער אפילו ניט אומגעקוקט... דאַריבער וויל איך דיר וואָרענען אַז אויב דו וועסט אַרויסווייזען מעהר העפליכקייט צו מיין פריינד׳ס טאָכטער, זאָלסטו בעסער ניט מיטפאָרען מיט מיר!

— אויב דאָס איז דיין וואונש, פאָטער, וועל איך זיין זעהר העפליך צו איהר, אָבער דאָס דאַרף דאָך ניט מיינען אַז איך וועל מיט איהר דאַרפען חתונה האָבען...

— און פאַרוואָס ניט? אויב דו האָסט עס ניט אין זינען וועסטו דאַרפען געבען אַן ערקלערונג מיין פריינד, און אויב דו ווילסט פאַרמיידען אונאַנגענעמליכקייטען, זאָג איך דיר, אַז עס וועט זיין פאַר דיר בעסער צו פאַרבלייבען דאָ איבער נאַכט.

— לויט דיינע רייד, פאָטער, קומט אויס אַז איך בין זעהר ניט העפליך צו מענשען, איך האָב דערווייל אפשר קיין אינטערעס אין פרויען, אָבער איך ווייס זיך ווי צו באַגעהן אין פאַל ווען איך טרעף זיך מיט א פרוי...

— איך וויל פון גאָרנישט וויסען!

— האָט דער גראַף איהם געזאָגט — דו דאַרפסט זעהן מיר ניט צו שטעלען אין א פאַרלעגענהייט. אויב דו ווילסט קום מיט מיר!

וואַלענטי האָט שוין איינגעזעהן אַז דאָס וואָס זיין פאָטער האָט אָנגעווענדעט אלע מיטלען ניט צו דערלאָזען אַז ער זאָל מיט איהם מיטפאָרען,

איז א סימן אז זיין שוועסטער איז געווען גערעכט, אז ער פירט א ליבע מיט זייער אמאָליגער גאָווערנאַנטקע, און דאריבער האָט ער זיך ניט געלאָזט אַנשרעקען פון זיין פאָטער און ער האָט איהם געזאָגט אז ער פאָרט מיט איהם מיט.

דער גראף פאָטאָצקי, אָבער, האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן. פאָהרען צוזאמען מיט איהם וועט ער דאָך ניט קאָנען, ווייל ער האָט דאָך ניט זיין פריינד אין אָט דעם געגענט, וועט דאָך זיין זוהן אויסגעפינען אז ער האָט איהם אָפּגענארט, און זיין חשד וועט גרעסער ווערען.

ער האָט פּלוצלונג געבעטען דעם קרעטשמאר ער זאָל איהם געבען נאָך א גלעזעל בראנפען, און ווען ער האָט עס אויסגעטרונקען, האָט ער באַשלאָסען זיך צו צוקריגען מיט זיין זוהן, און דאן וועט ער האָבען א גוטען תירוץ איהם ניט מיטצונעמען.

— ברייננ אויך א גלעזעל בראנפען פאר מיין זוהן! — האָט דער גראף באפוילען דעם קרעטשמאר.

דער איד האָט זיך פארנייגט און האָט באלד געבראכט א גלעזעל שנאַפּס און עס צוגעטראָגען צו וואלענטי'ן.

— פאָטער, דו ווייסט דאָך אז איך טרינק ניט!

— וועסטו איצט יע טרינקען!

— אָבער איך האָב נאָך קיינמאָל ניט גענומען דאָס צו מיינע ליפּען!

— און איך וויל אז איצט זאָלסטו נעמען אביסעל בראנפען!

— איך קאָן ניט! דו ווייסט גאנץ גוט אז אלס א סטודענט פון דער קאַ־טוילישער סעמינאריע, איז מיר ניט ערלויבט צו טרינקען קיין שארפע גע־טראנקען!

— אפשר אזוי לאנג ווי דו געפינסט זיך דאָרט, אָבער איצט ביזטו מיט מיר, און פאָדער פון דיר אז דו זאָלסט מיט מיר טרינקען צוזאמען פאר דער געזונדהייט פון דיין מוטער!

— איך וועל צוזאמען מיט דיר ווינ־שען מיין מוטער געזונט, אָבער טרינ־קען וועסטו אליין.

— וואָס מיינסטו, איך וועל דארפען זיין דער וועלכער טרינקט און דו וועסט זיך נאָכדעם גרוים האלטען געגען מיר, אז דו טרינקסט ניט! ניין, דו וועסט טרינקען צוזאמען מיט מיר!

— דו ווייסט דאָך, פאָטער, אז איך פאָלג דיר אלץ וואָס דו הייסט מיר, אָבער דאָס איז געווען מיין איבערצייי־גונג, עס איז מיר ניט ערלויבט, און צום באַדויערען וועל איך דיר אָט דעם איצטיגען מאָל ניט קאָנען פאָלגען!

— אויב אזוי וועסטו מיט מיר ניט קאָנען מיטגעהן צו מיין פריינד! איך וויל ניט אז דו זאָלסט מיר דאָרט פאר־שעמען... ווייל מיין פריינד וועט גע־ווים נעמען צושטעהן צו דיר אז דו זאָלסט טרינקען צוזאמען מיט אונז, און אז דו וועסט בלייבען איינגע־שפּארט וועל איך זיך דארפען שעה־מען! ניין, אויב דו וועסט איצט ניט פארזוכען קיין שנאַפּס קאָנסטו מיט מיר ניט מיטגעהן!

— אויב אזוי, וועל איך זיין גע־צוואונגען געגען מיין ווילען צו בליי־בען דאָ, — האָט וואלענטי געזאָגט — איך קאָן ניט טרינקען, און איך טאָר ניט טרינקען!

— אז דו ביזט אזוי פאר'עקשנ'ט, וועסטו טאקע מוזען בלייבען דאָ נעכ־טיגען, און איך קאָן דיר ניט צוזאָגען אז איך וועל זיך אומקערען מאָרגען אין דער פריה, ווייל איך וועל געווים וועלען פארברייננען מיט מיין פריינד א פּאָר טעג! דו וועסט דארפען ווארטען אויף מיר ביז וואנען איך וועל קומען צוריק.

דער גראף האָט זיך געזעצט אויף זיין פערד, און אין דער באגלייטונג פון זיין דינער, איז ער אוועקגעריטען פון יענער קרעטשמע.

ער האָט אזוי אָפּגעריטען א קארגע שעה, ביז וואנען זיי זיינען צוגעקומען צו א קליינעם דאָרף. דער גראף פּאָ־טאָצקי איז באלד ארייגעקומען צו דעם גלח, זיין פריינד, הייסענדיג דעם דינער ווארטען אויף איהם אין דרויי־סען. דער גלח האָט זיך שטארק דער־פרייט מיט דעם גראף, און ער האָט איהם געזאָגט:

— אָט טאקע נאָר וואָס האָב איך פון אייך געטראכט, גראף פּאָטאָצקי! עס זיינען שוין פּאָריבער היבשע עט־ליכע חדשים אז אייער דורכלויכט איז דאָ ניט געווען.

— איך האָב זיך אלץ ניט געקאָנט ארויסרייסען! — האָט דער גראף גע־זאָגט — און איצט דערציילט מיר אלץ וואָס עס האָט פּאסירט, אָבער

פריהער זאָגט מיר וואָס מאַכט מיין שעהנע ראשעיל.

— זעהר גוט! — האָט דער גלח א שמייכעל געטאָן — איך האָב געזעהן אז זי זאָל האָבען אלץ וואָס עס איז נויטיג פאר איהר... די איינציגע זאַך איז וואָס זי האָט זעהר שטארק געבענקט נאָך אייך, און איהר קאָנט זיך גארניט פאָרשטעלען, גראף פאָטאָצקי, מיט וואָס פאר א פרייד זי וועט אייך אויפנעמען!...

— איך בין זעהר צופרידען דאָס צו הערען! — האָט דער גראף געזאָגט — זאָגט מיר, פאָטער'ל, ווען האָט איהר זי געזעהן לעצטענס?

— מיט א צוויי טעג צוריק! — האָט דער גלח געענטפערט — איך בין געקומען צו איהר זי זאָל זיך מתודה זיין אויף איהרע זינד, און זי האָט מיר דאַן געזאָגט אז זי ווייסט ניט פארוואָס זי האָט שוין פון אייך אזוי לאַנג ניט געהערט.

— זאָגט מיר דעם אמת, פאָטער'ל, האָט ראשעיל זיך געהאט אויף וואָס מתודה צו זיין?

— יעדער איינער האָט זיך אויף וואָס מתודה צו זיין! — האָט דער גלח געענטפערט מיט א שמייכעל — ווייל אפילו ווען מיר זאָלען גאָר קיינע געלעגענהייטען ניט האָבען צו באַגעהן א זינד, זינדיגט דאָך יעדער מענש אין זיינע געדאנקען, און אז מען איז זיך ניט מתודה אויף אזעלכע זינד, ווערען זיי פאררעכענט פאר אמת'ע זינד.

— איך בעט אייך, פאָטער'ל, דערציילט מיר וועגען איהרע זינדיגע געדאנקען — האָט דער גראף זיך צו איהם אַנגערופען — איהר ווייסט דאָך אז איך וועל מיט איהר וועגען דעם קיינמאָל ניט ריידען!

— איך האָב דאָך אייך שוין ניט איינמאָל געזאָגט, גראף פאָטאָצקי, אז מיר, גלחים טאָרען קיינמאָל ניט ארויסגעבען אזעלכע סודות!

— איהר זייט גערעכט, פאָטערל אַנטאָן! — האָט דער גראף אויסגערופען — אָבער איך בין זיך מודה, אז איך בין אייך מקנא, ווייל איהר ווייסט אלע געדאנקען פון מיין ליבער ראשיעל! וויפיל וואָלט איך ניט געבעטען צו וויסען וואָס מיין ליבע, טייערע ראשעיל טראַכט פון מיר! איך בין זיך מודה פאר אייך, אז איך טראַכט זעהר פיל פון איהר... איך האָב אויך זעהר שטארק געבענקט, אָבער איך האָב אלץ קיין געלעגענהייט ניט געהאט צו קומען אהער. איך האָב פון איהר ערהאלטען א בריוו, און האָב זיך שטארק געשראָקען, אז זי זאָל ניט מאַכען דעם שריט וועגען וואָס זי האָט מיר געשריבען... איך האָב זיך אָבער בארוהיגט, ווויסענדיג, אז זי איז אינגאנצען אונטער אייער איינפלוס, און אז איהר וועט שוין זעהן, אז זי זאָל בלייבען.

—עס איז אמת, גראף! — האָט דער גלח געזאָגט — זי האָט מיר אַנפאַרטרויט, אז זי פיהלט זיך זעהר איינזאם, און זי טראַכט פון מאַכען א רייזע צו איהר מוטער, אין פאריז, אָבער איך האָב איהר פון דעם אָפּגערעדט. איך האָב איהר געגעבען צו פארשטעהן אז אויב איהר זאַמט זיך אזוי לאַנג, איז געוויס ווייל עס איז פאר אייך געווען ניט מעגליך זיך אוועקצורייסען... איצט, אָבער וועט זי זיין זעהר צופרידען מיט אייער קומען!

— איך בין ניט געקומען מיט ליידיגע הענט! — האָט דער גראף געזאָגט און ארויסגענומען די שנירעל פערל און איהם געציינט — אזא שנירעל פערל וועט זי ניט קריגען אפילו אין פאריז! איך האָב עס אין ווילנא אָפּגעקויפט ביי איינעם וועלכער זאָגט, אז די דאָזיגע פערל האָט דער רוסישער צאר, פּיאָטער וועליקי, געגעבער א מתנה צו קאטערינא די ערשטע, ווען זי איז נאָך געווען זיין געליבטע... איך האָב פאר דעם באצאָלט זעהר א גרויסע סומע געלט, און איך בין זיכער, אז די דאָזיגע מתנה וועט פון איהר אויפגענומען ווערען מיט גרויס פרייד.

דער גלח האָט גענומען די פערל אין האנט און עס באטראכט. א שמייכעל האָט זיך באוויזען אויף זיין רונדען פעטען פנים. ער האָט צוגעשאָקעלט מיט זיין קאָפּ און געזאָגט:

— איך קאָן שוין זעהן ווי איהר שעהנער, אומשולדיגער פנים וועט אויפגעלויכטען ווערען ווען זי וועט דאָס דערזעהן! און טאקע צו אָט דער געלעגענהייט, דארפען מיר ביידע נעמען א טרונק בראָנפען!...

דער גלח האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין פלאַץ און ער האָט פון אונטער

א טישעל ארויסגעבראַכט אַ פלאַש בראַנפּען. ער האָט אויך אוועקגעשטעלט אויפ'ן טיש צוויי גלעזלאַך און אָנגעגאָסען.

דער גראַף האָט גענומען דאָס גלעזעל אין האַנט און ער האָט אויסגערופען:

— איך טרינק פאַר'ן געזונט פון מיין שעהנער ראַשיעל!

— פאַר אייער שעהנער ראַשעיל! — האָט דער גלח נאָכגעזאָגט, און אין זיך אַריינגעגאָסען דאָס בראַנפּען, — איך זאָג אייך דעם אמת, גראַף, אַז איך האָב שוין ניט געטרונקען זינט דאַן, ווען איהר זייט ביי מיר געווען דעם לעצטען מאָל.

דער גראַף האָט איהם באַטראַכט און אַ שמייכעל האָט זיך באַוויזען אויף זיינע ליפּען. ער האָט אַ קוק געטאָן אויף דעם פלעשעל און ער האָט צוגעגעבען:

— ווי ווייט איך געדענק, האָבען מיר דאַן געטרונקען פאַר אַן אַנדער פלעשעל!

— איהר זייט גערעכט! — האָט דער גלח ניט אויפגעהערט צו שמייכלען! פאַר אייך דאַרף איך זיך דאָך ניט שעהמען! גאַנץ אָפט ווערט מיר דאָ אַזוי איינזאַם, און ביטער אויפ'ן האַרצען, אַז איך מוז פאַרטרייבען מיין ביטערקייט מיט דעם ביטערען טראָפּען...

— אַ, פאָטערל! — האָט דער גראַף געלאַכט — איהר האָט שוין געוואָלט וואַרפען די גאַנצע שולד אויף מיר! אַז איהר נעמט אַ טרונק בלויז צוליב מיר! דאָס דערמאַנט מיך, אַז מיין זוהן וואַלענטי האָט בשום אופן ניט געוואָלט נעמען קיין טרונק בראַנפּען מיט מיר! און דאָס איז געווען מיין גליק! ווייל ווען ניט דאָס, וואָלט איך גאָרניט געקאָנט קומען אהער! איהר פאַרשטעהט, פאָטערל, מיין זוהן האָט זיך איינגעשפּאַרט און פאַרלאַנגט פון מיר, אַז איך זאָל איהם מיטנעמען אויף דעם יאַגד! איך האָב געזאָגט אַלעמען, אַז איך פאָר אויפ'ן יאַגד. מיין זוהן האָט קיינמאָל ניט געוואָלט געהן אויף יאַגד, און נעכטען, ווען ער האָט אויסגעפונען, אַז איך גרייט זיך צום יאַגד, האָט ער גענומען צו מיר צושטעהן, און אויך מיין טאָכטער האָט מיך געבעטען, האָב איך קיין אויסוואָל ניט געהאַט און איהם מיטגענומען.

— און וואו איז ער איצט? — פרעגט איהם דער גלח.

— איך האָב איהם איבערגעלאָזען אין קרעטשמע ביי דעם אידען צוזאַמען מיט מיינע היידוקעס. און איך בין אַליין געקומען אהער מיט מיין געטרייען דינער.

— און וואו איז דער דינער? — האָט דער גלח געפרעגט.

— ער וואַרט אויף מיר אין דרויסען! — האָט דער גראַף געזאָגט.

— זאָל ער אַריינקומען! איך וועל בעטען מיין דינסט זי זאָל איהם געבען אַ טרונק און עטוואָס צובייסען. ער וועט זיך געפינען אין יענעם צימער, אָט וועל איך איהם אַריינרופען.

דער גלח איז ארויס אין דרויסען און אַריינגערופען דעם דינער. ער האָט געהייסען זיין קעכין זי זאָל פאַר איהם צוגרייטען שפּייז און איהם געבען אַ טרונק.

איהר וועט דאָך דעם דינער ניט מיטנעמען אהין, צו איהר, האָט דער גלח זיך אָנגערופען צום גראַף — זאָל ער בלייבען דאָ איבערנעכטיגען.

— איהר זייט גערעכט, פאָטערל!

— האָט דער גראַף געזאָגט — ער זאָל זיך דאָ אָנטרינקען און בלייבען. כאָטש איך ווייס, אַז ער איז מיר געטריי און וועט ניט וואַגען קיינעם צו דערצעהלען וועגען מיין באַזוך ביי איהר.

— יע, איהר האָט מיר געוואָלט דערצעהלען וועגען וואַלענטי'ן — האָט דער גלח געזאָגט און ווידער אָנגעפילט די גלעזלאַך. וואָס האָט איהר איהם געזאָגט, פאַרוואָס איהר פאַרלאַנגט פון איהם ער זאָל ניט מיטרייזען מיט אייך? דער גראַף האָט זיך פאַנאַנדערגעלאַכט:

— ניט אַזוי גרינג איז דאָס מיר אָנגעקומען! ער האָט דוקא געוואָלט מיט מיר מיטפאָהרען. איך האָב איהם געזאָגט, אַז איך וויל דאָ באַזוכען מיינעם אַ פריינט, זאָגט ער, אַז ער וועט מיט מיר מיטרייטען. ווייס איך שוין גאָרניט וואָס צו טאָן. איך פּרוביר איהם אָפּריידען, אָבער ער וויל ניט העהרען. ער לאָזט מיך ניט אָפּ. איז מיר איינגעפאַלען אַ געדאַנק: אַזוי ווי איך ווייס, אַז ער טרינקט ניט, האָב איך דעם זשידעק געהייסען ברענגען

שנאַפּס פאַר מיר און איהם. איך האָב איהם געבעטען ער זאָל מיט מיר מיטטרינקען, אָבער ער האָט מיר געזאָגט, אז ער קאָן ניט. אז אלס א סטודענט פון דער קאטוילישער סעמינאריע, טאָר ער ניט טרינקען קיין שארפע געטראַנקען.

— אָט דאָס איז אן אמת׳ער פרומער קאטוילי! — האָט דער גלח זיך אָנגערופען — ער האָט די מאכט צו פארטרייבען דעם טייוועל פון זיך. איך קאָן עס ניט טאָן! זאָל מיר דער האר יעזוס קריסטוס פארגעבען... איך מוז האָבען א טרונק יעדען טאָג... אָבער איך זעה, אז דאָס זאָל מיר גלייך פארגעבען ווערען! איך בעט דעם הייליגען גייסט ער זאָל אויף מיר רחמנות האָבען און עס מיר ניט פאררעכענען פאר קיין זינד. ווען איך פיהל, אז איך האָב געזינדיגט געה איך אין מיין וידוי־צימער, און איך בין זיך מתודה פאר מיינע זינד!

— פאַר וועמען, פּאַטערל זייט איהר זיך מתודה? — פרעגט איהם דער גראַף מיט א שמייכעל.

— וואָס הייסט פאַר וועמען, פאר זיך אליין! אויב פרעמדע קומען צו מיר און זיי זיינען זיך מתודה אויף זייערע זינד, טאָ פארוואָס קאָן איך עס ניט! איך קלאַפּ זיך אין הארצען און זאָג צו זיך: ”אָ, פּאַטערל, אנטאָן! דיין קנעכט אנטאָן האָט געזינדיגט! ער האָט געכאַפּט אן איבעריגען טרונק, און ער האָט א קוש געטאָן א... ער האָט זיך גלייך פארכאַפּט, און ניט פארענדיגט...

— וועמען האָט איהר עס א קוש געטאָן? — האָט דער גראַף געלאכט.

— איך האָב דאָך אייך שוין געזאָגט, גראַף, אז עס איז דער פליכט פון א גלח ניט צו דערצעהלען דאָס וואָס מען איז זיך צו איהם מתודה... אנטאָן דער זינדיגער איז זיך מתודה צו אנטאָן, דעם גלח, און דאָס דאַרף בלייבען ביי איהם אין הארצען פארזיגעלט אויף שטענדיג...

— איך וועל פון אייך, פּאַטערל פארלאַנגען איהר זאָלט מיר אויסזאָגען! — האָט דער גראַף פּאָטאָצקי זיך אָנגערופען — אָבער איך פארדעכטיג, אז אויך איהר מוזט ערגיץ האָבען א געליבטע... איך האָב געהאַט עטליכע פריינד, גלחים, און זיי פלעגען אויך גאַנץ אָפט אונטערזינדיגען...

— איהר האָט מיר ניט דערצעהלט ווי אזוי איהר האָט געווירקט, אז אייער זוהן זאָל מיט אייך ניט מיטרייזען! — האָט דאָס פּאַטערל אנטאָן געזאָגט.

—איך האָב דורכדעם געהאַט א געלעגענהייט זיך מיט איהם צו צוקריגען, און אלס שטראָף האָב איך איהם געזאָגט, אז ער וועט מיט מיר ניט קאָנען מיטפאָהרען! כא, כא, כא, איהר פארשטעהט, אָט דער געדאַנק איז מיר איינגעפאַלען ווען איך האָב אויסגעטרונקען נאָך א גלעזעל שנאַפּס... אלע מאָל פאלען מיר איין די בעסטע געדאַנקען ווען איך נעם א טרונק בראָנפען!

— און איך פיהל אויך אזוי! אָהן א טרונק בראָנפען וואָלט איך קיינמאָל ניט געקאָנט זיך מתודה זיין פאר מיר אליין! און מיין געוויסען וואָלט מיר זעהר שטארק געפּלאָגט... איך מוז אייך זאָגען, גראַף, אז ראשעיל איז א זעלטענע שעהנהייט. איהר פּנים איז ווי דאָס פּנים פון דער מאַדאָנא... זאָל מיר די הייליגע מוטער מוחל זיין פאר׳ן פארגלייך...

— און איך בין אייך זעהר דאנקבאר, הייליגער פּאַטערל, אנטאָן! — האָט דער גראַף ארויסגענומען א הויפען גאָלדענע מטבעות און דערלאַנגט דעם גלח — איך גלויב, אז דאָס וועט זיין גענוג ביז דעם צווייטען מאָל, ווען איך וועל קומען באזוכען מיין שעהנע ראשעיל...

דער גלח האָט גענומען די גאָלדענע מטבעות און זיי אריינגעלייגט אין זיין קעשענע, צושאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ... איך זאָג אייך, גראַף, אז מיר דארפען זיך שעצען גליקליך וואָס מיר זיינען גוטע קריסטען, און קאטויליקען דערצו. דער הייליגער גייסט איז אונז תמיד מוחל, אזוי שנעל ווי מיר זיינען זיך מתודה אויף אונזערע זינד! איך האָב נאָך ביי זיך קיינמאָל ניט געהאַלטען קיין זינד מעהר ווי איין טאָג!...

— איהר זייט גליקליך, פּאַטערל, וואָס איהר דארפט ניט געהן זעהר ווייט זיך מתודה צו זיין פאר אייערע זינד אָבער וואָס זאָל איך טאָן? — איך דאַרף ווארטען אזוי לאַנג ביז איך וועל אייך זעהן...

— נו, אז איהר זייט שוין געקומען

צו מיר קאָנען מיר גלייך אריינגעהן אין מיין ווידוי־צימער...

— ניין, איך וועל שוין וואַרטען ביז וואַנען איך וועל זיין גרייט צוריקצו־קערען זיך... איך וועל זיך שוין מתודה זיין אויך אויף די נייע זינד... איהר פאַרשטעהט דאָך, היילינער פּאַטערל!...

— יע, איך פאַרשטעה! — האָט דער גלח א שמייכעל געטאָן — איהר וועט האָבען א סך אויף וואָס זיך מתודה צו זיין, נאָכדעם ווי איהר וועט אוועק פון ראשעיל... און לעצטען מאָל ווען זי איז צו מיר געקומען זיך מתודה צו זיין, האָט זי מיר געזאָגט, אז זי האָט געזינדיגט וועגען אייך אין איהרע געדאַנקען...

— אזוי האָט זי אייך געזאָגט! — האָט דער גראַף אויסגערופען, און זיי־נע אויגען האָבען גענומען לייכטען — זאָגט מיר וואָס האָט זי אזוינס גע־זאָגט?

— איהר פאַרגעסט שוין ווידער, אייער דורכלויכט, אז איך קאָן ניט דערצעהלען קיין סודות וואָס מען פאַר־טרויט מיר אָן... איך גלויב, אז דאָס אַלץ וועט איהר אויסגעפינען פון איהר אליין!

— נו, איצט וועל איך צוריטען אהין וואו מיין שעהנע ראשעיל גע־פינט זיך! — האָט דער גראַף אויס־געשריען און זיך אויפגעהויבען פון זיין פּלאַץ — איך וועל זיך דאַרפען מאָרגען צוריקקערען צו דער קרעטש־מע, צוליב מיין זוהן! איך זאָג אייך, פּאַטערל, אז עס פאַרדריסט מיך זעהר שטאַרק וואָס איך האָב איהם מיטגע־נומען, ווען ניט וואַלענטי, וואָלט איך געקאָנט מיט איהר פאַרברייינגען די גאַנצע צייט!...

— איהר קאָנט אזוי אויך פאַר־ברענגען מיט איהר מעהר ווי איין טאָג, אַלץ וואָס איהר דאַרפט טאָן איז צו־שיקען אייער געטרייען דינער צו דער קרעטשמע, וואו אייער זוהן געפינט זיך און ער וועט איהם איבערגעבען, אז איהר זייט דאָרט פאַרהאַלטען געוואָ־רען אויף א טאָג אָדער צוויי מעהר ווי איהר האָט ערוואַרטעט...

— איהר זייט גערעכט, פּאַטערל! — האָט דער גראַף אויסגערופען מיט א שטראַהלענדען פּנים, און איהם דער־לאַנגט נאָך א פּאָר גאָלדענע מטבעות — איהר זייט קלוג, איך וועל טאָקע אזוי טאָן! איך וועל טאָקע מיטנע־מען מיין דינער מיט מיר, מאָרגען אין דער פריה וועל איך שיקען מיין דינער, און ער וועט זאָגען מיין זוהן, אז איך בין פאַרהאַלטען געוואָרען ביי מיין פריינט אויף נאָך א פּאָר טעג... כאַ, כאַ, כאַ! איך ווייס שוין וואָס איהם צו זאָגען! איך האָב דאָך איהם פריהער איינגערעדט, אז מיין פריינט האָט א טאָכטער, נו, וועל איך איהם לאָזען וויסען דורך מיין דינער, אז מיין פריינט'ס טאָכטער פייערט איהר חתונה אין א פּאָר טאָג ארום, און מיין פריינט האָט פאַרלאַנגט פון מיר, אז איך זאָל בלייבען ביי איהם ביז איבער דער חתונה! הא, א גוטער איינפאַל!

— ניט קיין שלעכטער איינפאַל! — האָט דער האַלב שיכור'ער גלח צוגע־שאָקעלט מיט'ן קאָפּ — איך וועל צו־קומען מאָרגען און זעהן וואָס איהר מאַכט!

דער גראַף האָט אריינגערופען זיין דינער, און נאָכדעם ווי ער האָט זיך געזעגענט מיט דעם גלח, זיינען זיי ביידע אוועקגעריטען צו זיין מאַיאָנ־טעק, וואו ראשעיל האָט זיך געפונען.

קאַפּיטעל זעקס

כאַטש וואַלענטי האָט אַלע מאָל גע־ציטערט פאַר זיין פּאַטער און אונטער געוועהנליכע אומשטענדען, וואָלט ער ניט געוואַגט איהם ניט צו פאָלגען, אָבער איצט, האָט וואַלענטי געקראָגען אז אינערליכען דראַנג נאָכצופאָלגען זיין פּאַטער, און זעהן וואוהין ער געהט.

ער האָט צוגעוואַרט א קליינע ווייל־ע, און דאַן צוגערופען דעם עלטסטען פון די היידוקעס, און איהם אָנגעזאָגט אכ־טונג צו געבען, אז די היידוקעס זאָ־לען ניט טרינקען, כדי זיי זאָלען זיך נאָכהער ניט צעיושענען... ער האָט מורא געהאַט, אז ווען עס וועט ניט זיין וועמען עס זאָל אויף זיי אכטונג גע־בען, וועלען זיי זיך אָנשיכור'ן און אָנ־טאָן שאַדען צו דעם אידען.

באַלד נאָכדעם האָט ער זיך געזעצט אויף זיין פערד און גענומען שנעל רייטען ביז וואַנען ער האָט שוין פון ווייטען געקאָנט זעהן זיין פּאַטער מיט דעם דינער רייטענדיג אין א ריכטונג וואָס פיהרט צום וועג. ער האָט זיי נאָכגעריטען, האַלטענדיג זיך א היב־

שע שטרעקע ווייט פון זיי, און אין דער זעלבער צייט, האָט ער געזעהן זיי ניט צו פארלירען.

וואלענטי האָט באמערקט ווי זיי פארקערעווען זיך צו א דאָרף. ער האָט גענומען רייטען לאנגזאמער, נאָכפאָלגענדיג זיי מיט זיינע אויגען. ער האָט באמערקט, אז זיי קומען צו א הויז, וואָס איז געווען דאָס שעהנסטע אין גאנצען דאָרף. זיי זיינען ארונטער פון די פערד, און צוגעבונדען די פערד צו א בוים וואָס איז געווען ניט ווייט פון יענעם הויז. דאן האָט ער געזעהן ווי זיין פאָטער געהט אריין אינוועניג. דער דינער איז פארבליבען שטעהן אין דרויסען נעבען דער טיר.

וואלענטי האָט צוגעווארט א ווייל, און נאָכהער איז ער ארונטער פון פערד, און איהם צוגעבונדען גאנץ ווייט פון דאָרט, כדי מען זאָל איהם ניט באמערקען. ער האָט זיך ביסלעכווייז גענומען דערנעהנטערען צום הויז, אויסמארקירענדיג, אז דער דינער זאָל איהם ניט דערזעהן. ער האָט זיך צוגעזעצט אויפ'ן גראָז הינטער א בוים און געווארט צו זעהן וואָס זיין פאָטער וועט טאָן ווייטער...

באלד האָט ער באמערקט ווי א גלח קומט ארויס פון הויז און רופט אריין דעם דינער. אזוי שנעל ווי זיי זיינען ביידע אריין אינוועניג, האָט זיך וואלענטי אויפגעהויבען פון זיין פּלאץ און איינבויגענדיג זיך מען זאָל איהם ניט באמערקען פון פענסטער, איז ער דאָרט צוגעקומען...

צו זיינע אויערען האָט זיך דערטראָגען די שטימע פון זיין פאָטער און ער האָט זיך גענומען צושארען צו יענעם פענסטער, פון וואנען די שטימע איז געקומען. ער האָט זיך דאן אוועקגעזעצט אויפ'ן גראָז, און אזוי ווי דער פענסטער איז געווען אָפען האָט ער געקאָנט הערען דעם גאנצען געשפּרעך וואָס עס איז פאָרגעקומען צווישען זיין פאָטער און דעם גלח. און דאָס וואָס ער האָט געהערט האָט איהם געמאכט שווידערען. דער גלח האָט געטרונקען בראָנפען, זיי ריידען זינדיגע רייד. זיי ריידען וועגען ראשעיל, די געוועזענע גואווערנאנטקע פון זיין שוועסטער... ווי עס ווייזט אויס העלפט איהם אָט דער דאָזיגער גלח דורכפיהרען די דאָזיגע זינדיגע ליבע...

ער האָט געהערט ווי ער רעדט מיט דעם גלח וועגען די פּערל וואָס ער האָט געקויפט אין ווילנא אלס א מתנה צו ראשעיל. ער איז געוואָרען אויפגעציטערט... אָט דאָס זיינען דאָס די פרומע גלחים צו וועמען דאָס פאָלק קומט זיך מתודה זיין אויף די זינד... ער הערט ווי דער גלח דערצעהלט איהם וועגען ראשעיל, ווי זי קומט צו איהם זיך מתודה צו זיין... ער האָט געהערט ווי דער גראף האָט געראטען זיין פאָטער, אז ער קאָן פארברייגען מעהר ווי איין טאָג מיט זיין געליבטער, אלץ וואָס ער דארף טאָן איז צו שיקען זיין געטרייען דינער צוריק אין קרעטשמע אריין אָנזאָגען איהם, אז ער איז דאָרט פארהאלטען געוואָרען א סך לענגער...

דאָס בלוט האָט גענומען זידען אין וואלענטי'ס קערפּער... זיין שוועסטער האָט געהאט רעכט! זיין פאָטער פירט א ליבע מיט זייער געוועזענער גואווערנאנטקע, און דער גלח אנטאָן העלפט צו...

אָט באמערקט ער, אז זיין פאָטער און דער דינער געהען ארויס פון הויז. זיי זעצען זיך אוועק אויף זייערע פערד, און רייטען אוועק זעהר שנעל. וואלענטי האָט זיך א לאָז געטאָן צו זיין פערד, אָבער ער האָט ניט באוויזען איהם אָפּצובינדען, און זיך ארויפזעצען אויף איהם, האָט ער זיי פארלוירען. ער איז ארויסגעריטען פון דאָרט און גענומען שנעל טרייבען זיין פערד. ביז ער איז צוגעקומען צו א פארצווייגטען וועג... ער האָט זיך גענומען ארומקוקען, אָבער ער האָט קיין שפּור ניט באמערקט... ער האָט דעריבער ניט געוואוסט אויף וועלכען וועג זיך צו פארנעמען. ער האָט א קוק געטאָן אויפ'ן הימעל און געזעהן, אז די זון האלט שוין ביים פארגעהן, און פון דעם האָט ער געדרונגען, אז דער מאיאָנטעק וואו ראשעיל האלט זיך אויף, מוז זיין ניט ווייט פון דאנען, ווייל אויב ניט וואָלט דאָך זיין פאָטער זיך ניט אוועקגעלאָזען אהין אזוי שפּעט... אָבער ווי אזוי קאָן ער אויסגעפינען וואו דאָס איז? קיין לעבעדיגען נפש זעהר ער ניט ארום זיך. ער איז געבליבען זיצען אויף זיין פערד, ניט וויסענדיג וואָס צו טאָן, און וואוהין זיך צו ווענדען...

פלוצלונג איז איהם אריינגעפאלען א געדאנק: ער וועט זיך אומקערען צום גלח, און ער וועט איהם צווינגען צו פיהרען איהם אהין, צו דער אומוויר־דיגער ראשעיל... ער וועט איהם קאָנען צווינגען דאָם צו טאָן, ווייל דאָס וואָס ער האָט געהערט פון אונטער דעם פענסטער, וועט זיין גענוג פאר דעם גלח זיך צו דערשרעקען און טאָן אלץ וואָס ער וועט פון איהם פארלאַנגען.

ער האָט זיך אויסגעדרעהט מיט זיין פערד, און איז צוגעריטען צום גלח׳ס הויז. ער האָט אָנגעקלאפּט אין טיר. און באלד איז דער גלח צוגעקומען און דערזעהענדיג איהם, האָט ער זיך אָנגערופען:

— קום אריין, מיין פריינט, אין מיין הויז! דו ביזט געווים מיד פון וועג.

— ווייסט איהר, פּאָטערל, ווער איך בין? — האָט זיך וואלענטי צו איהם געווענדעט.

— ניין, איך האָב ניט קיין באגריף ווער איהר זייט, אָבער פון אייער קליידונג קאָן איך מערקען, אז איהר זייט א יונגער גראַף.

— איך בין וואלענטי, דער זוהן פון דעם גראַף פּאָטאָצקי!

— אָ, וואלענטי! ווילקאָמען! ווילקאָמען! — האָט דער גלח אויסגערופען — קומט אריין צו מיר אין צימער, און מיר וועלען א ווײַלע פארברייינגען.

וואלענטי איז איהם נאָכגעגאנגען. ער האָט געקאָנט הערען פון זיין מויל דעם ריח פון בראָנפען. ווען ער איז אריינגעקומען מיט איהם אין צימער, האָט ער באמערקט, אז אויף דעם טישעל זיינען געוועזן אויסגעשפּרייט גאָלדענע מטבעות, וואָס דער גלח האָט, ווייזט אויס, געהאלטען אין ציילען, און ווען ער האָט איהם אונטערבראָכען מיט זיין אָנקלאפּען אין טיר, האָט דער גלח איבערגעלאָזען די מטבעות אויף דעם טישעל און איז ארויס זעהן ווער דאָס איז.

דער גלח האָט באמערקט ווי וואלענטי׳ס בליקען זיינען געווענדט אויף דעם טישעל וואו די מטבעות זיינען געווען, האָט ער זיך אָנגערופען, מאכענדיג דערביי א פרומע מינעלע:

— די אָרימע פּויערים האָבען אָנגעקליבען דאָס געלט און געבראַכט צו מיר, ווייל זיי ווילען בויען א נייעם קלויסטער... זעהר פרומע קאטוילִיקען זיינען זיי, די פּויערים. זיי שפּאָרען אָפּ דעם ביסען פון מויל און זיי ברייינגען זייער געלט פאר אזא הייליגען צוועק... זאָג מיר, וואלענטי, וואָס מאכט דיין פּאָטער, דער גראַף פּאָטאָצקי? שוין לאַנג, זעהר לאַנג, אז איך האָב איהם ניט געהאט דעם פארגעניגען איהם צו זעהן...

וואלענטי האָט זיך קוים באהערשט, ער זאָל ניט באמערקען זיין צאָרן וואָס האָט אין איהם געברענט. ער האָט זיך אָנגערופען:

„איך בין געוועזן זיכער, אז מיין פּאָטער געפינט זיך דאָ, הייליגער פּאָטערל, און איך בין אהער געקומען זעהן!

— ווער האָט עס דיר געזאָגט, אז דיין פּאָטער געפינט זיך דאָ? — האָט דער גלח איהם אָנגעקוקט.

— איך האָב געדארפט מיין פּאָטער זעהן זעהר נויטיג, האָב איך זיך געלאָזט אין וועג, און אימיצער האָט מיר געזאָגט, אז ער איז אוועק צו אייך, פּאָטערל!

— אָ, ניין, ווי עס ווייזט אויס, האָט יענער געמאכט שפּאָס מיט אייך! איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אז איך האָב שוין אייער פּאָטער ניט געזעהן שוין היבשע עטליכע חדשים. און איך זאָג אייך דעם אמת, אז איך האָב שוין נאָך איהם געבענקט... ער פלעגט שטענדיג מיך באזוכען ווען ער פלעגט געהן אויף דעם יאגד... און איצט ווייזט אויס, האָט ער זיך אינגאנצען פארגעסען אָן מיר...

— איך בין זעהר דורשטיג, פּאָטערל! — האָט וואלענטי געזאָגט — אפשר וועל איך קריגען דאָ א טרונק!

— אָט וועל איך הייסען די דינסט אריינברענגען א קאלטען טרונק פון ברונען! — האָט דער גלח געזאָגט.

— ניין, פּאָטערל! — האָט וואלענטי געזאָגט מיט א שמייכעל — איך וויל ניט טרינקען קיין וואסער, אפשר געפינט זיך ביי אייך אביסעל בראָנפען!...

— בראָנפען!! — האָט דער גלח איהם אָנגעקוקט — ווי קומט עס צו אייך? לויט ווי איך ווייס זייט איהר דאָך א סטודענט אין דער קאטוילישער

סעמינאַריע, און ווי קומט איהר צו טרינקען בראַנפען?

— איז דען א זינד צו טרינקען בראַנפען? — האָט איהם וואַלענטי געפרעגט.

—געווים איז דאָס א זינד! מיר, די גלחים טאָרען ניט טרינקען קיין שאַרפע געטראַנקען! און אַזוי ווי איהר האָט בדעה ווען עס איז צו זיין א גלח, טאָרט איהר דאָס שוין ניט טאָן.

— דעריבער בין איך דאָך ביי אייך, הייליגער פּאַטערל! אויב דאָס איז ווירקליך א זינד, וועל איך זיך פאַר אייך באַלד מתודה זיין און מיין זינד וועט פאַרגעבען ווערען...

— עס איז אָבער ניט רעכט צו זינדיגען פריהער מיט דער כונה, אַז די זינד וועט אַלץ פאַרגעבען ווערען?

— טאָ, ווי אַזוי טרינקט איהר, פּאַטערל, בראַנפען? — האָט וואַלענטי פלוצלונג איהם א פרעג געטאָן.

— דער גלח איז געוואָרען טויט בלאַס... ער האָט זיך אָבער געשטאַרקט און געזאָגט:

— ווער האָט דיר געזאָגט אַז איך טרינק!

— מען דאַרף מיר דען זאָגען? — האָט וואַלענטי אויסגערופען — איך שמעק דאָך דעם ריח פון שנאַפּס פון אייער מויל.

— אַ, איצט זעה איך פון וואַנען עס קומט צו אייך אַט דער טעות! — האָט דער גלח אויסגערופען — איך האָט נאָר וואָס געטרונקען די מעדיצין, וואָס דער דאָקטאָר האָט מיר געגעבען, ווייל איך האָב לעצטענס גענומען הוסטען, און כדי צו ווייזען איהם, אַז דאָס איז אַזוי, האָט ער גענומען הוסטען...

— נו, זאָל זיין מעדיצין! — האָט וואַלענטי געזאָגט — גיט מיר טאַקע אויך פון אַט דער מעדיצין!

— אָבער איהר הוסט דאָך ניט!

— וועל איך אָנפאַנגען צו הוסטען!

— האָט וואַלענטי געזאָגט און זיך געמאַכט הוסטענדיג...

דער גלח איז געבליבען שטעהן אין א פאַרלעגענהייט... און דאַן האָט ער זיך אָנגערופען:

— איך האָב נאָר וואָס אויסגעטרונקען דעם לעצטען טראָפּען מעדיצין...

— הייליגער פּאַטער׳ל — האָט וואַלענטי זיך צו איהם אָנגערופען— איך בין צו אייך געקומען איהר זאָלט מיר פיהרען צו דעם פּלאַץ וואו עס געפינט זיך מיין פּאַטער׳ס געליעבטע, ראַשיעל!

— וואָס רעדט איהר?! — האָט דער גלח אויסגערופען — ווי קום איך, איך מיין... ווי קומט אייער פּאַטער!

— איך פערלאַנג פון אייך אַז איהר זאָלט מיט מיר געהן און אָנצייגען דעם פּלאַץ וואו מיין פּאַטער איז אוועק פאַרברייגגען!

— פון וואַנען זאָל איך וויסען?— האָט דער גלח אויסגערופען.

— איהר ווייסט וואו ראַשיעל געפינט זיך! פיהרט מיך אַהין!

— ווער האָט דיר אַזוינס געזאָגט! האָט דער גלח גענומען ווערען מעהר אויפגערעגט — און אַט די גאָלדענע מטבעות, וואָס איהר זאָגט, אַז די אָרימע פּויערים האָבען דאָס געבראַכט צו אייך, איך ווייס אַז מיין פּאַטער האָט זיי אייך געגעבען, ווייל איהר גיט אַכטונג אויף זיין געליבטער... איך ווייס אויך אַז זי קומט צו אייך זיך מתודה זיין אויף איהרע זינד! דעריבער פערלאַנג איך פון אייך, אַז איהר זאָלט מיך טאַקע איצט פיהרען אַהין!

— המ... איך ווייס ניט פון וואָס צו זאָגען! מען האָט אויף מיר א בלבול געמאַכט! איך האָב אייער פּאַטער שוין לאַנג ניט געזעהן! — האָט דער גלח גענומען שטאַמלען — מיינער א שונא האָט געווים אויף מיר אָנגערעדט, און איהר האָט איהם גענומען ערנסט!

— וועט איהר זיין וויליג צו שווערען ביים הייליגען צלם, אַז אַלץ וואָס איהר זאָגט מיר איז אמת? — האָט וואַלענטי איהם געפרעגט.

— איהר האָט קיין רעכט ניט צו צווייפלען אין מיינע רייד! — האָט דער גלח שטרענג צו איהם א זאָג געטהאָן. — איהר דאַרפט שוין וויסען, אַז ווען א הייליגער פּאַטער זאָגט, דאַרף מען איהם גלויבען!

— ביז היינט האָב איך אויך אַזוי געמיינט — האָט וואַלענטי געזאָגט— אָבער היינט האָב איך, צו מיין גרויס באַדויערען, אויסגעפונען אַז איך האָב געמאַכט א טעות! איהר זייט נאָך מעהר פאַרדאַרבען פון מיין פּאַטער! ווייל איהר העלפט איהם אין דעם

ארויס! איהר ערלויבט איהם צו זינדיגען, און איהר פארזיכערט איהם אז נאך דעם ווי ער וועט צו אייך קומען און זיך מתודה זיין אויף זיינע זינד, וועט איהם גאט מוחל זיין! איך ווייס אלץ! איך ווייס אז מיין פאטער איז, מיט א ווײלע פריהער, ביי אייך געוועזן, אז איהר האט ביידע געטרונקען, אז ער האט אייך דערצעהלט ווי אזוי ער האט אויסגעמארקירט איך זאל פארבלייבען אין דער קרעטשמע. איך ווייס אויך אז ווען אנטאן דער זינדיגער, זינדיגט מיט מיין פאטער’ס געליעבטע, בעט ער נאכהער ביי אנטאן דעם גלח ער זאל איהם מוחל זיין... איהר הערט, פאטער’ל אנטאן, פאר מיר עקזיסטירען ניט קיין פארבארגענע זאכען!

— א, יונגער גראף פאטאצקי! — איך בעט אייך האט אויף מיר רחמנות און דערצעהלט ניט אייער פאטער וועגען דעם, ווייל ער איז זעהר אייפערזיכטיג!

— אט אזוי האב איך ליעב! — האט וואלענטי געזאגט — אנשטאט צו געהן צום גלח אנטאן זיך מודה זיין אויף אייערע זינד, טהוט איהר דאס צו מיר! איהר לייקענט ניט, אז איהר זינדיגט מיט מיין פאטער’ס געליבטער!

דער גלח האט זיך ארומגעזעהן אז ער איז אריינגעפאלען, און ער האט גענומען פלאנטערען מיט’ן צונג, זוכענדיג צוריקצוכאפען זיינע רייד.

— ווער האט אייך דאס געזאגט? עס איז א ליגען! איך האב בלויז אויף איהר אכטונג געגעבען.

— זאגט מיר, האט איהר ניט געגעבען מיין פאטער אן עצה, מיט א ווײלע צוריק, אז ער זאל שיקען זיין דינער מיר איבערצוגעבען, אז מיין פאטער איז פערהאלטען געווארען ביי זיין פריינד אויף עטליכע טעג, און מיין פאטער האט אייך דערפאר געגעבען נאך עטליכע גאלדענע מטבעות. און ער האט געזאגט אז ער וועט שיקען זיין דינער מיר אנזאגען אז זיין פריינד’ס טאכטער פייערט איהר חתונה אין א פאר טעג ארום, און דעריבער וועט ער מוזען דארט פארבלייבען נאך עטליכע טעג! איצט לייקענט עס!

דעם גלח’ס פנים איז בלאס געווארען. ער האט זיך גענומען קראצען אין קאפ. ער האט בעת מעשה ניט געקענט בעגרייפען ווי אזוי קומט עס אז אט דער זוהן פון גראף פאטאצקי, זאל וויסען פון אלץ! איבערהויפט איז זיין שרעק געווארען גרויס, ווען ער האט פון איהם געהערט די בעשולדיגונג אז ער זינדיגט מיט דעם גראף’ס געליעבטע! ער האט געוואוסט אז ווען דער גראף פאטאצקי זאל זיך פון דעם דערוויסען, וועט איהם שוין קיין צרות ניט פעהלען. ער איז דאך זעהר אייפערזיכטיג אויף איהר...

— זאגט מיר, וואלענטי — האט דער גלח אויסגערופען מיט א ציטערנדער שטימע — ווער האט אייך דערצעהלט אזעלכע זאכען?

— איך האב דאך אייך געפרעגט אויב איהר זייט וויליג צו שווערען ביי דעם הייליגען קרייץ, אז אלץ וואס איך האב אייך געזאגט איז א ליגען!

— איך בין גרייט צו שווערען — האט דער גלח אויסגערופען און אויפגעהויבען דעם צלם וואס איז געהאנגען אויף זיין ברוסט.

— איהר זייט גרייט צו שווערען, אז מיין פאטער איז ביי אייך פריהער ניט געוועזן, אז איהר האט מיט איהם ניט געטרונקען קיין בראנפען, אז איהר האט ניט גערעדט וועגען מיר?... הא, זייט איהר גרייט צו שווערען אויף אלץ!

— המ... איך בין גרייט! — האט דער גלח ארויסגעמורמעלט.

— טא שווערט! — האט וואלענטי אויסגערופען.

דער גלח האט שוין געוואלט שווערען, אבער וואלענטי האט איהם געווארענט, אז עס וועט זיין פליכט זיין איהם צו ווארענען געגען שווערען פאלש, און אז ער האט בעוויזען אז זיין פאטער איז ביי איהם געוועזן, אז זיי האבען ביידע געטרונקען, און אז ער האט געהאט צו טהאן מיט זיין פאטער’ס געליבטער! — איצט קענט שווערען, אבער כ’וועל דאס דארפען בעריכטען אין הייליגען סינאד, ווען זיי וועלען זיך פערזאמלען אין ווילנא.

א טויט שרעק איז באפאלען דעם גלח. ער האט איינגעזעהן אז ער האט זיך פריהער ארויסגערעדט אזוי אז וואלענטי האט שוין געקענט פארשטעהן אז ער האט געהאט צו טהאן

מיט דער געליבטער פון זיין פאטער, און ווי אזוי וועט ער קענען איצט אלץ אפליקענען? ער וועט דאך פון איהם פערלאנגען א שבועה! ער איז געבליבען אין א גרויסער פארלעגענהייט. אויב ער זאל זיך פאר איהם מודה זיין, אז ער האט נאר וואס פארבראכט מיט זיין פאטער, וועט ער דאך זיין געצוואונגען איהם צו פיהרען צו דעם מאיאנטעק, וואו דער גראף פאטאצקי פארברייננגט איצט מיט ראשיעל, זיין געליבטע, און וואס וועט ער זאגען ווען ער וועט אויסגעפינען אז ער האט איהם אהער געפיהרט! מעהר וועט איהם שוין ניט פעהלען! אויב אבער ער וועט עס ניט טהאן, וועט דאך דער יונגער גראף קענען איהם אנקלאגען פאר'ן סינאד, און מען וועט איהם געוויס אהין רופען. און אפשר וועט מען אויך רופען ראשיעל'ן, און זי וועט זיך נאך אפשר פאר זיי מודה זיין? דאן איז ער דאך א פארלארענער!

ער האט זיך ווידער גענומען קראצען דעם קאפ... ער האט זיך ארומגעקוקט און דאן האט ער זיך אפגערופען:

— גוט, איך בין זיך מודה, אז אייער פאטער איז דא ביי מיר געווען, און מיר האבען דא גערעדט וועגען אייך, אבער וועגען דעם אז ער האט א געליעבטע, האב איך גאר ניט געוואוסט!

— עס איז א ליגען! — האט וואלענטי אויסגערופען — איך וויים אז מיין פאטער האט מיט אייך גערעדט וועגען זיין געליעבטער ראשיעל!

— איהר לערענט דאך אין דער הייליגער סעמינאריע, ווייסט איהר דאך, אז עס איז ניט רעכט פאר א גלח, ארויסצוגעבען די סודות, וואס זיינען איהם אנפערטרויט געווארען ווען מען האט זיך פאר איהם מתודה געוועזן!

— איז דען מיין פאטער געקומען פריהער אויך צו אייך זיך מתודה צו זיין? — האט איהם וואלענטי געפרעגט.

— געוויס! ער איז צו מיר געקומען מיט אט דעם צוועק — האט דער גלח אויסגערופען — טא ווי אזוי קענט איהר פון מיר פערלאנגען איך זאל אייך דערצעהלען וועגען דעם!

— און דאס וואס איהר האט גע־זאגט צו מיין פאטער אז ראשיעל איז א זעלטענע שענהייט, אז זי קוקט אוים ווי די מאדאנע! און וואס וועט איהר זאגען אויף דעם, אז מיין פאטער האט אייך געזאגט ווי גוט עס איז אייך וואס איהר, "הייליגער" פאטער'ל, קענט זינדיגען און איהר דארפט ניט געהן גאנץ ווייט זיך צו מתודה זיין, ווייל איהר זייט זיך מתודה פאר זיך אליין, און האט איהר איהם ניט פארגעשלאגען אז ער, מיין פאטער, זאל אריינגעהן צו אייך אין וידוי צימער, אבער מיין פאטער האט אייך געזאגט אז ער וועט שוין צוווארטען ביז וואנען ער וועט האבען בעגאנגען די נייע זינד... און איהר האט נאך צוגעגעבען אז ער איז גערעכט, אז נאך דעם ווי ער וועט קומען פון ראשיעל וועט ער האבען א סך זינד אויף וואס זיך מתודה זיין! הא, קענט איהר אפשר דאס אויך פארלייקענען!

דער גלח האט געשוויגען. ער האט האט אויסגערופען:

— א, איך זעה שוין! איהר זייט די גאנצע צייט געשטאנען אונטער'ן פענסטער און זיך צוגעהערט צו אונזער געשפרעך.

— עס איז אמת — האט וואלענטי אויסגערופען — נו, פאטער'ל, וועט איהר איצט אפשר אויך לייקענען?

— המ... איך קען דאס ניט לייקענען — האט דער גלח געזאגט, אבער דאס וואס איהר האט געמאכט א בעשולדיגונג געגען מיר, אז איך האב געהאט צו טהאן מיט ראשיעל, דאס לייקען איך אפ! עס פארשטעהט זיך, אז איך בין די גאנצע צייט געווען איהר "וידוי־פאטער"...

— וועט איהר זיין וויליג צו שווערען וועגען דעם, פאטער'ל — האט וואלענטי איהם א פרעג געטהאן.

דער גלח האט געשוויגען. ער האט געזעהן אז ער איז אריינגעפאלען און אז אט דער וואלענטי איז זעהר כיטרע, און אז ער וועט דארפען געפינען א וועג ווי אזוי צו ווירקען אויף איהם אז ער זאל ניט רעדען.

א געדאנק איז דעם גלח אריינגעקומען, אז ער וועט מיט איהם אוועקגעהן צום גראף, דארט וואו ער געפינט זיך מיט ראשיעל. ער וועט געהן אהין מיט וואלענטי'ן, און ער וועט איהם אליין ערקלעהרען אז זיין זוהן

האָט זיך אונטערגעהערט צו זייער געשפּרעך.

— גוט, וואַלענטי — האָט דער גלח זיך צו איהם אָנגערופען — איך געה מיט אייך אהין. איהר פאַרשטעהט דאָך, אַז אייער פאָטער איז שולדיג אין דעם מעהר ווי איך, און אויב איהר זייט גרייט ארויסצוברענגען אייער פאָטער׳ס זינד אין דער עפענטליכקייט, דאַן קאָנט איהר דאָס טאָן אויך אויף מיר, אָבער זיי ווייסען, אַז אייער פאָטער וועט ניט שווייגען! איהר האָט קיין רעכט ניט צו פאַרשעמען אייער פאָטער! ניין, א זוהן קאָן ניט ארויסקומען מיט א באשולדיגונג געגען זיין אייגענעם פאָטער.

— אַלץ וואָס איך בין פאַראינטערעסירט איז, צו זעהן, אַז מיין פאָטער זאָל ניט געשטרויכעלט ווערען אין זינד! — האָט וואַלענטי אויסגערופען — און דעריבער איז מיין פאַרלאַנג מיר זאָלען געהן אהין וואָס שנעלער! קומט מיט מיר, פאָטערל!

— איך וויל, אַז איהר זאָלט וויסען, וואַלענטי, אַז איך בין ריין פון זינד! איך מיין אָט טאַקע וועגען דעם וואָס איהר האָט געזאָגט, אַז איהר האָט אויסגעפונען, אַז איך האָב געהאַט צו טאָן מיט דער...

— וועגען דעם וועלען מיר צייט האָבען צו ריידען! — האָט וואַלענטי געזאָגט — איך וויל נאָר אייך זאָגען, אַ׳ אויב איהר וועט וועגען דעם שווערען, וועלען מיר דאַן קאָנען זעהן אויב עס איז ניט ריכטיג... און איצט קומט שנעלער, עס ווערט שפּעט...

— עס איז אָבער גאַנץ ווייט פון דאַנען! — האָט דער גלח געזאָגט — און עס ווערט שוין פינסטער!

— עס וועט זיין א ליכטיגע נאַכט און מיר וועלען ניט בלאָנדזשען! — האָט וואַלענטי געזאָגט. — נעהמט ארויס אייער פערד פון שטאַל און לאָמיר ביידע אוועקרייטען וואָס שנעלער!

דער גלח אַנטאָן האָט געזעהן, אַז ער קאָן דאָ גאָרניט אויפטאָן, איז ער דעריבער אריין אין שטאַל און גענומען דעם פערד. פאַרשידענע געדאַנקען זיינען דורכגעלאָפען זיין מח... וואָס וועט זאָגען דער גראַף ווען ער וועט איהם דערזעהן, און ווען ער וועט אויסגעפינען, אַז ער האָט אהער געפירט זיין זוהן! יע, ער וועט איהם דאַרפען דערצעהלען, אַז זיין זוהן האָט איהם נאָכגעפאָלגט און אַז ער האָט זיך צוגעהערט צו זייער געשפּרעך, אַז ער ווייסט שוין פון אַלץ. ער וועט זיך אויך דאַרפען מיט איהם באַראַטען וואָס צו טאָן, כדי וואַלענטי זאָל ניט איבערגעבען דעם סינאָד וועגען דעם, אַז ער, דער גלח האָט איהם ארויסגעהאָלפען אין זיין ליבע מיט ראַשעיל.

אַנטאָן האָט זיך אוועקגעזעצט אויף זיין פערד און ער איז צוזאַמען מיט וואַלענטי׳ן אוועקגעריטען צו דעם אַלטען מאַיאָנטעק וואו די געוועזענע פראַנצויזישע גאָווערנאַנטקע האָט זיך אויפגעהאַלטען.

זיי האָבען זיך פריהער אָנגעשטעלט נעבען א קליין הייזעל. דער גלח האָט געזאָגט וואַלענטי׳ן, אַז דאָ געפינט זיך דער אויפזעהער פון דעם מאַיאָנטעק, און דורך איהם וועט ער דערגעהן וואו דער גראַף געפינט זיך איצט, ווייל דאָרט זיינען געווען עטליכע שעהנע געביידעס, און ער ווייסט ניט וואו זיי זיינען איצט.

דער גלח האָט געהאַט אין זינען, אַז איידער ער וועט אריינקומען מיט וואַלענטי׳ן וועט ער דורך דעם אויפזעהער לאָזען וויסען דעם גראַף, אַז זיין זוהן זוכט איהם, און ער וועט זיך וויסען ווי צו היטען. אָבער וואַלענטי האָט עס פאַרשטאַנען, און ווען דער אויפזעהער האָט זיך אָנגעבאָטען צו געהן אָנזאָגען דעם גראַף, האָט וואַלענטי זיך צו איהם געווענדעט:

— איך וועל שוין אַליין צוקומען אהין, אַלץ וואָס דו דאַרפסט טאָן איז מיר אָנצייגען אין וועלכען הויז ער געפינט זיך.

דער אויפזעהער האָט גענומען ווישען דעם שווייס פון זיין שטערן, ער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן! ער האָט געקוקט אויף דעם גלח, אָבער וואַלענטי האָט זיי געהיט, און ער האָט זיך אויף דעם אויפזעהער א בייזער געטאָן:

— פאַרוואָס קווענקעלסטו זיך! — דו זעהסט דאָך, אַז מיר זיינען געקומען פון אַזוי ווייט, און מסתמא איז דאָס זעהר וויכטיג.

ווען דער גלח האָט א וואונק געטאָן צום אויפזעהער, אַז ער זאָל ניט ווייזען, האָט עס וואַלענטי באַמערקט, און ער האָט זיך דערנעהענטערט צום גלח,

און איהם אריינגעשושקעט אין אויער:

— איך האָב עס באמערקט, און איך זעה, אז איהר ווילט איך זאָל דערצעהלען מיין פּאַטער וועגן אייערע זינדיגע באציהונגען מיט ראשעיל... פאַרגעסט ניט, אז איהר האָט זיך אזוי גוט ווי מודה געווען פאר מיר... און אויב איהר וועט מאכען פאַרשידענע שוועריגקייטען, וועט איהר נאכהער חרטה האָבען. הייסט איהם שנעלער אָנצייגען דאָס הויז!

דער גלח האָט שוין קיין אנדער ברירה ניט געהאט, און ער האָט געזאָגט צום אויפזעהער:

— נו, צייגט אונז אָן אין וואָס פאר א הויז דער גראַף געפינט זיך!

— אָ, הייליגער פּאַטערל! איהר ווייסט דאָך אליין! — האָט דער אויפזעהער אויסגערופען — ער געפינט זיך דאָרט וואו ראשעיל האלט זיך אויף!

— אָבער צייג דאָך אונז אָן! — האָט שוין דער גלח אויפגעהויבען זיין שטימע.

דער אויפזעהער האָט געהאט א באַפעהל פון גראַף ניט צו דערלאָזען, אז מען זאָל איהם שטערען, און ער האָט פאַרשטאַנען, אז דער גלח וויל ניט נעמען אויף זיך די פאַראַנטוואָרטליכקייט. ער האָט דעריבער געזאָגט: „איהר זייט דאָך דאָרט געווען מיט צוויי טעג צוריק! איך מיין, אז איהר זייט געווען ביי איהר זי זאָל זיך מתודה זיין אויף איהרע זינד, נו, איצט וועט איהר זי געפינען אין דעם זעלבען פּלאַץ!"

— איך האָב דאָך דיר ניט געפרעגט וואו זי געפינט זיך! — האָט דער גלח אויסגערופען — איך האָב דאָך דיך געפרעגט וואו דער גראַף געפינט זיך איצט...

— דאָרט! — האָט ער געענטפערט — אין דעם זעלבען פּלאַץ!

— פאַרוואָס זאָלט איהר זיך מאכען ניט וויסענדיג! — האָט וואַלענטי זיך געווענדעט צום גלח, קומט, הייליגער פּאַטערל, לאָמיר געהן אהין וואו איהר זייט געווען מיט צוויי טעג צוריק.

דער גלח האָט ניט אויפגעהערט צו ווישען די שוויים פון זיין שטערען. ער איז מיט לאנגזאמע טריט געגאַנגען צו יענער שעהנער געביידע...

ווען זיי זיינען צוגעקומען צו דער טיר, איז דער גלח געבליבען שטעהן.

— איך וועל אָנקלאַפּען אין טיר און איך וועל אריינקומען אליין. איהר וואַרט דאָ צו. איך וועל זאָגען דעם גראַף, אז זיין זוהן איז געקומען!

— אָ, איך פאַרשטעה! — האָט וואַלענטי אויסגערופען, — איהר ווילט איהם וואָרענען, ער זאָל דערווייל האָבען א געלעגענהייט זי צו באַהאלטען, און דערנאָך קאָנען אויף מיר שרייען אז איך האָב איהם נאָכגעפאָלגט! ניין, הייליגער פּאַטערל! איהר געהט טאקע פאַראויס און איך וועל אייך נאָכגעהן.

וואַלענטי האָט זיך געשטעלט אָן א זייט, און דער גלח האָט מיט א ציטערענדער האנט געגעבען א לייכטען קלאַפּ אין טיר. אָבער עס איז ניט געווען קיין ענטפער.

דער גראַף און זיין געליבטע זיינען געווען פאַרנומען אין זייער ליבע נעסט, אז זיי האָבען גאָרניט געהערט.

צו די אויערען פון וואַלענטי און דעם גלח האָבען זיך דערווייל דערטראָגען די געלעכטערלעך פון ביידע, פון ראשעיל און פון גראַף... דאָס פענסטער פון זייער צימער איז געווען אָפען, און מען האָט געקאָנט הערען דייטליך זייער געשפּרעך...

דער גלח האָט שוין געוואָלט געבען א שטאַרקערען קלאַפּ אָבער וואַלענטי האָט איהם אָנגענומען פאר'ן האנט, און געזאָגט אין דער שטיל:

— וואַרט נאָך צו א קליינע ווייל! מיר וועלען ניט פאַרזאמען... איך וויל הערען וואָס זיי ריידען... האָסטו דען ניט געהערט, אז מיין פּאַטער האָט דערמאָנט מיין נאָמען... זי האָט געלאכט, ווען ער האָט איהר דערצעהלט ווי אזוי ער האָט מיך גענארט... איך וויל זיך צוהערען א קליינע ווייל.

דער גלח איז געשטאַנען נעבען דער טיר און זיך געטרייסעלט פון שרעק... ער שטעלט זיך פאָר, אז קיין צרות וועלען איהם ניט פעהלען. אָט הערט ער אזוי דייטליך ווי דער גראַף רעדט מיט איהר וועגען זייערע אינטימע פאַרהעלטעניסען, ער דערצעהלט איהר ווי ער האָט נאָך איהר געבייענקט, ווי אזוי ער האָט געוואָלט וויסען וואָס זי האָט זיך מתודה געווען פאר דעם גלח...

„דאָס הייליגע פּאַטערל זינדיגט אויך אונטער אביסעל!" — האָבען

ביידע, דער גלח און וואלענטי, געקאָנט דייטליך הערען ווי ער רעדט צו ראשיעל — איהם איז אָבער א סך גרינגער זיך מתודה צו זיין ווי מיר. ער איז זיך מתודה פאר זיך אליין! יע, אזוי שנעל ווי ער זינדיגט, געהט ער אריין צו זיך אין צימער און איז זיך מתודה. איך בין זעהר נייגעריג אויסצוגעפינען וואס פאר א זינד אחוץ טרינקען בראנפען באגעהט דאס הייליגע פאַטעריל — הערען זיי ווי דער גראף זאָגט צו איהר לאכענדיג.

— פארוואס זאָלסטו איהם פארדעכטיגען אז ער האָט אויך אנדערע זינד? — האָט זי דייטליך געקאָנט הערען ווי ראשיעל רופט אויס לאכענדיג.

— ווייל ווען דאס פאַטעריל האָט מיר דערצעהלט ווי אזוי ער איז זיך מתודה פאר זיך אליין און ער האָט גענומען אויסרעכענען זיינע זינד, האָט ער זיך ארויסגערעדט אז ער האָט זיך מתודה געווען ווייל ער האָט א קוש געטהאָן א... ער האָט זיך באלד פארכאפּט און ער האָט ניט געוואָלט אויסזאָגען ווער דאס איז געווען וועמען ער האָט א קוש געטהאָן, אָבער איך האָב פארשטאנען אז ער האָט געמיינט אז ער האָט א קוש געטהאָן א מיידעל, אָדער אפשר גאָר א ווייבעל, וועלכע איז געקומען צו איהם זיך מתודה צו זיין!

— פארוואס זאָלסטו אזוי טראכטען פון הייליגען פאַטעריל! — האָט ראשיעל איהם געזאָגט מיט עטוואס פארוואורף אין איהר שטימע.

— ווייל — הערען זיי ווי דער גראף ענטפערט איהר — אז מען קושט דעם צלם איז דאָך עס ניט קיין זינד, און פאר דעם דארף מען זיך ניט קומען מתודה זיין, הא, וואס זאָגסטו, מיין ליבסטע? זעהסטו אז איך וועל דיר קושען וועל איך שפּעטער דארפען קומען צום גלח און איהם דערצעהלען וועגען דעם! און דו דערצעהלסט דאָך איהם אויך אלץ, ניט אמת!

— געוויס מיין ליעבסטער! — הערען זיי ווי זי ענטפערט איהם — גאַנץ אָפט שעהם איך זיך פאר איהם צו דערצעהלען אלע איינצעלהייטען, אָבער דאָס פאַטעריל, אנטאָן, האָט ליב אז מען דערצעהלט אלע איינצעלהייטען... אז ניט, זאָגט ער, איז עס ביי איהם ניט פאררעכענט פאר א ווידוי... און איך מוז דיר זאָגען, ליבסטער מיינער אז אָט דער אנטאָן האָט שטארקע פעהיגקייטען ארויסצוקריגען אלע איינצעלהייטען פון מיר...

— איך בעט דיך, ראשיעל, דערצעהל איהם ניט אלע איינצעלהייטען! — הערען זיי ווי דער גראף רופט זיך אָן צו איהר — עס איז גענוג אז דו ביזט זיך מתודה אויף דיינע זינד אין אלגעמיין, פארוואס זאָלסטו איהם דערצעהלען די איינצעלהייטען! איך שעהם זיך פאר איהם!

— אָבער לויט ווי דו דערצעהלסט מיר, זינדיגט ער דאָך אליין אויך, טאָ וואָס האָסטו זיך וואס צו שעהמען!

— הערען זיי איהר שטימע.

— ער אָבער דערצעהלט דאָך פאר קיינעם ניט! ער איז זיך מתודה פאר זיך אליין, דערפאר זאָג איך דאָך אז איך בין איהם מקנא! ער קאָן זינדיגען און קיינער אויסער איהם ווייסט דערפון ניט!

— מען ווייס יע! — האָט ראשיעל אויסגערופען.

— וואס? דו ווייסט פון זיינע זינד?! — האָט זיך דער גראף צו איהר אָנגערופען — האָט ער דיר דען דערצעהלט!

— ניין, איך מיין ניט צו זאָגען אז איך ווייס פון דעם! — האָט זי אויסגערופען — אָבער דו האָסט מיר דאָך נאָר־וואס געזאָגט אז ער האָט דיר דאס דערצעהלט אז ער האָט געקושט און אויב ניט דעם צלם טאָ וועמען האָט ער געקושט?

דער גלח איז געשטאנען נעבען דער טיהר ווי אויף הייסע קויהלען. ער האָט געציטערט, זיין גאנצער קערפּער איז באדעקט געווארען מיט שוויים. ער האָט זיך גענומען שרעקען טאָמער וועט איהם ראשיעל דערצעהלען וועגען זיינע זינדיגע באציהונגען מיט איהר... עס קאָן דאָך זיין אז זי וועט זיך אָנ׳שיכור׳ן וועט זי אָנפאנגען פּלאפּלען, ער האָט דעריבער זיך אָנגערופען צו וואלענטי׳ן:

— איך מוז אָנקלאפּען, ווייל עס איז ניט רעכט פאר א זוהן זיך אונטערצוהערען די זינדיגע רייד פון א פאַ־

— איז עס רעכט פאר א פאָטער צו זינדיגען געגען זיין פרוי? — האָט איהם וואלענטי געפרעגט—גוט, קלאַפּ אָן אין טיר!

דער גלח האָט גענומען קלאַפּען גאַנץ שטאַרק! באַלד האָט זיך דערטראָגען די כעס'דיגע שטימע פון דעם גראף:

— ווער איז דאָרט? ! ווער וואַגט עס צו קומען מיר שטערען איצט?!...

— איך, דאָס פּאָטעריל אַנטאָן! — האָט דער גלח מיט א ציטערענדער שטימע אויסגערופען.

— אָ, דאָס פּאָטעריל! — האָט דער גראף זיך אָנגערופען און זיך גע־ווענדעט צו ראַשיעל:

— געה עפען די טיהר און לאָמיר הערען וואָס ער פאַרלאַנגט! ער האָט מיר געזאָגט אז ער וועט אפשר צוקו־מען מאָרגען....

— אָבער... האָט ראַשיעל געזאָגט — עס פּאַסט ניט אַזוי צו ערשיינען פאַר דעם הייליגען פּאָטעריל — האָט זי איהם אָנגעוויזען אויף זיך — ער וועט דאָך..

— דו ביזט גערעכט, מיין ליבסטע! אָט וועל איך אַליין געהן איהם עפע־נען. אָבער דו ווייסט דאָך אז פאַר איהם דאַרפסטו זיך ניט שעהמען. דו וועסט דאָך אַלץ איינס שפּעטער דאַר־פען איהם דערצעהלען וועגען אַלץ, ווען דו וועסט פאַר איהם זיך מתודה זיין... דו בלייב דאָ זיצען און איך וועל שוין פאַר איהם עפענען די טיר.

דער גלח און וואַלענטי האָבען דאָס אויך געהערט, און ער האָט געבעטען וואַלענטי'ן ער זאָל זיך אָפּרוקען פון דאָרט פאַר א ווײַלע ביז וואַנען ער וועט ערקלעהרען דעם גראף וועגען זיין קו־מען. וואַלענטי אָבער, האָט זיך ניט גערירט פון אָרט.

דער גראף פּאָטאָצקי האָט שוין גע־האַט אין זיך אַריינגעגאָסען עטליכע גלעזלעך פון ביטערען טראָפּען, און איהם איז געווען שווער צו באַוועגען זיינע פיס. ער איז לאַנגזאַם צוגעגאַנ־גען און געעפענט די טיהר. ער האָט דערזעהן דעם גלח, און ניט באַמערקענ־דיג זיין זוהן, האָט ער זיך צו איהם אָנגערופען:

— אָ, הייליגער פּאָטעריל, פאַרוואָס האָט איהר זיך צוגעאיילט! איהר זייט געקומען גאָר אומגערוואַרטעט, איך האָב זיך נאָך אפילו ניט אויף וואָס מתודה צו זיין! מיר האָבען דערווייל גאָר גערעדט וועגען מיין זוהן, און וועגען אייך, איך מיין אז אויך איהר האָט ליב א שעהנע מיידעל, האָ, ניט אמת! אָבער איצט, אז איהר זייט געקומען, וואָלט אפשר געווען א פּלאַן אז איהר זאָלט איבערנעכטיגען ביי דעם אויפזעהער, און מאָרגען וועל איך זיך באַלד מתודה זיין!

— ניין, פּאָטער! — האָט זיך וואַ־לענטי דערנעהנטערט — עס וועט טאַקע זיין בעסער אז דו וועסט ניט האָבען אויף וואָס זיך מתודה צו זיין.

— וואַלענטי! — האָט דער גראף אויסגערופען און איז געבליבען שטעהן ווי פאַרגליווערט — ווי קומסטו אהער, וואַלענטי!....

— דאָס הייליגע פּאָטעריל האָט מיך אהער געבראַכט! — האָט וואַלענטי זיך אָנגערופען — ער האָט געוואָלט פאַרמיידען אז דו זאָלסט ניט געשטרויכעלט ווערען מיט א זינד!

— אָ, פּאָטעריל! ווי אַזוי האָט איהר געקאָנט טהאָן אזא זאַך צו מיר!

דער גלח האָט זיך גענומען צלם'ען, און ער האָט גענומען שטאַמלען:

— גלויבט מיר גראף, איך מיין אז איך בין ניט שולדיג!

— אָט אַזוי האָט איהר מיר באַ־האַנדעלט! — האָט דער גראף א גע־שריי געטאָן אויפ'ן גלח. — איך האָב אייך געגעבען אַזוי פיעל גאָלד, איך האָב אייך די גאַנצע צייט אויפגעהאַל־טען און אייך האָט גאָר ניט געפעלט, און צום סוף פאַרראַט איהר מיך! איהר ברייגגט אהער מיין זוהן!

— איך זאָג דאָך דיר, פּאָטער אז דער גלח האָט בלויז געוואָלט פאַרמיי־דען אז דו זאָלסט ניט זינדיגען, דאַ־ריבער האָט ער זיך געאיילט מיט מיר אהער.

— האָב איך אייך דען ניט געגעבען עטליכע גאָלדענע מטבעות, און האָב איך אייך ניט געזאָגט אז אַזוי שנעל ווי איך וועל זיך צוריקקעהרען וועל איך קומען צו אייך זיך מתודה צו זיין אויף מיינע נייע זינד!

— עס איז א סך בעסער, פּאָטער, אז מען האָט ניט אויף וואָס זיך מתודה צו זיין! אָבער אויב אפילו דו ווילסט דוקא זיך מתודה זיין, קאָנסטו עס טאָן בלויז פאַר דער שלעכטער כונה, וואָס דו האָסט געהאַט!

— דו שווייג! — האָט דער גראף א געשריי געטהאָן אויף איהם. איך האָב דאָך דיך איבערגעלאָזט אין קרעטשמע, טאָ ווי קומסטו אהער?

— און איך האָב געמיינט אז דו ביזט אָפּגעפאָהרען צו דיין פריינד,

וועלכער האָט א טאָכטער, וועלכע זוכט א חתן, טאָ ווי קומסטו אהער? — האָט איהם וואלענטי געענטפערט מיט א צווייטער פראגע.

— המ... איך בין ניט מחויב דיך אָפּצוגעבען א חשבון וואס איך טהו! געה אוועק פון דאנען!

—ניין, פּאָטער, איך וועל ניט אוועק פון דאנען ביז וואנען איך וועל האָבען געזעהן אונזער געוועזענע גורווערנאנטע, און זי פרעגען אויב עס איז ריכטיג אזוי צו באהאנדלען מיין מוטער, וועלכע איז געוועזן צו איהר אזוי פריינדליך.

— אָ, איהר אנטאָן! — האָט דער גראף אויסגערופען מיט כעס — ווי אזוי קומט איהר איהם צו ברייננען אהער! איהר אליין זייט דאָך אויך ניט ריין פון זינד!

— היילינע מאריע! — האָט זיך דע׳ גלח ניט אויפגעהערט צו צלם׳ן — איך בין אין דעם ניט שולדיג — אייער זוהן האָט...

— נו, פּאָטעריל, רעדט זיך אקאָרשט ניט ארויס קיין נארישקייטען — האָט איהם וואלענטי געגומען ווארענען — מיר ווייסען דאָך ווענען אייך אויך זאכען וואס וועלען אייך קיין כבוד ניט פארשאפען.

— א, גראף פּאָטאָצקי! — האָט אנטאָן זיך אָנגערופען — אייער זוהן איז זעהר שלעכט ערצויגען געווארען. ער האָט קיין דרך ארץ ניט פאר קיין היילינען גלח, און ניט פאר זיין אייגענעם פּאָטער!

— איך וועל איהם ניט שיינקען!— האָט דער גראף אויסגערופען — אָבער פארוואס האָט איהר איהם געבראכט אהער! איך האָב דאָך אייך אָנגעזאָגט אז קיינער טאָר קיין מאָל ניט וויסען אז איך געפין זיך דאָ!

— אייער זוהן, הער גראף, האָט אייך נאָכגעפאָלגט די גאנצע צייט, און ווען איהר זייט געוועזן מיט מיר, איז ער געשטאנען אונטער׳ן פענסטער און זיך צוגעהערט צו אלץ וואס מיר האָבען גערעדט....

— אָבער איך האָב דאָך ניט געהערט, אז איהר זאָלט האָבען זיך מודה געוועזן פאר מיין פּאָטער, אז די מיידעל, וועלכע איהר האָט געקושט, איז ניט געוועזן קיין אנדערע ווי אָט די ראשיעל, וועלכע געפינט זיך איצט אין צווייטען צימער!

— וואָס! — האָט דער גראף אויסגעשריען. — איהר האָט געקושט מיין ראשיעל!

דער גלח איז געשטאנען און האָט געציטערט פון שרעק.

— המ . . . ניין! עס איז א ליגען!

— האָט דער גלח גענומען ארויסשטאמלען. — ער מאכט אויף מיר א בלבול!

— א היילינער פּאָטערל טאָר קיין ליגען ניט זאָגען! — האָט וואלענטי אויסגערופען. — איהר האָט דאָך כמעט ווי זיך מודה געווען פאר מיר! הא, איז דאָס אפשר א ליגען! איך האָב אייך געוואָלט געבען א שבועה, און ביי אייך איז געווען רעכט אפילו צו שווערען פאלש. נאָר אזוי ווי איך האָב אייך געוואָרענט, אז דער היילינער סינאָד וועט ניט שאנעווען א גלח, וועלכער זינדיגט און שווערט פאלש דערצו, האָט איהר מיך געבעטען איך זאָל ניט דערצעהלען. נו, גוט, איך וועל ניט דערצעהלען דעם סינאָד, אָבער מיין פּאָטער האָב איך דאָך א רעכט צו דערצעהלען!

דער גראף פּאָטאָצקי איז אויפגערעגט געווארען. ער האָט געפיהלט, אז ער ווערט אינגאנצען פארצערט פון אייפערזוכט! איז דאָס מעגליך, אז זי, זיין ראשיעל, איז דאָס געווען די מיידעל, וועמען דער גלח האָט געקושט. עס איז אוממעגליך! ער קען אזא זאך ניט גלויבען אויף דעם היילינען פּאָטערל, וועמען ער האָט די גאנצע צייט געשטיצט מיט א ברייטער האנד.

— אנטאָן! — האָט דער גראף אויסגערופען. — איך מוז איצט וויסען דעם אמת! זאָגט מיר, איז עס אמת דאָס, וואָס מיין זוהן דערצעהלט?

— ניין, עס איז ניט אמת! — האָט דער גלח אויסגערופען. — איך האָב איהם בלויז דערצעהלט, אז ראשיעל קומט זיך צו מיר מתודה זיין אויף איהרע זינד, און ער האָט גענומען דרינגען פון דעם, אז איך און זי . . . אָט טאקע צוליב דעם, כדי ער זאָל אויף מיר ניט מאכען קיין בלבול, בין איך געצוואונגען געווען צו ברייננען איהם אהער . . . אבער איצט, אז ער האָט שוין אויסגענוצט זיין דראָהונג, און געמאכט אויף מיר דעם בלבול, מוז איך אייך זאָגען, הערר גראף, אז אייער זוהן, וואלענטי, איז זעהר פארדאָרבען. ער האָט קיין עהרעפורכט פאר זיין פּאָטער און פאר א

הייליגען גלח! ער האָט פאַרדינט באַ־
שטראָפט צו ווערען!

— דו אומווירדיגער ליגנער! —
האָט דער גראַף אויפגעהויבען זיין
האַנד, און זיך פאַרמאָסטען אַראָפּצו־
לאָזען זיין זוהן א פּאַטש.

— הער זיך איין, פּאָטער! — האָט
וואַלענטי זיך א דרעה געטאָן.

פּאָטער, איך בין זיכער, אז אך האָב
דיר דערצעהלט דעם אמת, און אויב
דו וועסט מיר ערלויבען, וועל איך דיר
איבערצייגען!

— ווי אזוי וועסטו מיר קאָנען אי־
בערצייגען, דו ליגנער! איך האָב
מעהר אין דיר קיין צוטרויען ניט! —
האָט זיך דער גראַף געקאָכט.

— איך וועל דיר איבערצייגען מיט
דעם, אז דיין געליבטע ראַשיעל וועט
זיך פאַר דיר מודה זיין אין דעם! —
האָט וואַלענטי אויסגערופען. — זאָל
ער, אַט דער הייליגער גלח, בלייבען
אין דרויסען פאַר א ווײלע . . . און
דו קום מיט מיר אריין צו איהר, וועל
איך דיר איבערצייגען, אז דאָס פּאָ־
טערל האָט דיך די גאַנצע צייט גע־
נאַרט, אז ער אליין האָט געזינדיגט
מיט איהר! און דו האָסט געמיינט,
אז זיי ביידע זיינען דיר געטריי.

גראַף פּאָטאצקי'ס בלוט האָט אין
איהם גענומען זידען. ער איז געוואָרען
ווילד פון איפּערזוכט. און דערזעהענ־
דיג, ווי דער גלח ציטערט ווי א בלאַט,
האָט זיך אין איהם זיין צאָרען נאָך
מעהר צעפלאַקערט. ער האָט גענומען
מורא האָבען, אז זיי האָבען איהם
ווירקליך פאַרראַטען . . . דאָס וואָלט
פאַר איהם געווען דער שווערסטער
קלאַפּ . . . בפרט נאָך איצט, ווען ער
האָט איהר, זיין געליבטער, געגעבען
אזא טייערע מתנה — אזא שנירעל
פּערעל, וואָס איהר ווערדע איז גאָר
ניט אָפּצושאַצען . . . די גאַנצע צייט,
וואָס דער גראַף איז געשטאַנען לעבען
טיר און גערעדט, האָט ראַשיעל גע־
מיינט, אז דאָס רעדט ער מיט דעם גלח
אליין, און זי איז דעריבער אריין צו
זיך אין שלאָפצימער, און גענומען
באַטראַכטען די וואונדער שעהנע
מתנה, וואָס זי האָט נאָר וואָס געקראָ־
גען פון דעם גראַף. ער האָט איהר
געזאָגט, אז די דאָזיגע שנור פּערעל
האָט געטראָגען די רוסישע צאַרינע,
קאַטערינע די ערשטע, וואָס דער צאַר

פּיאָטער האָט איהר געגעבען נאָך ווען
זי איז געווען זיין געליבטע. זי האָט
זיך פאָרגעשטעלט, אז אפשר וועט
קומען א צייט און דער גראַף וועט זי
קאָנען מאַכען פאַר זיין גרעפין. און
ווי גוט דאָס וואָלט געווען פאַר איהר.
דאַן וואָלט זי מיט איהם צוריקגעפאָה־
רען קיין פּאַריז און געבראַכט אהער
איהר מוטער . . . זי וואָלט דאַן גע־
קאָנט האָבען אַלע פאַרגעניגענס, וואָס
איהר הארץ וועט נאָר געלוסטען . . .

איהרע געדאַנקען זיינען איבערגע־
שלאָגען געוואָרען, ווען זי האָט דער־
הערט טריט. זי איז געווען זיכער, אז
דאָס קעהרט זיך דער גראַף צוריק צו
איהר און זי איז ארויס פון איהר
שלאָפצימער, אָנגעטאָן אין איהר זיי־
דענער קימאָנע, וואָס איז ניט געווען
איינגאַנצען צוגעשפּילעט, אַנטבלויזענ־
דיג א טייל פון איהר קערפּער . . .

— אָה, מיין ליעבסטער! — האָט
זי אויסגערופען. — גיב א קוק ווי
שעהן איך זעה אויס מיט דיין פּראַכט־
פולער מתנה, וואָס דו האָסט מיר גע־
געבען! איך שטעל זיך פאָר, אז די
צאַריצא קאַטערינא האָט אויך געמוזט
אויסזעהן אזוי שעהן!

דער גראַף האָט זיך א נייג געטאָן
אָן א זייט און ראַשיעל האָט באַלד
דערזעהן וואַלענטיין . . .

— אָה, — האָט זי אויסגעשריען,
און האָט זיך באַלד ענגער איינגעהילט
אין איהר קימאָנע! — אָה, פאַרוואָס
האָסטו מיר ניט געזאָגט, אז דיין זוהן
איז געקומען? האָט זי מיט פאָר־
וואורף אין איהר שטימע זיך צו איהם
אָנגערופען.

— מיין זוהן וויל דיר עפּעס זאָ־
גען! — האָט דער גראַף אויסגערופען
מיט פאַרביטערונג.

— און איך האָב געמיינט, אז דאָס
איז געווען דאָרט דאָס הייליגע פּאָ־
טערל! — האָט ראַשיעל אויסגערו־
פען. — איך בין געווען אזוי זיכער,
אז איך האָב געהערט זיין שטימע!

— דאָס הייליגע פּאָטערל איז אויך
געקומען מיט מיר אהער! — האָט
וואַלענטי זיך אָנגערופען. — אבער ער
האָט מיך געבעטען איך זאָל אריינגעהן
און ריידען מיט אייך, מאַדעמואַזעל!
יאָ, איך האָב עס ניט געוואָלט גלוי־
בען, אָבער ער באַשולדיגט אייך אין
זעהר ניט קיין שעהנע זאַכען!

— וואָס! דאָס הייליגע פּאָטערל באַ־
שולדיגט מיך! — האָט ראַשיעל אויס־

גערופען מיט ערשטוינונג. — ווי קומט ער צו ריידען שלעכטעס אויף מיר!

— ער דערצעהלט, אז איהר האָט איהם אראָפּגעפיהרט פון גוטען וועג! אז בעת איהר זייט געקומען צו איהם זיך מתודה זיין, האָט איהר גאָר מיט איהם געזינדיגט! ער זאָגט, אז ער האָט זיך געוועהרט געגען אייך אזוי לאַנג, ווי עס איז פאַר איהם געווען מעגליך, אָבער אז ענדליך איז אייך געלונגען איהם איבערצוריידען...

— אוי, דער ליגנער, דער אויסוואורף! — האָט ראשיעל גענומען ווערען היסטעריש! — ער האָט דאָך מיך איבערגערעדט! ער האָט מיר געזאָגט, אז ער וועט זעהן, איך זאָל זיך פאַר איהם נאָכהער מתודה זיין און דאָס וועט מיר ניט פאַררעכענט ווערען פאַר קיין זינד! איך האָב זיך געגען איהם געוועהרט! יאָ, פון אָנפאַנג האָב איך זיך פון איהם אפילו ניט געלאָזט קושען, אָבער שפּעטער, אז ער האָט מיך איבערגערעדט, בין איך שוין אינגאַנצען געווען אונטער זיין איינפלוס! אָה, ווי אזוי קאָן ער, דער אויסוואורף, מאַכען אויף מיר דעם בלבול, ווי אזוי קאָן ער ארויפוואַרפען די גאַנצע שולד אויף מיר!

דער גראַף איז געשטאַנען אָן א זייט און קוים באַהערשט זיין צאָרען. איצט זעהט ער, אז זיין זוהן האָט איהם דערצעהלט דעם אמת! זיין געליבטע און דער גלח, וועמען ער האָט פאַרטרויט אַלץ, וועמען ער האָט געבעטען אַכטונג צו געבען אויף זיין געליבטער, האָט איהם גאָר פאַראַרטען!

— אָט איז דאָ דער גלח אין דרויסען! — האָט וואַלענטי זיך צו איהר אָנגערופען. — מיר וועלען איהם אריינרופען און זאָגט עס איהם אין די אויגען! ער זאָל נאָכהער ניט קאָנען וואַרפען די גאַנצע שולד אויף אייך. מאַדעמואַזעל!

— זאָל אָט דער פאַלשער, דער אויסוואורף, אריינקומען אהער, און איך וועל איהם ווייזען ווי אזוי ער וועט זאָגען, אז איך האָב איהם אראָפּגעפיהרט פון גלייכען וועג!

— אָט וועל איך איהם אריינרופען!

— האָט וואַלענטי אויסגערופען. ער איז צוגעגאַנגען צום פענסטער און אויסגערופען: „הייליגער פּאַטערל, קומט אריין!"

דער גלח איז אריינגעקומען אין יענעם צימער מיט וואַקלענדע טריט, און איידער ער האָט באַוויזען אויפצופּענען זיין מויל, איז ראשיעל אויף איהם ארויפגעפאַלען און איהם גענומען גראַבלען מיט איהרע שאַרפע נעגעל און פליקען זיינע לאַנגע האָר פון קאָפּ, שרייענדיג מיט היסטעריקע:

— אָה, איהר אויסוואורף! איהר זינדיגער! ווי אזוי קאָנט איהר ארויפוואַרפען אויף מיר די גאַנצע שולד! ווער האָט וועמען צוגערעדט צו זינדיגען, איך אייך, אָדער איהר מיך! איצט, אז איהר האָט שוין אויף מיר געמאַכט דעם בלבול, וועל איך דערצעהלען דעם גאַנצען אמת! איך וועל זיך שוין ניט שעהמען!

— דאָס איז גענוג! — האָט גראַף פּאָטאָצקי אויסגעשריען. — איך ווייס שוין אַלץ! איך דאַרף ניט הערען קיינע איינצעלהייטען! איהר זייט ביידע אומפאַרשעהמטע, אומדאַנקבאַרע הינט!

ער איז צוגעגאַנגען נעהענטער צו ראשיעל און פון איהר האַלז ארונטערגעריסען דעם שנירעל פּערל.

— דו, פאַלשע, אומטרייע, אויסגעלאַסענע! — האָט זיך דער גראַף אויף איהר צעשריען! — דו האָסט ניט פאַרדינט, אז איך זאָל דיר געבען אזעלכע מתנות! איך וויל מעהר דיין פּנים ניט אָנקוקען! אָט אזוי ביזטו מיר געווען דאַנקבאַר! איך האָב דיר געגעבען אַלץ, וואָס דיר האָט זיך געלוסט! איך האָב דיר געקויפט די טייערסטע מתנות! איך האָב דיר געגעבען גענוג געלט דו זאָלסט קאָנען אוועקשיקען דיין מוטער אין פּאַריז, און איהר ארויסהעלפען! אָבער דו ביזט ניט בעסער פאַר דיין מוטער! איך ווייס, אז דיין מוטער איז געווען אַן אויסגעלאַסענע פרוי, און דו געהסט אין איהרע פוסטריט! דו האָסט מיך פאַרראַטען, הינטער מיינע פּלייצעס האָסטו געפיהרט א ליעבע מיט דעם גלח, צו וועמען דו האָסט באַדאַרפט קומען זיך מתודה זיין אויף דיינע זינד!

— אָה, איך בעט דיך גראַף, זיי מיר מוחל! — האָט ראשיעל גענומען וויינען. — ער איז אינגאַנצען שולדיג, ניט איך! ער האָט מיך גענומען איבעררעדען, און איך האָב געהאַט אין

איהם אזוי פיעל צוטרויען. איך האָב ניט געוואוסט וואָס איך טהו. ער האָט מיר געזאָגט, אז...

— איך וויל מעהר פון דיר ניט הערען! — האָט דער גראַף געשטורעמט.

— איך וויים נאָר, אז דו האָסט מיך פאַרראַטען הינטער מיינע פּלייצעס!

— און אז דו האָסט פאַרראַטען דיין אייגענע פרוי הינטער איהרע פּלייצעס! — האָט ראשיעל איהם געענטפערט!

— שווייג, דו אויסגעלאַסענע! — האָט דער גראַף איהר א שטויס געטאָן, — דו זאָלסט ניט וואַגען צו דערמאָנען מיין פרוי׳ס נאָמען.

ראשיעל האָט זיך נאָך אמאָל א וואָרף געטאָן אויף דעם גלח און איהם גענומען פּליקען די האָר, שרייענדיג מיט א היסטערישער שטימע:

— איהר האָט מיך פאַראומגליקט! איהר האָט מיר איינגערעדט צו באַגעהן א זינד געגען דעם גראַף! וואָס האָט איהר צו מיר געהאַט?

דער גלח האָט זיך באַפרייט פון איהרע הענט, ער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן... אויב דאָס וועט דערגרייכען דעם סינאָד, וועט ער זיין א פאַרלוירענער. ניין, ער טאָר צו דעם ניט דערלאָזען...

דער גראַף פּאָטאָצקי איז ארומגעגאַנגען איבער׳ן צימער הין און צוריק ווי אן אויפגערייצטע חיה אין א שטייג... ער איז געווען זעהר אויפגערעגט און צאָרנדיג. און ער האָט ניט געוואוסט אויף וועמען פריהער אויסצולאָזען זיין כעס, אויף דעם גלח וועלכער האָט איהם אזוי אָפּגענאַרט, אָדער אויף זיין געליבטער, וועלכע האָט איהם פאַרראַטען אָדער גאָר אויף זיין זוהן, וועלכער האָט צעשטערט זיין גאַנצען פאַרגעניגען?... באַלד אָבער איז איהם געקומען א געדאַנק, אז אויף זיין זוהן האָט ער קיין רעכט ניט צו זיין אין כעס... פאַרקערט, ער דאַרף איהם דאַנקבאַר זיין, וואָס ער האָט געעפענט זיינע אויגען. ווייל, ווען ניט ער, וואָלט ער דאָך קיינמאָל ניט אויסגעפונען, אז מען פאַרראַט איהם... ער האָט אויף ראשעיל׳ן אויסגעגעבען אזוי פיל געלט, ער האָט פאַר איהר געקויפט די שענסטע מתנות, און צום סוף האָט זי איהם די גאַנצע צייט גענאַרט! און מיט וועמען מיט דעם גלח!

— דו קאָנסט שוין דאָ מעהר ניט בלייבען! — האָט דער גראַף זיך געווענדעט צו ראשיעל׳ן — דו וועסט גלייך פאַרלאָזען אָט דעם פּלאַץ!

— אָבער, גנעדיגער גראַף — האָט זי זיך גענומען בעטען ביי איהם — עס איז דאָך איצט שוין שפּעט אין אָווענט. וואוהין קאָן איך איצט געהן?...

— מיך אַרט ניט וואוהין דו וועסט געהן! — האָט דער גראַף אויסגערופען — דו קאָנסט אפילו געהן צום טייוועל, צו דעם הייליגען פּאָטערל! יא, געה מיט איהם! איהרביידע האָט געזינדיגט! איהר קאָנט ווייטער זינדיגען!

— עס איז שוין אפילו צו שפּעט זיך אומצוקערען צו מיין הויז! — האָט דער גלח זיך אָנגערופען — אפשר וועל איך קאָנען געפינען נאַכטלעגער ביים אויפזעהער!

— מיך אַרט ניט וואָס איהר טוט!

— האָט דער גראַף אויסגערופען מיט א בייזער שטימע — דאָ פאַרבלייב איך מיט מיין זוהן נעכטיגען די נאַכט! — געה שוין ארוים פון דאַנען! געה זאָג דעם אויפזעהער ער זאָל געפינען פאַר דיר אויך א פּלאַץ ביז מאָרגען אין דער פריה — האָט ער זיך געווענדעט צו ראשיעל — דאָ וועסטו שוין מעהר ניט קאָנען בלייבען... און מאָרגען אין דער פריה וועסטו מוזען אָפּרייזען פון דאַנען, צוריק צו דיין לאַנד! איך וויל גאָרנישט האָבען צו טאָן מיט אויסגעלאַסענע פרויען! איך וועל דיך באַזאָרגען מיט הוצאות און דו וועסט זיך ארויסלאָזען אין וועג!

ראשיעל האָט געוואָלט אריינגעהן אין איהר צימער צו נעהמען איהרע קליידער און איהר צירונג וואָס זי האָט פון איהם געקראָגען אלס מתנות, אָבער דער גראַף האָט איהר געזאָגט, אז די צירונג וועט ער צונעמען פון איהר. זי קאָן בלויז נעמען איהרע קליידער.

ראשיעל האָט גענומען איהרע קליידער און זי איז ארוים פון דעם פּרעכטיגען הויז וואו זי האָט געהאַט פאַרבראַכט היבשע עטליכע יאָהר אלס געליבטע פון דעם גראַף פּאָטאָצקי. זי האָט געוויינט ווען זי איז פון דאָרטען ארוים... זי האָט אָבער מעהר ניט געוואָלט ריידען מיט׳ן גראַף, און בעטען

איהם ער זאָל איהר מוחל זיין. זי האָט זיך געטראכט, אז איצט איז ער צאָרנדיג, און עס וועט זיין בעסער פאר איהר מיט איהם ניט צו ריידען, כדי ער זאָל זיך נאָך מעהר ניט אויפרעגען. מאָרגען אין דער פריה, ווען ער וועט זיך עטוואָס אָפקיהלען וועט זי מאכען א פארזוך מיט איהם צו ריידען. אפשר וועט זי פון איהם קאָנען צוריק ארויסבאקומען די צירונג, איבערהויפט, האָט זי זעהר געוואָלט צוריקקריגען דעם שנירעל פערל, וואָס זי האָט געוואוסט איז זעהר קאָסטבאר...

דער גלח האָט באשלאָסען ניט אוועקצוגעהן פון דאָרט ביז וואנען ער וועט האָבען גערעדט מיט דעם גראף. נאָכאמאָל דארף ער דאָך וויסען, אז אויך פאר איהם וועט ניט זיין זעהר אנגענעם אויב דער סינאָד וועט אויסגעפינען וועגען אלץ.

דער גראף האָט זיך אָבער ניט געקאָנט בארוהיגען. ער האָט געפיהלט, אז ער איז זעהר מיאוס אריינגעפאלען. זיין זוהן האָט אויסגעפונען וועגען איהם זעהר ניט קיין שעהנע זאכען, און אויב עס וועט דערגעהן די אויערען פון זיין מוטער וועט איהם שוין קיין צרות ניט פעהלען. עס קאָן אויך דערגרייכען די אויערען פון דעם פויפסט, און דאן וועט פון דעם ארויסקומען א גרויסער סקאנדאל... ער האָט געפיהלט, אז ער דארף זיך באציהען פריינטליך צו זיין זוהן, כדי צו פארמיידען אָט דעם גרויסען סקאנדאל.

דער גראף פאָטאָצקי האָט געוואָרפען א בליק פון פאראכטונג אויף דעם גלח, וועלכער איז געשטאנען אין א ווינקעל פון צימער א דערשלאָגענער און פארשעמטער. איצט זעהט ער, אז מען קאָן ניט טרויען די גלחים. זיי זיינען א סך מעהר זינדיג ווי די פריצים... און ער פלעגט קומען צו איהם זיך מתודה צו זיין אויף זיינע זינד... וואָס וועט איצט זיין זוהן טראכטען. ער געהט דאָך אין דער קאָטוילישער סעמינארע... ער האָט אויפגעשווידערט ווען ער האָט א טראכט געטאָן פון דער מעגליכקייט, אז די גרעפין וועט אויסגעפינען וואָס עס האָט פאסירט. אָט דער גלח אנטאָן פלעגט דאָך זיין אן אָפטער אריינגעהער אין זיין פאלאץ, און די גרעפין אליין פלעגט אָפט קומען צו איהם זיך מתודה זיין... וואָס וועט זי איצט טראכטען ווען זי וועט אויסגעפינען, אז דער גלח אליין איז א זינדיגער, אז ער איז אן אויסוואורף... ווען ער וואָלט ניט געווען פארמישט אין דעם, וואָלט דער גלח פארדינט, אז מען זאָל ארונטעררייסען די מאסקע פון זיין פנים, און איהם מאכען צו שאנד און צו שפאָט פאר אלעמען, אָבער ווי אזוי וועט ער דאָס קאָנען טאָן, ניט ברייננגענדיג קיין שאנדע אויף זיך אליין!

וואלענטי איז געזעסען אויף א שטוהל און ער האָט געשוויגען. ער האָט געפיהלט אן עקעל צו אָט דעם גלח. ער האָט גענומען טראכטען ווי פאלש די דאָזיגע גלחים זיינען. ער האָט אָנגעפאנגען צו פיהלען, אז די רעליגיע אין וואָס ער איז ערצויגען געוואָרען קאָן איהם שוין ניט צופרידענשטעלען. אָט זעהט ער זיין אייגענעם פאָטער! ער איז דאָך רעליגיעז. ער געהט אין קלויסטער יעדען זונטאָג. ער געהט צום גלח זעהר אָפט און איז זיך פאר איהם מתודה אויף זיינע זינד, פונדעסטוועגען האָט עס איהם ניט אָפגעהאלטען פון צו זינדיגען... פארוואָס? ווייל די גלחים ריידען איין יעדען איינעם, אז אויב ער איז זיך מתודה אויף זיינע זינד, איז איהם גאָט מוחל, און ער קאָן ווייטער זינדיגען, אזוי לאנג ווי ער קומט שפעטער, און איז זיך מתודה אויף דעם.

— עס קאָן זיין, האָט וואלענטי געטראכט — אז פון אָנפאנג האָט די קירכע געהאט א גוטע כונה, ווייל ווען דער זינדיגער וועט דארפען זיך מתודה זיין אויף זיינע זינד, וועט ער זיך שעהמען צו זינדיגען... אָבער מיט דער צייט איז אָט דאָס גופא געוואָרען א קוואל פון זינד. יעדער פרומער קאָטוליק זינדיגט אונטער, וויסענדיג, אז אזוי שנעל ווי ער וועט זיך מתודה זיין, וועט איהם גאָט מוחל זיין. ער איז זיכער, אז ווען זיין פאָטער וואָלט געוואוסט, אז ער וועט דערמיט וואָס ער איז זיך מתודה, וועט ער זיך ניט קאָנען אויסקויפען פון זיינע זינד, וואָלט ער אזוי לייכט ניט געזינדיגט... די גלחים אליין, זינדיגען אויך דורכדעם וואָס מען קומט צו זיי זיך אָנפארטרויען וועגען די זינד. איבערהויפט ווען עס קומען צו זיי יונגע שעהנע מיידלאך אָדער ווייבלאך... זיי הערען

אוים די איינצעלהייטען פון זייערע זינד, און דערווייל זינדיגען זיי אליין...

וואלענטי האָט פּלוצלונג דערפיהלט, אז די גאנצע קאטוילישע רעליגיע איז איהם געוואָרען דערווידער... ער וועט שוין קיינמאָל ניט קאָנען זיך צופרידענשטעלען מיט אָט דער רעליגיע... ער האָט גענומען טראכטען פון דעם אידען ר' לייזער, ביי וועמען ער האָט ניט לאנג צוריק פארבראכט עטליכע שעה אין דעם טאָג פון זייער שבת. ווי שעהן און רוהיג זייער שבת איז געווען. וואָס פאר אן איבערגעבענהייט ביי יעדען פון זיי איז געווען צו זייער גאָט און צו זייער תורה... יעדער איינער פון זיי איז גרייט זיך מקריב צו זיין פאר זייער גאָט...

זיינע געדאנקען זיינען איבערגעבראָכען געוואָרען, ווען ער האָט דערהערט דעם גלח'ס שטימע. ער האָט אויפגעהויבען זיין קאָפּ און ער האָט געזעהן ווי דער גלח דערנעהנטערט זיך צו זיין פּאָטער. ער הערט ווי ער זאָגט צו איהם: ״הער גראף, איך וויל מיט אייך ריידען וועגען עפּעס זעהר וויכטינעס.

— וואָס קאָנט איהר איצט מיט מיר ריידען! — האָט דער גראף פּאָטאָצקי זיך אָנגערופען צו איהם מיט כעס.

— דאָס וואָס איך האָב אייך צו זאָגען, גראף פּאָטאָצקי, איז אזוי וויכטיג פאר אייך ווי פאר מיר, און דעריבער וואָלט איך וועלען זיך מיט אייך דורכריידען אליין, אונטער פיער אויגען... קומט מיט מיר אריין אין א צווייטען צימער.

דער גראף איז מיט איהם אריין אין א צווייטען צימער, און דער גלח האָט זיך צו איהם אָנגערופען:

— מיר האָבען ביידע געזינדיגט, דאָס קאָנען מיר דאָך ניט לייקענען. אייער זוהן, וואלענטי, האָט דורך כיטרעקייט ארויסבאקומען דעם אמת פון ראשעיל, אייער געליבטע, און איך וויים, אז ער וועט אין דעם ניט שווייגען, ער וועט געוויס איבערגעבען א באריכט צו דעם הייליגען סינאָד! און מען וועט מיך שיקען רופען צו געבען אן ערקלעהרונג!

— איהר וועט האָבען געקראָגען דאָס וואָס איהר האָט פארדינט, פּאָטערל! — האָט דער גראף זיך צו איהם געווענדעט. איהר וועט פאר זיי ניט קאָנען לייקענען!

— איין זאך, גראף, האָט איהר פארגעסען, אז ווען עס וועט קומען דערצו, וועל איך זיין געצוואונגען צו דערצעהלען אלץ. איך וועל דארפען דערצעהלען וועגען אייער זינדיגען אָט די אלע יאָהרען מיט אייער געוועזענער גורווערנאנטקע. און איך גלויב, אז דאָס וועט אייך געוויס ניט פארשאפען קיין כבוד, ניט פאר אייערע פריינט, און געוויס ניט פאר אייער פרוי... עס איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט, אז דאָס וועט אויך דערגרייכען דעם הייליגען פּויפּסט... און איהר וועט ווערען דער ציעלברעט פון שפּאָט און שאנד . . . טראכט זיך אריין וועגען דעם, און לאָמיר ביידע איצט באשליסען ווי אזוי דאָס צו פארמיידען...

דער גראף האָט זיך א ווײלע באטראכט. ער האָט איינגעזעהן, אז דער גלח איז גערעכט. אויב ער, דער גלח וועט געבראכט ווערען צו דער עפענטליכקייט, און וועט זיין געצוואונגען אָפּצוגעבען א דין וחשבון פאר דעם סינאָד, וועט ער דאָך אויך דערצעהלען וועגען איהם...

— וואָס איז אייער עצה? — האָט זיך דער גראף געווענדעט צו איהם.

— מיין עצה איז, אז ערשטענס דארפען מיר צוריק ווערען פריינט, און דאן באטראכטען א וועג ווי אזוי די גאנצע געשיכטע זאָל קיינמאָל ניט ארויסקומען אין דער עפענטליכקייט...

— אָבער מיין זוהן ווייסט דאָך איצט פון אלץ! — האָט דער גראף זיך אָנגערופען — און ער וועט...

— ניין, ווירדיגער גראף! — האָט דער גלח געזאָגט — איהר פארגעסט, אז איהר זייט זיין פּאָטער, און עס איז זיין פליכט צו זעהן, אז דער כבוד פון זיין פּאָטער זאָל ניט ליידען... איהר קאָנט אויף איהם ווירקען אפילו מיט בייזען ווען דאָס וועט נויטיג זיין! ער האָט קיין רעכט ניט אייך צו מאכען צו שאנד און צו שפּאָט. איהר דארפט איהם דעריבער ערקלערען, אז ער טאָר וועגען דעם מיט קיינעם קיין וואָרט ניט ריידען... אז ער מוז אייך פארשפּרעכען ניט צו פאר'מסר'ן מיך פאר דעם סינאָד... ווייל ער דארף וויסען, אז ווען ער דערצעהלט וועגען מיר, וועט מען אויך מוזען וויסען וועגען אייך...

— איהר זייט גערעכט, פּאָטערל!

קיינער טאָר ניט וויסען וואָס עס איז פאָרגעקומען דאָ... איך וועל טאַקע ר· דען מיט איהם.

— די ערשטע זאַך וואָס איהר דאַרפט אייער זוהן באַווייזען איז, אז מיר ביידע זיינען ווידער פריינט, און אז ער דאַרף אונז ביידען אַרויסווייזען עהרענפורכט... איך גלויב אָבער, אז מיט גוטען וועט איהר אויף איהם קאָנען בעסער ווירקען... ער דאַרף אייך צוזאָגען, אז ער וועט דאָס האַלטען פאַרזיגעלט אין זיין האַרצען, בפרט איצט, אז ער ווייסט, אז איהר האָט דידאָזיגע געליבטע אייערע פאַרטריבען פון דאַנען, און אז איהר וועט שוין מעהר ניט האָבען וואָס צו טאָן מיט איהר!

— איהר האָט רעכט, פּאַטערל! איך וועל שוין מיט איהם זיך דורכריידען.

דער גלח און דער גראַף זיינען צוריק אַריין אין דעם צימער וואו וואַלענטי איז געזעסען. זיי האָבען זיך ביידע אַוועקגעזעצט נעבען איהם. דער גראַף האָט אַליין אָנגעצונדען דעם לאָמפּ וואָס איז געשטאַנען אויף דעם טיש, און אין צימער איז געוואָרען ליכטיג.

— הער זיך איין, וואַלענטי, מיין זוהן! — האָט דער גראַף זיך צו איהם געווענדעט — איך וויל אויסדריקען צו דיר מיין האַרציגסטען דאַנק, וואָס דורך דיר בין איך פאַרהיט געוואָרען פון צו זינדיגען... איך מוז דיר זאָגען, אז כאָטש פון אָנפאַנג בין איך אויף דיר געווען אין כעס, בין איך איצט צופרידען וואָס דו האָסט מיר נאָכגעפאָלגט... דו האָסט מיינע אויגען געעפענט. איצט זעה איך, אז איך האָב געזינדיגט געגען גאָט און געגען דיין ליבע, טייערע מוטער, וועלכע איז אַזוי ריין און זויבער ווי א מלאך. איך ווייס, אז איך האָב די גאַנצע צייט ניט געוואוסט ווי אָפּצושאַצען אַזאַ געטרייע, ליעבע פרוי, וועלכע איז מיר געווען די גאַנצע צייט איבערגעגעבען מיט איהר ליב און לעבען... איצט וויל איך דיך פרעגען מיין זוהן, גלויבסטו, אז דיין מוטער דאַרף אויסגעפינען וועגען דעם מיאוס׳ן סקאַנדאַל?

— ניין, פּאַטער, איך בין זיכער, אז דאָס וואָלט זיך זעהר שלעכט אָפּגערופען אויף איהר געזונט. איך וועל געוויס איהר ניט דערצעהלען פון דעם, אויב דו וועסט מעהר ניט האָבען צו טאָן מיט איהר, איך מיין מיט אָט דער אויסגעלאַסענער ראַשעיל, אָדער מיט אַנדערע אויסגעלאַסענע פרויען.

—דו האָסט דאָך געהערט, אז איך האָב אָנגעזאָגט ראַשעיל׳ן, אז זי וועט דאָ מעהר ניט קאָנען פאַרבלייבען. און טאַקע מאָרגען אין דער פריה וועל איך זי פאַר דיר אין די אויגען פון דאַנען אַוועקשיקען... דו זעהסט אָט די דאָזיגע צירונג, דאָס וועל איך געבען דיין מוטער!

דער גראַף האָט אַרויסגענומען פון זיין קעשענע דעם שנירעל פּערעל און ער האָט געצייגט זיין זוהן.

— איך זעה אז איך בין באַגאַנגען אן עולה געגען דיין מוטער, און איצט וויל איך עס פאַרריכטען. איך וועל געבען דיין מוטער אָט די דאָזיגע צירונג, אָבער דו וועסט דאַרפען מיר העלפען אין דעם . . . איך וועל איהר זאָגען אז איך האָב געקויפט די צירונג פון איינעם פון מיינע פריינד, אין דער צייט ווען מיר זיינען געווען אויף דעם יאַגד.

א שמייכעל האָט זיך באַוויזען אויף וואַלענטי׳ס פּנים. ער האָט געטראַכט פון דעם ווי אַזוי זיין פאַטער האָט די גאַנצע צייט גענאַרט זיין מוטער און דער גלח וועלכער דאַרף זיין דער פאַרמיטלער צווישען גלויביגען קאַטויליק און דער קירכע, האָט איהם נאָך געהאָלפען זינדיגען . . . און איצט ווילען זיי אז ער זאָל העלפען צו פאַרגלעטען זייער זינד.

— איך וועל געוויס טאָן אַלץ וואָס עס וועט זיין מעגליך צו זעהען אז מיין טייערע מוטער זאָל דערפון ניט ליידען — האָט וואַלענטי אויסגערופען — אָבער איך פאַרלאַנג אויך פון דיר אז דו זאָלסט מיר פאַרשפּרעכען מעהר קיינמאָל ניט צו פאַרראַטען מיין מוטער, און נאָך א זאַך פאַרלאַנג איך פון דיר.

— און וואָס איז די צווייטע זאַך?

— פרעגט איהם דער גראַף.

— איך וויל דיר דערמאָנען, אז מיט עטליכע וואָכען צוריק, איז ביי אונז פאָרגעקומען אן אונטערהאַלטונג, אין וואָס דיין אַרענדאַר, און יוזשיק האָבען באַדאַרפט טאַנצען דעם "בערען-טאַנץ-געוועט" . . . איך האָב די גאַנצע צייט געטראַכט ווי אַזוי דיין אַרענדער, דער פרומער אָרימער איד, האָט

באוויזען אזעלכע וואונדער און באַזיגט דיין בעסטען טענצער יוזשוק, אַט דער וועלכער האָט שוין היבשע עטליכע מאָל ערמאָרדעט אידען אויף דעם גרויזאמסטען אופן. איך גלויב אז דער אידישער גאָט האָט מיט זיי א נס געטאָן!

— א, הער גראף! — האָט דער גלח אויסגערופען — אזעלכע רייד זיינען א לעסטערונג צו אונזער האר יעזוס. דער איד איז אן אומגלויביגער און קיינע ניסים קאָנען מיט איהם ניט פאסירען!

— איך וויל אייך אויפמערקזאם מאכען, פאטעריל, אז מיר אליין גלויבען אין דעם אלטען טעסטאמענט, און אז איך קאָן זיך ניט פארשטעלען אז א גייסטליכער ביי אידען וועט זינקען אזוי נידעריג ווי מאנכע פון אונזערע גייסטליכע טוען עס...

דער גלח האָט פארביסען זיינע ליפען און געשוויגען. ער האָט בלויז געווארפען א בליק אויף דעם גראף, ווי ער וואלט געוואלט ער זאל איהם קומען צו הילף...

דער גראף האָט עס פארשטאנען און ער האָט זיך אנגערופען:

— דו האסט מיר נאָך אלץ ניט געזאגט, וואס די צווייטע זאך איז, וואס דו פארלאנגסט פון מיר!

—איך וויל, אז דו זאלסט מיר פארשפרעכען מעהר ניט צו דריקען די אידען, וועלכע זיינען דיר אלע געטריי און איבערגעגעבען און וועלכע טוען קיינעם קיין שלעכטס ניט!

— ווער האָט דיר געגעבען דאָס רעכט צו ריידען אין זייער נאמען! — האָט דער גראף אויסגערופען. — איך וועל טאָן מיט מיינע זשידעס וואס מיר וועט געפעלען!

— מיין הער גראף! — האָט דער גלח אויסגערופען, איך האָב מורא אז די זשידעס האָבען ארויפגעטאָן א כישוף אויף אייער זוהן.

— און ערלויבט מיר אייך צו פרעגען, היילינגער פאטעריל, ווער האָט ארויפגעטאָן אויף אייך א כישוף איהר זאלט זינדיגען?

— הער זיך איין מיין זוהן! — האָט דער גראף אויסגערופען — איך וויל דיר זאגען, אז איך באהאנדעל די אידען זעהר גוט! דו אליין ווייסט דאָך אז דער ארענדאר פון מיין מיל אין איליע, האָט געקראָגען א גאָר גוטע באלוינונג פאר זיין באזיגען יוזשוק'ן אין טאנצען. איך האָב איהם באפרייט פון צאָהלען מיר די ארענדע אפצאהלונג פאר צעהן יאָהר צייט! וואָס נאָך האָב איך געקאָנט טאָן פאר איהם?

— אבער, פאטער, וויפיעל האָט געפעלט, אז יוזשוק זאל געווינען דעם טאנץ געוועט, און דאן ווייסטו וואס עס וואלט פאסירט! יוזשוק וואלט זיך דאָך ניט באגניגענד מיט דעם וואס ער וואלט ארונטערגעשאָסען דעם עק פון דעם בער, ווי דער איד האָט עס געטאָן. איך גלויב, פאָטער, אז דער גלח ווייסט ניט וואס עס האָט פאסירט, דאריבער דריקט ער אויס זיין שטארקע שנאה צו די אידען... אפשר וואלסטו איהם דערצעהלט, וואס עס איז פארגעקומען מיט עטליכע וואכען צוריק, ווען דו האסט געהאט די אונטערהאלטונג אין דיין זומער פאלאץ?

— איצט איז ניט די צייט צו ריידען פון דעם, מיין זוהן! איצט דארפען מיר דאָ באשליסען ווי אזוי צו האנדלען אז די דאָזיגע פאסירונג זאל ניט דערגרייכען דיין מוטער!

— האָב איך דיר דען ניט געזאגט, פאָטער, אז איך וועל דער מוטער גאָר ניט דערצעהלען! — האָט וואלענטי זיך אנגערופען.

— דאָס איז אבער נאָך ניט גענוג! — האָט דער גראף אויסגערופען. — דיין מוטער דארף זיך וועגען דעם ניט דערוויסען פון דיר זעלבסט! עס קאָן דאָך אבער מעגליך זיין, אז דו זאלסט זיך ארויסריידען צו דיין שוועסטער, קאטערינא, און זי זאל עס איבערגעבען דיין מוטער!

— דו קאָנסט זיך אויף מיר פארלאָזען, פאטער! איך וועל מיט מיין שוועסטער ניט ריידען וועגען אזעלכע זאכען!

— איך וויל אז דו זאלסט מיר פארשטעהן, מיין זוהן, דו דארפסט מיט קיינעם ניט ריידען וועגען דעם! איך מיין ניט נאָר וועגען מיר, נאָר אפילו ניט וועגען דעם היילינגען פאטעריל, וועלכער איז געשטרויכעלט געווארען מיט א זינד!

—אין דעם, פאטער מאכסטו א

טעות ! — האָט וואלענטי אויסגערופען. — איך לערן דאָך אויך אין א הייליגע סעמינאריע, און עס קאָן זיין אז איך וועל אויסקלייבען צו זיין א גייסטליכער, וואלסטו געוואלט איך זאל זיין פאלש . . . איך זאל זאגען מוסר דעם פאָלק. איך וועל פּרעדיגען אז מען טאָר ניט זינדיגען, אז יעדער מענש דארף זיין ריין פון זינד און איך אליין וועל טאָן פונקט פארקעהרט . . . הא, וואס וואלסטו געזאגט אויף דעם, פאַטער ? איז ביי דיר רעכט, אז אָט דאָס הייליגער פאטעריל, וועלכער גלאָצט מיט זיינע אויגען און נעהמט אויף ביי זיך מענשען, וועלכע קומען צו איהם ער זאל זיין זייער פארמיטלער און בעטען גאָט מוחל צו זיין פאר זייערע זינד, זאל אליין אונטערזינדיגען און נאָך אין דער צייט ווען ער טהוט זיין פליכט ! ניין, פאטער ! איך גלויב אז עס איז מיין פליכט, אלס איינער וועלכער שטרעבט אמאָל אליין צו זיין א גייסטליכער, ארונטערצורייסען די מאסקע פון אזעלכע אומווירדיגע ! זאל ער זינדיגען וויפיעל זיין הארץ גלוסט, אבער ניט אונטער דעם מאנטעל פון א גייסטליכען ! יע, איך גלויב אז עס איז מיין פליכט צו מעלדען דעם סינאד וועגען זיינע פארברעכענס . . .

— ניין, מיין זוהן, איך פארלאנג פון דיר, אז דו זאלסט אינגאנצען פארגעסען וואס עס איז פארגעקומען !

— פאטער, ווי קאנסטו פארגעסען אזא זאך! ער האָט דאָך דיר גענארט, ער האָט דיך פארראטען ! דו האסט געהאט צו איהם צוטרויען. דו האסט געמיינט אז ווען ער וועט אויף איהר אכטונג געבען, וועסטו קאנען זיין רוהיג ! ווייסטו וואס ער האָט געטאָן ? ער האָט אוועקגענומען פון דיר דיין געליבטע ! און ער האָט עס געטאָן, ווען זי, ראשיעל, איז צו איהם געקומען זיך מתודה זיין אויף איהרע זינד? ווי אזוי קאָנסטו איהם שענקען אזא עולה !

— איך ווייס, מיין זוהן, אז ער איז באגאנגען א גרויסען פארברעכען געגען מיר ! אבער איך וויל מעהר ניט טראַכטען פון דעם ! דאריבער וויל איך אז דו זאלסט מיר צוזאגען, ניט צו דערמאָנען פאר דעם סינאָד אז דער גלח אנטאָן, איז פארוויקעלט אין אזא סקאנדאל !

— פאָטער, דו קאנסט פון מיר פארלאנגען איך זאל שאנעווען דיין כבוד, אבער ניט דעם כבוד פון אָט דעם זינדיגען, וועלכער וועט געוויס ווייטער אנגעהן מיט זיינע זינד, אויב מען וועט ניט ארונטעררייסען די מאסקע פון זיין פנים ! דו, פאטער, דארפסט אליין זעהען אז איך זאל מעלדען דעם סינאָד וועגען דעם.

— עס קאָן זיין אז דו ביזט גערעכט, מיין זוהן ! — האָט דער גראף אויסגערופען, — אבער באלד האָט ער דערפילט די שטעכיגע בליקען פון דעם גלח און ער האָט זיך דערמאָנט אז אויב דער גלח וועט געבראכט ווערען צום משפט פאר דעם סינאָד, וועט ער דערצעהלען אויך וועגען זיינע זינד . . .

— פונדעסטוועגן דארפסטו אין זינען האָבען אז אויב דער סינאָד וועט אויסגעפינען וועגען זיין זינד, וועלען זיי במילא אויסגעפינען אויך וועגען מיר און דאן וועט אויסקומען אז דו וועסט זיין דער יעניגער, וועלכער וועט ברייגנען שאנדע אויף מיר.

— איך זעה, פאטער, אז דו האסט רעכט, ווייל אָט דער פאטעריל, וועט זיך פאר קיין זאך ניט אפּשטעלען, ער וועט געוויס זוכען אריינצוציהען דיין גוטען נאמען אין דעם דאָזיגען סקאנדאל און דאריבער וועל איך ערפילען דיין פארלאנג, אבער דערפאר וועסטו אויך דארפען ערפילען מיין בקשה און צורוה לאזען די אידען, וועלכע זיינען אונטער דיין אויפזיכט. איך מיין אז דו זאלסט זעהען אפשאפען די שענדליכע שטראפען וואס דו האסט באַשטימט פאר זיי . . . זיי זאלען ניט מעהר געשמיסען ווערען צוליעב דיינעם א קאפּריז אדער צוליעב א בלבול וואס זייער א שונא וועט אויף זיי מאַכען !

דעם גראף האָט זעהר ניט געשמעקט זיין באדינג, אבער ער האָט געזעהן אז ער האָט קיין אנדער ברירה ניט, האָט ער צו איהם זיך אנגערופען:

— איך וועל דיר זאגען דעם אמת, אז מיר געפעלט גאָרניט דאָס וואס דו נעהמסט זיך שטארק אָן פאר דעם כבוד פון די אידען, די קרייציגער פון אונזער האר יעזוס, אבער כ'ביז זעהר

נייגעריג צו פארמיידען א סקאנדאל און דאריבער זאג איך דיר צו באַ־האנדלען דיינע גוטע פריינד, די אי־דען, ווי דו פאַרלאנגסט. און דו דארפסט מיר פארשפרעכען קיינעם ניט צו דערצעהלען וועגען דעם וואס דו ווייסט.

— גוט, פּאַטער, איך זאג דיר צו !

— האָט וואלענטי אויסגערופען.

דער גלח האָט לייכטער אפּגעאָטעמט. ער האָט זיך אויפגעשטעלט און גע־זאגט :

— מיר דארפען זעהען פון היינט אָן און ווייטער צו פארבלייבען פריינד! מיר זיינען דאָך בלויז מענשען פון פלייש און בלוט און מיר זינדיגען אונטער אמאָל, אבער דערפאר איז אונזער הער יעזוס גנעדיג צו אונז, ער איז אונז מוחל די זינד, אויב מיר זיינען זיך מתודה פאר איהם !

זיי האָבען אלע דריי איבערגענעכ־טיגט דאָרט, אין די צימערען וואס ראשיעל האָט געהאט פארנומען. דער גלח האָט זיך געלייגט שלאָפען אין פאָדערשטען צימער.

ראשיעל האָט זיך געפילט שטארק דערשלאָגען פון איהר מפּלה. מיט א קורצע ווײַלע צוריק איז זי געווען אזוי גליקליך. דער גראף האָט איהר גע־בראכט אזא פּרעכטיגע מתנה, דאָס שנירעל פּערעל פון דער צאריצא . . . זי האָט געוואוסט די ווערדע פון אזא מתנה . . . זי האָט געוואוסט אז מיט אזא שטיקעל צירונג אין איהר באזיץ וועט זי שוין מעהר ניט דארפען זאר־גען. און דאָ קומט דעם גראפ'ס זוהן און ער האָט אלץ קאליע געמאכט . . .

זי איז צוגעקומען צו דעם קליינעם שטיבעל פון דעם אויפזעהער מיט איהרע עטליכע קליידער אויף איהר האנט און זי האָט אנגעקלאפּט אין טיהר.

דער אויפזעהער האָט אויפגעעפענט די טיהר און איז געבליבען שטעהן א דערשראָקענער. ער האָט פארשטאנען אז דער גראף האָט איהר ארויסגעטרי־בען פון זיין מאיאנטעק. ער האָט זעהר רחמנות געקראָגען אויף איהר, ווייל זי איז צו איהם אלעמאָל געווען זעהר גוט.

— אַ, מיין הארינטע וואס איז גע־שעהן ? — האָט ער זי געפרעגט.

— דער אומווירדיגער גלח האָט מיך פאררא͏טען ! — האָט זי געבלי־פּעט.

— וואס האָט ער געטאָן ? — האָט דער אויפזעהער זי געפרעגט.

— ער האָט פריהער מיר איינגע־רעדט צו זינדיגען מיט איהם און דער־נאָך האָט ער דערצעהלט דעם גראף, אז איך בין צו איהם צוגעשטאנען, און ער האָט געוואָרפען די גאנצע שולד אויף מיר !

— איך קאָן זיך ניט פארשטעלען אז דער הייליגער פאטער זאל טאָן אזא זאך צו דיר ! — האָט דערעלטערער אויפזעהער זיך אנגערופען — איצט אז איך נעהם טראכטען פון דעם, דוכט זיך מיר, אז ער איז גארניט אזוי שולדיג ווי דו מיינסט ! ווייל איך געדענק, אז ווען ער און דעם גראפ'ס זוהן זיינען דאָ נעכטען געקומען צו מיר, האָט דער גלח זיך געמאכט ניט וויסענדיג אז דו און דער גראף געפי־נען זיך דאָרט . . . ער האָט צו מיר געוואונקען און איך האָב ניט גע־וואלט אויסזאגען . . .

— אַ, ער האָט מיך באשולדיגט !

— האָט ראשיעל ניט אויפגעהערט צו וויינען ! איצט ווייס איך ניט וואס צו טאָהן ! דער גראף האָט מיך איינפאך ארויסגעטריבען פון זיין מאי־אָנטעק. ער האָט מיר געזאגט, אז איך קאָן דאָ איבערנעכטיגען ביי אייך און מארגען אין דער פריה זאל איך אינ־גאנצען פארלאָזען דעם פּלאץ און איך זאל צוריקפאהרען קיין פאריז ! איך ווייס ניט וואס צו טאָן !

— בארוהיג זיך, — האָט דער אויפזעהער איהר גענומען טרייסטען. — דער גראף איז געווען אויפגערעגט און ער האָט אזוי געהאנדעלט אין גרויס האסט. ווען ער וועט קומען צו זיך און זיך בארוהיגען, וועט ער ווייכער ווערען !

— מיין הארץ שרעקט מיך אז איך האב איהם שוין פארלאָרען ! — האָט זי געבליפּעט. ער האָט פון מיר אוועק־גענומען די שעהנסטע מתנה וואס ער האָט מיר געגעבען היינט. ער האָט מיך אָנגעזידעלט און פאַרטריבען.

דער אויפזעהער האָט געהייסען זיין טאָכטער מאכען פאר איהר א געלעגער

אין איהר צימער און ראשיעל האָט דאָרט איבערגענעכטיגט. זי האָט א גאנצע נאכט ניט געקאָנט שלאָפען. זי איז אויפגעשטאנען אזוי שנעל ווי עס האָט אָנגעהויבען ליכטיג צו ווערען. זי איז ארויס אין הויף. זי האָט גענומען געהן הין און צוריק.

באלד האָט זי דערזעהן דעם גלח ארויסקומענדיג פון דאָרט. זי איז צו איהם שנעל צוגעלאפען און זי האָט זיך פאנאנדערגעוויינט.

— אָ, פאטערל, וואס האָט איהר געהאט צו מיר! פארוואס האָט איהר מיר געטאָן אזוי פיעל שלעכטעס! איהר ווייסט דאָך דעם אמת!

— ניט איך האָב דיר שלעכטעס געטאָן, נאָר דו האסט זיך אליין פארראטען! — האָט דער גלח זיך צו איהר אָנגערופען.

— איך! — האָט ראשיעל אויסגערופען.

— יע, דו אליין! איך האָב דאָך די גאנצע צייט געליקענט! אבער דער יונגער גראף האָט פון דיר ארויסגעקראָגען א וידוי. ער האָט מיט א כיון דיר געזאגט אז איך באשולדיגט דיך, וויסענדיג, אז געוויס וועסטו ווארפען צוריק די שולד אויף מיר און דורכדעם וועט ער ארויסבאקומען דעם אמת! און דו זעהסט דאָך אז איהם איז געלונגען! דו האסט ניט פארשטאנען זיין איינפאל און זיך איינפאך מודה געווען פאר איהם! ווען דו וואלסט געהאט שכל און אינגאנצען געליקענט, וואלט דער גראף איינגעזעהען, אז זיין זוהן האָט געוואלט מאַכען א בלבול אויף אונז און ער וואלט איהם נאָך באשטראפט. איצט, אז דו האָסט זיך מודה געווען, נאָר דו האסט געווארפען די שולד אויף מיר, האָט שוין דער גראף אויסגעפונען דעם גאנצען אמת!

— א, דער כיטרער וואלענטי! — האָט ראשיעל אויסגערופען. — איך האָב זיך פון איהם געהיט, ווען ער איז נאָך געווען א קינד און איצט האָט ער אויף מיר געבראכט אזא צרה! איך בעט דיך, הייליגער פאטעריל, ראטעווע מיך! איך ווייס ניט וואס איך קאָן איצט טאָן...

— איך ווייס ניט וואס איך קאָן פאר דיר טאָן! — האָט דער גלח זיך אָנגערופען — דער גראף קאָן שוין מיט דיר מעהר ניט אָנגעהן ווי פריהער! ער האָט געגעבען א פארשפרעכען צו זיין זוהן אז ער וועט דיך צוריק אוועקשיקען קיין פאריז, פון וואנען דו ביזט געקומען.

—אפשר קאָנסטו מיט איהם זיך דורכריידען! ער וועט דאָך פארשטעהן אז...

— ניין, דער גראף וועט דיר קיינמאָל ניט מוחל זיין! — האָט דער גלח איהר געזאגט.

— און וואס בלייבט מיר איבער צו טאָן? ער האָט דאָך פון מיר אוועקגענומען אפילו די אלטע צירונג וואס ער האָט מיר געגעבען. איך האָב גאָר קיין געלט ניט!!

— איך האָף, אז געלט וועט ער דיר געבען גענוג!

— אָבער וואָס וועל איך איצט טאָן? ווי אזוי וועל איך זיך קאנען אונטערנעהמען אזא וויטע רייזע?

—אפשר וועט ער דיר ערלויבען זיך אפצושטעלען ביי אימיצען פון זיינע פריינד! — האָט דער גלח זיך צו איהר אָנגערופען. — איך ווייס אז ער האָט איינינע באקאנטע, וועלכע האבען דיך געזעהען און זיי האבען איהם מקנא געווען...

— א, פאטעריל, פאטעריל! — האָט זי געיאָמערט. — בין איך שוין אזוי געזונקען ביי אייך אין די אויגען, אז מען האלט מיך שוין פאר אן אויסגעלאסענע, וועלכע קאָן איבערגעגעבען ווערען פון איין מאן צום צווייטען!

— דאָס איז דערוויל דער איינציגער אויסוועג! — האָט ער געזאגט.

— עס איז גאנץ מעגליך ווען דו וועסט האבען א געלעגענהייט צו פארבלייבען דאָ אין לאנד, וועט זיך דער גראף שפעטער ארומזעהען! ער וועט זיך בארוהיגען און דאן אָנפאנגען צו בענקען נאָך דיר און דאן וועט ער דיר צוריקנעהמען!

—וועסטו מיט איהם אפשר ריידען וועגען מיר?

—ניין, איך קאָן מעהר ניט ריידען מיט איהם וועגען דיר! דו ווייסט דאָך גאנץ גוט אז ער איז אויך אויף מיר אין כעס צוליעב דעם. עס האָט מיר גענומען א היבשע ווייל ביז וואַנען איך האָב איהם באוואויגען ער זאל זיך איבערבעטען מיט מיר. דאָרי־

בער איז איצט בעסער אז איך זאָל זיך איצט ניט מישען . . . אבער איך וועל זעהען אז דו זאָלסט ביי איהם ארויסקריגען גענוג געלט, דו זאָלסט ניט דארפען ליידען!

— איך וואלט זעהר געוואָלט ביי איהם ארויסקריגען די מתנה וואס ער האָט נעכטען געבראכט — האָט ראַשיעל געזאגט. — גיט מיר אן עצה, פאַטעריל, ווי אזוי קאָן איך דאָס פון איהם צוריק ארויסבאקומען.

וועגען דעם דארפסטו פארגעסען!

—האָט דער גלח געזאגט. — איך האב געהערט אז דער גראף האָט צוגעזאגט זיין זוהן, אז די פערעל וועט ער איבערגעבען זיין מוטער און איצט וועט ער דאָס מוזען טאָן! ווייל דו קאנסט דאָך פארשטעהן אז דער גראף וויל ניט עס זאָל קומען צו א סקאנדאל . . .

באלד זיינען אויפגעשטאנען דער גראף און וואלענטי. זיי האָבען דערהערט די שטימע פון ראשעיל, וועלכע האָט גערעדט גאנץ הויך.

— אַ, די אומפארשעהמטע! — האָט דער גראף אויסגערופען — זי האָט נאָך די חוצפה צו ריידען מיט דעם פאַטערל!

— פאַטער, איך גלויב, אז דער גלח איז נאָך מעהר שולדיג ווי זי, ווייל פון א פרוי, וועלכע פירט א לינקע ליבע קאָן מען ניט ערווארטען, אז זי זאָל זיין עהרליך און צנועה'דיג, אָבער פון א גלח ערווארט יעדער איינער צו לערנען פון איהם גוטע מידות. יעדער איינער האָט צוטרויען צו איהם, און אויב ער זינדיגט, קאָנסטו שוין ניט האָבען צופיל טענות צו איהר, וועלכע זוכט ניט צו פארבאָרגען איהר אויסגעלאסענהייט... דו האָסט ביי זיך ניט באדארפט זיין גענארט, דו האָסט באַדארפט וויסען, אז זי איז אויסען איהר אייגענע פארגעניגענס, און זי איז אין דיר ניט פארליבט... זי האָט געוואָלט בלויז ארויסקריגען פון דיר וויפיל עס איז פאר איהר געווען מעגליך. און דעריבער האָט זי געגען דיר געזינדיגט, זייענדיג זיכער, אז דו וועסט קיינמאָל ניט אויסגעפינען... איך האָף, דעריבער, אז דו וועסט זי אוועקשיקען פון דאנען, און מעהר קיינמאָל ניט האָבען צו טאָן מיט איהר.

— איך האָב דאָך דיר שוין געזאָגט, אז איך וועל זי אוועקשיקען פון דאַנען! — האָט דער גראף זיך אָנגערופען — יעדענפאלס צי זי וועט פאָהרען צוריק, צי ניט, איך וויל פון איהר מעהר ניט וויסען! און עס איז דיין פליכט וועגען דעם מיט קיינעם ניט צו ריידען...

— איך וועל מיט קיינעם ניט ריידען, פאָטער, אָבער אויב דו וועסט מיר ערלויבען וועל איך דיר זאָגען, אז דו אליין רעדסט זיך ארוים וועגען דעם...

— וואָס מיינסטו? — האָט דער גראף איהם אָנגעקוקט.

—איך גלויב, אז דו פארשטעהסט איצט, אז איך האָב ניט געהאט קיין אינטערעס צו געהן מיט דיר אויפ'ן יאגד, אז איך בין געקומען אהער, ווייל איך האָב געהאט א באגריף צוליב וועלכען צוועק דו ביזט געגאנגען היינטיגם מאָל אויפ'ן יאגד!

— יע, איך בין טאקע נייגעריג צו וויסען פון וואנען דו האָסט אויסגעפונען?

— טאקע פון דיין אייגען מויל, פאָטער, — האָט וואלענטי געזאָגט — דו האָסט זיך דאָמיט באריהמט.

— וואָס רעדסטו, וואלינטי! — האָט דער גראף אויסגערופען — ווי קום איך זיך צו בארימען מיט דעם?!

— הער זיך איין, פאָטער, איך אליין האב דיך ניט געהערט, אז דו זאָלסט זיך האָבען באריהמט, אָבער מיין שוועסטער קאטערינא האָט עס יע געהערט!

— ווען?

— דאָס איז געווען דאָן, ווען דו האָסט געהאט די אונטערהאלטונג, יע, ווען דער איך האָט באזיגט יוזשוק'ן. דאַן האָסטו און דיינע אנדערע פריינט, געטרונקען אביסעל צופיל, און איך דארף דאָך דיר ניט זאָגען ווי ניט גוט עס איז, אז מען נעמט אן איבעריגען ביטערען טראָפען. נו, האָסטו זיך גענומען פאנאנדעררעדען מיט איינעם פון דיינע פריינט, דו האָסט מיט איהם גערעדט וועגען אן אינטימען ענין, וועגען ראשעיל, דיין געליבטע, און זייענדיג אונטער דעם איינפלוס פון בראָנפען, האָסטו זיך אפילו ניט גענומען די מיה אויסצוגעפינען אויב אימיצער געפינט זיך אין צימער. גראָד איז קאטערינא דאן געזעסען אויף דער זאָפא, ניט ווייט פון דעם פלאץ וואו דו און דיין פריינד זיינען געזעסען, און

זי האָט געהערט אַלץ וואָס דו האָסט מיט איהם גערעדט... זי האָט געהערט, אַז דו דערמאָנסט איהר נאָמען, אַז דו קלייבסט זיך אין גיכען מיט איהר צו זעהן! דו האָסט אפילו איהם פאַרטרויט וועגען דעם שנירעל פערל וואָס דו האָסט געקויפט אין ווילנא א מתנה פאַר איהר...

— זי האָט עס אַלץ געהערט! — האָט דער גראַף אויסגערופען מיט ערשטוינונג.

— יע, זי האָט אַלץ אויסגעפונען פון דיין אייגענעם מויל!

— דאָן קאָן דאָך זיין, אַז מיין טאָכטער וועט דערציילען איהר מוטער וועגען דעם! — האָט דער גראַף מיט אומרוהיגקייט געזאָגט.

— ניין, פאָטער, קאַטערינא וועט ניט וועלען פאַראורזאַכען שמערצען צו אונזער מוטער! דעריבער האָט זי מיר פאַרטרויט דעם גאַנצען סוד, און זי איז צו מיר צוגעשטאַנען איך זאָל מיט דיר מיטגעהן אויף דעם יאַגד. זי האָט געוואוסט, אַז אויב איך וועל מיט דיר מיטגעהן, וועסטו זיך ניט קאָנען זעהן מיט דיין געליבטער!

— אָ, איצט פאַרשטעה איך פאַרוואָס זי איז אויך אַזוי צוגעשטאַנען צו מיר איך זאָל דיך מיטנעמען! — האָט דער גראַף אויסגערופען.

— איך זאָג דיר, אַז קאַטערינא וועט זיך שעצען גליקליך ווען זי וועט אויסגעפינען, אַז...

— דו מיינסט, אַז דו וועסט איהר דערציילען וועגען אַלץ! — האָט ער איהם אָנגעקוקט. דו האָסט דאָך מיר צוגעזאָגט, אַז דו וועסט מיט קיינעם ניט ריידען וועגען דעם, וועסטו דען ניט האַלטען דיין וואָרט? איין זאַך בין איך זיכער, אַז אַזוי שנעל ווי קאַטערינא וועט אויסגעפינען דעם סוד, וועט עס לאַנג קיין סוד ניט פאַרבלייבען!

— ניין, פאָטער, איך וועל מיין וואָרט האַלטען, אויב דו וועסט האַלטען דיין פאַרשפרעכען צו מיר! — האָט וואַלענטי זיך אָנגערופען — איך האָב ניט געהאַט בדעה צו דערציילען קאַטערינאַ'ן. אַלץ וואָס איך וועל איהר דערציילען, איז אַז איך בין מיט דיר די גאַנצע צייט געווען צוזאַמען און דו האָסט גאָרניט געטאָן, אויסער געהן אויפ'ן יאַגד... און דאָס וואָס זי האָט געהערט, איז עס געווען בלויז א באַריהמעריי...

— אויב דו וועסט איהר קאָנען מאַכען צו גלויבען, וועל איך זיך צופריעדענשטעלען — האָט דער גראַף פאַטאַצקי געזאָגט — ווייל איך וויל, אַז מען זאָל גאָרניט אויסגעפינען, ניט וועגען מיר און ניט וועגען גלח, ווייל ווען ער וועט גענומען ווערען אויפ'ן פאַרהער, וועל איך דאַרפען ליידען דערפון...

א ווײַלע שפּעטער איז אַריינגעקומען ראשעיל און זי איז גלייך צוגעגאַנגען צום גראַף און איהם געבעטען, אַז ער זאָל איהר מוחל זיין!

— איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז איך וויל מעהר מיט דיר ניט האָבען צו טאָן! — האָט ער אויף איהר א געשריי געטאָן — דו וועסט מעהר ניט קאָנען פאַרבלייבען דאָ!

— אָבער ווי אַזוי וועל איך זיך קאָנען אַרויסלאָזען אויף אַזא לאַנגע רייזע איינע אַליין? — האָט זי אויסגערופען — דער גראַף האָט דאָך מיך מיטגענומען פון פאַריז!

— דאַן ביזטו נאָך געווען גאָר יונג!

— האָט דער גראַף געזאָגט, און איצט, אַז דו ביזט עלטער געוואָרען, קאָנסטו זיך אונטערנעמען צו מאַכען די רייזע אַליין...

— אָבער איך האָב גאָרניט! איך האָב ניט קיין געלט זיך אונטערצונעמען צו מאַכען אַזא רייזע! — האָט זי געזאָגט.

— איך וועל דיר געבען גענוג געלט!

— האָט דער גראַף געזאָגט און ער האָט אַרויסגענומען פון זיין קעשענע א הויפען גאָלדענע מטבעות און איהר געגעבען.

ראשעיל האָט פון איהם גענומען דאָס געלט, און זי האָט זיך אָנגערופען מיט טרעהרען אין די אויגען:

— איך בעט דעם גראַף מיט מיר צו טאָן בלויז נאָך איין געפעליגקייט! זאָל ער מיר ערלויבען צו פאַרבלייבען דאָ אויף דעם מאַיאָנטעק נאָך עטליכע טעג, כדי איך זאָל זיך קאָנען באַרוהיגען, און דאַן איז מעגליך, אַז איך וועל טרעפען נאָך מענשען וועלכע פּלאַנעווען צו מאַכען א רייזע נאָך פאַריז! אָ, איך בעט אייער דורכלויכט!

— האָט זי מיט טרעהרען אין די אויגען געזאָגט.

דער גראף האָט זיך א קער געטאָן אין דער ריכטונג פון זיין זוהן, צו הערען וואָס ער האָט צו זאָגען וועגען דעם!

— יע, פאָטער, די מאדמאָזעל איז גערעכט, זי קאָן ניט פארלאָזען דאָס לאנד אזוי שנעל, און זי קאָן קריגען גענוג צייט, אָבער בלייבען דאָ, ביי די: אויף דעם מאיאָנטעק, קען זי ניט ווייל דו ווילסט דאָך ניט, אז מען זאָל ריידען וועגען דעם! דעריבער איז מיין עצה, אז זי זאָל געהן מיט דעם גלח צו זיין דאָרף! עס איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט, אז ער וועט קאָנען געפינען פאָר איהר א פּלאץ זי זאָל קאָנען שטעהן עטליכע טעג... הא, פאָטערל! — האָט ער זיך צו איהם געווענדעט.

— המ... גוט, איך וועל זעהן צו בעטען איינעם פון די פּויערים מען זאָל פאר איהר מאכען פּלאץ! — האָט דער גלח געזאָגט — מעגליך, אז זי וועט ניט האָבען די אלע באקוועמליכקייטען וואָס זי האָט געהאט דאָ, אָבער זי וועט האָבען פּלאץ וואו צו לייגען איהר קאָפּ!

— אויב אזוי — האָט דער גראף זיך אָנגערופען צום גלח — לאָז איך זי איבער אין דיין רשות, און וואָס דו וועסט מיט איהר טאָן, וועל איך זיין צופרידען, אזוי לאנג ווי איך וועל שוין ניט מעהר זיין פאראנטוואָרטליך.

ראשעיל האָט מיטגענומען אלע איהרע זאכען, און זי איז אוועק מיט'ן גלח צו איהם אין דאָרף.

כדי אראפּצונעהמען פון איהם יעדען חשד, האָט ער געקראגען פאר איהר א פּלאץ וואו צו נעכטיגען. ער האָט דאָרט אין דאָרף דערקלעהרט, אז זי איז אן אלמנה, וועלכע האָט ניט לאנג צוריק פארלאָרען איהר מאן. דערווייל האָט דער גלח זיך געהאט דורכגערעדט מיט איניגע פון די פּריצים וועלכע פלעגען קומען צו איהם זיך מתודה זיין... ער האָט זיי דערצעהלט וועגען דער אונגליקליכער אלמנה, וועלכע איז געבליבען הילפלאָז, און אז זי זוכט א שטעלע אלס גוּווערנאנטע. ער האָט זעהר שטארק געוואָלט אז זי זאָל בלייבען אין לאנד, און טאקע ניט ווייט פון איהם, כדי זי זאָל קאָנען קומען צו איהם זיך מתודה זיין אויף איהרע זינד...

עס האָט ניט לאנג גענומען און דער גלח האָט זיך געזעהן מיט דעם גראף לינעצקי. ער האָט קיין אהנונג ניט געהאט אז אָט דער דאָזיגער גראף איז א גוטער פריינד פון דעם גראף פּאָטאָצקי און אז ער ווייסט פון זיין לינעקער געליבטע.

דער גלח האָט זיך מיט איהם דורכגערעדט. ער האָט איהם דערצעהלט, אז אין זיין דארף האלט זיך אויף א יונגע אלמנה, וועלכע האָט נאָר וואס פארלארען איהר מאן. אז זי איז א פרומע קאטויליקין פון פראנקרייך, און אויב ער קאָן איהר געבען א שטעלע ביי איהם אין פּאלאץ, אָדער אויף איינעם פון זיינע מאיאָנטקעס, וואָלט ער דאמיט געטהאָן זעהר א גוטע זאך...

— גוט! —האָט דער גראף לינעצקי זיך אָנגערופען — איך בין זעהר צופרידען איהר צו העלפען! זאָל זי מאָרגען צוקומען צו אייך אין הויז און איך וועל זי אָנקוקען!

דער גלח האָט גלייך געשיקט רופען ראשיעל'ן און ער האָט איהר געזאָגט צו קומען מאָרגען אין דער באשטימטער צייט, ווייל ער האָט זיך שוין דורכגערעדט מיט איינעם פון זיינע באקאנטע גראפען און יענער וועט זען איהר צו געבען א שטעלע אין זיין פּלאץ אָדער אין איינעם פון זיינע מאיאָנטקעס.

— אָ, הייליגער פאָטעריל! — האָט זי אויסגערופען — איך בין אייך זעהר דאנקבאר! איך וועל ניט דארפען פארלאָזען דאס לאנד און אומקעהרען זיך צוריק אהיים!

— איך וויל אָבער אז דו זאָלסט איהם גאָר ניט דערצעהלען וועגען אונזערע פארהעלטענישען — האָט דער גלח איהר געוואָרענט — דערצעהל איהם אויך ניט וועגען דעם גראף פּאָטאָצקי! עס וועט זיין פאר דיר א סך בעסער אז דו וועסט זיך וואס ווינציגער באווייזען פאר מענשען, כדי מען זאָל דיר ניט דערקענען..

אויף מאָרגען איז דער גראף לינעצקי געקומען צום גלח. און ווען ער האָט דערזעהן ראשיעל'ן, האָט זיך א שמייכעל באוויזען אויף זיינע ליפּען.

— איך האָב גאָר ניט געוואוסט אז דער גראף פּאָטאָצקי איז טויט — האָט ער געזאָגט, און זיך באלד פאנאנדערגעלאכט — איהר דערקאָנט מיך ניט, מאדמאזעל! איך האָב אייך געזעהן

אין גראף פאטאצקי׳ס פאלאץ מיט עטליכע יאהר צוריק! זאגט מיר ווי קומט עס, אז דער גראף האט אייך פארלאזען! איך געדיינק אז מיט עטליכע וואכען צוריק, ווען איך האב פארבראכט ביים גראף און מיר האבען ביידע עטוואס געטרונקען, האט ער מיר דערצעהלט וועגען אייך, ער האט ניט געהאט גענוג ווערטער זיך אפצולויבען פון אייך! זאגט מיר, וואס איז געשעהן צווישען אייך?

ראשיעל האט א וויילע געשוויגען. ווען זי האט זיך עטוואס בארוהיגט, האט זי זיך אנגערופען:

— איך האף אז איהר, ווירדיגער גראף ווערט מיר פארשטעהן! איך בין געווען זעהר שטארק באפריינדעט מיט דעם גראף פאטאצקי, אבער זיין זוהן וואלענטי האט זיך דערוואוסט פון אונזער פריינדשאפט, און ער האט געווירקט אויף זיין פאטער מיך צו פארלאזען! איך האב גאר ניט צו איהם ער וויל אז איך זאל פארלאזען פוילען און זיך אומקעהרען צוריק קיין פראנקרייך, אבער מיר איז זיך שווער צו שיידען פון דאנען...

דער גראף לינעצקי האט זי באטראכט. זי איז געווען זעהר שעהן, איהרע אויגען האבען געגלאנצט... א געדאנק איז איהם געקומען, פארוואס זאל ער זיך טאקע ניט פאראינטערעסירען אין איהר... ער האט דאך ניט קיין זוהן פאר וועמען ער וועט דארפען אפגעבען א חשבון...

— גוט — האט ער געזאגט — איך וועל זי מיטנעהמען מיט זיך! אבער מיין פריינד, דער גראף פאטאצקי דארף דערפון ניט וויסען. איך בעט אייך פאטריל, אז איהר זאלט איהם אפילו ניט געבען קיין אנדייטונג וועגען דעם!

— איהר קאנט זיך אויף מיר פארלאזען, גראף לינעצקי, איך וועל מיט קיינעם וועגען דעם ניט ריידען.

דער גראף לינעצקי האט געהייסען איינעם פון זיינע היידוקעס מיטצונעהמען ראשיעל׳ס זאכען, און ער האט זיך אריינגעזעצט מיט איהר אין זיין ברישטשקע און זיי זיינען אפגעפאהרען צו זיין גוט, וואס איז געווען ניט ווייט פון דארט.

קאפיטעל זיבען

דער גראף פאטאצקי האט פארבראכט עטליכע טעג אויף דעם יאגד, אבער זיין גאנצער פארגעניגען איז איהם געווען פארשטערט... ער האט אנגעפאנגען בענקען נאך ראשיעל. ער האט אזוי שנעל ניט געקענט פארגעסען איהר פרעכטיגען שעהנעם פנים, איהר יוגענדליכע פרייד, וואס האט געשיינט פון איהרע אויגען. איהם האט שוין אנגעהויבען באנג צו טהאן, פארוואס ער האט געהאנדעלט אזוי ראשיג... ער איז אליין שולדיג אין דעם ווען ער באריהמט זיך ניט פאר זיין פריינד, לינעצקי, וואלט קיינער ניט געוואוסט פון דעם. איצט דארף ער איבערגעבען זיין פרוי די גרעפין די טהייערע מתנות וואס ער האט געהאט געגעבען ראשיעל׳ן. זי וועט זיך געוויס וואונדערען, פאר וואס ער האט איהר פלוצלונג אנגעהויבען געבען מתנות... אבער ער האט דאך קיין אנדער ברירה ניט! זיין זוהן און טאכטער וויסען פון דעם און ער וועט עס דארפען טהאן צוליב זיי.. ער וועט דארפען ארויסווייזען זיין פרוי צערטליכקייט, כאטש דאס איז איהם זעהר ניט צום הארצען...

ער האט גענומען טראכטען אז נאך אלעמען קאן ער אינגאנצען ניט באשולדיגען ראשיעל׳ן פאר איהרע זינד. זי אי זאיינפאך געפאלען א קרבן פון דעם גלח׳ס שעהנע רייד, ווען זי איז געקומען צו איהם זיך מתודה זיין... בפרט ווען ער האט זי פארנאכלעסיגט אזוי לאנג.. איהם האט שוין פארדראסען וואס ער האט זי געהייסען זיך צוריקקערן קיין פראנקרייך... ער האט באדארפט איהר מוחל זיין, און זי וואלט זיך געוויס אויפגעפיהרט עהרליך נאכדעם.

ווען דער גראף האט זיך אומגעקעהרט אהיים מיט זיין זוהן, איז זיין שטימונג געווען זעהר ניט קיין גוטע. זיין טאכטער און פרוי זיינען איהם אנטקעגען געקומען, איהם מיט פרייד באגריסט, אבער ער האט זיי געזאגט אז ער איז זעהר מיד, און ער וויל זיך אויסרוהען.

אין א וויילע ארום האט קאטערינא אוועקגערופען איהר ברודער אן א זייט, און זי האט איהם געבעטען ער זאל איהר דערצעהלען וואו איהר פאטער איז געווען, און וואס עס איז געשעהן!

—מיין ליבע שוועסטער, גאָר ניט איז געשעהן! — האָט וואַלענטי אויסגערופען — מיר האָבען אלע די גאַנצע צייט פאַרבראַכט אויף דעם יאַגד!

— אָבער וואָס האָסטו אויסגעפונען וועגען מיין געוועזענער גואווערנאַנטקע?

— מיר דוכט זיך אַז דיין פאַרדאַכט האָט קיין שום גרונד ניט. דער פאָטער האָט קיין שום פאַרבינדונג ניט מיט איהר. און מיר דוכט זיך אַז זי געפינט זיך גאָר ניט אין אונזער לאַנד. זי איז שוין לאַנג אַפּגעפאָהרען פון דאַנען...

— פונדעסטוועגען צווייפעל איך ניט אַז ווען מיר פאַלט ניט איין דער געדאַנק אַז דו זאָלסט מיט איהם מיטגעהן, וואָלט ער שוין געפונען אַ וועג זיך מיט איהר צו טרעפען. אונזער אָרימע מוטער. מיר דוכט זיך אַז אויך זי פאַרדעכטיגט עפּעס, זי האָט מיט מיר ניט לאַנג צוריק גערעדט וועגען פאָטער, און זי האָט מיר געגעבען אַנצוהערעניש, אַז ער האָט זיך אַ סך געענדערט...

— און מיר דוכט זיך אַז דו מאַכסט אַ טעות! — האָט וואַלענטי געזאָגט — איך האָב געהאַט אַ געשפּרעך מיט מיין פאָטער ווען מיר האָבען זיך צוריקגעקעהרט, און ער האָט מיר פאַרטרויט אַז ע. האָט געקויפט פאַר אונזער מוטער אַ שעהנע מתנה, אַ שנירעל פּערל, וואָס די צאַריצאַ קאַטערינאַ האָט געטראַגען.

— האָט ער דיר עס געוויזען? — איז זי געוואָרען נייגעריג.

— יע, ער האָט עס מיר געוויזען! עס איז וואונדער שעהן, איך בין זיכער אַז אונזער מוטער וועט זיך פיהלען גליקליך מיט אַזאַ מתנה! אָבער, איך בעט דיך, מיין שוועסטער, דו זאָלסט מיט דער מוטער וועגען דעם גאָר ניט ריידען! ער האָט מיך אָנגעבעטען איך זאָל קיינעם וועגען דעם ניט דערצעהלען! ער וויל איבערראַשען אונזער מוטער מיט אַט דער קאָסטבאַרער מתנה...

— אָ, ווי נייגעריג איך בין דאָס צו זעהן! האָט קאַטערינאַ אויסגערופען — אָבער איך זאָג דיר צו אַז איך וועל האָבען געדולד צו וואַרטען ביז וואַנען די מוטער וועט עס מיר אַליין ווייזען!

עס זיינען אָבער פאַריבער עטליכע טעג, און די גרעפין האָט אפילו ניט דערמאָהנט וועגען איהר מתנה פון גראַף, און קאַטערינאַ האָט שוין מעהר ניט געהאַט קיין געדולד צו וואַרטען, און זי איז צוגעגאַנגען צו איהר מוטער און זיך אָנגערופען:

"איך בין זעהר נייגעריג צו זעהן די מתנה וואָס דער פאָטער האָט פאַר דיר געקויפט!

— אַ מתנה? — האָט די גרעפין איהר אָנגעקוקט — איך הער עס ערשט פון דיר! ניין, מיין טאָכטער, דיין פאָטער האָט שוין לאַנג אויפגעהערט צו קויפען מתנות פאַר מיר.

— אָבער איך וויים, אַז ער האָט יאָ געקויפט פאַר דיר אַ מתנה!

— וואַלענטי האָט עס מיר געזאָגט, מיין טאָכטער?

— ווער האָט עס דיר געזאָגט, מיין טאָכטער?

—וואַלענטי האָט מיר געזאָגט, — האָט קאַטערינאַ אויסגערופען. — דער פאָטער האָט איהם אפילו געוויזען די מתנה! און ער האָט איהם געזאָגט, אַז אַזוי שנעל ווי ער וועט קומען אַהיים וועט ער דיר געבען די מתנה.

— מיין טאָכטער, דו מאַכסט מיר שוין אויך נייגעריג, — האָט די גרעפין אויסגערופן,—איך וואָלט וועלען וויסען וואָס דיין פאָטער האָט פאַר מיר געקויפט...

— איך וועל דיר זאָגען! — האָט קאַטערינאַ זיך אָנגערופען — איך וויים וואָס — אָבער איך גלויב, אַז איך האָב קיין רעכט ניט דיר צו זאָגען!

— זאָג דאָך מיר, קאַטערינאַ! — האָט די מוטער זיך ביי איהר געבעטען — איך בין זעהר נייגעריג צו וויסען!

אָבער ווען איך וועל דיר אויסזאָגען, וועט דאָך שוין מעהר ניט זיין קיין איבערראַשונג פאַר דיר!

— איך גלויב, אַז עס וועט אַלץ ניט זיין קיין איבערראַשונג פאַר מיר! — האָט די מוטער אַ זיפץ געטאָן — איך בין ניט אַזוי זיכער, אַז דיין פאָטער זאָל האָבען געקויפט די מתנה פאַר מיר! יע, מיין טאָכטער, איך האָב געזוכט פון דיר צו פאַרבאָרגען מיין וועהטאָג, אָבער איצט זעה איך ווי שווער דאָס איז! דיין פאָטער האָט זיך לעצטענס אַ סך געענדערט! ער איז אינגאַנצען פאַרטאָן אין פאַרגעניגענס... ער געפינט ניט מעהר קיין

אינטערעס אין מיר! איך בעט דעם האר יעזוס, ער זאָל איהם מוחל זיין פאר זיינע זינד!

— וואָס רעדסטו, מוטער! — האָט קאטערינא אויסגערופען — פארוואָס זאָלסטו גלויבען, אז דער פאָטער זינדיגט!

— מיין ניט, טאָכטער, אז ווייל איך בין זעהר פארנומען מיט מיין רעליגיעזע ארבייט, אז איך האָב שוין ניט קיין אויער און אויגען פאר אנדערע זאכען! איך האָב געהערט זאכען וועגען דיין פאָטער, וואָס האָבען מיר געמאכט זעהר אומגליקליך!

— דו זאָלסט זיך קיינמאָל ניט צוהערען צו די וועלכע האָבען ליב צו דערצעהלען רכילות...

ווען איך אליין וואָלט עס ניט געמערקט אין זיין באציהונג צו מיר, וואָלט איך געווים עס ניט געגלויבט. אָבער איך זעה ווי ער באציהט זיך צו מיר, און איך קאָן זעהר גוט די אומרוהיגע נאטור פון דיין פאָטער! און דעריבער בין איך גענויגט צו גלויבען וואָס מען דערצעהלט מיר!

— און איך זאָג דיר, אז עס איז ניטאָ קיין איין וואָרט אמת! — האָט קאטערינא געזאָגט.

— פון וואנען ביזטו עס אזוי זיכער?

— אויב דו ווילסט עס וויסען, וועל איך דיר זאָגען, מוטער! פארשטעהסט, איך האָב אויך געהערט רכילות... איך האָב געהערט, אז דער פאָטער וויל גאָרניט געהן אויפ'ן יאגד!

— אָ, די גרעפין לינעצקי האָט דיר אויך דערצעהלט וועגען דער געוועזענער גאָווערנאנטקטע?

— די גרעפין לינעצקי! וואָס מיינסטו? ווי קום איך צו דער גרעפין לינעצקי?

— דאן האָט איהר טאָכטער מיט דיר גערעדט? יע, מיר האָט עס איבערגעגעבען די גרעפין לינעצקי! זי האָט מיך געוואָרענט, אז איך זאָל בעסער אכטונג געבען אויף דיין פאָטער און זי האָט מיר געזאָגט, אז ער האָט נאָך אליץ צו טאָן מיט ראשעיל... און לאָמיר דיר זאָגען, מיין טאָכטער, אז ווען זי האָט מיר אָנפארטרויט אָט דעם סוד, האָט זי דערפון שטארק הנאה געהאט...

— זי איז א רכילות טרייבערין!

— האָט קאטערינא אויסגערופען — דו זאָלסט איהר קיינמאָל ניט גלויבען! איך פארזיכער דיר, מוטער, אז אליץ וואָס זי האָט דיר דערצעהלט איז פאלש!

— פארוואָס זאָלסטו אזוי זאָגען, מיין טאָכטער! — די גרעפין קאָן אפשר אביסעל איבערטרייבען אָבער אין גאנצען קיין ליגען איז עס ניט. און איצט דערצעהלסטו מיר, אז אויך דו האָסט געהערט וועגען דעם! זאָג מיר פון וועמען דו האָסט עס געהערט.

— איך גלויב, אז איך האָב עס געהערט פון דעם זעלבען פאלשען קוואל,

— האָט קאטערינא אויסגערופען — דו האָסט עס געהערט פון דער מוטער און איך האָב די זעלבע זאך געהערט פון דער טאָכטער... איך האָב אָבער גלייך געוואוסט, אז דאָס איז א ליגען, האָב איך דעריבער געבעטען וואלענטי'ן, ער זאָל היינטיגס מאָל מיטרייזען מיט'ן פאָטער און זעהן האלטען אן אויג אויף איהם... נו, האָט ער דאָך עס געטאָן, און ער האָט מיר איבערגעגעבען, אז אליץ וואָס מען דערצעהלט אויף איהם איז אויסגעטראכט. ער האָט מעהר ניט צו טאָן מיט ראשעיל, און אז זי איז שוין אָפּגעפאָהרען פון דאנען!

— איך האָב גאָרניט פארדעכטיגט, מיין טאָכטער, ווען דו ביזט געוועזן איינגעשפּארט, אז וואלענטי זאָל מיט איהם מיטפאָהרען צוליב דעם.

— יע, צוליב דעם, איך האָב עס אנטדעקט וואלענטי'ן, און ער האָט שוין געהאלטען אן אויג אויפ'ן פאָטער און ער איז איבערצייגט, אז אליץ וואָס אי דהאָב געהערט וועגען פאָטער איז געווען פאלש. ער האָט נאָך געזאָגט, אז ער האָט פאר דיר געקויפט א מתנה.

— אָבער פארוואָס האָט ער מיר וועגען דעם ניט געזאָגט? — האָט די גרעפין זיך אָנגערופען — ער איז שוין צוריק עטליכע טעג און עס שיינט מיר, אז ער איז עפּעס אָנגעשטויסען אויף מיר!

— עס קאָן זיין, אז ער וואַרט אויף א געלעגענהייט דיר איבערצוגעבען די מתנה.

— וואָס פאר א געלעגענהייט! — האָט די גרעפין געזאָגט — צו מיין געבורטסטאָג איז נאָך גאנץ ווייט.

ווען עס זיינען פאַריבער נאָך עטליכע טעג און דער גראַף האָט זיך ניט וויסענדיג געמאכט, האָט די מוטער גערופען וואלענטי'ן, און זי האָט איהם איבערגעפרעגט וועגען דער מתנה. אויב עס איז אמת, וואָס קאטערינא האָט איהר דערצעהלט וועגען דעם שנירעל פּערל!

— עס איז אמת, מוטער! — האָט וואלענטי געזאָגט — ער האָט מיר געוויזען דיין מתנה, ער האָט מיר געזאָגט, אז דאָס האָט ער פאר דיר געקויפט אין ווילנא.

— טאָ פארוואָס גיט ער מיר דאָס ניט?

— אפשר האָט ער פארגעסען, מוטער! — האָט וואלענטי געזאָגט.

— ווען ער וואָלט עס געהאט געקויפט פאר ראשעיל, וואָלט ער עס ניט פארגעסען איהר באלד אָפּצוגעבען.

— ניין, מוטער, דו דארפסט אזוי ניט ריידען! ראשעיל עקזיסטירט שוין ניט מעהר פאר דעם פאָטער! און דו וועסט זעהן, אז נאָך היינט וועסטו קריגען דיין פארדינטע מתנה! אלץ וואָס איך וועל דארפען איז דערמאנען איהם, און ער וועט דיר געבען די מתנה מיט גרויס צופרידענהייט.

דעם זעלבען אָוונט האָט וואלענטי זיך געזעהן מיט זיין פאָטער, און ער האָט זיך אָנגערופען:

— דו ווייסט, פאָטער, אז די מוטער ערווארט די מתנה פון דיר!

— ווער האָט דיך געבעטען דערצעהלען? — האָט דער גראַף אויסגערופען מיט כעס — איצט זעה איך, אז איך קאן דיר ניט אנפארטרויען מיט קיין סודות!

— עס איז זעהר גוט וואָס מען האָט דער מוטער געזאָגט — האָט וואלענטי זיך אָנגערופען — ווען דו וועסט איהר געבען די מתנה, וועלען אלע איהרע פארדאכטען פארשווינדען — ווייל דו דארפסט וויסען, אז דיין פריינט'ס פרוי, די גרעפין לינעצקי, האָט אויף דיר אָנגערעדט פאר דער מוטער, ווי עס ווייזט אויס האָט לינעצקי דערצעהלט זיין פרוי, וועגען דיינע בארימערייען וועגען ראשעיל. יע, און איך האָב געדארפט לייקענען. און אלס באווייז האָב איך דאָך איהר געמוזט זאָגען, אז דו האָסט איהר געקויפט א מתנה. איצט וועסטו טאָן זעהר גוט ווען דו וועסט איהר געבען די מתנה, דאַן וועט זי זיך איבערצייגען, אז די גרעפין לינעצקי, האָט געזוכט צו מאכען א בלבול אויף דיר, פארשטעהסטו, פאָטער?

דער גראַף האָט פארשטאנען, אָבער צופרידען איז ער פון דעם ניט געווען, ער האָט זעהר ניט געוואָלט אָפּגעבען די דאָזיגע קאָסטבארע מתנה צו זיין איינענער פרוי... ער האָט שוין געהאָט פארשידענע פּלענער... אָבער איצט זעהט ער, אז ער איז אריינגעפאלען... ער וועט איהר דארפען אָפּגעבען דאָס שנירעל פּערל...

ער איז א ווייִלע שפּעטער אריינגעגאנגען צו דער גרעפין אין צימער, און מיט א געצוואונגענעם שמייכעלע זיך צו איהר אָנגערופען:

— מיין טייערע, איך האָב דיר געוואָלט מאכען אן איבערראשונג. איך האָב פאר דיר געקויפט א טייערע מתנה, און איך האָב געווארט אויף א געלעגענהייט. אָבער איך בין געווען נאריש גענוג אָנצופארטרויען וועגען דעם וואלענטי'ן, און ווי עס ווייזט אויס, האָט ער זיין וואָרט ניט געהאלטען און ער האָט דערצעהלט קאטערינא'ן, און זי האָט דאָך געוויס דיר דערצעהלט... נו, אָט איז דאָס!

די גרעפין האָט גענומען דעם שנירעל פּערעל און עס באטראכט מיט גרויס ענטציקונג. אין איהרע אויגען האָבען זיך באוויזען טרערען.

— א דאנק דיר! — האָט זי אויסגערופען — עס איז דאך אזא פּרעכטיגע מתנה...

— המ... — האָט דער גראַף פּאָטאָצקי אויסגערופען — איך האָב דאָס פאר דיר געקויפט אין ווילנא. די דאָזיגע פּערעל האָט געטראָגען די צאַריצא קאטערינא.

קיין סך .זאָט דער גראַף מיט איהר ניט גערעדט. ער האָט איבערגעלאָזען די גרעפין מיט די צירונג וואָס זי האָט באטראכט מיט גרויס באגייסטערונג און ער האָט זיך צוריקגעקעהרט צו זיין צימער. ער איז געווען זעהר בייז אויף זיין זוהן, ווייל ער האָט געפיהלט אז דורך איהם האָט ער פארלאָרען זיין געליבטע. ער איז געוואָרען אומרוהיג. איהם האָט שוין פארדראָסען וואָס ער האָט זי אוועקגעשיקט פון דאנען. ער האָט געהאנ־

דעלט זעהר ראשיג... ער האט באדארפט
זיך פריהער בארוהיגען אבער איצט איז
שוין פארפאלען. ער דארף זיין פאר־
זיכטיג זיין זוהן זאל מיט קיינעם ניט
ריידען וואס עס האט פאסירט. ער
האט באשלאסען זיך צו זעהן מיט דעם
גלח און הערען וואס ער וועט זאגען.
אפשר וועט ער איהם זאגען אז זי
ניט אפגעפאהרען. . . . ער האט זיך
גענומען לאנגווייליגען אין זיין זומער
פאלאץ. ער האט זיך קיין ארט ניט
געפונען. און ער האט באשלאסען אפ־
צופאהרען קיין ווילנא און פארבלייבען
אין זיין דארטיגען פאלאץ פאר א פאר
וואכען. אין ווילנא האט ער פילע
פריינד, און ער וועט מיט זיי קאנען
פארוויילען.

קאפיטעל אכט

דער יונגער וואלענטי פאטאצקי איז
אויך געווארען זעהר אומרוהיג. זינט
ער האט אויסגעפונען ווי אזוי דער גלח
אנטאן זינדיגט און אז ער העלפט נאך
זינדיגען זיין פאטער מיט דעם וואס ער
ערקלעהרט איהם אז ווען ער איז זיך
מתודה אויף זיינע זינד, ווערען זיי
איהם פארגעבען. ער האט פלוצלונג
דערפילט א מין פרעמדקייט צו זיין
אמונה... עפעס האט זיך איהם גענו־
מען דוכטען אז אין דער ווירקליכקייט
איז די קאטוילישע אמונה ניט דאס
זעלבע וואס ער האט זיך פארגע־
שטעלט... זיין ענטוישונג איז נאך גע־
קומען א סך פריהער פון דעם. דאס
איז געווען ווען ער האט אויסגעפונען
: די גלחים אין דער קאטוילישער סע־
מינאריע, תריידיגען האס און העצען
צו פאגראמען געגען די אידען, וועלכע
זיינען אזוי הילפלאז.... דאס איז איהם
געווען דערווידער.

וואלענטי האט געפיהלט אז א גרוי־
סע אומרעכט ווערט דא באגאנגען גע־
גען די אידען און טאקע געגען דער
קריסטליכער רעליגיע, ווייל לויט דער
קריסטליכער לעהרע האט באדארפט זיין
די אויפגאבע פון די גייסטליכע צו
פריידיגען ליבע, ברידערליכקייט און
שלום, אנשטאט דעם ווערען די יונגע
גלחים ערצויגען אין גייסט פון שנאה
און בלוט־דורשטיגקייט.

ער האט זיך לעצטענס באקאנט מיט
עטליכע אידען און ער האט געזעהן
ווי אנדערש זיי זיינען. ווי אזוי זיי היי־
טען אפ זייער רעליגיע. זיי זיינען רו־
היגע, שטילע מענשען, וועלכע טהוען
קיינעם קיין שלעכטס ניט. זיי אר־
בייטען שווער און ביטער פאר דעם
שטיקעל ברויט... פארוואס האט מען
זיי אזוי פיינט ? פארוואס האט
אפילו זיין אייגענער פאטער ביז ניט
לאנג צוריק זיך צו זיי באצויגען ווי
צו חיות, מיט וועמען מען קען טאן
וואס מען וויל, כדי זיך צו אמוזירען.
ווי אזוי האט ער זיך ערלויבט צו
צווינגען א אידען ארויפצוקלעטערען
אויף א בוים און דערנאך שיסען איהם
בלויז צוליב פארוויילונג...

א שוידער איז דורך זיין לייב ווען
ער האט וועגען דעם געטראכט. ערשט
מיט עטליכע וואכען צוריק וואלט דאך
דאס זעלבע פאסירט מיט אט דעם אי־
דען ר׳ לייזער זוסקעס, זיין פאטער׳ס
ארענדאר, ווען ניט זיין איינפאל מיט
חיים׳ן, וועלכער האט געוואונען זיין
טאנץ־געוועט געגען יוזשוק׳ן. ער וואלט
דאך דאן געצוואונגען א פאטער פון
א פאמיליע, זיך נאריש צו מאכען און
טאנצען, און ווען ער וואלט דעם טאנץ
פארלארען, און געוויס וואלט ער דאך
פארלארען, דאן וואלט איהם יוזשוק
אדער פארשמיסען צום טויט אדער ער
וואלט איהם געצוואונגען ארויפצוקלע־
טערען אויף דעם בוים, און דאן איהם
דערשיסען....

אין אט די דאזיגע מאמענטען איז
ביי וואלענטי׳ן געבארען געווארען דער
געדאנק צו ווערען א איד... ער האט
בעסער געוואלט באלאנגען צו די אונ־
טערדריקטע, איידער צו די אונטערדרי־
קער... ער האט זיך געשעהמט מיט זיינע
בלוט דורשטיגע ברידער...

דעם קומענדען שבת האט ער ווידער
אפגעשטאטעט א באזוך צו ר׳ לייזער׳ן
אין הויז. ער איז געקומען עטוואס פרי־
הער, נאך איידער ר׳ לייזער און זיינע
צוויי זיהן, דוד און נפתלי, האבען זיך
אומגעקעהרט פון דאווגען.

רבקה און יהודית האבען איהם
אויפגענומען זעהר פריינדליך. זיי הא־
בען זיך שוין איצט גענומען פיהלען א
סך היימישער אין זיין געגענווארט. די
אנגעצויגענקייט איז פארשוואונדען,
און וואלענטי האט מיט זיי גענומען
ריידען וועגען דער אידישער תורה און
וועגען די פרעכטיגע אידישע מנהגים
און טראדיציעס.

כאָטש פון אָנפאנג, איז יהודית געווען צוריקגעצויגען, זי איז געזעסען אויף איהר פּלאַץ און זיך צוגעהערט צו די רייד פון דעם יונגען גראף, רויטלענדיג זיך יעדעם מאָל וואס ער פלעגט ווארפען א בליק אין איהר ריכטונג, האָט זי זיך אָבער ביסלעכווייז גענומען בארוהיגען, ווען זי האָט געהערט ווען ער רעדט פון דער אידישער תורה, אלס די גרעסטע מתנה וואס די וועלט האָט באקומען פון דעם אידישען פאָלק. ער האָט גענומען ארומריידען די וויכטיגקייט פון די אידישע געבאָטען, און יהודית און איהר מוטער זיינען געבליבען זיצען ווי פארגליווערט, הערענדיג אזעלכע רייד פון א גראף.

יהודית, וועלכע האָט גוט געקאָנט חומש און תנ"ד, האָט גענומען ציטירען פילע פּסוקים. וואלענטי איז געווען איבערראשט צו הערען אז אזא יונגע מיידעל זאָל זיין געלערענט און פארשטעהן די וויכטיגקייט פון איהר רעליגיע.

ער האָט געטראכט פון זיין שוועסטער, וועלכע ווייס בלויז פון איהרע פארגעניגענס... קאטערינא איז פארדאָרבען פּונקט ווי זיין פאָטער... זי פילט אז זי קאָן זינדיגען וויפיל איהר הארץ געלוסט אזוי לאנג ווי זי קומט שפּעטער צום גלח און איז זיך מתודה אויף איהרע זינד... וואָס פאר אן אונטערשייד צווישען זיי ביידען! וואלענטי האָט גענומען פילען אז אָט די דאָזיגע יונגע אידישע מיידעל האָט איהם באצויבערט. זי איז אזוי איינפאך, און דאָך אזוי צוציהענד... וואָס פאר אן איידעלקייט איז אויסגעגאָסען אויף איהר פּנים... זי איז אזוי אומשולדיג, אזוי צארט, און אויך זי איז אונטערוואָרפען די קאפּריזען פון זיין פאָטער און אנדערע קריסטען. ער ווייסט אז ווען זיין פאָטער וואָלט געוואָלט וואָלט ער זי געקאָנט צווינגען צו טאָן אלץ וואָס ער וועט פון איהר פארלאנגען... א שטארקער רחמנות ערוועקט זיך אין זיין הארצען צו אָט דער יונגער שעהנער מיידעל וועלכע איז אזוי איידעל און צארט, וועלכע פילט שוין דעם יאָך פון צרות, פּונקט ווי איהרע עלטערען...

באלד זיינען געקומען ר' לייזער און זיינע צוויי זיהן פון בית המדרש, און אריינגעסומען אין הויז מיט א פרעהליכען "גוט־שבת". ווען ר' לייזער האָט דערזעהן דעם יונגען גראף, איז ער א וויילע געבליבען שטעהן ווי צוטומעלט...

אָבער ווען וואלענטי האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין פּלאַץ און איהם באגריסט מיט א פריינדליכען שמייכעל, האָט ער שנעל צוריקגעקראָגען זיין גלייכגעוויכט. און זיך פאר איהם א נייג געטאָן.

— ניין, טוט עס ניט ר' לייזער! — האָט וואלענטי זיך צו איהם אָנגערופען — איך דארף זיך גאָר פארנייגען פאר אייך, ווייל איהר זייט א ווירדיגער מענש. איהר זייט א גאָטספּאָרכטיגער, און טראָגט דעם וואָס איהר ליידט זיך אזוי פיל אָן צוליב אייער אמונה, זייט איהר איבערגעגעבען צו אייער גאָט מיט'ן לייב און לעבען... איך וויל אייך זאָגען, אין מיינע אויגען זייט איהר א סך העכער פון די אלע מיינע באקאנטע, וועלכע האלטען זיך ביי זייער אמונה צוליב באקוועמליכקייטען... איך וויל אייך זאָגען גאנץ אָפען אז מיר געפעלט די אידישע אמונה א סך בעסער ווי מיין, קריסטליכע אמונה...

— אָ, מיין האר גראף! — האָט ר' לייזער מיט שרעק אויסגערופען — איהר טאָרט אזוינס ניט ארויסברייגען פון אייערע ליפּען!

— איך ווייס! — האָט וואלענטי געזאָגט — איך ווייס אז עס איז פאר מיר זעהר געפערליך אזוי צו ריידען, אָבער איך פיהל אז דאָס איז דער אמת! איך באלאנג ניט מעהר צו מיינע... איך פיל זיך פרעמד צו זיי... אויב דאָס קריסטענטום שטעלט פאָר דאָס וואָס זיי האָבען פון איהם געמאכט, וויל איך ניט מעהר זיין קיין קריסט!

א טויט שרעק איז באפאלען ר' לייזער'ן, ווען ער האָט געהערט אָט די דאָזיגע רייד פון וואלענטי'ן. ער האָט געוואוסט וואָס וועט געשעהן ווען דער גראף פּאָטאָצקי וועט זיך דערוויסען וועגען זיין זוהן'ס געדאנקען. ער וועט דאָך דאן ווארפען די גאנצע שולד אויף איהם, ער וועט באשולדיגען די אידען אז זיי האָבען אויף איהם ארויפגעטאָן א כישוף...

וואלענטי האָט באמערקט ווי ר' לייזער'ס פּנים איז געוואָרען ווייס ווי

קאלד, און ער האט איהם גענומען באַרוהיגען:

— איך וויל אייך פארזיכערען, מיין פריינד, אז איך וועל זיין זעהר פאַרזיכטיג. קיינער וועט ניט אויסגעפינען וואָס ביי מיר אין הארצען טוט זיך... איך רייד דאָך ניט אזוי פאר א קריסט. אָבער איך וועל אייך זאָגען אז איך טראָג זיך שוין לאנג ארום מיט דעם געדאנק צו ווערען א איד. איך האָב געהאט דעם פארגעניגען צו פארברײנגען א היבש ביסעל צייט מיט חיים'ס זיידען, ר' מנחם מאן, און וואָס מעהר איך האָב מיט איהם גערעדט, אלץ מעהר האָב איך איינגעזעהן אז די אידישע אמונה איז די העכסטע און רייַנסטע... איך פיל אז איך באלאנג מעהר צו אייך, צו אייער תורה, צו אייער סביבה! איך שטרעב צו ווערען א איד מיט מיין לייב און לעבען!...

— אָבער ווירדיגער גראף! — האָט ר' לייזער אויסגערופען — איהר האָט דען א באַגריף וואָס פאר א געפאר עס לויערט אויף אונז אידען, ווען אימיצער פון אייערע זאָל זיך דערוויסען פון אייערע שטרעבונגען...

— קיינער וועט זיך ניט דערוויסען פון דעם! — האָט דער יונגער גראף געזאָגט — איך וועל עס ניט דורכפירען אָט דאָ, ביי אונז אין לאנד... איך וועל פון דאנען אָפּרייזען. איך בין ניט אליין... איך ווייס אז מיין פריינד זאַרעמבא פילט אויך פונקט ווי איך...

— איך בעט אייך, נאָבעלער גראף, רעדט מעהר ניט פון דעם! אויב איהר ווילט עפּעס אויפטאָן פאר אונזערע הילפלאָזע ברידער, וואָלט געווען א סך בעסער, ווען איהר בלייבט ביי אייער אמונה... דאן וואָלט איהר אונז געקאָנט טאָן פילע טובות! איהר וואָלט געקאָנט ראטעווען אומשולדיג אידען פון א זיכערען טויט, פונקט ווי איהר האָט עס געטאָן מיט מיר, ווען איהר האָט געלאָזען וויסען ר' מנחם'ן וועגען דעם פּלאן פון אייער פאָטער, און דורכדעם מיך געראטעוועט פון א זיכערען טויט...

וואלענטי האט איינגעזעהן אז ער האט רעכט. זיין באקערען זיך צום אידענטום וועט נאר ברײנגען מעהר צרות אויף די ארימע אומגליקליכע אידען... אָבער פונדעסטוועגען פילט ער, אז ער קאָן מעהר ניט בלייבען ביי זיין איינגענער רעליגיע. זי וועט שוין ניט מעהר באפרידיגען זיין נשמה... ער באלאנגט איצט צו א גאנץ אנדער וועלט... ער באלאנגט צו די געפּייניגטע און ניט מעהר צו די פּייניגער...

ער איז געבליבען זיצען אויף זיין פּלאַץ פארזונקען אין זיינע געדאנקען. זיינע אויגען האָבען געפינקעלט, און זיין פּנים איז בלאס געוואָרען...

יהודית האָט אויף איהם א קוק געטאָן און איהר יונגע הארץ האָט א צאפּעל געטאָן... איהר האָט זיך געדוכט אז זי דערזעהט פּלוצלונג זיין נשמה... זי איז אזוי ריין און זויבער... ער איז ערנסט, ער וויל ווערען א איד מיט'ן גאנצען הארצען. ער איז איבערצייגט אין דעם... פארוואָס זאָל מען איהם ניט קאָנען העלפען אין דעם? באלד אָבער איז א ציטער דורך איהר קערפּער. איהר פאָטער איז גערעכט! ווען מען וועט אויסגעפינען אז ער האָט זיך מגייר געווען, וועלען זיי, די גוים נעהמען נקמה פון אלע אידען... זי האָט שוין זיך אָנגעהערט פון אזעלכע מעשיות... ניין, די סכנה איז צו גרויס... איהר פאָטער איז גערעכט. ער קאָן טאָן אידען א סך מעהר טובות, אלס קריסט...

די שטילקייט אין צימער איז מיט יעדער רגע געוואָרען מעהר אָנגעצויגען. רבקה האָט אויך געשטוינט און א ווײלע קיין וואָרט ניט געקאָנט ארויסריידען. באלד אָבער איז זי צו זיך געקומען און זי האָט זיך געווענדעט צום יונגען גראף:

— איהר וועט מיט אונז עסען טשאָלענט!

— א דאנק! — האָט ער זיך פארנייגט.

ר' לייזער האָט דאן געמאכט קידוש. זיי האָבען זיך געוואשען צום עסען. וואלענטי האָט זיך אויך געוואשען. ער האָט געקוקט ווי זיי מאכען די ברכות, און ער האָט ביי זיך אין הארצען געטראכט ווי גוט וואָלט איהם געווען ווען ער קאָן אויך אָט די דאָזיגע ברכות.

יהודית, אָנגעטאָן אין א ריינעם ווייסען שירץ, האָט דערלאנגט דעם יונגען גראף דעם טשאָלענט. און דעם געשמאקען קוגעל. די אָנגעצויגענקייט אין הויז איז א סך לייכטער געוואָרען. ר' לייזער האָט געזונגען זמירות, און

זיינע קינדער האָבען איהם אונטערגעהאָלפען. דאָך האָט זיך געקאָנט מערקען ווי א שווערניש איז אויף אלעמען געלעגען.

כאָטש וואלענטי איז אָט דעם מאָל געקומען צו ר׳ לייזער׳ן צופוס, ניט רייטענדיג אויף זיין פערד ווי ער האָט עס געטאָן פריהער, פונדעסטוועגען האָט מען זיך שנעל דערוואוסט אין איליע, אז דער יונגער גראף האָט ווידער באזוכט ר׳ לייזער׳ס הויז.

עס איז שוין פאר קיינעם ניט געווען קיין סוד אז ר׳ לייזער, דער וועלכער האלט די מיל פון דעם גראף פאָטאָצקי אין ארענדע, האָט געוואונען א טאנץ־געוועט געגען יוזשוק׳ן, און דערפאר האָט איהם דער גראף באפרייט פון צאָהלען פאר דער ארענדע פאר די צעהן קומענדע יאָהר! דאָס האָט אויסגעפונען יאָסעל דער שניידער, ווען דער אויפזעהער פון גראף׳ס פערד איז צו איהם געקומען באשטעלען אן אנצוג. ער האָט איהם דערציילט די גאנצע געשיכטע, און אויף מאָרגען האָט שוין מיט דעם געקלונגען גאנץ איליע. מען האָט גערעדט אין בית המדרש און אין גאס וועגען דעם. יעדער איינער האָט זיך געוואונדערט ווי קומט עס צו ר׳ לייזער׳ן אז ער זאָל קאָנען טאנצען... בפרט נאָך אזוי, אז ער זאָל געווינען דעם טאנץ געגען דעם שונא ישראל יוזשוק, וועגען זיי האָבען געהערט אז ער האָט דערשאָסען עטליכע אידען, ווען זיי האָבען פארלאָרען א טאנץ־געוועט צו איהם.

יאָסעל דער שניידער האָט אויך דערציילט אז מען האָט איהם איבערגעגעבען אז ר׳ לייזער איז א גוטער שיסער, אז ער טרעפט פינקטליך אין ציל... אז ער האָט געקאָנט דערשיסען יוזשוק׳ן נאָר ער האָט עס ניט געטאָן, ווייל ער האָט זיי געוואָלט באווייזען אז א איד איז ניט בלוטדורשטיג... און אז ער האָט געזאָגט דעם גראף אז ער וועט זיך צילעווען ארונטערצושיסען דעם עק פון דער בערישער פעל, וואָס יוזשוק האָט אויף זיך געטראָגען ווען ער האָט געמוזט ארויפקלעטערען אויף דעם בוים.

ווען ר׳ לייזער איז געקומען יענעם פרימאָרגען אין בית המדרש, האָבען איהם די אידען ארומגערינגעלט און גענומען פארוואָרפען מיט פראגען.

— מיר האָבען קיינמאָל ניט געוואוסט ר׳ לייזער, אז איהר זייט אזא טענצער! — האָט זיך איין איד צו איהם אָנגערופען — זאָגט אונז, איז עס אמת, וואָס יאָסעל דער שניידער דערציילט?

— וואָס ווילט איהר, איך זאָל איהם ערקלערען אלס ליגנער! — ענטפערט ר׳ לייזער מיט א שמייכעל.

— דאן איז עס דאָך אמת! טאָ ווי קומט עס צו אייך?

— מיט גאָט׳ס הילף! — האָט ר׳ לייזער געענטפערט.

— אָבער פאָרט, ווי אזוי איז עס פאָרגעקומען? — האָט איהם א צווייטער איד ניט אָפגעלאָזען.

— וואס פרעגט איהר מיך? — האָט ר׳ לייזער א קוועטש געטאָן מיט זיינע פלייצעם — פרעגט יאָסעל דעם שניידער! ער שיינט צו וויסען מעהר ווי איך וועגען אלע איינצעלהייטען.

— אָבער איהר קריגט דאָך צעהן יאָהר פריי די ארענדע פון מיל! דאָס איז דאָך אמת!

— יע, עס איז אמת!

— איצט פארשטעהען מיר פארוואָס דער יונגער גראף קומט צו אייך עסען טשאָלענט! — האָט נאָך א איד אויסגערופען. ווי עס ווייזט אוים, איז ער גאָר ענטציקט פאר אייער טאנצען.

אויף דעם האָט ר׳ לייזער ניט געענטפערט. אָבער יאָסעל דער שניידער האָט ניט אויפגעהערט צו פארשפרייטען נאָך מעהר קלאנגען. יעדען אָווענט פלעגען זיך פארזאמלען אידען ארום זיין הויז און ער, ווייזט אוים, פלעגט האָבען פארגעניגען פון דעם.

ער האָט זיי דערצעהלט אלץ וואָס דער אויפזעהער פון דעם גראפ׳ם פערד האָט איהם דערצעהלט. ער אליין האָט זיך געוואונדערט ווי אזוי דאָס איז מעגליך... ער האָט ניט געקאָנט פארשטעהן ווי אזוי ר׳ לייזער דער מילנער, זאָל זיין אזא וואונדערבארער טענצער. ער האָט געוואָלט דערגעהן מעהר איינצעלהייטען. אָבער ער האָט געוואוסט, אז פון ר׳ לייזער׳ן וועט ער גאָר ניט דערגעהן...

ווען זיין אײניקעל, בערקע, האָט איהם געזאָגט, אז ער האָט געזעהן דעם יונגען גראף געהענדיג אין דער ריכטונג פון ר׳ לייזער׳ס הויז, האָט ער זיך

אויף איהם אנגעבייזערט פארוואס ער האט איהם ניט נאכגעפאלגט און געזעהן אויב ער איז טאקע אהין אריין.

ער האט איהם אהין געשיקט, ער זאל זעהן אויב דער גראף געפינט זיך טאקע ביי ר׳ לייזער׳ן אין הויז. בערקע איז געווען א מיידעם א אינגעל, ער איז געווען זעהר פלינק און כיטרע. ער האט געקאנט ארויסקריגען פארשידענע געשיכטעס פון די אנדערע אינגלאך.

דוד און נפתלי, ר׳ לייזער׳ס אינגלאך האבען זיך שוין ניט מעהר מיט איהם געשפילט, זינט דאן, ווען ער האט פון זיי ארויסגעקראגען זאכען וואס זייער פאטער האט ניט געוואלט זיי זאלען איהם דערצעהלען. פונדעסטוועגען האט דאס איהם ניט אפגעהאלטען צו קומען נאהענט צו זייער הויז און זיך דארטען שפילען.

ווען ער איז צוגעקומען אהין יענעם שבת, האט ער זיך אפגעשטעלט ניט ווייט פון דארטען און ער האט געווארט צו זעהן אויב דער יונגער גראף קומט ארויס. ווען ער האט געזעהן, אז דער יונגער גראף קומט ניט ארויס, האט ער זיך גענומען צושארען צום פענסטער און גענומען ארייננקוקען אינווענינ.

ער האט געזעהן ווי דער יונגער גראף זיצט און עסט צוזאמען מיט זיי. דוד האט איהם באמערקט, און ער האט זיך אויפגעהויבען פון זיין פלאץ.

— וואוהין געהסטו? — פרעגט איהם דער טאטע.

דוד האט גענומען שטאמלען: "איך געה א ווייל׳ע ארויס אין דרויסען".

ר׳ לייזער האט פארשטאנען, אז עפעס איז געשעהן. ער איז צוגעגאנגען צום פענסטער און ער האט דערזעהן ווי בערקע, יאסעל דעם שניידער׳ס שטעהט אונטען.

— אוועק פון דאנען, דו יונגאטש!

— האט ער אויסגערופען.

בערקע האט זיך אויפגעשטעלט און ער האט גענומען שטעלען פיס.

ר׳ לייזער האט זיך צוריקגעזעצט ביים טיש און דאן זיך אנגערופען צו וואלענטי׳ן:

— מען דארף אזוי פארזיכטיג זיין. אפילו צווישען אייגענע דארף מען זיך אויך היטען. אט דער יאסעל, דער שניידער, וועמענס אינגעל איך האב נאר וואס אוועקגעטריבען פון דאנען, ווייזט אוים ווייס אלץ וואס עס איז פארגעקומען אין גראף׳ס זומער פאלאץ מיט עטליכע וואכען צוריק. אימיצער פון פאלאץ, וועלכער האט ביי איהם באשטעלט א גארניטור צו נייען, האט איהם דערצעהלט אלץ וועגען דעם בערען־טאנץ און וועגען דעם, אז איך האב באזיגט יוזשוק׳ן, און אז איך קריג די ארענדע פריי פאר צעהן יאהר. דאס באווייזט, אז מען דארף זיך זעהר היטען פאר זייערע צינגער. אט איז דעם שניידער׳ס אינגעל געשטאנען אונטער דעם פענסטער און ווען ער וואלט עפעס געהערט וואלט ער שוין דאס באלד איבערגעגעבען זיין טאטען א. דאן וואלטען שוין אלע געוואוסט...

— איך וועל זיין זעהר פארזיכטיג!

— האט וואלענטי געזאגט. איך וועל מארגען אפרייזען פון דאנען קיין ווילנא, וואו איך וועל זיך זעהן מיט מיין פריינט זארעמבא, און צוזאמען מיט איהם וועל איך געהן צו ר׳ מנחם מאן, חיים׳ס זיידע. איך וועל איהם ערקלערען מיין פארלאנג. איך וועל איהם בעטען ער זאל מיט מיר און מיין פריינט זארעמבא לערנען די אידישע תורה און געזעצען. און ווען איך וועל האבען א באגריף וועגען אידישקייט וועל איך אוועקפאהרען קיין אויסלאנד.

— און אין אויסלאנד וועט מען אייך לאזען טאן אזא זאך? — האט זיך ר׳ לייזער צו איהם געווענדעט.

— איך האב געהערט, אז אין אמסטערדאם, איז מעגליך אנצונעמען די אידישע אמונה. דארט זיינען די אידען פריי, און יעדער איינער קאן דינען צו דעם גאט וועמען ער גלויבט.

— עס איז ווירקליך זעהר דערפרעהענד צו הערען, אז עס געפינט זיך א לאנד וואו די אידען ווערען ניט אונטערדריקט — האט ר׳ לייזער זיך אנגערופען — אבער פונדעסטוועגען ווייס איך ניט אויב עס איז ניטא קיין געפאהר פאר אייך זיך מגייר צו זיין... ווייל עס וועלען זיך געפינען מענשען וועלכע וועלען אייך קענען און זיי וועלען אייך מסר׳ן.

— אזוי לאנג ווי איך בין אין אויסלאנד וועט מיר קיינער קיין שלעכטעס ניט טאן! — האט וואלענטי געזאגט — איך וועל ניט געהן אין אזעלכע פלעצער וואו איך וועל קאנען טרעפען באקאנטע.

לאנג האט ר׳ ליוזער מיט איהם גערעדט וועגען דעם. מיט דעם וואס דער יונגער גראף האט איהם אנטדעקט, אז ער וויל ווערען א איד, האט ער דאמיט אוועקגענומען די מחיצה וואס עס איז געווען צווישען זיי און ער האט זיך געפיהלט היימיש אין זיין געזעלשאפט... ער האט איינגעזעהן, אז וואלענטי איז איינגעשפארט, און זיינע רייד וועלען ניט ווירקען, ער האט צו איהם דעריבער געזאגט:

— איהר דארפט וויסען, אז אן איד ווענדעט זיך א סך, אויב מיר זאלען ליידען דערפון צי ניט. די געפאהר איז זעהר גרויס. אויב מען וועט זיך דערוויסען, אז אימיצער פון אונז האט אייך אין דעם געהאלפען, דאן וועלען דערפון ליידען פילע אידען!

— איך וויים זעהר גוט וועגען דער געפאהר — האט וואלענטי געזאגט און איך וועל זעהן, אז קיינער זאל צוליב דעם ניט דארפען ליידען.

ווען וואלענטי האט פארלאזען ר׳ ליוזער׳ס הויז, האט דארט א קליינע ווילע געהערשט א שטילקייט. ר׳ ליוזער האט זיך אויפגעשטעלט פון זיין פלאץ און איז צוגעגאנגען צום פענסטער, און באגלייט דעם יונגען גראף מיט זיינע אויגען... ווען ער האט זיך שוין מעהר ניט געזעהן, האט ר׳ ליוזער אויסגערופען:

— א טייערע נשמה!

— א מלאך איז געשטאלט פון א מענשען! — האט רבקה צוגעגעבען.

יהודית האט געגעבען א לייכטען זיפץ און די מאמע האט אויף איהר א קוק געטאן. ווידער איז אין שטוב געווארען שטיל...

קאפיטעל ניין

דער גראף פאטאצקי האט אין ווילנע פארבראכט עטליכע טעג, און ער האט פלוצלונג דערזעהן זיין זוהן, וואלענטי׳ן. ער איז ניט געווען צופרידען פון זיין באזוך.

— העז זיך איין וואלענטי — האט דער גראף געזאגט — איך האב געמיינט אז דו ווילסט זיך אויסרוהען דורך די זומער מאנאטען אין אונזער זומער־פאלאץ, און איצט קומסטו אהער, אין ווילנא ווען עס איז דא אזוי היים! זאג מיר דעם אמת, מיין זוהן, האט דיך אהער געשיקט דיין מוטער, מיך צו היטען.

— גייז פאטער! — האט וואלענטי געזאגט — איך בין אהער געקומען זיך צו זעהן מיט מיין פריינד זארעמבא. איך האב איהם פארשפראכען צו באזוכען אין ווילנא.

— און איך האב דיך פארדעכטיגט אז דיין מוטער שיקט דיך צו האלטען אן אויג אויף מיר. איך וויל דיר דאריבער זאגען אז איך וועל מעהר ניט דולדען, אז דו זאלסט מיך נאכפאלגען אויף יעדען טריט און שריט.

— איך פארזיכער דיר, פאטער, אז איך האב ניט בדעה דיך נאכצופאלגען — האט וואלענטי איהם געזאגט — זאל דיין אייגענער געוויסען דיך היטען!

— דיין מוטער זוכט צו פאראומערען מיין לעבען — האט דער גראף געזאגט — זי האט באדארפט אריינטרעטען אין א מאנאסטיר. זי וויל ניט וויסען פון די פארגעניגענס פון לעבען. איך בין אויך א געטרייער קאטאליק, אבער פונדעסטוועגען וויים איך אז מען קאן זיין א פרומער קאטאליק און אין דער זעלבער צייט אויך געניסען פון לעבען...

— איך וועל דיר ניט שטערען — האט וואלענטי געזאגט — איך בין אהער געקומען צוליב אן אנדער צוועק... איך וועל געדיינקען דעם אפמאך וואס מיר האבען ביידע אפגעמאכט, אז איך זאל מיט קיינעם ניט ריידען וועגען דעם וואס איך האב אויסגעפונען, און דערפאר וועסטו אויפגעבען דיין אונטערדריקען די אידען און זיי ניט צווינגען צו באטייליגען זיך אין אזעלכע אונטערהאלטונגען. אויב דו וועסט האלטען דיין אפמאך, וועל איך האלטען מיינעם!

— איך וועל האבען היינט אן אונטערהאלטונג אין מיין פאלאץ, אבער ניט ווי פריהערדיגע — האט דער גראף געזאגט — בלויז איינינע פון מיינע פריינד וועלען קומען און מיר וועלען פארבריינגען. איך זאג עס דיר איצט, ווייל איך פארלאנג פון דיר אז דו זאלסט ניט קומען שטערען.

— איך וועל זיך האלטען פון ווייטען! — האט וואלענטי געזאגט.

וואלענטי איז גלייך אוועק צו זיין גוטען פריינד זארעמבא אין הויז. דארט האט איהם זארעמבא אויפגענומען מיט גרויס פרייד.

— איך קאן דיר ניט איבערגעבען ווי צופרידען איך בין דיך צו זעהן!

— האָט איהם זארעמבא געזאָגט — זינט מיין באזוך ביי דיר אין דיין פּאַטער'ס זומער־פּאלאץ, אין איליע, האָב איך ניט אויפגעהערט צו טראכטען פון דיר, און פון די אידען וועמען איך האָב געהאט דעם פארגעניגען צו באזוכען יענעם שבת.

— טאקע צוליב דעם בין איך צו דיר איצט געקומען! — האָט וואַלענטי געזאָגט.

— וואָס האָט עפּעס פּאסירט? — האָט זארעמבא איהם געפרעגט.

— יע, זינט דו ביזט אוועק פון אונז האָט זעהר פיל פּאסירט! — האָט וואלענטי געזאָגט — א גאנצע איבערקערעניש אין מיין נשמה... אָבער קום, ארויס מיט מיר אויף א שפּאציר, איך וועל דיר אלץ איבערגעבען.

זיי זיינען ביידע ארויסגעגאנגען אויף דעם שלאָסבארג. דארט האָבען זיי זיך געזעצט אונטער א בוים, און זיי האָבען גערעדט צווישען זיך. וואַלענטי האָט איהם איבערגעגעבען וועגען אלץ וואָס האָט פּאסירט וועגען דעם גלח אנטאָן און זיין פּאַטער און וועגען דער אויסגעלאסענער פראנצוי־זישער מיידעל.

— איך ווייס ניט וואָס מיט מיר איז געשעהן! — האָט וואלענטי געזאָגט — איך האָב פּלוצלונג דערפיהלט אז איך באלאנג ניט מעהר צו דער קריסטליכער אמונה! זי קאָן מעהר ניט צופרידענשטעלען מיינע גייסטליכע באדערפעניש... איך האָב לאנג געטראכט וועגען דעם, איך האָב געשטודירט דעם אלטען טעסטאמענט, און איך האָב אן אינערליכען דראנג צו באקעהרען זיך צו דעם אידישען גאָט! יע, איך האָב באשלאָסען צו ווערען א איד!

— אָ, וואלענטי! — האָט זארעמבא אויסגערופען — דו ווייסט וואָס דאָס באדייט?

— יע, איך ווייס גאנץ גוט וואָס מיר קאָן ערוואַרטען, אָבער איך בין גרייט אויף אלץ... איך בין גרייט אפילו מקריב צו זיין מיין לעבען פאר דעם אידישען גאָט!

— זאָג מיר, דעם אמת, וואלענטי — האָט זארעמבא זיך צו איהם געווענדעט — פארלייקען גארניט פון מיר! האָט די שעהנע טאָכטער פון דיין פּאַטער'ס ארענדאר עפּעס צו טאָן מיט דיין פּלוצלינגען באשלוס?..

—עס איז אמת, יהודית האָט אויף מיר א סך געווירקט צו מאכען מיין שריט שנעלער ווי איך האָב געטראכט — האָט וואלענטי זיך אנגערופען — אָבער ניט צוליב איהר, האָב איך געמאכט מיין באשלוס. איך האָב שוין פון לאנג געטראכט פון דעם, נאָך איידער איך האָב זיך געטראָפען מיט דער פאמיליע זוסקעס, און ווען איך האָב געזעהן מיט מיינע אויגען ווי אזוי דער גלח און די אנדערע זינדיגען און טרייסטען זיך מיט דעם אז ווען זיי וועלען זיך מתודה זיין אויף זייערע זינד וועט זיי גאנץ פארגעבען ווערען. איך האָב גענומען פיהלען אז איך באלאנג ניט מעהר צו זיי... איך האָב זיך אויך צוגעקוקט ווי אזוי די אידען פיהרען זיך אויף, איך האָב געזעהן דעם אונטערשייד צווישען אונזער רוה טאָג און דעם אידישען שבת, און איך האָב דאן געמאכט מיין באשלוס... יע, מיין פריינד זארעמבא, איך וויל ווערען א איד!

זארעמבא האָט איהם באטראכט א קליינע ווייל און דערנאָך זיך אנגערופען:

— איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, איך אליין פיהל אויך אז די אידישע אמונה האָט אין זיך עפּעס צוציהענדעס, עפּעס מעהר מיסטעריעזעס... און דאריבער האָב איך געפיהלט א מין נאָהענטקייט צו מיין נייעם פריינד, חיים, און זיין געלערענטען זיידען ר' מנחם מאָן. דו ווייסט אז איך בין שוין געווען ביי איהם עטליכע מאָל, זינט איך האָב זיך צוריקגעקעהרט פון איליע. איך האָב מיט איהם גערעדט וועגען דיר, און ער האָט ניט אויפגעהערט דיך צו לויבען. ער האָט מיר געזאָגט אז דו האָסט געראטעוועט די גאנצע אידישע משפחה פון אונטערגאנג... ער האָט מיר אויך געזאָגט אז ער האָפט אז דו האָסט געמאכט א סוף צו אָט דעם דאָזיגען שפּיל, וואָס האָט שוין אומגעבראכט עטליכע אידישע לעבענס...

— יע, איך בין זיכער אז מיין פּאַטער וועט ניט מעהר האָבען אזעלכע אונטערהאלטונגען אין זיין פּאלאץ. איך האָב פון איהם ארויסבאקומען א פארשפּרעכען. ער וועט זיך שוין פון איצט אָן באציהען מיט מעהר פריינדליכקייט צו די אידען!

— אויך מיין משפחה האָט לעצטענס געענדערט די באציהונגען צו די אידען. איך האָב זיי דערצעהלט

אז דער ארענדאר פון דיין פאָטער האָט באזיגט דעם באריהמטען טענצער יוזשוק אין א טאנץ־געוועט, און ווי אזוי ער האָט איהם באהאנדעלט, נאכדעם ווי ער האָט געהאט א געלעגענהייט זיך נוקם צו זיין אָן איהם, און ער האָט עס ניט געטאָן... אָבער פונדעסטוועגען וואָלט איך דיר אָפּגערעדט פון אזא שריט... דו דארפסט ניט פארגעסען די פילע שטרויכלונגען וואָס דו וועסט באגעגענען אין וועג. אויסער דעם, וועסטו דאמיט קיין טובה ניט טאָן צו די אידען.

— טאקע וועגען דעם וויל איך זיך מיט דיר בעראטען — האָט וואלענטי געזאָגט — איך האָב ענטדעקט מיינע געפיהלען צו דעם אידען ר' לייזער פון איליע, און ער האָט מיר אויך אָפּגערעדט פון דעם. ער האָט מיר געזאָגט אז איך וועל שטעלען אין געפאהר זעהר פיעל אידען, ווען איך וועל עס טאָן!

— ער איז גערעכט! — האָט זארעמבא געזאָגט — דו ווייסט דאָך ווי שטארק די שנאה פון אונזעריגע איז צו די אידען, זיי וועלען אין דעם ניט שווייגען!

— דערפאר האָב איך באשלאָסען צו פארלאָזען פוילען. איך וועל אוועק אין אויסלאנד. איך האָב געהערט אז אי זהאלאנד קאָן מען בייטען די רעליגיע אָהן שטערונגען. עס פארשטעהט זיך אז איך וואלט פריהער וועלען זיך בעראטען מיט אונזער פריינד ר' מנחם מאָן.

— קום, לאָמיר אריבער געהן צו איהם! — האָט זארעמבא אויסגערופען — און אפשר וועט זיין א סך בעסער, אז דו וועסט דערווייל אליין געהן צו איהם. זאל עס בלייבען א סוד צווישען אייך ביידען און דו וועסט זעהען וואָס ער וועט דיר ראטהען צו טאָן!

—איך ווייס, אז ער וועט מיר זוכען אפּצורייִדען פון דעם! — האָט וואלענטי געזאגט, און איך האָב ביי זיך באשלאָסען צו ווערען א איד, אפילו ווען די אידען אליין וועלען מיר פון דעם אפּריידען! דו ביזט דער איינציגער קריסט פאר וועמען איך האָב ענטדעקט אָט דעם דאָזיגען סוד מיינעם. איך ווייס אז דו וועסט עס וויסען ווי צו האלטען!

— איך בין זיך מודה פאר דיר, מיין פריינד, אז איך אליין האב אויך פיעל געטראכט וועגען דעם, איבערהויפּט זינט מיין פריינדשאפט מיט חיים'ען, אבער איך בין נאָך ניט גרייט זיך מקריב צו זיין פאר דעם אידעאל! איך האָב געזעהען די פיעלע אומרעכטען, וואָס ווערען באגאנגען אין נאמען פון אונזער אמונה, און איך האָב איינגאנצען פארלאָרען מיין צוטרויען צו איהר. אבער אין דער זעלבער צייט האָב איך ניט געפונען קיין צווייטע רעליגיע וואָס זאל פארנעהמען איהר פּלאץ אין מיין הארצען! — האָט זארעמבא זיך צו איהם אנגערופען.

— דאָס איז ווייל דו האָסט ניט געהאט קיין געלעגענהייט צו שטודירען דעם אלטען טעסטאמענט. דו האָסט בלויז געהערט ווי אונזערע גלחים טייטשען אוים די רייד פון די נביאים און גיבען אין זיי אריין כוונות, בלויז כדי צו שטיצען דאָס וואָס זיי זוכען צו פריידיגען. אבער ווען מען פארטיפט זיך אין די רייד פון יענע גרויסע נביאים פון פאָלק ישראל, קאָן מען זעהען די געטליכקייט וואָס שטראמט ארויס פון זייערע רייד . . . מען קאָן פיהלען אז זיי זיינען באגאבט מיט אן איבערמענשליכען כח צו ריידען אין נאמען פון גאָט . . . אזוי פיהל איך ווען איך לייען די הייליגע שריפטען. איך ווייס אז ניט אלץ איז מיר פארשטענדליך, אז איך האָב נאָך קיין אהנונג ניט וועגען דער גרויסקייט און טיפקייט, וואָס געפינען זיך אין דער אידישער אמונה און דערפאר האב איך באשלאָסען צו לערנען, צו שטודירען דעם יודענטום, אידער איך וועל זיך מגייר זיין, ווייל ווען איך וועל ווערען א איד, וויל איך האָבען די מעגליקייט צו לערנען די הייליגע תורה און צו פארשטעהן די הויפּט פּרינציפּען פון דער אידישער אמונה . . . יע, זארעמבא, איך צווייפעל ניט, אז ווען דו אליין וועסט בעסער פארשטעהן די אידישע תורה, וועסטו אויך, ווי איך, איינזעהען, וואו עס ליגט דער אמת!

— איך בין איבערציינגט אין דעם!

—האָט זארעמבא זיך אנגערופען — אבער איך ווייס ניט אויב דאָס וואלט מיר איצט געהאלפען . . .

— פארוואס ניט? — האָט איהם וואלענטי געפרעגט. — ביזטו דען ניט

פאראינטערעסירט צו געפינען דעם אמת ?

— איך בין זעהר פאראינטערעסירט ! — האט זארעמבא געענטפערט — און עס קאן זיין, אז ווען עפעס אנדערש וואלט איצט ניט פאסירט אין מיין לעבען, וואלט איך מיט דיר געגאנגען קיין אויסלאנד, כדי צו האבען א בעסערע געלעגענהייט צו שטודירען דעם יודענטום, און דאן באשליסען אויב איך זאל אננעהמען די אידישע רעליגיע אדער ניט . . . איצט אבער, קאן איך אפילו פון דעם ניט טראכטען . . .

— פארוואס ? — האט איהם וואַלענטי אנגעקוקט מיט ערשטוינונג.

— ווייל איך בין פארליעבט ! — ענטפערט ער און אויף זיין פנים באַוויזט זיך א שמייכעל.

— דו ביזט פארליעבט ! — רופט אויס וואלענטי מיט ערשטוינונג, — ווער איז זי ?

— איך גלויב אז דו קאנסט זי — האט זארעמבא זיך אנגערופען. — זי איז די איינגערע טאָכטער פון דעם גראף לינעצקי ! זי איז געווען אין דיין פאטער'ס פאלאץ אין איליע, ווען חיים האט באזינגט יוזשיק'ן.

— איך וועל דיר זאגען דעם אמת, אז איך געדענק ניט ! — האט וואַלענטי זיך אנגערופען. — איך בין געוועזען אזוי פארטאָן אין דעם צו זעהען, אז חיים זאל געווינען דעם טאנץ געוועט, אז איך האב קיינעם דארט ניט באמערקט ! אלץ וואס איך וויים איז, אז מיין שוועסטער קאטערינא, האט מיר נאכדעם אויסגערעדט אז לינעצקי'ס טאָכטער האט זיך פאר איהר באקלאגט, אז איך האב צו איהר קיין אויפמערקזאמקייט ניט געשאנקען.

—יע, דאס איז געווען איהר עלטערער שוועסטער ! — האט זארעמבא געזאגט — זי איז אין דיר פארליעבט!

— א, נארישקייטען ! — האט וואַלענטי אויסגערופען. — מיר ליגט ניט אין זינען אזעלכע זאכען !

— נו, געוויס ניט איצט ! — האט זארעמבא געזאגט מיט א שמייכעל, — איצט ווען דיינע געדאנקען באלאנגען צו דער שעהנער יהודית, די טאָכטער פון דיין פאטער'ס ארענדאר !

— זארעמבא ! — האט וואלענטי אויסגערופען, — דו זוכסט אויך חוזק צו מאכען פון מיר ! אויב אזוי מעגסטו וויסען, אז איך האב זיך ניט אומגעקוקט אויף דעם גראף לינעצקי'ס טאָכטער, נאך איידער איך האב געהאט געזעהען יהודית'ן ! גלויב מיר אז מיין באשלוס צו ווערען א איד, האט גאר ניט צו טאָן מיט איהר !

—איך גלויב דיר, מיין פריינד ! — האט זארעמבא געזאגט. — איך וויים, אז אזעלכע זאכען ווערען ניט בעאיינפלוסט פון ראמאנסירען, איך מיין דיין באשלוס צו בייטען דיין אמונה. גאנץ אפט טראכט איך אבער אז פיעלע זאכען אין אונזער לעבען ווערען בעאיינפלוסט פון אונזער שטארקער ליעבע צו א געוויסער פערזאָן.

— ווען איך וואלט דיך ניט געקאָנט זעהר גוט, וואלט איך פיליכט חרטה געקראגען וואס איך האב פאר דיר ענטדעקט אט דעם דאָזיגען סוד ! — האט וואלענטי געזאגט, — אבער איך וויים, אז דיין פריינדשאפט צו מיר וועט דורך דעם ניט געמינערט ווערען !

— פארקעהרט, איך פיהל אז איך בין צו דיר איצט נאך מעהר צוגעבונדען . . . איך פיהל אז איך בין ניט שטארק גענוג צו טאָן דאס זעלבע וואס דו רעכענסט צו טאָן . . . עס קאן זיין אז איך בין א פייגלינג ! . . .

— ניין, זארעמבא, דו ביזט ניט קיין פייגלינג ! דו אליין האסטו דאך מיר נאר וואס געזאגט, אז דו ביזט פארליעבט, און דאס איז די אורזאכע ! דאס קאן איך פארשטעהן ! פונדעסטוועגען גלויב איך אז ווען דו וועסט פיהלען, אז דו ביזט איבערצייגט אין דעם, אז די אידישע אמונה איז די ריכטיגע, וועסטו זיך אויך מיט קיין זאך ניט רעכענען, ווייל דאן וועסטו שטעלען דיין אמונה העכער פון אלץ אין דער וועלט . . .

— איך בין ווירקליך נייגעריג צו לערנען צוזאמען מיט דיר ! — האט זארעמבא געזאגט, — כאטש איך וויים אז איך וועל עס ניט קאנען טאָן צוליעב מיין ליעבע צו יוליא, די טאָכטער פון דעם גראף לינעצקי.

— דו ווייסט וואס איך גלויב — האט וואלענטי אויסגערופען — אז ווען עס עקזיסטירט א שטארקע

ליעבע צווישען צוויי פערזאָנען, דאַרפען זיי זיין גרייט צו ברייגנען די גרעסטע קרבנות, זיי דאַרפען זיך פאַרשטעהן, און אויב דו וועסט זיין איבערציינגט אז די אידישע אמונה איז די ריכטיגע און דו וועסט זיך וועלען באַקעהרען צו איהר, דאַרפסטו האבען גענוג איבערצייגונג אין זיך אויך צו ווירקען אויף דיין געליבטער! ערשט דאַן קאַנט איהרביידע זיין גליקליך...

— אפשר ביזטו אויך אין דעם גערעכט, אבער שטעל זיך פאָר ווען איך קום צו יוליא'ן און זאָג איהר, אז מיר דאַרפען ווערען אידען, וואָלט זי דאָך געמיינט, אז איך בין פון זינען ארונטער...

—עס פאַרשטעהט זיך, אז מען וועט דאַרפען צוגרייטען פריהער דעם באָדען פאַר אזא זאַך. דאָס קאָן געדויערען עטליכע יאָהר, אבער ענדליך קאָן מען עס דערגרייכען... דאַן אבער וועסטו אליין מוזען זיין זעהר שטאַרק איבערצייגט...

—איין זאַך בין איך שוין איבערצייגט, אז דער קאַטוילישער גלויבען, שטעלט מיר ניט צופרידען ווי פריהער... איך האָב אויסגעפונען פיעלע זאַכען, וואס איך האָב ביז איצט ניט געוואוסט... אויך דאָס וואָס דו האסט מיר דערצעהלט וועגען דעם גלח אנטאָן, האָט צוגעגעבען צו מיין אומצופרידענהייט מיט דער קאַטוילישער אמונה, אבער אין דער זעלבער צייט, איז מיין באַגריעף וועגען דער אידישער אמונה אויך זעהר באַגרעניצט... און ביז וואַנען איך וועל אָנפאַנגען פיהלען אן אינערליכען דראַנג צו דער אידישער תורה, וועל איך ניט זיין פעהיג איבערצורייידען יוליא'ן.

— עס פאַרשטעהט זיך אז ניט, ווייל דאַן וואָלסטו זיכער קיין ערפאָלג ניט געהאַט און דו וואָלסט זיך בלויז פאַרשאַפט צרות... איך וואָלט דיר אליין אפגערעדט פון דעם! — האָט וואַלענטי געזאָגט. — מיין עצה איז, אז דו זאָלסט איצט אויך נעהמען שטודירען צוזאַמען מיט מיר. לאָמיר ביידע אריבערגעהן צו אָט דעם געלערנטען אידען, ר' מנחם און ער וועט אונז אלץ ערקלעהרען.

— גוט, איך בין גרייט! — האָט זארעמבא געזאָגט. — אויב איך וועל דיר דאָרט ניט שטערען, געה איך מיט דיר! דו, אבער וועסט דאַרפען איהם ערקלעהרען אז ער האָט ניט וואס מורא צו האבען פאַר מיר.

זיי זיינען באַלד אוועקגעגאַנגען צו ר' מנחם'ען אין הויז. ער איז גראַד געווען אליין. ער איז געזעסען איבער א גרויסער גמרא און געלערנט. ווען ער האָט דערזעהן וואַלענטי'ן און זאַרעמבא'ן, האָט ער צוגעמאַכט די גמרא און זיי געבעטען זיך זעצען. ער האָט זיך נאָכגעפרעגט ביי וואַלענטי'ן וועגען דעם גראַף און גרעפין, זיינע עלטערען. זיי האבען א ווייל'ע גערעדט פון פאַרשידענע זאַכען.

— איך בין געקומען צו אייך מיט מיינעם א פריינד וועגען א וויכטיגען ענין! — האָט וואַלענטי זיך צו איהם געווענדעט. — איך וויל ריידען מיט אייך גאַנץ אפען... און איך האָף, אז איהר וועט מיר פאַרשטעהן און מיר געבען די ריכטיגע עצה!

ר' מנחם האָט אויף איהם געוואָרפען זיין בליק, און דאַן זיך אנגערופען:

— איך בין גרייט אייך צו דינען, הער גראַף, פונקט ווי איך דין אייער פאָטער!

— לעצטען שבת האָב איך פאַרבראַכט ביי אונזער פריינד, ר' לייזער זוסקעס! — האָט וואַלענטי אויסגערופען, — איך בין צו איהם געקומען נאָך א וואָך פון ענטוישונגען און ענטדעקונגען, וואס האָט געבראַכט א צערודערונג אין מיין נשמה...

וואַלענטי האָט דאַן דערצעהלט ר' מנחם'ן אלץ וואס עס האָט פאַסירט און האָט צוגעגעבען:

— כאָטש נאָך לאַנג פאַר דעם, האָב איך זיך ארומגעטראָגען מיט דעם געדאַנק, אז די אידישע אמונה איז די ריכטיגע, האָט אבער די דאָזיגע ענדעקונג וועגען דעם גלח אנטאָן, מיר א שטויס געטאָן נאָך שנעלער ווי איך האָב ערוואַרטעט! איך האָב דאַן ענטדעקט מיין הארץ פאַר ר' לייזער'ן אבער צו מיין גרויס ערשטוינונג האָט ער מיר פון דעם אפגערעדט...

— ער האָט ריכטיג געטאָן! — האָט ר' מנחם זיך צו איהם אנגערופען — עס וועט זיין א סך בעסער פאַר אייך און פאַר אונז אז איהר וועט זיך

ארויסשלאָגען אַזעלכע געדאַנקען פון קאָפּ.

— אַ, ניין, מיין פריינד ! — האָט וואַלענטי אויסגערופען, — איך וואָלט זיך געפיהלט זעהר אונגליקליך אויב איך וואָלט געדאַרפט אויפגעבען מיין האָפענונג צו דערגרייכען מיין ציעל ... איך קאָן שוין מעהר אַזוי ניט לעבען! איך וויל ווערען אַ איד !

ר' מנחם האָט איהם באַטראַכט און געבליבען זיצען אויף זיין פּלאַץ שווייגענדיג. ער האָט אויך געקוקט אויף זאַרעמבאַ'ן.

— און וואָס איז אייער מיינונג ?

— פרעגט ר' מנחם זאַרעמבאַ'ן נאָך אַ קליינער פּויזע.

—איך ווייס איין זאַך — האָט זאַרעמבאַ געענטפערט, — אַז מיין פריינד וואַלענטי איז ערנסט און איבערציינגט אַז ער וועט ניט מעהר קאָנען פאַרבלייבען קיין קריסט. איך אַליין בין אויך שטאַרק ענטוישט און צוזאַמען מיט דעם וואָס ער האָט מיר דערציילט האָט מיך אינגאַנצען אָפּגעקעהרט פון מיין רעליגיע ... איך פיהל זיך איצט ווי איינער וועלכער שפּרינגט אַרונטער פון אַ הויכען באַרג און ער האָט נאָך ניט דערגרייכט די ערד, און ער ווייסט ניט אויב זיין פאַל וועט זיין אויף אַ ווייכען פּלאַץ אָדער אויף אַ האַרטען פעלזענשטיין.

— אָבער דו זעהסט אַז די געפאַהר איז דאָ פאַראַן ! — האָט ר' מנחם אויסגערופען, — יע, עס איז פאַראַן אַ געפאַהר אַז מען זאָל זיך אָנשלאָגען אָן אַ האַרטען פעלזענשטיין ...

— ר' מנחם ! — האָט וואַלענטי אויסגערופען — איך פאַרמאַך ניט מיינע אויגען און זאָג ניט אַז איך זעה ניט די געפאַהר, אָבער דאָס איז בלויז אַ קערפּערליכע געפאַהר ! איך בין גרייט מקריב צו זיין מיין קערפּער אויף דעם חשבון פון מיין נשמה ! ... איך בין ביי זיך ניט גענאַרט ! איך האָב שוין פון דעם זעהר פיעל געטראַכט ... ניט פון היינט אָן טראַכט איך פון דעם, אָבער איך טראַכט שוין פון דעם פאַר פיעלע יאָהרען ... זינט איך האָב אָנגעהויבען צו פאַרשטעהן דעם אונטערשייד פון שלעכטעס און גוטעס ... איך האָב געהאַט אַ געפיהל אַז ניט אַלץ וואָס מען לערנט מיט אונז אין דער קאַטוילישער סעמינאַריע, איז ריכטיג ... איך האָב אָנגעהויבען צו זעהען, אַז מען נאַרט אונז אין פיעלע זאַכען, איך האָב אַליין גענומען שטודירען די ביבעל, דעם אַלטען טעסטאַמענט, און איך בין געקומען צום באַשלוס, אַז פיעלע פון אונזערע געלערנטע, זוכען אַריינצוגעבען אַ פאַלשען אויסטייטש וועגען די רייד פון די הייליגע נביאים ... איך האָב זיך אָבער מיט דעם נאָך ניט באַגנוגענד ... איך האָב געקוקט ווי אַזוי אייערע אידען פיהרען זיך אויף, ווי איהר האָט אָפּ אייער תורה און מיין האַרץ איז אָנגעפילט געוואָרען מיט אַ שטאַרקען וואונש, צו ווערען איינער פון אייער פאָלק, וועלכער וועט קאָנען געפינען צופרידענהייט אין מיין האַרץ און אַ באַלזאַם פאַר מיין נשמה אין דער הייליגער תורה, וואָס משה האָט אייך געגעבען פון גאָט אויף דער באַרג סיני ...

— מיין ווירדיגער גראַף ! — האָט ר' מנחם אויסגערופען — עס איז מיר זעהר שווער אייך צו געבען אַן עצה ... איהר האָט מיר געשטעלט אין אַ פאַרלעגענהייט ... איין זאַך אָבער ווייס איך, אַז דאָ וועט איהר דאָס בשום אופן ניט קאָנען אויספיהרען ...

— דאָס ווייס איך ! — האָט וואַלענטי געזאָגט — איך האָב באַשלאָסען צו פאַרלאָזען פּוילען און אָפּפאָהרען קיין אַמסטערדאַם ... איך האָב געהערט אַז דאָרט איז יעדער איינער פריי צו דינען זיין גאָט, און קיינער שטערט ניט דעם צווייטען צו דינען צו דעם גאָט צו וועמען זיין האַרץ ציהט ...

—איך ווייס, אַז די אידען פון אַמסטערדאַם זיינען אויך זעהר פאַרזיכטיז ניט צו ערמוטיגען קיין גרים ... זיי ווילען ניט אַז מען זאָל זאָגען אַז זיי מיסברויכען זייערע פּריווילעגיעס ... זיי זיינען מגייר איינעם, וועלכער קומט צו זיי באַוואָפענט מיט אַ סך וויסענשאַפט פון דער אידישער תורה ...

— דערפאַר בין איך געקומען צו אייך, ר' מנחם, איך וויל אַז איהר זאָלט מיט מיר לערנען אייער הייליגע שפּראַך און אייער תורה ... איך וועל זיך דאַן מגייר זיין ווען איך וועל פיהלען אַז איך קאָן גלייך אָנהויבען

דינען גאָט, פּונקט ווי יעדער איד טהוט עס . . .

— אין דעם ליגט אויך די סכנה פאַר אונז ! — האָט ר׳ מנחם זיך אָנגערופען. — ווען אייער פאַטער וועט אויסגעפינען אז איך לערען מיט אייך די אידישע תורה, וועט ער אויסגיסען זיין צאָרן ניט נאָר אויף מיר, נאָר אויך אויף אַלע אנדערע אידען וועלכע זיינען אונטער איהם . . .

— מיין פאַטער איז לעצטענס זעהר שטארק פארנומען מיט זיינע פארווילונגען — האָט וואלענטי געזאגט — ער איז צופרידען אז איך שטער איהם ניט . . . אויסער דעם ווייס ער אז איך האָב א סך צו דערצעהלען וועגען איהם און וועגען זיין גלח אנטאָן, און דאריבער וועט ער ניט שענקען קיין אויפמערקזאמקייט צו דעם וואס איך טהו . . .

— איך גלויב אויך, אז וואלענטי האָט רעכט ! — האָט זארעמבא זיך אָנגערופען — מיר ביידע זיינען סטודענטען אין דער קאטוילישער סעמינאריע. מיר שטודירען רעליגיע און מר האָבען א רעכט צו לערנען הייליגע שפּראך. מיר קאָנען דאָך שטענדיג זאגען, אז דאָס טהוען מיר, ווייל מיר ווילען וויסען ווי אזוי צו ענטפערען די וועלכע וואס האָבען א סך ספקות וועגען אונזער אמונה . . . איך ווייס אז איינער פון אונזערע גלחים לעהרער אין דער סעמינאריע, קאָן זעהר גוט די העברעאישע שפּראך און ער זאגט אונז אז ער האָט געשטודירט דעם אַלטען טעסטאמענט אין׳ם אָריגינעל...

— מיר האבען נאָך אן ערד פון צעהן וואכען איידער מען פאנגט ווידער אָן צו לערנען אין דעם סעמינאר — האָט וואלענטי געזאגט — און דורך אָט דער צייט קאנען מיר ביידע א סך אויפטאָן. מיר ווערען ביידע שטודירען די הייליגע שפּראך און אין דער זעלבער צייט וועט איהר אונז אויך באלייכטען וועגען די הויפּט פּרינציפּען פון יודענטום . . . גלייך נאָכדעם, וועל איך זיך גרייטען צו דער רייזע . . . איך גלויב אז מיין פאטער וועט ניט זיין דאגעגען מיין פאהרען, ווייל איך האָב שוין לאנג אויסגעדריקט מיין פארלאנג צו פאהרען קיין פראנקרייך, דאָרט הערשט איצט א גאנץ פרייער גייסט . . . איך געדענק אז מיט א יאָהר צוריק, האָט מיין פאָטער אַליין מיר פארגעשלאָגען צו פאהרען קיין פּאריז . . .

— פאָהרען פריהער קיין פּאריז, איז גאָר ניט קיין שלעכטער פּלאן ! — האָט ר׳ מנחם געזאגט. — איך האָב דאָרט מיינעם א פריינד, א זעהר געלערנטען און פרומען אידען. איך וועל אייך מיטגעבען א בריוו צו איהם און ער וועט אייך זעהר שטארק מקרב זיין . . . ער וועט מיט אייך לערנען און ער וועט אייך ראטען וואס צו טאָן, צו וועמען זיך צו ווענדען ווען איהר וועט זיין אין אמסטערדאם.

— דו ווייסט, וואלענטי ! — האָט זיך זארעמבא צו איהם אנגערופען — איך וועל מיט דיר מיטפאהרען קיין פּאריז !

— דו ? . . . — האָט וואלענטי איהם אָנגעקוקט מיט ערשטוינונג — ווי קומסטו עס צו טאָן ? דו האָסט דאָך דיין יוליע׳ן אזוי ליעב, ווי אזוי וועסטו קאָנען איהר איבערלאזען און פּלוצלונג אוועקפאהרען . . .

— איך וועל דיר דערצעהלען דעם אמת, — האָט זארעמבא געזאגט — יוליע איז ניט איבעריג צופרידען מיט דעם, וואס איך שטודיר אין דער קאטוילישער סעמינאריע. זי האָט מיר געזאגט אז בלויז אזעלכע וועלכע ווילען זיין גלחים דארפען דאָס טאָן . . . און אזוי ווי איך האָב דאָך ניט בדעה צו ווערען א גלח, דארף איך ניט שטודירען דאָרט. איך בין זיכער, אז ווען איך וועל איהר זאגען אז איך פאהר מיט דיר שטודירען אין פּאריז, דאן וועט זי איינשטימען... ווען איך וועל זיין דאָרט מיט דיר קאָן זיין, אז איך זאל אויך טאָן וואס דו וועסט טאָן !

— דאָס לאז איך איבער צו אייך ביידען ! — האָט ר׳ מנחם געזאגט — איהר קאנט דערווייל קומען צו מיר און איך וועל מיט אייך לערנען העברעאיש און אייך אויך ערקלעהרען די הויפּט פּרינציפּען פון אונזער תורה...

זינט דאן פלעגען ביידע, וואלענטי און זארעמבא קומען צו ר׳ מנחם׳ן יעדען טאָג און ער פלעגט מיט זיי ביידען לערנען העברעאיש. ער האָט זיי אויך ערקלעהרט די באדייטונג פון פיעלע פון די מצוות . . .

אין משך פון עטליכע וואָכען האָבען ביידע געמאכט פארשריט. וואלענטי

האט זיך דורכגערעדט מיט זיין פאטער און איהם געזאגט וועגען זיין פלאן צו פאהרען קיין פאריז.

— זעהר גוט, מיין זוהן ! — האט דער גראף אויסגערופען — איך האב אויך שוין וועגען דעם געטראכט, מיר וועלען פאהרען צוזאמען !

דאס איז אפילו וואלענטין ניט געווען צום הארצען, אבער וויסענדיג אז זיין פאטער וועט פאהרען קיין פאריז צו זוכען דארט פארגעניגען, וועט ער פון איהם קיין סך שטערונגען ניט האבען. בפרט ווען ער וועט דארט זיין מיט זיין פריינד זארעמבא.

די גרעפין, וואלענטי׳ס מוטער, האט אבער געמאכט א פארזוך וואלענטי׳ן אפצוריידען פון דעם.

— מיין זוהן ! — האט זי איהם געזאגט — איך ווייס אז דו ביזט אנדערש פון די פילע יונגע לייט וועלכע זוכען צו געפינען קערפערליכע פארגעניגען אין לעבען. דו ביזט פרום און אינגאנצען איבערגעגעבען צו אונזער האר יעזוס. דאריבער וואלט איך געוואלט אז דו זאלסט פארטזעצען דיין שטודיום אין דער קאטוילישער סעמינאריע, בלויז דארטען וועסטו געפינען דיין גייסטיגע באפרידיגונג...

—מוטער, מיר לעבען איצט אין א גאנץ אנדער וועלט — האט וואלענטי זיך אנגערופען — אפילו א גייסטליכער קאן זיך מעהר ניט באנוגענען מיט דעם וואס ער לערענט וועגען זיין רעליגיע. מיר דארפען וויסען ווי אזוי צו באשטרייטען די אומגלויביגע, און דאס קאנען מיר טהאן בלויז דאן, ווען מיר באוואפענען זיך מיט אלגעמיינער וויסענשאפט... מיר דארפען זיך אויך באקאנען מיט די פארשידענע אמונות, כדי צו קאנען איבערציינגען אונזערע געגנער אז זיי בלאנדזשען, אז זיי ווייסען ניט דעם ריכטיגען וועג... און דאריבער גלויב איך אז דאס שטודירען אין פראנקרייך, וועט מיר א סך ארויסהעלפען...

— אבער איך האב געהערט אז פאריז איז א זינדיגע שטאדט.

— מוטער, דער וועלכער זוכט צו זינדיגען קאן עס טהאן אפילו דא !— האט וואלענטי זיך צו איהר אנגערופען.

— דאס איז אויך אמת ! — האט די גרעפין א זיפץ געטהאן — יע, מיר האבען דא צווישען אונז א סך, גאר א סך, זינדיגע מענשען וועלכע רעכענען זיך מיט קיין זאך ניט... איך ווייס מיין זוהן, אז איך קאן זיך פארלאזען אויף דיר איך האב געהערט אז אויך דיין פריינד זארעמבא וועט מיר דיר פאהרען, אויב אזוי, בין איך שוין בארוהיגט. איך ווייס אז אזעלכע צוויי פרומע קאטויליקען ווי דו און זארעמבא, וועלען טהאן בלויז גוטעס... יע, זאג מיר, מיין זוהן, וואס הער איך אז זארעמבא האט בדעה צו הייראטען יוליע, די טאכטער פון דעם גראף לי־
— יע, מוטער, עס איז אמת ! ער
נעצקי ?
איז פארליבט אין איהר !

— איך וועל דיר זאגען דעם אמת, וואלענטי, אז איך בין עטוואס ענטוישט — האט די גרעפין אויסגערופען — איך האב מיט דיר שוין לאנג געוואלט ריידען וועגען דיין פריינד זארעמבא. ער איז מיר זעהר געפעלען געווארען, ווייל ער איז ווי דו פרום און אויפריכטיג, און איך האב געמיינט אז דו האסט איהם געבראכט מיט דעם צוועק צו באקאנען איהם מיט דיין שוועסטער, קאטערינא, אבער ווי עס ווייסט אוים האט איהם גאר אויסגעכאפט יוליע . . .

— ניין, מוטער, עס איז ניט מיין שולד ! — האט וואלענטי געזאגט— מיין פריינד זארעמבא האט געהאט א געלעגענהייט צו בעאבאכטען קאטערינא׳ן, אבער ווי עס ווייזט אוים איז זי איהם ניט געווען צום הארצען... ווייל זי איז ניט אזוי באשיידען ווי ער וואלט געוואלט זי זאל זיין ! דו ווייסט דאך גאנץ גוט, אז מיין שוועסטער האט אנדערע אינטערעסען. זי האט ליעב צו פארברייינגען, צו טאנצען און געניסען פון לעבען... זארעמבא אבער האט געזוכט א שטילע, א באשיידענע און דאס האט ער געפונען אין יוליע׳ן. אבער דו דארפסט ניט זארגען, מוטער, וועגען קאטערינא׳ן. זי וועט שוין אויסזוכען איהר באשערטען... זי איז ניט קיין פארשלאפענע. איך שטעל זיך פאר אז אויב זי וואלט געווען פאראינטערעסירט אין זארעמבא׳ן, וואלט זי שוין געוואוסט וואס צו טאן, ווי אזוי איהם צו קריגען... מן הסתם איז ער איהר אלץ איינס ניט געווען צום הארצען . . .

— איך זעה ווי ווינציג דו קאנסט

דיין אייגענע שוועסטער! — האָט די גרעפין זיך צו איהם אָנגערופען — לאָמיר דיר זאָגען אַז קאַטערינא, האָט זיך שטאַרק גענומען צום האַרצען ווען זי האָט אויסגעפונען אַז זאַרעמבא האָט זיך פאַרליבט אין יוליע'ן, ווייל זי איז געווען זיכער אַז ער איז אַהער געקומען ווייל ער איז געווען פאַראינטערעסירט אין איהר... עטליכע טעג איז זי אַרומגעגאַנגען אַ פאַרזאָרגטע, און צעקלעמטע פון דעם.. זי איז אפילו ברוגז אויף דיר, ווייל זי גלויבט אַז דו האָסט איהר געקענט העלפען אין דעם...

— עס איז אינגאַנצען איהר שולד!

— האָט וואַלענטי אויסגערופען — זי האָט ניט געוואוסט ווי זיך אויפצופירן אין זיין געגענוואַרט. ער איז אָפּגעווען עטליכע טעג נאָכאַנאַנד, און זי האָט זיך אַרויסגעוויזען צו זיין אַזוי לייכטזיניג, און אויבערפלעכליך, אַז זאַרעמבא האָט געמיינט אַז זי איז אומוויסענד, אַז אַלץ וואָס עס ליגט איהר אין זינען איז, צו פאַרווײַלען זיך אין פאַרשידענע פאַרגעניגענס...

— אַזוי האָט ער דיר געזאָגט וועגען דיין שוועסטער? — האָט די גרעפין איהם געפרעגט.

— יע, דאָס איז דער איינדרוק וואָס איך האָב אַרויסגעקראָגען פון זיינע רייד, ווען ער האָט גערעדט וועגען מיין שוועסטער... אָבער זי דאַרף זיך ניט זאָרגען, זאַרעמבא וועט וואַהרשיינליך פאַרבלייבען מיט מיר אין פּאַריז היבשע עטליכע יאָהר, און זי וואָלט דאָך אַלץ איינס ניט געוואָלט וואַרטען אויף איהם אַזוי לאַנג. יוליע איז דאָך אַ סך אינגער פון קאַטערינאַ'ן, און זי וועט קאָנען וואַרטען אפילו ווען זיין שטודירען אין פראַנקרייך וועט געדויערען עטליכע יאָהר.

— זאָג מיר, מיין זוהן, ווי איך האָב געהערט וויל דיין פאָטער אויך פאָהרען קיין פּאַריז... יע, איך ווייס אַז ער פאָהרט ניט אַהין שטודירען... איך האָב זיך געוואונדערט וואָס פאַר די לעצטע עטליכע יאָהר איז ער ניט געפאָהרען קיין פראַנקרייך... נאָר לעצטענס זיינען מיר קלאָהר געוואָרען פילע זאַכען... יע, מיין זוהן איצט איז ניט די צייט צו ריידען וועגען דיין פאָטער קיין שלעכטעס... איך וויל דיר בלויז זאָגען אַז קאַטערינאַ'ס געוועזענע גאָוווערנאַנטקע, ראַשיעל, איז ניט צוריק געפאָהרען קיין פראַנקרייך ווי מיר האָבען פריהער געטראַכט, נאָר זי איז פאַרבליבען דאָ.. און ווייסטו ביי וועמען זי געפינט זיך איצט?

— ניין, איך ווייס ניט! — האָט וואַלענטי געזאָגט.

— זי געפינט זיך איצט אין דעם פּאַלאַץ פון גראַף לינעצקי! אָ, ווי אַזוי קען אַ פרוי זיין אַזוי אויסגעלאַסען! . . .

— ווער האָט עס דיר דערצעהלט?

— ווער? דיין אייגענע שוועסטער, קאַטערינאַ! זי איז דאָרט געווען מיט עטליכע טעג צוריק אויף אַ באַזוך, און זי האָט דאָרט געזעהן ראַשיעל'ן... און דאַן האָט איהר לינעצקי'ס עלטערע טאָכטער דערצעהלט, אַז זינט זי איז דאָרט געקומען פיהלט זי זיך ווי זי וואָלט געווען איינע פון זיי, און איהר פאָטער מאַכט זיך זעהר נאַריש אין איהר געזעלשאַפט. איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, אַז איך בין גראַד יע צופרידען פון דעם... אַמווייניגסטען וועל איך זיין זיכער אַז דיין פאָטער האָט גאָר ניט צו טהאָן מיט איהר... צוליב וואָס זאָלען מיר זיך נאַרען, מיין זוהן, איך ווייס שוין פון לאַנג אַז ער פלעגט זיך זעהן מיט איהר, אַז איך האָב דיר צו פאַרדאַנקען וואָס ער האָט מיר געגעבען די פּערל אַנשטאַט איהר... דיין שוועסטער האָט מיר אַלץ דערצעהלט... איך דרינג פון דעם אַז דו איבסט אויס גאָר אַ שטאַרקען איינפלוס אויף דיין פאָטער, און דעריבער האָף איך אַז ווען ער וועט זיין אין פּאַריז, וועסטו זעהן ווירקען אויף איהם אַז ער זאָל זיך אויפפיהרען דאָרט ווי אַ פרומער קאַטויליק, ער זאָל דאָרט ניט פאַרשווענדען זיין צייט און געלט אויף פאַרגעניגען....

— איך וועל טהאָן אַלץ וואָס איך וועל קאָנען, מיין מוטער! — האָט וואַלענטי געזאָגט — אָבער איין זאַך דאַרפסטו וויסען אַז אויב ער וויל זיך אויפפיהרען ווי אַ פרומער קאַטויליק, קאָן ער עס טהאָן אַ סך בעסער דאָ... אין פּאַריז קומט ער פאַרברייגגען, און ווי איך פאַרשטעה וועט ער פאָהרען מיט נאָך איינינע פון זיינע פריינד..

— אָט טאַקע צוליב דעם שרעקט מיר מיין האַרץ! — האָט די גרעפין געזאָגט — ווען עטליכע גראַפען קור־

מען צוזאמען, שיכור׳ן זיי זיך אָן, און דאַן זינדיגען זיי...

— איך וועל טהאָן אַלץ וואָס ס׳איז מעגליך פאַר מיר צו טהאָן — האָט וואַלענטי געזאָגט — אָבער איינגאַנצען פאַרלאָזען זיך אויף מיר קאָנסטו אויך ניט, ווייל איך וועל דאָרט זיין שטאַרק פאַרנומען מיט זאַרעמבאַ׳ן, און אויסער דעם, וועט דער פאָטער ניט וועלען ליידען אַז איך זאָל איהם דאָרט זאָגען דעות. דאַריבער, מוטער, וואָלט איך דיר געראַטען אָנצואווענדען אַלץ וואָס דו קאָנסט איהם אָפּצורײדען פון זיין געפּלאַנטער רייזע... דו דאַרפסט וויסען ווי אַזוי אויסצונוצען דיין איינפלוס אויף איהם!

— די צרה איז אַז איך האָב גאָר קיין איינפלוס ניט איבער איהם — האָט די גרעפין געזאָגט — ער זאָגט מיר אַז איך ווייס ניט פון קיין לעבען, אַז איך פאַראומערט זיין לעבען, און אַז איך גיב זיך אָפּ צופיעל מיט רעליגיעזע אנגעלעגענהייטען... ער מיינט נאָך אַז ער איז יונג, און אַז ער מעג הוליען און זינדיגען! יע, מיין זוהן איך האָב שוין לאַנג פאַרלאָרען מיין איינפלוס איבער איהם, און איך האָב דעריבער באַשלאָסען איינצולאַדען צו אונז דעם גלח אַנטאָן, ווייל ווי איך האָב געהערט, האָט דער דאָזיגער גלח אַ שטאַרקע ווירקונג אויף איהם... ער דאַרף אַהער קומען די טעג, און איך האָף אַז ער וועט מיר העלפען איהם איבעררײדען ער זאָל אויפגעבען זיין געפּלאַנטע רייזע נאָך פּאַריז...

— איך האָף אַז דאָס וועט העלפען מוטער, אָבער איך מוז דיר זאָגען דעם אמת, אַז איך צווייפעל זעהר שטאַרק אין דעם... פאַרשטעהסטו, דער פאָטער האָט פאַרשידענע אורזאַכען פאַר וואָס ער וויל מאַכען די דאָזיגע רייזע... ער האָט שוין אָפּגעמאַכט מיט זיינע פריינד, און ער וועט מן הסתם פאָהרען... ווען דו פאָלגסט מיר, פאָהרסטו מיט... ווייל דאַן וואָלט ער זיך דאָרט ניט פאַרזאַמט צו לאַנג, און דו וואָלסט געווען תמיד מיט איהם...

— ווי אַזוי קאָן איך מיטפאָהרען מיט איהם, ווען ער פאָהרט מיט נאָך איינינע גראַפען און זיי פאָהרען אויך אָהן זייערע פרויען....

— עס וועט אָבער נישט שאַדען אויב דו וועסט מיט איהם זיך דורכריידען און איהם פאַרשלאָגען אַז אויך דו ווילסט פאָהרען... דו ביזט דאָך קיינמאָל ניט געווען אין אויסלאַנד... אפשר וועט ער איינזעהן אַז דו ביסט באַרעכטיגט צו אַט דעם פאַרגעניגען — האָט וואַלענטי זיך אָנגערופען צו זיין מוטער.

— איך וועל זיך מעהר ניט ווי נאַריש מאַכען — האָט די גרעפין געזאָגט — זעהסטו ניט אַז דיין פאָטער וויל אוועקפאָהרען און זיין ווייט פון מיר, טאָ פאַרוואָס זאָל ער וועלען מיך מיטנעמען?...

— זאָג מיר, מוטער, ווייס דער פאָטער אַז ראַשיעל געפינט זיך איצט ביי דעם גראַף לינעצקי אין הויז? — האָט וואַלענטי איהר געפרעגט.

— עס ווייזט אויס אַז ניין! איך האָב איהם איינמאָל געהערט זאָגענדיג אַז זי האָט זיך צוריקגעקעהרט קיין פּאַריז...

— וואַרט, עס קאָן זיין אַז דער פאָטער זאָל אפשר איינגאַנצען אויפגעבען זיין רייזע! — האָט וואַלענטי אויסגערופען, און זיך גלייך פאַרכאַפּט: איך מיין אַז איך וועל אפשר פּרובירען ווירקען אויף איהם...

— איך פאַרשטעה מיין זוהן, וואָס דאָ ווילסט, אָבער ניין, איך גלויב אַז עס וועט זיין בעסער ער זאָל יאָ פאָהרען אונטער די אומשטענדען... איך האָב טאַקע בדעה צו זאָגען קאַטערינאַ׳ן אַז זי זאָל איצט קיין וואָרט ניט דערמאָנען צום פאָטער וואָס זי האָט געזעהן אין לינעצקי׳ס פּאַלאַץ...

— מיר דוכט זיך אַז איך הער קאַטערינאַ׳ס שטימע, אונטען — האָט וואַלענטי געזאָגט — איך גלויב אַז זי רעדט איצט מיט׳ן פאָטער.

— אויב אַזוי וועל איך גלייך אַרונטערגעהן איהר וואָרענען אַז זי זאָל ניט וואַגען איהם צו דערצעהלען וועגען ראַשיעל׳ן — האָט די גרעפין געזאָגט.

זי איז שנעל אַרויס פון איהר צימער. וואַלענטי האָט איהר נאָכגעפאָלגט. זיי זיינען ביידע געגאַנגען אין דער ריכטונג פון די טרעפּ. און ווען דער געשפּרעך פון דעם גראַף פּאָטאָצקי און זיין טאָכטער קאַטערינאַ האָט דערגרייכט זייערע אויערען, זיינען זיי ביידע געבליבען שטעהן און זיך אונטערגעהערט. זיי האָבען געהערט ווי קאַטערינאַ דערצעהלט איהר פאָטער ווי אַזוי דער גראַף לינעצקי האָט

אריינגענומען ראשיעל'ן צו זיך אין פאלאץ... און ווי אזוי זיינע טעכטער זיינען אויפגערעגט... זייער מוטער ליגט א קראנקע...

— דו, פאטער וועסט דאך פארשטעהן — הערען זיי ווי זי זאגט צו איהם — ווען דו האסט געבראכט ראשיעל'ן צו אונז אין הויז, האסטו דאך געהאט אן אויסרייד, דו האסט זי געבראכט צו זיין מיין גאווערנאנטקע, אבער לינעצקי האט דאך אט דעם דאזיגען אויסרייד ניט, ער האט זי אריינגעבראכט אויף זעהר א חוצפה'דיגען אופן...

— ער זאל טאן אזא זאך! — הערען זיי ווי דער גראף רופט אויס — איך וויל מעהר פון איהם ניט וויסען... ער איז נידעריגער פון א הונט...

— פאטער, זאג מיר דעם אמת, — הערען זיי ווי קאטערינא זאגט צו איהם לאכענדיג — דאס וואס דו רעדסט אזוי איז דאס ווייל דו ביסט אייפערזיכטיג אויף איהם, אדער דו גלויבסט אז ער איז באגאנגען אן עולה געגען זיין משפחה?...

— שוויג, דו אומפארשעהמטע טאכטער! — האט זיך דער פאטער אויף איהר א בייזער געטאן — דו האסט קיין רעכט ניט צו ריידען מיט מיר וועגען דעם...

— איך האב יע א רעכט, פאטער!— האט קאטערינא געזאגט — איך האב שוין פון לאנג געוואוסט וועגען דיין ליבע מיט ראשיעל... און אויב דו ווילסט וויסען דעם אמת, בין איך דאס געווען וועלכע האט געבעטען וואלענטי'ן צו געהן מיט דיר אויף דעם יאגד, ווייל איך האב געוואוסט אז דו געהסט זיך זעהן מיט איהר און אז דו האסט געקויפט פאר איהר א מתנה — א שנירעל פערל. איך האב עס אויסגעפונען פון א געשפרעד וואס דו האסט געהאט מיט דעם גראף לינעצקי'ן, טאקע אין אט דעם זעלבען צימער. דו ביסט געווע זעטוואס שיכור, האסטו זיך גענומען באריהמען פאר דיין פריינד לינעצקי'ן אז דו האסט געקויפט אזא טייערע מתנה פאר דיין געליבטער... נו, האב איך באשלאסען אז זי טאר עס ניט קריגען פון דיר, און אויך האב אויסגעפירט... אבער פונדעסטוועגען דארפסטו זיך באשולדיגען מעהר ווי מיר, ווייל דורך דיין אייגענעם צונג האסטו פארלוירען ראשיעל'ן צו דיין פריינד. ווי עס ווייזט אויס האט ער זי פון דיר אוועקגענומען...

— אוועקגענומען! איך האב זי דאך ארויסגעטריבען פון... — האט דער גראף ניט פארענדיגט.

— דו האסט זי ארויסגעטריבען פון וואנען? — האט קאטערינא איהם געפרעגט.

— דאס איז ניט דיין געשעפט! — האט ער זיך אויף איהר א בייזער געטאן — רייד מעהר מיט מיר ניט וועגען דעם. מיר ארט ניט וואס מיט איהר האט פאסירט.

דערווייל איז די גרעפין ארונטערגעקומען פון די טרעפ, און זי האט געפרעגט איהר טאכטער:

— וואס איז געשעהן? פארוואס האט איהר ביידע אזוי געשריען?

— גארניט מאמא, — האט קאטערינא אויסגערופען — איך האב געהאט א געשפרעד מיט מיין פאפא!

— איך קאן נישט פארשטעהן פארוואס איהר זאלט האבען סודות פון מיר! — האט זי אויסגערופען — איהר שושקעט זיך גאנץ אפט, און איך וויים פון גארניט!

— מיר האבען פון דיר קיינע סודות! — האט דער גראף זיך צו איהר געווענדעט.

— הער זיך איין — האט די גרעפין זיך צו איהם געווענדעט — איך וויל מיט דיר ריידען!

— וואס ווילסטו שוין פון מיר?

— איז דער גראף געווארען אומגעדולדיג. — אלע האבען צו מיר טענות! פריהער וואלענטי, נאכהער קאטערינא און איצט דו!...

— דו האסט א טעות! איך בין די איינציגע וועלכע קום ניט צו דיר מיט קיינע טענות! — האט זי געזאגט — איך האב בלויז צו דיר א ביטע.

— נו קום אריין אהין און זאג מיר וואס דו פארלאנגסט פון מיר? — האט דער גראף זיך אנגערופען — און אנגעוויזען אויף א טיהר וואס פיהרט צו א צווייטען צימער.

זי איז מיט איהם אריין און דאן האט זי זיך צו איהם אנגערופען:

— איך האב געטראכט פון דעם אז אין גיכען וועסטו אפרייזען פון דאנען אויף א לוסטרייזע קיין פראנקרייך. איך וועל בלייבען דא און זיין בא־

זאָרגט וועגען דיר... האָב איך א טראכט געטאָן אז אפשר וואָלטען מיר צוזאמען געמאכט די דאָזיגע רייזע!

— וואָס איז מיט דיר פּלוצלונג געשעהן? — האָט דער גראף אויסגערופען — ווער האָט דאָס אריינגעגעבען אין דיר אזא געדאנק? אָ, איך פאנג שוין אָן צו פארשטעהן, דאָס האָט וואַלענטי געטאָן!

— ניין, קיינער האָט מיר ניט אריינגעגעבען אָט דעם געדאנק, איך האָב געטראכט אז איך האָב אָפּגעלעבט כמעט א גאנצען לעבען און גאָרניט גענאָסען פון דעם . . .

—ווי קומען צו דיר אזעלכע רייד? ווילסטו דען זינדיגען מיט דיינע רייד... דו אליין האָסט דאָך אלע מאָל געזאָגט אז פּאריז איז א זינדיגע "שטאָדט, און איצט ווילסטו אהין פאָהרען! ניין, דו וועסט ניט פאָהרען מיט מיר! און אויב דו ווילסט וויסען וועל איך שוין אויך ניט פאָהרען! יע, איך בלייב דאָ!

— אויב דו בלייבסט דאָ צוליעב דעם וואָס איך וויל מיט דיר מיטפאָהרען, קאָן איך דיר זאָגען אז דו מאכסט א גרויסען טעות. איך האָב ניט בדעה דיר צו שטערען אויב דו מיינסט אז איך וועל דאָרט דיר פאלען צו לאסט, וועל איך בלייבען דאָ, און דו פאָהר! ווייל איך ווייס אז נאכהער וועסטו ווארפען די שולד אויף מיר!

— איך וועל אפשר פאָהרען אָבער ניט אזוי שנעל — האָט דער גראף זיך אָנגערופען. — איך דארף דאָ נאָך פארבלייבען א געוויסע צייט... איך האָב עטוואָס צו ערלעדיגען...

די גרעפין האָט פארשטאנען אז ער מיינט דעם גראף לינעצקי, אָבער זי האָט מעהר ניט געוואָלט ריידען מיט איהם וועגען דעם. זי האָט געזעהן ווי שטארק אויפגערעגט ער איז, און זי האָט געוואוסט אז עס וועט זיין בעסער פאר איהר מיט איהם ניט צו ריידען מעהר וועגען דעם.

וואַלענטי און זארעמבא זיינען געווען צופרידען וואָס דער גראף פאָהרט מיט זיי ניט קיין פּאריז. זיי האָבען מורא געהאט אז ער זאָל זיי דאָרט ניט שטערען. זיי האָבען זיך גענומען גרייטען צו דער רייזע. וואַלענטי האָט אלץ געהאט צוגעגרייט. ער האָט זיך געזעגנט מיט זיין מוטער און מיט זיין פאָטער און שוועסטער. ער האָט זיי געזאָגט אז ער וועט נאָך פארברענגען אין ווילנא, ביי זיין פריינד זארעמבא אי זהויז עטליכע טעג, און פון ווילנא וועלען זיי מאכען די רייזע קיין פּאריז.

אין ווילנא האבען ביידע, וואַלענטי און זארעמבא פארבראכט ביי ר' מנחם מאן אין הויז. ער האָט זיי אָנגעזאָגט ווי אזוי זיך אויפצופירען. ער האָט אויך מיטגעגעבען וואַלענטי'ן א בריוו צו זיין גוטען פריינד ר' אהרן ליפּמאן, וועלכער איז געווען זעהר א גרויסער למדן און א פרומער איד. אָט דער ר' אהרן האָט זיך איינמאָל געטראָפען מיט ר' מנחם'ן אויף א יאריד ערגעץ אין א דייטשע שטאָדט, און זיי האָבען זיך ביידע שטארק באפריינדעט... ר' אהרן האָט געהאנדעלט מיט צירונג, און ער האָט אויפגעקויפט אנטיקען, און זיי פארקויפט נאכהער צו די גראפען און רייכע יונגען אין פּאריז. זייענדיג אויף דעם יריד, האָט ר' מנחם געזעהן ווי ער, ר' אהרן איז שטארק באזאָרגט. פרעגט ער איהם די אורזאכע פון זיין זאָרג, דערצעהלט איהם ר' אהרן אז עס מאכט זיך איהם אָפּצוקויפען אן אנטיק, וואָס איז א ווילדע מציאה, נאָר אזוי ווי ער האָט שוין כמעט אויסגעגעבען זיין גאנצע געלט אויף די פארשידענע סחורות וואָס ער האָט איינגעקויפט, וועט ער איצט ניט קאָנען קויפען אָט דעם דאָזיגען אנטיק, פון וואָס ער וואָלט זיכער פארדינט מעהר ווי פון אלע אנדערע איינגעהאנדעלטע זאכען.

— וויפיל באטרעפט אָט דער אנטיק? — פרעגט איהם ר' מנחם.

— הונדערט גאָלדענע דוקאטען!

— ענטפערט ר' אהרן ליפּמאן, און עס איז ווערט דריי מאָל אזוי פיל — גיט ער צו.

— איך גיב אייך דאָס געלט! — האָט געזאָגט ר' מנחם. — יע, איך וועל אייך אויסלייען דאָס געלט, און אז גאָט וועט אייך העלפען און איהר וועט עס פארקויפען וועט איהר מיר דאָס געלט אָפּשיקען.

ר' אהרן האָט איהם זעהר באדאנקט. ער האָט אָפּגעקויפט דעם אנטיק, און ער האָט אין דער זעלבער צייט איינגעלאדען ר' מנחם'ן ער זאָל מיט איהם מיטפאָהרען קיין פּאריז, און ביי איהם איינשטעהן ביז וואנען ער וועט איהם קאָנען אָפּצאָהלען דעם חוב.

ר' מנחם האָט זיך אָבער ענטזאָגט.

— ווען איך זאָל אָננעמען אייער איינלאַדונג — האָט ער געזאָגט — וואָלט עס אויסגעקומען אַז איך נעם ביי אייך פּראָצענט פאַר דעם חוב...

— איך האָב אָבער געהאַט בדעה אייך איינצולאַדען צו מיר נאָך איידער איך האָב געטראַכט וועגען דער הלואה! — האָט ר' אהרן אויסגערופען. — אָבער איך פאַרשטעה אייך... איך וואָלט זעהר ניט געוואָלט איהר זאָלט חלילה נכשל ווערען אין אַן עבירה... ווייסט איהר גאָר וואָס? קומט מיט מיר קיין פּאַריז, איהר וועט איינשטעהן ביי מיינעם אַ באַקאַנטען און איהר וועט פאַר דעם צאָהלען. און דערווייל וועל איך האָבען אַ געלעגענהייט אייך אָפּצאָהלען דעם חוב.

— מיט דעם וואָס איהר וועט מיך פאַרשטעלען פאַר אייער פריינד, וועט ער געווים מיר ארויסווייזען מעהר פריינדליכקייט צוליב אייך, און דאָס וואָלט געמיינט אבק רבית, די שטויב פון פּראָצענט, און מיר דאַרפען עס פאַרמיידען...

— זאָל אייך גאָט בענשען! — האָט ר' אהרן געזאָגט — איך זעה אַז איהר זייט זעהר אַ פרומער איד, און דערצו אַ גרויסער למדן. איך פיהל זיך גליקליך וואָס דער רבונו של עולם האָט אונז דאָ צוזאַמענגעבראַכט, און איך האָף אַז אונזער פריינדשאַפט וועט אָנהאַלטען אויף אייביג. איך וועל דאַריבער זעהן אַליין צו קומען צו אייך קיין ווילנא, און אייך אָפּבריינגען דעם חוב...

זיי האָבען זיך געזעגענט מיט גרויס פריינדשאַפט. און ר' אהרן האָט זיך צוריקגעקעהרט קיין פּאַריז, און ר' מנחם — קיין ווילנא.

עס זיינען פאַראיבער דריי יאָהר און ר' מנחם האָט גאַרניט געהערט פון זיין נייעם פריינד ר' אהרן ליפּמאַן. ער האָט אָבער ניט געוואָלט טראַכטען קיין בייזעס אויף אַזאַ פרומען אידען. ער האָט קיינעם ניט דערציילט וועגען דעם אַז ער האָט אויסגעבאָרגט אַזאַ גרויסע סומע געלט. ער האָט אַפילו קיינעם ניט אַנגעגעבען די סיבה פאַרוואָס ער האָט אויף יענעם יריד גאַרניט איינגעקויפט. ער האָט בלויז געזאָגט אַז ער האָט דאָרט גאַרניט געזעהן וואָס צו קויפען. ווען זיין פרוי און זיין זוהן האָבען באַמערקט אַז ער איז עטוואָס באַזאָרגט, האָבען זיי איהם געפרעגט וואָס דאָס באַדייט, אָבער ער האָט זיי גאַרניט דערצעהלט. זיי האָבען אָבער געוואוסט, אַז ער האָט זיך צוריקגעקעהרט מיט ליידיגען, אָהן געלט און אָהן סחורה... וויבאַלד ער האָט גאַרניט געוואָלט ריידען וועגען דעם, האָבען זיי איהם ניט געפרעגט.

דורך די דריי יאָהר האָט ר' מנחם פאַרדינט אַביסעל געלט דורך זיין פאַרבינדונג מיט דעם גראַף פּאָטאָצקי, אָבער ער האָט שוין מעהר ניט געוואָלט פאָהרען אַהין אויף דעם יריד כדי ניט צו פאַרשעהמען דעם איד ר' אהרן ליפּמאַן טאָמער באַגעגענט ער איהם דאָרט.

איינמאָל ווען ר' מנחם איז געזעסען אין זיין צימער און געלערענט מיט זיין איינציקען חיים, האָט ער דערהערט אַ קלאַפּ אין טיהר. חיים האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין פּלאַץ און איז געגאַנגען עפענען די טיהר.

— געפינט זיך דאָ ר' מנחם מאַן?

— האָט דער פרעמדער אַ פרעג געטאָן חיים'ן.

— יע, ער איז מיין זיידע! — האָט חיים געענטפערט.

— געבענשט זיי צו גאָט וואָס דו האָט אַזאַ זיידען — האָט ער געזאָגט, געה זאָג איהם אַז אַן אורח פון אַ ווייטען לאַנד איז געקומען.

חיים האָט איבערגעגעבען זיין זיידען וואָס דער פרעמדער האָט איהם געזאָגט, און ר' מנחם איז ארויס זעהן ווער דאָס איז.

— אַ, ר' אהרן ליפּמאַן! — האָט ר' מנחם איהם געגעבען "שלום עליכם", און איהם אריינגעפירט צו זיך אין צימער.

— איידער איך פאַנג אָן צו ריידען מיט אייך, וויל איך אייך אומקערען דעם חוב! — האָט ר' אהרן געזאָגט — און ארויסגענומען פון זיין בוזים, אַ זעקעלע מיט הונדערט גאָלדענע דוקאַטען. איך האָף בלויז אַז איהר זייט ניט נכשל געוואָרען אין דער עבירה צו זיין אַ חושד בכשרים...

— געלויבט איז גאָט! — האָט ר' מנחם מיט אַ שמייכעל זיך אָנגערופען — ער האָט מיך פאַרהיט פון אָט דער דאָזיגער עבירה...

— פיהל איך זיך נאָך מעהר גליקליך! — האָט ר' אהרן ליפּמאַן זיך אָנגערופען — איצט קאָן איך מיט

איך ריידען און איך דערצעהלען וואָס מיט מיר האָט פאסירט...

— חיים, אפשר וועסטו איצט געהן אהיים! — האָט ר׳ מנחם זיך אָנגערופען צו זיין איינִיקעל.

— ניין, זאָל ער פארבלייבען, אייער איינִיקעל! — האָט ר׳ אהרן געזאָגט — זאָל ער אויך פון אלץ הערען און זעהן וואָס פאר א זיידען ער האָט.

— אפשר וועט איהר פריהער עפעס צובייסען! — האָט ר׳ מנחם זיך אָנגערופען צו איהם.

— ניין, איך דאנק אייך, איך וועל ביי אייך גאָרניט פארזוכען ביז וואנען איך וועל אייך האָבען דערצעהלט וואָס מיט מיר האָט פאסירט, ווען איך האָב זיך דאן צוריקגעקערט קיין פאריז מיט דער מציאה וואָס איך האָב איינגעהאנדעלט...

ר׳ אהרן ליפמאן האָט זיך געזעצט נעבען טיש, וואו עס זיינען געזעסען ר׳ מנחם און זיין איינִיקעל, חיים.

— גלייך נאָכדעם ווי איך האָב זיך מיט אייך געזעגענט — האָט ר׳ אהרן אָנגעפאנגען — און איך האָב זיך אומגעקערט קיין פאריז, האָב איך געקראָגען א גוטען קונה פאר דעם אנטיק, וואָס איך האָב געהאט איינגעהאנדעלט מיט דער הילף פון אייער הלואה. איך האָב טאקע אין דעם פארדינט דריי מאָל אזוי פיל. איך האָב געדאנקט גאָט און אייך פאר אייער גנאדע וואָס איהר, א פרעמדער, האָט מיט מיר געטאָן. איך האָב שוין גענומען פלאנעווען ווי אזוי אייך אומצוקערען דאָס געלט וואָס איהר האָט מיר געהאט געגעבען אלס הלואה. איך האָב זיך נאָכגעפרעגט ביי מיינע באקאנטע אויב אימיצער פון זיי האָט בדעה צו מאכען א רייזע נאָך פוילען, אָבער איך האָב ניט געקאָנט קריגען אזעלכען וועמען איך זאָל קאָנען אָנפארטרויען אזא סומע געלט, און דעריבער האָב איך באַשלאָסען, אז ביי דער ערשטער געלעגענהייט וועל איך אליין מאכען די רייזע כדי אייך אָפּצוגעבען דעם חוב, און אין דער זעלבער צייט האָבען דעם כבוד צו פארברייגען מיט אייך.

אָבער אזוי שנעל האָב איך ניט געקאָנט פאָהרען. איך האָב אָבער אָפּגעלייגט דאָס געלט וואָס אייך קומט. איך האָב עס באהאלטען אין א זיכערען פּלאַץ, און איך האָב ביי זיך א נדר געטאָן, אז וואָס עס זאָל זיך ניט מאכען וועל איך אָט דאָס געלט ניט אָנרירען...

עס איז פאָריבער איין חודש זינט איך האָב פארקויפט דעם אנטיק, און איין פריהמאָרגען פאָהרט צו אן עקיפאזש צו מיין געשעפט. איך האָב געהאט נאָר־וואָס זיך צוריקגעקערט פון דאווענען. איך גיב א קוק דורכ׳ן פענסטער, און איך זעה אז פון דער קארעטע געהט ארויס דער גראף וועלכער האָט ביי מיר אָפּגעקויפט די אנטיק־צירונג. נאָך איהם קומט ארויס אן עלטערער גראף, און נאָך זיי ביידען שטייגט ארויס פון עקיפאזש א יונגע פארפוצטע דאמע. זיי געהען אלע גלייך צו מיין טיר. איך בין געווען זיכער, אז יענער גראף האָט זיי רעקאָמענדירט צו מיר און זיי ווילען קויפען נאָך צירונג. איך האָב פאר זיי געעפענט די טיר, און זיי העפליך געבעטען אריינקומען.

דער גראף, מיין קונה האָט ארויסגענומען די צירונג וואָס איך האָב איהם געהאט פארקויפט און ער פרעגט מיך: "וואו האָסטו געקראָגען אָט די דאָזיגע צירונג?"

איך האָב איהם דערצעהלט, אז איך האָב עס געקראָגען אויף דעם יריד, אז איך האָב פאר דעם באצאָהלט א דריטעל פון דער ווערדע. און אז אויב ער גלויבט, אז עס האָט ניט די ווערדע דאָס געלט וואָס ער האָט מיר פאר דעם באצאָהלט, בין איך גרייט איהם אומצוקערען דאָס געלט.

— די דאָזיגע צירונג איז גע׳גנב׳עט געוואָרען פון אָט דער מאדאם! — האָט ער אָנגעוויזען אויף דער יונגער פרוי.

— אָבער מסיע, רוף איך זיך אָן צו איהם — איך האָף, אז איהר זייט מיך ניט חושד אין גנבה...

— אויב איהר אליין האָט עס ניט גע׳גנב׳עט, האָט איהר דאָס אָפּגעקויפט ביי א גנב! — האָט יענער געענטפערט.

— איך זאָג דאָך אייך, אז דאָס האָב איך געקויפט אויף דעם יריד, און יעדע ראיינער האָט א רעכט צו קויפען דאָרט סחורה. איך האָב דעם סוחר געזעהן פילע מאָל דאָרט און איך גלויב ניט, אז ער זאָל זיין אומעהרליך.

דען פאקט איז, אז איהר האָט עס

געקראָגן פאר א דריטעל געלט, איז א באווייז, אז דאָס איז געווען גע'גנב'עטע סחורה און איהר האָט פון דעם געוואוסט און דאָך האָט איהר דאָס געקויפט...

— איך האָב געהאט א רעכט צו קויפען — ווייל איך בין איבערצייגט געווען, אז דאָס איז ניט קיין גע'גנב'עטע סחורה.

— די צירונג איז מיינע! — האָט די דאמע אויסגערופען און מען האָט דאָס פון מיר גע'גנב'עט.

— דו וועסט דארפען מיר אומקערען דאָס געלט! — האָט דער גראַף זיך אָנגערופען — און איך וועל אומקערען די דאָזיגע צירונג צו דער מאַדאם.

— איך קאָן דאָס ניט טאָן! — ענטפער איך.

— אויב אזוי וועסטו דארפען געהן אין דער פאָליציי. — האָט דער אלטער גראַף, דער מאן פון דער מאדאם זיך צו מיר אנגערופען.

— איך האָב געוואוסט, אז אויב איך וועל זיך דארפען פארלאָזען אויף דער פאָליציי, אין מיין סכסוך מיט דעם גראַף, וועל איך קיין געלעגענהייט ניט האָבען אפילו זיך צו פארטיידיגען, רוף איך זיך אָפּ צו זיי:

— איך בין גרייט אייך צוריקצוקערען מיין ריוח וואָס איך האָב געמאכט. אָבער דעם קרן, וואָס איך האָב באַצאָהלט פאר דעם, בין איך בארעכטיגט צו האלטען פאר זיך.

— דו וועסט מיר אומקערען דאָס גאנצע געלט וואָס איך האָב דיר באַצאָהלט — האָט דער גראַף געזאָגט, אז ניט רוף איך באלד פאָליציי.

— איך האָב זיך דערמאנט אָן מיין נדר, אז איך טאָר ניט רירען די הונדערט דוקאטען און איך האָב געזאָגט, אז איך קאָן זיי בלויז אומקערען צוויי הונדערט דוקאטען, דעם ריוח.

זיי האָבען ניט געוואָלט הערען פון דעם. זיי זיינען ארויס און אין א ווייל ארום האָבען זיי זיך צוריקגעקערט מיט פאָליציי. מען האָט מיך ארעסטירט. מען האָט מיך פאר'משפט צו צעהן יאָהר געפענגניש. איהר קאָנט זיך פארשטעלען מיין לאגע. מען האָט אוועקגענומען פון מיין פרוי און זוהן אלץ וואָס זיי האָבען פארמאָגט, און מען האָט עס פארקויפט כדי אָפּצוגעבען דעם גראַף די הונדערט דוקאטען וואָס ער האָט געזאָגט, אז עס קומט איהם.

— איך בין געזעסען אין געפענגניש. מיין פרוי און מיין זוהן האָבען געטאָן אלץ וואָס זיי האָבען געקאָנט, מיך צו ראטעווען, אָבער זייער מיה איז געווען אומזיסט. זיי האָבען געליטען הונגער און נויט, איך האָב אָבער קיינעם ניט געוואָלט זאָגען וואו איך האָב באהאלטען די הונדערט דוקאטען, ווייל איך האָב מורא געהאט, אז אויב זיי וועלען אויסגעפינען וואו דאָס געלט געפינט זיך וועלען זיי זיך וועלען מיט דעם באנוצען מיך צו ראטעווען פון געפענגניש, און איך האָב זיך דאָך א נדר געטאָן, אז דאָס געלט, אייער חוב טאָר ניט גערירט ווערען.

אי נמאָל קומט מיך מיין זוהן באַזוכען אין געפענגניש, און ער פרעגט מיך אויב איך געדענק ווי אזוי דער מאן, וועלכער האָט מיר פארקויפט די צירונג, זעהט אויס. איך האָב איהם אויסגעמאָלט ווי ווייט איך האָב געדענקט, אָבער איך האָב זיך פלוצלונג דערמאנט, אז איינער פון מיינע באַקאנטע אידען, וועלכער פלעגט דאווענען מיט מיר אין דעם זעלבען בית המדרש, איז געווען דערביי ווען איך האָב ביי איהם געקויפט די אנטיק־צירונג. איך האָב דאָס געזאָגט מיין זוהן, און ער איז גלייך אוועק צו יענעם אידען און זיך מיט איהם דורכגערעדט. יענער איד האָט איהם געזאָגט, אז ווען ער וואָלט איהם דערזעהן, וואָלט ער איהם דערקענט. ווי אזוי אָבער קאָן ער איהם זעהן, אז מיר האָבען ניט געוואוסט וואו ער געפינט זיך. האָט מיין זוהן באשלאָסען צו פאָהרען מיט אונזער באקאנטען אידען צום יריד, וואָס איז ניט ווייט פון דעם פראנצויזישען גרעניץ, אפשר וועט איהם געלינגען צו דערקענען יענעם מאן. האָט ער דאָך אָבער קיין געלט ניט געהאט, און איך האָב איהם ניט געוואָלט זאָגען וואו די הונדערט דוקאטען געפינען זיך. ער האָט דעריבער געבעטען יענעם אידען ער זאָל איהם אויסבאָרגען אויף הוצאות. יענער איד איז אָבער געווען א גרויסער אָרימאן, פונדעסטוועגען האָט ער געקראָגן דאָס געלט און זיי זיינען דאָרט געווען.

אבער זיי האבען יענעם מאן דארט ניט געזעהן.

אויפ'ן צווייטען יאהר, זיינען זיי ווידער אהין אפגעפאהרען, אבער אויך אומזיסט. ערשט מיט דריי חדשים צוריק, ווען דאס איז שוין געווען אויף דעם דריטען יאהר, איז מיין זוהן ווידער געפאהרען מיט יענעם אידען, און צו מיין גליק האט ער איהם דארט געטראפען. מיין זוהן איז גלייך צו יענעם צוגעקומען און ער האט איהם געזאגט ווער ער איז, און איהם דערצעהלט די גאנצע געשיכטע!

— א, דאס איז שוידערליך! — האט יענער גוי אויסגערופען — איך האב די צירונג אפגעקויפט ביי א גראף און איך האב פון איהם באקומען א קבלה פאר דעם געלט וואס איך האב איהם געגעבען פאר די צירונג. איך בין זיכער, אז איך האב נאך די דאזיגע קבלה.

מיין זוהן איז צו איהם צוגעשטאנען, און ער האט מיט איהם צוריקגערייזט קיין פאריז. דער גוי האט געוואוינט הינטער דער שטאט, ער האט געהאט א צירונג געשעפט. ער האט גענומען זוכען צווישען זיינע אלטע פאפירען און צום גליק האט ער געפונען יענע קבלה פון דעם גראף...

מיין זוהן האט איהם ניט אפגעלאזען. ער איז מיט איהם געקומען צום הויפט פון דער פאליציי און איהם געזאגט, אז ער האט געפונען דעם מאן, וועלכער האט פארקויפט זיין פאטער די צירונג.

עס פארשטעהט זיך, אז מען האט איהם באלד גענומען אויף א פארהער און ער האט באוויזען די קבלה. האט מען שוין גערופען דעם גראף צו דער פאליציי, און מען האט איהם געוויזען די קבלה. צום ערשטען האט ער געלייקענט. ער האט געזאגט, אז עס איז ניט זיין האנטשריפט, אבער דער גוי האט שוין געקראגען עקספערטען, און מען האט פעסטגעשטעלט, אז ער האט איהם געגעבען די קבלה. דער גראף איז דאן ארעסטירט געווארען און איז באשולדיגט געווארען אין גנבה. יע, איך האב פארגעסען צו דערצעהלען, אז דער, וועלכער האט געשריבען די קבלה איז דער זעלבער גראף, וועלכער האט פון מיר אפגעקויפט די צירונג פאר אזא הויכען פרייז...

פארשטעהט זיך, אז מען האט מיך באלד באפרייט, און איך האב געזעהן, אז מען זאל מאכען ווענען דעם א חקירה ודרישה. און אט וואס עס האט זיך ארויסגעוויזען: דער גראף, וועלכער האט ביי מיר געהאט געקויפט די צירונג, איז געווען דער לינקער געליבטער פון דער יונגער גרעפין. ער איז געווען אין שלעכטע פינאנציעלע אומשטענדען, האט ער באגנב'ט די גרעפין. אין דער צייט וואס ער האט מיט איהר פארבראכט אין איהר צימער, ער האט די צירונג פארקויפט, אבער אזוי ווי יענער גוי'יאשער צירונג העננדלער האט געזעהן, אז די צירונג איז אן אנטיק, און אז ער קריגט עס זעהר ביליג, האט ער זיך געוואלט באזארגען, ער האט דאריבער איהם ניט געוואלט געבען די געלט, אויב ער וועט איהם ניט געבען קיין קבלה אויף די געלט.

איצט געפינט זיך דער יונגער גראף אין געפענגעניש, און דער אלטער גראף האט אויך באשטראפט זיין פרוי, וועלכע האט איהם פארראטען. פונדעסטוועגען האבען זיי מיר ניט אומגעקערט די צירונג און אויך ניט די געלט...

דאס האט מיך אין גאנצען רואינירט. איך האב פארלוירען מיין געשעפט. און איצט האב איך קוים צענויפגעקליבען אויף הוצאות און איך אפגעבראכט דעם חוב.

ר' מנחם מאן און זיין אייניקעל האבען זיך צוגעהערט מיט גרוים אינטערעס צו זיין דערצעהלען. זיי האבען גלייך געזעהן וואס פאר אן עהרליכער איד ער איז. זיי האבען מיט איהם פארבראכט א היבשע ווילע, און דערנאך האט ער זיך פלוצלונג אנגערופען:

„איך האב נאך זינט דעם פריהמארגען ניט געלערענט קיין תורה. לאמיר אריינקוקען אין א ספר. אפילו ווען איך בין געזעסען אין תפיסה, האב איך ניט אויפגעהערט צו לערנען. ווען איך האב קיין ספר ניט געהאט האב איך געלערענט דאס וואס איך האב געדענקט אויסווייניג. שפעטער האט מיר מיין זוהן געבראכט א גמרא און איך האב געלערענט. אזוי האב איך ניט געפיהלט דעם צער פון זיצען אין תפיסה. איצט וועל איך א ווייל‍ע לערנען און נאכהער וועל איך ביי אייך צובייסען. ר' מנחם האט

ארויסגענומען א גמרא און זיי האבען זיך ביידע געזעצט לערנען. ר' מנחם האט באלד איינגעזעהן, אז ער איז א גרויסער למדן און א ירא שמים. חיים האט אויך מיטגעלערנט. ר' אהרן האט זעהר שטארק געלויבט חיים'ען פאר זיין שארפען מח. נאכ־דעם ווי זיי האבען פארבראכט א פאר שעה אין לערנען, האבען זיי זיך גע־וואשען צום עסען און חיים'ס באבע האט דערלאנגט צום טיש א גרויסאר־טיגען מאלצייט. באלד נאך דעם עסען זיינען זיי געגאנגען אין בית המדרש דאווענען מנחה און מעריב.

ר' מנחם האט שוין ר' אהרן ניט אפגעלאזען. ער האט איהם געבעטען, אז ער זאל מיט איהם פארבלייבען א היבשע צייט. זיי האבען ביידע פארבראכט אין לערנען. ער האט איינ־געזעהן, אז ניט נאר איז זיין טייערער גאסט א גרויסער למדן, נאר ער איז זעהר קלוג און איז באהאוונט אויך אין וועלטליכע חכמות. ווען די צייט איז געקומען און ער האט זיך גענו־מען גרייטען צו זיין רייזע צוריק, איז ר' מנחם'ען געווען זעהר שווער זיך צו שיידען מיט איהם.

ער איז צו איהם צוגעשטאנען ער זאל פארבלייבען מיט איהם נאך עט־ליכע וואכען. ר' אהרן האט זיך אויך געפיהלט זעהר גליקליך אין מנחם'ס געזעלשאפט, און ער האט זיך געלאזט איבעררייידען און פארבליבען מיט איהם נאך א פאר וואכען.

פאר זיין אפרייזען האט זיך ר' מנחם אפגערופען צו איהם:

— איך וויל אייך מיטגעבען פופ־ציג גאלדענע דוקאטען.

— א, ניין, — האט ר' אהרן גע־זאגט — איך וועל מעהר ניט נעמען קיין געלט ביי אייך!

— איהר האט נאך ניט געהערט וואס איך וויל אייך זאגען! — האט ר' מנחם זיך צו איהם אנגערופען — איך וויל אייך געבען דאס געלט ניט פאר אייך, איך וויל, אז איהר זאלט האלטען דאס געלט ביז א געוויסער צייט. ווייל מיר ווייסען ניט וואס די צייט קאן ברייננגען דא, ביי אונז. עס איז מעגליך, אז אימיצער פון מיין משפחה אדער אפשר א פריינד וועט זיין געצוואונגען צו פארלאזען דעם פלאץ און אויסוואנדערען פון דאנען. וועל איך האבען א פריינד צו וועמען איהם צו שיקען. און אויב יענער וועט זיך נויטיגען אין געלט, וועט איהר איהם געבען. און אויב עס וועלען פאריבערגעהן צעהן יאהר, און קיינער וועט צו אייך ניט קומען זאלט איהר אפגעבען דאס געלט פאר צדקה...

ר' אהרן ליפמאן האט גענומען דאס געלט פון ר' מנחם'ען אויף דער דא־זיגער באדינגונג. ער האט זיך מיט איהם געזעגענט, און איידער ער איז אפגע־פאהרען האט איהם ר' מנחם געזאגט, אז אויב ער וועט זיך נויטיגען אין דאס געלט, זאל ער עס באנוצען, ווייל ער וועט געווים נאכהער קאנען איהם אפגעבען. דאמיט האט ר' מנחם איהם געוואלט געבען אנצוהערען, אז ער קאן ווידער אנפאנגען א מסחר, און גאט וועט איהם נאך מצליח זיין און ער וועט ווידער קאנען קומען צו זיך. ער האט איהם אויך געבעטען צו לא־זען וויסען דורך אימיצען ביי א גע־לעגענהייט, וואס ער מאכט. און ווי ער האט אויסגעמאכט.

אזוי האבען זיך די דאזיגע ביידע פריינד געזעגענט. ר' אהרן איז צוריק־געפאהרען קיין פאריז.

עס זיינען פאריבער עטליכע יאהר און ר' מנחם האט געקראגען פון איהם א גרוס דורך א אידען. ער האט איהם געשריבען א בריוו, און ער האט איהם געלאזט וויסען, אז ער האט אויפגעגעבען איינגאנצען זיין מסחר, אז ער האט געעפענט א קליין ווערק־שטאדט, און ער איז אן ארבייטער, ער איז א יוואוועליר. און ער איז צו־פרידען, ער האט אויף פרנסה און דארף שוין מעהר ניט ארומפאהרען אויף ירידים.

צו אט דעם ר' אהרן ליפמאן האט ער געגעבען וואלענטינ'ס א בריוו, אין וועלכען ער האט איהם פארגע־שטעלט, דערצעהלענדיג אין העברע־איש באריכות אלץ וואס האט פא־סירט, ווי אזוי ער האט געראטעוועט די עטליכע אידען און אויך, אז ער וויל זיך מגייר זיין. ער האט איהם געבעטען ער זאל איהם און זיין פריינד זאראמבא מקרב זיין. ער זאל זיי העל־פען דערגרייכען דעם ציל. אז ער זאל מיט זיי לערנען אלץ וואס עס וועט זיין נויטיג פאר זיי.

ער האט זיך מיט וואלענטי'ן און זאראמבא'ן געזעגענט.

זארעמבא האט געהאט עטוואס שוועריגקייטען מיט זיין געליבטער יוליע; כאטש ער האט איהר געגעבען צו פארשטעהן אז ער פאהרט מיט וואלענטי'ן צו שטודירען, איז איהר אבער געווען שווער זיך צו געזעגענען מיט איהם. זי האט מיט איהם פארבראכט א גאנצען טאג. זיי האבען זיך געשווארען אייביגע ליבע, און זי האט איהם פארזיכערט, אז וואס עס זאל ניט געשעהן, וועט זי אויף איהם ווארטען. ער האט איהר אויך געשווארען, אז ער וועט זיין געטריי צו איהר, און ער וועט תמיד טראכטען פון איהר.

וואלענטי האט מיטגענומען א היבשע סומע געלט. זיין פאטער האט איהם אויך מיטגעגעבען אן עקיפאזש נעשפאנט צו צוויי טייערע פערד מיט א קוטשער.

די רייזע האט זיי געדויערט עטליכע וואכען. ווייל זיי האבען זיך אפגעשטעלט אין יעדער וויכטיגער שטאדט אויף דעם וועג.

ווען זיי זיינען אנגעקומען אין פאריז, האבען זיי זיך אפגערוהט עטליכע טעג, און נאכדעם האבען זיי געהייסען דעם קוטשער צוריקפאהרען אהיים מיט דעם עקיפאזש און די פערד.

דער קוטשער האט זיך געוואונדערט, ער איז געווען זיכער, אז דער גראף האט איהם געהייסען דארט פארבלייבען מיט זיין זוהן, ער זאל האבען ווער עס זאל איהם ארומפיהרען ווען ער וועט דארפען פאהרען. אבער זארעמבא האט איהם ערקלערט, אז ער איז געקומען אהער שטודירען און ער וועט דאריבער קיין צייט ניט האבען ארומצופאהרען. ער האט געהייסען דעם קוטשער געבען זיין פאטער אט די דאזיגע ערקלערונג.

דער קוטשער האט זיך אומגעקעהרט צוריק, און דער גראף איז אויף איהם זעהר שטארק צארענדיג געווארען צוליב דעם.

— דו האסט קיין רעכט ניט געהאט צוריקצוקומען אהער — האט ער זיך אויף איהם געבייזערט — איך האב דאך דיר געזאגט, אז דו זאלסט פארבלייבען מיט איהם!

— א, גנעדיגער גראף — האט ער זיך אנגערופען, דער יונגער גראף האט מיר געזאגט, אז ער וועט זיך אין מיר דארט ניט נויטיגען, און כאטש איך האב איהם געזאגט וועגען דעם, אז דער האר גראף האט מיר געהייסען דארט פארבלייבען מיט איהם, האט ער מיר באפוילען צוריקצופאהרען, ווייל ער האט מיר ערקלערט, אז ער איז געקומען דארט צו שטודירען און ער וועט קיין צייט ניט האבען ארומצופאהרען אין עקיפאזשען.

10

ר' אהרן ליפמאן איז געזעסען אין זיין קליינעם ווערק־שטאט און ער האט געארבייט. צו איהם פלעגען אריינקומען קונים, וועלכע האבען גע־דארפט פארריכטען צירונג. ער איז איצט געווען איינזאם. זיין פרוי איז מיט א קורצער צייט צוריק געשטארבען, און זיין זוהן איז געווען פארהייראט און ער האט געוואוינט אין אן אנדער געגענד.

פלעגט ר' אהרן אזוי זיצען א גאנצען טאג אין זיין ווערקשטאט און טאן זיין ארבייט. ווען ער האט שוין ניט געהאט וואס צו טאן, האט ער גענומען זיין גמרא און געלערנט. ער פלעגט אזוי אפזיצען און לערנען שעה'ן לאנג, ביז וואנען אימיצער פלעגט אריינקומען מיט עפעס צו פארריכטען.

איינמאל, ווען ער איז אזוי געזעסען און געלערנט, האט זיך די טיר געעפענט און ווען ר' אהרן האט אויפגעהויבען זיין קאפ, האט ער דערזעהן צוויי יונגע לייט, וועלכע האבען אויסגעקוקט צו זיין אדעללייט.

ר' אהרן האט צוגעמאכט זיין גמרא און ער האט זיך אויפגעהויבען פון זיין פלאץ און זיי באגריסט.

— מיט וואס קאן איך אייך דינען?

— האט ער זיי געפרעגט.

— דאס זייט איהר ר' אהרן ליפמאן? — פרעגט איהם איינער פון די יונגע לייט.

— יע, דאס בין איך!

— מיין נאמען איז וואלענטי! — האט ער געזאגט און ארויסגענומען א בריוו פון זיין קעשענע און איהם איבערגעגעבען. — און אט דער איז מיין פריינט זארעמבא.

ר' אהרן האט שנעל געעפענט דעם בריוו און זיינע אויגען האבען אויפגעלויכטען.

— א, א בריוו פון מיין ליבען פריינט, ר' מנחם מאן! — האט ער

אויפגערופען — זעצט אייך !

ער האָט זיי דערלאנגט צוויי בענקלאנד און אליין האָט ער גענומען לייענען דעם בריוו. ווען ער האָט געענדיגט לייענען, האָט ער זיי ביידען באַטראכט. ער האָט געשוויגען אַ ווײַלע און דאַן האָט ער זיך אָנגערופען :

— דאָ קאָן איך מיט אייך גאָרניט ריידען וועגען דעם צוועק פון אייער קומען, איהר וועט מוזען צוואַרטען אַ ווײַלע, ביז וואַנען איך וועל צומאַכען מיין געשעפט, און דאַן וועל איך מיט אייך אַרויפגעהן צו מיר אין שטיבל און מיר וועלען ריידען. איהר זייט ביי מיר זעהר אָנגעלייגטע געסט.

ער האָט זיי ביידען געגעבען זיין האַנט.

— מיר וועלען אַריינקומען אַ ווײַלע שפּעטער, האָט וואַלענטי געזאָגט — מיר דאַרפען אַלץ איינס עפּעס באַזאָרגען.

ווען זיי זיינען אַרויס, האָט ר׳ אהרן נאָכאַמאָל דורכגעלייענט דעם בריוו, זיין האַרץ איז אָנגעפילט געוואָרען מיט שרעק. ער האָט געוואוסט מיט וואָס פאַר אַ געפאַהר עס שטעקט אין דעם... ער האָט אויף זיך זעהר אַ שווערע אויפגאַבע. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז ר׳ מנחם האָט געוויס געטאָן אַלץ וואָס ער האָט געדאַרפט, אָפּצורײַדען זיי פון דעם שריט, אָבער ווי עס ווײַזט אויס, האָט ער איינגעזעהן, אַז דאָס איז דער איינציגער וועג...

ער האָט אויף זיי געוואַרט, און ווען זיי זיינען צוריקגעקומען איז ער זיי אַנטקעגען געגאַנגען. ער האָט גלייך צוגעמאַכט זיין געשעפט און איז מיט זיי אַרויף אויבען אין זיין שטיבל אַלקיר.

ער האָט אָנגעצונדען אַ קליינעם קעראָסין לעמפּעל און ער האָט זיי געבעטען זיך זעצען נעבען טישעל. אַ ווײַלע זיינען זיי געזעסען און געשוויגען.

— ווי איך זעה,—האָט ר׳ אהרן זיך צו זיי געווענדעט אין דער פראַנצויזישער שפּראַך — האָט מיין פריינט געוויס געטאָן זיין פליכט. ער האָט אייך אָפּגערעדט פון אָט דעם שריט.

— יע, ער האָט אונז אָפּגערעדט. איך וויל אויך באַמערקען, אַז דערווייל בין איך דער וועלכער איז גרייט אָנצונעמען די אידישע רעליגיע. מיין פריינט זאַרעמבאַ, וועט נאָך צוואַרטען אַ ווײַלע. אָבער איך בין זיכער, אַז עס וועט לאַנג ניט דויערען און אויך ער וועט ווערען אַ איד.

— דערצעהלט מיר אַלץ וועגען מיין פריינט, ר׳ מנחם ! — האָט ר׳ אהרן זיי געבעטען, ווייל עס איז שוין זעהר לאַנג, אַז איך האָב פון איהם ניט געהערט.

וואַלענטי האָט איהם דערצעהלט אַלע איינצעלהייטען וועגען איהם און וועגען זיין אייניקעל חיים. ווי אַזוי ער האָט געראַטעוועט אַ אידישע משפּחה פון איליע.

זיי זיינען אָפּגעזעסען ביי איהם ביז שפּעט ביינאַכט... ר׳ אהרן האָט אויסגעפונען, אַז ביידע, סאַי וואַלענטי, און סיי זאַרעמבאַ, האָבען שוין אַ היבשע ידיעה אין העבּרעאיש און אַז זיי קאָנען שוין עטוואָס חומש, וואָס ר׳ מנחם האָט זיי געלערנט פאַר דער קורצער צייט.

כאָטש ער איז געווען איבערצייגט, אַז זיי זיינען ביידע ערנסט, און אַז וואַלענטי וויל ווערען אַ איד מיט זיין גאַנצען האַרצען, האָט ער פונדעסטוועגען זיך ניט געאײַלט מיט זיי צו לערנען תורה. ער האָט געוואָלט זיי געבען אַ געלעגענהייט זיך צו באַקענען עטוואָס בעסער מיט דעם פּאַריזער לעבען. ער האָט זיך געטראַכט, אַז טאָמער וועלען זיי היינגעריסען ווערען מיט דעם לוקסוסרייכען לעבען פון דער גרויסער שטאָט, פּאַריז, און זיי וועלען אויפגעבען דעם געדאַנק צו ווערען אידען.

ער האָט אָבער באַלד איינגעזעהן זיין טעות. די צוויי האָבען איהם שוין ניט אָפּגעלאָזען. זיי זיינען צו איהם געקומען יעדען פריהמאָרגען, און ער האָט מיט זיי געלערנט. ער האָט מיט זיי געלערנט די אידישע אמונה. ער האָט זיי ערקלערט די הויפּט פּרינציפּען פון אידענטום.

וואַלענטי האָט געלערנט מיט גרויס חשק. ער האָט געשלונגען די רייד פון דעם געלערנטען ר׳ אהרן, און איז מיט יעדען טאָג אַלץ מעהר געוואָרען צו איהם צוגעבונדען. ווען עס איז פאַריבער אַ האַלב יאָהר, האָט וואַלענטי גענומען צושטעהן צו ר׳ אהרן, אַז ער זאָל איהם מגייר זיין.

— יעדער טאָג וואָס געהט אַוועק און איך בין נאָך ניט קיין איד — האָט

וואלענטי זיך צו איהם אָנגערופען — איז ביי מיר א פארלוירענער טאָג. איך פיהל, אז איך מוז ווערען א איד!

— דו ווייסט דאָך, וואלענטי, אז דאָס איז אונמעגליך! — האָט איהם ר' אהרן געזאָגט — דאָ אין פאריז איז געפערליך דורכצופירען אזא זאך! דעריבער מוזטו האָבען גערולד. דערווייל קאָנסטו זיך אויפפירען ווי א איד. דו דארפסט זיך אָפּהיטען פון עסען טרפות, און גאָט וועט דיר ניט פאררעכענען פאר קיין זינד, ווען דו וועסט זיין געצוואונגען דערווייל, צו בלייבען אזוי. דו דארפסט זיין זעהר פאָרזיכטיג, אז קיינער זאָל דיר ניט חושד זיין, אז דו האָסט אין זינען צו ווערען א איד. איך וויל זאָגען, אז ערשט מיט עטליכע טעג צוריק, האָט מיר איינע א יונגע גרעפין געפרעגט ווער איהר זייט! ווי עס ווייזט אויס האָט זי אייך באמערקט, אריינקומענדיג צו מיר, און דעריבער האָט זי זיך אין אייך פאראינטערעסירט.

— און וואָס האָט איהר איהר געענטפערט? — האָט זארעמבבא איהם געפרעגט.

— איך האָב איהר געענטפערט, אז איהר זייט פרעמדע, און אז איהר קומט אריין צו מיר צוליב געשעפט. אָבער איך האָב מורא, אז די גרעפין וועט שוין אייך ניט אָפּלאָזען. אזוי זיינען זיי, די פאריזער גרעפינס און רייכע פרויען. יעדער פרעמדער פאראינטריגירט זיי.

— איך בין זעהר נייגעריג אויסצוגעפינען ווער זי איז? — האָט זעראמבא זיך אָנגערופען — איך האָב א פארדאכט, אז דאָס מוז זיין איינע, וועלכע האָט אונז געזעהן אין אונזער האָטעל.

— וואָס איז דער אונטערשיד ווער זי איז? — האָט וואלענטי זיך אָנגערופען — מיר דארפען זעהען אויסמיידען צו פארבינדען פריינטשאפט מיט פרעמדע מענשען צי זיי זיינען מענער צי פרויען.

— איך בין נאָך דערווייל פריי צו טאָן וואָס איך וויל! — האָט זארעמבא געזאָגט. איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, מיין פריינט, אז מיר האָט זיך שטארק פארבענקט נאָך יוליע'ן, און כדי צו פארטרייבען מיין בענקשאפט נאָך איהר, מוז איך פארברענגען א ווילע אין געזעלשאפט פון פרויען.

— אויב דו האָסט דאָס אין זינען, האָסטו גאָרניט באדארפט פארלאָזען פוילען און דיין געליבטע — האָט איהם וואלענטי פאָרגעוואָרפען.

— דאָס איז ביי מיר א צייטווייליגע בענקשאפט! — האָט זארעמבא זיך אָנגערופען — איך בין זיכער, אז ווען איך וועל זיך מעהר פארטיפען אין דער לעהרע וואָס אונזער פריינט לערענט מיט אונז, וועל איך זיך ענדערען.

— איך זוך ניט דיך צו ענדערען, מיין פריינט, האָט וואלענטי געזאָגט, אלץ וואָס איך וויל דיך בעטען, איז אז דו זאָלסט זעהר פאָרזיכטיג זיין ניט ארויסצוברענגען מיין סוד... איך ווייס, אז איך קאָן זיך אויף דיר פארלאָזען, אָבער איך ווייס אויך, אז די פרוי פארמאָגט א געוויסע קראפט מיט וואָס זי קאָן ארויסבאקומען פילע סודות פון מאַן. אַט נעם דעם ביישפיל פון שמשון הגבור מיט דלילה'ן... איך דארף דאָך דיר ניט זאָגען וואָס פאר א וויסטען סוף שמשון האָט געהאט, ווייל ער האָט ניט געקאָנט האלטען זיין סוד פון דער פרוי דלילה.

— איך וועל ניט זיין אזא נאר! — האָט זארעמבא געזאָגט — אויסער דעם ווייסטו דאָך, אז איך בין פארליבט אין יוליע'ן און איך בין פאר'קנס'ט צו איהר און קיין אנדער פרוי, ווי שעהן זי זאָל ניט זיין וועט זי מיך ניט פאראינטערעסערען... אלץ וואָס איך זוך איז צו דערטרינקען מיין בענקשאפט נאָך יוליע'ן, ווייל אויב ניט, ווייס איך ניט ווי לאנג איך וועל קאָנען פארבלייבען אזוי ווייט פון איהר.

— איך האָב אלץ געהאָפט, אז דו וועסט דיין בענקשאפט דערטרינקען אין לערנען די אידישע תורה — האָט וואלענטי זיך אָנגערופען — זאָג מיר דעם אמת, האָט דען דאָס לערנען פון אונזער פריינט ר' אהרן ליפּהאַן אויף דיר גאָר קיין איינדרוק ניט געמאכט?

— איך וועל דיר זאָגען דעם ריינעם אמת! — האָט זארעמבא זיך אָנגערופען — איך בין זעהר שטארק געריהרט פון אלץ וואָס ער האָט אונז דערצעהלט, אָבער פונדעסטוועגען פיהל איך, אז איך בין נאָך אלץ ניט אינגאנצען איבערצייגט. איך האָב פארלוירען מיין קריסטליכע אמונה, און די אידישע האָב איך נאָך ניט געפונען...

— אַ, מיין ליבער חבר! — האָט וואלענטי געזאָגט, — ווען דו וואלסט

זיך פארטיפט ווי איך אין די הייליגע שריפטען, וואָלסטו אויך איינגעזעהן אז די אידישע אמונה, איז די איינציגע ריכטיגע אמונה.

— איך זאָג דען אנדערש ? — האָט זארעמבא זיך אנגערופען.

— האָסטו פיליַיכט חרטה, וואס דו ביזט מיט מיר אהער געפאהרען ? — פרעגט איהם וואָלענטי.

— ניין, איך בין העכסט צופרידען וואס איך בין אהער געקומען מיט דיר און וואס איך שטודיר מיט דיר די אידישע רעליגיע, אבער איך וויל ווארטען ביז וואנען איך וועל ווערען איבערציַיגט ווי דו, דאַן וועל איך טראכטען פון ווערען א איד. דו פארשטעהסט, מיין פריינד, בייטען א רעליגיע, מיינט אן איבערקערעניש אין מענשען׳ס לעבען. די דאָזיגע איבערקערעניש קאָן קומען בלויז דאַן, ווען דאָס הארץ און שכל זיינען פאראייניגט . . . פונקט ווי ביי דיר. דאריבער איז ביי דיר וועגען דעם מעהר קיין פראגע ניט, אבער ביי מיר, יע, איך בין איבערציַיגט אז די אידישע אמונה שטעהט העכער פון אלע אנדערע אמונות, אבער מיין הארץ ציהט מיר דערוויַיל ניט צו ווערען א איד און צו זיין אונטערגעווארפען אלע ליידען און צרות וואס וועלען דארפען קומען מיט דעם . . . אפשר וועט עס קומען שפעטער, און דאַן וועל איך אויך פיהלען ווי דו און איך וועל זיין גריַיט אויף די גרעסטע קרבנות.

— אויב ביי דיר זיינען נאָך פאראַן ספקות, טאָ פארוואס ליַיגסטו זיי ניט פאָר פאר ר׳ אהרן. איך בין זיכער, אז ער וואלט אלץ פאר דיר קלאָהר געמאכט. און ווען דיינע ספקות וואלטען פארשוואונדען, וואָלט צוזאמען מיט זיי אויך דיין צענערען און קווינקלען פארשוואונדען.

איך האָב מעהר קיינע ספקות וועגען דער אידישער אמונה. אלץ וואס מיר פעהלט, איז ווי איך האב דיר שוין געזאגט — איז הארץ, אביסעל הארץ און דאַן וועל איך פיהלען דאָס זעלבע ווי דו. איצט בין איך נאָך דערצו ניט געגרייט. איצט פיהל איך, אז מיין יוגענד רופט מיך צו געניסען פון לעבען. איך בין אין פאריז, אין דער שעהנסטער שטאָדט פון דער גאנצער וועלט און איך וויל זיך פריהער אביסעל ארומקוקען . . .

— און איך ווארט שוין אויף דעם טאָג ווען איך וועל קאנען ווערען א איד ! ווען איך וועל קאנען פארערבענט ווערען ווי איינער פון זיי — האָט וואָלענטי געזאגט — און דאָס קאָן דאָ ניט געשעהן . . . ר׳ אהרן זאָגט מיר, אז ווען מען וועט דאָ אויסגעפינען, וועט זיין לעבען און די לעבענס פון די אנדערע אידען, וועלכע געפינען זיך דאָ, זיין אין גרעסטער געפאהר. דאריבער וועל איך דארפען אפּפאהרען קיין אמסטערדאם, דאָרט פיהלען זיך די אידען פריי, דאָרט קאן יעדער איינער דינען צו דעם גאָט, וואָס איז איהם אמנאָהענטסטען צום הארצען.

11

צווישען דעם גראף פּאָטאָצקי׳ס טאָכטער, קאטערינא, און יוליע, דעם גראף לינעצקי׳ס טאָכטער, איז דורכגעלאָפען א שווארצע קאץ. דאָס האָט פּאסירט, קורץ נאָכדעם ווי עס איז באַקאנט געווארען אז יוליע איז פאר׳קנס׳ט צו זארעמבא׳ן.

קאטערינא האָט פון אָנפאנג נישט געוואָלט צוגעבען, אז זי אליין איז געווען פארליעבט אין זארעמבא׳ן. זי האָט ערווארטעט אז ער זאל זיין דער ערשטער וועלכער וועט איהר זאגען... איז זי דען ניט א סך שעהנער פון יוליע׳ן און פון די אנדערע מיידלאך, וועלכע זיינען דאַן געווען צו גאסט אין זייער פּאלאץ אין איליע. זי האָט געהאפט, אז אויך איהר ברודער וועט איהר קומען צו הילף און ער וועט שוין זעהען, אז זארעמבא, זיין פריינד, זאל ווענדען זיין גאנצע אויפמערקזאמקייט אויף איהר, אָבער פּאסירט האָט גאנץ אנדערש. ווי עס ווייזט אויס האָט זארעמבא זיך גאר ניט פאראינטערעסירט אין איהר. ער איז געווען ניט פון די פרעהליכע לעבעיונגען, וועלכע ווייסען ווי אפּצושאצען א פרעהליך מיידעל ווי קאטערינא איז געווען. האָט זי זיך אזוי ניט גענומען צום הארצען, וואס ער איז גלייכגילטיג צו איהר. ווען אבער זי האָט אויסגעפונען אז איהר פריינדין יוליע האָט איהם ארייַנגעקראָגען, האָט זיך אין איהר צעפלאקערט איהר איפּערזוכט...

קורץ נאכדעם ווי ביידע, וואלענטי און זארעמבא זיינען אוועקגעפאהרען קיין פראנקרייך שטודירען, פלעגט יוליע קומען באזוכען קאטערינא'ן נאך אפטער ווי פריהער. זי האט זיך איינמאל צו איהר אנגערופען און געזאגט:

— דו ווייסט, קאטערינא, איצט דארף אונזער פריינדשאפט נאך שטארקער צעמענטירט ווערען.

— פארוואס איצט מעהר ווי פריהער? — האט קאטערינא איהר געפרעגט.

— ווייל איצט האבען מיר ביידע אונזערע צוויי טייערסטע און ליבסטע מענער אזוי ווייט פון אונז. דו האסט דיין ברודער וואלענטי'ן דארט אין פאריז, און איך האב מיין געליעבטען זארעמבא'ן, דארט.

אט די דאזיגע רייד האבען קאטערינא'ן וועה געטאן, ווי א מעסער וואלט געשניטען איהר לייב. זי האט איהם פארלארען און יוליע האט איהם געפונען...

— איך פארשטעה דיר ניט, יוליע, האט קאטערינא איהר א שטאך געטאן —ווי אזוי קאנסטו מאכען אזא פארגלייך? וואלענטי איז מיין ברודער, מיין בלוט און פלייש און זיין אבוועזענהייט, פארשאפט מיר אזוי פיעל צער און בענקשאפט. אבער זארעמבא, איז דאך א פרעמדער צו דיר...

— וואס הייסט א פרעמדער! ער איז דאך מיין געליעבטער! — האט יוליע אויסגערופען, — ער איז דאך מיר אמטייערסטען! יע, ער איז מיר טייערער פון מיין אייגען לעבען! איך בין גרייט איצט און צו יעדער צייט אפצוגעבען מיין לעבען פאר איהם...

— איך וועל דיר ערקלעהרען, וואס איך מיין — האט קאטערינא געזאגט. —א געליבטען און א מאן קאן מען צו יעדער צייט פארבייטען אויף א צווייטען. אט לאמיר אננעהמען אז דיין געליבטער זאמברא טרעפט אין פאריז א צווייטע שעהנע מיידעל און ער פארליבט זיך אין איהר, דאן וועט ער דיך פארבייטען אויף א צווייטער. אין דער זעלבער צייט, ווען דו באגעגענסט א צווייטען יונגען מאן, וועלכער וועט דיר נאך שטארקער געפעהלען ווי זארעמבא און דו וועסט זיך אין איהם פארליבען, וועסטו פארבייטען זארעמבא'ן אויף איהם...

— א, ניין! ניין! — האט יוליע אויסגערופען. — איך קאן שוין איהם קיינמאל ניט פארבייטען אויף א צווייטען! — האט יוליע געזאגט — איך פארשטעה ניט ווי אזוי דו קאנסט גאר ריידען אזוי! האסטו גאר קיינע געפיהלען ניט. ווייסטו דען ניט וואס אמת'ע, ריינע ליבע איז?...

— איך ווייס בלויז איין זאך, אז א ברודער וועל איך שוין קיינמאל ניט קריגען, אויב איך וועל איהם פארלירען, אבער א געליבטען אדער אפילו א מאן, קאן מען קריגען צו יעדער צייט, בפרט ווען מען ווייס ווי אזוי דאס צו טאן...

— אבער ליבע! ווייסטו דען ניט וואס ליבע מיינט? יע, קאטערינא, איך זאג דיר נאכאמאל, אז אזוי ווי עס איז אונמעגליך צו פארבייטען א ברודער, פונקט אזוי אונמעגליך איז צו פארבייטען א געליבטען...

— און וואס וואלסטו געטאן דאן, ווען דו געפינסט אויס, אז דיין געליבטער האט דיך פארביטען...

— דאס איז אוממעגליך! — האט יוליע א שוידער געטאן.

— פארוואס איז דאס אונמעגליך? מיר אלע ווייסען אז דאס פאסירט כמעט יעדען טאג. היינט איז א מאן פארליבט אין דיר מיט זיין גאנצען לייב און לעבען, און מארגען טרעפט ער א צווייטע און איהם דוכט זיך, אז זי איז נאך שעהנער, צו אפשר דוכט זיך איהם ניט, נאר זי איז ווירקליך שעהנער פון זיין געליבטער, און וואס פאסירט דאן? ער בייט זי אום!... האסטו דען ניט געהערט פון אזעלכע זאכען? פארוואס זאלסטו זיין גענארט, יוליע? איך האב געהערט פון אזעלכע זאכען. מיר דוכט זיך אז דאס האט פאסירט טאקע אין אונזערע אייגענע משפחות... איך שעהם זיך ניט! איך קאן דיר זאגען דעם ריינעם אמת. מיין פאטער האט געליבט מיין מוטער מיט זיין גאנצען לייב און לעבען. מיין מוטער האט מיר ניט איינמאל דערצעהלט פון זייער פלאמענדער ליבע, און וואס האט פאסירט מיט איהם שפעטער? ער איז אוועקגעפאהרען אין פאריז, דארט האט ער געטראפען אן אינגערע, א

שעהנערע פון מיין מוטער און זיין גאנצע ליבע צו מיין מוטער איז פארשוואונדען ווי א רויך . . . ער האט שוין געהאט אן אנדער געליבטע און ער האט איבערגעטראגען זיין גאנצע ליבע און געטריהייט צו יענער . . . דו ווייסט דאך וועמען איך מיין . . . דאס זעלבע האט פאסירט מיט דיין פאטער. דו וועסט דאך מיר ניט וועלען איינריידען אז דיין פאטער האט געהייראט מיט דיין מוטער אהן ליבע. געוויס האט ער זי ליעב געהאט און זי איהם, פונקט ווי דו האסט ליעב זארעמבא'ן, און איצט זעהסטו דאך וואס דיין פאטער טהוט . . . ער האט צו זיך אין פאלאץ אריינגעבראכט אט די זעלבע אויסגעלאסענע פרוי, וועמען מיין פאטער האט אוועקגעווארפען און זי פארנעהמט דיין מוטער'ס פלאץ . . . ער טהוט עס גאנץ אפען און דיין מוטער מוז עס צוזעהען מיט איהרע אויגען און שווייגען...

יוליע האט פארביסען מיט איהרע ליפען . . . זי האט איצט איינגעזעהען אז איהר פריינדין וויל איהר וועה טאן. זי האט געקאנט איצט פארשטעהן, אז אין איהר פריינדין ברענט די אייפערזוכט. איהר פארדריסט וואס זי האט זיך באקאנט מיט זארעמבא'ן אין איהר פאטער'ס פאלאץ, און איהם אוועקגענומען פון איהר . . . כאטש זי האט איהר ניט איינמאל געהאט פארזיכערט, אז זי איז אין זארעמבא'ן קיינמאל ניט געווען פארליעבט, פארשטעהט זי אבער איצט פון אהרע רייד, אז עס טהוט איהר שטארק וועה . . .

— פון דיין שווייגען זעה איך, אז דו פילסט אז איך בין גערעכט! — האט קאטערינא איהר ניט אפגעלאזען.

— ניין, דו ביזט ניט גערעכט! אמת'ע ריינע ליבע איז דויערהאפט.

— און וואס וועסטו זאגען אויף אונזערע ביידענ'ס פאטערס!

— עס קאן זיין, אז אונזערע מוטערס זיינען אויך אין דעם שולדיג — האט יוליע איהר געענטפערט — זיי זיינען געווען אזוי זיכער מיט די ליבעס פון זייערע מענער, אז זיי האבען גאר ניט געטאן כדי אנצוהאלטען די דאזיגע ליבעס. איך ווייס אז דיין מוטער, איז אינגאנצען איבערגעגעבען צו דער קירכע און זי געפינט זיך זעלטען אין דער געזעלשאפט פון דיין פאטער. דאס זעלבע פאסירט מיט מיין מוטער און מיט פיעלע אנדערע. עס זיינען פאראן פארשידענע אורזאכען, פארוואס א מאן ווערט מיעד פון זיין פרוי און אלע מאל גלויב איך, איז דאס מעהר די שולד פון דער פרוי, ווי פון דעם מאן. א קלוגע פארנינפטיגע פרוי וועט וויסען ווי אנצוהאלטען איהר מאנ'ס ליעבע אויף איהר גאנצען לעבען . . .

— און דו גלויבסט, אז דו ביזט די קלוגע און פארנינפטיגע פרוי? — האט קאטערינא געלאכט — אויב אזוי טא פארוואס האסטו ביי איהם, איך מיין ביי דיין געליבטען, זארעמבא'ן, ניט גע'פועל'ט, ער זאל פארבלייבען אין ווילנא, מיט דיר און ניט פאהרען קיין פאריז. איך צווייפעל ניט, אז דיר איז זיין רייזע ניט געווען צום הארצען.

— יע, איך גיב צו, אז איך בין זעהר ניט געווען צופרידען וואס ער פאהרט אוועק אזוי וויט, אבער אין דער זעלבער צייט, האב איך געוואוסט, אז דאס איז געווען זיין באשלוס, אז ער גלויבט אז ער דארף פארען שטודירען און איך האב איהם דאריבער ערמוטיגט. איך שטעל זיך פאר ווי אן אנדערע אויף מיין פלאץ וואלט געהאנדעלט. זי וואלט די ערשטע זאך ארויסגעוויזען איהר שארפע געגנערשאפט, זי וואלט געזאגט, אז זי וועט ניט קענען אריבערטראגען איהר איינזאמקייט און בענקשאפט. דאן וואלט זי גענומען איהם נעגען אז ער זאל ענדערען זיין פלאן, און ער זאל בעסער פארבלייבען מיט איהר. און אויב ער וואלט אבער איהר געזאגט, אז ער מוז פאהרען שטודירען, ווייל זיין גאנצע צוקונפט היינגט אפ אין דעם, וואלט זי צו איהם צוגעשטאנען זיי זאלען ביידע חתונה האבען און פאהרען צוזאמען . . . און דאן, זעהסטו וואלט ז׳ אליין, מיט איהרע אייגענע הענט אוועק'גע'הרג'עט זיין ליבע פאר איהר . . . ווייל ער וואלט דאן איינגעזעהען, אז זי איז בלויז אויסען איהר אייגענע פארגעניגענס. אז זי איז ניט גרייט צו בריינגען קיינע קרבנות פאר איהר ליבע צו איהם. איך אבער האב געהאנדעלט מיט פארנופט. איך האב איהם געזאגט, אז איך וועל דערפון לײדען, און אז איך

וועל זעהר שטאַרק בענקען נאָך איהם, אָבער אין דער זעלבער צייט, האָב איך איהם געגעבען מוט צו פאָהרען. איך האָב איהם געזאָגט, אַז אויב ער גלויבט אַז דאָס וועט זיין אַ וויכטיגער שריט אין זיין צוקונפטיגען לעבען, דאַרף ער זיך ניט רעכענען מיט סענטימענטען. ער דאַרף פאָהרען און איך וועל וואַרטען אויף זיין צוריקקעהרען זיך מיט דער גרעסטער אומגעדולד . . . און דאַן אויב ער וועט מיך נאָך אַלץ ליעב האָבען וועלען מיר ביידע הייראַטען . . .

— זעהסטו, ווען איך בין אויף דיין פּלאַץ, וואָלט איך טאַקע אַנדערש געהאַנדעלט — האָט קאַטערינאַ זיך אָנגערופען, — איך וויל דיר ניט מאַכען שווער אויף דיין האַרץ, אָבער איך ווייס איין זאַך, אַז ווען אַ יונגער מאַן פאָרהט אַפּ קיין פּאַריז, האָט ער אין זינען אויך אַנדערע זאַכען אויסער שטודירען . . . איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, יוליע, מיין ברודער איז זעהר אַ שטילער און אַ באַשיידענער. איך האָב איהם נאָך צוגערעדט צו פאָהרען אין פּאַריז, ווייל איך גלויב אַז דאָרט וועט ער זיך ענדערען... ער וועט זעהען אַנדערע מענשען, ער וועט זיך באַקאַנען מיט די פרויען פון פּאַריז, מיט זייער לעבען און ער וועט ניט זיין אַזוי צוריקגעהאַלטען. ער וועט זיין ווי די אַלע יונגע לייט, וועלכע געפינען פאַרגעניגען אין דער געזעלשאַפט פון פרויען. אָבער דיין זאַרעמבאַ האָט דאָס ניט באַדאַרפט . . . איך ווייס, אַז ער איז קיינמאָל ניט געוועזען קיין צוריקגעשטאַנענער ווען ס'האָט זיך געהאַנדעלט וועגען פרויען, דאַריבער וואָלט איך שוין ניט געוועזען אַזוי נאַכגיביג און וואָלט איהם טאַקע ניט געטרויט צו פאָהרען קיין פּאַריז . . . ווייל זייענדיג דאָרטען, קאָן ער טאָן וואָס ער וויל . . . און אַ יונגער מאַן וועלכער האָט אַן אויג אויף אַ שעהנע מיידעל, קען דאָרט, אין פּאַריז, געפינען זעהר פיעל שעהנהייטען . . .

— פאַר מיין זאַרעמבאַ'ן וועט דאָרט קיינע אויסער מיר עקזיסטירען, — האָט יוליע געזאָגט. — ער האָט מיר געשוואָרען אייביגע ליעבע, און איך — אויך, האָב איהם געשוואָרען צו בלייבען געטריי, און מיר האָבען ביידע צוטרויען איינע צום צווייטען . . .

— ווען מיר וועלען עלטער ווערען, וועלען מיר זעהן ווער עס איז גערעכט, — האָט קאַטערינאַ געלאַכט. — דערווייל האָב איך געהערט פון מענשען, וועלכע האָבען זיך אומגעקעהרט פון פּאַריז, אַז ביידע, סיי מיין ברודער, און סיי דיין זאַרעמבאַ, פאַרברענגען דאָרט זעהר גוט.

— וואָס, דו האָסט געהאַט אַ גרוס פון זיי? — האָט יוליע זי געפרעגט מיט ערשטוינונג.

— געוויס! — האָט קאַטערינאַ געענטפערט. — איך האָב זיך דורכגערעדט מיט איינעם, וועלכער האָט זיי דאָרט אין פּאַריז געטראָפען.

— טאָ פאַרוואָס האָסטו מיר גלייך ניט געזאָגט! — האָט יוליע אויסגערופען. — דו ווייסט דאָך ווי נייגעריג איך בין צו הערען עטוואָס פון זאַרעמבאַ'ן און דו מאַכסט זיך גאָר ניט וויסענדיג! אַה, ווי אַזוי קאָנסטו זיין אַזוי גרויזאַם? . . .

— גרויזאַם, זאָגסטו! — האָט קאַטערינאַ זיך פאַנאַנדערגעלאַכט. — ווען דו וואָלסט געוואוסט דעם אמת, וואָלסטו געזאָגט פאַרקעהרט, אַז איך בין זעהר גוטהערציג, ווייל איך האָב דיך ניט געוואָלט מצער זיין!

— וואָס מיינסטו! — האָט יוליע מיט שרעק אויסגערופען, — האָט עפּעס פּאַסירט מיט מיין זאַרעמבאַ'ן? איז ער קראַנק אָדער אפשר האָט מיט איהם אַן אומגליק פּאַסירט!

— אַה, ניין, ער איז ניט קראַנק און אויב אַ שעהנע פרוי איז אַן אומגליק, קאָן זיין, אַז אַזאַ "אומגליק" האָט מיט איהם פּאַסירט. . .

— עס איז אַ ליגען! — האָט יוליע אויסגערופען.

— דער, וועלכער האָט עס מיר דערצעהלט, איז ניט קיין ליגנער! — זאָגט קאַטערינאַ מיט אַ שמייכעל אויף איהרע ליפּען.

— ווער האָט עס דיר דערצעהלט? זאָג מיר, איך בעט דיך, קאַטערינאַ, איך וועל פון זינען אַרונטערגעהן! ווי אַזוי קאָנסטו מיך באַהאַנדלען מיט אַזאַ פרעמדקייט?

— איך זאָג דאָך דיר, אַז איך האָב עס געטאָן, ווייל איך האָב דיר ניט געוואָלט פאַרשאַפען קיין שמערצען.

— אָבער איצט, אַז דו האָסט מיר

שוין געזאגט, ביז איך דאַך באַרעכטיגט צו וויסען ווער דאָס איז, וועלכער האָט דיר געבראכט אזא גערוס פון מיין זארעמבא'ן. איך וועל געהן צו איהם און איך וועל אויסגעפינען אלץ וואָס ער ווייסט וועגען איהם.

— און וואָס וועט דאַן זיין? — האָט קאַטערינא ניט אויפגעהערט צו שמייכלען.

— דאַן וואָלט איך יענעם מאַן געזאָגט, אז ער איז א ליגנער! — האָט יוליע אויסגערופען — איך וואָלט איהם געמאכט צו בלאָטע גלייך.

— דערפאר טאקע וועל איך דיר ניט זאָגען ווער דאָס איז! — האָט קאַטערינא מיט געלאַשענהייט אין איהר שטימע אויסגערופען — איך וויל ניט אז דו זאָלסט יענעם מאַן באליידיגען!

— דו וועסט מיר זאָגען ווער דאָס איז, ווייל יענער וועלכער האָט דיר געבראכט די דאָזיגע רכילות, עקזיסטירט גאָר ניט! ער איז געבוירען געוואָרען אין דיין פאַנטאזיע. דו האָסט עס אלץ אויסגעטראכט!

— ווי אזוי וואגסטו מיך צו מאכען פאר א ליגנערין! — האָט קאַטערינא אויסגערופען מיט צאָרן — אַט דאָס באַצאָהלסטו מיר פאר דעם וואָס איך וויל דיר שאנעווען, און דיך ניט צוזאמענברענגען מיט יענעם וועלכער האָט מיר דערצעהלט, ווי אזוי דיין געליבטער פארשווענדעט זיין צייט אין געזעלשאַפט פון אויסגעלאסענע פרויען.

— איך ווייס, אז דו ביזט איפערזיכטיג אויף זארעמבא'ן, ווייל דו האָסט גערעכענט, אז ער וועט זיך גאָר פארליבען אין דיר! — האָט יוליע אויסגערופען און איהר צאָרן האָט זיך אין איהר צעפלאַקערט.

— ווען איך וואָלט איהם געוואָלט, וואָלט איך איהם געקראָגען! — האָט קאַטערינא זיך מיט איהר א רייץ געטאָן — אָבער איך האָב אין איהם קיין אינטערעס ניט געהאט — איך האָב ליב א יונגען מאַן, וועלכער האָט אין זיך לעבען, לוסט און פרעהליכקייט! זארבמעא אָבער איז געווען שטיל, רוהיג און לעבענסלאָז... יע, דאָס איז ער געווען אָבער ווי איך האָב איצט געהערט, האָט ער זיך אינגאנצען געענדערט! ווי עס ווייזט אויס, האָבען די פראַנצויזישע פרויען א מין מאכט, אזוי אז אפילו דער שטומפּיגסטער יונגער מאַן, ווערט א לעב־יונג... אַט וואָס דארפסטו געהן ווייט, נעהם דיין אייגענעם פאָטער, ביז אהער, אזוי ווייט ווי איך ווייס, האָט ער גאָרניט געהאט צו טאָן מיט אנדערע פרויען, און איצט, זינט ער האָט דערזעהן אָט די אויסגעלאסענע פראַנצויזין, מיין געוועזענע גוואוערנאנטקע, האָט ער זיך געענדערט, דו אליין האָסט דאָך מיר דערצעהלט, ווי אזוי זי האָט געוואָרפען א צויבער אויף דיין פאָטער...

— איך וויל זאָגען, אז דיין פאָטער האָט זי ניט אוועקגעוואָרפען! — האָט יוליע אויסגערופען — ראשיעל האָט דיין פאָטער איבערגעלאָזען, און מיין פאָטער האָט...

קאַטערינא האָט זיך פאנאנדערגעלאכט.

— איך ווייס בעסער וואָס עס האָט פאסירט מיט ראשיעל'ן. מיין פאָטער איז זעהר צופרידען וואָס ער איז פטור געוואָרען פון איהר — האָט זי געזאָגט — איצט זאָל זיך דיין פאָטער האלטען מיט איהר.

— ווי איך פארשטעה ווייס אפילו ניט דיין פאָטער, אז זי געפינט זיך ביי אונז. ער מיינט, אז זי איז אפּגעפאָהרען קיין פאריז.

— איצט זעהסטו שוין, אז דו ווייסט גאָרניט! — האָט קאַטערינא ווידער געלאכט — איך אליין האָב מיין פאָטער אויסגעזאָגט, אז ראשיעל געפינט זיך ביי דיין פאָטער אין פּאלאץ. און ווילסטו וויסען וואָס מיין פאָטער האָט געזאָגט ווען ער האָט דאָס דערהערט? יע, ער האָט געזאָגט, אז דיין פאָטער, דער גראף לינעצקי איז נידעריגער ווי א הונט, אויב ער האָט געקאָנט טאָן אזא זאך!

יוליע האָט זיך אויפגעשטעלט פון איהר פּלאץ. איהר פּנים איז רויט געוואָרען פון צאָרן.

— מיין פאָטער וועט פון דעם וויסען! — האָט זי אויסגערופען.

— און אפשר מיינסטו, אז מיין פאָטער שרעקט זיך אָפּ פאר דיין פאָטער! — האָט קאַטערינא געשמייכעלט. — דו קאָנסט איהם דערצעהלען וואָס מיין פאָטער טראכט פון איהם, און דאָס אי ניט ווייל איהם פארדריסט וואָס ער האָט אריינגענומען ראשיעל'ן צו זיך אין פּאלאץ...

יוליע האָט איהר מעהר ניט געענטפערט. זי איז שנעל ארויס פון פּאַלאַץ, און זיך אריינגעזעצט אין איהר עקיפּאַזש און געהייסען דעם קוטשער גלייך פאָהרען אהיים.

ווען זי איז אָנגעקומען צו זיך אין פּאַלאַץ, האָט איהר ראַשיעל באַגעגענט מיט א שמייכעל, פרעגענדיג איהר, פאַרוואָס זי קוקט אויס אזוי אויפגערעגט. יוליע האָט ניט געענטפערט. זי איז אריין צו זיך אין צימער און זיך פאַנאַנדערגעוויינט. איהר פאָטער איז גראָד ניט געווען אין הויז, און צו איהר מוטער אין צימער האָט זי ניט געוואָלט אריינגעהן, כדי איהר ניט צו פאַרשאַפען מעהר שמערצען. איז זי דעריבער געבליבען ביי זיך אין צימער און זיך דאָרט גוט אויסגעוויינט.

ראַשיעל, וועלכע האָט זיך שוין געפיהלט ווי אַן אייגענע, האָט פאַרדראָסען וואָס זי האָט איהר ניט געענטפערט. זי איז דעריבער אריין צו איהר אין צימער, און ווען זי האָט באַמערקט, אַז זי וויינט, האָט זי זיך צוגעזעצט און מיט א צערטליכער שטימע זי געפרעגט:

— זאָג מיר, יוליע, וואָס האָט מיט דיר פּאַסירט, פאַרוואָס ביזטו אזוי אויפגערעגט? פאַרוואָס וויינסטו? פאַר מיר דאַרפסטו זיך ניט שעהמען! דערצעהל מיר, אפשר האָסטו געקראָגען א שלעכטען גרוס פון דיין געליבטען, זאַרעמבא!

— איך גלויב אלץ איינם ניט, די ליגנערין! — האָט זיך יוליע צעכליפּעט.

וועמען גלויבסטו ניט? וואָס האָט מען דיר דערצעהלט וועגען דיין געליבטען?

— אָט די פאַלשע קאַטערינא, די ליגנערין! איך וויים, אַז זי איז אייפערזיכטיג, דעריבער האָט זי אויף איהם אויסגעטראַכט אזא שענדליכען ליגען! זי זאָגט מיר, אַז אימיצער איז געקומען פון פאַריז און איהר דערצעהלט, אַז מיין זאַרעמבא פירט זיך אויף זעהר שלעכט, אַז ער איז אין געזעלשאַפט פון אויסגעלאַסענע פרויען...

— געוויס דאַרפסטו איהר ניט גלויבען! — האָט ראַשיעל זיך אָנגערופען

— עס איז פאַרשטענדליך, אַז זי איז אייפערזיכטיג, ווייל ווי איך וויים איז דיין געליבטער זעהר א וואוילער יונגער מאַן... גלויב איהר ניט!

קאַטערינא האָט אויף איך געזאָגט, אַז איהר זייט אויסגעלאַסען! — האָט יוליע געזאָגט — זי האָט זיך באַריהמט, אַז איהר פאָטער האָט אייך אוועקגעוואָרפען, און אַז איהר האָט אריינגענומען מיין פאָטער אין אייער נעץ!

— עס איז ניט אמת! דו קאָנסט אָנפרעגען דעם גלח אַנטאָן! ער וועט דיר זאָגען, אַז איך האָב אפילו ניט געטראַכט פון דיין פאָטער! ער האָט מיך פאָרגעשטעלט פאַר דיין פאָטער, און איך בין איהם געפעלען געוואָרען. איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז דו זאָלסט איהר ניט גלויבען... און דאָס וואָס זי האָט דיר געזאָגט, אַז איהר פאָטער האָט מיך אוועקגעוואָרפען, אויב אזוי קאָן איך דיר דערצעהלען, אַז ערשט מיט צוויי טעג צוריק האָט מיר איינער פון דעם גראַף פּאָטאָצקי'ס היידוקעס געבראַכט א בריוו פון איהם, און אין בריוו בעט ער מיך איך זאָל איהם מוחל זיין, און ער וויל איך זאָל זיך צוריקקערען צו איהם!

— אַ, ווען איך וואָלט עס געקאָנט גלויבען! — האָט יוליע אויסגערופען.

— וואָס? דו מיינסט אַז איך זאָג דיר א ליגען!

— איך בין אזוי צוטומעלט אַז איך וויים ניט וואָס צו טראַכטען!

— אויב אזוי וועל איך דיר ציינען גראַף פּאָטאָצקי'ס בריוו! — האָט ראַשיעל זיך אָנגערופען — אָט ברייננ איך גלייך אריין דעם בריוו, אָבער דו וועסט מיר פריהער צוזאָגען אַז דו וועסט דיין פאָטער ניט דערציילען וועגען דעם. איך האָב בדעה איהם אליין צו דערציילען.

יוליע איז זעהר שטאַרק פאַראינטערעסירט געוואָרען און זי האָט איהר פאַרשפּראָכען. ראַשיעל איז ארויס פון איהר צימער און זיך באַלד צוריקגעקערט מיט דעם בריוו.

ווען יוליע האָט איבערגעלייענט דעם בריוו, האָט זיך אויף איהר פּנים באַוויזען א שמייכעל.

— איך וועל איהר ווייזען! — האָט זי אויסגערופען — זי האָט מיר געוואָלט איינריידען אַז איהר פאָטער האָט אייך אוועקגעוואָרפען. זי האָט מיר דערציילט אַז ווען איהר פאָטער האָט אויסגעפונען אַז איהר געפינט זיך ביי אונז, האָט ער באַליידיגט מיין פאַ־

טער, און איך וועל שוין זעהן אז דאָס זאָל איהם ניט נעשאָנקען ווערען.

— פאָלג מיך, יוליע, דערציייל גאָרניט דיין פאָטער! איך מיין, דערציייל איהם ניט וואָס דו האָסט געהערט פון קאַטערינא. ער וועט זיך פיהלען זעהר שלעכט, און עס קאָן ארויסקומען צווישען זיי א קריגעריי.

— איך וויל טאַקע אז מיין פאָטער זאָל וויסען אז דער גראַף פּאָטאָצקי איז זיין שונא, און ער זאָל אהין קיינמאָל ניט געהן!

— ער וועט שוין אלץ איינם אהין ניט געהן! — האָט ראַשיעל געזאָגט.

— איך וועל שוין זעהן דערצו.

— וואָס מיינט איהר, ער האָט מיין פאָטער אָנגערופען "נידעריגער פון א הונט" און איך וועל עס פארשווייגען? ניין, איך וועל איהם דאָס זאָגען!

— פאָלג מיך יוליע, האָט ראַשיעל אויסגערופען — עס וועט זיין בעסער אז ער וועט עס ניט וויסען. ווייסטו נאָר וואָס? לאָמיר זיך בעראַטען מיט דעם היילינען פאָטער'ל, אנטאָן, ער וועט דיר זאָגען וואָס צו טאָן.

— איך וועל מיין באשלום ניט ענדערען! — האָט יוליע געזאָגט — איך וועל מיין פאָטער אלץ דערציילען. זאָל ער וויסען וואָס זיין בעסטער פריינד טראַכט פון איהם! איך אליין וועל שוין מעהר ניט געהן אהין! איך וויל ניט האָבען צו טאָן מיט א פאַלשער פריינדין, א ליגנערין, און איך וואָלט וועלען אז מיין פאָטער זאָל אויך גאָרניט האָבען צו טאָן מיט איהם.

— ווייסטו גאָר וואָס? —האָט ראַשיעל זיך אָנגערופען — לאָז עס איבער צו מיר! איך וועל ריידען מיט דיין פאָטער וועגען דעם און איך וועל איהם אלץ דערציילען! איך וועל איהם אפילו ווייזען דעם בריוו וואָס דער גראַף פּאָטאָצקי האָט צו מיר געשריבען. דאָס אליין וועט זיין גענוג ער זאָל אויפהערען צו געהן צו איהם אין פּאַלאַץ, און זייער פריינדשאַפט וועט אָפּגעקילט ווערען. הא, זאָגסטו מיר צו אז דו וועסט מיט איהם ניט ריידען וועגען דעם!

— איך וועל זעהן! — האָט יוליע אויסגערופען — איך קאָן אייך גאָרניט צו זאָגען מאַדמאַזעל!

— איך ווייס יוליע, אז דו ביזט זעהר אויפגערעגט פון דעם וואָס קאַטערינא האָט דיר דערצעהלט וועגען דיין געליבטען זארעמבא, איך האָב פאַר דיר א פּלאַן!

— וואָס פאַר א פּלאַן? — האָט יוליע געפרעגט.

— דו ווייסט דאָך אז איך האָב א משפּחה אין פּאַריז, אז איך האָב א מוטער און א שוועסטער און ברודער. איך וועל שרייבען א בריוו צו מיין מוטער, און איהר בעטען זי זאָל אויסגעפינען וואָס דיין געליבטער טהוט אין פּאַריז, און זי זאָל ביי דער ערשטער געלעגענהייט מיר שרייבען וועגען דעם, און דאַן וועסטו זיך איבערציינען אז אלץ וואָס קאַטערינא האָט דיר דערצעהלט וועגען זארעמבא'ן, האָט זי עס אויסגעטראַכט פון איהר קאָפּ. נו, ווי געפעהלט דיר מיין פּלאַן?

— המ... איך ווייס ניט! איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, אז איך גלויב [illegible]לץ איינם ניט וואָס קאַטערינא האָט מיר דערצעהלט.

— דו דאַרפסט מיר ניט איינריידען, איך קאָן זעהן אז איהרע רייד האָבען אויף דיר געמאַכט א שטאַרקען רושם, און אז א שטיקעל פאַרדאַכט האָט זיך ביי דיר אין הארצען פאַר'גנב'ט, דאַריבער וויל איך אז דו זאָלסט זיך פאַרלאָזען אויף מיר, איך וועל שוין אויסגעפינען דורך מיין מוטער דעם גאַנצען אמת! איך קאָן קריגען א גערוס פון מיין מוטער גאַנץ אָפּט, ווייל פילע פון מיין מוטער'ס פריינד פאָהרען גאַנץ אָפט קיין פּוילען. איך בין זיכער אז דו וועסט זיך שעצען גליקליך אויסצוגעפינען, אז דיין געליבטער זארעמבא, איז אין גוטען געזונטצושטאַנד, און אז ער איז דיר איבערגעגעבען מיט זיין גאַנצען הארצען.

— איך וואָלט אָבער ניט געוואָלט אז ער זאָל אויסגעפינען אז אימיצער שפּירט איהם נאָך — האָט יוליע געזאָגט — איך האָב צוטרויען צו איהם, אז ער איז מיר געטריי.

— דו מעגסט זיך פאַרלאָזען אויף מיין מוטער, זי וועט שוין וויסען ווי דאָס צו טאָן. ער וועט אפילו נישט וויסען אז זי האַלט אן אויג אויף איהם. דיין פאָטער האָט מיר געזאָגט אז איינער פון זיינע פריינד דאַרף אין גיכען אָפּפאָהרען קיין פראַנקרייך, און ער וועט צופאָהרען צו יענעם, וועל איך אָנשרייבען א בריוו צו מיין מוטער און איך וועל איהר אלץ ער־

קלערען און זי בעטען אויסצוגעפינען וואו זיי האלטען זיך אויף.

— איך ווייס אין וואס פאר א האטעל זיי שטעהען איין! — האט יוליע אויסגערופען.

— איז דאך געוויס גוט! — האט ראשיעל געזאגט — וועל איך מיין מוטער שרייבען אז זי זאל דארט צוקומען און זיך נאכפרעגען אויף די צוויי יונגע פריינד, אויף דעם גראף וואלענטי פאטאצקי און זארעמבא. איך וועל איהר בעטען אז זי זאל זיך נאכפרעגען אויף זארעמבא׳ן און אויסגעפינען וואס ער טהוט, און איבערהויפט אויב ער איז פאראינטערעסירט אין יונגע פראנצויזישע מיידלעך. ביזטו צופרידען?...

יוליע האט געשוויגען. זי האט ביי זיך ניט געקאנט באשליסען, צו טאן אזא זאך. זי האט געהאט צו איהם פולען צוטרויען. ער, זארעמבא איז אינגאנצען אנדערש פון די פרעהליכע לעבע יונגען, וועלכע זיינען אזוי לייכטזיניג. ער איז ערנסט. אין אט דער הינזיכט איז ער כמעט ווי קאטערינא׳ס ברודער, א שטילער, א צוריקגעצויגענער, און איבערהויפט אן עהרליכער. פונדעסטוועגען אבער, האט אט די קאטערינא אריינגעטאן דעם סם פון צווייפעל אין איהר מח. איצט טראכט זי איבער דאס ערגסטע. וואס וועט טאקע זיין ווען ער טרעפט דארט א צווייטע, און אפשר אויך א שעהנערע... אפשר האט קאטערינא איהר געזאגט דעם אמת... אפשר האט מען איהר איבערגעגעבען א גערוס פון איהר ברודער, און אין דער זעלבער צייט, דערצעהלט וועגען זארעמבא׳ן...

— איך פארשטעה פון דיין שווייגען אז דו ביסט איינשטימיג, דו ווילסט אז איך זאל שרייבען צו מיין מוטער.

— יע, אבער שרייב איהר אז זי זאל זיין זעהר פארזיכטיג! — האט יוליע געזאגט.

אט דער דאזיגער געשפרעך צווישען יוליע׳ן און ראשיעל׳ן, האט זיי געמאכט פריינדליכער, איינע צו דער צווייטער. פונדעסטוועגען האט יוליע זיך ניט געקאנט באהערשען און דערצעהלט איהר עלטערע שוועסטער וואס דער גראף פאטאצקי האט זיך אויסגעדריקט וועגען זייער פאטער.

— איך מוז עס דערצעהלען דעם פאטער! — האט זי געזאגט — זאל ער וויסען אז ער איז זיינער א שונא, און זאל ער מעהר ניט געהן צו איהם.

— וואס מיר געפעלט, — האט יוליע געזאגט — איז דאס וואס קאטערינא האט מיר געוואלט איינריידען אז איהר פאטער האט פארטריבען ראשיעל׳ן... און ערשט מיט א ווײלע פריהער, האט זי מיר געוויזען א בריוו וואס דער גראף פאטאצקי האט איהר געשיקט, און וואס ער בעט זי געהן צוריק צו איהם...

— א, אונזער ארימע מוטער, ווען זי וואלט געווען געזונט און וויסען וואס עס קומט פאר ביי אונז — האט די עלטערע טאכטער א זיפץ געטאן — פונדעסטוועגען וויל איך דיר זאגען, מיין שוועסטער אז דו האסט ניט גוט געטאן וואס דו האסט זיך צעקריגט מיט קאטערינא׳ן. איך האב זעהר געוואלט אנהאלטען אונזער פריינדשאפט מיט איהר. ווייל דו ווייסט דאך אז איך בין נאך אלץ פאראינטערעסירט אין איהר ברודער וואלענטי... איך האף נאך אז ווען ער זיך אומקערען פון פאריז, וועט ער זיך א סך ענדערען. אפשר וועט ער דאן אויך האבען אן אנדער באציהונג צו מיר!...

— קאטערינא האט אליין געזוכט זיך צו קריגען מיט מיר! — האט יוליע געזאגט — זי איז שטארק אייפערזיכטיג וואס זארעמבא איז אין מיר פארליבט...

— איך האף אז אונזער פאטער וואלט אויך אוועקגעשיקט ראשיעל׳ן פון אונז. זי וועט אונז אלעמען קיין פרייד ניט פארשאפען. דאריבער גלויב איך אז איך וועל איהם דערצעהלען וואס דער גראף פאטאצקי האט געזאגט.

— ווארט נאך צו א ווײלע! — האט יוליע געזאגט — מיר וועלען זיך דארפען בעראטען ווי אזוי איהם דאס צו זאגען.

12

דער גראף פאטאצקי האט זיך שטארק גענומען צום הארצען ווען ער האט אויסגעפונען אז זיין געליבטע ראשיעל געפינט זיך איצט אין דעם פאלאץ פון גראף לינעצקי. ער ווייסט אז ער איז אליין שולדיג אין דעם. אמת, זי איז איהם געווען אומגעטריי. אבער ער האט איהר באדארפט מוחל זיין, וויסענדיג אז עס איז ניט געווען איהר שולד. דער גלח האט אויף איהר געהאט א גאר גרויסע ווירקונג

און זי האָט זיך פאַרלוירען... זי איז דאָך אָבער געווען אזוי שעהן, אין איהר געזעלשאפט האָט ער זיך געפיהלט א גאנץ אנדער מענש. ער האָט זיך געפיהלט אז ער איז געוואָרען א סך אינגער ווען ער פלעגט פארברייננגען מיט איהר.

ווען עס זיינען פאָראיבער נאָך עטליכע חדשים, זינט זיין זוהן איז אָפּגעפאָהרען קיין פאריז, און זינט ער האָט אויסגעפונען אז ראשיעל איז איצט אין דעם גראף לינעצקי׳ס פּאַלאַץ, איז ער געוואָרען זעהר אומרוהיג. ער האָט באשלאָסען אז ער מוז זי צוריק ארייקריגען. ער האָט דאריבער פריהער געשריבען דעם בריוו, וואָס ער האָט איהר געשיקט דורך זיין היידוק און ווען ער האָט קיין ענטפער ניט געקראָגען, האָט עס איהם שטארק פארדראָסען. ער האָט באשלאָסען צו צווינגען לינעצקי׳ן, ער זאָל זי איהם צוריקגעבען.

דער גראף פּאָטאָצקי האָט געמאכט אן אונטערהאלטונג אין זיין פּאלאץ אין ווילנא און ער האָט איינגעלאדען דעם גראף לינעצקי, ער זאָל קומען צוזאמען מיט ראשיעל. אָבער לינעצקי, האָט זיין איינלאדונג ניט אָנגענומען. ער האָט געשיקט אן ענטפער אז ער קאָן ניט קומען.

דאָס האָט אריינגעבראכט דעם גראף פּאָטאָצקי אין גרויס גרימצאָרן. ער האָט באשלאָסען זיך מיט איהם אָפּצורעכענען. ער האָט געוואוסט אז ער אלס גראף איז א סך שטארקער פון לינעצקי׳ן. און אז גאנץ אָפט פלעגט לינעצקי דארפען אָנקומען צו איהם וועגען געוויסע טובות. ער וועט איהם שוין דאריבער ווייזען.

ער האָט איהם געשיקט זאָגען אז ער וואָלט זיך מיט איהם וועלען זעהן. אָבער דער גראף לינעצקי האָט איהם געענטפערט אז ער וואונדערט זיך ווי אזוי אזא גראף ווי דער גראף פּאָטאָצקי זאָל זיך וועלען זעהן מיט איהם, וועלכער איז נידעריגער פון א הונט.

דאן האָט דער גראף פּאָטאָצקי פארשטאנען אז זיין טאָכטער קאטערינא האָט שוין געפּלוידערט און זי האָט איבערגעגעבען לינעצקי׳ס טאָכטער ווי ער האָט זיך אויסגעדריקט וועגען איהם. ער האָט גלייך אריינגערופען צו זיך אין צימער קאטערינא׳ן און זיך צו איהר געווענדעט:

— ווער האָט דיר געהייסען דערצעהלען לינעצקי׳ס טאָכטער אז איך האָב געזאָגט אז איהר פאָטער איז נידעריגער ווי א הונט.

— אָבער עס איז דאָך אמת!

— און אז עס איז אמת, דארפסטו אלץ איבערגעבען וואָס איך רייד מיט דיר!

— איך מיין אז עס איז דאָך אמת, אז לינעצקי איז נידעריגער פון א א הונט — האָט קאטערינא געלאכט.

— דו האָסט אָבער קיין רעכט ניט געהאט דאָס צו זאָגען!

— ווען דו וואָלסט מיר אָנגעזאָגט ניט צו ריידען וועגען דעם, וואָלט איך עס געוויס ניט געטאָן. אָבער פארוואָס זאָלסטו זיך נעמען צום הארצען, פאָטער! איך האָב אזוי גוט ווי פארטריבען פון אונזער פּאלאץ יוליע׳ן, און איצט אלץ, וואָס דו דארפסט טאָן איז ניט צו האָבען צו טאָן מיט לינעצקי׳ן און מיר וועלען ביידע האָבען געטאָן זעהר א גוטע זאך!

— איך פרעג ביי דיר קיין עצות ניט! — האָט זיך דער גראף אויף איהר אָנגעבייזערט. איך וויל אז דו זאָלסט פון היינט מאָל אָן און ווייטער, ניט ריידען דאָס וואָס מען דארף ניט. דו האָסט מיר שוין פארשאפט גענוג הארצוועהטאָג!

— איך ווייס וואָס דו צילסט מיט...

— שווייג! — האָט דער גראף אויף איהר א געשריי געטאָן — איך וויל מעהר פון דיר קיין וואָרט ניט הערען.

קאטערינא האָט געוואוסט אז ווען איהר פאָטער רעדט אין אזא טאָן, איז א סך בעסער פאר איהר אז זי זאָל האלטען איהר מויל צוגעמאכט. זי איז ארויס פון זיין צימער שווייגענדיג.

דער גראף פּאָטאָצקי האָט דאן באשלאָסען אָפּצושטאטען לינעצקי׳ן א באזוך. ער האָט צוזאמענגערופען זיינע היידוקעס און זיי געזאָגט אז ער וויל געהן אויפ׳ן יאגד. זיי האָבען זיך דאריבער צוגעגרייט. זיי האָבען זיך באוואפענט און געווארט אויף דעם גראף.

ווען דער גראף פּאָטאָצקי איז שוין געווען אין וועג, האָט ער זיך געווענדעט צו זיינע באגלייטער:

— איך דארף פריהער באזוכען דעם גראף לינעצקי. מיר וועלען אוועקרייטען צו איהם אין פּאלאץ. און איהר וועט צוואווארטען ניט ווייט פון דאָרט.

ווען זיי זיינען צוגעקומען נאָהענט צו דעם הויף, וואו עס איז געווען לינעצקי'ס פּאַלאַץ, האָט דער גראַף פּאָטאָצקי אַרונטערגעשטיגען פון זיין פערד, ער האָט געהייסען זיינע הײדוקעס צוּוואַרטען און ער איז גלייך צוגעגאַנגען צו דעם טויער, און געזאָגט דעם וועכטער אַז ער וויל זיך זעהן מיט דעם גראַף לינעצקי'ן.

— דער גראַף לינעצקי איז אַרויסגעפאָהרען אויף אַ שפּאַציר! — האָט איהם דער וועכטער געזאָגט — איך גלויב אָבער אַז ער וועט זיך באַלד צוריקקעהרען.

— זאָג מיר דעם אמת, האָט דיר דער גראַף אָנגעזאָגט אַז דו זאָלסט מיר אַזוי זאָגען ווען איך וועל דאָ קומען? — האָט פּאָטאָצקי איהם געפרעגט.

— ניין, פּאַן גראַף! — האָט דער וועכטער אויסגערופען — עס איז אמת, דער גראַף לינעצקי איז מיט אַ קורצער צייט צוריק אַריינגעזעצט זיך אין זיין עקיפּאַזש און איז אַפּגעפאָהרען פון דאַנען.

— איז ער אָפּגעפאָהרען אַליין? — האָט ער געפרעגט.

— המ... איך קאָן דאָס ניט זאָגען...

— אָ, איך פאַרשטעה, ער איז געווים אַרויסגעפאָהרען מיט...

— אָט קומען זיי! — האָט דער וועכטער אויסגערופען.

דער גראַף פּאָטאָצקי האָט אַ דרעה געטאָן זיין קאָפּ, און ער האָט דערזעהן אַז לינעצקי'ס עקיפּאַזש דערנעהנטערט זיך. זיין בלוט האָט אין איהם גענומען זידען. ער האָט געוואוסט אַז מיט איהם געפינט זין איצט ראשיעל. ער האָט זיך באַהערשט, און איז געבליבען שטעהן אויף זיין פּלאַץ.

לינעצקי האָט איהם דערזעהן, און ער האָט זיך אָנגערופען צו ראשיעל:

— אָט קומט אָן דער גראַף פּאָטאָצקי... זאָג מיר, וועסטו געהן צוריק צו איהם?

— קיינמאָל ניט! — האָט ראשיעל אויסגערופען — ער האָט מיך באַליידיגט, און איצט וויל זיך גאָרניט האָען צו טאָן מיט איהם!

— אָבער פונדעסטוועגען וועסטו דאַרפען וויסען ווי צו האַנדלען! — האָט לינעצקי זיך צו איהר אָנגערופען — דער גראַף פּאָטאָצקי איז זעהר מעכטיג, ער האָט אַ סך מעהר פריינד אין דער רעגירונג ווי איך און ער וועט זוכען אונז ביידען שלעכטס צו טאָן.

זיי זיינען אַרויס פון עקיפּאַזש, און דער גראַף פּאָטאָצקי האָט זיך עטוואָס דערנעהנטערט צו זיי מיט שטאָלצע טריט.

— אָ, אַ טייערער גאַסט, גראַף פּאָטאָצקי! — האָט לינעצקי איהם באַגריסט. — אַזוי אומגעריכט!

— איך האָב דיך איינגעלאַדען צו זיך און דו האָסט זיך ענטזאָגט צו קומען — האָט פּאָטאָצקי איהם פאָרגעוואָרפען, — דאָס איז ביי מיר געווען אַ צייכען אַז דו ווילסט זיך דערווייטערען פון מיר.

— איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, גראַף פּאָטאָצקי, איך האָב זיך געטראַכט: ווי קום איך, וועלכער איז נידעריגער פון אַ הונט, צו באַשיינען ײַין פּאַלאַץ?

— איך האָב געהאַט פולע רעכט צו מאַכען אַזאַ באַמערקונג וועגען דיר! — האָט פּאָטאָצקי געזאָגט — דו האָסט זעהר ניט שעהן געהאַנדעלט געגען מיר!

— וועסטו מיר אפשר ערקלערען ווי אַזוי איך האָב געהאַנדעלט ניט שעהן?

— ווי אַזוי! דו דאַרפסט אַליין וו׳סען! איך האָב דיך געהאַלטען פאַר מיין גוטען פריינ־ד, און איך האָב דיר אַנפאַרטרויט אייניגע פון מיינע סודות, און דו האָסט זיך דערמיט באַנוצט מיך צו ערנידעריגען.

— איך זעה ניט איין מיט וואָס איך האָב דיך דערנידעריגט? — האָט לינעצקי איהם געפרעגט.

— דאָ איז ניט דער פּלאַץ צו ריידען וועגען דעם. אַלץ וואָס איך פאַרלאַנג איז זיך דורכצורײדען מיט ראשיעל'ן.

— איך זעה ניט איין פאַרוואָס זי זאָל זיך וועלען מיט ׳יר דורכריידען!

— האָט לינעצקי געזאָגט — דו האָסט זי באַליידיגט, דו האָסט זי פון זיך פאַרטריבען, זי איז געבליבען דאָ עלענד, אָהן אַ פריינד, און ווען איך האָב געזעהן אַז זי איז פאַרלאָזען, איינזאַם און זי פיהלט זיך אומגליקליך, האָב איך זיך איבער איהר דערבאַרעמט, און איך האָב זי אַריינגענומען צו זיך אין פּאַלאַץ. איצט פרעג איך דיך, וואָס פאַר אַ פאַרברעכען האָב איך דערמיט באַגאַנגען, צוליב וואָס האָט מיר געקומט אַז דו זאָלסט מיך באַליידיגען און באַצייכענען אַלס "נידעריגער פון אַ הונט"...

— איך בין געווען זעהר אויפגערעגט, און דאָס האָב איך געזאָגט אין דער געגענוואַרט פון מיין טאָכטער, און זי האָט קיין רעכט ניט געהאַט איבערצוגעבען מיינע רייד צו דיין טאָכטער. איך בין גרייט זיך צו ענטשולדיגען פאר דיר... און איך האָף אַז צוליב דעם וועט אונזער לאַנגע פריינדשאַפט ניט דאַרפען ליידען.

— איך בין וויליג עס צו פארגעסען! — האָט לינעצקי געזאָגט, — און איצט לאָמיר אריינגעהן צו מיר אין פאַלאַץ און לאָמיר זיך איבערבעטען מיט א טרונק בראָנפען...

די גאַנצע צייט וואָס די ביידע גראַפען האָבען צווישען זיך גערעדט, איז ראשיעל געשטאַנען אָן א זייט. איהרע בליקען זיינען געווען געווענדעט אין א צווייטער ריכטונג. זי האָט געטראַכט פון דעם, אַז דער גראַף פּאָטאָצקי איז צו איהר געווען א סך מעהר איבערגעגעבען ווי לינעצקי. ער פלעגט איהר ברייננגען מתנות זעהר אָפט. און זיין ליבע צו איהר איז געווען שטאַרקער ווי די פון לינעצקי.

נאָך אַלעמען, האָט זי זיך געטראַכט, איז ער דאָך געווען גערעכט. זי האָט איהם פאַרראַטען... ער האָט געמיינט, אַז זי איז צו איהם געטריי און איבערגעגעבען, און צום סוף האָט ער אויסגעפונען אַז זי פאַרראַט איהם. דאָך האָט ער קיין רעכט ניט געהאַט איהר אַזוי צו באַהאַנדלען... איהרע געדאַנקען האָבען ווייטער געאַרבייט:

וואָס פאַרלאַנגט ער איצט פון איר? צוליב וואָס איז ער געקומען? וואָס וועט זיין אויב ער וועט פון איהר פאַרלאַנגען זי זאָל זיך אומקערען צו איהם, ווי אַזוי זאָל זי האַנדלען. עס וואָלט געווען זעהר גוט ווען זי קאָן זיך אומקערען צו איהם, ווייל ביי דעם גראַף לינעצקי'ן אין פּאַלאַץ פיהלט זי זיך זעהר ניט באַקוועם...

— ראשיעל, ווילסטו אפילו מיך ניט מעהר באַגריסען? — האָט זיך דער גראַף פּאָטאָצקי צו איהר געווענדעט.

ראשיעל האָט זיך א קעהר געטאָן, אויף איהרע ליפּען האָט זיך באַוויזען א שמייכעל און זי האָט זיך פאַרנייגט פאַר איהם.

— קום, ראשיעל, לאָמיר אריינגעהן אין פּאַלאַץ און מיר וועלען טרינקען צוזאַמען פאַר אונזער באַנייטער פריינדשאַפט.

זיי זיינען אריין אין פּאַלאַץ, און זיך געזעצט אַרום א רונדען טישעל, וואָס איז געשטאַנען אין איינעם פון די ווינקלען פון דעם גרויסען צימער. א דינער האָט געבראַכט א פלאַש בראָנפען, און זיי האָבען געטרונקען.

דער גראַף פּאָטאָצקי האָט זיינע אויגען ניט אַרונטערגענומען פון דער שעהנער ראשיעל. ער האָט געזעהן אַז זי איז איצט נאָך שעהנער פון פריהער. איהרע אויגען פינקלען ווי דימאַנטען, און איהר פּנים איז ווי א בליהענדע רויז. יע, איצט אַז זיין זוהן איז אין פּאַריז, וואָלט ער געקאָנט פאַרברייננגען מיט איהר אונגעשטערט. ער וועט מוזען ריידען מיט איהר, אפשר וועט נאָך מעגליך זיין אַז זיי זאָלען ווידער צוזאַמענקומען.

— דו ווייסט, גראַף לינעצקי — האָט זיך פּאָטאָצקי צו איהם געווענדעט — מיין זוהן און דיין צוקונפטיגער איידעם זארעמבא זיינען דאָך אין פּאַריז, און איך האָב באַשלאָסען אין גיכען אויך צו מאַכען א רייזע קיין פּאַריז. אפשר וואָלסטו מיט מיר געוואָלט מיטפאָהרען?

— ניין, פאר מיר איז עס אונמעגליך! — האָט לינעצקי אויסגערופען — איך קאָן עס איצט ניט טאָן! יע, ניט אַזוי גיך, אפשר אין א פּאָר יאָהר אַרום.

— דו פארגעסט, מיין פריינד, אַז דו ווערסט עלטער, ניט אינגער. איצט איז די צייט צו געניסען פון לעבען! שפּעטער, ווען מיר וועלען עלטער ווערען, וועלען מיר שוין ניט קאָנען האָבען די זעלבע פאַרגעניגענס ווי איצט. הא, ראשיעל, בין איך ניט גערעכט?

— יע, מיין ווירדיגער גראַף, האָט זי צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ.

— איך וואָלט אויך זעהר געוואָלט מאַכען אָט די דאָזיגע רייזע! — האָט לינעצקי געזאָגט, אָבער איך האָב זיך זעהר שטאַרק פאַראיינגט, און איך וועל מוזען דאָ בלייבען אמווייניגסטען נאָך איין יאָהר, ביז וואַנען איך וועל זיך קאָנען אַרומצאָהלען.

ווען לינעצקי וואָלט געווען ניכטער וואָלט ער דאָס איצט געוויס ניט דערצעהלט פאר דעם גראַף פּאָטאָצקי, אָבער אַזוי ווי ער האָט שוין געהאַט אריינגעגאָסען אין זיך עטליכע גלעזלעך, און ער האָט זיך דערפיהלט דערוואַרימט, איז זיין צונג לויז געוואָרען

און ער האט זיך גענומען אראפרייזן פון הארצען פאר דעם גראף פאטאצקי'ן, ניט באגרייפענדיג אז ער איז איצט ניט מעהר זיין פריינד...

— איך האב גארניט געוואוסט אז דו האסט פינאנציעלע שוועריגקייטען — האט דער גראף פאטאצקי זיך געמאכט ווי ער פאנגט אן צו סימפאטיזירען מיט איהם — פארוואס האסטו עס מיר פיהער ניט געזאגט? איך וואלט דיר געוויס געהאלפען. דו ווייסט דאך אז פאר מיר דארפסטו זיך ניט שעהמען!

— דו ביזט גערעכט, מיין פריינד, פאר דיר דארף איך זיך געוויס ניט שעהמען, דו האסט מיר שוין איינמאל געהאלפען. געדענקסט אז דו האסט מיר איינמאל ארויסגעהאלפען מיט אן הלואה פון צעהן טויזענט גילדען, און דו האסט מיך דאן געראטעוועט פון פולשטענדיגער רואינע...

— געוויס געדענק איך! — האט דער גראף פאטאצקי געזאגט — איך געדענק אויך אז דו האסט מיר אומגעקערט מיין געלט און דו ביזט מיר געווען דאנקבאר, ווייל איך האב זיך ענטזאגט צו נעהמען פון די פראצענט.

— יע, איך וועל דיין חסד קיינמאל ניט פארגעסען, מיין פריינד, — האט לינעצקי געזאגט — דו ביזט צו מיר געווען בעסער ווי א ברודער. איך האף אז דו וועסט ווידער טאן די דאזיגע געפליגקייט, און מיר אויסבארגען אן עהנליכע סומע געלט. יע, גראף פאטאצקי, ווען דו קאנסט מיר קומען צו הילף און אויסבארגען נאך אמאל צעהן טויזענט גילדען, וועל איך דיין טובה ניט פארגעסען אזוי לאנג ווי איך לעב...

— איך וועל זיך שעצען גליקליך דאס צו טאן מיט דיר, מיין פריינד, — האט דער גראף פאטאצקי זיך צו איהם אנגערופען, — ביי מיר האט קיין ווערדע ניט צעהן טויזענט גילדען. דו געדענקסט וואס איך האב דיר דערצעהלט, ווען דו ביזט געווען לעצטען זומער ביי מיר אין פאלאץ. געוויס געדענקסטו עס! איך וועל דיר דערמאנען, דאס איז געווען ביי יענער אונטערהאלטונג, ווען דער זשידעק, מיין ארענדאר, האט באזיגט יוזשוק'ן אין דעם "בערן־טאנץ געוועט".

— א, יע — האט לינעצקי אויסגערופען. — איך האב טאקע געהאט אין זינען דיך צו פרעגען, זאג מיר וואס איז געווארען פון דעם יוזשוק'ן?

— ער איז געווען פארשפארט אין מיין געפענגניש היבשע עטליכע מאנאטען און איך האב שוין געהאט פארגעסען וועגען איהם, איז געקומען איינמאל מיין טאכטער און מיך געבעטען איך זאל איהם באפרייען. דו ווייסט, אז איך בין גוטהערציג, איך האב דאריבער ערפיהלט איהר פארלאנג. איך האב איהם באפרייט און איהם געגעבען עטליכע גילדען און איהם אנגעזאגט, אז ער טאר זיך מעהר ניט געפינען ביי מיר, צוליעב דער שאנדע, וואס ער האט מיר פארשאפט. איצט ווייס איך ניט וואו ער איז אהינגעקומען. געוויס איז ער אוועקגעפאהרען צוריק קיין ווארשע . . .

— יע, געגען וואס איז דאס אויסגעקומען צו ריידען? — האט לינעצקי געפרעגט. — א, איך דערמאן זיך: קעגען דעם וואס דו האסט נאר וואס געזאגט אז ביי דיר האט ניט קיין ווערדע צעהן טויזענט גילדען.

— ריכטיג! — האט דער גראף פאטאצקי אויסגערופען. — דו געדענקסט, אז דאן נאך דער אונטערהאלטונג, האב איך דיר פארטרויט, אז איך האב געקויפט א מתנה פאר ראשיעל'ן, דאס איז געווען א שנירעל פערעל, וואס די צאריצא קאטערינא האט געטראגען. יע, ווייסטו וויפיעל איך האב באצאהלט פאר דער דאזיגער צירונג?

— וויפיעל?

— צעהן טויזענט גילדין! עס איז געווען זעהר קאסטבארע פערל, און איך האב דאס טאקע אפגעגעבען ראשיעל'ן, אבער דאן האט עפעס פאסירט און איך האב עס צוריק פון איהר צוגענומען . . .

ראשיעל האט ארונטערגעלאזען איהר קאפ. איהר פנים איז רויט געווארען און דער גראף האט ווייטער גערעדט:

— אויב אלץ וואס דו דארפסט איז א סומע פון צעהן טויזענט גילדען צו מאכען א סוף צו דיינע פינאנציעלע שוועריגקייטען, בין איך גרייט דיר ארויסצוהעלפען, אבער דאן וועסטו מיט מיר מיטפאהרען קיין פאריז.

— יע, האט לינעצקי אויסגערופען

—איך וועל ערלידיגען אלע מיינע

חובות און איך וועל קאָנען מיט דיר מיטפאָהרען.

— און וואס וועסטו טאָן מיט . . . הם . . . יע, איך מיין מיט ראשיעל'ן?

— וועגען ראשיעל'ן דאַרף איך ניט זיין באַזאָרגט — האָט לינעצקי זיך אָנגערופען. — זי פילט זיך גאַנץ היימיש ביי מיר. דו ווייסט דאָך אז מיין פרוי איז קראַנק, זי קאָן ניט ארונטער פון איהר בעט. זי ווייסט אפילו ניט אז ראשיעל געפינט זיך ביי מיר. מיינע טעכטער זיינען געוואָרען גאַנץ פריינדליך צו איהר, און איך בין זיכער, אז ווען איך וועל אוועקפאהרען אויף עטליכע חדשים, וועט זי זיך פיהלען באַקוועהם אין מיין פּאַלאַץ.

— ניין, האָט זיך ראשיעל אנגערופען, — איך וועל זיך ניט פיהלען באַקוועהם אָהן דיר!

— פאַרוואס ניט, האָסטו מיר דען ניט דערצעהלט, אז יוליע איז געוואָרען דיין פריינדין און אז מיין עלטערע טאָכטער ווייזט דיר אויס אויך מעהר פריינדשאַפט ווי פריהער.

— איך וויל אויך פאַהרען קיין פּאַריז! — האָט ראשיעל אויסגערופען.

— דו ווילסט פאַהרען קיין פּאַריז!

— האָט לינעצקי איהר אנגעקוקט — ווי אזוי וועל איך דאָס קאָנען באַווייזען! ניין, דו וועסט דאַרפען בלייבען דאָ, ביי מיר!

—אויב דו וועסט מיך ניט מיטנעהמען, וועל איך אליין פאַהרען! — האָט ראשיעל געזאָגט — איך בין שוין מיעד צו געפינען זיך ביי דיר אין פּאַלאַץ און אלע מאָל זיין אין שרעק, טאָמער וועט דיין קראַנקע פרוי אויסגעפינען. איך וויל אוועקפאהרען פון דאַנען!

— אויב אזוי, וועל איך אויך ניט פאַהרען! — האָט לינעצקי געזאָגט — איך וועל פאַרבלייבען דאָ צוליעב דיר, מיין טייערע.

— דו קאָנסט פאַהרען! איך וועל אַלץ איינס ביי דיר ניט מעהר פאַרבלייבען! — האָט ראשיעל געזאָגט — איך האָב זיך פאַרבייגקט נאָך מיין מוטער, נאָך מיינע שוועסטער און ברידער און נאָך מיין היים! איך וועל פאַהרען אהיים קיין פּאַריז!

— אויב אזוי, וועלען מיר טאַקע ביידע צוזאַמען פאַהרען! — האָט לינעצקי זיך אנגערופען. — איך וועל אפּצאָלען מיינע חובות מיט דער הילף פון מיין פריינד גראַף פּאָטאָצקי, און איך וועל זעהען אז א היבשע סומע זאָל מיר איבערבלייבען פאַר די אויסגאַבען.

דער גראַף האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין פּלאַץ, און ער האָט געזאָגט:

— איך גלויב אז עס איז שוין צייט פאַר מיר צו געהן!

— וואס איילסטו זיך, מיין פריינד?

— האָט לינעצקי איהם פאַרהאַלטען.

— לאָמיר נעהמען נאָך צו ביסלאַך בראַנפען.

— ניין, דאָס איז גענוג. איך וועל ניט קאָנען אנגעהן מיט'ן יאַגד. איך דאַרף זיך האַלטען ניכטער!

— איז אָפּגעמאַכט! —האָט לינעצקי זיך אנגערופען — דו וועסט מיר אויסבאָרגען די דאָזיגע סומע געלט און דאַן וועלען מיר אָפּפאַהרען קיין פּאַריז, יע, מיט ראשיעל'ן.

— דערווייל איז דאָס נאָך ניט אָפּגעמאַכט! — האָט דער גראַף געזאָגט מיט א שמייכעל — איך דאַרף פריהער אויסגעפינען, ווי אזוי דו האַלסט מיט דיינע פינאַנסען. איך קאָן דיר דאָך ניט געבען אזא גרויסע סומע, ניט זייענדיג זיכער, אז דו וועסט מיר ווען עס איז צוריקגעבען.

— איך וועל דיר געבען א פאַרזיכערונג! — האָט לינעצקי געזאָגט — זאָג מיר וואס דו פאַרלאַנגסט און איך וועל דיר געבען!

— אַלץ וואס איך פאַרלאַנג פון דיר איז, אז דו זאָלסט מאַכען א מאָהלצייט ביי דיר אין פּאַלאַץ און דו זאָלסט איינלאַדען אלע אונזערע פריינד און באַקאַנטע, דאַן זאָלסטו זיך אוועקשטעלען אויף דעם גרויסען טיש און אויסשרייען דריי מאָל: "איך, לינעצקי, בין נידעריגער פון א הונט!"

דער גראַף לינעצקי איז אויפגעשפּרונגען פון זיין פּלאַץ. ער האָט זיך געוואָלט וואַרפען אויף איהם, אבער ראשיעל האָט זיך געשטעלט צווישען זיי ביידען.

— ראשיעל, ווילסטו געהן מיט מיר? — האָט דער גראַף פּאָטאָצקי זיך צו איהר געווענדעט — אָדער ווילסטו פאַרבלייבען מיט אָט דעם לינעצקי'ן, וועלכער וועט באַלד ניט האָבען אפילו פון וואַנען צו לעבען, ווייל ווי

דו זעהסט האָט ער פאַרשווענדעט ניט נאָר זיין אייגענעם פאַרמעגען נאָר אויך פרעמדע געלט. דו זעהסט דאָך, אַז ער ערוואַרט איך זאָל איהם באָרגען די געלט! אָבער איך וועל עס טאָן בלויז דאַן ווען ער וועט ערפילען מיין פאַרלאַנג...

דער האַלב שיכור׳ער לינעצקי איז געבליבען שטעהן אין מיטען צימער. זיין פּנים איז געווען רויט און זיינע אויגען האָבען געבלישטשעט פון צאָרן. ער האָט געוואָלט כאַפּען זיין ביקס און דערשיסען דעם גראַף פּאָטאָצקי, אָבער ער האָט געוואוסט, אַז אין דרויסען וואַרטען זיינע הײַדוקעס, וועלכע זיינען באַוואַפענט, און ער קאָן זיי אַריינרופען צו יעדער רגע.

— מיין ניט, אַז איך האָב ניט געוואוסט, אַז דו האָסט באַשווינדעלט פילע פון דיינע פריינד! — האָט דער גראַף פּאָטאָצקי זיך צו איהם אָנגערופען — דאָס האָבען דערצעהלט איינינגע פון דיינע פריינט. זיי וועלען וואַרטען בלויז געציילטע טעג, און דאַן וועלען זיי זוכען גערעכטיגקייט. דו וועסט שוין ניט מעהר האָבען קיין רעכט זיך צו רופען "גראַף", ווייל דו וועסט מוזען אָפּגעבען א חשבון פאַר אַלץ וואָס דו האָסט געטאָן. איך וועל דיר צייגען ווי אַזוי זי צו פאַרגלייכען צו מיר!

— איך האָב פאַר דיר קיין מורא ניט — האָט דער גראַף לינעצקי אויסגערופען — איך בין נאָך אין גאַנצען ניט פאַרלוירען איך האָב אויך א היבשע צאָל אידען וועלכע זיינען מיינע פריינט, און זיי וועלען מיר העלפען אַרויסצוקריכען פון פאַרלעגענהייט. איך ווייס, אַז דיין רייכטום האָסטו אָנגעהאַלטען ביז איצט, א דאַנק די אידען. זיי האָבען דיר געגעבען די ריכטיגע עצות, און דורכדעם האָסטו באַפעסטיגט דיין פאַרמעגען. איך וועל דיר אויך ווייזען וואָס מיינע אידען וועלען פאַר מיר אויפטאָן.

— נו, ראַשיעל, ווערסטו בלייבען מיט איהם און וואַרטען ביז וואַנען זיינע זשידעס וועלען איהם אַרויסהעלפען, אָדער דו וועסט געהן מיט מיר!

ראַשיעל איז געווען אַזוי צעטומעלט פון אַלץ וואָס זי האָט דאָ נאָר־וואָס געהערט, אַז זי איז געבליבען שטעהן ווי פאַרגליווערט. זי האָט ניט באַגריפען וואָס דאָ קומט פאָר. ערשט מיט א ווײַלע צוריק איז געווען דאָ אַזוי צופרידען. דער גראַף לינעצקי האָט איהר פאַרשפּראָכען, אַז אַזוי שנעל ווי זיין פרוי וועט שטאַרבען וועט ער מיט איהר חתונה האָבען. ער האָט איהר פריהער געזאָגט, אַז ער ערוואַרט ניט, אַז זיין פרוי זאָל אויסלעבען דעם יאָהר און ער האָט איהר געמאַכט פאַרשיידענע פאַרשלאָגען. ער האָט איהר געזאָגט, אַז אַזוי שנעל ווי מעגליך וועט זי ווערען די גרעפין, און זי וועט האָבען אַלץ וואָס איהר האַרץ וועט ווינשען. איצט אָבער געפינט זי אויס, אַז אַלץ וואָס ער פאַרמאָגט, וועט פון איהם גאָר אין גיכען אַוועקגענומען ווערען. און אויב ער וועט איהר גאָרניט קאָנען געבען, טאָ פאַרוואָס דאַרף זי איהם?

— ווירדיגער גראַף! — האָט ראַשיעל אויסגערופען — אויב איהר ווילט מיך נעמען צוריק, בין איך גרייט מיט אייך צו געהן!

— דו וועסט ניט געהן, ראַשיעל! האָט לינעצקי זי א כאַפּ געטאָן פאַר איהר האַנט — דו באַלאַנגסט צו מיר! ער האָט דיך פאַרשטויסען פון זיך! איך האָב דיך אַריינגענומען, אין דער צייט ווען דו ביזט געווען עלענד און פאַרלאָזען!

— ניין, איך וועל געהן מיט אייך, גראַף פּאָטאָצקי! — האָט זי אויסגערופען און באַפרייט איהר האַנט פון זיינער.

— איך וועל דיר ניט שענקען! — האָט ער אויסגערופען, און ער האָט זיך א קער געטאָן אָן א זייט. — דו קאָנסט געהן מיט איהם. אָבער געדענק דערנאָך וועסטו חרטה האָבען!

דער גראַף פּאָטאָצקי איז אַרויס מיט ראַשיעל׳ן. ער האָט איהר געזאָגט, אַז ער וועט מיט איהר צופאָהרען צו זיין מאַיאָנטעק וואו זי האָט זיך פריהער אויפגעהאַלטען, און זי וועט דאָרט פאַרבלייבען ביז וואַנען זיי וועלען באַשליסען וואָס ווייטער צו טאָן.

ער איז מיט איהר צוגעגאַנגען צו זיינע הײַדוקעס, וועלכע האָבען אויף איהם געוואַרט נעבען טויער פון לינעצקי׳ס פּאַלאַץ. ער האָט פון איינעם פון זיי אַוועקגענומען זיין פערד, און ער האָט געהאָלפען ראַשיעל׳ן אַרויפגעהן אויף דעם פערד. דער הײַדוק האָט דעם פערד געפירט, און ווען דער

גראף האט זיך אויך אוועקגעזעצט, האבען זיי אלע אוועקגעריטען צו זיין מאיאנטעק.

דער אויפזעהער האט זיך שטארק דערפרעהט ווען ער האט דערזעהן זיין האר מיט זיין פראנצויזישער געליבטער. ער האט גלייך געזעהן צו מאכען אלץ אין ארדענונג.

ווען ער האט זי אריינגעבראכט צוריק אין דעם הויז וואו זי האט זיך פריהער געפונען, האט ראשיעל זיך פאנאנדערגעוויינט. דאס האט גערירט פאטאצקי'ס הארץ. ער האט איהר געפרעגט פארוואס זי וויינט, אויב זי איז ניט צופרידען וואס ער האט זי צוריקגענומען.

ווען זי האט זיך עטוואס בארוהיגט האט זי געזאגט, אז זי וויינט, ווייל זי איז געווארען ווי עפעס א זאך וואס מען קויפט און פארקויפט. פריהער האט ער זי אוועקגעווארפען, און לינעצקי האט זי אויפגענומען, און איצט איז זי ווידער דא מיט איהם. און וואס וועט זיין ווייטער?

— איך האף, אז איצט וועסטו מיט מיר פארבלייבען! — האט דער גראף פאטאצקי זיך אנגערופען — דו קאנסט דאך מיך אויך ניט איינגאנצען באשולדיגען! איך בין דאך געוועזען בארעכטיגט צו ווערען אייפערזיכטיג. און איך האף, אז מעהר וועט עס ניט פאסירען...

— א, ווירדיגער גראף! — האט ראשיעל אויסגערופען — איך בין געוועזען עהרליך און געטריי, אבער איך האב זיך געפיהלט אזוי פארנאכלעסיגט, און דאס הייליגע פאטערל האט מיך פארדרעהט דעם קאפ.

— נו, לאמיר מעהר וועגען דעם ניט ריידען! איך בין וויליג צו פארגעסען די פארגאנגענהייט, אבער דו וועסט מיר דארפען צוזאגען, אז דו וועסט עס מעהר קיינמאל ניט ווידערהאלען.

ער האט מיט איהר פארבראכט דעם גאנצען אווענט. ער האט איהר געזאגט וועגען זיין פלאן צו פאהרען נאך פאריז מיט איהר און זי האט זיך געפיהלט גליקליך. זי האט שוין לאנג געוואלט פאהרען קיין פאריז. זי האט זיך פארבענקט נאך איהר מוטער. זי האט געוואוסט, אז איהר מוטער איז דארט זעהר ארים, און זי האט געוואלט, אז זי זאל זעהן ווי זי קומט דארט אן ווי א גרעפין.

— דערווייל וועל איך זעהן, אז קיינער זאל ניט אויסגעפינען, אז מיר וועלען ביידע אפפאהרען קיין פאריז. איך וועל מיין פאמיליע זאגען, אז איך פאר אפ זיך צו זעהן מיט מיין זוהן, איך וויל אויסגעפינען ווי אזוי ער פירט זיך דארט אויף. איך וויל דיר אבער זאגען, מיין טייערע, אז איך האב באשלאסען מעהר קיינמאל ניט צו ריידען וועגען דעם וואס עס האט פאסירט צווישען דיר און דעם הייליגען פאטערל. איך ווייס, אז עס איז ניט געווען דיין שולד. דער אמת איז, אז אזוי שנעל ווי איך האב זיך מיט דיר צעקריגט און אוועקגעשיקט פון דאנען האב איך חרטה געקראגען... איך האב נאך דיר געבענקט. איך האב געפיהלט, אז מיין לעבען איז פוסט אהן דיר... מיט דעם פאטערל אנטאן האב איך שלום געמאכט. ער וועט פון איצט אן און ווייטער ווערען אן אפטער אריינגעהער אין מיין פאלאץ. ער וועט מיר א סך צוניץ קומען. ווייל, ווי דו ווייסט איז די גרעפין זעהר רעליגיעז, און ער וועט שוין זעהן, אז זי זאל אויף מיר קיין פארדאכט ניט האבען...

דער גראף פאטאצקי האט מיט איהר פארבראכט עטליכע טעג. ער האט זיך געפיהלט זעהר גליקליך וואס ער האט אפגעהאלטען א זיג איבער דעם גראף לינעצקי. דאס האט ער געהאט צו פארדאנקען איינעם פון זייערע פריינט, וועלכער האט איהם דערצעהלט אין וואס פאר א שלעכטער פינאנציעלער לאגע לינעצקי געפינט זיך.

ער האט זיך מיט איהר געזעגענט, און געזאגט, אז אין גיכען וועט ער זיך צוריקקעהרען. ער פאהרט איצט אין א גרויסער שטאדט וואו ער וועט פאר איהר קויפען שעהנע קליידער און צירונג. און נאכדעם וועלען זיי ביידע אפפאהרען קיין פראנקרייך.

13

נאכדעם ווי דער גראף פאטאצקי האט פארלאזען זיין פאלאץ צוזאמען מיט ראשיעל'ען, איז דער גראף לינעצקי ארומגעגאנגען היין און צוריק אין דעם צימער וואו מיט א ווייל צוריק איז זי געווען, ווי אן אויפגערייצטע חיה. זיין צארן האט אין איהם געברענט. ער האט געטראכט ווי אזוי נקמה צו נעהמען פון דעם גראף פאטאצקי פאר דער גרויסער באליידיגונג

וואָס ער האָט איהם באַליידיגט אין ראשיעל'ס געגענוואַרט.

ער האָט אָבער געוואוסט, אז איצט איז ער הילפלאָז. ער האָט זיך פארפלאָנטערט אין חובות, ער האָט באַשווינדעלט פילע פון זיינע פריינד און אויב ער וועט ניט געפינען קיין מיטעל ווי אזוי אריינצוקריגען א ביסעל געלט, וועט ער אינגאנצען רואינירט ווערען... ווער ווייסט וואָס עס קאָן נאָך מיט איהם פאסירען. זיינע פריינד ווערען וואָס ווייניגער, און עס קאָן נאָך פאסירען אז די וועלכע האָבען דורך איהם געליטען געלט פארלוסטען, וועלען איהם אָנקלאָגען פאר דער רעגירונג, דאן וועלען איהם שוין קיין צרות ניט פעלען! ער ווייסט אויך, אז דער גראף פאָטאָצקי איז זעהר מעכטיג. ער איז רייך, און איבט אויס אן איינפלוס אויף פילע אנדערע גראַפען. געוויס וועט ער זוכען נוקם צו זיין זיך אָן איהם. אָ, ווען ער קאָן נאָר קריגען די נויטיגע סומע געלט, און צאָהלט אוים זיינע חובות, דאן וואָלט ער שוין ניט באדארפט מורא האָבען פאר קיינעם ניט. ער וואָלט זיך צוריק געשטעלט אויף די פים. זיין פאלאַץ וואָלט פארבליבען ביי איהם, און פון די מאַיאָנטקעס וואָס ער פארמאָגט, וואָלט ער געקאָנט ציהען פאר זיינע הוצאות.

לאנג האָט ער געטראכט וועגען דעם ווי אזוי ער קאָן קריגען געלט, אָבער ער האָט זיך ניט געקאָנט דערטראַכטען...

ער האָט אָבער געוואוסט, אז לאנג וועט ער ניט קאָנען אזוי אָנהאלטען. ער מוז געפינען אן אויסוועג גלייך, אז ניט וועט ער אלץ פארלירען. קיינער אין זיין משפחה ווייס ניט פון זיינע צרות. זיין פרוי איז קראַנק, זיינע טעכטער האָבען קיין אהנונג ניט, אז זיי לעבען אויף געבאָרגטען געלט. זיי פיהרען זיך אויף ווי עס פאסט פאר טעכטער פון א גראף. זיי פארשווענדען זעהר פיעל געלט, זיי מאכען אונטערהאלטונגען, און געהען צו אנדערע אונטערהאלטונגען. ער וועט מוזען, איינמאָל פאר אלע מאָל, דערצעהלען פאר זיי זיין לאגע. ער וועט זיך מיט זיי האלטען אן עצה...

ער האָט געהייסען זיין דינער געהן זאָגען זיינע טעכטער, אז ער וויל זיך מיט זיי זעהן, דאָ אין צימער.

באלד זיינען אריינגעקומען זיינע צוויי טעכטער. זיי האָבען דערזעהן דעם אויפגערעגטען פנים פון זייער פאָטער, און זיי האָבען זיך שטארק דערשראָקען.

— וואָס האָט פאסירט, פאָטער?

— האָט יוליע זיך צו איהם געווענדעט.

— יע, פאָטער, פארוואָס ביזטו אזוי אויפגערעגט און דערשלאָגען? — פרעגט איהם זיין עלטערע טאָכטער.

דער גראף פאָטאָצקי איז דאָ נאָר וואָס געוועזן, און ער האָט מיך אזוי שטארק באַליידיגט, אז איך קאָן זיך ניט מוחל זיין וואָס איך האָב איהם ניט דערשאָסען ווי א הונט. — האָט לינעצקי געביסען זיינע פינגער.

— און וואו איז ראשיעל? — האָט יוליע איהם געפרעגט.

— ער האָט זי אוועקגענומען! — האָט ער געענטפערט.

—אָ, אָט דאָס מיינסטו, — האָט זיך א שמייכעל באוויזען ביי זיין עלטערער טאָכטער אויפ'ן פנים — אויב אזוי דארפסטו איהם דאנקבאר זיין! גלויב מיר, פאָטער, אז ראשיעל'ס דאָ זיין, האָט קיינעם פון אונז קיין גליק ניט געבראַכט! די מוטער האָט זיך אָנגעשטויסען, און איהר לאגע איז פארערגערט געוואָרען, און זי, די אויסגעלאסענע, האָט שוין גענומען הערשען איבער אונז... נעהם זיך ניט צום הארצען, וואָס זי איז צוריק געגאנגען מיט דעם גראף פאָטאָצקי.

אין א געוועהנליכער צייט, ווען זיין טאָכטער וואָלט צו איהם אזוי גערעדט, וואָלט זי שוין פון איהם געקראָגען א פסק פאר איהרע רייד, איצט אָבער, איז ער געווען דערשלאָגען, און איהם האָט שוין אזוי ניט געאַרט דאָס וואָס ער האָט פארלאָרען ראשיעל'ן, ווי די באַליידיגונג פון דעם גראף פאָטאָצקי, און דאָס וואָס איהם דראָהט נאָך אן ערגערע דערנידערונג.

— ניין, מיינע טעכטער, מיר פארדריסט ניט וואָס ער האָט זי פון מיר אוועקגענומען. נאָך אלעמען, איז ער צו איהר געווען מעהר בארעכטיגט ווי איך. אָבער ער האָט מיר איינפאך אָנגעשפיגען אין פנים!...

— וואָס! — האָבעןביידע טעכ־

טער מיט אמאָל אויסגערופּען, — ווי אזוי האָט ער דאָס געוואגט צו טאָן אזא זאך!

— איך מיין ניט צו זאָגען, אז ער האָט מיך איינפאך אָנגעשפּיגען אין פּנים, אָבער דאָס וואָס ער האָט מיר געזאָגט איז געווען נאָך ערגער ווי א שפּיי אין פּנים! ער האָט עס געוואגט צו טאָן, ווייל ער האָט זיך דערוואוסט, אז מיין פינאנציעלע לאגע איז זעהר טרויעריג.

— וואָס מיינסטו, פּאָטער? — האָט די עלטערע טאָכטער איהם געפרעגט.

— איך מיין, אז איך האָב זיך זעהר שטארק פארפּלאָנטערט. מיין פארמעגען איז מיט יעדען טאָג אלץ קלענער געוואָרען. מיינע מאיאָנטקעס זיינען, ווייזט אויס, ניט פארוואלטעט געוואָרען ווי עס באדארף צו זיין, און מיט יעדען יאָהר איז מיין איינקונפט פארקלענערט געוואָרען... מיר האָבען זיך אָבער געלעבט זעהר ברייט, און כדי צו דעקען אָט די אלע אויסגאבען, בין איך געווען געצוואונגען צו באָרגען. איך האָב ארויסגעגעבען וועקסלען, וואָס וועלען באלד ווערען פעלטיג. איך האָב געקעמפט און זיך געדרעהט אויף פארשידענע וועגען, אָבער עס איז איצט געקומען אזוי, אז איך זעה ניט קיין אויסוועג צו מיינע שוועריגקייטען... ווי עס ווייזט אויס האָבען פּאָטאָצקי'ן איינינגע פון מיינע געוועזענע פריינד דערצעהלט וועגען מיין שווערע לאגע, און דעריבער האָט ער געהאט די חוצפּה אָנצובאָטען אן הלואה פון צעהן טויזענט גילדען...

—אָ, פּאָטער, דאָס הייסט ביי דיר א חוצפּה! — האָט יוליע אויסגערופען, — דו האָסט באדארפט פארבויגען דיין שטאָלץ און אָננעהמען זיין אָנבאָט מיט דאנק, — דאָס וואָלט דאָך דיר איינפאך געראטעוועט!

— ווען דו וועסט הערען די באדינגונגען וואָס ער האָט מיר געשטעלט, וועסטו שוין אזוי ניט ריידען, מיין טאָכטער! — האָט לינעצקי געזאָגט, — ער האָט פון מיר פארלאנגט איין קליינינקייט: איך זאָל מאכען א מאָלצייט דאָ ביי אונז, איך זאָל איינלאדען אלע אונזערע פריינד און באקאנטע, און דאַן זאָל איך זיך אוועקשטעלען אויפ'ן טיש און פאר אלעמען אין די אויגען אויסשרייען דריי מאָל: "איך, לינעצקי, בין נידעריגער פון א הונט!

— אָ, דער אומפארשעהמטער פּאָטאָצקי! — האָט יוליע אויסגערופען — ווי אזוי האָט ער געוואגט אזוי צו ריידען מיט דיר אין דיין פּאלאץ!

— ער האָט עס געזאָגט אין דער געגענווארט פון ראשיעל'ן, — האָט לינעצקי געזאָגט, ער האָט עס געטאָן כדי צו ערנידעריגען מיך אין איהרע אויגען, זי זאָל זעהן ווי הילפלאָז איך בין, אז איך בין ניט מעהר אימשטאנד איהר צו געבען דאָס וואָס זי וועט פארלאנגען.

— און זי איז צוליב דעם אוועק פון דיר! — האָט די עלטערע טאָכטער געזאָגט, — דאָס באווייזט דיר, ווי אומווירדיג זי איז. און דו, האָסט דאָך אויף איהר אויסגעגעבען אזוי פיל געלט. איך בין זיכער ווען ניט זי, וואָלסטו איצט ניט געווען אין אזא געדריקטער לאגע!

— איך וויל קיינעם ניט באשולדיגען אין מיין איצטיגער שלעכטער לאגע, — האָט ער געזאָגט, — אלץ וואָס איך וויל איז זיך בּאראטען מיט אייך, מיינע טעכטער, וואָס צו טאָן? ווי אזוי איך זאָל קאָנען ארויסקריכען פון מיינע שוועריגקייטען...

— פּאָטער! — האָט זיך די עלטערע טאָכטער אָנגערופען, — איך האָב זיך לעצטענס אין דעם ארייגעטראכט. — איך האָב געזעהן, אז דער גראף פּאָטאָצקי ווערט מיט יעדען יאָהר רייכער, אז ער קריגט ארויס א סך פּראָפיטען פון זיינע מאיאָנטקעס, און מיר דארפען נאָך דערלייגען געלט. וואָס איז די אורזאכע?

— איך וועל דיר זאָגען, מיין שוועסטער! — האָט יוליע זיך אָנגערופען, — די מאיאָנטקעס און די אנדערע גיטער פון דעם גראף פּאָטאָצקי ווערען פארוואלטעט דורך אידען. זיי זיינען קלוג און עהרליך, און דעריבער ברייגען זיי אריין א סך פּראָפיטען. אָבער דו, פּאָטער, — האָט זי זיך געווענדעט צו איהם, — דו האָסט ערלויבט דיין שטארקע שנאה צו די אידען דיך צו בעאיינפלוסען אזוי, אז דו האָסט פארטריבען יעדען אידען, וועלכער האָט זיך ביי דיר געפונען, און אויף זייערע פּלעצער האָסטו אָנגעשטעלט אייגענע, איצט זעהסטו שוין

צו וואָס דאָס האָט דיך געפיהרט?...

— איך האָב אויך די זעלבע מיינונג, אז מיר האָבען געדאַרפט טאָן ווי דער גראַף פאָטאָצקי, און ווי פילע אנדערע פריצים טוען! — האָט די עלטערע טאָכטער אויסגערופען, — מיר האָבען באַדאַרפט אָנשטעלען זשידעס, זיי זאָלען פאַרוואַלטען אונזערע גיטער, דאַן וואָלטען מיר געקאָנט זיין אזוי רייך ווי די אנדערע פון אונזערע באַקאַנטע.

— אָבער וואָס זאָל איך איצט טאָן?

— האָט לינעצקי אויסגערופען מיט פאַרצווייפלונג, — עס האַלט דאָך שוין גאַנץ נאָהענט, אז מיינע גיטער זאָלען פון מיר איינגאַנצען אוועקגענומען ווערען... און עס וועט דאָך שוין ניט זיין וואָס צו פאַרוואַלטען... יע, אויב איך וועל אין משך פון די דריי קומענדע חדשים, ניט קאָנען קריגען צעהן טויזענט גילדען, בין איך א פאַרלאָרענער! עס וועט נאָך פיליכט פאַסירען, אז מען וועט פון אונז אוועקנעמען אפילו דעם פאַלאַץ, וואו מיר וואוינען! וואָס קאָן איך טאָן?

— האָסטו שוין ניט מעהר קיינע פריינד, ביי וועמען דו קאָנסט אויסבאָרגען די דאָזיגע סומע געלט? — פרעגט איהם יוליע.

— איך האָב פריינד, אָבער אזוי שנעל ווי איך וועל זיי פאַרשלאָגען אז זיי זאָלען מיר אויסבאָרגען אזא סומע געלט, וועלען זיי נעהמען מאַכען אויספאַרשונגען וועגען מיינע אָנגעלעגענהייטען, און ערשט דאַן וועלען זי מיר ניט וועלען אָנפאַרטרויען קיין גרויסע סומע געלט. איך ווייס ניט וואָס צו טאָן!

— וואַרט, פאָטער, איך האָב א פלאַן! — האָט די עלטערע טאָכטער אויסגערופען, — ערשט מיט צוויי טעג צוריק איז דאָ געוועזען די טאָכטער פון דעם גראַף ראַדיצקי, זי איז דאָ פאַרבייגעפאָהרען האָט זי זיך אריינגעכאַפּט צו מיר, און זי האָט אונז איינגעלאַדען צו א גרויסער פייערונג וואָס איהר פאָטער געהט מאַכען צוליב זיין פופציגסטען געבורטסטאָג.

— איך וועל איצט צו איהם ניט געהן! — האָט לינעצקי געזאָגט, — ער וועט מיר קיין געלט ניט געבען, און איך וועל זיך ניט מעהר ווי נאַריש מאַכען!

— ניט דאָס האָב איך געמיינט, פאָטער! — האָט זי געזאָגט, — איך האָב געהערט אז דער גראַף ראַדיצקי איז א גרויסער געמבלער. ער האָט זיך ליב צו וועטען ביי יעדער געלעגענהייט. זיין טאָכטער האָט מיר אויך געזאָגט, אז ביי דער אונטערהאַלטונג וועלען זיי האָבען איינעם פון די גרעסטע טענצער פון וואַרשע. איז מיר איצט איינגעפאַלען אז דו זאָלסט זיך מיט איהם וועטען אין פופצעהן טויזענט גילדען, אז דו האָסט א בעסערען טענצער פון זיינעם, אז דו האָסט א טענצער א אידען וועלכער וועט באַזיגען זיין גרויסען טענצער פון וואַרשע. איך בין זיכער, אז ער וועט דעם געוועט אָננעמען, דאַן וועסטו אוועקגעהן קיין איליע, צו גראַף פאָטאָצקי'ס אַרענדאַר, און איהם אָנבאָטען א פאָר טויזענט גילדען, ער זאָל קומען צו דער פאַרוויילונג און טאַנצען, ער וועט זיך פאַרמעסטען געגען זיין טענצער, און די וועלכע וועלען זיין דערביי וועלען דאַרפען אורטיילען וועלכער טענצער האָט געוואונען!

— דאָס איז זעהר א גוטער איינפאַל, — האָט לינעצקי געזאָגט, — אָבער וואָס וועל איך טאָן טאָמער פאַרליר איך?

— דו האָסט שוין פאַרגעסען ווי אזוי דער איד האָט געטאַנצט ביי דעם גראַף פאָטאָצקי אין זומער פאַלאַץ. דו האָסט געוואוסט, אז יוזשיק איז געוועזען א גאָר גרויסער טענצער, און וואָס האָט פאַסירט! געדענקסטו ניט ווי אַלע האָבען מיר באַוואונדערט דעם זשיד'ס טאַנצען, און מיר האָבען געמוזט צוגעבען, אז ער איז דער געווינער!

— יע, איך געדענק! — האָט לינעצקי געזאָגט, — אָבער פון וואַנען ווייס איך, אז דער איד וועט זיך אונטערנעמען?

— ווען דו וועסט אָנבאָטען דעם זשיד א פאָר טויזענט גילדען, וועט ער אפילו טאַנצען אויסען הויט! — האָט די עלטערע טאָכטער אויסגערופען.

— ער וועט דאָך אָבער מורא האָבען פאַר דעם גראַף פאָטאָצקי'ן.

— וועסטו איהם דאַרפען זאָגען, אז קיינער וועט ניט זעהן זיין פנים. זיי וועלען טאַנצען אין די זעלבע בע־

רישע פעלען. דער גראף פאטאצקי וועט קיינמאל ניט אויסגעפינען...

— וואס זאגסטו יוליע צו דעם? — האט לינעצקי זי געפרעגט.

— אויב דער גראף ראדיצקי וועט איינגעהן אויף אזא געוועט, און אויב דער איד פון איליע וועט זיך אונ־טערנעמען צו טאנצען, דאן האסטו א גוטע געלעגענהייט צו געווינען דעם געוועט! — האט יוליע געזאגט אבער איך קאן קוים גלויבען, אז דער איד וועט איינוויליגען דאס צו טאן.

— דו קאנסט ניט די זשידעס! — האט די עלטערע שוועסטער צו איהר געזאגט, — ווען ער וועט דערהערען אז עס שמעקט מיט אזא סומע געלט, וועט ער שוין צושטימען און אויב ער וועט זיך קווינקלען, וועט מען איהם אנבאטען נאך עטליכע הונדערט גילדען. ער וועט אזא געלעגענהייט צו פארדינען אזא גרויסע סומע געלט, ניט דורכלאזען. אט האט ער דאך עס געטאן איינגאנצען אהן געלט, פאר דעם גראף פאטאצקי...

— יע, דער גראף פאטאצקי האט אבער מזל, ער האט אנגעשטעלט ביי זיך אזעלכע אידען פון וועמען ער קאן ארויסבאקומען פילע נוצען. די אי־דען וועלכע זיינען אונטערגעווארפען אונטער איהם, קאן ער צווינגען, איך אבער קאן דאך איהם ניט צווינגען!

— דו וועסט איהם ניט דארפען צווינגען! ער וועט עס טאן פאר געלט! און ווי איך פארשטעה וועט דאך דער גראף פאטאצקי גאר אין גיכען אפ־פאהרען קיין פאריז, וועט ער דאך ניט דארפען מורא האבען אז ער זאל זיך דערוויסען, בפרט ווען דו וועסט איהם צוזאגען, אז ער וועט פון קיינעם ניט אויסגעפינען וועגען דעם. דעריבער, פאטער, איז מיין עצה, אז דו זאלסט אריבערגעהן צו איהם, צו דעם גראף ראדיצקי, גלאט אזוי זיך, פאר א בא־זוך, און דו וועסט זיך מיט איהם פא־נאנדעררעדען, דו וועסט זעהן ארויפ־צובריינגען אייער געשפרעך אויף דער אונטערהאלטונג וואס ער וועט האבען, און דאן וועסטו האבען א געלעגענהייט איהם צו מאכען דעם אנבאט וועגען דעם געוועט. איך בין זיכער, אז ער וועט זיך אנכאפען אן דעם. ער וועט בשום אופן ניט וועלען צוגעבען, אז עס געפינט זיך א איד, וועלכער וועט קאנען באזיגען זיין טענצער, און דאן וועסטו מיט איהם מאכען אט דעם דא־זיגען געוועט.

— אבער פון וואנען וועל איך נעה־מען געלט פאר דעם געוועט? — האט לינעצקי געזאגט.

— דו וועסט איינשטעלען אונזער פאלאץ! דו וועסט זיך אונטערשריי־בען, אז אויב דו פארלירסט דעם גע־וועט, וועט אונזער פאלאץ געהערען צו איהם! וואס האסטו צו פארלירען? אלץ איינס וועט מען דאך ביי דיר אוועקנעמען דעם פאלאץ, פריהער אדער שפעטער.

— דו האסט רעכט, מיין טאכ־טער, איך וועל פרובירען מיין מזל! אפשר וועט מיר זיין מזל'דיג, און איך וועל באקומען די דאזיגע סומע געלט אויף דעם זאנדערבארען אופן.

דער גראף לינעצקי האט ניט פאר־לארען קיין צייט. אויף מארגען אין דער פריה איז ער אוועקגעריטען צו דעם פאלאץ פון דעם גראף ראדיצקי. ער איז איהם כלומרשט געקומען בא־דאנקען פאר דער איינלאדונג צו דער אונטערהאלטונג און —

— איך בין פארביי געריטען דיין פאלאץ, — האט לינעצקי זיך אנגע־רופען צו דעם גראף ראדיצקי, בין איך שוין אריינגעקומען דיר צו ווינשען גליק צו דיין פופציגסטען געבורטס־טאג. א, ווען איך וואלט געווען דו, מיין פריינד, וואלט איך קיינעם ניט אויסגעזאגט, אז איך בין שוין פופציג יאהר אלט, בפרט, אז דו קוקסט אויס מיט צעהן יאהר יונגער!

די דאזיגע חניפה האט געהאט א גו־טע ווירקונג אויף איהם און ער האט איהם שוין איינגעלאדען צו טרינקען צוזאמען מיט איהם.

זיי האבען זיך אריינגעגאסען עטליכע גלעזלאך בראנפען און זיי האבען זיך צערעדט.

— איך ערווארט, אז אז אונטער־האלטונג ביי דיר וועט זיין א סך מעהר אינטערעסאנטער ווי די אונטערהאל־טונגען פון אונזער פריינד, דעם גראף פאטאצקי... איך בין מיט א צייט צוריק געווען ביי איהם צו אן אונטער־האלטונג, און איך מוז דיר זאגען, אז איך האב זיך דארט זעהר געלאנגוויי־ליגט. ער האט געהאט א טענצער, וואס זיינע פיס האבען זיך געצויגען ווי פון פעך...

— אויב אזוי, קאָן איך דיר פארזיכערן, אז ביי מיר וועסטו זיך שוין ניט לאנגווייליגען! — האָט זאריצקי איהם געזאגט, — ווייל איך האָב דעם בעסטען טענצער פון ווארשא! ער האָט אין ווארשא געטאנצט פאר פיעלע גראפען און מגינים אויף טענץ און זיי האָבען צוגעגעבען אז צו איהם איז קיין גלייכען ניטאָ!

— ווען דו פאָלגסט מיר, גראף זאריצקי, וואלט איך דיר געהייסען נעהמען פאר דיין אונטערהאלטונג מיינעם א באקאנטען זשידעק, וועלכער איז נאָך א בעסערער טענצער פון דיין ווארשאווער טענצער!

— וואס! — האָט זאריצקי אויסגערופען א באליידיגטער — דו ווילסט מיר מאכען צו גלויבען, אז עס איז פאראן א בעסערער טענצער פון דעם, וועלכען איך האָב אויסגעקליבען!

— עס איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט, אז מיין באקאנטער איד איז א בעסערער טענצער און אז ער קאָן דיין טענצער פון ווארשא פארשטעקען אין גארטעל!

— פון וואנען ביזטו עס אזוי זיכער! — רופט אויס זאריצקי. — דו האָסט דאָך אפילו מיין טענצער קיינמאָל ניט געזעהן טאנצען!

— איך האָב אבער געזעהן מיין באקאנטען זשידעק טאנצענדיג און דאריבער בין איך אפילו גרייט זיך צו וועטען אז ווען מען זאל ביידע טענצער לאָזען טאנצען פאר אלע דיינע געסט, וועלען אלע אויסקלייבען מיין זשידעק, אלס דער וועלכער האָט געוואונען דעם טאנץ געוועט!

— אויב אזוי, בין איך גרייט זיך מיט דיר צו וועטען! — האָט זאריצקי אויסגערופען — איך וועל דיר באווייזען, אז אזא טענצער ווי מיינער, איז נאָך ניטאָ, ניט נאָר אין פוילען, נאָר אויך אין אנדערע לענדער.

— איך בין גרייט זיך צו וועטען אין פופצעהן טויזענט גילדען! — האָט לינעצקי זיך אנגערופען; — אמת, איך האָב ניט ביי זיך די מזומנים, בין איך גרייט אפצושרייבען פאר דיר מיין פאלאץ, אויב איך וועל פארלירען מיין געוועט, און אויב דו וועסט פארלירען, וועסטו מיר מוזען באצאָהלען פופצען טויזענט גילדען. נו, ביזטו צופרידען?

— אפגעמאכט! — האָט דער גראף זאריצקי אויסגערופען און איהם געגעבען די האנט, — אויב דו וועסט מיר קאָנען באווייזען אז דיין זשידעק קאָן טאנצען בעסער פון מיין טענצער, וועל איך דיר געבען פופצעהן טויזענט גילדען, אבער ווען דיין טענצער וועט פארלירען געגען מיינעם, דאן וועסטו מיר אפגעבען דיין פאלאץ!

— איך בין צופרידען אנצונעהמען דעם געוועט — האָט לינעצקי געזאגט און זיינע אויגען האָבען זיך צעשטראלט פון גליק — איין זאך אבער וויל איך דו זאלסט טאָן, כדי נאכהער צו פארמיידען א מיספארשטענדניש,

— איך וויל, אז מיר זאלען דאָס אלץ אָנשרייבען אויף פאפיר און מיר ביידע זאלען זיך אונטערשרייבען. מיר וועלען אנשרייבען אלע איינצעלהייטען פון אונזער געוועט און פון די באדינגונגען, יעדער פון אונז וועט האבען דאָס אין שריפט און מיר וועלען דאן ניט דארפען זיך קריגען. איך וויל אויך אז ביידע, דיין טענצער און מיינער, זאלען טאנצען צוזאמען דעם באוואוסטען "בערען טאנץ" אנגעטאָן אין בערישע פעלען.

— איך בין ניט דאגעגען! — האָט זאריצקי געזאגט, מיין טענצער וועט טאנצען וואס פאר א טאנץ מיר וועלען פארלאנגען פון איהם.

באלד האָט דער גראף זאריצקי געשיקט רופען זיין שרייבער, וועלכער האָט אנגעשריבען צוויי באזונדערע פאפירן מיט די אלע איינצעלהייטען פון זייער געוועט, מיט די באדינגונגען, אז אויב דער פארלירער וועט זיין זאריצקי'ס טענצער, וועט ער, דער גראף זאריצקי באצאָהלען דעם גראף לינעצקי'ן, פופעצהן טויזענט גילדען, אויב דער פארלירער וועט זיין דער זשידעק, לינעצקי'ס טענצער, וועט ער, דער גראף לינעצקי, דארפען אפגעבען זיין פאלאץ צו דעם גראף זאריצקי'ן.

לינעצקי האָט אונטערגעשריבען איין פאפיר און ער האָט עס איבערגעגעבען דעם גראף זאריצקי'ן און דאן האָט זאריצקי אונטערגעשריבען דעם צווייטען פאפיר און עס איבערגעגעבען דעם גראף לינעצקי'ן.

א גליקליכער איז דער גראף לינעצקי אוועק פון זאריצקי'ן. ער האָט זיך צוריקגעקעהרט צו זיך אין פאלאץ. און ער האָט גלייך א קוש געטאָן זיין עלטערע טאָכטער.

דו ביזט זעהר קלוג, מיין טאָכטער! דיין פּלאַן האָט געאַרבייט אויסגעצייכענט! אָט איז דער פּאַפּיר!

ער האָט ארויסגענומען דעם פּאַפּיר און געוויזען זייני: טעכטער.

— איך האָב שוין געוואוסט ווי אזוי איהם אנצוציהען — האָט לינעצקי מיט א שטאָלצען שמייכעלע געזאָגט — ער האָט זין אין דעם אנגעכאַפּט און איצט וועט שוין נעהמען א סוף צו מיינע פינאנציעלע שוועריגקייטען!

— יע, פאטער, דו וועסט קאָנען אויסצאהלען דיינע חובות און ערשט דאן וועסטו זיך קאָנען נוקם זיין אָן דיין שונא, דעם גראף פּאָטאָצקי!

— שטעל זיך פאר, אז דאָס וואס ער האָט געטאָן צו מיר וועט איהם ניט געשאָנקען ווערען! — האָט לינעצקי געזאגט. — ער וועט פאר די באליידיגונגען גוט באצאָהלען!

— איצט וועסטו דארפען זעהן זיך מיט דעם זשידעק! — האָט די עלטערע טאָכטער געזאגט. — איך האָף אז דו וועסט מיט איהם קיינע שוועריגקייטע ניט האָבען.

— דו קאָנסט זיך שוין פארלאָזען אויף מיר! — האָט לינעצקי אויסגערופען — אויב איך האָב געוואוסט ווי אזוי צו ריידען מיט דעם גראף זאַריצקי, און מאכען, אז ער זאָל אָננעהמען מיין אָנבאָט, וועל איך דאָך קיינע שוועריגקייטען ניט האבען מיט דעם זשידעק.

— דו מאכסט א טעות, פאטער! — האָט יוליע אויסגערופען. — דו דארפסט ניט פארגעסען אז דער גראף זאריצקי איז ניט קיין גבערגעשפּיצטער, דאריבער איז דיר גרינג אנגעקומען איהם איבערצורײדען, אבער דער איד פון איליע מוז זיין זעהר פעהיג, אויב איהם איז געלונגען צו באַזיגען דעם גראף פּאָטאָצקי׳ס טענצער. געוויס איז ער כיטרע און דיר וועט ניט אָנקומען אזוי גרינג איהם איבערצוריידען.

— פארוואס זאלסטו ענטמוטיגען דעם פּאָטער? — האָט די עלטערע שוועסטער געזאגט — דו ווייסט דאָך גאנץ גוט, אז דער פאטער טהוט עס ניט פון וואוילטאָג. ווען דער נויט וואָלט איהם ניט געצוואונגען, מיינסטו אז ער וואלט זיך ערנידעריגט, צו פאהרען צום זשידעק און זיך ביי איהם בעטען ער זאל איינגעהן אויף דעם!...

— ביי מיר איז גאָר קיין צווייפעל ניט, אז דער זשידעק וועט איינשטימען! — האָט לינעצקי געזאָגט — בפרט ווען ער וועט דערהערען אז ער קאָן מאכען עטליכע הונדערט גילדען! יע, איך וועל איהם טאָ‹ע ניט אנבאָטען קיין סך געלט, ווייל איך בין זיכער אז ער וועט עס טאָן פאר ווינציגער. די איבעריגע געלט וועט אונז בעסער צונוץ קומען!

— אבער וואס וועסטו טאָן אז ער וועט זיך ענטזאגען אונטערצונעהמען דעם טאנץ פאר אזא קליינער סומע? — ‎וואָט יוליע געפרעגט.

—וועל איך דאן צייט האבען איהם אָנצובאָטען אביסעל מעהר געלט — האָט לינעצקי אויסגערופען. — יע, איך קאָן זיך פארשטעלען ווי זיינע אויגען וועלען אויסשטארטשען ווען ער וועט דערהערען אז איך באָט איהם אָן פאר דעם צוויי טויזענט גילדען!

— ער וועט דיר נאָך דאנקבאר זיין!

— האָט די עלטערע טאָכטער געזאגט

— ווען, אין זיין לעבען האָט ער פארדינט אזוי פיעל געלט? איך בין גראד ניט באזארגט וועגען דעם, צי דער איד וועט וועלען זיך אונטערנעהמען. איך בין זיך מודה אז איך בין באזאָרגט געוועזן פריהער, טאָמער וועט זיך דער גראף זאריצקי ניט וועלען וועטען מיט דעם פּאָטער.

— איך וויל דיר זאגען, מיין טאָכטער, וועגען וואס איך זאג! — האָט לינעצקי אויסגערופען, — איך זארג טאָמער וועט דער זשידעק זיך ניט ארויסווייזען צו זיין אזא גרויסער טענצער ווי מיר קאָנען זיך פארשטעלען. — אמת, טאקע געגען יוזשוק׳ן, האָט ער געקאנט באווייזען, אז ער קאָן טאנצען פאר איהם, אבער געגען דעם גראף זאריצקי׳ס טענצער... ער זאגט גאָר אז אזא טענצער ווי ער איז נאָך ניטאָ!

— פאטער! — האָט די עלטערע טאָכטער געזאָגט, — ווען איך וואָלט ניט צוגעזעהן דעם טאנץ צווישען דעם זשידעק און יוזשוק׳ן מיט מיינע אויגען, וואָלט איך קיינמאָל ניט געגלויבט, אז דאָס איז מעגליך, אָבער איך האָב געזעהן ווי יוזשוק האָט געטאנצט און איך האָב איהם שטארק באוואונדערט! איך בין געוועזן זיכער אז צו איהם איז קיין גלייכען ניטאָ...

אבער ווען איך האָב נאכהער געזעהן ווי דער זשידעק האָט זיך צעטאנצט, נו, דאן האב איך שוין גארניט געוואוסט וואס צו זאגען . . . יעדער איינער וועלכער איז דאן געווען, האָט זיך אויסגעדריקט אז אזא טענצער ווי דער זשידעק, קאָן מען אין ערגעץ ניט געפינען . . . דו האָסט ניט וואס מורא צו האבען, דער גרעסטער טענצער פון ווארשא, וועט זיך ניט קאנען פארמעסטען מיט איהם!

— דו ביזט גערעכט, מיין טאָכטער!

— האָט לינעצקי געזאגט — איך דערמאָן זיך טאקע, ווי אלע האבען ניט אויפגעהערט צו באוואונדערען זיין טאנצען, און איך שטעל זיך פאר אז אויב דעם זשידעק'ס טאנצען וואלט ניט געווען צעהן מאָל אזוי גוט ווי יוזשוק'ס, וואָלט דאָך קיינער ניט דערלאָזען אז דער זשידעק זאל ארויסקומען דער זיגער.

— ווען וועסטו אוועקפאהרען צו דעם זשידעק? — האָט זי איהם געפרעגט.

— איך גלויב אז איך וועל עס טאָן מאָרגען אין דער פריה — האָט לינעצקי געזאגט, — ווייל צו דער אונטערהאלטונג זיינען פארבליבען בלויז צוויי וואָכען און איך מוז זעהן אז אלץ זאָל זיין אין ארדענונג.

—אפשר וועט זיין בעסער אז דו וועסט איהם שיקען רופען? — האָט די עלטערע טאָכטער איהם געפרעגט.

— איך האָב מורא, אז ווען איך וועל איהם שיקען רופען, וועט ער נעווים אוועקגעהן צום גראף פאָטאָצקי און פרעגען איהם אויב ער זאל געהן צו מיר! און ווען דער גראף פאטאצקי זאל זיך פון דעם דערוויסען וועט מיין גאנצער פלאן צעשטערט ווערען... איך דארף קומען צום אידען פלוצלונג און איהם דערצעהלען אז איך וויל ער זאָל טאנצען נעגען א צווייטען גוטען טענצער און דערפאר וועט ער באקומען א סך געלט. און ווען ער וועט מיר זאָגען, אז ער וויל זיך פריהער נאָכפרעגען ביים גראף, וועל איך דאן איהם קאָנען אפריידען פון דעם. איך וועל איהם פארזיכערען אז קיינער וועט אפילו ניט וויסען ווער דאָס איז און אז גראף פאטאצקי וועט פון דעם קיינמאָל ניט אויסגעפינען. און ווען איך וועל זעהן אז ער צעגערט נאָך, אז ער קווינקעלט זיך, וועל איך איהם אנבאָטען נאָך עטליכע הונדערט גילדען! ווען ער וועט דערהערען, אז איך גיב איהם אזוי פיעל געלט, וועט ער איינשטימען! דאריבער איז א סך בעסער אז איך זאל בעסער פאהרען צו איהם. איצט אין הערבסט, איז דאָך קיינער ניטאָ, אין פאטאצקי'ס פאלאץ אין איליע און איך וועל ניט דארפען מורא האָבען, אז אימיצער פון זיינע מענשען וועלען מיך דערזעהן און איהם איבערגעבען אז איך בין געקומען קיין איליע.

—איך וועל מיט דיר מיטפאהרען!

— האָט די עלטערע טאָכטער געזאגט.

— אויב דיר וועט אָנקומען שווער איהם איבערצוריידען, וועל איך דיר ארויסהעלפען.

— עס איז ניט נויטיג, מיין טאָכטער, איך וועל זיך אליין קאָנען ספראווען מיט דעם זשידעק. איך וויים דעם זשידעק'ס שוואכקייט פאר געלט און מיט דעם, וועל איך אויף איהם ווירקען און ער וועט טאָן אלץ וואס איך וועל פארלאנגען פון איהם.

אויף מאָרגען גאנץ פריה האָט דער גראף לעניצקי געהייסען שפאנען זיין קארעטע, און ער האָט זיך אריינגעזעצט און געהייסען זיין קוטשער טרייבען זיין קארעטע צו איליע.

עס איז געווען א דאנערשטאָג ביי טאָג. ר' לייזער זוסקעס, דער מילנער פון איליע, איז געווען זעהר שטארק פארנומען אין מיל, ווייל דאנערשטאָג פלעגען פילע אָרימע לייט קומען צו איהם מאָלען זייערע קאָרן און ווייץ, כדי צו האָבען צו באקען חלה און ברויט אויף שבת. ר' לייזער האָט ביי קיינער פון זיי קיין געלט ניט גענומען, און ער אליין האָט יעדען געהאָלפען מאָלען און אריינשיטען די מעהל אין זעקלאך.

רבקה, ר' לייזער'ס ווייב, האָט שוין צוגעגרייט זיין געקעכץ, און זי האָט עס איינגעוויקעלט אין א טיכעל, און יהודית האָט עס גענומען און איז ארויס פון הויז. איידער זי איז אָפּגעגאנגען עטליכע טריט, האָט זי דערזעהן פון ווייטען ווי א פריצי'שע קארעטע דערנענטערט זיך אין דער ריכטונג פון זייער הויז.

יהודית, אנשטאט צו געהן אין דער מיל מיט איהר פאָטער'ס אנבייסען, האָט זיך גלייך צוריקגעקערט אין הויז.

— וואָס איז, יהודית, — האָט איהר

רבקה א פרעג געטאָן מיט ערשטוינונג
— האָסט עפּעס פאַרגעסען.

— ניין, מאמע, האָט זי געזאָגט, אָבער מיר דוכט זיך, אז איינער פון די פּריצים פאָהרט צו אונז...

— וואָס וועט א פּריץ טאָן ביי אונז, — האָט רבקה זיך אָנגערופען — עס קאָן זיין, אז ער פאָהרט פארביי אונזער גאַס. געה שנעלער, עס וועט דאָך קאַלט ווערען דעם טאַטענ'ס אָנבייסען. דו ווייסט דאָך, אז דער טאַטע האָט נאָך היינט אין מויל ניט געהאַט.

יהודית האָט אויפגעעפענט די טיר, און זי האָט א קוק געטאָן. זי האָט געזעהן ווי די קאַרעטע שטעלט זיך אָפּ געגען איבער זייער הויז. זי האָט שנעל צוריק פאַרמאַכט די טיר און זי האָט אויסגערופען:

— נו, מאמע, וואָס האָב איך דיר געזאָגט. אָט האָט זיך די פּריצ'ישע קאַרעטקע אָפּגעשטעלט נעבען אונזער הויז. ווער קאָן עס זיין?

— ווער ווייסט, אפשר איז דאָס וואַלענטי! — האָט די מאמע אויסגערופען און זי האָט שנעל אַרומגעווישט איהר פּנים פון די סאַזשע פון אויווען, און אויף איהר קאָפּ אַרויפגעטאָן א ווייסע טיכעל — וואַרט דאָ צו א ווײַלע, דו ווייסט דאָך, אז איך קאָן זיך ניט אזוי גוט צוזאַמענריידען מיט איהם!

יהודית האָט אַרויסגערוקט איהר קאָפּ דורך א קליינער עפענונג פון דער טיר, און זי האָט געזעהן א פּנים פון אַן אומבאַקאַנטען פּריץ. זי האָט אָבער דערקענט אַן זיינע בגדים, אז ער איז א פּריץ. ער האָט געהאַט לאַנגע פאַרדרעהטע וואָנצעס, און איז געגאַנגען מיט א פאַררייסענעם קאָפּ, גלייך צו זיי.

— דער פּריץ אַליין קומט צו אונז!
— האָט יהודית אויסגערופען.

— וועלכער פּריץ! — האָט די מאַמע געפרעגט, און זי האָט גלייך גענומען מאַכען א שטיקעל אָרדנונג אין הויז.

יהודית האָט אַריינגעשטעלט איהר פאָטער'ס אָנבייסען צוריק אין אויווען, און זי האָט אָפּגעווישט די עטליכע בענקלאַך, טאָמער וועט אויסקומען דעם פּריץ זיך צו זעצען אויף זיי.

עס האָט זיך באַלד דערהערט א קלאַפּ אין טיר. ביידענס הערצער, רבקה'ס און יהודית'עס האָבען זיך א צאַפּעל געטאָן. יהודית איז צוגעגאַנגען צו דער טיר און זי אויפגעעפענט. זי האָט דערזעהן דעם גראַף פון נאָהענט און איהר שרעק איז נאָך גרעסער געוואָרען.

דער פּריץ האָט זיך באַגריסט מיט א "דזיען דאָברי". אויף זיין פּנים האָט זיך באַוויזען א פריינטליכער שמייכעל און ער האָט געפרעגט:

— איז דער פּאַן זוסקעס אין דער היים?

— ניין, האָט יהודית געענטפערט, און אין איהר שטימע איז געווען א ציטער.

— איך בין דער גראַף לינעצקי! — האָט ער זיך פאָרגעשטעלט פאַר איהר — איך בין אהער געקומען זיך דורכריידען מיט איהם וועגען זעהר א וויכטיגען ענין, וואָס איך גלויב, אז ער וועט דערפון זעהר פיל געניסען. איז עס מעגליך, אז ער זאָל באַלד צוקומען אהער?

— המ... איך ווייס ניט, האָט יהודית אַרויסגעשטאַמעלט. ער איז זעהר פאַרנומען. זי האָט זיך א קער געטאָן צו דער מאַמען צו הערען פון איהר וואָס איהם צו ענטפערען.

די מאַמע אָבער איז אַליין געווען זעהר דערשראָקען. זי האָט קיינמאָל ניט געהערט פון א גראַף מיט'ן נאָמען לינעצקי.

— איך בין געקומען פון גאַנץ וויט — האָט לינעצקי ווייטער געזאָגט, איך בין שוין אין וועג היבשע עטליכע שעה. איך וואָלט זיך געוואָלט זעהן מיט איהם. וואו געפינט זיך איצט דיין פאָטער?

— מיין פאָטער איז איצט אין מיל!
— האָט יהודית געענטפערט.

— געה זאָג איהם, אז איך, דער גראַף לינעצקי איז געקומען זיך זעהן מיט איהם, ער געדענקט מיך געוויס. ער האָט דאָך מיך געזעהן ביי מיין פריינט, דעם גראַף פּאָטאָצקי, ווען ער האָט דאָרט געטאַנצט דעם בערען טאַנץ געגען יוזשוק'ן. זינט דאַן בין איך געוואָרען זיינער א פאַרעהרער. און איצט בין איך געקומען צו איהם צו ריידען וועגען זעהר א וויכטיגע זאַך. איך בעט דיך, מאַך דאָס שנעלער, זאָג איהם, אז איך וואַרט אויף איהם טאַקע דאָ, ביי איהם אין הויז.

— זאָל ער אַריינקומען! — האָט די מאמע געזאָגט — מען קאָן דאָך איהם ניט לאָזען וואַרטען אין דרויסען.

יהודית האט איהם געהייסען אריינ־
קומען. זי האט איהם אריינגעפירט
אין סטאלאווע, און איהם זיך געבעטען
זעצען.

— מען דארף געהן אנזאגען דעם
טאטען! — האט די מאמע זיך אנ־
גערופען צו יהודית'ן, אבער זי האט
ניט געוואוסט ווער עס זאל געהן. אי־
בערלאזען יהודית'ן אליין מיט דעם
פריץ האט זי מורא געהאט, און בליי־
בען אליין מיט איהם האט זי אויך
ניט געוואלט... זי האט געהייסען
יהודית'ן איהם פרעגען אויב ער וועט
עפעס וועלען צובייסען און טרינקען א
גלאז טיי.

— טיי וועל איך טרינקען! — האט
דער גראף געזאגט.

רבקה איז געגאנגען צושטעלען א
טאפ געקאכטע וואסער, און יהודית
האט זיך דערוויל גענומען צוגרייטען
צום טיש.

— איך וועל קאנען ווארטען! —
האט דער גראף זיך אנגערופען — דו
בעסער געה שנעלער, און רוף דיין טא־
טען!

יהודית האט ניט געוואוסט וואס צו
ענטפערען. זי האט דאך ניט געקאנט
איבערלאזען איהר מאמען אליין מיט
דעם גראף אין הויז.

— וואס טוט מען? — האט יהודית
זיך געווענדעט צו איהר מאמען.

— איך וועל דיר זאגען! — האט
רבקה זיך אנגערופען מיט א נידעריגער
שטימע — דו געה אוועק אין חדר,
און זאג דעם רבי'ן, ער זאל אפלאזען
אויף א וויילע דוד'ן, און ווען ער וועט
זיין מיט דיר אין דרויסען, זאלסטו
איהם זאגען, אז ער זאל לויפען שנעל
אין מיל, און זאגען דעם טאטען, אז
א פריץ מיט'ן נאמען לינעצקי איז גע־
קומען איהם זעהן. אבער זיי פארזיכ־
טיג, אז קיינער זאל ניט אויסגעפינען
וועגען וואס עס האנדעלט זיך. איך
וועל דערוויל צוווארטען אין דרוי־
סען. דו וועסט איהם דערקלערען, אז
דו וועסט שיקען דיין ברודער רופען
דיין פאטער.

יהודית האט ערקלערט דעם גראף,
אז זי געהט רופען איהר ברודער, וועל־
כער געפינט זיך דא ניט ווייט, און ער
וועט שוין רופען איהר פאטער. זי
האט איהם געבעטען ענטשולדיגען
וואס זיי וועלען איהם איבערלאזען
אליין אויף א וויילע...

יהודית איז מיט איהר מוטער ארויס
אין דרויסען. יהודית איז שנעל גע־
לאפען צום חדר. זי האט קוים גע־
קאנט אפכאפען דעם אטעם ווען זי
איז אריינגעקומען דארט, און געבעטען
דעם רבי'ן ער זאל אפלאזען דוד'ן פאר
א וויילע.

— וואס איז געשעהן, יהודית, ביי
אייך, — האט דער רבי זיך צו איהר
אנגערופען.

— גארניט, גארניט, רבי, אבער איך
מוז האבען דוד'ן פאר א קליינע וויילע.

— עס איז היינט אפילו דאנערש־
טאג, ווען מיר חזר'ן איבער די גמרא
פון א גאנצער וואך, נאר אז דו זאגסט,
אז דו דארפסט איהם האבען נויטיג,
נו זאל ער געהן! גוט, דוד, געה מיט
דיין שוועסטער, אבער געדענק, אז אזוי
שנעל ווי דו וועסט פארטיג ווערען
זאלסטו זיך אקארשט ניט פארשפילען,
דערוויל.

ווען יהודית איז שוין געווען מיט
דוד'ן אין דרויסען, האט זי איהם גע־
הייסען שנעל לויפען צום טאטען אין
מיל.

— דו זאלסט זאגען דעם טאטע, אז
א גראף מיט'ן נאמען לינעצקי איז גע־
קומען צו אונז אין שטוב, און ער וויל
זיך מיט איהם דורכריידען. ער ווארט
ביי אונז. זאג איהם, אז די מאמע
האט געזאגט ער זאל קומען וואס שנע־
לער אהיים.

פייל אויסען בויגען, איז דוד גע־
לאפען צום מיל, און יהודית האט זיך
אומגעקערט אהיים. זי האט געטרא־
פען איהר מאמען ווארטענדיג אויף
איהר אין דרויסען. און זיי האבען זיך
ביידע צוריקגעקערט אין שטוב. ווען
דער גראף לינעצקי האט דערזעהן, אז
ביידע קומען אריין מיט אמאל, האט
זיך באוויזען א שמייכעל ביי איהם
אויף די ליפען. ער האט פארשטאנען,
אז איינע פון זיי האט ניט געוואלט
פארבלייבען מיט איהם אליין אין
שטוב.

רבקה האט דערוויל צוגעגרייט
עפעס פאר'ן פריץ, יהודית האט איהם
דערלאנגט טיי און עפעס צו פארביי־
סען.

ווען דוד איז אריינגעלאפען אין מיל,
אהן אן אטעם, האט ער געטראפען
זיין טאטען אין גאנצען ווייס פון די
מעהל.

ווען ער האָט דערזעהן דוד'ן, זיין זוהן, האָט ער זיך שטארק דערשראָקען.

— דוד, וואָס טוסטו דאָ? וואָס איז געשעהן? — האָט ער איהם געפרעגט מיט שרעק.

— איך ווייס ניט, טאטע, אָבער יהודית איז געקומען צו מיר אין חדר, און מיך געשיקט דיך צו רופען אהיים, וואָס שנעלער, ווייל א פּריץ מיט'ן נאָמען לינעצקי, ווארט אויף דיר אין שטוב...

— א פּריץ ווארט אויף מיר! — האָט ער אויסגערופען מיט ערשטוינונג! — א פּריץ מיט'ן נאָמען לינעצקי. ווער קאָן דאָס זיין? וואָס פאַרלאַנגט ער פון מיר?

— איך ווייס ניט, טאטע, אָבער אז די מאמע האָט געשיקט יהודית'ן מיך צו רופען פון חדר אום דאָנערשטאָג, מוז עס זיין געוויס זעהר נויטיג.

ר' לייזער האָט צוגערופען איינעם פון זיינע ארבייטער, און ער האָט זיי געהייסען איבערנעהמען זיין ארבייט, און אליין איז ער אריין דאָרט אין א צימער, וואו ער האָט זיך ארומגעוואַשען, און איבערגעביטען זיינע בגדים. ער האָט זיך גלייך געלאָזט געהן אהיים. טויזענדע אלערליי מחשבות זיינען דורכגעפלויגען זיין מח . . . ווי קומט עס, אז א גראף זאָל צו איהם קומען פּלוצלונג. אויב עס איז אזוי וויכטיג, וואָלט ער דאָך געפאָדערט ער זאָל קומען צו איהם. אמת, ער איז ניט אונטערגעוואָרפען זיין הערשאפט, אָבער ער ווייסט דאָך, אז א פּריץ וועט זיך אזוי ניט דערנידעריגען און קומען צו א אידען אין הויז.

דוד איז מיט איהם מיטגעגאנגען, און ר' לייזער האָט איהם געהייסען גלייך צוריקגעהן אין חדר, און ער אליין איז מיט האסטיגע טריט געגאנגען אהיים. עס איז געווען א הארבסטיגער קאלטער טאָג, און ר' לייזער האָט פון גרויס איילעניש פארגעסען אָנצוטאָן זיין אויבער־מאנטעל, אָבער ער האָט אפילו ניט געפיהלט, אז עס איז איהם קאלט.

אריינגעקומען אין הויז, האָט ער דערזעהן די בלאסע פּנים'ער פון זיין פרוי און טאָכטער. ער האָט זיי אָבער גאָר ניט געקענט פרעגען, ווייל אין דעם צווייטען צימער איז געזעסען דער גראף לינעצקי, און ווען ער האָט געהערט, אז אימיצער איז אריין אין שטוב, האָט ער זיך אויפגעשטעלט פון זיין פּלאַץ, און ער האָט אויפגעעפענט די טיר פון צימער.

— אָה, דאָס ביזטו, פּאַן זוסקעס!

— האָט לינעצקי אויסגערופען. — זעהר גוט וואָס דו ביזט געקומען. איך האָב מיט דיר צו ריידען וועגען א זעהר וויכטיגען ענין. קום אריין אין צימער און מיר וועלען זיך דורכריידען.

פון די פריינדליכע רייד, וואָס ער האָט מיט איהם גערעדט, האָט זיך ר' לייזער עטוואָס בארוהיגט. ער איז אריין מיט איהם אין דער סטאָלאָווע, און ער האָט צוגעמאכט די טיר. זיי האָבען זיך ביידע געזעצט לעבען טיש.

— איך בין דער גראף לינעצקי! — האָט ער זיך צו איהם אָנגערופען. — איך גלויב, אז דו האָסט מיך געזעהן אין דער צייט, ווען דו האָסט זיך פאַרמאָסטען אין דעם "בערען־טאנץ" געגען יוזשוק'ן. איך בין דאן געזעסען לעבען דעם גראף פּאָטאָצקי, וועלכער איז מיין בעסטער פריינד. הא, דו געדענקסט מיך ניט? אָבער איך קאָן דאָך ניט ערווארטען פון דיר דו זאָלסט מיך געדענקען דאן, ווען דו האָסט פאר דיינע אויגען געזעהן אזוי פיעל געסט, בפרט ווען דו ביזט געווען אזוי אויפגערעגט און צוטומעלט. דו האָסט דאָך דאן געקעמפּט פאר דיין לעבען, ווייל עס איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט געווען, אז אויב יוזשוק וואָלט געזיגט, וואָלט ער געוויס ניט געהאנדעלט ווי דו, ער וואָלט זיך שוין ניט געצילעוועט אויף דעם בערישען עק, ווי דו האָסט עס געטאָן, ער וואָלט זיכער דיך דערשאָסען.

ר' לייזער איז געזעסען לעבען גראף און זיך צוגעהערט צו זיינע רייד. ער האָט ניט געוואוסט צו וואָס ער ציעלט זיך מיט דעם, אָבער ער האָט זיך געפיהלט זעהר אומבאקוועם מיט דעם, וואָס דער גראף האלט, אז ער איז דאָס געווען דער טענצער, וועלכער האָט באזיגט יוזשוק'ן. אָבער ער האָט דאָך קיין אנדער ברירה ניט ווי צו צושאָקלען מיט'ן קאָפּ . . . ער האָט אָבער נאָך אלץ ניט געוואוסט צוליב וואָס ער איז געקומען צו איהם.

— איך וויל דיר זאגען! — האָט דער גראף לינעצקי ווייטער גערעדט —

אז זינט איך און מיין טאַכטער האָבען געזעהן דיין וואונדערבארען טאנצען, האָבען מיר ניט אויפגעהערט צו טראכטען פון דיר מיט פארעהרונג. איך בין געוועזן דער ערשטער, וועלכער האָט זיך דאן אויסגעדריקט, אז דו האָסט באזיגט יוזשוק'ן, כאָטש דו דארפסט וויסען, אז אלע זיינען געוועזן די פריינד פון יוזשוק'ן, און אז דיר האָבען ניט געפעהלט קיינע שונאים, נאָר איך האָב ליב גערעכטיגקייט, האָב איך זיך איינגעשטעלט פאר דיר, און איך האָב געזאגט, אז דער זיג איז מיט דיר, און די אנדערע, וועלכע האָבען געהאלטען שטאָהל און אייזען מיט יוזשוק'ן, האָבען שוין געמוזט צוגעבען, אז דו האָסט באזיגט יוזשוק'ן.

לינעצקי האָט אַ קוק געטאָן צו זעהן וואָס פאר אן איינדרוק זיינע רייד האָבען געמאכט אויף איהם, און ווען ער האָט געזעהן, אז ער שווייגט, האָט ער ווייטער גערעדט:

— ווי איך זעה ביזטו זעהר נייגעריג אויסצוגעפינען דעם צוועק פון מיין קומען צו דיר. אויב אזוי וועל איך דיר זאגען: איך בין געקומען דיך איינצולאדען צו אן אונטערהאלטונג ביי איינעם פון מיינע פריינד, דעם גראף זאריצקי. ביי איהם וועט פאָרקומען אויך אזא מין טאנץ, ווי עס איז פאָרגעקומען א פאר יאָהר צוריק ביי דעם גראף פאָטאָצקי'ן אין פאלאץ דאָ, אין איליע, און איך האָב דיין טאנצען זעהר שטארק געריהמט, און איך האָב זיך אונטערגענומען דיך צו ברייגען צו טאנצען געגען איינעם פון זיינע טענצער פון ווארשא.

— אָה, ניין, ניין, מיין האר גראף! — האָט ר' לייזער מיט שרעק אויסגערופען. — איך קאן עס ניט טאָן!

— דו האָסט ניט וואָס מורא צו האָבען! — האָט לינעצקי געזאגט. — ערשטענס, בין איך זיכער, אז דו וועסט איהם גאנץ גרינג באזיגען, און צווייטענס, דארפסטו וויסען, אז דו וועסט דאָך עס ניט טאָן געצוואונגענערהייט. און ווען אפילו דו וועסט איהם ניט באזיגען, וועסטו דערפאר ניט באשטראָפט ווערען, ווייל מיר וועלען ניט ארויסשטעלען קיינע באדינגונגען. עס וועט בלויז זיין אן אומשולדיגער געוועט. יעדענפאלס וועסטו ניט דערלייגען צו דעם. איך בין וויליג דיר צו געבען צוויי הונדערט גילדען פאר דיין אנטיילנעמען אין טאנצען, און אז דו וועסט ארויסקומען דער זיגער, וועסטו קריגען פון מיר א מתנה נאָך דריי הונדערט גילדען.

— ניין, מיין האר, איך וועל עס ניט טאָן! איך קאָן דאָס ניט טאָן! — האָט ר' אליעזר אויסגערופען —איך וועל ניט טאנצען!

— אָבער דו וועסט דאָך ניט זיין איינגעשפארט ווען איך בעט דיך א טובה, בפרט ווען דו וועסט צום עסק ניט דערלייגען! ווייסטו וואָס, איך וועל דיר געבען גאנצע טויזענד גילדען! קאָנסטו זיך פאָרשטעלען? גאנצע טויזענד גילדען, אויב דו וועסט באזיגען דיין געגנער!

— צו מיין גרויסען באדויערען בין איך געצוואונגען צו אנטזאגען דעם גראף'ס פארלאנג! — האָט ר' לייזער מיט דרייסטקייט געזאגט. ער האָט דאָך געוואוסט, אז ער איז ניט אונטער זיין הערשאפט, און ער קאָן איהם ניט צווינגען אזוי לאנג, ווי זיין אייגענער פריץ פארלאנגט עס ניט פון איהם. ער האָט זיך דערמאָנט, אז חיים האָט איהם דערצעהלט, אז דער גראף פאָטאָצקי האָט איהם פארשפראָכען ניט מעהר צו האָבען אזעלכע טענץ־געוועטען ביי איהם, און דער גראף וועט זיין וואָרט האלטען, דעריבער האָט ער איהם געוואגט צו אנטזאגען.

— זאָג מיר, פארוואָס דו ווילסט ניט נאָכקומען מיין פארלאנג! — האָט לינעצקי איהם געפרעגט. — אויב דו ווילסט מעהר געלד בין איך דיר גרייט צו געבען! ווייל דו קאָנסט דאָך פארשטעהן, אז איך בין זעהר נייגעריג צו באווייזען מיין פריינד, דעם גראף זאריצקי, אז איך בין גערעכט, ווען איך האָב איהם געזאגט, אז עס איז שווער צו קריגען א טענצער אזוי גוט ווי דער איד פון איליע. איך וויל דיר זאָגען דעם ריינעם אמת, אז איך בין געווען אזוי זיכער, אז דו וועסט מיין פארלאנג ערפילען, אז איך האָב זיך אפילו געוועט מיט דעם גראף זאריצקי, און איך האָב, אז דו וועסט דאָך ניט דערלאָזען, אז איך זאָל מיין געוועט פארלירען. איך בין וויליג דיר צו געבען צוויי טויזענד גילדען, אויב דו וועסט נאָר באזיגען!

— איך וועל עס ניט טאָן פאַר קיין געלד אין דער וועלט! — האָט ר׳ לייזער זיך אָנגערופען. — איך בין ניט קיין טענצער!

— אָה, דו ביזט צו באַשיידען, מיין פריינד. איך מוז דיר זאָגען, אַז אַזאַ טענצער ווי דו איז שווער צו געפינען, טאַקע ווייל דו גיסט זיך ניט אָפּ דער־מיט, איז דעריבער דער וואונדער גרע־סער. איך קום צו דיר פון אַזוי וויט און איך פאַרלאַנג פון דיר, אַז דו זאָלסט מיין פאַרלאַנג ערפילען.

— מיין האַר, אָבער דאָס איז אומ־מעגליך פאַר מיר! — האָט ר׳ לייזער געזאָגט. — איך קאָן דאָס ניט טאָן!

— איך בין געקומען צו דיר מיט פריינדשאַפט, ווייל איך האַלט פון דיר און איך האָב דיר אָנגעבאָטען צוויי טויזענד גילדען, זעהסטו דאָך, אַז וואָס אַנבאַלאַנגט געלד, וועל איך זיך פאַר קיין זאַך ניט אָפּשטעלען. איך בין וויליג דיר צו געבען נאָך טויזענד גילדען, אַבי דו זאָלסט מיך ניט מאַ־כען צום נאַר!

— מיין האַר גראַף, איך וועל אייך ניט מאַכען צום נאַר, ווייל איך האָב דאָך אייך קיינמאָל ניט צוגעזאָגט! און איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַז ווען איך וואָלט עס געקאָנט טאָן, וואָלט ניט געוועזען קיין אָפּהאַלט! איך בין ניט געלד נייגיג. איך דאַנק גאָט, אַז איך קאָן האָבען גענוג מפרנס צו זיין מיין פרוי און קינדער, איך זוך ניט קיין רייכטום!

— אָבער דו פאַרגעסט, אַז איך בין אַ גראַף און איך בין ניט געוואוינט, אַז אַ איך זאָל מיין פאַרלאַנג צוריק־ווייזען! — האָט ער שוין אָנגענומען אַ דראָהענדען טאָן. — אויב דו וועסט מיך ניט וועלען פאָלגען, וועסטו עס טאָן דורך צוואַנג. דו ווייסט דאָך, אַז איך קאָן בעטען מיין פריינד, דעם גראַף פּאָטאָצקי, און אַז ער וועט דיר הייסען געהן וועסטו שוין מוזען געהן טאַנצען, פּונקט ווי דו האָסט עס דאָן געטאָן. מיין ניט, אַז איך ווייסט ניט, אַז דו האָסט זעהר ניט געוואָלט געהן, אָבער אַז די היידוקעס האָבען דיר גע־דראָהט מיט׳ן טויט, האָסטו עס גע־טאָן, און כאָטש דו האָסט דורכדעם פאַרשוועכט דיין שבת. די היידוקעס האָבען מיר דערצעהלט, ווי אַזוי דו האָסט ניט געוואָלט אויספאָלגען דיין גראַף׳ס וואונש. און איצט, וואָס וועס־טו טהאָן, אַז דיין אייגענער גראַף פּאָ־טאָצקי וועט דיר באַפוילען צו געהן און טאַנצען דאָרט.

— אָבער קיינער קאָן דאָך מיך ניט מאַכען צו געווינען דעם טאַנץ! — האָט ר׳ לייזער זיך אָנגערופען. — און אויב איך וועל אַלץ איינס דעם טאַנץ־געוועט פאַרלירען, טאָ וואָס פאַר אַ נוצען וועט איהר האָבען פון דעם?

— זעהסטו! — האָט לינעצקי שוין כעס׳דיג געזאָגט, — איך קאָן שוין געפינען אַ מיטעל ווי אַזוי דיך צו צווינגען צו געווינען דעם טאַנץ גע־וועט...

— גאַנץ איינפאַך! — האָט דער גראַף לינעצקי איהם געענטפערט — וואָס צום ביישפּיל וועסטו טאָן, אַז ווען דו וועסט דאָרט פאַרגעבראַכט ווע־רען דורך צוואַנג, און איך וועל שטע־לען אַ באַדינגונג אַז דער געווינער זאָל האָבען אַ רעכט צו טאָן מיט דעם פאַר־לירער וואָס איהם געפעלט...

די דאָזיגע רייד, האָבען אָנגעוואָר־פען אַ פּחד אויף ר׳ לייזער׳ן. ווער ווייסט, וואָס עס קאָן נאָך פּאַסירען. טאָמער וועט דער גראַף פּאָטאָצקי איהם ווירקליך צווינגען צו געהן טאַנ־צען דאָרט... ער מיינט דאָך, אַז דאָס איז ער געוועזען דער גוטער טענצער.

לינעצקי האָט געזעהן דעם פּחד אין דעם אידען׳ס אויגען, און ער האָט נאָך מיט מעהר שטרענגקייט צו איהם גערעדט, ער האָט איהם געזאָגט אַז קיין פּריץ וועט ניט דערלאָזען אַז זיין איד זאָל באַליידיגען אַ צווייטען פּריץ, בפרט, איינער וועלכער איז זיינער אַ גוטער פריינד.

— ווירדיגער גראַף! — האָט ר׳ לייזער זיך צו איהם געווענדעט — איך קאָן אייך איצט מיין תשובה ניט געבען. איך פאַרלאַנג פון אייך איהר זאָלט מיר געבען אַ איין וואָך צייט זיך צו באַזינגען.

— וואָס איז דאָ זיך צו באַזינגען!

— האָט לינעצקי אויסגערופען — נאָך אַלעמען, פאַרלאַנג איך פון דיר ניט אַז אונמעגליכע זאַך. ווען איך וואָלט געהאַט דעם מינדעסטען צווייפעל אַז דו וועסט פאַרלירען דעם טאַנץ, וואָלט איך דאָך צו דיר געקומען. און געוויס פופצעהן טויזענט גילדען... אויב דו וועסט מיר גלייך געבען די תשובה. איך בעט דיך, זאָל מיין רייזע צו דיר ניט זיין אומזיסט.

— איך מוז האָבען כאָטש איין וואָך צייט זיך צו באַטראַכטען — האָט ר׳ לייזער געזאָגט — אין אַ וואָך אַרום וועל איך אייך לאָזען וויסען, אויב איך וועל געהן צו ניט!

— ווען איך וואָלט וויסען, אַז אין אַ וואָך אַרום וועסטו מיר געבען אַ תשובה אויף יע, וואָלט איך איינגעשטימט, אָבער וואָס טו איך, אַז דו וועסט מיר דאַן זאָגען "ניין"...

— ווען איך וואָלט געווען זיכער, אַז דאַן וועל איך קאָנען זאָגען "יע", וואָלט איך דאָך דאָס באַלד געזאָגט — האָט ר׳ לייזער זיך אָנגערופען — און דאַריבער, הער גראַף, דאַרפט איהר זיין געגרייט אויף וואָס פאַר אַ תשובה איך וועל אייך געבען.

— ניין, איך מוז אומבאַדינגט האָבען אַ גוטע תשובה! — האָט לינעצקי געזאָגט — אַז ניט וועל איך ניט נאָר בלייבען צום נאַרען, נאָר עס וועט מיר אויסקומען צו פאַרלירען אַ גרויסע סומע געלט!

— איהר וועט דאָך אָבער צוגעבען, הער גראַף, אַז עס איז ניט מיין שולד, ווער האָט אייך געגעבען דאָס רעכט זיך צו וועטען אויף מיין חשבון, איידער איהר האָט זיך באַראַטען מיט מיר!

— אין דעם ביזטו גערעכט, פּאַן זוסקעס — האָט שוין לינעצקי גענומען ריידען מיט מעהר צערטליכקייט צו איהם, אָבער דאָס איז דאָך אַ זאַך וואָס עס איז פאַרפאַלען. איך האָב זיך דאָך שוין געוועט, און דו דאַרפסט האָבען איינזעהעניש מיט מיר... איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, אַז איך האָב געטראַכט, אַז ווען איך וועל דיר אָנבאָטען אַזאַ סומע געלט, וועסטו זיך אויף אַ רגע ניט קווינקלען...

— דאָס האָט איהר געמאַכט אַ צווייטען טעות, הער גראַף! — האָט ר׳ לייזער אויסגערופען — איהר האָט באַדאַרפט וויסען אַז געלט שפּילט ביי אונז אידען זעהר אַ קליינע ראָלע, מיר זיינען פאַראינטערעסירט אין געלט, אויף אַזוי פיל, וויפיל עס ריהרט אָן אונזער טעגליכע באַדערפניש, אָבער מיר זוכען קיינמאָל ניט קיין רייכטום, אַלס וואָס מיר ווינשען איז אַז מען זאָל אונז לאָזען דינען אונזער גאָט, און אָפּהיטען אונזער הייליגע תורה...

— אָבער דאָס וואָס דו וועסט טאַנצען ביי דעם גראַף זאַריצקי אויף זיין אונטערהאַלטונג, וועסטו דאָך ניט באַגעהן קיין ברוך געגען דיין תורה! טאָ פאַרוואָס זאָלסטו זיך לאָזען אַזוי לאַנג בעטען!

— איך האָב אַנדערע סיבות! — האָט ר׳ לייזער אויסגערופען — און דאַריבער אויב איהר ווילט וואַרטען איין וואָך צייט וועל איך אייך לאָזען וויסען. עס קאָן זיין אַז אויב איך וועל עס ניט קאָנען טאָן אַליין, וועל איך אפשר דערווייל אויפזוכען אַ צווייטען וועלכער קאָן גוט טאַנצען.

— ווען איך וואָלט געוואָלט אַ צווייטען, וואָלט איך דאָך צו דיר ניט געקומען! — האָט לינעצקי אויסגערופען — איך קאָן קריגלען אַ סך בעסערע טענצער ווי דו וועסט עס פאַר מיר קריגען. איך האָב געטראַכט בלויז פו זדיר, ווייל אין דיר האָבען מיר ביידע, איך און מיין טאָכטער, געזעהן אַ טענצער צו וועמען עס איז שווער צו געפינען זיין גלייכען. און דאַריבער בעט איך דיך, נאָך אַמאָל, לאָז מיך ניט געהן צוריק מיט ליידיגען. איך וויל זיך מיט דיר ניט קריגען!

— איך מוז האָבען אַ וואָך צייט זיך צו באַזינגען! — האָט ר׳ לייזער אויסגערופען.

— זאָג מיר דעם אמת, פּאַן זוסקעס, ווילסטו זיך פריהער באַראַטען מיט דעם גראַף פּאָטאָצקי, זאָג איך דיר, אַז עס וועט זיין אומזיסט. ווייל דער גראַף איז מיין בעסטער פריינד און ער וועט דיר אַלץ איינס הייסען פאָלגען מיך. פאַרקערט, איך האָב געמיינט, אַז דו ווילסט אַז דער גראַף פּאָטאָצקי זאָל פון דעם וויסען, דאַריבער בין איך געגאַנגען פריהער צו דיר, אָבער אויב דו מיינסט איהם צו פרעגען, קאָן איך דיר פאַרשפּאָרען אַז ארבייט. איך אַליין וועל מיט איהם ריידען, און דער באַפעהל וועט קומען

פון איהם, אבער דאן וועט פאר דיר זיין א סך ערגער. ווייל איך קאן דיר דאן ניט גאראנטירען די סומע געלט וואס איך האב דיר צ.געזאגט, און דערצו קאן איך דיר ניט גאראנטירען אויב דיר וועלען ניט געשטעלט ווערען אזעלכע באדינגונגען, ווי דאן מיט יוזשוק'ן, דאריבער איז מיין פריינדליכע עצה צו דיר, אז דו זאלסט זיך מיט קיינעם ניט בעראטען און פאלג מיר, און לאמיר דא ענדיגען אונזער אפמאך. איך וועל זיך אונטערשרייבען דיר צו געבען א סומע פון גאנצע פינף טויזענט גילדען, אויב דו וועסט געווינען דעם טאנץ־געוועט ביי דעם גראף זאריצקי, אויף זיין אונטערהאלטונג.

— איך מוז האבען א וואך צייט!

— האט ר' לייזער אויסגערופען — און איך פארזיכער אייך הער גראף אז איך וועל זיך ניט בעראטען מיט דעם גראף פאטאצקי וועגען דעם.

אט די דאזיגע פארזיכערונג אז ער וועט זיך ניט בעראטען מיט דעם גראף פאטאצקי'ן, האט בארוהיגט לינעצקי'ן. אויב פאטאצקי, זיין געווארענער שטארקסטער שונא, וועט דערפון ניט וויסען, וועט ער געוויס איהם אריינקריגען אלס טענצער, און אזוי שנעל ווי ער וועט געווינען די גרויסע סומע געלט, וועט ער זיין פריי פון די חובות און דאן וועט ער קאנען זיך אפרעכענען מיט דעם גראף פאטאצקי, וועלכער האט איהם אויף אזא שענדליכען אופן באליידיגט.

נו, אויב דו גיסט מיר דיין עהרענווארט, אז דו וועסט זיך דורך דער צייט ניט בעראטען מיט דעם גראף פאטאצקי'ן, וועל איך דיר געבען א וואך צייט זיך מישב צו זיין. אבער איך האף אז דיין ענטפער וועט מיר צופרידענשטעלען, ווייל דו ווייסט דאך וואס דאס מיינט צו מיר, ניט אזוי דאס געלט, ווי מיין כבוד!

לינעצקי האט זיך אויפגעשטעלט פון זיין פלאץ, און ער האט זיך געזעגענט מיט ר' לייזער'ן געבענדיג איהם זיין האנד.

— אויב דו וועסט קומען צו א גינסטיגען באשלוס איידער די וואך איז פאראיבער, וואלט איך זעהר שטארק אפגעשאצט ווען דו שיקסט מיר אנזאגען, ווייל וואס מעהר צייט מיר האבען זיך צוצוגרייטען אלס זיכערער וועט אונזער זיג זיין!

ר' לייזער האט געשוויגען. ער האט איהם ארויסבאגלייט ביז אין דרויסען, און דערשטוינט איז ער געווארען ווען ער האט פון וויטען באמערקט יאסעל דעם שניידער שטעהט אן א זייט נעבען א בוים, און קוקט זיך צו ווי דער גראף לינעצקי זעצט זיך אריין אין זיין קארעטע, און פאהרט אפ. ער האט געזעהן אז יאסעל שניידער ציהט פאר איהם די הוט, ווען ער איז איהם פארביי געפאהרען. ר' לייזער איז אריין צוריק אין הויז. ער איז געוועזן זעהר דערשלאגען.

— וואס האט ער פון דיר פארלאנגט? — האט רבקה א פרעג געטאן איהר מאן ווען ער איז אריין צוריק אין הויז.

— זאלען מיר אזוי וויסען פון איהם! א חוצפה! אויך א מחותן מיט מיר!

— אבער וואס האט פאסירט? — האט רבקה מיט אומגעדולד אויסגערופען — פארוואס ביזטו אזוי דערשראקען? ווער איז ער דאס אט דער גראף לינעצקי!

— האסטו געהערט א חוצפה! ער פארלאנגט פון מיר ניט מעהר און ניט ווייניגער איך זאל פאר איהם געווינען זיינעם א נארישען געוועט וואס ער האט געמאכט מיט אן אנדער פריץ! ער מיינט דאך אז איך האב דאן געוואונען דעם טאנץ געוועט געגען יוזשוק'ן, וויל ער איצט אז איך זאל געהן דארט טאנצען, כדי צו געווינען פאר איהם א געוועט פון פופצעהן טויזענט גילדין.

— און וואס האסטו איהם געזאגט?

— האט זי געפרעגט.

— וואס האב איך איהם געקענט זאגען, איך האב איהם געזאגט אז דאס איז אונמעגליך, אבער ער האט פון דעם ניט געוואלט הערען, ער האט גערעדט צו מיר מיט גוטען און מיט בייזען, ביז וואנען איך האב איהם געמוזט ענטפערען, אז איך וויל א וואך צייט זיך צו בעראטען.

— אבער וואס קאן ער דיר טאן?

— האט רבקה זיך אנגערופען — נאך אלעמען איז ער דאך ניט דיין פריץ. ער האט קיין רעכט ניט איבער דיר.

— דאס האב איך אויך געטראכט — האט ר' לייזער געזאגט — אבער

ער האָט מיר געדראָהט אז ער וועט זעהן זיך איבערצורײדען מיט דעם גראף פּאָטאָצקי, און וואָס וועל איך טאָן ווען דער גראף פּאָטאָצקי וועט עס פון מיר פארלאנגען. דאן וועל איך דאָך זיין א פארלאָרענער... איך וועל דאָך דאן זיין געצוואונגען איהם צו דערצעהלען דעם גאנצען אמת, און ווער ווייסט וואָס פאר אן אומגליק עס לויערט אויף אונז אלעמען.

— און וואָס וועסטו טאָן? — האָט רבקה מיט צעשראָקענהייט איהם געפרעגט.

— איך וועל טאקע נאָך היינט מאָרגען אָפּפאָהרען קיין ווילנע, זיך צו זעהן מיט חיים'ן. איך וועל איהם דערצעהלען אלץ און איך וועל הערען וואָס ער האָט צו זאָגען וועגען דעם. איך האָף אז ער וועט שוין געפינען אן אויסוועג.

— און ווען וועסטו איבערלאָזען אין מיל?

— וואָס קאָן איך זיך העלפען — איך וועל זיך דארפען פארלאָזען אויף מיין ארויסהעלפער. איך האָף, אז מאָנטאג וועל איך זיך אומקערען צוריק. איך האָב דאָך קיין אנדער ברירה ניט! אָ, ווען עס וואָלט דאָ איצט געווען דער יונגער גראף וואלענטי פּאָטאָצקי, וואָלט איך זיך געפיהלט א סך זיכערער, ווייל ער וואָלט שוין געפונען אן אויסוועג. ער וואָלט שוין געזעהן, אז איך זאָל ניט דארפען מורא האָבען.

— זאָל גאָט אונז העלפען! — האָט רבקה אויסגערופען — מיין הארץ שרעקט מיר אזוי... מיר זיינען דאָך תמיד אין די הענט פון די פּריצים. זיי קאָנען טאָן מיט אונז אלץ וואָס זיי געפעלט. איך ווייס ניט וואָס חיים וועט קאָנען טאָן פאר דיר, סיידען ער זאָל ווידער וועלען פארנעמען דיין פּלאַץ, אָבער דאן וועט מען דאָך אויסגעפינען דעם אמת...

— איך ווייס נאָך גאָרניט וואָס דיר צו זאָגען! — האָט ר' לייזער אויסגערופען — מיר דארפען האָבען בטחון אין גאָט, ער וועט אונז אויך אויף ווייטער ניט פארלאָזען. איצט וועל איך גלייך שפּאנען מיין פוהר, און איך וועל גלייך אָפּפאָהרען פון דאנען. איך האָב געהאָפט, אז דאָס וועט דערווייל בלייבען בסוד, אָבער טרעף וועמען איך האָב דערזעהן דאָ ניט ווייט פון אונזער שטוב?

— יאָסעל דעם שניידער! — האָט יהודית אויסגערופען.

— נו, ווער דען אויב ניט ער! איך ווייס ניט פון וואנען ער האָט עס אויסגעפונען, ווייל זיינע בנים זיינען דאָך איצט פארנומען אין חדר. דו האָסט באדארפט זעהן ווי ער האָט געצויגען זיין הוט פאר איהם, פּונקט ווי ער וואָלט געווען זיינער א באקאנטער גראף...

— נו, איצט וועט מען שוין וויסען אין גאנץ איליע, אז צו אונז איז געקומען א נייער גראף — האָט רבקה געזאָגט — זאָל מען אויסגעהיט ווערען פון זיין צונג!

— מילא, זאָל ער ריידען וואָס ער ווי., איין זאך בין איך זיכער, אז ער וועט פון אונז קיינמאָל ניט אויסגעפינען צוליב וואָס פאר א צוועק דער גראף איז צו מיר איצט געקומען...

— זעה צו פאָהרען דורך אן אנדער וועג, ווייל ער וועט דיך געוויס זעהן, אויב דו וועסט פאָהרען דורך דעם שטענדיגען וועג קיין ווילנא.

ר' לייזער האָט איינגעשפּאנט זיין פערד צו דעם וואָגען, און ער האָט געזאָגט יהודית'ן, אז זי זאָל זיך אריבערכאפּען אין מיל, און זאָגען זיין ארבייטער, אז ער מוז פּלוצלונג אָפּפאָהרען אויף עטליכע טעג, און ער זאָל טאָן אלץ וואָס עס וועט נויטיג זיין.

— דו קאָנסט דערווייל אויך פארבלייבען דאָרט אויף עטליכע שעה צו זעהן, אז אלץ איז אין אָרדענונג.

ווען יהודית איז געגאנגען צום מיל האָט זי געטראָפען יאָסעל דעם שניידער, שטעהענדיג אויף דעם וועג. ער איז צו איהר צוגעגאנגען און זיך צו איהר אָנגערופען:

— זאָג מיר, יהודית, וואָס האָט בײ אייך געטאָן אָט דער גראף לינעצקי?

— איך ווייס ניט! — האָט זי געענטפערט און גענומען געהן ווייטער, אָבער יאָסעל דער שניידער האָט איהר שוין ניט אָפּגעלאָזען.

— דו דארפסט פאר מיר קיין מורא ניט האָבען. איך האָב דאָך גלייך דערקענט דעם גראף לינעצקי! איך געדענק, אז מיט א צייט צוריק איז ער דאָ געווען און זיין היידוק האָט מיר געבראכט זיינעם אן אנצוג צו פּרעסען, איך האָב דאן געפונען צוויי גאָלדענע מטבעות אין זיין קעשענע, און

איך האָב דאָס צוריקגעבראכט, האָט ער מיר געזאָגט, אַז ער זעהט, אַז אויך צווישען אידען זיינען פאראן עהרליכע מענשען. דעריבער, אויב דו וועסט מיר זאָגען וואָס ער האָט פון אייך געוואָלט, קאָן זיין, אַז איך זאָל דיין טאַטען קאָנען טאָן א טובה...

— מיר זיינען אייך מוחל אייערע טובות, און איך בעט אייך איהר זאָלט זעהן וואָס ווינציגער זיך צו מישען אין אונזערע געשעפטען.

— זעה נאָר, דיר שטעהט שוין גאָר ניט אָן צו ריידען מיט א שניידער! — האָט ער זי ניט אָפּגעלאָזט — דו מיינסט, אַז אויב עס פלעגט צו דיר אריינקומען אין הויז דער יונגער גראף פּאָטאָצקי, ביזטו שוין געוואָרען א פּרינצעסין. מיין עלטערער זוהן דערצעהלט, אַז די לעצטע צייט ענטפּערסטו איהם ניט אפילו אויף זיין "גוט־מאָרגען!" דיר פּאַסט שוין ניט זיך צו באַגריסען מיט איהם. עפּעס א קליינינגקייט, דער יונגער גראף פּאָטאָצקי האָט דאָך ביי אייך געגעסען טשאָלענט צוויי מאָל... אפשר האָסטו זיך גאָר פארליבט אין איהם! איצט אָבער איז דאָך שוין ניטאָ דער יונגער גראף פּאָטאָצקי! ער איז דאָך אוועקגעפאָהרען קיין פּאריז!

דאָס בלוט האָט א זעץ געגעבען יהודית'ן אין פּנים. זי האָט איהם געוואָלט גוט אויסזידלען, אָבער זי האָט געוואוסט, אַז אריינצופאלען ביי איהם אין מויל, וועט זי שוין דארפען אנטלויפען פון איליע, זי האָט דעריבער פארשנעלערט איהרע טריט, און איז געגאנגען ווייטער.

אָבער יאָסעל דער שניידער האָט אָנגערירט אין איהר זעהר א צארטע סטרונע... אָ, ווען ער וואָלט וויסען דעם אמת, וואָס עס טוט זיך ביי איהר אין הארצען... ווען ער וואָלט געוואוסט, אַז דער יונגער גראף איז אוועקגעפאָהרען אין פּאריז זיך צוצוגרייטען צו ווערען א איד... ווען ער וואָלט געוואוסט ווי אזוי ער האָט אויף איהר געקוקט ווען ער איז ביי זיי געווען זיך געזעגענען... ווען ער וואָלט געוואוסט ווי זי ליגט ביי זיך אויפ'ן געלעגער און טראכט פון איהם, ווי זי הערט זיין אנגענעמע שטימע, ווען ער רעדט וועגען דער אידישער אמונה, ווי אזוי עס ציהט איהם צו ווערען א איד...

יע, ווען אָט דער שניידער וואָלט געוואוסט אָט דאָס אלץ, וואָלט ער ערשט דאָן געהאט וואָס צו ריידען...

14

ר' לייזער איז אָנגעקומען אין ווילנאָ פרייטאָג אין דער פריה, ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אין אן אכסניא, און איז גלייך געגאנגען דאווענען. נאָכ'ן דאווענען האָט ער צוגעביסען, און ער האָט זיך אוועקגעלאָזט צו ר' מנחם מאַן, חיים'ס זיידע.

ער האָט אָנגעקלאפּט אין טיר און ר' מנחם האָט איהם געהייסען אריינקומען.

— איך בין לייזער זוסקעס פון איליע! — האָט ער זיך פאר איהם פאָרגעשטעלט.

— אָ, ר' לייזער, קומט אריין! — האָט ר' מנחם איהם אויפגענומען מיט גרויס פריינטשאפט.

— זעצט זיך.

ר' לייזער האָט זיך צוגעזעצט, און ר' מנחם האָט איהם געפרעגט פאר וואָס ער איז אזוי צעטראָגען און באַזאָרגט.

— זאָגט מיר וואָס איז געשעהן?

— זעהר פיעל איז געשעהן! — האָט ר' לייזער זיך אָנגערופען — און איך בין געקומען זיך זעהן מיט אייער אייניקעל, חיים, און זיך האלטען אן עצה מיט איהם.

— גוט, איך ערווארט, אַז מיין אייניקעל חיים, זאָל טאקע באלד אָנקומען — האָט ר' מנחם געזאָגט, דערווייל טרינקט א גלאָז טיי און איהר וועט זיך דערווארעמען. עס איז אזא קאלטער, נאסער הערבסט טאָג.

ער האָט געהייסען אריינטראָגען טיי, און ער האָט זיך געזעצט נעבען איהם. באלד האָבען זיך דערהערט טריט און ר' מנחם האָט געזאָגט, אַז דאָס קומט אָן זיין אייניקעל, חיים.

ווען חיים האָט דערזעהן ר' לייזער'ן, האָט ער זיך מיט איהם שטארק דערפרעהט. ער האָט געדריקט זיין האנט, און ער האָט זיך גלייך געזעצט נעבען איהם.

ר' לייזער האָט אונז וואָס צו דערצעהלען, ער איז נאָר־וואָס געקומען, און ער ווארט עס אויף דיין קומען.

— וואָס איז געשעהן? — האָט חיים זיך אָנגערופען מיט נייגעריגקייט

— האט איהר פיליצכט געהאט א גרוס פון וואלענטי׳ן!

— ניין! איך האב וועגען איהם גארניט געהערט! — האט ר׳ לייזער געזאגט — אבער אויף מיר איז געקומען א נייע צרה, און איך ווייס ניט וואס צו טאן.

— לאמיר הערען וואס עס איז געשעהן! — האט חיים זיך אנגערופען.

— נעכטען, ווען איך בין געוועזן אין מיל, קומט צולויפען מיין אינגעל און זאגט מיר, אז עפעס א גראף מיט׳ן נאמען לינעצקי איז געקומען צו אונז אין הויז אוןווארט דארט אויף מיר.

— א, דער גראף לינעצקי! — האט ר׳ מנחם אויסגערופען — איך ווייס ווער דאס איז! אבער דערצעהלט אונז פריהער וואס ער האט פון אייך פארלאנגט!

— ווי עס ווייזט אויס, איז אט דער דאזינער גראף לינעצקי געוועזן דאן ביי דער אונטערהאלטונג פון דעם גראף פאטאצקי, ווען איהר האט דארט געטאנצט, — האט ער זיך געווענדעט צו חיים׳ן — נו, מיינט ער דאך, אז דאס בין איך, איז ער געקומען צו מיר און דערצעהלט, אזוי ווי זיין פריינט, דער גראף זאריצקי, וועט אין א צוויי וואכען ארום האבען אן עהנליכע אונטערהאלטונג, מיט א באריהמטען טענצער, האט ער זיך ניט מעהר און ניט ווייניגער געוועט מיט יענעם פריץ, אז זיין אידישער טענצער וועט באזיגען זיין טענצער. ער דערצעהלט מיר, אז ער האט זיך מיט איהם געוועט אין פופצעהן טויזענט גילדען, און אז איך מוז קומען טאנצען דארט יענעם אווענט...

— וואס הייסט, איהר מוזט, ווי אזוי קאן ער אייך צווינגען. ער האט גארניט וואס צו זאגען איבער אייך. ער איז דאך ניט אייער פריץ! — האט ר׳ מנחם אויסגערופען — איהר זייט אונטער דעם שוץ פון דעם גראף פאטאצקי, און קיין אנדער גראף קאן אייך גארניט טאן!

— אבער ער האט מיך געסטראשעט, אז אויב איך וועל זיך ענטזאגען איהם צו פאלגען, וועט ער מיך פארקלאגען פאר זיין פריינט, דעם גראף פאטאצקי, און וואס וועל איך טאן, אויב דער גראף פאטאצקי וועט מיך צווינגען?...

א שמייכעל האט זיך באוויזען אויף ר׳ מנחם׳ס ליפען. ער האט געווארפען א בליק צו זיין אייניקעל, און חיים האט אויך א שמייכעל געטאן.

— און וואס האט איהר איהם געזאגט? — האט ר׳ מנחם זיך אנגערופען.

— איך האב איהם געזאגט, אז איך קאן זיין פארלאנג ניט ערפילען.

— זעהר גוט האט איהר געטאן! — האט ר׳ מנחם אויסגערופען — איהר האט ניט וואס מורא צו האבען.

— אבער, ער וועט קומען צו מיר נאך אמאל, אין א וואך ארום!

— צוליב וואס? — פרעגט איהם חיים.

— ווייל ווען ער האט מיך גענומען דראהען מיט דעם, אז ער וועט ווירקען אויף זיין פריינט, דעם גראף פאטאצקי ער זאל מיך צווינגען עס צו טאן, האב איך זיך טאקע דערשראקען, און איך האב זיך ביי איהם אפגעבעטען ער זאל צוווארטען איין וואך, און איך וועל איהם געבען א תשובה... איך האב זיך געטראכט, אז דערווייל וועל איך אריבער קומען צו אייך, און הערען אייער עצה...

— אויב אזוי איז מיין עצה, אז איהר זאלט איהם ענטפערען, אז איהר וועט בשום אופן ניט געהן! — האט איהם ר׳ מנחם געזאגט.

— און וואס וועל איך טאן אויב ער וועט אוועקגעהן צום גראף פאטאצקי און איהם בעטען מיך צו צווינגען?

— האט ר׳ לייזער מיט זארגט געזאגט.

— איהר מעגט רוהיג זיין, אז דער גראף וועט עס קיינמאל ניט טאן, ווייל עס איז שוין מעהר ווי א חודש זינט דער גראף פאטאצקי, האט זיך צעקריגט מיט איהם. און ווען עס וואלט געשעהן דאס, אז איהר זאלט קאנען דערפילען זיין פארלאנג, וואלט אייך דער גראף פאטאצקי זעהר שטארק באשטראפט פאר דעם.

—יע, זיידע, דו האסט מיר צוגעזאגט צו דערצעהלען וועגען דעם וואס דער גראף פאטאצקי האט דיר אנפארטרויט לעצטע וואך.

— נו, גוט, איצט קאן איך דאס דערצעהלען פאר אייך ביידען. וועט איהר זעהן, אז דער גראף לינעצקי האט געזוכט איהם אפצונארען, מיינענדיג, אז ער איז ווירקליך געווע זדער טענצער. זייט וויסען, אז דער גראף לי־

נעצקי איז פארזונקען אין חובות, אז עס וועט לאנג ניט דויערן און מען וועט פון איהם אלץ אוועקנעמען, אפילו זיין פאלאץ. דער גראף פאטאצקי איז ביי איהם געווען מיט א קורצער צייט צוריק, זיי האבען ביידע געהאט א סכסוך וועגען עפעס אן אויסגעלאסענע פראנצויזישע מיידעל, וועלכע איז געווען דעם גראף'ס געליבטע, און דערנאך איז זי אריבער צו לינעצקי'ן. זיי האבען זיך צוליב דעם איבערגערעדט, און דער גראף פאטאצקי איז געקומען צו איהם אין פאלאץ, און ווען לינעצקי האט געזעהן, אז די פראנצויזישע מיידעל וויל זיך צוריקקערען מיט איהם, האט ער געפרובירט מאכען שלום מיט איהם. האבענדיג דערביי א כונה, ער זאל איהם אויסבארגען צעהן טויזענט גילדען, כדי ער זאל זיך קאנען אויסצאהלען פון זיינע חובות. נו, וואס מיינט איהר האט איהם דער גראף פאטאצקי געזאגט? ער האט איהם געזאגט, אז ער וועט איהם בארגען די געלט נאר מיט א באדינג...

— און וואס איז געווען די באדינגונג? — פרעגט איהם חיים.

— די באדינגונג איז געווען, אז דער גראף לינעצקי זאל מאכען א פארוויילונג ביי זיך אין פאלאץ, און ווען אלע וועלען דארט זיין, זאל ער ארויפגעהן אויפ'ן טיש און אויסרופען גאנץ הויך: "איך, דער גראף לינעצקי, בין נידעריגער פון א הונט"...

ר' לייזער האט לייכט אפגעאטעמט. אויב אזוי האט ער דאך ניט וואס מורא צו האבען פאר איהם. און דער גראף לינעצקי האט איהם גאר גענארט.

— דער גראף פאטאצקי האט עס מיר אלץ דערצעהלט, און ער האט צוצונעגעבען, אז דער גראף לינעצקי איז אזוי אויפגערעגט געווארען, אז ווען ער וואלט געקאנט, וואלט ער איהם דערשאסען. אבער ער, דער גראף פאטאצקי האט זיך געהאט צוגעגרייט און ער האט מיטגענומען זיינע היידוקעם — האט ר' מנחם ווייטער גערעדט.

— אבער ווי קומט עס ער זאל זיך באנוצען דערמיט, איך מיין מיט דעם גראף פאטאצקי אלס דראהונג צו מיר! — האט ר' לייזער אויסגערופען.

— דאס באווייזט, אז ער איז געווען זעהר פארצווייפעלט, אז ער האט זיך געוועט מיט דעם גראף זאריצקי, האפענדיג, אז דורך דעם אידישען טענצער וועט איהם געלינגען צו געווינען דעם געוועט פון פופצעהן טויזענט גילדען, און ער וועט קאנען אויסצאהלען די חובות זיינע. זעהר גוט, האט איהר געטאן, ר' לייזער, וואס איהר זייט געקומען אהער! — האט ר' מנחם געזאגט.

— א ברירה האב איך געהאט! — האט ר' לייזער געלאכט — האב איך זיך דען געקאנט אונטערנעמען צו געהן טאנצען פאר זיי, דארט, אין דעם פאלאץ פון דעם גראף זאריצקי.

איך מיין צו זאגען, אז דערוויל האט איהר זיך פארשפארט א סך עגמת נפש, און זארג, און איך וועל האבען וואס צו דערצעהלען דעם גראף פאטאצקי. איך וועל איהם זאגען, אז איהר, ניט וויסענדיג וועגען די באציהונגען צווישען איהם און לינעצקי'ן, האט זיך ענטזאגט צו ערפילען זיין פארלאנג. איך וועל איהם אויך ערקלערען, אז ער האט אייך געוואלט דראהען מיט דעם, וואס ער וועט איהם בעטען צו צווינגען אייך... וועל איך איהם ערקלערען, אז איהר האט איהם געענטפערט, אז דער גראף פאטאצקי האט איהם צוגעזאגט מעהר ניט צו פארלאנגען פון איהם, צו טאנצען אויף די דאזיגע פארוויילונגען. דערוויל וועט עס זיין א גוטע דערמאנונג צום גראף אליין, ער זאל פון אייך מעהר קיינמאל ניט פארלאנגען איהר זאלט דארפען טאנצען פאר איהם אדער פאר אימעצען אנדערש.

— ער, דער גראף לינעצקי האט אבער פון מיר ארויסגעקראגען א פארשפרעכונג, אז איך זאל דערוויל זיך ניט אנפרעגען ביי דעם גראף פאטאצקי, און איך זאל מיט איהם דערוויל ניט ריידען. איך האב איהם פארשפראכען, אז איך וועל ניט ריידען מיט איהם. און איצט, ווען ער וועט קומען פאר זיין תשובה, און ער וועט הערען, אז איך וויל ניט ערפילען זיין וואונש, וועט ער זיך געווים אנשטויסען, אז איך בין געווען ביים גראף פאטאצקי, וויל איך האבען די מעגליכקייט איהם צו פארזיכערען, אז איך האב מיט דעם גראף ניט גערעדט.

— ער איז גערעכט, זיידע! — האט חיים געזאגט — עס איז גאנץ מעגליך, אז ווען דו וועסט איהם דערצעהלען,

וועט ער זיין נייגעריג צו הערען דאָס פון ר׳ לייזער׳ן, און ער וועט איהם שיקען רופען צו קריגען פון איהם איינצעלהייטען.

— נו, גוט, איך וועל צוזאָגעןוואַרטען די וואָד, כאָטש איך האָב געהערט, אז דער גראף פּאָטאָצקי קלייבט זיך אין גיכען אָפּצופאָהרען פון דאנען קיין פּאריז... עס הייסט, אז ער פאָהרט זיך זעהן מיט זיין זוהן, וואלענטי, אָבער אין דער אמת׳ן האָב איך אויסגעפונען, אז ער פאָהרט אָפּ מיט דער פראנצויזין... און דאָס איז גראָד א סך בעסער פאר וואלענטי׳ן, ווייל, ווי איך האָב געהערט, פארברענגט וואלענטי ביי מיין פריינט, ר׳ אהרן ליפּמאן אין פּאריז, וועלכער לערענט מיט איהם תורה, און גרייט איהם צו ער זאָל זיך קאָנען מגייר זיין אין אמסטערדאם. מיין פריינט, ר׳ אהרן, שרייבט מיר, אז דער יונגער גראף וואלענטי האָט אין זיך א הייליגע נשמה, אז אזוי שנעל ווי מען וועט איהם קאָנען מגייר זיין, וועט ער קאָנען פאררעכענט ווערען פאר א צדיק... ווייל ער היט שוין אָפּ אידישקייט ווי דער גרעסטער צדיק... און ווען זיין פאָטער וועט איהם דאָרט זעהן, וועט ער זיך אָנשטויסען, אז ער האָט צו טאָן מיט אידען, און אז ער איז גענייגט צו אידישקייט... דאָס וואָלט זיכער ניט נאָר צעשטערט אלע זיינע עפּלענער, נאָר עס וואָלט אויך געבראכט אויף מיין פריינט, ר׳ אהרן ליפּמאן א גרויסען אומגליק, און אפשר אויף אונז אלעמען... דעריבער דארפען מיר זיין זעהר צופרידען, אז דאָס וואָס דער גראף פּאָטאָצקי זאָגט, אז ער פאָהרט זעהן זיין זוהן, איז עס בלויז אן אויסרייד, אז אין אמת׳ן פאָהרט ער אהין צו הוליען, און ער וועט אפילו זיך ניט אומקוקען אויף זיין זוהן... און דאָס וועט זיין פאר אונז אלעמען א געווינס...

— האלט עס טאקע אזוי ווייט מיט דעם יונגען גראף פּאָטאָצקי? — האָט ר׳ לייזער געפרעגט מיט גרויס נייגעריגקייט — איך מיין, אז ווען ער האָט מיר געזאָגט, אז ער וויל ווערען א איד, האָב איך גאָרניט גענומען אזוי ערנסט. איך האָב איהם אָפּגערעדט, און איך האָב געטראכט, אז ער אליין וועט זיך באלד ארומזעהן, און וועט אויפגעבען דעם געדאנק. און ווען איך האָב אויסגעפונען, אז ער איז צוליב דעם צוועק געפאָהרען קיין פּאריז, האָב איך אויך ניט געגלויבט, אז ער זאָל זיין אזוי ערנסט...

— וואָס רעדט איהר, ר׳ לייזער! די עטליכע חדשים וואָס ער און זיין פריינט זארעמבא, האָבען פארבראכט מיט מיר, האָבען זיי ביידע געלערענט מיט גרויס התמדה. זיי האָבען געמאכט פאָרטשריט, און וואָס אנבאלאנגט דעם יונגען גראף פּאָטאָצקי, האָב איך אויסגעפונען, אז ער באזיצט א שארפען קאָפּ, און אז ער האָט פארשטאנען די הויפּט יסודות פון אונזער תורה, און ער האָט זיך אין דעם אריינגעוואָרפען מיט זיין לייב און לעבען... און איך קאָן פאראויס זאָגען, אז ער וועט זיין א גדול אין ישראל, אז ער איז גרייט צו געהן אויף קידוש השם פאר אונזער אמונה. ווער ווייסט, אפשר וועט דורך איהם אויך קומען א ישועה אויף די אידען.

— און גאָט וויים, אויב חלילה מען זאָל אויסגעפינען וועגען איהם, וועט עס אונז אלעמען ניט שאדען...

— איך האָב אויך געטראכט פון אָט דער מעגליכקייט! — האָט ר׳ מנחם מאן זיך אָנגערופען — אָבער איך האָב באמערקט, אז ער איז באזעסען געוואָרען מיט אזא קראפט, וואָס איז געוועזן אונמעגליך איהם אָפּצושטעלען. איך האָב איינגעזעהן, אז מיט דעם וואָס איך וועל איהם זוכען צו בעאיינפלוסען געגען דעם, וועל איך אין איהם פארניכטען זיין נשמה, און ער וועט ניט קאָנען עקזיסטירען... און ווען איך האָב זיך אין דעם איבערצייגט, בין איך געקומען צום שלום, אז איך האָב קיין רעכט ניט איהם צו פארשטויסען פון אונזער אמונה, אז עס איז מיין פליכט איהם צו שטיצען און העלפען ווי ווייט מעגליך ער זאָל דערגרייכען זיין ציל. איך גלויב, אז עס איז מעגליך, אז ווען דער גראף פּאָטאָצקי וועט אָנקומען אין פּאריז, זאָלען זיי ביידע, וואלענטי און זארעמבא זיין אין אמסטערדאם, און ער וועט זיי אפילו ניט טרעפען דאָרטען.

— ווי איך פארשטעה איז זארעמבא ניט געוועזן אזוי באגייסטערט אָנצונעמען אונזער אמונה, ווי וואלענטי, און מיין הארץ שרעקט מיר, טאָמער וועט ער איינגאנצען חרטה האָבען, און

ער וועט נאָך פאַר׳מסר׳ן אונז אַלעמען צוזאַמען מיט זיין פריינט, וואַלענטי׳ן צו דער קאַטוילישער קירכע. און דאַן וויסען מיר דאָך שוין וואָס מיר קאָנען ערווארטען פון זיי — האָט חיים זיך אָנגערופען צו זיין זיידען.

— זאָל גאָט אויסהיטען! — האָט ר׳ לייזער אויך צוגעגעבען — איך וויים וואָס עס קאָן אונז אַלעמען ערווארטען!

— איידער איך האָב זיך אונטערגענומען זיי צו העלפען, האָט ר׳ מנחם געזאָגט — האָב איך גוט זיך דורכגערעדט מיט זארעמבא׳ן, און איך האָב געזעהן, אַז ער אַליין איז אויך א קנאַפּער גלויבער אין אַלץ וואָס קומט פאָר ביי זיי, און אז ער באזיצט א גוטען כאראקטער, און אז ווען ער וועט זיך איבערצייגען אין דער גרויסקייט פון אונזער אמונה, וועט ער זיך אויך אריינווארפען מיט זיין לייב און לעבען און ער וועט זיין גרייט אפילו מקריב צו זיין זיין לעבען אויב עס וועט נויטיג זיין פאר זיינע איבערצייגונגען. און ווען איך האָב זיך אין דעם איבערצייגט, האָב איך באשלאָסען, אז מען קאָן איהם אָנפארטרויען, אז סוף כל סוף, וועט ער ווערען געטריי אונזער תורה פונקט ווי וואלענטי איז... איך וויים, אז ער און וואלענטי האָבען צווישען זיך אָן אָפּמאַך, מיט א שבועה, אז וואָס עס זאָל ניט געשעהן, וועלען זיי ביידע וויסען ווי צו האַלטען זייער סוד...

ר׳ לייזער איז פארבליבען ביז איבער שבת ביי ר׳ מנחמ׳ן. זיי האָבען די מעהרסטע צייט פארבראַכט אין לערנען און זונטאָג אין דער פריה, איידער ר׳ לייזער איז אָפּגעפאָהרען פון דאָרט, האָט ער זיך נאָך אמאָל דורכגערעדט מיט ר׳ מנחמ׳ן ווי אזוי ער זאָל האַנדלען מיט דעם גראַף לינעצקי׳ן.

— איין זאך דארפסטו וויסען, — האָט ר׳ מנחם זיך אָנגערופען, ווען ער האָט זיך מיט איהם געזעגנט, — אז לינעצקי האָט קיין שליטה ניט איבער אייך, און אפילו ווען ער וואָלט געוועזען זעהר מעכטיג און ניט געהאַלטען ביים ארונטערגעהן פון זיין גדולה, וואָלט ער אייך קיין שלעכטעס ניט געקענט טאָן. די איינציגע שרעק, וואָס איהר וואָלט יא געקענט האָבען, וואָלט געווען, אז ער זאָל זיך ניט ווענדען צו דעם גראַף פּאָטאָצקי, אז ער זאָל אייך באשטראָפען, און דאָס ווייסט איהר דאָך, אז אונטער די איצטיגע אומשטענדען וועט ער דאָס ניט קאָנען טאָן, ווייל פּאָטאָצקי איז געווארען זיין גרעסטער שונא, און עס זיינען ניט פאראַן קיינע אויסזיכטען, אז זיי זאָלען מאַכען שלום צווישען זיך. דער גראַף פּאָטאָצקי איז פאראינטערעסירט, אז לינעצקי זאָל מעהר ניט קאָנען אויפהויבען זיין קאָפּ . . . און ווען פּאָטאָצקי וועט שפּעטער אויסגעפינען, אז ער איז ביי דיר געווען און אָנגעבאָטען אזוי פיל געלד, און דו האָסט זיך אנטזאגט עס אָנצונעהמען, וועסטו נאָך שטייגען אין זיינע אויגען.

מיט א לייכטען געמיט איז ר׳ לייזער צוריקגעפאָהרען קיין איליע. ער איז אָנגעקומען זונטאָג ביינאכט.

זיין פרוי רבקה, זיין טאָכטער יהודית, און זיינע צוויי קינדער, דוד און נפתלי, האָבען שוין אויף איהם געווארט מיט דעם גרעסטען אומגעדולד. א גאנצען טאָג האָבען שכנים און באקאנטע אָפּגעשלאָגען די טיר פון ר׳ לייזער׳ס הויז, ווייל אַלע אין איליע האָבען געוואוסט, אז ר׳ לייזער איז שנעל אָפּגעפאָהרען קיין ווילנע, און נאָכדעם, ווי יאָסעל דער שניידער האָט גענומען פארשפּרייטען קלאַנגען, אז דער גראַף לינעצקי איז געקומען צו ר׳ לייזער׳ן אין הויז, כדי ער, ר׳ לייזער, זאָל ווערען דער פארמיטלער צווישען איהם און דעם גראַף פּאָטאָצקי, ווייל ער וויל אָפּקויפען דאָס שטעדטעל איליע און דעם גאנצען געגענד.

א פחד איז אָנגעפאַלען אויף אַלע אידען. זיי האָבען זיך געשראָקען, אז ווען לינעצקי וועט ווערען דער פּריץ איבער זיי, וועט זיין פאר זיי א סך ערגער, ווייל דער גראַף פּאָטאָצקי מישט זיך זעהר ווייניג אין זייערע ענינים. זיי דארפען איהם צושטעלען א געוויסע סומע געלד יעדען יאָהר און ווייטער וויסען זיי פון גאָר ניט. דעריבער ווען זיי האָבען געהערט אָט די דאָזיגע קלאַנגען, און געזעהן, אז ר׳ לייזער איז ווירקליך ניטאָ אין דער היים, זיינען זיי געווען זיכער, אז יאָסעל ווייסט וואָס ער רעדט, ווארום אויב ניט, טאָ וואָס האָט ער טאַקע געטאָן אין ר׳ לייזער׳ס הויז? זיינען געקומען די באַלעבאַטים פון שטאָדט און גענומען אויספרעגען רבקה׳ן. זיי

האבען זי געבעטען זי זאל זיי זאגען, כדי זיי זאלען זיין צוגעגרייט, טאמער וועט, חלילה, עפעס געשעהן.

רבקה האט זיי פארזיכערט, אז עס איז ניטא קיין ברעקעל אמת אין די קלאנגען, וואס יאסעל דער שניידער פארשפרייט. אז זיי האבען שוין איהם באדארפט קאנען זיך ניט צוהערען צו זיינע רייד . . . אבער פונדעסטוועגען זיינען זיי אוועק פון דארט אומרוהיגע מיט עטוואס שרעק אין זייערע הערצער. זיי האבען געפרעגט רבקה'ן, זי זאל זיי ערקלעהרען פארוואס איז איהר מאן אזוי שנעל אפגעפאהרען קיין ווילנע . . .

רבקה האט זיי געזאגט, אז זי ווייסט אליין ניט, אז עס איז בלויז א פערזענליכע זאך, און קיינער וועט דערפון ניט ליידען. דאס, ווייזט אויס, האט נאך זייער נייגעריגקייט פארגרעסערט. און ווען זיי האבען פון איהרע רייד פארשטאנען, אז זי ערווארט איהם היינט ביינאכט צוריק, זיינען שוין פילע פון זיי געווען אין דרויסען צו זעהן, אויב ער וועט טאקע קומען, און דאן וועלען זיי שוין אויסגעפינען פון איהם. שפעט ביינאכט איז ר' ליזער אנגעקומען קיין איליע. עס איז געווען א קאלטע, אבער ליכטיגע נאכט, און ווי נאר די עטליכע אידען האבען איהם דערזעהן זיך דערנעהענטערען צו זיין הויז, זיינען זיי שנעל צו איהם צוגעגאנגען און איהם ארומגערינגעלט, איידער ער האט אפילו באוויזען ארויסצוגעהן פון זיין וואגען. ער האט זיך ארומגעקוקט מיט ערשטוינונג. דערווייל האט מען איהם פארווארפען מיט פראגעס. רבקה און יהודית, דערהערענדיג דעם גערויש, זיינען ארויס פון הויז, און דערזעהענדיג איהם און די מענשען, וועלכע האבען איהם ארומגערינגעלט, האט זי ניט געוואוסט וואס צו טאן.

— אה, ליזער! גאט צו דאנקען וואס דו ביזט געקומען געזונטערהייט! — האט זי אויסגערופען. — מיר זיינען שוין געווען באזארגט.

— נו, ר' לייזער, וואס איז געבליבען? דער גראף לינעצקי וועט טאקע אפקויפען אונזער שטעדטעל? — האט איהם איינער פון די אידען געפרעגט.

— וואס רעדט איהר! — האט ר' לייזער געענטפערט. — ווער האט עס ארייגעקלאפט אזעלכע נארישקייטען

אין אייערע קעפ?

— ווער? ! — האט רבקה אויסגערופען, — אט טאקע יאסעל, דער שניידער! דוכט זיך, אז מען האט שוין באדארפט וויסען, אז יאסעל פלוידערט גלאט אין דער וועלט אריין, אבער פונדעסטוועגען גלויבט מען אלע נארישקייטען וואס ער ברייננגט ארויס פון זיין מויל.

— איך פארזיכער אייך, אז עס איז גאר ניט מיט גאר ניט! — האט ר' לייזער זיך אנגערופען. — עס האט מיט קיינעם, אויסער מיר, ניט געהאט צו טאן.

— אבער דער גראף לינעצקי איז דאך פארט געווען ביי אייך אין הויז און מסתמא האט ער עפעס פארלאנגט פון אייך.

— יא, ער האט עפעס פארלאנגט, אבער וואס האט עס צו טאן מיט אייך? איך בעט אייך, לאזט מיך איצט צורוה, איך בין זעהר מיעד פון וועג און איך וויל זיך אויסרוהען.

איינינע זיינען גלייך אוועק, אבער עטליכע אידען האבען איהם ניט אפגעלאזען.

— מיר וועלען פון דאנען ניט אפטרעטען ביז וואנען איהר וועט אונז ניט זאגען דעם אמת, וואס דער גראף לינעצקי האט פון אייך געוואלט . . .

— דאס קאן איך אייך קיינעם דערווייל ניט זאגען, אבער איך וויל אייך נאכאמאל פארזיכערען, אז דאס האט צו טאן בלויז מיט מיר! און איך האף, אז איהר וועט מיר גלויבען. א גוטע נאכט!

ווען זיי זיינען אוועק, איז ר' ליזער אריין מיט זיין פרוי און טאכטער אין הויז. זיינע צוויי אינגלעך זיינען שוין געווען אויף זייערע געלעגערס, און ווי זיי האבען דערהערט, אז דער טאטע איז געקומען, זיינען זיי ארויסגעגאנגען פון זייער צימער.

— נו, וואס הערט זיך, לייזער, — האט רבקה מיט אומגעדולד געפרעגט. — וואס האט מען דיר געזאגט?

— עס איז גאר ניט מיט גאר ניט! — האט ר' לייזער געענטפערט. — איך האב זיך גאר ניט וואס צו שרעקען פאר דעם לינעצקי'ן. ער האט געמיינט, אז ער וועט מיך נארען. ער האט געוואלט איך זאל זיין אונטער'ן איינדרוק, אז ער און דער גראף פאטאצקי זיינען די בעסטע פריינד, און

אויב איך וועל איהם ניט וועלען אויספאלגען, וועט ער בעטען דעם גראף פאטאצקי און ער וועט מיך שוין צווינגען.

נו, האב איך אויסגעפונען פון חיים'ס זיידע, וועלכער איז דאך א שטענדיגער אריינגעהער ביי דעם גראף פאטאצקי אין הויז, אז ער איז נאר א בלוטיגער שונא פון לינעצקי'ן, און ווען איך וואלט איהם אפילו געוואלט העלפען מיט חיימ'ען, וואלט ער, דער גראף פאטאצקי, מיך דערפאר שטארק באשטראפט. איצט, ווען ער וועט אויסגעפינען, אז איך האב אנטזאגט לינעצקי'ן, וועט ער זיין שטארק צופרידען.

רבקה האט דערלאנגט צום טיש, און ר' לייזער, זייענדיג אויסגעהונגערט, האט זיך געוואשען און זיך געזעצט עסען. ער האט זיי דערצעהלט אלץ, וואס ער האט געהערט וועגען דעם יונגען גראף וואלענטי פאטאצקי, ווי אזוי ער זיצט אין פאריז און לערענט תורה ביי ר' אהרן ליפמאן, ר' מנחמ'ס פריינד, וועלכער שרייבט איהם, אז אזוי שנעל, ווי עס וועט מעגליך זיין, וועט ער אפפאהרען קיין אמסטערדאם און זיך דארט מגייר זיין.

יהודית'ס פנים איז באדעקט געווארען מיט רויטקייט, ווען זי האט עס נעהערט. איהר הארץ האט גענומען קלאפען האסטיגער. זי האט די גאנצע צייט ניט אויפגעהערט צו טראכטען פון איהם. אין איהרע אויגען איז ער געווען ווי א מלאך. ער האט געראטעוועט איהר פאטער פון א זיכערען טויט מיט דעם, וואס ער האט געלאזען וויסען ר' מנחמ'ען וועגען זיין פאטער'ס באשלוס, און ער האט דערווייל געשיקט חיימ'ען און איהם געראטעוועט. פון די עטליכע באזוכען, וואס וואלענטי האט אפגעשטאטעט אין זייער הויז, האט יהודית געזעהן, אז ער באזיצט אן איידעלע נאבעלע נשמה און דעריבער איז זי געווען זעהר גליקליך, ווען זי האט געהערט, אז ער וויל ווערען א איד. אין איהרע געדאנקען האט זי זיך פארגעשטעלט, ווי ער קומט צוריק פון דארט א פולשטענדיגער איד, א פרומער און אויך א געלערענטער. ער זיצט אין בית המדרש און לערענט. קיינער ווייסט ניט ווער ער איז, ווייל ער וועט דאך טראגען א בארד. ער וועט אריינגעהן צו זיי, ער וועט ביי זיי עסען, און זי וועט מיט איהם ריידען. ער וועט איהר דערצעהלען ווי אזוי ער האט פארבראכט דארט, אין דער פרעמד, ביז וואנען איהם איז געלונגען צו ווערען א איד . . . און דאן . . .

א לייכטער ציטער איז דורכגעגאנגען איהר קערפער, ווען זי האט פון דעם א טראכט געטאן. אבער זי האט ליעב געהאט פון דעם צו טראכטען... ווען ער וועט זיין ביי זיי אין הויז, און אפשר וועט ער אויך ביי זיי נעכטיגען. זי וועט פאר איהם אויסבעטען זיין געלעגער. ער וועט אויף איהר קוקען מיט די זעלבע מילדע בליקען ווי ער האט עס געטאן נאך דאן, מיט איבער א יאהר צוריק, ווען ער האט ביי זיי געגעסען טשאלענט . . . ער וועט זי פרעגען וועגען פארשידענע אידישע זאכען. זי וועט פאר איהם ברייננען פסוקים פון חומש און פון די נביאים. ער וועט געווים אליין קאנען א סך, גאר א סך לערנען און זי וועט זיך שוין דארפען לערנען פון איהם . . .

א גאנצע נאכט האט יהודית געטראכט פון איהם, און ווען זי איז איינגעשלאפען, האט זי גע'חלומ'ט פון איהם.

אויף מארגען אין דער פריה— ווען ר' לייזער איז געקומען אין בית המדרש דאווענען דעם ערשטען מנין, האט ער פאר אלעמען געמוזט דערצעהלען א טייל פון דעם אמת, אז דער גראף לינעצקי האט פארלאנגט פון איהם, אז ער זאל קומען אונטערהאלטען עפעס א פארוויילונג, און ער האט ניט געוואוסט, אויב ער קאן איהם אנטזאגען, ניט מורא האבענדיג פאר'ן צארן פון זייער אייגענעם פריץ, האט ער אין ווילנא אויסגעפונען, אז ער האט ניט וואס מורא צו האבען, און דאס איז אלץ...

— איהר זאלט זיך קיינמאל ניט איינהערען צו יאסעל דעם שניידער'ס פלוידערייען. ער האט זעהר שלעכטע געוואוינהייט. ער שטעקט אריין זיין נאז אומעטום, און דערנאך טראכט ער אויס אייגענע ניט געשטויגענע ניט געפלויגענע געשיכטעס...

דער גראף לינעצקי איז געווען זיכער, אז דער איד וועט טאנצען אויף דער פארוויילונג פון זאריצקי און וועט פאר איהם נעווינען דעם געוועט, אז

ער האָט שוין מיט דער עלטערער טאָכטער געפּלאַנט ווי אַזוי זיך נוקם צו זיין אָן דעם גראַף פּאָטאָצקי פאַר דער באַליידיגונג.

— אַזוי שנעל ווי דו וועסט באַוויזען אָפּצוצאָהלען דיינע חובות, וועסטו זיך נעמען צו איהם — האָט זי געזאָגט — ד, זאָלסט איהם ניט שענקען פאַר דער באַליידיגונג. דו וועסט דאַרפען צום אַלעם ערשטען אַריינקריגען עטליכע זשידעס זיי זאָלען פיהרען דיינע געשעפטען, וועסטו אויך זיין ערפאָלגרייך.

— איך וועל טאַקע אָנפאַנגען מיט דעם זשיד זוסקעס, דעם טענצער, איך וועל איהם אָנבאָטען צו פאַרוואַלטען מיינע מאַיאָנטקעס. אַזוי שנעל ווי ער וועט געווינען דעם געוועט פאַר מיר, איך וועל איהם געבען אַ גרויסען געהאַלט, און עס איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט, אַז ער וועט איינשטימען זיך צו שטעלען אונטער מיין שוץ. דאָס אַליין וועט שוין זיין פאַר איהם אַ באַליידיגונג.

— איך צווייפעל, אויב ער וועט מיט׳ן גוטען ווילען ווערען אַוועקגעהן פון דעם גראַף פּאָטאָצקי, דו וועסט דאַרפען נוצען צוואַנג.

— נו, אַז דאָס וועט זיין נויטיג וועל איך דאָס טאָן! — האָט לינעצקי געזאָגט — דערווייל גלויב איך האָב איך אויף איהם געווירקט, אַז ער זאָל קיין וואָרט וועגען אונזער פאַרהאַנדלונג ניט זאָגען דעם גראַף. און אַזוי לאַנג ווי ער וועט ניט אויסגעפינען דעם אמת וועגען דער באַציהונג צווישען מיר און פּאָטאָצקי׳ן וועט ער טאָן אַלע מיינע פאַרלאַנגען אוים מורא פאַר׳ן גראַף פּאָטאָצקי.

פּונקט צום וואָך איז לינעצקי אָנגעקומען אין איליע און איז גלייך צוגעפאָהרען צו ר׳ לייזער׳ס הויז.

ר׳ לייזער איז שוין יענעם טאָג ניט אוועק צו דער מיל. ער האָט שוין געוואַרט אויף איהם. אין הויז איז אַלץ געווען אויפגערוימט. רבקה און יהודית זיינען געווען אָנגעטאָן אין ריינע קליידער, ער איז דאָך פאָרט אַ פּריץ...

יהודית האָט יעדע ווײַלע אַרויסגעקוקט דורכ׳ן פענסטער. אָט האָט זי פון וויטען דערזעהן דעם גראַף׳ס קאַליאַסקע, און זי האָט אויסגערופען מיט אויפרעגונג:

— ער קומט! ער קומט!

— נו, זייט רוהיג! — האָט ר׳ לייזער געזאָגט, מיר האָבען זיך גאָרניט וואָס צו שרעקען. איך וועל איהם גלייך זאָגען, אַז איך וועל עס ניט טאָן, אַז ער זאָל זיך אָפּזוכען אַ צווייטען טענצער.

— ווער ווייסט, אויב ער וועט ניט פּרובירען הויבען אַ האַנט אויף דיר!

— האָט רבקה מיט זאָרג געזאָגט.

— ער האָט קיין רעכט ניט אפילו מיך צו דראָהען, ווייל איך באַלאַנג צו דעם גראַף פּאָטאָצקי, און ער וועט ניט וואַגען עס צו טאָן.

לינעצקי איז געקומען צוזאַמען מיט זיין עלטערע טאָכטער. זיין האַרץ האָט איהם געזאָגט, אַז ער וועט האָבען שוועריגקייטען, און ער האָט געהאָפט, אַז זיין טאָכטער וועט קאָנען האָבען אויף איהם אַן איינפלוס.

זיי זיינען ביידע אַריינגעקומען אין הויז. די טאָכטער האָט זיך גענומען אַרומקוקען, און דערזעהענדיג די שעהנע יהודית׳ן, האָט זי מיט באַגייסטערונג אויסגערופען:

— אָ, ווי וואונדערשעהן זי איז! איך האָב זיך קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט, אַז ביי אייך, געפינען זיך אַזוינע שעהנהייטען.

יהודית׳עס פּנים איז רויט געוואָרען, און דאָס האָט איהר נאָך צוגעגעבען אַ באַזונדערען חן.... רבקה האָט זיי געבעטען זיצען און געפרעגט אויב זיי וועלען טרינקען טיי. דאָס איז געווען ביי דעם גראַף לינעצקי אַ סימן, אַז ער וועט זיין פאַרלאַנג דערפילען. ער האָט אַ קוק געטאָן אויף זיין טאָכטער, און ווען זי האָט איהם אויפ׳ן וואונק געהייסען אָננעמען זייער גאַסטפריינטליכקייט, האָט לינעצקי צוגעשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ. זיי האָבען געטרונקען טיי, און לינעצקי און זיין טאָכטער האָבען מיט זיי געמיטליך געשמועסט. ביז זיי זיינען צוגעקומען צו דעם ענין פון דער פאַרוויילונג, וואָס וועט אין אַ וואָך אַרום דאַרפען פאָרקומען אין דעם גראַף לינעצקי׳ס פּאַלאַץ.

— איך מוז אייך זאָגען, פּאַן זוסקעס! — האָט די טאָכטער מיט אַ לייכטען שמייכעלע זיך אָנגערופען — אַז איך ערוואַרט שוין מיט דער גרעסטער אומגעדולד דעם אָווענט פון דער פאַרוויילונג. איך האָב אַזוי ליב די

קונסט פון טאנצען, און איך זאג אייך, אז איך בין איינפאך געווען ערשטוינט און איבערראשט צו זעהן ווי וואונ־דערשעהן איהר טאנצט. און ווי איך זעה זייט איהר דאך ניט גאר יונג! מיר וועלען קיינמאל ניט פארגעסען אייער געשיקטקייט און פלינקקייט, און דער־צו אייער בראווקייט און העלדישקייט. איך בין זיך מודה, אז זינט דאן, האב איך אינגאנצען געביטען מיין מיינונג וועגען אייך און אייער פאלק. איך האב זיך אלע מאל פארגעשטעלט, אז ביי אייך געפינען זיך ניט קיינע בראַ־ווע מענשען, אז איהר לאזט זיך טרע־טען מיט די פיס, און אז פאר געלט וועט איהר אלץ אין דער וועלט טאן...

— יע, דאס איז דאך די צרה מיט פילע פון די קריסטען, זיי לאזען דעם אידען ניט אויפהויבען דעם קאפ און זיי זאגען נאך, אז מיר זיינען נידעריג, אז מיר האבען שקלאפישע נשמות! — האט ר' לייזער מיט שטאלץ געזאגט — מיר זיינען געבויגען און מיר לאזען זיך טרעטען מיט די פיס, ווייל מיר זיי־נען מאכטלאז זיך געגענצושטעלען גע־גען די וועלכע האבען די מאכט צו טאן מיט אונז וואס זיי ווילען... אבער ווען דער איד וואלט געהאט די זעלבע מאכט ווי זיין געגנער, אדער אפילו ווען זיין געגנער זאל זיין שטארקער, אבער זאל זיין בלויז פריי זיך געגענצושטעלען, וואלט שוין יענער געפיהלט, אז ער דארף זיך ניט אנפאנגען מיט קיין אי־דען... יע, וואס קאנען מיר טאן! ווען מען צווינגט אונז זיך צו דערנידערי־גען! האבען מיר די ברירה ניט צו פאלגען, און דורכדעם אפשר פארלי־רען דעם לעבען, אבער מיר אידען זיי־נען אנגעזאגט דורך אונזער הייליגער תורה אפצוהיטען אונזערע לעבענס, און בלויז איינשטעלען אונזער לעבען אין געפאהר, ווען מען וועט אונז ווע־לען צווינגען צו טאן א זאך וואס איז געגען אונזער תורה. מיר האבען אויף אונזער חשבון זעהר פיל מארטירער, וועלכע האבען זיך געלאזען ברענען אבי ניט צו זיין געצוואונגען צו פאר־לאזען זייער אמונה... און איך גלויב, אז דאס וועט אייך איבערצייגען, אז א איד קאן אויך זיין א העלד!

— אהן צווייפעל! — האט לינעצקי צוגעגעבען — און גלויבט מיר, אז דאס וואס איהר וועט זיך אונטערנע־מען צו טאנצען דארט אויף דער פאר־וויילונג, וועלען אייך צוקומען נאך פריינט, וועלכע זיינען אייך ביז איצט געווען שונאים. זיי וועלען וויסען ווי אפצושאצען אייער קונסט, און אויב איהר וועט נאך וועלען באווייזען פאר זיי וואס פאר א גוטער שיסער איהר זייט, וועט איהר נאך מעהר שטייגען אין זייערע אויגען.

— מיר אידען זוכען ניט זיך צו פארגלייכען מיט אייך אין די דאזיגע קונסטען! אלץ וואס מיר ווילען איז צו ארבייטען און פארדינען אונזער ברויט רוהיג און אהן מורא.

— איך בין זיכער, אז נאכדעם ווי איהר וועט געווינען דעם טאנץ געוועט, וועט איהר ערשט דאן זיך ארומזעהן, אז איהר מעגט שטאלצירען...

— צום באדויערען מוז איך אייך זאגען, אז איהר זאלט אויפזוכען א צווייטען, וועלכער וועט פאר אייך טאנ־צען. מיר אידען גיבען זיך דערמיט ניט אפ.

— פארוואס ניט! — האט דער גראף לינעצקי אויסגערופען — איך פארלאנג דאך דאס ניט אומזיסט פון אייך...

— עס וועט זיין א סך בעסער פאר אונז אידען ווען מיר וועלען זיך ניט אפגעבען מיט א זאך וואס באלאנגט ניט צו אונזער שטאאט. ווייל עס פא־סירט גאנץ אפט, אז ווען מיר טוען זאכען וואס אייערע זיינען געוואוינט צו טאן, און מיר זיינען ערפאלגרייך, פאנגען זיך אן די קנאה און שנאה. זיי זאגען, אז מיר אידען פארכאפען אלץ וואס באלאנגט צו זיי.

— נו, וועגען דעם דארפט איהר זיך ניט זארגען! — האט לינעצקי אויס־גערופען — קיינער וועט עס ניט זא־גען, ווייל זיי וועלען דאך איינזעהן, אז קיינער קאן זיך ניט פארגלייכען צו אייך... איך בעט אייך, ענטזאגט מיר ניט!

— צום באדויערען בין איך גע־צוואונגען אייך צו ענטזאגען. איך בין ניט קיין טענצער, און איך האב ניט בדעה צו קאנקורירען מיט די עכטע טענצער, וועלכע ציהען פון דעם זייער ערנעהרונג!

— אבער איך האב זיך דאך געוואר־טען מיט דעם גראף זאריצקי און איהר וועט דאך ניט דערלאזען, אז דורך אייך זאל איך פארלירען אזא גרויסע סומע געלט!

— ווען איהר וואָלט זיך מיט מיר פריהער דורכגערעדט, וואָלט איך אייך גלייך געזאָגט זיך ניט צו וועטען, אָבער איהר האָט מיך ניט געפרעגט, און דעריבער בין איך ניט פאראנטוואָרטליך פאר דעם!

— פּאַן זוסקעס! — האָט זיך שוין די טאָכטער אריינגעמישט — איהר ווייסט גאנץ גוט, אז ווען מיר וואָלטען געהאט דעם מינדסטען צווייפעל, אז איהר וועט דעם טאנץ־געוועט ניט געווינען, וואָלטען מיר דאָך זיך אויף אייך ניט פארלאָזען. מיר זיינען איבערצייגט, אז איהר וועט ניט נאָר פארשאפען אונז כבוד מיט דעם, נאָר אויך זיך זעלבסט און אייער פאָלק. אויסער דעם האָט דאָך מיין פאָטער אייך אָנגעבאָטען א גרויסע סומע געלט, ווען איהר וועט געווינען דעם טאנץ־געוועט...

— איך גלויב, אז איך האָב אייך קלאָר געמאכט, אז מיר אידען זוכען ניט רייך צו ווערען אויף א גרינגען אופן. מיר זיינען גרייט צו ארבייטען מיט שווייס און בלוט פאר אונזער שטיקעל ברויט, און מיר זיינען צופריעדען, אז מען לאָזט אונז צו רוה און מען שטערט אונז ניט צו דינען אונזער גאָט. ניין, געלט מיינט גאָרניט צו מיר!

— און איך בין אונטער דעם איינדרוק, אז א איד איז געלט־גייציג! — האָט די טאָכטער געזאָגט, דעריבער מוז איך צוגעבען, אז איהר זייט גאָר אן אויסערגעוועהנליכער איד, איך בעט אייך אָבער, אז בלויז היינטיגעס מאָל, זאָלט איהר טאָן מיין פאָטער'ס פארלאנג!...

— ניין! איך קאָן עס ניט טאָן! — האָט ר' לייזער מיט ענטשלאָסענהייט געזאָגט.

— איהר וועט מוזען טאָן דאָס פאר מיר! — האָט שוין לינעצקי מיט אויפרעגונג אויסגערופען — איך האָב זיך איינגאנצען פארלאָזען אויף אייך... איך זאָג אייך צו, אז אויב איהר וועט מיין פארלאנג ערפילען, וועל איך אייך מאכן פאר דעם הויפּט אויפזעהער פון אלע מיינע מאיאָנטקעס. איך וועל זעהן צו טאָן גוטעס ניט מיט אייך, נאָר אויך מיט אלע אנדערע אידען, וועלכע קומען אין בארירונג מיט אייך...

— איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, גראף לינעצקי — האָט ר' לייזער געזאָגט, אז איך פיהל זיך זעהר גליקליך אונטער דעם שוץ פון אונזער גוטען פריץ גראף פּאָטאָצקי...

דאָס האָט ארויסגערופען גרויס צאָרן ביי איהם, און ער האָט זיך אָנגערופען:

— איך זעה, אז איהר האָט ניט געהאלטען אייער וואָרט! איהר האָט מיר געהאט פארשפּראָכען זיך ניט צו זעהן מיט דעם גראף פּאָטאָצקי וועגען דעם, און פון אייערע רייד פארשטעה איך, אז איהר האָט זיך יע געזעהן מיט איהם און איהם דערצעהלט וועגען מיין באזוך צו אייך...

— איהר מאכט א טעות, מיין גראף, ביי אונז אידען איז א וואָרט הייליג! ווען איך האָב אייך צוגעזאָגט האָב איך מיין צוזאָג געהאלטען. איך פארזיכער אייך, אז איך האָב זיך מיט דעם גראף פּאָטאָצקי ניט געזעהן שוין גאָר א לאנגע צייט...

לינעצקי האָט לייכטער אָפּגעאָטעמט. אויב אזוי, אויב ער האָט זיך ניט געזעהן מיט דעם גראף פּאָטאָצקי, קאָן ער זיך דאָך מיט דעם ווייטער באנוצען אלס דראָהונג...

— אויב איהר האָט זיך ניט געזעהן מיט איהם וועל איך זיך זעהן מיט איהם! — האָט לינעצקי אויסגערופען מיט כעס. — איך וועל איהם איצט דערצעהלען ווי אזוי איהר באהאנדעלט איינעם פון זיינע בעסטע פריינד, און איך וועל איהם בעטען ער זאָל אייך צווינגען דאָס צו טאָן פאר מיר, דאַן וועט איהר עס טאָן אזוי ווי דאַן, געצוואונגענערהייט — און איך וועל שוין זעהן, אז איהר זאָלט זיך מיהען צו געווינען דעם טאנץ־געוועט, ווייל אייער לעבען וועט זיין אָפּהענגיג פון דעם.

— איהר קאָנט טאָן וואָס אייך געפעלט, איך וועל טאָן וואָס מיר געפעלט, — האָט ר' לייזער זיך אָנגערופען מיט רוהיגקייט — קיינער וועט מיך ניט צווינגען צו טאָן א זאך וואָס איז געגען מיין וואונש.

— אויב אזוי וועל איך גלייך פון דאנען אָפּפאָהרען קיין ווילנא, צו מיין גוטען פריינט, גראף פּאָטאָצקי, און איך וועל איהם דערצעהלען וועגען אייער חוצפּה געגען א פּוילישען גראף...

— איך בין גרייט אויף אלץ! — האט ר' לייזער געזאגט — איהר קאנט צו איהם פאהרען, און איך פארזיכער אייך, אז אפילו דער גראף פאטאצקי וועט מיך ניט קאנען צווינגען צו טאן אזא זאך!

— אהא, דאס מיינט, איהר וועט אויך ווידערשפעניגען זיין מויל! — האט לינעצקי אויסגערופען — דאס איז גוט צו וויסען! איך וועל איהם טאקע אויך דערצעהלען וואס זיין זשיד האט נאר וואס געזאגט וועגען איהם.

— איך האב גארניט געזאגט וועגען איהם! — האט ר' לייזער זיך אנגערופען — איך האב אייך בלויז געוואלט זאגען, אז איך האב א פארשפרעכען פון דעם גראף פאטאצקי, אז ער וועט מיך מעהר ניט צווינגען צו טאנצען! יע, דאס האב איך פון איהם ארויסגעקראגען דאן, ווען ער האט מיך געפרעגט וואס איך פארלאנג אלס א באלוינונג פאר מיין גוטען טאנצען.

— אבער ווי איך האב אויסגעפונען, האט ער דאך אייך געגעבן די ארענדע פון דער מיל פריי אויף צעהן יאהר!

— דאס האט ער מיר געגעבען אלס צוגאב צו זיין פארשפרעכען!

— פארוואס זאלען מיר זיך דארפען קריגען, — האט זיך די טאכטער אריינגעמישט, — לאמיר דורכקומען אויף א פרידליכען אופן — זאגט אונז, פאן זוסקעס, אויף וועלכע באדינגונגען וואלט איהר געטאן מיין פאטער'ס פארלאנג.

— אויף קיינע באדינגונגען, אפילו ווען עס זאל מיר אויסקומען ליידען זעהר שטארק פאר דעם, וועל איך זיך ניט אונטערנעמען אזא זאך!

— איך וועל אייך ניט שענקען פאר דער חוצפה! — האט זיך גראף לינעצקי צעשריען.

— איך וויל אייך אויפמערקזאם מאכען, גראף לינעצקי, אז איהר זייט דערווייל מיין גאסט, און עס איז ניט העפליך פון אייער זייט צו שרייען אין מיין הויז!

— איך וועל דעם זשיד ווייזען ווי אזוי צו ריידען צו מיר מיט אזוי פיל חוצפה — האט ער גענומען קלאפען מיט'ן פויסט אין טיש.

— פאטער, בארוהיג זיך! — האט זיין טאכטער זיך צו איהם געווענדעט. מיר וועלען מוזען געפינען א פריעדליכען וועג, מיט כעס וועסטו דאך געווים ניט אויספיהרען . . . איך קאן ניט פארשטעהן פאן זוסקעס, פארוואס איהר ווילט ניט ברענגען כבוד און רייכטום צו אייער משפחה! איהר האט אזא שעהנע טאכטער, און זי וועט דארפען הייראטען, און אז איהר וועט האבען א סך געלט, וועט זי קאנען קריגען א ווירדיגען יונגען מאן . . . איהר זעהט, אז אייער טאכטער'ס גליק ליגט אין אייערע הענט, און איהר ווילט איהר ניט העלפען!

— איך בעט אייך ניט צו זארגען פאר מיין טאכטער'ס גליק! — האט ר' לייזער אויסגערופען — מיר גלויבען אין גאט, אז ער וועט איהר צושיקען איהר באשערטען . . . געלט שפילט ביי אונז זעהר א קליינע ראלע.

— ווילט איהר דען ניט העלפען אייערע ברידער, וועלכע געפינען זיך אונטער דעם שוץ פון מיין פאטער און פון אונזערע פריינד?

— מיר אידען פארלאזען זיך זעלטען אויף דער הילף פון א מענשען... נאט איז אונזער הילף!

— אויב איהר וועט מיר ניט פאלגען וועל איך מיין צארן אויסגיסען אויף אייערע ברידער! — האט לינעצקי אויסגערופען מיט כעס.

— גאט וועט זיי באשיצען! — האט ר' לייזער אויסגערופען — איך קאן ניט טאן אייער פארלאנג, און איך גלויב, אז איהר ברענגט אין נייוועץ אייער צייט, און איך וואלט אייך געראטען צו זוכען אימיצען אנדערש דערווייל, כדי איהר זאלט ניט דארפען ליידען צוליעב דעם. עס זיינען פאראן גענוג גוטע טענצער צווישען אייערינגע.

לינעצקי'ס צארן איז געווארען גרעסער מיט יעדער רגע. ער האט גענומען שרייען און שטורמען, און ר' לייזער האט איהם עטליכע מאל דערמאנט, אז ער זאל ניט פארגעסען, אז ער באלאנגט ניט צו איהם, און אז ער איז זיין גאסט, און ער האט קיין רעכט ניט אזוי צו ריידען צו איהם.

— א, דו שמוציגער זשיד! — האט זיך אין לינעצקי'ן צעקאכט זיין יוכע — איך וועל דיר ניט שענקען פאר דיין חוצפה!

— איך בין געצוואונגען אייך צו בעטען צו פארלאזען מיין הויז! — האט ר' לייזער זיך אנגערופען — אויב ניט וועל איך זיך דארפען ווענדען מיט אן אנקלאגע געגען אייך צו מיין

באשיצער דעם גראַף פּאָטאָצקי! איך קום אייך גאָרניט, און איהר האָט קיין רעכט ניט מיר צו באַליידיגען אין מיין הויז!

— קום, פאָטער! — האָט זיין טאָכטער זיך אָנגערופען צו איהם — דו זעהסט דאָך, אז מיר וועלען גאָרניט קאָנען פּועל'ען ביי איהם, ער איז איינגעשפּארט, און עס קאָן זיין, אז ער מיינט, אז דיין מאכט האָט זיך פון דיר איינגאנצען אָפּגעטאָן . . . קום, מיר וועלען איהם ווייזען וואָס דו קאָנסט נאָך טאָן!

לינעצקי האָט ניט אויפגעהערט צו זידלען און צו שילטען. ער איז ארויס מיט זיין טאָכטער פון הויז, ער האָט זיך אריינגעזעצט מיט איהר אין זיין קאָליאסקע. ער האָט באמערקט ווי א היבשע צאָהל אידען האָבען זיך פארזאמעלט ניט ווייט פון דאָרט. און דאָס האָט איהם נאָך מעהר אויפגערעגט.

ער האָט אויפגעהויבען זיין האנט און געדריקט זיין פויסט, קריצענדיג מיט די ציינער און אויסשרייענדיג:

— איך וועל נאָך איין אלעמען נקמה נעהמען, איהר אומווירדיגע אידען! איך וועל אייך אלעמען אויסקוילענען!

זיין קוטשער האָט א שמיץ געטאָן די פערד, און זיינען שנעל אָפּגעפאָרען פון דאָרט.

די אידען וועלכע האָבען זיך ארומגעקליבען ניט ווייט פון ר' לייזער'ס הויז, ווען דעם גראַפ'ס עקיפּאַזש איז דאָרט געשטאנען, זיינען איצט געבליבען שטעהן פארגליווערטע פון שרעק, ווען זיי האָבען געהערט די רייד פון דעם פּרינץ.

— וועה איז אונז! מיר זיינען פארלאָרען! — האָבען זיי גענומען יאָמערען, — וואס אזוינס האָט ר' לייזער צו איהם געטאָן, וואָס ער האָט איהם אריינגעבראכט אין אזא גרימצאָרן.

— נו, וואָס האָב איך אייך געזאָגט! — האָט יאָסעל דער שניידער אויסגערופען — איך האָב אייך פריהער געזאָגט, אז דער פּריץ וויל אָפּקויפען איליע פון דעם גראַף פּאָטאָצקי, און ער האָט געוואָלט, אז ר' לייזער זאָל זיין דער פארמיטלער, און ווי עס ווייזט אויס, האָט ר' לייזער איהם אריינגעבראכט אין כעס און איצט וועט ער געווים אויסלאָזען זיין כעס אויף אונז!

לאָמיר געהן צו איהם און לאָמיר איהם ניט אָפּלאָזען ביז וואנען ער וועט אונז ניט געבען קיין ערקלעהרונג, פארוואָס ער האָט אזוי דערצאָרענט דעם פּריץ.

— האָט איהר געהערט, וואָס ער האָט געזאָגט! — האָט איינער זיך געקאָכט, ער האָט דאָך געזאָגט, אז ער וועט אונז "אלעמען אויסקוילענען" . . .

— פארוואָס קומט עס אונז! — האָט א צווייטער זיך געבראָכען מיט די הענט — וואָס האָט ער צו איהם געטאָן, אז ער זאָל וועלען אויסלאָזען זיין צאָרן צו אונז אלעמען!

— קומט, לאָמיר אריינגעהן צו איהם אין הויז, מיר וועלען פון דאָרט ניט אָפּטרעטען ביז וואנען ער וועט אונז זאָגען דעם אמת! — האָט יאָסעל דער שניידער זיך אָנגערופען — מיין הארץ האָט מיר געזאָגט, אז עפּעס האָט דאָ פּאסירט. מיך קאָן מען ניט נארען. ווי איך האָב דערזעהן דעם פּריץ'עס קארעטע צום ערשטען מאָל, האָב איך אייך געזאָגט, אז עפּעס קומט דאָ פאר וואָס האָט א שייכות צו אונז אלעמען! איהר האָט מיר ניט געוואָלט גלויבען, איצט האָט איהר מיט אייערע אויערען געהערט, וואָס דער פּריץ האָט געזאָגט, און איך פרעג אייך, בין איך דען ניט געווען גערעכט!

— מיין הארץ שרעקט מיר! איך האָב מורא, אז אן אומגליק רוקט זיך אָן אויף אונז אלעמען. ער האָט דאָך געברענט פון צאָרן. ער האָט אונז אלעמען געסטראשעט מיט זיין פויסט.

— לאָמיר געהן איהם פרעגען! — האָט נאָך איינער זיך אָפּגערופען.

זיי האָבען זיך אלע א לאָז געטאָן צו ר' לייזער'ס הויז, און יאָסעל איז געווען דער ערשטער אָנצוקלאפּען אין טיר. יהודית האָט די טיר געעפענט, און זיי זיינען אריינגעגאנגען אינוויי־ניג.

— ר' לייזער! — האָט איינער פון זיי זיך צו איהם געווענדעט — מיר זיינען געווען אין דרויסען ווען דער פּריץ איז ארויס פון אייער הויז, און זאָל גאָט דערבארעמען זיך איבער אונז! דער פּריץ האָט געקריצט מיט זיינע ציינער און ער האָט געדריקט זיין פויסט און געשריען, אז ער וועט נעהמען נקמה אָן אונז אלעמען, אז ער

וועט אונז אלעמען אויסקוילענען!

— טא וואס זשע ווילט איהר פון מיר! — האט ר' לייזער מיט געלאסענקייט אויסגערופען — עס איז אייער אייגענער שולד. פארוואס זאלט איהר זיך אוועקשטעלען נעבען איהם און קוקען אויף איהם ווי אויף א בייזוואונדער.

— ער איז ניט געווען אין כעס אויף אונז צוליב דעם! — האט יאסעל דער שניידער זיך אנגערופען — ער איז ארויסגעקומען פון אייער שטוב שוין אז אויפגערעגטער. זאגט מיר, וואס אזוינס איז געשעהן, אז דער פריץ זאל זיין אזוי בייז?

— ווען איהר פאלגט מיר, וועט איהר אלע געהן צו אייערע היימען, און זאל זיך יעדער פון אייך באשעפטיגען מיט זיינע אייגענע עסקים! עס איז זעהר ניט שעהן פון אייך ארייצוקוקען אין יענעמ'ס פענסטער און ארייננשטעקען אהין די נעזער! שטעלט זיך פאר ווען איך וואלט געפילט, אז א סכנה דראהעט אונז, וואלט איך דען געבליבען אזוי רוהיג און געלאסען... איך האב אייך דאן געזאגט, אז עס איז גארניט מיט גארניט, און איך זאג אייך איצט אויך דאס זעלבע. דאס, וואס דער שיכור'ער פריץ איז ביי מיר געווען, האט גארניט צו טאן מיט אייך, און ער קאן קיינעם פון אונז קיין שלעכטס ניט אן, און אויב איהר ווילט פארט וויסען פארוואס ער איז געווען אזוי בייז, וועל איך אייך זאגען. ער איז געווארען אין כעס ווייל איך האב איהם און זיין טאכטער אזוי גוט ווי ארויסגעטריבען פון מיין שטוב.

— וואס? ארויסגעטריבען דעם פריץ! — האבען אלע מיט שרעק אויסגערופען — ווי אזוי האט איהר געקאנט טאן אזא זאך?... זייט איהר משוגע געווארען?

— איך וויים, וואס איך טו, און איהר האט זיך ניט וואס צו שרעקען! גאט האט פון מיר ניט אוועקגערויבט מיין שכל, און מיר דארפען ניט מורא האבען פאר דעם בילען פון א שיכור'ן פריץ! געלויבט איז גאט, אונזער גוטער פריץ גראף פאטאצקי, וועט ניט דערלאזען אז א פרעמדער פריץ זאל זיך ארייננמישען אין אונזערע ענינים. איך פארזיכער אייך, אז ער וועט שוין פארזאגען א צעהנטען מעהר אהער ניט צו קומען.

יאסעל און די אנדערע אידען זיינען געבליבען שטעהן ווי געפלעפטע. וואס האט דא פאסירט? זיי האבען זייערע אויגען געווענדעט צו יאסעל דעם שניידער, אבער זיי האבען באלד פארשטאנען, אז ער אליין וואונדערט זיך, אז ער קאן ניט פארשטעהן, וואס עס איז דא פארגעקומען מיט ר' לייזער'ן. ער האט אבער זיך אזוי שנעל ניט געוואלט אונטערגעבען. ער האט געוואלט, אז די אנדערע זאלען זיין אונטער'ן איינדרוק, אז ער ווייסט אלץ, וואס דא איז פארגעקומען ביי ר' לייזער'ן אין שטוב. ער האט זיך דאריבער אנגערופען:

— איך קאן דעם גראף לינעצקי זעהר גוט, ווען ער איז געווען ביי דעם גראף פאטאצקי אין פאלאץ, האב איך פאר איהם געטאן געוויסע אר־ייט. איך וויים גאנץ גוט, אז ער איז דער בעסטער פריינד פון פאטאצקי'ן, און אויב ער וועט איהם דערצעהלען ווי אזוי מען האט יהם דא באהאנדעלט, וועט ער דען אונז שווייגען?

— ווען איהר, יאסעל שווייגט וואלט געוועזן א סך בעסער! — האט ר' לייזער זיך צו איהם געווענדעט — עס איז שוין צייט, אז איהר זאלט ניט זיין קיין קאך־לעפעל... איהר, מיט אייער לויזען צונג ווארפט אן א שרעק אויף די, וועלכע גלויבען נאך אין אייערע פלוידערייען.

— איך פלוידער ניט! איך וויים פילע זאכען, און קיינער קאן מיר ניט אנרופען פלוידערער! מיינט ניט, אז איך וויים ניט, אז איהר זייט א גוטער טענצער און א גוטער שיסער! איך וויים אלץ!

— געה, יאסעל, נעהם זיך בעסער צו דיין נאדעל און פאדעם! — האט ר' לייזער מיט כעס זיך אנגערופען — איך וויל דיר מעהר ניט אנקוקען נעבען מיין שטוב, איך געה ניט צו דיין שטוב און איך שטעה ניט אונטער דיין פענסטער, און רוק ניט אריין מיין נאז אין דיינע געשעפטען, וועסטו מיר אויך פילייכט טאן די טובה און זיך מעהר ניט מישען אין מיינע געשעפטען.

— איך מיש זיך ניט אין קיינעמ'ס געשעפטען! — האט יאסעל אויסגערופען — איך זאג נאר, אז איך קאן וויסען, וואס עס טהוט זיך ביי די

פריצים, ווייל איך טהו ארבייט פאר זייערע פאראבקעס און היידוקעס און זיי דערצעהלען מיר אלץ, וואס עס קומט פאר ביי די פריצים.

— אבער איך האב דערווייל קיינמאל דיר ניט געבעטען דו זאלסט מיר דערצעהלען, וואס עס קומט דארט פאר, דאריבער פארלאנג איך פון דיר איצט, אז דו זאלסט אהער מעהר ניט קומען! ווען איך וועל זיך נויטיגען אין דיינע עצות, אדער ווען איך וועל ווערען נייגעריג צו וויסען, וואס עס טהוט זיך ביי די פריצים אין פאלאץ, וועל איך אריבערגעהן צו דיר.

— אבער, וואס וועט איהר זאגען צו דעם! — האט איינער פון די אידען מיט שרעק אויסגערופען — ער האט דאך אונז געסטראשעט!

— איהר דארפט ניט מורא האבען!

— האט זיי ר׳ ליזער אלעמען בארוהיגט — אויב איך האב איהם געקאנט משלח זיין פון דאנען, איז א סימן, אז מיר האבען זיך ניט וואס צו שרעקען.

די אידען זיינגען ארויס פון ר׳ ליזער׳ס שטוב. און יאסעל האט זיך ניט אויפגעהערט צו קאכען און טומלען.

עס איז ניט פאראיבער קיין האלבע שעה און אלע אידען אין איליע האבען געהערט, אז ר׳ ליזער האט ארויסגעטריבען א פריץ פון זיין שטוב. א פחד איז אויף אלעמען געפאלען. אידען האבען פארמאכט די קראמען, און פארלאזען זייערע ווארשטאטען און געלאפען צו ר׳ ליזער׳ן אין הויז. ר׳ ליזער האט אבער פארשטאנען, אז מען וועט קומען צו איהם, און ער איז אוועק צו זיך אין מיל. אידען און אידענעס האבען באלאגערט זיין שטוב, און רבקה און יהודית האבען זיי קוים געקאנט בארוהיגען.

— ווי אזוי נעהמט ער דאס און טרייבט ארויס א פריץ! — האבען עטליכע ווייבער מיטאמאל געשריען— מעהר ווי דאס פעלט אונז ניט! מען וועט דאך אונז אלעמען אויסקוילענען.

— ווען מען רייסט ארויס די צייהנער פון א בייזען הונט, דארף מען מעהר פאר איהם קיין מורא ניט האבען — האט יהודית זיך אנגערופען.

— מיין מאן איז איצט אין מיהל, ביי דער ארבייט, — האט רבקה געזאגט, — געהט אהין און איהר וועט הערען פון זיין מויל, אז איהר האט זיך ניט וואס צו שרעקען.

זיינען די אידען אוועק צו ר׳ ליזער׳ן אין מיהל און האבען פון איהם געפאדערט ער זאל זיי געבען אן ערקלערונג פארוואס ער האט אזוי באהאנדעלט דעם פריץ, וועלכער קאן דערנאך זיך טאקע נוקם זיין אן די אידען.

ר׳ ליזער זאט איינגעזעהן, אז ער וועט מוזען געבען אן ערקלערונג די אידען, אנדערש וועלען זיי זיך ניט בארוהיגען. ער איז ארוים צו זיי און זיך אנגערופען:

— איך האב שוין ערקלערט צו די נייגעריגע וועלכע זיינען געקומען צו מיין שטוב און געשטאנען אין דרויסען, צוקוקענדיג זיך וואס עס קומט פאר ביי מיר. איצט וויל איך ערקלערען, אז דער גראף פאטאצקי איז א שונא דעם גראף לינעצקי, און אז לינעצקי האט פארלאנגט איך זאל פארראטען אונזער גוטען פריץ, האב איך איהם משלח געווען! איהר דארפט אויך וויסען, אז דער גראף לינעצקי, וועלכער איז צו מיר געקומען צוויי מאל, איז אין זעהר שלעכטע אומשטענדען, און ער האט געמיינט, אז מיר אידען וועלען איהם קאנען העלפען. איצט שטעלט זיך פאר, ווען איך וויים, אז דאס איז אויך דער וואונש פון אונזער גוטען פריץ גראף פאטאצקי, וואלט איך דען אזוי געהאנדעלט. אבער ווען ער קומט מיט א שלעכטער כונה צו מיר, האב איך איהם געוויזען דעם וועג, איהר האט זיך ניט וואס צו שרעקען.

ווייזט אוים, אז אט די דאזיגע רייד זיינע האבען געמאכט דעם געווינשטען איינדרוק, ווייל זיי האבען זיך בארוהיגט, און זיינען געגאנגען אהיים.

פונדעסטוועגען האט מען אין איליע ניט אויפגעהערט צו ריידען וועגען דעם פאר היבשע עטליכע וואכען. ר׳ ליזער איז ביי אלעמען פאררעכענט געווען פאר א גרויסען העלד. א קליינינקייט, ארויסצוטרייבען א פריץ פון זיין שטוב...

אפילו יאסעל דער שניידער האט שוין געהאט מעהר דרך ארץ פאר ר׳ ליזער׳ן. און ארום זיין פערזענליכקייט האבען זיך שוין גענומען וועבען פארשידענע געשיכטעס. מען האט

געזאָגט, אַז דער גראַף פּאָטאָצקי וועט איבערגעבען די גאַנצע שטאָדט איליע אין ר' לייזער'ס הענט. ווייל ער האַלט זעהר שטאַרק פון איהם. מען האָט גערעדט, אַז ר' לייזער האָט ביי איהם גע'פּועל'ט, אַז ער זאָל באַפרייען עטליכע אידען פון ווילנאָ, וועמען ער האָט פאַרשפּאַרט אין געפענגניש, ווייל זיי האָבען ניט געקאָנט באַצאָלען די אַרענדע.

15

אויף מאָרגען נאָכדעם ווי ר' לייזער האָט פאַרלאָזען ווילנאָ, איז ר' מנחם מאַן אוועק צו דעם גראַף פּאָטאָצקי אין פּאַלאַץ, און ער האָט געבעטען מעלדען דעם גראַף, אַז ער וויל זיך מיט איהם זעהן.

פּאָטאָצקי, וועלכער האָט זעהר שטאַרק געהאַלטען פון דעם אַלטען, קלוגען אידען האָט איהם געהייסען אַריינקומען.

—אַז דו ביזט געקומען צו מיר ניט גערופענערהייט, איז אַ סימן, אַז דו האָסט מיר מיטצוטיילען עטוואָס וויכטיגעס, — האָט דער גראַף פּאָטאָצקי זיך אָנגערופען.

—איך ווייס ניט ווי וויכטיג דאָס איז, — האָט ר' מנחם געזאָגט מיט אַ לייכטען שמייכעל, אָבער איך גלויב, אַז דער ווירדיגער גראַף וועט זיין פאַראינטערעסירט צו הערען דאָס וואָס האָט צו טאָן מיט זיין ניי־געוואָרענעם שונא, דעם גראַף לינעצקי!

—אָ, לינעצקי! — האָט דער גראַף אויסגערופען, — האָט ער דיך געשיקט צו מיר איך זאָל זיך מיט איהם איבערבעטען? אויב אַזוי איז דיין מיה אַרויסגעוואָרפען! איך וויל מיט איהם ניט האָבען וואָס צו טאָן!

— אָ, ניין, ווירדיגער גראַף! — האָט מנחם געזאָגט, — איך בין צו אייך געקומען דערצעהלען וואָס פאַר אַ געמיינהייט ער האָט געוואָלט אָפּטאָן!

— נו, לאָמיר הערען! — האָט פּאָטאָצקי אַרויסגעוויזען אומגעדולדקייט.

— ווי איהר האָט מיר דערצעהלט מיט עטליכע טעג צוריק, האָב איך פאַרשטאַנען, אַז דער גראַף לינעצקי איז זעהר שטאַרק פאַראָרימט געוואָרען.

—פאַראָרימט געוואָרען,—האָט דער גראַף פּאָטאָצקי געלאַכט, — אויב ער וועט ניט אין גיכען באַקומען צעהן טויזענט גילדין, וועט ער אַלץ פאַרלירען, ער וועט פאַרלירען זיין פּאַלאַץ, ער וועט פאַרלירען אַלע זיינע מאַיאָנטקעס, און ער קאָן נאָך אפילו אַריינגעזעצט ווערען אין געפענגניש. איך וועל איהם וויזען דעם הונט זיך אָנצופאַנגען מיט מיר! איך האָב איהם געזאָגט, אַז ער זאָל אויסרופען פאַר אַלע זיינע געסט, אַז ער איז נידעריגער פון אַ הונט, וועל איך איהם דאַן לייהען דאָס געלט. אָבער ער וועט עס ניט טאָן, נו, וועל איך זעהן אָן איהם אַ נקמה!

— דער גראַף לינעצקי איז מיט עטליכע טעג צוריק אָנגעקומען קיין איליע און זיך געזעהן מיט דעם אידען זוסקעס, — האָט ר' מנחם זיך אָנגערופען.

— וואָס? — איז דער גראַף אויפגעשפּרונגען מיט כעס, — אויב איך וועל אויסגעפינען, אַז דער איד זוסקעס האָט איהם מיט וואָס ניט איז געהאָלפען, וועל איך איהם דערשיסען ווי אַ הונט!

— אָ, ניין, ווירדיגער גראַף! — האָט ר' מנחם געזאָגט, דער איד זוסקעס איז זעהר געטריי און איבערגעגעבען צו אייך, און ער וועט ניט טאָן קיין זאַך וואָס זאָל אייך ניט זיין צום האַרצען... דער גראַף לינעצקי ווייזט אויס איז געווען אַזוי געמיין, אַז ער האָט געזוכט אַריינצונאַרען דעם אידען מיט דעם וואָס ער האָט איהם געזאָגט, אַז ער איז געקומען צו איהם אין אייער נאָמען.

— וואָס אַזוינס האָט ער פון איהם פאַרלאַנגט? — האָט פּאָטאָצקי מיט נייגעריגקייט איהם געפרעגט.

— ער האָט איהם איינגעלאַדען צו טאַנצען אויף אַ פאַרוויילונג ביים גראַף זאַריצקי, און ווען ער האָט זיך ענטזאָגט דאָס צו טאָן, האָט ער איהם אָנגעבאָטען אַ באַלוינונג פון פינף טויזענט גילדין. ער האָט איהם דאַן דערצעהלט, אַז ער האָט זיך געהאַט געוועט מיט דעם גראַף זאַריצקי, און אויב ער וועט ניט וועלען געהן דאָרט טאַנצען און געווינען, וועט ער דורך דעם פאַרלירען.

— נו, און וואָס האָט איהם דער איד געזאָגט?

— ער האָט איהם געענטפערט, אז ער וועט ניט טאנצען אפילו ווען ער זאָל איהם אָנשיטען א פולע הויז מיט געלד!

— זעהר גוט האָט ער געטאָן! — האָט דער גראף מיט צופרידענהייט אויסגערופען.

— דער גראף לינעצקי ווייזט אויס האָט אָבער באשלאָסען איהם צו צווינגען, און זייענדיג זיכער, אז דער איד ווייסט ניט וועגען די באציהונגען צווישען אייך און לינעצקי'ן, און ער וועט זיכער מיינען, אז איהר זייטביידע גוטע פריינד, האָט ער איהם געסטראשעט, אז אויב ער וועט איהם ניט פאָלגען, וועט ער דאן זעהן, אז איהר זאָלט איהם צווינגען. אָבער זוסקעס האָט זיך ניט געאיילט צו געבען איהם זיין צושטימונג. ער האָט ביי איהם געבעטען א וואָך צייט, און ער איז אהער געקומען און מיר דערצעהלט אלץ וואָס עס איז פאָרגעקומען, און איך האָב איהם דאן זעהר געלויבט וואָס ער האָט איהם ניט נאָכגעגעבען, און איהם געזאָגט, אז ווען לינעצקי וועט קומען נאָך אמאָל צו איהם פאר זיין תשובה זאָל ער וויסען וואָס איהם צו ענטפערען.

— איך האָף, אז ער וועט איהם ארויסווארפען פון זיין שטוב! — האָט פּאָטאָצקי אויסגערופען, — ער האָט געמיינט, אז איהם וועט געלינגען אריינצוקריגען דאָס געלט אין וואָס ער נויטיגט זיך אזוי שטארק, דורך מיין אידען! ער וועט פאר איהם געווינען זיין געוועט, האָט ער זיך געטראכט! זעהר גוט האָט דער איד מיינער געטאָן! ווען ער נעהמט זיך אונטער איהם צו העלפען, וואָלט ער זיין לעבען פארלאָרען... אפילו ווען ער וואָלט געמיינט, אז ער טוט מיר דורך דעם א טובה... זאָל דער איד פון איליע קומען צו מיר, און איך וועל איהם באלוינען... אָבער ניין, איך וועל מוזען אָפּלייגען מיין באלוינונג, ווייל איך קלייב זיך אָפּצורייזען פון דאנען קיין פראנקרייך, איך ווייס ניט ווי לאנג איך וועל זיך דאָרט פארזאמען, אָבער ווען איך וועל זיך צוריקקערען, ווייל איך, אז דו זאָלסט מיר וועגען דעם דערמאָנען און איך וועל איהם שוין באלוינען פאר זיין קלוגער האנדלונג.

— איך וועל אייך דערמאָנען, גנעדיגער גראף, האָט ר' מנחם זיך אָנגערופען, — איך וויל אייך ביי דער געלעגענהייט ווינשען א גליקליכע רייזע.

— זעהר גוט, — האָט דער גראף זיך אָנגערופען, — איך דאנק דיר פאר דיין וואונש, איך האָב א צווייפאכיגען ציעל אין מיין איצטיגער רייזע, ערשטענס וויל איך זיך זעהן מיט מיין זוהן, איך וויל זעהן ווי אזוי ער לערענט זיך דאָרט, און צווייטענס דארף איך זיך אָפּרוהען, און איך האָף, אז איך וועל טאקע קאָנען דאָרט גוט פארברייננגען...

דער גראף פּאָטאָצקי איז געווען זעהר שטארק צופרידען מיט דעם באריכט פון זיין אלטען אידישען פריינד. איצט וועט ער נאָך האָבען מעהר פון וואָס צו לאכען פון לינעצקי'ן. זיין לעצטע האָפענונג צו קריגען געלט, און ארויסקריכען פון זיין פּלאָנטער, איז אויסגערונען געוואָרען. איצט וואָלט ער געוואָלט וויסען וואָס ער וועט טאָן, ווי אזוי וועט ער נאָכקומען דעם געוועט. ניט נאָר וועט ער ניט אריינקריגען דאָס געלט וואָס ער האָט אזוי שטארק נויטיג כדי אָפּצוצאָלען זיינע חובות, אָבער ער וועט דאָך פארלירען זיין געוועט צו דעם גראף זאריצקי'ן און ער וועט ניט האָבען מיט וואָס איהם צו באצאָלען... ער וואָלט דאביי געוואָלט זיין...

ער ווייסט, אז דער גראף זאריצקי איז געווען זעהר שטארק באפריינדעט מיט לינעצקי'ן, און דורך דעם וועט זייער פריינדשאפט פארוואנדעלט ווערען אין פיינדשאפט.

פּאָטאָצקי האָט באשלאָסען צו דערצעהלען זיין געליבטער ראשיעל וועגען דעם, אפשר וועט זיין כדאי צוליב דעם אָפּצולייגען די רייזע, כדי צו זעהן די נקמה אָן איהם...

ער איז אָפּגעפאָהרען אויף מאָרגען צו דעם מאיאָנטעק וואו ראשיעל האָט זיך געפונען און ער האָט איהר אלץ דערצעהלט. זיי האָבען ביידע געלאכט זעהר שטארק.

— דו וועסט נאָך זעהן, ווי ער וועט צו מיר קומען בעטען איך זאָל איהם ראטעווען, — האָט דער גראף פּאָטאָצקי זיך אָנגערופען, און ער וועט שוין וועלען טאָן מיין וואונש, אבי איך זאָל איהם ראטעווען, אָבער איך

וועל זיך שוין דאַן ניט באַנוגענען בלויז מיט דעם וואָס ער וועט פאַר אַלעמען אין די אויגען זיך רופען: "נידעריגער פון אַ הונט", נאָר איך וועל פון איהם פאַרלאַנגען ער זאָל זיך אַליין אָנשפּייען אין פּנים פאַר אַלעמען אין די אויגען... כאַ, כאַ, כאַ!

— איך וואָלט עס געוואָלט זעהן מיט מיינע אויגען! — האָט זי אויסגערופען לאַכענדיג, ער האָט זיך פאַר מיר געהאַט באַרימט, אַז ער איז זעהר רייך, און אַז ווען ער וויל קאָן ער אָפּקויפען דיין פּאַלאַץ פון ווילנאָ!

— אַ באַרימער איז גוט צו שמייסען! — האָט דער גראַף געזאָגט, — און דעריבער האָב איך באַשלאָסען צוצואוואַרטען נאָך עטליכע טעג מיט אונזער רייזע...

יע, עס וועט זיין כדאַי צו וואַרטען און זעהן ווי אַזוי ער וועט האַנדלען — האָט זי געזאָגט.

— איך האָב דאָך אויך געקראָגען אַן איינלאַדונג פון דעם גראַף זאַריצקי צו זיין פאַרוויילונג, אָבער איך האָב איהם געענטפערט אַז איך האַלט ביים אוועקפאָרען פון דאַנען עטליכע טעג פאַר דער פאַרוויילונג, איצט וועל איך איהם לאָזען וויסען אַז איך האָב באַשלאָסען צו קומען צו איהם, און צוליב דעם צוועק לייג איך אָפּ מיין רייזע אויף עטליכע טעג. איך וועל דאָרט זיין און צוזעהן מיט מיינע אויגען ווי אַזוי דער לינעצקי וועט אויסצאָלען איהם אַזוי פיל געלט, פאַר דעם געוועט וואָס ער וועט צו איהם פאַרלירען.

דער גראַף פּאָטאָצקי האָט געשיקט זיינעם אַ ספּעציעלען שליח צו דעם גראַף זאַריצקי'ן אין וואָס ער האָט איהם געמעלדעט אַז אַזוי ווי ער האָט געהערט אַז ביי איהם אויף דער פאַרוויילונג וועט פאָרקומען אַ זעהר אינטערעסאַנטער טאַנץ־געוועט, האָט ער דעריבער אָפּגעלייגט זיין רייזע נאָך פּאַריז, און ער וועט קומען צו דער פאַרוויילונג.

דער גראַף זאַריצקי איז געווען זעהר צופרידען מיט דעם. ער האָט געפילט שטאָלץ וואָס דער רייכסטער גראַף פּאָטאָצקי האָט צוליב זיינער אַ פאַרוויילונג אָפּגעלייגט זיין רייזע. ער האָט דעריבער ערוואַרטעט מיט גרויס אומגעדולד צו זעהן ווען לינעצקי וועט ברייגנען. ער האָט שוין געהאַט צוגעגריט די צוויי בערישע פעלען, און ער האָט זיך דורכגערעדט מיט זיין טענצער, און איהם דערציילט וועגען זיין געוועט מיט דעם גראַף לינעצקי'ן.

— דו וועסט דאַרפען אָנווענדען אַלע דיינע כוחות און דיין גאַנצע קונסט וואָס דו פאַרמאָגסט כדי צו געווינען אָט דעם טאַנץ־געוועט — האָט זאַריצקי זיך צו איהם אָנגערופען — וויייל אויב דו וועסט פאַרלירען וועל איך ניט נאָר האָבען אַ שאָדען פון פופצעהן טויזענט גילדין, נאָר די שאַנדע וועט זיין נאָך מעהר ווי דער געלט פאַרלוסט, וויייל דיין געגנער וועט זיין אַ זשיד...

— איהר האָט זיך ניט וואָס צו שרעקען גראַף, האָט דער טענצער געענטפערט מיט אַ שמייכעל — איך וועל ניט דערלאָזען אַז אַ זשיד וועט מיך באַזיגען.

— איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, אַז איך האָב שוין געהערט פון אַזאַ געשיכטע, און טאַקע ביי דעם גראַף פּאָטאָצקי; דאָרט האָט אַ אידישער טענצער באַזיגט דעם גרויסען טענצער יוזשוק.

— המ... יוזשוק איז גאָרניט אַזאַ טענצער! איך וועל איהם ווייזען וואָס טאַנצען איז!

— פונדעסטוועגען בין איך עטוואָס אומרוהיג! — האָט דער גראַף זאַריצקי ווייטער גערעדט — ווי איך פאַרשטיי איז דער גראַף לינעצקי זעהר געענגט אין געלט, און ער קאָן געוויס ניט באַהויפּטען צו פאַרלירען פופצעהן טויזענט גילדין, און אויב ער האָט זיך געוועט, איז אַ סימן אַז ער איז זיכער מיט אַ זיג!

— עס קאָן פּאַסירען אַז ער וועט נאָך חרטה האָבען! — האָט דער טענצער געזאָגט, און ער וועט שוין דורך אַ תירוץ איינגאַנצען זיך צוריקציהען פון דעם געוועט. ביי אונז איז פאַרשטאַנען געוואָרען אַז דער וועלכער וועט צוליב וואָס פאַר אַ סיבה עס זאָל ניט זיין, זיך צוריקציהען, האָט ער דורכדעם שוין פאַרלאָרען דעם געוועט, און אויב זאַריצקי וועט ניט וועלען קומען מיט זיין טענצער, צו עס וועט זיך אַרויסווייזען אַז ער האָט גאָר קיינמאָל ניט געהאַט קיין טענצער, וועט ער מיר מוזען באַצאָלען די גאַנצע סומע געלט. דעריבער איז פאַרשטענד־

ליד, אז ער וועט געוויס קומען מיט זיין זשידעק דעם טענצער.

אָט איז געקומען דער אָוונט פון דער פאַרוויילונג. אַלע געסט האָבען זיך פאַרזאַמעלט אין דעם גראף זאַריצקי'ס פּאַלאַץ. אַלע האָבען גערעדט וועגען דעם טאַנץ געוועט וואָס וועט דאַרפען פאָרקומען. יעדער איינער האָט שוין אויף דעם ארויסגעקוקט מיט נייגעריגקייט. מען האָט איינע די אַנדערע דערציילט די געשיכטע וואָס עס איז פאָרגעקומען אין דעם גראף פּאָטאָצקי'ס זומער פּאַלאַץ אין איליע, וואו א איד האָט באזיגט יוזשוק'ן, דעם באריהמטען טענצער. די וועלכע האָבען דאָס אַליין בייגעוואוינט האָבען פאָראויסגעזאָגט, אז אויב זיין געגנער וועט זיין דער זעלבער איד, דאַן האָט שוין זאריצקי פאַרלאָרען זיין געוועט, ווייל נאָך אַזוי פלינקער און געאיבטער טענצער ווי יענער איד איז געווען, איז נאָך ניטאָ!

— שאַ, אָט קומט אָן דער גראף פּאָטאָצקי אַליין! — האָט אימיצער אויסגערופען — מיר וועלען באַלד וויסען אויב דער טענצער וועט זיין דער איד פון איליע, זיין ארענדאר!

די פּריצים האָבען זיך באַגריסט מיט פּאָטאָצקי'ן און זייער ערשטע פראגע איז געווען, אויב זיין איד וועט עס טאנצען געגען זאריצקי'ס טענצער!

— מיין איד! — האָט דער גראף פּאָטאָצקי אויסגערופען — זיכער ניט! ערשטענס האָט לינעצקי צו מיר זיך ניט געווענדעט נאָך אַן ערלויבניש, און אפילו ווען ער וואָלט מיך געבעטען וואָלט איך דאָס איהם ניט געטאָן! איך וואָלט איהם געגעבען די ערלויבנישט בלויז דאַן, ווען ער דערקלערט דאָס פאר אַלעמען אין די אויגען אז ער איז נידעריגער פון א הונט...

די פּריצים האָבען זיך פאַנאַנדערגעלאַכט, און איין פּריץ, וועלכער איז געווען א נאָהענטער שכן מיט לינעצקי'ן, און ער האָט איהם שוין געהאַט פריהער פאַרטרויט דעם סוד אז ער וועט נוצען פּאָטאָצקי'ס זשיד אַלס טענצער געגען זאַריצקי'ס טענצער, האָט זיך אָנגערופען מיט א שמייכעל:

— און איך בין וויליג זיך צו וועטען מיט דיר, גראף פּאָטאָצקי, אז דיין זשיד וועט דאָ קומען טאַנצען!

— איהר הערט! — האָט זיך פּאָטאָצקי אָנגערופען צו די איבעריגע גראַפען — ער וויל זיך מיט מיר וועטען! גוט, לאָמיר זיך וועטען!

— איך בין צופרידען זיך צו וועטען! — האָט יענער גראף זיך אָנגעכאַפּט — וויפיל זאָל זיין דער געוועט?

— צעהן טויזענט גילדין!

— איך בין גרייט! — האָט יענער אויסגערופען — איהר זייט עדות, אויב דער גראף לינעצקי וועט בריינגען אהער פּאָטאָצקי'ס זשיד, דאַרף מיר דער גראף פּאָטאָצקי באַצאָלען צעהן טויזענט גילדין, און אויב ער וועט בריינגען אימיצען אנדערש, וועל איך איהם דאַרפען באַצאָלען צעהן טויזענט נילדין...

— און ווען ער וועט קיינעם ניט בריינגען! — האָט דער גראף פּאָטאָצקי זיך אָפּגערופען — וועסטו דאַן מיר אויך דאַרפען באַצאָהלען:

— איך נעה איין אויף די דאָזיגע באַדינגונגען.

דער געוועט איז פאָרגעקומען פאר די אויגען פון דעם גראף זאַריצקי, און די איבעריגע פּריצים. דער גראף זאַריצקי איז געווען זעהר צופרידען פון דעם וואָס ער האָט נאָר וואָס געהערט פון פּאָטאָצקי'ן, אז זיין איד וועט זיך ניט באַטייליגען אין דעם טאַנץ.

— עס איז שוין צייט אז דער גראף לינעצקי זאָל שוין דאָ זיין! — האָט אימיצער געזאָגט — מען וועט דאָך דאַרפען צוגרייטען די טענצער!

— ער האָט מיר צוגעזאָגט צו זיין גאַנץ פריה! — האָט זאַריצקי געזאָגט. איך פאַרשטעה ניט פאַרוואָס ער זאַמט זיך אַזוי לאַנג!

ווען עס איז פאַראיבער נאָך א שעה צייט, אז ער האָט זיך ניט באַוויזען, זיינען שוין די געסט געוואָרען אומגעדולדיג. זאַריצקי האָט געשיקט צוויי פון זיינע דינער זיי זאָלען אוועקרייטען אויף פלינקע פערד און איהם צואיילען צו קומען.

די דינער זיינען אָנגעקומען אין לינעצקי'ס פּאַלאַץ, און ווען מען האָט זיי אריינגעלאָזען צו איהם, זיינען זיי געוואָרען איבערראַשט צו זעהן אז ער זיצט א פאַרטרויערטער אויף זיין שטול.

— ווען זיי האָבען איהם איבערגעגעבען זייער שליחות, האָט ער געזאָגט, אז צום באַדויערען קאָן ער ניט קומען,

ווייל ער האָט ניט געקאָנט קריגען דעם זשיד, אויף וועמען ער האָט געלייגט אלע זיינע האָפענונגען.

— מיר וואָלטען אייך געראַטען, הער גראַף, צו קומען און געבען אַט די ערקלערונג צו אונזער האר! — האָט איינער פון די דינער זיך אָנגע־רופען.

—יע, פאָטער, ער איז גערעכט — האָט זיין עלטערע טאָכטער וועלכע איז דאַביי געוועז, זיך צו איהם אָנגע־רופען — וואָס וועסטו קאָנען טאָן? עס איז דאָך ניט דיין שולד, וואָס דער זשיד איז געוועזן אזוי פאר׳עקשנ׳נט!

— וואָס פארשטעהסטו דאָ ניט, האָט לינעצקי אין דער שטיל זיך אָנ־גערופען צו זיין טאָכטער — עס איז צווישען אונז פארשטאַנען געוואָרען אז אויב איך שטעל ניט צו קיין טענ־צער יענעם אָוונט, וועל איך אלץ איינם פארלירען דעם געוועט. נו, פרעג איך דיך, ווי אזוי קאָן איך איצט געהן אהין, ווייסענדיג אז איך האָב פארלאָ־רען דעם געוועט און איך האָב ניט קיין געלט צו באַצאָלען דעם געוועט! איך וועל דאָך דאָרט ווערען צו שאנד און צו שפּאָט!

— און אז דו וועסט ניט קומען דאָרט וועט מען דאָך פון דיר נאָך מעהר לאכען! — האָט זי איהם גע־זאָגט — און מיט דעם וואָס דו וועסט זיך ניט באווייזען פאר דעם גראַף זא־ריצקי, מיינסטו אז ער וועט דיר שענ־קען דאָס געוועט־געלט וואָס ער האָט פון דיר געוואונען.

— און אז ער וועט וועלען אויפמאָ־נען וועט ער דען קאָנען? — האָט לי־נעצקי טרויעריג זיך אָנגערופען — אלץ וואָס איך באזיץ וועלען דאָך מיינע פריהערדיגע בעלי־חובות אוועק־נעהמען...

— פאָלג מיר, פאָטער, געה אריבער צו איהם, און זאָלסט איהם געבען די ערקלערונג וואָס איך האָב דיר געזאָגט.

— אפשר ביזטו גערעכט! — האָט לינעצקי אויסגערופען — איך וועל געהן! ער האָט געזאָגט די דינער אז ער וועט באלד אָפּפאָרען אהין, ער וועט הייסען שפּאַנען זיין עקיפּאַזש.

ווען די דינער פון זאריצקי זיינען אוועקגעריטען, האָט לינעצקי זיך אריינגעזעצט אין זיין עקיפּאַזש און האָט געהייסען זיין קוטשער טרייבען אזוי שנעל ווי מעגליך צו דעם פּאַלאַץ פון דעם גראַף זאריצקי.

מיט גרויס אומגעדולד זיינען אלע געבליבען זיצען אויף זייערע פּלעצער ערוואַרטענדיג דאָס אָנקומען פון לי־נעצקי מיט זיין טענצער. ווען די די־נער האָבען געזאָגט אז ער קומט באלד אָן, האָט זיך דער וועלכער האָט זיך געוועט מיט דעם גראַף פּאָטאָצקי זעהר שטארק דערפרייט.

ווען לינעצקי איז אריינגעקומען אין פּאַלאַץ, האָבען זיך אלע אויפגעשטעלט פון זייערע פּלעצער און גענומען זיך ארומקוקען צו זעהן אויב ער איז גע־קומען מיט זיין טענצער. דער גראַף פּאָטאָצקי אָבער איז געבליבען זיצען אויף זיין פּלאַץ.

— נו, וואו איז דיין טענצער! — האָט איהם זאריצקי געפרעגט. — דער זשיד האָט מיך פארפירט! — האָט לינעצקי געזאָגט ניט באמערקענדיג דעם גראַף פּאָטאָצקי — ער האָט מיר געגעבען זיין עהרענוואָרט אז ער וועט קומען דאָ טאנצען, אָבער ער האָט זיין וואָרט ניט געהאלטען! איהר ווייסט דאָך, מיינע פריינד, ווי אזוי מען קאָן זיך פארלאָזען אויף א זשיד׳ס וואָרט! די זשידעס זיינען אלע ליגנער און שווינדלער!

— און קיין גרעסערער ליגנער און שווינדלער ווי דו ביזט, דאַרף מען ניט! — האָט דער גראַף פּאָטאָצקי זיך אויפגעשטעלט פון זיין פּלאַץ און אויסגערופען מיט כעס. איצט וויל איך אייך זאָגען ווי אזוי ער האָט געוואָלט אריינגנארען מיין אידען, וועלכער האָט געוואונען ביי מיר דעם טאנץ געוועט נעגען יוזשוק׳ן — ער האָט איהם קיינמאָל ניט צוגעזאָגט. פארקערט ווען ער איז געקומען איהם בעטען, האָט ער איהם גליך ענטזאגט, און טראָץ דעם וואָס ער האָט איהם נעדראָהט, אז ער וועט איהם באשטראָפען, און טראָץ דעם וואָס ער האָט איהם אָפּגענארט, זאָגענדיג אז איך וועל איהם צווינגען צו פאָלגען, האָט מיין איד זיך ניט

געלאָזט פארפירעז פון איהם. זאָל ער דאָס ליקענען!

לינעצקי איז געבליבען שטעהן אויף זיין פּלאַץ א פארגליווערטער. אויף דעם האָט ער זיך גאָרניט געריכט.

— איך האָף אז דו זעהסט איין אז דו האָסט פארשפּילט דעם געוועט, און דו האָסט מיר געבראַכט די פופצעהן טויזענט גילדין, וואָס דו וואָלסט פון מיר ארויסבאַקומען, ווען איך פארליר דעם געוועט.

לינעצקי האָט געשוויגען.

— נו, דו האָסט דאָך פארלאָרען דעם געוועט! — האָט זיך נאָך א פּריץ אויפגעשטעלט און זיך געווענדעט צו לינעצקי׳ן, פארוואָס האָסטו מיט זיך ניט געבראַכט די געלט צו באַצאָלען דעם געוועט.

— איך האָב ניט! — האָט לינעצקי געענטפערט.

— אויב דו האָסט ניט קיין מזומן, וועסטו דארפען אָפּשרייבען פאר דעם גראף זאריצקי דיין אייגענטום! — האָט א צווייטער פּריץ געזאָגט — טו דאָס טאקע איצט, און מיר אלע וועלען זיין עדות!

דער גראף זאריצקי האָט געהייסען אריינברייגנען א פעדער און טינט, און ער האָט געהייסען לינעצקי׳ן אָפּצושרייבען זיין פארמעגען אין ווערט פון פופצעהן טויזענט גילדין.

— איך קאָן דאָס ניט טאָן! — האָט לינעצקי געזאָגט.

— דו מיינסט אז דו ווילסט ניט צאָהלען דיין געוועט חוב! — האָט זאריצקי איהם אָנגעקוקט מיט ערשטוינונג.

— איך וואָלט געוואָלט, אויב איך וואָלט געקאָנט — האָט לינעצקי געזאָגט.

— איך ווייס אז דו האָסט ניט קיין מזומן! — האָט זאריצקי געזאָגט, אָבער ווען דו האָסט זיך מיט מיר געוועט, האָסטו דאָך ערווארט אז איך זאָל דיר באַצאָהלען אויב איך וועל פארלירען, און איצט דארפסטו מיר באַצאָהלען, און אויב דו האָסט געוואוסט אז דו וועסט ניט קאָנען באַצאָהלען אויב דו וועסט פארלירען, האָסטו דאָך קיין רעכט ניט געהאט זיך צו וועטען מיט מיר! ניין, איך וועל דיר ניט אָפּלאָזען, אויב דו האָסט ניט קיין מזומן, וועסט מוזען איבערשרייבען דיין פּלאַץ אויף מיין נאָמען! אנדערש קאָן ניט זיין!

— דאָס קאָן איך אויך ניט! — האָט לינעצקי מיט טרויער אין זיין שטימע אויסגערופען — ווייל אויב איך וועל ניט קאָנען באַצאָהלען מיין חוב אין משך פון דריי וואָכען צייט, וועט מיין בעל חוב האָבען א רעכט צוצונעמען מיין פּלאַץ און די אַנדערע מאַיאָנטקעס וואָס איך באַזיץ. יע גראף זאריצקי, איך האָב זיך געוואָטען, ווייל איך האָב געהאָפט אז מיט דעם געלט וואָס איך וועל געווינען, וועל איך קאָנען זיך באפרייען פון מיינע חובות!

— האָסטו גאָרניט געטראַכט פון דער מעגליכקייט אז דו וועסט פארלירען? — פרעגט איהם זאריצקי. — יעדער איינער ווייס אז אין א געוועט, האָט יעדער די זעלבע מעגליכקייט צו פארלירען און צו געווינען.

— איך בין געווען זיכער אז איך וועל געווינען ווייל איך האָב מיט מיינע אויגען צוגעזעהן וויאַזוי יענער זשיד האָט געטאַנצט און באַזיגט דעם גרויסען טענצער יוזשוק׳ן. און איך בין געווען אויך זיכער אז אויב איך וועל איהם אָנבאָטען א גרויסע סומע געלט וועט ער זיך אונטערנעמען און זיך באַמיהען צו באַזיגען אויך דיין טענצער! דאַן האָב איך געהאָפט אז איך וועל האָבען צו באַצאָהלען מיינע חובות.

און דו האָסט קיינמאָל ניט געטראַכט וואו וועסטו נעמען געלט מיר צו באַצאָלען אויב דו וועסט פארלירען! — האָט זאריצקי אויסגערופען און זיך געווענדעט צו די אנדערע פּריצים — איך וואָלט וועלען הערען וואָס איהר האָט צו זאָגען וועגען דעם! גלויבט איהר אז ער האָט געהאַנדעלט עהרליך!

— ניין, ער איז ווירקליך א שווינדלער! מיר ווילען מעהר ניט האָבען וואָס צו טאָן מיט איהם! — האָבען זיך איינינגע פון די פּריצים אָנגערופען — ער האָט געבראַכט שאנדע צו אונז אלעמען!

— איך גלויב אז מיר קאָנען איהם אָנקלאָגען פאר אונזער קעניג, סטאַניסלאַוו אויגוסט לעסטשינסקי, ער וועט ניט דולדען אזא אומעהרליכקייט. — האָט דער גראף פּאָטאָצקי אויסגערופען — ערשטענס וועט ער

פון איהם אוועקנעמען דעם טיטול גראף, און דאן וועט ער איהם גוט באשטראפען פאר זיין שווינדעל.

— אויב איהר וועט מיר אנקלאגען פאר דעם פוילישען קעניג, וועל איך האבען איהם צו דערציילען זעהר ניט קיין שעהנע זאכען וועגען אט דעם גראף פאטאצקי און אנדערע גראפען — האט לינעצקי מיט פארביטערונג אויסגערופען — איך וועל איהם דערציילען אז דער גראף פאטאצקי האט צו טאן מיט אן אויסגעלאסענע פראנצויזין, און אז זיין פרוי קלייבט זיך איהם צו פארקלאגען פאר דעם פויפסט. איך וועל איהם דערציילען וועגען אנדערע שענדליכע זאכען וואס איהר טוט, און דורכוואס איהר ברייננגט ניט קיין כבוד צו אונזער לאנד!

— געה און דערצייל דעם קעניג!

— האט זאריצקי אויסגעדופען — דער קעניג סטאניסלאוו אויגוסט לעמשינסקי, וועט פארשטעהן אזעלכע זאכען... עס איז פאר קיינעם קיין סוד ניט אז ער האט געפירט א ליבע מיט דער צארינא קאטערינא די גרויסע, און אז דורך איהר איינפלוס האט ער דערגרייכט דעם טראן פון פוילען... דאריבער קאן ער פארשטעהן אזעלכע זאכען, אבער שווינדעל און גנבה, פאר דעם וועט ער שטארק באשטראפען.

— איך וואלט פארגעשלאגען אז דער שווינדלער לינעצקי זאל באלד פארשפארט ווערען אין געפענגעניש — האט דער גראף פאטאצקי זיך אנגערופען צו זאריצקי'ן — דו האסט א רעכט עס צו טאן פאר דיין חוב וואס דו מאנסט ביי איהם. וויבאלד ער ענטזאגט זיך דיר צו באצאלען, קאנסטו איהם פארהאלטען, מיר אלע וועלען זיין עדות, אז ער האט זיך מודה געווען אז ער קומט דיר פופצעהן טויזענט גילדין!

— אט דאס וועל איך טאקע טאן! האט זאריצקי זיך אנגערופען — איך וועל איהם פארהאלטען ביז וואנען ער וועט מיר באצאלען מיין געוועט־חוב.

זאריצקי האט אריינגערופען צוויי פון זיינע היידוקעס, און טראץ דעם וואס לינעצקי האט געסטראשעט און ארויסגעוויזען א ווידערשטאנד, האבען זיי איהם א נעם געטאן און פארשפארט אין א גוט באוואכטען קאמער...

די פארוויילונג איז אנגעגאנגען, אבער דער גאנצער אינטערעס פון די פריצים איז אין גאנצען געווען געווענדעט אויף דעם גראף לינעצקי'ן. יעדער איינער האט געהאט עפעס צו דערציילען אויף איהם, און זיי האבען זיך אלע פארפליכטעט צו זעהן אז ער זאל ניט מעהר טראגען דעם טיטול גראף, און אז ער זאל זיין שטראף באקומען...

מעהר ווי אלע איז געווען צופרידען דער גראף פאטאצקי. ער האט אזוי גיך געזעהן נקמה אן איהם, וועלכער האט איהם געוואלט אנטאן צרות, מיט דעם וואס ער האט פון איהם אוועקגענומען זיין געליבטע.

דער גראף פאטאצקי האט, פאר זיין אפרייזע קיין פאריז, געזעהן נקמה אן איהם. ער האט געזעהן ווי אזוי זיינע בעלי חובות האבען פארנומען לינעצקי'ס פאלאץ, ער איז געקומען דארט מיט די אנדערע פריצים צו קויפען די אנטיקען, וואס די בעלי־חובות האבען פארקויפט כדי ארויסצובאקומען וואס מעהר געלט.

לינעצקי האט ניט נאר פארלארען זיין פאלאץ און זיין גאנצען פארמעגען, נאר אויך זיין טיטול גראף. ער איז פון איצט אן פאררעכענט געווארען פאר אן איינפאכען מענשען. זיין עלטערע טאכטער איז אוועק צו איינער פון איהרע קרובים. און זי איז דארט פארבליבען פאר א לייגגערע צייט. זי האט זיך געפיהלט זעהר שטארק געטראפען פון דעם אומגליק וואס עס איז באפאלען איהר פאטער. זי האט געהאפט, אז איהר פאטער וועט זיך אויך אט דעם מאל דורכדרעהען... זי האט שוין אפילו געהאט באשלאסען צו הייראטען מיט איינעם פון די רייכע יונגע לייט, וועלכער איז געווען פארליעבט אין איהר. זי האט ערווארטעט, אז ער וועט קומען איצט און זאגען איהר, אז ער האט זי נאך אלץ ליב. אבער ער איז ניט געקומען. ווייזט אויס, אז ער האט זי ליעב געהאט ווייל זי איז געווען די טאכטער פון א גראף, אבער איצט, אז זי איז ניט מעהר באטיטולט, וויל ער פון איהר ניט וויסען.

יוליע, די איינגערע טאכטער פון לינעצקי'ן, איז פאר א קורצער צייט

פארבליבען מיט איהר פאטער. זי האט פרובירט איהם טרייסטען און ארויסהעלפען. לינעצקי אבער איז געווען שטארק פארביטערט. ער האט געשווארען זיך נוקם צו זיין אן זיינע שונאים. איבערהויפט איז זיין צארן געווען געווענדעט געגען די אידען

— איך האב געהאט א געלעגענהייט זיך צו באפרייען פון אלע מיינע חובות, ווען דער זשיד וואלט ניט געווען אזוי פאר'עקשנ'ט — האט ער זיך אנגערופען צו זיין טאכטער יוליע. — איך האב זיך ביי איהם געבעטען, איך האב זיך פאר איהם ערנידעריגט, און ער האט זיך צו מיר ניט געוואלט צוהערען. איך וועל איהם ניט שענקען! נקמה וועל איך נעהמען אן איהם!...

— א, פאטער, דו ווייסט דאך אז איך האב אויך ניט איבעריג ליב די זשידעס, אבער פונדעסטוועגען טראג איך אויף דעם דאזיגען אידען, זוסקעס, קיין כעס ניט צוליב דעם וואס ער האט דיר ענטזאגט. נאכאלעמען, שטעל זיך פאר ווען ער וואלט געווען דיין איד, און אן אנדער פריץ וואלט פון איהם פארלאנגט צו טאן דאס זעלבע, וואלסטו איהם דען דערלאזען? בפרט ווען דו ווייסט, אז פאטאצקי איז געווארען דיין שטארקסטער שונא. איך האב דיר געווארענט, אז דו זאלסט זיך ניט פארדרעהען דיין קאפ מיט דער אויסגעלאסענער ראשיעל... איצט שטעל זיך פאר מיין לאגע. גאר אין גיכען וועט פאטאצקי אנקומען מיט ראשיעל אין פאריז, זיי וועלען זיך זעהן מיט מיין חתן זארעמבא, און איהם דערציילען אלץ וואס עס איז פארגעקומען מיט אונז.

— דאריבער איז מיין עצה צו דיר, יוליע, אז דו זאלסט אויף איהם ניט ווארטען, ווייל ווען ער וועט אויסגעפינען, אז מיר זיינען ארונטער פון אונזער גרויסקייט, וועט ער מעהר פון דיר ניט וועלען וויסען.

— איך האב צוטרויען צו איהם — האט יוליע געזאגט — ער איז ניט פון די וועלכע יאגען זיך נאך א טיטול. ער האט מיך ליב און ער וועט מיך ניט פארלאזען.

— וואס דארפסטו מעהר! — האט לינעצקי זיך צו איהר אנגערופען — זעה וואס עס האט פאסירט מיט דיין עלטערער שוועסטער. דער רייכער סטאשעק איז דאך געווען פארליבט אין איהר איבער די אויערען. ער פלעגט קומען כמעט יעדען טאג, און פאלען צו איהרע פיס, זי זאל מיט איהם הייראטען, און איצט, ווען ער האט געהערט וואס עס האט מיט אונז פאסירט, איז ער פלוצלונג פארשוואונדען געווארען. מיין ניט, אז איך האב זיך מיט איהם ניט געזעהן. איך האב געמיינט, אז אפשר פיהלט ער זעהר שלעכט וועגען דעם, און וואגט ניט צו קומען צו איהר אין אזא צייט. איך בין אהין דעם וויסען פון דיין שוועסטער אוועק צו איהם, און איהם געפרעגט אויב ער האט זי נאך אלץ ליעב. האט ער גענומען פלאנטערען מיט'ן צונג, און שפעטער א וויילע צוגעגעבען, אז ער איז ניט מעהר פאראינטערעסירט אין איהר...

— מיין ליבער זארעמבא איז אבער געקנאטען פון א גאנץ אנדער מין טייג! — האט יוליע זיך אנגערופען — ער האט זיך אין מיר ניט פארליבט צוליב דעם וואס דו ביסט געווען א גראף, אדער ער האט געמיינט, אז איך בין רייך...

— אויב ער איז א חבר פון דעם גראף פאטאצקי'ס זוהן, קאן ער שוין ניט זיין א סך בעסער!

— אין דעם מאכסטו אויך א טעות, פאטער! — האט זי געזאגט — וואלענטי פאטאצקי איז פונקט דאס פארקערטע פון זיין פאטער! ער איז איידעל, גוטהערציג און באזיצט א נאבעלע נשמה. איך שעץ זיך גליקליך וואס באריס זארעמבא איז זיין בעסטער פריינד. ער וועט זיך פון איהם אפלערנען גוטע זיטען...

— הער זיך איין, יוליע, פאלג מיר, וועסטו קיין חרטה ניט האבען. דו ביזט יונג און שעהן, און דו האסט א סך געלעגענהייטען זיך צו באקאנען מיט רייכע יונגע לייט, דו וועסט חתונה האבען און זיין גליקליך... אבער ווען דו וועסט ווארטען אויף זארעמבא'ן, קאנסטו נאכהער ווערען ענטוישט. ער קאן נאך טאן ווי די אנדערע אונזערע פריינד, וועלכע האבען זיך פון אונז דערווייטערט אזוי שנעל ווי זיי האבען אויסגעפונען וועגען אונזער אומגליק. איך בין איבערצייגט, אז אזוי שנעל ווי ער וועט אויסגעפינען פון דעם גראף פאטאצקי וועגען מיין ירידה, וועט ער אפלאזען דעם שידוך, און דאן

וועסטו אויך האָבן פאַרלאָרן אַנדערע געלעגנהייטן.

— פּאַטער, איך האָב ליב זאַרעמבאַ'ן און איך בין גרייט מקריב צו זיין מיין לעבן פאַר איהם. מיר האָבן זיך געשוואָרען אייביגע ליבע, און איך בין זיכער, אַז וואָס עס זאָל ניט געשעהן, וועט ער מיר בלייבען געטריי.

דערווייל איז געשטאָרבען לינעצקי'ס פרוי, וועלכע איז געווען זעהר אַ קראַנקע און זי האָט ניט געקאָנט אַריבערטראָגען די שאַנדע, פון זייער דערנידערונג. יוליע איז פאַרבליבען אַליין מיט איהר פּאַטער, וועלכער האָט גע זוכט ווידער רייך צו ווערען. ער האָט געזוכט אַ רייכען שידוך, און דאָס איז איהם ניט אָנגעקומען שווער צו דערגרייכען. ער האָט זיך באַקאָנט מיט אַן עלטערער פרוי, וועלכע האָט געוואוינט ניט ווייט פון זיין פריהערדיגען פּאַלאַץ. זי איז געווען זעהר רייך, און איז איינגעגאַנגען מיט איהם חתונה צו האָבען.

די פרוי איז געווען זעהר אַ שלעכטע, און יוליע האָט איהר ניט געקענט דולדען. זי האָט אָבער געהאַט געשריבען אַ בריוו צו זאַרעמבאַ'ן און געוואַרט אויף אַ געלעגענהייט ווי עס איבערצושיקען. ווען זי האָט געקראָגען די דאָזיגע געלעגענהייט, האָט זי געוואַרט אויף אַן ענטפער, אָבער דער ענטפער איז ניט געקומען. זי האָט זיך געפיהלט זעהר דערשלאָגען. טויזענד־ערליי געדאַנקען זיינען איהר געקומען אין קאָפּ. ווער ווייסט, אפשר איז איהר פּאַטער געווען גערעכט, ווען ער האָט איהר געוואָרנט וועגען דעם, אַז זאַרעמבא וועט זיך אָפּפרעמדען פון איהר...

נעכט פלעגט זי אָפליגען און ניט קאָנען איינשלאָפען. זי פלעגט טראַכטען פון איהם, פון איהר געליבטען.. און דאָ האָט איהר די פרוי פון איהר פּאַטער דערגאַנגען די יאָהרען. און איינמאָל, טראַכטענדיג פון איהר לאַגע, האָט זי באַשלאָסען צו פאָהרען קיין ווילנא... זי וועט זיך זעהן מיט זאַרעמבאַ'ס עלטערען, און הערען וואָס זיי וועלען איהר זאָגען...

אָט דער געדאַנק האָט איהר ניט אָפּגעלאָזען. זי האָט פון דעם ניט אויפגעהערט צו טראַכטען טאָג און נאַכט. זי האָט אָבער געוואוסט, אַז איהר פּאַטער וועט זיין נעגען אַזאַ רייזע. אויסער דעם האָט איהר די שטיפמוטער גענומען רעדען אַ שידוך, מיט אַ יונגען מאַן פון איהר משפחה, וועלכער איז געקומען צו פאַרברייננגען. דאַן האָט יוליע באַשלאָסען, אַז זי מוז אַוועקפאָהרען. זי האָט איבערגעלאָזען דעם יונגען מאַן, געבעטען איהם ענטשולדיגען, און זי איז אַריין אין הויז, זי האָט מיטגענומען עטליכע נויטיגע זאַכען און זי איז אַוועק דורך אַ זייטיגע וועג, ביז זי איז צוגעקומען צו אַ דאָרף.

קיין געלט האָט זי ניט געהאַט, זי האָט זיך נאָכגעפרעגט ווען די פּויערים פון דאָרף פאָהרען אָפּ קיין ווילנא. און ווען זי האָט געהערט, אַז באַלד דאַרף איין פּויער פאָהרען קיין ווילנא, איז זי גלייך צו איהם אַוועק, זי האָט איהם אָנגעבאָטען אַ שטיקעל צירונג וואָס זי האָט געהאַט, אויב ער וועט זי מיטנעהמען אויף זיין פוהר, און אַזוי איז זי מיט דעם פּויער אָפּגעפאָהרען קיין ווילנא.

דאָס פּויער'שע פוהר'ל איז אָנגעקומען אין ווילנא אין אָוועגד. יוליע איז גלייך אַוועק צו זאַרעמבאַ'ס עלטערן אין הויז. זי האָט אָנגעקלאַפּט אין טיר ווען זאַרעמבאַ'ס מוטער האָט זי דערזעהן האָט זי זיך שטאַרק דערפרעהט מיט איהר.

— אָ, יוליע, ווי צופרידען מיר זיינען דיך צו זעהן ! — האָט זי געזאָגט — מיין זוהן האָט אין יעדען בריוו צו אונז געשריבען וועגען דיר, ער האָט אונז געבעטען מיר זאָלען זיך זעהן מיט דיר, און דיך איינלאַדען צו אונז. זיין פּאַטער איז געווען דיך זוכען און מיר האָבען ניט געוואוסט וואו איהר זייט אהינגעקומען.

זי האָט גלייך געגרייט צום טיש, און נאָכדעם ווי יוליע האָט זיך ארומגעוואַשען און געגעסען, האָט זי איהר געוויזען די בריוו פון זאַרעמבאַ'ן, וועלכער האָט לויט די בריוו שוין געוואוסט וואָס עס האָט פּאַסירט מיט איהר פּאַטער.

יוליע האָט געוויינט פון פריידּ ליי־ענענדיג זיינע בריעף, אין וואָס ער האָט גערעדט פון איהר מיט אַזוי פיל ליבע און צערטליכקייט. איצט זעהט זי, אַז זי האָט זיך אומזיסט נעשראָקען. זאַרעמבא האָט זי ניט פאַרלאָזען אפילו נאָכדעם ווי ער האָט אויסגעפונען, אַז איהר פּאַטער איז שוין ניט מעהר קיין גראַף.

— איך ווייס ניט וואָס צו טראַכטען — האָט זארעמבאַ'ס מוטער מיט זאָרג זיך אָנגערופען — עס זיינען שוין פאַריבער היבשע עטליכע הדשים און מיר האָבען ניט געהערט פון זארעמבאַ'ן. איך בין געווען ביי דעם גראַף פּאָטאָצקי אין פּאַלאַץ, האָב איך אויסגעפונען, אז דער גראַף איז שוין א היבשע צייט אין פּאַריז, און לויט ווי ער שרייבט האָט ער דאָרט זיין זוהן ניט געטראָפען. ער האָט איהם ארומגעזוכט אומעטום און קיינער ווייסט ניט וואו ער איז. איך בין זיכער, מיין באָרים מוז זיין ערגעץ מיט איהם. ער האָט דאָך מיר אָנגעוואונקען אין איינעם פון זיינע בריוו, אז אין פּאַריז קומט זיי אָן זעהר שווער צו שטודירען, און זיי וועלען פיליכט מוזען זוכען א צווייטען פּלאַץ. איך האָב זינט דאַן פון איהם קיין בריוו ניט ערהאַלטען, אָבער אויב ביי דעם גראַף פּאָטאָצקי'ן ווייס מען ניט, איז א סימן, אז זיי זיינען ערגעץ־וואו צוזאמען.

יוליע האָט איהר דערציילט מיט אלע איינצעלהייטען וואָס עס האָט פּאסירט מיט איהר פּאָטער, און מיט איהר זינט ער האָט געהייראַט מיט זיין צווייטער פרוי ווי אונמעגליך עס איז פאַר איהר געווען צו פארבלייבען מיט איהר שטיפמוטער, און דאריבער האָט זי באשלאָסען צו קומען אהער.

— דו ווייסט ניט ווי גליקליך מיר וועלען זיך שעצען דיך צו האָבען מיט אונז, — האָט זי געזאָגט — אזוי שנעל ווי מיר וועלען אויסגעפינען וואו זארעמבא איז, וועלען מיר איהם שרייבען וועגען דיר, און עס איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט, אז אויך ער וועט זיך פיהלען גליקליך. עס קאָן זיין, אז ער וועט גאָר אין גיכען צוריקקומען, און דאַן וועלען מיר פייערען אייער חתונה.

אין לינעצקי'ס הויז האָט זיך דערווייל געטומעלט. קיינער האָט ניט געקאָנט פארשטעהן וואוהין יוליע איז פּלוצלינג פארשוואונדען געוואָרען. דער יונגער מאַן האָט אויף איהר געוואַרט א פּאָר שעה, ער האָט געמיינט, אז דאָס דויערט איהר אזוי לאַנג זיך איבערצוטאָן, אָבער אז זי איז נאָך ניט ארויסגעקומען, איז ער שוין אריין אינווייניג פרעגען. לינעצקי'ס פרוי איז גלייך אריין צו איהר אין צימער און אז זי האָט זי דאָרט ניט געזעהן, האָט זי גלייך געמאָלדען איהר פּאָטער. לינעצקי איז ארומגעלאָפען זי זוכען, אָבער ער האָט קיין שפּור פון איהר ניט געהאַט.

ער, דער יונגערמאַן, און נאָך עטליכע שכנים האָבען זיך ארויסגעלאָזען זי זוכען איבער די נאָהענטסטע דערפער. זיי האָבען זיך ביי יעדען איינעם נאָכגעפרעגט, און זיי האָבען געהערט ווי איינינע פּויערים דערציילען, אז א יונגע שעהנע מיידעל איז אָפּגעפאָהרען קיין ווילנא.

— איך ווייס שוין וואוהין זי איז געפאָהרען — האָט לינעצקי געזאָגט — זי איז געוויס אוועקגעפאָהרען צו זארעמבא'ס עלטערן אין ווילנא!

— אָבער אז זי האָט געוואָלט פאָהרען אהין, האָט זי דאָך אונז געקאָנט זאָגען! — האָט לינעצקי'ס פרוי זיך אָנגערופען, — פארוואָס האָט זי זיך געדארפט ארויס'גנב'ענען? איך האָף אז דו וועסט געהן אהין, קיין ווילנאָ, און זי צוריקברייגען!

— ניין, דאָס וועל איך קיינמאָל ניט טאָן! איך קאָן אין ווילנא ניט קומען! — האָט לינעצקי געזאָגט.

— איך ווייס פארוואָס דו ווילסט ניט געהן קיין ווילנא! — האָט איהם זיין פרוי פאָרגעוואָרפען, — ווייל דו האָסט דאָרטען זעהר פיעל בעלי חובות. אָדער אפשר האָסטו גאָר מורא פאַר דעם גראַף פּאָטאָצקי?

דאָס האָט לינעצקי'ן אריינגעבראַכט אין כעס, און ער האָט זיך צו איהר אָנגערופען!

— איך האָב מיט דיר חתונה געהאַט, ווייל איך האָב געמיינט, אז דו וועסט מיר ארויסהעלפען מיט דיין געלט, און צום סוף ביזטו אזוי קאַרג, און דו גיסט מיר אפילו ניט גענוג פאַר מיין אייגענעם געברויך.

— ווען איך וואָלט דיר איבערגעגעבען מיין געלט, וואָלסטו אין משך פון א קורצער צייט עס פארלאָרען, פּונקט ווי דו האָסט דיין אייגען געלט פארשוועגדעט. איך ווייס ווי אזוי א גראַף, און אפילו א געוועזענער גראַף איז געוואוינט צו לעבען. ניין, איך וועל דאָס ניט דערלאָזען. איך וויל האָבען די דעה איבער מיין געלט.

— מיין טאָכטער יוליע איז אוועק

פֿון דאַנען צוליב דיר! — האָט לינעצקי איהר פֿאַרגעוואָרפֿען, — צוליב דיין קאָרגשאַפֿט און שלעכטסקייט איז זי פֿון דאַנען אַנטלאָפֿען!

— ווען זי וואָלט מיר געפֿאָלגט און געהייראַט מיט'ן יונגען מאַן, וועמען איך האָב פֿאַר איהר אויסדערוועהלט. וואָלט איך שוין געזעהן, אַז זי זאָל ניט דאַרפֿען ליידען קיין נויט. אָבער איצט, פֿאַרזיכער איך דיר, אַז זי וועט פֿון מיין געלט גאָרניט געניסען.

— יוליע וועט דיין געלט ניט דאַרפֿען, — האָט לינעצקי מיט כעס געזאָגט, — זאַרעמבאַ איז רייך! און איהר וועט גאָרניט פֿעלען!

— זאַרעמבאַ וועט זיך אויף איהר ניט וועלען אומקוקען אפילו! — האָט זי געזאָגט, — דו ווייסט גאַנץ גוט, אַז ווען זי איז צו איהם פֿאַר'קנס'ט געוואָרען, איז זי געווען אַ גראַף'ס אַ טאָכטער. און איצט איז זי ניט מעהר ווי אַ טאָכטער פֿון אַן איינפֿאַכען מענשען, וועלכער האָט חתונה געהאַט מיט אַ רייכער אלמנה, כדי ער זאָל ניט דאַרפֿען ליידען קיין נויט...

די אויפֿרעגונג און צאָרן פֿון לינעצקי'ן איז געווען זעהר גרויס. ער האָט געפֿיהלט, אַז זי האָט איהם אָפּגענאַרט. ער האָט זיך דאַריבער אַנגע'שיכור'ט, און אַרויסגענומען אַ סומע געלט וואָס זיין צווייטע ווייב האָט געהאַט ערגעץ באַהאַלטען, און ער איז פֿאַרשוואונדען געוואָרען.

16

דער גראַף פּאָטאָצקי איז אָנגעקומען אין פּאַריז מיט זיין געליבטער ראַשיעל. די ערשטע עטליכע וואָכען האָט ער פֿאַרקערט אין פֿאַרשידענע רייכע געזעלשאַפֿטען, וואו ער האָט פֿאַרוויילט מיט איהר, און ער האָט גאָר ניט געטראַכט פֿון זיין זוהן? ווען אָבער עס איז אַריבער אַ שטיקעל צייט, האָט ער זיך דערמאָנט אָן וואַלענטי'ן, זיין זוהן, און ער איז אַריבער אין דעם האָטעל וואו זיין זוהן האָט געזאָלט וואוינען מיט זיין פֿריינד זאַרעמבאַ'ן.

דאָרט האָט מען איהם געזאָגט, אַז זיי ביידע האָבען דאָ געוואוינט באַלד אַ יאָהר צייט, און דאַן זיינען זיי פֿון דאָרט אוועק, ניט איבערלאָזענדיג קיין אדרעס. פּאָטאָצקי האָט זיך גענומען אויספֿרעגען וועגען זיין זוהן, און דער אייגענטימער פֿון האָטעל האָט איהם דערצעהלט, אַז דער יונגער גראַף האָט לעצטענס זיך אָנגעהויבען אויפֿצופֿירען זעהר מאָדנע. ער פֿלעגט געהן זעהר נאַכלעסיג אָנגעטאָן. ער האָט זיך אויפֿגעהערט צו ראַזירען. און ער פֿלעגט אוועקגעהן מיט זיין פֿריינד יעדען טאָג מיטנעמענדיג שווערע און לאַנגע ביכער... זעלטען, אַז ער פֿלעגט ריידען מיט אימיצען, און ער האָט די גאַנצע צייט קיין איינציגען מאָלצייט ניט געגעסען אין זיין האָטעל.

דער גראַף האָט געקוועטשט מיט די שולטערן און געשטוינט.

— האָסטו אַ באַגריף וואוהין ער פֿלעגט געהן יעדען טאָג? — האָט פּאָטאָצקי איהם געפֿרעגט, — איך מיין צו וועמען ער איז געגאַנגען לערנען מיט די שווערע ביעכר?

— ניין, איך האָב ניט קיין באַגריף, — האָט דער אייגענטימער זיך אָנגערופֿען, — איך בין אויך מודה, אַז איך בין געווען זעהר נייגעריג, און איך האָב געשיקט איינמאָל מיין יונג זיי נאָכפֿאָלגען, האָט ער מיר געזאָגט, אַז זיי זיינען אַריינגעקומען אין אַ קליין הייזעל וואו עס געפֿינט זיך אַן אַלטער אידישער גאָלדשמיד. נו, האָב איך פֿאַרשטאַנען, אַז מן הסתם זיינען זיי אויפ'ן וועג אַריין צו איהם עפּעס פֿאַרריכטען. ווייל איך ווייס, אַז ער האָט געהאַט ביי זיך אַ גאָלדענעם זייגער. זינט דאַן האָב איך אויפֿגעהערט צו זיין נייגעריג. און אַז זיי האָבען מיר ניט געזאָגט וואוהין זיי געהען, האָב איך זיי קיינמאָל ניט געפֿרעגט. פֿאַר וואָס זאָל איך אַרויסווייזען מיין נייגעריגקייט, און צוליב דעם מעגליך זיי פֿאַרטרייבען פֿון מיין האָטעל...

— איך וויל אַז דיין יונג זאָל מיך פֿירען צו יענעם אידיעשן יוועליר, — האָט דער גראַף פּאָטאָצקי זיך צו איהם אָנגערופֿען.

דער האָטעל אייגענטימער האָט שנעל אַריינגערופֿען דעם יונג, און ער האָט איהם געהייסען רופֿען אַ קאָליאַסקע, און איהם געזאָגט, אַז ער זאָל מיטפֿאָרען מיט'ן גראַף און איהם אָנווייזען וואו דער אידישער יוּוועליר געפֿינט זיך.

דער יונג האָט שנעל צוגערופֿען אַ קוטשער מיט אַ קאָליאַסקע, און ער

האט איהם געזאגט וואוהין צו פארען.

ער האט זיך מיט איהם ארייננגעזעצט און איהם אנגעוויזען אויף דעם פלאץ. דער גראף פאטאצקי איז ארייננעקומען אין קליינעם געשעפטעל וואו עס איז געווען א ווערקשטאטעל. דארט איז געזעסען ר׳ אהרן ליפמאן און געארבייט. ווען ער האט דערזעהן דעם רייכען גראף, האט ער זיך אויפגעשטעלט און זיך פארנייגט.

— האסטו פיליכט געקאנט מיין זוהן, וואלענטי פאטאצקי? — האט דער גראף איהם געפרעגט.

— א, יא, מיין האר גראף! — האט ר׳ אהרן ליפמאן געזאגט. ער האט זיך ניט פארלארען און ער האט זיך געהאלטען זעהר רוהיג. — אייער זוהן פלעגט זעהר אפט ארייננקומען צו מיר עפעס צו פאררייכטען און אמאל פלעגט ער אויך עפעס קויפען פון מיר. ער איז זעהר א וואוילער, איידעלער יונגער גראף!

— ווען האסטו איהם געזעהן דאס לעצטע מאל? — האט פאטאצקי איהם געפרעגט.

מיט עטליכע חדשים צוריק, — האט ר׳ אהרן געענטפערט, — און זינט דאן האב איך איהם מעהר ניט געזעהן. איך האב געמיינט, אז מן הסתם איז ער צוריקגעפאהרען צו זיין געבורטסלאנד...

— ניין, ער איז ניט צוריקגעפאהרען! — האט דער גראף געזאגט, — און איך וויל אז דו זאלסט מיר געבען מעהר איינצעלהייטען וועגען מיין זוהן. זאג מיר, האט ער דיר פיליכט דערצעהלט וואוהין ער פלעגט געהן שטודירען?

— ניין, דאס האט ער מיר קיינמאל ניט געזאגט!

— פלעגט ער קומען צו דיר מיט ביכער?

— ניט אלעמאל! איינינע מאל האב איך געזעהן, אז ער און זיין פריינד האבען מיט זיך ביכער, האב איך פארשטאנען, אז זיי מוזען ערגעץ שטודירען, אבער פרעגען זיי וועגען דעם האב איך ניט.

— האסטו גארניט קיין באנריף וואו איך קאן געפינען מיין זוהן?

— ניין, איך האב ניט קיין באגריף.

— איך וויל דו זאלסט מיר דערצעהלען אלץ וואס דו ווייסט וועגען מיין זוהן! — האט דער גראף מיט א שטרענגע שטימע געזאגט, וועל איך ביין זעהר בעאומרוהיגט.

— אט דאס אלץ וואס איך ווייס. ווען איך וואלט געוואוסט מעהר, גנעדינער גראף, וואלט איך אייך זיכער דערצעהלט, איך אליין האב זיך אויך געוואונדערט פארוואס מען זעהט זיי ניט מעהר. ווייל אויסער דעם וואס זיי זיינען געווען מיינע גוטע קונדען, זיינען זיי געווען זעהר פיינע געלערנטע מענשען און איך האב זעהר ליעב געהאט מיט זיי צו פארברייננען. איך האב פון זיי א סך געלערנט. זיי זיינען געבילדעטע מענשען.

דער גראף איז אוועק פון ר׳ אהרן מיט גארניט. ער האט ניט געוואוסט וואס צו טראכטען. ער האט זיך גענומען דורכריידען מיט זיין געליבטער, ראשיעל, ייעגען דעם.

— עס קאן דאך זיין, — האט ראשיעל געזאגט, — אז מיר האבען זיך אויסגעמיטען. ווען מיר זיינען אנגעקומען אין פאריז, האט ער פיליכט פארלאזען פאריז און זיך צוריקגעקערט קיין ווילנא.

— איך בין זיכער, אז ער און זיין פריינד זארעמבא וועלען דאס ניט טאן. זיי וואלטען אונז פריהער געלאזט וויסען, אז זיי האבען בדעה זיך אומצוקערען אהיים.

— ווארט! — האט ראשיעל אויסגערופען, — ווען דו האסט דערמאנט זארעמבא׳ס נאמען איז מיר עפעס געקומען אויפ׳ן געדאנק... איך געדענק, אז ווען איך בין געווען ביי דעם גראף לינעצקי׳ן אין הויז, און יוליע, זיין איננערע טאכטער, האט פאר מיר אויסגעגאסען איהר הארץ, און מיר דערצעהלט וועגען איהר געליבטען זארעמבא׳ן, האט זי מיר געזאגט, אז דיין טאכטער קאטערינא האט שווער געמאכט איהר הארץ מיט דעם וואס זי האט איהר דערצעהלט, אז זי האט א גרוס פון זארעמבא׳ן...

— דאס איז ניט אמת, מיין טאכטער האט בלויז געוואלט זיך אפרעכענען מיט איהר... ווען זי וואלט געהאט א גרוס פון זארעמבא׳ן און פון וואלענטינ׳ען, וואלט איך אויך דערפון געוואוסט.

— אבער ניט דאס בין איך אויסען צו דערצעהלען דיר, מיין ליבער! —

האט ראשיעל זיך אנגערופען, — איך וויל דיר זאגען, אז איך האב יוליע'ן פארשפראכען זיך צענויפצושרייבען מיט מיין שוועסטער אין פאריז, זי זאל אויסגעפינען אויב די דאזיגע קלאנגען זיינען ריכטיגע. און איך האב טאקע געשיקט צו איהר דאן א בריוו, און עס קאן זיין, אז זי האט יא געמאכט אן אויספארשונג וועגען זאר־רעמבא'ן, און אזוי ווי וואלענטי און זארעמבא זיינען געווען די בעסטע חברים, קאן זיין, אז זי וועט וויסען עפעס וועגען זיי. איך האב פארגעסען זי צו פרעגען וועגען דעם, ווען איך האב זי געזעהן צום לעצטען מאל, אויב דו ווילסט לאמיר אריבערפאה־רען צו מיין מוטער אין הויז, דארט געפינט זיך אויך מיין שוועסטער, און מעגליך אז מיר וועלען קריגען פון איהר אויסקינפטע וועגען וואלענטי'ן.

דער גראף פאטאצקי איז מיט ראַ־שיעל'ן צוגעפאהרען צו דעם הויז וואו איהר מוטער האט געוואוינט. דארט האבען זיי געטראפען איהר שוועסטער. ראשיעל האט איהר געפרעגט אויב זי האט געמאכט אן אויספארשונג וועגען זארעמבא'ן.

— יא, איך האב געמאכט א גוטע אויספארשונג וועגען איהם, און מיר דוכט זיך אז ער און זיין פריינד זיי־נען א פאר משוגעים!

— וואס רעדסטו! — האט ראַ־שיעל זיך אויף איהר אנגעבייזערט. ווייסטו דען ניט, אז זארעמבא'ס חבר איז דער זוהן פון דעם גראף?...

— פון וואנען זאל איך וויסען? — ענטפערט זי. דו האסט מיר געשרי־בען איך זאל אויסגעפינען וואס עס טוט זארעמבא, בין איך אוועק צו דעם האטעל און געהאלטען אן אויג אויף איהם. איך פלעג באמערקען, אז זיי פלעגען יעדען טאג אוועקגעהן מיט גרויסע דיקע ביכער אונטער זייערע ארעמס. לעצטענס ווען איך האב זיי געזעהן זיינען זיי ביידע געווען באַ־וואקסען. זיי האבען אויסגעקוקט ווי די יונגע פרומע אידען, וועלכע פלע־גען פארבייגעהן אונזער הויז צו זייער סינאגאגע.

דער גראף פאטאצקי איז געווארען אויפגערעגט ווען ער האט געהערט ווי זי רעדט וועגען זיין זוהן אזוי. ער האט ניט געקאנט פארשטעהן וואס עס האט מיט איהם פלוצלונג פאסירט. ער האט געהערט, אז אין פראנקרייך און אין אנדערע לענדער פיהרט מען אן א באוועגונג וואס פריידיגט פריי־הייט, און נאך אזעלכע זאכען. איז עס מעגליך, אז זיין זוהן און זארעמ־בא זיינען אויך פארכאפט געווארען פון אט דער באוועגונג?

— זאג מיר ווי לאנג האסטו זיי נאכגעשפירט? — האט דער גראף זי געפרעגט.

— עטליכע וואכען נאכאנאנד, — האט זי גענטפערט.

— און יעדען טאג זיינען זיי געגאנ־גען מיט די דיקע ביכער?

— יא, יעדעס מאל וואס איך האב זיי געזעהן.

— ווייסטו פיליכט וואהין זיי זיי־נען געגאנגען?

— איינמאל האב איך זיי נאכגע־פאלגט און איך האב געזעהן ווי זיי געהען אריין אין א פלאץ וואו מען פארקויפט צירונג. איך פלעג אפוואר־טען פילע שעה אין דרויסען ביז וואַ־נען איך האב זיי געזעהן ארויסקומענ־דיג פון דארט.

— וואס האבען זיי דארט געקאנט טאן? — האט דער גראף אויסגערו־פען.—דער אלטער איד דערציילט מיר, אז זיי פלעגען צו איהם אריינקומען אמאל און מיט איהם פארברייננגען, אבער ער האט מיר ניט געזאגט, אז זיי פלעגען צו איהם קומען כמעט יע־דען טאג. מיר דוכט זיך, אז דער אלטער ווייסט וועגען זיי א סך מעהר ווי ער איז וויליג מיר צו דערצעהלען. איך וועל אריבערגעהן נאך אמאל צו איהם.

דער גראף פאטאצקי איז ווידער אמאל אוועק צו ר' אהרן ליפמאן און איהם גענומען אויספרעגען.

— פריהער האב איך פארשטאנען פון דיינע רייד, אז מיין זוהן און זיין חבר פלעגען צו דיר קומען זעלטען, אבער איצט האב איך אויסגעפונען, אז זיי פלעגען ביי דיר זיין יעדען טאג כמעט.

— א, ניין, ניט יעדען טאג, — האט ר' אהרן אויסגערופען. — זיי פלעגען קומען צו מיר גאנץ אפט. און מיר פלעגען פארברייננגען אין פארשידענע געשפרעכען,

— זאג מיר, וועגען וואס פלעגען זיי מיט דיר ריידען?

— וועגען אלץ, זיי זיינען געווען זעהר געבילדעטע און האבען געוואוסט א סך מעהר פון מיר. איך האב פון זיי געלערענט. זיי פון מיר האבען גארניט געקאנט לערנען...

טא פארוואס זיינען זיי געקומען צו דיר? — פרעגט איהם דער גראף, — אויב זיי האבען פון דיר גארניט געקאנט לערנען טא וואס פאר אן אינטערעס האבען זיי געהאט צו קומען צו דיר, און פארברייינגען מיט דיר היבשע עטליכע שעה מיט אמאל?

— ווי עס ווייזט אויס האבען זיי געפונען אין מיר א גוטען אויער. און אזוי איז שוין דער שטייגער פון מענשען, וועלכע האבען מעהר ליב צו ווערען געהערט, ווי זיך צוצוהערען צו יענעם. יא, דאס איז די איינציגע ערקלערונג.

— מיר איז די גאנצע זאך עפעס אומפארשטענדליך, — האט דער גראף פאטאצקי זיך אנגערופען, — איך גלויב, אז דו ווייסט וועגען זייער געהיימער פארשווינדונג א סך מעהר ווי דו ביסט וויליג מיר צו דערצעהלען.

— ניין, ווירדיגער גראף, זייער גאנצע באנעמונג איז געווען עפעס א געהיימניס, און איך האב זיי ניט געוואלט באלעסטיגען מיט מיינע פראגען. איך בין זיך מודה, אז זינט זיי זיינען פארשוואונדען געווארען, פיעל איך זיך איינזאם, ווייל זיי פלעגען מיר ארויסווייזען פיל פריינדשאפט.

— האבען זיי דיר פילייכט דערצעהלט וועגען זייערע פריינד אין פאריז?

— ניין, וועגען דעם האבען זיי מיט מיר קיינמאל ניט גערעדט, און ווי איך האב פארשטאנען האבען זיי גאר קיין פריינד ניט געהאט.

— איך ווארען דיר, אז אויב דו ווייסט עפעס מעהר וועגען זיי און דו זוכסט עס צו פארבארגען, וועל איך עס זיכער אויסגעפינען און דאן וועסטו זעהר שטארק באשטראפט ווערען.

— איך האב דעם גראף דערצעהלט אלץ וואס איך ווייס, — האט ר' אהרן געזאגט.

— ווען איך בין ביי דיר געווען דעם ערשטען מאל האסטו מיר געוואלט געבען דעם איינדרוק, אז ער פלעגט קומען צו דיר זעהר זעלטען, און איך האב זיך דערוואוסט פון אנדערע, אז ער פלעגט קומען, יא, ער מיט זיין פריינד פלעגען קומען צו דיר כמעט יעדען טאג.

— עס פלעגט פאסירען, אז זיי פלעגען קומען איינינע טעג נאכאנאנד, אבער ניט תמיד, — האט ר' אהרן געזאגט, — און איך פארזיכער מיין גנעדיגען גראף, אז ווען איך וועל עפעס פון זיי הערען וועל איך אייך לאזען וויסען.

דער גראף האט ביי זיך ניט געקאנט באשליסען צי דער איד זאגט איהם דעם אמת צי ניט. ער האט אבער ניט געקאנט באגרייפען פארוואס וואלענטי און זארעמבא זאלען וועלען קומען פארברייינגען מיט אן אלטען אומוויסענדען אידען... ווער ער וועט אויפזוכען זיין זוהן וועט ער איהם שוין גוט אויס'מוסר'ן פאר דעם.

פאטאצקי אבער האט זיין זוהן ניט געפונען אין פאריז. ער האט איהם ארומגעזוכט אומעטום, ער האט זיך נאכגעפרעגט ביי יעדען איינעם, אהן ערפאלג.

די ערשטע צייט איז ער געווען שטארק באזארגט וועגען זיין זוהן. אבער שפעטער, ווען ער האט זיך צוזאמענגעטראפען מיט אנדערע גראפען און זיי פלעגען פארברייינגען און הוליען, האט ער שוין פון דעם ניט געטראכט.

אין פאריז האט זיך דער גראף פאטאצקי באקאנט מיט א צווייטער מיידעל, און ער האט אנגעהויבען צו פארנאכלעסיגען ראשיעל'ן. אבער ראשיעל, זייענדיג אין איהר געבורטסשטאדט, און מיט איהר מוטער און שוועסטער, האט זיך געפיהלט מעהר אונאפהענגיג, און זי האט דעם גראף אפגעשפילט א סקאנדאל.

פאטאצקי האט ניט געוואלט זיין פארמישט אין דעם סקאנדאל און ער האט זיך מיט איהר דורכגערעדט אויף א רוהיגען אופן. ער האט זי געפרעגט וויפיל זי פארלאנגט פון איהם, און ראשיעל האט זיך ניט געשעמט צו בעטען ביי איהם פינף טויזענט דוקאטען. זי האט געוואוסט, אז ער איז זעהר רייך, אז ער האט מיט זיך מיטגענומען א סך געלט, און זי האט באשלא-

סען ארויסצובאקומען פון איהם וויפיל עס וועט נאָר מעגליך זיין.

דער גראף פּאָטאָצקי האָט מיט איהר געשליכטעט פאר צוויי טויזענט דוקאטען. שפּעטער אָבער האָט איהם שוין פארדראָסען. וויל זיין נייע געליבטע האָט איהם איין נאכט בארויבט. זי האָט פון זיינע קעשענעס ארויסגענומען א היבשע סומע געלט און איז אנטלאָפען. ער האָט זיך געשעמט צו מעלדען דער פּאָליציי. אָבער ער האָט געזעהן, אז זי האָט איהם כמעט גאָרניט איבערגעלאָזען. ער האָט באשלאָסען צו פארלאָזען פאריז, און זיך צוריקקערען קיין ווילנא, אָבער ער האָט איינגעזעהן, אז פון דעם פארבליבענעם געלט, וועט ער אָט די דאָזיגע רייזע ניט קאָנען מאכען. ער וועט מוזען קריגען נאָך צוויי הונדערט דוקאטען, אמווייניגסטען, כדי צו פאָהרען לויט ווי עס פּאסט פאר איהם.

ער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן, און ענדליך האָט ער באשלאָסען צו געהן צו ראשיעל'ן, און בעטען, אז זי זאָל איהם לייהען די צוויי הונדערט דוקאטען.

עס איז איהם געווען זעהר שווער דאָס צו טאָן, אָבער ער האָט קיין אנדער ברירה ניט געהאט. ער וועט זיך מוזען ערנידעריגען. נאָך אלעמען איז עס דאָך זיין געלט, ער האָט איהר געגעבען צוויי טויזענט דוקאטען.

ער איז אוועק צו איהר אין הויז און ער האָט אויסגעפונען, אז זיי וואוינען שוין דאָרט ניט מעהר. ווייזט אויס, אז אזוי שנעל ווי זי האָט געקראָגען פון איהם די גרויסע סומע געלט, האָט זי און איהר מוטער אריבערגעקליבען זיך אין א בעסערע געגענד. ער האָט זיך גענומען נאָכפרעגען, און נאָך עטליכע טעג פרעגען און אויספּאָרשען האָט ער אויסגעפונען וואו זיי געפינען זיך.

ער איז גלייך אהין אוועק. ראשיעל און איהר מוטער האָבען איהם אויפגענומען זעהר קאלט.

— הער זיך איין ראשעל, — האָט ער זיך צו איהר אָנגערופען, — איך האָב באשלאָסען צוריקצוקערען זיך אהיים.

— אויב דו מיינסט, אז איך וועל מיט דיר מיטפאָהרען, מאכסטו א טעות, — האָט ראשיעל צו איהם געזאָגט, — דעם ערשטען מאָל ווען דו האָסט מיך אוועקגעשיקט פון זיך, און נאכהער ביזטו צו מיר געקומען, בין איך געווען נאריש גענוג צו געהן צוריק צו דיר, אָבער איצט דאָס צווייטע מאָל, וועל איך שוין דאָ בלייבען מיט מיין מוטער.

— איך האָב דאָך דיך ניט אוועקגעשיקט, — האָט דער גראף זיך צו איהר אָנגערופען, — דו ביזט דאָך אוועק פון מיר.

— וואָס מיינסטו, איך האָב זיך באדארפט לאָזען טרעטען פון דיר מיט די פיס! — האָט ראשיעל אויסגערופען, — דו האָסט געקראָגען א צווייטע, א אינגערע איצט געה מיט איהר! זאָל זי מיט דיר מיטפאָהרען און אויסשטעהן אלע דיינע קאפּריזען... איך בלייב דאָ, מיט מיין מוטער און מיינע שוועסטער.

— איך בין ניט געקומען פארלאנגען פון דיר, אז דו זאָלסט מיט מיר מיטפאָהרען, — האָט דער גראף פּאָטאָצקי אויסגערופען, — איך וויל דיר בלויז דערצעהלען, אז יענע איז פארשוואונדען געוואָרען...

— אהא, דו זעהסט שון, אז ניט יעדע מיידעל וואָלט געקאָנט זיך האלטען ביי דיר אזוי לאנג ווי איך! איך האָב געהאט גענוג געדולד, איך האָב זיך פון דיר גענוג אָנגעליטען. און איצט ווייס איך ווי אָפּצושאצען מיין פריהייט.

— איך וויל, אז דו זאָלסט וויסען, אז יענע האָט מיך בא'גנב'עט. זי האָט פון מיר אוועקגענומען מיין געלט און איז אנטלאָפען געוואָרען.

— נו, וואָס דען, איך האָב געוואוסט, אז דאָס וועט זיין דער סוף, וואָס דען האָסטו געמיינט, אז אזא יונגע שעהנע מיידעל האָט זיך אין דיר פארליבט! זעהר גוט האָט זי געטאָן. איצט וועסטו זעהן, אז דו האָסט ניט געוואוסט ווי אָפּצושאצען אן עהרליכע, א גוטע, און א באשיידענע ווי איך בין געווען.

— איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אז איך וויל אוועקפאָהרען פון דאנען, אָבער אזוי ווי איך בין פארבליבען אָהן געלט, בין איך צו דיר געקומען דו זאָלסט מיר אויסבאָרגען צוויי הונדערט דוקאטען, כדי איך זאָל קאָנען מאכען די רייזע.

ראשיעל האָט זיך פאַנאַנדערגעלאַכט.

דער גראַף פּאָטאָצקי האָט איהר אָנגעקוקט מיט ערשטוינונג.

— פאַרוואָס לאַכסטו ? — פרעגט ער זי.

— איך לאַך פון דעם, וואָס פאַר א גרויסער נאַר דו ביזט ! ביי דיר, אין דיין לאַנד, וואו דו ביזט זעהר רייך און דו האָסט קיינמאָל ניט געוואוסט פון קיין מאַנגעל אין געלט, האָסטו זיך קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט, אז עס וועט קומען א צייט, אז דו וועסט ניט האָבען קיין געלט צו מאַכען א רייזע צוריק אהיים. דו האָסט געמיינט, אז דו, זייענדיג א גראַף, וועט זיך יעדע יונגע מיידעל שעצען גליקליך ווען דו וועסט איהר ארויסווייזען ליבע. איצט זעהסטו וואָס דיין יונגע געליבטע האָט פון דיר געטראַכט... זי איז בלויז אויסען געווען ארויסצוקריגען פון דיר דיין געלט, און איצט אז זי האָט עס נעקראָגען, לאַכט זי זיך אויס פון דיר... דו ביזט געווען אזוי זיכער, אז זי האָט דיך ליב, אז ביי דיר איז געווען רעכט מיך אוועקצוואוואַרפען. דו האָסט מיך באַליידיגט, און איצט וואַגסטו צו קומען צו מיר.

— איך בין ניט געקומען דיך צוריקנעמען ! — האָט פּאָטאָצקי אויסגערופען — איך בין געקומען בעטען דיך, דו זאָלסט מיר אויסבאָרגען דאָס געלט. איך גלויב, אז איך בין באַרעכטיגט צו קומען צו דיר, נאָכדעם ווי איך האָב דיר אוועקגעגעבען דעם גרעסטען טייל פון דעם געלט וואָס איך האָב געהאַט מיט זיך מיטגענומען !...

— איך בין געווען באַרעכטיגט צו באַקומען נאָך מעהר פון דיר ! — האָט ראשיעל געזאָגט — ווען דו גיסט מיר דאָס וואָס איך האָב פון דיר פאַרלאַנגט, וואָלסטו געהאַט ווינציגער פאַר יענער... מיר זיינען זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען, און איצט זיינען מיר פרעמדע איינע צום אַנדערען. ניין, איך וועל דיר דאָס געלט ניט באָרגען...

— איך וועל דיר באַצאָהלען צוויי מאָל אזוי פיל ! — האָט פּאָטאָצקי זיך אָנגערופען — דו ווייסט דאָך, אז איך האָב קיינמאָל קיין ליגען ניט געזאָגט. אזוי שנעל ווי איך וועל זיך צוריקקערען אהיים, וועל איך זעהן, אז דו זאָלסט דיין געלט באַקומען.

— איך וועל ביי דיר געהן מאָנען ! ניין, איך וויים, אז דו וועסט זוכען זיך אָפּצורעכענען מיט מיר פאַר דעם פאַרברעכען פון יענער יונגער מיידעל, און דו ווילסט בלויז ארויסנאַרען דאָס געלט פון מיר !

— האָב איך דען דיך אַלע מאָל שלעכט באַהאַנדעלט ? — פרעגט ער זי. דו ווייסט, אז איך האָב דיר געגעבען פון דאָס בעסטע און שעהנסטע. איך האָב קיינמאָל קיין געלט ניט געזשאַלעוועט פאַר דיר. און איצט, אז איך בין אין דער פרעמד, און איך נויטיג זיך אין א קליינע סומע געלט, ווילסטו מיר ניט באָרגען, טראָץ דעם וואָס איך פאַרזיכער דיר, אז איך וועל דיר אומקערען צוויי מאָל אזוי פיל.

— דו האָסט מיך זעהר שטאַרק באַליידיגט ! — האָט ראשיעל געזאָגט — דו ביזט געקומען אהער מיט מיר, און איך האָב זיך פאַר מיין משפחה באַריהמט, אז דו ביזט אין מיר שטאַרק פאַרליבט און ווען עס איז פאַריבער א שטיקעל צייט, געפינען מיר אויס, אז א פרעמדע, א אינגערע, כאָטש ניט קיין שעהנערע פון מיר, האָט פאַרנומען מיין פּלאַץ. מיין ניט, אז מיט דעם וואָס דו האָסט מיט מיר געשליכטעט פאַר דער נישטיגער סומע פון צוויי טויזענט דוקאַטען, אז מיין צאָרן האָט זיך אין מיר איינגעשטילט. בלויז איצט, ווען איך זעה דיך אין אזא לאַגע, ווען דו בעטעסט זיך ביי מיר איך זאָל דיר באָרגען געלט, קאָן איך האָבען א שטיקעל באַפרידיגונג, און דערפאַר וועל איך דיר טאַקע קיין געלט ניט געבען...

— איך האָב איינינגע ווערטפולע זאַכען מיט זיך — האָט פּאָטאָצקי זיך אָנגערופען — און איך וועל זיי דיר געבען אַלס משכון.

— נו, און אין וואָס וועל איך מאַכען די רייזע, עס איז דאָך ווינטער, און דו וואָלסט דאָך ניט געוואָלט איך זאָל פריהרען.

— אויב דו וועסט מיר געבען דיין קאָסטבאַרען פוטער, וועל איך דיר דאָס געלט אויסבאָרגען ! — האָט ראשיעל געזאָגט.

— פון מיינטוועגען קאָנסטו פאַרפרוירען ווערען צום טויט ! — האָט זי מיט כעס געזאָגט. דו האָסט זיך ניט גערעכענט מיט מיינע געפיהלען. איצט

ארט מיך ניט אויב דו וועסט פריהרען. ניין, אנדערש גיב איך דיר נישט דאָס געלט!

אָט די דאָזיגע רייד איהרע האָבען איהם זעהר שטארק אויפגערעגט, און ער האָט מיט צאָרן אויסגערופען:

— דו ביזט אזא אויסוואורף ווי יענע, וועלכע האָט מיך בא'גנב'עט. דו האָסט א הארץ פון א שטיין, דו אומדאנקבארע!

ער איז אוועק פון דאָרטען פול מיט צאָרן. ער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן, ווייל אָט די אלע פריינט וועלכע האָבען זיך ארום איהם געשארט, ווען ער פלעגט זיך ווארפען מיט געלט, האָבען איצט, ווען זיי האָבען אויסגעפונען, אז ער האָט ניט מעהר קיין געלט, גענומען פון איהם ווייכען. דער האָטעל אייגענטימער האָט איהם אויף א העפליכען אופן געלאָזט וויסען, אז פון איצט אָן וועט ער איהם דארפען צאָהלען פאָראויס.

ער האָט איהם אָפגעגעבען דאָס לעצטע געלט וואָס ער האָט ביי זיך געהאט, און איצט איז ער געבליבען אינגאנצען אָהן געלט, אין א פרעמד לאנד... אייניגע פון זיינע באקאנטע האָבען איהם געראטען, אז ער זאָל געהן מעלדען דער פאָליציי וועגען דעם, אז די מאדמאָזעל האָט איהם בא'גנב'עט, אָבער ער האָט ניט געוואָלט עס זאָל קומען צו א סקאנדאל, כדי מען זאָל פון איהם ניט אָפ'חוזק'ן. ער ווייסט ווי אזוי די פאָליציי פארהאלט זיך צו אזעלכע זאכען. אויב מען זאָל אפילו געפינען דאָס מיידעל, וועט זי גאָר טענה'ן, אז ער האָט איהר דאָס געלט געגעבען.

ער האָט זיך ארומגעדרעהט א גאנצען טאָג אין פאריז און ניט געוואוסט וואָס צו טאָן. ער האָט געהאט עטליכע קלייניגקייטען ביי זיך און ער האָט דאָס געוואָלט פארזעצען, אָבער מען האָט איהם אָנגעבאָטען אזוי ווייניג, אז עס האָט זיך ניט געלוינט. איצט איז איהם פארבליבען איין ברירה צו פארזעצען זיין טייערען פוטער, וואָס איז ווערט איבער א טויזענט דוקאטען. אָבער ווי אזוי קאָן ער פאָהרען א היים אָהן דעם. מען וועט דאָך פון איהם אָפלאכען ווען ער זאָל אָנקומען אין רעכטען פראָסט אָהן זיין ווארימען פוטער, אויסער דעם וועט ער זיך נאָך צוקיהלען און קראנק ווערען! ער איז זיין גאנצען לעבען געוואוינט געוואָרען צו זיין ווארעם אָנגעטאָן אין ווינטער. ניין, דאָס טאָר ער ניט טאָן. אויסער דעם ווען ער טראָגט אָט דעם פוטער, קאָן מען זעהן, אז ער איז ניט קיין איינפאכער מענש, אָבער אָהן דעם, וועט מען אויף איהם קוקען ווי אויף אן אָרימאן.

א גאנצע נאכט איז ער געלעגען אין זיין בעט און געטראכט וואָס צו טאָן... ווען ער וואָלט געקאָנט געפינען זיין זוהן, דאן וואָלט אלץ רעכט געווען. ער ווייסט, אז זיין זוהן האָט מיט זיך מיטגענומען א סך געלט, און ער האָט דאָס זיכער ניט פארשווענדט אויף פרויען... אויסער דעם האָט ער זיך געווים ערווארבען פילע פריינט, וועלכע וואָלטען איהם געטרויט א פאָר הונדערט דוקאטען... פלוצלונג פאלט איהם איין א געדאנק: ער וועט געהן צו דעם אידען, צו אהרן ליפמאן, וועלכער איז געווען זיין זוהנ'ס בעסטער פריינט, ער וועט איהם דערצעהלען זיין גאנצע לאגע, אפשר וועט ער איהם קאָנען העלפען.

ער איז אויפגעשטאנען גאנץ פריה, און ער איז אוועק צו איהם אהיים. ער האָט אָנגעקלאפט אין טיר און ר' אהרן האָט איהם געעפענט. ער איז געווען אָנגעטאָן אין טלית און תפילין און געדאווענט.

דער גראף פאָטאָצקי האָט עס געזעהן צום ערשטען מאָל, און ער האָט אויף איהם געקוקט מיט שטוינונג. ר' אהרן האָט ניט געוואָלט מפסיק זיין אין מיטען דאווענען, האָט ער איהם אָנגעוויזען אויף א בענקעל און אויף א וואונק איהם געבעטען זיך צוזעצען.

דער גראף האָט זיך געזעצט און געווארט. ווען ר' אהרן האָט געענדיגט דאווענען, האָט ער איהם אריינגערופען אין צווייטען צימער.

— איך בין איצט צו דיר געקומען בעטען אן עצה, איך ווייס, אז פאר דיר האָב איך זיך ניט וואָס צו שעמען, איך האָב געהאט צו טאָן דאָ מיט אומערליכע פרויען, און איינע פון זיי האָט ביי מיר ארויסגע'גנב'עט דאָס גאנצע געלט וואָס איך האָב ביי זיך געהאט. איך בין איצט געבליבען אָהן געלט, און איך האָב אפילו ניט די מעגליכקייט מיט וואָס זיך צוריקצוקערען

אהיים. איך ווייס, אז דו ביזט אַן אָרימער איד, און דו אַליין האָסט ניט קיין געלט, אָבער אפשר קאָנסטו זיך אַן עצה געבען. איך מיין, ווען דו האָסט אַ פריינד, וועלכער האָט געלט וועסטו קאָנען פאַר איהם זאָגען אַ גוט וואָרט וועגען מיר, דו ווייסט דאָך שוין ווער איך בין, דו וועסט יענעם קאָנען גאַראַנטירען די סומע געלט, און אַזוי שנעל ווי איך וועל זיך אומקערען אַהיים, וועל איך דיר אָפּשיקען דאָס געלט דורך אַ ספּעציעלען שליח, און איך וועל נאָך יענעם באַלוינען, איך וועל איהם שיקען צוויי מאָל אַזוי פיעל.

— מיין האַר, גראַף! — האָט זיך ר' אהרן אָנגערופען — איך גלויב, אַז איך וועל קאָנען געבען דאָס געלט און איהר וועט עס מיר ניט דאַרפען צוריק־שיקען.

— וואָס מיינסטו! — האָט זיך דער גראַף געפונען באַליידיגט — איך וועל ביי דיר נעמען געלט אַלס צדקה!

— ניין, הער גראַף — האָט זיך ר' אהרן אָנגערופען — איך בין מיט עטליכע יאָהר צוריק געוועזען אין ווילנא, און איך האָב זיך דאָרט באַקענט מיט זעהר אַ ווירדיגען אידען. ער האָט מיר מיטגעגעבען געלט. יע, ער האָט מיר נעגעבען אַ סומע געלט פון פינף הונ־דערט דוקאַטען, און איצט וואָלט איך געוואָלט עס איהם אָפּשיקען, דעריבער גלויב איך, אַז איך האָב זעהר אַ גוטע געלעגענהייט, איך וועל אייך ניט דאַר־פען באַרגען דאָס געלט, איך וועל עס אייך געבען איהר זאָלט אָפּגעבען מיין פריינט פון ווילנא, און דערווייל וועט איהר זיך דערמיט קאָנען באַנוצען.

— אַ, וואונדערבאַר! — האָט דער גראַף פּאָטאָצקי אויסגערופען מיט גרויס פרייד — איז דאָך ווירקליך בע־סער ווי איך האָב געקאָנט ערוואַרטען — איך וועל דאָס געלט גלייך אָפּגע־בען אייער פריינט, אַזוי שנעל ווי איך וועל אָנקומען אין ווילנא. אַלץ וואָס איהר דאַרפט טאָן איז מיר צו זאָגען ווער ער איז, און וואו ער וואוינט, און איך פאַרזיכער אייך, אַז ווי נאָר איך וועל אָנקומען אין ווילנא וועל איך איהם שיקען רופען און איהם אָפּגע־בען דאָס געלט.

— מיין פריינט'ס נאָמען איז מנחם מאַן! — האָט ר' אהרן זיך אָנגערו־פען.

— וואָס! דער פאַן מאַן איז אייער פריינט! — האָט זיך פּאָטאָצקי אויפ־געשטעלט פון זיין פּלאַץ, — דאָס איז דאָך אויסגעצייכענט! ער איז דאָך אויך מיין פריינט און ראַטגעבער. איך וועל מאַכען פאַר איהם אַ גרויס פאַ־ראַד, ווען ער וועט קומען! איך וועל איהם איבערגעבען אַ גרוס פון אייך און איך וועל איהם איבערגעבען דאָס געלט! ער איז דאָך ווירקליך אַ וויר־דיגער איד! ער איז זעהר קלוג און עהרליך...

ר' אהרן האָט שוין איצט חרטה געקראָגען וואָס ער האָט איהם דאָס געזאָגט. עס איז בעת מעשה איינגע־פאַלען, אַז מנחם איז פאַרבונדען גע־ווען מיט וואָלענטי'ן, און אַז ער קאָן נאָך דורך דעם האָבען צרות, ווייל אויב מען וועט זיך דערוויסען, אַז וואָ־לענטי האָט זיך מגייר געווען, וועט מען דאָך נעמען מאַכען אויספאָרשונגען, וועט מען דאַן איהם דאָך באַשולדיגען אין האָבען אַרויסגעהאָלפען דעם יונ־גען גראַף, צום ווערען אַ איד... אָבער עס איז דאָך שוין פאַרפאַלען ער האָט זיך אַרויסגערעדט. ער האָט געהאָפט, אַז ער וועט פאַרשטעהן ווי אַזוי צו ריי־דען מיט'ן גראַף, ער זאָל זיך ניט אָנשטויסען, אַז ער האָט עפּעס געהאַט צו טאָן מיט דעם יונגען גראַף וואָ־לענטי און מיט זאַרעמבאַ'ן, זיין פריינט.

ער האָט געבעטען דעם גראַף צו־וואַרטען אַ ווילע, און ער איז אַריין אין אַ צווייטען צימער און פון דאָרט אַרויסגענומען דאָס פּעקעל געלט. ער האָט באַשלאָסען אָנצושרייבען אַ פּאָר ווערטער אין העברעאיש און איהם צו וואַרענען ער זאָל זיך אַקאָרשט ניט אַרויסריידען קיין וואָרט וועגען וואָלענ־טי'ן. אָבער ער האָט מורא געהאַט טאָמער וועט דער גראַף זיך פאַראינ־טערעסירען וואָס עס שטעהט געשרי־בען אין בריוו, און ער וועט בעטען אַ אידען פאַר איהם דורכצולייענען דעם בריוו און עס פאַרטייטשען פאַר איהם. האָט ער איז בריוו בלויז געשריבען וועגען זיך און וועגען זיין משפּחה און אויסגעדריקט זיין האָפענונג, אַז ער איז געזונט און ביים סוף פון בריוו, האָט ער אָנגעשריבען: "בראשית, ל"ד, ה'... און ער האָט אונטערגע־שריבען זיין נאָמען אהרן ליפּמאַן.

ער האָט דעם גראַף איבערגעגעבן דאָס געלט, מיט דעם קליינעם צעטעלע.

פּאָטאָצקי האָט איבערגעצעהלט דאָס געלט און זיינע אויגען האָבען אויפגעלויכטען פון גרויס פרייד. עס זיינען דאָרט געווען ריכטיג פינף הונדערט דוקאטען. איצט וועט ער קאָנען זיך אויפפירען ווי א גראַף, ער וועט אויסלייזען די עטליכע חפצים אויף וואָס ער האָט אויסגעבאָרגט עטליכע דוקאטען, כדי צו האָבען מיט וואָס צו עסען. ערשט איצט, דעם ערשטען מאָל אין זיין לעבען ווייסט ער ווי אָפּצושאצען די ווערדע פון געלט...

ער האָט דעם אידען זעהר באדאנקט פאר דעם, און ער האָט געזאָגט, אז ער וועט דאָס איהם קיינמאָל ניט פארגעסען, און ווען ער וועט נאָך אמאָל קומען אין פאריז וועט ער שוין זעהן איהם אָפּצוטאָן א טובה.

ר' אהרן האָט איהם דאן געבעטען איבערצוגעבען אָט דעם קליינעם בריוועל צו זיין פריינט, און ער האָט זיך מיט איהם געזעגנט.

דער גראַף פּאָטאָצקי האָט זיך גענומען גרייטען צו זיין רייזע אהיים. ער האָט געדונגען א קארעטע מיט צוויי פערד ווי עס פאסט פאר א פּריץ און ער האָט זיך אוועקגעלאָזען אין וועג.

דעם גאנצען וועג האָט ער ניט אויפגעהערט צו טראכטען וועגען זיין זוהן, ווי קומט דאָס זיין זוהן צו אָט דעם אידען אין פאריז, און איצט, אז ער האָט אויסגעפונען, אז אהרן און מנחם זיינען פריינט, האָט ער זיך נאָך מעהר פארטראכט.

דער גראַף פּאָטאָצקי האָט גענומען טראכטען וועגען דער פארבינדונג, מעגליך, אז אָט דער ר' מנחם, זיין פריינט האָט איהם געשיקט צו דעם איד ליפּמאן. פילע זאכען וואָס זיינען איהם פריהער ניט קלאָר געווען, האָבען זיך איצט, נאָכדעם ווי ער האָט זיך אין דעם גוט אריינגעטראכט, גענומען קריסטאליזירען...

עס קאָן זיין, אז עס איז בלויז געווען א צופאל האָט ער זיך געטראכט, אָבער פונדעסטוועגען זיינען איהם פילע זאכען ניט קלאָר געווען. ווען ער האָט אויסגעפונען, אז וואלענטי האָט באזוכט דעם אידען, און ער האָט איהם וועגען דעם געפרעגט, האָט ער איהם געוואָלט געבען דעם איינדרוק, אז ער פלעגט איהם ניט באזוכען יעדען טאָג, און אין א פּאָר טעג שפּעטער, האָט ער שוין צוגעגעבען, אז ער פלעגט צו איהם קומען כמעט אלע טאָג. ער וועט דארפען מאכען אן אויספאָרשונג. באלד האָט ער זיך דערמאנט אָן דעם צעטעלע וואָס ליפּמאן האָט איהם געבעטען איבערצוגעבען צו מנחם'ן. ווער ווייסט! עס קאָן זיין, אז אין דעם צעטעל קאָן ער געפינען דעם שליסעל צו דער געהיימנים.

ווען ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אויפ'ן וועג אין א גרויסארטיגען האָטעל, האָט ער פארלאנגט פון האָטעל אייגענטימער מען זאָל צו איהם ברייגען א געלערנטען אידען, וועלכער וועט קאָנען איבערזעצען פון העברעיש אָדער אידיש, אויף פּויליש. מען האָט צו איהם געבראכט אזא אידען, און ער האָט איהם געוויזען דעם צעטעלע און איהם געבעטען איבערזעצען וואָרט ביי וואָרט.

דער איד האָט איהם דורכגעלייענט און געזאָגט, אז אין בריוו פרעגט דער שרייבער דעם צו ווען עס איז געשריבען וואָס ער מאכט און וועגען זיין משפּחה, און ער שרייבט איהם אויך וועגען זיך, וועגען זיין געזונט.

— איז דאָרט קיין זאך ניטאָ וועגען מיר, אָדער וועגען מיין זוהן? — האָט פּאָטאָצקי איהם געפרעגט.

ניין, קיין זאך ניט מעהר, אויסער א צייכען פון חומש, וואָס פילע פרומע אידען טוען דאָס...

ד־ר גראַף פּאָטאָצקי האָט זיך געוואונדערט וואָס ער דערמאנט אפילו ניט וועגען די פינף הונדערט דוקאטען וואָס ער האָט איהם געגעבען איהם אָפּצוגעבען. דאָס באווייזט ווי איידעל און עהרליך ער איז, אז ער האָט אין איהם פול צוטרויען. ער האָט איצט געזעהן דעם אונטערשיד צווישען איהם און ראשיעל. זי האָט איהם מורא געהאט צו געטרויען, כאָטש דאָס איז דאָך געווען זיין אייגען געלט.

אזוי שנעל ווי ער איז צוריקגעקומען קיין ווילנא האָט ער געשיקט רופען זיין פריינדליכען אידען ר' מנחם מאן, און ער האָט איהם איבערגעגעבען דעם צעטעל...

ר' מנחם האָט איהם שטארק באדאנקט און ער האָט זעהר פארלויבט דעם פריינט זיינעם פון פאריז, אלס עהרליכער מאן.

— זאָג מיר, שרייבט דען דיין פריינט ניט וועגען געלט?

— ניין, הער גראף! — ענטפערט ער איהם.

— האָסטו איהם דען קיינמאָל ניט געגעבען קיין געלט?

— יע, ווען ער איז דאָ געווען האָב איך איהם אויסגעבאָרגט פינף הונדערט דוקאטען. איך האָב איהם געבעטען דאָס האלטען ביז וואנען ער וועט האָבען א געלעגענהייט מיר זיי צוריק אָפּשיקען.

— נו, אויב אזוי קאָן איך דיר זאָגען, אז ער האָט די דאָזיגע געלעגענהייט געפונען אין מיר, איך האָב דיר געבראכט דאָס געלט.

— אָ, מיין האר, גראף! — האָט ר׳ מנחם אויסגערופען — ער האָט אייך ניט געדארפט מטריח זיין מיט דעם.

— ווען ער וואָלט מיר ניט געוואָלט מטריח זיין, וואָלט איך איצט דאָ ניט געווען — רופט זיך אָן פּאָטאָצקי — איך האָב איהם א סך, זעהר א סך פארוואָס דאנקבאר צו זיין.

דער גראף פּאָטאָצקי האָט איהם דאן דערצעהלט אלץ וואָס עס האָט פּאסירט מיט איהם, און ער האָט איהם אָנגעבעטען ער זאָל זיך פאר קיינעם ניט ארויסריידען וועגען דעם, ווייל ער וועט זיך דארפען שעהמען פאר זיין לייכטזיניגקייט, ווען ער איז געווען אין פּאריז.

ער האָט איהם גלייך אָפּגעצעהלט פינף הונדערט דוקאטען, און איהם געבעטען ער זאָל צו איהם אריינקומען אין עטליכע טעג ארום, וועט ער נאָך מיט איהם ריידען, ווייל איצט איז ער נאָך אלץ מיד פון וועג.

ר׳ מנחם איז אוועק אהיים, ער האָט געוויזען דעם צעטל חיים׳ן און ער האָט גלייך אריינגעקוקט אין חומש בראשית פּרק ל״ד, פּסוק ה׳ און ער האָט דאָרט געלייענט: "והחריש יעקב עד באם", און יעקב האָט געשוויגען ביז וואנען זיי זיינען געקומען...

— וואָס קאָן דאָס באדייטען האָט חיים איהם געפרעגט.

— ווי עס ווייזט אויס האָט דער גראף עפּעס א פארדאכט אויף ר׳ אהרן ליפּמאן, אז ער ווייסט עפּעס וועגען וואלענטי׳ס פארשווינדען פון פּאריז, און אזוי ווי ער האָט אויסגעפונען, אז איך און אהרן זיינען פּריינט, וועט ער מעגליך מיך נעמען אויספרעגען, און דעריבער ,האָט ער געמיינט מיך צו וואָרענען מיט דעם פּסוק, איך זאָל שווייגען ביז וואנען ער וועט האָבען א געלעגענהייט מיר צו שיקען בריוו מיט מעהר איינצעלהייטען אָדער אפשר פּלאנט ער אליין צו קומען אהער. יע, מיר דארפען וויסען ווי זיך צו היטען, אז קיינער זאָל ניט אויסגעפינען, אז אימיצער פון אונז האָט א באגריף וואָס וואלענטי האָט אָפּגעטאָן.

— עס איז זעהר קלוג פון ר׳ אהרנ׳ס זייט — האָט חיים געזאָגט, עס איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט, אז דער גראף האָט אימיצען געבעטען איבערצוזעצען דאָס וואָס ר׳ אהרן האָט דיר געשריבען אין צעטעל. און ווען ער וואָלט דיר געגעבען אפילו א רמז, וואָלט ער זיך שוין געקאָנט אָנשטויסען, אז מיר האָבען געהאט עפּעס צו טאָן מיט וואלענטי׳ן.

אין דריי טעג ארום איז ר׳ מנחם אריינגעקומען צום גראף אין פּאלאץ, ווי ער האָט עס פון איהם פארלאנגט. ווען ער האָט זיך געמעלדעט, האָט איהם דער גראף געהייסען אריינקומען.

ר׳ מנחם איז אריינגעקומען צו דעם גראף׳ס גאסט-צימער, און ער איז איבערראשט געווען צו זעהן דאָרט א גלח זיצענדיג נעבען גראף. ער האָט זיך שוין געוואָלט צוריקציהען, אָבער דער גראף האָט איהם געהייסען אריינקומען.

— קום צו און זעץ זיך! — האָט פּאָטאָצקי אָנגעוויזען אויף א שטוהל, ניט ווייט פון איהם. — דאָס פּאָטערל אנטאָן איז מיין פארטרויענסווערטער פריינט, און ער ווייסט אויך וועגען אלץ וואָס עס האָט פּאסירט מיט מיר אין פּאריז, יע, איהר ביידע זייט די איינציגע וועלכע ווייסען פון דעם. און דעריבער קאָנען מיר ריידען גאנץ אָפען. איך בין זיכער, אז איך קאָן זיך אויף אייך ביידען פארלאָזען, אז ווייטער ווי פון דאנען וועט עס ניט געהן... יע, דאָס איז אנטאָן, דאָס הייליג פּאָטערל, וועלכער זעהט שוין, אז מיינע זינד זאָלען מיר פארגעבען ווערען, און ער אליין ווייסט, אז מיינע זינד זיינען זעהר שווערע און א סך... איך ווייס טאקע ניט וואָס איך וואָלט געטאָן ווען ער איז ניט מיין פארמיטלער...

אנטאָן האָט געשמייכעלט און ר׳ מנחם האָט פארשטאנען...

— הער זיך איין, פאָן מנחם! — רופט זיך אָן צו איהם דער גראף — דו האָסט דאָך מיין זוהן גוט געקענט. זאָג מיר דעם אמת, האָסטו אין איהם באמערקט עפּעס וואָס זאָל דיך מאכען גלויבען, אז ער געהט ניט אין דעם ריכטיגען וועג פון די גראפען.

— ער מאכט דעם איינדרוק פון אן ערנסטען מענשען, וועלכער איז איבערגעגעבען מיט זיין ליב און לעבען צו זיין גאָט, און ער וויל זיך ניט אָפּגעבען מיט די פארגעניגענס פון לעבען...

— דו מיינסט ווי איך און די אנדערע אין מיין שטאנד און מיין גלייכען.

— ריכטיג! — האָט ר׳ מנחם געזאָגט — ער פירט זיך אויף שוין אביסעל צו באשיידען פאר א יונגען גראף.

— איהר הערט, פאָטערל! — האָט פאָטאָצקי אויסגערופען — אָט דאָס האָב איך געמיינט ווען איך האָב אייך דערצעהלט וואָס איך האָב געהערט וועגען איהם אין פאריז. מען האָט מיר איבערגעגעבען, אז ער פלעגט געהן אָנגעטאָן אין אָרימע בגדים, אז ער פלעגט זיין באוואקסען, און ער האָט זיך באפריינדעט מיט אזעלכע מענשען וואָס א גראף דארף זיך ניט פריינדלען צו זיי. איך גיב צו, אז יענער איד וועלכער איז געווען באפריינדעט מיט מיין זוהן, איז א פיינער מענש, אָבער ער איז דאָך א איד, און ער האָט געקאָנט קומען אין בארירונג אין פאריז מיט א העכערען קלאס מענשען...

— יע, איך זאָג אויך אזוי! — האָט אנטאָן געענטפערט — איך וואָלט איהם קיינמאָל ניט ערלויבט צו האָבען צו טאָן מיט אידען, איבערהויפּט ווען ער האָט אזעלכע ניט קריסטליכע נייגונגען. איך וויל אייך איבערגעבען, הער גראף, אז איינער א יונגער גלח האָט געלערענט צוזאמען מיט וואלענטי׳ן אין דער קאטוילישער סעמינאר, האָט מיר דערצעהלט, אז וואלענטי און זיין פריינט זארעמבאָ האָבען געהאט פילע אידישע פריינט, און אז זיי האָבען געהאָלפען פילע אידען.

— ווירדיגער פאָטער! — האָט זיך ר׳ מנחם אָנגערופען — איך גלויב, אז צו העלפען דעם פארפאָלגטען, דעם אָרימען און שפּל׳ען איז זעהר קריסטליך... דאָס מוזט איהר דאָך געוויס פריידיגען פאר אלע קריסטען.

— המ... יע, אָבער מיר טאָרען קיינמאָל ניט העלפען די וועלכע האָבען געקרייציגט יעזוס קריסטוס...

— איך וויל אייך אויפמערקזאם מאכען, פאָטערל, אז די דאָזיגע באשולדיגונג געגען אידען איז קיינמאָל ניט פעסטגעשטעלט געוואָרען. אלץ וואָס מיר וויסען פון יענער צייט איז, אז די אידען אין ארץ ישראל זיינען דאן געווען אונטערגעוואָרפען דעם רוימישען יאָך, און די דאמאָלדיגע אידישע הערשענדע מאכט האָט קיין רעכט ניט געהאט דורכצופירען טויט שטראָפען, דאָס איז אינגאנצען געווען אין רוימישע הענט, און דער וועלכער האָט באשטימט דעם טויט שטראָף פאר יעזוס׳ן איז געווען דער דאמאָלדיגער רוימישער הערשער פון ירושלים, פּאָנטיוס פּילאטוס...

— אָבער די בלוטדורשטיגע אידען האָבען דאָס פון איהם פארלאנגט — האָט אנטאָן אויסגערופען.

— האָט דען דער בלוטיגער רוימישער טיראן ערפילט אלע אידישע פארלאנגען אין יענער צייט? ניין, אונזער געשיכטע דערצעהלט אונז, אז ער האָט געהערשט איבער די אידען מיט א בלוטיגע האנט. ניט איין אידישער יונגערמאן איז דאן הינגעריכטעט געוואָרען דורך איהם... לויט ווי מיר פארשטעהן האָט ער פארדעכטיגט, אז יעזוס וויל רופען די אידען צו אן אויפשטאנד, און דעריבער האָט ער איהם הינגעריכטעט, און שפּעטער האָט ער זיך געזוכט ריינצוּוואשען און געוואָרפען די שולד אויף די אידען. איך וויל, הער גראף, אז איהר זאָלט פארשטעהן — האָט ער זיך שוין געווענדעט צום גראף — לויט דעם אידישען דין, ווען איינער האָט פארדינט טויט שטראָף, האָט מען איהם געקאָנט באשטראָפען בלויז מיט איינער פון די פיר טויט שטראָפען, וואָס רופט זיך אָן: ״ארבע מיתות בית דין״, סקילה, שרפה, הרג וחנק, וואָס מיינט פארשטיינען, פארברענען, ארונטערהאקען דעם קאָפּ און דערווערגען... אָט דאָס זיינען די פיר טויט שטראָפען מיט וואָס די אידען האָבען באשטראָפט איינעם וועלכער האָט פארדינט טויט שטראָף, אָבער טויטען דורך קרייציגען, דאָס האָבען אידען קיינמאָל ניט געטאָן, ווייל עס איז גע־

גען אונזער תורה, הײנט אויב עס איז באװאוסט, אַז יעזוס איז געקרײציגט געװאָרען, איז אַ באַװײז ,אַז די אידען האָבען גאָרניט געהאַט צו טאָן מיט זײן טויט.

— הערט זיך אײן, פאָטערל — האָט דער גראַף זיך געװענדעט צום גלח — איז דאָס אמת, אַז בײ אידען זײנען דאָ בלויז פיר מינים טויט שטראָפען?

— המ... דאָס איז אמת, אָבער דאָס מײנט דאָך ניט, אַז זײ זײנען רײנגעװאַשען פון זײן בלוט!

— טאַקע פאַרװאָס ניט? — האָט דער גראַף איהם געפרעגט — אויב זײ האָבען איהם ניט געקרײציגט, טאָ פאַרװאָס זאָלען מיר װאַרפען די גאַנצע שולד אויף זײ?

— װײל, װי מיר װײסען, האָבען די אידען אַזוי פאַרלאַנגט פון דעם רױמישען הערשער! — האָט אַנטאָן געזאָגט, און פאַר דעם אַלײן האָבען זײ שוין פאַרדינט אַט די אַלע שטראָפען װאָס מיר גיבען זײ.

— אָבער די רוימער, װעט איהר צוגעבען, האָבען אויך אין דעם געהאַט אַ גרויסען חלק, טאָ פאַרװאָס זוכט איהר ניט אויסצולאָזען אײער צאָרן אויך אויף די רוימער? פרעגט איהם ר׳ מנחם.

— װײל די רוימער האָבען שוין אָנגענומען דעם קריסטליכען גלױבען און דאַמיט אַלײן האָבען זײ זיך רײנגעװאַשען פון דעם זינד װאָס זײ האָבען געהאַט מיט זײער אַנטײל נעמען אין דעם טויט פון אונזער הײליגען יעזוס... איך בין זיכער ,אַז װען די אידען װעלען אָננעמען דעם קריסטענטום, דאַן װעלען מיר אויך זײ מוחל זײן...

— ערלויבט מיר, פאָטערל, אײך צו שטעלען אײן פראַגע — האָט ר׳ מנחם זיך אָנגערופען — איז דען ניט געשריבען אין אײערע הײליגע שריפטען, אַז גאָט האָט אַרונטערגעשיקט יעזוס׳ן אויף דער ערד, כדי ער זאָל מיט זײן בלוט אויסלײזען די מענשהײט?

— יע, עס איז אמת, אונזער האַר, יעזוס איז אַרונטערגעקומען פון הימעל אויף דער ערד, כדי דורך זײן פאַרגאָסען בלוט, צו לײטערן די זינדיגע מענשהײט און כדי דער פאָטער אין הימעל זאָל זײ דורך זײן בלוט מוחל זײן זײערע זינד...

— איצט האָף איך, אַז איהר װעט אויף מיר ניט זײן בײז, װען איך װעל אײך באַװײזען װי איהר װידערשפּרעכט זיך — האָט ר׳ מנחם זיך אָנגערופען — איהר אַלײן זאָגט, אַז יעזוס איז אַרונטערגעשיקט געװאָרען כדי צו לײדען פאַר דער מענשהײט, דאָס מײנט, אַז זײן אויפגאַבע איז געװען צו פאַרגיסען זײן בלוט פאַר אַלעמען כדי דורך זײן בלוט אָפּצואַװאַשען די זינדפון אַלע מענשען, יע, ער איז געשיקט געװאָרען צו װערען דער מאַרטירער פון דער מענשהײט, און װען ער האָט זײן שליחות און אויפגאַבע דורכגעפירט, און ער האָט פאַרגאָסען זײן בלוט פאַר די מענשען, קומט איהר און איהר װילט באַשולדיגען אַנדערע פאַר זײן מאַרטירער טויט. װען מען װאָלט איהם ניט געטויטעט, װאָלט ער דאָך ניט געהאַט דורכגעפירט זײן שליחות, און לויט אײערע אײגענע רײד האָבען די װעלכע האָבען איהם געקרײציגט איהם דערמיט געהאָלפען דורכפירען זײן אויפגאַבע, דאַרפט איהר דאָך גאָר זײ דאַנקבאַר זײן, איך מײן אָט די דאָזיגע, װעלכע האָבען מעגליך געמאַכט, אַז די מענשהײט זאָל גערײניגט און געלײטערט װערען דורך זײן טויט...

דער גלח אַנטאָן איז געבליבען זיצען אויף זײן פּלאַץ אַ צעטומעלטער. ער האָט ניט געװאוסט װאָס איהם דערויף צו ענטפערען. ער האָט געדרעהט מיט׳ן צונג אַהער און אַהין, אָבער מען האָט געקאָנט זעהן, אַז קײן גוטען תירוץ אויף דעם האָט ער ניט.

—אויב איהר גלויבט אין אײערע הײליגע שריפטען מיט אײער גאַנצען האַרצען, דאַרפט איהר אײנמאָל פאַר אַלע מאָל באַשליסען, אַז װער עס זאָל ניט האָבען דורכגעפירט דעם טויט אורטײל איבער יעזוס, האָט בלויז געטאָן דאָס װאָס עס האָט צו איהם געדאַרפט געטאָן װערען, אַנדערש װאָלט ער דאָך ניט געװען אײער הײליגער מאַרטירער ,און דעריבער װאָלט איך פאָרגעשלאָגען, אַז איהר און די אַלע אַנדערע גלחים, זאָלען אויפהערען צו פּרײדיגען האַס און שנאה צו די אידען פאַר דער קרײציגונג פון יעזוס׳ן, װעלכער איז לויט אײער אײגענער מײנונג געשיקט געװאָרען פון גאָט אויף דער זינדיגער ערד, אָפּצוקומען פאַר די

זינד פון דער מענשהייט — האָט ר׳ מנחם עס ווידערהאָלט, זעהענדיג, אז דער גלח איז אין א פארלעגענהייט...

— הא, אנטאָן, הייליגער פאָטער, וואָס וועסטו איהם אויף דעם ענטפערען, דער איד איז דאָך קלוג און האָט דיר גוט אריינגעזאָגט.

דער גלח האָט א קראַץ געטאָן אין קאָפּ. ער האָט געקוקט אויף ר׳ מנחמ׳ן, און דעם גראף, און דאָן האָט ער זיך אָנגערופען:

"ווען די אידען וואָלטען דאָן אָנגענומען דעם קריסטליכען גלויבען, וואָלטען מיר דאָך גאָרניט געהאט געגען זיי? און טאקע דערפאר האָבען מיר ניט צו די רוימער, וועלכע האָבען דורכגעפירט זיין הינריכטונג. יע, אויב איהר ווילט, אז מיר, קריסטען זאָלען אויף אייך ניט טראָגען קיין שנאה, טאָ נעמט אָן אונזער גלויבען, דאָן וועלען מיר אייך באהאנדלען ווי אייגענע ברידער. מיר וועלען לעבען מיט אייך בשלום.

— מיר האָבען זעהר א שעהנעם ביישפּיל ווי אזוי איהר לעבט מיט אייערע אַנדערע קריסטליכע פעלקער — האָט ר׳ מנחם געזאָגט — זאָגט מיר דעם אמת, קאָנט איהר איבערצעהלען די טויזענטער קריסטען וועלכע זיינען געפאלען אין די הונדערטער מלחמות זינט אייער צייט רעכענונג? יע, איין קריסטליך פאָלק האָט געקעמפט געגען א צווייט קריסטליך פאָלק. מען האָט זיך געשניטען די גאָרגלען, איהר האָט פארגאָסען טייכען בלוט פון אייערע אייגענע קריסטען, און אין דער זעלבער צייט ווילט איהר אונז איינריידען, אז אויב מיר וועלען אָננעמען אייער גלויבען וועט איהר לעבען בשלום מיט אונז... ווי אזוי קאָנען מיר נעמען אייערע רייד אין ערנסט, ווען מיר זעהן, אז די קריסטען צווישען זיך האָבען זינט קריסטוס, ניט אויפגעהערט צו פארגיסען אייגענע בלוט, האָבען ניט אויפגעהערט צו פירען מלחמות איינע מיט די אנדערע... די קנאה און שנאה פו זאיין קריסטליך פאָלק צו דער צווייטער, ווערט מיט יעדען יאָהר שטאַרקער. זאָגט מיר, איך פרעג אייך, ווען איין קריסטליך פאָלק נעהט מלחמה האלטען מיט א צווייט פאָלק, טוט זי עס מיט דער צושטימונג פון קריסטוס׳ן?... האָט דען אייער יעזוס ניט געפּריידיגט שלום, עניוות, גוטהערציגקייט אפילו צום שונא. האָט דען אייער יעזוס ניט געפּרעדיגט, אז ווען איינער דערלאנגט דיר א פּאטש אין דער לינקער באק, שטרעק איהם אויס אויך דיין רעכטע באק, ער זאָל דיר געבען נאָך א פּאטש? איצט פרעג איך אייך, טוען די קריסטען דאָס וואָס יעזוס האָט געפּריידיגט און געהייסען טאָן? ער האָט אייך אָנגעזאָגט איהר זאָלט לעבען צווישען זיך בשלום, הערט איהר זיך ניט אויף צו קריגען און פארגיסען טייכען בלוט! ער האָט אייך געהייסען זיין קליין און נידעריג, האלט איהר זיך שטאָלץ, און זוכט בלויז צו ערנידעריגען דעם צווייטען! ער האָט אייך געהייסען דערלאנגען די צווייטע באק, ווען עמיצער פּאטש אייך, איהר באפאלט יענעם, אן אומשולדיגען און איהר טרעט איהם מיט די פיס, איהר פארגיסט זיין בלוט... קאָנט איהר מיר זאָגען, אז דאָס איז קריסטליך? אז איהר זייט גוטע קריסטען?... ניין, איהר זייט ביי מיר ניט קיין גוטע קריסטען, און ווי באלד אז איהר אליין זייט ניט קיין גוטע קריסטען און איהר היט ניט דאָס וואָס א גוטער, געטרייער קריסט דארף אָפּהיטען, טאָ ווי אזוי ערווארטעט איהר, אז מיר זאָלען ווערען קריסטען?

— מיר זוכען דעריבער צו פּריידיגען אין די קירכען שלום! — האָט אנטאָן געזאָגט.

— ווען איך וואָלט ניט געוואוסט, אז איהר פּריידיגט אין אייערע קירכען האס צום אידען, וואָלט איך אפשר געקאָנט גלויבען, אז דאָס איז ניט די שולד פון דער קירכע! — האָט ר׳ מנחם געזאָגט — אָבער איך ווייס איין זאך, אז קריסטוס לערענט אייך ווי אזוי צו באגעהן מיט אייערע שונאים, ווי אזוי איהם צו באהאנדלען ,און איהר, אנשטאט צו פארשפּרייטען זיין לעהרע צווישען דעם אומוויסענדען המון, העצט איהר זיי אויף צו מאכען פּאָגראָמען אויף אידען און טאקע אין נאָמען פון אייער קריסטוס? קאָן דען געמאָלט זיין א גרעסערע זינד וואָס איהר באגעהט געגען אייער גאָט מיט דעם וואָס איהר טוט פּונקט קאפּויר וואָס ער האָט אייך אָנגעזאָגט?... איך ווייס וויפיל אידיש בלוט עס איז פארגאָסען געוואָרען גליך נאָכדעם ווי זיי

פּלעגן ארויס פון קירך אויפגערעגטע, אויפגעהעצטע פון די גלחים? קאָנט איהר מיר דען זאָגען, אז דאָס איז גע־טאָן געוואָרען אין נאָמען פון קריס־טוס?

— אָבער די אידען זיינען פון תמיד אָן געוועזן די שונאים פון קריסטענטום!

— האָט דער גלח געזאָגט.

— נו לאָמיר אָננעמען, אז זיי זיינען געוועזן שונאים, ווייסט איהר דאָך, אז זיי זיינען געוועזן בארעכטיגט צו זיין שונאים נאָכדעם ווי די קריסטען פּלע־גען באהאנדלען די אידען אויף אזא ניט קריסטליכען אופן! אָבער איהר, קריסטען, זייט דאָך פארזאָגט געוואָרען פון יעזוס'ן צו באהאנדלען פריינטליך אפילו אייער שונא, האָט איהר דאָס דען געטאָן, האָט איהר דען פּראַקטי־צירט דאָס וואָס ער האָט אייך געהייסען? ניין, דאָס האָט איהר קיינמאָל ניט געטאָן! איהר האָט געפּריידיגט האס, נקמה און בלוט פארגיסונג... איר האָט ניט נאָר ניט איינגעהאַלטען א צעיושעטען המון ווען ער איז באפאַ־לען אומשולדיגע, הילפלאָזע אידען, און אומ'רחמנות'דיג געשאָכטען קינ־דער און פרויען... נאָר איהר האָט זיי נאָך מעהר צערייצט, כדי ארויסצורו־פען אין זיי דאָס בייזע בלוט. וועט איהר זיי קאָנען אָנרופען קריסטען? ניין, זיי זיינען ניט קיין קריסטען, די וועלכע היטען ניט אָפּ זיינע געבאָטען!

ווען מנחם האָט געענדיגט רידען, האָט ער באמערקט ווי עפּעס א פייערל האָט זיך אָנגעצונדען אין די אויגען פון גלח. ער האָט אויך געוואָרפען א בליק אויף דעם גראף, און ער האָט באמערקט פון דעם אויסדרוק פון זיין פּנים, אז ער האָט זיך מיט איהם ניט באדארפט אריינלאָזען אין א ויכוח ווע־גען זיין גלויבען... אין דעם גראף'ס צימער האָט דערוויילע געהערשט א שטילקייט, וואָס האָט נאָך מעהר בא־אומרוהיגט ר' מנחמ'ן. ער האָט זיך נאָר פארגעסען, אז עס איז אָנגענומען געוואָרען ביי אידען זיך ניט אריינצו־לאָזען אין א ויכוח וועגען דער קריסט־ליכער אמונה מיט א גייסטליכען, ווייל אזוי שנעל ווי זיי ווערען צוגענאָגעלט צום וואנט, איז אנשטאט נאָכצוגעבען, אז זיי זיינען אומגערעכט, ווערען זיי אָנגעצונדען מיט צאָרן און ערשט דאָן וועלען זיי העצען צו בלוט פארגיסונג. דאָס האָט שוין ניט איינמאָל פּאַסירט...

און ער האָט עס באדארפט וויסען, אז מיט אזא גלח ווי אנטאָן, וועגען וועל־מען וואלענטי האָט איהם שוין געהאט דערצעהלט, אז ער איז דורכגעדרונגען מיט זינד... מיט אָט אזא גייסטליכען האָט ער זיך ניט באדארפט אריינלאָזען אין א ויכוח.

אנטאָן האָט זיך פּלוצלונג א הויב געטאָן פון זיין פּלאַץ, און ער האָט אויסגערופען:

— דער זשיד האָט געלעסטערט אונ־זער אמונה! — ער האָט אָפּגע"חוזק'ט פון די קריסטען, ער האָט אויך בא־איינפלוסט דעם יונגען גראף פּאָטאָצ־קי... ווייל אין איהם זיצט דער טיי־וועל.

ווירדיגער גלח! — האָט ר' מנחם זיך אָנגערופען, זיין דורכלויכט, דער גראף האָט דאָך די גאנצע צייט גע־הערט וואָס איך האָב געזאָגט. איך האָב ניט חוזק געמאכט פון אייער אמונה, נאָר איך האָב בלויז געזאָגט, אז די אזוי גערופענע קריסטען, זיינען ניט קיין גוטע קריסטען, ווייל זיי טוען ניט די געבאָטען פון קריסטוס, וועלכער האָט ניט אויפגעהערט צו פּריידיגען שלום און ליבע ,און איהר טוט פונקט דאָס פארקערטע!

— און ווער ביזטו, פארשאָלטענער זשיד, אז דו זאָלסט זאָגען אויב מיר זיינ,ן גוטע קריסטען צי ניט! איך וויל, אז איהר זאָלט וויסען, גראף פּאָ־טאָצקי, אז אָט דער זשיד האָט אויס־געאיבט א גאָר שטאַרקען איינפלוס אויף אייער זוהן, און איך גלויב, אז ער האָט איהם אראָפּגעפיהרט פון וועג.

א טויט שרעק איז באפאלען ר' מנחמ'ן. זאָל עס זיין, אז מען האָט זיך דערוואוסט, אז וואלענטי איז אוועק קיין אמסטערדאם צו ווערען א איד! אויב דאָס זאָל האָבען געשעהן וועלען די פאָלגען זיין טרויעריגע פאר אלע אידען פון ווילנא... און אפשר האָבען זיי בלויז א פארדאכט אויף איהם, און ער וועט זיך דארפען האַל־טען פעסט, אז מען זאָל איהם ניט קאָנען באשולדיגען.

— זאָג מיר, מנחם! — האָט דער גראף זיך צו איהם געווענדעט, — פארוואָס האָסטו מיר קיינמאָל ניט גע־זאָגט, אז מיין זוהן, וואלענטי, קומט צו דיר אזוי אָפט, און ער ווערט בא־איינפלוסט דורך דיר!

— גנעדיגער גראף! — האָט ר' מנחם איהם געענטפערט — אָט קום איך אריין צו אייך אזוי אָפט, האָב איך דען אייך באאיינפלוסט? דער יונגער גראף איז געווען זעהר א פריינטליכער מענש, און ער פלעגט אריינקומען צו מיר אין הויז, אָבער איך פארזיכער אייך, אז מיט איהם האָב איך זיך קיינמאָל ניט אריינגעלאָזען אין קיין ויכוחים, ווייל ווי איך האָב איהם געזעהן, איז ער געווען דער אמת'ער קריסט, וועלכער האָט גע־פראקטיצירט דאָס וואָס קריסטוס האָט אָנגעזאָגט.

— פארוואָס פרעגט איהר איהם ניט, ווי אזוי קומט עס, אז זיין פריינט פון פאריז זאָל אויך ווערען דער פריינט פון וואלענטי און זארעמבא? — האָט דער גלח זיך געווענדעט צו דעם גראף — פון דעם וואָס איהר האָט מיר דער־צעהלט וועגען אייער זוהנ'ס אויפפי־רונג אין פאריז, בין איך גענויגט צו גלויבען, אז דאָס האָט ער איהם באַ־איינפלוסט ער זאָל קומען צו איהם. און דערפאר האָט ער זיך אָנגעפאנגען אויפצופירען אזוי מאָדנע.

— לויט ווי איך האָב געהערט — האָט ר' מנחם זיך אָנגערופען — גע־פינען זיך אין פאריז פילע יונגע לייט, וועלכע פירען זיך אויף ניט ווי עס איז אָנגענומען ביי אונז, עלטערע, אָבער, דאָס האָט גאָרניט וואָס צו טאָן דאָ־מיט, וואָס ער פלעגט באזוכען מיין פריינט אין פאריז.

— פארוואָס איז אייער זוהן פלוצ־לונג פארשוואונדען געוואָרען און קיי־נער ווייסט ניט וואוהין ער איז אהינ־געקומען? — האָט דער גלח זיך ווי־דער געווענדעט צום גראף — איך וואָלט די דאָזיגע זשידעס ניט געטרויט. זיי זיינען פעהיג צו טאָן דאָס ערג־סטע... איך וויל עס ניט ארויסברענ־גען אויף מיינע ליפען, אָבער עס איז דאָך א באוואוסטע זאך, אז פילע אי־דען באנוצען זיך מיט קריסטליך בלוט פאר זייערע מצות פאר פסח, און ווער קאָן וויסען וואָס דער זשיד אין פאריז האָט געטאָן צו איהם... עס קאָן זיין, אז ער האָט ביידען, סיי וואלענטי'ן און סיי זארעמבא'ן אריינגענארט מיט זיי־נע גוטע רייד, און ער האָט זיי ביידען אומגעבראכט...

דער גראף האָט א קוק געטאָן אויף דעם גלח און אין זיינע אויגען איז גע־ווען שרעק.

— עס איז דאָך שוידערליך אפילו צו טראכטען פון אזא מעגליכקייט! — האָט פאָטאָצקי אויסגערופען — איהר מיינט, פאָטערל, אז די אידען זיינען אזוי פארדאָרבען, אז זיי וועלען אומ־ברענגען זייערען א קריסטליכען פריינט?

— זיי וועלען פאר זייערע רעליגיעזע צוועקען אפילו זייער אן אייגענעם קינד אומברענגען! — האָט דער גלח גע־זאָגט — איהר ווייסט דאָך, וואָס זיי טוען צו זייערע קינדער, אינגלאך, וועלכע ווערען בלויז אכט טעג אלט... יע, איך וואָלט יעדען איינעם פון זיי חושד געווען אין טאָן דאָס ערגסטע. ווען איך נעם טראכטען פון דעם, דוכט זיך מיר, אז אזוי האָט טאקע פאסירט. לויט ווי איהר האָט מיר דערצעהלט, האָט איהר אויסגעפונען, אז וואלענטי און זיין פריינט זיינען פארשוואונדען געוואָרען פון פאריז אָנפאנג פריהלינג, און דאָס איז פונקט די צייט ווען די זשידעס זיינען גרייט צו פארגיסען קריסטליך בלוט פאר זייערע רעליגיעזע צוועקען.

— הער גראף! — האָט זיך ר' מנחם אָנגערופען מיט צאָרן — איך מוז מיט דער פולסטער ענטריסטונג צוריקשליידערען די דאָזיגע פאלשע באשולדיגונג וואָס אומוויסענדע, פאר־דאָרבענע קריסטען האָבען אויסגע־טראכט אויף אונז. דאָס וועט אלע מאָל בלייבען א פלעק אפילו אויף די גוטע קריסטען אזוי לאנג ווי זיי וועלען דולדען די דאָזיגע שענדליכע בלוט בילבולים אויף אונז אידען.

— איהר הערט, גראף, ווי דער זשיד באליידיגט מיך! — האָט דער גלח זיך באקלאָגט.

— ניין, איך באליידיג בלויז די דאָ־זיגע בייזוויליגע אומוויסענדע, וועלכע גלויבען אין אזעלכע אויסגעטראכטע נארישקייטען. אָבער איך בין איבער־ציינט, אז איהר באלאנגט ניט צו יע־נעם קלאס קריסטען, אז איהר ווייסט און איהר זייט ביי זיך אין הארצען איבערצייגט, אז דאָס איז א בלוט בלבול אויף דעם אידישען פאָלק, איהר אלס געלערענטער גייסטליכער ווייסט גאנץ גוט, אז מיר אידען ווייקען און זאלצען פלייש פון כשר'ע בהמות, כדי

עס זאָל ניט פאַרבלייבען קיין בלוט... מיר זיינען פאַרבאָטען צו עסען מיט בלוט פון אונזער הייליגער תורה, און דאָס איז דאָס בלוט פון בהמות וואָס אונז איז ניט ערלויבט צו עסען, איצט קאָנט איהר דאָך באַגרייפען ווי מיר קאָנען זיך צורירען צו מענשליך בלוט. זאָל מיר דער גלח באַווייזען אז אין אונזער תורה איז פאַראַן אַן אָנוואונק אז מיר דאַרפען זיך באַנוצען מיט קריסטליך בלוט...

— אין אייער תורה איז ניטאָ וועגען דעם — האָט אַנטאָן צוגעגעבען, אָבער אייער תורה איז דאָך אויסגעטייטשט געוואָרען פון אייערע תלמודיסטען, און זיי האָבען שוין געפונען דאָרט אַן אָנדייט!

— איך וואָלט אייך געבעטען, הער גראַף, איהר זאָלט פאַרלאַנגען פון אייער גלח, ער זאָל באַווייזען, אז ביי אונז אין תלמוד געפינט זיך אַן אָנדייטונג צו באַנוצען זיך מיט מענשליך בלוט פאַר אונזערע רעליגיעזע צוועקען. דער תלמוד איז אָפען פאַר יעדען איינעם, וועלכער זוכט איהם צו שטודירען. אויב ער וועט קאָנען באַווייזען, דאַן וועל איך זיין דער ערשטער איד פון ווילנא, וועלכער וועט גלייך אריבערגעהן צום קריסטענטום.

— נו, הייליגער פאַטערל, וועט איהר דאָס קאָנען באַווייזען האָט זיך דער גראַף צו איהם געווענדעט — איך וואָלט זעהר שטאַרק געוואָלט, אז דער פאַן מנחם זאָל ווערען אַ קריסט. איך בין זיכער, אז אויב אייך וועט געלינגען דאָס צו באַווייזען וועט ער ווערען אַן אונזעריגער...

— אפילו ווען עס זאָל ניט זיין דערמאָנט אין תלמוד וועגען דעם, איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט אז צווישען זיי געפינען זיך אזעלכע גרופּען וועלכע באַנוצען זיך מיט קריסטליך בלוט פאַר זייערע רעליגיעזע צוועקען.

— איך וואָלט וועלען אז איהר זאָלט עס אויך קענען באַווייזען, — האָט ר' מנחם געזאָגט, — אויב עס געפינען זיך אזעלכע וועלכע טרינקען מענשליך בלוט זיינען זיי געוויס ניט קיין אידען, נאָר זיי זיינען קאַניבאַלען און די וועלכע טראַכטען אויס אזעלכע בלבולים אויף אונזער פאָלק מיט'ן צוועק אויפצורייצען דעם אומוויסענדען המון כדי ער זאָל באַפאַלען די הילפלאָזע אידען, אָט יענע זיינען נאָך ערגער פון קאַניבאַלען.

—די וועלכע האָבען באַשולדיגט די אידען אין באַנוצען קריסטליך בלוט, זיינען געווען גוט עהרליכע קריסטען, — האָט דער גלח געזאָגט, — און זיי האָבען דאָס געטהאָן ווען זיי זיינען געווען איבערצייגט אז דאָס איז אזוי. קיינער פון אייך וועט מיר ניט קענען איבערצייגען אז דאָס איז ניט אזוי, און דאַריבער בין איך באַרעכטיגט אויסצודריקען מיין מורא אז דער זשיד פון פּאַריז האָט געהאַט צו טהאָן מיט דעם וואָס דער יונגער גראַף וואַלענטי איז פּלוצים פאַרשוואונדען געוואָרען. יאָ, הערר גראַף, ווי לאַנג איז דאָס אז איהר האָט פון איהם נישט געהערט?

— עס איז שוין מעהר ווי אַ יאָהר, — האָט דער גראַף געענטפערט.

— נו, און איצט קען איך אייך זאָגען, הערר גראַף אז איך האָב געהאַט אַ געלעגענהייט זיך דורכצורייִדען מיט זאַרעמבאַ'ס עלטערן, און זיי האָבען פון איהם אויך ניט דערהאַלטען קיין ידיעה שוין מעהר ווי אַ יאָהר... און נאָך מעהר, זאַרעמבאַ האָט דאָך איבערגעלאָזט אַ כלה, און אויך זי האָט פון איהם קיין בריעף ניט ערהאַלטען שוין באַלד צוויי יאָהר.

— איך און די גרעפין און אונזער טאָכטער קאַטערינאַ, זיינען שוין זעהר באַזאָרגט וועגען וואַלענטי'ן — האָט דער גראַף זיך אָנגערופען — און אויב עס וועט פאַראיבער נאָך אַ קורצע צייט און מיר וועלען גאָר ניט הערען פון איהם, וועלען מיר זיין געצוואונגען צו נעהמען שריט ! עס קאָן זיין אז דאַן וועלען זיך די פּאָליציי פון פּאַריז אַ נעהם טאָן צו אייער פריינד . . . ווייל ווי אזוי אַנדערש קאָנען מיר ערקלעהרען מיין זוהן'ס פּלוצלונגער פאַרשווינדען !

— מיין ווירדיגער גראַף ! — האָט ר' מנחם זיך אָנגערופען, — איך האָף אז איהר וועט איינזעהן אז דער גלח אַנטאָן האָט פאָראורטיילען געגען אונז אידען, און איך האָף אז איהר וועט עס נעהמען אין אַנבאַטראַכט איידער איהר קומט צום באַשלוס אז אידען זיינען פעהיג צו באַגעהן אזעלכע פאַרברעכענס געגען די קריסטען. איך מוז אויסדריקען מיין העפטיגען פּראָטעסט געגען אזעלכע אַנדייטונגען.

אַלץ וואָס איך ווייס איז, אַז מיין זוהן איז פאַרשוואונדען געוואָרען און קיינער ווייסט ניט וואו ער איז אהינגעקומען. און וויבאַלד אַז ער איז געוועזן אַ שטענדיגער אריינגעהער צו אייער פאַריזער פריינד, האָב איך אַ רעכט איבערצוטראַכטען דאָס ערגסטע. איך קאָן אַפילו איהם פאַרדעכטיגען אין דעם, אַז ער האָט איהם שלעכטעס געטאָן און אפשר טאַקע זיך באַנוצט מיט זיין בלוט פאַר זיינע רעליגיעזע צוועקען.

ר׳ מנחם האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין פלאַץ און זיך פאַרנייגט:

—ערלויבט מיר, הער גראַף צו געהן אהיים. כ׳קאָן דאָ מעהר ניט פאַרבלייבען, ווען מען וואַרפט מיר אַזאַ שווערליכע באַשולדיגונג אין פנים.

— קיינער באַשולדיגט דאָך דיך ניט אין דעם פאַרברעכען! — האָט דער גראַף געזאָגט — אַלץ וואָס דער גלח זאָגט, אַז עס קאָן זיין אַז דער פריינד דיינער אין פאַריז, האָט דאָס געטאָן, אַנדערש קאָנען מיר ניט ערקלעהרען זיין פלוצלונגען פאַרשווינדען. דאַריבער האָסטו קיין רעכט ניט זיך צו פיהלען באַליידיגט און אונז פאַרלאָזען.

— ווען מען באַשולדיגט איין אידען אין אַזאַ פאַרברעכען, איז עס אַ באַשולדיגונג געגען יעדען אידען. איך גלויב אַז עס איז ניט רעכט פון מיר צו פאַרבלייבען דאָ אַזוי לאַנג, ווי איהר שטימט איין מיט דעם גלח אַז דאָס איז מעגליך...

— איך הייס דיר פאַרבלייבען! — האָט דער גראַף פאָטאָצקי איהם געזאָגט מיט אַ באַפעלערישער שטימע — דו ווייסט דאָך אַז איך קאָן ניט דולדען אַז אַ איד ווערט ביי זיך צו שטאָלץ.

— ווירדיגער גראַף! — האָט ר׳ מנחם אויסגערופען, — איך בין שטענדיג געגרייט אייך צו דינען מיט אַלץ וואָס איך קאָן, אָבער איך וויל אַז איהר זאָלט מיך ניט צונויפמישען מיט די אידען וועלכע זיינען אונטער אייער רשות. איך קום צו אייך פריווויליג, און איך דיען אייך ווען איהר פאַרלאַנגט עס פון מיר, אָבער איך בין ניט פאַרשקלאַפט צו אייך! איך וועל זיך ניט לאָזען באַלײדיגען!

דער גראַף פאָטאָצקי איז אויסער זיך געוואָרען פון כעס. ער האָט זיך ניט געקאָנט פאָרשטעלען אַז אַ איד זאָל צו איהם ריידען מיט אַזוי פיעל חוצפה. אמת, ער האָט ניט קיין רעכט איהם צו באַשטראָפען, ווייל ער איז ניט אונטערגעוואָרפען זיין הערשאַפט, אָבער ער וועט איהם ווייזען ווי אַזוי צו ריידען צו איהם מיט אַזוי פיעל חוצפה.

— פאַרגעס ניט זשיד, אַז דורך מיר פאַרדינסטו דיין ברויט! — האָט פאָטאָצקי אויסגערופען — און אַז איך וועל פון דיר אַוועקנעהמען דיין פרנסה וועסטו שטאַרבען פון הונגער.

— דער באַשעפער פון דער וועלט איז מיין שפייזער! — האָט ר׳ מנחם געזאָגט, — ער שפייזט אַלע אידען און אַלע זיינע באַשעפענישען!

— אויב אַזוי געה פון דאַנען!

מעהר זאָל דיין פוס ניט אַריבערטרעטען דעם שוועל פון מיין פאַלאַץ! — האָט דער גראַף אויף איהם אַ געשריי געטאָן.

ר׳ מנחם האָט זיך אַ נייג געטאָן פאַר דעם פריץ און ער איז אַרויס. דער גלח אַנטאָן האָט אין דעם געזעהען אַ נקמה אָן אידען. ער האָט שוין פון אַ לאַנגער צייט געוואָלט אַז דער זשיד זאָל ניט זיין קיין אַריינגעהער אין דעם גראַף׳ס פאַלאַץ, אָבער עס איז פאַר איהם געוועזן שווער דאָס צו פועל׳ן ביים גראַף, וועלכער האָט שטאַרק געהאַלטען פון דעם אידען מנחם׳ן... איצט אָבער וועט ער שוין איהם ניט מעהר דאַרפען אָנקוקען. ער וועט קאָנען בעאיינפלוסען דעם גראַף אַ סך מעהר.

אַזוי שנעל ווי ר׳ מנחם איז אַרויס

פון פאַלאַץ, האָט זיך דער גלח אָנגערופען:

— דער ווירדיגער גראַף האָט אַרויסגעוויזען צופיעל גנעדיגקייט צו די זשידעס און דאַריבער האָבען זיי געקראָגען צופיעל חוצפה. מיין עצה איז צו מאַכען אַן אויספאָרשונג, און דערגעהן, וואָס דער זשיד איז פאַריז האָט געטאָן צו דעם יונגען גראַף און צו זיין פריינד.

שפעטער, האָט דער גלח געזוכט אויך צו ווירקען אויף דער גרעפין. ער האָט איהם געזאָגט, אַז ער פאַרדעכטיגט אַז די זשידעס האָבען געטאָן

שלעכטעם צו זיי ביידען. און דאריבער דארפען זיי זעהען וואס שנעלער צו מאכען אן אויספארשונג.

ר׳ מנחם האט געוואוסט, אז דער גלח וועט זוכען אן אויסרייד און עס קאן פאסירען, אז דער גראף וועט פארלאנגען אן אויספארשונג, דאן וועט מען דאך מעגליך דערגעהן, אז דער יונגער גראף וואלענטי האט זיך מגייר געווען, האט ער גלייך אנגעשריבען א בריוו צו זיין פריינד ר׳ אהרן ליפמאן און איהם אויסגעשריבען אין וואס פאר א געפאר זיי זיינען. ער האט איהם געראטען אז ער זאל זעהן זיך צונויפשרייבען מיט וואלענטי׳ן און זארעמבא׳ן אז זיי זאלען זעהן שרייבען בריוו צו זייערע עלטערען און זיי בארוהיגען, ווייל אנדערש קאן זיין אז מען וועט זיי ארומזוכען און דאן קאן מען נאך אויסגעפינען אז זיי זיינען געווארען אידען.

אט דעם דאזיגען בריוו האט ר׳ מנחם געגעבען צו איינעם פון די סוחרים, וועלכע האבען אין גיכען געדארפט מאכען א רייזע נאך פראנקרייך. ער האט זיי אנגעבעטען אז זיי זאלען וואס שנעלער איבערגעבען דעם בריוו צו ר׳ אהרן ליפמאן אין פאריז.

— עס איז פון דער גרעסטער וויכטיגקייט פאר אלע אידען פון ווילנא, אז דער בריוו זאל וואס שנעלער דארט דערגרייכען ר׳ אהרן ליפמאן! — האט ר׳ מנחם געזאגט.

די סוחרים האבען גוט געקאנט ר׳ מנחם׳ן, און ווען ער האט זיי געזאגט ווי וויכטיג דאס איז, האבען זיי שוין קיינע פראגעס ניט געפרעגט. זיי האבען אפגעלייגט אלע זייערע אייגענע מסחרים און די ערשטע זאך וואס זיי האבען געטאן ווען זיי זיינען אנגעקומען אין א דריי וואכען ארום קיין פאריז, איז געווען איבערצוגעבען דעם בריוו צו ר׳ אהרן.

ר׳ אהרן האט באשלאסען אליין צו מאכען די רייזע קיין אמסטערדאם, וואו וואלענטי און זארעמבא האבען זיך געפונען. ער האט זיך שטארק געשראקען טאמער וועט דערפון ארויסקומען א צרה אויף די אידען פון ווילנא.

17

צוויי יאהר צייט האבען ביידע וואלענטי און זארעמבא געלערנט ביי דעם גרויסען למדן און צדיק ר׳ אהרן ליפמאן. די ערשטע צייטען האט זארעמבא ביי זיך ניט געקאנט באשליסען צו מאכען דעם זעלבען שריט ווי זיין גוטער חבר וואלענטי, אבער ווען א שטיקעל צייט איז פאריבער, איז זארעמבא געווארען פולשטענדיג איבערצייגט פונקט ווי וואלענטי, אז די אידישע אמונה איז די ריכטיגע, און ער האט באשלאסען מיט זיין גאנצען הארצען צו ווערען א איד.

ער האט מיט וואלענטי׳ן געלערנט די תורה ביי ר׳ אהרן ליפמאן מיט דער גרעסטער התמדה. זעהר שנעל האבען זיי ביידע אנגעפאנגען צו לערנען גמרא, און ווען זיי זיינען שוין געווען גוט באהאוונט אין דער גמרא און אנדערע אידישע ספרים, האט ר׳ אהרן דאן באשלאסען אז עס איז געקומען די צייט נאכצוקומען זייער פארלאנג, זיי ביידען מגייר צו זיין. ער האט זיי דאן אוועקגעשיקט אין געהיים צו דעם אמסטערדאמ׳ער רב, וועלכער איז געווען זעהר באפריינדעט מיט איהם. ער האט זיי מיטגעגעבען א בריוו צו איהם, און ווען זיי זיינען אנגעקומען, האט זיי דער רב אויפגענומען מיט פיעל פריינדשאפט און ער האט זיי אפגעשטעלט ביי זיך אין הויז.

קיינער א חוץ דער רבי׳צין האט פון דעם סוד ניט געוואוסט. די אנדערע אידען פון אמסטערדאם האבען געמיינט, אז דאס זיינען אנגעקומען צוויי יונגע אידען פון מרחקים, וועלכע ווילען לערנען תורה פון זייער רב.

שפעטער איז אין דעם סוד אויך אריינגענומען געווארען דער אידישער דאקטאר גמליאל ליכטער, וועלכער האט זיי גע׳אידישט. עטליכע טעג זיינען זיי אפגעלעגען קראנק אין דעם רב׳ס הויז, און ווען זיי זיינען געזונט געווארען, פלעגען זיי קומען יעדען טאג אין בית המדרש און דער רב פלעגט מיט זיי לערנען תורה.

זיי האבען ביידע פארלאזען בערד און פאות, זיי האבען געטראגען בגדים פון פרומע אידען, און אז עס איז געווען שווער זיי צו דערקאנען.

וואלענטי און זארעמבא האבען זיך

אזוי ארייננעטאָן אין אידישקייט, אז זיי האָבען אינגאנצען פארגעסען אָן זייערע משפחות. שוין מעהר ווי דריי יאָהר, אז זיי האָבען צו זיי ניט געשריבען . . . זיי זיינען געזעסען טאָג און נאכט על התורה ועל העבודה, און האָבען פון קיין זאך נישט געוואָלט וויסען.

צו זייער פרומקייט איז קיין גרעניץ ניט געוועז. זיי האָבען געפונען דעם קוואל פון זייער לעבען אין דער תורה. זיי האָבען ביידע געלערנט מיט דער גרעסטער התמדה. און דער רב פון אמסטערדאם האָט זיי געהאָלפען מיט וואס ער האָט געקאנט. ער האָט זיי ערקלעהרט די שווערע ענינים און ער אליין האָט באוואונדערט זייער גרויסקייט אין לערנען און זייער פרומקייט.

איינמאָל ווען זיי זיינען ביידע געזעסען אין בית המדרש און געלערנט, איז דער רב דאָרט ארייננעקומען און זיי געזאָגט, אז זיי האבען א גאסט און זיי זאָלען זיך גלייך אומקעהרען מיט איהם אהיים.

וואָלענטי און זארעמבא האבען זיך אומגעקעהרט צום רב אין הויז און זיי האבען דאָרט דערזעהן ר' אהרן ליפמאן.

זיי האָבען זיך מיט איהם פריינדליך באגריסט און ער האָט זיי גלייך איבערגעגעבען דעם בריוו פון ר' מנחם'ס מאן.

— איהר פארשטעהט ! — האָט זיך ר' אהרן צו זיי אנגערופען, — עס לויערט אויף אונז אלעמען זעהר א גרויסע סכנה. ווי עס ווייזט אויס זיינען זיי דאָרט, אין ווילנא שטארק בעאומרוהיגט. איך מיין אייערע משפחות ווייל זיי האָבען דאָך שוין לאנג ניט געהערט פון אייך. און זיי האָבען באשלאָסען צו מאכען אן אויספארשונג. ווי עס שיינט, פארבינדט דיין פאָטער מיין פריינדשאפט מיט דיר, און אונזער ביידענס פריינדשאָפט מיט ר' מנחם פון ווילנא, און ער וועט זיכער זעהען, אז מען זאל מיך ווידער אויספרעגען און עס קאָן זיין אז עס וועלען זיך געפינען מענשען, וועלכע האבען געהאלטען אן אויג אויף אונז. דאריבער איז מיין עצה, אז יעדער פון אייך זאל שרייבען א בריוו צו זיינע עלטערען, און אָנגעבען אז איהר געפינט זיך אין קליין שטעדטעל פון פראנקרייך, ווייל אויב זיי וועלען הערען אז איהר געפינט זיך אין אמסטערדאם, קאָן זיין אז זיי וועלען קומען אהער אייך זוכען . . .

— מיינע עלטערען האָבען מיר געשריבען אין דעם לעצטען בריוו וואס איך האָב ערהאלטען אין פאריז, אז מיין כלה, יוליע געפינט זיך ביי זיי !

— האָט זארעמבא זיך אנגערופען, — און אז איך וועל שרייבען צו זיי, וועל איך שוין מוזען שרייבען צו מיין כלה, וויים איך אליין ניט וואס צו טאָן. מיין הארץ טהוט מיר וועה, איך וויים וויפיעל זי וועט ליידען פון דעם, ווייל זי האָט מיך זעהר ליעב געהאט און איך וועל אין מיין בריוו ארויסווייזען גלייכגילטיגקייט צו איהר, וועט זי דאָס אננעהמען פאר א צייכען אז זינט איהר פאטער איז פאראָרימט געווארען און פארלאָרען זיין טיטול גראף, וויל איך פון איהר מעהר ניט וויסען.

—הער זיך איין, זארעמבא — האָט זיך וואלענטי צו איהם אָנגערופען, — לויט ווי איך פארשטעה, איז דיין יוליע זעהר א פיינע און זי באזיצט א גוטע הארץ. זי האָט זיך אָנגעזעהן פון די פארדאָרבענהייט פון אלע וועלכע זיינען געווען אין איהר סביבה און דו האָסט איהר פאר דיין אוועקפאהרען דערצעהלט ווי אזוי דער גלח אנטאָן, האָט זיך אויפגעפיהרט צוזאמען מיט מיין פאָטער, און מיט דער אויסגעלאסענער פרוי, ראשיעל, איך גלויב דאריבער, אז דו וועסט קאָנען איהר בעאיינפלוססען אז זי זאל זיך אויך מגייר זיין, און איהר ביידע וועט ערגעץ קאָנען אוועקפאהרען און לעבען זיך רוהיג ווי אידען.

— איך וויל אז דו זאלסט ניט פארגעסען, אז יוליע איז זעהר א פרומע קאטוילִיקין און ווער ווייסט אויב איך וועל דאמיט ניט ערגער מאכען אונזער לאגע.

— איך גלויב, אז דו ביזט באוואפענט מיט גענוג וויסען אין אידישקייט, אז דו זאלסט האבען בכח איהר איבערצוציינען אין דער גרויסקייט פון דער אידישער אמונה. דו וועסט עס דארפען טאָן ביסלעכווייז און דו אליין וועסט קאָנען אורטיילען אויב דו וועסט איהר קאָנען דערצעהלען דיין סוד צו ניט.

— און וואס זאל איך טאָן? — זיך ארומשערען און ארומגאָלען און אַנטאָן אנדערע בגדים און דו זאלסט פאהרען צוריק קיין ווילנא, צו דיינע עלטערען. דו וועסט דערווייל זיי איבערגעבען א געריס פון מיר און טאַקע מיינעם א בריוו, וואו איך וועל זיי שרייבען, אז איך האָב באשלאָסען צו פארבלייבען אין דער פרעמד פאר נאָך עטליכע יאָהר, ביז וואנען איך וועל פיהלען, אז איך האָב פארענדיגט מיין שטודיום. דאמיט וועלען זיך מייניגע בארוהיגען און וועלען מעהר ניט טראכטען וועגען ארומזוכען מיר. זיי וועלען דאן אויך מעהר ניט האבען קיין פארדאכט אויף ר׳ אהרן און אויף ר׳ מנחם׳ן.

— אבער ווי אזוי וועל איך קאנען צוריקקעהרען זיך צו מיין פריהערדיגען לעבען, איך מיין ווי אזוי וועל איך קאָנען געהן אין קלויסטער, און עסען טרפות . . .

— איך בין זיכער, אז גאָט וועט דיר ניט פאררעכענען פאר א זינד, ווען דו וועסט עס טאָן מיט דער כונה, צו פארזיכערען און באשיצען אלע אונזערע אידישע פריינד, וועלכע האבען אונז געהאלפען אין אונזער הייליגער אונטערנעהמונג.

— ניין, מיין פריינד, — אָהן דיר קאָן איך ניט פאהרען! — האָט זארעמבא געזאגט. — טו אויך דאָס זעלבע ווי איך.

— דו האָסט דאָך א כלה אין ווערמען דו ביזט פאראינטערעסירט זי זאל זעהן דאָס ליכט פון דער אידישער אמונה, אבער איך . . .

— און איך וויים, אז דו האָסט שטארק ליעב געהאט יהודית׳ן, ר׳ לייזער זוסקעס׳עס טאָכטער און דו וועסט דאָך ניט דארפען זיך צוריקקעהרען צו דיין אמאָליגער אמונה, דו וועסט צו זיי קאנען קומען און דאָרט פארבלייבען ביי זיי. דו וועסט קאנען זיצען אין בית המדרש און לערנען. ווייל קיינער וועט ניט וויסען ווער דו ביזט . . .

— אבער מיין פאטער האָט דאָך אין איליע זיין זומער פאלאץ און עס קאָן דאָך פאסירען אז אימיצער פון אונזער משפחה וועט מיך דערזעהן...

— הער זיך איין, וואלענטי, איך קאָן דיך דאָך שוין פיעלע יאָהרען און ווען איך וואלט דיך איצט דערזעהען, ניט וויסענדיג פון אלץ וואס מיר האָבען דורכגעמאכט, וואלט איך דיך קיינמאָל ניט דערקאָנט. דיין פּנים, מיט דיין באָרד און פאות, וועלען דיר קיינמאָל ניט פארראטען, אפילו דיין אייגענע מוטער וועט דיך ניט דערקאָנען.

ווען וואלענטי האָט דערהערט דעם נאמען יהודית, האָט זיך אין זיין נשמה דערוועקט זיינע אמאָליגע געפיהלען צו איהר . . . יע, איצט דערמאָנט ער זיך, אז ווען ער האָט זי צום ערשטען דערזעהען, איז צו איהם געקומען דער געדאנק זיך צו באקעהרען צום אידישען גלויבען. אומבאוואוסטזיניג, האָט ער געפילט אז זי, די שעהנע, יונגע טאָכטער פון ר׳ לייזער׳ן, זיין פאטער ארענדאר, האָט איהם בעאיינפלוסט צו באגעהן אָט דעם דאָזיגען שריט . . . ערשט דאן, ווען ער האָט מיט איהר פארבראכט אביסעל צייט, און געהערט פון איהר מויל וועגען די אידישע גרויסע נביאים וואס זי האָט געקאנט ציטירען אויסוויינינג, האָט אין איהם גענומען טליען דער פונק וואָס האָט זיך געפונען אין זיין נשמה, און וואס האָט זיך צעפלאקערט אין א העלישען פייער, ביז וואנען ער האָט עס אויסגעלאָשען מיט דער הייליגער תורה. יע, ער איז איהר שולדיג זעהר א סך. עס קאָן זיין אז זארעמבא איז גערעכט. ער וועט זיך צוריקקעהרען טאקע אין איליע און ער וועט זיין ביי ר׳ לייזער׳ן. דאָרט וועט ער זיך קאָנען אויפפיהרען ווי א פרומער איד . . . דאָרט וועט ער קאָנען לערנען און אפּהיטען אידישקייט און זיין איבערגעבען דער הייליגער תורה . . .

— איך פאָהר מיט דיר! — האָט וואלענטי פלוצלונג זיך אָנגערופען. יע, פון היינט אָן און ווייטער וועסטו מיך ניט רופען ביי מיין נאָמען, וואלענטי, דו וועסט מיך רופען ביי מיין אידישען נאָמען וואָס דער רב האָט מיר א נאָמען געגעבען, ווען מען האָט מיך מגייר געווען. מיין נאָמען וועט זיין אברהם בן אברהם... אזוי רופט מען מיך דאָ אין אמסטערדאם.

וואלענטי, אָדער ווי ער האָט זיך איצט גערופען — אברהם בן אברהם,

האט זיך דורכגערעדט וועגן זיין פלאן מיט ר׳ אהרן. ער האט איהם געזאגט, אז באריס זארעמבא וועט זיך צוריקקערען אהיים, ער וועט זיך ארומשערען, און אנטאן זיינע אמאליגע בגדים. ער וועט זעהן אויב עס איז מעגליך, אז זיין כלה יוליע, זאל אויך באקערט ווערען צום אידענטום. אויב ניט, וועט ער איהר זאגען, אז זיי קאנען ניט חתונה האבען און דאן וועט ער פלוצים פארשווינדען. און איך, — האט אברהם ,דער גר געזאגט — וועל זיך צוריקקערען קיין איליע, וואו איך וועל זיצען און לערנען, איך בין זיכער, אז מיין פריינט, ר׳ לייזער זוסקעס, וועט זעהן, אז איך זאל עס קאנען דורכפיהרען.

די צוויי גרים, וואלענטי און זארעמבא, האבען זיך געזעגענט מיט ר׳ אהרן ליפמאן, און מיט דעם אמסטערדאמער רב, זיי האבען נאך ביידע געהאט גענוג געלט, און זיי האבען זיך אוועקגעלאזען אין וועג. זארעמבא האט זיך ארומגעשוירען, ער האט אפגעגאלט זיין בארד ,און אראפגעווארפען פון זיך די לאנגע קאפאטע. ווען אברהם בן אברהם האט איהם באטראכט נאכדעם האט זיך א שמייכעל באוויזען אויף זיינע ליפען.

— דו ווייסט באריס, — האט ער זיך צו איהם אנגערופען — מיר דוכט זיך, אז איצט וויפיל דו זאלסט ניט וועלען פארבארגען דיין אידישקייט, קאן מען דאס מערקען אין דיינע אויגען. זינט דו האסט זיך מגייר געווען, איז אין דיינע אויגען פארגעקומען א גרויסע ענדערונג, און דער וועלכער וועט זיך גוט אין זיי איינקוקען וועט זעהן, אז דו ביזט שוין ניט מעהר דער זעלבער ווי פריהער...

— זאג מיר, אברהם, גלויבסטו, אז מיינע עלטערען און פריינט וועלען אין מיר דערקענען די דאזיגע ענדערונג?

— א, ניין, האט ער געענטפערט — בלויז דער, וועלכער קאן טיף אריינדרינגען אין דער אידישער נשמה, יענער וועט קאנען מערקען דעם אונטערשיד אין דיר.

עטליכע וואכען האבען זיי ביידע גערייזט צוזאמען, ביז וואנען זיי האבען דערגרייכט ווילנא. דארטען האבען זיי זיך צעשיידט. זארעמבא האט איהם צוגעזאגט צו קומען איהם באזוכען ביי דער ערשטער געלעגענהייט.

— עס קאן זיין, אז איך וועל קומען צו דיינע עלטערען איבערצוגעבען דעם גרוס פון דיר אין איליע, אין דיין פאטער׳ס זומער פאלאץ. און פון דארט וועל איך זיך אריינכאפען צו ר׳ לייזער׳ן אין הויז, אומבאמערקטערהייט. און איך וועל דיר איבערגעבען אלץ וואס מיט מיר האט פאסירט.

מיט א קליינעם פעקעל אויף זיינע פלייצעס, אין וואס עס זיינען געווען זיינע תפילין ,א סידור און עטליכע גמרות און אנדערע קלייניגקייטען, האט זיך אברהם בן אברהם אוועקגעלאזען צו פוס קיין איליע. ער האט געוואוסט דעם וועג ,און ער האט אויסגעמארקירט אריינצוקומען אין שטעטעל אין אווענט, ווען עס איז שוין געווען טונקעל.

עס איז געווען א הייסער אווענט אין אנפאנג תמוז, ר׳ לייזער און זיינע צוויי איינגלאך דוד און נפתלי זיינען מיט איהם געווען אין קלויז דאווענען מעריב. רבקה און יהודית האבען צוגעגרייט די וועטשערע. יהודית איז געווען אנגעטאן אין א ווייסע שירץ און געהאלפען איהר מאמען אין קיך. פלוצלונג דערהערען זיי א לייכטען קלאפ אין טיר.

יהודית האט אויפגעעפענט די טיר און זי האט דערזעהן א באוואקסענעם בחור, קאנטיג א ישיבה בחור מיט א קליינעם פעקעל. זי איז שוין געווען געוואוינט, אז א ישיבה בחור זאל קומען צו זיי איבערנעכטיגען און אפעסען און געהן ווייטער, זיין וועג. זי האט איהם געבעטען אריינקומען און זי האט געזאגט איהר מאמען, אז א ישיבה בחור איז געקומען, און זי האט איהם געהייסען צואווארטען אין צווייטען צימער.

— ער מוז געווים זיין דורשטיג!

— האט יהודית צוגעגעבען — אט וועל איך געהן אנשעפען ביים ברונעם אן עמער קאלטע וואסער און איהם געבען א טרונק.

— געה, מיין טאכטער! — האט די מאמע געזאגט און איך וועל דערווייל צוגעבען עפעס צו דער וועטשערע, ער מוז דאך זיין זעהר הונגעריג. איך וועל צושניידען נאך א הערינג און צוליינען נאך עטליכע בולבעס...

יהודית האט גענומען דעם עמער און איז אוועק צום ברונעם, אנגעשעפט אן עמער וואסער און זיך

גלייך צוריקגעקערט. זי האָט אריינגעבראכט א קענדעל קאַלטע וואסער און געגעבען דעם אורח.

אברהם האָט איהר געדאנקט. ער איז טאקע געווען זעהר דורשטיג פון לאנגען וועג. ער האָט געמאכט "שהכל" און געטרונקען.

— איך האָב נאָך קיין מנחה און מעריב ניט געדאווענט — האָט ער זיך צו איהר אָנגערופען — אָט וועל איך וואשען מיינע הענט און זיך שטעלען דאווענען.

יהודית האָט איהם געוויזען וואו ער קאָן וואשען זיינע הענט, און אברהם האָט געוואשען זיינע הענט און זיך געשטעלט דאווענען מעריב, דאווענענדיג צוויי שמונה עשרה'ס. ווען ער האָט געהאלטען אין דער צווייטער שמנה עשרה, זיינען אריינגעקומען ר' לייזער מיט זיינע צוויי זיהן פון מעריב.

— מיר האָבען אַן אורח! — האָט רבקה געזאָגט צו איהר מאן אין דער שטיל.

— ווער איז ער — האָט ער געפרעגט.

— איך וויים ניט, ווייזט אויס א פרעמדער, ער האָט געמוזט געהן לאנג צו־פוס, ווייל ער איז געווען זעהר פארשטויבט פון וועג. ער דאווענט איצט מעריב.

ר' לייזער איז צוגעגאנגען צו דער טיר און ער האָט א בליק געטאָן אינוועניג. ער האָט באמערקט ווי א יונגער מאן שטעהט נעבען דער מזרח וואנט און דאווענט מיט גרוים כונה. ער האָט איהם ניט געוואָלט שטערען, און ער האָט אָנגעזאָגט זיינע זיהן זיי זאָלען אהין ניט אריינקומען ביז וואָנען דער אורח וועט ענדיגען דאווענען.

ווען ער האָט געענדיגט דאווענען מעריב, איז ר' לייזער אריינגעקומען אין צימער און איהם געגעבען "שלום עליכם".

— עליכם שלום! — האָט אברהם איהם געדריקט זיין האנט.

— פון וואנען קומט א איד? — פרעגט איהם ר' לייזער.

— פון מרחקים! — ענטפערט ער איהם — יע, פון זעהר ווייט. איך בין שוין אין וועג היבשע עטליכע וואָכען.

— נו, אויב אזוי מוזט איהר דאָך זיין זעהר מיד און הונגעריג, דאריבער וועלען מיר זיך גלייך געהן וואשען און זעצען עסען. איך וועל איצט ניט באלעסטיגען אייך מיט קיין פראגעס.

ר' לייזער האָט איהם אריינגעפיהרט אין קיך, און ער האָט איהם געהייסען זיך וואשען צום ערשטען. דערנאָך האָט ער זיך געוואשען און זיי האָבען זיך געזעצט ביים טיש. דער אורח האָט איינגעטונקט א שטיקעל ברויט אין זאלץ און האָט געמאכט "המוציא".

אויף דעם טיש האָט געברענט א קליין קעראָסין לעמפעל. יהודית האָט דערלאנגט דעם ערשטען חלק צו דעם אורח, אזוי האָבען זיי זיך נוהג געווען, אז דער אורח דארף קריגען זיין חלק צום ערשטען און דאן פלעג דער טאטע קריגען זיין חלק. אלע האָבען זיך געזעצט ביים טיש. און ווען יהודית האָט געזעהן, אז דער אורח עסט מיט א גרויסען אפעטיט, האָט זי איהם צוגעגעבען נאָך עפּעס צו עסען.

ביים עסען האָבען אלע געשוויגען. אין צימער איז געווען טונקעל, און קיינער האָט ניט גוט געקאָנט זעהן דעם פנים פון דעם אורח.

אברהם בן אברהם האָט באשלאָסען זיך ניט צו לאָזען דערקענען ביז אין דער פרי, ווען ער וועט זיך איבערצייגען, אז קיינער פון זיי האָבען איהם ניט דערקענט. ער האָט דעריבער גלייך נאָכ'ן בענשען געבעטען מען זאָל איהם אָנווייזען אויף זיין צימער וואו ער וועט זיך קאָנען אויסרוהען.

יהודית איז גלייך אריין אין דעם גאסט צימער און זי האָט דאָרט אויסגעבעט דעם געלעגער פאר דעם אורח. זי האָט ארויפגעצויגען פרישע ציכלאָך אויף די קעשינס און א ריינעם ליילאך, און זי האָט אלץ צוגעגרייט פאר דעם אורח, און אברהם איז אהין אריין און זיך געלייגט שלאָפען. ער איז געווען אזוי מיד ,אז ער איז אנטשלאָפען געוואָרען אין מיטען קריאת שמע...

אויף מאָרגען אין דער פרי, איז ר' לייזער געגאנגען דאווענען, אָבער דעם אורח האָבען זיי ניט געוואָלט אויפוועקען, ווייל זיי האָבען געזעהן, אז ער איז זעהר מיד, און אז ער שלאָפט גאנץ געשמאק.

ווען זיי האָבען זיך צוריקגעקערט פון דעם ערשטען מנין, איז שוין דער אורח געווען אָנגעטאָן. ער האָט געהאלטען אין מיטען דאווענען. ער איז

געוועןן אַנגעטאָן אין תפילין, און זעענדיג, אַז ער טראָגט ניט קיין טלית ביים דאַווענען, האָבען זיי פון דעם געדרונגען, אַז ער איז נאָך אַ בחור...

ר׳ לייזער האָט צוגעוואַרט מיט דעם פרישטיק לכבוד דעם אורח, בלויז זיינע זיהן האָט די מאַמע געגעבען עסען, ווייל זיי האָבען געדאַרפט געהן אין חדר, וואו זיי האָבען שוין געלערענט גמרא אין דער גרעסערער כיתה, און זיי פלעגען אָנפאַנגען לערנען זעהר פריה.

יהודית האָט צוגעגרייט אַ גוטען פרישטיק לכבוד דעם אורח. זי האָט אַליין אויסגעמאָלקען די קוה, און אַריינגעבראַכט אַ קרוג פרישע מילך.

זיי האָבען זיך געוואַשען צום עסען. רבקה האָט דערלאַנגט די פרישע הייסע געבעק וואָס זי האָט נאָר־וואָס געבאַקען. זיי האָבען זיך צוגעזעצט ביים טיש, און גענומען עסען פרישטיק. אין דער ליכטיגקייט האָט יהודית געכאַפּט אַ בליק אויף איהם און זי האָט זיך פאַררויטעלט...

ר׳ לייזער האָט אויך פון איהם ניט אַרונטערגענומען די אויגען. עפּעס פאַרמאָגט דער פרעמדער אַזעלכע ליכטיגע, ליבליכע און מילדע אויגען, ער האָט אַזאַ איידעלען פּנים, וואָס רופט אַרויס צוטרוי, פריינטליכקייט.

אברהם בן אברהם האָט געפיהלט זייערע בליקען אויף איהם, ער האָט געוואַרט זיי זאָלען איהם עפּעס פרעגען, זיי זאָלען איהם זאָגען, אַז ער קוקט זיי אויס באַקאַנט, אָבער קיינער האָט ניט גערעדט. ווייזט אויס זיי האָבען ניט געוואָלט באַלעסטיגען דעם אורח מיט זייערע פראַגעס.

— זאָגט מיר, ר׳ לייזער, וואָס מאַכט ר׳ מנחם, און זיין אייניקעל חיים? — האָט אברהם זיך פּלוצלונג אָנגערופען צו זיי.

— איהר קענט דען ר׳ מנחם׳ן, און חיים׳ן! — האָט ר׳ לייזער אויסגערופען מיט ערשטוינונג. אָ, איצט פאַרשטעה איך ווי אַזוי איהר זייט גלייך געקומען צו אונז! זאָגט מיר, ווער זייט איהר, און פון וואַנען קומט איהר.

רבקה און יהודית האָבען אויך אָנגעשטרענגט זייערע אויערען און אויגען. זיי האָבען זעהר געוואָלט וויסען ווער אָט דער יונגערמאַן איז... ער איז עפּעס גאַנץ אַנדערש פון די אַנדערע אורחים וואָס זיי זיינען געוועזען געוואוינט צו האָבען ביי זיך. ער רעדט אַנדערש, ער איז געוויס ניט פון דאָרטען. ער זאָגט דאָך, אַז ער קומט פון גאַנץ ווייט...

— יע, איך קען ביידען, ר׳ מנחם און זיין אייניקעל, זעהר גוט! — האָט דער אורח געזאָגט — איך האָב זיי שוין אָבער ניט געזעהן היבשע עטליכע יאָהר. זאָגט מיר, וואָס מאַכען זיי?

— געלויבט איז השם יתברך, — ענטפערט ר׳ לייזער — זיינען ביידע אַ דאַנק גאָט געזונט — איך גלויב, אַז איהר ווייסט, אַז חיים איז שוין פאַרהייראַט און האָט שוין אפילו אַ זוהן. ערשט מיט עטליכע וואָכען צוריק איז געווען דער ברית, און איך בין געווען סנדק... ער איז זעהר גליקליך. זאָל איהם גאָט העלפען ער זאָל גליקליך זיין זיין גאַנצען לעבען. ער איז דאָך אַזאַ טייערער יונגער מאַן.

— און זאָגט מיר, ווי געהט עס אייך? איך מיין ווי אַזוי באַהאַנדעלט אייך דער גראַף פּאָטאָצקי?

— איך זעה אַז איהר ווייסט אַ היבש ביסעל וועגען אונז! — האָט ר׳ לייזער געזאָגט.

— נו, עס פאַרשטעהט זיך, אַז איך האָב געהאַט אַזעלכע פריינד ווי ר׳ מנחם און זיין אייניקעל חיים, וועל איך אויך וויסען עפּעס וועגען זייערע פריינד.

— איך דאַנק אייך פאַר דעם פרעגען! — האָט ר׳ לייזער געזאָגט — דערווייל איז דער גראַף פּאָטאָצקי גנעדיג צו אונז. ער איז איצט גראָד אין זומער פּאַלאַץ מיט זיין משפחה, דאָ אין אילייע. אָבער מיר לאָזט ער צורוה. איהר ווייסט דאָך מן הסתם וועגען אַלץ, איך מיין דאָס וואָס חיים האָט פאַר מיר אויפגעטאָן...

— יע, איך ווייס! — האָט אברהם געזאָגט.

— וואָס, איהר ווייסט! — האָט ר׳ לייזער אויסגערופען מיט שרעק.

— הם... איך האָב געמיינט אַז חיים האָט דאָס קיינעם ניט דערצעהלט. און אפשר מאַך איך אַ טעות... איך מיין, אפשר האָט אייך חיים דערצעהלט וועגען עפּעס אַנדערש. יע, וועגען וואָס האָט חיים מיט אייך גערעדט וועגען מיר?

— וואס הייסט וועגען וואס ? עס פארשטעהט זיך אז וועגען דעם טאנץ אין דעם גראף פּאטאצקי׳ס זומער פּאלאץ !

— אָ ,איצט זעה איך אז איהר מוזט זיין זעהר א נאָהענטער פריינד פון חיים, ווייל איך בין זיכער, אז ער וואלט אזא זאך א פרעמדען ניט פארטרויט. זאגט מיר, איך בעט אייך, ווער זייט איהר ? און ווי הייסט איהר ?

— מיין נאָמען איז אברהם ! — ענטפערט ער. איצט בעט איך אייך קוקט זיך גוט צו צו מיר ? דערקאָנט איהר מיך ניט ? . . .

ר׳ לייזער, רבקה און יהודית האבען אויף איהם געקוקט מיט דורכדרינגענדע בליקען. זיי האבען געשאָקעלט מיט די קעפּ אויף ניין, אז זיי דערקאָנען איהם ניט.

— אויב אזוי וועל איך אייך דערמאָנען ! — האָט ער געזאגט. — איך בין וואלענטי, דער זוהן פון גראף פּאָטאָצקי ! . . .

—אָ, דער יונגער גראף פּאטאצקי ! — האָבען אלע מיט אמאָל אויסגערופען, און עפּעס א שרעק איז זיי באפאלען.

— יע, מיינע פריינד, א דאנק גאָט, איצט בין איך א פאלקאמער איד. איך האָב געלערענט א סך ביי דעם גרויסען למדן ר׳ אהרן ליפּמאן אין פּאריז, און דערנאָך האָבען מיר ביידע געלערענט ביי דעם אמסטערדאמער רב.

— וואס מיינט איהר ביידע ? — האָט איהם ר׳ לייזער געפרעגט נאָכדעם ווי ער איז ביסלעכווייז צו זיך געקומען פון דער איבערראשונג.

— איהר געדענקט, אז קורץ נאָך מיין ערשטער באקאנטשאפט מיט אייך בין איך אהער געקומען מיט מיין פריינד באָרים זארעמבא . . . ער איז זעהר א וואוילער יונג, און ער האָט זיך צוזאמען מיט מיר מגייר געווען... מיר זיינען ביידע גלייך אָנגעקומען אין ווילנא, ער איז אוועק צו זיינע עלטערען.

— א, ער וועט אויף זיך ברינגען אן אומגליק מיט זיין קומען צו זיינע עלטערען. זיי וועלען בשום אופן ניט דערלאָזען ער זאל . . .

— מיר האָבען געוואוסט, און דאריבער איז ער געקומען צו זיי פארשטעלט, איך מיין, ער האָט זיך מיט דער ערלויבעניש פון רב זיך ארומגעשאָרען און ארומגעגאָלט. ער האָט אָנגעטאָן זיינע אמאָליגע בגדים און ער איז צו זיי אוועק אלס קריסט. ער וועט פּרובירען ווירקען אויף זיין כלה, זי זאל אויך אננעהמען דעם אידישען גלויבען, און דאן וועלען זיי ביידע פלוצלינג פארלאָזען ווילנא און זיי וועלען אבפאָהרען אין א פרעמד לאנד וואו ז ייוועלען קאנען זיין גוטע אידען.

— און וואס וועט ער טאָן אז זיין כלה וועט זיך ניט וועלען צוהערען צו איהם ?

— וועט ער דאן אפּלאָזען דעם שידוך. ער וועט עס מוזען טאָן אזוי, ווייל זי ווארט אויף איהם, און אויב ער וועט ניט קומען, און זיך מיט איהר דורכריידען וועט זי אויף איהם ווארטען איהר גאנצען לעבען און ער וואלט ניט געוואלט אז זיין כלה זאל דורך איהם אזוי פיעל ליידען !

א היבשע ווייל האָט געדויערט ביז וואנען רבקה און יהודית זיינען צו זיך געקומען פון איבערראשונג. יהודית האָט געקוקט אויף איהם און געשטוינט, ער איז דאָך אן אמת׳ער ישיבה בחור פון די אָרימע ישיבה בחורים, וועלכע פלעגען קומען צו זיי אזוי אפט. ער, דער יונגער גראף, וועלכער איז מיט עטליכע יאָהר צוריק צו זיי געקומען אום שבת רייטענדיג אויף זיין פערד. ער איז איצט א פולשטענדיגער איד. אָ, גאָט ווי גרויס זיינען דיינע וואונדער, האָט זי זיך געטראכט. זי האָט געוואוסט, אז ער פלאנט זיך צו באקעהרען צום אידענטום, אבער זי האָט זיך קיינמאָל ניט געקאנט פארשטעלען אז ער זאל זיין אזוי . . . איהר הארץ האָט גענומען פעסטער קלאפּען . . . איצט איז ער דאָך א איד . . . ער האָט פארלאָזען זיין אמונה, זיין רייכטום, זיין גרויסקייט און ער איז געווארען איינער פון זיי, ער וויל בעסער ליידען צוזאמען מיט דעם פארפאָלגטען און פארפלאָגטען פאָלק, ער וויל ניט מעהר האבען צו טאָן מיט די אידישע אונטערדריקער...

ווידער אמאָל האָט זי אויף איהם געווארפען איהרע בליקען, און איהרע געדאנקען זיינען שנעל דורכגעלאפען אין איהר מח . . . אט דער יונגער גראף פּאָטאָצקי האָט דאָך געראטע-

וועט איהר פאטער פון א זיכערען טויט . . . זי געדענקט נאך עס אלץ אזוי דייטליך, ווי אזוי ער האט איבערגעגעבען ר' מנחם'ען, אז איהר פאטער איז אויסגעקליבען געווארען צו זיין דער קרבן, אז ער וועט דארפען טאנצען אין א געוועט טאנץ מיט יוזשוק'ן, און דאן איז חיים אהער געקומען. יע, איהם אט דעם גר אברהם, האט זי צו פארדאנקען וואס איהר פאטער איז צווישען די לעבעדיגע.

— איהר האט געטאן א זאך וואס ניט יעדער איינער איז זוכה—האט ר' לייזער זיך צו איהם אנגערופען. — איהר וועט ביי אונז ניט פארערעכענט ווערען פאר בלויז א גר, איהר זייט א גר צדק, ווייל איהר האט געבראכט דעם גרעסטען קרבן פאר אונזער אמונה. איהר זייט א צדיק גמור, און זאל גאט אייך באשיצען און אייך געבען גליק.

— איך האב שוין דערגרייכט דאס העכסטע גליק ! — האט אברהם געזאגט. — איצט, אז איך בין א פולשטענדיגער איד, פיל איך ווי נייגעבוירען . . . איך האב צעבראכען די קייטען פון מיין פארגאנגענהייט און איצט קוק איך אויף דער צוקונפט. איך האף אויף דער גאולה. און זאל מיר גאט געבען כח צו ווידמען מיין לעבען צו אונזער הייליגער תורה . . . איך האב געלערענט אין דער גמרא ווי ר' עקיבא האט תמיד געוואונשען מקיים צו זיין דעם פסוק : "ואהבת את ה' בכל לבבך ובכל נפשך", — ליעב צו האבען גאט מיט דעם גאנצען לייב און לעבען, און אזוי פיהל איך אויך, אפילו ווען מיין לעבען וועט זיין אין געפאהר, וועל איך ניט אויפהערען צו דיענן גאט מיט מיין גאנצען הארצען.

— די ערשטע זאך וואס מיר וועלען דארפען טאן — האט ר' לייזער אויסגערופען — איז צו זעהען אז דאס זאל בלייבען א סוד צווישען אונז. קיינער טאר ניט וויסען פון דעם, אפילו ניט אונזערע צוויי זיהן דוד און נפתלי, ווייל נאך אלעמען זיינען זיי נאך אינגלאך און ניט ווילענדיג קאנען זיי זיך ארויסריידען פאר וועמען עס איז. איך ווייס, אז יהודית וועט וויסען ווי צו האלטען דעם סוד און דאס זעלבע אויך איך און מיין פרוי . . . און מיר דוכט זיך אז קיינער וועט אייך בשום אופן ניט דערקענען אזוי לאנג ווי איהר וועט אויסקוקען אזוי. מיר אליין, וואלטען אייך קיינמאל ניט דערקאנט ווען איהר זאגט אונז ניט אויס.

— צוליעב דעם טאקע האב איך זיך אזוי שנעל ניט געלאזען דערקאנען — האט אברהם בן אברהם געזאגט — איך האב זיך פריהער געוואלט איבערצייגען, אז עס איז זעהר שווער מיך צו דערקאנען. איך פלאן צו זיצען אין בית המדרש און לערנען. געלויבט איז גאט, וואס ער האט מיר געגעבען פארשטאנד צו קאנען באגרייפען די טיפקייט פון אונזער תורה. איך וועל זיצען טאג און נאכט און לערנען . . . ווייל די תורה איז דער קוואל פון מיין לעבען. איך וועל דינען גאט מיט מיין גאנצען הארצען. איך דארף ניט קיין סך, איך בין א מסתפק במועט . . .

— געלויבט איז גאט, אז מיר האבען זוכה געווען צו האבען איינעם ווי דו, וועלכער איז געווען א גראף, זאל איצט זיין אן אמת'ער צדיק ! . . . — האט ר' לייזער געזאגט.

— איך האב נאך א הונדערט דוקאטען, וואס איז מיר פארבליבען, און איך וויל דערפון קיין הנאה ניט האבען, — האב איך באשלאסען דאס איבערצוגעבען אויף צדקה, — האט דער גר געזאגט. — איך וועל עס אייך איבערגעבען, און איהר וועט פארטיילען פאר די ארימע לייט.

— יע, איך וועל אינגיכען זיין אין ווילנא און איך וועל דארט איבערגעבען דאס געלט צו אונזער פריינד ר' מנחם, און ער וועט דאס פארטיילען צו די ארימע ישיבה בחורים — האט ר' לייזער געזאגט. — איך וועל זעהען אייך צו ברענגען פון דארט א גאנצען ש"ס, איהר זאלט האבען אין וואס צו לערנען, ווייל דער ש"ס פון אונזער בית המדרש איז שוין אלט, און עס פעהלען היבשע עטליכע דפים פון מאנכע גמרות . . .

— איך וויל אז איהר זאלט ריידען מיט דעם שמש ! — האט אברהם געזאגט, און פון איהם פארלאנגען ער זאל מיר ערלויבען צו נעכטיגען אין בית המדרש . . .

— א, ניין, אברהם, איהר וועט שלאפען ביי אונז אין הויז. איהר וועט

אין בית המדרש ניט קענען האָבען קיין רוה, איבערהויפּט אין ווינטער, ווען עס איז דאָרט זעהר קאַלט. איהר וועט עסען און שלאָפען אין מיין הויז, און זאָל גאָט געבען אז אונזער סוד זאָל קיינמאָל ניט ארויסקומען.

— איך האָב באַשלאָסען זיך איבערצוגעבען צו דער תורה אמווייניגסטען נאָך פינף יאָהר! — האָט אברהם געזאָגט, און דאריבער בין איך גערייט אויף יעדען קרבן. איך וועל טאָן ווי עס שטעהט געשריבען אין פּרק: פּת במלח תאכל, ועל הארץ הישן . . . וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל" . . .

— ווי גליקליך מיר קאָנען זיך שעצען — האָט ר׳ לייזער זיך אנגערופען צו זיין פרוי און טאָכטער, אז מיר הערען פון דעם גראַף׳ס מויל דברי תורה . . . ווער ווייסט, אויב עס איז טאקע ניט משיח׳ס צייט . . .

— געלויבט איז גאָט! — האָט רבקה מיט א זיפץ זיך אנגערופען — מיר זעהען טאקע די שטאַרקייט פון אונזער תורה . . .

ר׳ לייזער, וועלכער איז אליין אויך געווען א איד א בן תורה, האָט זיך מיט איהם אריינגעלאָזען אין א תורה שמועס, און זיין ערשטוינונג איז געוואקסען מיט יעדער רגע. דער גר האט מיט איהם גערעדט אין לערנען, בריינגענדיג אויסצוגען פון גמרא און פון אנדערע ספרים. ער האָט געפרעגט קשיות, געענטפערט תירוצים. יהודית איז געזעסען אויף איהר פּלאַץ. זי האָט זיך צוגעהערט צו די רייד פון דעם יונגען גראַף, וועלכער איז איצט א פאַלקאָמער איד . . . וואס פאר א גרויסע ענדערונג אין איהם איז פארגעקומען. ער, וועלכער האָט געהאט דאָס בעסטע, וועלכער איז ערצויגען געוואָרען אין רייכטום און אין לוקסוס, וויל גאר איצט זיך פייניגען. ער וויל שלאָפען אויף א הארטען באַנק, ער וויל עסען בלויז ברויט און זאַלץ, און טרינקען וואסער און זיך איבערגעבען צו דער תורה . . .

טרעהרען האבען זיך באוויזען אין יהודית׳עס אויגען, ווען זי האָט אויף איהם א קוק געטאָן. זי האָט דערפילט אז איהר הארץ געהט אויס נאָך איהם. ער איז דאָך א סך העכער פון פיעלע אידען, גרויסע געלערנטע . . .

יענע זיינען דאָך געבוירען געוואָרען אין ארימקייט, און אין נויט, און עס איז דאָך קיין וואונדער ניט, אויב זיי זיינען גרייט צו ליידען צוליעב דער תורה . . . אבער ער, דער יונגער גראַף. וועלכער האָט געקאַנט לעבען און געניסען פון אלע פארגעניגענס, ער האָט אלץ אויפגעגעבען און דערצו שטעלט ער דאָך זיין לעבען אין גרעסטען געפאהר, ווייל ווען מען וואלט איהם געכאפּט, וואלט ער זיכער זיין לעבען פארלאָרען . . .

זי האָט דערפילט אז זי האָט איהם ליעב, מעהר ווי אלץ אין דער וועלט... וואוסט וואָס ער טראכט וועגען איהר... ער איז טייער, זי האָט אבער ניט גע־ זי האָט דאָך געהערט אז ער האָט געזאָגט, אז ער וויל ווידמען נאָך פינף יאָהר צו לערנען די הייליגע תורה, אויב אזוי, וועט ער זיך אפילו ניט אומקוקען אויף איהר אָט די אלע יאָהרען, וואס ער וועט זיך איבערגעבען צום לערנען.

באלד האָט זי דערפילט זיינע בליקען אויף זיך און איהר הארץ האָט א צאַפּעל געטאָן . . .

— יהודית! — האָט זיך אברהם פלוצלונג צו איהר אָנגערופען — איך פיל, אז איך קום דיר א הארציגען דאַנק.

— מיר, פארוואָס? — האָט יהודית איהם מיט ערשטוינונג אָנגעקוקט.

— מיט דעם, וואָס איך האָב דערזעהן די ליכט פון אונזער תורה, טאקע דורך דיר. דו געדענקסט ווען איך בין דאָ געווען דעם צווייטען מאָל, און דו האָסט גערעדט וועגען דער אידישער תורה מיט מיר און געבראַכט ראיות פון דער תורה. ערשט דאַן האָב איך דערפילט א שטאַרקע נייגונג צו לערנען און צו וויסען . . . איך האָב אין מיינע געדאנקען דיך פארגליכען מיט די אנדערע מיידלעך, איך מיין מיט די דאָזיגע פון מיין געוועזענער אומגעבונג, און איך האָב דערזעהן דעם טיפען אָפּגרונד, וואָס טיילט אייך פאַנאנדער. איך האָב געזעהן דעם גרויסען אונטערשייד . . . פון איין זייט, איך מיין פון אונזער זייט, האָב איך געזעהן יונגע מיידלעך, וועלכע האָבען קיין זאך ניט אין זינען נאָר זייער פּוץ, לוקסוס און פארגעניגען . . . וועלכע זיינען הארצלאָז און גרויזאם . . .

פון דער צווייטער זייט, האָב איך געזעהן דיך, א אידישע טאָכטער, וועלכע איז איידעל, צארט, גוטהערציג, און מיט דעם גאנצען הארצען איבערגעגעבען צו גאָט, זוכענדיג צו טאָן גוטעס, וועלכע איז געלערענט אין גאָט'ס תורה, און וועלכע האָט שכל צו פארשטעהן און באגרייפען זאכען, וואָס זיינען די הויפּט יסודות פון דער וועלט . . . מיין הארץ איז דאן אויסגעגאנגען צו דיר און צו די אלע, וועלכע זיינען אונטערגעוואָרפען די קאפּריזען פון די גרויזאמע און אונוויסענדע פּריצים, וועלכע האָבען די מאכט צו טאָן מיט אייך אלץ, וואָס זייערע הערצער געלוסטען . . . ערשט דאן ווען איך האָב געטראכט וועגען דעם, האָב איך מיין באשלוס געמאכט. איך האָב דאן באשלאָסען, אז מיין חלק איז מיט אייך, די אונטערדריקטע, און ניט מיט די אונטערדריקער . . . דאריבער פיל איך, אז מיין גליק האָב איך דערגרייכט דורך דיין איינפלוס. און טאקע צוליעב דעם בין איך דיר דאנקבאר מיט מיין גאנצען הארצען.

ר' לייזער און רבקה האָבען זיך צוגעהערט צו זיינע רייד מיט גרויס ערשטוינונג. זיי האָבען פון אזא מעגליכקייט קיינמאָל ניט געטראכט. זיי האָבען א קוק געטאָן אויף יהודית'ן, און זיי האָבען באמערקט, אז איהר פּנים איז רויט געוואָרען, אז אין איהרע אויגען האָבען זיך באוויזען טרעהרען.

א ווײלע האָבען אלע געשוויגען. די שטילקייט איז געווען אן אָנגעצויגענע. יהודית'עס פּנים האָט געפלאמט . . . זי האָט געהאלטען איהרע אויגען אראנטערגעלאָזען צום באָדען. איהר הארץ האָט געפלאטערט. ער, דער יונגער שעהנער גראף, איז איהר דאנקבאר. ער גיט איהר אָנצוהערען, אז זי האָט אויף איהם געהאט א גרויסע השפּעה. ער גיט דאָך אליין צו, אז צוליעב איהר איז איהם געקומען דער געדאנק צו ווערען א איד . . . דאָס איז א באוויז, אז ער האָט זי ליעב געקראָגען נאָך דאן, ווען ער האָט זי געזעהן צום ערשטען מאָל און מיט איהר גערעדט.

דער גר אברהם בן אברהם האָט זיי באטראכט שווייגענדיג, און דערנאָך האָט ער זיך אָנגערופען:

— איך האָף, אז איהר וועט אויף מיר ניט קיין פאריבעל האָבען, וואָס איך האָב אויסגעגאָסען מיין הארץ פאר אייך אויף אזא אופן. איך פיל, אז איך בין נאָך ניט ווירדיג גענוג, צו קאָנען טראכטען פון אזעלכע זאכען. דאריבער האָב איך באשלאָסען צו ווידמען די קומענדע פינף יאָהר צו דער תורה. איך וועל לערנען טאָג און נאכט ביז וואנען איך וועל דערגרייכען מיין ציעל. ערשט דאן, האָף איך, אז איך וועל קאָנען אייך קוקען גלייך אין די אויגען און איך וועל פאררעכענט ווערען פון אייך פאר איינעם, וועלכער איז ווערט אריינגענומען צו ווערען אין דעם כלל ישראל. איך וועל טאקע נאָך היינט אוועקגעהן לערנען אין בית המדרש. איהר וועט זיך דורכריידען מיט דעם שמש ער זאָל מיר לאָזען לערנען און נעכטיגען אין בית המדרש . . . אויב איך וועל באגעגענען שוועריגקייטען אין לערנען, וועל איך זיך דאן ווענדען צום רב ער זאָל מיר דערקלעהרען . . . קיינער וועט ניט דארפען וויסען ווער איך בין . . . קיינער וועט מיך ניט דערקאָנען . . .

ר' לייזער איז גלייך אוועק מיט דעם גר אין בית המדרש. קיינער איז שוין דאָרטען ניט געווען אויסער דעם שמש, וועלכער האָט זיך באשעפטיגט מיט ריין מאכען דעם בית המדרש און האלטען אלץ אין אָרדנונג.

ר' לייזער איז צוגעקומען צום שמש און ער האָט זי צו איהם אָנגערופען אין דער שטיל:

— דאָס איז א יונגער מאן, א גוטער פריינד פון ר' מנחם. ער קומט פון גאנץ ווייט און וויל זיך איבערגעבען צום לערנען. איך האָב אפילו געוואָלט ער זאָל נעכטיגען ביי מיר און לערנען דאָ א גאנצען טאָג, אָבער ער וויל לערנען טאָג און נאכט, און ער וויל אפילו נעכטיגען אין בית המדרש. דאריבער וויל איך, אז איהר זאָלט איהם מקרב זיין און זעהן אז ער זאָל קאָנען לערנען דאָ אומגעשטערט. איהר פארשטעהט דאָך, וואָס איך מיין.

דער שמש האָט צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, ער איז צוגעגאנגען צו אברהם'ן און איהם געגעבען "שלום עליכם".

— זעהר גוט! — האָט ער זיך צו איהם אָנגערופען — איך וועל אייך געבען דעם שליסעל צו דעם שלחן,

וואו עס ליגען די ליכט, און צו די ספרים שאפע, און איהר וועט קאָנען דאָ לערנען טאָג און נאכט. איין זאך וויל איך אייך אָבער זאָגען, אז ווינטער וועט איהר דאָ פארפרוירען ווערען. ווען דער אויווען ברענט נאָך, איז נאָך צו דערליידען אָבער ביינאכט איז אוממעגליך דאָ צו זיין.

— נו, וועל איך זיך איינוויקלען אין נאָך א בגד! — האָט אברהם געזאָגט — די תורה אליין וועט מיך האלטען ווארעם.

אָט אזוי האָט דער גר אברהם בן אברהם אָנגעפאנגען צו לערנען תורה אין דעם בית המדרש פון איליע. ער איז געזעסען א גאנצען טאָג און געלערענט מיט גרויס התמדה.

ר׳ לייזער האָט אָפּגעמאכט מיט׳ן שמש, אז ער זאָל צו איהם צוקומען צוויי מאָל א טאָג און נעמען עסען פאר דעם לערנער. ער האָט דעם שמש גוט באלוינט פאר דעם. ער האָט אויך דעם שמש אָנגעבעטען ער זאָל וואָס ווינציגער מיט איהם ריידען. — איהר פארשטעהט, ער איז א פרעמדער פון א ווייטען געגענד. איך האָב פּרובירט ביי איהם דערגעהן מעהר איינצעלהייטען וועגען זיין לעבען, אָבער איך האָב געזעהן, אז ער רעדט ניט גערן וועגען דעם, דאריבער האָב איך איהם שוין מעהר ניט באלעסטיגט, און איך בעט אייך טאָן דאָסזעלבע! ניט נאָר זאָלט איהר אליין מיט איהם ניט ריידען, נאָר ווען איהר וועט זעהן, אז אימיצער זוכט איהם צו שטערען, זאָלט איהר זיך ניט שעהמען און יענעם זאָגען, איהם ניט צו שטערן און מבטל זיין פון לערנען. איהר פארשטעהט, אז אויב ר׳ מנחם מאן, דער גרויסער למדן און צדיק פון ווילנא, האָט איהם אהער געשיקט, מן הסתם מוז ער זיין א וויכטיגער יונגערמאן, און מיר דארפען זיך ניט גריבלען אין זיין פארגאנגענהייט...

פונדעסטוועגען איז דעם שמש אָנגעקומען זעהר שווער צו פּועל׳ן ביי די אידען, וועלכע פלעגען קומען אין בית המדרש, זיי זאָלען איהם צורוה לאָזען. אין שטאָדט איז באלד פארשפּרייט געוואָרען דער קלאנג, אז אהער איז אָנגעקומען א גרויסער לערנער, וועלכער איז געשיקט געוואָרען דורך ר׳ מנחם פון ווילנא צו ר׳ לייזער׳ן. יעדער איינער האָט עפּעס צוגעגעבען, און די נייגעריגקייט האָט געשטיגען ביי אלעמען.

בלויז נאָך איינער אויסער ר׳ לייזער, זיין פרוי און טאָכטער, האָט געוואוסט וועגען דעם גר אברהם, און דאָס איז געווען דער איליער רב, ר׳ יחזקאל, וועלכער איז שוין געווען א זקן, און איז שוין געווען רב אין איליע באלד דרייסיג יאָהר. ר׳ לייזער איז דעם זעלבען טאָג, נאָכדעם ווי ער האָט איהם געבראכט אין בית המדרש, גלייך אוועק פון דאָרט צום רב. און ער האָט זיך צו איהם אָנגערופען:

— ר׳ יחזקאל, איך וויל מיט אייך ריידען וועגען זעהר א וויכטיגען ענין.

— קומט אריין אין מיין צימער! — האָט ר׳ יכזקאל צו איהם געזאָגט, און זיי זיינען ביידע אריין אין א חדר מיוחד. — זעצט זיך — האָט ער אָנגעוויזען אויף א שטוהל, נעבען טיש.

ר׳ לייזער האָט זיך געזעצט נעבען רב, און ער האָט גערעדט מיט זעהר א נידעריגען קול:

— איך האָב נעכטען געקראָגען א וויכטיגען גאסט אין מיין הויז. ער איז געקומען פון אמסטעראם. ע׳ איז געקומען אהער ווייל ער וויל לערנען דאָ אין בית המדרש.

— פארוואָס האָט ער אויסגעקליבען דוקא איליע? — האָט דער רב איהם געפרעגט.

— אויב אזוי וועל איך אייך גלייך מוזען זאָגען ווער דאָס איז, אָבער איך איך דארף אייך דאָך ניט זאָגען, אז דאָס איז דער גרעסטער סוד, וואָס מיר האָבען ווען עס איז געהאט. איהר געדענקט דאָך, וואָס איך האָב אייך דערצעהלט וועגען חיים׳ן, דער אייניקעל פון ר׳ מנחם, וועלכער האָט מיין לעבען געראטעוועט דאן בעת ער האָט זיך פארשטעלט פאר מיר און געגאנגען טאנצען אין דעם גראף׳ס פאלאץ.

— יע, איך געדענק, און איהר ווייסט דאָך, אז ביז היינטיגען טאָג ווייסט קיינער ניט פון דעם... אָ, איך פארשטעה, אָט דער יונגערמאן איז געוויס אָט דערזעלבער חיים!

— ניין, רבי, ניט חיים איז צו מיר געקומען, נאָר דער, וועלכער האָט מעגליך געמאכט פאר חיים׳ן צו ראַטעווען מיין לעבען...

— און ווער איז דאָס? — פרעגט איהם דער רב.

— דאָס איז וואלענטי, דעם גראף

פּאָטאָצקי׳ס זוהן!

— איך פאַרשטעה אייך ניט! — האָט דער רב זיך אָנגערופען — איהר זאָגט דאָס אז ער איז געקומען פון אמסטערדאם און וויל לערנען דאָ אין בית המדרש!

— יע, דאָס איז דער סוד! אָט דער יונגערמאַן האָט זיך מגייר געווען אין אמסטערדאם. ער האָט פריהער געלערענט אין ווילנא ביי ר׳ מנחם׳ן, דאַן אין פּאַריז ביי ר׳ אהרן ליפּמאַן, און דערנאָך עטליכע יאָהר אין אמסטערדאם ביי דעם דאָרטיגען רב, ביז וואַנען ער האָט איהם מגייר געווען. לויט מיין השגה, קאָן איך זאָגען, אז ער קאָן שוין גאַנץ גוט לערנען. און איצט האָט ער זיך צוריקגעקעהרט אין אייליע, און ער האָט באַשלאָסען דאָ צו לערנען אין בית המדרש.

— דער יונגער גראף איז געוואָרען א איד! — האָט דער רב אויסגערופען — ווי אזוי האָט מען דאָס געקאָנט דערלאָזען אזא זאך! די סכנה איז דאָך זעהר גרויס!

— רבי, מיר האָבען אלע געטאָן אלץ, וואָס איז נאָר געווען מעגליך איהם אָפּצורעדען פון אָט דעם דאָזיגען שריט, אָבער ער האָט זיין באַשלוס ניט געענדערט. ער איז ניט נאָר א גר, א פּשוט׳ער גר, נאָר מען קאָן איהם אָנרופען א גר צדק! ווייל ער האָט באַשלאָסען צו ווידמען זיין גאַנצען לעבען צו דער תורה, און צו עבודת הבורא.

— אָבער, דאָ אין אייליע, קאָן מען דאָך איהם דערקאָנען!

— ניין, עס איז זעהר שווער איהם צו דערקאָנען! ער האָט זיך אזוי געענדערט, אז אפילו ווען זיינע עלטערען זאָלען אויף איהם קוקען א גאַנצען טאָג וועלען זיי איהם בשום אופן ניט דערקאָנען. ער טראָגט א באָרד און פּאות, ער איז א איד ווי מיר אלע! ער האָט מיר געזאָגט, אז ער פילט זיך גליקליך, וואָס ער קאָן זיין א איד און דינען אונזער גאָט און לערנען אונזער תורה.

— **דאָס איז דאָך איינע פון די גרעסטע וואונדער! א גראף׳ס א זוהן,** זאָל אויפגעבען אלץ, וואָס איז איהם געווען טייער, און ווערען א איד, ליידען מיט אונז, און שלעפּען דעם שווערען יאָך פון אונזער גלות.

— ער האָט מיר געזאָגט, אז ער וועט זיין גליקליך אויפצואָפּפערען זיין לעבען פאַר דער תורה, פאַר דעם אידישען פאָלק. ער האָט מיר דייטליך געזאָגט, אז ווען עס וועט נויטיג זיין, וועט ער ווי רבי עקיבא זיך לאָזען שניידען און ברענען פאַר דעם גאָט פון ישראל. נו, זאָגט אליין, האָט מען געקאָנט אָט אזא גר אָפּריידען?

— וואו איז ער איצט? — האָט דער רב געפרעגט.

— ער איז איצט אין בית המדרש. ער האָט מיר געזאָגט, אז ווען ער וועט זיך אָנשטויסען אויף שוועריגקייטען אין לערנען וועט ער זיך ווענדען צו אייך. פאַרשטעהט זיך, אז איהר וועט מיט איהם ניט דאַרפען ריידען וועגען דעם, וואָס איך האָב אייך דאָ ערשט דערצעהלט.

ר׳ לייזער און דער רב זיינען אוועק אין בית המדרש און ר׳ לייזער האָט דעם גר פאַרגעשטעלט פאַר דעם רב.

ר׳ יחזקאל האָט איהם געגעבען "שלום עליכם" און פאַר א ווײַלע האָט ער איהם באַטראַכט. ער האָט באַמערקט אז ער לערנט די מתכתא בבא בתרא, "פּרק המוכר פּירות", דף ק"א מיט די צייכנונגען פון די מערות און כוכין . . .

— מערקווירדיג, — רופט זיך אָן אברהם צום רב, וועלכער האָט אריינגעקוקט אין דער גמרא — ווי גרויס עס זיינען געווען די ידיעות פון אונזערע חכמים ז"ל אין חכמת החשבון. ווען מען פאַרטיפט זיך טיעף אין אזעלכע ענינים, קאָן מען זעהן אז שוין אין יענע צייטען האבען זיי געוואוסט די געאָמעטרישע ליניעס.

דער רב איז געווען ערשטוינט צו הערען אזעלכע רייד פון דעם גראף׳ס זוהן. איז אריין מיט איהם אין א שמועס אין לערנען . . . און זיין ערשטוינונג האָט געשטיגען מיט יעדער רגע. ער איז דאָך טאקע אויך א למדן . . .

דער רב האָט מיט איהם פאַרבראַכט א היבשע ווײַלע, און ער האָט געפילט אז ער ווערט צוגעצויגען צו איהם. ר׳ לייזער איז געשטאַנען און זיך צוגעהערט צו זייער געשפּרעך, מיט יראת הכבוד. ער האָט איצט איינגעזעהן, אז אָט דער גר באַזיצט א הייליגע נשמה. אז ער וועט נאָך באַלויכטען די אויגען פון אונזער פאָלק אין תורה.

שפּעטער, ווען דער רב און ר׳ לייזער האָבען פאַרלאָזען דעם בית המדרש, איבערלאָזענדיג דעם גר אליין, האָבען זיי צווישען זיך גערעדט:

— איך זאָג אייך, רבי, אז איך קאָן קוים גלויבען מיינע אויערען ווען איך הער ווי אַזוי א גראַף׳ס א זוהן רעדט תורה. עס איז מיר אזוי שווער צו באַגרייפען אַזעלכע זאַכען.

— ער וועט געהן אין די פוס טריט פון אונקלוס הגר — האָט דער רב זיך אָנגערופען — ער וועט ברייגען דעם אידישען פאָלק א סך נוצען און זיין נאָמען וועט באַריהמט ווערען בכל תפוצות ישראל...

— זאָל גאָט געבען, אז אלץ זאָל געהן כשורה... מיר דאַרפען זיין אזוי פאָרזיכטיג... איך האָב געזאָגט דעם שמש אז ער זאָל זעהן מען זאָל איהם ניט באַלעסטיגען מיט פאַרשידענע פראַגען. איהר ווייסט דאָך ווי מיר אידען זיינען... מיר זיינען זעהר נייגעריג. און עס זיינען פאַראַן פּיעלע צווישען אונז ביי וועמען עס איז רעכט אריינצוקריכען מיט זייערע שטיוועל אין יענעם׳ס נשמה. אי־בערהויפּט וואָלט איך זעהר געוואָלט זיך אויסהיטען פון יאָסעל׳ן דעם שניי־דער. ער איז איינער פון די דאָזיגע אידען...

— דאָס מוז פאַרבלייבען א סוד. קיינער טאָר ניט דערפון ניט וויסען — האָט דער רב ר׳ יחזקאל געזאָגט.

— איך וועל אריינקומען יעדען נאָכמיטאָג אין בית המדרש און מיט איהם פאַרברייגען אין לערנען. איך גלויב אז איך וועל איהם קאָנען געבען צו פאַרשטעהן, אז איך ווייס אלץ וועגען איהם, כדי עס זאָל פאַר אונזביידען זיין גרינגער זיך צו פאַרשטענדיגען. ער וועט דאָך וויסען אז ער האָט ניט וואָס מורא צו האָבען... איך זעה אז ער איז שוין זעהר גוט באַהאַוועגט אין דער גמרא, דאָס באַווייזט אז ער באַזיצט א וואונדערבאַרע קאָפּ, און אז מוז געווים זיין א גילגול פון א גרויסען צדיק.

18

באָרים זארעמבא, דער חבר פון וואַלענטי׳ן, איז אָנגעקומען אין ווילנא אין אָוועט. די איבערראַשונג פון זיינע עלטערען איז געווען אזוי גרויס, אז פאַר א ווײלע האָבע זיי קיין וואָרט ניט געקאָנט ארויסריידען פון גרויס פרייד. די מוטער זיינע איז איהם געפאַלען אויפ׳ן האַלז און געקושט. דער פאָטער האָט געדריקט זיין האַנט. און דערנאָך זיך אָנגערופען:

— דו ווייסט דאָך, אז דיין כלה יוליע געפינט זיך ביי אונז.

— געוויס ווייס איך! — האָט זאַרעמבא זיך אָנגערופען, — וואו איז זי איצט?

— זי איז אין איהר צימער! איך געה אריין איהר אָנזאָגען, — האָט די מוטער אויסגערופען. — אוי, וועט זי זיין איבערראַשט! איך מוז דיר זאָגען דעם אמת, מיין זוהן, אז מיר זיינען אלע געווען זעהר שטאַרק באַזאָרגט וועגען דיר... פאַרשידענע קלאַנגען האָבען זיך ארומגעטראָגען און מיר האָבען איבערגעטראַכט דאָס ערגסטע.

— און וואָס פאַר א קלאַנגען האָבען זיך ארומגעטראָגען! — האָט זארעמבא מיט נייגעריגקייט געפרעגט.

— נו, מיר וועלען נאָך האָבען צייט וועגען דעם צו ריידען! — האָט די מוטער זיך אָנגערופען. — איך מוז אריינגעהן אָנזאָגען יוליע׳ן. זי איז דאָך אזא טייער קינד! זי האָט שוין אויסגעוויינט איהרע אויגען. מיר האָבען ניט געוואוסט וואָס איבערצוטראַכטען... אזא לאַנגע צייט פון דיר ניט געהערט. און דער גראַף פּאָטאָצקי האָט דאָך אויך ניט געהערט פון זיין זוהן.

די מוטער איז צוגעגאַנגען צו יוליעס צימער און אָנגעקלאַפּט אין טיהר.

— יוליע, טייערע, — האָט זי אויסגערופען, מיר האָבען א גאַסט!

— באָרים! — האָט יוליע אויסגערופען און ארויסכאַפּענדיג אויף זיך א קלייד, איז זי שנעל אריינגעלאָפען אין דעם צימער וואו דער גאַסט איז געווען.

— הייליגע מוטער מאריע! — האָט זיך יוליע איבערגע׳צלם׳ט דריי מאָל און דאַן איז זי איהם געפאַלען אויף דעם האַלז און זיך שטאַרק צעוויינט פון גרויס גליק. זארעמבא האָט זיך ארומגעוואַשען און זיי האָבען געגרייט צום טיש. ער האָט געזאָגט אז ער וויל ניט עסען קיין פלייש, ווייל זייענדיג אין פּאַריז האָט ער זיך באַקאַנט

מיט עטליכע קריסטליכע יונגע לייט, וועלכע זיינען וועגעטאריאנער, און זיי עסען קיינמאָל ניט קיין פלייש. און ער ער וועט עסען דערווייל בלויז מילכיגס.

— לויט ווי איך האָב געהערט, געפינען זיך אין פאריז פארשידענע סעקטעס מיט פארשידענע מנהגים און געוואוינהייטען — האָט דער פאטער געזאגט — און איצט ביזטו אויך געווארען איינער פון זיי.

— נישקשה, האָט די מוטער געזאגט, — ער וועט אפזיין מיט אונז א קורצע צייט, וועט ער זיך אפגעוואוינען פון אָט די אלע נארישקייטען. איצט דערצעהל אונז, באָריס, וואס איז געווען די אורזאכע, וואס מיר האָבען פון דיר ניט געהערט אזוי לאנג.

— עס איז שוין באלד דריי יאָהר זינט מיר האָבען פון דיר געהערט דעם לעצטען מאָל, מיין טייערער — האָט יוליע זיך אָנגערופען — און איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, אז ווען דער גלח אנטאָן, האָט אונז געגעבען אָנצוהערעניש, אז דו און וואלענטי זיינען געווים געפאלען קרבנות פון די זשידעס, האָבען מיר שוין אנגעפאנגען צו גלויבען . . . ער האָט מיר געזאגט, אז מען מאכט אן אויספארשונג אין פאריז וועגען דעם, און דער גראף פאטאצקי האָט אהין אוועקגעשיקט איינעם פון זיינע פריינד, ער זאל די זאך גוט אויספאָרשען. מיר זיינען שוין געווען געגרייט זיך נוקם צו זיין אן אלע אידען פון ווילנע. דו קאנסט זיך פארשטעלען ווען עס וואלט זיך ארויסגעוויזען אז דאָס איז אמת, וואלט איך אליין געווען די ערשטע צו פיהרען אונזערע יוגענד אויסצושלאכטען אלע אידען פון ווילנא.

— ווי אזוי קאָנסטו גאָר טראכטען פון אזעלכע זאכען. איך גלויב אז עס איז שוין צייט פאר אייך אלעמען צו וויסען אז די אידען זיינען פרידליכע מענשען, זיי זיינען גליקליך אז מען לאזט זיי צורוה . . .

— אבער, מיין זוהן, האָסטו גאר ניט געהערט וועגען דעם אז די אידען באנוצען זיך מיט קריסטליך בלוט פאר זייערע מצות אויף פסח, און דאריבער איז עס גאָר ניט געווען אזוי אויסער'ן וועג, ניט צו פארדעכטיגען אז עפעס האָט מיט אייך דאָרט פאסירט, בפרט ווען דער גראף פאטאצקי האָט אונז איבערגעגעבען אז זיין זוהן און דו פלעגען פארברענגען א היבשע טייל פון אייער צייט, אין דעם הויז פון א אידען.

— יע, עס איז אמת, מיר האָבען טאקע פארבראכט ביי אידען א היבשע צייט, אבער גלויב מיר, אז ווען יענער איד וואלט ניט געווען קיין נאָבעלמאן, ווען ער וואלט ניט געווען קיין קלוגער, און געלערנטער וואלטען מיר ביי איהם קיין רגע ניט פארווײלט. ווי אזוי קאָן גאר אימיצען פון אייך איינפאלען אז די אידען באנוצען זיך מיט מענשליך בלוט פאר זייערע רעליגיעזע צוועקען. ווי ווייט איך ווייס, איז די אידען גאר פארבאָטען צו עסען בלוט פון די בהמות אפילו, עס איז דאָך אונז באוואוסט אז ווען א איד קויפט פלייש, מוז ער עס פריהער ווייקען און דערנאָך זאלצען, כדי עס זאל ניט האבען קיין בלוט . . .

— אבער דאָס הייליגע פאטעריל אנטאָן האָט דאָך ניט איינמאָל געזאגט אז זיי, די זשידעס באנוצען זיך מיט קריסטליך בלוט פאר זייערע רעליגיעזע צוועקען, — האָט יוליע זיך צו איהם געווענדעט.

— איך וועל נאָך מיט דיר אמאָל ריידען וועגען דעם ! — האָט זארעמבא זיך אנגערופען. — איצט אבער בין איך מיעד פון וועג. איך וועל זיך אויסרוהען און מאָרגען גאנץ פריה וועל איך אריבערגעהן צו דעם גראף פאָטאָצקי אין פאלאץ און איבערגעבען זיי אלעמען א גרוס און א בריוו פון וואלענטי'ן. איך בין זיכער אז זיי וועלען זיין זעהר צופרידען צו הערען אז ער איז געזונט און אז ער האָט באשלאָסען צו פארענדיגען זיין שטודיום אין דער פרעמד און נאכהער זיך צוריקקעהרען צו זיינע עלטערען.

— ווי איך האָב געהערט, זיינען זיי אלע אוועקגעפאהרען קיין איליע, אין זייער זומער פאלאץ, וואו זיי וועלען פארברענגען ביז הערבסט — האָט יוליע זיך אָנגערופען.

— נו, גוט, וועל איך טאקע אוועק אהין צו זיי ! — האָט זארעמבא זיך אָנגערופען, און אויב דו ווילסט, יוליע קאָנסטו אויך מיט מיר מיטפאהרען אהין.

— אַ, ניין, מיין טייערער, ווייסטו ניט, אַז מיין משפּחה איז צוקריגט מיט דער משפּחה פון דעם גראַף פּאָטאָצקי. ווען איך זאָל מיט דיר אהין קומען, וואָלט מיר קאַטערינאַ, וואַלענטינאַ'ס שוועסטער, אַרויסגעטריבען, — ווייל דו ווייסט דאָך געוויס וואָס עס האָט פּאַסירט צווישען מיין פּאָטער און דעם גראַף פּאָטאָצקי . . .

— יע, איך האָב אַלץ געהערט.

— זאָג מיר ווי פיהלט דיין פאָטער איצט ?

— איך בעט דיך, באָריס, טייערער, פרעג מיך בעסער ניט ! איך בין צופרידען אַז איך האָב זיך אַן אַלץ פאַרגעסען. מיין פאָטער האָט זיך שטאַרק באַנאַרישט און גאָט האָט איהם דערפאַר באַשטראָפט . . . ער איז שוין ניט מעהר דאָס וואָס ער איז געווען מיט עטליכע יאָהר צוריק. מיין מוטער האָב איך פאַרלאָרען צוליעב זיינע ווילדע מעשׂים...

— יע, מיין טייערע, איך האָב פון אַלץ געהערט ! — האָט זאַרעמבאַ געזאָגט. — אָבער איך האָב געמיינט, אַז אויף דיר וועלען זיי דאָך קיין כּעס ניט טראָגען !

— קאַטערינאַ'ס צאָרן ברענט אויף מיר ! — האָט יוליע געזאָגט — און דו, מיין געליבטער ביזט אין דעם אַ סך שולדיג !

— איך ! וואָס האָב איך געטאָן!

— האָט זאַרעמבאַ מיט ערשטוינונג אויסגערופען.

— ווייל דו האָסט מיך אויסדערוועהלט אַנשטאַט זי ! — האָט יוליע געשמייכעלט—איך האָב אויסגעפונען, אַז זי האָט שוין געהאַט אַן אויג אויף דיר פון אַ לאַנגער צייט, און ווען זי האָט זיך דערוואוסט, אַז איך בין פאַר'קנס'ט צו דיר, האָט זי ניט אויפגעהערט צו שטורמען. ווען זי זעהט מיך איצט, וואָלט זי מיר די האָר אויסגעריסען ! איך בין זיכער, אַז ווען זי וועט דיך דערזעהן, וועט זי טאָן אַלץ וואָס איז אין איהר מאַכט מיך צו פאַר'מיאוס'ן אין דיינע אויגען.

— וועגען דעם, מיין טייערע, האָסטו ניט וואָס צו זאָרגען. איך וועל ניט פאַרבייטען דיין קלענסטען נאָגעל פאַר איהר אינגאַנצען...

— איך גלויב דיר, ליבסטער ! — האָט יוליע געזאָגט, און דערפאַר האָב איך ניט קיין מורא דו זאָלסט אהין געהן, אָבער איך וואָלט זעהר געוואָלט, אַ זדו זאָלסט זיך פריהער אויסרוהען עטליכע טעג, דו ביזט דאָך אַזוי מיד פון אַזאַ לאַנגען וועג.

— ניין, טייערע, איך בין ניט זעהר מיעד ! איך וועל זיך בלויז אויסרוהען היינט ביינאַכט און דאַן וועל איך קאָנען אַוועקרייטען אהין. און אויב דו וואָלסט געוואָלט מיט מיר מיטפאָהרען וואָלט איך געהייסען שפּאַנען די קאָליאַסקע, און מיר וואָלטען דאָרטען פאַרבראַכט צוזאַמען עטליכע טעג.

— איך גלויב, אַז עס וועט זיין אַ סך בעסער, אַז מיר וועלען ביידע צוזאַמען אהין ניט קומען... איך וועל דאָרטען ניט זיין ווילקאָמען... און צו וואָס זאָל איך אייך אַלעמען פאַרשאַפען אונאַנגענעמעס...

זיי האָבען פאַרבראַכט ביז שפּעט אין דער נאַכט, זיי האָבען געהאַט זעהר אַ סך וועגען וואָס צו ריידען, דאַן איז באָריס אַריין אין זיין צימער און זיך געלייגט שלאָפען.

אויף מאָרגען איז זאַרעמבאַ אויפגעשטאַנען זעהר פריי און ער האָט זיך גענומען גרייטען צו דער רייזע קיין איליע. זיינע עלטערען אָבער, האָבען אויף איהם געווירקט ער זאָל אַמווייניגסטען בלייבען נאָך אַ טאָג מיט זיי, און דאַן וועט ער פאָהרען...

— עס וועט זיין אַ סך בעסער ווען דו וועסט פאָהרען אין אַ קאָליאַסקע — האָט דער פאָטער זיינער צו איהם געזאָגט — רייטענדיג אויף אַ פערד וועט זיין זעהר שווער פאַר דיר. איך וועל מיטשיקען דעם קוטשער און ער וועט דיך אַוועקפיהרען קיין איליע.

— ניין, פאָטער, איך וועל בעסער רייטען; אויף אַ פערד ! איך האָב שוין לאַנג ניט געריטען.

אַזוי איז אַוועק נאָך אַ טאָג און זאַרעמבאַ האָט פאַרבראַכט מיט זיין משפּחה, אויף דעם דריטען טאָג איז ער אַוועקגעריטען אַליין קיין איליע. ער איז צוגעריטען צו דעם זומער פּאַלאַץ פון דעם גראַף פּאָטאָצקי, און ווען ער האָט זיך געלאָזען מעלדען צו דעם גראַף, איז קאַטערינאַ איהם אַנטקעגען געקומען און מיט פרייד אויסגערופען :

— ווילקאָמען ! ווילקאָמען, פּאַן זאַרעמבאַ ! — זי האָט אויסגעשטרעקט צו איהם איהר האַנט. קומט אַריין,

מיר זיינען גליקליך אייך צו באגריסען.

זארעמבא איז אריינגעקומען אין פאלאץ, און דער גראף און די גרעפין האבען איהם זעהר פריינטליך באגריסט.

— איהר וועט אונז פארגעבען, פאן זארעמבא, אויב די ערשטע פראגע וואס מיר שטעלען אייך איז וועגען אונזער זוהן, וואלענטי...

— עס איז דאך זעלבסטפארשטענדליך! — האט זארעמבא געזאגט — און איך אליין בין דאך צו אייך געקומען מיט אט דעם צוועק אייך צו ברענגען א גרוס פון אייער זוהן און אויך א בריוו...

— איהר האט אויך א בריוו פון מיין זוהן! — האט די גרעפין מיט פרייד אויסגערופען — הייליגע מאריע! איך דאנק דיר פאר דיין גוטסקייט.

— מיר האבען שוין געמיינט, אז עפעס אן אומגליק האט מיט אייך ביידען פאסירט — האט קאטערינא געוואלט ערקלערען איהר מוטער'ס אויפרעגונג — מיר זיינען געווען זיכער, אז דער זשיד פון פאריז האט אייך ביידען אומגעבראכט צוליב זיינע רעליגיעזע צוועקען — האט זי צוגעגעבען מיט א שמייכעל.

— דאס איז דאך אן אונזין! — האט זארעמבא זיך אפגערופען — אידען זיינען ניט קיין מענשען פרעסער! זיי זיינען ווי מיר, נאר זייער גלויבען איז עטוואס אנדערש.

ער האט ארויסגענומען א בריוו פון זיין בוזים קעשענע און האט עס איבערגעגעבען דעם גראף, וועלכער האט גענומען און איהם גלייך אויפגעעפענט.

— וואס שרייבט מיין ליבער זוהן?

— האט די גרעפין אויסגערופען מיט אומגעדולד.

דער גראף האט גענומען לייענען:

"מיינע ליבע עלטערען! איהר וועט מיר ענטשולדיגען פארוואס איך האב צו אייך אזא לאנגע צייט ניט געשריבען. איך האב איינפאך קיין געלעגענהייט ניט געהאט דורך וועמען צו שיקען מיינע בריוו צו אייך. איך וועל איצט נעמען די געלעגענהייט אייך צו שיקען מיין בריוו דורך מיין פריינט באַרים זארעמבא. איך בין געזונט און שטארק. און איך האב באשלאסען זיך איבערצוגעבען צום שטודיום, און איך וועל פארבלייבען אין דער פרעמד אזוי לאנג וויפיל עס וועט מיר געדויערען מיין שטודירען. איך בעט אייך, זייט ניט באזארגט וועגען מיר. איך וויים נאך ניט וואו איך וועל זיך אפשטעלען שטודירען, אבער איך וויים, אז עס וועט מיר געדויערען זעהר לאנג, און ווען איך וועל זיך צוריקקערען אהיים וועל איך האבען אלץ פארענדיגט.

אייער איבערגעגעבענער זוהן און ברודער,

וואלענטי".

— א, פארוואס זאל ער דארפען שטודירען אזוי לאנג! — האט די גרעפין אויסגערופען נאכדעם ווי דער גראף האט געענדיגט לייענען דעם בריוו.

— ער דורשט נאך לערנען! — ענטפערט איהר זארעמבא — איך האב מיט איהם גערעדט וועגען דעם און ער האט מיר געזאגט, אז ער וויל לערנען זעהר פיל וויסענשאפט. און ער האט באשלאסען אויסצובלייבען אין דער פרעמד פאר א לאנגע צייט.

— מוטער, מיר דארפען דאנקבאר זיין אונזער האר יעזוס וואס ער לעבט!

— האט קאטערינא אויסגערופען.

— איך וועל דיר זאגען, זארעמבא!

— האט דער גראף פאטאצקי אויסגערופען — איך און דאס פאטערל אנטאן זיינען געווען זיכער, אז דער זשיד פון פאריז האט אייך ביידען אומגעבראכט! דער אמת איז, אז איך אליין האב ניט געקאנט גלויבען אזא זאך אויף דעם אידען פון פאריז. איך האב מיט איהם גערעדט און איך האב איינגעזעהן, אז ער איז אן עהרליכער מענש. אבער ווען איך האב פון איהם ניט געהערט אזא לאנגע צייט, און דאס פאטערל האט מיר אריינגעגעבען דעם געדאנק וועגען בלוט אויף מצות, און אזוי ווי איך האב אויסגערעכענט זענט איהר ביידע פארשוואונדען געווארען אין דער צייט פון זייער יום־טוב פון מצות, האב איך געהאט א רעכט צו זיין באזארגט און דעריבער האב איך געשיקט מיינעם א מענשען צו מאכען אן אויספארשונג אין פאריז, און אויב ער וועט קריגען דעם מינדסטען פארדאכט, זאל ער זיך צוריקקערען און מיר לאזען וויסען.

— עס איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט, אז יענער וועמען דער גראף האט געשיקט וועט זיך צוריקקערען מיט "שטוינענדע אנטדעקונגען" — האט

זארעמבא מיט א שמייכעל געזאָגט — ער וועט געוויס אייך דערצעהלען א געשיכטע וואָס ער האָט געהערט פון שכנים ווי אזוי מען האָט אונז ביידען, מיך און וואַלענטי'ן געפונען געבונדען, גרייט צו קוילענען, און אפשר זיינען מיר שוין געקוילעטע...

קאַטערינא האָט זיך פאַנאַנדערגע־לאַכט, און זארעמבא האָט זיך צו איהר געווענדעט:

— „זאָגט מיר דעם אמת, איהר אליין גלויבט אויך אין אָט די אַלע נאַרישקייטען, איך מיין, אז די אידען זיי־נען קאַניבאַלען און אז זיי טרינקען קריסטליך בלוט"?

— דער אמת איז, אז איך האָב קיינמאָל ניט וועגען דעם ניט געטראַכט

— האָט קאַטערינא געזאָגט — איך גלויב אָבער אַלץ וואָס דער גלח זאָגט מיר, און ער האָט מיר ניט איינמאָל געזאָגט, אז אידען נוצען קריסטליך בלוט, אז מען האָט זיי שוין ניט איינ־מאָל געכאַפּט ביי דער האַנט, און אפילו זיי פאַר'משפט צום טויט...

— דאָס פּאַטערל אנטאָן האָט אייך ווי איך פאַרשטעה איינגערעדט, אז אייער ברודער און איך, זיינען אומ־געקומען אויף אזא אופן, און איהר האָט איהם געגלויבט...

— איך בין ניט געווען די איינציגע

— האָט זיך קאַטערינא פאַרענטפערט — מיר זיינען אַלע אין דעם געווען איבערציינגט, און איבערהויפּט מיין פאָטער, כאָטש לויט ווי ער האָט פּרי־הער אונז דערצעהלט, איז אָט יענער איד, וועלכער האָט זיך געזאָלט באַנו־צען מיט אייער בלוט, א גאַנץ עהר־ליכער און איידעלער מענש...

— איך האָב אַנגענומען אנטאָנ'ס השערה, ווייל עפּעס איז מיר פאַרגעקו־מען זעהר פאַרדעכטיגט דאָס וואָס איהר ביידע פלעגט איהם באַזוכען יעדען טאָג, און מיט אמאָל זייט איהר פלוצלונג פאַרשוואונדען געוואָרען... איצט, אָבער זעה איך, אז מען טאָר קיינעם ניט חושד זיין ביז וואַנען מען איבערציינגט זיך אין יענעמ'ס שולד...

— מיר זיינען אייך זעהר דאַנקבאַר פאַר דעם בריוו און פאַר דעם גרוס וואָס איהר האָט מיר געבראַכט פון מיין ברודער! — האָט קאַטערינא גע־זאָגט — און איך זאָג אייך, אין נאָמען פון מיינע עלטערען, אז איהר זייט ביי אונז אן אַנגעלייגטער גאַסט, איך האָף, אז איהר וועט ביי אונז בלייבען עטלי־כע טעג...

— איך דאַנק אייך פאַר אייער פריינטליכקייט! — האָט זארעמבא אויסגערופען — אָבער איך וועל זיך מוזען צוריקקערען מאָרגען צו מיינע עלטערען. פילע יאָהרען, אז איך האָב זיך מיט זיי ניט געזעהן, און איצט זיי־נען זיי באַרעכטיגט, אז איך זאָל מיט זיי פאַרברענגען די גאַנצע צייט וואָס איך וועל בלייבען אין ווילנא.

— וואָס, איהר וועט ווידער אמאָל פאַרלאָזען ווילנא? — האָט קאַטערי־נא איהם געפרעגט.

— איך האָב נאָך ניט באַשלאָסען, אָבער עס קאָן זיין, אז אויך איך וועל אוועקפאָהרען ווייטער שטודירען. איך וועל פאָהרען צו וואַלענטי'ן...

— פונדעסטוועגען וועט איהר מיט אונז פאַרבלייבען א פּאָר טעג! — האָט די גרעפין געקומען צו איהם צו־שטעהן! איך בין אזוי נייגעריג צו הערען פון אייך אַלץ וואָס עס האָט פּאַסירט מיט מיין זוהן די עטליכע יאָהר וואָס איך האָב איהם ניט גע־זעהן, און ווער ווייסט ווען איך וועל איהם זעהן! — דעריבער בין איך פאַראינטערעסירט צו הערען אַלע איינ־צעלהייטען...

דער גראַף האָט געמאַכט א מאָלצייט לכבוד זייער גאַסט, און אויך דאָרט האָט ער געמאַכט די ערקלערונג, אז ער איז געוואָרען א וועגעטאַריער, און ער עסט ניט קיין פלייש!

— און מיין זוהן? — האָט די גרעפין איהם געפרעגט — איז ער אויך א וועגעטאַריאַנער?

— יע, ער אויך! אין פּאַריז געהט שוין אַן אזא באַוועגונג פאַר א היבשע צייט, אז א מענש קאָן זיך ערנערען בלויז מיט דעם וואָס די ערד גיט ארויס, און אויך פון דעם וואָס מיר קאָנען ארויסבאַקומען פון די בהמות און עופות, ווען זיי לעבען, אָבער טויטען זיי און עסען זייער פלייש, איז ניט רעכט, לויט זייער מיינונג.

— פאַר מיר איז גענוג, אז איך עס ניט קיין פלייש יעדען פרייטאָג! — האָט קאַטערינא מיט א שמייכעל גע־זאָגט — און אויך די זעקס וואָכען פאַר אונזער פאַסחא — אָבער קיינ־מאָל ניט עסען קיין פלייש, דאָס וואָלט איך שוין ניט געקאָנט!

ווי ווייט מעגליך האָט זיך זארעמבא אויסגעהיט צו עסען פליישיגס. ער האָט געגעסען אנדערע זאכען — פרוכטען, גרינסען. ער האָט מיט זיי גערעדט און דערצעהלט וועגען זייער לעבען אין פאריז און אין דייטשלאנד. ער האָט ניט געוואָלט דערצעהלען, אז זיי זיינען געווען אין אמסטערדאם, האָט ער זיי געזאָגט, אז זיי האָבען פארבראכט די לעצטע צייט אין א קליין שטעטעל אין דייטשלאנד.

נאָך דעם עסען האָט מען פארבראכט אין גאָרטען. קאטערינא האָט שוין פון איהם ניט אָפּגעטראָטען. זי האָט געוואָלט מיט איהם ריידען און אויסגעפינען אויב ער איז נאָך אלץ פארליבט אין יוליע'ן... נאָך אלעמען איז זי דאָך איצט ניט מעהר ווי אן איינפאכע מיידעל. איהר פאָטער איז ניט מעהר בארעכטיגט צום טיטול...

שפּעטער א ווײלע, האָבען דער גראף און די גרעפין זי איבערגעלאָזט אליין מיט זארעמבא'ן. זיי האָבען געוואוסט, אז קאטערינא איז זעהר פאראינטערעסירט אין איהם, און זיי האָבען פארשטאנען אז זי וויל זיך מיט איהם דורכריידען אומגעשטערט.

קאטערינא איז געווען זעהר שטארק צופרידען וואָס זי וועט האָבען א געלעגענהייט צו ריידען מיט איהם אליין. זי האָט זיך צוגערוקט עטוואָס נעהענטער אויף דעם באנק, וואָס זיי זיינען ביידע געזעסען.

— איך בעט אייך, פאן זארעמבא, דערצעהלט מיר עטוואָס פון אייער פערזענליכען לעבען. זאָגט מיר דעם אמת, האָט איהר זיך אמוזירט מיט די שעהנע פראנצויזישע מאדמאָזעלען? אי דווייס, א זמיין ברודער, וואלענטי, פלעגט ווייכען פון דעם שעהנעם געשלעכט ווי א טייוועל וויכט פון ווייווירויך, אָבער איהר, איך ווייס, אז איהר האָט שוין דאָ געהאט פילע באקאנטע מיידלאך, קאָן איך זיך פאָרשטעלען, אז איהר האָט געוויס זיך ניט געלאנגווייליגט אין פאריז...

— אין דעם פאל מאכט איהר א טעות! — האָט זארעמבא אויסגערופען — איך און וואלענטי זיינען געווען צופיל פארנומען מיט אונזער שטודירען און מיידלאך זיינען אונז ניט געלעגען אין זינען.

— אָ, איך האָב גאָר פארגעסען! — האָט זיך קאטערינא אָנגערופען — איהר האָט דאָך געהאט א כלה אידער איהר זייט אָפּגעפאָהרען, און געוויס זייט איהר געבליבען געטריי אייער כלה... ווייל איהר האָט דאָך ניט געוואוסט, אז איהר פאָטער האָט זיך ארויסגעוויזען צו זיין א שווינדלער און ער האָט פארלוירען זיין גאנצען רייכטום צוזאמען מיט זיין טיטול און עהרע...

— איך האָב אלץ געוואוסט! — האָט ער געזאָגט — יוליע האָט מיר אלץ געשריבען.

— זי האָט זיך ניט געשעהמט אייך אויסצושרייבען אלע איינצעלהייטען וועגען איהר פאָטער, צוליב וועמען זי איז געווען געצוואונגען צו אנטלויפען טאקע צו אייערע עלטערען אין הויז. האָט זי אויך אייך געשריבען, אז ליזעצקי, איהר פאָטער, האָט געהייראט א צווייטען מאָל מיט זעהר א רייכע פרוי און דאן האָט ער זי באַ'גנב'עט און איז פון איהר אנטלאָפען?

— יע, יוליע האָט מיר אויך וועגען דעם געשריבען! — האָט זארעמבא געזאָגט — זי האָט פון מיר קיין זאך ניט פארבאָרגען.

— זי האָט געמוזט זיין זיכער מיט אייער ליבע צו איהר! — האָט קאטערינא געזאָגט, — אז זי האָט זיך ניט געשעהמט אייך אלץ אויסצושרייבען.

— מיך ארט ניט וואָס עס האָט פאסירט אין איהר משפחה! — האָט זארעמבא אויסגערופען — איך האָב זי ליב און מיט איהר וועל איך חתונה האָבען...

— איך האָב ניט געוואוסט, אז אייער ליבע צו יוליע איז אזוי שטארק — האָט קאטערינא אויסגערופען — איך ווייס בלויז איין זאך, אז ווען איהר זייט מיין געליבטער וואָלט איך אייך ניט ערלויבט אוועקצופאָהרען אויף אזוי פיל יאָהרען. איך וואָלט עס אזוי לאנג ניט געקאָנט אויסהאלטען, איך מיין אזא לאנגע פאראפּשיידונג... זייט איהר זיכער, פאן זארעמבא, אז יוליע איז אין אייך פארליבט מיט'ן גאנצען הארצען?

— יע, איך בין זיכער! — האָט זארעמבא געשמייכעלט!

— עס קאָן זיין! — האָט קאטערינא מיט א צווידייטיגען שמייכעלע געזאָגט — נאָך אלעמען ווער איז זי, אז זי זאָל קאָנען האָבען אן אויסוואהל. זי איז אָרים, זי איז א טאָכטער פון

לינעצקי'ן מיט וועמען זי קאָן זעהר ווינציג שטאָלצירען, און ווי מען האָט מיר דערצעהלט, איז זי ניט איבעריג קלוג און געבילדעט...

— די וועלכע האָבען אייך דאָס איבערגעגעבען זיינען מיט אייך ניט געווען אויפריכטיג! — האָט זארעמבא געזאָגט — איך האָב געפונען אין יוליע'ן א סך קלוגשאפט, בילדונג און איבערהויפט מענשליכקייט, וואָס איז זעהר שווער צו געפינען אין די אנדערע מיידלאך מיט וועמען איך האָב געהאט די געלעגענהייט זיך צו באקענען.

— איהר מיינט מיך אריינגערעכענט? — האָט זיך קאטערינא גענומען באניידיגען.

— ניין, ניט אייך, ווייל איהר זייט דאָך מיין פריינד'ס שוועסטער, און איך מוז אייך זאָגען, אז וואלענטי באזיצט זעהר פיל מענשליכקייט...

— איך פארשטעה, אז איהר מוזט מיך האלטען פאר זעהר גרויזאם! — האָט קאטערינא זיך אָנגערופען — געווים האָט יוליע אייך דערצעהלט וועגען אונזער צוזאמענשטויס... זי האָט מן הסתם אָנגערעדט פיל שלעכטעס אויף מיר!

— יוליע האָט קיין איינציגען שלעכטען וואָרט אויף אייך ניט גערעדט! — האָט זארעמבא געזאָגט — איך גיב אייך מיין עהרען וואָרט אויף דעם.

— נו, דאָס איז געווים, ווייל זי האָט נאָך קיין געלעגענהייט ניט געהאט צו ריידען מיט אייך וועגען דעם — האָט קאטערינא זיך אָנגערופען — איך וויים, אז זי האָט מיך פיינט, און זי וועט געווים זוכען מיך צו ערנידעריגען אין אייעז אייערע אויגען...

— ניין, איהר מאכט א טעות! — האָט זארעמבא געזאָגט — יוליע באזיצט געהר אן איידעלע נשמה און זי וועט אויף קיינעם קיין שלעכטעס ניט ריידען.

— איך בעט אייך, דערצעהלט מיר וועגען מיין ברודער, איך מיין וועגען זיינע פריינט, וועגען די מאדמאָזעלען, מיט וועמען ער פלעגט פארברייגגען... ער האָט דאָך דאָ ניט איבערגעלאָזען קיין כלה, האָט ער דאָך מן הסתם געהאט פילע באקאנטע יונגע מיידלאך.

— ניין, ער האָט קיין באקאנטע מיידלאך ניט געהאט אין פאריז. ער האָט צו דעם קיין צייט ניט געהאט, ווייל ער האָט זיך איבערגעגעבען אינגאנצען צום לערנען...

— און איך האָב געמיינט, אז אין פאריז וועט ער זיך ענדערען. איך וויים, אז דאָ ביי אונז פלעגט ער ווייכען פון דעם שעהנעם געשלעכט ווי פון א מגפה און איך האָב געהאָפט, אז אין פאריז וועט אין איהם אָנקומען אן ענדערונג, אָבער לויט ווי איהר דערצעהלט מיר, איז ער געבליבען היינטערשטעליג אין דער הינזיכט ווי פריהער.

עס קאָן זיין, אז ווען ער וועט פארטיג ווערען מיט זיין שטודיום, וועט ער דאן טראכטען פון דעם — האָט באָריס זארעמבא זיך צו איהר אָנגערופען — דערווייל איז ער אינגאנצען איבערגעגעבען צו זיין לערנען.

— איך בענק שוין אזוי שטארק נאָך איהם! — האָט קאטערינא געזאָגט — מיר דוכט זיך, אז איז גאנץ פוילען זיינען ניטאָ אזעלכע ווירדיגע יונגען ווי ער, עס פארשטעהט זיך אויסער אייך, ווייל אזוי ווי איהר זייט זיין בעסטער פריינט, פארמאָגט איהר אויך אלע זיינע מעלות.

— א דאנק אייך, קאטערינא! — האָט זארעמבא זיך העפליך א נייג געטאָן.

— איך בין זיך מודה, אז ווען איך וואָלט געהאט דעם אויסוואל צו באשטימען ווער עס זאָל זיין מיין ברודער'ס פריינט, וואָלט איך קיין אנדערען אויסער אייך ניט באשטימט — האָט קאטערינא געזאָגט — ווייל איך וויים ווי אָפּצושאצען אלע אייערע גוטע מעלות... ווען איהר האָט אזא מיינונג אוי דוועגען מיר, וואָלטען מיר אויך געקאָנט זיין די בעסטע פריינט...

הא, וואָס זאָגט איהר, פאַן זארעמבא.

— הם... איך זאָג, אז מיר זיינען דאָך פריינט! אָט קום איך דאָך צו אייך און ברייגג אייך א גרוס פון אייער ברודער, געוויס זיינען מיר פריינט.

— ווי איך זעה אָן אייך, זוכט איהר אויסצומיידען צו געבען מיר אן ענטפער אויף מיין פראגע. יע, מיין פראגע איז אויב איהר האָט וועגען מיר די זעלבע גוטע מיינונג ווי איך האָב וועגען אייך?

— איך האָב א גוטע מיינונג וועגען יעדען איינעם, וועלכער איז פארבונדען מיט מיין טייערען פריינט וואלענטי'ן — האָט זארעמבא געזאָגט.

— דאָס איז ווידער אַן אַרויסדרעהונג צו געבען מיר אַ ריכטיגען ענטפער — האָט קאַטערינאַ געזאָגט — איך וויל פון אייך הערען דייטליכע רייד. זאָגט מיר דעם ריינעם אמת, וואָס איז אייער מיינונג וועגען מיר?

— עס ווענדט זיך אין פאַרגלייך צו וועמען! — ענטפער ער.

— נו, לאָמיר זאָגען, אין פאַרגלייך מיט אייער יוליע'ן, יע, איך וואָלט זעהר שטאַרק געוואָלט הערען פון אייך ווי איהר שאַצט מיך אָפּ אין פאַרגלייך מיט אייער כלה יוליע. נאָך אַלעמען וועט איהר דאָך צוגעבען, אַז איך שטעה ניט אַ סך נידעריגער פון איהר אין שעהנקייט, און געוויס ניט אין יחוס... און וואָס אַנבאַלאַנגט אין אַנדערע זאַכען, לאָמיר זאָגען בילדונג, און ערציהונג, נו, אַט טאַקע וועגען דעם וואָלט איך וועלען הערען אייער מיינונג?

— מיין אָפּשאַצונג פון יוליע באַשטעהט ניט פון זאַכען וואָס דאָס אויג קאָן זעהן — האָט זאַרעמבאַ געזאָגט — עס איז גאַנץ מעגליך, אַז ווען מען זאָל וועלען מאַכען אַ פאַרגלייך צווישען אייך און יוליע וואָס אַמבאַלאַנגט שעהנקייט, וועט איהר שטעהן אַ סך העכער פון איהר, און די זעלבע זאַך אין אַנדערע הינזיכטען, אָבער יוליע באַזיצט שעהנקייט אין איהר נשמה, וואָס עס איז זעהר שווער צו זעהן, נאָר מען דאַרף דאָס פיהלען, מען דאַרף זיין עמפּינדליך צו דעם...

— איך וועל אייך זאָגען, פּאַן זאַרעמבאַ! — האָט זי אויסגערופען — די פרויענצימער איז באַגאַבט מיט אַזאַ מאַכט, אַז זי קאָן פאַרבלענדען די אויגען פון דעם מאַנספּערשוין. אויב זי באַזיצט ניט קיין אויסערליכע מעלות וואָס ציהט צו די אויג פון יונגען מאַן, גיט איהר די נאַטור אַזאַ אייגענשאַפט... איהר קאָנט עס אָנרופען כשוף, צויבער, אָדער פאַרבלענדעניש. זי, אָבער איבט אויס דאַן איהר מאַכט איבער איהם מיט דעם, וואָס זי קאָן איהם מאַכען צו גלויבען, אַז איהר נשמה איז אויף אַ העכערע מדרגה. אָבער איך פאַרזיכער אייך, אַז ווען איהר זאָלט זיך גוט אַריינדרינגען אין איהר נשמה, וועט איהר זיך איבערציינגען, אַז זי איז מיט אַלע מעלות און חסרונות ווי די נשמה פון יעדער פרוי...

— עס קאָן זיין, אַז איהר זייט גערעכט, אָבער דאָס לעבען איז דאָך פּאָרט אַזוי!... מיר באַזיצען געוויסע חושים, איבערהויפּט אַזעלכע אינערליכע געפיהלען, און אונזער גאַנצער לעבען ווערט געפירט פון זיי... מיר קאָנען זעהן צוויי מענשען וועלכע באַזיצען די זעלבע מעלות און חסרונות פונדעסטוועגען פיהלען מיר צו איינעם אַ נאָהענטקייט, און צום צווייטען אַ גלייכגילטיגקייט, און אפילו אַ שנאה... עס איז שווער צו ערקלערען אַזעלכע זאַכען, און דאַריבער איז מיר שווער אייך צו ענטפערען אויף אייער פראַגע... אין מיינע אויגען קוקט אויס יוליע העכער פון אַלע אַנדערע מיידלאַך, וועלכע איך האָב געזעהן. עס איז זעהר מעגליך, אַז מיין אָפּשאַצונג איז ניט קיין ריכטיגע, אָבער אַזוי פיהל איך...

— איהר פיהלט אַזוי, ווייל זי באַזיצט די מאַכט אייך צו מאַכען אַזוי פיהלען! — האָט קאַטערינאַ געשמייכעלט.

— זאָל זיין אַזוי ווי איהר זאָגט, אָבער וויבאַלד, אַז יענער ווייסט עס ווי אָפּצושאַצען, איז אַ צייכען, אַז עס עקזיסטירט פאַר יענעם, וועלכער איז עמפּינדליך צו אַט דער אַזוי־גערופענער שעהנקייט פון איהר נשמה. עס איז מעגליך, אַז אויף אַ צווייטען וואָלט זי ניט געהאַט די מאַכט אַרויסצוברינגען אַזעלכע געפיהלען. אָט נעמט, צוםביישפּיל מוזיק. צוויי מענשען וועלען הערען די זעלבע מוזיק, ביי איינעם וועט עס אַרויסרופען די שעהנסטע געפיהלען, און דער צווייטער קאָן בלייבען טויב צו דעם, אין זיינע אויערען זיינען דאָס בלויז קלאַנגען, און מאַכען אויף איהם קיין איינדרוק ניט...

קאַטערינאַ האָט איינגעזעהן, אַז איהר גאַנצע מי וועט זיין אַרויסגעוואָרפען... ער איז פאַרליבט אין יוליע'ן מיט זיין גאַנצען לייב און לעבען. זי האָט דעריבער געוואָלט איהם געבען דעם איינדרוק, אַז זי איז גאָר ניט אַזוי פאַראינטערעסירט אין איהם.

— איך וויל, אַז איהר זאָלט איבערגעבען יוליע'ן מיינע בעסטע וואונשען — האָט זי געזאָגט — און איך וואָלט זעהר געוואָלט, אַז איהר זאָלט זי ברענגען אַהער, ווייל מיר זיינען איבער עפּעס ברוגז געוואָרען איינע אויף דער צווייטער, און איך וואָלט וועלען מיט

איהר זיך צוריק איבערבעטען. קומט, איך בעט אייך, מיט איהר, איידער דער זומער וועט פאַריבער.

— אויב איך וועל האָבען נאָך א געלעגענהייט צו זיין ביי אייך, וועל איך זעהן צוקומען מיט איהר — האָט זאַרעמבא געזאָגט.

זאַרעמבא האָט איבערגענעכטיגט אין דעם זומער פּאַלאַץ און ער איז אויפגעשטאַנען זעהר פרי. ער האָט באַשלאָסען אוועקצוגעהן צו ר' לייזער'ן אין הויז, זיך צו זעהן דאָרט מיט וואַלענטי'ן. ער האָט געוואוסט, אז ביי דעם גראַף שלאָפען נאָך אלע, און די דינער האָט ער געזאָגט, אז ער געהט באַקוקען די שטאָט און נאכהער וועט ער זיך צוריקקערען.

עס איז געווען זעהר פרי, און אפילו די אידען פון שטעטעל זיינען נאָך געווען פאַרזונקען אין זייער טיפען שלאָף...

זאַרעמבא האָט אוועקגעשפּאַצירט צו ר' לייזער'ס הויז. ער האָט זיך דאָרט א ווײַלע ארומגעדרעהט, און א. י שנעל ווי ער האָט באַמערקט, אז אימיצער קומט ארויס פון הויז, איז ער צוגעגאַנגען. ער האָט געטראָפען דאָרט רבקה'ן ר' לייזער'ס פרוי, וועלכע איז געגאַנגען צום שטאַל מיט אן עמער צו מעלקען די קוה.

עס איז צוגעגאַנגען און זיך פאַרנייגט. רבקה האָט זיך דערשראָקען און זי האָט אָפּגעטראָטען אויף צוריק עטליכע טריט.

— איך זעה, אז איהר דערקענט מיך ניט! — האָט זאַרעמבא אויסגערופען.

רבקה איז נאָך מעהר ערשטוינט געוואָרען. זי האָט זיך גענומען ארומקוקען ווי זי וואָלט געזוכט הילף.

— מיין נאָמען איז באַריס זאַרעמבא! — האָט ער זיך אָנגערופען — קאָן איך זיך זעהן מיט אייער מאַן! איך ווייס, אז עס איז זעהר פרי, און אפשר שלאָפט ער נאָך, אָבער איך האָב געמוזט געהן צו אייך זעהר פרי, ווייל איך וויל, אז מען זאָל מיך ניט מערקען.

— אָט וועל איך געהן אָנזאָגען מיין מאַן! — האָט רבקה אויסגערופען און זי איז באַלד צוריק אריין אין הויז.

ר' לייזער האָט זיך געגרייט צו געהן דאַוונען דעם ערשטען מנין, און ווען ער האָט דערזעהן ווי רבקה איז צוריק אריינגעלאָפען אין הויז א דערשראָקענע, איז ער צו איהר צוגעקומען און זיך אָנגערופען:

— וואָס איז געשעהן, רבקה?

— אין דרויסען... — האָט זי אָנגעוויזען מיט איהר פינגער, דאָרט איז געקומען...

— וואָס רעדסטו! ווער איז דאָרט געקומען.

— געדענקסטו וואַלענטי'ס פריינט!

— האָט זי זיך אָנגערופען מיט א ציטערענדער שטימע.

ר' לייזער איז שנעל ארויסגעקומען און זאַרעמבא איז צו איהם צוגעגאַנגען און איהם געגעבען "שלום עליכם".

— אַ, פאַן זאַרעמבא! — האָט ר' לייזער אויסגערופען — קומט אריין אין הויז.

זאַרעמבא איז אריין מיט ר' לייזער'ן אין הויז, זיינען אריין אין צווייטען צימער און צוגעמאַכט די טיר.

— איהר פאַרשטעהט, באַלד וועלען די קינדער אויפשטעהן, און זיי ווייסען ניט וועגען אייער פריינט, וואַלענטי... בלויז מיין פרוי, מיין טאָכטער יהודית, און איך ווייסען... יע, און אויך דער רב. ווייטער ווייסט קיינער ניט.

— און וואו איז ער איצט? — האָט זאַרעמבא איהם געפרעגט.

— ער איז אין בית המדרש!

— אזוי פרי?

— ער נעכטיגט דאָרטען! איך האָב געוואָלט, אז ער זאָל איינשטעהן ביי מיר אין הויז, קיינער וואָלט דאָך אַלץ איינס ניט אויסגעפונען, אָבער ער איז באַשטאַנען אויף דעם, אז ער וויל נעכטיגען אין בית המדרש, כדי ניט מבטל צו זיין קיין סך פון לערנען...

— איך וואָלט איהם זעהר געוואָלט זעהן! — האָט זאַרעמבא זיך צו איהם אָנגערופען — איך קום ערשט פון זיין פאָטער'ס פּאַלאַץ, איך האָב דאָרטען איבערגענעכטיגט.

— וואָס האָט איהר געזאָגט דעם גראַף? — פרעגט איהם ר' לייזער.

— איך האָב איהם געזאָגט, אז זיין זוהן וואַלענטי האָט באַשלאָסען צו פאַרבלייבען אין דער פרעמד פאַר א לאַנגער צייט. איך האָב דאָך געהאַט אויך א בריוו פון וואַלענטי'ן, וואו ער שרייבט זיי די זעלבע זאַך, און זיי האָבען זיך באַרוהיגט. עס איז זעהר גוט

וואָס איך בין געקומען אין צייט מיט דעם בריוו זיינעם, ווייל זיי האָבען איבערגעטראכט דאָס ערגסטע, און דער גלח אנטאָן האָט זיי שוין גענומען העצען, זאָגענדיג, אז מען האָט אונז ביידען אומגעבראכט כדי צו קריגען אונזער בלוט פאר פסח, און ווען איך קום ניט אין צייט מיט זיין בריוו, וואָלטען זיי אויסגעגאָסען זייער צאָרן אויף די ווילנער און היגע אידען.

— געלויבט איז גאָט! — האָט ר׳ לייזער געזאָגט — און זאָל גאָט געבען, אז אויך אויף ווייטער זאָלען מיר אויסגעהיט ווערען פון צרות. מיר האָבע זאיהם בשום אופן ניט געקאָנט דערקענען, און איך גלויב, אז ווער עס זאָל איהם ניט זעהן, אפילו זיין אייגענע מוטער וואָלט איהם ניט דערקענט...

— איבערהויפּט דארפט איהר זעהן, אז דער סוד זאָל ווייטער ניט געהן! — האָט זארעמבא געזאָגט.

— נו, עס פארשטעהט זיך, אז פון אונז וועט קיינער ניט אויסגעפינען. אָבער מען דארף זיין זעהר פאָרזיכטיג. איך מיין, ווען ער וועט איצט קומען אהער, צו מיר, און איהר וועט מיט איהם ריידען. איך גלויב, אז עס וועט זיין בעסער, אז מיינע אינגלאד זאָלען פריהער אוועקגעהן אין חדר, כדי זיי זאָלען איך ביידען ניט זעהן צוזאמען.

—איך וועל אויף א ווילע אוועק פון דאנען, ביז אייערע אינגלאד וועלען אוועק אין חדר, און נאכהער וועל איך זיך צוריקקעהרען.

— ניין, איהר דארפט עס ניט טהאָן. איהר פארבלייבט דאָ אין צימער און מיר וועלען שוין זעהן, אז מיינע אינגלאד וועלען אהער ניט אריינקומען.

ר׳ לייזער האָט אריינגערופען רבקה׳ן און ער האָט איהר געזאָגט, אז זי זאָל אויפוועקען דוד׳ן און נפתלי׳ן און זעהן, אז זיי זאָלען מיט איהם געהן דאוונען, זי זאָל זיי אויך אנזאָגען ניט אריינצוקומען אין אַט דעם צימער.

רבקה האָט זיי אויפגעוועקט און די אינגלאד האָבען זיך שנעל אָנגעטהאָן. זיי האָבען זיך געוואשען און מיטגענומען זייערע תפילין. זיי זיינען אוועק מיט זייער פאָטער אין בית המדרש דאוונען דעם ערשטען מנין. אין בית המדרש איז נאָך קיינער ניט געווען אויסער דעם שמש און אברהם דער גר, וועלכער איז געזעסען אין א ווינקעל אָנגעטהאָן אין תפילין און האָט געלערנט.

— דערווייל דאוונט פון "פאָרענט" — האָט ר׳ לייזער געזאָגט זיינע אינגלאד, — איך וועל צוגעהן צום פרוש, איך וויל זיך מיט איהם דורכריידען.

ר׳ לייזער האָט אויסגעמארקירט ווען דער שמש איז געווען פארנומען מיט עפּעס, איז ער דאן צוגעגאנגען צו אברהם און זיך מיט איהם באַגריסט.

— איהר האָט א גאסט! — האָט ר׳ לייזער זיך אָנגערופען צו איהם אין דער שטיל.

— א גאסט?! — האָט איהם אברהם אָנגעקוקט.

— יע, אייער פריינט, באָריס איז דאָ געקומען. ער איז געווען ביי אייערע עלטערען אין פאלאץ, ער האָט דאָרט איבערגענעכטיגט, און מיט א ווילע צוריק איז ער געקומען צו מיר אין הויז.

— ער איז געקומען אהער אזוי שנעל! — האָט אברהם אויסגערופען.
— ער האָט באדארפט זיין פאָרזיכטיגער!

— מיינע צוויי זיהן ווייסען ניט, אז ער געפינט זיך ביי אונז — האָט ר׳ לייזער געזאָגט — און וואָס אָנבאלאנגט מיין פרוי און טאָכטער, ווייסט איהר דאָך, אז מיר האָבען זיך ניט וואָס צו שרעקען. קיינער וועט דאָך פון זיי גאָר נישט דערגעהן. נאָכ׳ן דאוונען וועט איהר צוגעהן צו מיר אין הויז, דאן וועלען שוין מיינע אינגלאד זיין אין חדר.

— איך בין זעהר נייגעריג איהם צו זעהן! — האָט אברהם געזאָגט — אָבער איך ווייס ניט אויב עס איז ראטזאם, מיר זאָלען זיך טרעפען אזוי שנעל, בפרט ווען ער איז דער גאסט פון מיין פאָטער. געוויס וועלען זיי איהם ארומזוכען, ווען זיי וועלען זעהן, אז ער זאמט זיך אזוי לאנג.

— אויב אזוי איז אפשר גלייכער, אז איהר זאָלט גלייך אוועקגעהן צו מיר, — האָט ר׳ לייזער געזאָגט — איהר וועט דאוונען מיט דעם צווייטען מנין. קיינער וועט ניט דארפען וויסען וואוהין איהר זייט געגאנגען.

אברהם האָט אויסגעטהאָן זיינע

תפילין און ער איז ארויס פון בית המדרש. דער שמש האט עס באמערקט... ער האט ניט פארשטאנען וואס דאס זאל באדייטען. ער איז צוגעגאנגען צו ר׳ לייזער׳ן און זיך צו איהם אנגערופען:

— איהר הערט, איך האב נאך אויף מיין לעבען ניט געזעהן אזא מתמיד. ווען איך קום אריין אין בית המדרש זיצט ער און לערענט. איך בין ערשט נעכטען געקומען אהער פיער אזייגער פארטאג, ווי נאר עס האט אנגעהויבען ליכטיג צו ווערען, איך עפען אויף די טיר פון בית המדרש, און איך דערהער זיין שטימע. איך גיב א קוק און איך זעה ווי ער זיצט אין זיין ווינקעל און לערענט מיט אזוי פיעל התלהבות. איך גלויב, אז ער מוז זיין א "לאמעד וואווניק". א מענש זאל לערנען טאג און נאכט. איך וואונדער זיך ווען ער שלאפט.

— יע, איך האב געהערט, אז ער איז זעהר א גרויסער מתמיד! — האט ר׳ לייזער צוגעגעבען — מיר דארפען זיך שעצען גליקליך, אז ביי אונז אין שטעדטעל געפינט זיך אזא טייערער יונגערמאן. צוליב זיין זכות וועט השם יתברך בענשען אונז אלעמען, און מיר וועלען נאך זוכה זיין צו הערען דעם שופר של משיח.

— איך קען ניט פארשטעהן פארוואס ער איז איצט אוועקגעגאנגען פון בית המדרש. ער האט דאך שוין געטראגען זיינע תפילין — האט דער שמש אויסגערופען.

— מיין כלל איז זיך קיינמאל ניט צו גריבלען אין די אנגעלעגענהייטען פון אזעלכע מענשען. עס איז ניט פאר אונז צו פארשטעהן און באגרייפען וואס זיי טוען. איך האב איהם קיינמאל ניט געפרעגט פארוואס ער טוט אזוי און אזוי. דאס איז זיין עסק, און איך גלויב, אז יעדער איינער דארף איהם צורוה לאזען. ווייל אויב מען וועט איהם נעהמען באלעסטיגען מיט פארשידענע פראגעס, וועט ער זיך אויפהויבען און וועט פון אונז אוועקגעהן. איך האב זעהר געוואלט, אז ער זאל בלייבען ביי אונז, און איך האב איהם דעריבער צוגעזאגט, אז קיינער וועט איהם ניט באלעסטיגען. איך האף, אז איהר וועט האלטען אייער ווארט און איהם צורוה לאזען...

— הם... איך ער... איך האב איהם בלויז געפרעגט פון וואנען ער קומט און ווער ער איז, אבער ער האט מיר אפילו אויף דעם ניט געענטפערט.

— איהר זעהט, אז איהר האט ניט געהאלטען אייער ווארט — האט זיך שוין ר׳ לייזער אויף איהם אנגעבייזערט — איהר ווילט מיר זאלען פארלירען אזא צדיק! איך זאג אייך אן נאך אמאל, אז איהר זאלט איהם מעהר ניט באלעסטיגען מיט אייערע נייגעריגע פראגעס, און אויב איהר זעהט, אז אימיצער קומט צו צו איהם און וויל זיך מיט איהם דורכריידען, זאלט איהר זיך ניט שעהמען און יענעם זאגען, אז דער גבאי ר׳ לייזער האט אנגעזאגט, אז מען זאל איהם צורוה לאזען.

— וואס מיינט איהר, אז איך האב דאס ניט געטהאן? אט איז נעכטען נאך מעריב, ווען אלע זיינען שוין אוועק אהיים, צו איהם צוגעגאנגען יאסעל דער שניידער און ער האט אנגעפאנגען מיט איהם צו ריידען. איך זעה ווי דער פרוש שטעהט איינגעטיפט אין דער גמרא, און ער יאסעל טרעט ניט אפ... ער פרעגט איהם און יענער מאכט זיך ניט הערענדיג. געה איך שוין צו צו דעם שניידער, און איהם געפרעגט אויף אן אידעלען אופן וואס ער פארלאנגט פון פרוש. האט איהר באדארפט זעהן ווי ער איז אויף מיר ארויפגעפאלען און מיך געזידעלט. "עס איז ניט מיין עסק, — האט ער זיך אויף מיר צעשריען — וואסי, מען טאר שוין קיין ווארט ניט אויסריידען מיט יענעם.

—מהיכא־תיתי! — רוף איך זיך אן, אבער איהר זעהט דאך, אז יענער וויל ניט מבטל זיין פון לערנען!

— פונדעסטוועגען האב איך באמערקט, אז ער רעדט מיט ר׳ לייזער׳ן און מיט אנדערע! — האט דער שניידער מיט כעס צו מיר געזאגט — איך פארשטעה, אז מען האט איהם מן הסתם אנגעזאגט, אז ער זאל צו מיר ניט ריידען! איך ווייס אפילו פון וועמען עס שטאמט!

— וואס רעדט איהר נארישקייטען, יאסעל! — רוף איך זיך אן צו איהם — קיינער האט איהם גארנישט אנגעזאגט!

— איהר וועט מיך ניט איינריידען, — האט ער ווייטער אויף מיר געשריי־

ען — איך ווייס, אז דער מילנער האט אין דעם א האנט. ער מיינט, אז זינט ער האט געקראגען די ארענדע פון דער מיל פריי פאר צעהן יאהר צייט, איז ער דער בעל הבית פון שטאדט. איך בין אזא יחסן ווי ער און ער האט ניט קיין רעכט ניט צו זאגען אימיצען, אז ער זאל מיט מיר ניט ריידען.

— איך וועל דעם שניידערוק אנלערנען דרך ארץ! — האט ר׳ לייזער אויסגערופען — אזא קאכלעפעל ווי ער איז האב איך נאך ניט געזעהן! יעדע זאך, וואס עס פאסירט, איז עס זיין עסק. אומעטום שטעקט ער זיין נאז... ווען אימיצער קומט צו מיר אין הויז, שיקט ער זיין בנ׳אק בערקע׳ן און יענער דרעהט זיך שוין ארום אונזער פענסטער און ער גיט איהם גלייך איבער די פאטשט . . . איינמאל פאר אלע מאל וועט מען איהם דארפען ווייזען ווער עלטער איז!

— איך וועל אייך זאגען דעם אמת, ר׳ לייזער, אז עס לוינט זיך ניט אריינצופאלען צו איהם אין מויל... וואס קאן מען טאן, אז מיר האבען אזא גראבען יונג ביי אונז אין שטעדטעל? ער קאן זיך מיט אלע פריצים, מיט די גלחים און תמיד רעדט ער! ער געהט נאך אריין מיט די גלחים אין ויכוחים. איך האב אליין געהערט אז דער רב האט איהם איינמאל אויסגערעדט. ער האט איהם געזאגט, אז די בעסטע זאך פאר איהם איז ניט צו פארפלאנטערען זיך אין א ויכוח מיט א גלח. זאל ער דאס איבערלאזען פאר די וועלכע ווייסען ווי אזוי צו ריידען און וואס צו ענטפערען. ער האט קיינמאל ניט געלערענט, און ווייסט ניט ווי אזוי צו ריידען צו גלחים. און ער קאן נאך אונז אלעמען אריינבריינגען אין א צרה... האט איהר געדארפט הערען ווי ער האט געעפענט א מויל און גענומען ריידען... נאר צו וואס זאל איך ריידען לשון הרע... איך וויל ניט אריינפאלען צו איהם אין מויל. איהר זעהט, מען גיט איהם גאנץ אפט א גוטע עליה, ער זאל קיינע טענות ניט האבען... איך וויל זיך מיט איהם ניט איינרייסען.

— נישקשה איהר האט ניט וואס מורא צו האבען פאר איהם! — האט ר׳ לייזער זיך אנגערופען — א דאנק גאט וואס מיר האבען ניט א סך ווי ער צווישען אונז. אויב ער וועט ניט וויסען ווי זיך צו האלטען, וועט איהר איהם דארפען זאגען. מען וועט זיך פאר איהם ניט שעהמען. ער דארף וויסען, אז אין ווילנא זיינען פאראן גענוג שניידער, וועלכע האבען ניט קיין פרנסה און ווען מען הייסט זיי קומען אהער, וואלט ער שוין געווען אויס מיוחס... איהר קאנט איהם דאס טאקע זאגען, אז עס זיינען געקומען אהער עטליכע שניידער און מען האט זיי אפגערעדט פון דעם. מען האט ניט געוואלט, אז זיי זאלען דא קאנקורירען מיט איהם, אבער אויב ער וועט ווייטער פראווען זיינע שטיק, וועט מען זיי איינלאדען אהער, און דאן וועלען מיר זעהן ווי אזוי ער וועט האנדלען. איהר הערט, איך בעט אייך, אז איהר זאלט איהם זאגען אין מיין נאמען, ניט מעהר צו באלעסטיגען דעם פרוש, וועלכער איז דא געקומען לערנען און ניט שמועסען מיט יעדען איינעם, וועלכער וועט זוכען מבטל צו זיין זיין צייט.

19

זארעמבא האט געווארט אויף זיין חבר׳ס קומען אין צימער. רבקה האט דערווייל אריינגעבראכט א גלאז ווארימע מילך און געגעבען דעם גאסט. זי איז אריינגעקומען צו איהר טאכטער אין צימער און — זי האט איהר געזאגט, אז זיי האבען א גאסט.

— ווער איז דער גאסט? — האט יהודית אויסגערופען און גלייך ארויס פון בעט.

— דו געדענקסט, מיין טאכטער, אז דעם גראף׳ס זוהן, איך מיין אברהם, האט אמאל צו אונז געבראכט זיין חבר, באריס זארעמבא, אויך... אבער וואס ער רעדט, דו ווייסט דאך פון דעם, אברהם האט דאך דאס אלץ דערצעהלט אין דיין געגענווארט. טו זיך אן, מיין טאכטער, ווייל באלד וועט דא אויך קומען אברהם, אפשר וועט ער דא עסען פריהשטיק.

יהודית האט זיך שנעל אנגעטאן. זי האט זיך ארומגעוואשען און פארקאמט. זי האט אנגעטאן א ווייסען שירץ, און זי האט געהאלפען איהר מאמען צוגרייטען דעם פריהשטיק. באלד האט זי דערהערט טריט, און זי האט ארויסגעקוקט דורכ׳ן פענסטער און זיך אנגערופען צו איהר מוטער, רויט ווערענדיג:

— ער קומט! איך מיין אברהם קומט!

זי האָט גלייך געעפענט די טיר און אברהם האָט זי באַגריסט.

— וואָס מאכט איהר? — האָט ער געפרעגט.

— א דאנק! — האָט זי געזאָגט.

— און וואָס מאכט איהר? — האָט זי זיך אָנגערופען און ארונטערגעלאָזען איהר קאָפּ.

— געלויבט איז השם יתברך! — האָט ער אויסגערופען — איך הער, אז מיין חבר געפינט זיך איצט ביי אייך.

— יע, ער געפינט זיך אין יענעם צימער! — האָט זי געזאָגט און איהם אָנגעוויזען אויף יענער טיר.

אברהם איז אריינגעקומען און ביידע חברים האָבען זיך צעקושט.

— זאָג מיר, באָריס ווי האָסטו אויסגעמאכט?

— דערווייל ווייסט זי פון גאָרניט, איך מיין יוליע, איך האָב איהר אפילו ניט געגעבען די מינדסטע אָנדייטונג. אָבער איך בין זיכער, אז עס וועט מיר ניט אָנקומען זעהר שווער, ווייל זי איז וואונדערבאר! זי באזיצט א נאָבעלע נשמה. אלץ וואָס איך וועל דארפען איז פריהער צו עפענען איהרע אויגען און באווייזען .וי פארדאָרבען עס זיינען די דאָזיגע גייסטליכע אין וועמען זי האָט אזוי פיל צוטרויען. און דאָס וועל איך טאקע טאָן גאָר אין גיכען, איך מיין אזוי שנעל ווי איך וועל זיך צוריקקערען אין ווילנאָ. דו דארפסט וויסען, אז דער גלח אנטאָן האָט אונז שוין ביידען ערקלערט פאר טויט, און ער האָט געוואָלטווארפען די שולד אויף ר' אהרן ליפּמאן פון פּאריז. לויט זיינע רייד איז ארויסגעקומען, אז ר' אהרן האָט אונז ביידען געשאָכטען פאר רעליגיעזע צוועקען, כדי צו באנוצען זיך מיט אונזער בלוט אויף די מצות! און ווען איך פארשפּעטיג צו קומען אויף עטליכע טעג, קאָן זיין, אז עס וואָלטען אויסגעבראָכען פּאָגראָמען אין ווילנאָ. דער גלח האָט שוין געהאט אלץ צוגעגרייט... דיין פאָטער האָט אוועקגעשיקט אין פּאריז זיינעם א מענשען ער זאָל מאכען אן אויספאָרשונג און ער דארף זיך די טעג צוריקקערען. עס איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט, אז ער וועט זיך צוריקקערען אהער מיט א שוידערליכע געשיכטע וועגען אונז ביידען, און ערשט דאן וואָלטען זיי ארויסגעלאָזען אלע טייוואָלים און אידיש בלוט וואָלט זיך געגאָסען ווי וואסער...

— יע, זאָג מיר וואָס מאכען מיינע? — האָט וואלענטי איהם געפרעגט — האָבען זיי זיך בארוהיגט?

— נו, עס פארשטעהט זיך, אז ווי נאָר איך האָב זיי געוויזען דיין בריוו האָבען זיי זיך בארוהיגט. דיין מוטער האָט בלויז געזאָגט, אז זי בענקט זעהר שטארק נאָך דיר, און איהר פארדריסט וואָס דו האָסט באשלאָסען צו פארבלייבען אין דער פרעמד אזא לאנגע צייט.

— און מיין שוועסטער? — האָט ער איהם געפרעגט.

— מיר דוכט זיך, אז דיין שוועסטער האָט זיך ווינציג וואָס געענדערט — האָט זארעמבא געזאָגט — איך האָב געהאט מיט איהר א לענגערען געשפּרעך נעכטען, און איך בין געקומען צום באשלוס, אז זי איז זעהר געראָטען אין דיין פאָטער!

זארעמבא האָט איהם דערצעהלט וועגען אלע זיינע קרובים, וועלכע זיינען געקומען איהם זעהן און זין נאָכגעפרעגט ווי ער האָט פארבראכט די עטליכע יאָהר.

— איך וועל דיר זאָגען איין זאך, מיין ליבער חבר! — האָט זארעמבא זיך אָ. ערופען — אז מיר איז געלונגען זיי איבערצוצייגען, אז איך בין א וועגעטעריאנער און איך קאָן ניט עסען קיין פליש, און דערווייל האָב איך נאָך קיין פליש ניט געגעסען.

—און ווי לאנג גלויבסטו וועסטו נאָך דאָ פארבלייבען, איך מיין אין דעם פּאלאץ פון מיין פאָטער?

— איך גלויב, אז איך וועל זיך מאָרגען אומקערען סיידען איך וועל אויסגעפינען, אז ־יין פאָטער'ס שליח האָט זיך אומגעקערט פון פּאריז. איך וואָלט זעהר געוואָלט זיין דערביי און הערען וואָס פאר א באריכט ער וועט זיי ברענגען וועגען אונז. דו פארשטעהסט, עס וועט זיך לוינען זיי אלעמען איבערצוצייגען ווי גרינג עס איז צו מאכען א בלבול אויף די אידען. איך וועל מיט זיי צוּפּמאכען, אז זיי זאָלען דעם שליח ניט זאָגען, אז דאָס בין איך, און לאָמיר הערען וואָס ער וועט דערצעהלען וועגען מיר.

— איך גלויב, אז וועסט קאָנען

דערצעהלען דיין יוליע'ן וועגען דעם וואָס איך האָב דיר געהאט דערצעהלט וועגען דעם גלח אנטאָן און מיין פאַטער, וועלכע האָבעןביידע געזינדיגט און זי וועט שוין איינזעהן ווי אַזוי מען קאָן זיך פאַרלאָזען אויף איהם. דו וועסט איהר זאָגען, אַז אויך פילע פון די אנדערע וידוי פאָטערס זיינען זינדיג, ווייל זיי קומען אין באַריהרונג מיט יונגע שעהנע פרויען, און זיי האָבען דעם כח צו ווירקען אויף דער יונגער מיידעל אָדער פרוי, אַז זיי זאָלען ניט דערצעהלען.

— איך וועל שוין וויסען ווי אַזוי צו ריידען צו איהר און איך האָף, אַז זי וועט זעהן דעם ריינעם אמת...

— איצט דערציייל מיר וועגען זיך — האָט זארעמבא זיך צו איהם אָנגערופען — זאָג מיר ווי געהט עס דיר דאָ? אביסעל האָב איך שוין געהערט פון ר' לייזער'ן.

— איך בין שוין אַלע שוועריגקייטען איבערגעקומען — האָט אברהם געזאָגט — קיינער דערקענט מיך ניט! און איך וועל קאָנען זיצען רוהיג אין בית המדרש און לערנען אונזער הייליגער תורה.

— נו, און וואָס הערט זיך מיט יהודית'ן? — האָט איהם זארעמבא אין דער שטיל א פרעג געטאָן — איך האָב זי נאָר וואָס געזעהן, זי איז דאָך א יפת תאר, און איך האָף אַז גאָר אין גיכען וועלען מיר זיך פרעהען צוזאַמען.

— איך האָב איצט קיין זאַך ניט אין זינען! — האָט וואָלענטי געזאָגט — אויסער אונזער הייליגער תורה. איך האָף אַז אין די קומענדע עטליכע יאָהר וועל איך דערגרייכען מיין ציעל, איך וויל האָבען דורכגעלערענט גאַנץ ש"ס, און דאַן וועל איך ריידען מיט יהודית'ן.

— לאָמיר האָפען אַז עס וועט אַזוי לאַנג ניט דויערען! — האָט זארעמבא געזאָגט מיט א שמייכעל — איך האָף אַז מיר וועלען זיך פרעהען ביי די דיר נאָך איידער איך און אפשר אויך יוליע וועלען אָפּפאָרען פון דאַנען קיין אמסטערדאַם, און אפשר גאָר קיין ארץ ישראל.

— דו טראַכסט נאָך אַלץ פון ארץ ישראל! — האָט איהם אברם געפרעגט.

— און דו, מיין פריינד?

— יעדעס מאָל ווען איך דאַווען און זאָג אין שמונה עשרה "ולירושלים עירך ברחמים תשוב", בעט איך גאָט מיט מיין גאַנצען הארצען אַז ער זאָל אונז שיקען דעם גואל צדק און מיר זאָלען אַלע זוכה זיין צו געהן קיין ארץ ישראל. יע, באַריס, ווען משיח וועט קומען וועלען אַלע קריסטען איינזעהן אַז זיי זיינען פאַרפירט געוואָרען. זיי וועלען אַלע תשובה טאָן און גאָט וועט זיי מוחל זיין. דאַן וועט מקוים ווערען די נבואה פון ישעיה הנביא "והיה באחרית הימים... כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים"...

— מיר דוכט זיך אַז אויך דער נביא מיכה האָט עס געזאָגט! — האָט זיך זארעמבא אָנגערופען.

— יע, ריכטיג! מיכה האָט עס אויך געזאָגט מיט זעהר א קליינער ענדערונג — רופט זיך אָן אברהם.

— ווער איז געוועזען פריהער, מיכה צי ישעיה? — פרעגט איהם זארעמבא — ווי עס שטעהט געשריבען אין אונזערע הייליגע שריפטען זיינען ביידע געוועזען אין די צייטען פון די מלכים יותם, אחז און יחזקיהו. טאָ ווער האָט אָט די דאָזיגע רייד געזאָגט פריהער?

די טיר פון דעם צימער איז געוועזען אָפען, יהודית האָט דערווייל געהאט צוגעגרייט פאַר זיי נאָך הייסע מילך, און זי האָט עס געוואָלט אריינטראָגען צו זיי. זי איז צוגעגאַנגען צו דער טיר, און הערענדיג אַז זיי זיינען פאַרטיפט אין א געשפרעך האָט זי זיי ניט געוואָלט שטערען און זי האָט זיך גענומען צוריקציהען. ווען אָבער זי האָט געהערט אַז דער געשפרעך איז גאָר וועגען די צוויי נביאים, ישעיה און מיכה, איז זי געבליבען שטעהן און מיט גרויס נייגעריגקייט זיך צוגעהערט. ווען זי האָט געהערט זארעמבא'ס פראַגע ווער עס איז געוועזען פריהער ישעיה אָדער מיכה, און זעהענדיג אַז אברהם טראַכט אַליין וועגען דעם, האָט זי זיך ניט מעהר געקאָנט באַהערשען און צוגעגאַנגען נעהענטער צו דער טיר, און זי האָט זיך אָנגערופען:

— ענטשולדיגט, איך בין נאָר וואָס צוגעקומען און הערענדיג אַז איהר רעדט וועגען די נביאים, האָב איך זיך אַליין פאַראינטערעסירט. און אויב איהר וועט מיר ערלויבען וועל איך אויסדריקען מיין מיינונג אַז דער נביא

ישעיה איז געווען פריהער, ווייל ביי דעם נביא מיכה איז געשריבען: "בימי יותם, אחז, יחזקיה מלכי יהודה"... און ביי דעם נביא ישעיהו איז געשריבען: "בימי עזיהו, יותם, אחז יחזקיהו מלכי יהודה" פון דעם קאנען מיר זעהן אז אין דער צייט ווען מיכה האט אנגעפאנגען זיינע נביאות ווען יותם איז געווארען קעניג, האט שוין ישעיהו געהאט נביאות געזאגט אין דער צייט פון עזיהו, יותם'ס פאטער. דאריבער פארשטעהט זיך אז ישעיהו האט געמוזט זיין מיכה'ס רבי, און ער האט געווים ווידערהאלט די רייד פון זיין רבי'ן.

ביידע גרים, אברהם און באריס זיינען געווארען ערשטוינט ווען זיי האבען געהערט ווי אזוי זי, א יונגע מיידעל, קאן דעם תנ"ד אזוי גרינדליך.

— איך באדאנק אייך פון דער טיפעניש פון מיין הארצען! — האט אברהם געזאגט — איך האב איצט פון אייך געלערנט. איך מוז באוואונדערען אייער וואונדערבארען זכרון און באהאווענטקייט אין תנ"ד. עס איז א זעלטענהייט.

— איך טייל מיט מיין פריינד'ס אפשאצונג פאר אייער קענען אזוי גרינדליך אונזערע הייליגע שריפטען. ווען איך וואלט עס ניט געהערט מיט מיינע אויערען וואלט איך ניט געגלויבט אזא יונגע מיידעל זאל אזוי פלינק קאנען ציטירען פון תנ"ד פסוקים און פארענטפערען אונזערע ספקות...

יהודית האט זיך גערויטעלט. זי האט זיך ווידער ענטשולדיגט און געוואלט ארויסגעהן אבער אברהם האט איהר געבעטען זי זאל פארבלייבען, ווייל ער וויל זיך באנוצען מיט דער געלעגענהייט און זי בעטען צו ערקלערען עטליכע שווערע שטעלען אין תנ"ד.

יהודית איז פארבליבען מיט זיי אין צימער און זיי האבען גערעדט וועגען תנ"ד. יהודית האט ארויסגעוויזען איהרע פעהיגקייטען אויסצוטייטשען פארשידענע שווערע פסוקים. דאס אלץ האט זי געטאן אויסענווייניג.

זארעמבא האט געזאגט אז ער האט אויך וואס צו פרעגען אבער ער געדענקט ניט אויסענווייניג, אויב עס געפינט זיך א תנ"ד, וואלט ער געפונען דעם פלאץ. יהודית איז אריין אין צווייטען צימער, און רבקה האט זי געפרעגט וועגען וואס זי האט מיט זיי גערעדט, און זי האט איהר געענטפערט. זיי האבען מיך געפרעגט אייניגע זאכען פון תנ"ד, איצט ווילען זיי איך זאל אריינברייגען דעם תנ"ד, כדי באריס זאל געפינען דארט די פסוקים וואס ער פארשטעהט ניט, און איך זאל זי איהם ערקלערען.

יהודית האט געפונען דעם תנ"ד, און זי איז צוריק אריין אין צימער. די טיר איז געווען אפען, און רבקה האט זיך געשטעלט נעבען דער טיר, און זיך צוגעהערט ווי אזוי איהר טאכטער ערקלערט צו די צוויי גרים פסוקים אין תנ"ד. זי איז געשטאנען און האט אנגעקוואלען.

רבקה האט שוין פון לאנג געוואוסט וואס עס טוט זיך אין איהר טאכטער'ס הארצען. זי האט געוואוסט אז זינט דער יונגער גראף האט ערקלערט אז ער וויל ווערען א איד, און ער איז טאקע אוועקגעפארען דורכצופירען זיין באשלוס, האט יהודית ניט אויפגעהערט צו טראכטען פון איהם. זי האט ניט איינמאל גערעדט מיט איהר וועגען דעם אז אזא גר ווי דער יונגער גראף פאטאצקי, קאן אמאל נאך דערגרייכען די מדרגה פון א צדיק, מיט וועמען דאס אידישע פאלק וועט נאך שטאלצירען. איצט אז ער האט זיך צוריקגעקערט און זי האט געהערט ווי ער רעדט אין לערנען ווי א למדן, האט זי געזאגט אז ער האט דערגרייכט דאס צו וואס ער האט געשטרעבט. ער איז א גר צדק, און גליקליך וועט זיין די אידישע מיידעל וועמען ער וועט אויסקלייבען פאר זיין פרוי...

רבקה געדענקט אז ווען זי האט עס ארויסגערעדט האבען זיך אין איהרע אויגען באוויזען טרעהרען. ערשט דאן האט זי פארשטאנען אז איהר טאכטער איז אין איהם פארליבט. זי האט זיך געקליבען טאקע צו ריידען מיט איהר מאן וועגען דעם אבער זי האט עס אפגעלייגט. איצט אז זי האט געהערט ווי אזוי אברהם איז ענטציקט פאר איהר קאנען דעם תנ"ד און ווי אזוי ער לויבט איהר אזוי שטארק, איז ביי איהר קיין ספק ניט געווען אז אויך ער, דער גר, איז פארליבט אין יהודית'ן און זיי וועלען זיך דארפען דורכריידען צו

זעהן וואָס עס וועט זיין ראַטזאַם צו טאָן. איהר האַרץ האָט איהר געשראָקען. ניט ווייל זי איז געוועז געגען דעם. אין איהרע אויגען איז ער דאָך א פּאָלקאָמער איד, און דערצו א גוטער און פרומער, און אויך א גרויסער למדן. אָבער זי האָט זיך געשראָקען צוליב דעם געדאַנק, אז אויב זיי וועלען יע חתונה האָבען וועלען זיי דאָך דאָ לאַנג ניט קאָנען פארבלייבען און זיי וועלען געוויס דארפען אויסוואַנדערען פון דאַנען... אָ, ווי שווער עס וועט זיין פאר איהר זיך צו שיידען מיט איהר טאָכטער.

באלד האָט זיך ר׳ לייזער אומגעקערט פון דאַוונען דעם ערשטען מנין. ער האָט געזאָגט רבקה׳ן אז ער האָט דוד׳ן און נפתלי׳ן אוועקגעשיקט אין מיל, ווייל ער האָט ניט געוואָלט אז זיי זאָלען טרעפען אין הויז זאַרעמבא׳ן צוזאַמען מיט אברהם, כדי זיי זאָלען זיך ניט אָנשטויסען אז אברהם איז דער געוועזענער גראַף וואַלענטי פּאָטאָצקי.

— איך האָב זיי געזאָגט אז איך וועל זיין פארנומען פאר א קליינע ווײַלע, און אז יהודית וועט זיי ברייננגען דאָרט עפּעס צו עסען און דאָן וועלען זיי פון דאָרט קאָנען געהן אין חדר. אָט לייג אוועק זייערע תפילין אויף דעם פּלאַץ.

ער האָט איהר געגעבען זיין טלית און תפילין און אויך די צוויי פּאָר תפילין פון זייערע זיהן, און רבקה האָט זיי אריינגעלייגט אין קאָמאָד. ר׳ לייזער איז דערווייל אריינגעקומען אין צימער וואו די צוויי גרים זיינען געוועזן פארטיפט אין א געשפּרעד פון תנ״ך מיט יהודית׳ן. זיי זיינען געוועזן אזוי פארטיפט אין געשפּרעד אזזיי האָבען אפילו ניט באמערקט אז ר׳ לייזער געפינט זיך אין צימער. ער איז געבליבען שטעהן נעבען דער טיר, און זיך צוגעהערט ווי זיין טאָכטער יהודית לערענט מיט זיי א פּרק אין תנ״ד. זי האָט עס פאר זיי פארטייטשט אויף אזא גרינגען אופן אז באָרים האָט איהר באדאנקט און געזאָגט אז ערשט איצט פארשטעהט ער די ריכטיגע מיינונג פון די פּסוקים און די כונה פון דעם נביא.

באלד האָט יהודית דערזעהן איהר פּאָטער און זי האָט זיך עטוואָס פארשעהמט. אברהם האָט געמאכט א באמערקונג אז ער אליין וועלכער האָט שוין דורכגעלערענט דעם גאַנצען תנ״ך עטליכע מאָל, האָט נאָך ביז איצט ניט געקאָנט פארשטעהן אָט די שווערע אומפארשטענדליכע טיילען פון די קאַפּיטלעך פון ישעיהו הנביא.

— איך בין זיך מודה! — האָט ר׳ לייזער מיט שטאָלץ געזאָגט אז ווען עס קומט צו תנ״ד, קאָן איך זיך מיט מיין טאָכטער ניט פארהערען — זי קאָן תנ״ך גרינדליך. ניט אלע מאָל איז דאָס א מעלה אז אידישע טאָכטער זאָל זיך צופיעל פארטיפען אין תנ״ך, אָבער איך גלויב אז יהודית איז טאַקע אן אויסנאַם. דאָס קאָנען די הייליגע שריפטען אזוי גרינדליך מיט אלע תרגומים און אויסטייטשונגען, האָט אויף א האָר ניט געמינערט פון איהר פרומקייט.

— געבענשט איז אונזער פאָלק וואָס פארמאָגט אזעלכע טעכטער ווי יהודית! — האָט אברהם זיך אָנגערופען און געוואָרפען זיינע בליקען אין איהר ריכטונג.

יהודית׳עס פּנים האָט געפלאַמט. זי האָט ארונטערגעלאָזען איהר קאָפּ און זיך ארויסגעשלייכט פון צימער.

זארעמבא און אברהם האָבען נאָך פארבראכט א קליינע ווײַלע, זיי האָבען גערעדט וועגען זייערע פּלענער אויף דער צוקונפט.

אויב איך וועל דאָ נאָך פארבלייבען עטליכע טעג, איך מיין, אויב עס וועט זיך ארויסווייזען אז דיין פּאָטער׳ס שליח קיין פּאריז האָט זיך צוריקגעקערט מיט א תשובה וועגען אונז פון פּאריז און איך וועל מן הסתם פארבלייבען כדי צו הערען וואָס ער וועט זאָגען, וועל איך דיך מן הסתם ווידער זעהן.

ר׳ לייזער האָט איהם געזאָגט אז ער וועט פריהער ארויסגעהן אין דרויסען צו זעהן אויב קיינער געפינט זיך ניט דאָרט. ווייל אויב מען וועט איהם דערזעהן ארויסקומענדיג פון זיין הויז וועלען זיך ווידער אָנפאַנגען פארשידענע ספּעקולאציעס. מען וועט וועלען וויסען ווער ער איז און וואָס טוט ער דאָ, ביי איהם אין הויז. דאריבער וועט ער דארפען זיין זעהר פאָרזיכטיג.

זארעמבא האָט זיך געזעגענט מיט אברהם׳ן און מיט יהודית׳ן און רבקה׳ן. ער איז ארויס פון הויז, און

ווען ר׳ לייזער האט איהם געזאגט אז ער קאן געהן, ווייל עס איז קיינער ניטא, האט ער איהם געגעבען זיין האנט און ער איז שנעל אוועק פון דארט.

אברהם האט נאך א ווילע פארבראכט מיט זיי און ווען רבקה האט איהם איינגעלאדען צו עסען פריהשטיק מיט זיי, האט ער זיך ענטזאגט:

— איך האב נאך ניט געדאווענט — האט ער געזאגט — באלד וועט זיך שטעלען דאווענען דער צווייטער מנין, און איך מוז זיך איילען צום דאווענען. ער האט זיך מיט זיי שנעל געזעגענט און ער איז צוריקגעגאנגען אין בית המדרש.

— יהודית — האט ר׳ לייזער זיך אנגערופען צו זיין טאכטער — געה שנעל און ברענג פריהשטיק פאר דוד׳ן און נפתלי׳ן. איך האב זיי אוועקגעשיקט מיט אן אויסרייד אין מיל. זיי טארען קיינמאל ניט וויסען וועגען זארעמבא׳ס באזוך, ווייל זיי זיינען נאך אלץ קינדער און זיי קאנען זיך ארויסריידען מיט א ווארט און דאן וועלען מיר אלע זיין אין גרויס געפאהר. מיר מוזען זיין זעהר ,זעהר פארזיכטיג. געה אהין, שיק זיי אין חדר און דו פארבלייב ביז וואנען איך וועל צוקומען.

יהודית האט גענומען שפייז און גלייך אוועק אין מיל. זי האט זיי געהייסען געהן אין חדר. דוד האט געפרעגט פארוואס דער טאטע האט זיי געשיקט אין מיל אזוי פריה און זי האט איהם געזאגט, אז ער האט ערווארטעט אימיצען א סוחר, און ער האט ניט געקאנט אוועקגעהן.

20

ווען זארעמבא האט זיך צוריקגעקערט אין דעם זומער־פאלאץ פון גראף פאטאצקי, זיינען שוין אלע געזעסן ארום דעם פריהשטיק טיש. איינינע פון די דינער, וועלכע האבען זיך נאר־וואס צוריקגעקערט פון ארומזוכען איהם, האבען זיך פארנויגט ווען זיי האבען איהם דערזעהן. זיי האבען איהם איבערגעגעבען, אז דער גראף האט זיי געשיקט איהם צו זוכען, ווייל ער האט געמיינט, אז דער פאן זארעמבא איז ארוים אין וואלד און דארט פארבלאנדזשעט.

זארעמבא האט זיך מיט אלעמען באגריסט און זיך ענטשולדיגט. ער האט זיי געזאגט, אז ער האט געמאכט א שפאציר אין וואלד און ער האט זיך ניט ארומגעזעהן, אז עס איז שוין שפעט.

ער האט זיך געזעצט מיט זיי ביים טיש, און דער גראף האט מיט איהם ווידער גענומען ריידען וועגען זיין זוהן וואלענטין און וועגען דעם אידען ליפמאן פון פאריז, ביי וועמען זיי פלעגען פארברענגען אזוי פיל צייט.

— דער איד איז זעהר א געלערנטער און קלוגער — האט זארעמבא געזאגט, און מיר האבען א סך גענאסען פון זיין געזעלשאפט.

באלד איז אריינגעקומען א דינער און געמאלדען, אז א געוויסער פאן זוקאווסקי איז נאר־וואס אנגעקומען.

— א, אט דאס איז דער שליח מיינער וועמען איך האב געשיקט אין פאריז אויסצופארשען וועגען אייער ביידענס פארשווינדען — האט דער גראף זיך אנגערופען צו זארעמבא׳ן. אט וועלען מיר באלד הערען א באריכט פון איהם.

— פאטער, לאמיר איהם גארניט דערצעהלען וועגען דעם פאן זארעמבא, — האט קאטערינא זיך אנגערופען — ער האט דאך איהם קיינמאל ניט געזעהן, וועלען מיר איצט הערען וואס ער האט צו דערצעהלען וועגען אייער פארשווינדען, הא, פאן זארעמבא, זייט איהר צופרידען, אז מיר וועלען איך פארשטעלען פאר דעם גאסט מיט אן אנדער נאמען, און איהר אליין וועט קאנען הערען פון זיין מויל א באריכט וועגען איך.

— יע, געוויס בין איך צופרידען!

— האט זארעמבא אויסגערופען — עס וועט פאר מיר זיין זעהר אינטערעסאנט צו הערען זיין באריכט וועגען וואלענטי׳ן און וועגען מיר.

— היים איהם גלייך אריינקומען אהער! — האט דער גראף פאטאצקי באפוילען דעם דינער.

אין א ווילע ארום איז אריינגעקומען זוקאווסקי. ער איז געווען הויך, ברייט ביינינ, מיט א פאר לאנגע געדרעהטע וואנצעס.

ער האט זיך מיט אלעמען באגריסט. דער גראף האט איהם געבעטען זיצען,

און דאַן האָט ער פאַרגעשטעלט זאַרעמבאַ'ן פאַר איהם, אַנגעבענדיג איהם אַן אנדער נאָמען.

די גרעפין האָט געהייסען דערלאַנגען פאַר איהם עפּעס צובייסען, און דער גראַף האָט זיך צו איהם געווענדעט:

— נו, פּאַן זוקאָווסקי, איהר זעהט דאָך ווי אומגעדולדיג מיר אַלע זיינען צו וויסען וואָס איהר האָט אויסגעפונען וועגען מיין זוהן און זיין פריינט.

זוקאָווסקי האָט אַרונטערגעלאָזען זיין קאָפּ און געשוויגען.

— זאָגט אַלץ וואָס איהר האָט אויסגעפונען! — האָט דער גראַף אויסגערופען — מיר זיינען גרייט אויף דאָס ערגסטע. איך האָף, אַז איך האָב זיך אויף אייך געקאָנט פאַרלאָזען. איהר האָט דאָך געוויס געמאכט א גרינדליכע אונטערזוכונג.

— יע, גנעדיגער גראַף, איך האָב געאַרבייט דאָרט זעהר שווער, טאָג און נאכט האָב איך ניט גערוהט. איך האָב געזאמעלט באַווייזען...

— דאָס מיינט, אַז איהר האָט מיין זוהן און זיין חבר דאָרט ניט געפונען? — האָט דער גראַף געזאָגט.

— צו מיין גרויס באַדויערען, ניין!

— האָט זוקאָווסקי געמאכט א טרויעריגע מינע.

— שנעלער, זאָג מיר, וואָס האָט איהר וועגען זיי אויסגעפונען! —האָט דער גראַף מיט געמאכטען שרעק זיך צו איהם געווענדעט.

— איך האָב קיין געלט ניט געזשאַלעוועט! — האָט ער זיך אָנגערופען — איך האָב געדונגען נאָך אייניגע מענשען, וועלכע האָבען גוט געקענט דעם זשיד ליפּמאַן. זיי האָבען מיר א סך געהאָלפען. זיי האָבען מיר דערצעהלט, אַז זיי פלעגען זעהן ווי וואַלענטי און זיין פריינט פלעגען אַריינגעהן צו דעם זשיד. זיי פלעגען ביי איהם אָפּזיצען א היבשע צייט יעדעם מאָל ווען זיי פלעגען צו איהם קומען.

— דאָס האָב איך דאָך דיר אַליין געזאָגט — האָט דער גראַף זיך צו איהם אָנגערופען — דו דערצעהל מיר בעסער וואָס איך ווייס ניט...

— ווען איך האָב דאָס פעסטגעשטעלט, האָב איך זיך באַקענט מיט די נאָהענטע שכנים פון דעם זשיד. איך בין אַריין צו איינעם פון זיי ווענענס פענסטער קומט אַרויס פּונקט געגענאיבער דעם פענסטער פון דעם דאָזיגען פאַרפלוכטען זשיד.

— פון אייערע רייד קאָן איך זיך שוין אָנשטויסען, אַז דער זשיד האָט מיין ברודער שלעכטעס געטאָן.. — האָט קאַטערינאַ געזאָגט.

— שלעכטעס! — האָט זוקאָווסקי זיך גענומען צלמ'ען —ס'איז שוידערליך! עס איז מיר שווער צו ריידען... איך האָב אַזוי אויפגעשוידערט, אַז איך האָב געשוואָרען ביי דעם הייליגען צלם, אַז אַזוי שנעל ווי איך וועל זיך צוריקקערען, וועל איך זעהן, אַז מיר זאָלען אויסקוילענען אַלע זשידעס... זיי זיינען די גרעסטע געפאַהר פאַר אַלע קריסטען. קיינער פון אונז איז דאָך ניט זיכער מיט זיין לעבען...

— דערצעהל אונז, שנעלער, וואָס האָט מען געטאָן צו מיין זוהן! — האָט די גרעפין פאַרשטעלט איהר פּנים, ווי זי וואָלט געוואָלט פאַרבאַרגען איהרע טרעהרען.

— עס איז אומגלויבליך! איך האָב עס ניט געוואָלט גלויבען. ווען דער שכן האָט מיר דערצעהלט וואָס עס איז פאָרגעקומען דאַן ביי דעם זשיד אין הויז, האָבען זיך מיר די האָר פון קאָפּ געשטעלט קאַפּויר... איך האָב איהם געזאָגט, אַז עס קאָן ניט זיין. עס איז דאָך צו שרעקליך צו ריידען אַזוי, אָבער יענער האָט זיך געשוואָרען. ער האָט זיך אפשר צעהן מאָל איבערגעצלמ'ט, און דאַן בין איך נאָך אַלץ געווען אין צווייפעל... ביז וואַנען איך האָב באַשלאָסען זיך צו זעהן מיט דעם זשידעק אַליין.

— און וואָס האָט איהר פון איהם אויסגעפונען? — האָט דער גראַף זיך אויפגעשטעלט פון זיין פּלאַץ.

— עס האָט מיך גענוג געקאָסט געזונט און געלט, ביז וואַנען מיר איז געלונגען איהם צוצודריקען צום וואַנט... יע, איך האָב איהם גענומען אויפ'ן צימבעל, און ער האָט קיין אַנדער ברירה ניט געהאט ווי זיך מודה זיין פאַר מיר...

— אין וואָס האָט ער זיך מודה געווען? — פרעגט איהם קאַטערינאַ.

— אָ, פאַרוואָס איז אויף מיין גורל געפאַלען אייך צו ברענגען די טרויעריגע בשורה — האָט זוקאָווסקי געזאָגט און גענומען ווישען זיינע אויגען

— אייער זוהן וואלענטי און זיין פריינט זארעמבא זיינען שוין ניט מעהר צווישען די לעבעדיגע.

קאטערינא און די איבעריגע האבען זיך קוים באהערשט זיי זאלען ניט אויסברעכען אין א הילכיגען געלעכטער.

זוקאווסקי, וועלכער האט געהאלטען אין ווישען זיינע אויגען, האט גארניט באמערקט, אז זיינע צוהערער זיינען גארניט אזוי שאקירט פון דעם, וואס ער האט זיי נאר־וואס געזאגט.

— אבער, שנעלער, דערצעהלט אונז ווי אזוי דאס איז געשעהן? — האט דער גראף זיך צו איהם געווענדעט — מיין בלוט קאכט און זידט אין מיר. איך וועל נקמה נעמען פאר דעם פארגאסענעם בלוט פון מיין זוהן און זיין פריינט, נו, זאגט מיר, אין וואס האט זיך דער זשיד מודה געווען.

— ער האט זיך מודה געווען אין אלץ! איך מיין אין אלץ וואס דער שכן זיינער האט מיר דערצעהלט!

— איהר האט נאך ניט איבערגעגעבען וואס זיין שכן האט אייך דערצעהלט — האט קאטערינא זיך צו איהם אנגערופען.

— יע, דער שכן זיינער האט מיר דערצעהלט, אז ער האט געזעהן, אז עפעס קומט פאר אין דעם זשיד'ס הויז. דאס איז געווען איינינע טעג פאר זייער יום טוב פסח. ער האט געזעהן ווי צו דעם אידען זיינען אריינגעקומען עטליכע אידען מיט אמאל. זיי האבען געהאט לאנגע שווארצע בערד. ער האט געזעהן ווי זיי ווינקען זיך איבער מיט די אויגען איידער זיי האבען געעפענט די טיר. דאס האט ארויסגערופען ביי איהם פארדאכט און ער האט זיך אוועקגעשטעלט נעבען זיין פענסטער און אריינגעקוקט אהין, צום זשיד אין פענסטער. באלד האט ער באמערקט ווי דער זשיד, ליפמאן, געהט צו צום פענסטער און ציהט ארונטער א פארהאנג... צום גליק האט ער איבערגעלאזען א פלאץ, דורך וואנען מען האט געקאנט זעהן אלץ וואס קומט פאר אין יענעם צימער.

— און וואס האט זיין שכן דארט געזעהן? — פרעגט איהם זארעמבא.

— ער האט געזעהן ווי די זשידעם מיט די שווארצע בערד, זיינען זיך צוזאמענגעקומען און זיי האבען געמאכט פארשידענע באוועגונגען מיט די הענט... דאן האט איינער פון זיי ארויסגענומען פון זיין קעשענע א לאנגען שארפען חלף...

— אוי, ווי שוידערליך! — האט קאטערינא אויסגערופען.

זוקאווסקי האט באמערקט וואס פאר א שטארקען איינדרוק זיינע רייד מאכען און ער האט גענומען מאלען מיט גליהענדע פארבען די שוידערליכע רידטואלען, ווי אזוי דער איד האט אומגעבראכט וואלענטי'ן און זארמעבא'ן.

— דער שכן האט פלוצלונג דערהערט שוידערליכע געשרייען. ער האט זיך גענומען צוהערען און געקוקט דארט. ער האט געזעהען ווי אזוי מען האט אריינגעבראכט וואלענטי'ן און זארעמבא'ן געבונדענע. זיי האבען זיך געראנגעלט, און זיי האבען געשריען. דאן איז צו זיי צוגעגאנגען א הויכער געזונטער זשיד מיט זיין לאנגען חלף, און ער האט זיי געוויזען, אז ער וועט זיי קוילענען אויב זיי וועלען ניט אויפהערען צו שרייען. ער האט געקאנט הערען זייערע געבעטען און געוויינען. דאן באמערקט ער ווי א צווייטער זשיד געהט צו נעהענטער צו זיי און פארשטאפט זייערע מיילער זיי זאלען ניט קאנען שרייען.

— און וואס האט דער שכן דאן געטאן? — פרעגט איהם דער גראף מיט אויפרעגונג — פארוואס האט ער ניט גערופען פאליציי?

— המ... דאס האב איך איהם אויך געפרעגט, אבער ער האט מיר געזאגט, אז אויף איהם איז געפאלען אזא שרעק, אז ער האט זיך ניט געקאנט ריהרען פון פלאץ... ער האט געזעהען ווי די זשידעם זינגען אויס איינינע תפלות, דאן מאכען זיי פארשידענע תנועות און באוועגונגען מיט די הענט... זיי האבען געשאקעלט מיט די קעפ אין אלע ריכטונגען, און דאן איז צוגעקומען דער איד מיט'ן חלף... די אנדערע אידען האבען א נעם געטאן זארעמבא'ן און איהם ארויפגעלייגט אויפ'ן טיש און נאכדעם ווי ער האט עפעס ארויסגעפרעפעלט, האט ער איהם איבערגעשניטען זיין האלז...

— באזשע מאי! ווי שרעקליך!

— האט די גרעפין זיך גענומען צלמ'ן.

— און וואס האבען זיי געטאן מיט מיין ברודער? — האט קאטערינא איהם געפרעגט.

— עס איז פאר מיר זעהר שווער צו דערצעהלען די אלע שוידערליכע איינצעלהייטען וועגען וואלענטי׳ן — האט ער געזאגט.

— דערצעהלט אונז! — האט דער גראף געזאגט, ווייל איך וויל האבען די איינצעלהייטען כדי איך זאל זיך קאָנען נוקם זיין אן אלע זשידעס פון ווילנא און פון ארום.

— זיי האבען געטאן צו וואלענטי׳ן דאס וואס זיי האבען געטאן צו דעם אומגליקליכען זארעמבא׳ן וועמען זיי האבען געשאכטען אהן רחמנות, פונקט ווי מען שעכט א בהמה...

— פון וואנען ווייסט דו, אז מען האט געקאנט גלויבען דעם קריסט אין אלץ וואס ער האט דערצעהלט? — פרעגט איהם די גרעפין.

— איך האב איהם טאקע ניט גע־וואלט גלויבען! — ענטפערט זוקאוו־סקי — בין איך אבער גלייך אריין צום זשיד און איך האב איהם גענומען אויספרעגען. פארשטעהט זיך, אז פון אנפאנג האט ער געמאכט א פארזוך צו לייקענען, אבער ווען איך האב איהם איבערגעגעבען די אלע איינצעלהייטען וואס עס האט פאסירט יענעם אווענט, האט ער זיך מודה געווען פאר מיר. ער האט מיר אפילו אנגעבאטען א גרויסע סומע געלט, איך זאל האלטען מיין מויל...

— וויפיל האט ער אייך אנגעבא־טען איהר זאלט שווייגען — פרעגט איהם דער גראף.

— ער האט מיר אנגעבאטען צעהן טויזענט דוקאטען, אבער איך האב אויף איהם אנגעשפיגען און געזאגט, אז קיין געלט אין דער וועלט וועט מיך ניט אפהאלטען צו דערצעהלען דער פאליציי וואס ס׳האט פאסירט; ווי אזוי ער און די אנדערע זשידעס הא־בען געקוילעט דעם יונגען גראף וואַ־לענטי פאטאצקי און זיין פריינט זא־רעמבא כדי צו קריגען קריסטליך בלוט פאר זייערע מצות...

— נו, האט איהר איהם געלאזט ארעסטירען? — פרעגט איהם קאטע־רינא.

— א, איך וועל זיך קיינמאל ניט מוחל זיין וואס איך האב ניט געמאל־דען די פאליציי, פריהער איידער איך בין ארויפגעקומען צו איהם ריידען און איהם צווינגען ער זאל זיך מודה זיין אין דעם ריטועלען מארד פון די צוויי קריסטען. ווי נאר איך בין ארונטער רופען פאליציי, ווייזט אויס, אז ער האט געהאט א געהיימען ארויסגאנג און ער איז אנטלאפען געווארען. איך האב געמאלדען דער פאליציי, און זיי זיינען גלייך אריינגעקומען צו איהם אין הויז, אבער ער האט שוין קיין שפור פון זיך ניט איבערגעלאזען... ער איז פארשוואונדען געווארען...

— ביזטו וויליג צו שווערען ביי דעם הייליגען צלם, אז דאס איז אלץ אמת? — האט דער גראף זיך אנ־גערופען צו איהם.

— יע, איך בין וויליג צו שווערען, — האט זוקאווסקי זיך אנגערופען.

דערווייל איז צוגעקומען א צוויי־טער דינער און געמאלדען, אז דער גלח אנטאן איז נאר וואס געקומען.

— זאל ער שנעל אריינקומען אהער האט זיך דער גראף אנגערופען, — און ער האט א וואונק געטאן צו זא־ראמבא׳ן ער זאל זיך אויפהויבען פון פלאץ.

זארעמבא האט פארלאזען דעם טיש, און זיך געשטעלט הינטער א פארהאנג וואו קאטערינא האט איהם אנגעציינט, אזוי אז זוקאווסקי זאל עס ניט מערקען.

דאס הייליג פאטערל אנטאן איז אריינגעקומען און האט זיך פריינד־ליך באגריסט מיט אלעמען.

— איך האב געהערט, אז דער פאן זוקאווסקי האט זיך שוין צוריקגעקערט פון פאריז מיט זיין באריכט וועגען דעם יונגען גראף וואלענטי און זיין פריינד זארעמבא׳ן און דעריבער האב איך זיך געאיילט צו קומען אהער.

— איהר זייט געקומען אין צייט, הייליגער פאטער, — האט קאטערינא זיך צו איהם אנגערופען, — דער פאן זוקאווסקי האט אונז דערצעהלט אלע שוידערליכע איינצעלהייטען. מיר זיינען אלע זעהר שטארק אויפגערעגט.

— דערצעהל דעם הייליגען פאטער אלץ וואס דו האסט נאר וואס אונז דערצעהלט, — האט דער גראף זיך אנגערופען צו זוקאווסקי׳ן.

זוקאווסקי האט ווידערהאלט אלץ וואס ער האט געהאט דערצעהלט מיט א ווייל צוריק פאר אלעמען.

אנטאן האט זיך אויפגעשטעלט און מיט אויפרעגונג א קלאפ געטאן אין טיש אויסרופענדיג:

— א טויט צו אלע זשידעס! נקמה וועלען מיר נעמען פאר דעם פאַרגאָסענעם בלוט פון אזעלכע צוויי איידעלע קריסטליכע נשמות וועלכע זיינען געפאלען קרבנות פון די רוצחים'שע הענט פון די זשידעס. וואלענטי און זארעמבאַ'ס בלוט איז ניט פאַרגאָסען געוואָרען אומזיסט. מיר וועלען ניט שווייגען. מיר וועלען פאַרניכטען אלע זשידעס וועלכע געפינען זיך אין אונזער רשות, און מיר וועלען זעהן, אז זיי זאָלען ניט מעהר קאָנען אויפהויבען זייערע קעפּ און ווידער טאָן אזא שוידערליכען פאַרברעכען... דעם קומענדען זונטאג וועל איך רופען אלע פּויערים צו נקמה פאר די הייליגע מארטירער. מיר וועלען שעכטען די זשידעס אָהן רחמנות פּונקט ווי זיי האָבען געשאָכטען די צוויי אומגליקליכע, הילפלאָזע יונגע קריסטען.

—ווארט, הייליגער פאַטער, — האָט זיך דער גראַף צו איהם געווענדעט, — איידער מיר קומען צו דעם באשלוס, דארפען מיר זיך איבערצייגען, אז אלץ וואָס זוקאָווסקי האָט אונז דערצעהלט איז אמת.

— ביי מיר איז קיין צווייפעל ניטא, אז אלץ איז אמת, — האָט דער גלח אויסגערופען און זיין פּנים האָט געפלאמט פון צאָרן, — האָב איך אייך דען די זעלבע זאך ניט געזאָגט מיט א צייט צוריק, איידער איך האָב געהערט זיין באריכט. איך האָב אויסגעדריקט מיין פארדאכט, אז דער זשיד האָט זיך באנוצט מיט זייער בלוט פאר רעליגיעזע צוועקען..

— פונדעסטוועגען וויל איך, אז ער זאָל מיר שווערען. אז ער האָט עס ניט אויסגעטראכט פון קאָפּ, — האָט דער גראַף זיך אָנגערופען, — איך האָב איהם פריהער געבעטען שווערען און אזוי ווי איהר זייט גראָד אָנגעקומען האָב איך איהם געלאָזען אייך איבערדערצעהלען און איצט וויל איך, אז ער זאָל מיר שווערען, אז דער שכן פון יענעם זשיד האָט עס איהם ווירקליך אלץ דערצעהלט און אויב עס איז אויך אמת, אז דער זשיד אליין האָט זיך מודה געווען... ווייל איהר דארפט דאך וויסען, אז איך בין דאָך געווען אין פּאריז באלד נאָכדעם ווי זיי זיינען פארשוואונדען געוואָרען, איך

מיין קורץ נאָך זייער יום טוב **פּסח**, און איך האָב געמאכט א גענויע אויספאָרשונג. עס איז פאר קיינעם קיין סוד ניט געווען, אז איך זוך מיין זוהן און זיין פריינד. איך געדענק גאנץ דייטליך, אז ווען איך בין צוגעפאָהרען צו דעם הויז פון יענעם זשיד זיינען אלע שכנים ארויסגעקומען מיך אָנקוקען. און אויב דער קריסטליכער שכן זיינער האָט שוין דאן געוואוסט וועגען דעם זשיד'ס פארברעכען וואָלט ער דאָך מיר דערצעהלט דעם גאנצען אמת.

— המ... איך האָב דאָך שוין געזאָגט דעם גראַף, — האָט זוקאָווסקי אויסגערופען, — דער קריסטליכער שכן האָט זיך זעהר שטארק געשראָקען פאר דעם זשיד, וועלכער איז אזוי רייך און מעכטיג.

— און וויסענדיג פון אזא פארברעכען האָט דער קריסטליכער שכן קיינמאָל ניט געמאָלדען דער פּאָליציי?

— פרעגט איהם דער גראַף.

— ניין, ער האָט מורא געהאט זיך אָנצופאנגען מיט איהם, די אנדערע זשידעס זאָלען זיך ניט נוקם זיין אָן איהם.

— איך וואָלט וועלען איהר זאָלט טאקע שווערען, — איז דער גראַף באשטאנען.

— אויב איהר גלויבט איהם ניט איז ער גרייט צו שווערען ביי דעם הייליגען צלם! — האָט דער גלח זיך אָנגערופען, — אָבער איך בין איבערצייגט, אז יעדעס וואָרט וואָס ער האָט געזאָגט איז אמת. איך האָב ניט איינמאָל געהערט, אז די זשידעס באנוצען זיך מיט קריסטליך בלוט פאר זייערע מצות, און לויט ווי איך האָב געהערט איז יענער זשיד פון פּאַריז זעהר א כיטרער. ער האָט זיי פריהער ארייגענארט צו זיך אין הויז און זיך מיט זיי גוט באפריינדעט און ווען ער האָט געוואונען זייער צוטרויען, האָט ער צוזאמען מיט נאָך עטליכע זשידעס זיי ערמאָרדעט. עס איז אזוי קלאָר ווי דער טאָג... נאָר כדי, אז עס זאָל ביי אייך ניט זיין דער מינדסטער צווייפעל וועל איך איהם ערלויבען צו שווערען ביי מיין צלם.

דער גלח האָט גענומען אין האנט דעם גאָלדענעם צלם וואָס איז געהאנגען איבער זיין ברוסט און זו־

קאָווסקי איז צוגעגאַנגען און ער האָט געשוואָרען, אַז אַלץ וואָס ער האָט איהם דערצעהלט איז אמת, אַז ער האָט עס געהערט פון דעם מויל פון דעם קריסטליכען שכן, און אויך, אַז דער זשיד ליפּמאַן האָט זיך פאַר איהם מודה געווען אין דעם און אַז ער האָט איהם אַנגעבאָטען אַ סך געלט צו שווייגען, אָבער ער האָט ניט גענומען און דער זשיד איז דאַן פאַרשוואונדען געוואָרען.

ווי נאָר זוקאָווסקי האָט געענדיגט שווערען איז דער גראַף צו איהם צוגעגאַנגען און אַריינגעלאָזען צוויי פייערדיגע פּעטש, אויסשרייענדיג:

— דו ליגנער! דו אויסוואורף! דו וואַגסט נאָך צו שווערען פאַלש ביי דעם הייליגען קרייץ!

— אָ, ווירדיגער גראַף! — האָט זיך אַנטאָן געשטעלט צווישען איהם און זוקאָווסקי'ן, — ער האָט געשוואָרען דעם אמת. ער האָט ניט פאַרדינט, אַז איהר זאָלט איהם אַזוי באַהאַנדלען פאַר בריינגען דעם דאָזיגען באַריכט. עס איז ביי מיר ניטאָ דער מינדסטער צווייפעל, אַז ער האָט דערצעהלט דעם אמת.

— איך וועל אייך באַלד ווייזען ווי אַזוי ער האָט דערצעהלט דעם אמת, — האָט דער גראַף ווידער אַרונטערגעלאָזען אַ פּאַטש זוקאָווסקי'ן, — איך האָב איהם געשיקט אויסצוגעפינען דעם אמת, איך האָב איהם מיטגעגעבען גענוג געלט, און וואָס האָט ער דאָרט געטאָן? ער האָט געהולטאַיעוועט און ער האָט דאָרט גאָרניט אויסגעפונען, און אויב דאָס איז נאָך ווינציג קומט אהער און דערצעהלט מיר אַ ליגען. ער האָט געוואָלט, אַז איך זאָל פאַרגיסען אומזיסטע בלוט.

— אָבער ער האָט דאָך דערצעהלט דעם אמת, — האָט דער גלח איהם געזוכט צו פאַרטיידיגען.

— זאַרעמבאַ, קום אַרויס! — האָט דער גראַף זיך אָנגערופען.

זאַרעמבאַ איז באַלד אַרויסגעקומען פון הינטער דעם פאָרהאַנג. ער איז געגאַנגען מיט לאַנגזאַמע טריט. דער גלח האָט אַ דרעה געטאָן זיין קאָפּ און זיין פּנים איז בלאַס געוואָרען.

— נו, הייליגער פּאָטערל, איהר קאָנט אָט דעם יונגען מאַן?

— אָ, באָריס זאַרעמבאַ! — האָט דער גלח אויסגערופען.

זוקאָווסקי'ן האָט גענומען טרייסלען הענט און פיס. ער האָט איהם ניט געקאָנט. איצט פאַרשטעהט ער, אַז דער גראַף האָט פאַרשפּריט אַ נעץ פאַר איהם. ער האָט איהם דאָך פריהער פאַרגעשטעלט מיט אַן אַנדער נאָמען. די גאַנצע צייט ווען ער האָט גערעדט וועגען איהם אַלס טויט איז ער געשטאַנען הינטער דעם פאָרהאַנג און געהערט...

— נו, וואָס וועסטו איצט זאָגען? דו פאַרדאַמטער ליגנער, — האָט זיך דער גראַף געווענדעט צו איהם, — איך וועל דיר ווייזען ווי אַזוי מיך אָפּצונאַרען!

—אָ, גנעדיגער גראַף! — האָט זיך זוקאָווסקי גענומען ביי איהם בעטען. עס איז ניט מיין שולד, דער קריסטליכער שכן זיינער האָט מיר, ווייזט אויס אָפּגענאַרט.

— נו, יע, — האָט זיך דער גלח פּרובירט איינשטעלען פאַר איהם, — ס'איז דאָך ניט שווער צו גלויבען אַזאַ זאַך אויף די זשידעס. ער האָט איהם מן הסתם דערצעהלט... און אפשר האָט דער קריסט אויך קיין ליגען ניט געזאָגט, עס קאָן זיין, אַז איהם האָט זיך געדוכט...

— איך וואָלט אפשר איהם געקאָנט גלויבען ווען ער דערצעהלט מיר ניט, אַז ער האָט זיך געזעהן מיט דעם ליפּמאַן, און אַז יענער האָט זיך פאַר איהם מודה געווען אין האָבען געקוילעט מיין זוהן און זאַרעמבאַ'ן, — האָט דער גראַף מיט כעס אויסגערופען, — אָבער דער נידערטרעכטיגער, דער ליגנער האָט נאָך די חוצפּה צו שווערען זיך ביי דעם הייליגען קרייץ...

זוקאָווסקי'ן האָט געטרייסעלט אַ צאָן און צאָן. ער האָט ניט געקאָנט עפענען זיין מויל.

— אָבער עס קאָן דאָך ניט זיין, אַז ער זאָל האָבען געשוואָרען פאַלש! — האָט דער גלח אויסגערופען, — אפשר איז פאָרט פאַראַן אַ ביסעל אמת אין זיינע רייד. עס קאָן זיין, אַז דער זשיד האָט בלויז אומגעבראַכט אייער זוהן און זאַרעמבאַ'ן האָט ער ניט געקענט קריגען.

— אָט האָבען מיר אַ בריוו פון מיין זוהן וואָס איז געשריבען געוואָ־

רען מיט עטליכע וואָכען צוריק, — האָט דער גראַף ארויסגענומען פון זיין קעשענע וואַלענטי'ס בריוו און דאָס געציינט דעם גלח.

— נו וואָס וועט איהר איצט זאָגען, הייליגער פּאַטערל, — האָט זיך דער גראַף צו איהם געווענדעט, — גלויבט איהר נאָך איצט אויך, אז מיין זוהן און זארעמבא זיינע געקוילעט געוואָרען פון דעם זשיד פון פּאריז?

— ווי אזוי האָסטו געוואָגט צו שווערען פאַלש? — האָט דער גלח זיך אָנגערופען מיט א בייזער שטימע צו זוקאָווסקי'ן.

— אָ, הייליגער פּאַטערל, איך האָב געזינדיגט! זייט מיר מוחל! איך ווייס ניט וואָס מיט מיר איז געשעהן! עס קאָן זיין, אז מיין שטארקע שנאה צו די זשידעס האָט עס מיטגעבראַכט, אז איך זאָל אויסטראכטען אָט דעם בלבול אויף זיי.

— און ביי דיר איז געווען רעכט צו פארגיסען אזוי פיל אומשולדיג בלוט! — האָט די גרעפין געזאָגט.

— אָט לאָמיר אָננעמען, אז זארעמבא וואָלט אהער געקומען מיט עטליכע טעג שפּעטער, דערווייל וואָלטען מיר דאָך געווען איבערצייגט, אז אלץ וואָס דו האָסט דערצעהלט איז אמת און מיר וואָלטען גלייך אויסגעגאָסען אונזער צאָרן אויף אלע אידען וועלכע געפינען זיך אין אונזער רשות. מיר וואָלטען אויסגעקוילעט זייערע פרויען און קינדער אויס נקמה און מיר וואָלטען דאָך געווען בארעכטיגט, אויב דאָס וואָס דו האָסט אונז נאָר וואָס דערצעהלט וואָלט געווען אמת. קאָנסטע נאָר באגרייפען וויפיל בלוט, אומשולדיג בלוט וואָלט געווען אויף דיין געוויסען.

— דאָס בלוט פון זשידעס קאָן מען קיינמאָל ניט אָנרופען אומשולדיג, — האָט זוקאָווסקי אויסגערופען — האָבען זיי ניט פארגאָסען דאָס בלוט פון אונזער האר יעזוס!...

— אין דעם האָט ער רעכט, — האָט זיך דער גלח אריינגעמישט.

— און אזוי רעדט עס א גלח! — האָט זיך שוין זארעמבא ניט געקאָנט באהערשען, — ביי אייך איז רעכט, אז מען זאָל מאכען א בילבול אויף אומשולדיגע מענשען וויל זייערע אור־אור־עלטערען זיינען באגאנגען א פארברעכען?

— ניין, איך זאָג ניט, אז דאָס וואָס ער האָט געזאָגט א ליגען און דערצו נאָך געשוואָרען פאלש, אז ער איז געווען בארעכטיגט דאָס צו טאָן, — האָט זיך דער גלח גענומען פארענטפערען, — געווים איז ער דאמיט באגאנגען א פארברעכען, איך זאָג נאָר, אז ווען מיר, קריסטען, זיינען זיך גאנץ אָפּט נוקם אָן די זשידעס צוליב געוויסע פארברעכענס און אפילו ווען עס ווייזט זיך ארויס, אז זיי האָבען גראָד אָט דעם פארברעכען ניט געטאָן, קאָנען מיר זיך פיהלען בארעכטיגט.

— איך מוז אייך זאָגען, פּאָטער, אז צום ערשטען מאָל אין מיין לעבען הער איך אזעלכע אומקריסטליכע רייד פון א קריסטליכען גייסטליכען. איהר מעגט זיך שעמען!

זארעמבא האָט זיך אויפגעהויבען און געוואָלט ארויסגעהן, אָבער דער גראַף האָט איהם פארהאלטען.

— איך קאָן אייך פארשטעהן, פּאַן זארעמבא — האָט זיך די גרעפין צו איהם געווענדעט — איך בין איבערצייגט, אז דער הייליגער פּאָטער איז נאָך אלץ אונטער דעם איינפלוס פון די רייד פון זוקאָווסקי'ן, און דאריבער רעדט ער מיט אזא פארביטערונג געגען די אידען. איך צווייפעל ניט ווען ער וועט זיך עטוואָס בארוהיגען וועט ער אליין אויסדריקען זיין חרטה אויף זיינע רייד. מיר האָבען א רעכט פיינט צו האָבען די אידען וועמענס אור־עלטערען האָבען אויף אזא גרויזאמען אופן אומגעבראכט אונזער האר יעזוס, אָבער אין דער זעלבער צייט דארפען מיר ליב האָבען גערעכטיגקייט. מיר טאָרען ניט דערלאָזען, אז אומזיסטע בלוט זאָל פארגאָסען ווערען. ווען א מענש איז אומשולדיג מעג ער דאָן זיין אונזער שונא, דאַרף ער קיין שטראָף ניט באקומען. אָבער ווען ער איז שולדיג דאַרף ער באקומען זיין שטראָף אפילו ווען ער איז אונזער פלייש און בלוט...

אנטאָן, דער גלח איז געבליבען זיצען ווי פארגליווערט. ער האָט איינגעזעהן, אז ער איז צו וויט געגאנגען. ווייזט אויס, אז אָט דער באָרים זארעמבא, האָט זיך אָנגעשטעקט מיט א נייעם גייסט דאָרט אין פאריז. ער האָט

געהאט צופיעל צו טאָן מיט אידען און דאריבער נעמט ער זיך אָן פאר זיי. ער זעהט, אז אויך דער גראף און די גרעפין האלטען מיט זארעמבא'ן, אָבער דאָס איז דערפאר, וואָס זוקאָווסקי האָט זיך ארויסגעוויזען צו זיין א ליגנער און דערצו א נאר...

— איהר זייט גערעכט, גרעפין — האָט אנטאָן זיך אָנגערופען — איך בין טאקע געווען אונטער דעם איינדרוק פון אָט דעם ליגנער און זינדיגער. איך זעה איצט איין, אז ער האָט געמאכט א בלבול אויף אַן אומשולדיגען אידען און ער וועט דערפאר דארפען באקומען זיין שטראָף... איך מוז אייך זאָגען, אז איך בין זעהר גליקליך וואָס עס האָט זיך אויסגעלאָזען אזוי, אז אייער זוהן און זיין פריינד זארעמבא זיינען געזונט, און קיין שלעכטעס איז זיי ניט באפאלען, טראָץ דעם וואָס זיי האָבען געהאט צו טאָן מיט זשידעס, אין וועמען עס שטעקט דער טייוועל... ווען איך האָב געהערט פון אָט דעם ליגנער, אז דער יונגער גראף וואלענטי און זיין פריינד זיינען אומגעקומען בין איך אויפגעשוידערט געוואָרען. איך האָב א רעכט צו גלויבען אין אזא זאך, ווייל דאָס פאסירט זעהר אָפט... די זשידעס פארנארען זייערע קרבנות, און איך האָב געמיינט אז זיי אויך זיינען אויף אזא אופן אומגעבראכט געוואָרען.

— איך מוז אייך זאָגען, פאָטער, — האָט זארעמבא געזוכט צו באהערשען זיין צאָרן — די באשולדיגונג, אז די אידען באנוצען יזד מיט בלוט. און נאָך מיט קריסטליך בלוט פאר זייערע רעליגיעזע צוועקען, איז אויסגעטראכט געוואָרען פון אומוויסענדע און פאנאטישע קריסטען, וועלכע האָבען בלויז אליין געדורשט נאָך מענשליך בלוט. יעדער עהרליכער קריסט, וועלכער האָט אביסעל שכל און איז אויך געלערענט, וועט אזעלכע זאכען ניט גלויבען. און איך מוז אייך זאָגען, אז ווען אזא מענש ווי איהר, הייליגער פאָטערל, קומט אויך ארויס מיט אזא באשולדיגונג, פארלירט איהר זעהר פיל דורך דעם, אפשר ניט צווישען אומוויסענדען המון, אָבער צווישען די וועלכע ווייסען דעם אמת, וועלכע פארשטעהען, אז אזעלכע באשולדיגונגען זיינען בלויז מיטלען ווי אויפצוהעצען און צו רייצען דעם פשוט'ן פויער, צו רויבען, צו פלינ־דערען און מאָרדען.

— עס איז גאָט לעסטערונג! — האָט דער גלח מיט כעס אויסגערופען — דו ביזט נאָך יונג און דו האָסט ניט קיין ידיעה וועגען די ריטועלע מאָרדען וואָס עס געהען אָן צווישען די זשידעס. דו האָסט געשטודירט אין דער קאטוילישער סעמינארע, און דו האָסט באַדארפט ארויסווייזען מעהר דרך ארץ פאר א גייסטליכען. אָבער אנשטאט דעם איז ביי דיר רעכט צו באשולדיגען די גייסטליכע אין וועלען פארגיסען אומזיסטע בלוט! דו וועסט אפשר שוין באלד קומען און זאָגען אז די הייליגע אינקוויזיציע איז ניט געווען גערעכט וואָס זי האָט געברענט די אומגלויביגע זשידעס, וועלכע האָבען זיך אין דער עפענטליכקייט אָנגעגעבען אלס קריסטען און געהיים געדינט צו זייער גאָט...

זארעמבא האָט געוואוסט, אז עס איז איצט ניט די צייט און דאָ איז ניט דער פלאץ אריינצוגעהן מיט'ן גלח אין אזא ויכוח, ווייל אפשר וועלען זיי זיך אָנשטויסען, אז ער איז געוואָרען א איד אין געהיים. ער האָט דאריבער ניט געענטפערט דעם גלח.

— איך זעה, אז דו שוויינגסט, דאָס איז א באווייז, אז דו אליין גיסט צו, אז די הייליגע אינקוויזיציע האָט געהאנדעלט ריכטיג. אז דאָס וואָס זי האָט אומגעבראכט טויזענדער אומגלויביגע זשידעס אויף דעם עשאפאָט, זיינען זיי געווען צו דעם בארעכטיגט, דאָס איז געטאָן געוואָרען מיט דער גוטהייסונג און צושטימונג פון אונזער האר יעזוס!

— אָ, הייליגער פאָטער, אנטאָן! — האָט די גרעפין זיך אָנגערופען — איך האָף, אז איהר וועט מיר מוחל זיין ווען איך וועל אויסדריקען מיין מיינונג און אייך זאָגען, אז איך קאָן בשום אופן ניט פארבינדען דעם נאָמען פון אונזער האר יעזוס מיט בלוט פארגיסונג. דער האר יעזוס האָט דאָך געפריידיגט פרידען, ליבע, אפילו צו דעם שונא, טאָ ווי איז עס מעגליך, אז אין זיין נאָמען זאָל מען פארגיסען בלוט!...

— גנעדיגע גרעפין! — האָט אנטאָן זיך אָנגערופען — עס איז אמת, אז דער האר יעזוס האָט געפריידיגט שלום, אָבער אין דער זעלבער צייט פארשטעהען מיר, אז א גוטער קריסט דארף זיין געגרייט זיך מקריב צו זיין

פאר דיין אמונה. ווען מיר זעהען, אז אונזער אמונה איז אין געפאהר, דאן מעגער מיר אנווענדען אלערליי מיטלען צו פארזיכערען דעם עקזיסטענץ פון אונזער רעליגיע, און ווען די אינקוויזיציע האט געזעהן, אז די פארשטעלטע זשידעם שטעלען אונזער אמונה אין געפאהר, האבען זיי באשלאסען, אז מיר האבען א רעכט אויסצוואורצלען די שלעכטע דערנער פון דעם קריסטליכען וויינגארטען, און דעריבער האבען זיי קיין אנדער ברירה ניט געהאט ווי צו טאן דאס וואס זיי האבען געטאן, זיי האבען פארברענט די שולדיגע, און דורכדעם פארמידען, אז די אנדערע זאלען ניט הינגעשלעפט ווערען פון די אומגלויביגע זשידעם. אט טאקע צוליב דעם האבען זיי געמוזט פארגיסען בלוט, און זיי זיינען זיכער געווען, אז דאס איז געווען מיט דער גוטהייסונג פון אונזער האר, יעזוס.

כאטש די גרעפען האט זיך מיט זיין ערקלערונג ניט צופרידענגעשטעלט, האט זי אבער מעהר וועגען דעם ניט גערעדט. זי האט געפיהלט, אז זארעמבא איז גערעכט, אבער אלס פרומע קאטויליקין, האט זי געוואוסט, אז זי טאר ניט איבערטראכטען צופיל. אז וואס דער גלח זאגט איז הייליג.

א קליינע וויל האט אין דעם גראפ'ס פאלאץ געהערשט אן אנגעצויגענע שטימונג. דער גראף אליין, איז געווען שטארק אויפגערעגט צוליב דעם פאלשען באריכט פון זיין שליח זוקאווסקי'ן וועמען ער האט געגעבען אזוי פיל געלט צו מאכען די אויספארשונג און ער האטאיהם אזוי מיאוס אפגענארט.

— דו אומווירדיגער ליגנער — האט דער גראף זיך געווענדעט צו זוקאווסקי'ן, און דאמיט איבערגעבראכען די שטילקייט וואס האט געהערשט פאר א קליינע ווילע — איך האב דיר געגעבען עטליכע טויזענט גילדין כדי דו זאלסט פאהרען קיין פאריז און מאכען אן אויספארשונג. איצט פארשטעה איך, אז דו האסט דיין פליכט ניט געטאן. דו האסט אויסגעטראכט א ליגען און דו האסט געמיינט, אז דיר וועט עס געלינגען! דו האסט פארשווענדעט די גאנצע געלט וואס איך האב דיר געגעבען פאר דיינע פארגעניגענס, כדי צו פארברענגען אין אלע דיינע תאוות, דעריבער וועסטו מיר דארפען אומקערען דאס גאנצע געלט וואס איך האב דיר געגעבען, און אויב ניט, וועל איך זעהן, אז מען זאל פון דיר אוועקנעמען דיין גאנצען פארמעגען!

— א, גנעדיגער גראף! — איז זוקאווסקי געפאלען איהם צו די פיס — האט רחמנות אויף מיין משפחה! איך האב דאך ניט אזוי פיל געלט!

— האסטו רחמנות געהאט אויף די אידישע משפחות וועמען דו האסט מיט דיין פאלשען, גיפטיגען צונג שיער ניט אומגעבראכט! ניין, איך וועל אויף דיר קיין רחמנות ניט האבען! דו וועסט מיר דארפען אומקערען דאס גאנצע געלט, און איך גיב דיר דריי טעג צייט, אז ניט וועל איך זיין געצוואונגען פון דיר אוועקצונעמען דיין גאנצע נחלה.

— ווירדיגער גראף — האט זיך זוקאווסקי אנגערופען — ערלויבט מיר אייך צו זאגען אייניגע ווערטער אליין, אין א צווייטען צימער.

— וואס ווילסטו מיר זאגען! — האט דער גראף מיט בייזקייט אין זיין שטימע אויסגערופען.

— עפעס וואס איך קאן ניט זאגען אין אלעמענס געגענווארט — האט זוקאווסקי געזאגט — איך בין זיכער, אז ווען איהר וועט מיך אויסהערען וועט איהר איינזעהן, אז איך בין ניט אין גאנצען שולדיג.

— דו וועסט דאך ניט קאנען לייקענען, אז דו האסט געזאגט ליגען! יע, פון אנהויב ביז'ן סוף איז ליגען!

— פונדעסטוועגען בעט איך אייך, הער גראף, הערט מיך אויס און דאן וועט איהר אורטיילען!

דער גראף פאטאצקי איז מיט איהם אריין אין א צווייטען צימער און ער האט זיך צו איהם אנגערופען:

— איצט זאג מיר, וואס האסטו וואס צו זאגען!

— הער גראף, ווען איך בין געווען אין פאריז, האב איך צופעליג זיך געטראפען מיט אייער אמאליגער געליבטער. איך האב געהערט, אז זי האט אנגערעדט אויף אייך שלעכטעס. זי האט מיר געזאגט, אז איהר האט זי פארלאזען, ווייל איהר האט געטראפען א אינגערע פון איהר. אבער זי האט אייך געצוואונגען איהר זאלט איהר גוט

באצאהלען פאר אלץ. דאן האט זי מיר דערצעהלט, אז יענע, איך מיין די איננגערע מאדמאאזעל, האט אייך אינגאנצען אפגענארט, זי האט אייך בארויבט און איהר זייט צו איהר געקומען בעטען אויף הוצאות, אבער זי האט אייך ניט געגעבען... יע, איצט זעהט איהר, אז איך וויים פון אלע אייערע געהיימניסען!...

— נו, איז וואס! — האט איהם דער גראף אנגעקוקט. — וואס האט דאס צו טאן מיט אייך?

— איהר פארשטעהט, אז אויך איהר, ווען איהר זייט געווען אין פאריז האט זיך אויפגעפירט ניט ווי עס פאסט פאר א גראף. איהר האט דארט אויך א סך געזינדיגט, און דעריבער גלויב איך, דארפט איהר האבען איינזעהעניש מיט מיר...

— ווי אזוי פארגלייכסטו זיך צו מיר, דו אויסוואורף, — האט דער גראף מיט צארן אויסגערופען — אויב איך האב געהוליעט אין פאריז, האב איך דאס געטאן אויף מיין אייגענעם חשבון! מיט מיין אייגען געלט! אבער דו האסט דאך ביי מיר גענומען געלט צוליב א געוויסען צוועק, און דו האסט מיך אפגענארט... ניין, דו וועסט מיר דארפען אומקערען דאס געלט, אויב ניט וועסטו פארטריבען ווערען פון דיין נחלה!

— איך גלויב, אז איהר וועט עס ניט טאן, הער גראף! — האט ער מיט געלאסענקייט געזאגט — ווייל איהר וועט דאך ניט וועלען, אז אייער גרעפין זאל אויסגעפינען וועגען אלע אייערע שעהנע מעשים אין פאריז.

— א, דו נידעריגע באשעפעניש!

— איז דער גראף צו איהם צוגעגאנגען און איהם גענומען פאטשען — דו מיינסט, אז דו וועסט מיך דראהען דערמיט! איך וועל דיר וויזען ווי אזוי מיר צו סטראשען.

נאך דעם ווי ער האט איהם גוט אויסגעפאטשט האט ער זיך נאך אלץ ניט בארוהיגט. ער האט געכאפט א שטעקען און איהם גענומען דערלאנגען... זוקאווחקי האט זיך געדרעהט און געקארטשעט פון יסורים און דער גראף האט איהם ניט אויפגעהערט צו שלאגען.

ווען זוקאווסקי האט זיך אויפגעהויבען א פארבלוטיגטער פון דער ערד, האט זיך פאטאצקי צו איהם אנגערופען:

"איצט קאנסטו געהן דערצעהלען דער גרעפין! זי וויסט אלץ פון פריהער!

— אבער געדענק ווי נאר דו וועסט עפענען דיין מויל, וועסטו דערשאסען ווערען ווי א הונט. ווייל איך האב א רעכט צו טאן פאר דיינע ליגענס וואס דו האסט מיר דערצעהלט. איצט געה ארויס פון דאנען! דו זאלסט זיך מעהר ניט באווייזען פאר מיינע אויגען!...

זוקאווסקי האט זיך גענומען צושלעפען צו דער טיהר אבער דער גראף האט אויף איהם א געשריי געטאן:

— ניט דורך דער טיהר פון וואנען דו ביזט אריינגעקומען נאר אט דורך דער טיהר — האט ער אנגעוויזען אויף א הינטער טיהר. געדענק, אז אויב איך וועל אויסגעפינען אז דו האסטש גערעדט, וועסטו פארלירען דיין לעבען צוזאמען מיט דיין פארמעגען!

ווען דער גראף האט זיך צוריקגעקערט צו דעם צימער וואו זיי זיינען אלע געווען, האט נאך אין איהם **געזאטען** זיין בלוט פון צארן. ער האט געמורמעלט צו זיך: איך וועל איהם באווייזען, ער וועט שוין וויסען ווי צו האלטען זיין צונג! הינטיש־בלוט!

זארעמבא האט געזעהן אז די שטימונג אין דעם גראפ'ס פאלאץ איז ווידער געווארען אנגעצויגען, און ער האט זיך באנוצט מיט דער געלעגענהייט און זיך אויפגעשטעלט און זיך מיט זיי געזעגענט, זאגענדיג אז ער איילט זיך צו פאהרען אהיים, צוריק קיין ווילנא.

ווען ער איז ארויס פון פאלאץ, האט זיך דער גלח אנגערופען צו אלעמען:

— איך מוז אייך זאגען, מיינע פריינד אז פאריז האט געהאט זעהר א שלעכטע ווירקונג אויף זארעמבא'ן, איך האף אז וואלענטי איז אזוי שנעל ניט געווארען בעאיינפלוסט פון דעם פרייען גייסט וואס הערשט דארט, און איבערהויפט פון די זשידעם וועלכע העלפען געווים פארשפרייטען דעם ניט קריסטליכען גייסט צווישען דער קריסטליכער יוגענד.

— ווייזט טאקע אויס אז מיין זוהן האט זיך ארומגעזעהן אז אין פראנק־

רייך הערשט א צו פרייער גייסט, דערפאר האָט ער טאקע פארלאָזען פאריז און זיך באזעצט ערגעץ אין דייטשלאנד. איך האָף אז אין גיכען וועלען מיר פון איהם נאָך אמאָל הערען און מיר וועלען זיך קאָנען שטעלען אין פארבינדונג מיט איהם — האָט די גרעפין געזאָגט.

— איך מוז אויך צוגעבען אז איך בין צופרידען וואָס זיי האָבען זיך פאנאנדערגעטיילט, איך מיין אייער זוהן האָט זיך אָפּגעטיילט פון זארעמבא'ן.

— און איך באדויער עס זעהר!

— האָט קאטערינא זיך אָנגערופען — איך זעה אז זארעמבא איז אן עהרליכער, ערנסטער מענש. ער איז קלוג און פארנינפטיג. דערצו איז ער אויך זעהר געלערענט. עס איז דאָך א פארגעניגען צו ריידען און פארברייגען מיט איהם. יע, יוליע דארף זיך שעצען גליקליך וואָס זי האָט איהם געקראָגען פאר א חתן.

— מיר וועלען דארפען האלטען אן אויג אויף איהם! — האָט דער גלח געזאָגט — ער האָט זיך פריהער אויסגעדריקט זעהר ניט קריסטליך! איך מיין, אז ער האָט געצווייפעלט אין דער הייליגקייט פון דער אינקוויזיציע!

— ער איז ניט געווען געגען דער אינקוויזיציע — האָט קאטערינא געזאָגט — אָבער ער האָט בלויז געזאָגט אז פונקט ווי איצט, וואָס אָט דער ליגנער זוקאָווסקי האָט געזוכט צו באשולדיגען אומשולדיגע מענשען, און דורכדעם פאראורזאכען בלוט פארגיסונג, אזוי האָט דאָך געקאָנט פריהער אויך פאסירען אז א שלעכטער אומעהרליכער קריסט זאָל מאכען א בילבול אויף אן אומשולדיגען אידען, און פאראורזאכען זיין טויט.

— דו טאָרסט נישט ריידען, קאטערינא, — האָט דער גלח זיך צו איהר אָנגערופען — אזעלכע זאכען האָבען קיינמאָל ניט פאסירט. יעדעס מאָל ווען א באשולדיגונג איז געבראכט געוואָרען געגען די זשידעס, האָט מען די דאָזיגע באשולדיגונג גוט אויסגעפאָרשט. און ווען עס האָט זיך ארויסגעוויזען צו זיין אמת, האָט מען ערשט דאן דורכגעפידט די שטראָף.

— איצט וועל איך אייך פרעגען, הייליגער פאָטער — וואָס וואָלט פאסירט היינט, ווען זארעמבא וואָלט פארשפעטיגט צו קומען אהער מיט א פאָר טעג, און לויט ווי זוקאָווסקי האָט דערצעהלט, מיט אלע איינצעלהייטען, האָט איהר, און איך בין זיכער אז מיר וואָלטען שוין פון פריהער ניט געוואוסט אז עס איז א ליגען, וואָלטען מיר אויך געגלויבט יעדעס וואָרט וואָס ער האָט דערצעהלט, איך מיין ווי אזוי דער זשיד אין פאריז האָט געקוילעט מיין ברודער און זיין חבר צוליעב זייערע רעליגיעזע צוועקען. און איצט שטעלט זיך פאָר וואָס מיר וואָלטען געטאָן אויף דעם הייסען מאָמענט... איך אליין וואָלט גלייך באשטאנען אויף נקמה, און די ערשטע זאך וואָס מיר וואָלטען געטאָן וואָלט געווען איז אויסצו'הרג'נען אלע אידען פון איליע, דאן וואָלטען מיר זיך גענומען צו די אידען פון ווילנא וועלכע שטעהען אונטער אונזער רשות, און מיר וואָלטען שוין געזעהן אז אלע פויערים זאָלען אָנגערייצט ווערען אויף זיי, און זייער בלוט וואָלט געפלאָסען ווי וואסער... יע, אין דער צייט ווען זיי זיינען געווען אומשולדיג. איך קאָן טאקע פארשטעהען פארוואָס זארעמבא האָט אזוי גערעדט, ווייל ער האָט איינגעזעהן ווי אזוי איין מענש קאָן אמאָל פאראורזאכען אומזיסטע בלוט פארגיסונג! מען דארף נישט זיין א פריינד פון די זשידעס כדי אזוי צו טראכטען. אלץ וואָס מען דארף, איז האָבען א געוויסען און א געפיהל פון גערעכטיגקייט, אז אזא זאך זאָל יענעם אויפרעגען.

— איך גלויב מיין טאָכטער איז גערעכט! האָט זיך די גרעפין געווענדעט צו דעם גלח — איך פיהל אויך אזוי, איך מיין ווי זארעמבא, איך וואָלט זיך געפיהלט זעהר דערשלאָגען ווען איך וואָלט געוואוסט אז צוליב אונזער א טעות, איז פארגאָסען געוואָרען אומזיסטע בלוט. דער גראָף אליין וועט אייך קאָנען דערצעהלען וויפיל טרעהרען איך האָב פארגאָסען דאן ווען ער פלעגט צוליב זיין פארגעניגען און דעם פארגעניגען פון זיינע געסט, פארגיסען דאָס בלוט פון אן אומשולדיגען אידען. איהר ווייסט וואָס איך מיין! איך מיין טאקע אין יענער צייט ווען ער פלעגט פארוויילען זיינע געסט מיט דעם "בערען-טאנץ-געוועט". איך ווייס אז צוליב דעם האָבען שוין איינינגע אומשולדיגע אידען

פאַרלוירען זייערע לעבענס. איך געדיינק אז מיין זוהן וואלענטי האָט ניט איינמאָל אויסגעדריקט זיין ענטריסטונג געגען אזא צייט פארטרייב... און מיר זיינען געווען זעהר שטארק צופרידען וואָס ענדליך האָט איינער פון אָט די דאָזיגע אידען אָנגעלערענט אונזער טענצער יוזשוק'ן, און זינט דאן האָט דער גראף אויפגעגעבען דעם דאָזיגען שפיל . . .

— פארוואָס זאָלסטו ריידען וועגען זאכען פון אמאָל! — האָט זיך דער גראף אָנגערופען — איך וויל אָט יענע יאָהרען פארגעסען. דער הייליגער פאָטער אנטאָן ווייס פון אלץ. ער וועט דיר אליין זאָגען אז נאָכדעם ווען איך האָב פאראורזאכט דעם טויט פון א זשיד, אויף מיינע פארוויילונגען, פלעג איך דאָס רעכענען פאר א זינד, און גלייך קומען צו איהם זיך מתודה זיין... ער האָט דאָך מיר פארזיכערט אז גאָט האָט מיך שוין לאנג מוחל געווען און איצט ווילסטו מיר ווידער דערמאָנען אָן אמאָליגע זינד!

— ניין, איך וויל דיר ניט דערמאָנען, איך וויל דאָ בלויז אויסדריקען מיין צופרידענהייט וואָס דו אליין האָסט זיך ארומגעזעהן אז דו באגעהסט אן אומרעכט געגען די הילפלאָזע אידען וועלכע זיינען דיר פון תמיד אָן געווען זעהר געטריי, און האָבען דיר געבראכט זעהר פיל נוצען.

— יע, איך האָב ווירקליך געהאט זעהר פיל נוצען פון די אידען! — האָט דער גראף געזאָגט — און איצט גלויב איך איז די צייט צו דערצעהלען אז ווען איך בין געווען אין פאריז האָט מיט מיר פאסירט א צופאל וואָס האָט מיר געקאָנט ברייגנען זעהר פיל אונאנגענעמעס ווען ניט די גוטסקייט פון א אידען. איך האָב אייך ביז אהער ניט געוואָלט דערציילען, איצט אָבער וועל איך עס דערציילען טאקע אין דער געגענווארט פון דעם הייליגען פאָטער, זאָל עס אויך פאררעכענט זיין פאר א וידוי פון מיין זייט.

— דערצעהל אונז פאָטער — האָט קאטערינא זיך צו איהם געווענדעט — איך ווייס אז דו האָסט געמוזט דאָרט דורכמאכען זעהר אינטערעסאנטעס זייענדיג אין פאריז.

— איך האָב זיך ניט וואָס צו שעהמען! — האָט דער גראף געזאָגט — עס פארשטעהט זיך אז ווען א גראף פאָרט אין פאריז, זוכט ער דאָרט צו פארוויילען... נו, האָב איך גענומען ווייזט אויס אן איבעריגען טראָפען און איך האָב מן הסתם איינגעשלאָפען, האָט זיך דאמיט באנוצט איינע פון די מיידלעך וועלכע פלעגען אונטערהאלטען און אמוזירען די געסט, און פון מיינע קעשענעס ארויסגע'גנב'עט דאָס גאנצע געלט וואָס איך האָב דאָרט געהאט. ווען איך האָב זיך אויפגעכאפט האָב איך איינגעזעהן אז איך בין געבליבען אָהן געלט . . . איך האָב ניט געוואוסט וואָס צו טאָן. איך דארף דאָך באצאָהלען דעם האָטעל איינענטהימער, איך דארף דאָך פאָהרען צוריק אהיים, און דאָ האָב איך קיין געלט ניט. פארשטעהט זיך אז די ערשטע זאך וואָס איך האָב געטאָן איז געווען צו געהן צו מיינע פריינד, איך מיין צו די וועמען איך פלעג גאנץ אָפט געבען געלט, און איך האָב זיי דערצעהלט וועגען מיין צופאל, און פון זיי פארלאנגט זיי זאָלען מיר אויסבאָרגען א געוויסע סומע געלט כדי איך זאָל זיך קאָנען צוריקקעהרען אהיים, און איך וועל זיי דאָס געלט גלייך צוריקשיקען מיט פראָצענטען.

— נו, האָט זי דיר אויסגעבאָרגט דאָס געלט? — פרעגט איהם קאטערינא.

—האָב איך דיר דען געזאָגט אז דאָס איז געווען א "זי"! — האָט דער גראף זיך אויף איהר אָנגעבייזערט — דו הערסט קאטערינא אויב דו וועסט ווידער אונטערברעכען וועל איך דיך אינגאנצען ארויסשיקען פון צימער.

— אָ, אנטשולדיג, פאָטער איך האָב דאָס ניט געמיינט! איך וועל דיר מעהר ניט שטערען.

— איהר פארשטעהט, — האָט דער גראף ווייטער געזאָגט — ווען איך האָב געהאט ביי זיך געלט און האָב יעדען איינעם געגעבען וויפיל איך האָב געוואָלט, זיינען זיי געווען פריינד, און איצט אז איך אליין נויטיג זיך אין אן הלואה, וויל מען מעהר פון מיר ניט וויסען. איך בין אוועק שטארק דערשלאָגען, איך האָב שוין געוואָלט פארלאָזען פאריז, און זיך צוריקקעהרען אהיים, אָבער איך האָב ניט געהאט קיין געלט אויף הוצאות... מיט יעדען טאָג איז מיין לאגע געוואָרען ערגער. איך בין אויסגעווען אומעטום, וואו נאָר איך האָב געהאט א פריינד, אָבער קיינער האָט מיר ניט געוואָלט אויסבאָרגען דאָס געלט. איז מיר פלוצלונג

געקומען אויף דעם געדאנק איך זאל אוועק צו יענעם אידען, איך מיין טאקע צו דעם וועלכער האט זיך געהאט באפריינדעט מיט וואלענטי'ן און זארעמבא'ן, איך האב געוואוסט אז ער איז אן ארימאן, אבער כ'האב דאך קיין אנדער ברירה ניט געהאט. איך האב זיך געטראכט, אויב ער אליין וועט ניט האבען, וועט ער אם וועניגסטען זעהן אז איך זאל ערגעץ וואו קריגען דאס געלט. און ווי איבערראשט בין איך געוועז ווען איך בין צו איהם געקומען און דערצעהלט וועגען מיין לאגע, האט ער מיר אנגעבאטען די גאנצע סומע געלט. און א דאנק איהם האב איך געקאנט פאהרען צוריק קיין ווילנא אויף דעם אופן ווי עס פאסט פאר מיר.

— און אט אויף דעם דאזיגען אידען האט דאס זוקאווסקי געוואלט מאכען אזא שוידערליכען בילבול! — האט די גרעפין אויסגערופען.

— יעס, אויף דעם זעלבען אידען. איך האב איהם שוין גוט געגעבען! ער וועט שוין פארזאגען א צעהנטען! איך בין נאך ניט פארטיג מיט איהם! ער וועט מיר מוזען אומקעהרען דאס גאנצע געלט וואס איך האב איהם געגעבען, אז ניט וועט ער אלץ פארלירען. איך וועל איהם פאריאגען פון זיין מאיאנטעק, און ער וועט שוין ביי מיר קיין איינציגען גילדין ניט פארדינען.

— נו, הייליגער פאטער וואס וועט איהר זאגען! — האט קאטערינא זיך צו איהם אנגערופען — און איהר זייט דאך שוין אויך געוועזן גרייט צו גלויבען אויף דעם אידען אז ער זאל האבען באגאנגען אזא פארברעכען!

— אבער אז איך האב אויסגעפונען אז ער זאגט ליגען האב איך דאך איהם גוט אויס'גע'מוסר'ט — האט זיך אנטאן פארענטפערט.

— יע, עס זיינען פאראנען זעהר פיינע מענשען אויך צווישען אידען — האט די גרעפין געזאגט — און דאריבער קאן איך פארשטעהן פארוואס עס האט געצויגען וואלענטי'ן צו קומען צו אט דעם אידען און פארברייגען מיט איהם.

— פונדעסטוועגען וואלט איך זעהר ניט געוואלט זעהן אז דער יונגער גראף זאל זיך שטארק באפריינדען מיט די זשידעס! — האט אנטאן געזאגט — קיין גוטעס קאן פון דעם קיינמאל ניט ארויסקומען. א זשיד איז א טייוועל, און מיט'ן טייוועל דארף מען ניט זיין פריינדליך, ווייל ער קאן זעהר גרינג אפנארען... ער פארשפרייט א נעץ און איהם געלינגט צו פאנגען דעם וועמען ער זוכט צו פארטיליגען...

21

זארעמבא האט זיך צוריקגעקעהרט קיין ווילנא, צו זיין הויז, און זיינע עלטערען און יוליע האבען זיך שטארק דערפרעהט מיט איהם. ער האט זיי דערצעהלט אלץ וואס עס האט פאסירט ביים גראף אין פאלאץ, ווי אזוי זוקאווסקי, דער שליח פון גראף קיין פאריז האט זיך אומגעקעהרט און האט אויסגעטראכט א בילבול אויף דעם אומשולדיגען אידען אז ער האט זיי ביידען געקוילעט, איהם און וואלענטי'ן.

— ער האט דערצעהלט די דאזיגע פאלשע געשיכטע מיט אזוי פיל איינצעלהייטען, אז אפילו איך, וועלכער איז געשטאנען הינטער'ן פארהאנג, האב געשוידערט פון דעם. ווען ער האט פארגעשטעלט ווי אזוי דער איד פון פאריז האט מיך געבונדען, און ווי אזוי די אנדערע אידען זיינע ארויסהעלפער, האבען מיר געקוילעט מיט זייער שארפן חלף האב איך זיך א כאפ געטאן פאר'ן האלז צו זעהן אויב מען האט מיר ווירקליך ניט געקוילעט... — האט זארעמבא געלאכט.

יוליע און זיינע עלטערען האבען אויך מיטגעלאכט, און דאן האט ער זיי דערצעהלט ווי אזוי דער גלח אנטאן האט געהאלפען דעם ליגנער זוקאווסקי, ווי ער האט שוין דאס פאראויסגעזאגט פריהער, אז אזוי שנעל ווי דער גראף האט איהם דערצעהלט אז ער האט געהערט אז מיר פלעגען קומען באזוכען דעם אידען אין זיין הויז.

— איך זאג דיר דעם אמת, מוטער — האט זיך זארעמבא צו איהר געווענדעט, אז ווען איך האב געהערט ווי אזוי אונזערע גייסטליכע זיינען גרייט צו פארגיסען אומשולדיגע בלוט, האב איך פארלוירען מיין גאנצען רעספעקט צו זיי. איך האב שוין ניט מעהר קיין צוטרויען צו זיי.

— א, מיין זוהן, דו טארסט אזוי ניט ריידען! — האט איהם זיין מוטער פארגעווארפען — מיר מוזען טאן וואס די הייליגע פון אונזער קירכע הייסען אונז טאן!

— אפילו ווען זיי הייסען אונז פאר־

גיסען אומשולדיג בלוט! — האט זארעמבא אויסגערופען.

— ווער זיינען מיר איבערצוטראכטען וועגען דעם וואס אונזערע הייליגע גייסטליכע טוען. מיר דארפען זיך איננאנצען פארלאזען אויף זיי. אויב זיי זאגען, אז יענע זיינען שולדיג, זיינען זיי געוויס שולדיג! די הייליגע קירכע וועט קיינמאל ניט באגעהן קיין אומרעכט.

זארעמבא האט זיך ניט געוואלט אריינלאזען אין א געשפרעך מיט זיין מוטער וועגען די גייסטליכע פון דער קאטוילישער קירכע, ער האט דעריבער געשוויגען.

שפעטער אבער האט ער זיך אנגערופען צו יוליע'ן, אז ער וויל מיט איהר ארויסגעהן אויף א שפאציר, אז ער וויל איהר עפעס דערצעהלען.

— אבער דו ביזט דאך אזוי מיד, מיין טייערער — האט זי זיך צו איהם אנגערופען — רוה זיך אוים היינט, מיר וועלען נאך צייט האבען צו שפאצירען און צו ריידען.

יוליע האט געקאנט מערקען אז איהם, אז ער איז זעהר אויפגערעגט, און זי האט געוואלט ער זאל זיך אויסרוהען כדי נאכהער צו קאנען ריידען מיט איהם און הערען וואס האט מיט איהם דארט פאסירט.

אויף מארגען נאך מיטאג, האט זארעמבא אוועקגעשפאצירט מיט יוליע'ן הינטער'ן שטאט. א היבשע ווײלע זיינען זיי ביידע געגאנגען שוויינענדיג, דערנאך האט ער זיך אנגערופען צו איהר:

— זאג מיר דעם אמת, יוליע, מיין טייערע, האלסטו אויך ווי מיין מוטער, אז מיר מוזען פאלגען בלינדערהייט דאס וואס די קירכע הייסט אונז טאן?

— נו, עס פארשטעהט זיך אז ווי א פרומע קאטוילִיקין, איז מיין פליכט צו טאן אלץ וואס אונזערע גייסטליכע הייסען אונז טאן.

— אבער דו האסט דאך געהערט וואס איך האב דערצעהלט, ווי אזוי דער גלח אנטאן האט שוין געהאט באשולדיגט די אידען אין האבען אונז ביידען געקוילעט... זאג אליין ווי אזוי קאנען מיר האבען צוטרויען צו זיינע רייד, ווען ער איז פעהיג צו טאן אזא זאך, ווען ער קאן ביי זיך פועל'ן, אז אומזיסט בלוט זאל פארגאסען ווערען...

— נו, קאן דאך פאסירען, אז ער האט געמאכט א טעות, ער האט אזוי געמיינט... ער האט אבער גאר קיין שלעכטעס ניט אויסען געווען.

— הער זיך איין, יוליע, איך האב פאר די לעצטע עטליכע יאהר א סך, זעהר א סך געלערענט. איך האב געהאט צו טאן מיט פארשידענע גייסטליכע פון פארשידענע אמונות, און איך האב איינגעזעהן, אז אלץ איז ניט ווי עס באדארף צו זיין...

— איך פארשטעה ניט וואס דו מיינסט! — האט יוליע זיך אנגערופען.

— הער זיך איין, יוליע, איך וויל דיך עפעס פרעגען, אבער דו וועסט מיר מוזען דערצעהלען דעם גאנצען אמת, דו זאלסט גאר ניט פון מיר פארלייקענען.

— דו ווייסט דאך, מיין טייערער, אז איך וועל פון דיר קיין זאך ניט פארלייקענען!

— זאג מיר, צו וועמען געהסטו זיך מתודה זיין אויף דיינע זינד? — האט ער געפרעגט.

— איך געה צו דעם הייליגען פאטער אנטאן! — ענטפערט זי.

— איצט דערצעהל מיר דעם אמת, איז ער אלע מאל מיט דיר עהרליך? איך מיין האט ער קיינמאל ניט געטאן עפעס וואס האט אין דיר ארויסגערופען פארדאכט?...

— המ... יע, עס האט פאסירט, אז ער פלעגט וועלען ארויסווייזען צופיל פאטערליכקייט צו מיר...

— קאנסטו מיר דערצעהלען מיט מעהר איינצעלהייטען... זאג מיר דעם אמת, האט ער צו דיר געוואלט טאן אזעלכעס וואס דו וואלסט זיך באדארפט שעהמען?

— זאג מיר, בארים, פארוואס האסטו מיך פלוצלונג געפרעגט אזעלכע פראגען?

— איך האב א מאטיוו! איך וועל דיר שפעטער זאגען. איך וויל בלויז וויסען אויב דו האסט מיך זעהר שטארק ליב, איך מיין אויף אזוי פיל, אז דו זאלסט מיר קאנען אלץ דערצעהלען און דו זאלסט זיך ניט דארפען שעהמען פאר מיר. זאג מיר דעם אמת, ווען איז געווען דאס לעצטע מאל וואס דו ביזט צו איהם געקומען זיך מתודה זיין אויף דיינע זינד?

— עס איז שוין מעהר ווי א יאהר !

— האט זי געענטפערט.

— און ביי וועמען האסטו זיך מתודה געוועזן אט דעם גאנצען יאהר ?

— איך האב זיך ביי קיינעם ניט מתודה געוועזן.

— און דו רופסט זיך דאס א פרומע קאטויליקין ? — האט בארים זיך צו איהר גענוענדעט.

יוליע האט ארונטערגעלאזען דעם קאפ און האט געשוויגען.

— דערצעהל מיר די אמת'ע אורזאך פארוואס דו האסט זיך א גאנצען יאהר ניט מתודה געווען ?

— מיר דוכט זיך, אז דו ווייסט שוין אליין די אורזאך ! — האט יוליע זיך אנגערופען.

— איך שטוים זיך אן, אבער פונדעסטוועגען וואלט איך דאס געוואלט הערען פון דיין מויל. איך מיין, אויב דו האסט גענוג צוטרויען צו מיר, אז דו קאנסט מיר אלץ דערצעהלען ! דו האסט זיך ניט וואס צו שעהמען פאר מיר ! איך וויים, אז דו האסט אין דעם קיין שולד ניט. זאג מיר, וואס האט אנטאן געוואלט טאן צו דיר ווען דו האסט זיך פאר איהם מתודה געווען ?

— ער האט זיך צוגעהערט צו מיינע רייד, ער האט אויסגעהערט מיין וידוי, און מיך געבעטען איהם דערצעהלען מיינע געדאנקען וועגען דיר. איך האב איהם געזאגט, אז איך האב גאר ריינע געדאנקען וועגען דיר, מיין חתן, אבער ער איז באשטאנען איך זאל איהם אלץ דערצעהלען. איך האב איהם דערצעהלט, אז כ'האב דיך ליב און איך טראכט נאר פון דיר... האט ער פון מיר געוואלט ארויסקריגען אלע מיינע געדאנקען וועגען דיר, און כאטש איך האב איהם פארזיכערט, אז אלע מיינע געדאנקען וועגען דיר זיינען אהן זינד, זיינען ריין און היילינ, האט ער מיר געזאגט, אז געוויס מוז איך האבען אויך זינדיגע געדאנקען וועגען דיר... איך האב אבער איהם ניט געוואלט זאגען. האט ער מיר געוואלט איינריידען, אז איך האב זיך ניט מתודה געווען אויף אלץ, אז ער קאן מיר ניט פארזיכערען, אז אונזער האר יעזוס וועט מיר מוחל זיין. האב איך זיך פאר איהם פאנאנדערגעווייגט, האט ער מיך גענומען דריקען צו זיך און לאסטשען. ער איז געווארען פלוצלונג זעהר צערטליך צו מיר, שוין צו צערטליך... ער האט מיר געוואלט א קוש טאן, און אז איך האב איהם ניט געוואלט לאזען, האט ער מיר געזאגט, אז דאס האט ער געוואלט טאן כדי דער האר יעזוס זאל מיר פארגעבען מיינע זינד . . . איך האב אבער געפיהלט, אז דאס איז ניט אזוי, און מעהר בין איך שוין צו איהם ניט געקומען.

— איך בין זעהר צופרידען וואס דו האסט עס מיר דערצעהלט ! — האט זארעמבא געזאגט — איך האב געהאט אין זינען דיר אויך צו דערצעהלען זאכען וואס איך האב אויסגעפונען פון דעם הייליגען פאטערל, וועלכער איז דער גייסטליכער פארשטעהער פון דער קירכע. איך האב אבער געוואוסט, אז דו ביזט זעהר פרום און דאס קאן זיין פאר דיר א שרעקליכער קלאפ, דו וועסט זיין שטארק ענטוישט אין די פארשטעהער פון דיין רעליגיע, און דו וועסט אנפאנגען טראכטען, דו וועסט זאגען צו זיך : דער הייליגער פאטער אליין איז ניט היילינ, ער זינדיגט... ער זינדיגט אפילו ווען ער דארף דורכפירען זיינע פליכטען... איצט הער זיך איין וואס איך האב דיר צו דערצעהלען טאקע וועגען אנטאן, און שפעטער וועל איך דיר דערצעהלען וועגען א סך אנדערע, וועלכע זיינען אויך פארטרעטער פון דער קירכע. איך וועל דיר דערציילען אלץ וואס איך וויים. אפשר וועסטו פון דעם אויך פארשטעהן פארוואס איך האב פארלאזען אלץ און אלעמען און איך בין אוועק שטודירען אין אויסלאנד, און דאס זעלבע האט אויך געטאן וואלענטי !

— איז דען געווען אן אנדער אורזאך פארוואס דו און דיין פריינט וואלענטי זיינען אוועקגעפאהרען אין אויסלאנד ? — האט יוליע איהם געפרעגט.

— געוויס, און איך האב בדעה דיר אלץ מיט דער צייט צו דערצעהלען !

דערצעהל איצט אלץ ! — האט זי געזאגט — איך וואלט וועלען הערען אלץ וואס דו האסט מיר צו דערצעהלען.

— פריהער פון אלץ וועל איך דיר דערצעהלען וועגען דעם גראף פאטאצקי און וועגען זיין געליבטער ראשיל.

— אבער דו ווייסט דאך אז איך

וויים אלץ וואָס עס איז פאָרגעקומען צווישען דעם גראַף און זיין געליבטער.

— ניין, ניט וועגן איהם און איהר וועל איך דיר דערצעהלען, אָבער וועגן דעם הייליגן פאָטער'ל און ראשיל! יע, כ'וועל דיר דערצעהלען אלץ וואָס עס האָט פּאסירט, ווי וואַלענטי האָט מיר עס איבערגעגעבן. גלויב מיר, מיין טייערע, אז מיר טוט וועה מיין הארץ דיר צו דערצעהלען אזעלכע זאכען, ווייל איך וויים ווי עמפּפינדליך דיין יונגע צארטע נשמה איז. איך האָב זיך לאנג געשלאָגען מיט דער דעה... אָבער איך בין געקומען צום באשלוס אז עס וועט זיין א סך בעסער פאר אונז ביידען ווען מיר וועלען קוקען אויף די דאָזיגע זאכען מיט אָפענע אויגען. אמת, איז דער קירכע לערענט מען אונז אז מיר זאָלען גלויבען בלינדערהייט. אז מיר זיינען ניט ערלויבט צו שטעלען פראַגען וואָס קאָן אריינברענגען א שאָטען פון צווייפעל אין אונזער מח. אָבער ווען מיר זעהען אז פילע פון די צו וועמען מיר האָבען געהאט אזוי פיל צוטרויען, זיינען אזוי פארדאָרבען, אז אונטער דעם מאנטעל פון הייליגקייט טוען זיי אָפּ אלערליי פארברעכענס... דאן מוז ארויפשווימען דער צווייפעל אין אונזער מח. דאן קאָנען מיר זיך אליין פרעגען: זיינען אָט די רייד פון די דאָזיגע מענשען ריכטיג? קאָנען מיר האָבען צוטרויען צו זיי? וויבאלד אז זיי טוען פּונקט פארקערט וואָס זיי פּרעדיגען, דארפען מיר אלס גוטע, עהרליכע קריסטען טאָן וואָס זיי הייסען אונז?

— אָבער ניט אלע זיינען דאָך פארדאָרבען! — האָט יוליע געזאָגט — דאָס רוב גייסטליכע זיינען דאָך פיינע עדלע מענשען מיט הייליגע געפיהלען.

— יע, מיין טייערע, דו ביזט גערעכט, אז עס זיינען פאראן צווישען זיי, און אפשר די מעהרהייט פון זיי זיינען אזעלכע צו וועמען מיר מעגען האָבען צוטרויען... אָבער דאָס מיינט נאָך ניט אז זיי אליין זיינען בכלל פעהיג אונטערצושיידען צווישען אמת און פאלשקייט.

— וואָס מיינסטו? — האָט איהם יוליע אָנגעקוקט מיט פארוואונדערונג.

— אָט וועל איך דיר ערקלערען — האָט ער געזאָגט — עס איז שוין ביי דיר קיין צווייפעל ניט אז דער גלח אנטאָן איז א פאלשער, אומווירדיגער מענש, און ער איז זיכער ניט באַרעכטיגט צו פארטרעטען די קירכע, פונדעסטוועגען האָט דאָך דער בישאָף איהם אויסגעקליבען און איהם געגעבען מאכט צו קאָנען מוחל זיין די זינד פון די דאָזיגע וועלכע קומען זיך צו איהם מתודה זיין... איצט שטעל זיך פאָר דו פיהלסט אז דו האָסט מיט עפּעס געזינדיגט געגען גאָט, דו האָסט אן אינערליכען דראנג אויסצוגיסען דיין הארץ פאר דעם אלמעכטיגען, איהם דערצעהלען וועגען דיינע זינד, אז דו האָסט אויף זיי שטארק חרטה, און אז דו ביזט גרייט זיך אונטערצונעמען צו פארטרייבען פון זיך דעם שטן און ניט מעהר זיך צוהערען צו איהם... איז וואָס דארפסטו טאָן אין אזא פאל? דו געהסט אריבער צום גלח, דו ביזט זיך פאר איהם מתודה, און ער דארף עס זיין דער פארמיטלער צווישען דיר און גאָט. ער דארף לויט דער מאכט וואָס דער הייליגער בישאָף האָט אין איהם אריינגעלייגט, קאָנען דיר פארזיכערען אז גאָט האָט דיר מוחל געווען און דיין געוויסען דארף זיין ריין. דו געהסט אוועק פון גלח א גליקליכע, א צופרידענע, מיט א ריינע, זויבערע נשמה... איך רייד פון מיין אייגענער ערפאהרונג... ווען איך פלעג ארויסגעהן פון גלח'ס הויז נאָך אזא מין וידוי, פלעג איך זיך פיהלען ווי נייַ געבוירען... אָבער זינט איך האָב אויסגעפונען דעם אמת, איך מיין זינט איך האָב אויסגעפונען אז די אזוי גערופענע הייליגע וידוי־פאָטערס זיינען אליין פול מיט די זינד, אז זיי זינדיגען נאָך דערצו מיט די אומשולדיגע מיידלעך וועלכע קומען זיך ריינִיגען פאר גאָט, זינט דאן האָב איך אויפגעהערט צו געהן זיך מתודה זיין. יע, מיין טייערע, זינט דאן איז מיר געקומען אויפ'ן געדאנק אז איך בין ערצויגען געוואָרען ניט אויף דעם ריכטיגען וועג... איך בין זיך פאר דיר מודה אז איך האָב אָנגעהויבען צו צווייפלען אין אונזער קירכע...

— אַ, באָריס, ווי אזוי קאָנסטו גאָר ארויסברענגען אזא זאך פון דיינע ליפען! — האָט יוליע אויסגע־

רופען — דאס איז דאך אפיקורסות!

זארעמבא האט א ווײַלע זי באטראכט. ער האט געווארט צו זעהן ווי אזוי זי נעמט אויף זײַנע רייד, און ווען ער האט געזעהן ווי אויפגערעגט און אויפגעציטערט זי איז געווארען האט ער באשלאסען צו זײַן מעהר אדער ווייניגער פארזיכטיגער.

— יוליע, מײַן טײַערע, איך זעה וואס פאר א שטארקען אײַנדרוק מײַנע רייד האבען אויף דיר געמאכט — אפשר האב איך דאס דיר ניט באדארפט זאגען, ווײַל איך ווייס ווי פרום דו ביזט און ווי עמפינדליך דו ביזט ווען עס האנדעלט זיך וועגען רעליגיעזע זאכען. אבער ערלויב מיר טײַערע, דיך צו פרעגען, ביזטו אויך אזוי אויפגערעגט געווארען, ביזטו אויך אזוי פארציטערט געווארען ווען דו האסט דערפילט ווי דער גלח אנטאן האט ארויפגעלייגט זײַן האנד אויף דיר און געמאכט א פארזוך דיך א קוש צו טאן... איז אזא האנדלונג פון דער זײַט פון א פרומען גײַסטליכען דען ניט אפיקורסות? פונדעסטוועגען האסטו איהם ניט אנגערופען אפיקורוס!

— המ... אבער איך האב אויפגעהערט צו געהן זיך צו איהם מתודה זײַן! — האט זי זיך פארענטפערט.

— דו האסט אבער געוואוסט אז אנדערע מיידלעך און פרויען קומען צו איהם זיך מתודה צו זײַן אויף זייערע זינד, און דו האסט קיינעם פון דײַנע פרײַנד און באקאנטע ניט געזאגט דעם אמת, אז ער איז א ליגנער אז ער איז אליין אן אומגלויביגער, א זינדיגער... ניין, דו האסט ניט געזאגט, פארוואס? ווײַל ער האט מיט זײַנע פאלשע און כיטרע רייד געזוכט צו ווירקען אויף דיר אז ער איז בארעכטיגט צו טאן אזעלכע זאכען, אז ער טוט עס ווײַל ער איז דער הייליגער פאטער, און דו האסט מורא געהאט ארויסצורײַדען א ווארט געגען איהם... דו ווייסט אז הונדערטע קריסטליכע מיידלעך און פרויען קומען צו איהם זיך מתודה זײַן... פילע פון זיי זײַנען ניט אזוי שטארק אין כאראקטער ווי דו, זיי ווערען געשטרויכעלט און אויך זיי וועלען מורא האבען צו קומען דערצעהלען דעם אמת, און נאך מעהר זיי וועלען געהן ווײַטער צו איהם זיך מתודה צו זײַן... נו, פרעג איך דיך, איז דאס ניט קיין היפאקריטסטווא, איז דאס ניט קיין אפיקורסות?...

— יע, מײַן טײַערער, דו ביזט גערעכט, דאס איז ווירקליך היפאקריטסטווא, איך האב גארניט געטראכט וועגען דעם, איך האב טאקע געמיינט אז דער גלח איז ניט געוועזען אויסען קיין שלעכטעס, אז ער האט א רעכט ארויסצואווײַזען פאטערליכע צערטליכקייט צו א יונגער מיידעל וועלכע קומט זיך צו איהם מתודה צו זײַן... דו האסט מײַנע אויגען געעפענט... אויב דו ווילסט בין איך געגרייט צו געהן צום בישאף און איהם דערצעהלען אלץ וואס ער טוט, איך וועל איהם דערצעהלען ווי אזוי ער האט בשעת מײַן וידוי זיך צוגערוקט גאר נאהענט צו מיר, און ווי אזוי ער האט פרובירט מיר צווינגען איך זאל איהם דערצעהלען מײַנע אינערליכע געדאנקען וואס איך טראכט וועגען מײַן חתן...

— **ניין, מײַן טײַערע, דײַן געהן** צום בישאף וועט דיר גארניט העלפען, עס האבען שוין פאסירט גאר שווידערליכע זאכען, אין פארשידענע מאנאסטירען, אין קלויסטערס און די פאראומגליקטע זײַנען געקומען זיך באקלאגען אויף די גלחים און עס האט גארניט געהאלפען... ערשטענס, זײַנען די בישאפ׳ן פאראינטערעסירט אז עס זאל ניט קומען צו קיין סקאנדאל, און צווייטענס, וועלען זיי קיינמאל ניט וועלען צוגעבען אז זיי האבען אויסדערוועהלט אזעלכע פארטרעטער מיט וועמען זיי דארפען זיך שעהמען... ווען דו זאלסט זיך קומען באקלאגען אויף דעם גלח אנטאן פאר דעם בישאף, וועט ער איהם שיקען רופען און וואס דער גלח וועט זאגען, וועט ער איהם גיכער גלויבען ווי דיר, דו וועסט פון איהם אוועקגעהן א דערשלאגענע, א דערנידעריגטע... און דערצו וועסטו קריגען א נאמען פאר אן אויסגעלאסענע... יע, עס האט שוין ניט איינמאל פאסירט אזעלכע זאכען, און איך ווייס פון פילע אזעלכע פאלען... דאס האט מיר געגעבען א שטויס אז איך בין איצט געווארען אין גאנצען אנדערש...

— וואס מיינסטו דערמיט? מיט וואס ביזטו אנדערש געווארען? —

האט יוליע איהם אנגעקוקט.

— איך גלויב אז די צייט איז נאך ניט געקומען איך זאל מיט דיר קאנען ריידען גאנץ אפען — האט זארעמבא געזאגט — אין דיר איז נאך גוט איינגעווארצעלט אט דאס וואס די דאזיגע גלחים האבען פארפלאנצט אין דיין יונגען הארצען... אפשר וועט קומען א צייט ווען דו וועסט זיין רייף גענוג מיך צו פארשטעהן, און ערשט דאן וועל איך פאר דיר קאנען ענטפלעקען מיין הארץ, און דו וועסט מיך, האף איך פארשטעהן.

— הער זיך איין מיין טייערער — האט יוליע איהם געענטפערט — דו האסט שוין עטוואס מיינע אויגען געעפענט! איך בין גרייט צו הערען אלץ און איך פארזיכער דיר, אז וואס דו זאלסט מיר ניט דערצעהלען, וועלען מיינע ליבעם געפיהלען צו דיר אויף א האר ניט געמינערט ווערען... איך האב אזוי פיל צוטרויען צו דיר, איך וויים אז איך קאן זיך פארלאזען אויף דיין פארשטאנד, אויף דיין עהרליכקייט, אויף דיין אונערמידליכע שטרעבונג צו זוכען און געפינען דעם אמת. איך בין גליקליך צו פארבינדען מיין גורל מיט דיינעם, וואס דו זאלסט ניט טאן... דו קאנסט מיר זאגען איצט אלץ וואס עס טוט זיך אין דיין הארצען!

— אט די דאזיגע רייד דיינע, מיין ליבסטע, גיבען מיר א סך מוט און האפנונג — האט זארעמבא געזאגט— אבער פונדעסטוועגען פיהל איך אז די צייט איז נאך ניט געקומען איך זאל דאס דיר ענדעקען! איך וועל דיר דארפען פריהער גוט צוגרייטען צו דעם... עס איז א וויכטיגער שריט אין אונזער ביידענס לעבען, און איך וויים וואס עס קאן פאסירען אויב דו וועסט צו דעם ניט זיין גוט צוגעגרייט.

— איך פארזיכער דיר, מיין ליבסטער אז איך וואלט געטאן אלץ וואס דו פארלאנגסט פון מיר. איך האב אויף דיר געווארט מיט גרוים אומגעדולד. איך האב געהאט פארשידענע ספקות אין מיין הארצען. מיין שוועסטער און אויך טאקע אט די קאטערינא, וואלענטי'ס שוועסטער האבען פרובירט שווער מאכען מיין הארץ, זיי האבען מיר געזאגט אז יעדער יונגערמאן וועלכער געפינט זיך אין פאריז פאר א קורצער צייט, וועט זיכער שוין דארט געפינען א מיידעל מיט וועמען ער וועט הייראטען, אבער איך האב זיי געזאגט, אז איך האב צו דיר פולען צוטרויען, און איך זעה דאך אז מיין גלויבען אין דיר איז פולשטענדיג בארעכטיגט געווארען, דאריבער קאן איך דיר פארזיכערען אז איך וועל דיר נאכפאלגען ביז דעם סוף פון דער וועלט, איך מיין וואוהין דו וועסט געהן און וואס דו וועסט טאן, וועל איך זיין מיט דיר, מיט מיין גאנצען לייב און לעבען.

— און אט מיט א ווײלע צוריק, ווען דו האסט געמיינט אז איך בין געווארען אן אומגלויביגער, האסטו אויף מיר געקוקט מיט אויפרעגונג און צארן...

— ענטשולדיג, מיין טייערער, אויב מיינע געפיהלען האבען אויף דיר געמאכט אזא איינדרוק — איך בין זיך מודה, אז פון אנפאנג האב איך זיך שטארק דערשראקען פאר אזעלכע רייד, אבער איצט בין איך גרייט צו הערען אלץ. יע, דו האסט מיר נאך ניט דערצעהלט וואס עס איז פארגעקומען צווישען דעם גראף פאטאצקי, זיין געליבטער ראשיל און דעם גלח אנטאן.

— גוט, איך וועל דיר דערצעהלען! — האט זארעמבא געזאגט — איך האב דיר זעהר פיל צו דערצעהלען, לאמיר צוגעהן צום שלאסבארג, דארט וועלען מיר זיך זעצען אויפ'ן גראז און איך וועל דיר דערצעהלען אלץ וואס וואלנעטי האט מיר דערצעהלט וועגען זיין פאטער און דעם גלח...

זיי זיינען ביידע אוועק צום שלאסבארג, און זיי האבען אויפגעזוכט אן איינזאמען רוהיגען פלאץ און זיך צוגעזעצט אויפ'ן גראז. א ווײלע זיינען זיי ביידע געזעסען און געשוויגען. זארעמבא האט אריינגעקוקט טיף אין איהרע אויגען. ער האט געוואלט זיך דערגרונטעווען וואס עס טוט זיך ביי איהר אויף דער נשמה. זי האט דערפהילט זיינע בליקען און ארונטערגעלאזען איהרע אויגען. באלד האט זי ווידער אויפגעהויבען איהרע אויגען און זי האט א קוק געטאן אויף איהם. א ליבליכער שמייכעל האט זיך באוויזען אויף איהרע ליפען, און זארעמבא האט אנגעפאנגען איהר צו דער-

צעהלען די געשיכטע וואָס וואַלענטי האָט איהם דערצעהלט.

ער האָט איהר דערצעהלט ווי אַזוי ער, וואַלענטי האָט נאָכגעפאָלגט זיין פאַטער, און ווי ער האָט געזעהן ווי ער קומט אריין צו דעם גלח אנטאָן אין הויז. ווי אַזוי זיי טרינקען ביידע שאַרפע געטראַנקען און ריידען וועגען דער געליבטער זיינער. ער האָט איהר דערצעהלט מיט אַלע איינצעלהייטען, ווי אַזוי וואַלענטי האָט פון גלח ארויסבאַקומען, אַז ער האָט געזינדיגט מיט ראַשיל ווען זי פלעגט צו איהם קומען זיך מתודה זיין... און ווי אַזוי ער האָט געפירט צו דעם, אַז ראַשיל האָט זיך אין דעם אויך מודה געווען פאַר זיין פאַטער, און זי האָט געוואָרפען די גאַנצע שולד אויף דעם גלח. און דער גלח האָט איהר באַשולדיגט, און אַזוי האָט דער גראַף ז׳ייסגעפונען, אַז אין דער צייט וואָס זי, ראַשיל, פלעגט קומען צו איהם זיך מתודה צו זיין, פלעגט ער מיט איהר זינדיגען.

— איצט זאָגט מיר, יוליע, וואָס קאָנען מיר ערוואַרטען פון אַזאַ גלח, ער זאָל זיך פאַר אונז איינשטעלען און זעהן ארויסקריגען אַ מחילה פון גאָט פאַר אונזערע זינד.

— דו ביזט גערעכט, מיין ליבער — האָט יוליע געזאָגט — פון איצט אָן וועל איך שוין מעהר צו קיינעם פון זיי ניט האָבען קיין צוטרוי.

— דאָס איז אָבער ניט נויטיג, מיין ליבסטע, — האָט זאַרעמבאַ זיך אָנגערופען — ווען מיר געפינען אויס, אַז דאָס וואָס מיר האָבען געהאַלטען פאַר אַן אמת, איז גאָר אַ פאַלשקייט, דאַרפען מיר ניט קומען צום באַשלוס, אַז עס איז מעהר ניטאָ קיין אמת אויף דער וועלט... מיר דאַרפען ניט אויפגעבען אונזער האָפענונג, אַז מען קאָן געפינען דעם אמת ערגיץ אַנדערש. מיר ווייסען, אַז עס איז פאַראַן אַ גאָט, וועלכער האָט באַשאַפען די וועלט און אַלץ וואָס געפינט זיך אויף דער וועלט. קיינער לייקענט דאָס ניט. איצט איז די פראַגע ווי אַזוי קאָנען מיר דערקענען די גאָטהייט? מיר דאַרפען זוכען, נישטערען און געפינען דעם אמת, ווייל אמת מיינט גוטהייט. יע, אַזוי זאָגען די אידישע חכמים אַז דער זיגעל פון גאָט איז "אמת". ווי קאָנען מיר זיך פאַנאַנדערקלייבען וואָס עס איז אמת און וואָס עס איז שקר?

מיר דאַרפען טראַכטען, מיר דאַרפען זיך דערגרונטעווען, מיר דאַרפען זעהן און לערנען די הייליגע שריפטען, דורך וואָס די געטליכקייט האָט זיך אַנטפלעקט פאַר דער מענשהייט. עס איז ניט גוט צו לאָזען זיך איינריידען פון אַזעלכע, וועלכע האָבען בלויז זיך זעלבסט אין זינען, וועלבע זיינען ניט באַאינטערעסירט צו געפינען דעם אמת... אָט טאַקע ווי דער גלח אנטאָן און זיין גלייכען.

— אָבער וואו געפינט מען דעם אמת? — האָט יוליע איהם געפרעגט.

—אַז מען זוכט געפינט מען. שוין באַלד פינף יאָהר ווי איך האָב זיך אָפּגעגעבען מיט אָט דער דאָזיגער פראַגע, איך צוזאַמען מיט דעם יונגען גראַף וואַלענטי פּאָטאָצקי. מיר האָבען געזוכט, געגישטערט, געשטודירט, געהאַט צו טאָן מיט פאַרשידענע גייסטליכע, פון דער קריסטליכער און דער אידישער רעליגיע. מיר האָבען געוואויגען און געמאָסטען יעדען באַווייז, יעדער אָנדייטונג, און ערשט דאַן האָבען מיר גענומען שטודירען די ביבעל אין אָריגינעל, אין דער הייליגער שפּראַד...

— וואָס, איהר האָט זיך אויסגעלערענט העברעאיש? — פרעגט איהם יוליע.

— דו ווייסט דאָך, אַז אביסעל העברעאיש האָבען מיר געלערענט אין דער קאַטוילישער סעמינאַריע, און דאָס איבעריגע האָבען מיר זיך דערלערענט אין פּאַריז און ערגיץ אַנדערשוואו.

— וואו, אַנדערשוואו?

— דאָס קאָן איך דיר דערווייל ניט זאָגען. איך וועל שפּעטער אַלץ דערצעהלען, דערווייל אָבער וועל איך דיר זאָגען, אַז נאָכדעם ווי איך און וואַלענטי האָבען גרינדליך אויסגעלערענט די העברעאישע שפּראַך זיינען אונזערע אויגען אויפגעעפענט געוואָרען. מיר האָבען ערשט דאַן דערזעהן די ליכטיגקייט. יע, יוליע, מיר זיינען די גאַנצע צייט געגאַנגען אין דער פינסטערניש... דאָס וואָס מיר האָבען געלערענט די הייליגע שריפטען פון דעם אַלטען טעסטאַמענט, איז ניט געווען די ריכטיגע אויסטייטשונג. דער אָריגינאַל דערצעהלט גאָר אַ גאַנץ אַנדער געשיכטע. ערשט דאַן ווען מען קאָן לערנען די ביבעל פון דעם מקור, זעהט מען איין, אַז עס האָבען זיך געפונען אַזעלכע, וועלכע האָבען געפעלשט דעם אמת,

זיי האבען אריינגעגעבען א גאנץ נייעם פירוש אויף די רייד פון די הייליגע נביאים. יענע האבען דאס געטאן אבזיכטליך און די אנדערע זיינען שוין פון דעם פארפירט געווארען... יע, יוליע, מיר זיינען דערגאנגען דעם אמת...

ער האט זיך אפגעשטעלט און געקוקט אויף יוליע'ן מיט זיינע דורכדרינגענדע בליקען. ער האט געוואלט זעהן אויב ער זאל געהן ווייטער, אדער ער האט שוין גענוג גערעדט. ער האט באמערקט טרעהרען אין יוליע'ם אויגען, און ער האט געפיהלט, אז זיינע רייד האבען געטראפען אין ציעל. זי פארשטעהט איהם. זי פיהלט מיט איהם, און איצט וועט ער קאנען זיך אנטפלעקען פאר איהר. איצט וועט ער קאנען איהר דערצעהלען דעם אמת, אז ער איז געווארען א איד... אבער ניין, ער טאר נאך אזוי שנעל מיט דעם אמת ניט ארויסקומען. עס קאן פאסירען, אז ווען זי זאל דאס הערען וועט זי דערשטוינט ווערען.

יוליע האט געווישט איהרע אויגען. זי האט געקוקט אויף איהם און דערזעהענדיג דעם פייערל אין זיינע אויגען האט זי זיך צו איהם אנגערופען:

אויב דו האסט שוין יע אויסגעפונען דעם אמת, טא פארוואס ווילסטו מיר איהם ניט אנטפלעקען?

— ווייל די צייט איז נאך ניט געקומען. דו ביזט נאך צו דעם ניט צוגעגרייט. ניין, מיין טייערע, מען קאן ניט פארוואנדעלט ווערען אין איין טאג צייט אין עפעס וואס איז אזוי פרעמד... דו וועסט דארפען צואווארטען. דו וועסט דארפען שטודירען, זיך פאנאנדערקלייבען, און דאן ווען דו אליין וועסט וויסען דעם אונטערשייד צווישען אמת און שקר, ערשט דאן וועסטו אליין קומען צו דעם זעלבען באשלום ווי איך...

— הער זיך איין, באריס, דו ווייסט דאך, אז איך זעה איצט אלץ מיט דיינע אויגען, איך פיהל אלץ מיט דיין הארצען... אויב דו האסט געפונען דעם אמת, וועל איך אט דעם זעלבען אמת דערקענען. דו מעגסט זיכער זיין, אז איך בין גרייט אויף דעם גרעסטען קרבן, פונקט ווי דו... איך דארף אזוי לאנג ניט שטודירען און פארשען ווי דו האסט עס געטאן, פאר מיר איז גענוג, אז דו האסט עס געטאן, און דעריבער איז דאס די ריכטיגע זאך, דער ריכטיגער וועג, איך בעט דיך פארהויל גארניט פון מיר... איך בין גרייט צו טאן אלץ וואס דו וועסט מיר זאגען.

— יוליע, טייערע, דו דארפסט וויסען, אז דער נייער וועג וואס איך האב פאר זיך אויסגעקליבען איז ניט פארפלאנצט מיט בלומען... יע, מיט דערנער, מיט שטעכיגע, גיפטיגע דערנער איז ער פארפלאנצט ,און איך וועל דארפען זיין זעהר פארזיכטיג ווי איך געה אויף דעם דאזיגען וועג, איך זאל ניט געשטרויכעלט ווערען און פאלען אויף די גיפטיגע דערנער און זיך ניט פארגיפטען, אויב אזוי ווי אזוי קאן איך ערווארטען, אז דו זאלסט מיט מיר מיטגעהן אויף דעם זעלבען וועג...

— דו ביזט מיין ליבער אויף אייביג און דעריבער איז דיין וועג אויך מיין וועג! — האט יוליע אויסגערופען — וואוהין דו וועסט געהן וועל איך אויך מיטגעהן, דיין אמונה וועט אויך זיין מיין אמונה...

— איך זעה, אז דו שטויסט זיך אן יוליע צו וואס איך האב געצילעוועט מיט מיינע רייד. איצט זאג מיר דעם אמת, וועסט וויסען ווי אזוי צו האנדלען ווען דו געפינסט אוים דעם אמת וועגען מיר. דו פארשטעהסט, איך וויל איבערלאזען די ברירה צו דיר. אויב דו גלויבסט, אז דו וועסט מיט מיר ניט קאנען געהן אויף יענעם וועג, דאן האסטו דיין אויסוואל...

— איך האב דאך דיר געזאגט, טייערער, אז דיין וועג איז אויך מיין וועג. דו האסט ניט וואס מורא צו האבען. דו קאנסט פאר מיר עפענען דיין הארץ, איך פאנג שוין איצט אן אלץ צו באגרייפען... מיינע אויגען האסטו שוין געעפענט, איך קאן שוין זעהן און אלץ וואס דו דארפסט טאן איז אנצייגען מיר דעם ריכטיגען וועג. איך וועל זיכער שוין ניט בלאנדזשען, אזוי לאנג ווי מיינע אויגען זיינען געעפענט געווארען...

זי האט איהם ארומגענומען און א קוש געטאן.

זארעמבא האט דאן פארשטאנען, אז עס איז געקומען די צייט... ער קאן מיט איהר שוין רעדען אפען.

— איך לייג מיין לעבען איז דיינע הענט — האט זארעמבא זיך צו איהר

אנגערופען — אויב דו ווילסט, ויטסטו מיך קאָנען איבערגעבען צו די גייסטליכע פון אונזער קירכע און אין עטליכע טעג בין איך א טויטער. זיי וועלען מיך פארברענען פאר דעם. אין דעם צווייפעל איך ניט. אויב דו גלויבסט, אז איך האָב דאָס פארדינט קאָנסטו עס טאָן. איך וועל דיר אַלץ דערצעהלען.

— אָ, מיין טייערער! — האָט זי אויסגערופען און איהם ווידער גענומען קושען — ווי אזוי קאָנסטו גאָר טראכטען אזוינס פון מיר! אויב שטארבען וועל איך מיט דיר, ווייל צו דיר געהערט מיין קערפער און מיין נשמה. דערצעהל מיר אַלץ און איך וועל זיך שעצען גליקליך ווען דו וועסט מיט מיר לערנען און ערקלערען אַלץ וואָס דו האָסט אויסגעפונען. איך וועל זיך שעצען פאר די גליקליכסטע אויב איך וועל אויסגעפינען, אז ניט נאָר בין איך אוועק פון קרומען וועג, נאָר איך האָב אין דער זעלבער צייט געפונען דעם גלייכען וועג. איך האָב שוין געהאט ספקות, איך האָב געטראכט, געזאָרגט, און געזוכט, אָבער איך בין ניט געקומען צו קיין ענדגילטיגען באַשלוס... איצט בין איך אָבער איבערצייגט, אז דו וועסט מיך פיהרען אויף דעם ריכטיגען וועג, און אז איך וועל דורך דיר ראטעווען מיין נשמה, וואָס איז לעצטענס געווארען פאראיינזאמט... דערצעהל מיר אַלץ, מיין געליבטער, און איך וועל געהערען צו דיר אויף אייביג.

— זאָג מיר, יוליע, ביזטו גרייט אוועקצופאָהרען פון דאנען, ווייט, זעהר ווייט, וואו מיר וועלען קאָנען זיין רוהיג און אָהן מורא דינען צו דעם גאָט פון ישראל...

— וואָס, דו ביזט שוין געוואָרען א איד? — האָט יוליע איהם א פרעג געטאָן.

זארעמבא האָט זי באטראכט א ווייַלע און דאן האָט ער געזאָגט:

— יע, מיין טייערער, איך בין איצט א איד. איך האָב זיך מגייר געוועז מיט א פּאָר יאָהר צוריק...

יוליע האָט אויף איהם אָנגעשטעלט איהרע אויגען. איהר פנים איז בלאָס געוואָרען. איהר גאנצער קערפּער האָט גענומען ציטערען.

— וואָס איז מיט דיר, מיין טייערע? — האָט ער זי געפרעגט א דערשראָקענער. איהם האָט זיך אויסגעדוכט, אז איצט, אז זי ווייסט שוין פון זיין גרויסען סוד, וועט זי זיך אָפּטרייסלען פון איהם... זי וועט אפילו זיך אויף איהם ניט וועלען אומקוקען...

יוליע האָט זיך פאנאנדערגעוויינט. זי האָט פארשטעלט איהרע אויגען מיט איהרע הענט און זי האָט ביטער געוויינט.

זארעמבא האָט איהר געלאָזט גוט אויסוויינען, און דאן האָט ער זיך צו איהר אָנגערופען:

— דו קאָנסט מיך פארטרייבען פון זיך. איך ווייס, אז איך האָב קיין רעכט ניט געהאט מיט דיר אזוי צו האנדלען. איך בין אין דיינע אויגען געוויס פארעכענט ווי דער גרעסטער פארברעכער... איך ווייס, אז דו פיהלסט זיך איצט זעהר אומגליקליך...

— אָ, ניין, פארקערט, איך בין די גליקליכסטע אין דער וועלט! — האָט זי איהם ארומגענומען און באדעקט מיט קושען. איך זעה איצט, אז דו האָסט מיך ליב און אז דו האָסט צו מיר צוטרויען... איך בין גליקליך, אז דו האָסט געפונען דעם אמת, און דו וועסט מיך אויך ארויפפירען אויף דעם ריכטיגען וועג... יע, מיין ליבסטער, איך בין דיינע, איך וועל זיך טיילען מיט דיר אַלץ, די גוטעס און די שלעכטעס... איך בין גרייט צו ווערען א אידען און געהן מיט דיר וואוהין דו וועסט געהן.

— איך האָב ניט גענוג ווערטער דיר צו זאָגען ווי גליקליך דיינע רייד האָבען מיך איצט געמאכט. — האָט געזאָגט זארעמבא. — איצט ווייס איך, אז איך וועל האָבען מיט וועמען זיך צו טיילען מיינע ליידען און פריידען.

—זאָג מיר, מיין טייערער וואָס וועלען מיר איצט דארפען טאָן? — האָט יוליע געזאָגט און איהרע אויגען האָבען זיך צעלויכטען.

— דערווייל וועלען מיר דאָס דארפען ביידע האלטען בסוד! — האָט זארעמבא געזאָגט — מיר וועלען זיך דארפען אויפפירען ווי גאָרניט וואָלט פּאסירט. דערווייל זיינען מיר ביידע קאטויליקען... מיר וועלען שפּעטער דארפען אויסארבייטען דעם פּלאַן. און מיר וועלען זעהן וואָס פאר א שריט צו מאכען. עס קאָן זיין, אז איך וועל

זיך נאָך באראטען מיט וואלענטי'ן.

— און וואו איז וואלענטי? — האָט זי איהם געפרעגט.

— וואלענטי געפינט זיך אין איליע!

— האָט ער געזאָגט.

אין איליע! דאָרט געפינען זיך דאָך זיינע עלטערען! — האָט זי אויסגערופען מיט ערשטוינונג.

— יע, וואלענטי געפינט זיך דאָרט אָבער ניט ביי זיינע עלטערען! — האָט זארעמבא איהר געזאָגט — ער געפינט זיך אין בית המדרש. דאָרט זיצט ער און לערענט.

— און האָט ער גאָרניט מורא, אז זיינע עלטערען וועלען איהם דערקענען?

— איך פארזיכער דיר, יוליע, אז ווען זיינע עלטערען ריידען מיט איהם אָפּ א גאנצע שעה, וועלען זיי איהם ניט דערקענען.

— אָבער פארוואָס האָט ער דוקא אויסגעקליבען אָט דעם דאָזיגען פּלאַץ? — פרעגט איהם יוליע.

— איך זעה, אז איצט קאָן איך דיר אלץ דערצעהלען, טייערע! — האָט ער געזאָגט — וואלענטי איז פארליבט אין א אידישער מיידעל!

— וואלענטי איז פארליבט! — האָט יוליע אויסגערופען — איך וואָלט עס קיינמאָל ניט געגלויבט! איך האָב געמיינט, אז ער וועט קיינמאָל ניט ליב האָבען... און דערפאר האָט ער...

— ניין, טייערע יוליע! וואלענטי האָט זיך ניט מגייר געווען צוליב זיין ליבע. ער האָט זיך שוין לאנג ארומגעטראָגען מיט אָט דעם דאָזיגען געדאנק. ער האָט שטודירט, געפאָרשט און גענישטערט אין אלע רעליגיעזע ביכער, ביז וואנען ער איז געקומען צו דער איבערציינונג... יע, ער האָט באשלאָסען צו ווערען א איד, א סך פריהער איידער ער האָט מיר אנטדעקט זיינע פּלענער וועגען דעם! צוליב זיין באשלוס, האָט ער דאָן געזוכט די נאָהענטקייט פון אידען, און ער האָט באזוכט זיין פאָטער'ס ארענדאר, לייזער זוסקעס!

— אָ, דו מיינסט דער וועלכער האָט געוואונען דעם טאנץ געוועט געגען יוזשוק'ן?

זארעמבא האָט א שמייכעל געטאָן, און יוליע האָט איהם געפרעגט די באדייטונג,

— איצט, מיין טייערע, קאָן איך דיר דערצעהלען דעם גאנצען אמת. איך וויים, אז דו וועסט וויסען ווי צו האלטען אלע אונזערע סודות. זיי וויסען, אז דער וועלכער האָט געטאנצט געגען יוזשוק'ן איז ניט געווען לייזער זוסקעס, דעם גראפ'ס ארענדאר. דאָס איז געווען אן אנדער איד, מיינער און וואלענטי'ס גוטע פריינט, חיים, אן אייניקעל פון ר' מנחם מאן.

זארעמבא האָט איהר דערצעהלט מיט אלע איינצעלהייטען, ווי אזוי וואלענטי האָט געראטעוועט דעם אידען זוסקעס פון א זיכערען טויט מיט דעם וואָס ער האָט געלאָזט וויסען מנחם'ן וועגען דעם גראף'ס פּלאן צו צווינגען זיין אידישען ארענדאר צו טאנצען געגען יושוק'ן. מנחם'ס אייניקעל חיים איז זעהר א גוטער, געאיבטער טענצער, האָט ער שוין געזעהן, אז ער זאָל פארנעמען זיין פּלאץ, און אזוי האָט וואלענטי געהאט א געלעגענהייט צו באזוכען דעם ארענדאר פון זיין פאָטער, וועלכער האָט זעהר א שעהנע טאָכטער מיט'ן נאָמען יהודית...

— האָסטו זי אויך געזעהן? — פרעגט איהם יוליע.

— יע, איך בין געווען ביי דעם אידען צוזאמען מיט וואלענטי'ן, מיט עטליכע יאָהר צוריק, און אויך מיט עטליכע טעג צוריק, ווען איך האָב באזוכט דעם גראף פּאָטאָצקי און איהם געבראכט א גרוס און א בריוו פון זיין זוהן.

— דו האָסט זיי געבראכט א גרוס פון זייער זוהן און אין דער זעלבער צייט האָט ער זיך געפונען אין דעם זעלבען שטעטעל! — האָט יוליע א שמייכעל געטאָן.

— יע, כאָטש ער האָט זיך געפונען בלויז א צעהן מינוט גאנג פון זיי, פונדעסטוועגען איז ער געווען אזוי ווייט פון זיי ווי מזרח איז ווייט פון מערב — האָט זארעמבא געזאָגט — ער איז דאָן געזעסען אין בית המדרש און געלערענט די הייליגע תורה... דו פארשטעהסט, ווען מיר האָבען ביידע באשלאָסען זיך אומצוקערען, האָבען מיר צווישען זיך אָפּגעמאכט, אז איך זאָל זיך אומקערען אלס קאטוליק, פּונקט ווי איך בין דאָס געווען איידער איך בין אוועקגעפאָהרען פון דאנען און ער זאָל קומען קיין איליע אלס איד.

איך פאַרזיכער דיר, יוליע, אַז ווען דו וואָלסט מיך דערזעהן מיט עטליכע וואָכען צוריק איידער איך האָב זיך אָפּגעגאָלט און אַרומגעשאָרען און געביטען מיינע בגדים, וואָלסטו מיך בשום אופן ניט דערקענט... איך האָב געטראָגען אַ באָרד און פּאות, און האָב אויסגעקוקט ווי אַן עכטער איד. מיר האָבען זיך אָבער געשראָקען, אַז צוליב דעם וואָס מיר האָבען פון זיך ניט געלאָזט הערען פאַר אַזאַ לאַנגער צייט, וועלען די אידישע שונאים אַרויסלאָזען אַ קלאַנג, אַז מען האָט אונז ערמאָרדעט צוליב ריטועלע צוועקען און דאַן וואָלט מען זיכער געמאַכט אַ פּאָגראָם אויף די אידען, און איידער וואָס ווען, וואָלט אידיש בלוט זיך געגאָסען ווי וואַסער... אַזוי האָט געהאַט געשריבען אונזער פריינד מנחם מאַן צו אונזער פריינד אין פּאַריז, און ער איז שנעל געפאָהרען קיין אַמסטערדאַם און אונז איבערגעגעבען אַלץ, און דאַן האָבען מיר באַשלאָסען צוריקצופאָהרען. מיר האָבען געטראַכט, אַז עס איז גענוג ווען איינער פון אונז זאָל ערשיינען, און ברינגען אַ גרוס און אַ בריוו פון צווייטען. און אַזוי ווי איך האָב דאָך דיך געהאַט, איז באַשלאָסען געוואָרען, אַז איך זאָל צוריק פאַרוואַנדעלט ווערען אין אַ קריסט, און קומען אַהיים...

— און וואָס וואָלסטו געטאָן ווען איך וויל ניט טאָן וואָס דו האָסט געטאָן? — פרעגט איהם יוליע מיט אַ שמייכעל.

— דאַן וואָלט איך געצוואונגען געוואָרען ווידער צו פאַרשווינדען. אָבער איך פאַרזיכער דיר, אַז איך וואָלט שוין קיינמאָל מעהר ניט חתונה געהאַט... ווען איך וואָלט געצווייפעלט אין דיין ליבע צו מיר, וואָלט איך אפילו קיין פאַרזוך ניט געמאַכט מיט דיר צו ריידען וועגען דעם. איך האָב דיך זעהר ליב און איך בין געווען זיכער, אַז אויך דו האָסט מיך ליב אויף אַזוי פיל, אַז דו זאָלסט קאָנען אַריינדרינגען אין מיין נשמה און דאָרט געפינען דעם הייליגען פלאַם וואָס האָט זיך אין מיר אָנגעצונדען, אַזוי, אַז אָט דער זעלבער פלאַם זאָל אויך דיין נאָבעלע און זויבערע נשמה אָנצינדען.

— יע, מיין טייערער, איך פיהל, אַז אין מיין נשמה ברענט שוין אָט דער דאָזיגער פלאַם, איך בין גליקליך, אַז ענדליך האָב איך געפונען דעם ריכטיגען וועג. איך פיהל זיך ווי ניי געבוירען. עס דוכט זיך מיר, אַז אַלץ וואָס איך זעה אַרום זיך, איז אַנדערש ווי עס איז געווען מיט אַ וויילע צוריק איידער דו האָסט פאַר מיר אַנטפּלעקט דיין נשמה. ריהר אָן מיין פּנים וועסטו פיהלען ווי עס ברענט אין מיר אַ העלישער פייער. איך האָב אין די עטליכע שעה דורכגעמאַכט אַ גרויסע ענדערונג, און איך פיהל; אַז יעדעס גליד פיבערט אין מיר...

— יע, מיין טייערע, איך פאַרשטעה עס זעהר גוט, איך אַליין האָב אויך דורכגעלעבט אָט די זעלבע געפיהלען ווען איך האָב פלוצלונג דערפיהלט, אַז איך וועל ווערען אַ איד. איך האָב אָנגעהויבען צו קוקען אויף אַלץ מיט אַנדערע אויגען. די וועלט איז געוואָרען אַזוי שעהן, אַזוי פּרעכטיג, ווייל איך האָב געפיהלט, אַז איך האָב פלוצלונג דערזעהן אַ וואונדערבאַרע ליכט, אַ ליכט וואָס קריגט איהר ליכטיגקייט פון אמת...

— איך בין אַזוי גליקליך, אַז עס ווילט זיך מיר וויינען פון פרייד! — האָט יוליע איינגענורעט איהר קאָפּ אין זיין בוזים און זי האָט געוויינט...

— מיין ליבסטע, מיין טייערסטע!

— האָט זאַרעמבאַ זי געדריקט צו זיך

— אָט דעם הייליגען מאָמענט וועל איך ניט פאַרגעסען כל זמן איך וועל לעבען. איך בין גרייט איצט אויף אַלץ. איך בין אפילו גרייט צו שטאַרבען מיט די הייליגע ווערטער פון "שמע ישראל" אויף מיינע ליפּען, ווי פילע אידישע צדיקים און מאַרטירער האָבען דאָס געטאָן. דאָס זעלבע פיהלט אויך מיין חבר וואַלענטי...

— ניין, מיין ליבער, מיר וועלען דאַרפען לעבען און העלפען פאַרשפּרייטען דעם אמת צווישען די וועלכע בלאָנדזשען. מיר וועלען מיט אונזער לעבען קאָנען אַ סך מעהר אויפטאָן ווי מיט אונזער טויט...

— דו ביזט גערעכט, דעריבער וועלען מיר מוזען זיין זעהר און זעהר פאָרזיכטיג! מיר וועלען דאַרפען האַנדלען ווי גאַרניט האָט פּאַסירט. מיר וועלען זיך דאַרפען ביידע אויפפיהרען ווי פרומע קאַטוילּיקען. מיר וועלען דאַרפען געהן אין קלויסטער, און אויב דו וועסט ווידער אַמאָל דאַרפען אָנ־

פאנגען געהן צו דעם גלח אנטאָן, פאַר דיין וידוי... דו וועסט שוין וויסען ווי אזוי זיך צו היטען פון איהם. און איך אליין אפילו וועל אויך געהן צו איהם זיך מתודה צו זיין. מיר וועלען דארפען צווישען זיך אָפּמאכען וואָס איהם צו זאָגען, כדי ער זאָל קיינמאָל ניט קאָנען פארדעכטיגען וואָס איז פאָרגעקומען אין אונזערע נשמות. מיר וועלען אויך דארפען זיין זעהר פאָרזיכטיג, אז מיינע עלטערען זאָלען ניט האָבען דעם מינדעסטען פארדאכט, אז מיר האָבען זיך געענדערט. דו זעהסט דאָך, אז איך האָב שוין ניט מעהר געקאָנט עסען קיין חזיר, האָב איך זיי איינגערעדט, אז איך בין געוואָרען. א וועגעטעריאנער, וועלכער עסט ניט קיין פלייש...

— דו ווייסט וואָס מיר איז איינגעפאלען — האָט יוליע זיך אָנגערופען — איך וועל זיי אויך זאָגען, אז איך בין א וועגעטעריאנערין!

— דו דארפסט עס ניט טאָן, ערשטענס ביזטו נאָך דער, ווייל ניט געוואָרען קיין אידין, און אפילו מיר, האָט דער רב פון אמסטערדאם געגעבען די ערלויבניש צו טאָן אלץ כדי מען זאָל ניט אויסגעפינען ביז וואנען איך וועל קאָנען זיין צווישען אידען און ניט מעהר דארפען מורא האָבען.

— אָבער איך פיהל, אז איך וועל שוין מעהר ניט קאָנען עסען קיין חזיר!

— האָט זי געזאָגט — מיר דוכט זיך, אז איך וועל שוין אפילו ניט קאָנען קוקען אויף דעם... זיי דארפען ניט וויסען. אזוי לאנג ווי מיר זיינען דאָ, וועל איך זיי ערקלערען, אז נאָכדעם ווי דו האָסט מיט מיר ארומגערעדט וועגען דעם, קאָן איך שוין אויך ניט מעהר עסען קיין פלייש...

— איך בין גליקליך צו הערען פון דיר אזעלכע רייד! — האָט זארעמבא געזאָגט — איך קאָן זיך אויך פאָרשטעלען ווי צופרידען אברהם וועט זיין...

— אברהם? ווער איז אָט דער אברהם? — פרעגט זי איהם.

— אָ, איך האָב דיר פארגעסען צו דערצעהלען! וואלענטי'ס נאָמען איז שוין געביטען געוואָרען אויף אברהם. יע, מען רופט איהם אברהם בן אברהם, ווייל אזוי ווי ער איז געוואָרען א איד, ווערט דער ערשטער טאטע פונ'ם אידישען פאָלק, אברהם, פאררעכענט אויך פאר זיין טאטען, און דעריבער רופט ער זיך אברהם בן אברהם.

— און ווי וועט דיין נאָמען זיין?

— איך האָב אויך באדארפט אָנגעמען דעם זעלבען נאָמען, אָבער אזוי ווי מירביידע האָפען נאָך צו זיין צוזאמען, וועט אויסקומען מיספארשטענדנישען ווען איך זאָל אויך טראָגען דעם זעלבען נאָמען, דעריבער האָב איך באשלאָסען, אז מיין נאָמען זאָל זיין יצחק בן אברהם.

—און ווי ווערסטו מיך רופען? — האָט יוליע איהם געפרעגט.

— דיך וועל איך רופען רבקה, ווייל די מוטער רבקה איז דאָך געווען יצחק'ס ווייב, און דו וועסט דאָך אויך ווערען מיין ווייב, דעריבער וועסטו אָנגערופען ווערען מיט איהר נאָמען.

— ווי לאנג גלויבסטו וועלען מיר דאָ זיין געצוואונגען צו פארבלייבען!

— האָט זי איהם געפרעגט.

— איך ווייס ניט ווי לאנג, עס ווענדט זיך א סך אָן מיין חבר אברהם, איך גלויב, אז אזוי שנעל ווי זיי וועלען חתונה האָבען וועלען זיי מן הסתם אָפּפאָהרען פון דאָרט. יע, מיר האָבען ביידע געפּלאנט, אז אויב אלץ וועט זיך אויסלאָזען ווי מיר ווינשען, וועלען מיר אָפּפאָהרען קיין ארץ ישראל און זיך דאָרט באזעצען... מיר וועלען מיטברענגען אביסעל געלט און מיר וועלען דאָרטען קויפען אַ נחלה, און מיר וועלען זיך דאָרטען קאָנען רוהיג לעבען. קיינער וועט אפילו ניט דארפען אויסגעפינען, אז מיר זיינען ניט קיין געבוירענע אידען. איך וועל דיך אויסלערנען די הייליגע שפּראַך...

— אָבער מיר קאָנען דאָך ניט ריידען קיין אידיש! — האָט זי אויסגערופען — וועט מען דאָך זיך גלייך אָנשטויסען, אז מיר זיינען ניט קיין געבוירענע אידען.

— דו מאכסט א טעות! — האָט זארעמבא געזאָגט — עס זיינען פאראן א סך אידען, וועלכע קאָנען ניט ריידען קיין אידיש. זיי ריידען העברעאיש און שפּאניש, יע, אין האָלאנד האָב איך געטראָפען זעהר פיל אידען, איך געדענק גאנץ גוט, ווען אונזער פריינד ר' אהרן ליפּמאן פון פּאריז, איז צו אונז געקומען אין אמסטערדאם און

ער האָט געדארפט זיך דורכריידען מיט דעם דאָרטיגען רב, האָט דער רב ניט פארשטאנען קיין אידיש, און ר' אהרן האָט ניט פארשטאנען קיין האָלענדיש אָדער שפאניש, האָבען זיי גערעדט אויף העברעאיש. יע, מיר וועלען דארפען זאָגען אין ארץ ישראל, אז מיר זיינען ספרד'ישע אידען.

— אָ, מיין טייערער, דו זעהסט ניט, די נאכט איז שוין צוגעפאלען, מיר האָבען אפילו ניט געפיהלט ווי די צייט איז פארלאָפען. אין הויז מוזען שוין דיינע עלטערען זיין שטארק באזאָרגט וועגען אונז ביידען.

— יע, מיר מוזען זיך איילען א היים! — האָבען זיי זיך ביידע אויפגעהויבען פון דעם גראָז אויף וואָס זיי זיינען געזעסען היבשע עטליכע שעה.

מיט קלאפענדע הערצער האָבען זיי ביידע לאנגזאם געשפאצירט צוריק אהיים. זיי האָבען צווישען זיך אָפּגעמאכט צו זיין זעהר און זעהר פאָרזיכטיג, אז דערווייל זאָל קיינער ניט האָבען אפילו דעם מינדסטען פארדאכט.

— דו ווייס דאָך, אז אויף מיין חלק קומט אוים א היבש ביסעל געלט, און מיר וועלען זעהן דאָס ארויסצוקריגען איידער מיר וועלען באשטימען אָפּצופאָהרען פון דאנען. מיר וועלען אָבער פריהער דארפען חתונה האָבען, ווייל ערשט דאן וועל איך קאָנען ארויסבאקומען דאָס געלט. איך מיין, אז איך וועל האָבען א גוטען אויסרייד. איך וועל זאָגען, אז מיר ווילען אָפּרייזען צו וואלענטי'ן און דאָרט זיך באזעצען פאר עטליכע יאָהר.

— איך לאָז עם אלץ איבער צו דיר, מיין טייערער! — האָט זי געזאָגט — איך וועל טאָן אלץ וואָס דו וועסט מיך הייסען.

— איך וועל זאָגען מיינע עלטערען, אז מיר האָבען באשלאָסען צו הייראטען און מיר וועלען דארפען מאכען די נויטיגע הכנות. מיר וועלען מוזען פייערען א חתונה לויט אונזער רעליגיע און שפעטער, ווען מיר וועלען שוין זיין ווייט פון דאנען, אין אמסטערדאם, וועלען מיר נאָכדעם ווי דו וועסט זיך מגייר זיין, ווידער אמאָל חתונה האָבען לויט דעם אידישען דין.

ווען זיי זיינען אריין אין הויז, האָט זארעמבא'ס מוטער זיי געפרעגט וואו זיי זיינען דאָס געווען. זי האָט זיי געזאָגט, אז זי איז געווען באזאָרגט וועגען זיי, ווייל זיי האָבען ניט געגעסען אזא לאנגע צייט!

— מוטער, מיר האָבען זיך אזוי פאררעדט, אז מיר האָבען גאָרניט באמערקט ווי די צייט איז פארלאָפען.

— יע, איך פארשטעה האָט די מוטער מיט א שמייכעל געזאָגט — איך בין אמאָל אויך געווען יונג. איך געדענק ווען איך בין געוואָרען א כלה פאר דיין פאָטער, פלעגען מיר זיך גאָרניט ארומזעהן ווי די צייט פלעגט פארפליהען. ווען מען האָט זיך ליב דאן ווילט זיך זיין צוזאמען טאָג און נאכט.

— דאָס איז ריכטיג, מוטער, און דעריבער האָבען מיר באשלאָסען צו הייראטען אזוי שנעל ווי דו און דער פאָטער וועלען באשטימען דעם טאָג.

דעם זעלבען אָוועט האָבען זיי זיך אלע דורכגערעדט און זיי האָבען באשטימט צו פייערען זייער חתונה אין דריי חדשים ארום.

— איך וועל זיך אין גיכען זעהן מיט דעם הייליגען פאָטער, אנטאָן, — האָט די מוטער געזאָגט — איך האָב זיך שוין לאנג ניט מתודה געווען — און דאן וועל איך זעהן מיט איהם מאכען די נויטיגע פאָרבארייטונגען פאר דער חתונה.

עם זיינען פאָריבער עטליכע טעג און זארעמבא'ס מוטער איז אוועק צו דעם גלח אנטאָן זיך מתודה צו זיין. ער האָט זי זעהר פיין אויפגענומען. ער איז שוין געווען אביסעל באזאָרגט וואָס זי איז ביי איהם שוין ניט געווען אזא לאנגע צייט. ער האָט זיך געשראָקען טאָמער האָט יוליע דערצעהלט וועגען זיינע פארזוכען צו ווערען אינטים מיט איהר. איצט אָבער ווען ער האָט זי דערזעהן איז ער איבערצייגט געוואָרען, אז יוליע האָט קיין וואָרט וועגען דעם מיט קיינעם ניט גערעדט.

ער האָט זי אריינגענומען אין זיין וידוי צימער און נאָכדעם ווי זי איז פארטיג געוואָרען מיט איהר וידוי האָט זי איהם דערצעהלט וועגען דעם פלאן צו פייערען איהר זוהנ'ס חתונה מיט יוליע'ן.

— דאָס איז זעהר א גוטע זאך! — האָט אנטאָן זיך אָנגערופען — עס איז שוין צייט, אז אייער זוהן זאָל אויפהערען צו וואנדערען און זיך פריינדלען

מיט מענשען וועלכע זיינען אומגלויביג און קאנען אויסאיבען אויף איהם א שלעכטען איינפלוס.

עס איז צווישען זיי אפגעמאכט געווארען צו פייערען די חתונה אין דריי חדשים ארום. יוליע און זארעמבא האבען דערווייל אויסגעארבייט זייערע פלענער. יוליע איז געווארען נאך מעהר אומגעדולדיג. זי האט דערפיהלט פלוצלונג, אז זי קאן שוין לאנג ניט אריבערטראגען די דאזיגע סביבה. זי האט שוין גענומען טראכטען פון דעם טאג ווען זי וועט פון זיך ארונטערווארפען איהרע שווערע קייטען וואס די קאטוילישע אמונה האט אויף איהר ארויפגעטאן און ווערען פריי. זי וועט זיין ווי איהר זארעמבא... זי וועט זיך מגייר זיין און פיהלען גליקליך. גאנץ אפט פלעגט זי זיך טראכטען ווי אזוי איז דאס פאר איהר געוועזען מעגליך, אז אין אזא קורצע צייט זאל אין איהר פארקומען אזא ענדערונג... איצט זעהט זי, אז זארעמבא האט פאר איהר אנטפלעקט דאס וואס האט געווים געטליעט שוין לאנג אין איהר נשמה. זי איז צו דעם געווארען זעהר עמפינדליך... ער האט מיט זיינע רייד געטראפען אין ציל. זי קאן זיך גארניט פארשטעלען, אז עס האט געקאנט זיין אנדערש...

זארעמבא איז דערווייל אוועק צו זיין פריינט ר׳ מנחם מאן. דאס האט ער געטאן אין געהיים. קיינער זאל ניט אויסגעפינען. זיין מוטער האט ער געזאגט. אז ער געהט צו איינעם פון זיינע געוועזענע פריינט פון דער סעמינאר און עס קאן זיין, אז ער וועט זיך דארט לאנג פארזאמען... יוליע׳ן האט ער געזאגט דעם אמת. ער האט איהר שוין לאנג דערצעהלט וועגען ר׳ מנחם׳ן, אז ער וויל זיך מיט איהם בעראטען וועגען אלץ.

ווען ער איז אריין צו ר׳ מנחם׳ן האט ער דארט געטראפען חיים׳ן. ביידע, דער זיידע און זיין איניקעל האבען זיך שטארק דערפרעהט מיט זארעמבא׳ן. זיי האבען זיך פארשפארט אין א באזונדערען צימער, און זארעמבא האט איהם דערצעהלט וועגען אלץ. ער האט איהם דערצעהלט, אז ער האט זיך שוין דורכגערעדט מיט זיין כלה, יוליע, וועלכע ווארט שוין מיט אומגעדולד אויף דעם טאג ווען זי וועט קאנען ווערען א אידישע טאכטער.

ער האט איהם געפרעגט אויב עס וועט ניט פאררעכענט ווערען פאר קיין זינד דאס וואס זיי געהען איצט פראווען א קאטוילישע חתונה.

— דו טוסט דאך מיט א צוועק — האט ר׳ מנחם געזאגט — און דעריבער דארפסטו וועגען דעם ניט זיין באזארגט — גאט וועט עס ניט פאררעכענען פאר קיין זינד. זאל גאט געבען, אז אלע דיינע האפענונגען זאלען פארווירקליכט ווערען.

— מיין איינציגע האפענונג איז צו קאנען אויסוואנדערען מיט מיין טייערע, יוליע׳ן קיין ארץ ישראל. איך האב שוין צו דעם געשטרעבט זינד איך האב גענומען טראכטען וועגען ווערען א איד. ווען איך האב געלערענט די הייליגע ביבעל וואו עס ווערט דערצעהלט פון אמאליגען אידישען לעבען אין ארץ ישראל, האט מיך אנגענומען א שטארקער באגעהר דארט צו זיין און זיך קאנען איבערגעבען מיט מיין לייב און לעבען צו דינען דעם אלמעכטיגען גאט פון ישראל, וועלכער הא׳ געטאן אזוי פיל ניסים מיט זיין אויסדערוועהלטען פאלק.

— האסטו אויך מיט דיין כלה וועגען דעם גערעדט? — האט ר׳ מנחם איהם געפרעגט.

—יע, זי פיהלט אויך דאס זעלבע. זי האט מיר געזאגט, אז איהר הארץ לעכצט און בענקט. אז איהר נשמה ציהט איהר צו דעם הייליגען לאנד. מיר וועלען גלייך נאך אונזער חתונה אפפאהרען קיין אמסטערדאם, וואו דער דארטיגער רב וועט יוליע מגייר זיין און דאן וועט ער אונז פארהייראטען לויט׳ן אידישען דין. פון דארט וועלען מיר אפרייזען קיין ארץ ישראל.

— ווייסטו אבער, בארים, אז אין ארץ ישראל וועט דיר אויסקומען צו ליידען פיל צרות, ווייל דאס לאנד איז דאך פוסט און וויסט, און די פראגע פון פרנסה וועט זיין זעהר א שווערע.

— איך ווייס אלץ, און איך האב טאקע אלץ ארומגערעדט מיט יוליע׳ן. זי, פונקט ווי איך איז גרייט אויף אלץ. מיר זיינען גרייט צו ליידען נויט און הונגער, אבי מיר זאלען קאנען זיין אין דעם הייליגען לאנד און דינען גאט אומגעשטערט. איך ערווארט צו באקומען א חלק פון דעם געלט וואס באלאנגט צו מיר לויט מיין זיידענ׳ס צוואה, און מיט דעם געלט האף איך

וועל איך זיך קאָנען איינשאפען א קליינע נחלה. איך און וליע וועלען ארבייטען זעהר שווער, און מיר וועלען פון הונגער נישט שטארבען.

— זיי געבענשט צו גאָט, באָריס, יע, זאָג מיר ווי איז איצט דיין אידישער נאָמען? געוויס אויך אברהם בן אברהם?

— ניין, ר' מנחם! מיין נאָמען איז יצחק בן אברהם. איך האָף, אז גאָר אין גיכען וועל איך זיך קאָנען פאראייניגען מיט מיין חבר וואלענטי'ן, וועמענס נאָמען איז אברהם בן אברהם, און כדי מיר ביידע זאָלען ניט טראָגען די זעלבע נעמען, האָב איך זיך א נאָמען געגעבען יצחק בן אברהם, און יוליע'י וועל איך רופען רבקה.

— זאָל אייך גאָט ביידען בענשען. איהר זאָלט זיין גליקליך און צוליב אייער זכות, זאָל אויף דער וועלט אויפהערען צו זיין קנאה און שנאה און זאָל משיח קומען און אויסלייזען די אידען און אלע מענשען, וועלכע וועלען דאן אנערקענען דעם איינציגען גאָט, דעם באשעפער פון דער וועלט און זיין הייליגע תורה.

— איך וויל אייך עפּעס בעטען, האָט זארעמבא זיך געווענדעט צו ר' מנחמ'ן — זינט איך האָב זיך צוריקגעקערט פון אמסטערדאם צוזאמען מיט וואלענטי'ן, האָב איך נאָך ניט געדאווענט. זייענדיג אין מיין הויז קאָן איך אפילו פון דעם ניט טראכטען. ווען איך שטעה אויף אין דער פריה אין מיין צימער, וואו עס געפינט זיך דאָס בילד פון דער מאדאָנא און אויך די צלמים קאָן איך דאָך ניט דערמאָנען גאָט'ס נאָמען דאָרט. דעריבער וואָלט איך וועלען זיך באנוצען מיט דער געלעגענהייט וואָס איך געפין זיך איצט אין אייער הויז און איך וואָלט זעהר געוואָלט זיך שטעלען דאווענען אין תפילין. איך וויים, אז עס איז שוין לאנג נאָך דער מאָרגען תפלה, אָבער איך פיהל, אז גאָט וועט מיר מוחל זיין אויב איך וועל איצט לייגען תפילין און דאווענען שחרית.

— דיין פארלאנג וועל איך באַלד ערפילען — האָט ר' מנחם געזאָגט, אָבער דו מוזט זעהר פאָרזיכטיג זיין זיך ניט צו שטעלען נעבען פענסטער וויל טאָמער וועט דיך אימיצער באַמערקען, דאן זיינען מיר אלע פארלוירען.

ר' מנחם האָט איהם געגעבען א פּאָר תפילין און זארעמבא האָט מיט גרויס כונה געמאכט די נויטיגע ברכות, און זיך געשטעלט אין א ווינקעל דאווענען. חיים און זיין זיידע האָבען אויף איהם געקוקט מיט טרעהרען אין די אויגען. זיי האָבען געזעהן ווי ער דאווענט מיט אזא התלהבות, ווי ער גיסט אויס זיין הארץ פאר גאָט, האָבען זיי זיך איבערגעוואָרפען מיט בליקען.

ווען זיי זיינען אריין אין צווייטען צימער, איבערלאָזענדיג זארעמבא'ן דאווענענדיג, האָט זיך ר' מנחם אָנגערופען:

— ווען די יעניגע אידען וועלכע האָבען אָנגעפאנגען זיך צו גריבלען אין חקירה, און אין השכלה, און וועלכע פארפעהלען גאנץ אָפט א מנחה אָדער א מעריב, וואָלטען געקאָנט זעהן ווי אזוי אָט דער געוועזענער פרומער קאטויליק, דאווענט אין תפילין מיט אזוי פיל דבקות און הארציגקייט, וואָלטען זיי לאנג געטראכט איידער זיי ערלויבען זיך צו פארפעהלען א דאווענען.

נאָכדעם ווי זארעמבא האָט אָפּגעדאווענט, האָט ער צוזאמענגעלייגט די תפילין, און ער האָט יעדע ווילע זיי געקושט.

— איך פיהל זיך אזוי גליקליך נאָכדעם! — האָט ער זיך אָנגערופען צו חיים'ן און צו זיין זיידען — עפּעס ווי איך וואָלט געהאט די גרעסטע באפרידיגונג אין מיין לעבען. איך ווארט שוין מיט גרויס אומגעדולד אויף יענער צייט, ווען איך וועל עס קאָנען טאָן יעדען טאָג אומגעשטערט. איך בין מקנא מיין ליבען חבר, אברהם בן אברהם, וואָס ער קאָן דאָס שוין איצט טאָן אונגעשטערט.

— יע, דיין חבר האָט איינגעשטעלט זיין לעבען אין גרעסטער געפאהר, מיט דעם וואָס ער האָט זיך אומגעקערט קיין איליע, דאָרט וואו זיין פאָטער פארברענגט יעדען זומער. וויפיל פעהלט, אז זיין פאָטער אָדער אימיצער אנדערש זאָל איהם דערזעהן און דערקענען!...

— ווען איהר וואָלט איהם געזעהן, ר' מנחם, וואָלט איהר איהם ניט דערקענט! — האָט זארעמבא געזאָגט —

איך האב איהם מיט עטליכע וואכען צוריק געזעהן אין ר' לייזער'ס הויז, און איך גלויב, אז קיינער וועט איהם ניט דערקענען. סיידען מען זאל האבען א שטיקעל פארדאכט, און דאן זיך גוט ארייננקוקען אין זיין פנים.

— איך בין ערשט געוועזן אין איליע מיט צעהן טעג צוריק — האט זיך חיים אנגערופען און איך האב איהם אויך געזעהן. איך גלויב אויך, אז עס איז שווער איהם צו דערקענען, פונדעסטוועגען האט ר' לייזער אויסגעדריקט זיין מורא פאר מיר. ער האט מיר געזאגט, אז ווי פארזיכטיג זיי זאלען ניט זיין, קאן אזא סוד ארויסקומען און דאן וועלען זיי אלע זיין פארלוירען. איך האב אויסגעפונען, אז זיי פלאנעווען חתונה צו מאכען זייער טאכטער יהודית מיט איהם, און דאן וועלען זיי אפפאהרען פון דארט.

— דאס וואלט געווען זעהר גוט!

— האט זארעמבא געזאגט — דאן וואלטען מיר אלע צוזאמען געקאנט אפפאהרען קיין ארץ ישראל. איך וועל מאקע אין גיכען זיין דארט און זיך מיט זיי דורכריידען וועגען אט דעם פלאן.

— מיין עצה איז, אז דו זאלסט זיין זעהר פארזיכטיג! — האט ר' מנחם איהם געזאגט — דו ווייסט דאך אז דארט געפינען זיך מענשען, וועלכע האבען זעהר נייגעריגע אויגען, און וועט מען דיך דארט דערזעהן צום צווייטען מאל וועלען זיי אנפאנגען צו פארדעכטיגען, און ווער ווייסט וואס פאר א סכנה עס קאן פון דעם ארויסקומען.

— איך וועל זיין זעהר פארזיכטיג!

— האט זארעמבא געזאגט — איך האב אן איינלאדונג פון דעם גראף פאטאצקי צו קומען איהם באזוכען אין זיין זומער פאלאץ צוזאמען מיט מיין יוליע. איך האב זיי פארשפראכען דאס צו טאן. קאטערינא, זיין טאכטער, האט מיך שטארק געבעטען צו ברייננגען יוליע'ן צו זיי, ווייל זי וויל זיך מיט איהר איבערבעטען, און ווען זי וועט זיך געפינען אין פאלאץ, וועט זי שוין זעהן, אז איך זאל קאנען פון דארט אוועקגעהן אויף א ווייל‍ע אומבאמערקט. איך וועל עס טאן אין דער פריה, פונקט ווי דעם ערשטען מאל, און איך וועל זיך מיט איהם זעהן ביי ר' לייזער'ן אין הויז. איך וועל זיך מיט איהם דורכריידען און מיר וועלען אויסארבייטען אלע פלענער. איך וועל אויסגעפינען ווען זיי פלאנען זייער חתונה, און אויב עס וועט זיין שפעטער נאך דער חתונה, וועל איך מיט איהם אפמאכען זיך צו טרעפען אין אמסטערדאם, איך וועל האבען אלץ צוגעגרייט, און דאן וועלען מיר קאנען מאכען אונזער רייזע קיין ארץ ישראל אונגעשטערט. אויב עס וועט איהם פעהלען געלט וועל איך זעהן איהם צו העלפען, ווייל דאס געלט וואס איך וועל באקומען וועט זיין איבערגענוג פאר אונז ביידען.

— איך וויל דיך בעטען — האט ר' מנחם זיך צו איהם געווענדעט — ווען דו וועסט זיך זעהן מיט ר' לייזער'ן און ער וועט דיר ערקלערען, אז די חתונה צווישען דעם גר צדק און זיין טאכטער וועט אין גיכען פארקומען, זאלסטו איהם זאגען אין מיין נאמען, אז איך גלויב, אז עס וואלט געווען א סך בעסער ווען זיי וועלען פייערען די חתונה ניט אין איליע נאר אין ווילנע... ווייל אין א קליין שטעטעל וועט אזא פאסירונג ארויסרופען צופיל אויפמערקזאמקייט, און עס קאן א מאל פאסירען, אז דער קאפריזנער גראף פאטאצקי וועט אוסידריקען זיין פארלאנג צו קומען צו דער חתונה און דאן וועט ז־ ארויסקומען אן אומגליק, ווען אבער די חתונה וועט געפייערט ווערען אין ווילנא, וועט דערפון קיינער נישט וויסען אויסער איינינע אייגענע מענשען און די געפאהר וועט זיין א סך קלענער.

זארעמבא האט זיך געזעגנט מיט ר' מנחם'ן און זיין אייניקעל, חיים, ער האט געזאגט, אז ער וועט נאך געווים איהם נאכאמאל באזוכען איידער ער וועט פארלאזען ווילנא צוזאמען מיט יוליע'ן.

געווים אויסדריקען זיין פארלאנג צו

— גוט, איך וועל איהם דאס זאגען!

— האט זארעמבא זיך אנגערופען — איך גלויב אויך, אז עס איז א סך זיכערער ווען זייער חתונה וועט פארקומען אין ווילנא.

— איך וועל קומען צוזאמען מיט יוליע'ן — האט ער געזאגט — איך וואלט זעהר געוואלט, אז איהר זאלט זי בענשען, איידער מיר מאכען אונזער רייזע נאך אמסטערדאם.

22

אין אילוע האט זיך דערווייל פארשפרייט דער קלאנג אז אט דער ארימער בחור, אברהם, וועט ווערען אין גיכען ר׳ לייזער׳ס איידעם. פריהער האט מען וועגען דעם גערעדט צווישען זיך אין מארק און אין הויז, אבער ווען עס זיינען פאראיבער עטליכע וואכען און מען האט באמערקט אז צו יעדען שבת און יום טוב ווערט דער פרעמדער איינגעלאדען צו ר׳ לייזער׳ן אין הויז, האט מען שוין גענומען ריידען אויך אין בית המדרש גאנץ אפען.

די אידען, די מתפללים, האבען זיך שוין גענומען פאראינטערעסירען אין דעם יונגען מאן, און יעדער האט געוואלט וויסען מעהר איינצעלהייטען וועגען איהם. יעדער איינער ווייסט, אז יהודית, די בת יחידה פון ר׳ לייזער, איז א יפת תואר, א זעלטענע שעהנהייט, און ר׳ לייזער איז דאך זעהר רייך געווארען, איבערהויפט זינט דער גראף האט איהם אפגעגעבען די ארענדא פריי פאר צעהן יאהר צייט, טא ווי קומט עס עפעס אן ארים בחור, אהן א נאמען, זאל ווערען זיין איידעם. ווער איז ער, אט דער יונגער מאן, וועלכער קאן קוים ריידען אידיש. יעדער איינער האט געוואלט וויסען פון וואנען ער קומט, און וואס פאר א איד איז ער, אז ער רעדט אידיש ווי א גוי?

פארשטעהט זיך אז פריהער פון אלץ האט מען גענומען שטעלען ר׳ לייזער די דאזיגע פראגעס.

— ער איז דאך געקומען צו אייך!

— האט איהם איינער פון די בעלי בתים געפרעגט—מוזט איהר דאך געוויס וויסען ווער ער איז, און ווי קומט עס אז ער רעדט בלויז לשון קודש. קוים רעדט ער ארויס עטליכע אידישע ווערטער!

— איך האב דאך אייך געזאגט אז איך וויים וועגען איהם פונקט אזוי פיל ווי איהר! — פלעגט ער ענטפערען — איך האב פיינט אריינצוקריכען יענעם אין די ביינער, אבער איך שטוים זיך אן אז ער מוז זיין איינער פון די ספרד׳ישע אידען, ווייל איך האב געהערט אז די אידען וועלכע קומען פון שפאניען און פון אנדערע מקומות ווי האלאנד, טערקיי, און גריכענלאנד ריידען נישט קיין אידיש.

מיט אט דעם תירוץ האבען זיך די בעלי בתים באנוגענט, פריהער איידער עס איז ארויס דער קלאנג אז דער פרעמדער ישיבה בחור וועט ווערען זיין איידעם. איצט, ווען מען האט אנגעהויבען צו ריידען אפען וועגען דעם, האט מען שוין גענומען צושטעהן צו איהם ער זאל זאגען ווער ער איז.

ווען ר׳ לייזער האט געגעבען דעם זעלבען ענטפער, האט מען איהם שוין געשטעלט די פראגע, וואס הייסט, איהר ווייסט ניט ווער ער איז ווער זיינע עלטערען זיינען, און פון וואנען ער קומט! מען זאגט דאך אז איהר וועט איהם מאכען פאר אייער איידעם, שיקט זיך דען איהר זאלט ניט וויסען מיט וועמען איהר זייט זיך משדך?

— פאר מיר איז גענוג אז ר׳ מנחם פון ווילנא האט איהם רעקאמענדירט אלס א וואוילער, פרומער בחור און אלס גרויסער למדן! — האט ר׳ לייזער געענטפערט.

— פונדעסטוועגען גלויבט זיך קוים אז איהר זאלט זיך ניט פאראינטערעסירען צו וויסען ווער ער איז! ווי נעמט מען דאס אן איידעם און מען ווייסט ניט וואס פאר איד ער איז, פון וואנען ער שטאמט.

וואלט ר׳ לייזער געווען דער מענש וועלכער קאן זאגען א ליגען, וואלט ער שנעל געקאנט פטור ווערען פון אט די אלע פראגעס. ער האט דאך געקאנט עפעס אויסטראכטען א מיוחס׳דיג משפחה פון האלאנד און זיי זאגען אז ער איז זייער זוהן, און די אלע נייגעריגע אידען וואלטען זיך צופריעדענגעשטעלט.

ר׳ לייזער אבער האט בשום אופן קיין ליגען ניט געקאנט זאגען. ער האט דאריבער געזוכט זיך אויסצודרעהען פון צו געבען א קלארע, דייטליכע תשובה, און דאס האט נאך מעהר צערייצט די נייגעריגקייט פון יעדען איינעם, און מען האט זיך גענומען גריבלען, זוכען און נישטערען, אויסצוגעפינען ווער ער איז!

איבערהויפט האט יאשקע דער שניידער זיך ניט בארוהיגט. אט דער יאשקע, וועלכער האט געשטעקט זיין נאז אומעטום, האט זיך ניט צופריעדענגעשטעלט מיט ר׳ לייזער׳ס ענטפערט. ער האט באשלאסען אז ער מוז דערגעהן ווער דער קלויזניק איז. ער פלעגט קומען אין בית המדרש א סך פריהער פאר׳ן דאווענען און האלטען

אַז אויג אויף דעם פרעמדען. ער האָט שוין אפילו געמאכט א פּאַרזוך צו ריידען מיט איהם. ער האָט איהם גענומען פרעגען ווען עס פאלט אוים ראש השנה, אָדער צי מען דאַרף זאָגען תחנון אין א געוויסען טאָג, אברהם פלעגט איהם ענטפערען האלב אין אידיש און האלב אין לשון קודש, און דורך דעם האָט ער אויסגעפונען אַז ער קאָן ניט קיין אידיש... האָט ער גענומען ריידען וועגען דעם מיט אלעמען. און ער האָט געזאָגט אַז ער קאָן ניט פארשטעהן וואָס פאר א איד ער איז אז ער רעדט דאָך פונקט ווי א גוי רעדט אידיש.

ער האָט דאריבער באשלאָסען אויסצופאָרשען מעהר וועגען איהם. ער האָט אויך אָנגעזאָגט זיינע אינגלעך זיי זאָלען זעהן און הערען מיט וועמען און וואָס ער רעדט.

פלעגען יאָשקע דעם שניידער'ס אינגלעך זיך ארומדרעהען ארום אברהם'ס שטענדער, וואו ער פלעגט שטעהען איבער דער גמרא און לערנען. זיי פלעגען פון איהם זייערע אויגען ניט ארונטערנעמען און ווען אימיצער פלעגט מיט איהם ריידען פלעגען זיי צוגעהן נעהענטער און זיך איינהערען וואָס מען רעדט. שפּעטער פלעגען זיי אלץ איבערדערצעהלען זייער טאַטען. זיי פלעגען איהם נאָכמאכען און איבערקרימען ווי ער רעדט אידיש, און דער טאַטע פלעגט מיטלאכען מיט זיי.

וויבאלד אז דער טאַטע העלפט זיי אפּלאכען פון פרעמדען, האָבען שוין די בנים, יאָשקעס, געקראָגען מעהר חוצפּה, און זיי פלעגען שוין נעמען אָפּלאכען דעם פרעמדען אין פּנים. זיי פלעגען נאָכזאָגען און נאָכקרימען ווי ער רעדט. עס איז דערגאַנגען אזוי ווייט, אז דער שמש האָט עס באַמערקט, און ער האָט זיי אוועקגעטריבען פון דאָרט.

ווען יאָשקע האָט אויסגעפונען אז דער שמש פארטרייבט זיינע אינגלעך פון בית המדרש, איז ער געקומען צו לויפען און אויף איהם אָנגעשריען:

— איך וועל אייך ווייזען ווי אזוי ארויסצוטרייבען מיינע אינגלאך פון בית המדרש, ווען זיי קומען דאַווענען.

— ווען זיי וואָלטען געקומען בלויז דאַווענען, וואָלט מען זיי ניט ארויסגעטריבען — האָט זיך דער שמש פאַרענטפערט — אָבער זיי קומען שטערען דעם יונגען מאַן פון לערנען.

— וואָס מיינט איהר ווער איז דער האלבער גוי! — האָט זיך שוין יאָשקע שניידער צעשריען אויף דעם שמש — ער קאָן דאָך אפילו קיין איין גאַנצען וואָרט נישט ריידען אין אידיש! ער רעדט פונקט ווי א גוי — און ביי אייך איז ער געוואָרען א גאַנצער יחסן. איך ווייס פאַרוואָס איהר נעמט זיך אזוי שטאַרק אָן פאר איהם. ווייל ר' לייזער האַלט מיט איהם. איהר האָט אפשר מורא פאר ר' לייזער'ן אָבער איך האָב פאר איהם קיין מורא ניט, און איך זאָג אייך נאָך אמאָל אָן, אז איהר זאָלט מיינע אינגלאך צורוה לאָזען.

דער שמש האָט עס דערצעהלט ר' לייזער'ן און צוגעגעבען:

— זיי זיינען אזעלכע צעלאָזענע אינגלעך אז זיי פאַנגען שוין אָן צו קריכען איהם אויפ'ן קאָפּ.

— איהר הערט פּאָלגט מיר, אויב זיינע בנים וועלען איהם דערקוטשען, זאָלט איהר זיך ניט שעהמען און זיי ארויסוואַרפען פון בית המדרש — האָט ר' לייזער אָנגעזאָגט אויב ער אליין קאָן ניט לערנען זיינע בנים צו האָבען דרך ארץ פאר אַן עלטערען און א למדן דערצו, דאַרפט איהר זיי דאָס אָנלערנען.

— איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, איך וויל זיך מיט איהם ניט אָנפאַנגען. ער האָט אזא צונג אז מען זאָל אייכגעהיט ווערען אריינצופאַלען צו איהם אין מויל. די בעסטע זאך וואָלט געווען ווען ער אליין, איך מיין ווען ר' אברהם וואָלט זיי איינמאָל, פאר אלעמאָל אָנגעלערענט, וואָלטען זיי שוין מורא געהאַט זיך מיט איהם צו רייצען. . . גלויבט מיר אז איך האָב ניט איינמאָל באמערקט ווי אברהם ווערט אויפגערעגט, ווען זיי פאַנגען אָן איהם צו קריכען אויפ'ן קאָפּ. ווען ער פּאַטשט אוים איינעם פון זיי איינמאָל, וואָלטען זיי שוין מעהר ניט געוואַגט זיך אָנצופאַנגען מיט איהם . . . פאר מיר האָבען שוין זיינע בנים קיין מורא ניט!

— לאָמיר אַקאָרשט כאַפּען אימיצען פון זיי, ווען זיי פאַנגען זיך אָן מיט איהם, האָט ר' לייזער אויסגערופען — איך וועל שוין זעהן אז ער וועט פאַרזאָגען א צעהנטען זיך מעהר ניט צו רייצען מיט איהם.

— איבערהויפּט דערגעהט איהם די יאָהרען, יאָשקעס עלטערער אינגעל,

בערקע — האט דער שמש געזאגט — ער קומט דא אריין צווישען מנחה און מעריב און שטערט איהם. איך האב זיך ביי איהם געבעטען מיט גוטען, און איך האב אויך אויף איהם זיך שוין אנגעבייזערט און עס העלפט ניט!

— איך וועל שוין זעהן אז עס זאל העלפען — האט ר׳ לייזער אויסגערופען — איך וועל פארבלייבען אין בית המדרש נאך מנחה, און איך וועל שוין איהם אפהיטען.

— נו, ווען ער וועט אייך דערזעהן וועט ער ניט וואגען דאס צו טאן! — האט דער שמש געזאגט.

— איך וועל שוין זעהן אז ער זאל מיך ניט באמערקען — איך וועל אריין אין פאליש, און איך וועל שוין האלטען אן אויג אויף איהם — האט ר׳ לייזער געזאגט.

זיינען פאראיבער א פאר טעג, און ר׳ לייזער פלעגט פארבלייבען נאך מנחה אין בית המדרש, נאכדעם ווי אלע פלעגען געהן אהיים. בערקע פלעגט גראד אויך געהן אהיים מיט זיין טאטען. אבער איינמאל, באמערקט ר׳ לייזער דורך דעם פענסטער פון בית המדרש, אז יאשקע און בערקע שטעלען זיך אפ, זיי ריידען עפעס א וויילע און בערקע קערט זיך אום צוריק אין בית המדרש.

ר׳ לייזער האט זיך געשטעלט אין א ווינקעל פון בית המדרש צו זעהן וואס דא וועט פארקומען. ער באמערקט ווי בערקע געהט אריין אין בית המדרש, און געהט צו נעהענטער צו דעם פלאץ וואו אברהם איז געשטאנען און זיך געשאקעלט איבער דער גמרא. א קליינע וויילע איז בערקע געשטאנען און געקוקט אויף אברהמן, ער האט געקוקט און געשמייכעלט, דאן האט ער גענומען זיך שאקלען און זינגען מיט דעם זעלבען ניגון ווי ער: ״אברעמיל, אברעמיל, אוי, אוי, אברעמיל! געה אין קרעמיל, און ברייננ מיר א זעמעל! אוי, אוי, אוי, און...

ווען דער גר האט זיך אויף איהם ניט אומגעקוקט און ווייטער פארגעזעצט זיין לערנען.

״איך האב געזעסען, און איך בין געגעסען״ — האט בערקע גענומען נאכמאכען ווי ער רעדט אידיש.

ר׳ לייזער האט זיך גענומען דערנעהענטערען שטילערהייד, אזוי אז בערקע האט איהם ניט באמערקט.

ווען ער איז שוין געווען גאנץ נאהענט צו איהם, האט בערקע א קער געטאן זיין קאפ, און דערזעהענדיג ר׳ לייזער׳ן האט ער געוואלט מאכען א ויברח. אבער ר׳ לייזער האט איהם א כאפ געטאן פאר דער האנט, און איהם גענומען אנדרעהען פאר׳ן אויער.

— ווען איך וועל דיך נאך אמאל כאפען, אז דו שטערסט איהם אין לערנען, וועל איך דיר צעברעכען דיינע ביינער! — האט איהם ר׳ לייזער געווארענט.

בערקע האט זיך ארויסגעריסען פון זיינע הענט און איז אנטלאפען געווארען. ער איז געקומען אהיים מיט א רויטען אויער, און ווען זיין טאטע האט איהם געפרעגט וועגען דעם, האט ער זיך פאנאנדערגעוויינט און געזאגט אז ר׳ לייזער האט איהם געשלאגען ווייל ער האט אויסגערעדט א ווארט צו דעם פרעמדען קלויזניק.

— איך וועל איהם דאס ניט שענקען! — האט יאשקע געדריקט זיין פויסט — ער מיינט אז איך האב מורא פאר איהם. איך ווייס אז ער וויל נעמען אט דעם גוי פאר אן אידעם.

— וואס רעדסטו? — האט שוין זיין ווייב זיך צו איהם אנגערופען — ווי אזוי קאנסטו אנרופען דעם ישיבה בחור א ״גוי״. ער איז דאך, דערצעהלט מען, אזא פרומער איד!

— הער זיך איין, מיר קאן מען ניט נארען! — האט יאשקע געשריען — איך האב גלייך פארשטאנען פון דעם אופן ווי ער רעדט אידיש איז עפעס איז ער ניט קיין אונזעריגער. איך ווייס אז ר׳ לייזער וויל איינריידען אלעמען אז ער קומט ערגעץ פון שפאניען אדער פון האלאנד, וואו די אידען קאנען ניט ריידען קיין אידיש... דאס קאן ער איינריידען יעדעם איינעם, אבער ניט מיר! איך האב איינמאל אליין געהערט ווי ער האט זיך עפעס ארויסגערעדט אין פויליש, פונקט ווי אן עכטער פאליאק! איך זאג דיר, אז ער איז ניט קיין איד! איך ווייס וואס איך רייד!

— טא ווי קומט עס אז ער זאל איהם וועלען נעמען פאר אן אידעם? — האט דאס ווייב איהם געפרעגט.

עפעס איז דא פאראן און איך וועל שוין אויסגעפינען! — האט יאשקע געשריען — איך וועל איהם ווייזען ווי אזוי צו שלאגען מיין איינגעל!

— פארוואס זאל בערקע קריכען צו איהם! איז דאס זיין עסק! — האט די מאמע געזאגט — קיינעם ארט

נִיט וואָס און ווער ער איז און איהם געהט עס ממש אין לעבען.

— ער האָט א רעכט צו זיין אין בית המדרש פּונקט ווי יעדער אינגעל! — האָט יאָשקע אויסגעשריען — איך וועל דאָס איהם ניט שענקען! גלויב מיר איך וועל שוין אויסגעפינען ווער ער איז. און איך וועל איהם ווייזען ווי אזוי צו הויבען א האנט אויף מיינעם אן אינגעל!

— ר' לייזער איז ניט פון די מענשען וועלכער האָט ליב צו הויבען א האנט! — האָט זיין ווייב געזאָגט — ווען דו פאָלגסט מיך, וואָלסטו זיך מיט איהם ניט אָנגעפאנגען!

— וואָס, דו מיינסט, אז איך האָב מורא פאר איהם! מיר קאָן ער גאָרניט טאָן.

— דו האָסט דאָך געהערט אז מען רעדט ער קאָן נאָך אראָברייניגען א שניידער פון ווילנא, און וואָס וועסטו דאן טאָן?

— זאָל ער אראָברייניגען א שניידער פון ווילנא! — האָט יאָסעל געשטורעמט — א סך פארדינן איך פון די היגע אידען. יעדער איינער איז דאָך א שניידער פאר זיך... פאר די קינדער ווערט די מאמע א שניידערקע, און נייהט פאר זיי גארניטערלעך אויף יום טוב... און וויפיל האָב איך פון די אנדערע? אלע ווייסען אז איך האָב פרנסה טאקע פון די גוים, פון די פריצים, און פון די גלחים וועלכע באַשטעלען ביי מיר אנצוגען און מאנטלען, און איך פארזיכער דיך, אז זיי וועלען צו אן אנדער שניידער ניט געהן!

יאָשקע שניידער האָט זיך אויף מאָרגען צעקריגט מיט ר' לייזער'ן, און טאקע אין בית המדרש.

— ווען איהר וועט נאָך אמאָל הויבען א האנט אויף מיין אינגעל, וועל איך אייך ניט שענקען! — האָט יאָשקע שניידער אויסגערופען — ווער מיינט איהר, זייט איהר, א גאנצער יחסן! איהר מיינט אז עפּעס האָט איהר געמאכט א שווינדעל מיט א בערען טאנץ, און צוליב דעם ארויסבאקומען פון גראף די ארענדע פון דעם מיל פריי פאר צעהן יאָהר, זייט איהר שוין א גאנצער יחסן. פּרובירט אקארשט הויבען א האנד נאָך איין מאָל אויף מיין אינגעל און איהר וועט זעהן וואס איך וועל טאָן!

— זאָל ער ניט קומען אהער און שטערען דעם יונגען מאַן פון לערנען! — האָט ר' לייזער געזאָגט — איך האָב געזעהן און געהערט וואָס ער האָט געטאָן. אויב איהר קאנט איהם ניט האַלטען געצוימט, וועט מען איהם דארפען לערנען א פּרק אין דרך ארץ! ווי קומט אזא שמאָרקעוואטער אינגעל זיך נאָכצוקרימען און זיך צו רייצען מיט אזא גרויסען למדן און צדיק ווי אָט דער יונגער מאַן איז!

— אפשר ביי אייך איז ער א פרומער און א למדן, אָבער ביי מיר איז ער פאררעכענט פאר א האלבען גוי! — האָט יאָשקע אויסגעשריען אין דער הויך — מיר נארט מען ניט, איך ווייס אז א איד פון יענע מקומות ווי איהר ווילט אונז אלעמען איינריידען, אז ער איז פון דאָרט, ווייס איך קאָן ניט רעדען קיין פּויליש, אָבער איך האָב אליין געהערט ווי ער האָט זיך ארויסגערעדט עפּעס אין פּויליש פּונקט ווי ער וואָלט געווען אן עכטער פּאַליאַק! איך בין א מבין אויף אזעלכע זאכען...

— איהר ווייסט ניט וואָס איהר פּלוידערט! — האָט ר' לייזער געזאָגט — און איך זאָג אייך נאָך אמאָל, אויב איהר ווילט אז אייער בניאָק זאָל ניט קריגען גוט אָנגעבראָכען די ביינער, טאָ זאָגט איהם אז ער זאָל איהם צורוה לאָזען, איהר פארשטעהט!

— מיין אינגעל האָט פאר אייך קיין מורא ניט! — האָט יאָשקע זיך צעשריען, — ער קאָן טאָן וואָס איהם געפעהלט און איהר פּרובירט איהם אָנרירען.

— ווי דער טאטע אזוי דער זוהנדעל! — האָט ר' לייזער געזאָגט — האָט גאָר קיין דרך ארץ ניט פאר קיין עלטערען אידען, און נאָך א למדן דערצו.

— איהר דארפט אונז ניט לערנען קיין דרך ארץ! — האָט יאָשקע דער שניידער אויסגערופען — איך בין אזא יחסן ווי איהר, כאָטש איהר האלט די ארענדע פון דער מיל, און דער גראף נעמט ביי אייך ניט קיין ארענדע געלט! איך ווייס אלץ! פּרובירט זיך אָנפאנגען מיט מיר, און איהר וועט חרטה האָבען אייער גאנצען לעבען!

ר' לייזער האָט געוואוסט, אז אימיצער פון די היידוקעס האָט איהם געהאט דערצעהלט וועגען דעם טאנץ געוועט ביים גראף אין פּאלאץ וואָס עס איז פאָרגעקומען מיט עטליכע יאָהר

צוריק, אבער ער איז געווען זיכער, אז ער האט ניט קיין באגריף ווי אזוי דאס איז פארגעקומען. ער, יאשקע שטעלט זיך פאר, אז ער איז ניט קיין טענצער, אי, טא ווי האט ער געוואונען דעם טאנץ? דאס וואלט ער זעהר און זעהר געוואלט וויסען און ער האט שוין אייניגע מאל געגעבען איהם אנצוהערען, אז ער ווייסט, אבער ער, ר' לייזער פארשטעהט, אז ער זאגט עס בלויז, ווייל ווען ער וואלט געוואוסט דעם אמת, וואלט שוין די גאנצע שטאט געוואוסט און דעריבער האט ער גארניט וואס מורא צו האבען פאר איהם.

ער האט מיט איהם זיך ניט געוואלט ארייןלאזען אין א שטארקען קריעג, ער האט איהם דעריבער מעהר ניט געענטפערט.

יאשקע דער שניידער האט אבער עס אנגענומען פאר א סימן, אז ער האט מורא פאר איהם, און ער האט געזאגט זיין אינגעל, אז ער האט מעהר ניט וואס צו שרעקען זיך פאר איהם.

— זאל ער נאר פרובירען זיך אנפאנגען מיט דיר! — האט ער געזאגט בערקען, און ער וועט שוין זעהן וואס איך קאן אויפטאן. איך שרעק זיך פאר איהם ניט, איך בין ביי די גראפען און גלחים אזא יחסן ווי ער איז.

איין שבת, נאכ'ן דאוונען, ווען ווען אברהם איז געזעסען ביי ר' לייזער'ן אין הויז און יהודית האט דערלאנגט דעם טשאלענט צום טיש, האט זיך ר' לייזער דורכגערעדט מיט אברהמ'ן.

איך האב געהאט אן איבעררייד מיט יאשקע דעם שניידער, צוליב דעם, וואס זיין אינגעל האט דיר לעצטענס גענומען שטערען אין לערנען. ער איז זעהר א פראסטער איד, און ער קאן אנטאן פיל צרות. קעגען וואס זאג איך דיר דאס, קעגען דעם, וואס ער האט מיר בעת דעם קריג צווישען אונז געזאגט, אז ער גלויבט ניט, אז דו ביזט פון די ספרד'ישע אידען, ווייל ער האט איינמאל געהערט ווי דו דריקסט זיך אויס אין פויליש. יע, דו וועסט דארפען זיין זעהר פארזיכטיג. דו טארסט קיין איינציגען פוילישען ווארט ניט ארויסריידען...

— איך קאן זיך ניט דערמאנען ווען דאס האט פאסירט! — האט אברהם געזאגט — איך בין זעהר פארזיכטיג.

— איך האב זיך דורכגערעדט מיט אונזער פריינט ר' מנחם און ער האט מיך געראטען צו פייערען דיין חתונה מיט יהודית'ן אין ווילנא, און טאקע דארט פארבלייבען א קורצע צייט ביז וואנען מיר וועלען באשליסען וואס צו טאן ווייטער.

— האט ר' מנחם אייך דערצעהלט אויף וועגען מיין פריינט זארעמבא'ן — האט אברהם איהם געפרעגט.

— יע, ער האט מיר דערצעהלט זעהר א סך פון איהם און זיין כלה יוליע — האט ר' לייזער געזאגט און זיינע אויגען זיינען געפאלען אויף זיינע צוויי אינגלאך, וועלכע זיינען געזעסען נעבען טיש.

אברהם האט פארשטאנען, אז ער קאן איצט ניט ריידען מיט איהם וועגען דעם. און ער האט געווארט ביז נאכ'ן עסען.

שפעטער א וויילע ווען זיינע אינגלאך דוד און נפתלי זיינען געווען אין דרויסען. האט איהם ר' לייזער דערצעהלט, אז ווען ער איז לעצטענס געווען אין ווילנא, האט איהם ר' מנחם דערצעהלט, אז זארעמבא איז ביי איהם געווען, און אז זיין כלה, יוליע, האט איינגעשטימט צו ווערען א אידישע טאכטער, און אזוי שנעל ווי זיי וועלען חתונה האבען לויט דער קאטולישער צערעמאניע, וועט ער און זי פארלאזען ווילנא. דאן וועט ער אויך ארייןקריגען זיין חלק ירושה וואס איז איהם פארבליבען פון זיין זיידען, און זיי וועלען אוועקפאהרען קיין אמסטערדאם, וואו זי וועט זיך מגייר זיין און פון דארט וועלען זיי אפפאהרען קיין ארץ ישראל.

— לויט זיינע רייד, פארשטעה איך, אז ער וועט זיין דא פריהער און זיך דורכריידען מיט דיר. ער גלויבט, אז אויך דו און יהודית וועלען האבען דעם זעלבען פלאן אפצופאהרען קיין ארץ ישראל.

— יע, איך האב שוין אויך פון דעם געטראכט — האט אברהם געזאגט — דארט אין דעם הייליגען לאנד וועלען מיר זיך קאנען לעבען רוהיג, מיר וועלען דינען גאט אונגעשטערט. איך ווייס אבער ניט וואס יהודית וועט זאגען אויף דעם פלאן.

— אט קאנען מיר זי פרעגען! — האט ר' לייזער זיך אנגערופען — זי ווייס שוין פון זארעמבא'ס פלאן. איך

האָב איהר אַלץ דערצעהלט און לויט ווי איך פאַרשטעה גלויבט זי, אַז דאָס איז זעהר א גוטער פּלאַן. איך גלויב, אַז עס וואָלט געווען זעהר גוט, ווען זאַרעמבאַ קומט אהער מיט זיין כלה, און מיר אַרבייטען אויס צוזאַמען דעם פּלאַן.

רבקה האָט גענומען ווישען די טרערען פון איהרע אויגען. זי האָט אומגעדרעהט איהר פּנים מען זאָל ניט באַמערקען, אַז זי וויינט. אָבער ר׳ לייזער האָט עס באַמערקט און ער האָט זי געפרעגט פאַרוואָס זי וויינט.

— ווען איך טראַכט, אַז מיין טאָכטער וועט פון מיר אַוועק און איך וועל זי שוין מעהר קיינמאָל ניט זעהן, פאַנגט אָן מיין האַרץ צו ציטערן...

— מיר דאַרפען דאַנקען גאָט, — האָט ר׳ לייזער געזאָגט — מן הסתם דאַרף אַזוי זיין.

— לאָמיר האָפען, אַז די גאולה איז נאָהענט, און דאַן וועלען מיר אַלע זיין אין ארץ ישראל! — האָט אברהם געזאָגט — מיר מעגען זיך איצט ריכטען, אַז משיח וועט קומען יעדען טאָג.

— אוי, גאָטעניו! עס איז שוין צייט! — האָט רבקה געזאָגט מיט געבעט אין איהרע אויגען — מיר האָבען שוין זיך גענוג אָנגעליטען און ליידען איצט אין אונזער לאַנגען גלות...

— אפשר צוליב דיין זכות — האָט ר׳ לייזער זיך געווענדעט צו אברהם׳ן — יע, אפשר צוליב דעם וואָס דו, א גראַפ׳ס א זוהן איז געוואָרען א גר צדק, און צוליב דיין פריינט זאַרעמבאַ, וועט אונז דער רבונו של עולם אויסלייזען פון גלות, און ער וועט אָננעמען אונזער תפלה, וואָס מיר זאָגען אין שמונה־עשרה: "ולירושלים עירך ברחמים תשוב".

— איך האָב שוין גערעדט מיט פילע מקובלים אין אַמסטערדאַם און זיי זיינען אויך מיט דער מיינונג, אַז דער טאָג פון דער גאולה איז נאָהענט — האָט אברהם געזאָגט — ווען איך וועל זיין אין ארץ ישראל, וועל איך דאָרט פאַסטען פערציג טעג און מתפלל זיין צו גאָט, אפשר וועט ער זיך מרחם זיין אויף זיין פאָלק ישראל און זיי אויסלייזען פון גלות! איינער א בעל מקובל האָט מיר געזאָגט, אַז איך אַלס גר, קאָן מיט מיין פאַסטען און מיינע תפלות פועל׳ן ביים רבונו של עולם, ער זאָל זיך דערמאָנען אָן זיינע קינדער און זיי צוריקברענגען צו זייער הייליג לאַנד.

ווען יהודית האָט זיך צוריקגעקערט פון דער קיך, האָט ר׳ לייזער זיך צו איהר אָנגערופען:

— איך האָב דאָך דיר דערצעהלט וועגען זאַרעמבאַ׳ן און זיין כלה, אַז זיי פּלאַנעווען זיך צו באַזעצען אין ארץ ישראל. איצט האָב איך זיך דורכגערעדט מיט אברהם׳ן, ער האָט אויך בדעה זיך צו באַזעצען מיט דיר אין ארץ ישראל. וואָס זאָגסטו, מיין טאָכטער, צו דעם.

יהודית האָט געוואָרפען א ליבליבען בליק אין דער ריכטונג וואו איהר חתן איז געזעסען, און דאַן האָט זי זיך אָנגערופען:

— ווען איך טראַכט פון דער מעגליכקייט, אַז איך וועל נאָך זוכה זיין צו באַטרעטען דעם באָדען פון אונזער הייליג לאַנד, פון דעם לאַנד פון די נביאים, און אונזערע חכמים, געהט אַיבער מיין קערפּער דורך א ציטער פון פרייד... זאָל נאָר גאָט געבען, אַז מיר זאָלען אַלע זוכה זיין דאָרט צו זיין.

— ביזטו מסכים מיט מיין פּלאַן צו פאָהרען מיט מיר קיין ארץ ישראל גלייך נאָך אונזער חתונה? — האָט אברהם זי נאָך אַמאָל געפרעגט.

— איך געהער צו דיר, אברהם, און אַלע דיינע פּלענער וועלען אויך זיין מיינע פּלענער — האָט יהודית געזאָגט און איהר פּנים האָט זיך גענומען רויטלען.

— איך דאַנק דיר, יהודית, — האָט אברהם געזאָגט — איך וויל, אַז דו זאָלסט וויסען, אַז איך האָב דיר א סך גאָר א סך דאַנקבאַר צו זיין פאַר אַלץ וואָס איך האָב דערגרייכט אין מיין לעבען. דורך דיר האָב איך דערגרייכט דעם גרעסטען גליק, וואָס איך האָב זיך געקאָנט ווינשען. און איך האָף אַז מיר וועלען זוכה זיין צו גרינדען אונזער הויז אין ארץ ישראל.

א היבשע ווייל האָבען זיי צווישען זיך גערעדט נאָכ׳ן טשאָלענט, און זיי האָבען באַשלאָסען צו פייערען די חתונה אַרום חנוכה צייט. דערווייל זיינען פאַרלאָפען נאָך איינינע וואָכען. אברהם האָט געלערענט אין בית המדרש מיט גרויס התמדה. ער פּלעגט גאַנץ אָפט פאַרברענגען אין לערנען מיט דעם רב פון שטעטעל, וועלכער האָט אויך געוואוסט פון דעם סוד.

כאָטש דערווייל האָט מען פּראָבירט האַלטען בסוד דעם טאָג פון זייער חתונה, האָט מען אָבער אין איליע זיך דערוואוסט, אז יהודית איז געוואָרען א כלה פאר דעם פרעמדען יונגען מאַן, וועלכער זיצט אין בית המדרש און לערענט טאָג און נאכט. דאָס האָט ארויסגערופען גרויס אינטערעס צווישען אלע אידען. יעדער איינער האָט געוואָלט אויסגעפינען מעהר איינצעלהייטען וועגען דעם פרעמדען יונגען מאַן. יאָשקע שניידער האָט ניט גערוהט. ער האָט געוואָלט אויסגעפינען מעהר איינצעלהייטען וועגען דעם פרעמדען וועמען ער האָט אָנגעהויבען צו פארדעכטיגען צוליב דעם וואָס זיין אינגעל האָט ניט לאַנג צוריק געקראָגען אָנגעדרעהט פאר זיין אויער פון ר' לייזער'ן.

ער האָט געהאַט א חשד, אז עפּעס איז דאָ ניט גלאַט... ער האָט תמיד געהאַלטען אן אויג אויף איהם, און ער האָט געטראַכט פון דעם וואָס ער האָט געהערט ניט לאַנג צוריק ווי ער רעדט פויליש ווי אן עכטער פּאָליאַק. איהם קאָן מען ניט נאַרען.. ער ווייסט דעם אונטערשייד צווישען דאָס פויליש ריידען פון א אידען און אן עכטען פּאָליאַק.

איינמאָל ווען יאָשקע האָט גערעדט מיט זיין אינגעל בערקע'ן וועגען דעם, האָט בערקע געזאָגט, אז אויך ער האָט געהערט ווי ער האָט גערעדט עטליכע ווערטער אין פויליש.

— ווען איך האָב איהם געהערט אזוי ריידען האָב איך געטראַכט, אז ער מוז זיין פון פוילען. אָבער ר' לייזער וויל אלעמען איינרעדען, אז ער קומט פון א ווייטער מדינה.

— ווען ער וואָלט אמווייניגסטענס געקאָנט ריידען אידיש ווי מיר אלע, וואָלט איך געמיינט, אז אפשר איז ער געקומען פון טיף פוילען — האָט יאָשקע געזאָגט — אָבער אידיש רעדט ער ווי א גוי, און פויליש קאָן ער אויך ווי א גוי, טאָ ווער איז ער טאַקע! — האָט יאָשקע אויסגערופען — איין זאַך קאָן איך ניט פארשטעהן ווי קומט עס, אז ר' לייזער זאָל וועלען אָפּגעבען זיין טאָכטער צו איהם? וואָס פאר א גליק איז דאָס? אָרים איז ער, אידיש קאָן ער ניט ריידען, קיינער ווייסט ניט ווער ער איז... און פארוואָס וויל ער ניט פייערען די חתונה אין איליע?...

אָט די אלע פראַגעס האָט יאָשע געזוכט צו פארענטפערען. ער האָט דעריבער געפאָרשט און גענישטערט, ער האָט ביי יעדער געלעגענהייט צוגענויגט זיין אויער זיך צוצוהערען וואָס מען רעדט. ער האָט אויך אָנגעזאָגט זיין אינגעל בערקע'ן ער זאָל זיך צוהערען צו אלץ וואָס מען רעדט און איהם גלייך איבערגעבען.

בערקע האָט צוגעקראָגען מעהר חוצפה. ער פלעגט קומען אין בית המדרש און זיך שטעלען נעבען איהם און גאַנץ אָפט זיך מיט איהם א רייץ טאָן.

אברהם האָט זיך ניט געמאַכט הערענדיג, ער האָט זיך אפילו אויף איהם ניט אומגעקוקט. דער שמש האָט זיך שוין ניט געוואָלט אריינמישען, כדי ניט ניט אריינצופאלען אין יאָשקע'ס מויל.

ביי אלע אנדערע אידען פון איליע, אָבער, איז דער פרעמדער פאררעכענט געוואָרען פאר א הייליגען. יעדער איינער האָט געוואוסט אז ער זיצט טאָג און נאכט און לערענט און דאווענט. עס האָבען זיך שוין גענומען פארשפרייטען פארשידענע קלאַנגען וועגען איהם. אייניגע האָבען אפילו גערעדט אז ער מוז זיין איינער פון די ל"ו צדיקים, צוליב וועמעס זכות די וועלט עקזיסטירט. דער רב פון איליע האָט זיך אפילו אויסגעדריקט פאר אייניגע בעלי־בתים, אז דער פרעמדער איז א גרויסער צדיק, און איליע דאַרף זיך שעצען גליקליך וואָס ער געפינט זיך ביי זיי.

יאָשקע שניידער אָבער האָט אָט די אלע זאכען ניט געוואָלט גלויבען. ער האָט בשום אופן ניט געקאָנט באגרייפען ווי אזוי א איד זאָל ריידען אידיש פונקט ווי ער וואָלט געווען א גוי, און בפרט ווען ער האָט געהערט אז ער האָט זיך איינמאָל אויסגעדריקט אין פויליש ווי אן עכטער פּאָליאַק. ער האָט דעריבער ביי זיך באשלאָסען איהם נאָכשפּירען און טאָן אלץ וואָס ער וועט נאָר קאָנען אויסצוגעפינען ווער ער איז, פון וואנען ער קומט און וואָס ער טהוט דאָ? פארוואָס האָט ר' לייזער איהם אויסדערוועהלט פאר א חתן פאר זיין שעהנע יהודית?

ווען ר' לייזער האָט אָנגעדרעהט זיין בערקע'ן פאר'ן אויער, האָט ער געברענט פאר צאָרן. ער האָט באשלאָסען איהם ניט צו שווייגען. ער האָט נאָך

איצט מעהר גענומען נאכשפירען דעם פרעמדען. ער פלעגט שטענדיג האלטען אן אויג אויף איהם, צו זעהן וואוהין ער געהט, מיט וועמען ער רעדט, און וואס ער טהוט. ר' לייזער האט עס באמערקט און ער האט ניט איינמאל זיך דורכגערעדט מיט אברהם'ען וועגען דעם.

— עס איז אמת! — האט אברהם געזאגט — איך אליין האב עס אויך באמערקט! איבערהויפט פארפאלגט מיך זיין אינגעל. ווען נאר ער זעהט אז איך רייד אויס א ווארט מיט אימיצען אזוי קומט ער צו און שטעלט זיך אוועק נעבען מיין שטענדער און הערט זיך צו צו אלץ וואס איך רייד. איך קאן ניט פארשטעהען ווי אזוי ער געפינט אויס אז אימיצער איז געקומען זיך דורכריידען מיט מיר . . .

— איך גלויב אז דו אברהם זאלסט איהם איינמאל פאר אלע מאל אנלערנען, קאן זיין אז ער וועט שוין קריגען דרך ארץ און וויסען ווי צו האלטען זיך פון דערווייטענס! — האט ר' לייזער געזאגט.

עס איז געווען א פריהמארגען, און ר' לייזער איז שוין געווען אויף דעם וועג צום בית המדרש, צו דאווענען דעם ערשטען מנין, האט ער פון ווייטען דערהערט א שטימע. ער האט זיך אומגעקערט און ער האט דערזעהן זארעמבא'ן. ער האט זיך ארומגעקוקט און ווען ער האט געזעהן אז קיינער געפינט זיך ניט איז ער צו איהם צוגעגאנגען און איהם געגעבען די האנט.

— וואס מאכט איהר? — האט איהם ר' לייזער געפרעגט — און וואס טהוט איהר איצט דא, אין איליע?

— ווי אייך איז שוין מן הסתם באוואוסט, גרייטען מיר זיך צו פארלאזען דאס לאנד אזוי שנעל ווי איך און יוליע וועלען חתונה האבען, און איך בין זיך געקומען געזעגענען מיט אברהם'ן. איך וואלט זיך מיט איהם וועלען זעהן. יוליע איז דא אויך דא, מיר געפינען זיך ביים גראף אין פאלאץ. קאטערינע האט מיך געבעטען איך זאל ברייגנען יוליע'ן, ווייל זי וויל זיך מיט איהר איבערבעטען, נו, האב איך דאס אויסגענוצט אלס אן אויסרייד און איך בין אהער געקומען דערווייל זיך צו זעהן מיט אברהם'ן און מיט איהם אפמאכען זיך צו טרעפען. איך וועל דארט אויף איהם ווארטען ביז וואנען מיר וועלען קאנען צוזאמען אויסוואנדערען קיין ארץ ישראל.

עס האט זיך דערהערט א שארך צווישען די בוימער און ר' לייזער האט זיך שטארק דערשראקען. ער האט געגעבען א וואונק צו זארעמבא'ן ער זאל מעהר ניט ריידען, און אליין איז ער צוגעגאנגען זעהן ווער עס געפינט זיך דארט. ווי איבערראשט איז ער געווארען ווען ער האט באמערקט ווי בערקע, יאשקע דעם שניידער'ס אינגעל, אנטלויפט.

— אט דער יאשקע, דער שניידער, איז אן אנשיקעניש! — האט ר' לייזער געזאגט — פון אונטער דער ערד וואקסט ער אויס... עס איז גוט וואס מיר האבען ניט גערעדט אזוי אפען, ווייל ער וואלט עס גלייך איבערגעגעבען זיין טאטען, און אונז וואלטען שוין ניט געפעלט קיין צרות. יע, מיר טארען מעהר ניט ריידען אין דרויסען. ווי עס ווייזט אויס האט אייך דער שניידער באמערקט געהענדיג אין מיין ריכטונג, האט ער ארויסגעשיקט זיין אינגעל אונז נאכצושפירען. איהר געהט איצט צו מיר א היים, און איך וועל זאגען אברהם'ן, אז איהר ווארט דארט אויף איהם.

— ניין, איך וועל זיך איצט צוריקקערען צום גראף'ס פאלאץ, וואו איך האב אויך איבערגעלאזען יוליע'ן, איך וועל זיי דארט זאגען, אז איך וויל איהר באווייזען די שטאט, און איך וועל קומען צוריק צו אייך מיט איהר.

— גוט, און דערווייל וועלען מיינע אינגלאך אוועקגעשיקט ווערען אין חדר ,און איך וועל זיך צוריקקערען מיט אברהם'ן אהיים.

זארעמבא האט זיך צוריקגעקערט צו פאטאצקי'ס פאלאץ. דארט האבען נאך אלע געשלאפען, אויסער קאטערינא, וועלכע איז געזעסען מיט יוליע'ן אויף דעם באלקאן און גערעדט. זי האט געוואלט זי זאל איהר דערצעהלען וועגען איהר ליבע צו זארעמבא'ן, און וועגען איהר חתונה וואס וועט אין גיכען דארפען פארקומען.

— איך קאן זיך ניט פארשטעלען, אז מיין ברודער וואלענטי זאל ניט זיין צו דער חתונה פון זיין בעסטען פריינט — האט קאטערינא אויסגערופען — מיין ברודער און דיין חתן זיינען דאך די בעסטע פריינט פאר פילע יאהרען!

— דערפאר טאקע פלאנעוועט מיין באריס צו פאהרען צוזאמען מיט מיר

גלייך נאָך אונזער חתונה צו וואַלענטי׳ן, וואו ער וועט פאָרטזעצען זיין שטודיום.

— דו מיינסט, אז דו וועסט איהם לאָזען שטודירען אויך נאָך דיין חתונה? — האָט קאטערינא זי געפרעגט.

— איך וועל איהם ניט שטיירען. ער קאן טאָן וואָס איהם וועט געפעלען — האָט יוליע צו איהר געזאָגט — ווען ער האָט אויסגעדריקט זיין פארלאנג, אז ער וויל פאָהרען שטודירען אין פאריז, בין איך ניט געווען דאָגעגען! איך האָב געהאט פולען צוטרויען צו איהם. און דו זעהסט דאָך, אז ער איז מיר פארבליבען געטריי...

— יע, איך זעה! — האָט קאטערינא געזאָגט — איך געדענק, אז איך האָב דיר אמאָל געגעבען אָנצוהערען, אז ער וועט געווים געפינען אן אנדערע, און זיך אין איהר פארליבען, איצט זעה איך, אז איך בין געווען אומגערעכט. זארעמבא איז זעהר א פיינער געוויסענהאפטער יונגער מאן. איך וויל, אז דו זאָלסט מיר ניט מיספארשטעהן און מיינען, אז איך זאָג דאָס ווייל איך גלויב, אז ער האָט דיך ניט געקאָנט ליב האָבען אזוי שטארק צו בלייבען דיר געטריי... אז ער האָט דיך ניט פארראטען צוליב זיין געוויסען. אָ, ניין, איך בין זיכער, אז ער האָט דיך טאקע ליב געהאט מיט זיין גאנצען לייב און לעבען. און איך גיב צו, אז דו האָסט טאקע פארדינט געליבט צו ווערען... אָבער דו ווייסט דאָך ווי א יונגער מאן פירט זיך אויף אין פאריז. דעריבער זאָג איך, אז ער איז געוויסענהאפט.

— איך דאנק דיר, קאטערינא, פאר דיינע הארציגע רייד! — האָט יוליע איהר אונטערבראָכען — איך ווייס, אז דו מיינסט עס, און איך בין זעהר צופרידען, איך האָף נאָר, אז אין גיכען וועל איך דיך אויך זעהן א פארליבטע, און אזוי גליקליך ווי איך בין.

— איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, יוליע, דערווייל האָב איך נאָך ניט געטראָפען א יונגען מאן, וועלכער זאָל מיר זיין צום הארצען. אָט די אלע יונגע לייט וועלכע קומען צו מיר און ערקלערען זיך אין ליבע צו מיר זיינען פון אָט די וועמען איך וואָלט ניט געטרויט פון דאנען אהין... דו ווייסט וואָס איך מיין. יענע קוואַפּען זיך אויף דעם וואָס איך בין א גראף׳ס א טאָכטער, און דערצו א רייכען גראף. זיי זיינען אויסען מיין געלט...

— דו האָסט קיין רעכט ניט אזוי צו ריידען, קאטערינא — האָט יוליע געזאָגט — דו ווייסט גאנץ גוט, אז די יונגע לייט געהען אוים נאָך דיינע טריט! זיי האָבען דיך ליב, ווייל דו ביזט זעהר שעהן, ווייל דו ביזט זעהר געבילדעט און קלוג, און דערצו טאקע א גראפ׳ס א טאָכטער. וואָס דאָס איז געווים קיין חסרון ניט!

— אָט קומט אָן זארעמבא! — האָט קעטארינא אָנגעוויזען אויף איהם, וועלכער האָט זיך דערנעהענטערט צו דעם פלאץ וואו זיי זיינען געזעסען.

ער האָט זיי ביידען באגריסט מיט א "גוטען מאָרגען". ער האָט געזאָגט קאטערינא׳ן, אז ער האָט צוגעזאָגט יוליע׳ן צו ווייזען איהר דעם געגענט ארום. זיי זיינען ביידע ארויסגעגאנגען און ווען זיי האָבען זיך דערווייטערט פון פאלאץ, האָט ער איהר געזאָגט, אז זיי געהען איצט צו ר׳ ליוזער׳ן אין הויז, און דאָרט וועלען זיי טרעפען זיך מיט אברהם׳ן.

זיי זיינען לאנגזאם געגאנגען דורך די שטילע געסלאך ביז זיי זיינען צוגעקומען צו ר׳ לייזער׳ס הויז. דאָרט האָבען זיי שוין געטראָפען אברהם׳ן, וועלכער האָט אויף זיי געוואַרט. רבקה האָט שוין מיט אווייל פריהער אוועקגעשיקט איהרע צוויי זיהן אין חדר, און יהודית האָט צוגעגרייט דעם טיש פאר אלעמען.

אברהם האָט פאָרגעשטעלט יהודית׳ן פאר יוליע׳ן און עס האָט לאנג ניט געדויערט, און ביידע יונגע מיידלאך זיינען געוואָרען צוגעצויגען איינע צו די אנדערע.

יוליע און יהודית׳ן פארטרויט, אז זי וואַרט שוין מיט גרויס אומגעדולד אויף דעם טאָג ווען זי וועט שוין קאָנען ערקלערט ווערען פאר א אידישע טאָכטער. זי האָט איהר איבערגעגעבען וועגען די פלענער וואָס זי און איהר התן האָבען.

זארעמבא און אברהם האָבען זיך דורכגערעדט וועגען אלץ. זארעמבא האָט איהם דערצעהלט וועגען זיין פלאן צו פאָהרען אין ארץ ישראל, און וואָס ער רעכענט דאָרט צו טאָן.

— איך ווייס, אז דאָס לאנד איז

זעהר ארעם, און איך וועל דארפען דורכמאכען פילע שוועריגקייטען, דאריבער האב איך באשלאסען ארויסצובאקומען מיין חלק ירושה וואס איך דארף קריגען, און מיט דעם דאזיגען געלט וועלען מיר דורכפיהרען אונזערע פלענער. מיר וועלען דארפען האבען זעהר א סך געלט אונטערצונעמען אזא רייזע. און דעריבער וואלט איך דיר געראטען, אז דו זאלסט ארויסקריגען עטוואס געלט פון דיין פאטער. נאך אלעמען ביזטו דאך זיין איינציגער יורש, אויסער דיין שוועסטער, און דו ביזט דאך בארעכטיגט צו האבען עטוואס געלט.

— ווי אזוי וועל איך דאס קאנען באווייזען ? — האט וואלענטי איהם געפרעגט.

— איך בין געקומען נעכטען שפעט ביינאכט צו דיין פאטער אין פאלאץ, איך האב נאך אפילו קיין געלעגענהייט ניט געהאט צו ריידען מיט איהם. אויב אזוי קאן איך איהם זאגען, אז איך האב דערהאלטען א בריוו פון דיר, און אז דו פארלאנגסט געלט, כדי פארטצוזעצען דיין שטודיום אין דער פרעמד.

— ער וועט דאך אבער פון דיר פארלאנגען דו זאלסט איהם ווייזען מיין בריוו ? — האט אברהם זיך צו איהם אנגערופען.

— נו, דאריבער וועל איך איהם טאקע ווייזען דיין בריוו. איך וויל, אז דו זאלסט איצט אנשרייבען א בריוו, און איך וועל איהם זאגען, אז איך האב שוין דעם בריוו דיינע ערהאלטען דורך אונזערע א פריינט, וועלכער איז דורכגעפאהרען ווילנא, און דאן וועל איך פון איהם ארויסבאקומען דאס געלט און איידער איך וועל אפרייזען פון דאנען צוריק קיין ווילנא וועל איך דיר דאס איבערגעבען. דו ביזט דאך בארעכטיגט נאך אלעמען צו דיין חלק !

-- וואס זאגט איהר, ר׳ לייזער ?

-- האט זיך אברהם צו איהם געווענדעט.

— איך גלויב, אז עס וועט זיין בעסער אהן דעם ! — האט ר׳ לייזער אויסגערופען — עס קאן פאסירען, אז ער זאל אנפאנגען צו פארדעכטיגען און וועלען מאכען אן אויספארשונג. געלויבט איז השם יתברך, איך האב גענוג געלט זיי מיטצוגעבען. איך גלויב, אז עס וועט זיי קלעקען !

— מיר וועלען זיך ביידע באגנוגענען מיט ווינציג ! — האט אברהם געזאגט — און ווען מיר וועלען זיין דארט אין ארץ ישראל, וועלען מיר שוין פון הונגער ניט שטארבען. גאט וועט אונז ניט פארלאזען.

— איך האב בדעה אייך מיטצוגעבען גענוג געלט, אז אויך איהר זאלט קאנען דארט קויפען א נחלה ! — האט ר׳ לייזער געזאגט — ווייל נאך אלעמען שטרעבען מיר דאך אלע זיך צוריקצוקערען קיין ציון, און אויב איהר וועט דארט זיין און האבען דארט א שטיקעל נחלה, וועלען מיר אפשר שפעטער אויך אלע קאנען פאהרען אהין.

יהודית און יוליע זיינען אריינגעקומען אין צימער, און אברהם האט זי געפרעגט וואס איז איהר מיינונג וועגען דעם. און זי האט איינגעשטימט מיט איהר פאטער, אז מען דארף זיין זעהר פארזיכטיג און ניט זוכען צו באקומען געלט פון דעם גראף.

זיי האבען פארבראכט א היבשע ווילע און זיי האבען אלץ ארומגערעדט. זיי האבען אפגעמאכט וואו זיך צו טרעפען אין אמסטערדאם, זארעמבא האט געזאגט, אז ער וועט אויף זיי ווארטען...

ווען זיי האבען זיך געזעגנט, האבען זיך יהודית און יוליע צעקושט און זיך געוואונשען צו טרעפען דארט און צוזאמען זוכה זיין צו פאהרען קיין ארץ ישראל.

פון דארט זיינען זיי צוריק אוועק צום פאלאץ פון גראף פאטאצקי, וואו זיי האבען פארבראכט א קליינע ווילע און דאן האבען זיי זיך צוריקגעקערט קיין ווילנא.

ר׳ לייזער האט זיך דאן צוריקגעקערט צו דער מיל, און אברהם אין דעם בית המדרש. ער האט אפילו ניט געטראכט פון דעם, וואס דאס אינגעל בערקע האט איהם געזעהן צוזאמען מיט זארעמבא׳ן. איהם איז גאר ניט איינגעפאלען צו טראכטען, אז אט דער בערקע האט אמאל געהאט געזעהן זארעמבא׳ן אריינקומענדיג צו איהם אין הויז מיט דעם גראף׳ס זוהן וואלענטי.

בערקע איז גלייך אוועק צו זיין

טאַטען און איהם דערצעהלט, אז ער האָט זיך אונטערגעהערט ווי אַט דער פרעמדער פּאַליאַק האָט געזאָגט צו ר׳ לייזער׳ן, אז ער איז געקומען זיך זעהן מיט אברהם׳ן.

— איך בין זיכער! — האָט בערקע געזאָגט, אז איך האָב אויך געהערט, אז ער האָט עפּעס געזאָגט וועגען פּאָהרען צוזאמען קיין ארץ ישראל!

— אָ, דו ווייסט ניט וואָס דו האָסט געהערט! ווי קומט א גוי צו פּאָהרען קיין ארץ ישראל! — האָט די מאמע אויף איהם זיך אָנגעבייזערט — געדענק, יאָשקע, האָט זי זיך געווענדעט צו איהר מאַן, דו וועסט נאָך מיט דיין רוקען דיין נאָז אין יענעם׳ס געשעפטען, ברייגנען אויף אונז אלעמען אן אומגליק.

— קיינער פרעגט ביי דיר ניט, בהמה! — האָט יאָשקע זיך א בייזער געטאָן אויף זיין ווייב — איך האָב באשלאָסען איינמאָל פאַר אלע מאָל אויסצוגעפינען ווער אַט דער פרעמדער איז, און איך וועל מיין באשלוס דורכפירען. זעהר גוט האָסטו געטאָן, בערקע! דו האָסט געדאַרפט וואַרטען און הערען מעהר!

— איך האָב געזעהן, אז ער קומט צו נעהענטער, האָב איך ניט געוואָלט ער זאָל מיך דאָרט געפינען, בין איך אנטלאָפען געוואָרען — האָט בערקע געזאָגט.

— איצט איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט, אז דער פרעמדער איז ניט קיין איד, אז ער איז געווען א פּאָליאַק! — האָט יאָשקע זיך אָנגערופען — איך וועל איהם ווייזען ווי צו קריגען זיך מיט מיר. ער וועט מיך באַליידיגען... דו הערסט, בערקע, דו זאָלסט מעהר ניט מורא האָבען פאַר איהם. דו קאָנסט אריינקומען אין בית המדרש ווען נאָר דו וועסט וועלען און דו קאָנסט טאַקע צייגען דעם פרעמדען, אז דו ציטערסט ניט פאַר איהם. זאָל ר׳ לייזער פּרובירען הויבען א האַנט אויף דיר... איך וועל שוין וויסען וואָס צו טאָן מיט איהם.

עס זיינען פאַריבער נאָך עטליכע וואָכען זינט זארעמבא האָט פאַרלאָזען איליע. אברהם פלעגט זיצען אין בית המדרש ווי זיין שטייגער איז געווען, און געלערענט טאָג און נאַכט. בערקע פלעגט זיך אריינכאַפּען אהין, און זיך שטעלען נעבען איהם און איהם נאָכמאַכען. ער פלעגט זיך מיט איהם רייצען, און זינגען די לידער וואָס ער אליין האָט צוזאמענגעשטעלט וועגען איהם.

אברהם האָט זיך אָבער ניט וויסענדיג געמאַכט. ער האָט זיך באַהערשט און זיך אויף איהם אפילו ניט אומגעקוקט. דאָס האָט דעם צעווילדעוועטען אינגעל נאָך מעהר ערמוטיגט. ער האָט זיך גענומען רייצען מיט איהם. און איינמאָל, ווען דער שמש איז אין בית המדרש ניט געווען, האָט בערקע גענומען א האַנטוך, ער האָט דעם האַנטוך איינגעטונקט אין כיור, וואָס איז געווען פול מיט וואַסער, און ער האָט זיך געצילעוועט אויף אברהם׳ן. ער האָט אויף איהם א וואָרף געטאָן דעם נאַסען האַנטוך און ער האָט איהם געטראָפען אין פּנים.

דאָס האָט שוין דעם געדולדיגען אברהם׳ן ארויסגעבראַכט פון געדולד. ער האָט זיך א לאָז געטאָן צו בערקע׳ן, וועלכער האָט גענומען לויפען איבער די בענק און שטענדערס, און ארויסשטעקען א צונג צו איהם.

אברהם אָבער האָט איהם א כאַפּ געטאָן פאַר זיין האַנט און איהם ארונטערגעלאָזען א פלאַם־פייערדיגען פּאַטש.

בערקע האָט ארויסגעלאָזען א געשריי או זיך ארויסגעריסען פון זיינע הענט און א וויינענדיגער איז ער גלייך געלאָפען אהיים.

— וואָס איז געשעהן, בערקע, — האָט איהם יאָשקע געפרעגט ווען ער האָט געזעהן ווי ער ווײנט האַלטענדיג זיך פאַר זיין באַק.

— בהו... ער האָט מיך געשלאָגען! — האָט ער וויינענדיג געזאָגט.

— ער, דער פרעמדער, אברהם!

— וואָס, ער האָט דיך געשלאָגען!

— האָט יאָשקע גענומען ברענען פון כעס.

— גוט פאַר דיר! — האָט די מאַמע זיך אָנגערופען — איך האָב דיר ניט איינמאָל געזאָגט, אז דו זאָלסט איהם צו־רוה לאָזען!

— איך האָב איהם גאָרניט געטאָן! איך האָב בלויז אויף איהם א קוק געטאָן — האָט בערקע גענומען נאָך שטאַרקער וויינען.

— גיב נאָר א קוק און זעה! — האָט יאָשקע זיך אָנגערופען צו זיין

ווייב — זיין באַק איז דאָך געשוואָלען! וואָס שטעהסטו ווי אַ ליימענער גולם! לייג איהם צו אַ קאָמפּרעס!

— נישקשה, ער וועט פון דעם ניט שטאַרבען! — האָט די מאַמע געזאָגט — ער האָט זיך מיט איהם ניט געדאַרפט אָנפאַנגען. איך האָב איהם צוואַנציג מאָל געזאָגט ער זאָל זיך מיט איהם ניט רייצען! נו, גוט, האָט ער איהם אָנגעלערנט!

— איך וועל איהם פאַר דעם ניט שענקען! — האָט יאָשקע אַ קלאַפּ געטאָן מיט זיין פויסט אין טיש — איך וועל איהם ווייזען ווי צו שלאָגען מיין אינגעל! ער מיינט, אַז איך ווייס ניט ווער ער איז! ער איז געווען אַ פּאָליאַק! איך ווייס! ער איז ניט קיין געבוירענער איד, מיך קאָן מען ניט נאַרען! איך וועל שוין זעהן, אַז זיין דוד זאָל דאָ מעהר ניט זיין! ער וועט הויבען אַ האַנט אויף מיין אינגעל!

ווען בערקע האָט געהערט זיין טאַטען׳ס רייד האָט ער זיך נאָך שטאַרקער צעוויינט, ער האָט זיך געהאַלטען פאַר זיין באַק און געשריען פון וועהטאָג.

— דוכט זיך אַן אידעלער, אַ שוואַכענקער! — האָט יאָשקע ניט אויפגעהערט צו ריידען מיט אויפרעגונג — אַזוי זאָגט מען דאָך אויף איהם! ער איז אַן אידעלער מענש, אַ שטילינקער! — נעמט ער און שלאָגט אַזוי מיין קינד! איך וועל איהם ניט שענקען! איך וועל איהם דאָ מאַכען אַזוי ענג, אַז ער וועט מוזען אַנטלויפען פון אייליע.

— דו אליין ביזט אין דעם שולדיג! האָט די מאַמע זיך אָנגערופען צום טאַטען — אַנשטאַט איהם אָנצוזאָגען ער זאָל איהם צו־רוה לאָזען, האָסטו איהם דערצו נאָך אָנגערעדט. מיינסט, איך ווייס ניט, אַז דו שיקסט איהם אַרום אַלע ווייַלע אויסצוגעפינען פאַרבאָרגענע זאַכען פונקט ווי עס וואָלט געווען דיין עסק!

— ווער פרעגט ביי דיר, בהמה, איינע! — האָט זיך יאָשקע צעשריען.

— אומעטום מישט זי זיך! וואָס מיינסטו איך וועל זיך לאָזען קריכען אויפ׳ן קאָפּ! איך וועל זיי ווייזען ווער יאָשקע דער שניידער איז!

— וואָס האָט מען דיר אַזוי געטאָן? פאַרוואָס ביזטו אַזוי אין כעס אויף דער גאַנצער וועלט. דאַכט זיך, איז אַ ן בית מדרש באַהאַנדעלט מען דיך ניט ערגער ווי אַלע אַנדערע אידען, איך מיין די פּראָסטע בעלי בתים: וואָס האָסטו געוואָלט זיך פאַרגלייכען צו ר׳ לייזער׳ן אָדער די אַנדערע אידען, וועלכע קאָנען גוט לערנען, און דעריבער קריגען זיי אַביסעל מעהר כבוד אין בית המדרש!

— איך לאָז זיך קאָסטען אין בית המדרש אַזוי פיל ווי די אַנדערע, פונדעסטוועגען, אַז בערקע איז לעצטען יאָהר געוואָרען בר מצוה, האָט מען איהם געגעבען מפטיר ווי מען האָט עס געטהאָן צו ר׳ לייזער׳ס אינגלאַך? איהם האָט מען געגעבען אַן איינפאַכע עליה! און טאָמער האָט ער אַמאָל אַ שטיף געטאָן, האָט ר׳ לייזער אליין געהויבען אַ האַנט אויף איהם! מיין ניט, אַז איך געדענק ניט! און איצט, נעהמט אָט דער פרעמדער, דער געוועזענער פּאָליאַק און מאַכט בערקע׳ן אַ געשוואָלענע באַק!

— איך וועל איהם וואַרפען אַ שטיין אין קאָפּ! — האָט בערקע געדריקט זיין פויסט!

— דו טו גאָרניט! איך וועל שוין זעהן וואָס איך האָב צו טאָן מיט איהם. — האָט יאָשקע זיך אָנגערופען — מיר וועלען שוין לאַנג ניט דאַרפען ליידען פון איהם! איך בין זעהר צופרידען וואָס דו האָסט דאָן געזעהן דעם זעלבען פּאָליאַק ריידענדיג מיט ר׳ לייזער׳ן, און דו האָסט זיך אונטערגעהערט. איצט איז ביי מיר קיין צווייפעל ניט, אַז ער איז געווען פריהער אַ גוי...

נאָכדעם ווי אַברהם האָט אַ פּאַטש געטאָן דעם צעווילדעוועטען אינגעל, בערקע׳ן, האָט עס איהם שטאַרק פאַרדראָסען. דאָס איז דאָס ערשטע מאָל וואָס ער האָט געהויבען אַ האַנט אויף אימיצען. אמת, ער איז איהם דערגאַנגען די יאָהרען. ער האָט איהם ניט צו רוה געלאָזען און געשטערט פון לערנען. אָבער... ווי קומט ער צו הויבען אַ האַנט! די גמרא זאָגט דאָך, אַז דער וועלכער הויבט אַ האַנט אויף אַ צווייטען ווערט אָנגערופען אַ רשע. ער האָט זיך שטאַרק גענומען צום האַרצען און ווען ער האָט אויף מאָרגען דערזעהן ר׳ לייזער׳ן האָט ער איהם אַלץ דערצעהלט און אויסגע־

דריקט זיין שטארקען באדויערען.

— געבענשט זאלען זיין דיינע הענט! — האט ר׳ לייזער געזאגט — דו האסט שוין ארויסגעוויזען א סך געדולד מיט צט דעם באד־יונג! איצט, אז דו האסט איהם אנגעפאטשט וועט ער שוין ניט וואגען מעהר צוצוקומען צו דיר און דיר שטערען פון לערנען. אזא יונגאטש, דארף מען אנלערנען איינמאל פאר אלע מאל.

23

אויף מארגען, ווען יאשקע דער שניידער איז געקומען דאווענען אין בית המדרש, און דערזעהן דעם פרעמדען איז ער אויף איהם געווארען מלא רציחה. ער האט געזעהן ווי ער שטעהט אין זיין ווינקעל און שאקעלט זיך איבער דער גמרא, האט ער געוואלט צוגעהן צו איהם און איהם אויסזידלען פאר דעם פאטש וואס ער האט געגעבען זיין בערקע׳ן, אבער ער האט עס ניט געטאן. ער האט זיך געטראכט, אז ער וועט זיך שוין מיט איהם אפרעכענען אויף אן אנדער אופן. ער האט אפילו זיך ניט אומגעקוקט אויף ר׳ לייזער׳ן. זאל ער ניט מיינען, אז ער וועט איהם קאנען באשיצען. נישקשה, ער וועט זעהן וואס יאשקע דער שניידער קאן טאן. ער האט געענדיגט דאווענען, און צוזאמענגעלייגט די תפילין און גלייך געגאנגען א היים. ער האט זיך מיט קיינעם ניט אפגעשטעלט צו ריידען, ווי זיין שטייגער איז געווען יעדען טאג נאכ׳ן דאווענען. ער האט זיך געזעצט עסען. בערקע האט געדאוונט אין שטוב, פאר זיך. ער האט זיך ניט געוואלט באווייזען אין בית המדרש, אזוי לאנג ווי זיין באק איז נאך געווען עטוואס געשוואלען. ער האט אפילו ניט געוואלט געהן אין חדר, אבער זיין מאמע האט איהם געצוואונגען.

— נישקשה, דער שווארץ יאהר וועט דיך ניט נעמען! מען קאן שוין קוים באמערקען, אז דו האסט געקראגען דיין פארדינטע שטראף. געה אין חדר! און וואקס ניט אויס קיין כאמולע ווי... זי האט איהם געוואלט זאגען ווי זיין טאטע, אבער זי האט דאס ניט געטאן. זי האט ניט געוואלט אזוי ריידען פאר בערקע׳ן וועגען זיין טאטען.

בערקע איז אוועק אין חדר אן אויפגערעגטער און צארענדיגער. יאשקע האט זיך גענומען צו זיין ארבייט. ער איז אזוי געזעסען אויף א הויכען בענקעל און גענייט. באלד האט זיך געעפענט די טיר און דער גלח אנטאן איז אריינגעקומען.

— א, פאטערל, גוט מארגען! — האט איהם יאשקע באגריסט — און ער האט איהם גלייך דערלאנגט א בענקעל זיך צו זעצען.

דער גלח פלעגט זיין אן אפטער גאסט ביי יאשקע׳ן דעם שניידער. ער פלעגט ביי איהם באשטעלען נייען זיינע בגדים. און אפילו ווען ער האט פאר איהם קיין ארבייט ניט געהאט פלעגט ער אריינקומען צו איהם יעדעם מאל ווען ער פלעגט זיין אין איליע. ער האט ליב געהאט צו פארברענגען מיט איהם, ניט אזוי צוליב די געשפרעכען וואס ער פלעג פיהרען מיט איהם, ווי צוליב דעם וואס ער פלעגט קריגען ביי איהם אביסעל גוטען בראנפען. יאשקע פלעגט אנגרייטען א סך שנאפס. זיין ווייב פלעגט פארגיסען שווארצע יאגדעס אדער קארשען. זיין שנאפס האט געקראגען א שם, און ווען א פריץ פלעגט צו איהם קומען באשטעלען אן אנצוג אדער נעמען א מאס, פלעג ער יענעם מכבד זיין מיט א פאר גלעזלאך פארגאסענעם שנאפס, אז יענער פלעגט זיך מחיה זיין. ווען דער פריץ צדער א דינער פון פריץ פלעגט נעמען ביי איהם א טרונק בראנפען, פלעגט ער שוין מיט זיי מוזען מיטטרינקען, און אז זיי פלעגען זיין עטוואס שיכורלאך פלעגט מען זיך צערידען, אזוי פלעגט יאשקע דער שניידער ארויסקריגען פון זיי פארשידענע זאכען און פאסירונגען. אזוי האט ער זיך דערוואוסט פון איינעם פון די היידוקעס פון דעם גראף פאטאצקי, אז ר׳ לייזער זוסקעס האט געטאנצט דעם בערען טאנץ און באזיגט דעם גרויסען טענצער יוזשוק׳ן. ווען יאשקע האט זיך פאנאנדערגעלאכט, און איהם געזאגט, אז ער גלויבט איהם ניט. אז דער פאן זוסקעס זאל קאנען אזוי גוט טאנצען, אז ער זאל באזיגען יוזשוק׳ן, האט זיך דער היידוק געשווארען און דריי מאל זיך געצלמ׳ט, אז ער זאגט איהם דעם אמת.

ווען אנטאן האט זיך צוגעזעצט,

האט יאשקע געגעבן א וואונק צו זיין ווייב און זי האט אריינגעבראכט א פלעשעל מיט פארגאסענע קארשען, מיט צוויי גלעזלאך.

יאשקע האט אנגעפילט ביידע גלעזלאך, און ער האט אויסגערופען:

„לאמיר טרינקען פאר אייער געזונט, פאטערל!"

— יע, פאר מיין געזונט! — האט דאס פאטערל אויפגעהויבען דאס גלעזל און אריינגעגאסען אין זיך — עפעס לעצטענס האב איך אנגעהויבען פיהלען ניט איבעריגס געזונט, דער שווארץ יאהר זאל עס נעמען! איך ווייס ניט וואס עס האט מיט מיר פאסירט! איך האב פארלוירען מיין אפעטיט!

— א, ניין, פאטערל, איהר קוקט אויס גאנץ גוט! — האט יאשקע איהם געמאכט א קאמפלימענט! איך האב אייך שוין א לאנגע צייט ניט געזעהן, און איך מוז אייך זאגען, אז איהר האט זיך אויף א האר ניט געענדערט, אדרבא, איהר קוקט אויס איצט א סך געזינטער ווי ווען עס איז פריהער.

— איך מוז דיר זאגען, אז דיין שנאפס איז גאר אויסגעצייכענט! — האט זיך אנטאן אנגעגאסען א צווייט גלעזעל — שוין לאנג אזא גוטען שנאפס ניט פארזוכט! איהר, זשידקעס מאכט אלץ גוט, איהר קאנט גוט קאכען און באקען, איהר קאנט מאכען אפילו גוטע שנאפס און ווײנען. ווען איהר וואלט ניט געווען פארשאלטענע, וואלט איהר געווען א גאנץ גוט פאלק. גלויב מיר, יאשקע, אז ווען ניט איך, וואלט פון אייך אלעמען דא ניט געבליבען קיין גדעכניש!... איך האב אייך אלעמען געשאנעוועט פון א זיכערען טויט... און דעריבער האב איך טאקע פארדינט פון דיר א שנעפסעל.

— א, הייליגער, פאטערל! — האט יאשקע אויסגערופען און ווידער אנגעפילט זיין גלעזעל מיט שנאפס, ווי קומט עס, אז מיר זאלען פלוצלונג זיין אין געפאהר?

— אט וועל איך דיר דערצעהלען!
— האט דער גלח שוין עטוואס שכורלאד גענומען פלאנטערען מיט'ן צונג — דו פארשטעהסט, דער יונגער גראף פאטאצקי איז דאך אוועק פון דאנען קיין פאריז צוזאמען מיט זיין פריינד זארעמבא. נו, איז פאראיבער א היבשע צייט, און דער גראף איז אליין אויך געפאהרען קיין פאריז אבער ער האט זיי ניט געטראפען דארט. ער האט זיך אבער דערוואוסט, אז זיי פלעגען אריינקומען צו א אידען אין פאריז. שפעטער ווען ער האט זיך אומגעקערט אהיים און דערצעהלט וועגען אלץ וואס ער האט אויסגעפונען האבען אייניגע פון די פריצים איהם געזאגט, אז זיי האבען מורא, אז דער זשיד פון פאריז האט זיי אומגעבראכט. אזוי ווי עס איז דאן געווען פאר אייער פסח, און זינט דאן האט מען זיי ניט געזעהן, איז ביי אלעמען געבליבען, אז דאס האט ווירקליך פאסירט און דער זשיד האט ביידען, וואלענטי פאטאצקי און זיין פריינט זארעמבא'ן געקוילעט און זיך באנוצט מיט זייער בלוט אויף פסח!

דער גראף האט דאן געשיקט זיינעם א שליח קיין פאריז צו מאכען אן אויספארשונג, און ווען ער האט זיך צוריקגעקערט האט ער באשטעטיגט די קלאנגען. דו קאנסט זיך פארשטעלען ווי שטארק דער צארן האט געברענט ביי יעדען איינעם. מען האט מיך געשיקט רופען, און זיי האבען מיר געזאגט, אז זיי האבען באשלאסען אויסצומארדען אלע אידען פון איליע און יענע אידען פון ווילנא, וועלכע זיינען אונטער דעם גראפ'ס אויפזיכט.

— ווען איך האב דאס דערהערט, האב איך זיך צו זיי אנגערופען:

— ניין, מיינע ברידער, מיר טארען ניט פארגיסען קיין אומשולדיגע בלוט, מיר מוזען זיך פריהער איבערצייגען אויב דאס איז אמת!

— נו, הייליגער פאטערל, און וואס האט פאסירט! — האט יאשקע מיט שרעק איהם געפרעגט.

— איצט זיינען זיי מיר אלע דאנקבאר וואס איך האב ניט דערלאזען צו פארגיסען אומשולדיג בלוט, ווייל אין א קורצער צייט ארום איז אהער געקומען זארעמבא, דער פריינט פון יונגען גראף וואלענטי, און ער האט געבראכט א בריוו פון דעם יונגען פאטאצקי'ן, אז ער לעבט און איז געזונט, און אז ביידע האבען געשטודירט ערגעץ אין אויסלאנד, נאר אזוי ווי זארעמבא האט א כלה, איז ער געקומען מיט איהר חתונה האבען און נאכדעם

וועט ער אָפּפאָהרען מיט זיין כלה קיין אויסלאַנד צו פאַרענדיגען זיין שטודיום. איך וועל טאַקע דורכפירען די היילינגע צערעמאָניע פון זייער חתונה.

— נו, און וואָס האָבען זיי געזאָגט אויף דעם? — האָט יאָשקע געפרעגט.

— זיי האָבען איינגעזעהן, אַז איך זוך גערעכטיגקייט! עס קאָן זיין, אַז איך אַליין האָב אויך ניט איבעריגס ליב די זשידעס, אָבער איך וועל דאָך ניט דערלאָזען, אַז אומרעכט זאָל באַגאַנגען ווערען געגען אומשולדיגע. אויסער דעם זיינען פאַראַן אַ סך זשידעס וועמען איך האָב גאָרניט פיינט. אָט נעם דיך, צום ביישפּיל, דו ביזט אַ וואוילער זשידעק. דו קאָנסט אויפנייען זעהר גוט אַן אַנצוג, מען קאָן ביי דיר קריגען אַ גוטען שנעפּסעל, און דו ביזט גראָד אַן עהרליכער זשידעק, איך קאָן זיך ניט פאָרשטעלען, אַז אַזאַ ווי דו זאָלסט וועלען טרינקען קריסטליך בלוט... איך צווייפעל אפילו ניט, אַז ווען דו וואָלסט געוואוסט, אַז עס געפינט זיך אַ איד, וועלכער האָט זיך באַנוצט מיט קריסטליך בלוט, וואָלסטו אַליין איהם איבערגעגעבען אין אונזערע הענט!

— געוויס, פאָטערל, געוויס וואָלט איך איהם איבערגעגעבען אין אייערע הענט, ווייל דאַן וואָלט ער דאָך אַלץ איינס ניט פאַררעכענט געווען פאַר אַ אידען... אַן אמת'ער פרומער איד, וועט דאָך ניט טרינקען קיין בלוט!

— אָט דאָס וואָס איך האָב טאַקע געזאָגט דעם גראַף! איך האָב זיי געזאָגט, אַז עס געפינען זיך טאַקע זשידעס, וועלכע האָבען ליב צו טרינקען קריסטליך בלוט, אָבער ניט אַלע, דעריבער דאַרפען מיר זיך ניט איילען צו מאַכען אַ פּאָגראָם אויף די זשידעס ביז וואַנען מיר וועלען אויסגעפינען דעם אמת! און טאַקע האָט אַזוי פּאַסירט. אָט האָט מען גאָר אויסגעפונען, אַז די צוויי, דער יונגער גראַף וואַלענטי פּאָטאָצקי און זיין פריינט זאַרעמבאַ לעבען גאָר!

— איך זעה איצט, פאָטערל, אַז איהר זייט טאַקע אַ גוטער! איך וועל אייער פריינטשאַפט קיינמאָל ניט פאַרגעסען, און דעריבער לאָמיר ווידער נעמען אַ טרונק בראָנפען פאַר אייער געזונט — האָט יאָשקע אָנגעגאָסען די גלעזלאַך.

ווען זיי האָבען אויסגעטרונקען אויך די גלעזלאַך שנאַפּס, האָט זיך שוין יאָשקע'ס קאָפּ געגומען דרעהען, ער האָט זיך דערמאַנט אָן דעם ווי אַזוי דער פרעמדער האָט אַ פּאַטש געטאָן זיין אינגעל, און זיין בלוט האָט אין איהם גענומען זידען. ער האָט גענומען טראַכטען פאַרוואָס ער האָט זיך היינט, מעהר ווי אַלע מאָל דערפרעהט מיט דעם גלח, און ער האָט זיך דערמאַנט, אַז ער האָט געהאַט בדעה טאַקע איהם, דעם גלח, צו דערצעהלען וועגען דעם פרעמדען, זאָל ער וויסען, אַז אַ פּאָליאַק איז געקומען דאָ, און ער איז געוואָרען אַ איד! ער וועט איהם שוין פון דאַנען אוועקנעמען!

— אָ, פּאָטערל! — האָט ער אויסגערופען אין עטוואָס אַ שיכורן צושטאַנד, איך מוז אייך עפּעס דערצעהלען, אָבער איך בעט אייך איהר זאָלט עס פאַר קיינעם ניט אויסזאָגען!

— דערצעהל, יאָשקע, דערצעהל!

— האָט דער גלח זיך צו איהם געווענדעט — דו ווייסט דאָך, אַז איך בין דיין בעסטער פריינט! אויב עס איז אַ סוד וועל איך געוויס קיינעם ניט דערצעהלען! זאָג מיר, וואָס איז דאָס אַזוינס?

— אָ, עס איז ניט וויכטיג! אָבער זאָל ער וויסען איינמאָל פאַר אַלע מאָל, ווי אַזוי צו הויבען אַ האַנט אויף מיין אינגעל! האָט איהר געהערט אַ חוצפּה! געקומען איז ער אַ פרעמדער, דער שווארץ יאָהר ווייסט ווער ער איז! ער איז דאָך אפילו ניט קיין איד! געקומען איז ער אין בית המדרש און מיינט, אַז ער איז אַ גאַנצער יחסן! ער מיינט, אַז דער פאַן זוסקעס וויל איהם מאַכען פאַר זיין אײדעם, קאָן ער שוין טאָן וואָס ער וויל!

— אָבער, יאָשקע, וועגען וועמען רעדסטו? — האָט זיך שוין דער גלח פאַראינטערעסירט.

— איך רייד דאָ וועגען פרעמדען! ער איז געקומען אַהער, קיינער ווייסט פון וואַנען! ער לערענט אין אונזער בית המדרש די היילינגע ספרים, אָבער קאָן קוים אויסריידען אַ אידיש וואָרט! זעהט איהר, פּאָטערל, פּויליש רעדט ער פונקט ווי ער וואָלט געווען אַן אייערינגער! מיך קאָן מען ניט נאַרען! איך האָב איהם געדאַרפט איינמאָל הע־

רעדן ווי ער רעדט ארויס א פאר ווער־טער אין פויליש, האב איך שוין גע־קאנט גלייך איינזעהן, אז ער איז ניט פון יענע אידען, וועלכע קומען פון שפאניען, וועלכע קאנען קוים רײדען א אידיש ווארט... ניין, מיך נארט מען ניט!

— אבער ווער איז דאס! פארוואס זאגסטו מיר ניט ווער ער איז? — האט זיך אנטאן צו איהם אנגערופען מיט גרויס אומגעדולד — דו האסט מיר אנגעפאנגען צו דערצעהלען און דו הערסט אויף פלוצלונג! זאג מיר, ווער איז אט דער מאן, וועגען וועמען דו רעדסט?

— איך זאג דאך אייך, פאטערל, אז איך הויב ניט אן צו וויסען ווער ער איז! איך בין אבער חושד, אז ער איז גאר קיינמאל קיין איד ניט געוועזען! מיך קאן מען ניט נארען. טאקע ער איז זעהר פרום, אבער קיין איד איז ער ניט געבוירען געווארען. איך פארדעכטיג, אז ער האט געמוזט זיין א פאליאק און ער האט זיך מגייר געוועזען!

— וואס!? — האט דער גלח אנ־געשטעלט אויף איהם א פאר אויגען

— דו מיינסט, אז צווישען אייך גע־פינט זיך א קריסט, וועלכער האט אנ־גענומען דעם אידישען גלויבען?

— איך וויים ניט אויף זיכער! — האט יאשקע אנגעהויבען צו פלאנ־טערען מיט'ן צונג, אבער לויט ווי איך קאן פארשטעהן איז ער געווים ניט קיין געבוירענער איד! אפשר מאך איך א טעות, אבער ניין, מיך נארט מען ניט! זיי מיינען, אז אויב איך בין ניט קיין געלערענטער, איז מיך גרינג צו נארען! איך וועל זיי ווייזען!

— אבער פארוואס מיינסטו, אז יע־נער איז געווען א קריסט? — פרעגט איהם דער גלח.

— איך וויים! איך בין איבער־צייגט אין דעם!

— אויב דו ביזט איבערצייגט אין דעם, טא פארוואס ווילסטו מיר אלץ ניט דערצעהלען? ווייסטו דען ניט, אז עס איז דיין פליכט צו דערצעהלען אזעלכע זאכען! איך באהאנדעל דיך אזוי גוט, און דו ווילסט אפילו מיר ניט דערצעהלען ווער דאס איז!

— איך האב דאך אייך געזאגט, פאטערל — האט יאשקע האלב שיכור־לאך געזאגט — אט דאס איז יענער יונגער מאן, וועלכער זיצט טאג און נאכט אין בית המדרש און לערענט תורה! איך האב שוין פון לאנג גע־האלטען אן אויג אויף איהם...

יאשקע, וועלכער האט געטרונקען כמעט אזוי פיל ווי דער גלח, האט שוין גענומען פיהלען דאס רוישען און זשו־מען אין קאפ. ער האט אפילו גע־פיהלט, אז אפשר טוט ער ניט קיין רעכטע זאך, מיט דעם וואס ער געהט פאר'מסר'ן אויף דעם פרעמדען, אבער זייענדיג עטוואס שיכור, און דערמא־נענדיג זיך ווי אזוי ער האט געפאטשט זיין בערקע'ן, האט ער איינמאל פאר אלע מאל באשלאסען איהם צו דער־צעהלען אלץ וואס ער וויים.

דער גלח אנטאן, אבער, כאטש ער האט געטרונקען אביסעל מעהר פון יאשקע'ן, איז געווען ביי זיין פולען פארשטאנד. ווען ער האט געהערט, אז עס קאן זיין, אז דער פרעמדער איז א געוועזענער פאליאק, וועלכער האט זיך מגייר געווען, איז ער געווא־רען אויסער זיך פון אויפרעגונג. ער האט ארויסגעוויזען גרויס אומגעדולד, און ער האט איהם גענומען אויספרע־גען מעהר איינצעלהייטען.

— איך זאג אייך, פאטערל, אז אט דער פרעמדער איז ניט קיין איד! ער איז געווים א... א קריסט! — האט יאשקע ארויסגעשטאמעלט — מיך וועט מען ניט נארען!

— א קריסט זאגסטו, איז ער? ווי רופט מען איהם?

— זיין נאמען איז אברהם! מיין אינגעל רופט איהם אברעמיל! מיין אינגעל, בערקע, האט איהם ניט ליב, איהר ווייסט דאך, פאטער, אז מיר גלויבען, אז א איד דארף זיך האלטען ביי זיין אמונה, און א קריסט דארף זיין א קריסט!

— און איך זאג אייך אזוי! — האט דער גלח אויסגערופען — אודאי דארף א זשיד בלייבען א זשיד און א קריסט בלייבען א קריסט!... אבער וועלכער קריסט וועט וועלען בייטען זיין אמונה אויף א אידישער?

— אט זעהט איהר דאך! קיין אידיש ריידען קאן ער ניט, פויליש, יע! און ער הויבט נאך א האנט אויף מיין אינגעל! האט איהר געהערט א חוצפה?

— איך בין זעהר נייגעריג איהם צו זעהן! — האט דער גלח זיך אנגערופען.

— איהר קאנט איהם זעהן! ער געפינט זיך אין אונזער בית המדרש, יע, אין דעם גרעסערען בית המדרש. דארט זיצט ער און לערענט און דאווענט! א קריסט דארף בלייבען א קריסט! אזוי זאג איך אלע מאל...

— דו ווייסט דאך, יאשקע, אז איך קאן ניט אריין צו אייך אין בית המדרש! — האט דער גלח געזאגט — איך בין אבער זעהר נייגעריג איהם צו זעהן!

— איהר קאנט אריינקוקען דורכ'ן פענסטער. איך וועל אייך זאגען ביי וועלכער זייט ער זיצט. איצט זיינען די פענסטער אפען, קאנט איהר אריינקוקען אינוועניג.

— אבער איך וויל ניט, אז מען זאל מיך זעהן!

— ווארט צו נאך א ווײלע, ווען אלע אידען, אפילו גאר די פרומע וועלען פארלאזען דעם בית המדרש דאן בלייבט ער איבער אליין, וועט איהר איהם קאנען זעהן!

דער גלח אנטאן מיט זיין דיקען בויך און ברייטען קארק, האט זיך אויפגעהויבען פון זיין פלאץ און ער האט גענומען ארומגעהן איבער דעם צימער הין און צוריק. ער האט געטראכט פון דעם, וואס יאשקע האט איהם נאר־וואס דערצעהלט. ווען דאס וואלט נאר געווען אמת, ווען איהם געלינגט צו אנטדעקען א פאליאק, וועלכער האט זיך מגייר געווען, וואלט עס זעהר שטארק צונוץ געקומען. ער ווייסט, אז דער בישאף האט פון איהם געקראגען זעהר ניט קיין געהויבענע מיינונג. וויזט אויס, אייניגע פון די יונגע מיידלאך האבען זיך באקלאגט אויף איהם. אמת, דער בישאף האט איהם קיינמאל ניט אויסגערעדט אבער פארשטעהן פארשטעהט ער, אז ער איז ניט אזוי פריינטליך צו איהם ווי געווען. דעריבער וואלט פאר איהם געווען ווי געוואונשען צו קומען צום בישאף און איהם דערצעהלען, אז ער האט אנטדעקט א פאליאק, וועלכער האט אנגענומען דעם אידישען גלויבען. דערמיט וואלט ער איהם געוויזען, אז ער האלט זיינע אויגען אפען צו אלץ וואס קומט פאר ביי די זשי־דעס, און אז ער האט ניט גערוהט ביז איהם איז געלונגען אלץ צו אנטדעקען. ער איז געווען זעהר צופרידען וואס ער האט באשלאסען צו באזוכען יאשקע'ן אין אזא צייט ווען ער איז געווען אויפגערעגט אויף דעם פרעמדען, ווען ניט דאס, וואלט ער איהם ניט דערצעהלט. עס קאן זיין, אז ווען ער איז ניכטער וואלט ער אפשר אויך ניט געוואלט איהם אנטדעקען אזא זאך...

אנטאן האט זעהר געוואלט אנקוקען דעם פרעמדען. ער איז געווען זיכער לויט יאשקע'ס דערצעהלען, אז ער איז געווען א פאליאק. ער האט נאך ניט געזעהן א אידען, וועלכער זאל ניט קאנען ריידען קיין אידיש און רעדט אזוי גוט פויליש ווי יאשקע האט איהם איבערגעגעבען. איצט איז די פראגע ווי קומט מען צו צו איהם, אז קיינער זאל דאס ניט באמערקען. ער האט געוואוסט, אז אויב די זשידעס וועלען אויסגעפינען, אז מען האלט אן אויג אויף דעם פרעמדען וועלען זיי איהם באהאלטען. זיי קאנען איהם אוועקשיקען ערגיץ אנדערש, און ער וועט דורך דעם פארלירען א גאלדענע געלעגענהייט...

— הער זיך איין, יאשקע — האט זיך דער גלח צו איהם געווענדעט — איך וועל דיך האלטען פאראנטווארטליך פאר דעם פרעמדען... קיינער, אויסער דיר, ווייסט דאך ניט, אז איך פארדעכטיג דעם פרעמדען, אז ער איז געווען א פאליאק און אויב ער וועט פלוצלונג פארשווינדען, וועל איך וויסען, אז דו האסט אונזער סוד אויסגעגעבען, און דו וועסט שוין קריגען דיין שטראף פאר דעם.

— א, פאטערל, איך וועל קיינעם ניט דערצעהלען — איך בין זיך מודה, אז איך האב איהם פיינט, און אז איך וואלט זעהר געוואלט מען זאל איהם פון דאנען אוועקנעמען. ווען איך וואלט ניט געוואלט, אז איהר זאלט וועגען דעם וויסען, וואלט איך דאך אייך ניט דערצעהלט!

— דאס איז ריכטיג האט אנטאן צו איהם געזאגט — איך וועל שוין זעהן, אז דו זאלסט קריגען א גוטע באלוינונג. אבער דו וועסט מיר דארפען העלפען אויסצוגעפינען דעם אמת. איך וואלט איצט וועלען צוגעהן צו

דעם בית המדרש, און איך וואלט גע־
וואלט זיין איבערצייגט, אז דארט גע־
פינט זיך קיינער ניט אויסער איהם.

— זאל דער פאטער בלייבען דא א
ווייל־ע — האט יאשקע געזאגט — מיין
עלטערער אינגעל וועט זיך צוריקקע־
רען באלד פון חדר, וועל איך איהם
שיקען צום בית המדרש. ער וועט
אריינקוקען אין בית המדרש דורכ'ן
פענסטער און וועט זיך צוריקקערען
און זאגען אויב עס איז דארט פאראן
אימיצער אויסער דעם פרעמדען.

אנטאן איז פארבליבען מיט איהם,
אבער ער איז געווארען זעהר אונגע־
דולדיג. ער האט שטארק געוואלט
זעהן דעם פרעמדען אויף וועמען יאש־
קע האט געזאגט, אז ער איז זיכער, אז
ער איז געוועזען א פאליאק. ער איז
ארומגעגאנגען איבער'ן צימער הין און
צוריק. יאשקע האט דערוויל געזאגט
זיין ווייב, אז זי זאל אריינברענגען
עפעס צובייסען.

דער גלח האט גענומען נאך א גלע־
זעל שנאפס און ער האט פארביסען
מיט א זעמעל וואס איז נאך פאר־
בליבען פון שבת.

באלד איז אריינגעקומען בערקע
עסען אנבייסען. יאשקע האט איהם
אריינגערופען צו דעם גלח אנצייגענ־
דיג אויף בערקע'ס באק:

— איהר זעהט, פאטערל, זיין באק
איז נאך אלץ געשוואלען פון דעם
פאטש וואס ער האט איהם געגעבען!
איך וועל איהם ניט שענקען דער־
פאר!

— דו טו דערוויל גארניט! —
האט דער גלח איהם געזאגט — איך
וועל שוין זעהן, אז ער זאל קריגען
וואס ער פארדינט. איך וויל בלויז
איהם אנקוקען.

— יע, בערקע! — האט יאשקע
שניידער זיך צו איהם אנגערופען —
לויף צו צום בית המדרש, און טוט א
קוק דורכ'ן פענסטער און זעה אויב
אימיצער איז דארט פאראן אויסער
דעם פרעמדען. געה ניט אריין אינ־
ווענינג, נאר דורכ'ן פענסטער און זיי
פארזיכטיג, אז קיינער זאל דיך ניט
באמערקען. פארשטעהסט, דאס פא־
טערל וויל כאפען א קוק אויף דעם
פרעמדען. קעהר זיך באלד אום צוריק
און זאג קיינעם ניט וועגען דעם.

בערקע איז ארויסגעלאפען פון הויז
און ער האט געטאן וואס זיין טאטע
האט איהם געהייסען. ער האט זיך
באלד צוריקגעקערט פון דארט און גע־
זאגט, אז איצט איז אין בית המדרש
קיינער ניטא, אויסער דער פרעמדער.
ער האט איהם אויך געזאגט פון וועל־
כען פענסטער ער קאן איהם גוט אנ־
קוקען.

דער גלח איז ארויס פון יאשקע'ס
הויז און האט זיך לאנגזאם אוועקגע־
שפאצירט צו דער ריכטונג פון בית
המדרש. ער איז געגאנגען דורך די
זייטיגע געסעלאך ביז וואנען ער איז
צוגעקומען צו דעם בית המדרש. ער
האט זיך ארומגעקוקט און ווען ער
האט זיך איבערצייגט, אז קיינער בא־
מערקט איהם ניט האט ער אריינגע־
קוקט דורכ'ן פענסטער. ער האט גע־
זעהן ווי א יונגערמאן, מיט א רונ־
בערדיל מיט פאות שטעהט איבער א
שטענדער אויף וואס עס ליגט א גרוי־
סער ספר און לערנט מיט גרויס פאר־
טיפונג. ער שאקעלט זיך און זינגט
דערביי אן אומעטיגען ניגון. א היב־
שע וויילע איז דער גלח געשטאנען און
באאבאכטעט דעם יונגען מאן. ער
האט געקאנט זעהן זיין פנים זעהר
גוט, אבער ער האט ניט געקאנט בא־
שטימען צי זיין פנים איז אן עכט
אידישער אדער ניט. וואס מעהר ער
האט אויף איהם געקוקט, אלץ מעהר
האט זיך איהם געדוכט, אז ער בא־
זיצט פוילישע שטריכען. ער האט גע־
ווארט אויף א געלעגענהייט צו קאנען
זעהן זיינע אויגען, אבער דאס האט
זיך איהם ניט איינגעגעבען.

כאטש דער גלח, אנטאן, האט ניט
געקאנט אויף זיכער באשטימען צי דער
פרעמדער איז איינער פון זיי צי ניט,
האט ער אבער ביי זיך באשלאסען, אז
ער איז געווים א קריסט, ווייל אויב
ניט, וואלט דאך יאשקע איהם ניט
פארדעכטיגט. ער האט דעריבער ביי
זיך אפגעמאכט, אז ער זאל זעהן צו
קריגען א געלעגענהייט מיט איהם
דורכצוריידען זיך. ער וועט אבער
דאס מוזען טאן אזוי, אז ער זאל זיך
ניט קאנען ארויסדרעהען פון זיינע
הענט. ווייל אויב ער וועט אויסגע־
פינען, אז מען פארדעכטיגט איהם,
וועט ער אנטלויפען פון דאנען. ער
מוז דעריבער האנדלען זעהר פארזיכ־
טיג. ער האט זיך אומגעקערט צו־

יאשקע'ן און איהם געזאגט, אז ער גלויבט, אז ער מאכט א טעות! לויט זיין פנים קוקט ער אויס צו זיין אן עכטער איד!

— ביי מיר איז אבער קיין צווייפעל ניט, אז ער איז ניט קיין געבארענער איד, האט יאשקע דער שניידער זיך אנגערופען — איך בין איבערציינגט אין דעם!

אנטאן, דער גלח, האט אבער געזוכט צו שאפען דעם איינדרוק, אז ער איז גארניט פאראינטערעסירט אין דעם, ווייל אויב ער וועט איהם זאגען, אז ער גלויבט אויך אזוי, קאן זיין, אז דער שניידער וועט שפעטער חרטה האבען, און דאן וועט ער אליין איהם לאזען וויסען, אז ער איז אונטער פארדאכט און דערמיט איהם געבען אנצוהערען, אז ער זאל אנטלויפען.

— פון דעם וואס ער רעדט גוט פויליש, איז נאך ניט קיין באווייז, אז ער איז א געוועזענער פאליאק. איך קען א סך אידען, וועלכע ריידען א גוטען פויליש! — האט דער גלח זיך אנגערופען.

— אבער וואו האט איהר געהערט, פאטערל, אז א אידישער לערנער זאל קענען ריידען גוט פויליש און שלעכט אידיש?

— עס זיינען פאראן אויך אזעלכע! — האט דער גלח געזאגט — יע, אויב דו וועסט אויסגעפינען נאך עפעס וועגען איהם וואס וועט זיין מעהר איבערציינגענד, זאלסטו אזוי גוט זיין און מיר לאזען וויסען. דיין באלוינונג וועסטו שוין קריגען.

דער גלח האט באשלאסען דערווייל מיט קיינעם ניט צו ריידען וועגען דעם, ניט אפילו מיט דעם גראף און זיין משפחה, ווייל זיי קאנען מאכען אן איבערגעאיילטען שריט און דאן וועט ער פארלירען די געלעגענהייט. ער האט געוואלט, אז דער בישאף זאל וויסען, אז ער האט דאס אנטדעקט. ער האט דעריבער באשלאסען צו פאהרען קיין ווילנא, און אליין איבערריידער מיט דעם בישאף וועגען דעם. ער זאל איהם געבען די ערלויבניש איהם צו ארעסטירען, און דאן וועט ער אליין אנפירען די אויספארשונג.

ווען ער איז געקומען צום בישאף אין פאלאץ, האט ער דערפיהלט, אז ער נעמט איהם אויף זעהר קאלט.

— אנטאן! — האט דער בישאף זיך צו איהם אנגערופען — איך האב געהערט אייניגע קלאגען געגען דיר.

— איך מוז דיר זאגען, אז ווען איך האב דאס געהערט צום ערשטען מאל, האב איך דאס ניט געגלויבט, איך האב געמיינט, אז דיינע שונאים האבען דאס אויף דיר אויסגעטראכט, אבער איך האב דא ניט לאנג געקראגען אן ערנליכע קלאגע... און איך האב געפלאנט צו שיקען נאך דיר, דו זאלסט מיר געבען אן ערקלערונג.

— איך ווייס נאר איין זאך, הער בישאף, אז איך האב פילע, פילע שונאים, און דעריבער ווייס איך ניט וואס פאר ערקלערונג צו געבען. איך דארף פריהער אויסגעפינען אין וואס מען באשולדיגט מיך, און ווער איז מיין באשולדיגער, דאן וועל איך וויסען וואס צו ענטפערען.

— דו קאנסט זיך אנשטויסען, אז דיינע באשולדיגער וועלען ניט אנגעבען זייערע ריכטיגע נעמען. איך האב אט די אלע באשולידגונגען געקראגען שריפטליך, און איך ווייס ניט פון וועמען זיי קומען.

— אט דאס אליין, הייליגער בישאף ווייזט מיין אומשולד! — האט אנטאן מיט א שמייכעל געזאגט — איך בין זיכער, אז דאס שטאמט פון די זשידעם, אדער פון די וועלכע זיינען באאיינפלוסט פון די זשידעם.

— צו מיר זיינען דערגאנגען קלאנגען, אז עפעס איז פארגעקומען צווישען דיר און א פראנצויזישער מיידעל מיט'ן נאמען ראשיל, אין וואס אויך דער גראף פאטאצקי איז געוועזען פארמישט. איז דאס אמת?

— יע, עס איז אמת, אבער בלויז א העלפט דערפון! — האט אנטאן געזאגט.

— וואס מיינטסו?

— איך מיין, אז עס איז אמת, אז איך בין פארמישט אין דעם, אבער ניט ווי מיינע שונאים ווילען עס האבען. פארקערט, הער בישאף, ווען איהר וועט אויסגעפינען דעם אמת, וועט איהר זעהן, אז איך פארדין געלויבט צו ווערען פאר דעם, און געוויס ניט געטאדעלט צו ווערען. איך האב אויסגעפונען, אז צווישען דעם גראף פאטאצקי און אט דער ראשיעל, איז עפעס פארגעקומען, זי האט זיך

פאַר מיר מתודה געווען און זי האָט מיר אַלץ דערצעהלט. בין איך אוועק צו דעם גראַף פּאָטאָצקי, און איהם גוט אויסגע׳מוסר׳ט, און איך האָב אויף איהם געווירקט, אַז ער זאָל זי אוועקשיקען צוריק קיין פראַנקרייך, אוי א־נגאַנצען אָפּברעכען זיינע באַציהונגען מיט איהר. נו, איצט קאָן איך דעם בישאָף באַריכטען, אַז מיר איז דאָס געלונגען. דער גראַף האָט מעהר ניט וואָס צו טאָן מיט איהר... אָבער מיינע שונאים האָבען גענומען די זעלבע געשיכטע און געזוכט צו מאַכען אַ בלבול אויף מיר. יע, דאָס מוז שטאַמען פון די זשידעס, וועלכע ווייסען, אַז איך מאַך איצט אַן אויספאָרשונג וועגען אַ געוויסען פּאָליאַק, וועלכער האָט פאַרלאָזען אונזער אמונה, און איז געוואָרען אַ איד!

— וואָס!! — האָט דער בישאָף אויסגערופען — דו ווייסט פון אַזאַ פּאָליאַק!

— איך האַלט דאָס איצט טאַקע ביי דער אויספאָרשונג. וואָס מעהר איך האָב זיך נאָכגעפרעגט אַלץ מעהר איבערצייגט בין איך, אַז דאָס איז אַזוי.

— און וואו געפינט זיך אַזאַ פּאָליאַק? — האָט דער בישאָף מיט אויפרעגונג אין זיין שטימע אויסגערופען.

— דער דאָזיגער אומווירדיגער פּאָליאַק געפינט זיך אין דעם שטעטעל אידיע, וואו דער גראַף פּאָטאָצקי האָט זיין זומער פּאַלאַץ — האָט אַנטאָן געזאָגט.

— ביזטו אין דעם איבערצייגט?

אין אייניגע טעג אַרום, בעת די אויספאָרשונג בין איך געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז עס איז טאַקע אַזוי. פאַרשטעהט זיך, אַז איך האָב געהאַנדעלט זעהר פאָרזיכטיג, ווייל איך האָב ניט געוואָלט, אַז יענער פּאָליאַק זאָל ניט קריגען קיין געלעגענהייט זיך אַרויסצודרעהען. יע, הער בישאָף, איך בין צו אייך געקומען אייך לאָזען צו וויסען וועגען דעם און פון אייך פאַרלאַנגען איהר זאָלט מיר אין דעם אַרויסהעלפען.

— וואָס זאָל איך טאָן? — האָט דער בישאָף איהם געפרעגט.

— איך וויל, אַז מען זאָל איהם אַרעסטירען און האַלטען אונטער אַ שטרענגער וואַך. איך וויל האָבען אַ געלעגענהייט מיט איהם זיך דורכצורידען, איך בין זיכער, אַז מיר וועט געלינגען אויסצוגעפינען דעם אמת.

— ווייזט אויס, אַז דו אַליין ביזט נאָך אויך אין צווייפעל! — האָט דער בישאָף צו איהם זיך אָנגערופען — און אַט דאָ נאָר וואָס האָסטו מיר געזאָגט, אַז דו ביזט איבערצייגט, אַז ער איז געווען אַ פּאָליאַק!

— געוויס בין איך איבערצייגט, אָבער איך וויל אויסגעפינען אַלע אומשטענדען, ווער עס איז אין דעם שולדיג, כדי די אַלע שולדיגע זאָלען באַקומען זייער פאַרדינטע שטראָף!

— גוט, איך וועל דאָס לאָזען וויסען דעם פּאָליציימייסטער און איהם בעטען ער זאָל דיר מיטגעבען פּאָליציי און טאָן אַלץ וואָס דו וועסט זיי הייסען!

באַלד האָט זיך דער בישאָף געשטעלט אין פאַרבינדונג מיט דעם פּאָליציי מייסטער. ער איז טאַקע צו איהם צוגעפאָהרען מיט דעם גלח און ער האָט איהם ערקלערט וועגען וואָס עס האַנדעלט זיך.

דער פּאָליציימייסטער איז אויך געווען שטאַרק אויפגעקאָכט ווען ער האָט דאָס געהערט, און ער האָט מיטגעשיקט דריי פּאָליציי בעאַמטע צו פאָהרען נאָך אייליע צוזאַמען מיט אַנטאָן, דעם גלח און טאָן אַלץ וואָס ער וועט זיי הייסען.

אין אייניגע טעג אַרום, בעת די אידען האָבען נאָר־וואָס געענדיגט דאַווענען דעם צווייטען מנין, זיינען זיי איבעראַשט געוואָרען ווען די טיר פון בית המדרש האָט זיך געעפענט און אַ גלח מיט אַ צלם אויף זיין האַרצען איז אַריינגעקומען און האָט מיט לאַנגזאַמע טריט גענומען צוגעהן צו דעם פּלאַץ וואו אברהם איז געשטאַנען אָנגעטאָן אין זיינע תפילין און געלערענט גמרא.

אברהם איז געווען אַזוי פאַרטיפט אין לערנען, אַז ער האָט גאָרניט געפיהלט, אַז איםיצער שטעהט נעבען איהם.

אין בית המדרש איז פּלוצלונג שטיל געוואָרען. אַלעמענס הערצער האָבען גענומען קלאַפּען האַסטיג פון שרעק. אַלעמענס אויגען זיינען געווען געווענדעט צו יענער ריכטונג, וואו דער גלח איז געשטאַנען און מיט דורכדרינגענדע בליקען באַטראַכט דעם פרעמדען לערנער.

די אנגעצויגענע שטילקייט האט באוואויגען אברהם'ן אויפצוהויבען זיין קאפ פון דער גמרא, און ער האט דערזעהן נעבען זיך דעם גלח אנטאן קוקענדיג אויף איהם מיט דורכדרינגענדע שפיזען שארפע בליקען.

א קאלטער שוויס האט באגאסען אברהם'ס קערפער. ער איז געבליבען שטעהן פארגליווערט.

דער גלח האט פון איהם זיינע אויגען ניט ארונטערגענומען. ער איז געשטאנען נעבען איהם און איהם ארייגעקוקט אין די אויגען.

— ווער ביזטו? — האט דער גלח אויסגערופען מיט א נידעריגע אבער שטרענגע שטימע אין פויליש.

אברהם האט אנגעווענדעט זיינע אויגען צום באדען און האט איהם ניט געענטפערט.

— אויב דו וועסט מיר ניט זאגען ווער דו ביזט, און פון וואנען דו קומסט, וועל איך דיר הייסען ארעסטירען.

אברהם, וועלכער האט נאך אלץ געשוויגען, האט זיך גענומען עטוואס בארוהיגען.

ווי איהם שיינט האט ער איהם ניט דערקענט. אויב אזוי האט ער ניט וואס מורא צו האבען. ער וועט זיך מאכען, אז ער פארשטעהט ניט קיין פויליש. ער האט א שאקעל געטאן מיט זיין קאפ אלס צייכען, אז ער פארשטעהט ניט וואס ער רעדט, האלטענדיג אין דער זעלבער צייט זיינע אויגען געווענדעט צום באדען.

— ווען וויל סטו איינריידען, אז דו קאנסט ניט ריידען קיין פויליש! איך ווייס, אז דו רעדסט זעהר גוט פויליש ווי אן עכטער פאליאק. זאג מיר ווער ביזטו?

— וואס וויל דער גלח האבען פון איהם! — האט זיך איין איך אנגערופען אין דער שטיל צו א צווייטען.

— זאל איך אזוי וויסען פון צער! האט איהר געהערט אזא זאך, ארייגצוקומען אין בית המדרש מיט זיין גרויסען צלם, דאס איז נאך ניט געהערט געווארען! — האט נאך א איד א ברום געטאן — וואס הייסט ער וועט אריין אין א מקום קדוש און גארניט! לאמיר איהם פרעגען וואס ע' פארלאנגט!

— זעהט איהר דען ניט וואס ער וויל? ער איז דאך צוגעגאנגען צו דעם פרעמדען. ער רעדט צו איהם, אבער עס ווייזט אויס, אז ער פארשטעהט אווארט ניט וואס ער רעדט. אט וועל איך צוגעהן און איהם זאגען, אז איך וועל איבערזעצען פאר איהם וואס ער וויל איהם זאגען, ווייל ער פארשטעהט דאך ניט קיין פויליש.

דער איד האט זיך גענומען דערנעהנטערען, אבער ווי ערשטוינט זיינען אלע אידען פון בית הדרש געווארען, ווע, זיי האבען געזעהן ווי דער גלח קערט זיך אום צו דער טיר, און שווייגענדיג פארלאזט ער דעם בית המדרש. זיי האבען זיך א לאז געטאן צו אברהם'ן און איהם גענומען פארווארפען מיט פראגעס.

איידער אברהם האט באוויזען אויסצוריידען א ווארט, האט אימיצער א געשריי געטאן:

— פאליציי קומט!

ווידער אמאל איז געווארען א טויט שטילקייט אין בית המדרש. דריי פאליציילייט זיינען אריינגעקומען אין בית המדרש. נאך זיי איז געגאנגען דער גלח, וועלכער האט אנגעוויזען אויף דעם פרעמדען...

די פאליצייט לייט האבען איהם א נעם געטאן.

— וואס ווילט איהר פון מיר! — האט אברהם אויסגערופען מיט א נידריגער שטימע, אין פויליש.

— קום! דו וועסט שוין זעהן! — האט איין פאליציי מאן א זאג געטאן.

— אהא, ער קען יע פויליש! — האט דער גלח אויסגערופען — און מיט א ווייל׳ע פריהער האט ער געוואלט מאכען דעם איינדרוק, אז ער רעדט ניט קיין פויליש!...

— איך בעט אייך, זאגט מיר, פארוואס ארעסטירט איהר מיך? — האט זיך אברהם צו זיי אנגערופען עטוואס העכער.

— ווארט, דיין שטימע איז מיר באקאנט! — האט דער גלח אויך ערורפען — איך בין זיכער, אז איך קען דיך! אז איך האב דיין שטימע געהערט אמאל!

דער גלח האט זיך גענומען צו איהם גוט צוצוקוקען. ער האט איהם ארייגעקוקט אין פנים און אין די אויגען, און פלוצלונג האט ער זיך גענומען צלמ'ן, און אויסשרייען: דאס איז דאך דיר יונגער גראף פאטאצקי! וואלענטי, דו ביזט עס געווארען א זשי־

דעס. דו טראגסט אט די דאזיגע זאכען אויף דיין קאפ! — האט ער אנגעוויזען אויף די תפילין!

— איך וויים ניט וואס דו רעדסט!

— האט וואלענטי זיך אנגערופען — איך קום פון גאנץ ווייט, איך בין ניט קיין פאליאק. איך קען גוט פויליש, וויל ביי אונז אין הויז איז געווען א פויילשע דינסט!

— מיך וועסטו ניט נארען! איך קאן קיינמאל ניט פארגעסען קיין פנים! יע, איך קאן שווערען ביי מיין הייליגען צלם, אז דאס ביזטו, וואלענטי פאטאצקי!

די אידען, וועלכע האבען זיי ארומגערינגעלט זיינען געווארען דערשטוינט צו הערען אזעלכע רייד פון דעם גלח! איז דאס מעגליך, אז עס איז אמת!

זיי האבען געזעהן ווי דאס פנים פון דעם פרעמדען איז טויט בלאס געווארען, און זיין גאנצער קערפער האט זיך אנגעפאנגען צו טרייסלען.

— הייליגע מוטער, מאריע! — האט זיך דער גלח ניט אויפגעהערט צו צלמ'ן — וואס האט דא פאסירט צו דעם יונגען גראף פאטאצקי!

די דריי פאליציי לייט, וועלכע האבען געהאלטען אברהמ'ן ביי זיין האנט, האבען אנגעשטעלט זייערע אויגען און געשאקעלט מיט די קעפ.

— איך לויף אנזאגען ר' לייזער'ן

— האט דער שמש זיך אנגערופען צו איינעם פון די אידען אין דער שטיל

— איך האף, אז ער וועט דא נאך בלייבען ביז וואנען ר' לייזער וועט אנקומען.

דער שמש איז שנעל געלאפען צו ר' לייזער'ן אין הויז. ווען ער איז דארט אנגעקומען האט ער אויפגעעפענט די טיר און אויסגערופען: „איז ר' לייזער דא”.

רבקה און יהודית זיינען ארויסגעקומען און דערזעהענדיג דעם שמש אין א צושטאנד פון אויפרעגונג, זיינען זיי שטא־ק דערשראקען געווארען.

— וואס איז געשעהן! — האבען ביידע מיט אמאל אויסגערופען מיט שרעק.

— וואו איז ר' לייזער? — האט דער שמש ווידערהאלט זיין פראגע.

—ער איז מיט א ווײלע צוריק אוועק צו דער מיל! — האט יהודית געזאגט.

— אבער צו וואס דארפט איהר איהם אזוי דרינגענד? — האט רבקה איהם געפרעגט.

— הם... דער גלח און דריי פאליציי לייט זיינען געקומען אין בית המדרש און ווילען ארעסטירען אברהמ'ן — האט דער שמש אויסגערופין — שנעלער, יהודית, לויף זאג אן דיין טאטען, אפשר וועט ער איהם נאך קאנען אפראטעווען פור זייערע הענט!

— אוי, מאמע! — האט יהודית א געשריי געטאן — גאט ווייסט וואס עס האט דארט פאסירט!

רבקה האט גענומען ברעכען מיט איהרע הענט, און איז געווארען היסטעריש.

— שנעלער יהודית, לויף, זאג אן דיין טאטען! — האט דער שמש זיך צו איהר אנגערופען — אפשר וועט איהם געלינגען איהם צו ראטעווען! איך וואלט געלאפען, אבער דו קאנסט געוויס לויפען שנעלער פון מיר!

יהודית איז אהן אטעם געלאפען צו איהר טאטען אין מיל. דער שמש האט זיך דערווייל צוריקגעקערט צום בית המדרש, און ווען ער האט פון וויטען דערזעהן, אז דער המון איז נאך אלץ פארזאמעלט נעבען בית המדרש, האט ער פארשטאנען, אז מען האט נאך דעם פרעמדען ניט אוועקגעפירט.

ער איז צוגעקומען גאנץ נאהענט, און ער האט געהערט ווי איניגע אידען שטעהען און ביטען זיך ביים גלח ער זאל איהם אפלאזען.

— דאס וועט אייך קיינעם ניט געשאנקען ווערען! — האט דער גלח אויסגערופען — איהר האט געהאלפען דעם גראפ'ס זוהן ווערען זשידעק!

— אידען האלט איהם אפ ביז ר' לייזער וועט קומען! — האט דער שמש זיך אנגערופען — לאמיר טאן אלץ וואס מעגליך און איהם ניט לאזין אוועקפירען פון דאנען איידער ר' לייזער קומט אן, איך האב געשיקט זיין טאכטער איהם אנצוזאגען, און ער וועט אנקומען יעדע רגע!

— ווי אזוי קאן מען איהם דא פארהאלטען! — האט איין איד אויסגערופען — אויב עס איז אמת וואס דער גלח האט נאר־וואס געזאגט,, אז ער איז דעם גראפ'ס זוהן, וועלען דאך אונז קיין צרות ניט פעהלען!

— עס קאן ניט זיין! ער מאכט א טעות! — האט אן אנדער איד געזאגט — וואס הייסט דעם גראפ'ס זוהן וועט וועלען ווערען א איד! און דערצו וועט ער זיין א גרויסער למדן.

— מיר דארפען ריידען מיט דעם גלח און איהם ערקלערען, אז ער מאכט א טעות, אז דאס איז א איד, וועלכער זיצט שוין דא אין בית המדרש און לערענט א לאנגע צייט.

— וואס מיינט איהר, מען האט דאס איהם ניט געזאגט, — האט אימיצער אויסגערופען — אבער ער וויל פון גארניט וויסען, ער וויל איהם אוועקפיהרען פון דאנען! מען דארף איהם עפעס "נותן ביד זיין".

דאס דארף טאן ר' לייזער אליין! מיר מוזען איהם פארהאלטען ביז וואנען ר' לייזער קומט אן.

— איהר קאנט דאך ריידען גוט פויליש — האט זיך דער שמש געווענדעט צו איינעם פון די אידען — געהט צו צו איהם און ערקלערט איהם. אז אויב ער וועט וועלען צוזווארטען א ווייַלע וועט קומען אהער דער ארענדאר פון גראפ'ס מיל, וועט ער איהם אלץ ערקלערען.

דער איד איז צוגעגאנגען און האט אנגעהויבען צו ריידען צום גלח, ער האט איהם געבעטען ער זאל צוזווארטען א ווייַלע, באלד וועט אנקומען דער פאן זוסקעס, וועלכער איז ביים גראף גוט אנגעליינט, וועט ער געוויס אייך ערקלערען ווער אט דער פרעמדער איז, און איהר וועט איינזעהן, אז איהר מאכט א טעות!

— איך מאד שוין גא רקיין טעות ניט! — האט דער גלח אויסגערופען — איך קאן זעהן א מענש בלויז איינמאל און איך וועל קיינמאל ניט פארגעסען זיין פנים! אפילו ווען ער זאל לאזען וואקסען א בארד און פאות... עס איז ביי מיר קיין צוויפעל ניט, אז ער איז דאס דער יונגער גראף פאטאצקי... און איך וועל איהם שוין ניט אפלאזען!

דער גלח אליין אבער האט ביי זיך ניט געקאנט באשליסען וואס צו טהאן! איצט, אז ער איז כמעט איבערצייגט, אז דאס איז דער יונגער גראף פאטאצקי, וואלט ער דאך באדארפט הייסען די פאליציי איהם אוועקפיהרען צום גראף'ס פאלאץ, און דארט וואלט מען דאך איהם באלד דערקאנט... האט ער אבער מורא געהאט, אז אויב ער וועט איהם ברייננגען צו דעם גראף, דאן וועט ער איז גאנצען ארויס פון זיינע הענט און ער וועט אפילו ניט באקומען קיין אנערקענונג פון בישאף, פאר זיין קלוגע האנדלונג. ניין, פריהער וועט ער הייסען איהם אוועקפיהרען קיין ווילנא, און דארט וועט ער זאגען, אז ער האט געמאכט א גענויע אויספארשונג, און אויסגעפונען, אז ער איז דער יונגער גראף וואלענטי, דאן וועט ער זעהן, אז דער גראף און זיין משפחה זאלען קומען איהם דערקאנען טאקע אין געפענגעניש.

ווייל ער האט זיך א היבשע ווייַלע געשלאגען מיט דער דעה וואס צו טהאן מיט איהם, האט ער זיך ניט געאיילט אוועקצוגעהן פון דארט. ער האט אויסגעהערט וואס די אידען רייַדען צו איהם, און ער האט געגעבען א ווארנק צו די פאליציי, אז זיי זאלען איהם גוט היטען, כדי צו האבען אן אויסרייד פאר די פאליציי־לייט, פארוואס ער הייסט זיי ניט איהם ברייננגען צו דעם גראף אין פאלאץ, האט ער זיך צו זיי אנגערופען:

— עס קאן זיין, אז איך מאד א טעות, אז דאס איז ניט דעם גראף'ס זוהן, אבער איין זאך איז קלאר, אז ער איז ניט קיין איד, אז ער איז א פאליאק, וועלכער האט פארלאזען זיין אמונה און איז איבערגעגאנגען צו די זשידעס.

דערווייל איז צוגעקומען ר' לייזער. ער איז געווען אויפגערעגט און דערשראקען. ער איז גלייך צוגעקומען צום גלח און מיט טרעהרען אין די אויגען זיך ביי איהם גענומען בעטען, אז ער זאל איהם אפלאזען, אז ער מאכט א טעות.

— ער איז א איד פון א ווייטען לאנד! — האט ר' לייזער געפרובירט איהם איינרייַדען — דאס איז א בלבול אויף איהם! איך וויים, אז ער האט דא געקראגען א סך שונאים און מען האט אויף איהם א בלבול געמאכט!..

דער גלח האט זיך פאנאנדערגעלאכט.

— מיך נארט מען ניט! איינער פון אייערע אידען האט מיר געזאגט, אז ער קאן קיין אידיש ניט, און אז ער רעדט א גוטען פויליש, האב איך ערשט

אליין געהערט. ער האט געוואלט פריהער ליקענען — האט דער גלח געזאגט.

אברהם איז געוועזן טויט בלאס און ווען ר׳ לייזער איז צו איהם צוגעגאנגען. האט ער אין לשון קודש א זאג געטהאן: "אכן נודע הדבר", מען ווייסט שוין!

— וואס טהוט מען?! — האט ר׳ לייזער אויסגערופען — מען האט דיך גע׳מסר׳ט! איך וועל פרובירען איהם עפעס נותן׳ען ביך!..

— איהר דארפט זעהן אנזאגען מיין חבר, אז די געפאהר איז זעהר גרויס און אז ער זאל זעהן וואס שנעלער צו אנטלויפען פון ווילנא — האט אברהם זיך אנגערופען צו ר׳ לייזער׳ן אין דער שטיל. — ער ווייסט שוין אלץ! ער האט מיך דערקאנט!..

— איך וויים, אז יאשקע שניידער האט דיך גע׳מסר׳ט — האט ר׳ לייזער צו איהם געזאגט — ער האט איהם געזאגט, אז דו קאנסט ניט ריידען קיין אידיש! זאל גאט רחמנות האבען!

— איך בין גרייט אויף אלץ! — האט אברהם געזאגט — איך האב מורא, אז ער ווייסט שוין ווער איך בין! ער איז אבער ביטרע, ער וויל איצט מאכען, ווי ער צווייפעלט נאך.

— וואס פלוידערסטו דארט צו איהם? — האט דער גלח געזאגט — נעהמט איהם אוועק פון דאנען. מיר וועלען איהם אפפיהרען נאך ווילנא.

די פאליציי האט איהם גענומען פיהרען. ר׳ לייזער איז צוגעלאפען צו דעם גלח און איהם אנגעבאטען א סומע געלט, אויב ער וועט איהם אפלאזען, אבער דער גלח האט אויסגערופען:

— מיך וועסטו ניט אונטערקויפען, זשידאק!

דער גלח איז נאכגעגאנגען די באוואפענטע פאליציי־לייט, ביז זיי זיינען צוגעקומען צו א פוהר, וואס האט אויף זיי געווארט. די אידען זיינען געשטאנען צושראקענע, ניט וויסענדיג און ניט באגרייפענדיג וואס דא האט פאסירט.

— ווער איז ער, טאקע אט דער פרעמדער? — האט איינער זיך אנגערופען צו ר׳ לייזער׳ן.

— וועה איז אונז, אז צווישען אונז געפינען זיך מוסרים! — האט ר׳ לייזער מיט טרערען אין די אויגען אויסגערופען.

באלד האט זיך באוויזען בערקע יאשעקס דעם שניידער. ווען ער האט געזעהן, ווי די פאליציי פיהרט אוועק אברהם׳ען, האט ער זיך פאנאנדערגעלאכט. ער איז גלייך געלאפען אנזאגען זיין טאטע׳ן.

יאשקע דער שניידער איז געזעסען ביי זיין ארבייט, און דערזעהענדיג בערקע׳ן, האט ער אויסגערופען:

—פארוואס ביזטו ניט געגאנגען אין הדר?!

— אה, טאטע, דו האסט באדארפט זעהן, ווי מען האט געפיהרט אברהם׳לען, דריי פאליציי־לייט מיט בלויזע שווערדען האבען איהם געפיהרט!

— אה, מען האט איהם ארעסטירט!

— האט יאשקע אויסגערופען.

באלד איז אנגעקומען די מאמע, און דערזעהענדיג בערקע׳ן, האט זי איהם געפרעגט, וואס האט פאסירט.

— אוי, מאמע, האב איך נאר וואס געזעהן נקמה אן דעם פרעמדען, וועלכער האט מיך געפאטשט — האט בערקע מיט פרייד אויסגערופען — דער גלח איז געגאנגען פאראויס און דריי פאליציי־לייט האבען איהם געפיהרט. איך בין צו איהם צוגעגאנגען...

— גוט פאר איהם! — האט יאשקע אויסגערופען — ער האט עס פארדינט!

— זאג מיר דעם אמת, יאשקע, האסטו איהם גע׳מסר׳ט? — האט זיין ווייב איהם געפרעגט.

— וואס דען, איך וועל דערלאזען, אז ער זאל פאטשען אונזער איינגעל! איצט וועט ער שוין מעהר ניט הויבען קיין האנט אויף איהם.

— אוי וועה און ווינד איז מיר!

— האט די מאמע געבראכען מיט די הענט — וואס האסטו געטהאן, ווי אזוי מסר׳סטו דאס א אידען?!

— א שעהנער איד איז ער! — האט אשקע געלאכט — ער איז א געוועזענער גוי! ער איז א גר!

— נו, און אז א גר, דארפסטו איהם מסר׳ן? — האט זי ניט אויפגעהערט צו ברעכען מיט איהרע הענט — דו ווייסט, וואס דו האסט געטהאן?

— איך האב געזאגט, אז איך וועל

זיך נוקם זיין אַן איהם און איך האָב געהאַלטען מיין וואָרט. זאָל ר' לייזער ניט מיינען, אז איך האָב מורא פאַר איהם!

— וואָס וועלען זיי צו איהם טהאָן!

— האָט זי אויסגערופען מיט היסטעריקע — געה שנעלער, יאָשקע, און זאָג דעם גלח, ער זאָל איהם ניט טשעפּען! דער גלח איז דאָך דיינער א פריינד! זעה, איך בעט דיך, איידער עס ווערט צו שפּעט! דו וועסט איהם נאָך דעריאָגען!

— וואָס מיינסטו, איך וועל זיך איצט געהן איינרייסען מיט דעם גלח! ער האָט אויסגעפונען, אז ער איז א געוועזענער פּאָליאַק, האָט ער געהאַט א רעכט איהם צו לאָזען ארעסטירען!

—דו ווייסט ניט וואָס דו רעדסט! וואָס האָסטו געטהאָן? ווען מען וועט אויסגעפינען, אז דו האָסט איהם גע'מסר'ט, וועט מען דאָך דיך פון שטאָדט ארויסיאָגען!

— זאָלען זיי פּרובירען זיך אָנפאַנגען מיט מיר! — האָט יאָשקע געזאָגט — דו וועסט נאָך זעהן, אז דער גראַף פּאָטאָצקי וועט מיר באַלוינען פאַר דעם, וואָס איך האָב דעם גלח אויסגעזאָגט, אז צווישען אונז געפינט זיך איינער א געוועזענער פּאָליאַק.

— אָך און וועה וועט זיין צו דיר, ווען די אידען פון איליע וועלען אויסגעפינען, אז דו ביזט דאָס דער מסור!

— ערשטענס, דאַרף דאָס קיינער ניט אויסגעפינען! — האָט יאָשקע געזאָגט — דער גלח וועט דאָך קיינעם ניט דערצעהלען.

— אויב דו וועסט גלייך ניט געהן בעטען דעם גלח, ער זאָל איהם אָפּלאָזען, וועל איך אליין דערצעהלען פאַר אלעמען — האָט זיין ווייב זיך צעשריען.

— וואָס, דו וועסט מיך מסר'ן! — איז יאָשקע צו איהר צוגעגאַנגען — מעהר וועט דיר ניט פעהלען!

— אויב ביי דיר איז געוועזען רעכט צו פאַר'מסר'ן א אידען, אפילו זאָל זיין אז ער איז געוועזען א גר, וועל איך אויסזאָגען פאַר אלעמען, דו הערסט!

— דו פּרוביר עפענען דיין מויל און איך וועל דיר אויסהאַקען אלע ציינער! — האָט יאָשקע אויף איהר א געשריי געטהאָן.

—דו קאָנסט נאָך איהם ראַטעווען! לויף שנעלער, איידער עס ווערט צו שפּעט!

— עס איז ניט דיין עסק! — האָט יאָשקע ווידער א געשריי געטהאָן אויף איהר — עס איז אונמעגליך פאַר מיר צו לויפען איצט צום גלח, ער וועט זיך אפילו אויף מיר ניט אומקוקען, ער וועט נאָך אין כעס ווערען אויף מיר און ער וועט מיר אפילו ניט וועלען מעהר טהאָן קיינע טובות! ניין, איך געה ניט!

— אָבער ווי אזוי קאָנסטו דערלאָזען, אז מ'זאָל ארעסטירען אן אומשולדיגען אידען? — האָט זיין ווייב מיט היסטעריקע אויסגערופען.

דערזעהענדיג אז זיין מאמע וויינט און גיט אַן אזוי פיעל, האָט זיך בערקע אויך שטארק דערשראָקען. אין זיין קינדישען מח האָט זיך גענומען פּלאָנטערען די געשפּרעכען פון די אידען, וואָס ער האָט געהערט, זייערע געבעטען און געוויינען ביי דעם גלח און די פּאָליציי.

— טאטע, געה בעט דעם גלח, ער זאָל איהם אָפּלאָזען — האָט בערקע זיך צו איהם געווענדעט.

— דו אויך! — האָט זיך יאָשקע אויף איהם צעשריען — די געשוויילאכץ פון דיין באַק איז נאָך ניט ארונטער. ער האָט דאָך דיך געפּאַטשט, דער דאָזיגער פרומאַק!

— ניין, טאטע, עס איז ניט געוועזען זיין שולד! איך האָב זיך מיט איהם גערייצט. איך בין איהם דערגאַנגען די יאָהרען! איך האָב זיך צו איהם די גאַנצע צייט געטשעפּעט, איך האָב איהם ארויסגעבראַכט פון געדולד!

— נו, זעהסטו שוין! — האָט די שניידערקע אויסגערופען — דו הערסט דאָך, אז ער אליין גיט צו, אז ער האָט איהם ארויסגעבראַכט פון געדולד! איך ווייס, אז דו אליין, יאָשקע, ביזט אין דעם שולדיג! דו האָסט בערקע'ן געהייסען זיך טשעפּען צו איהם. ער האָט ארויסגעוויזען גענוג געדולד! און אויב ער איז איין מאָל ארויס פון געדולד און איהם א פּאַטש געטהאָן, האָט עס בערקע כשר פאַרדינט!

— איך האָב איהם פיינט געקראָגען פון דעם ערשטען טאָג, וואָס ער איז געקומען אין בית המדרש! — האָט יאָשקע אויסגערופען — ווען איך האָב

געזעהן, אז ער זיצט ביי דער גמרא דעם גאנצען טאָג און וויל זיך אפילו ניט ארומקוקען אויף מיר, און ווען איך בין צו איהם צוגעגאנגען ריידען, האָט מיר אויף צעהן ווערטער געגנטפערט איינעם, בין איך אויף איהם צאָרנדיג געוואָרען. איך האָב אויף איהם זינט דאַן געטראָגען א שנאה און ווען איך בין איבערצייגט געוואָרען, אז ער איז גאָר קיין איד ניט, אז ער איז א גר, האָב איך באשלאָסען זיך נוקם צו זיין אָן איהם.

— ווייסטו דען, וואָס דו האָסט געטהאָן? דו האָסט דאָך איהם אומגליקליך געמאכט! — האָט זיין פרוי זיך אָנגערופען — אויב עס איז אמת, אז ער איז א גר און זיי וועלען דאָס אויסגעפינען, ווייסט נאָר איין גאָט וואָס זיי וועלען צו איהם טהאָן! דו מיינסט, אז עס איז א קלייניגקייט! ביי זיי איך דאָך דאָס דער גרעסטער פארברעכען!

— עס איז גאָרניט מיט גאָרניט! אליץ וואָס ער וועט דארפען טאָן איז צוריק ווערען א גוי, און זיי וועלען איהם אפּלאזען — האָט יאָשקע זיך אָנגערופען. — איך האָב שוין געהערט פון אזעלכע פאלען -

— ביי דיר איז עס גאָרנישט — האָט זי געשריען — אָבער דו ווייסט דאָך וואָס פאר א פרומער איד ער איז געווען. ווי אזוי וועט ער צוריק קענען ווערען א גוי!

—קיין גרעסערע אומגליק זאָל ניט זיין! — האָט יאָשקע אויסגערופען — מיר וועלען גאָרניט פארלירען, אויב ער וועט צוריק ווערען א גוי!

— דו ביזט א גראָביאן, א שניידערוק! דו האָסט ניט מורא פאר גאָט!

— האָט זי זיך ווידער צעשריען — אויב דו וועסט איהם ניט געהן ראַטעווען, וועל איך פאר אלעמען דערצעהלען וואָס דו האָסט געטהאָן, דו הערסט, דו ביזט אין גאנצען שולדיג! איך וויים, אז דו האָסט בערקע'ן און די אנדער קינדער אָנגערייצט געגען איהם... ער איז אומשולדיג! ער האָט קיין פליג אויף דער וואנט ניט אָנגעריהרט און דו ביזט אויף איהם אין כעס געווען פאר גאָרניט, ווייל דו קאָנסט ניט דולדען קיין איידעלען געלערענטען מענשען! איך קאָן דיך זעהר גוט!

אפשר געפעלט דיר גאָרניט דער שידוד, — האָט יאָשקע זיך א קרים געטאָן, — אויב אזוי קאָנסטו זיך געהן פון דאנען! איך ארבייט שווער און ביטער כדי דיר צו באזאָרגען מיט עסען, מיט א שוד און קלייד, און ביי דיר איז עס אפילו ניט אָנגעלייגט.

ניכאי וואָלט איך בעסער אויסגעבראָכען א פוס איידער צו געהן מיט דיר צו דער חופה! א גליק האָט מיר געטראָפען... יאָשקע שניידערוק! א גראָבער יונג, א מסור!

יאָשקע איז צו איהר צוגעגאנגען און ארונטערגעלאָזען א פּאטש...

— נא, אָט האָסטו פאר דיין גרויסען מויל.

די שניידערקע איז ארויסגעלאָפען פון הויז, און יאָשקע איז איהר נאָכגעלאָפען. ער האָט זי א כאפּ געטאָן פאר דער האנט און זי גענומען שלעפּען צוריק.

— אויב דו וועסט באָלבענען מיט דיין צונג, וועל איך דיר דיינע ביינער צעברעכען!

בערקע האָט זיך גענומען בעטען ביי זיין טאטען ער זאָל זיין מאַמען קיין שלעכטס ניט טאָן. יאָשקע אָבער, האָט איהם א בריק געטאָן מיט זיין פוס, און ער האָט ניט אויפגעהערט צו שרייען אויף זיין ווייב, אז אויב זי וועט וואגען ריידען וועט ער זי ארויסיאָגען פון זיין הויז.

דערווייל האָט זיך אין איליע אָפּגעטאָן חשד. די אידען וועלכע האָבען געהערט אז ווי דער גלח אנטאָן האָט איהם דערקאָנט און געזאָגט, אז ער איז דעם גראף'ס זוהן, זיינען פארציטערט געוואָרען. זיי האָבען ניט געוואוסט וואָס איבערצוטראכטען. איז דאָס מעגליך, אז דער יונגער גראף פּאָטאָצקי איז געוואָרען א איד!

אלע אידען פון איליע האָבען זיך פארזאמעלט אין בית המדרש און ארומגערינגעלט ר' לייזער'ן, וועלכער האָט געוויינט און געקלאָגט.

— אוי, וואָס פאר אן אומגליק, — האָט ער געיאָמערט, — ווער וואָלט זיך געריכט, אז א איד זאָל איהם מסר'ן?

— ווער האָט איהם גע'מסר'ט? — האָט מען איהם פארוואָרפען מיט פראַגען.

ווער האָט איהם גע'מסר'ט? וואָס פארשטעהט איהר ניט? ווער האָט זיך

אויף איהם אָנגעזעצט די גאַנצע צייט אויב ניט יאַשקע שניידער! ער האָט דאָך אָנגעשיקט אויף איהם זיין אינגעל ער זאָל איהם דערגעהן די יאָהרען.

— מען טאָר ניט זאָגען אזא זאַך אויף מען איז זיכער, — האָט איהם אימיצער פאַרגעוואָרפען.

— איך בין זיכער, אז דאָס איז זיין ארבייט. דער גלח אַנטאָן האָט מיט א פּאָר טעג צוריק פאַרבראַכט ביי איהם, און פון וואַנען האָט דער גלח געוואוסט, אז ער קאָן ריידען פּויליש און איהם איז שווער צו ריידען אידיש. יאָ, יאַשקע האָט מיר געסטראַשעט, אז ער וועט זיך מיט איהם אָפּרעכענען. ער האָט מיר געזאָגט, דאָס זעלבע וואָס דער גלח האָט געזאָגט, אז ער רעדט גוט פּויליש. יאָ, ער, יאַשקע האָט אויף אונז אַלעמען אן אומגליק געבראַכט.

— איך וואָלט געזאָגט, אז מען זאָל איהם צווינגען צו געהן צום גלח און איהם בעטען ער זאָל איהם באַפרייען.

— איך האָב שוין מורא, אז עס איז שוין צו שפּעט, — האָט ר' לייזער געזאָגט, — איך האָב איהם אָנגעבאָטען א גרויסע סומע געלט און עס האָט ניט געהאָלפען. איך בין וויליג אוועקצוגעבען אַלץ וואָס איך פאַרמאָג אבי איהם צו ראַטעווען.

איצט קאָנט איהר דאָך אונז זאָגען דעם אמת, — האָט זיך נאָך איינער צו איהם אָנגערופען, — מיר האָבען דאָך געהערט ווי דער גלח האָט זיך צו איהם געווענדעט און געזאָגט, אז ער דערקאָנט איהם אַלס דעם זוהן פון דעו גראַף פּאָטאָצקי, און אברהם האָט ניט געמאַכט קיין שטאַרקען פאַרזוך צו לייקענען.

— וואָס איז דאָ צו ריידען. מיר מוזען איהם ארויסראַטעווען פון גוי,אישע הענט. מיר טאָרען ניט שווייגען, ווייל גאָט ווייסט וואָס איהם ערוואַרט...

— איך גלויב נאָך אַלץ ניט, אז ער זאָל זיין דעם גראַף'ס זוהן, — האָט דער שמש אויסגערופען, — איך האָב דאָך נאָכגעפאָלגט און איך האָב געזעהן, אז מען פיהרט איהם אויף דעם וועג צו ווילנא... ווען ער וואָלט ווירקליך געווען דעם גראַף'ס זוהן, וואָלט מען איהם דאָך געפיהרט צום גראַף אין פּאַלאַץ, איך מיין טאַקע דאָ אין זיין זומער פּאַלאַץ, ווייל יעדער איינער ווייסט, אז דער גראַף און זיין משפּחה געפינען זיך איצט אין איליע.

—ווער ווייסט וואָס פאַר א כונות דער גלח האָט, — האָט זיך ר' לייזער אָנגערופען, — מיר דאַרפען איהם אָנזאָגען און ווידער מאַכען א פאַרזוך איהם אָנצובאָטען א גרויסע סומע געלט. אפשר וועט עס העלפען. מיר דאַרפען עס אָבער טאָן אזוי, אז די פּאָליציי זאָל עס ניט הערען, ווייל ער וועט ניט וועלען אז זיי זאָלען וויסען, אז מען האָט איהם אונטערגעקויפט. ר' מענדעל, איהר וואוינט דאָך דאָ דערביי, שפּאַנט שנעל אייער וואָגען און מיר וועלען איהם נאָך אפשר אָנזאָגען. מיר טאָרען ניט דערלאָזען, אז מען זאָל איהם ברייגנען צום געריכט, איהר פאַרשטעהט, עס שמעקט מיט דער גרעסטער שטראָף.

— אָט וועל איך לויפען איינשפּאַנען דעם וואָגען, — האָט מענדעל אויסגערופען, — אָבער איך גלויב, אז מען וועט דאַרפען מיטנעמען יאַשקע דעם שניידער, ווייל אויב עס איז אמת אז ער האָט איהם גע'מסר'ט, וועט ער מוזען איהם העלפען.

— איך וועל איבערלויפען דערווייל צו יאַשקע דעם שניידער, — האָט דער שמש זיך אָנגערופען ווען מענדעל איז אוועק שפּאַנען זיין פערד און וואָגען.

— איך וועל איהם ניט זאָגען, אז מען פאַרדעכטיגט איהם אין האָבען גע'מסר'ט אויף אברהם'ן, איך וועל איהם זאָגען, אז אזוי ווי דער גלח איז מיט איהם זעהר גוט באַפריינדעט, וועט ער אפשר קאָנען ביי איהם פּועל'ן ער זאָל איהם אָפּלאָזען פאַר א גרויסער סומע געלד...

גאָט ווייסט וואָס עס וועט געשעהן. אפשר וועלען מיר גאָר ניט קאָנען זיי אָניאָגען, — האָט ר' לייזער טרויעריג געזאָגט.

דער שמש איז אוועקגעלאָפען צו יאַשקע דעם שניידער אין הויז, און ווען ער איז צוגעקומען האָט ער געהערט געשרייען. ער האָט זיך געשטעלט נעבען דער טיר און ער האָט געהערט ווי יאַשקע שרייט אויף זיין ווייב און וואָרענט איהר, אז אויב זי וועט מסר'ן וועט ער זי פאַריאָגען פון זיין הויז.

ער האט אנגעקלאפט אין טיר. און יאשקע האט געעפענט די טרי און ווען ער האט דערזעהן דעם שמש, האט זיך די קאלירען פון זיין פנים גענומען בייטען.

— וואס פארלאנגט איהר? — האט ער איהם מיט אויפרעגונג א פרעג געטאן.

— איך בין צו אייך געשיקט געווארען אייך צו בעטען מיטצופאהרען מיט ר' לייזער און מיט ר' מענדעל'ן. זיי ווילען אניאגען דעם גלח און איהם אנבאטען א גרויסע סומע געלט, ער זאל באפרייען דעם פרעמדען, און אזוי ווי מיר ווייסען, אז איהר זענט באפריינדעט מיט דעם גלח און איהר קאנט ביי איהם פיליכט פועל'ן ער זאל עס טאן, ווילען זיי, אז איהר זאלט מיט זיי מיטפאהרען.

— איך וועל ניט פאהרען. איך האב דאמיט גארניט צו טאן, — האט יאשקע זיך גענומען קאכען, — איך וועל מיט זיי ניט מיטפאהרען!

— אבער איהר ווייסט דאך, אז זיין לעבען איז אין געפאהר, — האט דער שמש געזאגט.

— פארוואס איז עס אין געפאהר?

— האט יאשקע געזאגט, —אויב ער איז א געבארענער איד, האט ער דאך ניט וואס מורא צו האבען, און אויב ער איז טאקע געווען פריהער א פאליאק, וועט ער זיי דארפען זאגען, אז ער וועט זיך צוריקקעהרען צו זיין גלויבען, און זיי וועלען איהם גארניט טאן. איך זעה ניט איין פארוואס זיי מאכען אזא ווזען פון דעם.

— הערט זיך איין, יאסעל! — האט דער שמש געזאגט, עס איז ניטא קיין סך צייט. מען מוז איהם ראטעווען! און איהר קאנט עס טאן בעסער ווי אימיצער אנדערש.

— ניין, איך וועל ניט געהן! ביי מיר וועט ניט זיין קיין גרויסער פארלוסט אויב ער וועט צוריק ווערען א גוי. איי, ר' לייזער, נו, וואס זאל איך נאך געהן באזארגען זיין טאכטער? וועט זי זיך דארפען זוכען אן אנדער חתן! נישקשה, זי איז א שעהנע מיידעל, און זי וועט ניט פארזעסען ווערען. איך בין נישט מחויב צו באזארגען יהודית'ן מיט א חתן א גר.

— איהר ווייסט ניט וואס איהר רעדט! — האט דער שמש אויף איהם א געשריי געטאן.

— איך ווייס יא וואס איך רייד, — האט יאשקע זיך צעשריען, — איך זאג אייך, אז איך וועל ניט געהן! לאזט מיר צורוה.

— הערט זיך איין, איך בין אייער פריינד, — האט דער שמש אויסגערופען, — איך ראט אייך, אז איהר זאלט יא געהן, ווייל אויב ניט, אז מען וועט איהם ניט קאנען ראטעווען, וועט איהר זיין פאראנטווארטליך פאר זיין לעבען. איהר הערט? מען ווייסט שוין אין שטאדט, אז איהר האט אויף איהם גע'מסר'ט!

— עס איז א ליגען! קיינער ווייס ניט, — האט יאשקע געשטורעמט, — איך ווייס, איהר האט זיך אונטערגעהערט הינטער דער טיר, און איהר אליין זענט עס דער וועלכער וועט עס געהן דערצעהלען! איך וועל אייך ניט שענקען!

— זאל איך אזוי געזונד זיין, אז מען האט שוין פריהער גערעדט וועגען דעם, און טאקע דערפאר האט מען מיך צו אייך געשיקט, איך האב אייך ניט געוואלט עס זאגען, האב איך אייך געגעבען אנצוהערען, אז איהר קאנט זיך מיט דעם גלח און איהר קאנט ביי איהם גיכער פועל'ן. אבער עס איז שוין ביי קיינעם קיין צווייפעל ניט, אז דאס איז אייער ארבייט, און אויב איהר וועט זיך ניט באמיהען איהם צו באפרייען, וועט איהר חרטה האבען אויף דעם.

— איך האב פאר קיינעם קיין מורא ניט — האט יאשקע אויסגערופען, — זאלען זיי זאגען אויף מיר וואס זיי ווילען, איך ווייס, אז איך האב גארניט געהאט צו טאן דאמיט, און דעריבער וועל איך ניט געהן!

— דאס קאנט איהר אפשר איינריידען אנדערע, אבער ר' לייזער און אויך פיעלע אנדערע ווייסען דעם אמת, אויסער דעם האב איך דאך טאקע אליין נאהוואס געהערט מיט מיינע אויערען. יא, איהר האט עס אליין צוגעגעבען אין דעם קריג וואס איהר האט געהאט מיט אייער ווייב.

— נו, יאשקע! — האט זיין ווייב אויסגערופען, — ווער איז גערעכט, איך צו דו, איך האב דאך דיר גלייך געזאגט, אז דו זאלסט געהן איהם העלפען באפרייען פון די גוי'אישע הענט! איך האב דאס ניט געדארפט נעהן דערצעהלען פאר אלעמען, מען

האט זיך דערוואוסט אהן מיר!

— דו וועסט שוין ביי מיר ווערן די כפרה! — האט זיך יאשקע ווידער צעשריען אויף זיין ווייב, ווען דו פאנגסט זיך ניט אן, וואלט איך דאך ניט געדארפט שרייען אויף דיר, און דער שמש וואלט דאך גארנישט געהערט הינטער דער טיר! אבער טאקע דערפאר געה איך ניט! איך האב פאר קיינעם קיין מורא ניט! געהט ארויס פון מיין הויז! — האט ער זיך געווענדעט צום שמש, און איהם געוויזען די טיר.

ווען דער שמש האט זיך צוריקגעקערט צום בית המדרש, האט ער שוין געפונען ר׳ מענדעל׳ן און ר׳ לייזער׳ן אין דער פור.

— ער וויל ניט מיטפאהרען — האט ער זיך אנגערופען — איך האב שוין געהערט פון זיין אייגען מויל, אז ער האט טאקע גע׳מסר׳ט. נו, וואס איז דא וואס צו ריידען איצט. פארט שנעלער אפשר וועט איהר איהם דערגרייכען!

ר׳ מענדעל האט געשמיסען זיין איינגעדארט פערדעל און נאך א האלבע שעה פון שנעל פאהרען, האבען זיי אנגעיאגט דעם גלח מיט די פאליציילייט.

דער גלח האט די פאליציי זיך געהייסען אפשטעלען, און ער האט זיך געווענדעט צו ר׳ לייזער׳ן:

— וואס פארלאנגסטו?

— איך וואלט וועלען מיט אייך ריידען אליין פאר א קליינע ווײלע.

אנטאן איז ארונטערגעקראכען פון זיין וואגען און ער האט זיך עטוואס אפגערוקט פון דארט. ר׳ לייזער איז צו איהם צוגעגאנגען און ער האט זיך צו איהם אנגערופען אין דער שטיל:

— איך בעט אייך, הייסט די פאליציילייט איהם באפרייען! ער איז אומשולדיג! איך וויים, אז ער האט קיינעם קיין שלעכטס ניט געטאן. איך בין וויליג אייך צו געבען וויפיל געלט איהר וועט פון מיר פארלאנגען!

— אויב צוליב דעם ביזטו געקומען נאך מיר, איז דיין מיה ארויסגעווארפען — האט דער גלח אויסגערופען. דו ווייסט גאנץ גוט אז ער וועט שוין פון מיינע הענט זיך ניט ארויסדרעהען. גיב א קוק, זיינע הענט זיינען געבונדען, ער וועט שוין בלייבען ביי מיר! איך וועל איהם אוועקפיהרען צום בישאף!

— אבער ער איז אומשולדיג! — האט זיך ר׳ לייזער ביי איהם גענומען בעטען — וואס וועט אייך פון דעם ארויסקומען? מיר זיינען גרייט זיך לאזען באצאהלען וויפיל איהר וועט זאגען!

— איך וויים שוין ווער ער איז!

— האט דער גלח געזאגט — ניין, פאר קיין געלט אין דער וועלט וועט איהר איהם פון מיר ניט קאנען אוועקנעהמען. געהט זיך בעסער צוריק, אז ניט וועט איהר ערגער מאכען!

— יאשקע שניידער האט אויף איהם א בלבול געמאכט! — האט ר׳ לייזער געזאגט — אלע וויסען, אז ער איז אויף איהם געווען אין כעס, דערפאר האט ער עס אויסגעטראכט אויף איהם.

— ער האט שוין גאר ניט קיין בילבול ניט געמאכט! ער האט מיר דערצעהלט דעם אמת. און איך האב זיך גלייך איבערצייגט אזוי שנעל ווי איך האב אויף איהם א קוק געטאן און געהערט זיין שטימע.

אנטאן האט זיך צוריקגעקערט צו זיין וואגען און זיך אריינגעזעצט דארט. ער האט געהייסען די פאליציסטען שמייסען די פערד און זיי זיינען ווייטער געפאהרען.

ר׳ לייזער איז געבליבען שטעהן א ווײלע, ניט וויסענדיג וואס צו טאן. באלד האט ער זיך אנגערופען צו ר׳ מענדעל׳ן:

— מיר מוזען אנקומען אין ווילנא איידער דער גלח וועט דארט זיין. מיר מוזען ראטעווען נאך א מענשען, און אפשר צוויי... קאנט איהר פון דאנען גלייך פאהרען קיין ווילנא?

— ווי אזוי קען איך דאס טאן?

— האט ר׳ מענדעל געפרעגט — ערשטענס וועט מיין פערדעל ניט קאנען מאכען אזא רייזע אין איילעניש, און צווייטענס, מ׳וועט דאך אין הויז ניט וויסען וואס איבערצוקלערען.

— איהר ווייסט אבער ניט וואס דאס מיינט! — האט ר׳ לייזער אויסגערופען — ווען דער גלח זאל אנקומען אין ווילנא פריהער, וועט מען דאן ארעסטירען אברהם׳ס חבר און אויך זיין חבר׳ס יונגע פרוי... זיי זיינען אויך געווארען אידען, אבער דערווייל זיינען זיי צווישען זייערע אייגענע

און זיי האלטען זיך נאך פאר קריסטען. זיי קלייבען זיך אינגיכען אפצורייזען פון ווילנא, און אויב דער גלח וועט דערצעהלען דעם בישאף אז דאס איז וואלענטי, דער זוהן פון דעם גראף פאטאצקי, וועט מען זיך גלייך נעמען צו זיין חבר, ווייל דער חבר זיינער האט דאך דעם גראף געזאגט, אז זיין זוהן איז ערגעץ אין אייראפע און ער שטודירט, ער האט אפילו פון איהם געבראכט א בריוו. איצט וועלען זיי אויסגעפינען, אז ער האט זיי גענארט, וועט אויף איהם פאלען דער פארדאכט. אברהם האט מיר אנגעזאגט פריהער, אז איך זאל גלייך זעהן מען זאל אנזאגען זיין חבר!

— איך גלויב, אז דער גלח און די פאליציי וועלען געוויס ניט פאהרען ביינאכט. זיי וועלען זיך אפשטעלען אין א קרעטשמע. און דאריבער גלויב איך, אז אויב איהר וועט זיך צוריקקערען צוריק קיין איליע און פון דארטען אפפאהרען קיין ווילנא וועט איהר אלץ זיין אין ווילנא א סך פריהער פון דעם גלח.

זיי האבען זיך אומגעקערט קיין איליע, זיי האבען נאך געטראפען דעם גאנצען המון אין דרויסען. יעדער איינער האט געשאלטען יאשקע'ן, ווייל ביי קיינעם איז שוין קיין צווייפעל ניט געווען, אז יאשקע האט גע'מסר'ט און אז דער פרעמדער איז ווירקליך געווען א פאליאק.

ר' לייזער איז שנעל צוגעלאפען צו זיין שטוב. דארט האט זיך שוין געטאן חושך. יהודית און רבקה האבען געוויינט, און זיינע אינגלעך זיינען געקומען פון חדר, ווייל דער רבי זייערער, נאכדעם ווי ער האט אויסגעפונען וואס עס האט פאסירט אין בית המדרש האט זיי באפרייט.

— איך מוז גלייך אפפאהרען קיין ווילנא! — האט ר' לייזער געזאגט ווען ער איז אריינגעקומען אין שטוב. זיין פנים איז געווען טויט בלאס און זיינע אויגען זיינען נאך געווען פייכט פון די טרעהרען.

— וואס, דו האסט איהם ניט דערגרייכט? — האט רבקה איהם געפרעגט.

— איך האב איהם דערגרייכט, אבער עס איז ארויסגעווארפען — ער וויל פון גארניט הערען. ער האט, ווייזט אויס, איהם דערקאנט און איצט אז ער ווייסט, אז ער איז וואלענטי, דעם גראף'ס זוהן, וועט ער איהם שוין ניט אפלאזען פאר קיין געלט. אבער איך מוז זיין אין ווילנא, און אנזאגען זארעמבא'ן און זיין יונגע פרוי יוליע. זיי וועלען ניט טארען פארבלייבען קיין איבעריגע שעה אין ווילנא, מען וועט זיי געוויס באלד ארעסטירען און זיי צווינגען זיך מודה צו זיין. אברהם האט מיך געבעטען, אז איך זאל איהם גלייך אנזאגען, כדי איהם צו ראטעווען.

— אבער ווי אזוי וועסטו קאנען צוקומען צו זיי? — האט רבקה מיט טרעהרען אין איהרע אויגען זיך אנגערופען.

— איך וועל זיך דארפען בלויז זעהן מיט ר' מנחם מאן אדער מיט זיין איניקעל חיים, און זיי וועלען שוין איהם דערגרייכען. שנעלער, איך טאר קיין איינציגע רגע ניט פארלירען.

רבקה און יהודית האבען שנעל גענומען צוגרייטען עטוואס שפייז און דוד האט געהאלפען זיין טאטען איינשפאנען דעם פערד. ר' לייזער האט זיך גלייך געלאזען אין וועג. ער האט זיך ניט אפגעשטעלט פאר איין רגע. ער האט געטריבען זיין פערד וואס שנעלער, כדי ער זאל אנקומען אין ווילנא פריהער פון דעם גלח, וועלכער האט געפיהרט מיט זיך אברהם'ן דעם גר. דעם גאנצען צווייטען האלבען טאג און די גאנצע נאכט איז ר' לייזער געפאהרען אהן אפשטעל. פארטאג איז ער אנגעקומען אין ווילנא און איז גלייך פארפאהרען צו ר' מנחם'ן.

עס איז געווען נאך טונקעל און דער אלטער ר' מנחם האט זיך נאר וואס אויפגעהויבען פון זיין בעט. ווען ער האט דערהערט א קלאפ אין זיין טיהר אזוי פריה, האט ער זיך דערשראקען. ער האט אויפגעעפענט די טיר און דערזעהענדיג דעם טויט בלאסען פנים פון ר' לייזער'ן האט ער פארשטאנען, אז אן אומגליק איז געשעהן.

— אוי, ר' מנחם! — האט ר' לייזער מיט טרעהרען אין די אויגען אויסגערופען — אברהם בן אברהם איז ארעסטירט געווארען. דער גלח אנטאן האט איהם דערקאנט, און ער פיהרט איהם אונטער א וואך פון דער פאליציי קיין ווילנא. גאט ווייסט, וואס מען וועט צו איהם טאן!

— א, גאט, ווי אזוי איז דאס גע־

שעהן! — האט ר׳ מנחם אויסגעשריען און זיין גאנצער קערפּער האט געציטערט.

—איינער, א איד פון איליע, יאשקע שניידער איז זיין נאמען, האט אויף איהם גע׳מסר׳ט. ער האט זיך שוין אויף איהם אנגעזעצט פון א לאנגע צייט, און ווען דער גלח איז צו איהם געקומען האט ער איהם דערצעהלט, אז אין בית המדרש האלט זיך אויף א פּאליאק, וועלכער איז געווארען א איד, און דער גלח איז גלייך אוועק צום בית המדרש איהם אנקוקען, און ער האט איהם גלייך דערקאנט.

— גאט וויסט! גאט וויסט! — האט מנחם אויסגערופען — איך וויים ניט וואס איך קאן דא טאן. ניט נאר איז ער אליין אין גרוים געפאהר, אבער דער אומגליק קאן טרעפען פילע אידען!

— אברהם׳ס פארלאנג איז געווען, אז איך זאל גלייך אנזאגען זיין גוטען פריינד באַרים זארעמבא און יוליען. אזוי שנעל ווי דער בישאף וועט אויסגעפינען, אז זארעמבא איז געשטאנען אין פארבינדונג מיט דעם גראף׳ס זוהן, וועט ער איהם אויך לאזען ארעסטירען און דאן וועט מען זיי געווים ביידען צווינגען זיך מודה צו זיין. ער און זיין פרוי מוזען אנטלויפען פון דאנען אזוי שנעל ווי מעגליך.

ר׳ מנחם האט זיך שנעל אנגעטאן און איהם געהייסען ווארטען. איך וועל גלייך אריבערגעהן צו מיין אייניקעל חיים, און איך וועל איהם שיקען צו זארעמבא׳ן אין הויז. ער וועט שוין אויסמארקירען זיך צו זעהן מיט איהם, אזוי אז קיינער זאל ניט באמערקען. איך האב שוין עטליכע מאל איהם געשיקט צו רופען זארעמבא׳ן. ער וויסט אין וועלכען צימער פון זיין הויז ער שלאפט, און ער וועט זיך געווים מיט איהם זעהן. איהר בלייבט ווארטען דא אויף א ווײלע, ביז וואנען איך וועל זיך צוריקקערען.

ר׳ מנחם איז שנעל אוועק צו זיין אייניקעל אין הויז, וואס איז געווען ניט ווייט פון זיינעם. ער האט איהם איבערגעגעבען אלץ וואס איז געשעהן.

— זאג זארעמבא׳ן אז ער זאל גלייך אריבערקומען מיט זיין פרוי צו מיר אין הויז. ער זאל אויף קיין זאך ניט ווארטען. ווייל די געפאהר איז גרוים. איך וועל האבען אלץ צוגעגרייט פאר איהם. וועגען געלט זאל ער זיך ניט זארגען.

חיים איז שנעל אוועק צו דעם הויז פון זארעמבא׳ס עלטערען. ער איז צוגעקומען צו דעם פענסטער פון זארעמבא׳ס שלאף־צימער. ער האט לייכט א קלאפּ געטאן. באלד האט זיך זארעמבא באוויזען אין א פענסטער, ווען ער האט דערזעהן חיים׳ן האט ער פארשטאנען, אז עס מוז זיין זעהר וויכטיג. ער האט זיך ארויסגעבויגען פון פענסטער און חיים האט מיט איהם גערעדט און מיט א נידעריגער שטימע דערצעהלט אלץ וואס עס איז געשעהן.

— זאג אן דיין פרוי, אז זי זאל זיין געגרייט, און קום מיט איהר גלייך אריבער צו מיין זיידען אין הויז. דו טארסט קיין רגע ניט פארלירען, ווייל ווען דער גלח וועט אנקומען אין ווילנא, וועט שוין זיין צו שפּעט.

חיים איז שנעל פארשוואונדען פון דארט. זארעמבא האט אויפגעוועקט זיין פרוי יוליע און ער האט איהר דערצעהלט וואס עס האט פּאסירט.

— מיר מוזען זיך צואיילען. מיר וועלען קיין זאך ניט טארען מיטנעמען כדי עס זאל אויף אונז קיין חשד ניט פאלען! — האט ער איהר געזאגט — נעם בלויז מיט דיינע צירונג און אנדערע זאכען, וואס מען וועט ניט באמערקען.

בליץ שנעל האט זיך יוליע אנגעטאן. זארעמבא האט געהאט אביסעל געלט וואס ער האט געהאט באהאלטען פאר אזא פאל. ער האט דאס מיטגענומען און צוזאמען מיט יוליע׳ן איז ער שטילערהייט ארוים פון זיין הויז.

זיינע עלטערען זיינען נאך געשלאפען. ער האט אויך איבערגעלאזען א קליינעם פּעקעל מיט עטליכע קליידער אויף דעם אפענעם פענסטער פון זיין שלאפצימער און ער האט עס אוועקגענומען און איז שנעל אוועק צוזאמען מיט יוליע׳ן צו ר׳ מנחם׳ס הויז.

דארט האבען זיי שוין געטראפען ר׳ לייזער׳ן, ר׳ מנחם׳ן און חיים׳ן. ר׳ לייזער האט זיי דערצעהלט אלע איינצעלהייטען און זארעמבא און יוליע האבען געוויינט מיט ביטערע טרערען.

— איהר מוזט גלייך פון דאנען אפּפאהרען! — האט ר׳ מנחם זיך צו

זיי אנגערופען. — איהר וועט אנקומען קיין אמסטערדאם און זיך דאָרט אויפהאלטען ביי דעם רב, און אזוי שנעל ווי אונז וועט געלינגען צו באפרייען אברהם'ען, וועלען מיר איהם אויך אהין אוועקשיקען. יעדענפאלס וועט איהר דאָרט ביידע פארבלייבען ביז וואנען איהר וועט הערען פון אונז.

— איך האָב אפילו ניט באוויזען ארויסצובאקומען מיין חלק געלט!

— האָט זארעמבא געזאגט. דאָס ביסעל געלט וואס איך האָב ביי זיך וועט קוים קלעקען פאר אונז ביידען זיך צו דערשלעפען צו אמסטערדאם.

ר' מנחם האָט ארויסגענומען א פעקעל מיט גאלדענע מטבעות און ער האָט זיך צו איהם אנגערופען:

— נעהם דאָס! ווען גאט וועט געבען אז אלץ וועט זיך אויסלאזען צום בעסטען, וועלען מיר דאן מאכען א חשבון. עס קאָן זיין אז עס וועט זיין נויטיג פאר אייך צו פאהרען פון דאָרט קיין ארץ ישראל. איהר זעהט דאָך אז איהר קאָנט דאָ אויף א רגע ניט פארבלייבען. ווייל דער גלח וועט אויך הייסען ארעסטירען אברהם'ס חבר. און עס וועט זיי דאָך לאנג ניט נעהמען אויסצוגעפינען אז אויך זארעמבא איז געווארען א איד.

— איך ווייס ניט אויב איך האָב א רעכט צו אנטלויפען אין דער צייט ווען מיין ליבסטער חבר איז אין אזא גרויסען געפאהר — האָט זארעמבא געזאגט.

— דאָס איז דאָך געוועזן אברהם'ס פארלאנג! — האָט ר' לייזער געזאגט, — ער האָט מיך זעהר אנגעבעטען אז איך זאל למען השם געהן קיין ווילנא אזוי שנעל ווי מעגליך און ראטעווען זיין פריינד און זיין פרוי. ניין זארעמבא, איהר וועט איהם גארניט קיין טובה ניט קאָנען טאָן מיט אייער בלייבען דאָ, פארקעהרט, ווען זיי וועלען זיך איבערצייגען אז אויך איהר זייט געווארען א איד, וועט זייער צאָרן גרעסער ווערען אויך אויף אברהם'ן

זארעמבא האָט גענומען דאָס געלט פון ר' מנחם'ן און ער און יוליע האָבען זיך געזעגענט מיט ר' מנחם'ן, זיין איניקעל חיים'ן און מיט ר' לייזער'ן און זיי זיינען אפגעפאהרען פון ווילנא, א סך פריהער ווי זיי האָבען ערווארטעט.

24

דער גלח אנטאָן איז אנגעקומען מיט דעם גר אברהם אין ווילנא אויף דעם צווייטען טאָג. ער האָט זיך איבערנאכט אפגעשטעלט אין א קרעטשמע און כאָטש דער גר איז געוועזען געשמידט אין קייטען, פונדעסטוועגען האָט מען איהם געהיט. דריי שעה איז אין זיין צימער געוועזען איין פאליציימאן און די אנדערע דריי שעה האָט איהם א צווייטער אומגעביטען.

אין ווילנא זייענען זיי אנגעקומען נאָך האלבען טאָג און די פאליציי צוזאמען מיט דעם גלח אנטאָן זיינען זיינען אנגעקומען מיט דעם גר צום בישאָף אין פאלאַץ.

אברהם האָט די גאנצע צייט וואס מען האָט איהם געפיהרט, זיך ענטזאגט צו עסען פון זייערע מאכלים, אויסער ברויט און וואסער. ער האָט ניט אויפגעהערט צו לערנען אויף אויסווייניג און ער האָט מתפלל געווען צו גאָט.

ווען מען האָט איהם אריינגעפיהרט צום בישאָף אין צימער, האָט אברהם ניט געוואלט ארונטערנעהמען די יארמולקע וואס ער האָט געטראָגען אויף זיין קאָפּ.

אנטאָן איז צו איהם צוגעגאנגען און פון זיין קאָפּ ארונטערגעווארפען די יארמולקע.

— ווער ביזטו? — האָט זיך דער בישאָף צו איהם געווענדעט מיט צאָרן!.

אברהם האָט געשוויגען. ער האָט זיך אפילו ניט אומגעקוקט אויף איהם. דער בישאָף האָט זיך דאן געווענדעט צום גלח:

— האסטו אויסגעפונען ווער ער איז?

— יע, אייער הייליגקייט! — האָט דער גלח זיך אנגערופען, — איך ווייס שוין ווער ער איז, און איך בין זיכער אז אויב איהר וועט זיך גוט צוקוקען צו איהם, וועט איהר איהם אויך דערקאָנען, ווייל ער פלעגט גאנץ אפט קומען צו אייך מיט זיין פאטער און איך מיט זיין מוטער.

דער בישאָף האָט זיך גוט צוגעקוקט

צו איהם און ער האט געשאקעלט מיט דעם קאפ אויף ניין.

— קוקט זיך איין נאך אמאל, הער בישאף ! — האט דער גלח געזאגט.

דער בישאף האט איהם גוט באַ־טראכט נאך אמאל און ער האט גע־קוועטשט מיט זיינע פּלייצעס.

— דאס איז וואלענטי פּאטאצקי, דער זוהן פון דעם גראף פּאטאצקי ! — האט דער גלח מיט צופרידענהייט אין זיין שטימע אויסגערופען, — איך ווייס אז עס איז זעהר שווער איהם איצט צו דערקענען, ווייל ער איז גע־ווארען א שמוציגער זשיד פון א גראף, אבער איך האב זעהר א שארפע אויג, איך דערקען א מענשען אפילו ווען איך האב איהם בלויז געזעהען איין מאל. און אט דעם וואלענטי, האב איך געזעהען אפשר הונדערט מאל, זינט ער איז א קליין קינד גע־ווען.

— ביזטו דאס דער זוהן פון דעם גראף פּאטאצקי ? — האט דער בי־שאף זיך צו איהם געווענדעט מיט ערשטוינונג.

דער גר אברהם האט געשאקעלט מיט זיין קאפ אויף ניין !

— אפשר מאכסטו א טעות ! — האט זיך דער בישאף צו איהם אנגע־רופען, — איך האב דאך ערשט מיט עטליכע טעג צוריק געזעהען זיך מיט דעם גראף פּאטאצקי און איך האב זיך נאכגעפרעגט אויף זיין זוהן וואלענ־טי'ן, האט ער מיר געזאגט, אז ער האט ערשט ניט לאנג צוריק געהאט א גערוס פון זיין זוהן און אויך א בריוו. ער האט מיר געזאגט, אז ער שטודירט אין אויסלאנד . . . און זיין פריינד באריס זארעמבא וועט אין גיכען צו־ריקפאהרען צו איהם.

— דא איז פארגעקומען א שווינ־דעל ! — האט דער גלח געזאגט, — אין דעם בין איך איבערצייגט ! איך בין טאקע געווען דערביי ווען זארעמ־בא האט געבראכט דעם גערוס און איך פארדעכטיג אז אט דער זארעמבא ווייסט פון דעם סוד. מיין עצה, דארי־בער איז אז מען זאל גלייך שיקען ארעסטירען באריס זארעמבא'ן, ווייל איך בין זיכער, אז אויך ער האט גע־מוזט נאכטאן דעם שרעקליכען ביי־שפּיעל פון זיין אומווירדיגען חבר זא־רעמבא.

פונדעסטוועגען וואלט איך וועלען האבען בעסערע באוויזען אז ער איז ווירקליך דער זוהן פון דעם גראף פּאטאצקי — האט דער בישאף זיך אנגערופען, — איך קאן זיך בשום אופן ניט פארשטעלען, אז א זוהן פון גראף פּאטאצקי זאל אוועקווארפען זיין הייליגע אמונה און איבערגעהן צו די שונאים פון קריסטענטום.

— פריהער בין איך געווען אין ספק ! — האט דער גלח אויסגערופען —און דאס איז די סיבה וואס איך האב איהם גלייך ניט אוועקגעפיהרט צו דעם גראף אין פּאלאץ זיי זאלען איהם דארט דערקענען.

— יע, איך האב זיך טאקע געוואונ־דערט ! — האט דער בישאף אויסגע־רופען, — וויבאלד אז דו האסט גלייך איהם דערקאנט און דו ביזט געווען אין איליע, דארט וואו די גאנצע משפחה פון דעם גראף פּאטאצקי גע־פינט זיך, האסטו זיך דאך באלד גע־קאנט איבערצייגען, ווען דו וואלסט איהם אוועקגעפיהרט צום גראף אין זומער פּאלאץ און זיין אייגענע פאַ־טער־מוטער און אויך זיין שוועסטער וואלטען דאך זיכער איהם געקאנט דערקאנען.

— הם . . . דער אמת איז — האט דער גלח געזאגט דעם בישאף א ליגען — אז פון אנפאנג איז מיר גאר ניט איינגעפאלען, אז ער זאל עס זיין דער זוהן פון דעם גראף פּאטאצ־קי, דעריבער האב איך דער פּאליציי גלייך געהייסען פיהרען איהם אהער, שפּעטער ווען מיר זיינען שוין געווען העלפט אין וועג און איך האב זיך צו איהם גוט צוגעקוקט, האב איך איהם דערקאנט אלס וואלענטי'ן, דעם גראף'ס זוהן . . .

— עס איז א ליגען ! — האט דער גר געבראכען זיין שטילקייט — ער האט געזאגט, אז איך בין דעם גראפ'ס זוהן, אזוי שנעל ווי ער האט מיך דער־זעהן. דער בישאף קאן אפילו פרע־גען די פּאליציי לייט. שפּעטער, צוליעב פארשידענע טעמים, האט ער פּרובירט מאכען דעם איינדרוק אז ער האט עס ניט געזאגט.

—נו, איז עס אמת ? — האט דער בישאף איהם געפרעגט.

— איך האב באוויזען דעם בישאף אז ער איז א ליגנער ! — האט דער גר

געזאגט.

— אויב אזוי, ווער ביזטו ? — האָט דער בישאָף איהם געפרעגט מיט נייגעריגקייט.

— איך געהער צו דעם הייליגען פאָלק ישראל ! — האָט דער גר געזאגט.

— איך דערקאָז אויך פון דיין רייד עז אונזער שפּראַך, אז דו ביזט געווען איינער פון אונז ! — האָט דער בישאָף געזאגט.

— איצט בין איך איינער פון ישראל ! — האָט דער גר געענטפערט.

— דו האָסט פארלאָזען אונזער אמונה און אריבערגעגאנגען צו די אידען ! — האָט דער בישאָף זיך צו איהם געווענדעט. — הא, איז עס ניט אמת ?

—די אידישע אמונה איז די ערשטע און די אמת'ע און די וועלכע האָבען געגרינדעט די קריסטליכע אמונה האָבען פארלאָזען די אידישע ! — האָט אברהם געזאגט מיט געלאסענקייט.

— דו האָסט געלעסטערט אונזער הייליגע אמונה און דו וועסט באַשטראָפט ווערען !

— איך בין געבליבען געטריי דעם איין־איינציגען גאָט אוי איך בין גרייט מקריב צו זיין מיין לעבען פאר איהם.

— איך וועל זיך פריהער מוזען איבערציינגען ווער ער איז ! — האָט זיך דער בישאָף געווענדעט צו דעם גלח — אויב עס איז אמת אז ער איז דער זוהן פון דעם גראף פּאָטאָצקי, וועלען מיר דאָ דארפען אננעהמען גאנץ אנדער'ע מיטלען געגען איהם. מיר וועלען זיך דארפען בּאַראַטען צוזאמען.

— איך וועל זיך אומקעהרען קיין אילִיע ! — האָט דער גלח געזאגט — און איך וועל דערצעהלען דעם גראף פּאָטאָצקי און דער גרעפין אז איך האָב געפונען זייער זוהן צווישען די זשידעם און אז ער איז געוואָרען איינער פון זיי . . .

— גוט, דערווייל וועל איך איהם פארהאלטען אין מיין תפיסה ! — האָט דער בישאָף געזאגט — און ווען מיר וועלער זיך איבערציינגען ווער ער איז, וועלען מיר דאָן באשליסען וואס ווייטער צו טאָן מיט איהם !

—יע, הייליגער בישאָף ! — האָט דער גלח ווייטער געזאגט — אבער איך וויל אז איידער איך פארלאָז ווילנא צוריקצוקעהרען זיך אין אילִיע, האָבען א געלעגענהייט צו ריידען מיט זארעמבא'ן. איך וואלט אליין געגאנגען צו זיינע עלטערען, אבער איך וויים ניט אויב ער וועט מיך פאלגען ווען איך וועל צו איהם קומען.

— וואַרט צו א ווײַלע ! — האָט דער בישאָף געזאגט און אריינגערופען זיינע דינער.

ווען זיי זיינען אריינגעקומען אין דעם צימער, האָט דער בישאָף זיי געהייסען אוועקפיהרען דעם גר אין תפיסה און איהם האלטען אונטער א שטרענגע וואך.

די דינער האָבען ארויסגעפיהרט דעם גר, און דער בישאָף האָט זיך צום גלח געווענדעט :

— ערשט מיט א קורצער צייט צוריק האָסטו דאָך דורכגעפיהרט די חתונה צערעמאָניע צווישען זארעמבא'ן און יוליע, און איך קאָן דיר איצט זאגען, אז יוליע איז געווען איינע פון די וועלכע האט זיך געהאט באַקלאָגט אויף דיר.

— אָט טאקע צוליעב דעם בין איך געקומען צום באשלוס, אז זארעמבא איז אויך פארמישט אין דעם פארראָט פון דעם גראפ'ס זוהן, און ער האָט געבעטען יוליע'ן, זי זאל זיך באַקלאָגען אויף מיר פאר דעם הער בישאָף, כדי איך זאל ניט קאנען דורכפיהרען די אויספארשונג.

— אבער זי האָט זיך באַקלאָגט לאנג איידער זארעמבא האָט זיך צוריקגעקעהרט פון אויסלאנד און זי האָט דאָך פון איהם ניט געהערט פאר א לאנגער צייט.

— איך בין זיכער, אז אימיצער האָט עס איהר אָנגערעדט צו טאָן ! — האָט דער גלח זיך אנגערופען, — און איך גלויב, אז דאָס אלץ שטאמט פון די זשידעם ! יעדער איינער קאָן איינזעהען, אז די אידען וואלטען געטאָן אלץ וואס זיי קאָנען כדי מיר צו געבען א שלעכטען נאָמען. ווייל זיי האָבען געוואוסט אז איך האלט מיינע אויגען אפען צו אלץ וואס זיי טוען. אבער איך מיין אז ווען איך זאל אליין געהן צו זארעמבא'ן אין הויז, קאָן זיין אז איך זאל גאר ניט קאנען אויפטאָן, ווייל אויב איך וועל איהם זאגען

אז דער בישאָף וויל זיך מיט איהם זעהען און ער זאָל מיט דיר געהן צוזאַמען, קאָן ער זך נאָך אנשטויסען וועגען וואס עס האנדעלט זיך, דאריבער וואלט איך געבעטען דעם בישאָף, ער זאָל מיט מיר מיטשיקען די דריי פאָליציי־לייט, און אין פאל ער וועט ניט וועלען געהן מיט זיין גוטען ווילען, וועל איך דאן איהם קאָנען לאזען ארעסטירען.

— גוט ! — האָט דער בישאָף געזאגט — אבער זיי זעהר פארזיכטיג איהם ניט צו באליידיגען, ווייל עס קאָן דאָך זיין אז דאָס איז בלויז דיינע אן השערה, אז ער זאָל האָבען פארלאָזען אונזער רעליגיע.

— איך וועל זיין זעהר פארזיכטיג!

— האָט אנטאָן געזאגט.

נאָכדעם ווי דער גלח האָט זיך געהאט אפגערוהט און זיך אנגעגעסען, האָט ער זיך אוועקגעלאזט מיט די דריי פאָליציי־לייט צו דעם הויז פון זארעמבא׳ס עלטערען.

עס איז שוין געווען נאָך האלבען טאָג, ווען ער האָט זיך דאָרט דערנעהענטערט מיט די פאָליציי־לייט. ער האָט זיי געהייסען ווארטען א ווייל ניט ווייט פון דעם הויז און אליין איז ער צוגעגאנגען און אנגעקלאפט אין טיהר.

זארעמבא׳ס מוטער האָט געעפענט די טיהר און זי האָט איהם איינגעלאדען אריינצוקומען אינוויינינג.

אנטאָן איז אריינגעקומען און ער האָט זי גלייך געפרעגט אויף איהר זוהן.

— איך ווייס ניט וואס עס איז געשעהן !— האָט די מוטער אויסגערופען, — אבער ביידע, באָרים און יוליע זיינען אוועקגעגאנגען פון הויז גאנץ פריה און זיי האָבען זיך נאָך ניט אומגעקעהרט .. דאָס פאסירט דעם ערשטען מאָל ווייל יעדעם מאָל ווען זיי דארפען ערגיץ געהן, זאגען זיי מיר פריהער ! עס קאָן זיין אז זיי האָבען געדארפט געהן ערגיץ גאנץ פריה און זיי האָבען מיר ניט געוואלט אויפוועקען, אבער פארוואס זיי זאמען זיך אזוי לאנג, דאָס קאָן איך שוין ניט פארשטעהן.

— איך האָב מורא אז איך פארשטעה ! — האָט דער גלח זיך אנגערופען.

— וואס מיינט איהר, הייליגער פאָטער ! — האָט זי אויסגערופען מיט נייגעריגקייט.

—איך מיין, אז עס קאָן זיין, אז זיי וועלען שוין זיך מעהר ניט אומקעהרען אהער . . .

— איך פארשטעה ניט ! — האָט די מוטער אויסגערופען מיט שרעק, — וואס הייסט זיי וועלען זיך שוין מעהר ניט אומקעהרען ?

— גיט נאָר א קוק אין זייער צימער און זעהט אויב דאָרט געפינט זיך אלץ וואס האָט באלאנגט צו זיין ביידען ! — האָט דער גלח מיט געלאַסענקייט געזאגט.

— איך בין געווען אין זייער צימער און איך האָב צערעכט געמאכט די בעטען, און איך האָב גארניט באַמערקט.

— האָט איהר געזעהן אויב אייער שנור׳ס צירונג און די אנדערע ווערטפולע זאכען זייערע געפינען זיך דאָרט.

— דאָס איז מיר גארניט איינגעפאלען !

זי איז שנעל אריין אין זייער צימער און זיך באלד צוריקגעקעהרט א טויט בלאסע.

— יע, הייליגער ! — איהר זייט גערעכט ! — איהרע צירונג און מיין זוהן׳ס ווערטפולע זאכען זיינען ניטאָ! ווי עס ווייזט אויס האבען זיי אלץ מיט זיך גענומען איידער זיי זיינען אוועק פון דאנען ! אבער פארוואס זאלען זיי דאָס טהאָן ! מיר זיינען דאָך ניט געווען געגען זייער אפרייזען פון דאַנען !

— האבען זיי געהאלטען ביים אפרייזען פון דאנען ? האָט דער גלח זי געפרעגט.

—יע, מיין זוהן האָט געפלאנט גאָר אין גיכען אפצופאהרען פון דאנען מיט זיין פרוי, זיך טרעפען אין אויסלאנד מיט זיין חבר וואלענטי און צו זאמען פארטזעצען זייער שטודיום דאָרט.

— יע, יע ! — האָט דער גלח געשאָקעלט מיט זיין קאָפּ, — איצט איז מיר שוין אלץ קלאָר ! זייט וויסען אז אייער זוהן איז אוועק פון אייך כדי זיך צו באקעהרען צום אידישען גלויבען.

— אָ, הייליגער פאטער, וואס רעדט איהר ? ווי איז דאָס מעגליך ! איהר

מאכט א טעות ! וואס הייסט מיין באריס וועט וועלען ווערען א איד !

— וואלענטי האט עס געטאן און ער, אייער זוהן, האט איהם וואהרשיינליך נאכגעפאלגט, און אפשר האבען זי דאס ביידע געטאן אין דער זעלבער צייט.

זארעמבא'ס מוטער איז געווארען היסטעריש, זי האט גלייך ארייננגערופען איהר מאן און ער האט זיך געווענדעט צום גלח ער זאל איהם ערקלערען וואס דא קומט פאר, פארוואס גלויבט ער אז דאס האט פאסירט מיט זיין זוהן !

— וואלענטי, דער זוהן פון דעם גראף פאטאצקי געפינט זיך איצט אין געפיינגניש ביי דעם בישאף. איך האב איהם געטראפען אין איליע צווישען די אידען אין זייער שוהל, ער האט געטראגן א בארד און פאות און ער איז געזעסען איבער זייערע הייליגע ביכער און געלערענט. איך האב איהם גלייך דערקאנט. און אזוי ווי באריס זארעמבא האט כלומר'שט געבראכט א גערום פון וואלענטי'ן און איז מיין געגענווארט דערצעהלט דעם גראף אז ער, וואלענטי, געפינט זיך ערגיץ, אין אויסלאנד, איז מיר איינגעפאלען אז ער האט געוויס געוואוסט פון אלץ וואס עס האט פאסירט מיט דעם גראף'ס זוהן. און אפשר האט ער נאכגעטאן זיין ביישפיעל, און איך האב זיך דאריבער געאיילט צו אייך איהם צו פרעגען עטליכע פראגען, אבער ווי עס ווייזט אויס, האט מען איהם שוין געלאזט וויסען וואס עס האט נעכטען פאסירט מיט וואלענטי'ן און ער איז דאריבער אנטלאפען פון דאנען !

— אבער יוליע ! — האט די מוטער מיט היסטעריע אויסגערופען — יוליע איז דאך אזא פרומע קאטוליקין . . . זי וועט דאך אזא זאך קיינמאל ניט טאן.

— ווי עס ווייזט אויס, האט ער איהר אויך איבערגערעדט ! — האט דער גלח געזאגט, און ווען א פרוי האט ליעב א מאן, וועט זי טאן אלץ וואס ער פארלאנגט פון איהר.

—איך גלויב עס ניט אויף מיין זוהן ! — האט דער פאטער געזאגט — איך בין זיכער, אז זיי וועלען זיך באלד צוריקקעהרען און דער אמת וועט ארויסקומען.

— פונדעסטוועגען וואלט איך געראטען איהו זאלט מיר העלפען איהם אויפזוכען — האט דער גלח זיך אנגערופען. — איהר קאנט מיר זאגען אלע מעגליכע פלעצער וואו איך וועל מעגליך זיי ביידען געפינען.

—איך אליין האב שוין אויך געטראכט אוועקצוגעהן צו איינינע פון זייערע פריינד אויסצוגעפינען אויב זיי זיינען דארט ביי זיי ניט געוועז — האט די מוטער געזאגט — איך וועל מיט אייך מיטגעהן.

— עס איז ניט נויטיג ! — האט דער גלח געזאגט. — איך וועל אליין אהין אוועקגעהן, איהר זאגט מיר בלויז וועגען אלע מעגליכע פלעצער.

— איך וועל אייך זאגען דעם אמת, אז איך האב אויך געטראכט פון דעם זומער פאלאץ פון דעם גראף פאטאצקי ! — האט זארעמבא'ס מוטער זיך אנגערופען, — כאטש איך האב זיך ניט געקאנט פארשטעלען אז אויב זיי האבען באשלאסען צו געהן אהין, וואס דאס מיינט שוין עטליכע טעג, — אז זיי זאלען אונז וועגען דעם ניט זאגען.

— איך זעה, אז איך בין גערעכט ! — האט דער גלח געזאגט. — מיין פארדאכט איז באגרינדעט ! זארגט ניט, אויב זיי געפינען זיך נאך אין ווילנא וועל איך זיי געפינען.

דער גלח האט זיך א ווײלע פארטראכט און דערמאנענדיג זיך וועגען זיין לעצטען געשפרעך מיט ר' מנחם מאן, אין דעם גראף'ס פאלאץ אין ווילנא, איז איהם איינגעפאלען, אז אפשר באהאלט זיך זארעמבא דארט, ביי איהם אין הויז. וואלענטי איז דאך געווען אפריינדעט מיט דעם דאזיגען אידען, און עס ליגט זיך אויף דעם שכל, אז אויך זארעמבא מוז זיין באפריינדעט מיט איהם. ער איז גלייך אוועקגעגאנגען מיט די פאליציי צו ר' מנחם'ן אין הויז. ער האט דארט אנגעקלאפט און ר' מנחם האט געעפענט די טיהר.

— וועמען האב איך צו פארדאנקען פאר דעם כבוד וואס דו טהוסט מיר אן, פאטעריל, — האט ר' מנחם זיך צו איהם אנגערופען.

— זאג מיר, געפינט זיך דא ביי דיר אין הויז באריס זארעמבא, דער פרייגד

פון וואלענטי׳ן ? — האט דער גלח איהם געפרעגט.

—זארעמבא ? איך ווייס ניט ווער ער איז ? — האט ר׳ מנחם געצוקט מיט זיינע אקסלען.

— אפשר ווייסטו אויך ניט, אז וואלענטי, דער זוהן פון גראף איז ארעסטירט, און ווערט באשולדיגט אין האבען פארלאזען אונזער אמונה?

—איהר מאכט שפאס, פאטעריל,

— האט ר׳ מנחם מיט רוהיגקייט געזאגט, — לויט ווי איך האב געהערט איז דאך וואלענטי גאר ערגיץ אין אויסלאנד.

— אוי, זייט איהר כיטרע זשידעס !

— האט דער גלח געזאגט — איך גלויב ניט קיין איינציגעןווארט וואס דו זאגסט מיר, און איך וועל טאקע הייסען די פאליציי זוכען ביי דיר אין הויז, אפשר וועט מען געפינען ביי דיר זארעמבא׳ן.

— מיט פארגעניגען ! איהר קאנט זוכען ביי מיר אין הויז !

דער גלח האט אריינגערופען די פאליציי און זיי האבען געזוכט אין יעדען צימער.

— מיר מוזען איהם געפינען ! — האט דער גלח געזאגט צו דער פאליציי, מיר מוזען ביידען געפינען, איהם און זיין פרוי יוליע. אפילו ווען ער זאל ניט האבען פארלאזען זיין אמונה, קאן ער דינען פאר אן עדות געגען וואלענטי׳ן.

ער האט זיך אומגעקערט צו דעם בישאף אין פאלאץ און ער האט איהם געזאגט :

— מיין פארדאכט האט זיך ארויסגעוויזען צו זיין באגרינדעט, איך בין געוועזען ביי זארעמבא׳ס עלטערען אין הויז, און זיי האבען מיר געזאגט אז זארעמבא און זיין פרוי, האבען פארלאזען זייער צימער זעהר פריה, ווען ז זיינען נאך געשלאפען. זיי האבען מיטגענומען אלע ווערטפולע זאכען וואס האבען באלאנגט צו זיי, און פון דעם קאן מען דרינגען אז זיי האבען זיך שוין דערוואוסט פון דעם ארעסט פון וואלענטי׳ן און זיי זיינען אנטלאפען פון ווילנא. דאס באווייזט אויך אז זארעמבא איז געגאנגען אין די פוס טריט פון זיין פרייד וואלענטי׳ן, און ער האט אפילו אויך איבערגערעדט זיין וינגע פרוי. מיין עצה איז אז מען זאל ארויסשיקען פאליציי זיי ביי־דען אויפצוזוכען.

— דיין פליכט איז דערוויל צו ברייננגען אהער צו מיר, אין פאלאץ, דעם גראף און גרעפין פאטאצקי, זיי זאלען דערקענען זייער זוהן, ווייל אויב ער איז ניט זייער זוהן, דאן איז דאך אלץ וואס דו פארדעכטיגסט, גרונדלאז.

— יע, הייליגער בישאף ! — האט דער גלח אויסגערופען — איך וועל זיך גלייך גרייטען אפצופאהרען פון דאנען קיין איליע און צו ריידען מיט דעם גראף וועגען דעם.

— דו האסט דאך געקאנט אלץ פארשפארען ווען דו ברייננגסט איהם גלייך צו זיי אין פאלאץ.

— איך האב גראד דאן וועגען דעם ניט געטראכט — האט דער גלח געזאגט.

— איך האף אז עס איז א מיספארשטענדניש פון דיין זייט ! — האט געזאגט דער בישאף, — ווייל אויב דאס איז אמת, דאן וועט עס זיין זעהר ניט קיין אנגענעמע פאסירונג פאר אונז אלעמען.

דער גלח אנטאן אבער איז געווען זיכער אז ער מאכט שוין קיין טעות ניט. ער האט אפגערייזט קיין איליע, און איז אנגעקומען גראד אין א צייט ווען דער גראף האט געהאט איינע פון זיינע פארוויילונגען. פאטאצקי האט זיך עטוואס אנגעשיכורט און זיינע געסט וועלכע זיינען אויך געווען שיכור האבען צווישען זיך גענומען ריידען וועגען דעם געוועזענעם גראף ליגעצקין׳ן, ווי אזוי ער האט פארלוירען זיין געוועט, און צוזאמען מיט דעם זיין גאנצען פארמעגען.

— גראף פאטאצקי ! — האט זיך צו איהם אנגערופען דער גראף ראדיצקי — מען האט מיר אזוי פיל דערצעהלט פון דיין אידען, דעם אויסגעצייכענטען טענצער, אז איך בין זעהר נייגעריג צו זעהן ווי ער טאנצט. אפשר איז מעגליך אז דו זאלסט נאך איהם שיקען, און זאל ער אונז אונטערהאלטען מיט זיין טאנצען.

— איך האב איהם פארשפראכען נאך מיט יאהרען צוריק ניט מעהר צו באלעסטיגען מיט טאנצען — האט דער גראף געזאגט.

— נו, דאס איז דאך געווען מיט יאהרען צוריק. איצט אבער, קאנסטו

זיך ערלויבען ער זאָל קומען אונז אונטערהאַלטען נאָך אַמאָל מיט זיין וואונדערבאַרען טאַנצען.

— יע, זאָל ער טאַקע קומען אהער און ווייזען ווי גוט ער קאָן טאַנצען!

— האָבען די אנדערע פּריצים צוגעגעבען.

— זאָל ער קומען, פאָטער! — האָט קאַטערינא געזאָגט.

— אבער איך האָב געגעבען וואַלענטי'ן מיין וואָרט אז איך וועל איהם מעהר ניט צווינגען צו טאָן אזא זאך!

— האָט דער גראף געזאָגט.

— דו יועסט איהם ניט דאַרפען צווינגען! אלץ וואס וועסט טאָן, און ער וועט פאר אונז טאנצען.

דער האַלב שיכור'ער גראף האָט זיך געלאָזט איבערבעטען. און ער האָט געשיקט רופען צוויי פון זיינע הייַדוקעס און זיי געהייסען אריבערגעהן צו דעם פאן זוסקעס און איהם אָנזאָגען אז דער גראף וויל ער זאָל גלייך קומען צו איהם אונטערהאַלטען זיינע געסט.

איידער די הייַדוקעס זייענען ארויס פון דעם זאַל, האָט זיך דאָרט באַוויזען דער ילה אנטאָן מיט א דיקען שטעקען אין האַנט. אויף דעם שפּיץ פון שטעקען איז געווען א צלם. ער איז אריינגעקומען אין גרויסען זאַל צימער און מיט לאַנגזאַמע טריט זיך גענומען דערנעהענטערען צו דעם גראף. עס איז דאָרט געווען א גערויש און א געלעכטער האָט זיך געטראָגען פון די יונגע פּאַנענקעס, וועלכע האָבען זיך אַמוזירט מיט די קאַוואַלערען.

— עס איז איצט ניט קיין צייט פון פרעהען זיך! — האָט אנטאָן א קלאַפּ געטאָן מיט זיין שטעקען אויף דעם באָדען — א שרעקליכע זאך האָט פּאַסירט!

אין זאַל איז פּלוצלונג שטיל געוואָרען. אלע האָבען געקוקט אויף דעם גלח מיט שרעק. אפילו די הייַדוקעס, וועמען דער גראף האָט געשיקט ברייַנגען דעם אידען ר' לייזער'ן צו טאַנצען פאר זיי, זיינען אויך געבליבען שטעהן ווי צוגעשמידט צו זייערע פּלעצער.

— וואס איז געשעהן! — האָט דער גראף זיך געווענדעט צום גלח.

— זאָל דער האר יעזוס קריסטוס אונז אלעמען פארגעבען! — האָט דער גלח זיך גענומען צלם'ען — מיר האָבען אלע געגען איהם געזינדיגט, און דאַריבער האָט פּאַסירט אזא שרעקליכע זאך!

— א, הייליגער פאָטער אנטאָן!

— איז קאַטערינא צו איהם צוגעלאָפען — זאָגט אונז, זאָגט אונז שנעלער וואס האָט פּאַסירט!

— איך בין אהער געקומען פון ווילנא, פון דעם בישאָפּ'ס פּאַלאַץ! דאָרט אין געפענגעניש געפינט זיך איצט דיין ברודער וואַלענטי! — האָט דער גלח געזאָגט.

— מיין ברודער וואַלענטי אין געפענגעניש ביים בישאָף! — האָט קאַטערינא אויסגערופען מיט ערשטוינונג — א. ניין, פאָטעריל, עס איז א טעות! מיין ברודער איז דאָך איז אויסלאַנד!

דער גראף, וועלכער איז אויך דערביי געשטאַנען האָט זיך גענומען אויסניכטערען פון זיין שכרות. ער האָט זיך אנגערופען צום גלח:

— זאָגט איבער וואָס איהר האָט נאָר וואס געזאָגט?

— זאָל אויך די גרעפין אהער צוקומען! — האָט אנטאָן זיך אנגערופען — איך וויל אז איהר אלע זאָלט הערען וואס די זשידעס האָבען געטאָן צו אייער זוהן!

קאַטערינא איז גלייך אריינגעלאָפען צו איהר מוטער אין צימער און זי איז מיט איהר גלייך אריינגעקומען אין זאַל, וואו אלע געסט צוזאַמען מיט דעם גראף זיינען געשטאַנען ווי געפּלעפּטע.

— וואס איז געשעהן?! — האָט די גרעפין זיך געווענדעט צום גלח — אַ, זאָגט מיר הייליגער פאטעריל, וואס איז געשעהן, וואס דערצעהלט מיר עפּעס קאַטרין אז מיין זוהן, מיין וואַלענטי, איז ארעסטירט, ביים בישאָף!

— יע, גנעדיגע גרעפין, — ער איז ארעסטירט. איך האָב איהם געטראָפען דאָ אין אַיליע, ער איז געווען אין א זשידאָווסקי שוהל, דאָרט האָט ער געלערענט זייער תלמוד!

— וואס רעדט איהר, פאָטער הייליגער! — האָט דער גראף אויסגערופען — ווי קומט מיין זוהן אין אַיליע, אז ער איז דאָך אין אויסלאַנד, ער שטודירט דאָך דאָרט!

— דאָס האָב איך אויך געטראַכט, אבער איך בין ניט בלינד, איך האָב איהם געזעהען מיט מיינע אויגען!

איך האב איהם דערקאנט. איך האב אפילו דערקאנט זיין שטימע. איך בין זיכער אז דאס איז ער!

— אבער ערשט ניט לאנג צוריק האט מיר דאך זארעמבא, זיין חבר, געבראכט א בריוו פון מ׳ין זוהן! — האט דער גראף אויסגערופען. — איך האב דאך דערקאנט מיין זוהן׳ס האנדשריפט.

— דא איז פארגעקומען א שווינדעל. און טאקע דער זעלבער זארעמבא און זיין פרוי זיינען אויך פלוצלונג פארשוואונדען געווארען פון ווילנא. ווייזט אויס אז אימיצער האט זיי דערצעהלט אז מען האט ארעסטירט וואלענטי׳ן. עס קאן דאך מעגליך זיין אז ער האט זיך מיט איהם געזעהן דא, אין אילייע, און ער האט דא טאקע אנגעשריבען דעם בריוו און איהם איבערגעגעבען.

— ניין, איך קאן עס ניט גלויבען!

— האט די גרעפין אויסגערופען — עס מוז געוויס זיין א מיספארשטענדניש.

— איך בין ניט גערירט פון זינען! איך שווער אייך ביי דעם הייליגען צלם אז איך האב געטראפען וואלענטי׳ן אין א זשידאווסקי שוהל. ער האט דארט געלערנט תלמוד און ער טראגט א בארד און פאות, פונקט ווי אלע זשידעס! יע, ער האט פארלאזען אונזער הייליגע אמונה און איז אריבערגעגאנגען צו די זשידעס, די וועלכע האבען געקרייצט אונזער הייליגען יעזוס!

ווען דער גראף האט געזעהן אז דער גלח שווערט זיך שוין ביים צלם, האט ער אויף דעם גלח גענומען קוקען מיט דורכדרינגענדע בליקען. די געסט וועלכע זיינען אויך שטארק ערשטוינט געווארען און האבען ארומגערינגעלט דעם גלח, האבען זיך גענומען איבערווארפען מיט בליקען. זיי האבען ניט געוואוסט וואס צו טאן. ערשט מיט א ווײלע צוריק זיינען זיי אלע געווען אזוי פרעהליך און אזוי לוסטיג. מען האט דערווארט אז באלד וועט קומען דער איד, דער ארענדאר פון גראף, און וועט טאנצען פאר זיי און פלוצלונג איז דא געווארען אזא איבערקערעניש. זיי האבען געהערט, אז דער גלח רעדט וועגען דעם גראפ׳ס זוהן אז ער איז געווארען א זשיד . . . און יעדער איינער איז געווען נייגעריג צו הערען די איינצעלהייטען. און דאריבער האבען זיי זיך גענומען דערנעהנטערען צום גלח.

— צום באדויערען וועלען מיר מוזען אויפגעבען אונזער אונטערהאלטונג! — האט זיך דער גראף געווענדעט צו זיינע געסט — איהר וועט מיר מוזען ענטשולדיגען, אבער איהר אליין וועט דאך פארשטעהן אז אונטער די אומשטענדען איז שווער אפילו פאר מיר צו באגרייפען וואס עס האט פאסירט. און איך וועל די זאך מוזען גלייך אויספארשען. עס קאן זיין אז דאס איז א מיספארשטענדניש, אבער רוהיג זיין קאנען מיר שוין ניט, ווען מיר האבען געהערט אזא זאך פון דעם הייליגען פאטער׳ס מויל. איך בעט אייך נאך אמאל: האט אויף מיר קיין פאריבעל ניט, אויב עס וועט זיך ארויסווייזען, אז דא איז ווירקליך פארגעקומען א מיספארשטענדניש, וועל איך נאכאמאל מאכען א פארוויילונג אין מיין פאלאץ און איך אלעמען איינלאדען.

די געסט זיינען זיך צוגאנגען. די צוויי היידוקעס וועלכע האבען געזאלט געהן רופען דעם ארענדאר צו טאנצען, און זיינען אויך געבליבען דערווייל אין זאל, האבען איצט ניט געוואוסט וואס צו טאן, צו געהן אדער ניט צו דעם פאן זוסקעס. זיי האבען מורא געהאט צו פרעגען דעם גראף, ווייל זיי האבען געוואוסט, אז ווען ער איז אין אזא שטימונג, איז א געפאהר צו ריידען צו איהם.

ווען זיי האבען דערזעהן אז דעם גראפ׳ס טאכטער געהט פארביי זיי, האט זיך איינער פון די היידוקעס געווענדעט צו איהר און געפרעגט אויב זיי דארפען איצט געהן צום זשיד און איהם הייסען קומען טאנצען.

— איהר נארישע אייזלען! — האט קאטערינא אויף זיי א געשריי געטאן — פאר וועמען וועט ער טאנצען? די געסט זיינען דאך צוגאנגען, געהט צוריק אין שטאל צו די פערד וואו איהר באלאנגט.

די היידוקעס האבען זיך פארנייגט און זיי זיינען ארויס. דער גלח איז נאך אלץ געבליבען שטעהן אין מיטען זאל מיט זיין שטעקען אין האנט. די גרעפין האט געווישט איהרע אוי־

נען און זיך נאָך אמאָל געווענדעט צו איהם:

— אָ, הייליגער פאָטער, אפשר מאכט איהר א טעות! איך קאָן זיך ניט פארשטעלען אז מיין זוהן, מיין טייערער זוהן, וועמען איך האָב ליעב מעהר פון אלץ אין דער וועלט, זאל אפטאָן אזא זאך.

— עס קאָן ניט זיין! — האָט דער גראף אויסגערופען געהענדיג הין און צוריק איבער'ן צימער. — עס ליגט זיך ניט אויפ'ן שכל! פאַרוואס זאל אונזער וואלענטי וועלען טהאָן אזא שרעקליכע זאך! ווי אזוי קאָן ער פארוואנדעלט ווערען אין א שמוציגען זשיד! — האָט ער דאָס אליין צוגעגעבען! — האָט ער זיך געווענדעט צום גלח — האָט ער געזאגט אז ער איז ווירקליך אונזער זוהן!...

— נו, עס פארשטעהט זיך, אז ער לייקענט. ער זאגט, אז ער איז א זשיד וועלכער איז געקומען פון א גאנץ אנדער לאנד.

— אפשר איז ער גערעכט! — האָט דער גראף אויסגערופען, — אפשר איז ער טאקע א פרעמדער זשיד, וועלכער איז עטוואס ענהליך צו אונזער זוהן און איהר האָט געמאכט א טעות, פאָטעריל!

— יע, אפשר איז ער טאקע א פרעמדער! — האָט די גרעפין ווידערהאָלט דעם גראפ'ס רייד. עס פאסירט גאנץ אפט, אז מענשען זיינען ענהליך איינע צו די אנדערע. איהר אליין האָט דאָך שוין וואלענטי'ן ניט געזעהן שוין מעהר ווי פינף יאָהר, און ווען אפילו ער איז געווען דאָ, ביי אונז, האָט איהר איהם אויך זעלטען געזעהן. קאָן דאָך פאסירען אז אייך האָט זיך בלויז אויסגעוויזען אז ער איז מיין זוהן.

— איך קאָן דערקאנען א מענשען אפילו ווען איך זאל האבען איהם געזעהן איינמאָל מיט פיעלע יאהרען צוריק! — האָט דער גלח געזאגט — איך קאָן קיינמאָל ניט פארגעסען א מענשענ'ס פנים. אבער אויב איהר צווייפעלט, גלויב איך, אז ס'וואָלט געווען ווינשענסווערטה פאר אייך אלעמען, איך מיין פאר אייך גרעפין, פאר דעם גראף און אייער טאָכטער, איהר זאלט וואס שנעלער צופאהרען קיין ווילנא און איהר וועט זיך איבערצייגען ביי דעם בישאף אין הויז, וואו מען וועט איהם אריינברייננגען. איהר וועט פרובירען אליין מיט איהם ריידען.

— נו, געוויס וועלען מיר פאהרען. מיר קאָנען דאָך ניט ערלויבען אז אפילו א קלאנג זאל פארשפרייט ווערען וועגען אונזער זוהן. איך וויל, הייליגער פאָטער, איהר זאלט מיר ניט מיספארשטעהן, איך זאָג ניט אז איהר זייט ניט פאָ־זיכטיג געווען מאכענדיג די דאָזיגע באשולדיגונג, אבער מען איז דאָך נאָכאלעמען ניט מעהר ווי א מענש און א מענש קאָן מאכען א טעות.

— איך פארזיכער אייך גרעפין, אז איך אליין וואלט זעהר שטארק געוואונשען אז איך זאל האבען געמאכט א טעות — האָט דער גלח זיך אנגערופען, — אבער צום באדויערען בין איך איבערצייגט אין דעם, און אויב איך האָב געשווארען ביי דעם הייליגען קרייץ, איז א סימן, אז איך מאך שוין גאר קיין טעות ניט.

— מוטער, לאָמיר נאָך היינט אפרייזען קיין ווילנא! — האָט קאטערינא געזאגט. איך קאָן ניט בלייבען איין רגע דאָ, הערענדיג, אז מיין ברודער ווערט באשולדיגט אין אזא שרעקליכע זאך!

— יע, מיר וועלען באלד אפפאהרען — האָט דער גראף געזאגט — איך בין אליין אויך זעהר אונגעדולדיג.

דער גראף האָט גלייך געשיקט רופען זיין הויפט פון די קוטשערס און איהם געהייסען שפאנען זיין גרויסען עקיפאזש צו זעקס פערד. דערווייל האָבען זיי זיך שנעל גענומען גרייטען צו דער רייזע.

ווען דער עקיפאזש איז געווען גרייט האָבען זיי זיך אריינגעזעצט צוזאמען מיט דעם גלח. דער קוטשער האָט געטריבען די פערד, און זיי זיינען ארויסגעפאהרען פון איליע.

אויפ'ן וועג האָט דער גראף אויסגעפרעגט דעם גלח נאָכאמאָל די איינצעלהייטען ווי אזוי איהם איז איינגעפאלען צו געהן אין א אידישער שוהל און דאָרט אויפזוכען דעם פרעמדען אויף וועמען ער האָט א פארדאכט אז ער איז דאָס זייער זוהן.

— ניין, הערר גראף, — איך האָב

נ׳יט קיין פּאַרדאַכט, איך בין אין דעם
איבערציַיגט. פון אָנפאַנג קאָן זיין אַז
איך האָב טאַקע געהאַט בלויז אַ פאַר־
דאַכט, אַבער ווען איך האָב געהאַט די
געלעגענהייט זיך נעהנטער צו צוקו־
קען צו איהם, בין איך געוואָרען אי־
בערציַיגט אַז דאָס איז וואַלענטי, איי־
ער זוהן. או דאָס וואָס איהר פרעגט
ווי אַזוי איך בין דערצו געקומען, מוז
איך צוגעבען מיט מיין פולער באַשיי־
דענהייט, אַז איך ווייס ווי אַזוי אַרויס־
צובאַקומען פיעלע סודות פון די זשי־
דעס. אין איליע איז פאַראַן אַ זשיד,
מיט דעם נאָמען יוקאַ, ער איז אַ שניי־
דער און ער נעהט גאַנץ אָפּט אויך פאַר
מיר. קום איך אַריין צו איהם אין הויז
איך ווייס אַז ער האָט ליעב צו ריידען
אַ סך. לאָז איך איהם ריידען. פאַר־
שטעהט זיך, אַז ווען ער איז ניכטער,
היט ער זיך זעהר שטאַרק מיט זיין
צונג, אַבער קוים נעהמט ער אַביסעל
בראַנפען, ווערט ער לויז מיט זיין
צונג און איך קאָן אַרויסבאַקומען פון
איהם אַלץ אין דער וועלט. האָב איך
מיט אַ קורצער צייט געמאַכט אַ באַזוך
ביי איהם צוריק. און איך האָב
געפילט אַז ער האָט מיר עפּעס צו דער־
ציילען, נאָר עס איז איהם זעהר שווער
צו ריידען. האָב איך איהם געזאָגט אַז
מיר זאָלען ביידע אויסטרינקען אַ ביי־
סעל שנאַפּס פאַר דער געזונדהייט פון
דעם גראַף פּאָטאָצקי, האָט ער גע־
בראַכט שנאַפּס, און איך האָב זיך
געמאַכט ווי איך טרינק מיט איהם,
אַבער אין אמת׳ן האָב איך איהם
אַליין געלאָזט טרינקען און איך האָב
מיין שנאַפּס אויסגעגאָסען, אַזוי אַז
ער זאָל עס ניט באַמערקען. נו, ווען
ער האָט שוין געהאַט אויסגעטרונקען
עטליכע גלעזעלאַך בראַנפען, האָב איך
ביי איהם גענומען אויספרעגען פאַר־
שידענע זאַכען. הער איך ווי ער רעדט
עפּעס וועגען אַ פרעמדען, וועלכער
האַלט זיך פאַר אַ איד, און אין דער
אמת׳ען איז ער ניט קיין איד. ווען
איך האָב דאָס געהערט, בין איך שוין
געוועזן שטאַרק פאַראינטערעסירט. איך
האָב גענומען איהם אויספרעגען
איינצעלהייטען. און איך האָב פון
איהם אַרויסבאַקומען אַז אין זייער אַ
שוהל געפינט זיך אַ פּאָליאַק וועלכער
האָט אָנגענומען דעם אידישען גלוי־
בען. ער האָט מיר געזאָגט אַז ער רעדט
איהם שווער צו ריידען. בין איך שוין
געוואָרען נייגעריג און איך האָב איהם
באַטראַכט דורך דעם פענסטער פון
זייער שוהל. איך האָב זיך ניט געקאָנט
גוט צוקוקען צו איהם, אַבער איך האָב
געפילט אַז ער איז ניט קיין איד און
איך האָב באַשלאָסען איהם צו אַרע־
סטירען.

— האָט אייך דער דאָזיגער שניי־
דער געזאָגט אַז דאָס איז מיין זוהן ?
— האָט דער גראַף איהם געפרעגט.
— ניין, ווייזט אויס, אַז ער האָט
עס ניט געוואוסט, אָבער איך בין זי־
כער אַז אייער אַרענדאַר, לייזער זוסקעס
האָט פון דעם געוואוסט, ווייל ווען איך
בין געקומען איהם אַרעסטירען, האָט
זוסקעס מיר אָנגעבאָטען אַ גאָר גרוי־
סע סומע געלט, איך זאָל איהם אָפּלאָ־
זען. ער האָט פרובירט לייקענען אַז
ער איז אַן אונזעריגער, אַבער איך האָב
זיך ניט געלאָזען אונטערקויפען. ער
איז מיר אפילו נאָכגעלאָפען אַ היבשען
וועג, אַבער איהם איז גאָר ניט געלונ־
גען.

— פאַרוואָס האָט איהם איהם גלייך
צו אונז ניט געבראַכט, פּאָטעריל ?
— האָט קאַטערינאַ איהם געפרעגט.

— איך האָב דאָך אייך שוין גע־
זאָגט, אַז פון אָנפאַנג איז מיר גאָרניט
איינגעפאַלען אַז דאָס זאָל זיין וואַלענ־
טי, אַבער ווען מיר זיינען שוין געווען
אַ היבשע שטרעקע אין וועג, האָב איך
זיך גוט צוגעקוקט צו איהם און איך
האָב איהם דערקאָנט. דאַן אַבער בין
איך שוין געווען נעהנטער צו ווילנאַ
און דאַריבער האָב איך איהם גע־
בראַכט צום בישאָף. און ערשט דאָרט
האָב איך זיך איבערציַיגט, אָבער אַזוי
ווי ער איז געבליבען פאַר׳עקשנ׳ט און
זיך ניט געוואָלט אַרויסגעבען, האָט
מיר דער בישאָף געהייסען אייך ברייג־
גען אהער, כדי איהר זאָלט איהם דער־
קאָנען, איידער מען וועט איהם קאָ־
נען משפּט׳ן פאַר זיין שרעקליכען פאַר־
ברעכען.

— איך קאָן ניט פאַרשטעהן פאַר־
וואָס אָט דער יושקאַ האָט פאַר אייך
פאַר׳מסר׳ט אַז אין איליע געפינט זיך
אַ פּאָליאַק, וועלכער איז געוואָרען אַ
איד ! — האָט קאַטערינאַ זיך אָנגערו־
פען. — ווי איך האָב געהערט וועט אַ
איד קיינמאָל ניט מסר׳ן אויף אַ צוויי־

טען אידען עפּעס וואָס האָט צו טאָן מיט זייער אמונה!

— צו מיין גליק האָט וויזט אויס וואַלענטי אַ פּאַטש געטאָן יושקאַ'ס אַן אינגעל, איז זיין טאַטע אויף איהם אין כעס געוואָרען און ער האָט איהם פאַר מיר גע'מסר"ט.

— איך בעט אייך, הייליגער פּאַטער, רעדט ניט אַרויס מיין זוהנ'ס נאָמען — האָט די גרעפין זיך צו איהם אָנגערופען — איך קאָן בשום אופן ניט פאַרבינדען מיין זוהן'ס נאָמען מיט די זשידעס, און מיט זייערע שוהלען.

— איהר קאָנט מיר גלויבען, אַז אויך איך וואָלט ניט געוואָלט פאַרבינדען אייער זוהן'ס נאָמען מיט די פאַרהאַסטע זשידעס, אָבער צום באַדויערען מוזען מיר צוגעבען אַז אַזוי האָט פּאַסירט, איך ווייס ניט, ווער עס איז שולדיג אין דעם!

— פונדעסטוועגען בין איך זיכער, אַז איהר מאַכט נאָך אַלץ אַ טעות! — האָט קאַטערינאַ זיך אָנגערופען.— מיין ברודער וועט אַזאַ זאַך ניט טאָן!

— מיר וועלען זיך שוין באַלד איבערצייגען — האָט דער גראַף געזאָגט. — צו וואָס זאָלען מיר איצט ריידען וועגען דעם. מיר וועלען דאָך געוויס דערקאָנען אונזער זוהן.

— איך וועל דערקאָנען וואַלענטי'ן אפילו ווען ער זאָל טראָגען אַ באָרד ביז זיינע קניה — האָט קאַטערינאַ געזאָגט.

ווען זיי זיינען אָנגעקומען אין ווילנא איז שוין געווען שפּעט ביינאַכט און דער גראַף און די גרעפין צוזאַמען מיט קאַטערינאַ'ן זיינען אַוועק צו זייער פּאַלאַץ אין ווילנא. זיי האָבען אויך איינגעלאַדען דעם גלח איבערצונעכטיגען די נעכט מיט זיי כדי זיי זאָלען קאָנען געהן צוזאַמען גאַנץ פריה צום בישאָף.

זיי זיינען אַלע געווען אויסגעמאַטערט פון דער לאַנגער רייזע, און זיי האָבען מעהר ניט גערעדט וועגען דעם.

אויף מאָרגען אין דער פריה זיינען זיי אַלע אַוועק צום בישאָף, וועלכער האָט זיי פריינדליך אויפגענומען. דער בישאָף האָט זיי געבעטען זיך זעצען און מיט אַן ערנסטען פּנים, האָט ער זיך געווענדעט צו דעם גראַף:

— ווען אַנטאָן האָט מיר געזאָגט, אַז ער איז איבערצייגט, אַז דער וועלכער געפינט זיך איצט אין מיין תפיסה, איז דער יונגער גראַף פּאָטאָצקי, האָב איך עס ניט געוואָלט גלויבען, איבערהויפּט ווען יענער האָט עס געלייקענט, אָבער פון די אַלע באַווייזען, וואָס אַנטאָן האָט געהאַט געזאַמעלט, בין איך גענייגט צו גלויבען, אַז ער מאַכט ניט קיין טעות, פונדעסטוועגען וויל איך זיך גוט איבערצייגען, איידער איך וועל איהם איבערגעבען אין די הענט פון גערעכטיגקייט. ווער נאָך ווי עלטערן קאָנען דערקאָנען זייער אייגענעם זוהן!...

נאָכדעם ווי דער בישאָף האָט מיט זיי פאַרבראַכט אַ קליינע ווײַלע, האָט ער געשיקט רופען צוויי באַאַמטע און זיי אָנגעזאָגט, אַז זיי זאָלען אַריינפיהרען דעם אַרעסטירטען געשמידט אין קייטען.

— מיר דאַרפען זיין זעהר פאָרזיכטיג! — האָט זיך דער בישאָף פאַרענטפערט פאַר זיי — מיר קאָנען ניט זיין צו זיכער, אַז ער וועט ניט מאַכען קיין פאַרזוך צו אַנטלויפען פון דאָנען. מען וועט איהם אַריינפיהרען אין אַ באַזונדערען צימער און יעדער איינער פון אייך וועט קאָנען אַריינקומען און איהם גוט באַטראַכטען.

ווען מען האָט דעם גר אַריינגעפיהרט אין פּאַלאַץ פון בישאָף, האָט מען איהם אַריינגעבראַכט אין אַ באַזונדערען צימער. איין וועכטער איז געשטאַנען ביי דער טיהר פון צימער און איהם געהיט.

— איהר קאָנט אַריינקומען צום ערשטען! — האָט דער בישאָף זיך געווענדעט צו דער גרעפין.

מיט אַ קלאַפּענדען האַרץ און מיט וואַקלענדע טריט, איז די גרעפין צוגעגאַנגען צו דער טיר, וואָס דער וועכטער האָט לאַנגזאַם אויפגעעפענט. זי איז אַריינגעגאַנגען אינווייניג. דער פרעמדער איז געשטאַנען מיט דעם פּנים געווענדעט צום באָדען.

ווען די גרעפין האָט אויף איהם אַ קוק געטאָן און זעהענדיג זיין הילוך, מיט זיין באָרד און פּאות, האָט זי זיך אפילו ניט געוואָלט איינקוקען גוט אין זיין פּנים, זי האָט זיך גלייך איבערגע'צלמ'ט און גענומען צוריקטרעטען.

זי איז געוואָרן היסטעריש, און ווען זי איז צוריק אריין אין דעם צימער, וואו דער בישאָף און דער גלח און די אנדערע זיינען געווען האָט זי זיך ניט אויפגעהערט צו צלמ'ן און מורמלען מיט עקעל:

— אָ, ניין, ניין! דאָס איז ניט מיין זוהן! עס קאָן ניט זיין!

— האָט איהר זיך גוט צוגעקוקט צו זיין פּנים? — האָט דער בישאָף זי געפרעגט.

— איך דאַרף גאָרניט אָנקוקען זיין פּנים פון נאָהענט! — האָט די גרעפין געשוידערט — איך האָב בלויז א קוק געטאָן אויף זיינע קליידער און זיין באָרד און פּאות און איך בין איבערצייגט, אז דאָס איז ניט מיין זוהן, מעהר האָב איך אפילו ניט געדאַרפט קוקען אויף איהם.

— ניין, גרעפין, עס איז אייער פליכט איהם גוט אָנצוקוקען און אויך מיט איהם אריינצוגעהן אין א געשפרעך. איהר דאַרפט ניט נאָר זעהן די שטריכען פון זיין פּנים נאָר אויך הערען זיין שטימע. געהט אריין נאָך אמאָל. און באַטראַכט איהם זעהר גוט איידער איהר קומט צום באַשלוס, אז ער איז ניט אייער זוהן...

די גרעפין איז ווידער אריינגעקומען אין צימער. זי האָט זיך גענומען דערנעהנטערען צו איהם. דער גר האָט זיך אַלץ נאָך ניט ארומגעקוקט.

— הויבט אויף אייער פּנים, איך וויל אייך אָנקוקען! — האָט די גרעפין אויסגערופען מיט א ציטערנדער שטימע.

אברהם'ס הארץ האָט א צאַפּעל געטאָן ווען ער האָט דערהערט די שטימע פון זיין מוטער, אָבער ער האָט זיך באַהערשט. ער האָט אָבער עטוואָס אויפגעהויבען זיין פּנים און געווענדעט זיין בליק אין איהר ריכטונג.

די גרעפין איז צוגעקומען נעהענטער צו איהם... זי האָט איהם געבעטען נאָכאַמאָל אויפהויבען זיינע אויגען, און אויך איצט איז זי געווען איבערצייגט, אז ער איז ניט איהר זוהן. זי האָט אָבער באַשלאָסען צו הערען זיין שטימע.

— ווער זייט איהר? — האָט זי איהם א פרעג געטאָן.

— איך בין א איד! — האָט ער געמאַכט א פאַרזוך צו ענדערען זיין שטימע.

די גרעפין אָבער האָט פּאָרט געקאָנט דערקאָנען, אז דאָס איז די שטימע פון איהר זוהן!

— אויב איהר זייט א איד, טאָ ווי קומט, אז מען זאָגט, אז איהר זייט וואַלענטי, — האָט זי זיך צו איהם געווענדעט און אָנגעשטריינגט איהרע אויערען צו הערען ווי ער וועט ריידען . . .

אברהם האָט ניט געענטפערט און די גרעפין האָט זיך נאָך נעהנטער צוגערוקט צו איהם. זי האָט גענומען אריינקוקען אין זיינע אויגען און באַלד האָט זיך איהר גענומען דרעהען דער קאָפּ און שווינדלען אין די אויגען. אברהם האָט דערזעהן, אז זי וועט באַלד אומפאַלען, האָט ער זי אונטערגעהאַלטען און זי צוגעפיהרט צו א שטוהל.

— אָ, מיין זוהן, דאָס ביסטו טאַקע מיין וואַלענטי! — האָט זי מיט א שוואַכער שטימע גענומען מורמלען — אָ, באָזשע מאָי, באָזשע מאָי!

— האָט זי זיך גענומען צלמ'ן.

וואַלענטי איז געשטאַנען נעבען איהר מיט א געבויגענעם קאָפּ, און האָט מעהר קיין וואָרט ניט גערעדט.

די טיר פון צימער האָט זיך געעפענט און דער גראַף איז אריינגעקומען. ווען ער האָט דערזעהן די גרעפין זיצענדיג אויף א שטוהל, און דער פרעמדער שטעהענדיג נעבען איהר, האָט ער פאַרשטאַנען, אז זי האָט איהם געוויס דערקאָנט. ער איז אויך צוגעגאַנגען נאָהענטער און א קוק געטאָן אויף וואַלענטי'ן, וועלכער האָט נאָך אַלץ געזוכט צו באַהאַלטען זיינע אויגען.

— לאָמיר דיך אָנקוקען! — האָט דער גראַף מיט א באַפעלערישער שטימע אויסגערופען.

אברהם האָט אויפגעהויבען זיין פּנים עטוואָס העכער און דער גראַף האָט איהם באַטראַכט.

— איך ווייס, אז דאָס ביסטו, וואַלענטי, אָבער איך קאָן זיך ניט פאָרשטעלען, אז דו זאָלסט טאָן אזא זאַך, אז דו זאָלסט פארלאָזען דיין אמונה דיינע עלטערען און אריבערגעהן צו די שמוציגע זשידעס! פאַרוואָס האָסטו געטאָן אזא זאַך!

— איך בין גליקליך, וואָס איך האָב דערקאָנט די אידישע אמונה! — האָט וואלענטי אויסגערופען — ביז דאן האָב איך ניט געלעבט, אָבער זינט איך בין געוואָרען א איד, האָב איך ערשט געזעהן די גרויסקייט און געטליכקייט פון דער אידישער תורה.

דערווייל איז אריינגעקומען קאטערינא, און זי האָט דערזעהן ווי איהר פאָטער רעדט צו איהם, האָט זי גענומען שוידערן מיט עקעל. זי האָט געזעהן, אז דער פרעמדער טראָגט א לאנגע קאפּאָטע, וואָס איז געוועזן איינגעשמוצט און ערטערווייז צעריסען פון דעם וועג, וואָס ער האָט דורכגעמאכט. זי האָט געוואָרפען א בליק אויף זיין ניט פארקאמטער באָרד און פאות, און זי האָט זיך ניט געקאָנט פאָרשטעלען, אז דאָס זאָל זיין איהר ברודער. זי האָט געזעהן ווי איהר מוטער זיצט אויף דעם שטוהל א האלב פאר׳חלש׳טע, און איינער פון די דינער דערלאנגט איהר א גלאָז וואסער. זי האָט פארשטאנען, אז איהרע עלטערען האָבען איהם דערקענט און דאָך דערזעהענדיג איהם האָט נאָך אין הארצען געטליט א קליינער פונק פון האָפענונג, אז אפשר מאכען זיי אלע א טעות! עס איז דאָך אומעגליך, אז איהר ברודער וואלענטי זאָל פארוואנדעלט ווערען אין א שמוציגען זשיד! ניין, עס קאָן ניט זיין!

באלד אָבער האָט זי איינגעזעהן, אז עס איז אמת! זי האָט איהם אויך דערקאָנט. זי האָט ארויסגעלאָזען א געשריי און זיך גענומען צלמ׳ן.

— דו זעהסט קאטערינא, וואָס איז געוואָרען פון דיין ברודער! — האָט דער גראף אויסגערופען — ער האָט געבראכט שאנדע און זינד אויף אונזער פאמיליע. ער האָט פארלאָזען אונזער אמונה און איז איבערגעגאנגען צו זיי, צו די זשידעס. איך וועל זיי ניט שענקען! איך וועל זיך אָפּרעכענען מיט אלע זשידעס!

— קיינער פון די אידען איז ניט שולדיג! — האָט וואלענטי אויסגערופען — איך האָב שוין לאנג באַשלאָסען צו ווערען א איד, און איך בין געקומען צו די היגע אידישע רבנים און גרויסע לייט און זיי האָבען מיר פון דעם אָפּגערעדט. ווען איך בין אָבער באשטאנען אויף מיין פארלאנג, האָבען זיי מיר ענטזאגט, זיי האָבען מיר בשום אופן ניט געוואָלט מאכען פאר א אידען. דאריבער בין איך געצוואונגען געווען אוועקצופאָהרען פון דאנען קיין פאריז, און אויך די דאָרטיגע אידען האָבען ניט געוואָלט ערפילען מיין פארלאנג. דאריבער זעהט איהר דאָך, אז קיינער פון די אידען איז ניט שולדיג! איך בין גרייט צו נעמען די גאנצע פאראנטוואָרטליכקייט אויף זיך.

— אוי, מיין זוהן! — האָט זיך ערשט די גרעפין צעוויינט — ווי אזוי האָסטו געקאָנט טאָן אזא זאך צו אונז! עס איז דאָך שוידערליך! איך קאָן נאָך אלץ ניט גלויבען מיינע אויגען.

— וואלענטי, דאָס ביזטו! דו ביזט געוואָרען א זשיד, אזא שמוציגער זשיד!

— ווייסטו וואָס דיר קומט פאר אזא זאך! — האָט דער גראף געדריקט זיין פויסט — דו האָסט פאררעטען דיין פאָלק, דיין גאָט און דיינע עלטערען! דו האָסט אונז אלעמען פארשעהמט! זאָג מיר ווער האָט דיך אריינגעשלעפּט אין אזא בלאָטע?...

— זאָל גאָט עפענען אייערע אויגען, אפשר וועט איהר אויך זעהן די אמת׳ע ליכט. — האָט דער גר געזאָגט — איהר זייט דערווייל געשלאָגען מיט בלענדעניש, און אייך איז שווער אורצוטיילען צווישען ליכט און פינסטערניש. איך דאנק גאָט וואָס ער האָט מיינע אויגען געעפענט אין צייט, און מיך געפיהרט אויף דעם ריכטיגען וועג!

— שוויג, דו אומווירדיגער, דו אומגלויביגער! — האָט דער גראף איהם ארונטערגעלאָזען א פאטש אין פנים — דו לעסטערסט אונזער גאָט!

— אָ, ניין, איז די גרעפין צוגעגאנגען און אָנגענומען דעם גראף פאר׳ן האנט — זעהסטו דען ניט אז ער איז קראנק, אז ער נויטיגט זיך אין א סך רוה... זאָל ער זיך צוריקקערען צו אונז אהיים, ער וועט זיך ארומשערען, ער וועט זיך ארומוואשען און גוט אויסרוהען, וועט ער דאן איינזעהן אז ער איז פארפיהרט געוואָרען, און ער וועט טאָן תשובה און אונזער האר יעזוס

וועט איהם מוחל זיין! הא, וואלענטי, וועסטו מיט אונז געהן?

— איך האב געפונען דעם גרעסטען גליק אין מיין לעבען! — האט אברהם געזאגט — ווי אזוי קאן איך דאס אויפגעבען! ניין, איך וועל בלייבען א איד!

— מיין זוהן! מיין זוהן! — האט זיך די גרעפין גענומען דערנעהנטערען צו איהם, — איך בעט דיך, רייד ניט אזוי! דו ביזט קראנק, דו ווייסט ניט וואס דו רעדסט!

— די זשידעס האבען אויף איהם א כשוף ארויפגעטאן! — האט קאטערינא געזאגט — זיי האבען איהם איבערגערעדט צו פארלאזען אונזער אמונה!

— ס'איז ניט ריכטיג! כ'בין איצט א איד, ווייס איך אז עס איז געגען דעם אידישען געזעץ איבערצורעדען אימיצען צו בייטען זיין אמונה און ווערען א איד! איך אליין האב אויך געהאט פיעלע שוועריגקייטען ביז וואנען מיר איז געלונגען צו ווערען א איד! קיינער האט מיך ניט בעאיינפלוסט! איך וויל אז איהר זאלט עס וויסען אז קיינער פון די אידען איז ניט שולדיג אין דעם!

— א, וואלענטי, וואלענטי, מיין ליבער זוהן! — האט די גרעפין וויינענדיג געזאגט — האסטו גאר קיין רחמנות ניט אויף דיין מוטער! פארוואס זאלסטו זיין אזוי פאר'עקשנ'ט. זאג אונז אז דו וועסט אויפגעבען דיין זינדיגען וועג און מיר וועלען זיין ווידער צוזאמען!

— איך בין ניט פאר'עקשנ'ט! — האט אברהם געזאגט — איך האב לאנג געזוכט דעם אמת, און איך האב ענדליך געפונען — איצט וועל איך זיך צוריק ניט אומקערען צו אייך, איך בין מתפלל צו גאט אז ער זאל אייך אלעמען אריינגעבען דעם געדאנק נאכצוטאן מיין ביישפיל!

— דו זעהסט דאך אז מיר וועלען גארניט קאנען אויפטאן מיט איהם!

— האט דער גראף זיך געווענדעט צו דער גרעפין — מיר וועלען עס דארפען איבערלאזען צום בישאף. זאל ער מיט איהם זיך דורכריידען. ער וועט וויסען בעסער ווי אזוי ארויסצוטרייבען די נארישקייט פון זיין קאפ.

— פאטער, לאז מיך ריידען צו איהם!

האט קאטערינא זיך אנגערופען — איך בין אלע מאל געווען זעהר נאהענט צו איהם. איך פלעג איהם דערציילען אלע מיינע סודות, און ער פלעגט אויך פאר מיר ענטדעקען אלץ וואס דריקט איהם אויפ'ן הארצען. איך בעט אייך לאזט מיך איבער מיט איהם פאר א ווייל, אפשר וועל איך קאנען ביי איהם פועל'ן ער זאל אויפגעבען זיין נארישקייט און זיך צוריקקערען מיט אונז אהיים.

די גרעפין האט א וואונק געטאן צום גראף און זיי זיינען ארוים פון צימער. קאטערינא איז צוגעגאנגען נעהנטער צו איהר ברודער און זי האט זיך איהם געבעטען זיך צוזעצען. ער האט איהר געפאלגט און זיך צוגעזעצט. דער קלאנג פון די קייטען וואס ער האט געטראגען אויף זיינע פיס האט ארויסגערופען א ציטער אין קאטערינא'ס הארץ. איהרע אויגען זיינען אנגעפילט געווארען מיט טרעהרען.

— וואלענטי, מיין ליבער ברודער — האט זי אנגעהויבען מיט א צערטליכע שטימע — דו ווייסט דאך אז פאר דיר פלעג איך קיינע סודות ניט האבען. געדענקסטו, ווי מיר פלעגען ביידע אריינגעהן אין גארטען און אפזיצען שעה'ן לאנג און ארומריידען פארשידענע זאכען. דאן בין איך געווען זעהר יונג, און איך האב ניט פארשטאנען פילע זאכען וואס דו פלעגסט מיר דערציילען. איך געדענק אבער אז דו ביזט געווען אזוי אנדערש פון די אלע יונגע לייט וואס איך האב געקאנט. דו ביזט געווען אזוי באשיידען, אזוי אויפגעקלערט, און טאקע אויך א סך מעהר געלערנט ווי די אנדערע און איך פלעג טאקע תמיד הנאה האבען פון א געשפרעך מיט דיר. ווען דו ביזט אוועקגעפארען שטודירען, האב איך נאך דיר זעהר שטארק געבענקט. איך פלעג זיך פילען שטארק איינזאם. יעדעס מאל ווען איך פלעג זיך טרעפען מיט א יונגען מאן, פלעג איך איהם אין מיין הארצען פארגלייכען צו דיר, און דאן פלעג איך איינזעהן ווי נישטיג ער איז געגען דיר, און איך פלעג איהם שנעל אוועקשיקען פון מיינע אויגען. דו ביזט געווען ביי מיר דער מוסטער, און איך פלעג זעהר אפט טראכטען, אז ווען איך וועל טרעפען איינעם וועלכער זאל פארמאגען אט די אלע

מעלות פון דיר, וועל איך איהם אויס־דערוויילען פאר מיין מאן. איך האב איינעם אזא געטראפען און דאס איז געווען בארים זארעמבא, דיין פריינד, אבער ווי עס ווייזט אויס בין איך איהם ניט ווערט געווען. יוליע האט איהם געקראגען. זי איז געווען מעהר באשיידען און מעהר צו זיין הארצען ווי איך... עס קאן זיין אז איך בין געווען זעהר ניט ווינשענסווערט. אז איך בין געווען צו לייכטזיניג, אז איך האב געהאט א צו שטארקען לוסט צו אלע פארגעניגענס אין לעבען, אבער איצט האב איך זיך א סך געענדערט. איך בין א סך פרימער געווארען, איך געה אין קלויסטער זעהר אפט.

— און געוויס געהסטו זיך מתודה זיין אויף דיינע זינד א סך אפטער ווי פריהער! — האט אברהם צו איהר גע־זאגט.

— געוויס! — האט זי געענטפערט

— און גלויב מיר, אז נאכדעם ווי איך קום ארויס פון דעם הייליגען פאטער'ס צימער פיהל איך אז אלע מיינע זינד זיינען מיר פארגעבען געווארען און איך פיל זיך א סך גליקליכער.

— איך בין זעהר צופרידען אז דו קאטערינא קאנסט געפינען גליק אין דיין רעליגיע. אבער איך וויל דיך פרע־גען און איך האף אז דו וועסט זיין זעהר אפענהערציג מיט מיר. זאג מיר דעם אמת, קאנסטו ווירקליך געפינען צופרידענהייט אין דיין הארצען, דאס וואס דו נעהסט זיך מתודה זיין ביי אנטאן, ווענען וועמען דו אליין ווייסט אז ער איז א זינדיגער, ער איז נידע־ריגער פון דעם נידעריגסטען. דו גע־דענקסט דאך וואס איך האב דיר דער־ציילט וואס ער האט אנגעגעבען מיט ראשיעל! ער איז א שכור, ער איז א שווינדלער, א ליגנער, און ער איז דער פארשטעהער פון דיין אמונה! זאג מיר דעם אמת, ווי אזוי קאנסטו הא־בען צוטרויען צו איהם, נאכדעם ווי דו ווייסט ווער ער איז!

— עס קאן זיין אז ער איז געווען אמאל לייכטזיניג, אבער ער איז זעהר ערנסט איצט.

— ווייסטו פארוואס יוליע האט אויך אנגענומען דעם אידישען גלוי־בען! האט אברהם זי געפרעגט.

— וואס, יוליע האט ווירקליך אנ־גענומען דעם אידישען גלויבען! — האט קאטערינא אויסגערופען מיט ער־שטוינונג. — איך האב געהערט ווי דער גלח אנטאן האט אונז דערציילט אז מארים זארעמבא און יוליע זיינען אנטלאפען און דאס האט ער אנ־גענומען אלס באווייז אז אויך זארעמ־בא האט געמוזט ווערען א איד, אבער אז יוליע זאל האבען שוין אנגענומען די אידישע אמונה, דאס איז ווירקליך אן איבעררואשונג! זאג מיר טאקע פארוואס האט זי עס געטאן?

— ווייל זי האט אויך איינגעזעהן ווי פאלש דער אנטאן איז. זי פלעגט צו איהם קומען זיך מתודה זיין אויף איהרע זינד, און ער האט געמאכט א פארזוך צו טאן צו איהר ווי ער האט געטאן צו ראשיעל'ן און צו פיעלע אנ־דערע — האט דער גר צדק צו איהר געזאגט.

— אבער עס זיינען דאך פאראן פיעלע אנדערע וועלכע זיינען עהרליך און געטריי אונזער אמונה! — האט קאטערינא זיך אנגערופען צו איהר ברודער.

— יע, דאס איז ריכטיג — אבער דו פלעגסט קומען צו איהם און הערען אלץ פון זיין פאלשען מויל. דאס באַ־ווייזט אז די אמונה איז ניט דאס וואס קאן צופרידענשטעלען די וועלכע זו־כען דעם אמת!

קאטערינא איז געבליבען שטעהן א ווײלע נעבען איהם און זי האט איהם באטראכט. א שטארקער רחמנות האט איהר באנומען צוקוקענדיג אויף איהם. ער איז אזוי ערנסט, ער איז איבערגע־געבען צו זיין נייער געפונענער רע־ליגיע. ער איז גרייט אויפצוגעבען אלע פארגעניגענס פון דער וועלט, ער איז גרייט צו ליידען פונקט ווי אלע אידען. וואס איז מיט איהם געשעהן? פאר־וואס טהוט ער דאס!

— הער זיך איין, וואלענטי! — האט קאטערינא זיך צו איהם געווענ־דעט — דער בישאף איז זעהר אן עהרליכער און הייליגער מענש, דאס ווייסטו דאך צוגעבען. ער איז אויך געלערענט און ער וועט דאך ניט געהן אויף ניט קיין ריכטיגען וועג, איך בין זיכער, אז ער קאן דיר בעסער געבען צו פארשטעהן ווי איך. אבער דו דארפסט וויסען זיין, אז אויב דו וועסט זיין איינגעשפארט, און וועסט גע'משפט ווערען פון דעם הייליגען

סינאד, וועט דיר דאן קיינער ניט קאנען העלפען. דו ווייסט דאך אויך, אז אין אזא פאל קריגט דער זינדיגער די העכסטע שטראף!

— איך ווייס, מיין שוועסטער, און איך בין גרייט אויף אלץ. זיי קאנען פארניכטען מיין קערפער אבער ניט מיין נשמה! דאס אידישע פאלק האט דורכגעמאכט פיעלע צרות, יסורים און פיין, מען האט זיי געברענט און געבראטען, מען האט זיי ווי שאף געשאכטען און דאך זיינען זיי אלץ איבערגעקומען און איבערגעלעבט פיעלע פעלקער, ווייל דער אידישער גייסט איז שטארק און זיין אמונה אין דעם אלמעכטיגען ואט איז שטארק. ער קאן דאריבער געהן אין דעם טאל פון טויט און ניט מורא האבען...

— וואלענטי, מיין ברודער, לערן מיר ווי אזוי איך זאל אויך באגרייפען דיין ניי געפונענע אמונה. איך וואלט אויך וועלען פארשטעהן אט די אלע אומפארשטענדליכע זאכען פון לעבען. איך פאנג אן פיהלען אין מיין הארצען אז דו ביזט גערעכט, אז דו האסט ווירקליך געפונען דעם ריכטיגען וועג, אבער איך ווייס ניט ווי אזוי נאכצופאלגען דיר... ווייז מיר אן דעם וועג!

— ניין, מיין שוועסטער, פאר דיר וועט דער וועג זיין מיט פיעלע שטרויכלונגען. דו טארסט זיך אויף איהם ניט אוועקלאזען, ווייל דו וועסט זיכער געשטרויכעלט ווערען. בלויז נאכצוטאן מיין ביישפיעל איז ניט גענוג! עס וועט דיר ניט פיהרען צו קיין גליק, דו פארבליב ביי דיין אמונה, אבער טו גוטעס צו אידען, וועלכע זיינען די אויסדערוועהלטע פון גאט, וועלכע זיינען עהרליך, געטריי און איבערגעגעבען צו די וועלכע באהאנדלען זיי מיט יושר און גערעכטיגקייט...

— אבער יוליע האט דאך אויך, פונקט ווי איך ניט געוואוסט די באדייטונג פון רעליגיע, פונדעסטוועגען האט זי זיך באקעהרט צו דער אידישער רעליגיע, — האט קאטערינא זיך אנגערופען — מיט וואס גלויבסטו שטעה איך נידעריגער פאר איהר?

— יוליע האט א בארים זארעמבא, וועלכער קאן איהר תמיד באלייטען אויף דעם ריכטיגען וועג, אבער דו האסט קיינעם ניט און דאריבער דארפסטו ניט מאכען קיין איבעראיילטען שריט!

— הער זיך איין, וואלענטי! — האט קאטערינא געזאגט — אויב דו וועסט באפרייט ווערען, וועלען מיר ביידע אפרייזען פון דאנען און דו וועסט מיט מיר לערנען אלץ וואס דו ווייסט וועגען דער אידישער רעליגיע. דו וועסט מיר ערקלעהרען די הויפט פרינציפיען פון יודענטום, און איך בין זיכער אז דאן וועסטו איינזעהן אז איך בין ווירדיג צו זיין דיין שוועסטער.

דו מעגסט זיכער זיין מיין שוועסטער, אז איך וועל שוין ניט מעהר זיין פריי... דער גלח אנטאן און דער בישאף וועלען מיך שוין ניט ארויסלאזען פון זייערע הענט. זיי וועלען מיר געבען די העכסטע שטראף. און איך בין גרייט אויף דעם!

— אבער דו ביזט דאך אזוי יונג, מיין ברודער, דו קאנסט נאך בריינגען אזוי פיעל נוצען דיין ניי געפונענעם פאלק, טא פארוואס זאלסטו זיך לאזען אומבריינגען פון זייערע הענט?

— איז דען מעגליך פאר מיר זיך ניט צו לאזען! — האט דער גר געזאגט, — איך בין דאך אין זייערע הענט, און זיי וועלען מיך ניט פרעגען וואס זיי זאלען טאן צו מיר!

— איך וואלט דיר דאריבער געראטען, אז דו זאלסט זאגען דעם בישאף אז דו האסט חרטה און אז דו ווילסט זיך צוריק אומקעהרען צו אונזער אמונה, און דאן וואלט מען דיך באפרייט און; דו וואלסט שפעטער געקאנט טאן אלץ וואס דיר געפעלט. דאן וואלטען מיר פיליכט ביידע געקענט טאן דאס זעלבע ווי יוליע.

— אז אמונה קאן מען ניט בייטען, ווי מען בייט א בגד! — האט וואלענטי זיך אנגערופען.

— איך מיין ניט, אז דו זאלסט זי בייטען, איך מיין אז דו זאלסט אפנארען דעם בישאף און איהם זאגען, אז דו ווילסט צוריק ווערען א קאטוליק, און ווען דו וועסט פריי ווערען, וועסטו אנטלויפען פון דאנען און זיי וועלען דיר גאר ניט קאנען טאן!

— דו מאכסט א טעות, קאטערינא, ניט אזוי גרינג וועט מען מיך באפרייען. אפילו ווען איך זאל עס וועלען טאן, וועט מיך דער בישאף פאר־

טען פאר א לענגערע צייט, מען וועט דאן באשטימען אז איך זאל אוועקגעהן אין א מאנאסטיר פאר פיעלע יאהרען. ניין, אפילו ווען איך וואלט געוואלט איהם נארען וואלט איך ניט געקאנט, בפרט אז איך וועל עס בשום אופן ניט טאן. איך וועל אפילו אויף איין איינציגע רגע ניט פארלאזען מיין אמונה, די אמונה פון דעם פאלק ישראל!

— און וואס וועסטו טאן ווען דער בישאף וועט באשליסען דיר צו צווינגען?

— קיין זאך אין דער וועלט וועט מיר ניט קאנען צווינגען אויפצוגעבען מיין אידישע אמונה — האט דער גר געזאגט — דאס אידישע פאלק האט ארויסגעגעבען א סך מארטירער, וועלכע האבען בעסער מקריב געווען זייערע לעבענס אײדער עובר צו זיין אויף א הייליגע מצוה ווי קליין און ניט וויכטיג זי זאל ניט זיין! איך בין גרייט צו שטארבען פאר מיין אמונה!

— א, ניין, מיין ליבער ברודער. רייד ניט אזוי! איך קאן עס ניט הערען! דו מוזט בלייבען לעבען! איך וועל טאן אלץ אין דער וועלט דיך ארויסצוראטעווען פון זייערע הענט איך וועלריידען מיט דער מוטער, אפשר וועט זי געפינען א מיטעל. איך וועל ניט דערלאזען אז זיי זאלען דיך אומברייגען!

— בארוהיג זיך, מיין שוועסטער, — האט וואלענטי געזאגט, — איך פיהל זיך גליקליך און קיינער קאן פון מיר ניט אוועקנעהמען את דעם דאזיגען גליק! איך האב געלערענט אין דעם הייליגען תלמוד, אז ר' עקיבא, א הייליגער גרויסער צדיק, פלעגט שטענדיג ווינשען מקיים צו זיין דעם פסוק פון דער תורה: "און דו זאלסט ליעב האבען גאט מיט דיין גאנצען לייב און לעבען", אפילו ווען מען וויל אוועקנעהמען דיין לעבען פון דיר. יע, און איך וועל זיך אויך שעצען גליקליך, ווען איך וועל קאנען מקיים זיין דעם זעלבען פסוק.

קאטערינא איז אזוי געריהרט געווארען פון איהר ברודערס רייד, אז זי האט זיך פאנאנדערגעוויינט. זי האט מעהר קיין ווארט ניט געזאגט און א וויינענדיגע ארויס פון דעם צימער.

— נו, מיין טאכטער? — האט דער גראף זי געפרעגט אזוי שנעל ווי זי איז אריינגעקומען אין צימער וואו דער בישאף און די איבעריגע האבען זיך געפונען.

— דו זעהסט דען ניט, אז זי וויינט! — האט די גרעפין אויסגערופען — דאס איז דאך א באוויז, אז זי האט ביי איהם גאר ניט געקאנט פועל'ן.

— וואס זאלען מיר טאן! — האט דער גראף זיך געווענדעט צו דעם בישאף.

— איהר וועט עס דארפען איבערלאזען צו אונז, הער גראף! — האט דער בישאף זיך אנגערופען. — מיר וועלען שוין געפינען א וועג ווי אזוי צוריקצובריינגען איהם צום שכל.

— מיר וועלען זעהן, אז דער כשוף וואס די זשידעס האבען אויף איהם ארויפגעטאן זאל פון איהם אפגעטאן ווערען — האט דער גלח אנטאן צוגעגעבען.

— איך בעט אייך הייליגער בישאף! — האט קאטערינא כליפענדיג געזאגט — טהוט איהם ניט קיין שלעכטעס!

— דו מעגסט זיין רוהיג, טאכטער, — האט דער בישאף צו איהר געזאגט — אלץ וואס מיר וועלען טאן צו איהם וועט ניט קאנען אנגערופען ווערען שלעכטעס... מיר וועלען א סך גוטעס טאן צו זיין נשמה. און אויב ער וועט זיך ארומזעהן, אז ער איז באגאנגען א פעהלער, וועלען מיר איהם געבען א געלעגענהייט דעם פעהלער צו פארריכטען...

— עס איז דאך שוידערליך! עס איז דאך שוידערליך! —האט די גרעפין ניט אויפגעהערט צו וויינען — מיין איינציגער זוהן זאל ווערען א זשיד!

— איך וויל מעהר פון איהם ניט וויסען! — האט דער גראף אויסגערופען — אויב ער האט געקאנט טאן אזא זאך צו מיר, איז ער ניט מעהר מיין זוהן!

— איך וועל נאך אויסגעפינען ווער עס איז שולדיג אין דעם! — האט אנטאן זיך אנגערופען. איך וועל אויספארשען את די אלע זשידעס. איך וועל שוין דערגעהן פון דעם אידישען שניידער, אויב דארט אין איליע האט מען געוואוסט אז דאס איז געווען דער

זוהן פון דעם גראף. איך האב געהערט, אז דער זשיד זוסקעס האט א טאכטער און אז וואלענטי האט געזאלט מיט איהר חתונה האבען און ווען עס זאל זיין אמת, וועלען מיר דארפען זעהען אז אט די דאזיגע טאכטער זיינע, זאל אריינגענומען ווערען אין מאנאסטיר. און דאס וועל איך טאקע טאן אזוי שנעל ווי מעגליך! מען וועט דארפען ווייזען אט די דאזיגע זשידעס, אז אזוי ווי זיי האבען גענומען א קאטוילק און איהם געמאכט פאר א זשיד, וועלען מיר נעהמען א זשידאווקע און זי מאכען פאר א קאטויליק.

— דו ביזט גערעכט, אנטאן! — האט דער בישאף געזאגט. — דו זאלסט טאקע זעהען צו ברייגנען די טאכטער פון יענעם זשיד אזוי שנעל ווי מיר וועלען קאנען. מיר וועלען נאך פרובירען זיך דורכריידען פריהער מיט וואלענטי׳ן אפשר וועט ער חרטה האבען אויף זיין זינד.

דער גראף און די גרעפין האבען זיך צוריקגעקעהרט קיין איליע. זיי האבען זיך געפי״לט שטארק דערשלאגען. די גרעפין האט ניט אויפגעהערט צו וויינען. קאטערינא האט א גאנצע נאכט ניט געקאנט איינשלאפען. זי האט געטראכט וועגען דעם וואס זי האט גערעדט מיט איהר ברודער... ער האט איהר קיין ווארט ניט דערצעהלט וועגען דער אידישער מיידעל אין וועמען ער איז געוויזן פארליבט. זאל עס זיין, אז ער האט עס געטאן צוליעב דעם. אבער ניין, זי קאן איהר ברודער זעהר גוט. זי ווייסט אז ער וועט ניט אויפגעבען זיין רעליגיע צוליעב א ליעבע.. געוויס האט ער געפונען אין דער אידישער אמונה דאס וואס זיין נשמה האט פארלאנגט. ער איז געגרייט אויף אלץ, אפילו מקריב צו זיין זיין לעבען פאר זיין נייער אמונה. זי האט גענומען טראכטען וועגען זיך, וועגען איהר גלויבען. איז איהר גלויבען אויך אזוי טיעף איינגעווארצעלט אין איהר נשמה, אז זי איז גרייט צו שטארבען פאר דעם? ...

ניין, האט זי זיך אליין געענטפערט, ווען איהר לעבען וואלט געדראהט געווארען וואלט זי זיך געוויס ניט מקריב געווען פאר איהר אמונה. דאס איז א באווייז, אז די אמונה וואס איהר ברודער האט איצט אנגענומען, איז א סך שטארקער ווי די קאטוילישע. זי האט אנגעפאנגען מורא צו האבען, אז זי אליין וועט יוערען הינגעשלעפט פון דעם, וואס איהר ברודער האט איהר נעכטען ערקלעהרט...

באלד זיינען איהר געקומען אויף די געדאנקען די רייד פון דעם גלח אנטאן, וועלכער האט געזאגט אז ער וועט זעהען צו צווינגען די טאכטער פון דעם אידען זוסקעס, זי זאל ווערען א קאטוליקען און אריינטרעטען אין א מאנאסטיר. א ציטער איז איהר איבערגעגאנגען איהר קערפער. איהר נשמה איז פלוצלונג אנגעפילט געווארען מיט מיטלייד פאר יענער אידישער מיידעל, וועלכע זי האט אפילו קיינמאל ניט געזעהען. זי האט זיך אויפגעשטעלט און ארויסגעקוקט דורך דעם פענסטער, האט זי געזעהן, אז עס פאנגט שוין אן צו טאגען. זי האט פלוצלונג באשלאסען אז זי מוז ראטעווען וואלענטי׳ס געליבטע. זי וועט זיך אנטאן און גלייך אריבערגעהן צו דעם הויז פון איהר פאטער׳ס ארענדאר. זי וועט איהר ווארענען...

קאטערינא האט זיך שנעל אנגעטאן. זי האט ניט געוואלט אז אימיצער פון פאלאץ זאל אויסגעפינען אז זי איז ארויס אזוי פריה פון דארט. זי איז ארויס פון פאלאץ דורך א הינטער טיהר און זי איז גלייך אוועק צו ר׳ לייזער׳ן אין הויז. אין דרויסען איז געווען שטיל. עס איז געווען גאנץ פריה, און זי האט קיינעם ניט געטראפען אויפ׳ן וועג. זי איז געגאנגען מיט האסטיגע טריט און ווען זי איז צוגעקומען צו דעם הויז פון זוסקעס, איז זי געבליבען א ווײלע שטעהן. זי האט זיך א־ומגעקוקט און באמערקט אז פון ערגיץ וואו קומט ארויס א יונגע מיידעל, איינגעהילט אין א ווייסע טיבעל, טראגענדיג אין האנט אן עמער מיט פרישע מילך.

— "דזשן דאברי!" — האט קאטערינא זי באגריסט — זאג מיר ביזטו פילייכט די טאכטער פון דעם פאן זוסקעס?

— יע, דאס בין איך, פאניענקא!

— האט זי געענטפערט.

— א, זעהר גוט, וואס איך האב דיך געטראפען, — האט זי געזאגט, — איך בין קאטערינא, וואלענטי׳ס שוועס

סטער. איך האָב מיט דיר און דיינע עלטערן צו ריידן וועגן זעהר א וויכטיגען ענין. איך וועל אבער מוזען אריינגעהן אין הויז ווייל איך וויל ניט, אז אימיצער זאל מיך באמערקען. געהן אריין און זאג דיינע עלטערן, אז איך ווארט אין דרויסען.

א דערשראָקענע און טויט בלאסע איז יהודית אריינגעלאפען אין הויז און קוים אפכאפענדיג איהר אטעם, האָט זי דערצעהלט איהר טאטען אז אין דרויסען געפינט זיך אקטערינא, די שוועסטער פון דער גר צדק.

— אוי, פאָטער אין הימעל, האָב רחמנות אויף אונז! — האָט רבקה אויסגערופען מיט שרעק — מיין הארץ זאָגט מיר, אז קיין גוטעס האָט זי אונז ניט געבראַכט.

— פון איהרע רייד איז קאנטיג אז זי איז פריינדליך! — האָט יהודית צוגעגעבען — אבער ווער ווייסט וואס פאר א בשורה זי האָט אונז געבראַכט.

ר' לייזער, וועלכער איז פאר די לעצטע עטליכע טעג אינגאנצען גרוי געווארען, איז שווייגענדיג ארויס אין דרויסען. ער האָט דערזעהן דעם גראפ'ס טאָכטער און האָט זי באגריסט פארנייגענדיג זיך פאר איהר.

— פאַן ווסקעס איך בין צו אייך געקומען וועגען א וויכטיגער זאך און איך מוז מיט אייך ריידען אין הויז.

— קומט אריין! — האָט ר' לייזער געזאגט — און אויפגעעפענט די טיהר. קאטערינא איז אריינגעקומען אינווייניג און זי האָט זיך באגריסט מיט רבקה'ן, וועלכע האָט זיך פאר איהר ענטשולדיגט, וואס די שטוב איז נאָך ניט אין ארדענונג.

יהודית האָט אנגעוויזען אויף א בענקעל און געבעטען קאטערינא'ן זיך זעצען.

קאטערינא האָט זיך צוגעזעצט, און באטראַכט יהודית'ן.

— איצט פארשטעה איך שוין פארוואס מיין ברודער אין אין אייך אזוי שטארק פארליעבט! — האָט זי זיך אנגערופען צו יהודית'ן, וועלכע האָט קוים געקאנט באהערשען איהרע טרעהרען — איהר זייט אן עכטע ביבלישע שעהנהייט! יע, איך האָב אייך געבראַכט א גערוס פון מיין ברודער.

— אַ, וואס מאכט ער! — האָט יהודית אויסגערופען.

— ער איז דאָך ארעסטירט! און ער איז אינגאנצען אין זייערע הענט! זיין גורל הענגט אויף א האָר! דער בישאָף ויעט פרובירען איהם איבערריידען ער זאל זיך צוריקקעהרען צו אונזער רעליגיע, און אויב דאָס וועט איהם ניט געלינגען, ווייסט נאָר גאָט וואס זיי וועלען טהאָן צו איהם...

איך האָב מיט מיין ברודער געהאט א לענגערען געשפרעך אין דעם פאלאץ פון בישאָף, וואו ער איז אריינגעפירט געווארין פון געפענגניש זיך צו זעהען מיט מיינע עלטערן און מיט מיר. מיין הארץ האָט אין מיר געבלוטיגט ווען איך האָב איהם דערזעהן. ער איז געווען געשמידט אין קייטען, זיין פנים איז געווען בלאס און זיינע אויגען האָבען אויסגעדריקט אזוי פיעל צער און ליידען, אז מיר האָט זיך בשעת מעשה געדוכט אז אזוי האָט געוויס געמוזט אויסקוקען אונזער האר יעזוס, ווען מען האָט איהם געקרייציגט... מיין הארץ האָט מיר וועה געטאָן ווען איך האָב אויף איהם א קוק געטאָן. איך האָב מיט איהם גערעדט און געמאַרט א פארזוך איהם איבערצורייִדען ער זאל זיך אומקעהרען צו אונז, אָרער נאָכדעם ווי איך האָב מיט איהם אפגערעדט א היבשע ווײַלע, האָב איך איינגעזעהען, אז ער איז גערעכט. ער האָט גערעדט מיט אזא איבערצייגונג, מיט אזא ערנסט, אז איך אליין האָב שוין גענומען טראַכטען אז איך וואלט אויך געוואלט זיין ווי יוליע, אויב איהר ווייסט ניט, קאָן איך אייך זאגען, אז זארעמבא און יוליע'ן איז געלונגען צו אנטלויפען, איידער דער גלח אנטאָן האָט זיי געקאנט דערגרייכען. איך וויל איהר זאלט וויסען, אז איך בין געקומען צו אייך ווי א פריינדין. איהר דארפט וויסען, אז מיין ברודער איז מיר געווארען איצט א סך טייערער ווי פריהער, און ווי איך האָב געהערט, אז זיין כלה יהודית איז אין גרויס געפאהר, האָב איך געפונען פאר נויטיג אייך צו קומען ווארענען אין צייט.

— וואס איז געשעהן! — האָט ר' לייזער אויסגערופען און זיין פנים איז נאָך בלאסער געווארען.

— אייער טאָכטער טאָר זיך ניט געפינען ביי אייך אין הויז! — האָט

קאַטערינאַ אויסגערופען. — איך האָב געהערט ווי דער גלח אנטאָן האָט זיך אויסגעדריקט, אז ווי באלד די אידען האָבען אוועקגענומען איינעם פון אונזערע און פון איהם געמאכט א איד, וועט ער זעהען אוועקצונעהמען וואַלענטי'ס כלה, און זי צווינגען צו ווערן א קאטויליקען און נאָכדעם וועט זי פארשפארט ווערען אין א מאנאסטיר איהר גאנצען לעבען. איך האָב וועגען דעם געטראכט א גאנצע נאכט און ניט געקאנט איינשלאָפען. איך האָב געפילט אז מיין ליבער ברודער וואלט זעהר שטארק געוואונשען איך זאל ווארענען זיין כלה וועגען דער געפאהר, וואס לויערט אויף איהר. און איך האָב באשלאָסען דאָס צו טאָן. איצט, אז איך האָב זי דערזעהען, פיהל איך זיך זעהר גליקליך וואס אָט דער דאָזיגער געדאנק איז צו מיר געקומען. יע, אייער טאָכטער מוז אמשנעלסטען אוועקגעהן פון דאנען. ווען איך וועל האָבען א געלעגענהייט זיך צו זעהן נאָך אמאָל מיט מיין ברודער, וועל איך איהם דערצעהלען, אז איך האָב זיין כלה געראטעוועט און דאָס וועט איהם געבען מעהר מוט און כח אריבערצוטראָגען די יסורים און לײדען, וואס איהם וועט אויסקומען דורכצומאכען.

— גאָט מיינער! גאָט מיינער!

— האָט רבקה געבראכען מיט איהרע הענט — וואס וועט זיין איצט! גאָט'ס צאָרן האָט זיך אויף אונז אויסגעגאסען!

— איך וויל, אז איהר זאלט וויסען, אז איך בין אייער פריינדין. איך וועל זעהען אייך איבערגעבען אלץ וואס עס קומט פאָר ביי אונז. מיין ברודער האָט מיר אפגערעדט פון צו מאכען אן עהנליכען שריט ווי ער... עס וועט זיין בעסער — האָט ער מיר געזאָגט, אז איך זאל בלייבען ביי מיין אמונה און דורכדעם קאָנען ברייגען פיעל נוצען צו זיינע נייע ברידער. איך האָב באשלאָסען אזוי צו טאָן. איך בין אהער געקומען אייך ראטעווען און איך וועל טאָן אלץ וואס מעגליך צו ראטעווען מיין ברודער. און אויב מיר וועט דאָס געלינגען וועל איך זיך שעצען גליקליך.

— מיר דאנקען אייך פון דער טיפעניש פון אונזער הארצען! — האָט ר' לייזער זיך צו איהר אנגערופען — מיר ווילען בעטען גאָט פאר אייך, ער זאל אייך ברענגען גליק.

יהודית איז צו איהר צוגעקומען און איהר א קוש געטאָן אין האנט.

— איך בעט אייך ראטעוועט איהם פון זייערע הענט! — האָט זי וויינענדיג געזאָגט.

— איך וועל ניט רוהען ביז וואַנען איך וועל זעהען אז ער איז אויסער געפאהר — האָט קאטערינא געזאָגט — און איצט מוז איך זיך אומקעהרען צוריק צו מיינע עלטערען אין פאלאַץ. זיי טאָרען קיינמאָל ניט אויסגעפינען אז איך בין ביי אייך געוועזן. און איהר מוזט זעהן גלייך צו פארלאָזען אילִיע. דערווייל זאלט איהר זיך אויסבאהאלטען אין אן אנדער שטעדטעל, אויב עס איז מעגליך אין ווילנא וועט אודאי זיין גוט. אבער איהר מוזט זיין זעהר פארזיכטיג ניט צו באהאלטען זיך ביי אזעלכע אויף וועמען עס איז פאראן א חשד אז זיי האָבען געהאלפען מיין ברודער צו ווערען א איד...

זיי האָבען איהר נאָך אמאָל באַדאנקט און קאטערינא האָט זיך צוריקגעקעהרט צום פאלאַץ.

אזוי שנעל ווי קאטערינא האָט פארלאָזען זייער הויז, האָט זיך רבקה פאנאנדערגעוויינט.

—מיין טאָכטער, מיין ליבע טאָכטער, האָט זי ארומגענומען יהודית'ן, פארוואס דארף דיר אויסקומען אזוי פיעל צו לײדען! דו ביזט דאָך אזוי יונג און אומשולדיג... דו האָסט קיינעם קיין שלעכטס ניט געטאָן!

— און וועמען האָט אברהם שלעכטעס געטאָן! — האָט יהודית אויך געווישט איהרע אויגען — ער איז דאָך די גוטסקייט אליין! ער האָט תמיד געטאָן מענשען טובות, און איצט, גאָט ווייסט אויב ער וועט ארויסקומען פון זייערע הענט א לעבעדיגער.

— מיר דארפען האָפען אז גאָט וועט איהם העלפען! — האָט ר' לייזער געזאָגט—מיר זעהען דאָך אז גאָט שיצט אונז. ווער האָט זיך געקאנט גאָר פארשטעלען אז דעם גראפ'ס טאָכטער זאל אזוי פיהלען וועגען איהר ברודער און אויך טראכטען אפילו, וועגען אננעהמען אונזער אמונה. איצט דארפען מיר זעהן גלייך

אוועקצושיקען יהודית'ן פון דאנען. דער רשע, דער גלח אנטאן טאר זי ניט געפינען אין אונזער הויז, ווייל ער וועט זי זיכער לאזען ארעסטירען און דאן וועט זיין צו שפעט זי צו ראטעווען.

— וואוהין קאנען מיר זי אוועקשיקען! — האט רבקה וויינענדיג געזאגט, — אפשר ביי חיים'ן אדער ביי זיין זיידען אין הויז?

— ניין, דו האסט דאך געהערט זי האט אונז אנגעזאגט, אז אויב עס איז אויף אימיצען א חשד, אז ער זאל האבען געהאלפען איהר ברודער, וועט מען דארט געוויס זוכען. דאריבער וועל איך מוזען טראכטען וועגען אן אנדער פלאץ, טאקע אין ווילנא אבער ניט ביי ר' מנחם'ן און זיין משפחה.

— אבער וועמען קאנסטו דארט אזוי גוט אז דו וועסט איהם קאנען אנפארטרויען מיט דעם גאנצען סוד אונזערען, — האט רבקה איהם געפרעגט.

— איך ווייס טאקע ניט — האט ר' לייזער געזאגט, אבער אין ווילנא איז דער איינציגער פלאץ, וואו עס איז פאראן א מעגליכקייט אויסצובאהאלטען ביז וואנען אלץ וועט רוהיג ווערען. איך וועל זיך טאקע דארפען בעראטען מיט ר' מנחה'ן. איך וועל איבערלאזען יהודית'ן אין אכסניא פאר א פאר שעה און מיר וועלען באשליסען וואס צו טאן...

רבקה האט דערווייל אויפגעוועקט איהרע צוויי אינגלעך, דוד און נפתלי'ן און זי האט זיי דערציילט וועגען וואס עס האנדעלט זיך.

— אייער שוועסטער וועט מוזען אוועקפארען פון הויז אויף א לענגערע צייט, און איהר וועט דארפען זיין זעהר פארזיכטיג זיך וועגען דעם צו קיינעם ניט ארויסריידען.

— געהט קינדער, שפאנט די פוהר — האט ר' לייזער געזאגט, איך וועל דערווייל געהן דאווענען און דו רבקה גרייט צו שפייז און אלע זאכען פון יהודית'ן מיר וועלען ניט טארען פארלירען קיין צייט.

אין הויז איז געווען א טומעל. די קינדער האבען גענומען שטעלען פראגען און רבקה האט ניט אויפגעהערט צו וויינען. זי האט גענומען צוגרייטען שפייז אויפ'ן וועג און יהודית האט צוזאמענגעלייגט איהרע קליידער.

ר' לייזער האט זיך צוריקגעקערט פון בית המדרש, וואו ער האט אויסגעגאסען זיין הארץ פאר גאט. ער האט זיך געוואשען און שווייגענדיג געגעסען.

— קום, יהודית, האט ער געזאגט נאכדעם ווי ער האט אפגעבענשט — מיר טארען קיין צייט ניט פארלירען. גאט ווייסט אויב דער גלח וועט באלד ניט אנקומען קיין איליע, און דאן וועט שוין זיין צו שפעט.

רבקה איז געפאלען יהודית'ן אויפ'ן האלז און זי האט זיך היסטעריש צעוויינט.

יהודית האט זיך געזעגנט מיט איהרע ברידער און זי האט א קוש געטאן די מזוזה און איז ארויס אין דרויסען, וואו די פור איז שוין געווען גרייט. די ברידער האבען ארויסגעטראגען די עטליכע פעקלעך און די מאמע האט אריינגעלייגט אין א טיכעל די אייער קיכלעך און די אנדערע זאכען און צוגעוואונשען איהר מאן און טאכטער, אז גאט זאל זיי באשיצען. ר' לייזער האט זיך אריינגעזעצט אין פוהר און האט געהייסען יהודית'ן זיך זעצען פון הינטען און זיצען איינגעבויגען ביז וואנען מען וועט ארויספארען פון שטאדט, ווייל עס וועט זיין א סך בעסער, אז מען וועט זי ניט באמערקען. ווען זיי זיינען שוין געווען אויסערן שטאדט, האט ר' לייזער זיך אנגערופען צו יהודית'ן:

איך ווייס ניט, וואס פאר א וועג מיר זאלען זיך פארנעמען. עס קאן דאך פאסירען, אז מיר זאלען נאך אנטרעפען דעם גלח פארענדיג קיין איליע מיט פאליציי, דאן זיינען מיר דאך פארלארען. איך וועל מוזען גוט אכטונג געבען. אויב איך וועל האבען דעם מינדעסטען פארדאכט, אז ער פארט אונז ענטקעגען, וועסטו מוזען שנעל ארויסשפרינגען פון וואגען און זיך באהאלטען צווישען די ביימער.

א גאנצען טאג זיינען זיי געפארען. ר' לייזער האט באשלאסען פארטצוזעצען די רייזע אפילו באנאכט. ווייל ווען ער זאל ערגיץ איבערנעכטיגען וועט ער נאך פיליכט זיך באגעגענען מיט'ן גלח.

שפעט באנאכט זיינען אנגעקומען אין ווילנא. ר' לייזער האט זיך אפגעשטעלט אין אכסניא און האט געהיי־

סען יהודית'ן דאָרט וואַרטען ביז וואַנען ער וועט זיך צוריקקערען. ער איז שנעל אוועק צו ר' מנחם'ן אין הויז. עס איז געווען א פינסטערע נאַכט און ער האָט קוים געטראָפען דעם פּלאַץ אין דער פינסטער. ער האָט גענומען קלאַפּען אין טיר. עס האָט געדויערט א קליינע ווײלע און באַלד האָט זיך די טיר געעפנט. ר' מנחם איז געשטאַנען מיט א ליכט אין האַנט.

— אָ, ר' לייזער, קומט אַריין! — האָט ער אויסגערופען.

— איהר וועט מיר מוזען ענטשולדיגען, וואָס איך האָב געשטערט אייער שלאָף! — האָט ר' לייזער געזאָגט — אָבער די זאַך איז זעהר דרינגענד. איך בין אהער געקומען מיט יהודית'ן.

— מיט יהודית'ן! — האָט ר' מנחם אויסגערופען — אָ, נײן, זי טאָר זיך דאָ ניט באַווײזען. ווײל איך בין אונטער פאַרדאַכט. מען איז שוין געווען ביי מיר אין הויז עטליכע מאָל, און ערשט לעצטע נאַכט האָט מען ביי מיר געמאַכט אַן אונטערזוכונג. זיי וועלען קומען אהער גאַנץ אָפט.

— איך האָב מיין טאָכטער איבערגעלאָזען אין אכסניא! — האָט ר' לייזער געזאָגט — ווײל דעם גראַפ'ס טאָכטער קאַטערינאַ איז געקומען נעכטען פאַרטאָג מיר אָנצוזאָגען, אַז דער גלח אַנטאָן האָט באַשלאָסען אוועקצונעמען יהודית'ן פון אונז און איהר צווינגען זיך צו שמד'ן. און דאַן וועט מען זי פאַרשפּאַרען אין מאָנאַסטיר אויף איהר גאַנצען לעבען. איך האָב ניט געהאַט קיין פּלאַץ וואוהין זי צו באַהאַלטען, האָב איך באַשלאָסען זי אוועקצופירען קיין ווילנאַ, אפשר וועט איהר מיר זאָגען וואו איך קאָן זי אויסבאַהאַלטען עד יעבור זעם, ביז וואַנען עס וועט זיך איינשטילען.

— זעהר גוט האָט איהר געטאָן ר' לייזער, וואָס איהר האָט זי ניט געבראַכט צו מיר. זאָל זי דערווײל איינשטעהן אין דער אכסניא ביז מאָרגען פאַרטאָג, און נאָכהער וועל איך שוין זעהן זיך דורכריידען מיט איינעם פון מיינע פריינד, וועלכער געפינט זיך אין א זייטיגע געסעל. און זי וועט קאָנען זיך אויסבאַהאַלטען אין זיין הויז. עס פאַרשטעהט זיך, אַז מען וועט איהם מוזען עפּעס געבען פאַר דעם. ווײל ער איז א איד אַן אָרימאַן, און מען וועט דאַך דאַרפען איהר שפּייזען.

— איך וועל שוין איהם איבערלאָזען א סומע געלט. און ווען אַלץ וועט זיך אויסלאָזען צום בעסטען וועל איך איהם גאָר גוט באַפרידיגען.

— מען האָט געמאַכט אַן אונטערזוכונג אויך ביי מיין איניקעל חיים'ן.

— האָט ר' מנחם אויסגערופען — ווי עס ווײזט אויס האָט דער גלח א חשד אויף מיר, ווײל ער האָט זיך דאָך דערוואוסט, אַז דעם גראַפ'ס זוהן פלעגט אַריינקומען צו מיר, אויסער דעם האָט דער גראַף איהם געזאָגט, אַז איך בין א פריינד פון ר' אהרן ליפּמאַן פון פאַריז, און ער פאַרבינדט עס צוזאַמען.

— און ווי האַלט עס מיט דעם גר?

— האָט ר' לייזער געפרעגט.

— גאָט ווייסט! — האָט ר' מנחם געזאָגט — מיין האַרץ שרעקט מיר. איך האָב מורא, אַז דער בישאָף וועט איהם געבען די האַרבסטע שטראָף. ווײל עס איז דאָך ביי קיינעם קיין ספק ניט, אַז זאַרעמבאַ און יוליע, וועלכע זיינען אַנטלאָפען געוואָרען זיינען באַקערט געוואָרען צו דעם אידישען גלויבען. איך ווייס, אַז זיי וועלען געבען דעם גר די ברירה צוריק צו ווערען א קאַטוילי‍ק אָדער פאַרברענט צו ווערען אַלס אַן אומגלויביגער . . .

— זאָל גאָט רחמנות האָבען! — האָט ר' לייזער געזאָגט — עס איז שרעקליך צו טראַכטען אפילו פון דעם.

— זאָגט מיר ר' לייזער אין וועלכער אכסניא איהר שטעהט איין און אזוי שנעל ווי איך וועל האָבען אַלץ איינגעאָרדענט וועל איך צו אייך צוקומען.

ר' לייזער האָט איהם געזאָגט, און ער איז צוריק געגאַנגען צו דער אכסניא. יהודית האָט אויף איהם געוואַרט, ער האָט איהר דערציילט וועגען דער לאַגע און געזאָגט, אַז גלייך אין דער פריה וועט אהער קומען ר' לייזער און מיר וועלען מיט איהם דאַרפען געהן צו א געוויסען פּלאַץ, וואו זי וועט קאָנען זיך אויסבעהאַלטען פאַר דער צייט.

כאָטש זיי זיינען געווען זעהר אויסגעמאַטערט פון וועג, האָבען זיי זיך אפילו ניט צוגעלייגט שלאָפען. זיי האָבען געוואַרט מיט אונגעדולד אויף ר' מנחם'ן.

ווען עס האט אנגעהויבען טאגען האט ר' לייזער אנגעטאן זיינע טלית און תפילין, און זיך געשטעלט דאווי-נען. ווען ער האט שוין אפגעדאַ-ווענט איז שוין געווען גוט ליכטיג. באלד איז אנגעקומען ר' מנחם מיט זיין טלית און תפילין אונטער זיין ארעם.

— קומט וואס שנעלער! — האט ער זיך אנגערופען צו ר' לייזער'ן און יהודית'ן — איצט איז נאך גאנץ פריה און קיינער וועט אונז ניט באמערקען.

זיי זיינען אוועק מיט איהם און צוגעקומען צו א זייטיגער געסעל. ר' מנחם האט אנגעקלאפט אין טיר און אן עלטערע פרוי האט געעפענט די טיר. זי האט זיי באגריסט און גלייך אריינגעפירט יהודית'ן אין א קליין צימערל.

ר' לייזער האט זיך דורכגערעדט מיט דעם אלטען וועמענס נאמען איז געווען ר' הירש, ער האט איהם אויך געגעבען א סומע געלט און דאן האט ער זיך געזעגענט מיט יהודית'ן און איז ארויס מיט ר' מנחם'ן פון דארט.

— איך האב געהערט, אז דער גראף קערט זיך אום פון זיין זומער פאלאץ צוריק קיין ווילנא! — האט ר' מנחם געזאגט — און איך וועל זעהן וואס זיי טוען... איך בין צופרידען אז זייער טאכטער האט איך געלאזט וויסען וועגען דער דראהענדער גע-פאר, דאס איז א באוויז אז זי האט זיך געענדערט צום בעסערען אפשר וועל איך קאנען עפעס אויפטאן דורך איהר. איך וועל שוין זעהן צו קריגען א געלעגענהייט זיך דורכצורעדען מיט איהר און אפשר וועט זי קאנען איהם באהילפיג זיין מיט עפעס.

ר' לייזער האט זיך צוריקגעקערט קיין איליע. ער האט געטראפען זיין ווייב א פארוויינטע, א פאר'חשכ'טע. ער האט איהר געזאגט וואו יהודית געפינט זיך, און צוגעגעבען:

— דארט וועט קיינעם ניט איינ-פאלען זי צו זוכען. און וועגען אברהם'ען קאן זיין, אז ער זאל בא-פרייט ווערען — האט ער זי געוואלט טרייסטען.

— אוי, גאטעניו, הלואי! — האט רבקה אויפגעהויבען איהרע הענט — זאל שוין קומען אויף אונז אלעמען א ישועה.

אויף מארגען ווען ר' לייזער איז שוין געווען אין מיל, האט ער דער-זעהן ווי זיין עלטערער זוהן דוד לויפט צו איהם. ער האט פארשטאנען, אז עפעס האט פאסירט... ער איז ארויס פון מיל און איהם אנטקעגען געקומען.

— א, טאטע! דער גלח און פאלי-ציי זיינען געקומען. זיי האבען זיך נאכגעפרעגט אויף יהודית'ן. איך בין געשטאנען אין דרויסען הינטערן פענסטער און זיך צוגעהערט. ער איז געווען זעהר בייז, און די פאליציי ווארטען דארט מיט איהם.

ר' לייזער האט איבערגעלאזען די ארבייט פון דער מיל אין די הענט פון זיין ארבייטער און איז אוועק מיט דוד'ן א היים. ער איז אריין אין שטוב און ער האט דערזעהן ווי דער גלח זיצט אויף א בענקעל און דריי פאלי-ציסטען שטעהען נעבען איהם. רבקה איז געווען אין קיך. איהר פנים איז געווען ווייס ווי מילך.

— וואו איז דיין טאכטער? — האט זיך דער גלח געווענדעט צו איהם אזוי שנעל ווי ר' לייזער איז אריינ-געקומען אין הויז.

— איך ווייס ניט עס איז שוין עטליכע טעג, אז זי איז פארשוואונ-דען געווארען, און מיר ווייסען ניט וואו זי איז אהינגעקומען.

— דו זאגסט ליגען! — האט דער גלח אויף איהם א געשריי געטאן — דו האסט זי באהאלטען.

— פארוואס האב איך זי געדארפט באהאלטען? — האט ר' לייזער גע-זאגט — וואס פאר א פארברעכען האט זי באגאנגען?

— דו האסט מורא געהאט טאמער קומען מיר, האסטו זי פארהאלטען.

— איך האב ניט געהאט וואס מורא צו האבען — האט ר' לייזער איהם געענטפערט — מיין טאכטער איז דאך אומשולדיג.

— איך האב אבער אויסגעפונען, אז זי האט געליבט דעם גראפ'ס זוהן וואלענטי'ן און אז ער האט זיך מגייר געווען צוליב זיין ליבע צו איהר.

— דאס איז ניט ריכטיג — מיר האבען אפילו ניט געוואוסט ווער ער איז! — האט ר' לייזער געזאגט.

— איך ווייס אלץ — האט דער גלח אויסגערופען — מיר האט יאשקע דער שניידער דערציילט, אז צווישען

דעם גראַפ׳ס זוהן און דיין טאָכטער קומט פאַר א ליעבע.

— אויב ער האָט עס אייך דערצעהלט, האָט ער אייך דערצעהלט א ליגען, ווייל מיר האָבען גאָרניט געוואוסט ווער ער איז ביז וואַנען איהר האָט איהם דערקאַנט אלס דעם גראַפ׳ס זוהן.

— וועסטו אפשר אויך פאַרלייקענען, אז דיין טאָכטער איז שוין פאַררעכענט געווען פאַר זיין כלה? — האָט דער גלח א געשריי געטאָן.

— יע, זי איז געוואָרען זיין כלה, אבער דאָס איז געווען איידער מיר האָבען אויסגעפונען ווער ער איז! אָבער אזוי שנעל ווי מיר האָבען אויסגעפונען, אז ער איז דער זוהן פון דעם גראַף האָבען מיר איינגעזעהן, אז עס איז געווען א טעות, און מיר האָבען אָפּגעלאָזען דעם שידוך.

— דו וועסט עס מיר ניט איינריידען! — האָט דער גלח געזאָגט — מיר זיינען אהער געקומען אויספרעגען דיין טאָכטער. און מיר וועלען פון דאַנען ניט אוועקגעהן ביז וואַנען זי וועט צוריקקומען אהער.

— איך זאָג אייך, אז מיין טאָכטער איז שוין דאָ ניט געווען עטליכע טעג האָט ר׳ לייזער געזאָגט.

— מיין ניט, אז זי וועט זיך פון אונזערע הענט ארויסדרעהען — האָט דער גלח אויסגערופען — מיר וועלען זי שוין קריגען!

ער האָט זיך אויפגעשטעלט פון זיין פּלאַץ און געזאָגט צו די פּאָליציי לייט:

— איהר בלייבט דאָ איבער פאַר א ווייל׳ע און איך וועל זיך אריבערכאַפּען צו דעם שניידער, ער וועט מיר שוין זאָגען וואו יהודית געפינט זיך איצט.

דער גלח איז אוועק צום יאַשקע דעם שניידער. ער האָט איהם געטראָפען זיצענדיג ביי זיין ארבייט. ווען ער האָט דערזעהן דעם גלח האָט ער זיך אויפגעשטעלט און איהם ענטקעגען געקומען.

— יאַשקע, דו האָסט פאַרדינט ביי מיר א גוטע באלוינונג! — האָט דער גלח געזאָגט און איך וועל שוין זעהן, אז דו וועסט באַקומען. מיר, איך און דער בישאָף וועלען וויסען ווי אָפּצושאַצען אלץ, וואָס דו האָסט פאַר אונז געטאָן!

— אָ, פּאָטעריל, איך האָב צרות, א סך צרות! — האָט זיך יאַשקע באַקלאָגט.

— אויב דיינע אייגענע ברידער טוען דיר אָן צרות, דאַרפסטו זיך ניט שעהמען און מיר דערציילען! — האָט דער גלח געזאָגט — דער גראַף וועט שוין זעהן, אז די אלע וועלכע שעדיגען דיך, וועלען דערפאַר טייער באַצאָהלען.

— אָ, ניט פאַר דעם האָב איך מורא האָט יאַשקע געזאָגט — איך באַקלאָג זיך אויף דעם, וואָס מיין ווייב האָט מיך פאַרלאָזען. זי איז אוועק און זיך פאַרדונגען פאַר א דינסט ערגיץ און זי האָט מיך און די קינדער איבערגעלאָזע אליין...

— און פאַרוואָס האָט דיך דיין ווייב פאַרלאָזען! — האָט אנטאָן אים געפרעגט.

— המ... נו, אלץ צוליב דעם פאַרשאָלטענעם גר! זי זאָגט, אז איך בין א מסור, און מיט א מוסר וויל זי ניט וואָהנען. זי וועט בעסער געהן דינען. איך בין שוין געווען ביים רב. אָבער ער האָט מיך אפילו ניט געוואָלט אויפנעמען. קיינער פון די אידען פון איליע ווילען מיט מיר ניט ריידען. זיי האָבען אויפגעהערט צו ברייננען צו מיר זייערע בגדים צו פאַריכטען. אין בית המדרש האַלט איך זיך אָפּגעזונדערט, ווייל קיינער וויל ניט שטעהן נעבען מיר, אָבער דאָס אַרט מיר ניט! איך ווייס אָבער ניט, וואָס צו טאָן מיט מיין ווייב.

— דו ביזט א נאַר, יאַשקע! זאָגט דער גלח צו איהם מיט א שמייכעל! דו ביזט דאָך אזא געזונטער מאַן א פאַרדינער, דו קאָנסט קריגען אן אנדער ווייב!

— המ... אָבער ווי אזוי, אז קיינער וויל מיט מיר ניט ריידען!

— אָ, יאַשקע, ווען דו פאָלגסט מיר, וואָלסטו איינגאַנצען באַדאַרפט אריבערגעהן צו אונז, איך מיין ווערען א קאַטויליק, דאַן וואָלט דאָך דיר גאָרניט געפעלט!

— אָ, ניין, פּאָטעריל! איהר מאַכט שפּאַס! ווי קום איך צו ווערען א קאַטויליק! אָ, ניין, איך וועל דאָס קיינמאָל ניט טאָן!

אָבער דו זעהסט דאָך, אז דיינע אייגענע ברידער טרייסלען זיך אָפּ פון דיר!

— עס קאָן זיין אפשר זייגען זיי גערעכט! — האָט יאַשקע אומעטיג געזאָגט — איך האָב דאָך טאַקע פאַר־מסר'ט אויף דעם גר, און מען זאָגט אַז ער איז גאָר דעם גראַף'ס זוהן!

— דו דאַרפסט געוויס קיין חרטה ניט האָבען אויף דעם! — רופט זיך אָן צו איהם דער גלח — דו האָסט געטאָן א גוטע זאַך, און דו וועסט באַ־לוינט ווערען. דו דאַרפסט ניט זאָרגען טאָמער וועסטו בלייבען אָהן ארבייט. איך וועל שוין זעהן, אַז אונזעריגע זאָלען דיר באַזאָרגען מיט ארבייט...

אייניגע וואָכען איז דער גר אָפּגעזע־סען אין געפענגניש. דער בישאָף האָט איהם געוואָלט געבען גענוג צייט ער זאָל זיך באַזינען. ער האָט זיך גע־שטעלט אין פאַרבינדונג מיט דעם אויפזעהר פון געפענגניש און יענער האָט איהם באַריכטעט, אַז וואָלענטי הערט ניט אויף מתפלל צו זיין צום אידישען גאָט. דאַן האָט דער בישאָף באַשלאָסען אליין מיט איהם צו ריי־דען, און זעהן אויב ער וועט אויף קאָ־נען ווירקען. ער האָט געהייסען איהם ברייגגען צו איהם אין פאַלאַץ.

ווען מען האָט דעם גר אריינגע־פיהרט צום בישאָף אין פאַלאַץ, איז ער געווען אין קייטען. דער בישאָף האָט געהייסען ארונטערנעמען די קיי־טען פון איהם.

— קום אריין צו מיר אין צימער! — האָט דער בישאָף זיך צו איהם אָנגערופען.

אברהם בן אברהם איז אריינגעקומען אין צימער. זיין פּנים איז געווען בלאַס און אויסגעצערט פון עסען בלויז ברויט און וואַסער, און פון פאַסטען גאַנץ אָפט. דער בישאָף האָט איהם געבעטען זיך זעצען. אברהם האָט זיך געזעצט האַלטענדיג זיינע אויגען גע־ווענדעט צום באָדען.

— איך האָב מיט דיר ניט געוואָלט ריידען די גאַנצע צייט זינט דו ביזט ארעסטירט געוואָרען, ווייל איך האָב דיר געוואָלט געבען א געלעגענהייט זיך צו באַזינען, און איינזעהן, אַז דו ביזט פאַרפירט געוואָרען פון שטן. איך האָף, אַז דו האָסט געהאַט גע־נוג צייט זיך ארומצוזעהן איצט זאָג מיר דעם אמת, זעהסטו ניט איין, אַז דו האָסט געמאַכט א פאַלשען שריט אין דיין לעבען און אַז דו וועסט פאַר־לירען ביידע וועלטען...

— איך בין גליקליך, וואָס מיינע אויגען זיינען געעפענט געוואָרען!

— האָט זיך אברהם אָנגערופען.

— אַ, אַט אַזוי רייד! האָסטו ענד־ליך געקומען איינזעהן דיין טעות, און דו ווילסט חרטה האָבען אויף דיינע זינד! אויב אַזוי וועל איך דיר העל־פען איך וועל בעטען גאָט פאַר דיר ער זאָל דיר מוחל זיין.

— גאָט האָט מיר שוין מוחל גע־ווען! דער גאָט פון אברהם, יצחק און יעקב האָט מיר באַגליקט מיט דעם, וואָס איך בין איצט פאַררעכענט אַלס איינער פון די קינדער פון ישראל. ער האָט אין צייט געעפענט מיינע אויגען צו זעהן דעם אמת!

— און איך האָב געמיינט, אַז דו ביזט שוין געקומען צום שכל! — האָט דער בישאָף מיט צאָרן אויסגע־רופען — דו ביזט נאָך אַלץ בלינד! דער כשוף וואָס די זשידעס האָבען אויף דיר ארויפגעטאָן האָט זיך נאָך פון דיר ניט אָפּגעטאָן.

— קיינער האָט אויף מיר קיין כשוף ניט ארויפגעטאָן—האָט אברהם געזאָגט — איך אליין בין געקומען צום באשלוס, און פאַר דעם האָב איך צו פאַרדאַנקען דעם גלח אַנטאָן!

— וואָס מיינסטו? — האָט זיך דער בישאָף צו איהם אָנגערופען

— איך מיין אַז ווען איך האָב אויסגעפונען וואָס פאַר א פאַלשער אַנטאָן איז, אַז ער אליין טהוט אלערליי שענדליכע מעשים, אַז ער אליין איז פול מיט זינד, און צו איהם קומען דאָס אונזערע זיך מתודה זיין אויף זייערע זינד האָב איך גענומען טראַכטען אַז אונזער אמונה איז ניט ווי עס בע־דאַרפט צו זיין. האָב איך זינט דאַן גענומען נישטערען און זוכען די אמת'ע רעליגיע און גאָט האָט מיר געהאָלפען און איך האָב זי געפינען!

— דו האָסט זיך צופיעל געפריי־דעט מי' די זשידעס! — האָט דער בישאָף געזאָגט — און דערפאַר האָבען זיי דיך לייכט אראָפּגעפירט פון וועג. דו ביזט געוואָרען לייכטזיניג און זיי האָבען עס אויסגענוצט.

— איך וויל דאָ ערקלערען אַז די אידישע אמונה זאָגט שטרענג אַז ניט צו ערמוטיגען גרים, און איך האָב

דורכגעמאכט פילע שוועריגקייטען ביז וואנען מיר איז געלונגען צו ווערען א איד, און קיינער זויסער איד, איז אין דעם ניט שולדיג.

— מיר האט מען דערצעהלט אז דו פלעגסט גאנץ אפט באזוכען דאס הויז פון דעם זשיד מנחם מאן, און אז ער האט אויסגעאיבט אויף דיר א שטארקען איינפלוס. — האט דער בישאף אויסגערופען.

— דער איינציגער וועלכער האט מיר בעאיינפלוסט צו פארלאזען מיין אמונה איז געווען דער גלח אנטאן — האט דער גר געזאגט — איך בין איהם טאקע דאנקבאר דערפאר, ווייל ערשט איצט זעה איך דאס איך האב דערגרייכט דאס העכסטע גליק צו וואס איך האב פון תמיד געשטרעבט. און דאס איז צו געפינען דעם אמת.

— די זשידעם האבען דיינע אויגען פארבלענדעט, און איצט האסטו נאך א געלעגענהייט צו ווערען א קריסט, דאן וועל איך זעהן אז דיינע זינד זאלען דיר פארגעבען ווערען.

— אומגליקליך איז דער מענש וועלכער האט חרטה אויף די גוטעס וואס ער טהוט!

— דו וועסט חרטה האבען! — האט דער בישאף אויף איהם א געשריי געטאן — אויב דו וועסט ניט תשובה טאן, וועסטו אין גיכען גע׳משפט ווערען ביי דעם הייליגען סינאד וואס וועט זיך אין א חודש ארום פארזאמלען אין ווילנא. און איך קאן דיר זאגען אז דער דאזיגער קריסט וועלכער ווערט יעפונען שולדיג אין אזעלכע שרעקליכע זינד, ווערט פארמשפט פארברענט צו ווערען... מיין ניט אז ווייל דו ביזט דער זוהן פון א גראף, וועט מען דיר שאנעווען! ניין, בלויז דאן ווען דו וועסט איינזעהן אז דו ביזט באגאנגען א גרויסען פארברעכען געגען דיין אמונה און דו וועסט צוריק ווערען א קאטאליק, קאנסטו ראטעווען דיין לעבען.

— איהר קאנט אומברייגען מיין קערפער אבער ניט מיין נשמה! — האט דער גר אויסגערופען — אויב איך וועל דיר פאלגען וועל איך ראטעווען מיין קערפער וואס איז בלויז צייטווייליג, און פארלירען מיין נשמה וואס איז אן אייביגקייט, דאריבער גלויב איך אז ראטעווען די נשמה איז א סך וויכטיגער ווי צו ראטעווען דעם קערפער! יע, איך בין גרייט אויף אלץ... זאל מען מיך פאר׳משפט׳ן פארברענט צו ווערען, איך וועל שטארבען על קידוש השם ווי פיעלע אנדערע אידישע מארטירער!

דער צארן האט זיך ביים בישאף צעפלאקערט, און ער האט זיך אויפגעשטעלט פון זיין פלאץ און צוגעגאנגען צום גר, און איהם ארונטערגעלאזען א פאטש.

"הידים ידי עשו" — האט דער גר אויסגערופען — עס איז אלע מאל אזוי, ווען עשו קאן ניט ענטפערען צו דער שטימע פון יעקב, הויבט ער זיינע הענט...

דער בישאף האט אריינגערופען דעם אויפזעהער פון געפענגניש און זיך צו איהם אנגערופען:

— טהו אן אויף איהם די קייטען און פיהר ז. הם צוריק אין געפענגניש!

דער אויפזעהער האט אזוי געטאן און אוועקגעפירט דעם גר צוריק אין תפיסה.

א היבשע וויילע איז דער בישאף ארומגעגאנגען איבער זיין צימער הין און צוריק אן אויפגערעגטער און א דערצארענטער. ער האט איינגעזעהן אז ער וועט מיט דעם גראפ׳ס זוהן גארניט מאכען. ער וועט איהם דארפען איבערגעבען צום סינאד, זיי זאלען איהם משפט׳ן פאר זיין פארברעכען. ער האט אבער געוואוסט אז דאס וועט זיך אפרופען זעהן שלעכט אויף דעם גראף און זיין משפחה. האט ער דאריבער באשלאסען צו לאזען וויסען דעם גראף פאטאצקי וועגען זיין שטארקע באמיהונג איהם צוריק צו ברייגען צו זייער אמונה, אבער אז וואלענטי איז פארבליבען פאר׳עקשנ׳ט.

דעם בישאף איז אליין אוועק צו דעם גראף אין פאלאץ אין ווילנא. דארט האט ער געטראפען א חוץ דעם גראף, די גרעפין און זייער טאכטער קאטערינא, אויך דעם גלח אנטאן, וועלכער האט זיך געלאזט דארט וואוילגעהן מיט׳ן עסען.

אלע האבען זיך אויפגעשטעלט ווען זיי האבען דערזעהי דעם בישאף. דער גלח אנטאן האט זיך דריי מאל איבערגע׳צלמ׳ט.

דער בישאף האט זיך געזעצט צום

טיש, די גרעפין האט זיך צו איהם געווענדעט:

— א, הייליגער בישאף, האט איהר מיר געבראכט גוטע נייעס וועגען מיין זוהן?

— צום באדויערען מוז איך זאגען אז ניין! איך האב מיט א ווייל פריהער געהאט א ליינגערען געשפרעך מיט איהם. איך האב איהם ערקלערט אז מיר זיינען נאך אלץ גרייט איהם מוחל צו זיין פאר זיין פאלשען שריט וואס ער האט געמאכט, אויב נאר ער וועט חרטה האבען און צוריקקעהרען זיך צו אונזער אמונה. אבער צום באדויערען איז מיין גאנצע מיה געווען ארויסגעווארפען — ער איז געבליבען ביי זיין עקשנות. איך האב מורא אז מיר איז קיין אנדער ברירה ניט פארבליבען ווי איהם איבערצוגעבען אין די הענט פון דעם סינאד וואס וועט זיך אין גיכען פארזאמלען און זיי וועלען איהם משפט'ן.

— אבער איך ווייס דאך אז אויב זיי וועלען משפט'ן וועט ער פארברענט ווערען! — האט די גרעפין מיט טרעהרע אויסגערופען — א, ניין, ניין, איך קאן ניט דערלאזען אז מען זאל אומברייגען מיין זוהן, מיין וואלעטי'ן!...

— גלויבט מיר, גרעפין אז איך אליין וואלט עס אויך ניט געוואלט זעהן, אבער איהר קאנט געפינען אן אנדער אויסוועג... פרובירט אליין ריידען מיט איהם. זעהט אפשר וועט איהר קאנען ווירקען אויף איהם. איך האב אבער מורא אז איהם וועט שוין קיינער ניט העלפען. ער האט מיר דייטליך געזאגט אז ער וועט זיך שעצען גליקליך צו פארברענט ווערען צווישען די אנדערע אידישע מארטירער. נו, ווען א געוועזענער קאטאליק רעדט אזוי, דאן בלייבט איבער פאר אונז איין זאך און דאס איז איהם צו משפט'ן. מיר טארען ניט מאכען קיין אונטערשייד צווישען אן איינפאכען קריסט וועלכער איז באגאנגען אזא פארברעכען און צווישען א זוהן פון א גראף, אלע דארפען זיין גלייך אין די אויגען פון דעם הייליגען סינאד. איך בין אבער צו אייך געקומען איהר זאלט מאכען נאך א פארזוך זיך מיט איהם דורכצוריידען, אפשר וועט זיין פארשטיינערטע הארץ ווייכער ווערען ווען ער וועט הערען זיין מוטער'ס שטימע... ווען ער וועט זעהן איהרע טרעהרען... יע, גרעפין, איידער איך וועל איהם איבערגעבען צו דעם סינאד פאר א משפט וויל איך אז איהר זאלט פרובירען ריידען צו איהם. איך האב געהערט אז ער איז צו אייך תמיד געווען א טרייער, איבערגעגעבענער זוהן. אפשר וועט אין איהם ווידער אויפוואכען זיינע צערטליכע געפיהלען צו זיין מוטער.

— א, איך וועל געהן, הייליגער בישאף! — האט די גרעפין אויסגערופען — איך וועל זיך ביי איהם בעטען, איך וועל פון איהם ניט אפטרעטען ביז וואנען ער וועט מיין פארלאנג ערפיהלען...

— מוטער, איך וועל מיט דיר מיטגעהן! — האט קאטערינא אויסגערופען.

— ניין — האט דער בישאף געזאגט — דיין מוטער אליין וועט דארפען זיך זעהן מיט איהם אונטער פיר אויגען. זי וועט קאנען צוריק ערוועקען אין איהם די געפיהלען פון זיין ליבע צו איהר!

—איך וועל צו איהם ניט אריינקומען אין דער זעלבער צייט ווען מיין מוטער וועט מיט איהם זיין! — האט קאטערינא אויסגערופען — איך וועל אריינקומען צו איהם פריהער אדער שפעטער. אפשר וועל איך קאנען ביי איהם עפעס פועל'ן.

— אויב ניט צוזאמען קאנסטו אויך מיטגעהן! — האט דער בישאף געזאגט — אבער איך גלויב אז עס וועט זיין בעסער ווען דיין מוטער וועט מיט איהם ריידען צום ערשטען.

— איך האב געהאט אין זינען צו לאזען ארעסטירען זיין כלה, די טאכטער פון דעם ארענדאר זוסקעס, אבער ווי עס ווייזט אויס האט מען איהם געלאזט וויסען וועגען מיינע פלענער און ער האט זי ערגיץ באהאלטען!

— ווער האט עס איהם געקאנט לאזען וויסען! — האט דער בישאף זיך אנגערופען — ווער איז געווען דערביי ווען דו האסט גערעדט וועגען דעם דאזיגען פלאן?

— קיינער ניט, אויסער מיר אלע וועלכע געפינען זיך איצט דא, און דא־

ריבער וואונדער איך זיך ווי אזוי ער האָט עס אויסגעפונען.

— עס איז מעגליך אז ער האָט פארשטאנען אז מען וועט געווים זוכען צו ארעסטירען זיין טאָכטער — האָט קאַטערינא געזאָגט — די זשידעס זייגען דאָך זעהר כיטרע, האָט ער זיך באוואָרענט.

— מיין טאָכטער איז גערעכט — האָט דער גראף פּאָטאָצקי זיך אָנגערופען — די זשידעס זיינען זעהן קלוג און כיטרע און דאריבער פארדריסט מיר זעהר וואָס איך האָב ערלויבט מיין זוהן זיך צו באפריינדען מיט זיי. איך וויים איצט אז מיין זוהן און זיין פריינד באָרים זארעמב, זיינען געווען שטארק באפריינדעט מיט דעם זשיד מנחם מאן, וועלכער פלעגט זיין אָפטער אריינגעהער צו מיר אין פּאַלאַץ!

— אָט דאָס האָב איך דאָך אלע מאָל גע׳טענה׳ט — האָט דער גלח געזאָגט — אז מיר דארפען האלטען די זשידעס פון דער ווייטען. וויל אויב מיר וועלען זיי אריינלאָזען צו אונז וועלען זיי איבערפירען אונזערע קינדער, און אריינברייגגען אומגלויביגע געדאנקען אין זייערע הערצער.

— אויב דער זשיד זוסקעס וועט צו אונז ניט צושטעלען זיין טאָכטער, וועל איך איהם פארטרייבען פון דער ארענדא — האָט דער גראף געזאָגט

— איך האָב איהם די ארענדא געגעבען פריי פאר גאנצע צעהן יאָהר, צוליב דעם וואָס ער האָט אמאָל געוואונען א טאנץ וועט, און איצט ווען ער וועט הערען אז איך וועל פון איהם דאָס איינגאנצען אוועקנעמען, וועט ער שוין ברייגגען צו אונז זיין טאָכטער.

— מיין עצה וואָלט געווען אז דער גראף זאָל אָפּגעבען די ארענדע פון זיין מיהל אין די הענט פון יאָשקע דעם שניידער, וויל ער איז געווען דער יעניגער וועלכער האָט ענטדעקט דעם סוד אז ביי זיי אין בית המדרש געפינט זיך א גר!

— ניין, פאָטער, מיר וועלען דארפען פריהער ווארטען און זעהן אויב עס וועט אונז געלינגען צוריקצוברייגגען וואַלענטי׳ן צו אונזער אמונה, וועט אָט דער יאָשקע דאן ווערט זיין באַלוינונג, אָבער טאָמער געלינגט אונז ניט און מען וועט איהם אומברייגגען טאָ פארוואָס קומט איהם א באלוינונג!

— נו מיר וועלען נאָך האָבען צייט וועגען דעם צו ריידען — האָט דער גראף געזאָגט.

די גרעפין האָט זיך דערווייל צוגעגרייט צו פאָהרען מיט׳ן בישאָף צו דער תפיסה. זי האָט אָנגעטאָן א שווארצע קלייד אויף איהר הארצען האָט זי געטראָגען א גרויסען שווארצען צלם. זי האָט זיך מיט איהר טאָכטער אריינגעזעצט אין דעם עקיפּאַזש פון בישאָף און זיי זיינען צוגעפאָהרען צו דעם בישאָפ׳ס פּאַלאַץ. פון דאָרט איז די גרעפין אריינגעקומען אין דעם קאָרידאָר פון דער תפיסה אָנגעלעהנט אויף איהר טאָכטער.

דער אויפזעהער האָט געעפענט די טיהר פון זיין קאמער. קאַטערינא איז פארבליבען אין קאָרידאָר. אין קאמער וואו דער גר איז געזעסען האָט אריינגעשטראָלט א דינער פאס ליכט. ווען דער גר האָט דערזעהן זיין מוטער האָט ער זיך אויפגעשטעלט פון זיין הילצערנעם געלעגער און ער האָט גענומען איהר אנקעגען געהן. אין קאמער האָט זיך דערהערט דער קלאנג פון די קייטען.

— וואַלענטי, מיין ליבער זוהן! — האָט זיך די גרעפין צו איהם אָנגערופען — ווי שרעקליך עס איז צו טראַכטען אז דו, מיין זוהן דארפסט טראָגען קייטען אויף דיינע פיס.

— אזוי לאנג ווי מען קאָן ניט אָנטאָן קיין קייטען אויף מיין נשמה, בין איך צופרידען — האָט ער געענטפערט.

— דו מוזט ראטעווען דיין נשמה!

— האָט זי געזאָגט — דער בישאָף האָט מיר געזאָגט אז ער האָט געמאכט א פארזוך מיט דיר צו ריידען און צוריקצוברייגגען דיר צום שכל, אָבער איהם איז ניט געלונגען . . . וויל דו ביזט פארבליבען פאר׳עקשנ׳ט. איך בין צו דיר געקומען ווי א מוטער צו איהר זוהן וועמען זי האָט ליב מעהר פון אלץ אין דער וועלט. יע, מיין זוהן, זינט יענעם טאָג וואָס איך האָב דיך געזעהן אלם זשיד, האָב איך ניט צוגעמאכט מיינע אויגען, האָב איך שלאָפלאָזע נעכט.

— וועגען מיר האָסטו ניט וואָס צו זאָרגען, מוטער — האָט אברהם זיך צו איהר אָנגערופען — איך פיל

זיך גליקליך. איך ווייס אז יעדע מוטער שטרעבט צו זעהן איהר זוהן א גליקליכען, און איך בין דאך זעהר, זעהר גליקליך.

— פארוואס זאלסטו אזוי ריידען, וואלענטין — האט זי גענומען ווישען איהרע אויגען — דו האסט פארלאזען דיין אמונה, די הייליגע קאטוילישע אמונה און דו ביזט גאר געווארען א זשיד. איצט וועסטו דאך פארלירען היידע וועלטען...

— א, מוטער, ווען איך וואלט נאר געהאט די מאכט צו עפענען דיינע אויגען כדי דו זאלסט זעהן דעם אמת, וואלסטו אויך געפילט ווי איך. ס'איז פונקט ווי איינער וואנדערט אין דער מדבר. ער איז דורשטיג, מיד און הונגעריג, און האט ניט קיין כח צו שלעפען זיינע פיס, איהם דוכט זיך, אז ער וועט שוין דארפען בלייבען דא און אויסגעהן פון דורשט, און פלוצלונג דערזעהט ער אן אאזיס, א גרינעם פלאץ, מיט פרוכט בוימער און מיט פרישע קוואל וואסער... יע, מוטער, אט פונקט אזוי פיל איך איצט. איך האב מיין גאנצען לעבען געוואנדערט אין א מדבר, איך האב דארט געבלאנדזשעט, און איך האב ניט געוואוסט ווי אזוי איך וועל דערגרייכען מיין ציל, און פלוצלונג האט דער גאט פון ישראל מיינע אויגען געעפענט און ער האט מיר באוויזען דעם פרישען ריינעם קוואל — זיין הייליגע תורה, און איך האב זיך דערפרישט און דערקוויקט. איצט ווילסטו אז איך זאל פארלאזען אט דעם וואונדערבארען קוואל און ווידער ארומבלאנדזשען א מידער, א דורשטיגער? ניין, מוטער! איך וועל מיין נייע אמונה ניט אויפגעבען ווייל דאס איז דער קוואל פון אייביגען לעבען.

— איך האב מורא, מיין זוהן, אז מען האט אויף דיר ארויפגעטאן א כשוף! — האט די גרעפין זיך פאנאנדערגעוויינט. — דו ווייסט אז אויב דו וועסט ניט חרטה האבען אויף דיין זינד און זיך ניט אומקערען צוריק צו דער קריסטליכער אמונה, וועט מען דיך משפט'ן. מען וועט דיך פאר'משפט'ן צום טויט, און דאן וועט דיר קיינער ניט קאנען ראטעווען! ווייל קיינער אויסער דער קעניג, קאן ענדערען דעם באשלוס פון דעם הייליגען סינאד, און דו ווייסט דאך אז דיין פאטער וועט קיינמאל זיך ניט ווענדען צם קעניג פאר באגנאדיגונג. א, וואלענטי, דיין לעבען איז אין געפאהר! איך וויל דיך ראטעווען, און דעריבער בין איך צו דיר געקומען... איך בעט דיך, האב רחמנות אויף מיר און אויף זיך... דו וועסט פארלירען דיין לעבען! און איך וועל פון צער פארלירען מיין גליק! דער בישאף האט מיר געזאגט אז דו וועסט האבען דיין לעצטע געלעגענהייט. אויב דו וועסט גלייך זיך ניט ארומזעהן און זאגען אז דו האסט חרטה, וועט מען דיך פאר'משפט'ן. אוי, וואלענטי, וואס האסטו צו אונז געהאט!

— מוטער, דו ווייסט דאך, אז פון מיין פריהסטען יוגענד האב איך געלערענט אין דעם קאטוילישען סעמינאר, איך האב שטודירט אונזער אמונה און אויך די אמונות פון אנדערע פעלקער. איך האב געזוכט און געפארשט דעם אמת, און דו קאנסט פארשטעהן אז איידער איך האב באשלאסען צו מאכען אזא שריט, האב איך זיך גוט באזינט, און ווען איך האב דאס געטאן, האב איך געוואוסט וואס עס וועט מיט מיר פאסירען ווען מען וועט מיך כאפען, און איך בין געווען גרייט אויף אלץ איך בין גרייט אוועקצוגעבען מיין לעבן פאר מיין נייער אמונה. קיין זאך אין דער וועלט וועט מיר ניט באוועגען איך זאל זיך צוריקקערען צו מיין פריהערדיגען גלויבען. איך באדויער נאר, מוטער, וואס איך בין געצוואונגען דיר צו פארשאפען אזוי פיל ליידען, אבער גלויב מיר, אז אויך איך לייד זעהר פיל פון דעם וואס דו ביזט נאך אלץ אין דער מדבר, אין דער וויסטניש, אהן וואסער און אהן שפייז, איך מיין די שפייז פאר דיין נשמה! איך וועל דעריבער מתפלל זיין צו גאט, ער זאל דיינע אויגען עפענען, אין צייט, כדי דו זאלסט אויך זעהן די ליבטיגקייט...

— דו ווייסט ניט וואס דו רעדסט

פיין זוהן! זאָל דיר דער האר יעזוס מוחל זיין! דו ביזט פארפירט געוואָרען! און שולדיג אין דעם זיינען די זשידעס! זיי האָבען דיך פון גלייכען וועג ארונטערגעפירט. דו זעהסט דאָך אליין ווי דער האר יעזוס באשטראָפט די אידען ווייל זיי האָבען ניט געוואָלט אָננעמען דעם קריסטליכען גלויבען, זיינען זיי דעריבער פארטריבען געוואָרען צווישען פעלקער, מען יאָגט זיי און מען פּלאָגט זיי צוליב זייער עקשנות, און דאָ קומסטו און דו ווערסט איינער פון זיי! דו ווילסט אויף זיך נעמען די קללה וואָס איז געפאלען אויף דעם אידישען פאָלק...

— מוטער, עס איז שוין פון לאנג אָנגענומען געוואָרען! אז דער וועלכער זאָגט דעם אמת, קריגט געשלאָגען. יע, דאָס אידישע פאָלק ליידט צוליב דעם אמת, און איך בין אויך גרייט צו ליידען פאר דעם אמת... מיין איינציגע תפלה צו גאָט איז אז ער זאָל עפענען דיינע אויגען און די אויגען פון די אלע וועלכע זיינען פארשלאָסען צום אמת, און זאָל די ליכטיגקייט פון דער אידישע תורה א שיין טאָן פאר אייך אלעמען... זיי וויסען, אז בלויז אין דער אידישער אמונה קאָן מען געפינען דעם אמת'ן גליק, און איך האָף, אז אמווייניגסטען דו וועסט עס איינזעהן!

די גרעפין האָט זיך גענומען צלמ'ען און זי האָט עפּעס געמורמעלט. דאן האָט זי פארשטעלט איר פּנים מיט איהרע הענט און גענומען וויינען.

אברהם איז געבליבען שטיין אויף זיין פּלאַץ באוועגלאָז. ער האָט געקוקט אויף זיין מוטער און א גרויס רחמנות האָט איהם באנומען... ער איז צו איהר צוגעגאנגען און זי געוואָלט אָנרירען, אָבער די גרעפין האָט זיך אָפּגערוקט פון איהם, אויסרופענדיג:

— ריהר מיך ניט אָן! דו ביזט פאראומרייניגט געוואָרען! דיינע הענט זיינען די הענט פון אן אומגלויביגען זשיד! אזוי לאנג ווי דו וועסט ניט חרטה האָבען אויף דיין שענדליכען שריט, ביזטו ניט מעהר מיין זוהן!...

זי איז ארויס פון זיין קאַמער. קאטערינא האָט אויף איר געווארט אין קאָרידאָר.

— נו, מוטער, האָסטו ביי איהם געקאָנט עפּעס פּועל'ן? — האָט זי געפרעגט.

— ער איז שוין א פארפאלענער — האָט די גרעפין געווישט איהרע אויגען — ער האָט פארלאָרען ביידע וועלטען. ער איז אומגליקליך.

— איך וועל צו איהם ארייינגיין, ליבע מוטער! — האָט קאטערינא אויסגערופען —איך וועל נאָך פּרובירען ריידען מיט איהם.

— ניין, מיין טאָכטער, געה ניט, ער רעדט אזעלכע רייד וואָס קאָן דיר שעדיגען! ער וועט נאָך מאכען א פארזוך דיך אָפּצונייגען פון אונזער גלויבען, ווי ער האָט עס געטאָן צו מיר...

— מוטער, האָט ער אויף דיר געווירקט? — האָט זי איהר געפרעגט.

— וואָס רעדסטו, מיין טאָכטער!

— וועט ער אויך אויף מיר ניט ווירקען, אזוי האָף איך — האָט קאטערינא צוגעגעבען — איך האָב פאר דעם ניט מורא!

קאטערינא איז אריין אין זיין קאמער זי האָט זיך ארומגעקוקט אויב דער וועכטער שטעהט ניט נעבען דער טיר און ווען זי האָט געזעהן אז קיינער איז דאָרט דערביי ניטאָ, האָט זיך זיך אָנגערופען:

— וואלענטי, מיין ברודער, איך האָב גראטעוועט דיין כלה!

—קאטערינא! — האָט ער אויסגערופען — איך האָב ניט ערווארט אז דו זאָלסט קומען אהער!

— דו האָסט ניט געהערט וואָס איך האָב דיר נאָר וואָס געזאָגט — האָט זי זיך אָנגערופען אין דער שטיל — איך האָב דאָך גראטעוועט דיין יהודית'ן, דיין כלה! דער גלח אנטאָן האָט שוין באשלאָסען זי צו ארעסטירען און פארשפארען אין א מאָנאסטיר נאָכדעם ווי זי וואָלט געצוואונגען געוואָרען צו ווערען א קאטויליקין, ווען איך האָב געהערט וועגען זיין פּלאן, האָב איך באשלאָסען אוועקצוגעהן צו דעם פאָן זומקעם אין הויז. איך בין אויפגעשטאַנען זעהר פרי יענעם טאָג און איך בין אוועק אהין און זיי געוואָרנט...

איך האָב געזעהן דיין כלה, זי איז וואונדער שעהן, איך האָב מיט איהר פארבראכט א האלבע שעה, און איך האָב איינגעזעהן אז זי איז ווירקליך ווירדיג צו זיין דיין כלה! איך האָב בלויז געוואונשען אין מיין הארצען אז דיר זאָל געלינגען זיך צו באפרייען און איהר זאָלט קאָנען ביידע חתונה האָבען. איך ווייס אז דאָ וועט דיר זיין אונמעגליך צו בלייבען אָבער ווען דו וואָלסט מיט איהר געקאָנט אוועקפאָהרען קיין אויסלאנד, וואָלט איך זיך אָנגעשלאָסען מיט איך. ווייל איך פיהל, אז דו ביזט גערעכט! איך פיהל אז באָרים זארעמבא איז גערעכט, און איך ווינש בלויז אז דיר וועט געלינגען פון דאנען ארויסצוקומען.

— ביזטו זיכער אז ער האָט איך קיין שלעכטעס ניט געטאָן? — האָט אברהם זי געפרעגט.

— געוויס בין איך זיכער! ווען אנטאָן וואָלט זי ארעסטירט וואָלט איך דאָך געוואוסט — האָט קאטערינא געזאָגט — איך האָב געהערט ווי אנטאָן האָט זיך באקלאָגט אז אימיצער האָט געמוזט ענטדעקען זיין פלאן צו דעם פאן זוסקעס, ווייל ער האָט אוועקגעשיקט זיין טאָכטער פון זיין הויז און ער האָט זי באהאלטען.

— איך דאנק דיר, קאטערינא — האָט אברהם געזאָגט — איך זעה איצט איין אז אויך דו באזיצט א טייערע נשמה, אָבער פונדעסטוועגען וואָלט איך דיר געראטען דו זאָלסט ניט מזכען קיין שריט צו בייטען דיין אמונה. דו דארפסט אונז ניט נאָכטאָן, ווייל מיר זיינען דאָך געוואָרען איבערצייגט און מיר האָבען א סך געשטודירט, און מיר ווייסען פארוואָס מיר ליידען, אָבער דו וועסט דאָך ניט האָבען די נויטיגע איבערצייגונג און וויסען, און דו וועסט בלויז ליידען אומזיסט.

— הער זיך איין מיין ברודער — האָט קאטערינא זיך אָנגערופען — איך ווייס אז דער סינאָד וועט דיך פאר'משפט'ן צום טויט. עס איז ביי קיינעם קיין צווייפעל ניט, סיידען דו וועסט זיי לאָזען וויסען אז דו ביזט גרייט צוריקצוקערען זיך צום קאטוילישען גלויבען און איך ווייס דאָך אז דאָס וועסטו קיינמאָל ניט טאָן. דעריבער האָב איך באשלאָסען דיך צו העלפען. איך גלויב אז איך וועל קאָנען אונטערגויפען דעם אויפזעהער און ער זאָל זיך ניט זעהענדיג מאכען ווען דו וועסט ארויסקומען פון דיין קאמער ביי נאכט און אנטלויפען. איך וועל שוין האָבען פאר דיר אלץ געגרייט. איך וועל ווארטען אין דרויסען אין א פוהר, און אזוי שנעל ווי דו וועסט זיין אין דרויסען וועסטו זיך אריינזעצען אין פוהר און מיר וועלען צופאָהרען צום גרעניץ.

— אָ, ניין, מיין שוועסטער, טו עס ניט — האָט אברהם געזאָגט — דו וועסט בלויז בריינגען אן אומגליק אויף דיר און אויף די אנדערע וועלכע וועלען דיר זוכען צו העלפען. ווייל דו דארפסט וויסען, אז איך ווער דאָ זעהר שטארק געהיט. דו זעהסט דאָך אז איך טראָג קייטען און ווען מען וועט דערהערען דעם קלאנג פון מיינע קייטען, וועט מען מיך גלייך כאפען.

— אפשר וועל איך קאָנען פועל'ן ביים אויפזעהער פון געפענגניש אז ער זאָל פון דיר די קייטען ארונטערנעמען — האָט קאטערינא געזאָגט. — איך מוז דיר ראטעווען פון טויט. דאָס איז דער איינציגער וועג!

— איך האָב מורא אז דו וועסט דורכפאלען, מיין שוועסטער, און דו וועסט נאָך צוליב דעם אליין אריינפאלען אין א צרה! דו ווייסט דאָך ווי דער בישאָף איז פארביטערט געגען מיר און אויב ער וועט אויסגעפינען אז דו האָסט מיך געהאָלפען וועט ער שוין זעהן דיך צו באשטראָפען.

— איך האָב פאר איהם קיין מורא ניט — האָט קאטערינא געזאָגט — ער קאָן מיר גאָרניט טאָן, איך האָב א רעכט צו ראטעווען מיין ברודער!

— דער בישאָף וועט זיין גאנצען צאָרן אויסלאָזען צו דיר! ער האָט די מאכט צו פארשפארען דיך אין מאָנאסטיר פאר דיין גאנצען לעבען! ניין, טו עס ניט! איך בין וויליג צו שטארבען פאר מיין אמונה. איך בין גרייט!

— ניין, מיין ליבער ברודער, דו

טאַרסט ניט שטאַרבען! צוליב דיין כּלה דאַרפסטו לעבען. ווען אונז וועט געלינגען צו אַנטלויפען, וועלען מיר זיך אַלע אַנשליסען מיט זארעמבאַ און יוליע און מיר וועלען קאָנען ערגעץ לעבען רוהיג.

— איך וועל דיר ניט דערלאָזען אַז דו זאָלסט איינשטעלען דיין אייגענעם לעבען אין געפאהר — האָט אברהם געזאָגט — דו קאָנסט אונז, איך מיין די אידען, איבערהויפּט ר' לייזער'ן און זיין משפּחה, טאָן אַ סך מעהר גוטעס ווען דו וועסט פאַרבלייבען אַ קאַטוילִיקין... אויב נאָר דו וועסט טאָן גוטעס וועסטו אַלץ איינס פאַררעכענט ווערען פּונקט ווי דו וואָלסט געווען איינע פון אונז. זיך ביי דיר אין הארצען.

— איך וועל ניט דערלאָזען אַז מען זאָל דיך פאַרברענען — האָט קאַטערינאַ איהם אַנגענומען ביי דער האַנט — איך וועל טאָן אַלץ אין מיין מאַכט דיך פון דאַנען ארויסצוראַטעווען. איך וועל זיך שטעלען אין פאַרבינדונג מיט ר' מנחם'ען און ער וועט מיר העלפען.

קאַטערינאַ האָט פּלוצלונג דערהערט טריט, און זי האָט זיך גלייך צוריקגעצויגען פון דעם קאַמער. זי איז צוגעקומען צו איהר מוטער, וועלכע איז געזעסען אויף אַ באַנק און געוויינט.

— מוטער מיר דוכט אַז איך וועל פאַרט ביי איהם פּועל'ן — האָט קאַטערינאַ געזאָגט.

— וואָס רעדסטו מיין טאָכטער! — האָט די גרעפין איהר אַנגעקוקט — ער וויל ?אַד פון דעם ניט הערען.

— לאָז עס איבער צו מיר! איך וועל איהם באַזוכען נאָך עטליכע מאָל, און איך בין איבערצייגט אַז ער וועט טהאָן ווי איך פאַרלאַנג פון איהם. איך ווייס שוין ווי צו ריידען מיט איהם. אַלץ וואָס איך וויל איז אַז דו זאָלסט פאַר מיר קריגען פון בישאָף אַן ערלויבניש איהם צו באַזוכען בלויז נאָך אַ פּאָר מאָל.

— אָ, מיין טאָכטער, דיינע רייד האָבען מיר געגעבען אַ שטראַהל פון האָפענונג — האָט די גרעפין זיך אָנגערופען — זאָג מיר, וואָס האָסטו מיט איהם גערעדט?

— איך האָב געוואוסט ווי אַזוי צו ריידען מיט איהם! — האָט קאַטערינאַ געזאָגט — דו ווייסט דאָן מוטער, אַז מיר ביידע האָבען זיך אַלע מאָל געטיילט אונזערע סודות. געדענקסטו ווי אַזוי איך האָב איהם געבעטן ער זאָל נאָכפאָלגען דעם פאָטער ווען ער האָט געוואָלט אַפּרייזען אויף דעם יאַגד, אָבער איך האָב געוואוסט אַז ער וויל געהן פאַרברייגען מיט ראַשיעל, אונזער געוועזענע גאָוווערנאַנטקע?

— יע, מיין טאָכטער. איך געדיינק אַלץ. עס קאָן זיין אָבער אַז דאָס האָט אויף וואַלענטי'ן געווירקט זעהר שלעכט. דו האָסט דאָך מיר דערצעהלט אַז ער האָט געטראָפען דעם פאָטער און דעם גלח אַנטאָן טרינקענדיג בראַנפען. און דערפאַר האָט ער זיך אָפּגעקעהרט פון אונזער אמונה.

— דו ביזט גערעכט, מוטער! — האָט קאַטערינאַ צוגעגעבען — און אַז דו דערמאָנסט שוין יע, וועל איך דיר דערצעהלען נאָך אַ זאַך וואָס מיר ביידע האָבען די גאַנצע צייט געהאַלטען בסוד פון דיר.

— וואָס איז דאָס? — פרעגט די גרעפין.

— וואַלענטי האָט אויסגעפונען, אַז דער גלח צו וועמען ראַשיעל פלעגט קומען זיך מתודה זיין, האָט גאָר געפיהרט אַ ליבע מיט איהר הינטער די פּלייצעס פון אונזער פאָטער. דאָס האָט וואַלענטי גלייך ענטדעקט פאַר דעם פאָטער און ער האָט אַזוי אויסגעמאַקירט אַז ביידע, סיי ראַשיעל און סיי אַנטאָן האָבען זיך מתודה געווען... עס פאַרשטעהט זיך אַז דער פאָטער האָט ניט געוואָלט עס זאָל קומען צו אַ סקאַנדאַל, האָט ער דאָס פאַרשוויגען. אָבער פאַר אַ היבשע צייט האָט ער געטראָגען אַ שנאה צו אונזער הייליגען וידוי־פאָטעריל.

— אָ. עס גלויבט זיך מיר ניט! — האָט די גרעפין אויסגערופען — ווי אַזוי קאָן ער, דאָס הייליגע פאָטעריל טאָן אַזאַ זאַך. עס איז דאָך אַ גרויסע זינד.

— איך מוז דיר זאָגען, מוטער, אַז ווען איך האָב דאָס געהערט וועגען דעם גלח אַנטאָן, האָב איך פאַרלאָרען מיין רעספּעקט פאַר איהם. איך האָב שפּעטער אויסגעפונען אַז ער האָט געמאַכט עטליכע פאַרזוכען צו פיהרען אַ ליבע מיט יוליען און טאַקע דערפאַר האָט זי זיך שנעל געלאָזט איבערריי־

דען פון איהר התן זארעמבא׳ן און
זי האָט פארלאָזען אונזער גלויבען.
אזא גלח ווי אנטאָן ברייגגט שוין גאָר
ניט קיין כבוד צו אונזער אמונה...

— עס איז דאך שווערליך ! —
האָט די גרעפין געזאָגט — און איך
האָב צו איהם אזוי פיעל צוטרויען.
איך קום דאָך צו איהם רעגעלמעסיג
זיך מתודה צו זיין. איצט וועל איך
שוין מעהר ניט קענען קומען צו איהם.

— ער איז אַן אויסוואורף, מוטער!

— האָט קאטערינא אויסגערופען. —
איך ווייס אז ער אליין איז שולדיג אין
דעם וואס מיין ברודער וואלענטי האָט
פארלאָזען אונזער אמונה. נאָכדעם ווי
מען זעהט ווי אזוי א גלח, דער פאר־
טרעטער פון אונזער אמונה פיהרט זיך
אויף, פיהלט מען זיך אינגאנצען אָפּ־
געפרעמד־עט פון דער קאטוילישער רע־
ליגיע...

— דו טאָרסט אזוי ניט רייִדען, מיין
טאָכטער ! — האָט די גרעפין זיך צו
איהר אָנגערופען — אויב עס געפינט
זיך איינער אַ אונווירדיגער צווישען
די גלחים, מיינט עס נאָך ניט אז שול־
דיג אין דעם איז אונזער אמונה.

— אָבער די זעהסט דאך ווי פאלש
ער איז, או, ער האָט דאך פאראור־
זאכט אז מיין ברודער זאָל זיך אָפּקעה־
רען פון אונז. און טאָמער איז דאס
איהם נאָך געווען ווינציג, האָט ער
איהם אויפגעזוכט און געלאָזט ארעס־
טירען, און איצט וועט ער געהן עדות
זאָגען נעגען איהם ביים סינאָד, כדי
מען זאָל איהם פארברענען לעבעדיגער־
הייט...

— דאס איז דאך זיין פליכט, מיין
טאָכטער. יעדער עהרליכער און פרו־
מער קריסט וואָלט אזוי געדארפט
האנדלען.. ווען ער האָט אויסגעפונען
אז א קאטויליק האָט פארלאָזען זיין
אמונה און איז געווארען א איד.

— אָבער אנטאָן איז ווייט פון צו
זיין עהרליך און פרום ! — האָט קא־
טערינא געזאָגט.—ער האָט געוויס ניט
געהאט קיין רעכט צו פאראורזאכען
מען זאָל איהם פאר׳משפט׳ן צום
טויט... ער אליין איז שולדיג אין זיין
פארברעכען... ניין מוטער, איך וועל
אין דעם ניט שווייגען. איך וועל קומען
צום משפט פאר׳ן סינאָד און איך וועל
פאר זיי דערצעהלען אלץ וואס איך
ווייס וועגען דעם אויסוואורף אנטאָן,
זאָלען זיי זעהען אז מיין ברודער איז
ניט אינגאנצען שולדיג. ער האָט גע־
וואוסט פון אלע זיינע פארברעכענס און
ווען ער האָט געטראכט פון דעם אז
אמאָל פלעגט ער קומען צו איהם זיך
מתודה זיין אויף זיינע זינד, און ער
האָט שפעטער אויסגעפונען אז ער איז
אליין גאָר זינדיג, האָט ער פארלאָרען
זיין אמונה.. יע, מוטער, איך זאָג דיר
צו אז איך וועל עס טהאָן. איך האָב
ניט וואס מורא צו האָבען.

— אָבער קאטערינא. דאס וועט דאך
אויך אריינציהען דיין פאָטער אין א
סקאנדאל ! — האָט די גרעפין זיך צו
איהר אָנגערופען — דו קאָנסט עס ניט
טהאָן !

— אָבער דאס קען ראטעווען דאס
לעבען פון מיין ברודער ! — האָט
קאטערינא געזאָגט — איך גלויב אז
עס איז מיין פליכט ארונטער צו נעה־
מען די מאסקע פון אזעלכע אויס־
וואורפען ווי דאס פאָטעריל אנטאָן,
וועלכער טהוט אָפּ די ערגסטע פאר־
ברעכען אונטער זיין גלח׳ש׳ין מאנטעל.
צום משפט פאר זיינע פארברעכענס,
יע. איך וועל דערצעהלען ווי אזוי ער
האָט פארשטויסען אויך יוליע׳ן פון
אונזער אמונה, און אפשר האָט ער עס
געטהאָן צו נאָך פילע וועלכע פלעגען
קומען צו איהם אויף וידוי...

— אָבער קאטערינא, דו האָסט מיר
דאך מיט א ווייַלע פריהער געזאָגט
אז דו גלויבסט אז דיר וועט געלינגען
איבערצורייִדען וואלענטי׳ן, ער זאָל זיך
צוריקקעהרען צו אונזער אמונה...

— יע, איך גלויב אז איך וועל עס
קענען באווייזען אָבער אויך איהם
וועל איך זאָגען אז איך וועל ארונטער־
רייסען די מאסקע פון דעם גלח אנטאָן.
איך בין זיכער אז ווען ער וועט הע־
רען אז אנטאָן וועט געשטעלט ווערען
וועט ער זיך בעסער וועלען צוהערען צו
מיר. איצט בעט איך דיר, מוטער, אז
דו זאָלסט גלייך געהן צום בישאָף און
ביי איהם קריגען ערלויבניש פאר מיר
איך זאָל זיך קאָנען זעהן מיט וואלענ־
טי׳ן צו יעדער צייט, און איך וועל דיר
באווייזען אז מיר וועט ענדליך געלינ־
גען איהם איבערצורייִדען, און וואַ־
לענטי וועט צוריק ווערען א קאטויליק.

— אַ, מיין טאָכטער, ווען דו וועסט
עס קענען מיר באווייזען וועל איך זיך
שעצען פאר דער גליקליכסטער אין
דער וועלט — האָט די גרעפין זיך
אָנגערופען — אויב מיין זוהן וועט

בלייבען ביי זיינע עקשנות, וועל איך דאס ניט אריבערטראגען, ווייל דאן וועט מען דאך איהם טויטען, און איך וועל פארלירען מיין ליבען, טהייערען זוהן.

— יע, מוטער. איך וויים ווי שלעכט דו פיהלסט און אויך איך פיהל אזוי שלעכט, ווייל ער איז דאך מיין איינציגער ברודער ווען איך האָב אזוי שטארק ליעב געהאט. איך וויל איהם ראטעווען און ווען מען וועט מיר צולאָזען צו איהם נאָך עטליכע מאָל, וועל איך איהם איבערצייגען און דאמיט וועל איך איהם ראטעווען.

די גרעפין האָט צוגעזאָגט קאטערינא'ן אז זי וועט גלייך פון דאנען געהן צום בישאָף און ביי איהם קריגען די נויטהיגע ערלויבניש.

ווען זיי זיינען שוין געווען אין דרויסען האָט די גרעפין געהייסען איהר טאָכטער צו צוװאַרטען אין זייער עקיפאזש און זי איז אריין צום בישאָף.

— נו, גרעפין, האָט איהר עפּעס געקאָנט פועל'ן ביי אייער פאר'עקשנ'טען זוהן ? — האָט דער בישאָף זיך צו איהר געווענדעט.

— ניין, הייליגער בישאָף ! — האָט די גרעפין געזאָגט — אָבער ווי עס ווייזט אויס האָט מיין טאָכטער אויף איהם געמאכט דעם געהעריגען איינדרוק און זי האָט מיר געזאָגט אז אויב מען וועט איהר געבען א געלעגענהייט זיך צו זעהן מיט איהם נאָך איינינע מאָל וועט זי איהם אינגאנצען איבערצייגען...

— איך האָב אלע מאָל געגלויבט אז א מוטער האָט א גרעסערען איינפלוס אויף א זוהן ווי א שוועסטער ! — האָט דער בישאָף זיך אָנגערופען — טאָ ווי קומט עס אז אייער טאָכטער גלויבט אז זי וועט קאָנען אויפטהאָן מיט איהם מעהר פון אייך ?

— קאטערינא און וואלענטי זיינען פון תמיד אָן געווען שטארק צוגעבונדען איינע צו די אנדערע, און זיי פלעגען ניט האָבען קיין סודות איינער פון צווייטען — האָט די גרעפין געזאָגט — אויסער דעם זיינען זיי דאך ביידע יונג און זיי פארשטעהען זיך אסך בעסער ווי עלטערע מיט אינגערע. אויב זי וועט קריגען די ערלויבניש וועט זי זעהן צו קומען צו איהם אָפטער, ביז וואנען זי וועט פועל'ן ביי איהם ער זאָל קומען צום שכל און זיך צוריקקעהרען צו אונזער אמונה.

— אויב איהר גלויבט אז זי וועט קענען ווירקען אויף איהם מעהר ווי איהר און איך האָבען געווירקט, וועל איך איהר געבען די דאָזיגע ערלויבניש. איך וועל אָנזאָגען דעם אויפזעהער פון געפענגניש אז ער זאָל אריינלאָזען אייער טאָכטער צו באזוכען וואלענטי'ן צו יעדער צייט.

די גרעפין האָט איהם באדאנקט און זי איז ארוים פון דארט און איבערגעגעבען איהר טאָכטער אז דער בישאָף וועט איהר געבען די נויטיגע ערלויבניש, צו באזוכען וואלענטי'ן ווען זי וועט נאָר וועלען.

קאטערינא איז געווען שטארק צופרידען. זי האָט געזאָגט איהר מוטער אז זי וועט זיך נאָך א מאָל זעהן מיט וואלענטי'ן מאָרגען און זי וועט איהר לאָזען וויסען אויב זי מאכט פארטשריט מיט איהם.

אויף מאָרגען איז קאטערינא ווידער אמאָל צוגעפאָהרען צום געפענגניש, זי האָט געוואָלט אויסגעפינען אויב דער אויפזעהער וועט איהר ערלויבען זיך צו זעהן מיט איהם. זי האָט ניט באגעגענט קיינע שוועריגקייטען. זי איז ווידער אריינגעקומען צו איהר ברודער אין קאמער, און איהם געזאָגט אז דערווייל איז איהר געלונגען צו קריגען די ערלויבניש פון בישאָף אריינצוקומען ווען זי וויל צו איהם, און זי וועט שוין זעהן דאס אויסצונוצען איהם צו ראטעווען.

— איך בעט דיך, מיין שוועסטער, האָט וואלענטי זיך אָנגערופען צו איהר — שטעל ניט דיין אייגענעם לעבען און פרייהייט אין געפאהר. דו ווייסט דאך אז ניט אזוי גרינג וועט דיר אָנקומען דורכצופיהרען אז זאך, און איך האָב מורא אז דו וועסט דורכפאלען, און דאן וועסטו ברייננען אן אומגליק אויף פילע אנדערע...

— איך וועל זיין זעהר פארזיכטיג, מיין ברודער — איך האָב גענוג געלד מיט וואס אונטערצוקויפען דעם אויפזעהר פון געפענגניש. און אזוי שנעל ווי ער וועט איינוויליגען וועל איך שוין זעהן צו קריגען א פוהר, און דו וועסט זיך אריינזעצען אהין, און שנעל אָפּפאָהרען פון ווילנא.

— מיין שוועסטער, איך וויל ניט אנטלויפען פון דאנען ! — האָט ער

געזאָגט — איך ווייס אז אויב איך וועל זיך אליין ראַטעווען, וועלען זיי זוכען אויסצוגיסען זייער צאָרן אויף מיינע ברידער, די אידען פון ווילנא און פון איליע. ניין, קאטערינא, איך וועל בעסער גע'משפט ווערען פון דעם סינאָד און איך וועל דאן אויך קריגען א געלעגנהייט צו ריידען פאר דעם סינאד און זיי ערקלעהרען אז זיי אלע בלאָנדזשען, אז זיי ווילען ניט זעהן דעם אמת, אז זיי זיינען בלינד.

— דו ווערסט דאמיט גאָר ניט פועל'ן — האָט קאטערינא געזאָגט — דו ווייסט גאנץ גוט אז דיינע רייד וועלען פאלען אויף טויבע אויערען. דו וועסט נאָך ערגער מאכען. ניין מיין ברודער, איך וועל ניט דערלאָזען אז עס זאָל קומען צו א משפט... איך וועל מוזען דיך ראטעווען פון זייערע הענט.

— דו ווייסט ניט אין וואס פאר א געפאהר דו וועסט זיך און די וועלכע וועלען דיר ארויסהעלפען, שטעלען. דער צאָרן פון סינאָד וועט אויסגעגאָסען ווערען אויף אלעמען.

— זיי קאָנען מיר גאָר ניט טאָן. איך בין דיין שוועסטער און איך וויל ניט דערלאָזען אז דו זאָלסט פארברענט ווערען אויפ'ן שייטערהויפען... יע, איך וועל זיך פאר קיין זאך ניט אָפּשטעלען. איך מוז דיך ראטעווען !

קאטערינא האָט מיט איהם א ווײַלע פארבראכט און ווען זי איז ארויס פון זיין קאמער האָט זי דעם אויפזעהער פון געפענגניש געגעבען א גרויסע סומע געלט.

דער אויפזעהער איז געווען דערפאר איהר קיין טובה ניט געטאָן מיט דעם וואס ער האָט ערלויבט אריינצוגעהן אין זיין קאמער, דער בישאָף האָט איהם דאָך אָנגעזאָגט. אבער אז זי האָט איהם געגעבען אזא גרויסע סומע געלט טאָ פארוואס זאָל ער ניט נעהמען.

אויף מאָרגען איז קאטערינא אוועק צו ר' מנחם'ן אין הויז. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל וואס קאטערינא האָט מיט איהם גערעדט, כאָטש ר' מנחם פלעגט גאנץ אפט אריינקומען צום גראף אין פאלאץ. דאן איז עס פאר איהר געווען א דערנידערונג צו ריידען צו א אידען, און דאריבער איז ר' מנחם געווען שטארק צוטומעלט ווען ער האָט דעם גראפ'ס טאָכטער געזעהן ביי זיך אין הויז.

— הערט זיך איין ! — האָט קאטערינא זיך אָנגערופען צו איהם — איך בין צו אייך געקומען איהר זאָלט מיר העלפען ארויסראטעווען מיין ברודער וואלעטי'ן פון זייערע הענט !

— איך ? וואס קאָן איך טאָן ?

— האָט ר' מנחם זיך אָנגערופען, — מיינע רייד קאָנען זיכער ניט האָבען קיין ווירקונג אויף דעם סינאָד !

— איהר קאָנט מיר העלפען ! — האָט קאטערינא מיט טרעהרען אין די אויגען געזאגט. — איהר ווייסט גאנץ גוט אז דער סינאד וועט איהם פאר'משפט'ן צום טויט, סיידען ער וועט חרטה האָבען און זיך צוריקקעהרען צום קאטוילישען גלויבען.

— איהר האָט געמאכט א טעות, ווען איהר זייט געקומען צו מיר — האָט ר' מנחם אויסגערופען — איך האָב איהם גענומען אפריידען פון צו ווערען א איד . . . אבער צוריידען ער זאָל צוריק ווערען א קאטוליק, דאָס קאָן איך ניט !

— ניין ניט דאָס מיין איך ! — האָט קאטערינא געזאגט — איך וויל אז איהר זאָלט מיר העלפען ער זאָל אנטלויפען פון געפענגניש . . .

— ווי אזוי קאָן איך טאָן אזא זאך? האָב איך דען צוטריט צו דעם געפענגניש ?

— איך האָב צוטריט ! — האָט קאטערינא אויסגערופען, — דער בישאָף האָט מיר געגעבען ערלויבניש זיך צו קאנען זעהן מיט מיין ברודער צו יעדער צייט. און איך וויל דאָס אויסנוצען איהם צו באפרייען ! איך וועל אונטערקויפען דעם אויפזעהער און ער וועט פון איהם ארונטערנעהמען די קייטען. דאן וועט ער זיך ניט זעהענדיג מאכען און מיר וועלען ארויסגעהן פון דאָרט. איך וויל אז איהר זאָלט צו יענער צייט האָבען אייער קאָליאסקע נעבען דעם געפענגניש און אזוי שנעל ווי ער וועט שוין זיין אין דרויסען, וועסטו איהם אוועקפיהרען ערגעץ. ער וועט זיך אויסבאהאלטען פאר א קליינע ווײַלע און דאן וועלען מיר זעהן אז ער זאָל אנטלויפען קיין אויסלאנד און דאָרט זיך אנשליסען מיט יארעמבא'ן און יוליען.

— אָ, איהר ווייסט אויך וועגען זיי ? — האָט ר' מנחם זי געפרעגט.

— געוויס ווייס איך אלץ ! — האָט

קאטערינא אויסגערופען, — איך וויל
אז איהר זאלט וויסען פאן מאן, אז
איך האָב זיך א סך געענדערט ! איך
בין שוין ניט די זעלבע מיידעל ווי איך
בין געווען אמאל. איך האב אפילו
געראטעוועט יהודית'ן, מיין ברו־
דער'ס כלה . . .

— יע, איך ווייס דאס ! — האט
ר' מנחם געזאגט — דער פאן זוסקעס
האט מיר דאס דערצעהלט. און איך
וויל אייך זאגען, אז איהר האט זיין
הארציגסטען דאנק פאר דעם.

— נו. ווערט איהר דאס טאן פאר
מיר ! -- האט זי איהם געפרעגט —
איך מיין ווערט איהר צוקומען צום
געפענגעניש מיט אייער קאליאסקע ?

— אויב אייער ברודער ווערט עס
פון מיר פארלאנגען, וועל איך עס
טאן מיט דעם גרעסטען פארגעניגען

-- האט ר' מנחם זיך אנגערופען —
אבער מיר דוכט זיך אז ער ווערט אייך
דאס ניט ערלויבען צו פארלאנגען פון
מיר אדער פון וועלכען עס איז אנדער
אידען. איך וויל אז איהר זאלט מיר
פארשטעהן. איך בין גרייט איינצו־
שטעלען מיין לעבען פאר אייער ברו־
דער צו יעדער רגע. איך בין שוין אלט
און אייער ברודער איז יונג . . . אבער
ווען דא וואלט זיך געהאנדעלט וועגען
מיין איינענעם לעבען, וואלט איך
אויף א קליינע רגע ניט געצעגערט,
אבער איהר דארפט וויסען אז ווען מען
ווערט אויסגעפינען אז מיר אידען הא־
בען איהם געהאלפען אנטלויפען, ווערט
מען דאך די שולד ווארפען אויף אונז
אלעמען, און דאריבער צווייפעל איך
אויב ער ווערט עס יעדענפאלס פאר־
לאנגען. אויב ער ווערט עס פארלאנגען,
בין איך גרייט עס צו טאן !

—איך האב דאך שוין מיט איהם
גערעדט וועגען זיין באפרייאונג, אמת,
ער האט זיך געקווינקעלט, אבער דאס
איז ווייל ער האט אונז ניט געוואלט
פארשאפען קיינע צרות. איך גלויב,
אז קיינער ווערט ניט דארפען וויסען
אז איהר האט מיר געהאלפען. אויב
אימיצער ווערט אויסגעפינען אז איך
האב איהם באפרייט, וועל איך דאן
נעהמען די גאנצע שולד אויף זיך.
איך וועל זאגען, אז קיינער האט מיר
ני טגעהאלפען. איהר מוזט מיר העל־
פען ! מיין ברודער'ס לעבען איז
אין גרויס געפאהר. זיי וועלען דאך
איהם פאר'משפט'ן צום טויט.

— איך בין גרייט דאס צו טאן !
— האט ר' מנחם אויסגערופען —
איך וועל זיין דארט מיט מיין קאליאס־
קע ווען איהר ווערט מיר הייסען !

— איך אליין ווייס נאך ניט בא־
שטימט ! — האט קאטערינא געזאגט
— איך וועל זיך דארפען דורכריידען
מיט מיין ברודער און דאן וועל איך
דארפען אונטערקויפען דעם וועכטער,
ער זאל פון איהם ארונטערנעהמען די
קייטען און עפענען די טיהר פון גע־
פענגניש. איך ווייס ניט אוב דאס ווערט
זיך מיר איינגעבען. איך וועל איהם
אנבאטען א סך געלט, פונדעסטוועגען
גלויב איך, אז איהר זאלט צוקומען
אהער מארגען אוונט . . .

ניין, מארגען אוונט איז אונמעג־
ליך ! — האט ר' מנחם געזאגט —
מארגען איז פרייטאג, און אין אוונט
איז ביי אונז שבת.

— אויב אזוי וועלען מיר עס בא־
שטימען אויף זונטאג ביינאכט. איך
וועל זאגען מיינע עלטערען אז איך
וויל זיך מיט איהם נאכאמאל דורכריי־
דען און דאן וועלען מיר איהם העל־
פען אנטלויפען פון געפענגניש. איהר
ווערט שוין ווארטען מיט אייער קא־
ליאסקע אין א זייטיגען געסעל ניט
ווייט פון דער תפיסה און איך וועל
מיט איהם ארויסקומען.

* * *

עס איז געווען זונטאג ביינאכט, דער
אלטער ר' מנחם האט אליין גענומען
שפאנען זיין קאליאסקע. ער האט קיי־
נעם וועגען דעם ניט געזאגט, כדי זיי
זאלען ניט זיין פארמישט אין דעם,
אויב מען ווערט איהם כאפען. ער איז
לאנגזאם געפאהרען ביז וואנען ער
איז געווען שוין ניט ווייט פון דער
תפיסה. ער האט זיך דארט אפגע־
שטעלט.

די נאכט איז געווען א פינסטערע.
ארום איז געווען שטיל, קיינער איז
דארט ניט פארבייגעגאנגען. ר' מנחם
איז געזעסען אין זיין קאליאסקע און
מיט א קלאפענדען הארץ געווארט אויף
קאטערינא'ן און דעם גר.

ער האט זיך גוט ארומגעקוקט, און
ווען ער האט זיך איבערצייגט, אז
דארט ארום געפינט זיך קיינער ניט,

האט ער זיך בארוחיגט. ער האט געווארט אויף קאטערינא'ן, וועלכע האט איהם געדארפט אנזאגען אויב היינט וועט זיין מעגליך צו באפרייען איהר ברודער פון געפענגניש.

קאטערינא איז אריינגעקומען אין געפענגניש. זי האט זיך געזעהן מיט דעם וועכטער, און דערווייל איהם דערלאנגט א גאלדענע מטבע אין האנט. דער וועכטער האט זיך פאר איהר פארנייגט און באדאנקט.

— איך האף, אז דו באהאנדעלסט מיין ברודער זעהר גוט! — האט זי זיך אנגערופען צו איהם.

— געוויס, מיין הארינטע! — האט ער געזאגט און זיך נאך אמאל פארנייגט פאר איהר.

— ווייסטו פארוואס מען האט איהם ארעסטירט, — פרעגט זי איהם.

— יע, הארינטע! אנטאן, דער גלח האט מיר געזאגט — עס איז דאך ווירקליך שוידערליך אפילו צו טראכטען פון דעם. ווי אזוי פאלט גאר איין דעם יונגען גראף צו ווערען א זשיד.

— איך האף, אז מיר וועט געלינגען איהם צוריקצוברענגען צו אונזער אמונה — האט זי געזאגט — עס פארדריסט מיך בלויז, אז ער מוז זיין ארעסטירט און זיצען פארשפארט אין א פינסטערען קאמער. ער איז צוליב דעם זעהר שטארק אויפגערעגט, און ער וויל זיך ניט צוהערען צו מיר, אבער איך בין זיכער, אז ווען איך וואלט איהם געהאט בלויז פאר איין אווענט אין אונזער היים, וואו איך וואלט צו איהם געקאנט ריידען מיט הארציגקייט און צערטליכקייט ביז וואנען איך וואלט זיין הארץ צוריק געוואונען און ער וואלט זיך צו מיר דאן צוגעהערט, לאזען זיי איהם אבער ניט געהן אהיים, אויף א פאר טעג.

— איך בין זיכער, אויב מיין הארינטע וואלט גערעדט מיט'ן בישאף און איהם אלץ דערקלערט, וואלט ער געוויס אייך ערלויבט איהם צו נעמען אהיים און זיך דארט מיט איהם דורכריידען.

— איך האב שוין געמאכט א פארזוך איהם צו בעטען, אבער ער וויל פון דעם ניט הערען און שולדיג אין דעם איז אנטאן, דער גלח, ווייל ער טראגט אויף איהם א שנאה, און ער וויל איהם וועה טאן וואס מעהר... א, ווען איך האב איהם בלויז פאר איין אווענט, וואלט איך איהם געוויס געקאנט איבערציינגען און ער וואלט חרטה געהאט אויף זיין נארישקייט... הא, וואס זאגסטו אויף דעם?

— א, מיין הארינטע, וואס קאן איך טאן! איך דארף בלויז טאן מיין פליכט. מען הייסט מיך איהם האלטען אין קייטען און איהם באוואכען, טו איך דאס! איך האב דאך געוויס צו איהם גארניט. אלץ וואס איך ווייס איז, אז ער האט זעהר שטארק געזינדיגט, און דער גלח האט מיר געזאגט, אז פאר אזא פארברעכען ווערט מען פאר'משפט פארברענט צו ווערען.

— א, רייד ניט אזוי! — האט קאטערינא א שוידער געטאן — מיין ברודער וועט מען זיכער באפרייען. איך גלויב, אז דו וואלסט מיר אפשר געקאנט ארויסהעלפען.

— ווי אזוי האסטו עס געקאנט טאן! — האט אברהם זיך צו איהר אנגערופען — זעהסטו ניט אז דו האסט געשטעלט אין געפאהר ניט נאר זיין אייגענעם לעבען, נאר די לעבענס פון פיעלע אנדערע אידען! — שטעל זיך פאר ווען זיי וועלען אויסגעפינען אז ר' מנחם האט דיר געהאלפען מיך צו באפרייען, וועט דאן אויסברעכען א פאגראם אויף אלע אידען פון ווילנא. און דאן ווער וועט זיך פאר זיי אננעמען? זייער בלוט וועט פארגאסען ווערען ווי וואסער, און ווער וועט זיי באשיצען?

— איך וועל בעטען דעם פאטער ער זאל זיי באשיצען! — האט קאטערינא געזאגט.

— דו ווייסט גאנץ גוט אז דער פאטער וועט דאס ניט טאן! ער אליין האט קיינמאל ניט ליב געהאט אידען און איצט ווען דער צארן פון די גלחים וועט ברענען, וועט ער דען זיי אפהאלטען?

דער וועכטער האט זיך גענומען דערנעהענטערען מיט די שליסלען. זיי האבען געקאנט הערען זיינע שווערע טריט און דעם קלאנג פון די שליסלען.

— אט קומט דער וועכטער. ער וויל דיך באפרייען פון די שווערע קייטען. קום איך בעט דיך, קום מיט מיר! ראטעווע זיך! איך וועל זעהן אז קיינער זאל ניט דארפען ליידען!

— איך געה ניט! איך בין גליקליך צו שטארבען פאר מיין נייער

אמונה. קיינער וועט פון מיר ניט קאַ־ נען אוועקנעמען אַט דעם דאָזיגען גליק!

— איך בעט דיך, באַדענק זיך! אַזאַ געלעגענהייט וועסטו שוין מעהר ניט קריגען. איך האָב דאָס געפּועל'ט ביי דעם וועכטער מיט גרויס מיה! איך האָב איהם געזאָגט אַז איך וועל דיך בלויז נעמען אַהיים אויף עט־ ליכע שעה, און נאָכדעם וועסטו זיך צוריקקערען — האָט זי אין דער שטיל איהם געזאָגט — ער האָט מיר נעגלויבט, און ער האָט איינגעשטימט אַרונטערצונעמען די קייטען פון דיר און דיך לאָזען פריי אויף עטליכע שעה!

— ווייסטו דען ניט אַז דערפאַר קאָן דער וועכטער קריגען גאָר אַ גרויסע שטראָף. דו באַנוצט זיך מיט דעם וואָס ער האָט צוטרויען צו דיר און גלויבט דיר. און דו ווילסט אויף איהם ברענגען אַן אומגליק...

— אַבער דיין לעבען איז מיר טייערער פון אַלץ! — האָט קאַטע־ רינאַ אויסגערופען — איך האָב באַ־ שלאָסען דיך צו ראַטעווען... די גע־ פאַהר איז גרויס אין עטליכע וואָכען אַרום פאַרזאַמעלט זיך דער סינאָד און מען וועט דיך משפּט'ן. דעם בישאָף'ס צאָרן איז זעהר גרויס, און סיידען דו וועסט זיך אונטערגעבען, וועלען זיי דיך פאַר'משפּט'ן פאַרברענט צו ווע־ רען. אַזוי האָט מיר געזאָגט אַנטאָן. ער ווייסט וואָס ער רעדט, ווייל עס האָט שוין אַזעלכעס פּאַסירט פריהער און דער וועלכער איז געפונען געוואָ־ רען שולדיג, איז פאַרברענט געוואָ־ רען אויף אַן עפענטליכען פּלאַץ. הער זיך איין מיין ברודער, ווען אַ פייער ברעכט אויס אין אַ הויז, קוקט מען זיך ניט אַרום, מען שפּרינגט אַרויס פון ברענענדיגען הויז, אפילו ווען דו קאָנסט אימיצען שעדיגען מיט דיין שפּרינגען. דו דאַרפסט זיך דערווייל ראַטעווען, און דאַן טראַכטען וועגען צווייטען...

— עס איז ניט ריכטיג, מיין שוועס־ טער, איך פאַרשטעה גאַנץ גוט דיינע נאָבעלע כונות, אַבער איך ווייס אויך וואָס פאַר אַן אומגליק דאָס קאָן ברענגען צו אַנדערע, איבערהויפּט צו מיינע נייע ברידער, וועלכע זיינען תמיד אויסגעזעצט צו פאַרשידענע גע־ פאַרען פון דער קריסטליכער וועלט. אַלץ וואָס אַזאַ גלח ווי אַנטאָן וועט דאַרפען, איז צו האָבען אַזאַ אויסרייד, אַז ניט נאָר האָבען די אידען מיך מגייר געווען, נאָר זיי האָבען מיר געהאָלפען אַנטלויפען, און אידיש בלוט וועט פליסען ווי וואַסער... ניין, מיין שוועסטער, איך געה ניט מיט דיר, איך בלייב דאָ. גאָט איז מיט מיר, איך האָב פאַר קיין זאַך קיין מורא ניט! איך דאַנק דיר פאַר דיין טרחה, און איך זאָג דיר אָן נאָך אַמאָל, אַז דו זאָלסט ניט מאַכען קיינע פאַרזור־ כען מיר נאָכצוטאָן. ווייל דו וועסט קאָנען ברענגען מעהר נוצען דעם אי־ דישען פאָלק ווען דו וועסט פאַרבליי־ בען ביי דיין קאַטוילישער אמונה. דו וועסט קאָנען גאַנץ אָפט אַרונטער־ רייסען די מאַסקעס פון אַזעלכע פאַל־ שע גלחים ווי אַנטאָן, און דו וועסט קאָנען ראַטעווען פילע מענשען פון אונטערגאַנג.

קאַטערינאַ האָט זיך פאַנאַנדערגע־ וויינט... דער וועכטער איז צוגעקומען צו דער טיר מיט אַ לאַנטערנע. ער האָט געהערט ווי דעם גראַף'ס טאָכ־ טער וויינט, און ער האָט זיך אָנגערו־ פען:

— איך בין גרייט צו ערפילען אייער פאַרלאַנג! אַט האָב איך די שליסלען. איך וועל אַרונטערנעמען זיינע קייטען און איהם לאָזען געהן מיט אייך אויף עטליכע שעה!...

— ניין, עס איז שוין ניט נויטיג! — האָט קאַטערינאַ כליפּענדיג גע־ זאָגט — ער וויל ניט געהן, מיין ברו־ דער, ער וויל בעסער בלייבען דאָ!

— דער וועכטער האָט אויפגעהוי־ בען די לאַנטערנע און אַ קוק געטאָן אויף דעם גר. ער האָט געקוועטשט מיט די פּלייצעס און געזאָגט:

— איך בין געווען גרייט צו ערפי־ לען אייער פאַרלאַנג, און איך קאָן ניט פאַרשטעהן וואָס עס וואָלט איהם געשאַדט ווען ער וואָלט אַרויס פון דאַנען אויף עטליכע שעה...

קאַטערינאַ איז אַרויס פון זיין קאַ־ מער וויינענדיג און דער גר האָט זיך צוריקגעזעצט אויף זיין האַרטען גע־ לעגער און גענומען לערנען אויסווי־ ניג דאָס וואָס ער האָט געדענקט.

ר' מנחם האָט געוואַרט אין זיין

קאָליאסקע... ער האָט געהאַפּט אַז קיינער וועט איהם ניט באמערקען, ווייל ער האָט געוואוסט אין וואָס פאַר א געפאהר ער שטעלט זיך און אלע אידען פון ווילנא, ווען מען זאָל איהם דאָ באמערקען. אָט האָט ער באמערקט ווי א קליינע פיגור שליכט פארביי. ער האָט אין דער פינסטער ניט גע־קאָנט גוט מערקען ווער עס איז... באלד האָט ער דערהערט איהר שטי־מע: ”דאָס בין איך“. ער איז שנעל ארונטער פון זיין קאָליאסקע, און דערזעהענדיג בלויז איהר אליין, האָט ער זיך צו איהר אָנגערופען:

— וואו איז אייער ברודער?

— ער האָט ניט געוואָלט געהן! — האָט קאטערינא מיט טרויער אין איהר שטימע געזאָגט — איך האָב שוין אלץ געהאט דורכגעפיהרט. דעם וועכטער האָב איך אונטערגעקויפט, ער איז שוין געווען גרייט ארונטער־צונעמען די קייטען פון איהם, און איהם לאָזען געהן, אָבער וואלענטי האָט געזאָגט אז ער וועט ניט איינ־שטעלען אנדערע לעבענס אין גע־פאהר... ער האָט זיך געשראָקען אז ווען ער וועט אנטלויפען וועט מען באשולדיגען די אידען און זיי באַ־שטראָפען. ער האָט מורא געהאט עס זאָל ניט קומען צו קיינע פּאָגראָמען, יע, ער איז וויליג צו שטארבען פאר אייער תורה, פאר אייער גאָט, און פאר אייער פאָלק! זאָל גאָט רחמנות האָבען אויף איהם...

— אייער ברודער איז איינער פון די גרעסטע צדיקים וואָס געפינען זיך אויף דער וועלט! — האָט ר׳ מנחם אויסגערופען — ער איז א מארטי־רער, און זיין נאָמען וועט פארשריבען ווערען מיט בלוט אין דער אידישער געשיכטע... ער איז א הייליגער!

— אָבער ער וועט דארפען געהן אזוי יונג פון דער וועלט — האָט זיך קאטערינא אָנגערופען מיט טרעהרען אין די אויגען! אפשר קאָנען מיר איהם פאָרט ראטעווען!

— בלויז א נס קאָן איהם ראטע־ווען! — האָט ר׳ מנחם געזאָגט — אלע אידען זיינען פאר איהם מתפלל צו גאָט.

— מיר דוכט זיך אז אימיצער קומט אָן! — האָט קאטערינא אויס־גערופען — איך קער זיך צוריק אום צו מיין עקיפּאַזש.

איידער זי האָט באוויזען זיך א קער צו טאָן, האָט זי באמערקט ווי אימי־צער צינדט אָן א לאנטערנע, און נעמט זיך דערנעהנטערען.

— פאָר שנעל צוריק אהיים! — האָט קאטערינא אויסגערופען — דאָס איז דאָך דער גלח אנטאָן!

ר׳ מנחם האָט א שמיץ געטאָן דעם פערד און איז שנעל פארשוואונדען געוואָרען.

אנטאָן האָט אויפגעהויבען זיין לאנטערנע, אין דער הויך, צו ווארפען עטליכע שטראלען אויף דער קאָליאס־קע וואָס האָט פּלוצלונג שנעל גענומען פאָהרען, און דאן אויף קאטערינא׳ן, וועלכע איז געשטאנען ווי צוגעשמידט צו איהר פּלאץ!

— אָ, דאָס ביזטו, קאטערינא! — האָט דער גלח געזאָגט — וואָס טוסטו דאָ, אין דער פינסטערניש פון דער נאכט?

— הם... גאָרניט! — האָט זי גע־נומען שטאמלען.

— ביזטו דען נאָר וואָס ניט געווען אין געפענגעניש און זיך געזעהן מיט דיין זינדיגען ברודער?

— אָ, יע, איך האָב נאָך אמאָל גע־פּרואווט איהם בעטען ער זאָל תשובה טאָן!

— און האָסטו ניט געוואָלט איהם העלפען אנטלויפען פון דאנען! — האָט ער מיט א שטרענגער שטימע זיך אָנגערופען.

— אָ, ניין, ווי אזוי האָב איך גע־קאָנט טאָן אזא זאך! איך האָב בלויז געוואָלט ווידער מיט איהם ריידען, און איהם בעטען צוריקצוקערען זיך צו אונזער אמונה...

— אָבער דערווייל האָסטו איהם געוואָלט ארויסלאָזען פון תפיסה... איך ווייס, דו ביזט אהער געקומען מיט דעם זשיד מנחם מאן!

— ניין, ווי קום איך צו איהם! וואָס האָב איך צו טאָן מיט איהם!

— דו ווייסט דאָך, קאטערינא, פאר מיר דארפסטו קיין זאך ניט פארבאָר־גען — האָט דער גלח געזאָגט — דו דאָרפסט זיך מתודה זיין אויף דיינע זינד, און איך וועל שוין בעטען אונ־זער האר יעזוס, ער זאָל דיר מוחל זיין — דאָס איז געווען דער זשיד מאן! הא, ניט אמת!

— ניין, ניט אמת! — האָט קאַטערינא געזאָגט — איך ווייס ניט ווער דאָס איז געווען!

— איך האָב אליין געהערט ווי דו האָסט צו איהם גערעדט! און איך האָב אויך דערקאָנט זיין קאָליאַסקע, איך בין זיכער אז דאָס איז געווען דער זשיד מאַן, מיך קאָן מען ניט נארען!

— ניין, פאָטער'ל, איהר מאַכט א טעות! — האָט קאטערינא אויסגערופען — אייך האָט זיך דאָס געדוכט! איך בין בלויז פארבייגעגאנגען דאָ צוצוגעהן צוריק צו מיין עקיפּאַזש, וואו מיין קוטשער וואַרט אויף מיר.

— און אפשר מאַך איך א טעות, ווען איך זאָג אז דו האָסט געוואָלט אונטערקויפען דעם וועכטער ער זאָל ארויסלאָזען דיין ברודער פון געפענגעניש! מיין ניט אז איך ווייס ניט! דער וועכטער האָט מיר געזאָגט אז דו האָסט איהם געגעבען געלט, און פון איהם פארלאַנגט ער זאָל באפרייען וואלענטי'ן, אָבער ער, האָט געהאַנדעלט ווי יעדער פרומער קאטאָליק וואָלט געהאנדעלט, ער האָט זיך ענטזאגט דאָס צו טאָן! דו האָסט שוין פון לאַנג געדארפט וויסען אז מיך קאָן מען ניט נארען! איך בין צו כיטרע. איך האָב נאָך נעכטען אויסגעפונען אז דו האָסט דעם וועכטער געגעבען א מטבע אין האַנט, און איך האָב פארשטאַנען אז דו ווילסט עפּעס טאָן... נו, האָב איך שוין געהאַלטען אן אויג אויף דיין קומען. ווען דו ביזט היינט אריינגעקומען אין געפענגעניש, האָב איך זיך באהאַלטען נעבען דעם ארויסגאנג פון תפיסה און געהיט. ווען דו ביזט ארויס אליין, בין איך גלייך צוגעגאַנגען צו דעם וועכטער, און איהם געזאָגט אז איך האָב געהערט אז דו ווילסט באפרייען דיין ברודער, האָט ער מיר מודה געווען אז דו האָסט איהם געוואָלט אונטערקויפען, אָבער ער, האָט ניט געוואָלט העלפען. דאַן בין איך ארויסגעקומען אין דרויסען צו זעהן אויב דו האָסט געהאַט ארויסהעלפער, און איך בין זיכער, אז דאָס איז געווען דער זשיד מנחם מאַן...

— איך זאָג דאָך אייך אז עס איז ניט אמת, דער איד מאַן איז דאָ ניט געווען! — האָט קאַטערינא אויסגערופען.

— נו, דאָס וועלען מיר זעהן! — האָט דער גלח געזאָגט — איך וועל זיך דורכריידען מיט דיין פאָטער, און הערען וואָס ער האָט צו זאָגען וועגען דיין פארזוך צו באַגעהן אזא פארברעכען נעגען דער קאטוילישער קירכע.

— עס איז א ליגען! — האָט קאַטערינא געזאָגט — איך וועל עס באַווייזען — אָט לאָמיר צוריק אריינגעהן אין תפיסה, און לאָמיר איבערפרעגען דעם וועכטער. איך האָב פון איהם בלויז פארלאַנגט אז ער זאָל איהם אָפּלאָזען פאר עטליכע שעה, כדי איך זאָל איהם קאָנען ברייננען אהיים, ווייל איך האָב געהאָפט אז ווען ער וועט זיך געפינען אין אונזער הויז וועט ער זיך אונטערגעבען... זיין הארץ וועט ווייכער ווערען ווען ער וועט זעהן אלץ וואָס איז איהם נאָהענט צום הארצען.

— איך ווייס! דו האָסט איהם געוואָלט העלפען אנטלויפען, ווייל דיר פעלט א סך פרומקייט. דו הערסט, קאטערינא, דו וועסט דארפען תשובה טהאָן אויף דיינע זינד... יע, נאָכדעם ווי דיין ברודער וועט באקומען זיין פארדינטע שטראָף, וועסטו קומען צו מיר זיך מתודה זיין אויף אלע דיינע זינד.

— יע, הייליגער פאָטער! — האָט קאטערינא געזאָגט —איך וועל עס טהאָן! האָט קאטערינא געזאָגט און זי האָט זיך צוריקגעקערט צו איהר עקיפּאַזש און צוגעפאָהרען צו איהר פאָטער'ס פּאלאַץ. זי איז גלייך געגאַנגען צו איהר שלאָפצימער און זי האָט זיך אריינגעוואָרפען אין איהר בעט, און זי האָט זיך ביטער פאנאַנדערגעוויינט.

דער גלח אנטאָן האָט ז'ערווייל אין דעם ניט 'עשוויגען. ער האָט אויסגענוצט דאָס, וואָס קאטערינא האָט געמאַכט א פארזוך צו באפרייען איהר ברודער, צו מאַכען א בלבול אויף דעם אידען ר' מנחם מאַן. ער האָט איהם דערצעהלט, אז דער זשיד מאַן, וועלכער פלעגט אמאָל זיין אן אריינגעהער אין דעם פּאלאַץ פון גראַף, און וועלכער האָט געקענט דעם גראַפ'ס טאָכטער, האָט זיך מיט איהר נעזעהן, און איהר איינגערעדט, אז זי זאָל העלפען איהר ברודער אנטלויפען פון געפענגעניש.

דער בישאָף האָט געשיקט א שליח

צום גראף אין פאלאץ און ער האט געהייסען קאטערינא'ן קומען צו איהם און ערקלערען פארוואס זי האט עס געוואלט טהאן.

קאטערינא איז געקומען, און ווען דער בישאף האט איהר געפרעגט פארוואס זי האט זיך געלאזען איבעררײדען פון דעם אידען צו באפרייען איהר ברודער, האט קאטערינא אויסגערופען:

— דאס פאטערל אנטאן איז א ליגנער!

— א, ווי וואגסטו אזוי צו ריידען וועגען א גייסטליכען פון דער קאטוילישער קירכע!

— ניט נאר איז ער א ליגנער, נאר ער איז אויך א נידעריגער מענש. ער איז שולדיג אין אט דעם גרויסען אומגליק! — האט קאטערינא אויסגערופען — ער איז שולדיג אין דעם, וואס זארעמבא און יוליע, — יא גנעדיגער בישאף, אייך מעג מען זאגען אלץ: אנטאן איז אן אויסוואורף. ווען מיין ברודער וואלענטי האט באמערקט, אז אזא פאלשער פארטרעטער אונזער אמונה, האט ער זיך דערפאר גענומען דערווייטערען.

— אײדער מען האט אויסגעפונען, אז דיין באשולדיגונג איז באגרינדעט, קענען מיר וועגען דעם ניט ריידען!

—איך קען באווייזען דעם בישאף, אז אנטאן איז א גרויסער ליגנער!

— האט קאטערינא אויסגערופען — איך הער, אז ער באשולדיגט מיך אין וועלען באפרייען מיין ברודער פון געפענגעניש, איך קען אבער באווייזען, אז איך האב געוואלט ברײנגען וואלענטי'ן צו אונז אין הויז אויף עטליכע שעה. דער וועכטער וועט קענען עדות זאגען אויף דעם. און ווען איך האב וועגען דעם גערעדט מיט מיין ברודער, האט ער זיך ענטזאגט צו געהן. איך וויל טאקע, אז דער בישאף זאל שיקען רופען דעם וועכטער אהער און זאל ער איהם אויספרעגען, וועט איהר זעהן, אז אנטאן איז א ליגנער.

— נו, זאל זיין גענוג! — האט דער בישאף זיך אנגערופען — איצט איז ניט די צייט צו זוכען זינד פון אונזערע גייסטליכע.

— אבער איך באשטעה אויף דעם, אז מען זאל אויספרעגען דעם וועכטער... איך וועל איהם אין דעם ניט שענקען. דער וועכטער האט מיר נעגלויבט אויף מיין עהרענווארט, אז איך וועל איהם צוריקבריינגען אין געפענגעניש אײדער עס וועט ווערען טאג. אלץ איז געווען גרייט, אבער מיין ברודער האט ניט געוואלט מיטגעהן מיט מיר.

דער בישאף האט געשיקט רופען דעם וועכטער פון געפענגעניש, און ער האט איהם מיט א שטרענגע שטימע א פרעג געטאן, אויב עס איז אמת, אז זי, קאטערינא האט איהם געזאגט אז זי וויל נעמען איהר ברודער בלויז אויף עטליכע שעה, און אז וואלענטי אליין האט ניט געוואלט געהן.

דער וועכטער, דערזעהענדיג דעם גראף'ס טאכטער, האט זיך שטארק דערשראקען און ער האט געזאגט אז עס איז אמת.

— און פארוואס האסטו דעם גלח אנטאן דערציילט אן אנדער געשיכטע! — האט דער בישאף איהם געפרעגט.

— א, ניין, הייליגער בישאף, איך האב דעם גלח דערציילט דעם אמת, אבער ער האט מיר אנגעזאגט אז איך זאל פאר אלעמען זאגען אז וואלענטי און זיין שוועסטער האבען מיר געוואלט אונטערקויפען, און אז ער איז שוין געווען גרייט צו פארלאזען דעם געפענגעניש, אבער איך האב ניט געלאזען. ער האט מיר געסטראשעט אז אויב איך וועל אזוי ניט ריידען וועט ער זעהן אז איך זאל מיין שטעלע אלס וועכטער, פארלירען.

— שווער זיך ביי דעם הייליגען צלם אז אלץ וואס דו זאגסט איצט איז אמת! — האט דער בישאף אויפגעהויבען דעם צלם.

דער וועכטער האט געשווארען און דער בישאף האט זיך צו איהם אנגערופען:

— איצט קאנסטו געהן!

ווען דער וועכטער איז אוועקגעגאנגען, האט זיך דער בישאף אנגערופען צו קאטערינא'ן:

— איך גלויב אז דו האסט געטאן אלץ וואס נאר עס איז מעגליך צוריקצובריינגען דיין ברודער צו דעם קאטוילישען גלויבען, און ניט נאר דו אליין, נאר יעדער איינער פון אונז האט געטאן אלץ וואס מיר האבען געקאנט איהם איבערצוצייגען אז דער

שטן האָט איהם פאַרפירט, אַבער אונזער מיה איז געווען ארויסגעוואָרפן, דאריבער וועט ער דאַרפען גע׳משפט ווערען. איך האָב שוין אַלץ איבערגעגעבען צום סינאָד, און אין דער קומענדער וואָך וועט זיך אָנפאַנגען זיין משפט.

קאַטערינאַ האָט פאַרשטעלט איהרע אויגען מיט איהרע הענט, ער זאָל ניט מערקען איהרע טרעהרען. און זי האָט באַלד פאַרלאָזען דעם בישאָף׳ס הויז.

דער משפט פון דעם גר צדק האָט זיך אָנגעפאַנגען. אין גאַנץ ווילנא און ארום, האָט מען וועגען דעם גערעדט. די אידען האָבען איבערגעלעבט גרויס שרעק, ניט נאָר האָט יעדען אידען געוועהטאָגט פאַר דעם הייליגען גר, וועלכער איז גרייט זיך מקריב צו זיין פאַר דער אידישער תורה, נאָר יעדער איינער האָט זיך געשראָקען, אז ווי דער משפט וועט זיך ניט אויסלאָזען, וועלען אידען שלעכט אָפּשניידען. מען האָט געוואוסט, אז דער גרעסטער אנטיסעמיט, אנטאָן, דער גלח, וועט ניט שווייגען. ער וועט אויפהעצען דעם המון צו פּאָגראָמען אויף אידען. די שטימונג איז געווען א טרויעריגע. מיט שווערע געמיטער האָבען די אידען געוואַרט אויף דעם פּסק. עס איז ביי קיינעם קיין צווייפעל ניט געווען אז דער גר צדק, וועט פאַרמשפט ווערען צום טויט, ווייל אזוי פלעגט מען אין יענע ציימען טהאָן צו יעדען קריסט וועלכער האָט פאַרלאָזען די קריסטליכע אמונה. מ׳האָט נאָר געהאָפט, אז ווייל ער איז דאָך פּאָרט דער זוהן פון גראַף פּאָטאָצקי, וועלכער איבט אוים אזא איינפלוס, וועט מען איהם ראַטעווען פון א זיכערען טויט.

דער משפט האָט זיך געצויגען עטליכע וואָכען. אנטאָן האָט געאַרבייט זעהר שווער. ער האָט געזאַמעלט פילע עדות. ער האָט אפילו געצוואונגען יאָשקע שניידער, וועלכער האָט אויף דעם גר גע׳מסר׳ט, אז ער זאָל קומען עדות זאָגען ביים משפט, ווי אזוי ער, וואַלענטי, איז געוואָרען א פרומער איד, וועלכער איז געזעסען אין בית המדרש און געלערנט די זשידאָווסקי תורה.

יאָשקע האָט זיך אפילו שוין אָנגעהויבען פיהלען שלעכט. ער האָט געזעהן אז אין זיין שטעדטעל, איז אַליע, ווייל קיינער ניט האָבען צו טהאָן מיט איהם. מען האָט מורא איהם ניט אריינצולאָזען אין בית המדרש, ווייל ער קען זיך נאָך בעקלאָגען פאַר דעם גלח אז מען רודפ׳ט איהם פאַר דעם און דאן וועלען זיי האָבען גענוג צרות, אַבער קיינער קען דאָך די אידען ניט צווינגען צו רעדען און צו האַנדלען מיט איהם.

יאָשקע האָט טאַקע דערצעהלט דעם גלח אז די אידען ברענגען איהם מעהר קיין ארבייט ניט, האָט דער גלח געזעהן, אז די גוים זאָלען ביי איהם באַשטעלען צו נייהען אַלע זייערע בגדים.

יאָשקע׳ס ווייב האָט איהם פאַרלאָזען. ער האָט געטהאָן אַלץ וואָס ער האָט געקענט כדי זי זאָל זיך צו איהם צוריקקעהרען, אַבער זי האָט בשום אופן ניט געוואָלט. זי האָט בעסער געאַרבייט אלס דינסט ביי א אידען, איידער צוריקגעהן וואָהנען מיט איהם.

די איינגערע קינדער זיינען אוועק מיט דער מאַמען, בלויז בערקע, וועלכער פלעגט זיך שטענדיג רייצען מיט דעם גר, און צוליעב וועמען די גאַנצע טרויעריגע געשיכטע האָט פּאַסירט, איז פאַרבליבען אין דער היים מיט זיין טאַטען.

פון דעסטוועגען ווען מען האָט יאָשקע׳ן גערופען פאַר אן עדות, האָט ער ניט געוואָלט געהן. דער גלח אַבער האָט איהם געזאָגט אז אויב ער וועט ניט געהן וועט מען איהם בעשטראָפען, איז ער געקומען.

יאָשקע שניידער, וועלכער פלעגט האָבען צו טהאָן מיט פאַרשידענע פּויליש קונים, האָט גערעדט א גוטען פּויליש און מ׳האָט איהם גוט פאַרשטאַנען.

ווען ער האָט גענומען זאָגען זיין עדות, איז גראָד דאן אויך געווען דער גראַף, וועלכער האָט נאָך אַלץ געזוכט צו באַוועגען זיין זוהן ער זאָל חרטה האָבען, וועט מען איהם אַלעס מוחל זיין.

ער האָט געהערט ווי יאָשקע שניידער דערצעהלט מיט אַלע איינצעלהייטען ווי אזוי ער האָט פון לאַנג גענומען פאַרדעכטיגען, אז ער, דער פרעמדער, וועלכער איז געזעסען אין זייער בית המדרש און געלערנט, איז ניט קיין איד.

— איך האב עס דערקענט איין מאל, ווען איך האב איהם געהערט ווי ער האט ארויסגערעדט עטליכע ווערטער אין פוילישׁ — האט יאשקע געזאגט — איך האב אויך געהערט ווי ער רעדט אידיש, בין איך געקומען צום באשלוס אז ער מוז זיין א פאליאק, וועלכער האט זיך מגייר געווען. איך האב דעריבער גלייך געמאלדען דעם גלח אנטאן.

מען האט איהם געשטעלט נאך עטליכע פראגען, און אלע זיינע ענטפערס האט מען פארשריבען און דאן האט מען איהם געהייסען געהן.

מען האט אויסגעפרעגט נאך עדות, און מען האט אויך גערופען זארעמבא'ס עלטערען, וועלכע האבען דערצעהלט אלץ וועגען זייער זוהן און שנור.

נאך א לאנגען ישוב הדעת, האט דער סינאד ארויסגעטראגען דעם משפט, אז וואלענטי איז שולדיג און אז ער וועט פארברענט ווערען אויף אן עפענטליכען פלאץ אין ווילנא. דעם טאג פון וואלענטי'ס הינריכטונג איז בעשטימט געווארען אויף דעם 24טען מאי 1749, דאס איז געווען דעם צווייטען טאג שבועות.

א טרויער האט געהערשט אין ווילנא. ניט נאר ביי אידען, נאר אויך אפילו ביי פיעלע קטאליקען, וועלכע האבען גוט געקענט דעם נאבעלן און גוטהערציגען וואלענטי'ן, דעם זוהן פון גראף פאטאצקי.

גרויס איז אויך געווען דער טרויער אין דעם פאלאץ פון גראף פאטאצקי. ווען די גרעפין האט געהערט דעם אורטייל, האט זי גע'חלש'ט. קאטערינא האט אויך ניט אויפגעהערט צו וויינען. כאטש דער גראף פאטאצקי אליין איז געווען ביז דער לעצטער מינוט שטארק פארביטערט געגען זיין זוהן, פאר דער שאנדע וואס ער האט איהם און זיין משפחה פאראורזאכט. אבער ערשט איצט, ווען ער האט געהערט וועגען דעם אורטייל, און ער האט געזעהן אז מען וועט זיין איינציגען זוהן פארברענען, האט ער ניט געקענט איינהאלטען זיינע טרעהרען. און ווען ער איז אריין צו זיך אין פאלאץ און געזעהן אז די גרעפין האט גע'חלש'ט און זיין טאכטער הערט ניט אויף צו יאמערען, האט ער צוזאמענגעבראכען.

— א, ווי קענען מיר ראטעווען אונזער זוהן! — האט די גרעפין ניט אויפגעהערט צו קלאגען נאך דעם ווי מען האט איהר אפגעמינטערט.

— איך זעה ניט קיין האפנונג! — האט דער גראף געזאגט — קיינער קען ניט מבטל מאכען דעם אורטייל פון דעם סינאד, אויסער דער קעניג. יע, בלויז דער פוילישער קעניג אליין קען איהם בעגנאדיגען.

— ער מוז איהם בעגנאדיגען! — האט די גרעפין אויסגערופען — שיק אוועק א בקשה צו איהם. דו ביזט דאך ביי איהם פאררעכענט פון זיינע שטארקסטע אנהענגער, איך בין זיכער אז ער וועט אונזער בקשה אננעהמען און ער וועט אונזער זוהן בעגנאדיגען.

דער גראף האט אנגעשריבען א בקשה, און ער האט ער פאר'חתמ'עט און עס אוועקגעשיקט קיין ווארשא צו דעם פוילישען קעניג.

— עס איז געבליבען בלויז צוויי וואכען ביז וואנען דער אורטייל איבער מיין זוהן וועט דארפען דורכגעפיהרט ווערען — האט דער גראף זיך אנגערופען צום שליח — איך גיב דיר איינעם פון מיינע בעסטע פערד. און איך וויים אז דו וועסט קענען זיך אומקעהרען א פאר טעג פאר דער הינריכטונג. אייל זיך, זעה, אז קיין זאך זאל דיך ניט אפהאלטען. מיט אט דעם בריעף און זיגעל פון מיר וועסטו קיינע שוועריגקייטען ניט האבען צו־צוקומען צו דעם קעניג, און אויב דער קעניג וועט איינוויליגען צו ראטעווען מיין זוהן, וועט ער דיך לאנג ניט פערהאלטען. געה און זאל גאט געבען אז מיין זוהן'ס לעבען זאל געראטעוועט ווערען.

דער גלח אנטאן, וועלכער האט אויסגעפונען פון איינעם פון די היידוקעם פון גראף, וועגען זיין פעטיציע צום קעניג, האט שוין אויך ניט גערוהט. ער האט בעשלאסען צו זעהן צו פערהאלטען דעם שליח אין וועג אזוי פיעל ווי מעגליך. ער האט געוואוסט וואו דעם גראף'ן שליח וועט זיך אפשטעלען אויף'ן וועג צוריק. ער האט דעריבער געשיקט איינינע פון זיינע מענשען אז זיי זאלען טהאן אלץ וואס וועט נאר זיין מעגליך איהם צו פערהאלטען ביז נאך דער הינריכטונג. ער האט זיי מיטגעגעבען געלד

און שנאפס און זיי זיינען אוועק אהין, אין יענעם דורכפאהר־הויז, דארטען אפצואווארטען דעם גראף׳ס שליח.

דער שליח איז אנגעקומען אין ווארשא, און האט דערגרייכט צום קעניג. ער האט אין נאמען פון דעם גראף פאטאצקי איהם איבערגעגעבען די פעטיציע. דער פוילישער קעניג האט עס בעטראכט, און עס האט איהם גענומען א פאר טעג ביז וואנען ער האט בעשלאסען צו בעגנאדיגען וואלענטי׳ן.

ווען דער שליח האט ארויסגעקראגען דעם קעניג׳ס בעגנאדיגונג, איז ער געווארען אויסער זיך פון שמחה. עס איז נאך פארבליבען א פינף טעג, און ער וועט געוויס אנקומען א טאג אדער צוויי פאר דער היגריכטונג. ער האט זיך געאיילט צו פארלאזען ווארשא מיט דעם קעניג׳ס בעגנאדיגונג אין קעשענע.

ווען ער איז שוין געוועזן א טאג רייזע פון ווילנא, איז צוגעפאלען די נאכט, און ער האט זיך אפגעשטעלט אין דעם דורכפאהר הויז. דארט האבען שוין אויף איהם געווארט אנטאן׳ס מענשען. ווי נאר זיי האבען איהם דערשמעקט, האבען זיי איהם בעגריסט מיט פריינדשאפט. זיי האבען זיך געמאכט ניט וויסענדיג, אז זיי ווייסען פון דעם גראף׳ס פעטיציע. זיי האבען מיט איהם פערבראכט. און זיי האבען איהם פארגעשלאגען ער זאל מיט זיי נעהמען א טרונק בראנפען.

— ניין, איך קען ניט! — האט ער זיי געזאגט — איך מוז מארגען גאנץ פריה אפרייזען פון דאנען קיין ווילנא, און אויב איך וועל נעהמען א טרונק בראנפען, האב איך מורא, אז איך וועל פארשפעטיגען.

— דו וועסט ניט פארשפעטיגען! — האבען זיי איהם געזאגט — דו וועסט קיין סך ניט טרינקען — מיר וועלען דיך אויפוועקען גאנץ פריה, ווייל מיר וועלען אויך אפרייזען פון דאנען אין דער פריה.

דער שליח האט זיך געלאזט איבערעדען. ער האט בעת מעשה בעשלאסען צו נעהמען בלויז איין טרונק. ווען אבער ער האט גענומען דעם ערשטען טרונק, איז זיי שוין ניט שווער אנגעקומען צו געבען איהם א צווייטען און א דריטען. ער האט גענומען אין זיך גיסען איין גלאז בראנפען נאך דער צווייטער, ביז ער איז אנידערגעפאלען ווי א טויטער.

דאן האבען אנטאן׳ס מענשען איהם אריינגעפיהרט אין א צימער. און זיי האבען איהם בעזוכט. זיי האבען געפונען ביי איהם אין קעשענע דעם קעניג׳ס בריעף מיט זיין זיגעל.

— וואס זאלען מיר טהאן? — האט איינער געפרעגט — אויב מיר זאלען צערייסען דעם קעניג׳ס בריעף, קען מען נאך אונז טהאן דאס זעלבע וואס מען וועט טהאן צו וואלענטי׳ן. ווייל געוויס וועט מען דאך אויסגעפינען, אז מיר האבען דאס געטהאן.

— ווייסטו גאר וואס — רופט זיך אן דער צווייטער — לאמיר דעם בריעף אריינשטעקען אין איינעם פון זיינע שטיוועל. ער וועט דאך איהם זוכען אין זיין קעשענע וועט ער איהם ניט געפינען. וועט ער דאך געוויס מיינען אז ער האט איהם פארלארען אויף׳ן וועג, וועלען מיר איהם אנבאטען צו געהן איהם העלפען זוכען. און שפעטער ווען ער וועט דעם קעניג׳ס בריעף געפינען אין זיין שטיוועל, וועט ער דאך קיינעם ניט קענען בעשולדיגען בלויז זיך אליין.

זיי האבען אזוי געטהאן. דער שליח איז אויפגעשטאנען אויף מארגען נאך האלבען טאג, און ווען ער האט זיך אויסגעניכטערט פון זיין שכרות, האט ער זיך דערמאנט אז ער דארף דורכפיהרען א שליחות אין וואס א מענשען׳ס לעבען הענגט אפ. ער האט זיך גלייך א כאפ געטהאן צו זיין קעשענע וואו דעם קעניג׳ס בעגנאדיגונגס בריעף איז געלעגען, און ער האט א ציטער געטהאן:

— אוי, דער בריעף! דעם קעניג׳ס בריעף! — האט ער אויסגערופען:

— וועגען וואס פאר א בריעף רעדסטו! -- האט איהם איינער פון אנטאן׳ס מענשען א פרעג געטהאן.

— זעהר א וויכטיגער בריעף. א מענשען׳ס לעבען איז אין געפאהר! אוי, וואס טהוט מען!

— אפשר האסטו איהם פארלארען אין וועג? רופט זיך אן איינער.

— איך ווייס ניט! איך האב איהם געהאלטען אין מיין בוזים קעשענע.

—מיין עצה איז אז דו זאלסט זיך ארויסלאזען אויפ׳ן וועג און זוכען. מיר ביידע וועלען דיר העלפען זוכען.

זיי האָבען זיך אוועקגעלאָזען אויפ'ן וועג, דורך וואנען דער שליח האָט מיט א טאָג צוריק געהאט דורכגעריטען. זיי האָבען אויך געריטען אויף זייערע פערד וואָס דער גלח האָט זיי געהאט געגעבען. זעהר לאנגזאם האָבען זיי געריטען, ביז וואנען עס איז שוין צוגעפאלען די נאכט. זיי זיינען שוין דאן געוועזן א היבשען מהלך נאָך ווייטער פון ווילנא. זיי האָבען איבערגענעכטיגט אין א דאָרף, און אויף מאָרגען אין דער פריה זיינען זיי ווייטער געריטען. אזוי א גאנצען טאָג.

— ניין, מעהר האָב איך ניט וואָס צו געהן! — האָט דער שליח מיט טרעהרען אין די אויגען אויסגערופען —איך געדיינק דייטליך אז זייענדיג דאָ, האָב איך ארויסגענומען דעם קעניג'ס בריוו.

— אפשר האָסטו איהם אריינגעלייגט ערגיץ אנדערש! — האָט זיך איינער פון אנטאָן'ס מענשן אָנגערופען, ווייסענדיג אז אלץ איינס וועט ער שוין ניט באוויזען צו קומען אין צייט אין ווילנא.

— ניין, איך בין זיכער אז איך האָב איהם ניט אריינגעלייגט אין א צווייטען פלאַץ.

— פונדעסטוועגען וועט נישט שאדען ווען דו וועסט זוכען אין די אנדערע פלעצער פון דיינע בגדים! — האָט דער צווייטער איהם געזאָגט.

דער שליח האָט גענומען זוכען. ער האָט ארונטערגענומען זיינע בגדים, און ווען ער האָט זיך גענומען צו זיינע שטיוועל, האָט ער דערפילט אז דאָרט געפינט זיך עפּעס...

ער האָט באלד ארויסגעשלעפּט דעם קעניג'ס פארזיגעלטען בריוו, און ער האָט אויסגערופען מיט פרייד:

— אָט איז ער, איך האָב איהם געפונען! אבער ווי אזוי קומט ער דאָ אין מיין שטיוועל?

— עס קאָן זיין אז דו ביזט געוועזן אביסעל שיכור, האָסטו ניט געוואוסט וואָס דו טוסט.

— איך מוז שנעל צוריקרייזען קיין ווילנא! — האָט ער אויסגערופען — אוי, איך האָב נאָר מורא אז איך זאָל ניט פארשפּעטיגען!

ער האָט זיך געזעצט אויף זיין פערד און ער האָט געריטען שנעל. ער האָט אפילו געריטען ביינאכט. ער האָט זיך בלויז אָפּגעשטעלט צו געבען דעם פערד עסען.

דער שליח איז אָנגעקומען אין ווילנא שפּעט ביינאכט. ער איז שנעל צוגעלאָפען צום גראַף'ס פאלאַץ און אָנגעקלאפּט אין טויער.

מען האָט דעם גראף אָנגעזאָגט, און ער איז ארויסגעקומען צו איהם מיט א טרויעריגען פּנים.

— אָ, גנעדיגער גראַף! איך האָב געבראכט! דער קעניג האָט באוויליגט צו באגנאדיגען דיין זוהן!

דער גראַף איז צוגעקומען און ער האָט איהם ארונטערגעלאָזען א פייערדיגען פּאטש!

— דו הונט איינער! דו ביזט געקומען שוין צו שפּעט. מען האָט שוין מיין זוהן הינגעריכטעט מיט צוויי טעג צוריק. זיי האָבען איהם פארברענט! דיר וועט עס ניט געשאָנקען ווערען.

— אָ, מיין האר גראַף, עס איז ניט מיין שולד. די פריינד פון דעם גלח אנטאָן האָבען מיך פארהאלטען. איצט ווייס איך אלץ. יע, זיי האָבען געמאכט אז איך זאָל זיך פארשפּעטיגען.

— דאָס וועט איהם ניט געשאָנקען ווערען! —האָט דער גראַף אויסגערופען.

אויף מאָרגען אין דער פריה איז דער גראַף אוועק צום בישאָף און ער האָט איהם דערציילט אלץ וואָס דער גלח האָט געטאָן, ווי פאלש ער איז געוועזן, ווי ער פלעגט פיהרען ליבעס מיט די מיידלעך וועלכע פלעגען קומען זיך מתודה זיין.

— איך ווייס פון אלץ! — האָט דער בישאָף געזאָגט — און איך האָב טאקע נאָר וואָס געשיקט אים רופען. איך וועל פון איהם אוועקנעמען זיין הייליגען אמט, און אלס אן איינפאכער מענש וועט ער געשטעלט ווערען צום משפּט. דו שטעל זיך דאָ הינטער'ן פאָרהאנג און דו וועסט הערען ווי איך וועל ריידען מיט דעם גלח!

אנטאָן איז געקומען צום בישאָף, און דער בישאָף האָט איהם גענומען אויסרעכענען אלע זיינע חטאים, האָט ער זיך אָנגערופען:

—אמת, איך גיב צו אז איך האָב געזינדיגט — אָבער דאמיט אליין וואָס איך האָב פאראורזאכט אז מען

זאָל פאַרברענען איינעם וועלכער האָט זיך מגייר געווען, און געבראַכט שאַנד און שמאַך צו אונזער אמונה, האָב איך פאַרדינט פאַרגעבונג. איך וויל דאָ דעם בישאָף אויך דערציילען, אַז ווען ניט איך וואָלט מען דעם גראַף'ס זוהן קיינמאָל ניט הינגעריכטעט, ווייל ער האָט שוין געקראָגן אַ באַגנאַדיגונג פון קעניג. איך האָב אונטערגעשיקט מענשן און זיי האָבען שוין אויסגעמאַקירט אַז דער שליח פון גראַף זאָל פאַרהאַלטען ווערען עטליכע טעג אַזוי אַז ער איז געקומען צו שפּעט!

— איך וויים עם! — האָט דער גראַף אויסגערופען אַרויסגעהענדיג פון הינטער דעם פאָרהאַנג, דאָס איז ניט דיין איינציגער פאַרברעכען.

דער בישאָף האָט אַוועקגענומען פון איהם דעם צלם, און איהם געזאָגט:

— דו ביזט ניט מעהר קיין גייסטליכער, דו וועסט זיך שטעלען צום משפּט אַלס איינפאַכער פאַרברעכער.

— ער וועט זיך פאַרשפּאָרען צו שטעלען צום משפּט — האָט דער גראַף געזאָגט און אַרויסגעצויגען אַ רעוואָלווער פון זיין קעשענע.

אַנטאָן האָט זיך גענומען בעטען. ער איז געפאַלען אויף זיינע קניע, אָבער דער גראַף האָט אַריינגעיאָגט אַ קויל אין זיין האַרצען און אַנטאָן איז געבליבען ליגען אַ טויטער.

— ער האָט עם פאַרדינט! — האָט דער בישאָף זיך אָנגערופען צום גראַף — און גאָט וועט דיר מוחל זיין.

— איך האָב נאָך אַ חשבון צו מאַכען! — האָט דער גראַף געזאָגט און איז גלייך צוריק אַוועק צו זיך אין פּאַלאַץ.

— מיר פאָהרען מאָרגען צו אונזער זומער פּאַלאַץ אין איליע! — האָט דער גראַף געזאָגט.

אויף מאָרגען זיינען אַלע אָנגעקומען אין איליע, אין דעם גראַף'ס זומער פּאַלאַץ.

דער גראַף האָט צוגערופען צוויי הײדוקעם און זיך צו זיי געווענדעט:

— געהט אַוועק צו יאָשקע שניידער, און ברייינגט איהם אַהער. אויב ער וועט ניט וועלען געהן מיט גוטן, זאָלט איהר איהם בינדען.

די הײדוקעם האָבען געבראַכט יאָשקע'ן שניידער, וועלכער האָט געציטערט פון שרעק...

— דו האָסט אומגעבראַכט מיין זוהן! — האָט דער גראַף אויסגערופען צו איהם, און דו וועסט באַצאָלען מיט דיין לעבען פאַר דעם.

יאָשקע האָט זיך גענומען בעטען. און קאַטערינאַ וועלכע איז געשטאַנען דערביי, האָט זיך אָנגערופען:

— פאַר אַ מסור איז קיין רחמנות ניטאָ!

— זאָל ער אויפגעהאַנגען ווערען אויף דעם בוים! — האָט דער גראַף אויסגערופען.

זיין באַפעל איז שנעל דורכגעפירט געוואָרען.

מוצאי שבועות, נאָכדעם ווי אברהם בן אברהם, דער גר צדק איז פאַרברענט געוואָרען, האָט ר' לייזער זוסקע איינגעשטעלט זיין לעבען, און ווען עס איז געווען גוט פינסטער איז ער מיט זיין טאָכטער יהודית צוגעגאַנגען צו דעם פּלאַץ און ער האָט צוזאַמענגענומען די אש און די עטליכע פאַרבליבענע ביינער פון גר צדק, און ער האָט איהם מקבר געווען אויף דעם אידישען בית עלמין. ווען ער האָט פאַרשאָטען דעם קבר און געשטעלט אַ שטיקעל מצבה אַלס סימן, האָט זיך יהודית געוואָרפען אויף זיין קבר און ביטער געוויינט.

די אידען פון ווילנאַ האָבען שטאַרק געטרויערט אויף דעם טראַגישען סוף פון אברהם בן אברהם, און ער איז ביי אַלעמען פאַרהייליגט געוואָרען. יעדען יאָהר פלעגען די אידען געהן צו דעם קבר פון גר צדק און זיך אויסוויינען דאָרט.

זאַרעמבאַ האָט זיך דערוואוסט פון דעם גר צדק'ס טויט, און ער האָט אויך שטאַרק געטרויערט אויף זיין פריינד. ער איז שוין דאַן געווען אין אַמסטערדאַם, און ער איז פון דאָרט אָפּגעפאָרען קיין ארץ ישראל, וואו ער איז פאַרבליבען זיין גאַנצען לעבען.

(סוף)